

LEXICON
LATINITATIS MEDII AEVI
HUNGARIAE

Volumen VI

A MAGYARORSZÁGI
KÖZÉPKORI LATINSÁG
SZÓTÁRA

VI. kötet

K-M

A MAGYARORSZÁGI KÖZÉPKORI LATINSÁG SZÓTÁRA

VI. kötet

K–M

Készült a Magyar Tudományos Akadémia
MTA-ELTE-PPKE Ókortudományi Kutatócsoportjában

(H-1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F.)

A szerkesztőbizottság elnöke

MARÓTH MIKLÓS

Szerkesztőbizottság

ÉRSZEGI GÉZA, FARKAS ZOLTÁN, †HAVAS LÁSZLÓ, KISS JENŐ, MADAS EDIT,
MAYER GYULA, NYOMÁRKAY ISTVÁN, RITOÓK ZSIGMOND, †SZÉKELY GYÖRGY,
SZEPESSY TIBOR, TAR IBOLYA, VIZKELETY ANDRÁS és ZSOLDOS ATTILA

Kiadásra előkészítette

SZOVÁK KORNÉL

A VI. kötet szócikkeit összeállították

BELLUS IBOLYA, DRESKA GÁBOR, HEGYI ORSOLYA, KISDI KLÁRA, KONDÁKOR SZABOLCS, KÓTA PÉTER,
MARTON JÓZSEF, MONOSTORI MARTINA, SOMOGYI SZILVIA, SZEBELÉDI ZSOLT és SZOVÁK KORNÉL

Lektorok

DÉRI BALÁZS és SOLYMOSI LÁSZLÓ

A

ARGUMENTUM KIADÓ
BUDAPEST · 2017

LEXICON LATINITATIS MEDII AEVI HUNGARIAE

Volumen VI

K–M

**Ab Instituto Studiorum Antiquitatis Promovendorum
Academiae Scientiarum Hungaricae compositum**

(H–1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F.)

Praeses consilii editionem adiuvantis

MIKLÓS MARÓTH

Ad redigendum edendumque consilio adiuverunt

GÉZA ÉRSZEGI, ZOLTÁN FARKAS, †LÁSZLÓ HAVAS, JENŐ KISS, EDIT MADAS,
GYULA MAYER, ISTVÁN NYOMÁRKAY, ZSIGMOND RITOÓK, †GYÖRGY SZÉKELY,
TIBOR SZEPESSY, IBOLYA TAR, ANDRÁS VIZKELETY et ATTILA ZSOLDOS

Ad edendum praeparavit

KORNÉL SZOVÁK

Lemmata voluminis VI composuerunt

IBOLYA BELLUS, GÁBOR DRESKA, ORSOLYA HEGYI, KLÁRA KISDI, SZABOLCS KONDÁKOR, PÉTER KÓTA,
JÓZSEF MARTON, MARTINA MONOSTORI, SZILVIA SOMOGYI, ZSOLT SZEBELÉDI et KORNÉL SZOVÁK

Manuscriptum legerunt examinaveruntque

BALÁZS DÉRI et LÁSZLÓ SOLYMOSSI

A

**ARGUMENTUM KIADÓ
BUDAPEST · 2017**

A kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával készült.

A *Szótár* elkészült részének frissített elektronikus változata az alábbi címen szabadon elérhető: / Die digitale Version des *Wörterbuchs der Latinität im mittelalterlichen Ungarn* ist unter der folgenden Adresse frei zugänglich:

<http://clph.elte.hu/llmaeh/mklsz/index.php>

A felhasznált forrásszövegek egyesített jegyzékét pdf-formában tesszük közzé:

Das Verzeichnis der ausgeschöpften Quellentexte kann als Pdf-Datei heruntergeladen werden:

http://clph.elte.hu/llmaeh/mklsz/llmaeh_fontes.pdf

© MTA-ELTE-PPKE Ókortudományi Kutatócsoport, 2017

A kötetet a \TeX program tördelte,
melyhez a számítógépes stílust Mayer Gyula készítette.

DIIS MANIBUS

L. HAVAS (obiit 19. Mart. 2014)

Addenda ad indicem operum

Abbreviatio fontis	Abbreviationis explicatio	Annotatio (editio, series etc.)	Aetas fontis
AA	Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae, 1 (1951) –.	Periodicum.	
<i>Abaffy–Dancs–Hanvay lvt.</i>	Az Abaffy család levéltára 1247–1515. A Dancs család levéltára 1232–1525. A Hanvay család levéltára 1216–1525. Ila Bálint kézírata alapján sajtó alá rendezte és szerkesztette Borsa Iván. Budapest 1993.	A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok, 23. [AA 2014 p.478.]	
ADR.WOLPH.	Adrianus Wolphardus: Dedicatones et poemata dedicatoria.	Iani Pannonii opusculorum pars altera. Traiecti ad Rhenum 1784. pp.46–53, 248–251, 270–278, 279–281, 285–291, 294–298. [AA 2014 p.478.]	1512., 1522.
ANDR.IASTR.	Andreas Iastrabinus Pannonius: Hexastichon.	Iani Pannonii opusculorum pars altera. Traiecti ad Rhenum 1784. p.299. [AA 2014 p.478.]	1522.
AÖG	Archiv für österreichische Geschichte, 1 (1848) –.	Periodicum.	
<i>Archiv Sieb.</i>	Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde, 1 (1843) [1874]–1918.	Periodicum.	
<i>Arch. Majthényi</i>	Miloš Marek: Archivum familiae Majtényi. Stredoveké dejiny rodiny Majtényovcov a listiny z jej archívu. Trnava 2013.	Fontes rerum Slovacarum, III. [AA 2014 p.478.]	
<i>Arch. Motesicky</i>	Miloš Marek: Archivum familiae Motešický. Stredoveké listiny z archívu rodiny Motešickovcov. Trnava 2010.	Fontes rerum Slovacarum, II. [AA 2014 p.478.]	
<i>Arch. Ocskay</i>	Miloš Marek: Archivum familiae Očkaj. Stredoveké dejiny rodiny Očkajovcov a listiny z jej archívu. Trnava 2015.	Fontes rerum Slovacarum, IV.	
Artner, <i>Védőbástya</i>	„Magyarország mint a nyugati keresztény művelődés védőbástyája.” A Vatikáni Levéltárnak azok az okiratai, melyek őseink-	Collectanea Vaticana Hungariae, I,1. [AA 2014 p.478.]	

Abbreviatio fontis	Abbreviationis explicatio	Annotatio (editio, series etc.)	Aetas fontis
(Artner, <i>Védőbástya</i>)	nek a Keletről Európát fenyegető veszedelmek ellen kifejtett erőfeszítéseire vonatkoznak (cca 1214–1606). Összegyűjtötte és kiadásra rendezte Artner Edgár. Közreadja Szovák Kornél, Török József és Tusor Péter. Budapest–Róma 2004.		
Balogh, <i>Bakócz</i>	Balogh Jolán: Az esztergomi Bakócz kápolna. Budapest 1955.	Magyar Műemlékek. [AA 2014 p.478.]	
Bártfai, <i>Óbuda</i>	Óbuda egyházi intézményei a középkorban. Írta Bártfai Szabó László. Budapest 1935.		
Bel, <i>Notitia ined.</i>	Notitia Hungariae novae historico geographica. Elaboravit Matthias Bel. Operi edendo praefuit et praefatus est Gregorius Tóth. I. Comitatum ineditorum tomus primus, in quo continentur comitatus Arvensis et Trencsiniensis. Budapestini 2011. – II. Comitatum ineditorum tomus secundus, in quo continentur comitatus Soproniensis, Castriferrei, Szaladiensis et Vesprimiensis. Budapestini 2012. – III. Comitatum ineditorum tomus tertius, in quo continentur ... comitatus Iaurinensis, Comaromiensis et Strigoniensis. Budapestini 2016.	[AA 2014 p.478.]	
BEN. BEKEN.	Benedictus de Beken: Dedicatio.	Iani Pannonii opusculorum pars altera. Traiecti ad Rhenum 1784. pp.260–263. [AA 2014 p.478.]	1514.
<i>Ben. Pann.</i>	[Benedictionale in usum monasterii Ordinis Sancti Benedicti in Monte Sacro Pannoniae siti]	Sólymos Szilveszter OSB: A Pannonhalmi Kódex (I–III). Pannonhalma 2001. pp.101–213. Pannonhalmi Szent Gellért Kollégium Könyvei, 10.	1516.
BONF. <i>Averulin.</i>	Antonio Bonfini: La latinizzazione del Trattato d'architettura di Filarete (1488–1489) a cura di Maria Beltramini. Pisa 2000.	Strumenti e testi, 6.	
BONF. <i>Symp.</i>	Antonius Bonfinis: Symposion de virginitate et pudicitia coniugali. Edidit Stephanus Apró. Budapest 1943.	<i>BSMRAe</i> [AA 2014 p.478.]	

Abbreviatio fontis	Abbreviationis explicatio	Annotatio (editio, series etc.)	Aetas fontis
<i>Chron. F.M.O.</i>	Blasii de Zalka et continuatorum eius Cronica Fratrum Minorum de Observantia provinciae Boz-nae et Hungariae.	Analecta monumentorum Hungariae historicorum, literariorum maximum inedita. Collegit, recensuit, edidit Franciscus Toldy. I. Pesthini 1862 (reed. Budapest 1986). pp.215–298.	a.1526.
<i>Coll. S. Mart.</i>	Collectanea Sancti Martini. A Pannonhalmi Főapátság Gyűjteményeinek Értesítője, I (2013) –.	Periodicum.	
<i>Constit. O.F.M. 1454.</i>	Constitutiones Ordinis Fratrum Minorum a Fabiano de Igal anno 1454 compilatae.	Arnold Magyar: Die Ungarischen Reformstatuten des Fabian Igali aus dem Jahre 1454. Vorgeschichte und Auswirkungen der Statuten. Archivum Franciscanum Historicum 64 (1971) pp.71–122, 91–103. [AA 2014 p.478.]	
C. Tóth, <i>Sasad</i>	C. Tóth Norbert: Az esztergomi székeskáptalan a 15. században. II. rész: A sasadi tizedper 1452–1465 közötti „krónikája”. Budapest 2015.	Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam, 8. [AA 2014 p.478.]	
C. Tóth, <i>Várdai</i>	C. Tóth Norbert: Várdai Ferenc erdélyi püspök végrendeletének utóélete.	A mezővárostól a rendezett tanácsú városig. Szerk. Garda Dezső. Csíkszereda 2011. pp.73–115. [AA 2014 p.478.]	
De Cevins, <i>Konfraternitás</i>	Marie-Madeleine De Cevins: Koldulórendi konfraternitások a középkori Magyarországon (1270 k.–1530 k.). Pécs 2015.	Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi, 6.	
Diaconescu, <i>Documente</i>	Marius Diaconescu: Documente medievale Transilvănene din arhivele maghiare (1340–1350).	Arhiva Istorică a României, serie nouă, I (2004) pp.27–74. [AA 2014 p.478.]	
<i>Dipl. Banat.</i>	Costin Feneşan: Diplomatarium Banaticum. I. Cluj-Napoca 2016.		
<i>Dipl. Cris.</i>	Diplomatarium comitum terrestrium Crisiensium (1274–1439). A körösi comes terrestrisek oklevelei (1274–1439). Isprave križevačkih zemaljskih župana (1274.–1439.). A kötetet szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta / Dokumente priredile i uvodnu studiju napisale / Documents edited and introductory study written by B. Halász Éva – Suzana Miljan. Budapest–Zagreb 2014.	Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam, 6. [AA 2014 p.478.]	

Abbreviatio fontis	Abbreviationis explicatio	Annotatio (editio, series etc.)	Aetas fontis
<i>DRH-C XV</i>	Documenta Romaniae Historica. C. Transilvania. Volumul XV (1376–1380). Volum întocmit de Susana Andea, Lidia Gross, Vioreica Pervain, Adinel Dincă. București 2006.	[AA 2014 p.478.]	
<i>DRH-D I</i>	Documenta Romaniae Historica. D. Relații între țările Române. Volumul I. (1222–1456). Volum întocmit de Ștefan Pascu, Constantin Cihodaru, Konrad D. Gündisch, Damaschin Mioc, Vioreica Pervain. București 1977.	[AA 2014 p.478.]	
<i>Du Cange</i>	Glossarium mediae et infimae Latinitatis conditum a Carolo Du Fresne domino Du Cange. Editio nova aucta pluribus verbis aliorum scriptorum a Léopold Favre. I–X. Niort 1883–1887.	[AA 2014 p.478.]	
Entz, <i>Gyulafehérvár</i>	Entz Géza: A gyulafehérvári székesegyház. Budapest 1958.	[AA 2014 p.479.]	
Entz, <i>Kolozsvár</i>	Entz Géza: Adalék Kolozsvár építéstörténetéhez.	Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Évkönyve az 1952–53. évre. Szerk. Kardos Tibor. Budapest 1953. pp.146–151. [AA 2014 p.479.]	
<i>Episc. Nitr.</i>	Episcopatus Nitriensis eiusque praesulum memoria cum ichnographicis tabellis exhibentibus priorem ac modernam faciem castrî et civitatis Nitriensis. Posonii 1835.	[AA 2014 p.479.]	
Fabritius, <i>Gesch. Nebenarb.</i>	Karl Fabritius: Geschichtliche Nebenarbeiten. 3. Das Testament des Schönberger Plebans Mattheus von Reps aus dem Jahre 1502.	Klny.: Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde, N.F., 12,2. [AA 2014 p.479.]	
Fabritius, <i>Pemfflinger</i>	Fabritius Károly: Pemfflinger Márk szász gróf élete különös tekintettel a reformáció elterjedésére az erdélyi századok között. Budapest 1875.	Értekezések a történelmi tudományok köréből, IV/6.	
Fejér, <i>Authentia</i>	Authentia et vis probandi diplomatum. In Codicis Diplomatici coronidem adiecit Georgius Fejér. Budaë 1838.	[AA 2014 p.479.]	

Abbreviatio fontis	Abbreviationis explicatio	Annotatio (editio, series etc.)	Aetas fontis
<i>Fragmen panis</i>	[Andreas Eggerer:] <i>Fragmen panis corvi protoeremitici seu reliquiae annalium eremicoenobiticorum Ordinis Fratrum Eremitarum Sancti Pauli primi eremitae. Viennae Austriae 1663.</i>	[AA 2014 p.479.]	
Fraknói, <i>Bakócz</i>	Fraknói Vilmos: <i>Erdődi Bakócz Tamás élete. Budapest 1889.</i>	Magyar Történeti Életrajzok. [AA 2014 p.479.]	
GEORG. THAB.	Georgius Thabiasius: <i>Decastichon.</i>	Iani Pannonii opusculorum pars altera. Traiecti ad Rhenum 1784. pp.270., 291–293. [AA 2014 p.479.]	1522.
Hagymási, <i>Művecske</i>	Hagymási Bálint: <i>Művecske a bor és a víz dicséretéről és kárhoztatásáról. Fordította és az utószót írta: Krähling Edit. Budapest 2017.</i>	Lichniae ex Bibliotheca Academiae Scientiarum Hungaricae. <i>Érdekességek az MTA Könyvtárából.</i>	
HILAR. VOLPH.	Hilarius Volphardus Transilvanus: <i>Decastichon.</i>	Iani Pannonii opusculorum pars altera. Traiecti ad Rhenum 1784. pp.278–279., 284–285., 298–299. [AA 2014 p.479.]	1522.
<i>Hist. O.Carth.</i>	Anonymi Carthusiani <i>Fundatio Lapidis Refugii seu monasterii Beati Ioannis Baptistae.</i>	Wagner, <i>Anal.</i> II pp.69–79. [AA 2014 p.479.]	1517–1518.
Holl, <i>Novum genus</i>	Holl Béla: <i>Novum genus melodiae. Ismeretlen Szent István-sequentia két XIV. századi domkos missaleban.</i>	Collectanea Tiburtiana. <i>Tanulmányok Klaniczay Tibor tiszteletére. Szerk. Galavics Géza, Herner János, Keserű Bálint. Szeged 1990. pp.35–52. Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 10.</i>	c.1300.
Horváth, <i>Kastélyépítés</i>	Horváth Richárd: <i>Középkori kastélyépítési engedélyek Somogy megyéből.</i>	Castrum. <i>A Castrum Bene Egyesület hírlevele, 1. szám. Szerk. Feld István, Szatlóczki Gábor, Domokos György. Budapest 2005. pp.13–22.</i> [AA 2014 p.479.]	
Horváth, <i>Végvári leltár</i>	Horváth Richárd: <i>Egy végvári leltár a Mátyás-kor végéről. (Forrásközlemény).</i>	„A hadtáp volt maga a fegyver?” <i>Tanulmányok a középkori hadszervezet és katonai logisztika kérdéseiről. Szerk. Pósn László és Veszprémy László. Budapest 2013. pp.288–304.</i> [AA 2014 p.479.]	1489.

Abbreviatio fontis	Abbreviationis explicatio	Annotatio (editio, series etc.)	Aetas fontis
IOANN.KRESLING <i>Or.</i>	Oratio nomine florentissimi gymnasii ad...dominum Georgium Quinque ecclesiensium episcopum...pro adventus sui gratulatione a magistro Ioanne Kresling Budense habita.	<i>Anal. nova</i> pp.207–211. [AA 2014 p.479.]	1515.
Iványi, <i>Szent-Miklós templom</i>	Iványi Béla közlései az eperjesi levéltár anyagából.	Divald Kornél: Az eperjesi Szent Miklós-templom. Függelék. Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyvei, IV (1924–1926) pp.30–73. [AA 2014 p.479.]	
Jakó, <i>Tanulmányok</i>	Jakó Zsigmond: Írás, levéltár, társadalom. Tanulmányok és források Erdély történelméhez. Szerk. Dáné Veronka, Fejér Tamás, Jakó Klára. Budapest 2016.	Magyar Történelmi Emlékek, Értekezések. Monumenta Hungariae Historica, Dissertationes.	
JAMÉ	A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve 1 (1958) –.	Periodicum. [AA 2014 p.479.]	
Károlyi, <i>Adalékok</i>	Adalékok Frigyes császár és Mátyás király viszályai történetéhez. Közli és bevezetéssel kíséri Károlyi Árpád. Budapest 1892.	[AA 2014 p.480.]	
Keglevich, <i>Garamsztb.</i>	A garamszentbenedeki apátság 13. és 14. századi oklevelei (1225–1403). Közzéteszi Keglevich Kristóf. Szeged 2014.	Capitulum, IX. [AA 2014 p.480.]	
Kertész, <i>Iratok</i>	A magyarországi obszerváns ferencesek eredetiben fennmaradt iratai 1448–1526. The Original Surviving Documents of the Hungarian Observant Franciscans 1448–1526. Közzéteszi / Edited by Kertész Balázs. Budapest 2015.	Fontes Historici Ordinis Fratrum Minorum in Hungaria. Magyar Ferences Források, 7.	
Kertész, <i>Újabb adatok</i>	Kertész Balázs: Újabb adatok a magyarországi obszerváns ferencesek történetéhez és Werbőczy István életéhez.	Források és hagyományképek. Szerk. Stemler Ágnes. Budapest 2014. pp.87–99. Bibliotheca scientiae et artis, [5]. [AA 2014 p.480.]	
Knauz, <i>Garamsztb.</i>	A Garan-melletti Szent-Benedeki apátság. I. Írta Knauz Nándor. Budapest 1890.	[AA 2014 p.480.]	
Knauz, <i>Kortan</i>	Kortan. Hazai történelmünkhöz alkalmazva. Írta Knauz Nándor. Budapest 1876.	[AA 2014 p.480.]	

Abbreviatio fontis	Abbreviationis explicatio	Annotatio (editio, series etc.)	Aetas fontis
Knauz, <i>Tanács</i>	Az országos tanács és az országgyűlések története 1445–1452. A M. Akadémiában székfoglalólag előadta Knauz Nándor. Pest 1859.	[AA 2014 p.480.]	
Kovachich, <i>Astraea</i>	Astraea, complectens subsidia literaria ad historiam legislationis et jurisprudentiam Hungaricam. Conscripta communi opera Martini Georgii et Josephi Nicolai Kovachich Senquiciensium. I–II. Budae 1823.	[AA 2014 p.480.]	
Kovács, <i>Szekvenciák</i>	Kovács Andrea: A középkori liturgikus költészet magyarországi emlékei. Szekvenciák. Kritikai dallamkiadás. A szekvenciák szövegét gondozta és fordította Rihmer Zoltán. Budapest 2017.	Musica Sacra Hungarica, 1.	
Križko, <i>Kremnitz</i>	Paul Križko: Geschichte der römisch-katholischen Kirchengemeinde in Kremnitz. Budapest 1887.		
LAD. DEBR.	Ladislavus Debrecinus: Hende-casyllabus.	Iani Pannonii opusculorum pars altera. Traiecti ad Rhenum 1784. pp.257–258. [AA 2014 p.480.]	1513.
LAD. VET. <i>Poem.</i>	Ritoókné Szalay Ágnes: Vetési László vershagyatéka.	Ritoókné Szalay Ágnes: „Nympha super ripam Danubii.” Tanulmányok a XV–XVI. századi magyarországi művelődés köréből. Budapest 2002. pp.116–120. Humanizmus és reformáció, 28.	
<i>Laszowski</i>	Monumenta historica nob. communitatis Turopolje olim „Campus Zagrabiensis” dictae. Collegit et ... edidit Emilius Laszowski. Povjesni spomenici plem. općine Turopolja nekoć „Zagrabacko Polje” zvane. Sabrao i ... izdao Emilij Laszowski. I–II. Zagrabiae 1904–1905.	= <i>Mon. Turopolje</i>	
Lederer, <i>Pénzüzletek</i>	Lederer Emma: A középkori pénzüzletek története Magyarországon (1000–1458). Budapest 1932.	[AA 2014 p.480.]	

Abbreviatio fontis	Abbreviationis explicatio	Annotatio (editio, series etc.)	Aetas fontis
<i>Leg. Marg.</i>	Vita Beate Margarite de Ungaria Ordinis Predicatorum.	= <i>Vita Marg.</i> Böle Kornél: Árpádházi Boldog Margit szenttéavatási ügye és a legősibb latin Margit-legenda. Budapest 1937. pp.17–43.	A Szent István Akadémia Hittudomány-Bölcseleti Osztályának felolvasásai, III/1.
<i>Levelesláda</i>	Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás – C. Tóth Norbert: Németi Pál budai kanonok, majd bozóki prépost levelesládája. Magyar vonatkozású középkori oklevelek feltárása Morvaországban.	Arcana tabularii. Tanulmányok Solymosi László tiszteletére. I–II. Szerk. Bárány Attila, Dreska Gábor, Szovák Kornél. Budapest–Debrecen 2014. I. pp.85–116. [AA 2014 p.479.]	
LOSSAI <i>Delineat.</i>	Petri Lossai Notationes et delineationes, 1498. Az Országos Széchényi Könyvtár Cod.Lat. 197. jelű kódexe. Szerk. Poronyi Zoltán és Fleck Alajos. Ford. Kenéz Győző. <Pécs 1985 ² .>	Hoc opus delendum est e fontibus lexicis nostri, quia post 1526 est compositum.	
<i>Magyary-Kossa</i>	Magyary-Kossa Gyula: Magyar orvosi emlékek. Értekezések a magyar orvostörténelem köréből. I–IV. [V.] Budapest 1929–1940 [1995].	A Magyar Orvosi Könyvkiadó Könyvtára, 121–122., 128., 168. [AA 2014 p.480.]	
<i>Mon. eccl. Vespri.</i> 1437–1464.	Monumenta ecclesiae Vespriensis 1437–1464. A Veszprémi Érseki és Főképtalani Levéltár középkori oklevelei. Szerk. Dreska Gábor – Karlinszky Balázs. Veszprém 2014.	A veszprémi egyházmegye múltjából, 25. [AA 2014 p.480.]	
<i>Müller, Hospit.</i>	Friedrich Müller: Geschichte der siebenbürgischen Hospitäler bis zum Jahre 1625.	Programm des evangelischen Gymnasiums in Schässburg und der damit verbundenen Lehranstalten zum Schluss des Schuljahres 1855/6. Veröffentlicht von G[eorg] D. Teutsch. Wien 1856. pp.1–65. [AA 2014 p.480.]	
<i>Művtört.</i>	Magyarországi művészet 1300–1470 körül. I–II. Szerk. Marosi Ernő. (A magyarországi művészet története.) Budapest 1987.	[AA 2014 p.480.]	
<i>Pápai járás</i>	A pápai járás településeinek első említései. Primae mentiones locorum processus Papensis. Szerk. Petrik Iván. Pápa 2016.		

Abbreviatio fontis	Abbreviationis explicatio	Annotatio (editio, series etc.)	Aetas fontis
Pataki, <i>Domeniul</i>	Iosif Pataki: <i>Domeniul Huned-oara la inceputul secolului al XVI-lea. Studiu și documente.</i> București 1973.	Biblioteca Istorică, XXXIX. [AA 2014 p.480.]	
PAUL. HUNG. <i>Notab.</i>	[Paulus Hungarus: <i>Notabilia.</i>]	Kapitánffy István – Szepessy Tibor: <i>Paulus Hungarus két Notabiliájának magyar vonatkozású helyei. Középkori kútfőink kritikus kérdései.</i> Szerk. Horváth János és Székely György. Budapest 1974. <i>Memoria Saeculorum Hungariae</i> 1. pp.279–314.	1210–1220
PAUL. HUNG. <i>Paenit.</i>	Paulus Hungarus: <i>Summa de paenitentia.</i>	<i>Bibliotheca Casinensis seu codicum manuscriptorum, qui in Tabulario Casinensi asservantur, series.</i> Cura et studio monachorum Ordinis S. Benedicti Abbatiae Montis Casini. IV. Monte Cassino 1880. pp.191–215.	c.1220
PAUL. ISTV.	Paulus Istvanfius Pannonius: <i>Poemata dedicatoria.</i>	<i>Iani Pannonii opusculorum pars altera. Traiecti ad Rhenum</i> 1784. pp.281–282. [AA 2014 p.481.]	1522.
PELB. TEM. <i>Ros.</i>	Pelbartus de Temesvár: <i>Aureum rosarium theologie ad Sententiarum quattuor libros pariformiter quadripertitum.</i> I–IV. Hagenau 1503–1508.	[AA 2014 p.481.]	1500–1504.
Péterfi, <i>Margit</i>	Péterfi Bence: <i>Régi és új oklevelek Árpád-házi Margit szentté avatásának történetéhez (1272–1467).</i>	<i>Az első 300 év Magyarországon és Európában. A Domonkosrend a középkorban.</i> Szerk. Csurgai Horváth József. Székesfehérvár 2017. pp.305–335.	
<i>Petrichevich csal.</i>	I. A Petrichevich család általános története. Első rész, I. kötet: 1069–1526. Írta báró Petrichevich Horváth Emil. Budapest 1934. – II. A Petrichevich család történetének regesztái. Első rész, II. kötet: 1069–1942. Írta báró Petrichevich Horváth Emil. Pécs 1942.	A Mogorovich nemzetségbeli Petrichevich család története és oklevéltára.	
<i>Popisi</i>	Josip Adamček i Ivan Kampuš: <i>Popisi i obračuni poreza u hrvatskoj u XV i XVI stoljeću. Steuerlisten und -abrechnungen in Kroatien aus dem XV. und XVI. Jahrhundert.</i> Zagreb 1976.	<i>Izvori za Hrvatsku Povijest</i> , 3. [AA 2014 p.481.]	

Abbreviatio fontis	Abbreviationis explicatio	Annotatio (editio, series etc.)	Aetas fontis
<i>Pozsonyi vizsály</i>	C.Tóth Norbert – Lakatos Bálint – Mikó Gábor: A pozsonyi prépost és a káptalan vizsálya (1421–1425). A szentszéki bíráskodás Magyarországon – a pozsonyi káptalan szervezete és működése a XV. század elején. Budapest 2014.	Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam, 3. [AA 2014 p.481.]	
<i>Pray, Annales</i>	Annales regum Hungariae. Opera et studio Georgii Pray. I–V. Vindobonae 1763–1770.	[AA 2014 p.481.]	
<i>Profess. Pann.</i>	[Professionale in usum monasterii Sancti Benedicti in Monte Sarcro Pannoniae siti.]	Sólymos Szilveszter OSB: A Pannonhalmi Kódex (I–III). Pannonhalma 2001. pp.231–253. Pannonhalmi Szent Gellért Kollégium Könyvei, 10.	1516.
<i>Prot. Hermannstadt</i>	„zu urkundt in das Stadbuch lassen einschreiben.” Die ältesten Protokolle von Hermannstadt und der Sächsischen Nationsuniversität (1522–1565). Edition und Einleitung von Mária Pakucs-Willcocks. Hermannstadt–Bonn 2016.	Quellen zur Geschichte der Stadt Hermannstadt, 5.	
<i>Prot. testam. II</i>	Das Preßburger Protocollum Testamentorum 2. 1487–1529. Hrsg. von Judit Majorossy und Katalin Szende. Wien–Köln–Weimar 2010.	Fontes Rerum Austriacarum. Fontes Iuris, 21/2.	
<i>Rat. curiae (Kozák)</i>	Rationes curiae Sigismundi Jagellonici, ducis Glogoviensis et Opaviensis, Silesiae et Lusatarum summi capitanei, de annis (1493) 1500–1507. Účty dvora prince Zikmunda Jagellonského, vévody hlohovského a opavského, nejvyššího hejtmána Slezska a Lužic, z let (1493) 1500–1507. Edidit / K vydání připravil Petrus / Petr Kozák. [Opava 2014.]	Scriptorium.	
<i>Rat. curiae (Rábai)</i>	Jagelló Zsigmond herceg udvarának számadáskönyve (1504–1507). The Court Account Book of Sigismund Jagiellon (1504–1507). Edidit, introduxit et indices fecit: Krisztina Rábai. Szeged 2014.	cf. etiam <i>MTT</i> XXVI. [AA 2014 p.481.]	

Abbreviatio fontis	Abbreviationis explicatio	Annotatio (editio, series etc.)	Aetas fontis
Reissenberger, <i>Kerz</i>	Ludwig Reissenberger: Die Kerzer Abtei. Hermannstadt 1894.	[AA 2014 p.481.]	
<i>Resp.</i>	Responsorie. Edited by László Dobszay and Janka Szendrei with the collaboration of Beáta Meszéna. I–II. Budapest 2013.		
Reviczky, <i>Vágújhely</i>	Reviczky Bertalan: A Boldogságos Szúzról címzett vágújhelyi prépostság története. Trencsén 1897.	[AA 2014 p.481.]	
Salzer, <i>Birihalm</i>	Johann Michael Salzer: Der königl. freie Markt Birihalm in Siebenbürgen. Ein Beitrag zur Geschichte der Siebenbürger Sachsen. Wien 1881.	[AA 2014 p.481.]	
Schmitth, <i>Ep. Agr.</i>	Episcopi Agrienses fide diplomatum concinnati, opera et studio Nicolai Schmitth. I–II. Tyrnaviae 1768.	[AA 2014 p.481.]	
<i>SMM</i>	Somogy megye múltjából – Levéltári évkönyv, 1 (1970) –.	Periodicum.	
Solymosi, <i>Fogott bírák</i>	Solymosi László: Fogott bírák jegyzőkönyve 1468-ból.	Testimonio litterarum. Tanulmányok Jakó Zsigmond tiszteletére. Szerk. Dáné Veronika, Lupescuné Makó Mária, Sipos Gábor. Kolozsvár 2016. pp.387–408.	
Süttő, <i>Anjou</i>	Süttő Szilárd: Anjou-Magyarország alkonya. Magyarország politikai története Nagy Lajostól Zsigmondig, az 1384–1387. évi belviszályok okmánytárával. I–II. Szeged 2003.	Belvedere-monográfiák, 2. [AA 2014 p.481.]	
Süttő, <i>Okmányi kalászat</i>	Süttő Szilárd: Okmányi kalászat a bécsi Erdődy-levéltárból. Késő Anjou-kori és egyéb oklevelek 1244–1400.	Gesta 7 (2007:1) pp.22–45.	
<i>Syn. 1524.</i>	A váradi egyház 1524. évi zsinati határozatai. Constitutiones synodales ecclesiae Waradiensis anni MDXXIV. Közreadja Jaczkó Sándor. Budapest 2016.		

Abbreviatio fontis	Abbreviationis explicatio	Annotatio (editio, series etc.)	Aetas fontis
<i>Szalkai (Bernhard)</i>	Michael Bernhard: Tractatus ex traditione Hollandrini a Ladislao de Zalka exscriptus.	Traditio Iohannis Hollandrini. Hrsg. von Michael Bernhard und Elżbieta Witkowska-Zaremba. Band VI. Die Traktate XXII–XXVI. Ladislaus de Zalka und Szydlovita. Appendices: Ptolemaeus, der Verstraktat „Palمام cum digitis” und der Tonarius Vratislaviensis. Bayerische Akademie der Wissenschaften, Veröffentlichungen der Musikhistorischen Kommission, 24. München 2015. pp.301–416.	
<i>Szócs, Damus</i>	Szócs Tibor: Damus pro memoria-oklevelek. Budapest 2017.	A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának kiadványai. II. Forráskiadványok, 54.	
<i>SzSzele</i>	Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 1 (1956)–.	Periodicum.	
<i>Szt. Norbert Emlk.</i>	Emlékkönyv Szent Norbert halálának 800 éves jubileumára 1134–1934. Fejezetek a magyar premonstreiek nyolcszázéves múltjából. Kiadja a Jászó-Premontrei Kanonokrend gödöllői konventje. Gödöllő 1934.	[AA 2014 p.481.]	
<i>Temes okl. II</i>	II. Diplome privind istoria comitatului Timiș și a orașului Timișoara. Oklevelek Temesvármegye és Temesvár város történetéhez. II. 1430–1470. Culese de / Anyagát gyűjtötte Pesty Frigyes. Ediție, note și comentarii / Magyarázó jegyzetekkel kiadta Livia Magina, Adrian Magina. Cluj-Napoca 2014.	[AA 2014 p.480.]	
<i>Temesváry, Erdély</i>	Temesváry János: Erdély középkori püspökei levéltári kutatások alapján. Cluj–Kolozsvár 1922.	[AA 2014 p.481.]	
<i>Testim. mir.</i>	Testimonia miraculorum a Sancto Ioanne a Capestrano in vita et post mortem eius patratorum. Conscripsit P. Ferdinandus Kaiser. 1940.	Manuscriptum machinā elaboratum in Archivo Ordinis Fratrum Minorum Budapestinensi.	c.1460
<i>Tóth, Jászok</i>	Tóth Péter: Tanulmányok a magyarországi jászok és a Jászság középkori történetéről. Budapest 2013.	Kisebbségkutatás Könyvek. [AA 2014 p.481.]	

Abbreviatio fontis	Abbreviationis explicatio	Annotatio (editio, series etc.)	Aetas fontis
<i>Urbs</i>	Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv I (2006) –.	Periodicum.	
<i>Urkb. Mediasch</i>	Urkundenbuch zur Geschichte des Mediascher Kapitels bis zur Reformation. Hrsg. von Rudolf Theil und Carl Werner. Hermannstadt 1870.	[AA 2014 p.481.]	
Vagner, <i>Adalékok</i>	Vagner József: Adalékok a nyitrai székes-káptalan történetéhez. Nyitra 1896.	[AA 2014 p.481.]	
W.Kovács, <i>Lappangó oklevelek</i>	W.Kovács András: A Wass család cegei levéltára. (Lappangó középkori oklevelek a nagyszebeni Brukenthal-gyűjteményben. Levéltártörténeti adatok).	Certamen II. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. Szakosztályában. Szerk. Egyed Emese, Bogdándi Zsolt, Weisz Attila. Kolozsvár 2015. pp.194–216. [AA 2014 p.481.]	
<i>Zsigm.oklt. XIII</i>	Zsigmondkori oklevéltár. XIII. 1426. Közzéteszi C.Tóth Norbert – Mikó Gábor, Lakatos Bálint közreműködésével. Budapest 2017.	A Magyar Országos Levéltár Kiadványai. II. Forráskiadványok, 55.	
Zsoldos–Neumann, <i>Székesfehérvár</i>	Zsoldos Attila – Neumann Tibor: Székesfehérvár középkori kiváltságai. Székesfehérvár 2010.	Közlemények Székesfehérvár történetéből. [AA 2014 p.481.]	

Abbreviationes recentiores

corr. = correctum, correxit — javítva, javította

locut. = locutio(nes) [et casus obliqui] — állandó szókapcsolat, kifejezés

Persic. = Persicus — perzsa, perzsiai

Lexicon

K

(*Vocabula, quae in fontibus littera k incipiunt, sed secundum recte scribendi rationem litteris c v. q scribi debent, quaere suis locis.*)

kabista *vide* calista

kacza *vide* katchza

kadragesima *vide* quadragesima

kafftana, -ae *f.* (*Hung.*: kaftán) *species vestis Turcicae laxa et fusa — kaftán, bő kabát.*

Item Mutschesch Myhal Bulgarus habet capitergia simplicia 16. Kafftanarum simplices 4. ... Faciletas simplices 10: 1503 *Qu. Kronstadt* I p.9. Item Michel Rymner habet cinctoria 10. Ystar pecias 6. Capitergia bona 2. Kappenekas 2. Kafftanam parvam 1: *Ibid.* p.24; *cf. Lex. Hung.* p.437, s. v. kaftán. — [2]

kaguzium *vide* capitium

kaladrius *vide* calandrius

Kalande *vide* Kalendae

kalcbrauer, -is *m.* (*Germ.*: Kalkbrauer) *calcarius, qui calcem cremat — mészégető.*

Item Martino kalcbraueri dedimus sibi 2500 den<arios>: 1440 *Fejérpataky, Szám.* p.510. — [1]

Kalendae, -arum *f.* (*persaepe legitur in forma abbreviata 'Kal.'; Calende; Challende; Kalande; Kallende*)
1 *proprie: secundum Romanorum antiquam temporis rationem terminus primus mensis, qui idem ac dies primus est — a római időszámítás szerint a hónap első (határ)napja;*
2 *transl.: societas religiosa, cuius sodales praesidente quodam sacerdote uniuscuiusque mensis primo die in unum convenire consueverunt, ut ritus liturgici participes fierent cenamque funebrem simul comederent — a hónap első napján istentiszteletre és torra összeülő vallási társulat, 'kalandos' egyesület.*

1 Datum decimo Kalendas Septembris, indiccione septima, anno incarnationis Domini millesimo nono: 1009/1404 *Dipl. Hung. ant.* I p.58. Anno incarnationis eius (*sc. Christi*) millesimo XCII., XIII. Kalendas Iunii in civitate Zabolch sancta sinodus habita est: *Decr. 1092.* exord. p.157. Hec carta est assignata VIII. Kal<endas> mensis Ianuarii: 1225 *Mon. Str.* I p.255. Datum Spaleti, ... anno dominice incarnationis millesimo ducentesimo vigesimo sexto, quarte decime indiccionis, die Kalendarum Augustarum: s.1226/1324 *CD Croat.* III p.259. Anno ab incarnatione M° CC° quadragesimo quinto, decimo Challendas (*var.*: 1242/1325 *CD Croat.* IV p.148: kalendas) Aprilis: 1242/? *CD Arp. cont.* VII p.191. Datum anno Domini millesimo ducentesimo quadragesimo quarto, decimo Kal<endas> Iunii: 1244 *Reg. Arp.* I p.230. Datum

... anno Domini M° CC° quinquagesimo, XII° Kalendas Decembris: s.1250 *CD Arp. cont.* VII p.309. Presentes concessimus sigilli nostri munimine roboratas anno Domini M° CC° L° octavo, in capite Kalendarum Aprilis: 1258 *PRT* II p.301. Datum pridie Kalendas (*sic*) Septembris: 1260 *Ibid.* p.313. Datum in die Kalendarum Augusti: 1269 *Mon. Str.* I p.568. Datum ... anno Domini M° CC° LXXX° primo, in Calendis Iulii: 1281 *CD Arp. cont.* IX p.309. Datum ... anno Domini millesimo CC° LXXXIX°, XIII. Kallendas Octobris: 1289/1327 *Mon. Str.* II p.254. Iudex ... et ... notarius ... exhibuerunt nobis privilegium ... regis ... octavo Kalendas Iunii ... confectum: 1344/1414 *Ibid.* III p.549. Regnavit ... post eum Geysa, ... qui coronatus est III-o Kalendas Martii, in dominica 'Invocavit me': *Chron. saec. XIV.* 164 (p.453). Datum Bude ... anno Domini millesimo trecentesimo octuagesimo septimo, quinto Kalendas Novembris: 1387 *Dipl. Ragusa* p.110. Datum ... anno Domini millesimo quadringentesimo quinto, decimo septimo Kalendas (*var. Decr. I. 1405.* 21[8]; Kalendarum) mensis Maii: 1405 *DRH* II p.211. Sed Paulus circiter XI. Kalendas Septembris rediit: *SIMON. HUNG.* 18. „Vel centum tibi mutuabo nummos, / nec totis,” ais, „exigam Kalendis”: *IAN. PANN. Epigr. (Mayer)* 273,5–6. Vale! Patavio, pridie Kal<endarum> Mart<iarum>: *Id. Epist.* p.74. Quinqueecclesiis, die 5. Kalendarum Octobrium, 1462: *Ibid.* p.86. Dum circiter Kalendas Maias opportune congregato exercitu castrametatus essem ad ripas Danubii: *IOH. VITÉZ. Epist. var.* 39,6. Rex VII Kalendas Maii viam carnis universe ... est ingressus: *IOH. THURÓCZ* 388. — *In imag.: ars temporum rationem computandi — naptárszámítás:* Tertium est ars computandi, ut festa mobilia ... distinctis ... temporibus peragat. ... Et ista quatuor habentur in his metris: 35 Clerice, gramma, melos, ius canonicum atque Kalendae / in te clarescent, exemplis verba patescent: *Szalkai A, 12; cf. Szalkai (Bernhard)* p.321. **2** *Praevalet notio congregandi:* Si quis de Calendis sine presbiteri sui et fratrum licencia subtraxerit, manum eam, cum qua fraternitatem promissit (*var.*: furtum commisit), decem pensis redimat: *Decr. 1092.* 14. Abbates et monachi inter fratres Kalendarum non sedeant, sed abbas oblationes fratrum in claustrum recipiat: *Ibid.* 39. Si quis presbiter in convivio vel Kalendis cogentes ad potum viderit, arguat eos: *Syn. c. 1100.* 48. — *Praevalet notio societatis institutae:* Bona Kalendarum nunquam venderentur et decano omnes obedient: 1370/? *Leges eccl.* III p.218; *cf. 1463 Zimmermann, Urkb.* VI p.154: Societas sartorum vulgo 'calandus,' *cf. etiam Lex. Hung.* p.439 s.v. kalandos. — [71]

Kalendarius, -a, -um (Calendarius) *ad Kalendas*

pertinens — a hónap első napjára vonatkozó, elsejei (a ad societatis religiosae congregationem spectans — ['kalandos'] társulati, egyesületi, kalendás; **b** latius, usu subst. n.: libellus dies anni festaque sanctorum in se continens — kalendárium, naptár).

a Testator ... dedit ... ecclesie ... unum pulsatorem ... cum filio, ... quorum officium erit tantum pulsare, et stubam suam dedit ad domum Kalendariam: 1199 CD patr. V p.2. — *Sensu magis saeculari*: Venerunt ad comitia confratres, quos Hungari vocant calendarios. Hi sunt ducenti nobiles coniurati in Hetskemét (*sic*): 1526 Engel, *Gesch. Ung.* II p.59. **b** Quod omnia festa, que continentur in kalendario nostri ordinis, de quibus per rubricas brevii solebant commemorationes fieri, si habent aliquid proprium, fiat de eis officium cum novem lectionibus: *Constit. O.F.M. 1454. 1* (p.92). In quo (*sc. capitulo*) ... vicarius ... pronuntiabit festa colenda ipsius septimane, ... anniversaria fratrum ordinis vel parentum seu benefactorum sive patronorum nostrorum, si fuerint annotata in kalendario illius hebdomade: GREG. GYÖNGY. *Constit. XXXVIII* (p.92). Anniversaria sunt inspicienda in kalendario brevii et etiam in inventariis domorum nostrorum, quorum inspectio pertinet ad sacristas, ut prelati significant: *Id. Declar. p.108^v*. Ut missam ... ipsi fratres ... celebrare et ... dies obitus saepefactorum ... in libro ephemeridis sive kalendario eorum inscribere et anniversario obitus talis ... adveniente de eisdem ... in missis et orationibus memoriam facere ... teneantur: 1521 *Kolozsvár oklt. p.355*. — [14]

Kalendinus, -a, -um non nisi ut usu subst. (**a** n.: *societas religiosa, cuius sodales primo die mensis in unum convenire consueverunt* — vallási ['kalandos'] társulat, egy-let; **b** m.: *sodalis societatis religiosae* — ['kalandos'] társulati tag).

a Quomodo prefati domini ... in ... parochiali ecclesia ... quoddam altare ... de novo fundare et ... dotare in ipsoque altari quandam confraternitatem sew Kalendinum disponere ... pro eorum salute ... proposuissent: 1449 Iványi, *Bártfa* p.90; *cf. paulo inferius* p.91: ipsa in confraternitate sew Kalendino. **b** Quod domina relicta Georgii ... unacum Iohanne, filio suo ... terciam ... porcionem in domibus ipsorum, ... videlicet stubam cum pretorio et celario desolato simulcum curia, item medietatem quandam vinee ipsorum, ... item medietatem secundam vinee ipsorum in monte Keked habitam in vicinibus vinearum Andree curri ferri (*sic*) et Kalendini Beati Iacobi apostoli ac vie magne existentem ... Petro ... dedissent ... habendas: 1378/1387 *DI 42363*. Item unam aliam reverendam meam ... lego ... Kalendinis preciosissimi Corporis Christi et Beate Virginis Marie de ecclesia Agriensi, ut pias exsequias pro anima nostra ... celebrare teneantur: 1400 *Haz. oklt. p.329; cf. etiam Lex. Hung. p.439*. — [3]

kalischa, kalista, kalistha vide calista

Kallende vide Kalendae

kalumniatorius, kalumpnia vide calumniatorius, calumpnia

kalysta, kalyzta vide calista

kamoka, kamokalis, kamokatus, kamokathus, kamuca, kamuka, kamukata, kamukatha vide camoca, camocalis, camocata

kandam vide quidam

kapella, kappeneka vide capella, cappeneca

karacter, karakter, karecter vide character

karata, karatus vide caratum

5 **kareo, karica, karina, karisma, karitas, karitative, karitativus, karithas, karmasinus, karrata, karus** vide careo, carica, carina, caritas, caritative, caritativus, carmasinus, carrata, carus, charisma

karracter, karratter vide character

10 **karta, kartula** vide charta, chartula

kataclismus vide cataclysmus

katana, -ae m. (*Hung.*: katona; *cf. TESz* II p.409–410 et *Lex. Hung. p.463.*) bellator, miles — *harcos, katona*.

Ut ipse de talibus, qui dictum nostrum clientem et katanam mutilarunt, ... de ipsius ... mutilati sanguine debitam ... recipiat ... iusticie satisfactionem: 1436 *Haz. oklt. p.396*. — [1]

kathcza, -ae f. (*Hung.*: káca; *cf. TESz* II p.293 et *Lex. Hung. p.435.*) (kacza) *mensura quaedam frugum v. vas quoddam, forsan i.q. 'cadus'* — *gabonamérték v. mérőedény*.

Item circa festum Pasce Domini XV 'kethel' terre Minoris Zabas solvit provisorum triticum kathczā 1, quarum tres faciunt unam tinam 'cheber': 1519 *DI 37007 fol.223^v*. Item de eisdem XV 'kethel' Minoris Zabas circa festum Assumptionis Beatissime Marie Virginis avenam castellanis solvunt kathcziiis V. Item triticum similiter kathcziiis V domino magistro. ... Item triticum kaczam 1: *Ibid. fol.223^v*. — [1]

kathedra, kathezizo, catholicus, katolicus vide cathedra, catechizo, catholicus

kazon vide cason

kechyges, -ei (?) f. (*Hung.*: kecsege; *cf. Lex. Hung. p.465.*) *genus quoddam piscium marinorum: Acipenser Ruthenus L. — tokhalféle: kecsege*.

Item pisces vivos ad sex fere milia carpones, kechyges, menyhal, harchones, pyztrangh etc. ... flor<enis> II^c XL: *Bakócs-cod. p.353*. — [1]

kenesialis vide vide vocem sequentem

kenezialis, -e (*Serbo-Croat.*: kniaz) (kenesialis) *ad praefectum colonorum 'kenezius' vocatum spectans* — *kenéz-, kenézi, kenéznék járó*.

Universos proventus keneziales de predicta Also Matkas banis provenire debentes ... duximus remittendos: 1453 *Pesty, Krassó p.395; cf. paulo inferius*: quatenus prefatos nobiles, sed nec eorum iobbagiones ... ratione non solutionis dictorum proventuum kenezialium in nullo impedire ... nullatenus (*sic*) presumatis. Quas (*sc. possessiones*) eotunc Martinus ... unacum ... condisionalibus fratribus suis more kenesiali tenuissent: 1459 *Dipl. Banat. I p.150*. — [2]

keneziatum vide vocem sequentem

keneziatus, -us m. (*Serbo-Croat.*: kniaz) (kenazatus; keneziatius; keneziatum; kenezyatius; knezeatus; kenezyatius) **1** *ius officiumque et dominium praefecti alicuius districtus, qui etiam ius fundi habet* — *előjárói ['kenézi'] jog, uralom, földesuraság; 2 districtus praefecti, qui kenezius est vocatus* — *kenézség, kenézi kerület*.

1 Ambas partes presencie ... regis fecimus astare, causam eorundem ... serietenus explicantes et rationes, ... quarum vigore sp a n a t u m sive knezeatum in iam fata terra tenuissent, exponentes: 1228 *CD Arp. cont. VI p.458; cf.*

superius p.457: Rubinus repetebat ipsam terram sub nomine iuris sui usui proprio, allegando eam per generationem suam olim populasse et coluisse. **2** Conferimus sibi (*sc. praeceptorum magno militum hospitaliorum*) et per eum dictae domui totam terram de Zeurino cum alibus, ... pariter cum kenazatibus Ioannis et Farcasii usque ad fluvium Olth, excepta terra kenazatus Lynioy vaivodae, quam Olatis relinquimus; ita, ... quod medietatem omnium utilitatum ... de tota terra Zeurini memorata et kenazatibus supra nominatis provenientium nobis ... reservamus: 1247/1250 Zimmermann, *Urkb.* I p.73. Quod nos kenezyatium de Zorwazou cum omnibus suis proventibus ... filio eiusdem Staan dimisimus: 1345 *Máram. dipl.* p.20. Ipsos in predictum keneziatium et suas utilitates ... volumus introduci: *Ibid.* Quod Roman et Ladislaus, ... fideles Olachy nostri ... quasdam duas possessiones nostras regales ... per ... patrem ipsorum sub nomine sui keneziatius dudum ibidem locatas, populorum et habitatorum copia decoratas per ipsosque nomine nostro regio hactenus possessas et conservatas a nobis sibi ... dari ... perpetuo postularunt: 1370 Pesty, *Krassó* p.101; *cf. ibid. inferius* p.102: duas possessiones ... per ... patrem ipsorum ibidem situatas, populates et locatas. Ut eosdem ... veluti nostros infideles notorios ... de regni nostri finibus bannitos ... universis ipsorum possessionibus, ... nec non kenezyatibus aliisque honoribus quibuslibet privaverimus, eorundem possessiones et kenezyatius ... comiti Themesiensi ... perpetuo donaverimus: 1372/1400 *Ibid.* p.122. Quasdam villas Volakales ... sub duobus kenezyatibus (*sic etiam orig.: Dl 30716*) existentes, que ... sub kenezyatium condam Kend ... fuissent, ad manus regias devolutas ... eidem Petro ... more et consuetudine kenezyatius dedimus: 1377 *Doc. Val.* p.271. Quendam possessionem nostram sub ipsius keneziatium seu officiolatu hactenus habitam ... annotato Bogdan Olacho ... nove donacionis titulo ... dedimus: 1387/1391 Pesty, *Szörény* p.9. Quarum (*sc. possessionum*) keneziatius avis et predecessoribus ipsorum ratione decoracionis earundem possessionum (*cf. superius*: populorum et incolarum copia fuissent ... decorate) et nunc ipsis iure successorio deberet (*sic*) pertinere: 1402 *Temes okl.* p.319. Nullam collectam seu censum de huiusmodi kenezyatium nobis *solvere debent*: 1404 *Zsigm. okl.* II,2933. Quod quidam kenezius suus nomine Georgius in possessione sua pachach vocata keneziatium perpetualem habuisset ipseque unum consocium ad dictum keneziatium assumpsisset circa se: 1408 Pesty, *Krassó* p.264. Quod ipsi ... Sandrinum ... et Petrum ... in dominio keneziatium ipsarum (*sc. possessionum*) ... cum ceteris eorum fratribus et consanguineis, quibus ipse keneziatius cum suis obventionibus dinoscitur pertinere, statuissent: 1412 *Dl 43 170*. Quod ipsi census et munera annualia, ut moris kenezyatius est, exsolventia (*sic, recte*: exsolvenda) non exsolvisset: 1454 Pesty, *Szörény* p.67. Nos ... keneziatium villarum nostrarum t<alis> et t<alis> in districtu t<ali> habitatum ... simulcum cunctis ipsius keneziatium utilitatibus et pertinentiis ... t<ali> et t<ali> ... ipsorumque heredibus ... dedimus: *Form. styli* III,135 (p.533). — [17]

kenezio, -onis *m.* (*Serbo-Croat.*: kněz) (kenessio; knesio) *i.q.* kenezius — *kenéz*.
< ... > inter iudices de Erkeud et iobagiones relicte Ni-

colai Bolgar, videlicet Bogdan < ... > Packocha ac Ladislaus de Thomb, keneziones ... ordinassent, < ... iu> dicentes de eadem Erkeud eosdem keneziones in toto commisissent expeditos: 1444 *CD Teleki* II p.13. Item feria quarta post Bartholomei a knezione de Rackawytz 'waller' proprie emptum pro ... den<ariis> 80: 1494 *Rechn. Hermannstadt* I p.145. Civitas Cibiniensis cum sede solvit ad praedictam contributionem flor<enos> 2100. ... Pertinentiae civitatis: ... Moy solvit per knezionem flor<enos> 11. Baugarthen solvit per knezionem flor<enos> 6. ... Cheketh solvit per knezionem flor<enos> 8: 1495 *Ibid.* p.182; *cf. ibid.* p.183: Syda solvit per villicum et seniores flor<enos> 32. — [3]

kenezius, -i *m.* (*Serbo-Croat.*: kněz [*i.e.* princeps, dux, iudex]; *cf. TESz* II p.442–443 et *Lex. Hung.* p.473–474.) (kenezius; kenezus; kenezus; knesius; knesius; kenezius: s.1301 *Székely okl.* I p.29; quenezius; quenezius) **1** princeps, dux — *fejedelem*; **2** praefectus provinciae, forsán idem ac 'banus' — *tartományi kormányzó, bán* (?); **3** praefectus ac dux colonorum praecipue Valachorum Ruthenorumque, qui mandantibus dominis ius fundi tenentibus populos hospitesque ad fundos congregari iubere iurisdictionemque exercens villarum iudicatu fungi ac proventibus a colonis perceptis uti consuevit, postea iuribus possessionariis privilegiisque acceptis statu nobilis putabatur — *kenéz, telepítő*.

1 Et in eodem bello mortui sunt duo duces Cumanorum et tres kenezii Bulgarorum: P.MAG. 44 (p.91; *cf. notam ad locum.*) **2** Confirmamus, ... ecclesie Boznensi et episcopo possessiones in Vozora, quas ... banus de Bozna ... eidem ecclesie dedit, ... volentes, ... quod ... populos ... episcopatus ... episcopus vel officialis suus ... iudicabit, a iurisdictione keneziorum vel boanorum (*sic*) ... per omnia eximentes: 1244/1375 *CD Croatia*. IV p.239. — *Forsan huc pertinet*: Herney bano de Vozora et Sou et kenezio de Belin, Stephano bano de Bozna, Gregorio bano de Boronch et de Cuchou ... et aliis quampluribus comitatus regni tenentibus et honores: 1273/1273–1275 *Reg. Arp.* II/2–3 p.39. **3** A parte orientali commetaneus ipsorum est Emsa kenezius: 1246 *CD Arp. cont.* VII p.210. Alii quoque, scilicet Emsa quenezius populi de villa Yelun et Thomas, frater Fuka ... empcioni ... suum assensum ... prebuerunt: 1247 *Ibid.* p.241. Quod ... relicta Posa una cum filiis suis ... ex una parte, Gregorius kenezius ex altera ad nostram accesserunt presenciam: 1268/1323 *Ibid.* XI p.577. Romanus ... et Petrus, filius Musuna, kenezii nostri de predicta villa nostra Filesd coram nobis ... sunt confessi, quod *etc.*: 1326 *Doc. Val.* p.65. Quod ipsi ... villicum seu kenezium eiusdem ville per ictus unius sagite ... graviter vulneratum ... fide vidissent occulata: 1364 *Ibid.* p.175–176. Si ... communis Olachus aliquem nobilem hominem in publico maleficio inculpans non posset totaliter per nobiles suam probare actionem, tunc probationem ipsam faciat prout potest, videlicet vel per nobiles vel per kenezos aut per communes homines seu Olachos, ... ubi unusquisque kenezus per nostras literas regales in suo keneziatium roboratus pro uno vero nobili acceptetur, communis autem kenezus pro villico fidei unius fertonis computetur et communes homines seu Olachi recipiantur pro hominibus fidei medii fertonis in approbatione: 1366 Zimmermann, *Urkb.* II p.25. Univer-

si kenezii et Olachi de quatuor sedibus, districtibus castri Deva ipsum iudicium et legem regni inhibuerunt <...> dicendo *etc.*: 1371 *CD Teleki* I p.169. Kenezii vero tam ad ovium, quam porcorum prestationem adstringuntur iuxta conventionem factam inter nos et eosdem: *Váradí stat.* I,17^{a-b} (p.45). Nicolaus quenessius, filius Pribill conqueritur vobis *etc.*: 1380 *Doc. Val.* p.287. Sigismundus ... rex ... nobili viro Wlk wayvode, genero magnifici viri Lazari, kenezii de Rascia salutem et gratiam: 1389 *Dipl. Ragusa* p.113. Castellani, ... iurati ac universitas nobilium et keneziorum de districtu Haczak *litteras dant*: 1402 *Zsigm. oklt.* II,1877. Hec (*sic*) auditis iudex et kenezey talem (*sic*) iudicium fecissent, ut dicti Michael et Man cum sex kenezys nominatis ... se ipsos iuramento expedire teneantur: 1415 *Dl* 43283; *cf. ibid.*: quomodo ipse ... Michaellem kenezium et Man Wolachos ... attraxisset in causam. Possessiones nostras Rutenicales ... more et adinstar keneziorum Valachicalium ... Ambrosio et Michaeli ... damus: 1451 *Teleki, Hunyadiak* X p.296. Keneziatum ... t<ali> ... donavimus ... sub illis ... conditionibus, oneribus et servitiis, quibus ceteri kenezii annotati districtus t<alis> suos keneziatu tenere consueverunt: *Form. styli* III,135 (p.533). Eodem die missus est kenezius de Roszinar ... ad partes Transalpinas: 1506 *Rechn. Hermannstadt* p.429. Sunt etiam certi Walachi exceptis keneziiis circiter XL residentes, quorum quilibet solvit per annum florenum I: 1525 *Gyula oklt.* p.87. — [38]

kenezus *vide vocem praecedentem*

kercineus, kercus *vide quercineus, quercus*

kerepta *vide crypta*

kestio *vide questio*

kijta *vide vocem sequentem*

kita, -ae *f.* (kijta, kyta, kytha, kytta) (*Serbo-Croat.*: kita) **1** *proprie: mensura lini seu cannabis, fascis, ligatura, manipulus* — *len v. kender mértékegysége, köteg, nyaláb*; **2** *transl.: tributí species a colonis solvi debita: decima pars messis (lini) — (len)tized.*

1 Quas (*sc. decimas*) iidem archidiaconi taxabant ad summam quingentarum pensarum, et hoc in decimis propriis comitis Hoholdi, populorum suorum ... in frugibus, vino, apibus, gallinis, kytis, suellis et agnis denegatis: 1256 *CD Arp. cont.* XI p.431; *cf. etiam* 1374 *CD Croat.* XV p.35. Capitulum reliqua minuta decimalia, videlicet kytas, gallinas et porcos ... iure perhempnali remiserunt: 1374 *CD Croat.* XV p.37. Item Georgius ... iurabit in eo, quantas expensas expendit ad sepulturam; ... residuum autem ipsorum vestimentorum, videlicet tunicam, unum florenum, sex kytas de lino, duo linteamina ac quin-quaginta ulnas tele: 1376 *Mon. civ. Zag.* V p.35. Item de curru lini vel canapis quatuor kythas seu ligaturas, de paucioribus nichil: 1476 *TBM* XV p.211; *cf. etiam* 1478/1480 *Teleki, Hunyadiak* XII p.68. **2** Cum ... cives ... denegassent dare decimas suas ... episcopo Zagrabien-si, frugum scilicet, vini, millii, apum et minuta earundem, kytas videlicet, gallinas et decimam de custodia porcorum: 1270 *CD Arp. cont.* XI p.598. — [12]

klicium *vide clicium*

kmetho *vide vocem sequentem*

kmeto, -onis *m.* (cmeto; kmetho; kmetus) (*Serbo-Croat.*: kmieć) *colonus, rusticus, subditus* — *jobbágy, paraszt, pór.*

Descensus super barones, nobiles, milites ipsorumque populum, kmethones seu ivagiones non faciemus contra ipsorum voluntatem: 1374/? *Dipl. Anjov* III p.89. Omnes ... eorum (*sc. sanctimonialium et monachorum*) kmethones seu iobagiones ubilibet constitutos ... ab omnibus exactionibus, serviciis, solucionibus ... eximimus: 1381 *Ibid.* 455. Iobagiones sive kmetones ipsius ville iudici moderno ... duos pullos pro munere dare ... tenebuntur: 1403 *Zsigm. oklt.* II,2514. A veteribus kmetis nostris super eorundem antiquis servitiis et iuribus inquirendo pro eisdem has leges constituimus: 1453 *CD Blagay* p.350. — [7]

kmynum *vide cuminum*

knes-, knez- *vide kenez-*

kocsius, -i *m.* (kwchius; *plur. dat.*: kwchybus) (*Hung.*: kocsis) *currifer* — *kocsis, szekeres.*

Prebende vinorum in castro Bachiensi existentibus anno 1522: ... Aurigis trium curruum meorum cum suis 'felaythar' p<inte> IIIII. Magistro agazonum meorum medio tempore p<inta> I. Kwchybus III p<inte> III: 1522 *Dl* 26275 fol.2^r. Kwchiiis III p<inte> III. Kwchiiis provisoris p<inta> I: *Ibid.* fol.4^r. — [1]

kolnucharius *vide colnucarius et colnucharius*

koprina, -ae *f.* (*Serbo-Croat.*: koprina?) *velamen* — *takaró.*

Memorie commendamus ... nos res infrascriptas ... utputa unam lagenam argenteam, tres scutellas magnas argenteas, ... unam koprinam seu faczoletum cum aureis perlis, duo galeria cum margaritis ... plenarie sive aliquo defectu percepisse: 1505 *Dl* 33011; *ad editionem huius textus cf. Lex. Lat. Iugosl.* I p.450. — [1]

korchio, -onis *m.* (*Serbo-Croat.*: korec) *amphora, mensura capacitatis quaedam* — *úrmérték: fertály.*

Singuli fundi ... officialibus nostris ... singulos akones avene, singulos korchiones tritici ... de singulis integris mansionibus amministrabunt: 1358 *Solymosi, Járadék* p.267; *cf. Lex. Hung.* p.11 s. v. aco; *cf. etiam Lex. Lat. Iugosl.* p.631, s. v. korczo. — [1]

korosna *vide corosna*

kottanus *vide cottanum*

kubel, kubulus *vide cubulus*

kuffa *vide cuffa*

kultellus, kwtellus *vide cultellus*

kulus, -us *m.* (*non plene liquet, an vox Latina vel vulgaris putari debeat, seu forsán mendum; Hung.*: kölyü?) *mortarium, pila (?) (hic ut species mensurae) — mozsár, kölyü (?) (itt: mértékegység).*

Quilibet currus ... inde pertransiens et sales deferens ... unum salem conferat capitulo pro tributo, scilicet duos kulus (*sic etiam in manuscriptis: DF 238222 et 238223*): 1221/1276 *Mon. Str.* I p.277; *cf. Bartal, Glossarium* p.365. — [1]

kuntinus, -i *m.* (*Germ.*: Quent, Quántchen) *mensura ponderis: quarta pars lotonis* — *súlymérték: a lat negvedrésze.*

Item Hertwicus de Veyla solvit V. kuntinos argenti. Kuntinus facit IIIII. partem trium ponderum. ... Item Iacobus sacerdos de Ercuntino solvit V. kuntinos argenti: 1332–1337 *Rat. coll.* p.93. Item Nycolaus sacerdos de Kubulcuch solvit I. sectinum argenti. Item Helvicus sacerdos de Akna solvit I. kuntinum argenti: *Ibid.* Item ... dicavi vil-

lam Zarkad et inveni in ea sexaginta fumos in toto, et ... plebanus de eadem solvit unam marcam maioris ponderis et ad petitionem sociorum suorum, quia non habebat, ut dixit, relaxavi unum kuntinum: 1334 Zimmermann, *Urkb.* I p.464. Petrus plebanus ... solvit mediam marcam et quinque kuntinos maioris ponderis. ... Iohannes plebanus ... tenetur solvere tres marcas et mediam cum dimidio fertone minus kuntino fini argenti cum pondere maiori: *Ibid.* p.465. — [2]

kupa, kuppa vide cupa

kuthelhoffus, -i m. (Germ.: Kute [?] v. Kuttel [?] et Hof [?]) non plene liquet, an idem ac 'examinator' [v. *LLMAeH* III p.380 l.15–17^a] significet, vel potius cum voce 'cutterus' [v. *MWb* II p.2176] cohaereat) is, qui pondus rerum mercimonialium exigit (?) v. potius: lanius, macellarius, qui carnes ac etiam intestina dividit – áruvizsgáló, mázsáló (?) v. *inkább: hentes, mészáros.*

Item de hereditatibus in civitate Rodna sitis, scilicet

mansionem supra dicti palatii ... vel aliarum domorum, tabernarum, pistorum, molendinorum, macellorum, calcificum, carnificum, balneatorum, examinatorum vel kuthelhofforum vel qualiumcumque aliarum hereditatum ... medietatem ... pueri comitis ... reservabunt: 1296–1313 Zimmermann, *Urkb.* I p.204; cf. W. Saliger: *Ueber das Olmützer Stadtbuch des Wenzel von Iglau.* Brünn 1882 p.73: in mactatorio videlicet kuthelhoff mactare. — [1]

kwchius vide kocsius

kwppa vide cupa

kwtellus vide cultellus

kyrios, -u m. (Gr.: κύριος) vox Graeca: dominus (strictiore sensu de Deo) — *úr* (Úr).

Ipse ... creator, qui et Kyrios (κύριος, in manuscriptis: filius) pro plasmate proprio percepit agonem: *CERB. Ioann.* I (p.7). — [1]

kyta, kytha, kytta vide kita

L

laan, laana vide 2.laneus
labasco, -ere *collabi, concidere — elpusztul, ledől.*
 Quassa in dies menia aliqua ex parte labascunt, obsessis nihil quietis datur: BONF. III,4,352. — [1]

labecula, -ae f. *macula, labes parva — szégyenfolt, hibá.*

Quae ... neve vitam ullā labeculā aspergant: 1522 *Anal. nova* p.488. — [1] [Hegyí]

labefacio, -ere, -feci, -factus *transl.: concutere, conquassare, infirmum reddere — megingat, megrendít, meggyengít.*

Inserere penitus mentem, si quid labefactum est (περισκόπει τὰ σαθρά): IAN.PANN. *Plut.inim.* p.9. Divus Hier<onymus> plerisque in locis rem Christianam deflet Hunnorum caedibus labefactam: TAUR. *Staur. Ind.* 62. *Disputatio* animum fessum et labefactum ... reparare ... consuevit: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.158. — [3]

labefacto, -are (*praes.perf.*: labefactarunt) *transl.: infirmum reddere, labefacere — meggyengít, megingat.*

Rex ... cum videret ... paternis tradicionibus ... solutis regni consultum labefactari, curie honorem vilescere: *Decr. a.1104.* praef. p.182–183. Successores ... si quid ex hiis institutis ... importuno malignantium impetu labefactari viderint, ... studeant auctoritatis sue testimonio roborare: 1217 *CD Arp. cont.* XI p.150. Ex hiis veteribus auctoribus velim edas paresque studia, ... nec amplius properes indoctam hanc meam scienciam consecrari, quae te ipsum facile prodes ad labefactandas eloquii vires procaciter obeuntem: IOH. VITÉZ *Epist.* 1,35. *Coronam imperator* tenet et ita tenet, ut priusquam reddat, totis (recte: totius) regni statum labefactare, quam redditā coronā confirmare velit: GEORG. POLYC. *Or.* 39. Macedones ... facta secessione amplissimum dominatum labefactarunt: BONF. praef. 29. Regnum Hungariae periclitabitur, status ... filii maiestatis vestrae ... labefactabitur: 1516 Szabó, *Ogy.* p.115. — [44]

labellum, -i n. *labrum parvum — ajak.*

Apes ... / ... purpureis mel congersere labellis: IAN. PANN. *Paneg.* 1,634–635 (p.36). Silvas, aequora, portus et illustrium virorum nomina ... perstrinximus, ut rerum summas et ex his illustriore quaeque primoribus labellis praegustatorum more libaremus: TAUR. *Staur. Epil.* 1. — [5]

labyrinthus vide labyrinthus

labes, -is f. **1** *calamitas, perniciēs — baj, romlás, pusztulás;* **2** *dedecus, ignominia, macula, vitium — gyalázat, megbélyegzés, szégyenfolt, bűn.*

1 Ne labes prescripte condicionis eisdem vel eorum posteris ulterius apponi debeat, ... presentes concessimus

litteras duplicis sigilli nostri munimine roboratas: 1273 *CD patr.* VIII p.152. Deus per te solum / a labe demit mundum: MÜGELN 2 (p.233). Absque mentali labe / fletu occurrens ei / tamquam orbatō regi: *Ibid.* 15 (p.244). Opus esse arbitror, ut beatitudo vestra religionem ipsam hac labe, vel potius tabe, exsortem efficiat: IOH. VITÉZ *Epist.* 59,18. Vos diversa sentientes et intestina labe contabefacti ... ne regnum quidem a maioribus partum retinere potestis: BONF. II,3,49. **2** Ut exhibitores dictorum privilegiorum ... notati ... labe et vicio calumpnie habeantur: 1272/1354 *CD Arp. cont.* XII p.50. Castrum pro labe infidelitatis Ochuz rex ... ab ipso auferendo: s.1276 *Ibid.* IX p.158. Cum ... Thomas de Kany ... in labe furti et latrocinii ac pro destructore incolarum regni nostri in conspectu nostre maiestatis accusatus extitisset et publice proclamatus: 1279 *Ibid.* XII p.251. Praefatam consuetudinem tanquam iniquam et labem simoniacam continentem patenter detesteris et tollas: 1359 *Dipl. Sáros* p.469. *Ipsos* a nota seu labe proscricpionis ... duximus ... expiandos ... et absolvendos: 1394 *CD patr.* II p.158. Nicolaiko propter premissas notorias labes et nocivas infidelitates suas ... ab omni iure ... privari ... debere adinveniebatur: 1435 Wenzel, *Stibor* p.206. Iste *praesul*, ... labe quem nulla inquinat / nec ultimi faex temporis: IAN.PANN. *Epigr. (Mayer)* 452,21–22. Seque ... a talismodi labe seu nociturnitatis vitio immunem studeat conservare: *Form. styli* II,10 (p.162). De nota seu labe falsificationis litterarum: *Ibid.* III,62 (p.494). *Cum mulier* ab omni peccatorum labe munda ad patriam evolasset caelestem: *Serm. dom.* I p.7. Populum ... seducere ... non sine anatematis et sentencie excommunicationis labe eo facto ... conantur: 1514 *Mon.rust.* p.73. Nicolaus ... nulla ... infidelitatis nota labeque innodatus aut irretitus extitisse *reperiebatur*: 1523 *MTT* VI p.55. Absit tamen a nobis, ut aliqua ingratitude labe nos notare libeat: 1526 *Sopron tört.* I/7 p.224. — [43]

labilis, -e **1** *qui facile labitur, instabilis — esendő, ingatag, mulandó, változó;* **2** *lubricus — csúszós, síkos.*

1 Cum mundus labilis et eius accio sit caduca, ad hoc ... debet intendere regum serenitas, ut institutis legaliter ... eternitatis corroboracionem ... exercent: c.1202 /1334 *CD patr.* VIII p.11. Labilis est hominum memoria et rerum turbe non sufficit: 1225 *Mon.Str.* I p.256. Cum mundi labilis condicio sit caduca: 1294 *CD Arp. cont.* XII p.563. Potestas est instabilis, / decliva atque labilis: MÜGELN 40 (p.265). *Sanctus Emericus* dyadema despicit / labilis honoris: XIV Dankó, *Hymn.* p.232. Sunt enim monasteriorum claustra habitacula eorum, qui non praesentia haec bona, quae fluxa sunt et labilia, sed sempiterna

amant: PETR. RANS. *Epit. Ind.* XVI,74. Labilem illum et semper versatilem ac ad omnia varium hominem reperimus: PETR. VÁRAD p.144. Nam si cuncta velim blando perstringere plectro, / vix daret optatas labilis hora moras: MART. THYRN. *Ad procer.* I,73–74. 2 Facilius cadit homo, quando via est labilis vel lubrica aut humida: *Serm. dom.* I p.51. — [28]

labilitas, -atis f. (labitas) *inconstantia, rei instabilis natura — bizonytalanság, mulandóság.*

Perspicua humane condicionis industria hominum memorie labilitate pensata sagaciter adinvenit: s.1176 *CD Arp. cont.* I p.73. Ego Gug comes considerans huius seculi labilitatem et nil in eo certum quid reperiens nisi bona, que seminaverit homo in presenti, eadem metet in futuro, ... capellam ... de facultate rerum et substantia mea fieri volui participem: 1231 Solymosi, *Járadék* p.203. Ne pro labitate temporis actus humani a memoria labantur: 1318 *Mon. Str.* II p.748. Gesta mortalium ob temporis labilitatem menciumque hominum imbecillitatem ... scripti officio decet commendari ad posterorum memoriam firmiorem: 1365 *CD Croat.* XIII p.445–446. Sagax humanae naturae discretio labilitate hominum pensata, ne ea ... oblivionis subiaceant defectui: 1445 Schmauk, *Suppl.* p.272. Considerans ... labilitatem huius seculi: 1481 *Podmaniczky oklt.* I p.150. — [20]

labillus vide lapillus

labiosus, -a, -um qui labia magna habet — akinek nagy ajka van.

Erat homo competentis proceritatis, ... labiosus et aliquantulum in humeris curvus: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.78. — [1]

labitas vide labilitas

labitudo, -inis f. *labilitas, inconstantia — mulandóság.*

Facta temporalia ... ne ... effluent cum temporum labitudine, sed potius sint perpetuo durantia: 1342 *Békésmegeyi oklt.* p.6. — [1]

labium, -i n. 1 *proprie: extrema pars oris animantium, fere i. q. labrum — ajak;* 2 *meton.: lingua, sermo — nyelv, beszéd;* 3 *homines v. res in extremis partibus alicuius rei — valaminek a szélén lévő emberek ill. dolgok.*

1 Vix umquam *Stephanus* ad risum labia movit: *Leg. Steph. maior* 16 (p.392). Dixit, quod prius taliaret sibi nasum cum labiis, quam aliquando maritum acciperet: *Inqu. Marg.* p.184. Filia ... eius ... naribus cum labiis turpiter mutilatis, solum dentibus patefactis ... proclamare compellitur in hec verba: *Chron. saec. XIV.* (V) 207 (p.495). Mordentium canum labia, Rochizani scilicet et complicitium meis scriptis ... contuderam: 1456 *TT* 1901 p.190. Et os et labia et fauces habere dicitur Deus: ANDR. PANN. p.14. Labia sacerdotis custodiunt scientiam (cf. *Mal.* 2,7): 1515 *Sacra concil.* p.237. Illius et templis iam nulla refulget imago, / nec canitur labiis amplius illud ave: MART. THYRN. *Ad procer.* I,153–154. 2 *Ut tuam interrogationem ... de divisione linguarum, labii autem confusione, Adę quoque peritia iuxta arbitrium conveniam:* GER. p.32. *Cathalani* patrie moribus oblitis labioque mutato ab armis dissidere noscuntur: IOH. THURÓCZ 86 (p.31). 3 *Milit.: pars extrema exercitus(?) — hadsereg szárnya(?):* Rex itaque cum venisset ad agmen Ladizlai, ipso cognito timore eius perterritus precepit signiferis declinare labia (*var.* V

et IOH. THURÓCZ 371 [p.108]: agmina) super agmina ducis Geysae: *Chron. saec. XIV.* (S) 121 (p.390). — *Ipsa pars extrema (alicuius rei) — szél(e valaminek):* Quod in praedictis curiis nostris idria signo civitatis nostrae Chasmensis et nostro, quod littera E capitale (*var.:* capitali, *CD Hung.* X/5 p.698) nomen nostrum, scilicet 'Eberhardus' significare volumus, ... characterata et desuper de labio in labium forrata (*var.:* ferrata, *CD Hung.* X/5 p.698) habeatur, ... cum qua quidem idria frumentum mensuretur: 1416 *Katona, Hist. crit.* XII p.256; cf. *Zsigm. oklt.* V,2466. — [25] *Vide etiam* lebia et lebiium.

labo, -are *proprie et transl.: vacillare — inog.*

Quo sane facto cum ... libertas labet, equa restitutioni nostre remedia curare opus habuimus: IOH. VITÉZ *Epist.* 60,19. Quid magis admirer, dubito, quod fortis ad omnes / manserit (*sc. Barbarus*) incursus, populum quod saepe labantem / iusserit hortatu non desperare frequenti: IAN. PANN. *Celebr.* 293–294 (p.118). Raro videns tanto strepitu experrecta labanti / pariete quassatas credit concurrere tures: TAUR. *Staur.* III,342–343. — [11]

1. labor, labi, lapsus sum (*prae. imperf.:* labit; *part. inst. act.:* labiturus) 1 *cadere, corruere — elesik, összeomlik (a proprie; b transl.: peccare — vétkezik, elbukik);* 2 *delabi, effugere — (ki)csúszik, (ki)siklik, elszökik (a proprie; b in imag.);* 3 *fluere, decurrere — (le)folyik (a proprie; b transl.: de tempore: praeterire — eltelik);* 4 *transl.: cadere, deficere — fogy, hanyatlik.*

1 a Ne ... de eminentissimi cuiusdam vertice deducti montis ad ima terrarum totius funditus debilitata corporis fabrica laberetur: GER. p.38. Cum ... labente nostro equo usque ad lesionem corruissemus de eodem, idem ... affuit nobis et nos de ruina huiusmodi sublevavit: 1274 *Reg. Arp.* II/2–3 p.86. Non sinite labi eos, qui difficulter erigerentur elisi: IOH. VITÉZ *Or.* 7,133. Rex ... in quandam parvam vallem seu fossatum lapsus est, et ibidem inter alios multos, qui fugientes in ipsum fossatum corruerant, occubuit: IVAN. 3¹. b Sit Deo Patri decus et potestas / et tibi, lapsi reparator orbis: XIV *Dankó, Hymn.* p.263. Nos de pietate regia ... delinquentibus veniam et lapsis sublevamen solemus impertire: 1422 *Sopron tört.* I/2 p.228. Augustinus Manichaeum haereticum ostendit esse ... lapsus, quod nesciret, quid esset malum: GREG. GYÖNGY. *Expl.* p.22. Iniustus veniam praestat, sanctosque coronat, / et reparat lapsos restituitque preces *fides Christiana:* MART. THYRN. *Ad procer.* I,345–346. 2 a Si ... cuius miles vel servus fuga lapsus est, suum miserit legatum ad reducendos eos: *Decr. c.1010.* 25. Comes ... castris ... fuga lapsus ad castrum Zemplum properabat: P. MAG. 13 (p.51–52). Praecipiti cursu peditem ferus hostis in hostem / lapsus eques: TAUR. *Staur.* III,18–19. — *In imag.:* Divine pietatis providentia, ... ne lubrica microcosmi materia per devia laberetur, ... legem instituit matrimonii: 1274 *CD Croat.* VI p.93. b Ne autem hoc *factum donationis* aliquando a memoria laberetur: 1157 *III. Béla* p.343. Quum labit ex hominum memoria: 1244 *CD Arp. cont.* VII p.175. Res gesta labitur a memoria, quam non serenat lucida sermo litterarum: 1305 *Haz. oklt.* p.181. Ne rerum gestarum series ab humana labant memoria: 1398 *CD Zichy V* p.81. Expediit ... acta mortalium labitura, pro rei memoria sempiterna, litterarum patrocinio commendare: *Form. styli* II,260 (p.309). 3 a Aqua Crane

... nec altius extollatur, nec etiam submittatur, quam nunc naturali cursu et situ ac meatu labitur et decurrit: 1282 *CD Arp. cont.* IX p.338. Gurgite nec tantum collectus laberis uno: IAN.PANN. *Paneg.* 1,510 (p.29). Thanais fluvius ... in paludem Meotidam lapsus illius undas auget: IOH. THURÓCZ 66 (p.27). Ideo quocumque aqua seu fluvius labatur et defluit, civitas aut oppidum ... nunquam per hoc suis proventibus ... privabitur: *Tripart.* I,87(2). **b** Multis igitur annorum curriculis labentibus: *Leg. Steph. minor* 8 (p.399). Que ad tempus fiunt, labente temporis curriculo ab hominis memoria recedunt: 1211 *PRT* I p.621. Licet in humanis dispositionibus nichil stabile, ... sed caduca sint hominum omnia et temporum diuturnitate labantur: 1254 Békefi, *Pilis* p.316. Non ad ipsum diem prefixum, sed eo lapsu, post quindecim vel viginti dies veniunt: *Decr.* 1492. 108. **4** Quia mens humana cito labitur ... ac etiam predictarum possessionum vicini ... de die in diem sunt deficientes per mortis eventum: 1281/1324 *Reg. Arp.* II/2-3 p.279. Quantum desiderium habuerim lapsas nuper Christianorum renovare vires, ... clare satis ... explicatum feci: IOH. VITÉZ *Epist.* 4,1. Spem ... ingerit, ne suscepto casu belli cum bello simul cadant animi, neu ob fortune lapsum labatur pariter et diligentia resurgendi: *Ibid.* 45,3. Sanctitatem vestram humiliter ... supplicamus, ut misereatur tandem illius ecclesie triginta fere iam ab annis quotidie labentis in peius: 1462 *Matth. epist. Rom.* p.21. — [93] *Vide etiam vocem praecedentem.*

2. labor, -oris *m. vel f.* **A proprie:** **1** conatus, nisus, opera, πῶνος — erőfeszítés, fáradozás, fáradság, munka (**a** fit magis per manus; **b** fit plus minusve per ingenium animumve v. conatus corporis); **2** actus efficiendi, elaboratio — kidolgozás, kivitelezés. — **B meton.:** **1** effectus agendi, opus — a cselekvés eredménye, mű (**a** de variis rebus; **b** de operibus scriptorum); **2** fructus, merces — a munka gyümölcse, bére; **3** locus, ubi quoddam fit — (munka)hely. — **C transl.:** aerumna, dolor, incommodium — baj, gyötrelm, viszontagság.

A 1 a Est lacus in circuitu et vallum ab antiquis labore manuum operatum et factum: 1055 *ÓMO* p.20. *Andreas* excepto tempore orationis nunquam a labore cessavit: MAUR. 2 (p.358). „Arte”, inquit, „currit mola, an labore?” Ait Waltherus: „Arte et labore, non quolibet trahendo iumento, sed manu propria circumferente”: *Leg. Gerh. maior* 12 (p.498). Si ... aliqui fratres sacerdotes ... in suis laboribus otiosi inventi fuerint, tunc et ipsi compellantur ... ad labores manuales: 1499 *Leges. eccl.* III p.625. **b** Unusquisque enim vestrum suum fert laborem proprium, ille vero sacerdos et suum et singulorum: *Decr. c.1010.* 5. Nunquam ... arbitrandus arduus in veritate conatus, quanquam in hoc, quod sui est, inveniendus sit labor non modicus: GER. p.32-33. Cum ego ... predia magno labore in unum colleg<issem>: 1113 *Dipl. Hung. ant.* I p.392. Ecclesia divino iudicio combusta, nostro vero tempore studioso labore ... abbatis reparata, meliorata et amplificata: 1137 *PRT* I p.596. Labor noster vacuus non fuit. Nam quos ante vidimus idolis servire, modo videmus Ihesu Christo ferventer adherere: *Leg. Gerh. maior* 4 (p.486). Alius modus scribendi acceptatur ... in otio, alius in labore, et interdum alius ante cibum, et alius post cibum: IOH. LEM. p.48-49. Labores ... continuos, quos nobiscum et propter nos ... sustinuit: 1219/1226

CD Arp. cont. XI p.155. Labores pro quiete ... grateranter amplectando: 1239 *Ibid.* VII p.68. Nos, etsi non ex condigno, cum istud ... exiguum reputemus, volentes tamen eiusdem bonis et magnis laboribus respondere aequaliter: 1264/1272 *Mon. Str.* I p.517. Captum castrum ... per nostram diligentiam non sine sumptuosis laboribus recuperatum (*sic*): 1265/1270 *CD Arp. cont.* XI p.545. Erga nostri corporis custodiam nocturnos labores et diurnos in armis incessanter et continue supportavit: 1268/1273 *Reg. Arp.* II/2-3 p.36. Post bellicos labores et gloriosissimum triumphum contra regem Boemorum victoriosissime habitum: 1278 *Mon. Str.* II p.87. Notarius specialis ... domino regi iugi laborum frequentia fideliter servierit: 1284 Zimmermann, *Urkb.* I p.147. Castrum labore nostrorum fidelium et bello optinuit: 1291 *CD Arp. cont.* XII p.502. Ut teneretur easdem sorores ... liberare propriis laboribus et expensis: 1293 *Ibid.* X p.122. *Benedictus* indefesse servire non cessavit labores laboribus accumulando: 1295 *Ibid.* V p.120. Nutrix ... regem Ungarie proprio lactavit ubere, non sine sui magni laboris detrimento: 1295/1401 *Ibid.* X p.181. Multis laboribus et bellicis sudoribus predictum ducem vix tandem devocit et occidit: *Chron. saec. XIV.* 66 (p.315). Ne sudorosi labores et virtutes et merita prefati domini Stiborii ... defraudentur: 1398 Wenzel, *Stibor* p.106. Iuges ... fatigas et sudorosas labores supportando: 1405 *Temes okl.* p.366. Quod sibi liberam licentiam monachi dedissent exeundi et facta ac labores ipsius exercendi: 1433 *Szent-Ivány* p.43. Ipsa castra de propriis proventibus conserventur, ... neque ad labores huiusmodi castrorum aliorum iobagiones ... non compellant: *Constit.* 1445. 4(4). In facto Colocensis ecclesie, superiori labore infecto nova dispositio secuta est: IOH. VITÉZ *Epist.* 54,1. Evenit, ut liberalitate liberalitas aucta, laboris mei fruge, me in Domino lecionem effecerit: *Ibid.* 62,6. Nihil opus esset hos iam fessos et etate et laboribus et interdum valetudine humeros tanto oneri subicere: *Id. Epist. var.* 30,8. Boznam ... gravi meo labore nuper recuperatum ... rursus invasit: 1464 *Matth. epist. Rom.* p.31. Humani quicquid struxere labores, / subiacet excidio: IAN.PANN. *Paneg.* 2,2725-2726 (p.202). *Rex* sopore pressus saepe iacuit et levi susurro excitaretur, etiam cum maximo labore confectus cubaret: GAL. 20,2. *Cum Attila* peracri fuerit ingenio, robore ... animi et laborum tollerantiā ... omnibus superior: IOH. THURÓCZ 116 (p.38). Multi ... ex utraque parte supervacaneis laboribus absumentur: PETR. VÁRAD p.108. Non ad ventrem et desidiam, sed ad laborem nati sumus: BONF. IV,2,28. Multi fratres ... propter meritum laboris ... ad Italiam ... redierunt: *Chron. F.M.O.* p.236. — *Nota cum gen. explicativo:* Puer es ... expeditionum laboris atque diversarum gentium incursionis expertus: *Inst. mor.* praef. p.132. Attendentes ... religiosam devotionem et assiduos labores militiae templi Ierosolimitani, quos ... perferunt contra inimicos crucis Christi: 1198/1226 Theiner, *Vet. mon.* p.68. Gens ... Hungarorum fortissima et bellorum laboribus potentissima: P.MAG. 5 (p.39). Si vero labor scribendi fuerit magnus, et litera privilegialiter confecta: denarii centum: *Decr. I.* 1435. 10(7). Nam durus quum sponte labor cessabat aratri, / seu dum festa dies praepediebat opus / vivebant laeti: MART. THYRN. *Ad procer.* II,223-225. **2** Exposita pro labore paxidum ci-

vitatis dedimus: 1429 *HtK XV* p.312. Aurifabro Caspar de labore cupparum fl<oreni> 50: 1433 Fejérpataky, *Szám.* p.325. Si quis ... magisterium ... assumpmere voluerit, tunc magistri ceharum ... in librum civitatis inscribi facere, post hoc magisterium assumen<s> laborem exercere possit: *Form. styli II*,478 (p.449). Volumus ... extra hoc laborantes omnibus rebus in labore existentibus privari: *Ibid.* II,479 (p.451). Summa tota et cum argento et labore et cum deauratione in eadem phaska facit centum et XLI 1/2 flor<enos>: 1500 *MTT XXVI* p.11. A labore frenorum pro equis domini principis dedi II flor<enos>: *Ibid.* p.24.

B 1 a Magister extraneus ... suos labores exercere, vel si labores extraneos secum adducere et hic venditioni exponere niteretur, ... magistri ceharum ... valeant huiusmodi res seu labores auferre: *Form. styli II*,93 (p.208). Quod in eorum laboribus aliqua non inveniatur falsitas. ... Si vero quis sutorum tales malos labores ab aliquo ... cerdonum emisse asseruerit, extunc teneatur ostendere personam: *Ibid.* II,475 (p.445). Siquis magistrorum labores malos cuiquam fecerit vel vendiderit: *Ibid.* II,478 (p.449). Si aliquis magister emeret de alienis magistris novas labores et vellet e converso vendere, hoc non sit liber nec ausus facere talia: 1473 *Kolozsvár oklt.* p. 245. Nullus hominum extraneorum labores ferreas ... vendere possit: 1477 *Ibid.* p.256. Pro quinque coloris laboris Ungaricalibus (*sic ed., recte forsán*: Ungaricalis) ad longas camisias ... dedi XXI flor<enos>: 1500 *MTT XXVI* p.31.

b Qui ... inspicit aut hunc laborem, aut alium (ἢ τοῦτῳ τῷ πονήματι, ἢ καὶ ἄλλῳ οἰωδήποτε): *CERB. Max.* praef. p.9. Diodorus ... Scitarum gentem apud Araxim flumen originem habuisse ... sui historici laboris tertio in libro posuit: *IOH. THURÓCZ* 39 (p.21). **2** Deus ... tradidit duci Arpad ... inimicos eorum, et per manus suas labores populorum possederunt: *P.MAG.* 50 (p.100–101). Quod male meriti egestate laborent et labores inpiorum iusti edant (*cf. Deut.* 28,33): 1270 *CD Croat.* V p.570. Unam vineam magnam desertam in Zeleske in quatuor vel quinque laboribus feci resummere et renovare, ... den<arii> XXVIII: *Bakócs-cod.* p.359. **3** Quidam iobagiones ... populos inopes ... prohibuissent, ne in vineas ac alios labores ipsorum fratrum etiam pro condigno pretio transsire, necnon in molendinis eorundem molere auderent: 1406 *Zsigm. oklt.* II,4420. Ordinamus, quod ipsi cives ... admittantur ad labores fodinarum: 1414/? *Wenzel, Bány.* p.352.

C Populus noster magnis sepe tam vie, quam inopie laboribus pregravatus ... curiam regalem adire non potest: *Decr. a. 1104.* 2. *Apostolica gratia* sola nostros plerumque miserata labores delati favoris magnitudini superstitem sedulo equavit affectum: *IOH. VITÉZ Epist.* 62,1. Captive illius Constantinopolitane urbis labores ac simul dolores in primis miserando docet *papa*: *Id. Or.* 5,10. Tam longos Christianorum labores, iacturas et angustias populi fidelis ... miserati, properate succurrere populis Christianis: *Ibid.* 6,14. Habemus etiam gratias ingentes beatitudini vestre, que casus et labores nostros considerat: 1467 *Matth. epist. Rom.* p.40. Vides tamen ... alios valentiores ... evasisse ex nimiis laboribus (πόννοι πολλοῖς προσπεσόντες ἔρρωσαν καὶ ἤσκησαν): *IAN. PANN. Plut. inim.* p.5. Infandos Sigismundi regis labores miserata (*cf.*

VERG. Aen. 1,597), ... miserere ... calamitatis nostre: *BONF. III*,2,231. — [380]

laboratio, -onis f. (laboracio) *actus conficiendi, praeparandi* — *feldolgozás.*

Cum gen. obi.: Nos ... considerantes ipsius minere et metalli acquisitionem et laboracionem regno nostro fore proficuum: 1393 *Wenzel, Bány.* p.432. Differentia ... inter ... sutores ... ac magistros cerdones ... et ratione dealbacionis et laboracionis cutium ... orta: 1520 *Kolozsvár oklt.* p.350. — [3]

laborator, -oris m. **1** *latius: operarius, mercennarius* — *munkás;* **2** *strictius: operarius in metallis occupatus* — *bányász, bányamunkás.*

1 *Cum* laboratores ... amarifico animo inducti ... domum suam incendissent: *Form. styli I*,45 (p.28). Quos laboratores falcastros homines invenissent: 1350 *CD Zichy II* p.440. Si qui superflui de hiis laboratoribus remanserint, ... tales debent dividi ad laborandum vineas singulorum ex nobis: *Stat. Zagr.* I,16 (p.23). Quamplures barchannistas et eiusdem artificii textores et laboratores vestri in medio foveretis: 1419 *Wenzel, Kassa* p.24. Dedimus laboratori, qui duxit lapides ad turrim 40 den<arios>: 1420 Fejérpataky, *Szám.* p.189. Pro ... carpentariis et laboratoribus ... solve tenetur: 1421 *Zimmermann, Urkb.* IV p.133. Pro cervisia laboratoribus mundantibus fontem penes balneum fl<orenu> 1: 1433 Fejérpataky, *Szám.* p.316. Laboratores ... pro cultura ... vinearum ... conducere permittatis: 1435 Tóth-Szabó, *Huszita* p. 367. Proventus, ... qui sunt, nescio ad quem apponere, ad servitores aut ad laboratores: 1525 Szabó, *Ogy.* p.214. — *Indicatur locus, ubi laborant:* Comes prohibeat quoslibet Australes ab usu ... terrarum regni nostri non permittendo laboratores laborare in vineis Australium: 1324 *Sopron tört.* I/1 p.42. Proscripti sunt Hensel Cramer et Polner, quia vulneraverunt unum laborem in mercurio graviter: 1390 Fejérpataky, *Szám.* p.98. In ortu Agriensi parvis laboratoribus, qui crocum seminaverant per tres dies, dedi den<arios> L: *Bakócs-cod.* p.369. Laboratori manuali laboranti in aggere asp<eri> 8: 1520 *Qu. Kronstadt I* p.238. — *Indicatur res, in qua conficienda elaboratur:* Rivulus pro laboratoribus aurifodinarum Kuzepmusas nominatus: 1358 *CD And.* VII p.206. Laboratoribus fossati dedimus fl<orenos> 2: 1426 Fejérpataky, *Szám.* p.219. Laboratoribus civitatis I florenum dedimus: 1429 Iványi, *Eperjes* p.100. Item Paulo laboratori sal nitrui XXXV den<arios> ... Item laboratori salnitrui per tres ebdomadas I c XLVI den<arios>: 1441 *HtK XV* p.314. Georgius ... cum ... magistro laboratori (*sic*) armorum pro una arma quindecim florenis auri conventionem habuisset: 1453 *Sopron tört.* I/4 p.10. Laboratores cisterne non amittant tempora: 1484 *TT* 1902 p.365. Missi sunt magistro Iacobo pixidario d<omini> regis laboratori pulverum ante castra esistenti dandi 6: Engel, *Gesch. Ung.* p.98. **2** Nemoque omnino montanus ... a montano, sive laboratore emere audeat *aurum*: *Decr. I.1405.* 21. Nec iidem viri ... ac laboratores minerarum ... ex ipsis mineris provenientia ... venditioni exponere debeant: *Decr. II.1405.* 13(4). Cultores earundem *montanarum* et laboratores laboribus postpositis in tabernas confluerent: 1471 *Wenzel, Bány.* p.37–38. Gregorius carnifex, Anthonius Radwan de Bartpha, Georgius Libentag ... montaniste et labora-

tores in montibus Bistriciensibus: 1515 *Szent-Ivány* p.72. Laboratores quoque mechanicos et artifices eiusdem civitatis nostre in laboribus eorum nimium turbaretis: 1517 Wenzel, *Fuggerek* p.111. — [60]

laboratorium, -i n. officina — műhely.

Si aliquis portaret aliquo magistro aurum ... ad laboratorium: 1473 *Kolozsvár oklt.* p.246. — [1]

laboratrix, -icis f. operaria — munkásnő.

Uni laboratrici den<arios> 18: 1440 *Fejérpataky, Szám.* p.505. — [1]

laboratura, -ae f. officina — műhely.

Nos commodum et utilitatem nostram, ... nostrasque fodinas ac montana et laboraturas minerales ... egregio et nobili Johanni Thurzo ... et filio eius ... dedimus: 1494 Wenzel, *Fuggerek* p.73. — [1]

laboratus, -us m. confectio, artificium — kidolgozás, művészet.

Thalamus ... ex auro purissimo laboratu mirifico in exercitu secum ferebatur: SIMON KÉZA 10 (p.151). — [1]

laboriose adv. cum labore — fáradtságosan.

Si vis invenire viam, quae ducit ad vitam, in via illam quaere. ... Verumtamen nimis laboriose (ἐμπρόνως) eo, quod pauci sint, qui inveniant illam: CERB. *Max.* II,80. — [1]

laboriositas, -atis f. natura labore plena alicuius rei — valaminek fáradtságos volta.

Quantum folium, quod est laboriositas, pungit et lace- rat spina, que est ociositas, que eciam est via ad luxuriam: *Serm. Quinqueecl.* 44 (p.103); cf. *ibid.* l.14–15: scilicet ipsum debeant imitari in laboriositate penitencie. Meritum premii essentialis non est in ipsius operis laboriositate et difficultate, sed in charitate: PELB. TEM. *Stell.* p.116^r. — [3]

laboriosus, -a, -um (laborosiosus, laborosus) 1 *aerumnosus, difficilis* — fáradtságos, nehéz; 2 *actuosus, negotiosus* — dolgos, munkás, tevékeny.

1 Laboriosum autem nimis est talium *haeticorum* ineptias percurrere et languidis lectoribus periculosissimum recitare: GER. p.10–11. Plus appetens mala mundi perpeti, quam laudes, ab huius mundi laborioso certamine ad eremi se transtulit solitudinem: 1131–1141 *PRT I* p.595. Quia vix per laboriososam et dampnosam sollicitudinem sufficere potuisset: 1256 *Mon. Jud.* I p.31. Magister Syxtus ... honus laboriosi itineris ad curiam Romanam frequenter eundo subiens: 1264/1272 *Mon. Str.* I p.517. Laboriosam enim vitam duxit (*sc. S. Andreas*): *Serm. Quinqueecl.* I (p.23). In ... expeditione nostra ... non sine laboriosi concertaminis laude vulnus pertulit ... perterribile: 1330/1404 *CD And.* II p.465. Ecclesie ... bona ... reformare perquam laboriosum esset ac longum: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 25,7. Ne tantus conventus et per loci distanciam satis partibus laboriosus ... dissolvatur: 1503 *Iványi, Nemzetk. jog* p.30. Quamvis iter sit et longum et laboriosum praesertim hoc anni tempore: 1525 *BROD. Epist.* 44,3 (p.113). 2 Quanquam imbuti essent et docti, et divino dono dicerent, quod dixerunt, laboriosissimi studii viri, tamen alienati a deorum spiritu non dubitandi: GER. p.41. Altanus (*sc. ventus*) quasi alte sonans, qui in pelago est (*cf. ISID. Etym. XIII, 11, 18*), per quem activa vita, quae ad omnia est laboriosa et in mundi fervore constituta, ut admittitur de Martha: *Ibid.* p.177. *Dictaminum zelatores* post annosa studia et laboriosas vigilias relictis sunt vacui

et ieiuni: IOH. LEM. p.3. Quam laboriosa fuerit Lodovici regis vita, hinc intelligi potest, cum post initum regnum nullum in otio annum degisse videatur: BONF. II,10,145. In die novissimo non otiosi, sed laborosi praemio aeternae retributionis remunerabuntur: *Serm. dom.* I p.21. — [38]

laboro, -are I intrans.: A *agere, operari* — dolgozik, fáradozik, munkálkodik: 1 *abs.*; 2 *cum abl.*; 3 *cum praep.* — B *pati* — szenved: 1 *aegrotare, morbo affici* — betegeskedik; 2 *latiore sensu: affligi, in angustiis esse* — sújtja valami, kínlódik. — C *conari, curare, studere* — igyekszik, gondja van valamire, törekszik.

II *transit.:* A *proprie:* 1 *agere* — dolgozik valamit; 2 *conari, studere (cum inf. v. enunt.)* — igyekszik, törekszik valamit tenni; 3 *colere* — megművel; 4 *excolere* — kitermel, művel; 5 *conficere, facere, parare* — készít. — B *transl.:* *agere, exsequi* — elvégez, teljesít.

I A 1 Accepta securi quendam laboraturus silve locum solitarium subintravit: MAUR. 2 (p.358). Si in die dominico aut aliis maioribus festivitibus Iudeum laborantem aliquis invenerit, ne scandalizetur Christianitas, cum quibus instrumentis laboraverit, illa amittat: *Decr. 1092. 26.* Quatenus ... ad preceptum abbatis ... tribus diebus ... in propria persona laboretis: *s.c.1224/XIV CD Arp. cont.* XI p.126. Duo homines ditiores dent duos boves et currum, et tertius pauperior in propria persona laboret currum deducendo: 1240 *PRT I* p.791. Debet ... creatura tota devotione animi, totaque puritate affectus laborare, ut eternorum intuitu in terris seminet: 1292 *Ibid.* VIII p.302. Quod cum quinque millibus armatorum facere non potuimus per totum annum laborando, hoc Paulus ... cum Hungaris quadringentis obtinuit gloriose: IOH. O.M. 172 (p.167). Tu vero, scribe, doce, predica, converte in Ungaria, donec tempus est laborandi!: *Leg. Gerh. maior 4* (p.486). Tali famulo hic per neminem magistrorum locus laborandi tribuatur et servitus: *Form. styli II, 479* (p.452). Mihi ... voluntas laborandi nunquam aberit: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.40. Habentes gratiam laborandi fratres fideliter et devote laborent: 1499 *Leges eccl.* III p.617. Quidquid laborando aut mendicando acquirere valebit: *Tripert.* III,28(1). Quidam ... frater ... XXX annis in vicaria Boznae laboraverat: *Chron. F.M.O.* p.236. — *Molendinum l' fere i.q. opus agere iubere, exercere* — működtet: Georgius et Ladislaus ... molendinum edificandi et laborandi ... liberam ... haberent facultatem: 1475 Zimmermann, *Urkb.* VII p.64. 2 Filii ... se semper regie maiestati opposuerunt et ... sedicione infidelitatis laborant et sepe eruentes in regalia vastus et incendia committunt: 1329 *CD And.* II p.394. 3 *Cum 'circa':* Qui antea circa tractatum pacis habendae fideli animo et devoto studio laboravit: 1271 *CD Arp. cont.* III p.265. Dyetariis laborantibus circa stubam balnei solvimus den<arios> 100 et 10: 1426 *Fejérpataky, Szám.* p.211. — *Cum 'cum':* Nomina ... eorum malignantium sunt hec: Porcus, qui tunc temporis centurio erat, et Etheius socius eius. Cum istis vero laborabant satagentes toto adnisu complices eorum: 1111 *Fejérpataky, Kálmán* p.43. — *Cum 'in' (abl.):* Liberi quique ac hospites sicut Sclavi vel ceteri extranei, qui in terris laborant aliorum, pro libertate tantum denarios dent: *Decr. a. 1104. 80.* Dicebant enim ipsos ... in acquisitione ipsius terrae magis laboravisse: 1270 *CD Hung.* VII/2 p.219–220. Homines ... capituli vel conventus in pro-

priis equis laborantes et transeuntes ... viginti quatuor denarios extorquere valeant: *Decr.* 1298. 76(1). Quod comes prohibeat ... Australes ab usu et perceptione ... utilitatum terrarum regni nostri, non permittendo laboratores laborare in vineis Australium: 1324 *Sopron tört.* I/1 p.42. Quatuor sociis in muro laborantibus cuilibet 60 den<arios>: 1438 *Fejérpataky, Szám.* p.387. Committit nobis sanctitas vestra laborare in facto regis Bozne: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 33,2. In ... oppugnatione trimestri fere spatio magna sollicitudine laborando ... constantia tandem et perseverantia vicimus: *Ibid.* 39,33. Quod illi villici etiam alias, in exactione et collectione ipsarum decimarum satis laborare habent: 1481 *DRH* III p.248. — *Cum 'pro'*: Ideo sicut ille pro omnibus vobis, ita et vos omnes pro eo ... laborare debetis: *Decr. c.1010.* 5. Beneficiat vobis Deus omnipotens, ... pro cuius amore laboratis: *Leg. Gerh. maior* 4 (p.486). Quod ipsi ex inductione nobilium virorum magistrorum Georgii, ... Stephani ... pro pace inter eos fienda laborantium taliter concordassent: 1419 *CD Arp. cont.* XII p.285. Instate, laborate et operam diligentem apponite pro ipsius canonisatione, illamque promovete et pro viribus accelerate: 1459 *TT* 1901 p.221. Mandet laboratoribus, efficiatque quod pro eodem precio laborent sicut antea: 1526? *Brüsszeli okmt.* I p.28. — *Cum 'super' (abl.)*: Sub forma octave partis permittant super auro perpetue laborare: 1340 *Szent-Ivány* p.27. — *Cum 'supra'*: Scitote fratres cuncti, quod supra omnes vos laborat sacerdos. Unusquisque enim vestrum suum fert laborem proprium, ille vero et suum et singulorum: *Decr. c.1010.* 5. — *Nota part. imperf. sensu subst.: operarius — munkás*: De externis quoque regnis, ad culturam eorum laborantes et montanistas advocare et publico edicto proclamare faciat: *Decr.* 1523. 39(1).

B I Abs.: Post non multum temporis egrotationem incurrit, ... in pedibus stare nequibat. Videntes autem quatuor nobilissimi palatinorum diu graviterque laborantem, ... consilium iniquitatis duxerunt: *Leg. Steph. minor* 7 (p.399). Dum circa finem vite egrotantes laboramus: s. 1237 *CD Arp. cont.* XI p.299. Marothus ultimā suae etatis parte laborans omne sui principatus pondus filio ... cesserat: IOH. THURÓCZ 199 (p.59). — *Cum abl.*: Multis ... modis correptioni divine succubuit, tribus annis infirmitate continua laborans: *Leg. Steph. maior* 15 (p.390). Pro recuperanda sanitate diversarum invaliditudinum morbis laborantes ad suffragium viri beati ... convolarent: HARTV. 26 (p.437). Quod cum ... unum ex nobis ... in Wissagrad misissemus ad audiendum ea, que nobilis domina uxor sua ... egritudine laborans disponere et ordinare volebat: 1258 *Mon. Str.* I p.452. Licet predictus Michael passione egritudinarie laboraret, tamen mente sanus: 1290 *CD patr.* VII p.210. Quod sive hoc morbo laborantes eum legent, poterunt sanari: IAN. PANN. *Epist.* p.72. Quod equus ille nichil penitus neque infirmitatis neque alicuius morbi laboraret vitio: *Form. styli* II,78 (p.201). Quod ... priorissa ... cum ... monialibus adversa valetudine laborantibus, ... ut carnibus vesci possint, dispensare valeat: 1487 *Mon. Vespr.* III p.306. Caepit frater, qui febribus laborabat, ... dicere: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.193. — *Cum 'in' (abl.)*: Ipse ... in extremis laborans ... eandem terram predictae milicie templi in testamento erogavit: 1210/1272 *CD Croat.* III p.97. Praedicta a vobis,

dulcissime fili, petimus, laborantes in lecto, tamquam in ultimo testamento: 1270 *CD Arp. cont.* III p.204. Considerantes ... ipsum Mykus in gravi egritudine laborare: 1291 *Mon. Str.* II p.282. Domina Katerina ... in lecto egritudinis iacens videlicet in partu laborans: 1310 *CD And.* I p.214. 2 Immobiliter Christus fundavit ecclesiam suam, segregans illam a mundo, qui sempiterno motu laborat: GER. p.175. *Invenimus ecclesiam nimia inopia laborare: 1278 Mon. Str.* II p.87. Confessus est, ... cum famis inedia et periculo propter instantem temporis sterilitatem laboraret, terram suam ... vendidisse: 1279 *CD Croat.* VI p.319. Possessionibus ... male meritis ... decrevimus spoliandos, ut pro eorum reatibus perpetua laborent egestate: 1341 *TT* 1911 p.291–292. Apparuit non odio solum apud hostes, verum contemptu etiam et negligencia apud socios nomen Christianum laborare: IOH. VITÉZ *Or.* 4,16. Ut ad Unnos ... transfugeret laborantibusque Romanis ... a tergo instaret: BONF. I,4,117. Regionem illam ... asperitate locorum plurimum laborare cognoverant: *Ibid.* I,6,262. Quo quidem tempore sol ingenti defectu laboravit: *Ibid.* II,1,415. Ut ... civitas vestra penuria aquarum laboraret: 1519 *Dipl. Sáros* p.24. Ut et laboranti illi castro et ... Paulo de Thomor ... extremam patientibus inopiam succurrere possemus: 1526/? *Brüsszeli okmt.* I p.36.

C Cum variis praep.: Placuit ... eisdem, ... ut Martinum ... iudicem eis super hoc constitueremus vice nostri, ne post nos cum tanto populo laborarent, quod et fecimus: 1224 *Urkb. Burgenland* I p.96. Partes hanc possessionem ... recuperare ... modis omnibus absque intermissione ad hoc laborantes debeant ... communibus suis laboribus: 1296 *CD Arp. cont.* X p.235. Magister Kokoss ... a castro Plawtz ... debet abstrahere et nunquam in detrimentum comitis Arnoldi et suorum filiorum laborare: 1307 *Schmauk, Suppl.* p.28. Ut inimici ... odio in me concepto in meam et ecclesiae meae perniciem laborarent: PETR. VÁRAD p.170. Vicarius provincialis ... de unione cum vicario generali cepit solliciter laborare, sed usque ad finem deducere non potuit: *Chron. F.M.O.* p.252. — *Nota i. q. iter facere — utazik, 'elfárad valahová'*: Superfluum arbitrati sumus nos frustra in eam regionem, que penitus deleta esset, laborare: 1480 *Mátyás lev.* II p.77. Oporteret ... regem ... ad pedes sanctissimi domini nostri laborare: 1482 *Ibid.* p.227.

II A I Ut nec vinum ducant ad monasterium, nec farinam ad prebendam fratrum, nec aliquid cogantur laborare, nisi quod ad agriculturam vel ad colendas vineas predicti predii pertinet: 1146 *PRT* I p.598. Dederunt sibi ... pro omnibus, quae laboravit civitati usque feria sexta post octavas Corporis Christi et est sibi solutum totum, fl<oreno> 94: 1434 *Fejérpataky, Szám.* p.340. 2 *Cum inf.*: Ut nostris propriis non dubitetis obtemperare vobis, attamen pauca etiam litteris insinuare laboramus: 1097/XV–XVI *Dipl. Hung. ant.* I p.326. Nichil horum a te requirit Deus, labora per gratiam Spiritus Sancti huius viri humilitatem atque pietatem possidere: *Leg. Gerh. minor* 6 (p.477). Quicumque absque verborum copia dictare laborant, assimilantur eis, qui colores disponere moliantur, ubi materia non subsistit: IOH. LEM. p.6. Cum omnibus votis effugere laboraret eorum cruentam ferocitatem, tunc inscius super Hungaros incidit: P. MAG. 53 (p.108). *Helena* magno conatu laborat removere de manu sua *crucem*:

Leg. Hel. 5 (p.16). Reverentissimi ... episcopi laborabant pacificare eos: *Chron. saec. XIV.* 133 (p.407). Tua fidelia et gratuita obsequiorum merita, ... quibus te nostre regie maiestati gratum et acceptum ostendisti laborasque et conaris ostendere in futurum: *1417/1430 Sztáray oklt.* II p.183. Illi perdere patriam per avariciam sumunt, vos per sanguinis vestri effusionem defendere laboratis: *1525 Kubinyi, Politikai viták* p.193. — *Cum enunt.*: Habui ad hoc ... socios, quorum opitulamine ... institui, laboravi et conatus sum, ut cupiti exitus desiderio succedentem equarem operam: *IOH. VITÉZ Epist.* 6,3. Ut ... apud sanctissimum dominum nostrum laboret – quamvis laborandum non sit, obvius est enim et expositus ac plenus pietate, quam precipit –, quatenus rem istam ... prosequatur: *Id. Or.* 5,46. Nocte et luce laboro, / ingratae mentis ne reus esse ferar: *IAN. PANN. Eleg.* II,17,42–43 (p.435). Ad hoc totis semper viribus laboravit, ut etiam eos, qui retracti fuerunt, attraheret: *PETR. VÁRAD* p.222. 3 In villa Zumbae est terra, quantum potest laborare unum aratrum: *1113 Fejérpatak, Kálmán* p.57. Scithica gens ... terram non laborabant (*sic*): *P. MAG. I* (p.36). Hiis omnibus datis et persolutis unusquisque vineam suam colet et laboret, et vinum suum deducatur absque aliquo gravamine: *1295 CD Arp. cont.* XII p.572. Ipsam vineam ... alteri cuiquam ad laborarificandam (*sic*) tradere: *1408 Sopron tört.* I/2 p.9. 4 Quod nos ... urborum auri et argenti fodinarum, in territorio civitatis sue Rosnoubana vocatae reperatarum, laboratarum ac ex novo inveniendarum ... cum iudicatu moncium ... usque integram annualem comparavimus revolutionem ... percipiendam: *1332 Mon. Str.* III p.217. Ut mineras ... argenti ... aperire et laborari facere ... liberam habeant facultatem: *1339 CD And.* III p.571. Si eadem *minerae* diligenti cura et solerti quererentur, laborarentur et excolerentur: *1393 Wenzel, Bány.* p.432. Ut quicumque fodinas seu foveas fodinarum ... laborare seu aperire voluerint: *1455/1465 Ibid.* p.425. Maiestas regia ... provideat, ... ne aurum et argentum de regno amplius educatur et quod argentum et aurum ubique laboratum et repertum ad cameram regiam more alias consueto, salvis tamen libertatibus et iuribus unius cuiusque deferatur: *Decr.* 1523. 28. 5 Maristallae ex purpura et bisso habebant paraturam. Sellae vero regales ex auro et lapidibus pretiosis fuerant laboratae: *SIMON KÉZA* 10 (p.151). Arma gentis eius ex corio maxime et etiam metallis variis diversimode fuerant laborata, ferens arcus, cultros et lanceas: *Ibid.* 10 (p.152). Barchannos, qui iuxta ... nostra decreta ... in civitate nostra Cassoviensi laboratur, ... vendicioni exponi ... velimus: *1419 Wenzel, Kassa* p.26. Hospites ... autem accesserunt me, ut accederem cum ipsis aurifabrum, quod ipsi mitterent laborare unum calicem: *1458 Sopron tört.* I/4 p.306. Constructum et erectum huiusmodi molendinum scilicet ipsam piscinam laboratam ipsi cives ... conservandi possidendique ... liberam ... habeant facultatem: *Form. styli* III,109 (p.520). Magistro, ... qui quintusmet per septimanas quatuor similiter pulveres laboravit, dati sunt 69 d. 20: *1494–1495 Engel, Gesch. Ung.* p.102. Aurifabro Ungaro, qui laboravit duo frena argentea ... dedi ... XXIII florenos: *1500 MTT XXVI* p.31. Isti, qui laborare inceperat cistas pro vestibus servandis domini principis ... dedi I ortt.: *1500 Ibid.* p.35.

B Debet ipsum opus inchoare et per totam hiemem absque aliquali intermissione laborare: *1287 Zimmermann, Urkb.* I p.156. Singuli ... suos manuales labores fideliter laborent et exercent: *Form. styli* II,479 (p.450). Omnes relicte ... artificium laborare et exercere ... habeant potestatis facultatem: *1479 Kolozsvár oklt.* p.264. — [240]

laborosiosus, laborosus vide laboriosus

labrum, -i n. 1 *labium, χεῖλος* — *ajak*; 2 *extrema pars, margo cuiuslibet* — *széle valaminek*.

1 Parum enim nostra interfuit, ut ... in eorum numerum ambiremus conscendere, qui pro more institutionis scolastice verbis labrisque inter se velitantes, arti magis, quam opportunitati operam dedunt: *IOH. VITÉZ Epist.* 2,41. Te ... recte <est> dicere ... / Hippocreneo labra rigasse lacu: *IAN. PANN. Poem.* 10,13–14 (*ItK* p.613). Tua sunt labris ubera pressa meis: *Id. Eleg.* I,6,90 (p.291). Illis mos est ... demissas ferre barbas et labri vel maxime superioris nutrire pilos: *BONF. II,4,21*. Qui primis ultimisque labris gustaverunt hoc genus vite heremitice: *GREG. GYÖNGY. Epit.* 15 (p.43^v). Blanda tuens caput inclinat cervice parumper / demissa tacitamque oculis labrisque salutem / innuit: *TAUR. Staur.* I,259–261. Nocte dieque vigil gemitu versatur anhelo / sibilat et tacitis tristia verba labris: *MART. THYRN. Ad procer.* I,53–54. 2 *Terminus* itur ... ad aliud signum, quod est in labro vię, que ducit per latera montis: *1086 Dipl. Hung. ant.* I p.252. Et in labro eiusdem vie est magna fovea: *s.1171/1334 PRT VIII* p.275. — [19]

labyrinthus, -a, -um ad labyrinthum pertinens — *labirintusi, útvesztő*-.

Achilles ... non labyrinthos relegendem Thesea flexus (*cf. CATULL. 64,114*) / ... nec Alcidae monstra perempta manu / ... fertur concinuisse: *IAN. PANN. Paneg.* 1 praef. 1–6 (p.1). — [1]

labyrinthiacus, -a, -um ad labyrinthum pertinens — *labirintusi, útvesztő*-.

Ex labyrinthiaca inflexarum ambage viarum non patitur reddi: *TAUR. Staur.* V,237. — [1]

labyrinthus, -i m. (labyrinthus, labyrinthus) *λαβύρινθος* — *labirintus, útvesztő*: 1 *proprie: de aedificiis*; 2 *transl.: de rebus difficilibus intellectu*.

1 In hortis labyrinthus ex arboribus consitis institutus. Insuper aviaria e peregrinis nostratibusque avibus, que ferrea retia coercebant: *BONF. IV,7,106*. 2 **A** ... scientia quidam longe redditi in heresium ceciderunt labyrinthum: *GER.* p.31. Nunc quoque ad talem labyrinthum trahi se permisit, ex quo vix aut nunquam exire possit: *1476 Mátyás lev.* I p.343. De cruce paenitentiae descendere nolumus, sed usque ad mortem immobiliter permanebimus, ne ulterius mundi cuius damnabilis labyrinthus nos involvat: *GREG. GYÖNGY. Vitae* p.40. Rediens istic ex Urbe doctor Lucas ... narravit nobis, quantam curam et diligentiam adhibueris in ipso negotio ex ipsis labyrinthis extricando: *1523 BROD. Epist.* 22,1 (p.78). — [6]

labyrinthus vide vocem praecedentem

lac, lactis n. *γάλα* — *tej*.

Carnes et pisces et lac et mel manducabant (*cf. Exordia Scythica [MKSz 1989 p.228]*): *P. MAG. I* (p.36). Antequam suavia lactis nutrimenta perciperent, vulneris cogentur subire tollerantiam: *IOH. THURÓCZ* 36 (p.21). Hoc unum expertus adiciam non lac lacti tam simile esse, quam Geor-

gius Zeglius Lucio Catilinae: TAUR. *Staur. Ind.* 136. Te-nearent laborare ... unam ollam, in quo solent servare lac salsatum: 1523 *Kolozsvár oklt.* p.360. — [21]

lacer, -a, -um 1 *proprie: laniatus, laceratus* — *megtépázott, széttzilált, szétmarcangolt*; 2 *transl.: afflictus, vexatus* — *elgyötört, tönkretett*.

1 Procul instat / terga sequens lacerō, tristis Metanoea, capillo: IAN. PANN. *Paneg.* 2,1991–1992 (p.164). Et licet ... sera ... nos docuerit poenitentia, quam periculosum fuerit rate lacerā Eurippum illum procellosum ingredi; tamen vehementer laetamur de gratia maiestatis v<estrae>: PETR. VÁRAD p.49. En lacer, exanguis, vitam lucemque perosus / proruit in terram: TAUR. *Staur.* V,173–174. Turpiter incedunt lacerō velamine tecti, / afflictos semper squalida barba tegit: MART. THYRN. *Ad procer.* I,61–62. — *Nota i.q. indiligens, parum accuratus* — *gondatlan, hanyag*: Ista quippe sapientia imbutos lacer sermo consuevit vocare doctos et rutilantissimos: GER. p.156. 2 Non credo latere sanctitatem vestram, ... quam lacerum regnum ... susceperim: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 39,45. Dum adhuc vivimus, dum spiramus, dum Pannoniam, licet laceram et semianimem in potestate tenemus: 1521 Katona, *Hist. crit.* XIX p.252. Ita regiones vestras integras facilius ex longinquo tutari potestis, quam postea ex propinquo laceras reficere: LAD. MACED. *Or.* 56. — [17]

laceratio, -onis f. (laceracio) *actio lacerandi* — *szétmarcangolás, kínzás*.

Conradus ... imperator, ut audivit lacerationem gentis suae, exiens de Italia intravit Augustam ... civitatem, ut exinde in Hungariam introiret Hungaros invasuros: SIMON KÉZA 36 (p.167–168). Dire cruciatus ita, ut per lacerationem et corruptionem cutis et corporis vitalem spiritum exalaret: 1317 *CD And.* I p.427. — [3] [Bellus]

lacerna, -ae f. *vestis, pallium* — *ruha, köpeny*.

Et picturam vento sinuante lacernam / aurea nudato volitant velamina dorso: IAN. PANN. *Paneg.* 3,2,143–144. Multos eo die viros equestris ordinis dignitate donavit, quibus aut torques aureos aut purpureas lacernas adiecit: BONF. IV,1,8. — [2] [Hegyí]

lacerō, -are 1 *proprie: dilaniare, discindere* — *széttép, szétszaggat, szétszór*; 2 *transl.: affligere, vexare* — *gyötör*.

1 Quia ipsum privilegium capituli Zagrabienensis ... in manibus nostris nolentibus nobis contigit lacerari: 1258 *CD Arp. cont.* VII p.492. De inminente acie partem stravit nece et funera interemptorum rostris volucrum prebuit laceranda: 1274 *Ibid.* IX p.72. *Margaretha* malas vestes laceratas et petiatas portabat: *Inqu. Marg.* p.241. Corpus in unum / agmina Marcellus sparsa et lacerata redegit: IAN. PANN. *Paneg.* 2,2570–2571 (p.194). Expectandum ... erit, ... dum resarciuntur lacerata, repleantur desolata: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 30,19. Laceratis crinibus faciem unguibus inscripsit, ... et stans parieti et iacens humi sic caput illisit, ut iam dudum moritura videretur: BONF. III,1,315. Principalis eorum ductor ... dentibus pecuariorum (*sic ed.*) ... traditus est lacerandus, et sic quasi humano maduerunt cruore: *Chron. F.M.O.* p.286. — *In imag.*: Nos tanti regis, fratris nostri, crudelissima morteque (*sic*) medulam nostri cordis dira passione amarissime lacerabat, condolentes: 1350/1351 *CD Croat.* XI p.620. Certe iura ecclesiae nostrae ... usurpari vel lacerari non sinemus: PETR. VÁRAD p.125. 2 Audito, quod Hunni

... de die in diem lacerarent regnum eius: SIMON KÉZA 8 (p.149). *Proceres*, cur sinitis patriam graviter lacerare misellam: MART. THYRN. *Ad procer.* I,187. — [28] [Bellus]

lacertinus, -a, -um *de oculis: quales lacertae habent, lacertarum oculis similis* — *gyík-, gyíkéhoz hasonló (szemesek)*.

Sarmate iidem et Sauromate a lacertinis oculis appellati: BONF. I,1,15. — [1] [Dreska]

lacertosus, -a, -um *musculosus, torosus* — *izmos, húsos*.

Qua fronte lacertosis iunguntur brachia nodis: TAUR. *Staur.* I,39. — [1]

lacertus, -i m. *bracchium* — *kar*.

Ast ego desidia quales heu perdo lacertos: IAN. PANN. *Paneg.* 2,214 (p.73). *Hostis* in magna virtute lacertorum viribus preliatur totis: IOH. THURÓCZ 770 (p.223). De qua corona lacertus sive manus armata in cubito recurva ... vites sive palmites virides ... complectitur: 1498 *Borsa, Somogy* p.57. Indecorum videtur debile corpus fragilesque lacertos ... colendis agris insistere debere: GREG. GYÖNGY. *Epit.* 7 (p.39^f). Igne fluunt, manant humeri teretesque lacerti (*cf. LUCAN. IX,780*): TAUR. *Staur.* IV,288. — [11]

laccescire, laccessere *vide* laccesso

laccessitudo, inis f. *irritatio* — *bosszantás, ingerlés*.

Nec verborum laccessitudine, nec scriptorum figmentis concidebat, neque malum pro malo reddebat (*cf. Rom. 12,17*): GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.97. — [1]

laccesso, -ere, -ivi, -itus (laccescire, laccessere; *praes. perf.*: laccessuit) 1 *irritare, provocare* — *ingerel, zaklat, megtámad (a obi. homines; b obi. res)*; 2 *lacerare* — *marcangol*; 3 *intrans. (fortasse mendose scriptum): languescere* — *elbágyad*.

1 a Ipse ... regiam maiestatem nostram multis contumeliis et verbis probrosis presumpsit laccessere usque adeo, quod etiam nos latronem vituperando vocavit: 1199/XVIII *CD Arp. cont.* VI p.199. Cui cesar in respondendo se inimicum esse ostendit dicens: Quia meos iniuriis laccessuit, quid vel quantum possum, ipse sentiet: *Chron. saec. XIV.* 73 (p.326). Pari studio, serenissime princeps, et nobis contineri eousque in animo fuit eritique, licet plurimorum ex parte illa laccessiti fuerimus iniuriis: IOH. VITÉZ *Epist.* 43,7. Me parce ad tales, Martina, laccessere pugnas: IAN. PANN. *Poem.* 5,7 (*ItK* p.611). Quidam de muris convitio laccessabant (ἐλοιδοροῦντο) virum: *Id. Plut. dicta* p.39. Qui ... nos et regnum nostrum laccessere usque modo non desinunt: 1484 *Dipl. Sáros* p.130. Bellum hoc ... pro propulsandis illis iniuriis, quibus ... assidue laccessabamur, ... suscipere coacti sumus: 1488 *TT* 1902 p.370. b Ne ... decretum ... taliter indirecte valeat laccesciri: 1288/1412 *Mon. Str.* II p.235. Regnum nostrum Sicilie invadentibus ... inimicis ... regnum nostrum diversimode extiterat laccessitum: 1350/1351 *CD Croat.* XI p.620. Astra laccessit / bellicus et longe premit aera sonantia clamor: IAN. PANN. *Paneg.* 2,954–955 (p.111). 2 Iam sol crescentes decedens auxerat umbras; / dente laccessitum totum pro vulnere corpus: TAUR. *Staur.* V,188–189. 3 Ibi degentes vidimus ... morbo etiam laccescentes lectorum mollium et ciborum copia et deliciis confoveri: 1217/1218 *CD Hung.* III/1 p.235. — [29]

lachrima *vide* lacrima

lachrimosus vide lacrimosus

lachry- vide lacri-

lacinia, -ae f. **1** *limbus, extrema pars vestis* — (*ruha-szegély*); **2** *pannulus oblongus* — *hosszú szövetdarab, csík*.

1 Surgentes contra illi paludamenti laciniam osculantur: BONF. III,2,79. **2** Traianus propriae vesti non pepercisse fertur, quam in lacinias concisam servitiis partitus est militibus suis: TAUR. *Staur. Ind.* 38. — [6]

lacios vide late

Laconicum, -i n. (*Gr. Λακωνικός*) *balneum* — *fürdő*. Paratur cena regia et in Laconico (erat enim hiems); et Hungaris mos est hieme uti Laconicis calidis tepidisve: GAL. 30,11. — [4]

lacrima, -ae f. (lachrima, lachryma, lacryma) *gutta ex oculis hominum profluens, δάκρυον* — *könny*.

Illę vero, quę praeciosissimas virorum animas solite sunt ad ima inferni demergere, obsistunt fraudulentibus lacrimis, quo interruptio fiat et postmodum gloriantur inlecebrosissimis desideriis, quae nunquam aestimant habere mammis: GER. p.69. Solo laborum motu eterne miserationis ianuam gemitibus et lacrimis pulsabat: HARTV. 17 (p.425). Dux vero Arpad ... fuis lacrimis Deum orans, suos confortans milites, dicens: P.MAG. 39 (p.81). Quem ... cum lacrymis querulis ... *Helena* prosequabatur: *Leg.Hel.* 25 (p.21). Productis ... arte mira ex oculis fallacibus lacrimis copiosis, absolutionis beneficium humiliter imploravit: 1288/? Sz 1910 p.4. Beatissimus pontifex ... huic pariter sollicitudini non defuit, quo et fidelium lacrimis et fidei necessitudini consulere: IOH.VITÉZ Or. 7,7. Lacrimas ingenuare cepit, requirendi vires iteravit, quia vere amanti non sufficit semel quesisse, sed hoc habet amor impatiens, ut quesitum iterum querat: 1459 TT 1901 p.220. Sua maiestas ... debitum carnis, quod certe dolenter et cum lachrymis referimus, Vienna persolvit: 1490 *Dipl.Sáros* p.133. Saepe luunt lachrymis natos fidosque sodales, / extinctos fratres, pocula blanda, domos: MART. THYRN. *Ad procer.* I,65–66. Quo viso lachrimis vultum perfudit obortis: TAUR. *Staur.* I,319. Mox compungebatur flebiles resolutus in lachrymas: GREG.GYÖNGY. *Vitae* p.152. — *In imag.:* 'vallis lacrimarum' — *képl.:* 'siralom völgye', a földi élet: Quoniam preter ceteros humane nature defectus in hanc vallem lacrimarum (cf. Ps. 83,7) deiectionis oblivionis passionem incurrimus: 1181 PRT VIII p.277. De infelicitate ... regine, in profunda valle posite lacrimarum: 1288/? Sz 1910 p.8. — [125]

lacrimabilis, -e (lachrymabilis) **1** *fletu dignus* — *siralmas, szomorú*; **2** *lacrimosus, tristis* — *könnyes*.

1 Experta sum ... quanta qualisque sit humane vite miseria, quam lacrimabilis sit captivitas Babilonica: 1146 *MIÖG* p.374. Lacrimabile fuit profecto bellum: BONF. I,2,217. **2** Qui ... nostrum sibi auxilium lachrymabili instantia humiliter rogitarunt: 1272 *CD Hung.* V/1 p.197. — [10]

lacrimabiliter adv. (lachrymabiliter) *cum lacrimis* — *könnyezve*.

Cum populi ... lacrimabiliter fuissent conquesti: 1226? PRT I p.678. *Subdiaconus* cepit lachrymabiliter orare: PELB.TEM. *Stell.* p.19^r. — [9]

lacrimabundus, -a, -um *lacrimans* — *könnyezve*.

Lacrimabundus proferam sancti prophetae ... verbum: ANDR.PANN. p.37. Hac usque adeo regis animus com-

motus ... est, ut spectante populo lacrimabundus ad metropolitae pedes se deiecerit suum scelus ingenue professus: BONF. II,4,79. Rex omnes amplexatus commendatę regni salute tristes lacrimabundosque dimisit: *Ibid.* II,4,268.

Maria ... obvium quenque ordinem lacrimabunda suscepit: *Ibid.* III,1,339. Corvini uxor ... regi occurrit et eum prevenerata ... supplex ac lacrimabunda filios commendat: *Ibid.* III,8,207. Hominem ... insignem rex sublevatum amplexu bono esse animo lacrimabundus iubet: *Ibid.* V,4,84. — [6] [Bellus]

lacrimatio, -onis f. *fletus, ploratus* — *sírás, könnyezés*.

Ad deputationem affectus dat lacrimacionem penitentibus: *Serm. Quinqueecl.* 5 (p.34). Salvat autem nos Christus quadruplici lavacro, scilicet unda lacrimacionis in contricione: *Ibid.* 27 (p.71). Et hoc per compunctionem et continuam lacrimacionem, quia non cessabat flere ardentem sciens ad Deum: *Ibid.* 43 (p.100). — [3] [Hegy]

lacrimo, -are et lacrimor, -ari (lachrimo, lachrymo, lacrymo) **A** *intrans.:* *lacrimas effundere, flere* — *könnyezik, sír.* — **B** *transit.:* **1** *deflere* — *megsírát*; **2** *stillando effundere* — *cseppenként ont.*

A Quem puerum rex Deo devotus pre nimio gaudio lacrimatus manibus ad (sic) terra levatum ad altare portavit: HARTV. 25 (p.435–436). Tunc dies cruciantur / avesque lacrimantur / in saxis pre algore: MÜGELN 4 (p.235). Phocion Atheniensis a nemine unquam nec ridere conspectus est nec lacrymare (οὔτε γελῶν ὄφθη οὔτε δακρύων): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.55. Cives ... lachrymantes ... ad sanctum Dei cucurrerunt: IOH.THURÓCZ 152 (p.46). Ipse lachrimantes oculos aperiens ait: GREG.GYÖNGY. *Vitae* p.164.

B 1 Rex immensorum ... dolorum causam multiplicem et materiam copiosam ... regnicolis universis indesinenter ingerit, quod non lacrimandum quis referat, quod non lugendum quis audiat?: 1288/? Sz 1910 p.2. **2** Nec largius unquam / gemmea populei lacrymarunt succina trunci: IAN.PANN. *Paneg.* 1,721–722 (p.41). — [18]

lacrimose adv. *modo lacrimoso, cum lacrimis* — *könnyezve, sírva*.

Lacrimose conquesta fuisset, ut ... maritum suum Renoldus ad descensum suum duxisset: 1337/1338 *CD And.* III p.439. Iudex ... civitatis Brassoviensis una cum ceteris fratribus ... suis, Saxonibus videlicet, Hungaris et Siculis ... nobis lacrimose exposuerunt: 1515 *Székelly oklt.* VIII p.242. — [3]

lacrimosus, -a, -um (lachrimosus, lachrymosus, lacrymosus) **1** *fletu dignus* — *siralmas, könnyfakasztó*; **2** *flebilis* — *síró, siránkozó*.

1 Satis erit novissimos casus attingere, lacrimosis annalibus dignos: IOH.VITÉZ Or. 7,46. Mille capax aditus lachrymosa ad moenia ducit: TAUR. *Staur.* V,201. **2** Ego ... lacrimosam eorum *canonicorum* querimoniam ... ascultavi et causam discussi: 1181 *CD Croat.* II p.177. Frequenter enim inter amores (*ed. corr.:* amarus) cordis gemitus et singultus, ut compertum est, quasi quodammodo extra se raptam lacrymosas rumpebat (*sc. B. Margareta*) in voces: *Vita Marg.* p.19. Lacrimosis oculis voceque lamentabili conquestus est: 1405 *Zsigm. oklt.* II,3669. Vacuas aures lachrymosis vocibus implent: MART. THYRN. *Ad procer.* III,265. — [9]

lacrimula, ae f. (lacrymula) *parva lacrima* — *köny-*

nyecske.

Nonne tu tribus uxoribus elatis ne lacrymulam quidem effudisti (οὐκ ἔδάκρυσας)? IAN. PANN. *Plut. inim.* p.11. — [2] [Bellus]

lacry- vide lacri-

lactamen, -inis n. *lac, umor albus — tej.*

Puer redivivus ... bina vice mammarum maternarum susceperit lactamina: VALENT. HADN. *Mir.* 4 (p.68). — [1] [Hegy]

lactaria, -orum n. *cibi e lacte confecti — tejes ételek.*

Dixit, quod non edisset carnes, nec lactaria diebus prohibitis cum familia sua: 1524 *Sopron tört.* I/7 p.125. — [1]

lactens, -entis 1 *lacte nutritus — csecsszopó;* 2 *lactans, uber, lacte plenus v. albus velut lac — szoptató, tejben bővelkedő, dús, duzzadó v. tejfehér).*

1 *Domina Magdalena* propter continuam ... lactentis filii dicti domini ... pia genitrice orbatu vigilantie atque educationis curam ... vix extra limen ostii domus se removere valet: 1514 *Podmaniczky okl.* II p.93. 2 In castris vestris natus et educatus sum, ... neque lactentem prius mamillam, quam cruentum gladium apprehendi: BONE. I,3,65. — [2]

lacteus, -a, -um transl.: 1 *albus, candidus velut lac — (tej)fehér;* 2 *'orbis lacteus' — tejút.*

1 Aequent / lactea colla (cf. MART. I,31,6) nives, rubra labella rosas: IAN. PANN. *Eleg. (Mayer)* 5,81–82. Vita fugit; diro transfigens lactea ligno / viscera lictor: TAUR. *Staur.* III,158–159. 2 *Anime molestis ... solute vinculis / in Orbe gaudent Lacteo:* IAN. PANN. *Poem.* 3,29–30 (*ItK* p.610). — [3]

lacticinium, -i n. *cibus e lacte confectus — tejes étel.*

A septuagesima ... usque ad carnis privium comedent iterum lacticinium semel in die: 1263 *CD Hung.* IV/3 p.176. *Cum de victualibus, praesertim pullis, ovis, caseis, butiro, lacticiniis ... nullo unquam tempore aliquo theloneum exigi consuetum extitisset:* 1416 *Békefi, Pilis* p.400. *Ut in hebdomada sancta bytiro, ovis, caseo et aliis lacticiniis ... uti, vesci et frui ... possint:* 1507/? *PRT* III p.612. Celebrabunt ... ieiunium ... utendo tantum semel in die lacticiniis: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.44. — *Sensu strictiore forsán idem ac lac concretum — aludtjej:* Item eodem die emi formagium et lacticinium, d<enarii> 2: 1520 *Nógrády, Kanizsai* III,99 (p.64). Item die dominico ... lactici<ni>um emi, d<enarii> 46: 1521 *Ibid.* II,661 (p.49). — [11]

lactifagus vide lactiphagus

lactifer, -a, -um *lac ferens, lacteus — tej-*

Transl.: *lacteus circus i.q. lacteus orbis — tejút:* Mens, quae lactiferi niveo de limite circi, / fluxisti has nostri corporis in latebras, / ... / ... vegeto polles nobilis ingenio: IAN. PANN. *Eleg.* I,12,1–4 (p.329). — [1] [Bellus]

lactiphagus, -i m. (lactifagus) *qui lacte vescitur — tejfogyasztó.*

Scythae et Sarmatae pro domo plaustis utuntur. Myssi ... religioni indulgent, ab animalibus abstinent, aequarum (sic, recte: equarum) mulsores et lactifagi sunt: BONE. *Symp.* II,627. — [1] [Dreska]

1 **lacto, -are** *proprie: lac dare, mammam praebere — szoptat;* 2 *transl.: nutrire — táplál.*

1 *Que nutrix dominam Mariam ... proprio lactavit ubere:* 1295/1401 *CD Arp. cont.* X p.181. *Beata Virgo ...*

habuit gaudium solum de hoc, quod virgo concepit, ... virgo peperit, virgo lactavit: PELB. TEM. *Stell.* p.48^v. Ad imaginem virginis puerum lactantem: 1510 *Bálint, Szeged* p.125. 2 *Per methaphoram:* Lactat silicernium illum vetulum senem, ex astrologorum nugulis pendentem totum: 1514 *Taur. Epist.* 1 (p.28). — [9]

2. **lacto, -are** *decipere, fallere — rászed, megszal.*

Rex Salomon lactatusque est pessimo Vyd perfidi consilio, movit exercitum super regem: *Chron. saec. XIV.* (V) 116 (p.383); cf. IOH. THURÓCZ 361 p.105. — [2]

lactuca, -ae f. *nomen herbae: θρίδαξ — saláta.*

Comedere azyma cum lactucis agrestibus (ἔδεσθαι ἄζυμα ἐπὶ πικρίδων): CERB. *Max.* II,86. Pro petrosilio et lactucis asp<eri> 10: 1522 *Qu. Kronstadt* I p.457. — [2]

laculus, -i m. *lacus parvus — tavacska.*

Dictam possessionem ... cum laculis et terris ac piscationibus vulgo thonya (*Hung.*: *tanya*) vocatis reliquerunt: 1414 *CD Zichy* VI p.309. Fundum curiae ... cum cunctis suis utilitatibus, ... pratis, pascuis, stagnis, laculis, piscaturis, sylvis ... dedimus: 1499 *Károly, Fejér* III p.584. — [3]

lacuna, -ae f. *piscina, fovea — állóvíz, halászhely.*

Quasdam lacunas seu capturas usonum ... in fluvio Danubii ... nobis dederunt: 1430 *CD patr.* I p.324. Supra vero dictum fluvium usque metas dicte possessionis Ladan et non ulterius populi de Ladan lacunis et aliis modis piscare valerent: 1506 *Gyárfás, Jászkunok* III p.725. Puer ... lubrica glacie collapsus ultimam (*ed. corr. ex latinam; recte certe: lacunam*) subito casus (*sic ed., recte: casu*) inversus, vitam gurgitans epotavit innoxiam: VALENT. HADN. *Mir.* 5 (p.68); cf. *ibid.* p.70: ecce diu ac multum investiganti obrupte glacie lacune fere illic demersum (*sc. puerum*) alto gurgite indicarunt. — [45]

lacus, -us m. (*f.*) (laku, laqu; *sing. gen.: laci; sing. abl.: laco, lakw, laqu; plur. acc.: lacos*) *locus cavus, palus, stagnum — mélyedés, mocsár, tó:* 1 *proprie de aqua;* 2 *transl.*

1 *Locus ... incipit ab eodem lacu Bolatin:* 1055 *PRT* X p.489. Deinde sulco dividitur a terra castrensis usque ad caput laci, qui Orduksara vocatur: 1075/s.1217 *Dipl. Hung. ant.* I p.214. Versus orientem directe usque terminum fosse et abhinc versus lacum aque calide usque ad portum magni Danubii: s.1202 *Mon. Str.* I p.163. Ibi tenet metas cum ... Gurdon in quodam laco aqueo, et inde gradiens ... pertransit pontem muratum et duos lacos: s.1209 *CD Croat.* III p.90. Preter lacum magnam, que vocatur Myruch: 1237 *PRT* I p.756. *Ecclesia* habet partem in fluvio et laqu nomine Morzol: c.1237/? *Ibid.* p.786. In quo laco aqua pluvialis stagnare consuevit: 1267/1380 *CD Arp. cont.* III p.174. Duos lacos pissine ... cum aqua Duduagh: 1283 *Ibid.* IX p.374. *Meta exit* ad viam, ubi est lakus: 1296/1328 *Ibid.* X p.221. Extra villam ultra fossatum penes lacum Ferteu: 1331 *Sopron tört.* I/1 p.58. Abhinc eundo ulterius iuxta quemdam lacum rotundum, sub arbore quercina est una nova meta: 1331 *Mon. Str.* III p.188. Proventus lacuum seu stagnorum: 1406 *Zsigm. okl.* II,4872. Te ... recte <est> dicere ... / Hippocreneo labra rigasse lacu: IAN. PANN. *Poem.* 10,13–14 (*ItK* p.613). *Terminus descendit* metaliter ... inter terras Bolyos dictas ... usque lacum (*sic*) seu fenile Kenez vocatum: 1487 *LtK* 1946 p.67. Quale rubens igni ferrum, quod forcipe adun-

[Bellus]

ca / dum faber extraxit lacubusque immisit (OVID. *Met.* 12,278); TAUR. *Staur.* V,336–337. De lakw Ferthew introitus (*sunt*) fl<oreni> 60: 1521 Nógrády, *Kanizsai* V,204 (p.155). Maiores vestri ... / hostica pugnaces nec bella, nec arma timebant, / ... / crudeles ventos, littora curva lacus: MART. THYRN. *Ad procer.* II,65–68. 2 Me ... tot debitis ... compeditum misericorditer expedire dignemini, sublevare de lacu miseriae et de luto faecis (Ps.39,3): IOH. LEM. p.58. Cum comes ipsum castrum suis virtutibus mediantibus liberasset exindeque tamquam de lacu mortis et miseriae exivissemus: s.1255/XVIII *Reg. Arp.* II/1 p.42.

Cum ipsum castrum suis virtutibus mediantibus tamquam de lacu mortis et miserie exivissemus: 1268 *CD patr.* VIII p.111. — [146]

lada, -ae f. (vox Germ.) *arca* — *láda*.

Mensatori pro reformatione lade similiter tecture ad bombardam den<arii> XXII: 1521 *HtK XV* p.671. — [1]

ladabilis vide laudabilis

ladula, -ae f. (vox Germ.) *arca, cista* — *láda*.

Quatuordecim manutergia, unum magnum scrineum, unam ladulam, novem oves: 1393 *Zsigm. oklt.* I,3036. Unam ladulam magnam vestibus laneis et lineis plenam legavit ei: 1406 *Ibid.* II,4990. Una monstancia in forma ladule: 1429–1437 *TT* 1886 p.563. Sigillum falsum ... in sua ... ladula repertum extitit: 1495 *Csáky oklt.* p.481. Truncos seu ladulas ponant in certis locis ecclesiarum pro oblationibus: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.h^r. Pro ladula ad servandos globos den<arii> XX: 1526 *HtK XV* p.676. — *Saepissime i.q. aerarium* — *pénztár, kincstár*: Permanserunt in parato in ladula civitatis flor<eni> auri 1000 et 24: 1423 *Fejérpataky, Szám.* p.619. Ex ladula Cibiniensi de proventibus vigesimalibus ... receperunt flor<enos> ... 245: 1500 *Rechn. Hermannstadt* p.302. Ladulam sive capsam proxime preteritis iubilei in claustro tali ... habitam aperuimus: *Form. O.F.M.* 85 (fol.94^v). — *Fere i.q. arca, capulus* — *koporsó*: Anno Domini 1.5.1.6., XIII. mensis Marcii in castro Budensi ... obiit serenissimus Wladislaus ... Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie rex. Vixit annis LVIII etc. In ladula secunda consors eius An<n>a: 1516 *Katona, Hist. crit.* XVIII p.941. — [54]

laedo, -ere, laesi, laesus (ledo) **A** proprie et in imag.: vulnerare — megsebesít. — **B** transl.: 1 offendere, iniuriā afficere — megbánt, megsért; 2 nocere; pass.: damnum, iniuriam ferre — árt, sért; szenv.: kárt, sérelmet szenved.

A Interdiximus omnino, ut nullus ad ledendum aliquem evaginet gladium: *Decr. c.1010.* 16. Quod est ... contra naturam adversus veritatem et bonum, id oppinandum ledere, hoc ledere vitam auferre: GER. p.138. Et, ut pacis ... se fore probaret filium, quod nullus alium hostiliter invaderet, nemo inimicum sine iudicii examinatione lederet, viduas et orphanos nullus obrimeret, ... posteris suis relinquit (*var. MLH*: reliquit) stabilitum: *Leg. Steph. minor* 9 (p.384). Benedicto lego unum equum, ... cuius pes fuerat lesus: 1402/1413 *Zsigm. oklt.* II,1724. Quidam suus socius ipsum in oculo suo dextro leserat, propter quod lumine ipsius oculi extitit privatus: 1431 *Juhász, Tschan.* p.258. Ad ledendum ense, arcu lanceaque utuntur: BONE. I,1,174. Capellano, dum lesus fuerat ad caput, ... dedi I flor<enum>: 1501 *MTT XXVI* p.91. — *In imag.*: Flava Cupidineis laesit me Leda sagittis: IAN. PANN. *Epigr.* I,238,1

(p.562).

B 1 *Plus minusve iur.*: Sicut sepe sanctis hominibus contigit, aliquando negligentia sui aurige seu qualibet iniuria lesus levem iram incurrebat *Gerhardus: Leg. Gerh. minor* 4 (p.474). Si quis infringere temptaverit, ... divine ire periculum incurrat, et nostram se sentiat ledere maiestatem, ac regali iudicio subiaceat: 1166/1229 *CD Croat.* II p.106. Plus laedit rediviva cicatricis incisio, quam vulneris impressio primitiva: 1212/1273 *CD Hung.* III/1 p.122. Tamquam reus lese maiestatis: s.1213 *CD Arp. cont.* XI p.118. Volentes igitur laesae taliter nostrae conscientiae maculam debita satisfactione salubriter expurgare et devote emendare: 1269 *CD Hung.* IV/3 p.496. Ibidem omnis leditur, / reus atque innocuus: MÜGELN 46 (p.269). Verumtamen accidere potest, ut contemptus commoveat animos, ubi lesis in iure parum presidii videbitur: IOH. VITÉZ *Epist.* 69,24. *Pugnent in te* contra laesam conscientiam bene sibi conscia pectora: ANDR. PANN. p.57. Alioquin laesam ecclesiae archiepiscopalis iurisdictionem ... ita manu tenebimus: PETR. VÁRAD p.19. — *Part. perf. pass. ut subst. m.: qui iniuriam passus est* — *sértett*: Quicumque civis alium civem vituperiis, obprobriis aut contumeliis affecerit, ... leso decem pensas ... solvat: 1242 *CD Croat.* IV p.173. Verendum est, ne forte ... lesores corda ipsius differentie cruentum humano sanguine finem vel pati vel statuere properabunt: IOH. VITÉZ *Epist.* 69,23. Teneantur eorum domini ... laesis iustitiam administrare: *Decr.* 1486. 33(1). Ita et laesus querimoniam porrigat capitaneo, et ille tenetur de illatis damnis ac iniuriis laeso satisfacere: *Decr.* 1523. 21(3). 2 Regnum suum omnium hospitium parens (*sic*) asilum esse volebat, sic liber omnibus introitus esset, ut nullus ingredientem quemlibet in aliquo ledere vel molestare presumeret: HARTV. 18 (p.427). Quia multi in regno laeduntur per falsos prestaldos, citationes vel testimonia eorum non valeant: *Decr.* 1231. 21. Cum per huiusmodi collectionem ecclesia nostra graviter ledatur et dampnificetur: 1233 *PRT I* p.723. Caeterum universi nobiles ... venire debeant et nemini in via veniendo et ad propria redeundo damnum inferre vel aliquid in persona laedere praesumant: *Constit.* 1526. 41. — [108]

laena, laena vide laena

laesio, -onis f. (lesio, lessio) **A** concrete: actio laedendi v. status laesi, vulneratio — sértés, megsebzés, sérülés: 1 corporis: sauciatio, vulnus — sebesülés, sérülés; 2 rerum: detrimentum — veszteség. — **B** abstracte: iniuria, damnum — ártalom, kár, sérelem, sértés.

A 1 *Abs.*: Inter quos pater Georgii gracia Dei se protegente prosperum iter arripiens ad sanctum locum sine lesione pervenit: *Leg. Gerh. maior* 1 (p.481). *Magister Petrus* cum Michaelae ... servitore suo ... in ipsius abbatis et suorum necis et laesionum pericula conspirasset: 1378 *TT* 1908 p.510–511. — *Cum gen. obi.*: Preterea super lesione pedis Gregori, quam in captivitate Leonardi positus per yemis asperitatem incurrit, sibi duabus marcis minus fertone acceptis, confessus est fuisse satisfactum: 1289 *CD Arp. cont.* XII p.480. Filius Iohannis non sine magna sui lesione in predicto prelio ... laudabiles exhibisset famulatus: 1298 *CD patr.* I p.93. Iudeum libertati restituere absque aliqua lesione corporis ... debeatis: 1524 *Sopron tört.* I/7 p.79. — *Cum gen. subi.*: *Christus Beatum Ioannem* custodivit ... a ferventis olei lesione: PELB. TEM.

Pom. sanct. hiem. XXVII, H. — *Cum 'in' (abl.):* Idem comes Iohannes ... per astam eorundem Tartarorum in pede sinistro mortalem pertulit lesionem: 1268/1291 *CD patr.* III p.15. 2 Non sine fraude, gravi lesione et dampno Strigon<iensis> ecclesie: 1276 *Mon. Str.* II p.57. — *Transl.: clades — (átv.) vereség:* Licet hec, quam suscepimus, lesio magna reputari debeat, non tamen adeo adhuc mortalis est, quin, si alimenta aderunt, recencius valeamus resurgere: IOH. VITÉZ *Epist.* 44,7.

B Abs.: Nil enim in creatura mali, nil lesionis, nil cuiusque vituperabilitatis: GER. p.138. Sane quidam episcoporum regni nostri ... fratrem nostrum ... super nos reducentes ... manu etiam propinquorum necnon aliorum regni proditorum adversum nos confoverunt; ... quorum unus B. Vacienis iustam nostre *Emerici regis* lesionis querrimoniam preveniens ... tirannidis crimen coram vobis nostre innocentie imposuit: 1199/XVIII *CD Arp. cont.* VI p.198. Si videlicet tales laesiones seu damnificationes, factum minoris potentiae tangere dignoscuntur: *Decr.* 1498. 38. — *Cum gen. subi.:* Ut creatura Dei ab omni lesione malignorum remota ... maneat, ... statuimus magni caucionem terroris veneficis et maleficis, ut nulla persona maleficio aut veneficio quemquam hominum subvertere a statu mentis aut interficere audeat: *Decr. c.1010.* 34. — *Cum gen. obi.:* Sermo ... conscribitur ... aut ad laesionem aliquorum (πρὸς βλάβην τινῶν): CERB. *Max.* II,94. Imperatorem ad puniendam laesionem maiestatis excitare tentaverimus sub hac forma: IOH. LEM. p.14. Cum omnia illa sine aliqua lesione iuris vel dignitatis episcopalis restitui potuerunt: 1237 *CD Arp. cont.* XI p.297. Magnificentiam vestram ... duximus ... rogandam, velit in hac parte indemnitati filiorum suorum ... consulere, et se ... taliter interponere apud dominum wajwodam, ... ut ab eorundem laesione ... desistatur: PETR. VÁRAD p.110. — [65]

laesor, -oris m. qui aliquem laesit, vulneravit — *aki megsértett, megsebzett valakit.*

Qui ... laesionem, interemptionem ... sufferant, nec unquam iudicio laesorem superinde valeant convenire: *Decr.* 1447. 21(2). Pacifice ... cum omnibus vicinis vivere optaremus; nisi hoc genus infortunii intercessisset, quod prorsus nemo vicinorum nostrorum ... a nostra persecutione ... sese cohiberet: quin imo ... illi ipsi laesores nostri, primi querelas contra nos deponerent: PETR. VÁRAD p.152. — [3]

laesura, -ae f. (lisura) detrimentum, vastatio — *kár, pusztítás.*

Cum gen. subi.: Perhibentur ... „gigantes gemere sub aquis” (cf. *Job* 26,5), ut intelligamus demones in inferis, qui sub ara inferiori (cf. *Apoc.* 6,9), cui nulla lisura vel aquarum, vel ignium, ad desolationem est, a perfectissimis amittantur: GER. p.97. — [1]

laetabunde adv. (letabunde) hilariter, laeto animo — *örvendezve, vígan.*

Cum in Cracovia in suo descensu letabunde cum multis ... pranderet: IOH. O.M. 169 (p.162). Fratribus igitur letabunde domum redeuntibus remansit servus Dei: *Leg. sanct. Hung.* p.7^v. — [2]

laetabundus, -a, -um (letabundus) gaudio commotus, laetus — *örvendező, vidám.*

Perdat hostem furibundum, / reddat regnum letabundum: *Planctus* p.598. Letabundus et canorus / regi regum

noster chorus / agat hoc sollempnium: XIV *Dankó, Hymn.* p.249. Superiori legacione oratorum nostrorum prima debiti nostri exordia letabundi absolvimus: IOH. VITÉZ *Or.* 2,3. Rediitque ad propria sanitatis beneficio (sic) letabundus: Bálint, *Szeged* p.116. Mihi librum mox quispiam obtulit letabundus: 1521 *Mon. eccl.* p.25. — [10]

laetal- vide letal-

laetanter adv. (letanter) hilariter, laete — *örvendezve, vidáman.*

Quorum ... ingenuitatem experiens rex Emiricus laetanter excepit, latisque et amplis pheudis ... noscitur investisse: SIMON KÉZA 91 (p.191). Magna ... multitudo letanter ipsum sequebatur: IOH. O.M. 158 (p.149). — [4]

Laetare vide laetor

laete adv. (lecius, lete) cum gaudio, laeto animo — *örommel, vidáman.*

Insuper iumenta, que currum trahebant, non sunt visa comedere, nec bibere, semper lete trahentes, quasi nullum pondus sentirent: *Leg. Gerh. maior* 16 (p.504). Presertim cum vix umquam regis alicuius seu principis sui presenciam lecius expectavit Hungaria, quam tuam, neque ab alio quieti sue opitulamen querit, et nec tuum tamquam alienigene iugum timet: IOH. VITÉZ *Or.* 1,60. — [2]

laethalis vide letalis

laetifer vide letifer

laetificatio, -onis f. (letificatio) effectus aliquem laetum reddendi i.e. laetificandi — *felvidulás.*

Tertium bonum est: in morte ... letificatio: PELB. TEM. *Stell.* p.50^v. — [1]

laetifico, -are (letifico, litifico) aliquem laetum facere, reddere — *megörvendeztet, felvidít.*

Ad exilarandum et letificandum dominum Al<bertum> regem et ipsius exercitum ex diversis mundi partibus congregatum: 1298 *CD Arp. cont.* XII p.620. Hoc refugium letificat totalem regionem: MÜGELN 41 (p.266). Qui dignatus est letificare nostrum animum per vestre pat<ernitatis> adventum: 1455 *TT* 1901 p.175. Gaudium *nativitatis Christi* angelos ... laetificavit: *Serm. dom.* I p.151. Beatam Virginem litificamus, cum devote eam salutamus: PELB. TEM. *Stell.* p.21^r. De eius adventu non mediocriter laetificati et, ut par est, fraterna moti caritate, de statu suo ... consulendum ... duximus: 1501 *Katona, Hist. crit.* XVIII p.305. Quatenus precibus ... servorum suorum placatus celestis ignis missione plebem suam letificare ... dignetur (sc. *Deus*): GABR. PECHW. p.6^r (c). — [19]

laetificus, -a, -um qui laetum reddit — *felvidító.*

Prius patiente anima ex his, quae incidunt ei tribustibus aut laetificis (χαροποιών): CERB. *Max.* II,92. — [1]

laetitia, -ae f. (leticia, letitia) gaudium, hilaritas — *öröm, vidámság.*

Oritur letitia novis Christi militibus inenarrabilis: *Leg. Steph. maior* 4 (p.380). Planctus postea versus est in letitia sempiternam tam nascentium, quam et viventium: HARTV. 23 (p.432). Quicquid honoris et glorie, quicquid iocunditatis et gratie vel leticie excogitare filialis valet dilectio, totum vobis unice matri intima devotione exhibeo: 1146 *MIÖG* p.373. Idem loco formidinis leticiam, mero ris gaudium et desperationis spem incolis regni nostri ... reportavit: 1270 *CD Croat.* V p.569. Quem rex suscepit in letitia: MÜGELN 41 (p.266). Ut succedenter leticie dulcedo oriri deinde videatur: 1438 *Dipl. Ragusa* p.407. Que

omnia ut paucis concludam: recte quidem nos omnes tui subditi magna ex hiis ingentique et in presenti leticia, et in futurum spe reficimur: IOH. VITÉZ *Or.* 1,42. *Res publica* fecit iocundissimos applausus ac omne id genus, quo vulgo laetitia significatur: NIC. BAR. 21. Auditis felicibus novis, has repente placuit ex intima cordis laetitia exarare, et dimissis his, quae me angunt ... in congratulationem me totum effundere: PETR. VÁRAD p.38. Que res ... me leticia explevit: 1511 Iványi, *Nemzetk. jog* p.44. — *Nota i. q. res secundae* — *örvendetes esemény*: Dux vero Arpad et sui primates ob hanc causam letitiae per totam unam ebdomadam sollemniter comedebant et fere singulis diebus inebriabantur propter eventum tante letitiae: P. MAG. 22 (p.64). Tunc dux Arpad et sui propter letitiam permanserunt in civitate Atthile regis: *Ibid.* 46 (p.94). — [37]

laetor, -ari (letor) **1** *gaudere, hilarem esse* — *örvendezik, örül*; **2** *locutio: Laetare* (Is. 66,10): *dominica quarta Quadragesimae* — *'Laetare' vasárnap, a nagyböjt negyedik vasárnapja*.

1 *Abs.*: Tribulando igitur sancti laudant, laetando superexaltant: GER. p.3. Felix – inquit (*sic*) – homo sub alterius potestate constitutus, qui sic dulce debitum servitium absque murmuratione letans impendit: *Leg. Gerh. minor* 5 (p.476). *Domini* letantes extiterunt: IOH. O.M. 158 (p.149). — *Cum abl.*: Omnes sancti laetati sunt damnatione reprobatorum, data illis plenitudine felicitatis perhennium gaudiorum: GER. p.55. Talibus stillicidiis laetatur germinans (*sc. sator*), et gramina gentilitatis fecundata sunt (*cf. Deut.* 32,2–3): *Ibid.* p.124. Volentes, ut ... eā gaudeant et letentur libertate: 1275 *Mon. Str.* II p.53. *Beata Margaretha* laetatur poenitentia: *Dankó, Hymn.* p.163. — *Cum 'de'*: De quorum devotione episcopus non modicum letabatur: *Leg. Gerh. maior* 10 (p.494). De tanto ... nostri muneris beneficio ... superstites et heredes eorum ... gaudere et letari valeant: 1409 *Mon. herald.* I p.33. Laetatur ex corde de victoria, et felici triumpho regiae maiestatis: PETR. VÁRAD p.261. — *Cum 'in' (abl.)*: Ipse vero laetetur in operibus suis videns ea laetantia (εὐφρανθή ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ὅρων αὐτὰ εὐφραίνόμενα): CERB. *Max.* III,46. In sollemnitate coronacionis ... letari et iocundari: 1437 *Haz. oklt.* p.397. — *Cum 'sub' (abl.)*: Anima est munda, ... quae ... sub divina dilectione ... laetatur (ἡ ... ὑπὸ τῆς θείας ἀγάπης ... εὐφραίνομένη): CERB. *Max.* I,34. — *Cum inf.*: Letor tandem ad finem huius solutionis pervenisse: IOH. VITÉZ *Epist.* 78,8. — *Cum acc. cum inf.*: Gaudet et letatur Hungaria sibi tanti sancti refluisse solatium devotione et religione mirabiliter prius in regno plantatum: *Transl. Pauli* p.6^v. Letatus sum hunc tandem ordinem libertati nostre donatum, ut non semper alieno, sed proprio quoque interdum nutui subserviret: IOH. VITÉZ *Epist.* 2,11. Cuius sane rei venerabilem ... testem in sinu habere me letor reverendum dominum meum Demetrium: *Ibid.* 21,2. Laetor Apollineis studium te impendere Musis: IAN. PANN. *Poem.* 10,1 (*ItK* p.613). Homines cathalogo sanctorum ascripti se super ethera conscendisse letantur: IOH. THURÓCZ 49 (p.23). — *Cum enunt.*: Quod legationem meam ex te quaerit rex, mediocriter laetor: IAN. PANN. *Epist.* 17 (p.98). **2** Item in Letare Ierusalem partes comparebunt coram eo: 1229/1230 *PRT* I p.692. Datum feria tertia proxima post dominicam letare: 1332 *Haz. oklt.* p.203. Ex castro nostro Bachiensi, sabbatho

ante Laetare: PETR. VÁRAD p.167. — [48]

laetus, -a, -um (lecior, letus) **1** *dives, opulentus, uber* — *gazdag, bőséges, termékeny*; **2** *alacer, hilaris* — *derűs, jókedvű, vidám*; **3** *gratus, iucundus, gaudium praestans* — *kedves, kellemes, örvendetes*.

1 *De agro, arbore, messe sim.*: Scitia enim solo laeta est, nemoribus, silvis, herbis venustata: SIMON KÉZA 6 (p.146). Laeta probat messis, quam pingui creverit arvo: IAN. PANN. *Paneg.* 1,624 (p.35). Subiacent horti letis arboribus consiti oblongaque piscina, ubi lupos carposque saginant: BONF. IV,5,68. Atque ita sub laetos nummosi Pannonis agros / venimus: TAUR. *Staur.* I,177–178. — *De hominis capite*: Laeta capillis / frons, sed tergogenuus calvaria glabra resedit: TAUR. *Staur.* I,518–519. **2** Dux Almus et sui primates audientes talia, letiores facti sunt solito: P. MAG. 13 (p.51). Pater sanctus missam celebravit ... ac letus martyrium pergebat: *Leg. Gerh. minor* 6 (p.477). Ille tunc fuit letus / dare Deo gracias: XIII *Dankó, Hymn.* p.200. Cuncta vorat letum. / Regem Hunorum letum / nex stravit in hac die, / nam ultionis die / mortis minantur clavis: MÜGELN 13 (p.242–243). Evenit, ut liberalitate liberalitas aucta laboris mei fruge me in Domino leciorem effecerit: IOH. VITÉZ *Epist.* 62,6. Deinde vero, ut huic felici eliberacioni ac restitutioni tue supremo et letissimo corde – prout uberius atque ulterius animus humanus erigi potest – congaudeamus: *Id. Or.* 1,12. Tum largo nectare laetus / sistit equos et sic placido prior ore salutat: IAN. PANN. *Paneg.* 2,577–578 (p.92). Dum tamen Christianus exercitus variis laetus victoriis ultra iam progredi decerneret, ... per speculatores Uladislaio nunciatum est Amoraetum cum maximo exercitu prope esse: PETR. RANS. *Epit. Io. Corv.* 32. Ceu pueri laeti rigido custode remoto, / intente ludos concelebrare solent: MART. THYRN. *Ad procer.* II,207–208. **3** Regia solet celsitudo fidelibus suis iusta petentibus letum prebere favorem: 1220 *CD Croat.* III p.186. Triumphum ... nobis comparavit ... letissimum: s.1256 *Ibid.* V p.2. Numquam legitimo ordine, sed ferro belloque iudice nobiscum usi sunt, ita ut ex eorum parte omnibus letis rebus nostris par fuerit mensura malorum: IOH. VITÉZ *Or.* 1,29. Nunc tristes elegos, modo laeta anapaestica ludis: IAN. PANN. *Paneg.* 1,776 (p.44). Paulus letissimam de acerbissimo hoste victoriam dimittere coactus est: BONF. V,4,101. Etiam ipsa musica inter alias artes fertur ... iocundior, laetior, amabilior: Szalkai A,13; *quoad fontem cf. Szalkai (Bernhard)* p.322. Ast omnes dapibus fuerant quum rite refecti; / quas dederat summi dextera celsa Dei, / reddebant dignas tanto pro munere grates, / pulsando laetis sydera dextra sonis: MART. THYRN. *Ad procer.* II,347–350. — *Nota ut subst. n.: res secundae* — *kedvező dolgok*: Possidet ecce dolo, quam vi non ceperat urbem, / ... / ... docens nimium non fidere laetis: IAN. PANN. *Paneg.* 2,1068–1070 (p.117). Marcellus ... / ... suspectus erat. Numquamne furentes / condiscant populi, non tollere cornua laetis?: *Ibid.* 2,2559–2561 (p.194). — [64]

laevus, -a, -um (levus) **1** *proprie: sinister* — *bal*; **2** *transl.: infelix, malus* — *kedvezőtlen, rossz*.

1 Prepositus Chasmensis optinet stallum sive locum in levi choro circa lectorem nostre ecclesie: *Stat. Zagr.* III,4 (p.83). Domini dignitatem habentes in choro hoc ordine stare consueverunt, ... primo a parte dextra dominus praepositus maior, secundo dominus cantor *etc.*, ...

in parte laeva sive sinistra primum locum tenet dominus lector, secundum praepositus Sancti Georgii etc.: *Visit. Str.* p.21. Mollis laeva Asiae, dextra de parte ferocis / vicina Europae tellus fugit: IAN.PANN. *Paneg.* 1,259–260 (p.16). Modo quod vaga dextra tenebat, / ostentat iam laeva (cf. *PONT. de stell. III,871.*): TAUR. *Staur.* II,72–73. 2 Ne monastice religionis contemplatio aliqua temporalium necessitate compressa nutaret ad levam, idem monasterium ... dotavimus terris, ... populis: s.1015/1403 *Dipl. Hung. ant.* I p.72. Impatiens Perusinus adest, et praelia laevis / conserit auspiciis: IAN.PANN. *Paneg.* 2,1058–1059 (p.117). — [9]

laga, -ae f. *vas quoddam vinarium, lagena — borospalack.*

Pro una laga vini Hungaricalis ... dedi IIII flor<enos>: 1504 *MTT XXVI* p.218. — [1]

lagena, -ae f. *λάγνος, ampulla, cadus (vas ad liquores recipiendos) — kancsó, palack (folyadékknak).*

Ex omnibus istis villis non habet abbatissa servientes cum equis, nisi solummodo LX et tres mansiones carpentiariorum et ... unum lagenarum custodem. Ceteri omnes sunt vel vinitores vel aratores: 1109 *Fejérpataky, Kálmán* p.34. Kusid autem de aqua Danubii lagenam implens ... ad suos reversus est: *Chron. saec. XIV.* 28 (p.288); IOH. THURÓCZ 207 (p.61). Ut estivo tempore vascula in domo Domini glacie plena ponerentur, in quibus lagena cum optimo vino, ... pro consecratione sagwinis (*sic*) Domini servaretur: *Leg. Gerh. maior* 12 (p.496). Solvimus den<arios> 250 pro ductura unius lagenae vini: 1428 *Fejérpataky, Szám.* p.268. Item de una lagena olei, videlicet 'triersterpant' dicta bonos octo grossos (*sc. mercatores solvant*): 1436 *Mon. Budapest III/2* p.272. A clave ad pusdro, in quo servatur lagena, pro oliva dedi III den<arios> Ung.: 1500 *MTT XXVI* p.47. Habet lemonia lagenas 13: 1503 *Qu. Kronstadt I* p.12. — [46]

lagenarius, -i m. *faber, qui lagenas conficit — palack-készítő mester, fazekas.*

Lagenarios regis dedi ecclesie CC iugera, que tenentur in vadio: 1212 *CD patr. VI* p.9. — [1]

lagito *vide latito*

laguesco *vide languesco*

laguncula, -ae f. (lagungula; *mendose*: lagunicula: GREG. GYÖNGY. *Constit.* LXXII [p.125].) *lagena parva — kis kancsó.*

Per quos dux Salanus duas lagungulas aqua Danubii plenas ... quasi pro risu deridendo, cum diversis muneribus duci Arpad misit: P.MAG. 16 (p.57). Quatenus nullus vicariariorum ... vinum absintiatum, coctum aut quibusvis herbis seu aliis speciebus ... conditum in domo nostra vasculis seu lagunculis pluribus diebus clam vel palam conservare audeat modo aliquali: GREG. GYÖNGY. *Declar.* p.151^r. — *Nota in sacrificio vas ad dominicum sanguinem conficiendum — misekancsó*: Nam estivo tempore vascula in domo Domini glacie plena ponebantur, in quibus laguncule vinum quod poterat optimum inveniri ad dominici sanguinis confectionem reservabant (*var.*: reservabantur): *Leg. Gerh. minor* 4 (p.474). — [6]

lagungula, lagunicula *vide vocem praecedentem*

lagwor *vide languor*

laicalis, -e (laycalis) *saecularis, ad personas saeculares pertinens — világi, világi személyhez tartozó.*

Nullus, qui in clero estimatur, vestibus utatur laicalibus, utpote fisso pellicio vel tunica sparsa, manica gilva, rubra stragula vel viridi clamide, caliga seu cappa, calceo picto vel sericato, camisia quoque et tunica et serico: *Decr. a. 1104.* 70. Laicalis charitas de labore manuum suarum depascit nepotulos suos indigentes: IOH. LEM. p.62. Ut possessiones et bona ecclesiae ... nullis iniuriis committum seu aliorum potentatum laycalium districti ... vexari debeant: 1288 *Mon. Str.* II p.232. Abbas ... monachalem statim deponens habitum et laicalem induens ... venit citissime ad ducem: *Chron. saec. XIV.* (V) 116 (p.382); IOH. THURÓCZ 360 (p.105). Contingit, quod nonnulli beneficiati de patrimonio Christi ditati a clericali statu recedant, et ad statum laicalem se transferant: *Visit. Str.* p.57. Ullus iudex ecclesiasticus seu spiritualis ... de testamentis laycalibus ... se intrmittere debeant: 1451 *Teleki, Hunyadiak X* p.292–293. Sacerdotes, ... qui ideo ad laycalem habitum non possunt declinare: *Form. styli I*,144 (p.92–93). Nullus clericorum saecularem et laicalem habitum deferentium aliqua beneficia ecclesiastica ... tenere ... valeat: *Decr. 1498.* 59. Nulla persona ecclesiastica ... mercationibus et negotiationibus laicalibus se publice immiscere praesumat: 1515 *Sacra concil.* p.249. — [31]

laicaliter *adv. vulgariter — közérthetően.*

Ut laicaliter seu vulgariter loquamur, vox populi, vox Dei et fama vulgi speciem obtinet prophetic (cf. RUFIN. *Clement.* 3,19): 1253 *Mon. Str.* I p.408. — [2]

laicellus, -i m. *puer, servus — gyermek, szolga.*

Dominico die ... 'gyermek' (*i.e. puero, vox Hung.*) laicello ad calceos dedi VII den<arios>Ung.: 1500 *MTT XXVI* p.19. Laicello parvo, ... qui etiam corisabat, dedi I ortt.: 1501 *Ibid.* p.104. — [2]

laico, -are (laycatus pro laycari) *aliquem laicum facere — laikussá, világi személlyé tesz.*

Qui nec clericari volunt, nec scolas frequentant, omnino proposuerunt laycatum (*recte*: laycari, cf. *Fil. Közl.* 1963 p.378.): *Form. styli I*,144 (p.93). — [1] *Vide etiam LLMAH sub voce 'clerico' vol. II p.150 l.51–53^b.*

laicus, -a, -um (laycus) **A** *adi.: profanus, saecularis — laikus, világi, nem egyházi: 1 de hominibus; 2 de rebus. — B subst. m.: 1 homo saecularis — világi ember, laikus; 2 eccl.: qui in coenobio, claustro sim. vivit professione obstrictus, ordine tamen sacerdotali carens — a kolostorban élő laikus testvér; 3 servus — szolga.*

A 1 In nobis et in nostris posteris immobili firmitate valiturum sanctimus, quod decedentibus episcopis in rebus episcopalibus procuratores laicos de cetero non ponemus atque poni nullatenus permittemus, sed honestos clericos: 1171/XIII *CD Slov.* I p.87. Fratres autem clerici et layci faciant oraciones consultas: 1409 *Sopron tört.* I/2 p.15. Praelati ecclesiarum ... citationes ... dare non debeant: neque etiam personas laicas et saeculares, pro levis causis ... advocare: *Decr. 1481.* 17. — *De monachis, fratribus (praecipue ordinis S. Francisci) sim. i.q. qui professione obstrictus ordine sacerdotali caret — laikus testvér*: Quatenus assumpto tecum fratri ... laico ad requirendam presenciam ... vicarii proficisci tenearis: *Form. O.F.M.* 72 (fol.86^r). *Novitates* conatus est introducere, maxime de ... attonsiione fratrum laicorum: *Chron. F.M.O.* p.261. **2** Magis etiam ex hac promotione dissidenti, ecclesiam ip-

sam illigavit potestati laice, quam eripuit: IOH. VITÉZ *Epist.* 72,13. — *Nota 'lingua laica' i.e. vernacula, vulgaris — köznyelv, anyanyelv:* Literis ... perlectis et eisdem arbitris in laica lingua expositis ... invenimus in eisdem contineri, quod etc.: 1343 *CD And.* IV p.386.

B 1 Volumus, ut episcopi habeant potestatem res ecclesiasticas providere, regere et gubernare ... secundum canonicam auctoritatem. Volumus ut et laici in eorum ministerio obediant episcopis ad regendas ecclesias, viduas et orphanos defendandos et ut obedientes sint ad eorum Christianitatem servandam: *Decr. c.1010.* 2. Testimonium laici adversus clericum nemo recipiat: *Ibid.* 4. Quicumque in tabernaria domo biberit, si clericus est, deponatur, si laicus, in testimonio non recipiatur: *Syn. c.1100.* 61. Prohibemus quoque, ne archidiaconi ... laicis, vel clericis uxoris suas praesumant committere vicarias: *Syn. 1279.* 12 (p.79). Presentibus honestis viris, dominis ... ecclesiarum rectoribus et nobili viro Stephano ... layco: 1329 *Mon. Str.* III p.146. Quod nullus publicus notarius in causis, quae inter duos laicos vertuntur, ... procurare audeat: *Decr. I.1405.* 3. Non solum laici, sed etiam clerici possunt licite repellere iniurias: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XXV, H. Laicus intra ecclesiam absque licentia superioris sepeliri prohibetur, nisi sit patronus ecclesiae: 1515 *Sacra concil.* p.146. 2 Visuntinus custos, Hemicus decanus ... et ceteri fratres eiusdem domus hospitalis cruciferorum, tam clerici, quam laici: 1223 *Mon. Str.* I p.241. Nullus pro laico recipiatur citra XVIII. annum, nec ultra quadragesimum, nisi esset persona multum notabilis et insignis: 1499 *Leges eccl.* III p.619. In multis aliis locis manebant laici sub nomine heremitarum vagabundi: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.46. 3 A freno equi laico, qui eos duxit, dedi V den<arios> Ung.: 1501 *MTT XXVI* p.137. — [70]

laktor (*vox incertae formae notionisque*) tractus (?) — *vágat* (?).

Fossoribus tamen earundem novarum fodinarum pro defossione unius laktor solvatur flor<enus> 1: 1498/? Wenzel, *Bány.* p.430. — [1]

laku *vide lacus*

lamatus, -a, -um (?) *circumsutus — körbevarrott.*

A reformatione camisie longe domini principis, que de novo consuebatur, quia fecit circumferentialiter lamata, per manus Smolik dedi XVI den<arios> Ung<aricales>: 1501 *MTT XXVI* p.109; cf. *Rat. curiae (Kozák)* p.87. — [1]

lambo, -ere, lambi *lingere — nyal, nyalogat:* 1 *proprie;* 2 *transl. v. in imag.* (a *de aquis, mari, fluminibus sim.:* *alluere — mos;* b *de rebus, quae in altum eminent:* *attingere — elér, érint;* c *pulsare, circumdare, circumfundere — ver[des], körülvesz).*

1 Lambis crustula, devoras placentas, / nec potas, nisi de priore musto: IAN. PANN. *Epigr.* I,375,12–13 (p.633). 2 a Hic Buda Nova ... Danubii lambitur undis: BONE. I,1,362. Qua dissecat insula primas / Danubium lento lambentem flumine portas: TAUR. *Staur.* I,211–212. b Sunt tibi diversis immensa palatia terris / culmine sublimi lambere visa polum: VALENT. CYB. *Carm.* V,141–142. c Cui flava humeros lambitque tegitque / caesaries: TAUR. *Staur.* I,225–226. — [7]

lamea, lamen *vide lamina*

lamentabilis, -e 1 *act.: lamenta continens, querulus*

— *panaszos, siránkozó;* 2 *pass.: lamentandus, lugubris — gyászós, szánalomra méltó.*

1 Ob piam eius memoriam lamentabiles gemitus redde-re cogemur: 1301 *Mon. Str.* II p.494. Domina Iuliana ... lamentabili voce querulose supplicavit: 1400 *Pesty, Krassó* p.235. *Nobiles* gravi sub querela et voce lamentabili nostre querulando detexerunt maiestati, quomodo etc.: 1435 /1439 *CD patr.* VII p.455. Cui genitrix sua assidens lamentabiles voces dabat: VALENT. HADN. *Mir.* 2 (p.62). Genitrix ... in oscula eius ruens lamentabiles voces dabat: *Ibid.* 7 (p.76). Rursum graves et lamentabiles peneque intolerabiles querele delate sunt ad maiestatem nostram: 1515 *Sopron tört.* I/6 p.325. 2 Diu lamentabilis eventus emersit, quod totum ecclesie ... edificium ... incendiis est consumptum: 1297/XIV *Mon. Str.* II p.424. Haud unquam in terris tam lamentabile quicquam / spectavit ... Phoebus: IAN. PANN. *Paneg.* 2,2270–2271 (p.179). Opus lamentabile / incipio tractare / Tartharorum opera / volens enodare: *Chron.Sitt.* 11 (p.606). Accidit lamentabile infortunium: *Chron.Dubn.* 228 (p.197). — [15]

lamentabiliter *adv. flebiliter, lamentando — panaszo-san, siránkozva.*

Materiam malignandi concipientes per suos posteros lamentabiliter recolendam: 1324 *CD And.* II p.134. Nunc vero accedens nostri in presenciam lamentabiliter declaravit dolendo: 1413 Wenzel, *Stibor* p.156. *Princeps sacerdotum* nimio cruciatu vexatus lamentabiliter ulularet: PELB. TEM. *Stell.* p.177^f. Lamentabiliter exponentes maiestati: 1523 *Mon.Jud.* I p.323. — [8]

lamentatio, -onis *f.* (lamentacio) *lamenta, querimonia — panasz, siránkozás.*

Saepe ... dictae motivae ... non habent collimitantiam cum sequentibus; ... elegantius tamen per modum continuationis, admirationis, approbationis, congratulationis, lamentationis et similibus praescribuntur: IOH. LEM. p.46. Visis itaque et intellectis vestris lamentationibus vobis gratiosam fecimus relationem: 1504 *Szapolyai oklt.* I p.266. Per ipsas partes quedam querimoniae et lamentationes coram nobis fuissent propositae: 1521 *Pesty, Szörény* p.170. — [8]

lamento, -are et lamentor, -ari *intrans.: plangere, queri — sir, panaszkodik.*

Abs.: Si ... audiebat aliquam sororem lamentantem, ipsa incontinenti ibat ad eam: *Inqu. Marg.* p.271. Dolor ... indeficiens eius erat, dire lamentabatur: MÜGELN 47 (p.270). — *Cum praepositionibus:* Et nos lamentari dignum est altis suspiriis super caput nostrorum dolendis vulneribus, utpote regis ac principis nostri clarissimi: IOH. VITÉZ *Epist.* 3,15. Facere non possumus, quin sanctissimo domino nostro ... de prefato ... rege vestro ... vehementer lamentaremus: 1476 *Mátyás lev.* II p.375. Quidam frater ... de mensa fratrum lamentatus est eo, quod malam provisionem ipse dominus abbas faceret: 1508 *PRT III* p.621. Dicit testis etiam scire de scandalo populi, quia testis frequenter audivisset, quod populus lamentabatur et conquerebantur de fratribus ... propter negligentiam eorum in divinis: 1518 *Erdélyi, Register* p.107. — [16]

lamentum, -i *n.* *lamentatio — siránkozás, panasz.*

Praec. plur.: Cogimur inire lamenta et convertere gaudium nostrum in tristitiam et merorem: 1241 *CD Arp. cont.* II p.126. Pro te ... sumserunt lamentum: IOH.

O.M. 154 (p.143–144). At ille ... ad Chunorum lamenta ... ingemuit: BONF. II,6,115. Ipsi oratores ... saepius non sine lamentis queruntur regiae m<aiestati> sub ... dira custodia illos teneri: 1496 Katona, *Hist. crit.* XVIII p.47. Ut lugubri tragedia cogar personare illa David et Hieremie per lamenta de quibuslibet regni prefati incolis fidelibus etc.: 1507 Madas, *Laskai* p.56. Qui (sc. mundus) plerumque homines incautos eludens blandiciis ad ima solet deicere lamenta: *Form. O.F.M.* 90 (fol.98^r). Et sua millenis retulit lamenta querelis: TAUR. *Staur.* IV,3. — [15]

lamina, -ae f. (lamea, lamen, lamne, lamyna) *bractea; pars materiae tenuis — vékony fémlemez.*

Unum tabernaculum habebat sic celebre et solemne, ut ex laminis aureis mirifice coniunctim solidatum, modo solvi et nunc reconiungi ad tendentium staret voluntatem: SIMON KÉZA 10 (p.151); *Chron. saec. XIV.* 10 (p.262). Tota plumbea materia in laminas producta de tecto ecclesiae ... fluxit liquide: *Chron. saec. XIV.* 202 (p.491); IOH. THURÓCZ 504 (p.148). Pro ferro pro laminibus ad valvas den<arios> 86: 1437 Fejérpataky, *Szám.* p.381. Pro lamnibus (sic) ad emendationem pixedum den<arios> 5: 1438 *Ibid.* p.382. Pro lameis ad hostium in turri 2 flor<enos>: 1439 *Ibid.* p.490. Duodecim lamyna tonellarum ... emat: 1452 Teleki, *Hunyadiak X* p.337. Item unum lamen ferri den<arios> VI: 1470 *CD Zichy XII* p.292. Pro reformatione pontis ... laminae ferri 15: 1497 *Rechn. Hermannstadt* p.254. Serifabro, qui laminibus ferreis cistas novas excussas cudebat alias 'okowal' (vox Pol.), dedi II flor<enos> et I ortt<hones>: 1500 *MTT XXVI* p.43. Pro una masa ferri ... et aliis laminibus ad usum eiusdem organi emptis flor<enos> 1 den<arios> 73: 1506 *Rechn. Hermannstadt* p.448. Sic et Anaxagoras fuerat mulcatus amare / nummorum poenis exilioque gravi, / lamina quod candens tantum penitusque corusca / dixisset temere Sol foret aethereus: MART. THYRN. *Ad procer.* I,267–270. Pro una lamina ferri ad serrae molendinum asp<eros> 8: 1526 *Qu. Kronstadt I* p.641. — [37]

lamne vide vocem praecedentem

lampada vide vocem sequentem

lampas, -adis f. (lampada) **1** proprie: λαμπάς, lucerna, taeda — olajlámpa, mécses (fénye); **2** transl.: splendor — ragyogás.

1 Ut in festivitate S<ancti> Ladislai regis sacerdos ... ecclesiae ... cum processione eundo lampadem in tres libras suffecturam ad ecclesiam S<ancti> Ladislai regis comportabit: 1280/? Wagner, *Anal.* p.111–112. Pro comparando oleo ad continuationem seu usum unius lampadis ... in perpetuum arsurre: 1341 *CD And.* IV p.174. In quo nocturnis temporibus a sanctis viris divinitus lampas ... visa est: *Leg. sanct. Hung.* p.4^r. Debent tenere lampadem et ferrum ad excutiendum ignem: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.h,II^r. Nam templis legata meis legere sigilla, / lampada, campanas, calices: TAUR. *Staur.* V,392–393. Sepedicta vinea debet revolvi post mortem eiusdem ... ad ecclesiam Sancti Michaelis cum illuminatione lampadis: 1518 *Sopron tört.* II/1 p.351. — *In imag. de hominibus:* Philippus, qui os lampadarum sonat (cf. *ISID. Etym.* VII,9,16): GER. p.114. O lampas ecclesie (Sancta Elisabetha): XIII? Dankó, *Hymn.* p.282. Sis ... / mersarum in tenebris animarum publica lampas: IAN. PANN. *Paneg.* 1,891–892 (p.50). **2** Lucifer

illum vult significare in ecclesia, qui doctrinarum fulgoribus, virtutumque ... lampadibus dominicam familiam omni tempore inradiat: GER. p.93. Ardentes ... candescunt lampade Solis: MART. THYRN. *Ad procer.* II,481. — [27]

lampetra, -ae f. murena, anguilla — angolna.

Item eodem die emi lampetras d<enariis> 6: 1521 Nográdi, *Kanizsai III*,337 (p.76). Item iterum, ut dominus magnificus venerat de Chorna huc ad Sarwar, lampetras emi d<enariis> 22: 1521 *Ibid.* IV,720 (p.143). — [14]

[Hegy]

lamyna vide lamina

lana, -ae f. (lanna) **1** strictius: vellus — gyapjú; **2** latius: pannus laneus — gyapjúsövet.

1 Nostra donaria, videlicet sales, pisces, frumenta, vinum, caseos, lanam, pannos, agnos, animalia, seu quelibet alia: s.1230 *CD Arp. cont.* I p.271. Quando priorissa precipiebat aliquid sororibus, ipsa erat prima, que faciebat obedientiam in lavando lanam et in aliis: *Inqu. Marg.* p.207. Urbes predantur ... Gallye templaque distrahantur velud lana: MÜGELN 27 (p.254). Item de curru lane quatuor grossos et de minutis lanis in sacco magno delatis unum denarium: 1476 *TBM XV* p.211. Gal Barhych dampna passus est in receptione unius equi et lane: 1520 *AgriSz* 1957 p.21. **2** Istud igitur vellus ecclesie est, a quo accipit lanam, qua vestiatur, et preparatur in occursum Sponsi: GER. p.127. Sancta Elisabetha nendo lanam et texendo vitam humilem traxit: BONF. II,7,326. Sepe autem ipsa cum ancillis manibus propriis lanam filabat: *Leg. sanct. Hung.* p.28^r. — Forsan huc pertinet: Quod Benedictus ... de bonis et rebus Georgii ... nobis presentavit ... piccaria argentea III, ... I crinale cum lannis (sic *DF* 282 872) ornatum, coclearia argentea VI etc.: 1429 *SzSze* 2006 p.328. — [28]

lanaeum vide laniena

lanca vide 2.laneus

lancea, -ae f. (abl.: lance; lanceus, lancha; lanx) **1** proprie: hasta — lándzsa; **2** in imag.: miles hastā armatus cum suo manipulo, una e partibus singulis exercituum, ratione quarum milites mercede conducebantur conquirebanturque et militibus stipendium persolvebatur — lándzsa, katonai szakasz, a toborzás és zsoldfizetés alapegysége.

1 Pallia altaris, ... manutergia altaris, ... cruces aeree, ... due processionales, cum lanceis deargentatis, vexilla VII: 1121/1420 *MNy* 1927 p.364. Cum hoc dixisset (sc. S. Gerhardus), in pectore lancea percussus obdormivit in Domino: *Leg. Gerh. minor* 6 (p.478). Zubur ... dux ... per lanceam Caduse cecidit, et captus in custodiam traditus est: P.MAG. 37 (p.78). Si ... filii predicti ... armis militaribus induti, scilicet loriceis, capellis de ferro, clipeis, lanceis, arcubus et sagittis ... venirent: 1252 *CD Arp. cont.* VII p.342. Cum quidam miles insignis cum lancea vexillata irruisset in nos: 1268 *CD patr.* VI p.154. Comes Nycolaus per medium oris lance perfoctus extitit: 1284/1291 *CD Arp. cont.* IX p.381. Quasi brachium hominis erat inter lanceam (sc. ducis Ladislai) et dorsum Cuni: *Chron. saec. XIV.* 103 (p.368). Cum dux ... tetigisset veprem lancea, quedam hermelina albissima mirum in modum lancee eius insedit et super ipsam discurrendo in sinum eius usque devenit: *Ibid.* 121 (p.390). Cor, quod ad ductum anhelabat, lancea perforatum iacet, et caput, quod

[Bellus]

coronam optabat, gladio scissum est: *Ibid.* (V) 122 (p.392). Cifos argenteos, ... pileum ferreum, clypeum vulgo 'pays' (i. e. pajzs, vox Hung.) dictum cum lancha: 1384 *Sztáray oklt.* I p.465. In cuius salutiferae crucis auxilio gloriosissimus Dei tyro, Beatus Georgius martyr draconem contra se venientem aggressus se Deo commendans lancea vibrata vulneratum in terram proiecit: 1408 *CD Hung.* X/4 p.683. Universi barones ... de singulis viginti iobagionibus ... cum uno armigero equite bene armato, gladio, clipeo, pharetra et arcu vel lancea fulcito exercituare teneantur: 1459 *DRH* III p.111. Nobilis centum portas iobagionales habens debeat habere pro armis loriam cum collarium et cassidem, pectorale, clipeum et lanceam: 1463 *Ibid.* p.136. Ut ultimi armati habeant gladium, lanceam et clipeum vel arcum cum pharetra ac gladium et clipeum: 1466 *Ibid.* p.160. Nonnullorum arma thorax et lorica, item arcus et pharetra, nonnulli scuto, lancea enseque falcato utuntur: *BONF.* I,3,100. Quos ex equis infesta hasta se acrius inferentes cum presidium fraxineam lanceam pedes circiter viginti longam comminus manum conserere aliquandiu prohibuisset: *Ibid.* V,1,45. Pro duabus lanceis ad castrum asp^eros: 10: 1509 *Qu. Kronstadt* I p.140. Tunc ... castellanus et socii ... more hostili in occursum veniendo, necnon evaginatis gladiis et frameis vibratisque lanceis ... nostrum testimonium ... enormibus vituperiis affecissent: 1515 *CD Teleki* II p.340. Ab illo / ferrea robusta vibratur lancea dextra: *TAUR. Staur.* IV,117-118. — *Nota potestatis insigne, quo rite magnaque caeremoniam tradito rex inauguratur — királyavató (hatalmi) jelvény:* Lancea regis (litterae circumscriptae regis Stephani I. [1000-1038] *monetae i. e. obuli*): c.1000 *Sz* 1988 p.674. Cui (sc. caesari) Petrus rex in ipsa sancta sollempnitate regnum Hungariae cum deaurata lancea tradidit coram Hungaris: *Chron. saec. XIV.* 78 (p.334). — *Ut signum actus publici minandi — fenyvetés jele:* <Ad fidem ville vel possessionis illorum> ... in iudiciis victorum accedendo descensum ibidem prefixam lanceam seu vexillo absque cuspidem seu ferro <faciant> (sc. homines publici) ... requirendo ab eisdem <solutionem>: 1341 *DRH* II p.104. 2 Predicti tam auridatores, quam etiam sub decem lanceis militantes ... taliter respondissent, ... quod etc.: 1345 *CD And.* IV p.502. Exhibuit ... tres litteras, unam ... regis ... super exemptione a conditione servitutis unius lancee: 1391 *TT* 1902 p.201. Ut hi, quibus pecunias nostras distribuimus ad numerum lancearum, ad quamlibet lanceam duos bonos archerarios seu faretarios habeant: 1395 *Zimmermann, Urkb.* III p.149. Absque omni <recusa> ... ad octo lanceas dare velitis *pecuniam*: 1396 *Zsigm. oklt.* I,4449. *Ut ipsi* duabus lanceis armatorum ad ... commissionem ipsius prioris ... sub vexillo dicti prioratus et alias ... servire ... ecclesie et priori ... teneantur: 1403 *Ibid.* II,2212. Et sunt soluti modo infrascripto ad duos menses cum draperiis et pannis ad 1 lanceam: c.1422 *Bártfai, Forgách* p.677. Depopulationibus inferendis et recogendis in castris predictis gentes centum triginta quinque lancearum continuo ad nostram requisicionem servare et tenere assumpsit: 1422/1424 *Wenzel, Stibor* p.174. Quatenus ... prelibato Ioanni de sallario decem lancearum, cum quibus ad ipsum nostrum exercitum proficisci debet, ... satisfactionem impendere ... debeat: 1424 *CD Zichy* VIII p.178-179. Ad presentem nostram exercitualementem

expeditionem ... cum una lancea accedere et ibidem servire deberet et teneretur (sc. Gregorius): 1424 Piti-C. Tóth, *Szabolcs* II p.95. Cum gentibus ducentarum quinquaginta lancearum suis sumptibus levatis: 1427 *Pesty, Krassó* p.310. Videtur ... disponendum, quantum pro una lancea et pharetrario equestri per regem ... solvi debeat: *Propos.* 1433-34. 8 (p.411). Pro stipendiariis contra Turcos ad 20 lanceas eorumdem solvit idem abbas ad singulas 16 cubulos: 1439 *Katona, Hist. crit.* XII p.868. De decimis vinorum ... ecclesie ... provenientibus ... Nicolao ... pro sustentacione mense sue ad quatuor lanceas dicare et exigere commisimus: 1453 *CD Zichy* IX p.360. Sicuti tempore condam domini Sigismundi regis cum eorum banderiis et numero lancearum exercituarum sc. praelati: 1459 *DRH* III p.110. Iudex nobilium decem lancearum (sic) de Scepis: 1494 *Szent-Ivány* p.66. — [65] *Vide etiam* decem lanceati (*LLMAeH Suppl.* I p.174 l.20-38^b) et lanx.

lancealis, -e ad lanceam pertinens — *lándzsá-*

Quemdam de Rusciae baronibus impulsu deiecit lanceali, quem ... fecit capite detruncari: 1264 *CD Hung.* IV/3 p.198. Adduxit letalia vulnera lanceali fixu duo: 1347 *Sopron vm.tört.* I p.198. Idem ... ex adversa acie pulsu lanceali evulsionem quattuor dentium suorum sustentem (sic ed.) viriliter dimicans eundem ... dominum suum ... a necis periculo exemisse dignoscitur: 1349 *Erd. okmt.* III,533. — *Nota i.q. lanceam dimicatus — lándzsás, lándzsával vívott:* Lancealibus preliis derelictis ... in ... area certaminis duelli dimicarunt: 1347 *CD Zichy* II p.280. — [7]

lanceatus, -a, -um (lanciatus) **a** proprie: lanceam armatus — *lándzsás*; **b** transl.: partem singulam exercituum valens — *hadszervezeti egységet kitevő, lándzsányi.*

a Idem Tiba ... aciei lanciate se oponere (sic) non formidans viriliter dimicavit: 1263 *CD Arp. cont.* VIII p.60. Idem Matheus ... mille et septingentos milites lanceatos conductitios ... contra regem ... destinavit: *Chron. saec. XIV.* 196 (p.487-488). **b** Quatenus statim ... plures gentes, quas poteritis, et ad minus tantum centum equitum loco illarum gentium centum lanceatorum, quas in patriam Fori Iulii per vos destinari petiveramus, ... directe huc ad nos ... destinare velitis: 1433 *CD Hung.* X/7 p.476. — [5]

lanceo, -are lanceam pugnare v. percutere — *lándzsával küzd v. átdöf.*

Rubinus ... in adversam aciem sub ipso castro lanceando intrepide letalia vulnera reportavit: 1280/1332 *Reg. Arp.* II/2-3 p.264. Miles ... contra Cumanos lanceavit cum impetu, plurimos percussit et prostravit: *Chron. Pos.* 72 (p.44). Cum autem attingeret, ut eum lancearet, minime poterat: *Chron. saec. XIV.* 103 (p.368); *IOH. THURÓCZ* 340 (p.99). — [4]

lanceola, -ae f. lancea parva — *kis lándzsá.*

Spathis et lanceolis omnia litora operiuntur: *BONF.* I,2,151. — [1]

lancesco vide languesco

lanceus vide lancea

lancgravius vide landgravius

lancha vide lancea

lanciatus vide lanceatus

landgravius, -i m. (vox Germ.: Landgraf) (lancgravius, langravius, lantgravius, lantthgravius) comes pro-

vincialis — tartományi gróf.

Gotfridus ... seditione commota lanegravium de Turingia dicitur occidisse: SIMON KÉZA 92 (p.192). Qui occiso Turingie langravio in Frangfurd in sollempni curia, ubi imperator eligi debuit, ... descendit in Pannoniam: *Chron. saec. XIV.* 50 (p.301). Rex filiam suam ... Turingie lanthgravio copulavit: *Ibid.* 175 (p.466). Beatrix ... principi domino Alberto ... landgravio Misnensi: *1480 Acta Beatr.* p.44. Fuit igitur lantgravio Thuringie sociata coniugio: *Leg. sanct. Hung.* p.27^f. — [13]

1. laneus, -a, -um e *lanā confectus v. constans* — *gyapjú-, gyapjúból készült.*

Ladulam magnam vestibus laneis et lineis plenam *legavit ei: 1406 Zsigm. oklt.* II,4990. *Beata Margaretha* utebatur plerumque cilicio, quod partim laneis filis partim equinis crinibus sibi ipse texerat: PETR. RANS. *Epit. Ind.* XVI,65. Pannus est duplex, scilicet laneus et lineus. ... Mater ... involvit membra Christi pannis ... laneis, qui sunt duriores, ob frigora: GABR. PECHW. p.23^f (p). — [3]

2. laneus, -i m. (f., n.) (a voce *Germ.:* laan, Lehen) (laan, laana, lanca, lanus, lechenus, lehenus, lehinius, lehinus, lehun, lehyn, lichinus, lihenius, lihyn, lihinus, lihinus; lihyneus: *1451 Arch. Majtényi* p.138.; lychynus, lyhenius, lyhenus, lyhynius, lyhynus) *fundus, sessio, a quo colonus censum domino solvere debebat — telek, birtok, amelyért a letelepítettek fizetnie kellett.*

Populi ... de quolibet laneo agrorum fertilium ... unum fertonem puri argenti ... solvere tenebuntur: *1279 Bárδοςy, Suppl.* p.137. Unicuique eorum ad singulos laneos, seu lyhynios sexaginta iugera arabilium terrarum ... dedimus: *1292 Mon. Str.* II p.313. Stephanus est confessus, ... quod de ... terra sua ... duos laneos ... vendidisset: *1308 Ibid.* II p.590. Si vero plures mansos sive laneos collocare potuerit, sibi licentiam damus: *1315/? Schmauk, Suppl.* p.45. Si laneorum latitudo ... defectum pateretur, ... scultetis eundem defectum supplebit: *1317 CD And.* I p.419. Unusquisque hospitem commorans in possessione sua, quae more Teutonico laan dicitur magnum, sedecim grossos ipsis solvere tenebuntur. Item de una terra laan: *1326 Wagner, Anal.* p.448. Dantes eidem in qualibet villa inibi aedificanda duas laanas terrae: *1326 Ibid.* p.448. Quatuordecim lihini ... Iohanni ... cesserunt possidenda: *1327 Sopron vm.tört.* I p.119. *Nicolaus* in dicta possessione Medies possessionariam haberet hereditariam porcionem, que quatuor lehenos et provenus quatuor vinearum ... contineret: *1331 Sopron tört.* I/1 p.58. <Quod predictus Nico>laus ... sub quantitate quatuor lecheni terre haberet porcionem: *1331 Ibid.* I/1 p.58. Decem lihinius integros sive sessiones ... pignori obligavit: *1336 Sopron vm.tört.* I p.138. De qualibet mansione integra et lyhynis annuatim viginti quatuor grossos ... solvere debebant: *1339 Illava okmt.* p.26. Quinque et dimidium lanos sive fundos curiarum: *1349 Sopron vm.tört.* I p.207. Ut iidem ... de quolibet integro laneo, vulgo 'lehun' appellatur (*sic, recte:* appellato), semel annis singulis mediam marcam pro collecta dare teneantur: *1343/1358 Urkb. Burgenland V* p.10. Nobis significare curavit, quod duos fundos sive laneos vulgariter lihyn vocatos de porcione *dedit: 1349 Sopron tört.* I/1 p.91. Quod novem et medium lyhenios ... dedisset filie: *1351 Sopron vm.tört.* I p.215. Quod Nicolaus ... terram suam ...

cum ... septem mansionibus vulgariter lehyn dictis ... vendidisset, ... quam quidem terram ducentorum iugurum, septem lyhenos et septem vineas cum suis utilitatibus: *1351 Ibid.* Novem lihenios et dimidium ac vineas sibi eternaliter perpetuando applicare intendebat: *1351 Ibid.* p.219. Quod quatuor fundos seu lehinius, quas habuerunt in Meydyes et dimidiam possessionem Kolbenhof vocatam ... habere debent prefatus Pangracius suaque conthoralis et eorum heredes: *1354 Sopron tört.* I/1 p.105. Duos laneos in vulgari Teutonicorum 'lehun' vocatos: *1359 Sopron vm.tört.* I p.299. Cum quinque fundis seu lehynis iobagonalibus integris: *1366 Sopron tört.* I/1 p.141. Possessionem ... cum quatuordecim laneis sive lychynis aut mansionibus incolarum ... vendidisset: *1373 Ibid.* I/1 p.163. Domina Anna ... coram nobis ... sana mente et libera voluntate est confessa, quod ipsa quartam filialem ... tam in laneis sive lichinis *vendidit: 1373 Ibid.* I/1 p.165. Etiam quocumque et ubicumque cum schachtone descendit super eundem stollonem, tunc circumquaque debent ad schachtone spectare duae lancae, quod dicitur in Teutonico ... so schal der schacht haben II. leen auff alle seyten: p.1388 *Fejérpataky, Szám.* p.89. In ordine sessionum quinquaginta octo portas lihynorum viginti septem mansiones integras continentes *invenerunt: 1405 Zsigm. oklt.* II,4252. Simul cum media curia allodiali alias medio laneo extra ipsum opidum: *1423 Ibid.* X,97. — [74]

langor vide languor

langravius vide landgravius

languo, -ere, langui (languo, langweo) *viribus destitutum esse, marcere — erőtlen, bágyadt: 1 de hominibus: infirmum esse — beteg; 2 de rebus (a affectus sim.; b res naturales, corporeae).*

1 Dum quidam scholaris, nomine Briccius diu langueret gravi infirmitate: *Leg. Hel.* 16 (p.18). Matrem dicti sacerdotis ... equorum ictibus enormiter pertractasset, que adhuc ex eadem percussione langueret: *1349 CD And.* V p.288. Ego magister Thomas ... compos rationis, licet corpore langwens et paciens ... ress (*sic*) meas ... ultima mea voluntate sic ordino: *1504 Prot. testam.* II p.263. Iubet mala sors florere nocentes / et languere pios: TAUR. *Staur.* I,506–507. — *Part. imperf. act. fere pro subst.:* Et sanare incipit omnes languentes *Jesus (cf. Matth. 4,18–24): GER.* p.24. Qui languentium artus mollibus lectisterniis refovent, qui mortuorum corpora a Tobia docti digna veneratione sepeliunt: *1217/1218 CD Arp. cont.* I p.141. In castris egrorum charitate contubernia lustravit, sepe languentes propria manu pavit, ... hortabatur ad convalescendum: BONE. IV,7,77. Invaserat me adversa quaedam valetudo, ... cuius ego impatiens clarissimum dominum Andream Selingum philosophiae et medicinae doctorem, languentis naturae ministrum ... accersivi: TAUR. *Staur. Ded.* 11. **2 a** Languit fides, spes tabescit et caritas refrigescit (*cf. Matth. 24,12): Planctus* p.596. Ne omittat curam suam de nobis, neve languere paciatur solitudinem nostram adversum hostes fidei: IOH. VITÉZ *Epist.* 45,20. **b** Tua lux ... / nec scit defectum nec tempore languet in ullo: IAN. PANN. *Paneg.* 1,938–939 (p.52). En iacet, ut riguo languens amaranthus in horto: *Id. Eleg.* I,15,26 (p.348). Hec ... prosapia ... sola ... illius provinciae (*sic*) languentis et pene exanimis ... extremum spiritum velut refovet et producit: *1515 Theiner, Mon. Slav.* I p.560.

Omnia non potui aeternis committere chartis, / languat immo dicis ne manus ipsa notis: MART. THYRN. *Ad procer.* II,111–112. — [22]

languesco, -ere, -ui (laguesco, lancesco) *vires amittere, marcescere* — *erőtlen, bágyadt* (a de hominibus; b de rebus).

a Ad visiones supermundanas diu languescit fatidicus: GER. p.22. Languescitque puer Thuria (sic) signa videns: MART. THYRN. *Ad procer.* III,330. b Ne illis ... fidelium tepescere possit devotio ac cultus et officium lancescere fidei Christianorum: 1356/1412 Bártfai, *Pest* p.67. Et momentis calor et facientis intencio continuacione servatur, intercapedine vero et remissione languescit: IOH. VITÉZ *Or.* 5,48. Sicut ... intersit sine nutrimentis, sic iusticia naturalis laguescit, si non habeat, quod veneretur: *Serm. Quinqueecl.* 102 (p.217). — [7]

languidus, -a, -um aeger, viribus destitutus, marcidus — *beteg, bágyadt, erőtlen, gyenge, lomha, lusta* (a de hominibus; b de rebus).

a Laboriosum autem nimis est talium haereticorum ineptias percurrere, et languidis lectoribus periculosissimum recitare: GER. p.10–11. Quod licet Nicolaus corpore languidus fuerit, mente tamen ... compos suam ... fecisset testamentariam dispositionem: 1436 *Mon. Budapest III/2* p.275. Morbosus ... et languidi (οἱ δὲ σικχοὶ καὶ νοσώδεις), panem et vinum ... cum nausea repellunt: IAN. PANN. *Plut. inim.* p.6. Vir ... languidus corpore, ratione tamen ... compos: 1507 Iványi, *Eperjes* p.364. Quinam isti sunt, qui tantum sibi vindicant? ... Nempe ... venalitiis servi, homines molles et languidi, Asiatico luxu ac illecebris effeminati?: 1521 Katona, *Hist. crit.* XIX p.254. b Singulare ... et miserum et languidum et debile et infirmum atque in se ipso relictum est malum: GER. p.135. Verum econtra credi posset, ut cunctacione ista et provisione languida destituatur, necesse est, res Christiana cicius, quam restituatur!: IOH. VITÉZ *Or.* 11,48. Me, tantillum languide Latinitatis hominem huius operis ad primitias tuis artare scriptis non erubuisti: IOH. THURÓCZ 701 (p.204). Vix possunt lassii ventrem saciari voracem, / nec reparant vires languida membra suas: MART. THYRN. *Ad procer.* I,47–48. — [15]

languo vide languo

languor, -oris m. (lagwor, langor, langwor) defectus virium, marcor — *erőtlenység, gyengeség*: 1 vi corporali i.q. morbus — *betegség*; 2 vi incorporali i.q. negligentia — *hanyagság, tunyáság*.

1 Longaque langoris molestia ingravescente in pedibus stare nequibat: *Leg. Steph. minor* 7 (p.399). Variis obsessi langoribus ex omnibus Hungarie finibus ad sanctum eius tumulum ... festinare ceperunt: HARTV. 25 (p.436). Aut per ea, quae dolorem ingenerant corpori, sicut languores et tormenta (οἶον νοσημάτων καὶ βασάνων): CERB. *Max.* II,91. Claudii quoque et muti, surdique et paralytici, variis lagworibus diuturno tempore attriti, per invocationem nominis eius a suis sunt infirmitatibus liberati: *Leg. Lad.* 11 (p.525–526). Viribus corporis caepit repente destitui et gravatum langore se sentiens, misit nuncios: SIMON KÉZA 44 (p.173); cf.: *Chron. saec. XIV.* 69 (p.320) et IOH. THURÓCZ 265 (p.78). Tanto corporis languore correptus est, ut ne pedibus quidem stare posset: BONF. II,1,328. Quia diucius languoribus, gravedine et molestia confractus non

possum ... intendere labori pastoralis cure: *Form. O.F.M.* 64 (fol.81^v). Ebrietas est ... ignominiosus languor: VALENT. CYB. *Laud.* 110. 2 Et eorundem longevi temporis langore remissa sive (recte: sue) dyocesios abbatis (recte: ablatis) terminis artabatur: s.1093/1404 Janzsó, *László* p.20. Urgentes quippe addis stimulos affectui, ne quo languore moreris occupatam solito exigendi vicem, neve refugis precibus tuis, repulse minaces scopulos incurres: IOH. VITÉZ *Epist.* 1,2. Per sacrilegas ... machinationes ... regnum ferveat languoribus: 1514 *Mon.rust.* p.107. Nichil autem cavendum magis est senectuti, quam ne languori se desidieque dedant: GREG. GYÖNGY. *Epit.* 32 (p.57^r). — [53]

langwor vide vocem praecedentem

lanarius, -a, -um macellarius, ad lanium pertinens — *hentes-, mézárós-*.

In medio ... campo ... furcas lanariamque mensam proposuit: BONF. III,9,30. — [1]

laniator, -oris m. lanius — *hentes, mézárós*.

Transumptum earundem dictis laniatoribus iurium suorum ad cautelam duximus dandum: 1514 *Kolozsvár oklt.* p.338. — [3]

laniatius, -us m. actus lanianti — *szétmarcangolás*.

Dicit ... Augustinus, ... quod aliqui coniugalis vite retinentes laudabilem modum possunt contra inimicum ad iniquitatem cogentem eciam laniatu viscerum et effusione sagwinis dimicare: *Serm. Quinqueecl.* 104 (p.222). — [1]

laniena, -ae f. 1 proprie: locus, ubi boves caeduntur carnesque venduntur, macellum — *mészárszék*; 2 in imag.: actus lacerandi, carnificina, cruciatus — *marcangolás, kíntzás*.

1 Ut iidem ... lanaeum (var. v. coniectura editoris: lanienam), liberam tabernam, molendinum et pastorem pro necessitate et placito suo iuxta libertatem possidere: 1387 *CD Hung. X/4* p.643; ad annum cf. *Zsigm. oklt.* II/2 p.67. 2 Quippe per omnes cruciatus et corporis lanienas Christianos prius excarnificatos a religione cogunt verique Dei cultu se abdicare (sc. Turci): 1521 Pray, *Annales* V p.48. — [2]

lanifex, -icis m. lanarius, textor — *gyapjúszövő, takács*.

Ianninus Gucci lanifex terzerii Kamollie: 1359 *Dipl. Anjou* II p.528. Hannus Stengel super antiquam (sic) lanificem XXIII g<ros>s<os>: 1395 *Acta Cassov.* p.84. Censum lanificum ... flor<enos> camerae 150: 1435 *Fejérpatak, Szám.* p.432. Iohannes lanifex habet lanam pondera 8: 1503 *Qu. Kronstadt* I p.3. Quod providus magister Paulus, ... lanifex in civitate nostra Debreczen commorans in sua ac universorum aliorum magistrorum lanificum et textorum pannorum in eadem civitate nostra ... residentium personis ... supplicavit nobis, ... ut etc.: 1509 *Szapolyai oklt.* I p.301. Caeterum universi artifices, ... sutores, sellipari, lanifices ... solvere teneantur florenum unum: *Constit.* 1522. 5. — [22]

lanifica, -ae f. mulier lanaria, tatrix — *szövőő*.

Sex lanifice et linifice, X vinee et ortus apium, X copule equorum: s.1067/1267 *Dipl. Hung. ant.* I p.25. — [1]

[Bellus]

lanificilla, -ae f. mulier lanaria — *szövőő*.

Ut pars nominis proprii (?): Grünwaldüne dedit pro aedi-

[Dreska]

ficio chori fl<oreno> 2. Gregor Lanificilla legant (*sic, recte forsant*: legavit) pro aedificio chori fl<oreno> 2. Uxor Nykuschy 6 florenos in auro anno 1453: 1452 Myskovszky, *Bártfa* I p.17. — [1] *Vide etiam lanifica.* [Dreska]

lanifico, -are *lanam texere — gyapjút sző.*

Eciam molendina frugibus pro molendis pannisque pro lanificandis seu densandis: 1436 Wenzel, *Stibor* p.208. — [1]

laniger, -a, -um 1 *lanam gerens, lanatus — gyapjas (a de ovibus; b de arboribus); 2 qui vestem e lanā confectam gerit — gyapjúsövetből készült ruhát hordó.*

1 **a** Lanigeras Pan curat oves: IAN.PANN. *Eleg.* I,1,13 (p.359). **b** Hic licet ... / ... Arabumve reportet odores, / pexave lanigeris fulgentia vellera silvis: / non tamen has aequabit opes: IAN.PANN. *Paneg.* 1,227–236 (p.15). 2 Munera mittit / ... / quicquid lanigeris, urbs pulchrum, condita Gallis / cudit, net, tornat: IAN.PANN. *Paneg.* 2,1727–1730 (p.151). — [4]

1. **lanio, -are** *lacerare, discerpere — szétszaggat, szét-tép: 1 proprie; 2 in imag. et transl.*

1 **Obi. res:** Quas nostras litteras dictus banus sicut scripsit, attractans incaute casu laniaverat accidente: 1258 *CD Croat.* V p.119. Que (*sc. B. Margareta*) ... vestem, quam induebat novam, vix unquam mutabat, donec vetustate esset laniata: *Vita Marg.* p.18. Cirotece sunt laniate in digitis: 1429–1437 *TT* 1887 p.185. — **Obi. homines:** Esdones parentum funera solennibus prosequi cantibus ... congregatisque proximis eadem dentibus laniare auctores ponunt: IOH.THURÓCZ 72 (p.28); *cf. BONF.* I,1,29. 2 Veturur super emulaturum morsibus, qui sua negligenter componentes, aliorum scripta laniant: *Leg. Steph. minor* I (p.393). Salomonis ... cauteriatam conscientiam preconcepte iracundie amaritudo laniabat: *Chron. saec. XIV.* 133 (p.407). Impia ne lanietur ultra vexentque nocenter / pectora, nos tristes barbarieque premant: MART. THYRN. *Ad procer.* III,421–422. — [12]

2. **lanio, -onis m.** *macellarius — hentes, mészáros.*

Quibusquidem sessioni nobilitari ... Iohannis macellarii seu lanionis, ab occidentali vero plagis Mathie Vendler sessiones dicuntur vicinari: 1516 *Sopron tört.* I/6 p.333. — [1]

lanista, -ae m. 1 *lanarius, textor — gyapjúszővő, takács; 2 auceps — madarász.*

1 Quilibet lanista pannum falsum faciens ... emendetur: 1376 Zimmermann, *Urbk.* II p.452. 2 Mille solent istic nuda certare palaestra / pinnirapi et doctis proiecta carne lanistis / sublimes liquido revocantur ab aere nisi: TAUR. *Staur.* II,61–63. — [2]

lanitium, -i n. (lanicium) *serica, pannus sericeus v. productio pannorum sericeorum — selyem(termelés).*

Seres lanicio sylvarum nobiles, qui perfusam aqua frondium canitiem depectunt: BONF. I,1,234. — [1] [Bellus]

lanius, -i m. *lanio, macellarius — mészáros, hentes.*

Quos (*sc. husones*) lanii seu macellatores consueverunt vendere: 1522 *TT* 1889 p.373. — [1] [Hegyí]

lanna *vide lana*

lantgravius et lantgravius *vide landgravius*

lanugo, -inis f. *filum, floccus, pluma — pelyhe, pihe, szál.*

Gener.: Spes impii quasi lanugo est, quae a vento tollitur: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* IV,D. Solinus ... frondibus

... teneras nasci lanugines ... dicit: IOH.THURÓCZ 68 (p.27). — **Hominum:** *pilus — haj, finom szőr:* Tempus erat, roseas tenero cum vellere malas / vestit et oblectat trepidos lanugo parentes: IAN.PANN. *Paneg.* 2,200–201 (p.73). Ut teneris lanugo exclusit ephebis (*sc. Renatum*): IAN.PANN. *Paneg.* 3,1,125. Turba puellaris, lanugine compta iuventus, / vivitor, agricolae, caetera turba simul, / sternebant mensas mappis: MART. THYRN. *Ad procer.* II,227–229. — [5]

lanus *vide 2.laneus*

lanx, -cis f. (lancea) 1 *patella, patera — tál (edény); 2 pars librae, in qua res pendenda ponitur — mérleg-serpenyő (a in imag.; b transl.: mensura, modus — átv.: mérték); 3 claustrum (?) — lakat (?), zár (?).*

1 Vexilla et pateras et pulvinaria, lances / atque arae induvias: TAUR. *Staur.* V,394–395. Largifluas epulas subdito ... / ... struit ... / hinc exquisitos gustus, lancesque nitentes / comparat, atque novam (fercula mille) gulam: MART. THYRN. *Ad procer.* III,15–18. 2 **a** *Ut Iustitia stateram gestet in manu, lances appendat equo libramine, per quam reges regnent: s.1247/1572 CD Arp. cont.* VII p.221. **b** Tunc memorati comites, satis inter se diligenter equitatis lance causam librantes, in hunc modum censuerunt diffiniendam, quod *etc.:* 1184 *PRT X* p.501. Nos itaque, qui ex officio suscepti regiminis in lance considerationis et iusticie metiri debemus merita et fidelitates omnium, nostro regiminis (*sic*) subiectorum: 1265/1504 *Mon. Str.* I p.521. Regia ... circumspectio ... pro serviicii *subditorum* ... gratanter impensis lance retributionis debeat dimetiri: 1272 *CD Croat.* VII p.415. Regalis excellentie sublimitas ... pio providentiae consilio lances appendit equo libramine: 1277/1477 *Veszpr. okl.* I p.78. — *‘Aequa lance’ (ut locutio saepissime) i.q. iuste, pari modo — igazságosan, egyenlő mértékben:* Regie serenitatis decus extolitur (*sic; recte:* excolitur), cum cuiuslibet pauperis iura, ita sicut alicuius divitis, equa lance deservit et pro posse satagit, ut peremittere illibata consistant: 1181/XV *Reg. Arp.* I p.43. Regii culminis magnificencia id requirit, ut suorum fidelium sudoribus equa remunerationis lancea (*recte:* lance) occurrat: 1274 *CD Arp. cont.* IX p.71. Pridium equa lance bipartitur: 1279/1438 *CD patr.* VIII p.203. Talem divisionis formam ... in duas partes equalance (*recte:* equa lance) bipartitam concorditer factam ... retulerunt: 1329 *Ibid.* III p.99. Dictae possessiones ... ipsum Lorandum ... aequa lance attingerent, sicut et dominum suum: 1372 *Bánffy okl.* I p.308. 3 Ita, quod si idem comes camera- rum ... fractis lancibus et sigillis, monetas faceret fabricari: *Decr.* 1342. 40. — [38] *Vide etiam lancea.* [Bellus]

laos, -u m. *λαός, gens, natio — nép, emberek tömege.*

Nam si ethymologie nominis eius alludamus, Ladislaus quasi laus divinitus data populis dicitur. Laos enim populus interpretatur: *Leg. Lad.* 2 (p.516). — [3] [Hegyí]

lapa, -ae f. v. indecl. (?) (*Hung.:* láp) *non plene liquet, an vox Latina vel Hungarica sit: terra uligine referta — láp.*

Piscatura nomine Wyzessew cum lapa et cum piscatura Sublug nomine ... cesserunt in partem ... fratris sui: 1261/1481 *CD Arp. cont.* XI p.514; *cf. Lex. Hung.* p.573. — [1] [Dreska]

lapicida, -ae m. *lapidarius — köfaragó.*

Magister Pertoldus lapicida noster ... in faciendo opere castrorum nostrorum semper inventus est sollicitus et

fidelis: 1255/1287 *Reg. Arp.* I p.328. Audivi ... a magistris lapicidis, ... quod ... posuerunt lapidem rudem super arca ipsa: *Inqu. Marg.* p.291. Dum igitur edificaretur, magistri lapicide de Grecia ducti erant: *Chron. saec. XIV.* 67 (p.317); IOH. THURÓCZ 259 (p.76). Domina Katherina ... consors fidelis nostri Edigii (*recte*: Egidii) specialis lapicide nostre maiestatis: 1422 *Sopron tört.* I/2 p.221. Nicolaus lapicida tulit den<arios> 500 de canali: 1426 *Fejérpatak, Szám.* p.222. Item lapicide de sectione lapidum pixidum II c. den<arios>: 1441 *Htk XV* (1914) p.313. Solvimus Andree lapicide pro reparatione lapidum pixidum den<arios> I c. XXXII: 1444 *Ibid.* p.324. Assumptio nobiscum fidedignis magistris lapicidis et carpentariis ... ad faciem muri: *Form. styli* II,105 (p.214). Septem lapicidis, qui fecerunt globulos bombardarum per septimanam, dati sunt 5 d<enarii> 25: Engel, *Gesch. Ung.* p.105. Caeterum universi artifices ... lapicidae, fabri, pictores ... solvere teneantur florenum unum: *Constit.* 1525. 5. — [45] [*Bellus*]

lapicidator, -oris m. *lapidarius — köfaragó.*

Magistro Petro lapicidatori dedi de eadem (*sic*) molendino cubulos XVI: 1516 *Dl 26 172* fol.1^r. Item magistro Petro Italico lapicidatori dedi ex commissione domini palatini duo media vasa vini propter sallarium servicii: 1517 *Dl 26 156* fol.2^r. — [1] [*Dreska*]

lapicidinae, -arum f. (lapidicinae) *locus, ubi lapides exciduntur — köbánya.*

Existebant corpora super terram ... sicut in lapicidinis secti lapides: ROGER. 30 (p.572). Fodinae in ea sunt auri, argenti, aeris, ferri, salis, plumbi, lapidicinae multae, albi praesertim rubrique marmoris: PETR. RANS. *Epit. Ind.* XXXIII,10. — *Nota sing.*: Christus ... angelis ... dedit ... lapides ad restauracionem murorum Iherusalem, lapidicina fuit limbus inferni: Vizeleky, *Serm. LK.* Gloss. 33 (p.230). — [6] [*Bellus*]

lapicidinus, -i m. *lapicida, lapidarius — köfaragó.*

Tercium bovem dedi ex commissione domini palatini lapicidinis videlicet Petro magistro, qui fuit antiquus bos et carebat a dentibus: 1516 *Dl 26 173*. Dominico die post Beati Martini episcopi feci incipere pro praebenda lapicidinis, qui paad fornacis et caminum magne stube ... disponentes fuerunt: 1519 *Dl 26 215*. — [3]

lapicisor, -oris m. *idem ac lapicida, lapidarius — köfaragó.*

Dum eadem fodina cessat a labore, tamen semper debent ducere lapides, et sic lapicisori ac duobus vectoribus et dispensatori deberet dare victum: 1516 *Pataki, Domeniul* p.19. — [1] [*Hegy-Szovák*]

lapidarius, -a, -um *ad lapicidinas pertinens — köfjé-téshez tartozó, köfjéjtő.*

Fabro pro acuitiones securium lapidarianum asp<eri> 10: 1522 *Qu. Kronstadt* I p.378. — [1]

lapidatio, -onis f. (lapidacio) *actio lapidandi (genus supplicii Veteris Testamenti) — megkövezés.*

Iustam arguicionem iniqua lapidacio secuta est: *Serm. Quinqueecl.* 16 (p.53). Supplicium lapidationis non infligitur hodie: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XXIV,C. Mundus ... Ieremiam usque ad lapidationem persecutus est: *Serm. dom.* I p.35. — [3]

lapideus, -a, -um **1** *e lapide factus — köből való (a proprie; b transl.: durus — kemény); 2 lapidosus, lapidibus abundans — köves, kövekben bővelkedő; 3 qui*

lapidis est, ad lapidem pertinens — kö.

1 a Se ipsum quidem nominabat petram, non ligneam vero, neque lapideam super se edificatam ecclesiam dixit: *Inst. mor.* 2. Inde vero protelatur terminus ad lapideum cumulum, qui mittit per arbusta ad calceum cumulum: *s.1086, 1135–1171? PRT VIII* p.268. Prima meta est lapidea, sita secus cumpuska: 1156/1347 *Mon. Str.* I p.109. Viderunt omnia palatia regalia ... et ammirabantur ... omnia illa edificia lapidea: P.MAG. 46 (p.94). Pro edificacione quatuor parietum lapideorum, in altitudine stacionis unius: 1242 *Mon. Str.* I p.344. Hinc venit per fluvium ad unam statuam lapideam: 1246/1437 *Haz. oklt.* p.14. *Terminus* pervenit ad quandam metam lapideam vulgariter Weruskw nuncupatam: *s.1246/1338 Reg. Arp.* I p.251. *Terminus* gradiendo ascendit ad unum montem lapideum Nahachyca nuncupatum: *s.1246/1338 Ibid.* I p.251. Pars illa, que contignatur (*recte*: contingatur) ponti lapideo: 1261/1481 *CD Arp. cont.* XI p.513. Turris lapidea et domus lignea apud turrim: 1268 *Zimmermann, Urkb.* I p.100. *Meta* descendit in vallem ... et pervenit ad co<r>nu lapideum in latere ipsius montis: 1278 *CD Croat.* VI p.274. Hunni ... sociorum cadavera ... Cuwemque capitaneum prope stratam, ubi statua est erecta lapidea, more Scitico solemniter terrae commendarunt: SIMON KÉZA 9 (p.150); *Chron. saec. XIV.* 9 (p.260). In qua capella lapidea ad laudem Sancti Petri *existit*: 1336 *Doc. Val.* p.77. Quia ... medicus ... palatini ... volens ibi pro se domos construere lapidibus locum illum fundari fecerat, ... qui quidem medicus ... ratione dicte lapidee foundationis ipsum dominum plebanum et ... fratrem suum ... reddidit expeditos: 1343 *Mészáros, Vi-segrád* p.109. *Quomodo Iohannes* ecclesiam ac castrum et castellum et ortum lapideum ac alteram ecclesiam similiter lapideam ... vendidisset: 1422 *Mon. Budapest* III/2 p.64; *cf. ibid.* p.66: castellum desertum et ortum lapideos. Huni ... statuam sive columnam lapideam solemnem erexerunt: IOH. THURÓCZ 110 (p.36). Domus ipsa paterna lapidea aut latericia ... dividi debet: *Tripert.* I,41. Unaquaeque ecclesia fontes baptismales lapideos habeat: 1515 *Sacra concil.* p.238. Lapidicae pro minoratione cubulorum lapideorum in foro asp<eros> 16: 1520 *Qu. Kronstadt* I p.269. Cuius tandem corpus ad nos usque delatum sarcophago lapideo honorifice est reconditum: 1521–1526 *TT 1904* p.529. — *Nota praegn. ut subst. f.*: Ut autem cognoverunt Huni retrocessisse suos adversarios, ad locum certaminis sunt reversi et cadavera suorum sociorum et Kevam capitaneum more Sythico prope stratum, ut putamus sollemnis lapidea est erecta, decentissime subterrarunt: *Chron. saec. XIV.* 9 (p.260). **b** Frangatur ... tantis exemplis cor tuum lapideum: PELB. TEM. *Stell.* p.66^f. **2** Hincque vergit contra occidentem super fontem lapideum iungens se terre castrensi: 1202 *CD Croat.* III p.17. *Terminus* per magnam silvam currendo venit ad vadum lapideum vulgo Kwrew nuncupatum: 1341/XVIII *Doc. Val.* p.92. Datum ... in ipso progressu meo exercituali, prope vadum Danubii, quod vulgo lapideum dicitur: IOH. VITÉZ *Epist.* 37,33. **3** Consueve fidelitatis opus non deserens personam suam fortune casibus submitendo ... graves ictus lapideos in suo corpore in pugna suscepit: 1282 *CD Arp. cont.* IV p.239. Predictus Iohannes ... per graves ictus lapideos et per ictum balistarum sagite in suis

membris letalia vulnera toleravit: 1299 Reg. Arp. II/4 p.222. — [84]

lapidicinae vide lapidicinae

lapidifer, -a, -um qui lapides fert — követ hordó.

In imag.: Idem fortis columna Dei dum inter lapidiferas manus captatorio forcipe tenentur (sic): Leg. sanct. Hung. p.12^v. — [1]

lapido, -are lapides iacere, lapidibus obruere — megkövez.

Qui constitutione superna pontifex electus post obitum sancti regis instante disturbance Christianitatis lapidatus est: Leg. Steph. maior 12 (p.388). Plaustrum subvertunt patremque humi proiciunt, at (var.: ac) magno impetu lapidare conantur: Leg. Gerh. minor 6 (p.478). Lapidibus materialibus fuit opertus sanctus martir in sua carne, dum lapidaretur in sua passione: Serm. Quinquecl. 14 (p.49). Qui (sc. S. Stephanus) cum esset in multitudine dolorum ex parte lapidantium, consolacionem accepit: Ibid. 15 (p.50). Gerardus episcopus eos, qui se lapidabant, indesinenter crucis signo insigniebat: Chron. saec. XIV. 83 (p.340). Sanctus Ioseph ideo occulte voluit eam Beatam Virginem dimittere, quia si manifeste dimitteret, ... populus incredulus ... illum subsannarent (sic) et illam lapidarent (sic): PELB. TEM. Stell. p.134^v. Stephanus, qui a Iudeis lapidatus extra civitatem proiectus est: Leg. sanct. Hung. p.11^v. — [12]

lapidosus, -a, -um saxosus — köves.

Prima meta incipit a 'qiescut'. Inde ad 'cueshijg'. Inde ad viam Sumug. Inde ad 'celeu ceg'. Inde ad perforatum lapidem. Inde ad vallem. Inde ad lapidosam fossatam. Inde ad rubeam viam et sic revertitur ad predictum puteum: 1193 ÓMO p.57. Meta exit de fluvio ascendens magnum montem pervenit ad viam lapidosam: 1249/1421 CD Croat. IV p.406. Meta recedens de magna via ... usque pedem montis lapidosi: 1274 Reg. Arp. II/2-3 p.96. Viam, que ... iungit quendam montem lapidosum: 1298 CD Arp. cont. X p.314. Quod iidem ascendissent montem magnum lapidosum: 1423 Zsigm. oklt. X,70. — [20]

lapifodina, -ae f. (lapifogina, lapis fogina) lapidicinae; fodina, ubi lapides effodiuntur — köbánya.

Vineam suam, in monte regis ad plagas vel lapifodinas: 1338 CD Zichy I p.547. Quandam vinea<m> ... in monte regis sub lapifogina: 1341 Ibid. I p.595. Ad fornacem combustionis cymenti pervenit terminus et terminatur supra quandam lapis foginam: 1406 Zsigm. oklt. II,4891. Ad idem mundatione lapifodinae fl<oreni> 2: 1510 Myskovszky, Bártfa II p.74. — [4]

lapifogina vide vocem praecedentem

lapillus, -i m. (labillus) 1 lapis parvus — kövecske, kis kő; 2 lapis pretiosus, gemma — drágakő, ékkő.

1 In qua meta sunt tres lapilli parvi: 1359/1368 Gyárfás, Jászkuok III p.499. Ex uno latere bene potest lapillus proici in aliud latus: GABR. PECHW. p.18^r (h). Pro vecturis lapillorum ... asp<eros> 32: 1520 Qu. Kronstadt I p.231. 2 Caput Sancti regis Ladislai deauratum ... in parva tabula quadrangulari, ab una parte cum cristallo et in qualibet parte quatuor lapillos habens: 1431 Wenzel, Stibor p.196. Erythraea legat, quos celat concha lapillos: IAN. PANN. Paneg. 1,232 (p.15). Ad aliquot milia passuum supra Cassoviam gignitur cristallus ac genus illud lapillorum, qui appellantur topacii: PETR. RANS. Epit. Ind. II,114.

Basilice ... donativa duo dicavit, que rationalia nunc appellant, ... ubi lapilli late discintillabant: BONF. II,1,273. Prefecti ... varia ex auro argenteo animalia et discillantia pre labillis ephippia ferebant: BONF. IV,10,73. Calix cum margaritis et lapillis existit ornatus et pro solempnitatibus precipuis deputatus: 1518 PRT III p.709. — [40]

lapis, -idis m. (pl.gen.: lapidorum) I proprie: petra, saxum — kő; A gener.: 1 in universo; 2 ad aedificandum apta materia — építkezéshez alkalmas; 3 monumentum sepulchrale, sepulcri tegumentum — síremlék, sírkő (kőből való fedőlap); 4 ad signandos terminos — határjelző; 5 ad talos faciendos — kockajátékhoz; 6 'lapis molaris': ad molendinum pertinens — őrlőkő, malomkő; 7 ad machinas bellicas confectus — ágyúgolyó (követőgépekhez készült). — B spec.: 1 deus fictus, idolum — bálvány; 2 gemma — drágakő; 3 sal fossilis — kősó.

II transl. et meton.: A species ponderis — súlymérték. — B in appellatione loci — helynévben. — C locutiones.

I A I Coronam ... capiti suo circumponebat, ad quam ... quatuor lapides suspendebat, ut si caput sopitum quocumque inclinaret, lapide percuteretur: MAUR. 2 (p.359). Instar lapidis gravissimi (λίθου δίκην βαρυτάτου): CERB. Max. III,56. Maligna turba ... circumfunditur lapidesque super patrem in plastro sedentem proiciunt: Leg. Gerh. minor 6 (p.478). Aurum et argentum et gemmas habebant sicut lapides, quia in fluminibus eiusdem terre inveniebantur: P.MAG. I (p.36). Inter quas vias sunt duo parvi lapides naturales contigui, quas silvarum custodes Ykurku nominarunt: 1262 Mon. Str. I p.472. Quod per multitudinem lapidum ... ab area certaminis extitit exportatus: 1283 CD Arp. cont. XII p.387. Quod ipse multa milia Bissenorum tamquam lapis limpidissimus vasa fictilia contrivisset: Chron. saec. XIV. 105 (p.371). Tunc temporis iuratus qualiter ipsum invasit in silvis cum lapidibus irruens in ipsum Wencislaum: 1386-1399 Fejérpataky, Szám. p.97. Habitum vero ... pallium de pilis camelorum, lapidem, quo obrutus est, ... super sepulchrum eius collocaverunt: Leg. Gerh. maior 16 (p.505). Meta tangit quasdam foveas, ubi lapides fodiant: 1406 Zsigm. oklt. II,4622. Pro ductura lapidum dedimus unum flor<enum> et 1 ortonem: 1420 Fejérpataky, Szám. p.188. Draconem lapidem fieri iussit Saturnia proles (cf. HOM. Il. II,319: λάαν γάρ μιν ἔθηκε): IAN. PANN. Poem. 6,21 (ItK p.612). Sunt etiam animantes, quae lapidibus et testulis vescuntur (ἔστι δ' ἅ καὶ λίθοις καὶ ὀστράκοις τρέφεται): Id. Plut. inim. p.6. Et lapides Stephano dulcem fecere ruinam, / cui patuit celsi lucida porta poli: MART. THYRN. Ad procer. I,333-334. 2 Maceriam in Roma statuit in circuitu lapide muratam cum domibus et hospitibus Ungarorum, orationis causa beati principis apostolorum Petri limina querentium: Leg. Steph. maior 11 (p.386). III mansiones hominum dedi, qui debent effodere lapides et parare cementa ad quelibet opera monasterii: 1121/1420 MNy 1927 p.362. Quae uniuntur quidem, quod quinquaginta lapides habet hic murus, quae autem dividuntur, quod quinquaginta lapides positi sunt in humo ista (ἠνωμένων μὲν, ὡς ὅτι πενήκοντα λίθους ἔχει ὁ τοίχος οὗτος): CERB. Ioann. 5 (p.15). Existebant corpora super terram ... sicut in lapidinis secti lapides ad structuram: ROGER. 30 (p.572). Obligavit se elevaturum murum ecclesiae ... cum lapidibus politis: 1287 Zimmermann,

Urkb. I p.156. Naves comitis, ... lapides aut cementum ... differentes pro constructione castrorum, ... ab omni tributo ... reddiderimus expeditos: *1290 CD Arp. cont.* IX p.561. Ad edificacionem domorum ... et murorum ... de monte nostro ... lapides usque ad sufficienciam concedimus: *1294 Ibid.* X p.155. *Meta vertitur* ad pontem lapidum (*sic*): *1298 Haz. oklt.* p.165. Pervenitur ad quasdam columpnas ex lapidibus fabricatas, ... inde ad congeriem lapidorum: *1408 CD Frangepán* I p.150. Niclos Bleicher fractor lapidum suis cum sociis tulit den<arios> 350: *1427 Ibid.* p.248. Corruit turris ... reliquii in ... sacristia existentibus inter ipsam ruinam et acervos ac magnam molem lapidum circumclusis: *IVAN.* 6^f. — *Nota i.q. marmor — márvány:* Ille novum lapidem Phrygia Libyave petitum, / mirave longinqua portavit robora silvae: *IAN. PANN. Paneg.* 1,313–314 (p.19). — *Meton.:* 'lapis angularis' *i.q. Christus:* Ideo vero rotundum celum *ecclesia*, de quo ratio agitur. Est enim simplex ut fundamentum, quanquam lapis angularis iungat parietes, maculam non habens neque rugam vel si quid istiusmodi est: *GER.* p.19. Regalis ... celsitudo ... firmata ipso ... <Christo> Ihesu immobili lapide angulari ... debet ... Deo ... ministrare: *1291 Mon. Str.* II p.293. — *In imag.:* 'lapis vivus' *i.q. homo:* Hanc *ecclesiam* ... Salvator noster sibi sponsam elegit, que ex vivis constructa lapidibus foret habitaculum fidelium animarum: *1272/1444 CD Croat.* V p.634. 3 Lapis ingens superpositus tumbe tanta facilitate sublatus est, ac si nichil ante ponderis habuisset: *HARTV.* 24 (p.434–435). Stabat supra caput illud *S. Ladislai* immediate lapis quidam ita grandis, ut humanis brachiis non poterat circumplecti: *IVAN.* 6^f. De lapide vero sepulcri mei et epithanio (*sic*) providebunt ... domini executores: *1517 M. Sion* 1866 p.332. 4 *Meta vadit* ad aliam viam, ... iuxta quam lapis pro signo positus est: *1075/s.1217 Dipl. Hung. ant.* I p.21. *Terminus* vertitur per viam ad acervum lapidum: *s.1086, 1135–1171? Ibid.* p.251. *Terminus dirigitur* ad viam, ubi est lapis pro meta: *s.1092/1399 Ibid.* p.28. Cum illo viro sunt termini piscina et due valles; item ... terminus lapidibus factus: *1113 Ibid.* p.394. Villam ... cum pratis ... et omnibus aliis pertinentiis, incipiendo a Mazera ... deinde ad lapidem cum cruce sculptum *donaverunt:* *1158/XVIII CD Croat.* II p.86. Rursus veniens ad rus, ubi positus est magnus lapis, ab illo revertitur ad predictum locum: *s.1171/1334 PRT VIII* p.275. Prima meta est ... lapis rotundus ... coopertus in terra: *1212 CD Hung.* III/1 p.119. Trans aquam est terminus collis lapidibus factus in prato: *1249/1410 Ibid.* V/1 p.314. Per quam viam vadit meta in magno spacio ad rubeum lapidem: *1249/1421 CD Croat.* IV p.406. *Finis* currit ad partem meridionalem per continuas duas metas in quatuor locis positas circa ipsam semittam ex utraque parte cum cumulationibus lapidum: *1299/1469 Reg. Arp.* II/4 p.236. In latere ... montis unam metam cum lapidi<bu>s mixtam cumulassent: *1401 Bártfai, Pest* p.117. Ubi duas metas terras impositis duobus magnis lapidibus siliceis erexissent: *1424 LtK* 1927 p.146. Quod unum lapidem quadratum, quem ipsi habuissent pro metalli distincione in metis ... civium positum, habere non potuissent. ... Nos ... nobilem virum ... super premissa expositione eiusdem lapidis metalli duximus transmittendum: *1461 Illava okmt.* p.42. 5 Pro lapidibus ad aleam in stubam domini prin-

cipis et pro tessaribus dedi XI den<arios> Ung<aricales>: *1501 MTT XXVI* p.89. Pro lapidibus triginta tribus de taxo arbore ad aleam domini principis dedi I ortt<hones>: *1501 Ibid.* XXVI p.90. Pro coloribus ad lapides depingendos pro alea ... dedi IIII den<arios> Ung<aricales>: *1501 Ibid.* XXVI p.91. 6 Pro signo est fracta pars lapidis molaris: *s.1262, XIV CD Arp. cont.* VIII p.39. Significamus vobis, quod Herch ... molendinum suum, quatuor paria lapidum molencium continens ... Martino abbati ... vendidit: *1270 Mon. Str.* I p.584. Ex parte cuiuslibet molendini, vel parium lapidis molaris: *1282 Ibid.* II p.152. Quod ipse lapides molares et ferrum pro ipso molendino comparasset: *1291/1326 Haz. oklt.* p.125. Audit strepitum lapidum molarium: *Leg. Gerh. maior* 12 (p.497). Huius manum, dum in molendino esset, lapis molaris casu apprehensam sic contrivit, ut *etc.:* *Leg. sanct. Hung.* p.31^v. Pro 5 lapidibus molaribus ... flor<enos> 23 asp<eros> 6: *1520 Qu. Kronstadt* I p.236. 7 Mortem vix evasit, torrentibus lapidum e castro iaculatorum in ipsum, graviter lapidatus: *1235 CD Hung.* IV/1 p.24. Petrus imbres missilium, ictus lapidum, et iactus machinarum non formidans: *1273 CD Arp. cont.* IX p.23. Proximis letabilibus vulneribus ex infixione telarum evolancium pixedumque et lapidorum iactancium obrupcione sauciatis: *1364 CD Croat.* XIII p.332. Personam suam et suorum ... creberrimis telorum, lapidum et palorum ictibus, subiicere non formidans: *1406 Wenzel, Stibor* p.132. Pro lapidibus pixedum II^c XXV den<arii>: *1441 HtK XV* p.314. Castellanus ... refert, ... Turcas magna manu in Bastam ... irruisse, ... unam ... bombardam, paullo minus, quam caput hominis, lapidem iaculantem, inde per eosdem Turcas asportatam: *PETR. VÁRAD* p.58. Quinque lapicidis, ... ut lapides bombardarum facerent et murum ... infringerent, dedi 10: *Engel, Gesch. Ung.* p.63. Totam pecuniam ... ad ... fabricationem ... pulverum, lapidum et globorum ... convertere: *Constit.* 1522. 15.

B 1 Haec fuit vite humane deceptio, quoniam aut affectui aut regi servientes homines incommunicabile nomen lapidibus et lignis imposuerunt: *GER.* p.85. Quicumque ritu gentilium iuxta puteos sacrificaverint, vel ad arbores et fontes et lapides oblaciones obtulerint, reatum suum bove luant: *Decr.* 1092. 22. 2 Hoc autem ad ipsum *Christum* ex duodecim lapidibus inspecto, debemus et ad stellas cęli et ad signa, de quibus intentio est, secundum potentum taxationem nobilium lapidum duodenas reducere formas: *GER.* p.101. In vili tegumento aliquando preciosissimus lapis reconditur atque sacello nigerrimo optimi reservantur non solum argentei, sed aurei nummi: *Ibid.* p.141. Do ... in aurum duos anulos: unum cum viridi lapide, alterum cum lorido: *1152 PRT I* p.601. Inveniuntur in fluminibus ... pretiosi lapides et gemme: *P. MAG.* I (p.34). *Dedi* 1 annullum cum lapide balaxo paratum: *1231 Mon. Str.* I p.280. Dotalitia sua et res secum adductas in auro, argento, gemmis et preciosissimis lapidibus: *1260/c.1266 CD Arp. cont.* VII p.535. Lapidem, quem habeo de saphiuro, ... relinquo sorori mee: *1277/1331 Mon. Str.* II p.72. Maristallae ex purpura et bisso habebant paraturam. Sella vero regales ex auro et lapidibus pretiosis fuerant laboratae: *SIMON KÉZA* 10 (p.151); *Chron. saec. XIV.* 10 (p.262). Tabula deaurata cum ymage Christi et tribus monilibus, in quibus sunt margarite et lapides preciosi, ... item una

crux argentea ... cum crystallo et septem parvis monilibus de margaritis et lapidibus: 1431 Wenzel, *Stibor* p.196. Annulum aureum bene parare et lapidem pulcre imponere preciosum: 1473 *Kolozsvár oklt.* p.245. Aurifabro, qui ... unum lapidem dyamanth ossadzal, ... a labore dedi I flor<enum> et etiam lapidem smaragdum: 1501 *MTT XXVI* p.101. In signum magisterii sui debet ... facere calicem unum: arma in annulo sculpta et lapidem in annulo ligare: 1516 *Kolozsvár oklt.* p.343. 3 Dedi XXVIII mansiones cum salifodio, ... ut ipsimet lapides salis efodiant: s.1086, XII^{ex.} - XIII^{in.} *Dipl. Hung. ant.* I p.255. Rex memoratus Deo et Beato Mauricio XX-ti - IIII-or mansiones dedit, qui quatuor vicibus per annum sal deferrent, scilicet sexmilia lapides fratribus, illic Deo et Beato Mauricio servientibus: c.1131 *PRT VIII* p.272. De singulis curribus de numero salium ad regiam partem pertinentium: unum lapidem salis predicto monasterio darent. Si vero contingerit, quod aliquando pro salibus predictis denarios in partem regis acceperint, de singulis curribus unius lapidis precium de parte regis predicto monasterio semper solvatur: 1165 *CD Zichy I* p.2. Ecclesie ... retinebunt de salibus suis ad usum suos hoc modo: ... Prepositus Orodienis cum capitulo suo duo milia lapidum: 1233 *Mon. Str.* I p.294.

II A In ambabus *candelis* erant VI lapides cere pro voto domini principis: 1505 *MTT XXVI* p.202.

B Sunt preterea quatuor lapides viciniore ad monasterium: ... Hygeskw, Kertuskw, Feerkw, Oduoskw: s.1037/1502 *Dipl. Hung. ant.* I p.119. *Meta* reflectitur ad meridiem versus lapidem refugii: 1317 *Csáky oklt.* p.41. Fratribus de Lapide Refugii (*Hung.*: *Menedékkő*) Carthusiensis ordinis in remedium ... animarum: 1329 *Dipl. Sáros* p.516. *Vendiderunt terram* monasterio Beati Iohannis Baptiste de lapide refugii ordinis Carthusiensis: 1405 *Zsigm. oklt.* II,4254. Ad lapidem refugii florenos auri viginti quinque: 1447 Iványi, *Eperjes* p.146.

C *Primum v. primarium lapidem ponere* i.q. *fundamentum iacere* — *megveti az alapját valaminek, alapít*: Martirius ... archiepiscopus ... primos in ... ecclesia lapides posuit et eam fere ad medietatem usque perduxit, sed ... consummare non potuit: 1193 *Mon. Str.* I p.142. Ecclesias prepositus non debeat ullo modo consecrare, nec posse ponere primarium lapidem: 1286 *Ibid.* II p.212. — *Ad iactum lapidis* (ut *mensura*) — *kőhajításnyira*: *Vadit meta* per eandem viam, minus quam ad iacturam sagitte et plus quam ad iactum lapidis: 1262 *Mon. Str.* I p.472. *Citra iactum lapidis* ... *aliam metam* ... de terra cumulari fecissent: c.1270 Békefi, *Pilis* p.323. *Meta* currens per spacium iactus lapidis vel paulo plus: 1292 *CD Arp. cont.* X p.95. A qua reflectitur *meta* versus plagam meridionalem quasi per iactum unius lapidis manualis: 1431 *CD Károlyi II* p.137. — [274]

lapis fogina vide lapifodina
lapsabundus, -a, -um *inconstans, labilis* — *ingatag, megbízhatatlan.*

Vinum immoderatum ... sensus penitus lapsabundos ... faciat: VALENT. CYB. *Laud.* 14. — [1]

lapso, -are *promovere; aliquid prolabi facere* — *csúsztat.*

Si indiguerint aliquibus rebus, petant non voce, sed signis. Si volunt aquam, demonstrent ciphum. ... Sal petant duobus digitis eos lapsando: GREG. GYÖNGY. *Dir.*

p.d.III^{r.} — [1]

lapsorialis, -e *ad lapsorium i.e. fullonicam pertinens* — *ványoló malomhoz tartozó.*

Serator fecit duas seras ... ad lapidem lapsorialem: 1501 *Rechn. Hermannstadt* p.346. — [2]

lapsorium, -i n. *fullonica* — *kalló, ványoló.*

Schuldir solvit pro lapsorio, quem dedimus notario civitatis, I flor<enum>: 1419 Fejérpataky, *Szám.* p.183. *Cum locum unius lapidis lapsorii* ... denegarent ... secundam rotam pro usu et artificio textorum vulgariter 'walkrat' vocatam habuissent: 1423/1456 Zimmermann, *Urkb.* IV p.183. Quomodo cives ... in quodam loco seu fundo lapidis lapsorii ... molendinum unius rotae ... construi fecissent: 1456/1457 *Ibid.* V p.553. — [5]

lapsus, -us m. **A** *actus deorsum cadendi, labendi* — *esés, bukás, botlás*: **1** *proprie*; **2** *in imag*; **3** *transl.*: *error, vitium* — *tévedés, hiba*. — **B** *actus praetereundi, decursus, fuga* — *elhaladás, elmúlás, lefolyás.*

A 1 Si vinceretur gygas hic, convictus esset rex et censualis sic factus per lapsum viri dimicantis: MÜGELN 27 (p.254). **2** Rex Mathias lapsu linguae semel in grammatica peccavit: GAL. 4,15. Nullus frater ... aliquem fratrem possit absolvere de peccato. ... Lapsus carnis, furti rei notabilis: 1499 *Leges eccl.* III p.627. **3** Memoratur enim prioris secundum mundum institutionis atque variorum lapsuum (Μνημονεύει ... τῶν ποικίλων παραπτώματων): CERB. *Max.* I,48. Misericordia Dei ... variis remediis karismatis lapsibus succurrit humanis: 1278 *Mon. Str.* II p.87. Quod si ... commaculaverit se priorum errorum lapsibus recidivis, in eandem excommunicationis canonis et hominis sententiam ... ipso facto noverit se reductum: 1288/? Sz 1910 p.5. *Beatae Virginis Mariae* interventus apud suum filium ... lapsus hominum corrigit: 1294/1519 *Mon. Str.* II p.351. Exurgat denuo, pater, ... ferat opem et operam necessitati expugnande, ... assistat huic lapsui, qui casui proximus est: IOH. VITÉZ *Epist.* 3,20. Prevaricatio tamen est et lapsus continuus et ruina multorum: *Id. Or.* 7,52. Sin aliqua forte in re fuerit lapsus (εἰ δέ τι πταίσει), tum plane omnia haec revelabuntur: IAN. PANN. *Ps. Dem.* p.50.

B Temporis: Ut ... super hoc ... Endreus per lapsum temporis aliquam questionem ... facere non possit, litteras ... dedimus: 1223 *PRT I* p.661. Nec idem Elexius ante lapsum duorum annorum poterit redimere: 1256/1258 *CD Arp. cont.* VII p.442. Ut lapsu temporum nulla questionis materia ... valeat suscitari: 1326 *TT* 1908 p.165. De iure ... civili ad inducendam consuetudinem sufficit decennium, hoc est: lapsus temporis decennalis: *Tripart.* prol. 10(5). — *Memoriae*: Rei geste memoria facili lapsu mortalium mentes deserit: 1217/1324 *CD Croat.* III p.146. Si quid ... per memoriae lapsum aut ingenii tenuitatem praetermissum est, maiestatis tuae clementiae erit benignius ignoscere: *Tripart.* concl. p.428. — *Fortunae, rerum*: Spem ... ingerit, ne suscepto casu belli cum bello simul cadant animi, neve ob fortune lapsum labatur pariter et diligencia resurgendi: IOH. VITÉZ *Epist.* 45,3. In omnibus igitur lapsum rerum praesentium consideres: ANDR. PANN. p.44. — [50]

laptis, -is f. *pila, globus tormentarius* — *golyó.*

Registrum ... super rebus et bonis ac munitionibus castri Jaycza. ... Laptis septem: 1493 *CD Hung. adn.* IV

p.97–98. — [2]

laqus vide lacus

laquear, -aris *n.* (*plur. nom. v. acc.: laquearea*) *lacunar, tectum v. postius: tignum — mennyezet(gerenda).*

Ad rationem sectionis lignorum sive laquearium pro ecclesia parochiali flor<eni> 20: 1506 *Rechn. Hermannstadt* p.447. Item pro avena 100 et 36 d<enarii>. Item laquearea pro 50 d<enarii>: 1512 Gross, *Lepros.* p.24. — [4]

laqueatus, -a, -um *laqueatus, laquearibus, quae scutulis praedita sunt, ornatus v. tectus — kockás v. kazettás, rekeszes mennyezetű.*

Tollit ad astra caput laqueataque tecta coruscis / divitiis: TAUR. *Staur.* I,190–191. — [2]

laqueo, -are *irretire — behálóz, hálóba kerít.*

Proprie: Ladislaus ... adiunctis ... familiaribus ... in reciis venalibus ... scrophas proprias ... reciasset et laqueasset: 1428 *Sopron vm.tört.* II p.117. — *Transl.:* Stephanus ac domine Elizabeth et Barbara ... reaggravacionis sentenciis laqueati et irretiti extiterunt: 1476 *Sopron vm.tört.* II p.469. — [2]

laqueum vide vocem sequentem

laqueus, -i *m.* (laqueum) **1** *proprie: restis ad vincendum apta — (kötözésre alkalmas) kötél (a gener.; b instrumentum suspendendi, patibulum — az akasztás eszköze; c instrumentum capiendi, retinendi, rete — a foglyul ejtés eszköze, csapda, háló, kelepce); 2 in imag.: insidiae, subdola machinatio — csapda, tör (átv.).*

1 a Laqueos magno ad montana salium omnes magistris cecharum equalibus expensis ... perficiant: 1486 *Kolozsvár oklt.* p.271. Pro funibus et laqueis, quibus vina fuerunt colligata ... asp<eros> 4: 1506 *Qu. Kronstadt* I p.109. **b** Quem milites ducis persequentes ... laqueo suspenderunt in eodem loco: P.MAG. 13 (p.52). Ut ipsi ... digni supplicii ferendi lima et corripendi, suspensionisque laqueo necandi ... habeant potestatis facultatem: 1394 *CD Károlyi* I p.470. Quinque in castris servos habuit, quorum unus tribus captivis corporibus emptis, postquam id Catonem celare non potuit, priusquam coram sisteretur, laqueo vitam finivit (πρίν εἰς ὄψιν ἐλθεῖν, ἀπήγγατο): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.72. Quos regulos Germani ... laqueo suspenderunt: BONF. I,10,265. **c** Aves propterea alta petunt, ne incurrant in laqueum, ne incidant muscipulam, ne paciantur captivam: GER. p.110. Permissimus eos venari omne genus ferarum, cum omnibus laqueis et ingeniiis, in silvis a fluvio Prosek usque Scepus: 1265/1270 *CD Arp. cont.* XI p.502. Hegesippum ... testem ... citemus talia referentem ... Alanis morem esse in prelio iacere laqueos atque ita hostem innectere: BONF. I,2,60. Omne repletur iter retibus et laqueis: MART. THYRN. *Ad procer.* III,368. **2** Quo inimicorum laqueos possim evadere: GER. p.1. Oremus, fratres karissimi pro spiritu cari nostri, quem Dominus de laqueo huius seculi vocare dignatus est: c.1200 *ÓMO* p.72. Quod si ex huiusmodi mors, vel membri mutilatio fuerit subsequuta, irregularitatis laqueum non evadet clericus: *Syn.* 1279. 10 (p.79). „Bene tibi vulpecula, que laqueum perditionis evasisti et cum pelle, qua spoliaberis, in foveam introisti”: *Leg. Gerh. maior* 12 (p.499). Audiverat ... regem Mathiam ... doctis viris aenigmata solvenda proponere et ita ... vexare homines, ut difficillimum putaretur eius retia et argumentorum laqueos evitare: GAL. 30,8. *Vicarius colonos devotarum*

oratricum ... maioris excommunicationis laqueo ... innotavit: 1494 *Mon. Vespr.* IV p.21. Me aemulorum iniquitas et malitia in praeparatum laqueum impulit: PETR. VÁRAD p.171. Ipse auctor sceleris sacratissimo viro laqueos pretendebat: *Leg. sanct. Hung.* p.22^r. Ne error aut negligencia alicui sit laqueum dampnacionis!: c.1514 *Mon.rust.* p.59. Dum enim diabolus per predictos laqueos nequit animas iugulare: GREG. GYÖNGY. *Decal.* 2 (p.35). *Frater Martinus* de medio laqueorum carnis, mundi et diaboli sese subtraxit: *Id. Vitae* p.96. — [50]

laqus vide lacus

lar, -is et lares, -ium *m.* *meton.: domus — ház, lakás, otthon.*

Illustratio veri solis ... nos tantisper ab avitis laribus et regali solio quodam modo peregrinos ... reduxit ad calcem: 1290 *Reg. Arp.* II/4 p.21. Pudicos Christi pauperes in eorum laribus ... educarent et cibarent: 1355 *CD And.* VI p.400. Quomodo ipsi quasdam litteras ... per ipsos ... in laribus et scriniis paternis ... repertas in specie assignare ... bano ... sponponderunt: 1397 *CD Croat.* XVIII p.225. Quod dictam Margaritam ... cum predictis duabus filiabus suis simul et non divisim ad lares proprios transmittamus: 1405 *Honoris causa* p.121. Ne iubar seu decor, ... quem primitivorum nostrorum excelsa brachia acquisierunt, de laribus paternis ... nostra tepiditate tolleretur: 1423 *Zsig. oklt.* X,1275. Licentia ad ... suos proprios lares redeundi cum prosperis auspiciis: 1431 *Mon. Vespr.* III p.73. Quae (*sc. sponsa*) tunc arcanis laribus seclusa manebat: IAN. PANN. *Celebr.* 124. Nostris succedere penatibus hospes, / nec modicum, princeps, despice ... larem: *Id. Epigr.* I,21,3–4 (p.465). Haud aliter ... omnis ... sexus formidare visus est, atque si hostes in mediis laribus habuissent: BONF. II,10,507. Alter *frater* in curia regia vel aliorum dominorum laribus servitio se mancipabit, alter ... domesticis curis ... domi vacabit: *Tripart.* I,43. Res et clenodia domus, ... que tempore maritacionis eiusdem condam domine Anne prefato condam Martino Czobor facte de laribus paternis cum eadem condam domina Anna date et adducte fuissent: 1517 *DI* 73 207. Vincentius adhuc iuvenis et laribus parentum suorum manens scholas ... frequentabat: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.108. — *Nota 'larem fovere' i.q. habitare — lakik:* De Tartaris ... per Ungaros et alios in regni Ungarie lares foventibus circiter XXVI milia Tartarorum sunt interempti: 1285 *Mon. Str.* II p.419. — [38]

larda vide laridum

lardicio vide largitio

lardo, lardum, lardus vide laridum

large *adv.* **1** *proprie: abunde, copiose — bőségesen, bőven;* **2** *transl.: accurate, late — alaposan, kimerítően, széleskörűen.*

Huius patris datum optimum et donum perfectum (*Jac. 1,17*) in omnes large proveniens, ... ad Ungaros usque, ... diffusum est: HARTV. 1 (p.402). Quis quanto fidelius famulatur, tanto largius regali retributione fruatur: s.1193 /XVII *Reg. Arp.* II/2–3 p.103. Cultrum ... proiecit in bovem ... et statim sanguis emanavit largissime: IOH. O.M. 169 (p.161). Hos principes piissime / ... et largissime / dux Geysa ... vastis hereditatibus / ditavit: MÜGELN 21 (p.250). Nec largius unquam / gemmea populei lacrymarunt succina trunci: IAN. PANN. *Paneg.* 1,721–722 (p.41).

Quem natura suis large opibus iuvat: VALENT. CYB. *Carm.* III,3. Largius omniparens fundebat singula tellus, / et Cererem et Bachum, dulcia poma, nuces: MART. THYRN. *Ad procer.* II,246–247. — *Cum respectu spatii*: Talem ictum et cesuram in ipsa porta fecisse perhibetur, quod puer anorum quinque per ipsum foramen exire et intrare satis large potuisset: *Chron. saec. XIV.* 62 (p.311). 2 Beneficia ... ecclesiis ... semel concessa, largissime interpretari debeant ... et augeri: 1295 *Mon. Str.* II p.376. Super quibus ... prefato patri Valentino ... largius mentem, intencionem et deliberacionem nostram beatitudini vestre commisimus explicandam: IOH. VITÉZ *Epist.* 45,22. — [31] *Vide etiam largiter.*

largiflue *adv.* abundanter, large — böségesen, bőven. Immemores beneficiorum ... largiflue perceptorum: 1403/1460 *Zala okl.* II p.314. Donis ... largiflue imperitiis ... frui: 1415 Zimmermann, *Urb.* III p.661. Virtutum insignia, que manus supremi opificis in personam tuam largiflue dignata est infundere: 1455 *CD Zichy IX* p.504. XXIII florenos, qui nobis a regia maiestate annuatim largiflue pro sustentatione fratrum ... administrantur: 1484 Teleki, *Hunyadiak XII* p.272. — [12]

largifluus, -a, -um 1 copiosus, largus, liberalis — bőséges, adakozó; 2 infinitus, magnus — nagy, végtelen.

1 Ibi degentes vidimus diebus singulis innumeram pauperum multitudinem largifluis eleemosynarum erogationibus satiari: 1217/1218 *CD Hung.* III/1 p.235. Regie maiestatis interest ... ad suos subditos ... manum largifluam extendere: 1244/? *CD Arp. cont.* VII p.165. Regie celsitudinis circumspecta providentia erga singulorum fidelium sibi famulantium merita largifluam (*sic ed., orig. [DI 40100]*; manum largifluam) debeat exhibere, necnon iustis desideriis eorum animum inclinare: 1272 *Reg. Arp.* II/2–3 p.22. Regie serenitatis manum largifluam decet exhibere: 1273/1358 *CD Arp. cont.* IX p.16. Excellentia regia munifica et largiflua esse debeat pro meritis singulorum: 1280/1332 *Reg. Arp.* II/2–3 p.264. Regie celsitudinis benignitas ... fidelitatum digna merita ... largiflue liberalitatis bravio compensabat: 1335/1336 *CD Károlyi I* p.100. Inter alias largifluas donaciones ... quandam possessionem Wysno vocatam ... datam ... fore: 1339 *CD Arp. cont.* XII p.18. Largifluas epulas, ... / ... struit: MART. THYRN. *Ad procer.* III,15–16. 2 De regalis potestatis largiflua clemencia, que cunctis iusta petentibus debet esse benigna: 1405 *Komárom vm.okl.* p.31. Christus ... exhibuit in celesti premio innocentibus nedum magnam sed et largifluam et abundantissimam, imo superabundantissimam pietatis gratiam: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XXXII, G. — [37]

largior, -iri, -itus sum et largio, -ire 1 gener.: concedere, dare, tribuere — ad, enged, nyújt; 2 liberaliter dare, donare — nagylelkűen ad, ajándékoz.

1 Boniformis vero relucens ad sua atque cetera animus discretivum supersapienter inspiciens, et quod iumentorum est, iumentis tribuit, et quod hominum, largitur hominibus: GER. p.86–87. Construendi ... processionalem ecclesiam ... vobis licenciam largiremus: 1311/1351 *Mon. Str.* II p.649. Dum vidit hoc gravamen, largitur mox solamen et venit cum militia: MÜGELN 25 (p.253). Precamur, ... quatenus saltem nostri ob respectum velitis dicto Laurencio inducias et securitatem quindecim

vel viginti dierum dare et largire: 1429 *Sopron tört.* I/2 p.404. Cum Atheniensium civitatem cepisset, iam anonae penuria laborantem, e vestigio concione advocata largitus eis frumentum est (ἐπέδωκε δωρεάν σίτον αὐτοῖς): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.48. Eleemosinas vestras ... his hominibus nostris ... porrigere, largiri et dare velitis: *Form. styli* II,237 (p.296). Si avarus quisque ambire iam desiit et largiri didicit ... proculdubio seipsum reliquit: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* III, K. Maiestas regia bona et iura et possessionaria illorum, qui castra Nándoralbense et Sabác amiserunt, ... apud se reservet et illis, qui in expeditione generali vel alias maiestati suae praeclara exhibuerint servitia, largire distribuereque dignetur: *Decr.* 1523. 59. — *Nota hominem ut obi. i.q. dedere, tradere — átad, kiszolgáltat*: Si quis ergo servum suum ... in furto culpabilem invenerit, ... iudicibus ne parcat ad incidendum largiri nasum: *Decr. c.1077.* 10. 2 *Abs.*: Bela, divina gracia largiente Pannonie scepra ... suscipit: 1134 *Mon. Str.* I p.85. Pro salute ipsius largientis, beneficii receptores divinam misericordiam die noctuque inemoriter deprecantur: c.1217/XIV *CD Arp. cont.* XI p.125. Largientis memoria praecipue commendatur, cum Deo datum, ... de die in diem dilatatur: 1229 *CD Hung.* VII/1 p.221. Munificencie regalis immensitas ... plenius ... largiendi manum debet illis porrigere, quorum probitatis experientiam ... didicit: 1230/1231 *CD Arp. cont.* XI p.219. Letale vulnus accepit et ibidem semivivus relictus Domino largiente vix corporis recepit sanitatem: 1273 *CD Croat.* VI p.51. — *Cum acc. et dat.*: Concedimus, donamus atque largimur et regali nutu atque dicione prelibate sancte Wesprimiensi ecclesie villam unam nomine Cari: 1009/c.1295 *Dipl. Hung. ant.* I p.52. Coronam ergo, ... eorum duci prout petent, cures sine cunctatione largiri: HARTV. 9 (p.413–414). In quo loco suffragium Beati Pauli humiliter implorantibus innumera beneficia largiuntur, prestante domino nostro Iesu Christo, qui facit mirabilia solus: *Transl. Pauli* p.7^f. Quibus iustis rex polorum adversus hostes triumphum largitur: 1406 *TT* 1884 p.14. Quod quilibet societatis praemissae in signum mortalis talis socii vestem lugubrem uno die ferat, quam elapso die pauperi Christi det et largiatur: 1408 *CD Hung.* X/4 p.692. Hunc sonipodem tibi largimur: IAN. PANN. *Paneg.* 2,610 (p.94). — *Nota per colorem reprehensivum i.q. dissipare — rosszaló színezettel, elfecsérel, szétszór*: Dignum duximus, ut ... patronatum ecclesie ... a destructoribus ac disturbatoribus atque substantias militancium Dei dilapidantibus et precium cruoris <Christi> tamquam propria largientibus ... alienaremus: 1199/1315 *Mon. Str.* I p.160–161. — [83]

largitas, -atis f. (largitus) A de hominibus eorumque natura: 1 proprie: liberalitas, munificentia — bőkezűség, nagylelkűség; 2 meton.: donum — adomány, ajándék. — B de rebus concretis et abstractis: abundantia, copia — bőség.

A 1 Deposito merore se totum contulit ad querendam largitatis misericordie divine. Cenobiorum ... ministros, ... donis consolatus: *Leg. Steph. maior* 15 (p.391). Ego Bela tertius ... clerico meo nomine Chump, ... nemus quoddam, situm inter villam Topulza et Keschew, cum terra ad tria aratra perpetuo iure possidenda regia largitate concessi et presentis scripti patrocino communivi: 1182–1184/1418 *III. Béla* p.160. Cum ... affluebam deliciis et

divitiis, largitatem vestram me experiri non oportuit: IOH. LEM. p.21. Ad quemlibet manum largitatis porrigere: 1226 CD Croat. III p.262. Cupientes prosequi regalis gratie largituti, a priori statu ... in ... numerum nostrorum serviencium regalium ... duximus ... transferendos: 1277/1381 CD Arp. cont. IV p.84. Erat enim Beatus Emericus ... iustitia, prudentia, fortitudine, temperantia, sapientia, scientia, mansuetudine, misericordia, benignitate, largitate, humilitate et patientia armatus: Chron. saec. XIV. 69 (p.319). 2 Duosque episcopatus ordinavit et regia largitate locupletavit: Leg. Lad. 5 (p.519). Obliti largitatis dextere nostre ... iniecissent manus in nostram personam detinendam: 1405 Békefi, Pásztó p.290.

B Etsi ... omnes ecclesias possessionibus ditare tenerentur universi, illis potissimum elemosinarum largitate adesse debet unusquisque: 1261 PRT II p.311–312. Deus, ex sua abundantissima largitate suae benignitatis, non dimittit ... bona opera in peccato mortali facta irremunerata: Serm. dom. I p.22. — [37]

largiter adv. copiose, large — *bőségesen, bőven.*

Comes ... effudit largiter quidquid fuerat oportunitum: s.1245/XIV CD Arp. cont. XI p.338. Sua maristalla, dum pergeret in exercitum, equis ... replebatur, quos, quamvis visus esset habuisse (*fortasse supplendum est: caros*), largiter egentibus tribuebat, ita quidem, ut vix duos haberet aliquando pro usu equitandi: SIMON KÉZA 10 (p.151); Chron. saec. XIV. 10 (p.262). — [3] Vide etiam large.

largitio, -onis f. (lardicio, largicio) 1 strictius: *actus alicui aliquid praebendi, tribuendi v. ipsum donum — adás, adományozás v. maga az ajándék, adomány;* 2 latius: *larga donatio, largitas — bőkezű ajándékozás, bőkezűség.*

1 *Sequitur gen.obi.:* Igitur fratribus ... confirmamus omnia, que a Symone vel aliis fidelibus in elemosinarum largitione noscuntur oblata, predia videlicet et servos: 1198 CD Arp. cont. VI p.193. Matrone piarum largitione elemosynarum ipsum monasterium amplexanti tenebitur providere: 1262 PRT II p.315. Pro quibus *servitiis* de reginali magnificencia maiora et ampliora in largicionibus reginalibus debuisset promereri: 1273 CD Croat. VI p.54. Donationes sive largiciones possessionum: 1284 Mon. Str. II p.182. Fideles productiorem ad spem demulceat rediiva largitio praemiorum: s.1287/1364 Zimmermann, Urkb. I p.153. In aliqualem premissorum recompensam et premii largicionem quandam possessionem ... Nicolao ... dedimus: 1419 CD patr. IV p.278. In tenore ipsarum litterarum lacius explicatarum lardicione et concessione: 1425/1426 Ibid. V p.222. Auditis autem divinatorum beneficiorum largicionibus, quibus homines ... curabantur: 1459–1465 Bálint, Szeged p.116. — *Sequitur gen.subi.:* Donatione regum, collatione principum et largicione aliorum <Christi> fidelium ... ordinatur: 1290/1293 Mon. Str. II p.271. — *Abs.:* Ut presentis nostre confirmationis, innovationis, constitutionis et libertatum largitionis et concessionis series robur optineat perpetue firmitatis: 1351 DRH II p.138. Duo ... sunt genera largicionum. Quorum alia dissipatores facit: Serm. Quinqueecl. 79 (p.169). Cui quidem fassioni, donationi et collationi sive largitioni per dictum comitem iuste ... fien<dae> ... consensum praebuimus: Form. styli III,106 (p.518). Aristodemus, qui coco genitus putabatur, consulebat ei sumptus et largitiones diminuere (τῶν ἀναλωμάτων καὶ τῶν δωρεῶν ἀφαί-

peiv): IAN.PANN. *Plut. dicta* p.47. Excepta ... donatione ac elemosynaria largitione per ipsam dominam Elisabeth: *Tripert.* II,34. 2 Provida regum discretio tam circumspexit (*recte: circumspexit*) erga sibi subditos debet habere diligentiam, ut quanto quis sibi fidelius famulatur, tanto propensius largitionis sue donis remunerandus fore censeatur: 1216/1387 Reg. Arp. I p.99. Animadvertimus ibi nos debere potius nostrae largitionis surculos interserere, ubi et Deo serviencium numerus augmentari ... possit: 1217/1218 CD Hung. III/1 p.239. Lex est regia ... pro meritis subiectorum largicionum suarum respondere premiis equa lance: s.1250 CD Arp. cont. VII p.308. Regie sublimitatis exquirat officium ibi molem imponere largicionis et gratie, ubi fidelitatis eximie exuberat meritum: 1283 Ibid. IX p.350. — *Per abundantiam:* Possessionem ... ex largicione regalis munificencie traditam: 1294 Mon. Str. II p.353. — [90]

largitivus, -a, -um 1 *adi.:* liberalis, munificus — *bőkezű;* 2 *subst. n.:* largitio — *bőkezű adomány.*

1 Dotalicia regum ... Deo felicibus largitiva: 1288 Mon. Str. II p.236. 2 Ut Domino famulantes convenientibus subsistere valeant ... principum largitivis: 1291/1484 CD patr. IV p.79. — [2]

largitor, -oris m. *qui largitur, largus donator — bőkezű adományozó.*

De Deo: Superbiae daemon duplicem habet malitiam: aut ... sibimet suadet monacho ascribere correctiones et non Deo largitori bonorum (τῷ Θεῷ, τῷ καὶ χορηγῷ τῶν καλῶν) et adiutori, aut etc.: CERB. Max. II,38. Capitulum ... universis ... salutem in salutis largitore: 1232 CD Arp. cont. XI p.251. Bela ... rex omnibus Christi fidelibus ... salutem in Domino largitore: 1262/1275 Reg. Arp. II/2–3 p.137. Presentem paginam intuentibus salutem in omnium largitore: 1325 Sopron tört. I/1 p.43. Dum enim ipsa domus oracionis Crucifixi flagrantiori karitate cernitur, terrenis bonis predotantur largitorum ... crimina pie imploracionis suffragio ab ipso rerum opifice mitigantur: 1331 Mon. Str. III p.200. Altitronus ille Dominus omnium largitor bonorum: 1373 CD patr. II p.124. Rex ... omnibus orthodoxe et catholice fidei cultoribus ... salutem in salutis largitore et pacis: 1397/1406 Wenzel, *Stibor* p.96. *Sol est* largitor opum: IAN.PANN. *Paneg.* 1,925 (p.51). Per extremas, late celebrabere, pacis / largitor, gentes: *Id. Pac. Ital.* 365–366 (p.230). Ad Deum cunctorum bonorum largitorem mente devota ... orationes effundant: 1510 *Leges eccl.* III p.656. Laus tibi, cunctorum largitor summe bonorum: MART. THYRN. *Ad procer.* II,351. — *Nota per lapsum:* Omnibus Christi fidelibus ... salutem in largitoris salute: 1343 Mon. Str. III p.515. Capitulum ecclesie Orodensis omnibus Christifidelibus ... salutem in salutis largitoris (*sic, recte: largitore*): 1412 Juhász, *Tschan.* p.240–241. — [97]

largitudo, -inis f. largitas, munificentia — *bőkezűség, nagylelkűség.*

Prædium ... ex regia nostra largitudine ... perpetuo contulimus possidendum comiti Sebus: 1209 CD Hung. III/1 p.73. — [1]

largitus vide largitas

largus, -a, -um A *proprie:* 1 *de rebus:* amplus, magnus — *kiterjedt, nagy, széles;* 2 *de hominibus:* liberalis, munificus — *bőkezű, nagylelkű.* — B *transl. de variis*

rebus abstractis: abundans, latus, multus — *bőséges, széleskörű, sok.*

A 1 Latam vel largam terram ... obtinere: *s.1264, a.1364/? CD Croat. V p.310.* Per largum spatium currendo *meta* cadit iterum in annotatum fluvium: *1335 Sztáray oklt. I p.96.* **2** Principes commendare possumus appellantes ipsos affluentissimos, largissimos et munificentissimos sive liberalissimos viros: IOH.LEM. p.32. Erat ipse Almus pius, benivolus, largus: P.MAG. 4 (p.39). Omnino igitur duo sunt genera largorum, quorum alteri prodigi, alteri liberales: ANDR.PANN. p.46. Non ... largus princeps ... gaudebat de pluralitate, sed ... principibus exercitus sui ... habundanter distribuebat: IOH.THURÓCZ 119 (p.38). *Sanctus Ventzeslaus* egenis de suis substantiis largissimus dispensator: *Leg. sanct. Hung. p.21^v.*

B Ascricum presulem, ... ad limina sanctorum apostolorum misit, ut a successore Sancti Petri ... postularet, quo novelle Christianitati exorte in partibus Pannonie largam benedictionem porrigeret: HARTV. 9 (p.412). Quod ... Bela rex ... cenobium Sancte Crucis in Austria ... elemosinarum larga crebraque donatione sustentabat: *1203/1208 CD Arp. cont. I p.97.* Regum bonitas subiectos suos quoslibet tanto largiori munere prosequitur *etc.*: *s.1251/1270 Ibid. XI p.370.* Cum larga sanguinis sui effusione viam ... aperuit: *s.1256 CD Croat. V p.2.* Largam, liberam, absolutam ... habeant facultatem: *1283 Mon. Str. II p.166.* Regie sublimitatis celsitudo ... suorum subditorum fidelitatis sue liberalitatis et provisionis munificenciam porrigit largiore: *1308 Ibid. II p.583.* Qui largite superius gratie largiora dona exposceret, iterato ad sanctitatis vestre clemenciam supplicem recursum habere necessario deliberavimus: IOH.VITÉZ *Epist. 62,9.* Favor, quamvis ubique largus atque illo datore dignus: *Ibid. 63,3.* Te nostra vocabant suspiria, te larga requirebant lamenta: *Ord.Str. p.581.* Non desunt pedites, opulencia magna redundat, / quae superat largas Pigmalionis opes: MART. THYRN. *Ad procer. 1,225–226.* — *De tempore: longus — időről: hosszú:* Nec per silvarum amplitudinem dictorum gressuum sunt laxanda nimis vestigia, neque multa talium prosequenda ambulacra. Festinate vero, quod prosequendum certis spatiis et horarum temporibus, non diutinat temporis protelati spatii largioris, circa quod in nonnullis tenorem consueta tenuit actio ex initio promulgationum et ultimo: GER. p.39. — [54]

laridum, -i n. (larda, lardo, lardum, lardus) *succidia porcina, pinguedo* — *szalonna.*

Dixit, quod dedisset sibi quinque lardas: *1277 CD Zichy I p.38.* Quatuor iugera satorum, ... tres scrofas et duos lardos relicte magistri Nicolai ... legasset iure testamenti: *1329 CD And. II p.428–429.* Pro lardonibus, pro avena, pro pullis familiaribus domini regis 150 libr<as>: *1405 Fejérpataky, Szám. p.116.* Omnia bona nostra, vina, lardones (*recte*: lardones), vestes et omnia ... ipse recepit: *1430 CD Zichy VIII p.441.* Rex Andreas ... misit cesari ... duo milia lardorum, mille thaurus in grates: IOH.THURÓCZ 313 (p.91). Larda insalsata X: *1489 HtKI p.496.* Ad quam (*sc. coquinam*) laridis et vino de proventibus castris Munkách ... providere ... debebit: *Decr.II.1518. 14(2).* Lardum bonum fl<orenu> I: *1526 Sopron tört. I/7 p.188.* — [73]

larva, -ae f. **1** *species, umbra* — *fantom, kísértet;*

2 transl.: persona v. homo personatus — *álarc v. álarcos személy.*

1 Figmenta talia ordinaverunt. Fecerunt autem larvas et monstra quamplurima ea super equos vacuos, tanquam si essent milites: ROGER. 27 (p.568). **2** Ficta, tua velas ora, figura / ... / ... ut foedus, tali sub imagine vultus / deliteat; larvam tibi larva tegit: IAN.PANN. *Epigr. I,337 (p.610).* Iudices ordinarii, qui ad fassiones talium personarum ... privilegia dant, per hoc non peccant; quia ipsi non larvas neque fictitias personas ... realiter existere putant: *Tripart. II,16(2).* — [5]

larvalis, -e **1** *personatus, personā indutus* — *álarcos; 2 diabolicus, terribilis* — *ördögi, riasztó.*

1 Licet nonnulli reperiantur, ... qui personas saepe larvales et fictitias ... sistere ... procurant: *Tripart. II,16(2).* **2** *Antiquus hostis* in teterrima horrendaque forma visibiliter apparens volebat eum *fratrem* larvali intuitu deterrere: GREG.GYÖNGY. *Vitae p.80.* — [2]

larvatus, -a, -um *personatus, personā indutus* — *álarcos.*

Omnes larvatum te, Cypriane, putant: IAN.PANN. *Epigr. I,336,2 (p.610).* — [2]

lascens, -entis m. (*cf. et latesco*) *languor, lassitudo* — *unalom, untatás.*

Dum me ... iubeas ... decreta quasi ieiune lascente oracionis nostre recapitulare: *Decr. a. 1104. praef. p.181.* — [1]

lascitudo *vide* lassitudo

lascive adv. *modo lascivo, petulanter* — *csintalanul, könnyelműen.*

In aquam se lascive submittens, viribus penitus destitutus se iuvare non potuit: *Leg. sanct. Hung. p.31^v.* — [1]

lascivia, -ae f. *intemperantia, licentia* — *féktelenség, kicsapongás.*

Generales malitiae existunt, verbi gratia: insipientia, formido, lascivia (ἀκολασία), iniquitas: CERB. *Max. II,79.* Vazul, patruelis sui filium ... recluserat rex propter iuvenilem lasciviam, ... ut corrigeretur: *Chron. saec. XIV. 69 (p.320); IOH. THURÓCZ 265 (p.78).* Cessante flagello / obiurgata tuis paret lascivia frenis: IAN.PANN. *Paneg. 1,389–390 (p.23).* Rex Mathias volens suam iuvenilem lasciviam temperare: *Chron. Dubn. 231 (p.200).* Accedebat intemperantissima libido ingensque lascivia hominis: BONF. *II,2,4.* Domans cordis lasciviam / spernit consortis copulam *Sanctus Emericus: a.1483 Dankó, Hymn. p.238.* Inter epulas et lascivias pudicitiam servare credunt: VALENT. *Cyb. Laud. 94.* — [16]

lascivio, -ire (*part. imperf.: lascivens*) *lascivum esse* — *csintalanokodik, kicsapong* **1** *de animantibus eorumque affectibus, gestis;* **2** *in imag., de rebus variis.*

1 Non quidem id veritatis est, sed iniquitatis, quae mandat in illis, qui receptacula sunt vitiorum, et sepulchra mortuorum, et praecipue illorum, qui ex clero videntur, ... potius se exercentes in praefecturis, quam in propriis circurgiis, carnibus copulati lascivientibus, a divinis precisi spiritibus: GER. p.158. Qui spiritali via ambulare nescit, ... et gastrimargiae deditus est et lascivit (ἀκολασταίνει) et tristatur: CERB. *Max. IV,65.* Compti, docti superbire, curiosi lasciviri (*recte*: lascivire): *Planctus p.595.* Quinque *rationes* ... habuit Beata Katharina ad amissionem castitatis, quae sunt ... opportunitas inducens, ... iuven-

tus lasciviens, pulchritudo elliciens etc.: Vizkelety, *Serm. LK. ÓMS* 9 (p.120). Deus, ... quem ... non recipit in filium, permittit lascivire: *Ibid.* Gloss. 13 (p.179). Satianda est ... caro, ... ut ... non lasciviat: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* V, B. Vescentibus, ridentibus et lascivientibus reliquis ... hii sese hymnis applicant: GREG. GYÖNGY. *Epit.* 29 (p.55^r). 2 Lascivit pictis redimitus floribus annus, / pallentes violae tum mollia prata venustant: IAN. PANN. *Eran.* 122–123 (p.258). Plusquamperfectus aut superfluus tonus dicitur (si autentus fuerit), qui lascivens ultra diapason ad secundam vel terciam elevatur: MONET. p.C,4. — [9]

[Bellus]
lascivitas, -atis f. *petulantia, lascivia* — *pajkosság, pajzánság.*

Quoniam sese ingerunt cupiditatis ... gratia aut forte lascivitatis et habende exemptionis, ut excutiant collum ab obedientia suorum prelatorum: GREG. GYÖNGY. *Epit.* 36 (p.62^r). — [1]

[Hegyí]
lascivus, -a, -um *petulans, libidinosus* — *buja, kéjszóvár, pajzán.*

Erat ... lascivus ultra modum, cuius satellites ... uxores ... Hungarorum ... violenter opprimebant: SIMON KÉZA 46 (p.174); cf.: *Chron. saec. XIV.* 71 (p.323) et IOH. THURÓCZ 270 (p.79). Lascivive placent elegi, aut iurgator iambus? / aut tardus scazon?: IAN. PANN. *Paneg.* 2, 10–11 (p.63). Nemo est Hetrusco iuvenum lascivior Urso: *Id. Epigr.* I, 119, 1 (p.511). Saepe non negavi / lascivo cubuisse cum cinaedo: *Ibid.* I, 316, 4–5 (p.597). *Sancta Elisabeth* vestimentorum lascivos usus semper abhorrebat: *Leg. sanct. Hung.* p.27^r. Qui etiam ... fuit infamatus, quod esset hospes latronum, ... et quod esset lascivus, dicentes: 'kanczas barath' (*vox Hung.*): 1508 *PRT* III p.618. — [10]

lassitudo, -inis f. (lassitudo) *fatigatio, virium defectus* — *fáradtság, kimerültség.*

Ipsos infra exercitum retrocedere faciebant ita, quod ipsi ex calore nimio et angustia maxima ad tantam lassitudinem venerant, quod rex et Colocensis archiepiscopus ... nec minis neque adulationibus ... iam ad pugnam poterant aliquos destinare: ROGER. 28 (p.570). Usque ad ultimam lassitudinem pondus diei et estus tuli: 1481 *Mátyás lev.* II p.116. Ne inedia et lassitudine absumeretur exercitus, regi ... visum est, sarcinas in medium conferri: BONF. III, 6, 56. — [6]

1. lasso, -are **1** *transit.: fatigare* — *fáraszt* (**a** *animantes v. partes corporis*; **b** *res*); **2** *intrans.: fatigari* — *elfárad, lankad.*

1 a *Margaretha* nimis erat lassata propter laborem, quem habuerat: *Inqu. Marg.* p.219. Hii oculi deficiunt in eloquio, Dei nimio desiderio tamquam opere lassati: *Serm. Quinqueecl.* 101 (p.215). Ne ... exercitiis bellicis pro fidei defensione lassatus: ANDR. PANN. p.15. **b** *Mus.:* (*citharam*) *pulsare* — (*lantot*) *penget*: Non opus est digitis citharam lassare reducis, / edocet haec variis publica fama locis: MART. THYRN. *Ad procer.* I, 71–72. **2** *Volebat* ... servitium facere, ipsa non lassabat, et cum magna alacritate faciebat hoc: *Inqu. Marg.* p.259. — [8]

2. lasso *vide laxo*

lassus, -a, -um *fessus, languidus* — *fáradt, lankadt.*

Premissorum ... omnium causa rerum ego et tota ecclesia vestra Ungarica omnesque ... catholici beatitudini vestre cum Jakob patriarche filii, fame lassis, clamare co-

gimur: „in manu vestra” (*Gen.* 47,25) etc.: 1288/? Sz 1910 p.8. Advertentes animose fidei puritatem ... et famulatus sedulam exhibitionem, quibus fidelis noster ... non lassas sollicitudine ... nostre complacere studuit ... maiestati: 1410 *Sztáray oklt.* II p.78. Vide, ne forte hii (quod olim de lassis bobus dicitur [cf. *HIER. Epist.* 102,2,2]) forcus figant pedem!: IOH. VITÉZ *Epist.* 74,7. Dura, viatores, deponite pondera lassii: IAN. PANN. *Epigr.* I, 277, 1 (p.578). Vix possunt lassii ventrem saciari voracem, / nec reparant vires languida membra suas: MART. THYRN. *Ad procer.* I, 47–48. — [13]

lasurinus *vide lazureus*

lata, -ae f. (*Germ.:* latta) *asserculus* (?) — *vékony lécz, lemez.*

Pro lata alba et claviculis ad copirendum cruces ecclesie ... dedi fl<oreno> octo et d<enarios> sexaginta sex: 1506 *Estei Hippolit* p.330. Pro lata rubea et colore croceo pro ipsis libris dedi d<enarios> quinquaginta quattuor: 1508 *Ibid.* p.330. — [2]

latanter *vide latenter*

late *adv.* (*lacios pro latius; latiter*) **1** *proprie: large, spatiose* — *szélesen, tágasan*; **2** *transl.: copiose, uberius* — *böven, részletesen, széles körűen.*

1 Ladislaus propter puerilem etatem non posset ad plenum tam late patentis regni climata gubernare: 1290 *CD Arp. cont.* V p.2. Qui hoc immensum et late diffusum / solis iubar despiciunt (*κατακεχυμένην ἄπασιν ἀκτίνα*): IAN. PANN. *Plut. negot.* p.27. — *In imag.:* Gratiâ commendationis ... personae ... latius evagamur *in dictamine:* IOH. LEM. p.22. Si autem fuerit actio respectiva, ... tunc late via patebit: *Ibid.* p.45. *Ut* fidelium numerus augeatur et regalis potencia lacius extendatur: 1254/1270 *CD patr.* VI p.76. — *Praecedente 'longe' i.q. ubique* — *mindenütt, mindenfelé, minden értelemben:* Iste sunt stellæ longe lateque discurrentes per orbem: GER. p.89. Quamquam ... ipsius merita longe lateque ampliora ex condigno debuissent promereri, filiis eiusdem tamquam exigua pro proximis et minima pro maximis duo nostra molendina ... dederam: 1261 *Reg. Arp.* I p.388. Dum ergo per occidentem, orientem, aquilonem ac meridiem longe lateque imperando extendisset suum posse, vertebat in animo transfretare: SIMON KÉZA 17 (p.160); cf.: *Chron. saec. XIV.* 17 (p.275). *Eam Serviam* ego longe lateque pervagari ... iussi: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 39,22. Hungari ... fines imperii longe lateque propagantes: *Tripart. praef.* p.4. **2** *De verbis sim.:* De hoc autem in prima sedula latissime disputatum est: GER. p.61. Veterum auctoritas ... beneficiorum largiciones ... laudibus extollens lacius commendavit: 1200 *CD Arp. cont.* XI p.74. Cuius tenor in publico instrumento, per magistrum Gyllum ... recepto et confecto ... lacius et plenius est insertus: 1333 *Mon. Str.* III p.233. *Litteras*, in quibus reambulacionem ... vidimus lacius et expresse contineri: 1397 *Wenzel, Stibor* p.93. Super quo lacius domino regi scripsimus: IOH. VITÉZ *Epist.* 29,5. *Litteras* adiudicatorias ... super nonnullis libertatibus ... inferius latius expressatis per ipsumque ... palatinum ... in unum comportatis, confectas ... roborare dignaretur: 1492 *Domanovszky, Szep.* p.227. Prout lacios (*recte: lacius*) vos per ... hominem nostrum vobis nunciavimus: 1514 *Mon. rust.* p.89. Sed et de hoc et de aliis omnibus lacius d<ominationi> v<est>re r<everendissimi>me *Emericus*

servitor eiusdem narrabit: 1523 *ItK* 1930 p.224. — *De variis rebus*: Nulli ... in archidiaconatum assumantur, nisi in iure canonico latiter sint instructi: *Syn.* 1279. 40 (p.98). Verum enimvero abhinc annos circiter nonaginta, dum malum infinitum serpit idque manat in dies latius: GEORG. POLYC. *Or.* 3. — [89]

latebra, -ae f. 1 *proprie*: latibulum, refugium — búvóhely, rejtekhely; 2 *transl.*: ambages, causa — köntörfalazás, kíséző beszéd, ürügy.

1 Incepimus ... retrocedere ... pedetentim latebras et optata (*var.*: opaca) saltuum exquirendo: ROGER. 40 (p.586). Alii reges, ... qui occisi non fuerant, fuge latebras queritarunt: *Chron. Pos.* 9 (p.23); *Chron. saec. XIV.* 11 (p.266). In latebris aliqui non sane vilia cudunt, / sed coram densis nil hiscere coetibus audent: IAN. PANN. *Paneg.* 1,764–765 (p.43). Iam rimosa cavas prodebant saxa latebras: *Id. Pac. Ital.* 72 (p.215). Qui ... letali vulneri saucii ... in latebris delituere: BONF. I,6,51. Ut semper lucibulo perustrares latebras et exedras oratorii: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.161. 2 Vim ... et iniuriam passis ampliores sermonum latebre, dilacio tractatum, cautele excepcionum, que presertim ex crebro oratorum cursu et recurso multiplicari solent, tediose sunt: IOH. VITÉZ *Epist.* 30,6. Is enim ... in nullo provocatus a nobis vel a nostris, sed ex quadam faventis sibi excusacionis latebra auctoritatem sumens, excessum suum alienis excessibus purgare aggressus est: *Id. Epist. var.* 8,20. — [22]

latella, -ae f. vel latellum, -i n. lagoena v. mensura liquoris — palack v. folyadék-mértékegység.

Tenetur nobis XV latellis vini: 1438 Fejérpataky, *Szám.* p.465. Clos Wersing tenetur IX latellas, quas defalcavimus ipsis: 1439 *Ibid.* p.611. — [4]

latenter adv. (latanter) clam, furtim — észrevétlenül, lopva, titokban.

Quidam episcoporum ... fratrem nostrum ... super nos reducentes, eundem multa latenter data pecunia ... adversum nos confoverunt: 1199/XVIII *CD Arp. cont.* VI p.198. Fluvius ille ab Hungaris vocatus est Loponsu eo, quod Romani propter metum Hungarorum latenter transnataverunt: P. MAG. 48 (p.98). Quidam monachi et canonici regulares ... convenerunt extra septa sui monasterii, tam patenter, quam latenter ... evagari: *Syn.* 1279. 68 (p.123). Creditur, quod nisi in Strigoniensi castro ... suam recollectisset personam, quod veneno latenter propter cautam sui custodiam extinguere Deo protegente non potuit usque modo, ... quovis mortis genere vitam finiens infelicem propter suorum prerogativam meritum, procul dubio victura perempniter, temporaliter iam nunc desiisset: 1288/? *Sz* 1910 p.6. Iohannes ... ab ipso obsidis vinculo liberatus regnum Bozne latenter subintravit: 1406 *CD patr.* VII p.435. Palam et latanter diligenter ... investigando ... scire voluissent omnimodam veritatem: 1413 *CD Zichy* VI p.237. Argenti pauperi ... tunicam latenter obduxit: BONF. I,5,170. — [29]

latentia, -ae f. (latencia) latibulum — rejtekhely.

Ipsam interficere voluisset, nisi presidio latencie in domo sua evasisset: 1357 *CD And.* VI p.572. — [1]

lateo, -ere, -ui 1 *proprie*: absconditum esse, λανθάνειν — rejtozködik, rejtve van (a latent animantia; b latent res); 2 *transl.*: ignotum esse — ismeretlen marad, elkerüli a figyelmét (a transit.; b intrans. cum dat.).

1 a Quod si receptus vel pro furto vel pro aliquo crimine latuerit: *Decr. a.* 1077. 21. Erit ... infidelium nostrorum persecutor patencium et latencium: 1298 *CD patr.* VI p.433. Unde exercitus Chanadini fugam iniens latuit in vepribus Kwkyner ... et in omni Canysa usque ad Tyciam: *Leg. Gerh. maior* 8 (p.491). Latent adhuc forte nonnulli affines iurgiorum ac voluntarii sedicionum comites: IOH. VITÉZ *Or.* 2,28. Cavens, ne forte ... deo cuiuspiam sub humana specie latentis ... impie congregaretur: IAN. PANN. *Epist.* 3 (p.77). Latet ipse tuo Smyrneus pectore vates: *Id. Poem.* 10,11 (*ItK* p.613). Anguem in herba latere, nec coniectare possumus quidem: PETR. VÁRAD p.130. Videte, ne ... sub ovina pelle lupus lateat: *Ibid.* p.136. Quam fuerat sacius Phoebo Musisque vacasse / et latuisse domi: TAUR. *Staur.* I,304–305. Pars latuit Gesticis sanguinolenta plagis: MART. THYRN. *Ad procer.* I,30.

b In *S. Scriptura* ... multa latent intrinsecus, quae a nullo comprehendi possunt: GER. p.92. Ne tantum decus occultum lateret, ne tanta virtus *Ladislai* quiesceret otiosa, ... aderat iam tempus opportunum, quo scilicet Deus ... electum suum declararet: *Leg. Lad.* 4 (p.517). Mox seputa veritas, licet ad tempus contempta lateat, in lucem tamen rediens amissum prius favorem consequitur: 1212 / 1273 *CD Hung.* III/1 p.121. 2 a Licet in superficie numquam patescat *Sacra Scriptura*, verum in interioribus acutissimos latet: GER. p.22. Quaere, quod sit absconditum tuae scientiae. Et invenies plurimum te latentia (εὐρίσκων πάμπολλα ... λανθάνοντά σε): CERV. *Max.* III,81. Quoniam priorum gesta patrum modernos latere possent, nisi diligenti beneficio commendarentur: 1209 *Mon. Str.* I p.192. Cumque observaret tempus, quo eum perderet, loquens secum in dolo, quod ipsum Chanadinum non latuit: *Leg. Gerh. maior* 8 (p.490). O amens! Superos dudum malefacta latere / nulla queunt: TAUR. *Staur.* III,146–147. — *Sequitur acc. cum inf.*: Presentibus notum esse volumus, et non latere posteros nos ... abbati ... licentiam dedisse: c.1211/XIV *CD Croat.* III p.121. Vestram karitatem cupimus non latere nos litteras sanctissimi patris nostri, domini Innocencii quarti ... vera eius bulla plumbea bullatas, cum filio canapis ... recepisse in hec verba: 1328 *Mon. Str.* III p.132. Qua adducta et homine accersito, Non me, inquit, latet, te praeter morem abnoctare (οὐ λέλθῃς ... παρά τὸν νόμον ἀπονυκτερεύων): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.67. Non latebat (*sc. matrem*) advenisse tempus, quo pro unici filii salute ... impendere omnia oporteret: BONF. III,9,13. Neminem lateat sanctissimum dominum iubileum ... concessisse: 1500 Iványi, *Eperjes* p.316. — *Sequitur enunt.*: Etiam illud almittatem (*sic*) v<estram> non lateat, quod prefectus urbis Ratisponensis multa de supellectili mea retinet: 1146 *MIÖG* p.376. Discrecionem vestram cupio non latere, quod ... regina ... terram ... michi contulit: 1272 *Mon. Str.* I p.611. Credimus vos non latere, quomodo ... pro defensione fidei catholicae ... corpus nostrum inenarrabilibus periculis exponere non formidavimus: 1469 *Dipl. Sáros* p.124–125. b Ideo sequitur: 'Et erat robustus venator', id est oppressor hominum 'coram Domino', quia nichil latet eius aspectui: *Chron. saec. XIV.* (V) 4 (p.248). Cum ei (*sc. Deo*) nihil potest latere: ANDR. PANN. p.13. — *Sequitur enunt.*: Vestre nullatenus credo latere prudentie, qualiter antecessores vestri nostris predecessoribus et nobis ... amicitie fidem

servaverint: 1161? *CD Arp. cont.* VI p.102. Lateat vestris honestatibus, quatenus ante tempora transacta dedi et vendidi: 1451 *Sopron tört.* I/3 p.328. — [96]

later, -eris m. πλίνθος, cubus e luto v. materiis aliis ad aedificandum aptus — téglá.

Inde per binas metas versus meridiem venit ad combustionem laterum: 1257/1416 *CD Arp. cont.* VII p.457. Penes quasdam foveas, ubi alias (*sic*) lateres comburrebant (*sic*): 1406 *Zsigm. oklt.* II,5087. Ipsum pulvere laterum sub strage repertum / attollunt fidi moesto clamore sodales / semianimum: *IAN. PANN. Paneg.* 2,725–727 (p.100). Tetradoron laterem Vitruvius architectus quattuor palmorum esse testatur: *GAL.* 24,2. Qui debito ordine locavit lateres praescriptos in stabulo domus diversorii: 1520 *Qu. Kronstadt I* p.237. — [27]

lateradium, -i n. fornax lateraria — tégláégető kemece.

De funibus ad lateradium 5 den<arii>: 1438 *Fejérpatak, Szám.* p.388. — [1]

lateralis, -e levioris v. minoris momenti (?) — mellékes v. kisebb jelentőségű (?).

Nec aliqua pars ... prohibitionem simplicem aut realem seu lateralem ... facere valeat: 1449 *Sztáray oklt.* II p.435. — [1]

lateraliter adv. ad latus — oldalvást, oldalra.

Christus in cruce positus fuit rectus, Petrus autem reversus, sed Andreas transversus lateraliter: *PELB. TEM. Pom. sanct. hiem.* IV,M. — [1]

laterarius, -i m. faber, qui lateres conficit — tégláégető.

Iohanni laterario super lateres pro tecto pertinentes dedit dominus ... flor<enos> 7: 1497 *Rechn. Hermannstadt* p.255. — [3]

laterator, -oris m. laterarius; faber, qui lateres conficit — téglávető, tégláégető.

Novo lateratori ad rationem mutuo flor<enos> 2: 1520 *Qu. Kronstadt I* p.227. Stephano lateratori ad rationem laterum flor<enos> 2: 1520 *Ibid.* p.237. Quirino lateratori pro lateribus ad murum ... dederunt collectores ... flor<enum> 1: 1522 *Urkb. Kisd.* p.173. Lateratori pro 9000 tegulis ... flor<eni> 9 asp<eri> 12: 1526 *Qu. Kronstadt I* p.673. — [10]

lateratrix, -icis f. quae lateres conficit — téglávető-, tégláégetőnő.

Lateratrici ad rationem flor<eni> 3: 1526 *Qu. Kronstadt I* p.671. — [2]

latericius, -a, -um e latere factus — téglából készült.

Duplex in gyrum murus, alter latericius, ex quadrato lapide alter: *BONF.* II,5,48. Domus ipsa paterna lapidea aut latericia ... constructa: *Tripart.* I,41. — [5] [Bellus]

laterificium, -i n. (latrificium) forsan aedificium seu officina, ubi lateres conficiuntur — épület vagy műhely, ahol téglát készítenek.

Item dedimus III florenos pro falcatione prati circa latrificium: 1429 *Iványi, Eperjes* p.99. — [1] [Somogyi]

lateripar, -is m. tegulator, qui tegulas vel lateres facit — téglávető, cserepes.

Inter nos ab una ac ... Gregorium lateriparem sive tegulatorem ... partibus ex alia talismodi ... ordinatio facta extitisset: 1509 *Knauz, Garamsztb.* p.43. — [1] [Hegyí]

laterna, -ae f. λαμπτήρ, lucerna — lámpás.

Precedentibus duobus cerophariis (*sic*) in superpelliciiis. Quorum unus portet laternam cum lumine, et nolam pulsando eam: *Agenda 1311.* fol.82^r. Pro duobus magnis lateris ad praetorium asp<eri> 12: 1522 *Qu. Kronstadt I* p.412. — [13]

1. latesco, -ere *transl.:* latum fieri — terjengőssé válik.

Dum me ... iubeas ... decreta quasi ieiunio latentes oracionis nostre recapitulare: *Decr. a. 1104.* praef p.181. — [1]

2. látésco, -ere (latessco) se abdere, delitescere — elrejtőzik, elbújik.

Nonnulli Turcy ... coadunati regnum nostrum latentes et devastantes iam hostiliter subintrarunt: 1406 *Zsigm. oklt.* II,5036. — [1] *Vide etiam* lascens.

latessco *vide vocem praecedentem*

latex, -icis m. aqua, fons — forrás, víz.

De petra conversus in stagnum aquarum et de rupe in latices (*cf. Ps.* 113,8): *GER.* p.98. Latex arentem reficit: *XIV Dankó, Hymn.* p.154. Illa (*sc. Colymbe*) modo latices haurit, modo respuit haustos: *IAN. PANN. Celebr.* 74 (p.111). Ille ... / Castalios latices invisit et antra deorum: *Id. Paneg.* 1,996–997 (p.55). Lethi ... latices corda sepulta tenent: *MART. THYRN. Ad procer.* III,478. — [10] [Bellus]

lathomicus *vide* lathomicus

latibula *vide vocem sequentem*

latibulose adv. latenter, occulto, secreto — rejtve, titokban.

Cum ... tricesimator ... associatis sibi ... nonnullis hominibus ... more predonico ... duos ... familiares eiusdem simulcum equis et aliis bonis ipsorum ... iuxta sue voluntatis placitum latibulose deperdi et <s>uffocari ... fecisset: 1423 *Dl* 43576; *cf. Zsigm. oklt.* X,1238. — [1] [Hegyí-Szovák]

latibulum, -i n. (latibula) latebra — rejtékely.

Infra ipsa latibula sua caput suum miserabili fini dedit, quia latitando in eadem infidelitate decessit: 1246/XVIII *CD Hung.* IV/1 p.405. In campestri prelio convicti fugaque presidio maritimas adimus partes et aquarum latibula conquerentes: s.1260/1323 *CD Croat.* V p.178. Inter alpes ... per latibulas se moventes: 1330/1364 *Ibid.* IX p.534. Dicite Bazarad, ipse est pastor ovium mearum, de suis latibulis per barbas suas extraham: *IOH. THURÓCZ* 514 (p.150). Sancti Dei ... sic mundo fugitivi in antris et latibulis bestiarum et ferarum sunt contutati: *VALENT. HADN. prol.* p.56. Super hunc locum ... sunt aliqua latibula edificata: *GABR. PECHW.* p.31^r (k). — *In imag.:* Ne sub imagine veritatis inimica falsitas latibulum habeat, ... que ... digna sunt memoria, ... testimonio litterarum solidentur: 1342/1751 *CD Zichy II* p.8. Haeretica pravitas ... in quibusdam provinciis regni Hungariae suae fraudis palliata latibulis invalescere coepit: 1436 *Katona, Hist. crit.* XII p.745. Educ de latibulis leges, diu iam inter arma silentes!: *IOH. VITÉZ Or.* 2,30. — [18]

Latine adv. linguā Latinā — latinul, latin nyelven.

Abdenago, quod Latine potest dici serviens taceo: *GER.* p.6. Vulgariter Magyari, ... Latine vero Hungari ... ingressi sunt Pannoniam: *IOH. THURÓCZ* 203 (p.60). Si Latine loquebatur, in urbe Roma, si Grece, mediis natum Athenis affirmasset: *BONF.* IV,3,107. — [9]

Latinitas, -atis f. lingua Latina — a latin nyelv.

Prima est *docilitatis dispositio* Latinitatis notitia, ut intellegat lector, quid significetur per nomen: IOH. LEM. p.5. Poeta item Catullus, Latinitatis aequae diligens custos: IAN. PANN. *Epist.* p.73. Cui nunc se ipsa vovet culta Latinitas: VALENT. CYB. *Carm.* III,13. Prior generalis ... sollicitus sit, ut ... a teneris annis laici ad artes mechanicas, clerici ad liberales disciplinas aplicentur et ad honestam Latinitatem, que eis in conventu principum ... honori erit: GREG. GYÖNGY. *Epit.* 33 (p.57^v). — [6]

Latinus, -a, -um **1** *adi.* (**a** *Latialis — latin;* **b** *de hospitibus in Regnum Hungariae venientibus et ibi vitam agentibus: Italiā [Italus] v. Valloniā [Vallonicus] oriundus, linguā Italicā v. Francogallicā utens [saepissime usu subst.] — itáliai [olasz] v. francia [vallon], újlatin nyelvet beszélő [telepes];* **c** *qui ritu Franco-Romano utitur — latin szer-tartású);* **2** *subst. n.: sermo Latinus, lingua Latina — a latin nyelv.*

1 a Inter oratores Marcum Tulum excellenciosem reputant in lingua Latina: IVAN. 2^{uu}. Ut ... sacramenta ... non Latino, sed vernaculo sermone administrarentur: 1478 *Batthyáneum* I p.124. Cum ipse esset Latinae linguae expertus: GAL. 13,6. **b** Latini, qui Hungarorum consuetudini legitime consentire noluerint, scilicet, qui postquam Hungari carnes dimiserunt, ipsi iterum in secunda et tertia feria comederint, ... quocumque volunt, eo vadant: *Decr.* 1092. 31. Conferimus ... libertatem ... tam Hungaris, quam Latinis seu Sclavis: 1198 *CD Arp. cont.* XI p.63. Volumus etiam, quod iidem hospites et inquilini sint distincti a vico Latinorum et nullo iure in ipso vico residentibus subiaceant: s.1201 *Mon. Str.* I p.162. Comes Dominicus civis de contrata Latina regalis civitatis Strigoniensis: 1272 *Ibid.* I p.599. Quod quedam mulier nomine Katha, filia Gerardi Latini fisici ... personaliter in nostri presencia constituta: 1293 *CD Arp. cont.* XII p.542. Homo noster *possessionem* ... relinquat ... universis civibus de ... villa Latina ... perpetuo possidendam: 1399 Schmauk, *Suppl.* p.140. **c** Quis Grecus regeret Latinos Grecis moribus, aut quis Latinus regeret Grecos Latinis moribus?: *Inst. mor.* 8. **2** Cicero totam argumentose rethoricam e Greco in Latinum transtulit, ut magis admirari, quam comprahendi possit a lectoribus: GER. p.83. Ubi circa Strozburg, que in Latino dicitur Argentina, ... duces ... decollaverunt: *Chron. saec. XIV.* (V) 61 (p.309). Libenter cum Latinis Latinum loquatur, sed non barbare: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.b^r. — [44]

latio, -onis *f.* (lacio) *actus ferendi — hozás, hozatal* (**a** *proprie;* **b** *transl.: de legibus condendis i. q. actus edicendi — [törvény]hozás.*

a Pro latione capitis cuiusdam furis flor<enus> 1: 1521 *Qu. Kronstadt* I p.355. **b** Hoc est utilitas legislatoris et lacionis legis, scilicet erudicio hominis in sapientia recognitionis sue: *Serm. Quinqueecl.* 102 (p.218). — [2]

latis, -is *f.(?) planta, lata pars calceamenti — talp.* Invenimus ... duos scofonos cum clavis ferreis parvis intus a latibus: *Inqu. Marg.* p.199. — [1] [*Bellus*]

latitaculum, -i *n.* *latibulum, latebra — rejtékhely.* Ne locus ipse, qui ad Dei laudem et gloriam est dedicatus, sit latronum caverna et latitaculum: 1505 *DI* 93718. — [1] [*Hegyí-Szovák*]

latitatio, -onis *f.* *actus v. status latitandi — rejtőzködés v. (el)rejtettség.*

Formidolosa est latitatio (φοβερὸν ἔστι τὸ κρυπτόμενον): IAN. PANN. *Plut. negot.* p.28. — [1]

latiter *vide late*

latito, -are et latitor, -ari (lagito) *se abdere, latere — rejtőz(köd)ik, bújkál.*

Castrum intrare nolui, sed aufferi in silvam; diu, pro ut potui, latitavi: ROGER. 34 (p.577). Torrens latitat sub terra et sic se celat: s.1282/1557 *CD patr.* VI p.287. Iohannem filium ... lagitantem, ... Gregorium filium Stephani dicti Ewr lagitantem ... pro ... furibus et malefactoribus nobis assignarunt manifestis: 1363 *Sztáray oklt.* I p.332. Manus Turchorum evadentes in insulis latitarent marinis et propter eorum inopiam repatriare non valerent: 1400/1411 *Zsigm. oklt.* II,36. Rusticari et in domibus alienis latitari: 1406/1416 *Ibid.* II,4686. Quod ipsi ... tectis propriis dimissis ... per aliena tecta latitando mendicare compellerentur: 1418 *CD Hung.* X/6 p.175. *Diabolus* inter cetera prodigia ... feris ... in nemoribus latitantibus, ut venirent, imperabat: IOH. THURÓCZ 764 (p.222). Fratres divagos et latitantes ... nullus recipiat: 1500 *PRT* III p.555. In eisdem *provinciis* latitando multa et nostris et eiusdem domini Ferdinandi ducis subditis damna et oppressiones intulissent, inferreque non cessarent: 1522 *Sopron tört.* I/7 p.27. — [32]

latitudo, -inis *f.* **1** *proprie: extensio in latum — szélesség;* **2** *transl.: plenitudo, vigor — teljesség, hatály.*

1 Scithica autem terra multum patula in longitudine et latitudine: P. MAG. 1 (p.34–35). Habemus terram ibidem in latitudine trium iugerum versus montem ad usum populorum nostrorum de villa Scevleus: 1251 *Mon. Str.* I p.389. Erat turris ipsa in quadrum sublevata, ab uno angulo ad alium habens passuum longitudinis millia XV et latitudinis totidem: SIMON KÉZA 4 (p.143); *Chron. Pos.* 2 (p.14); IOH. THURÓCZ 28 (p.19). Secundum extensionem seu latitudinem: 1355 *Dipl. Sáro.* p.55. Montes et fodinas ... in longitudine et etiam latitudine ad unum miliare extendere estimassent: 1476 Wenzel, *Bány.* p.385. Unum iugerum continet ... in latitudine ... duodecim ulnas: *Tripert.* I,133(48). Cuius (*sc. ecclesiae*) ... habebat ... passus latitudo ... quinquaginta: GABR. PECHW. p.19^v (s). — *Per metaphoram:* Sancti ... in futuro erit (*sic ed., recte:* erunt) in latitudine magna, mors enim est eis finis angustie et incium latitudinis, id est gaudii: Vizkelety, *Serm. LK.* Gloss. 34 (p.234). **2** Pax ex mandati celestis latitudine ad universos ... intensionis sue extendere solet incrementa: 1271/1272 *CD Arp. cont.* III p.247. Nec prefatus notarius noster se intellexisse fatetur tantam efficaciam et latitudinem ipsorum privilegiorum, ut se ad casum presentem extendere viderentur: 1465 *Mátyás lev.* I p.72. — [46]

laticus, -a, -um (lathomicus) *ad lapicidam pertinens — kőfaragó.*

Sanctuarium Adalberti ... duris basibus et epistiliis mirifice fabricatis arte lathomica ... feliciter consumpmavit: *Chron. saec. XIV.* 205 (A) (p.492). — [1]

lator, -oris *m.* *qui aliquid fert — vivő* **1** *auctor, dator — alkotó, szerző;* **2** *perlator (litterarum, praesentium sim.) — (levél)vivő.*

1 Susceptum pro pace hac laborem equanimiter – idem arbiter, idem dux et comes, idem denique lator eius optate pacis futurus – continuare velit: IOH. VITÉZ *Epist.* 30,7.

Nemo peritorum ambigit, ... Romanos illos legum latorum ... eadem ... vocabula suis legibus immiscuisse: *Tripart. concl.* p.422. 2 Litteras in perniciem nostram conscriptas illic inventientes accepimus, et per latorum presentium vobis presentandas misimus: 1199/XVIII CD *Arp. cont.* VI p.199. Quidquid vero lator presentium in nostri vice nuncii dixerit, fidem et credenciam ei dignemini adhibere: 1241 *Ibid.* II p.127. Que prefato venerabili respondit patri, meis consuevit respondere nunciis et adiacere legationum mearum latoribus: 1288/? Sz 1910 p.7. Quandam particulam terre cursorum nostrorum seu latorum litterarum ... eidem Ioachino contulimus: 1300/1331 CD *Croat.* VII p.370. Quod si ipsa instrumenta ... reddere non curaret ... Nicolaus ... pro latore falsarum litterarum convinceretur eo facto: 1334 *Mon. Str.* III p.244. Quinymo talium litterarum nuncii et latorum omnino detineri debeant: 1404 Nieheim *Viridarium* p.97. Cetera vero lator presentium vobis dicet: 1406 *Zsigm. oklt.* II,4834. Latori litterae de Plawcz pro praemunitioe haereticorum fl<orenum> 1: 1433 Fejérpataky, *Szám.* p.331. Ex familiari nostro ... latore praesentium accepimus ipsum ... per dignationem vestram ... plurimum turbari: PETR. VÁRAD p.141. Magnifice dominacioni vestra (sic) per meum hunc famulum presentium latorem destinavi: 1524 *MTT XXIII* p.129. — [45]

latrator, -oris m. qui latrat, clamat — csaholó, uगतó.

De homine: Caveat tamen paternitas vestra, ne latratoribus haec canibus communicet, ne forte occasionem summant (sic) exaggerandi materiam: PETR. VÁRAD p.77. — [1]

latratus, -us m. gannitus (vox canis) — csaholás, uगतás (kutyahang).

Latratu dum silva canum ... / personat: IAN. PANN. *Epigr. (Mayer)* 325,1–2. — In *imag. de clamore hominum*: Sirius stella ... illum in ecclesia demonstrat virum, qui viva voce rabiem conterit haereticorum, geminoque adhibitus testamento tam vehementissime divinum emittit latratum, quo omnes per circuitum lupi simplicibus dimissis caulis interiora penetrent silvarum: GER. p.93. Validissimos ... clamores, latratus, ut canes, vispilonones ebrios publice ... clamantes: 1422 *Mon. episc. Zagr.* VI p.70. 'Hunc Karolum ... volumus esse regem.' His proterva gens latratibus alta urbis palatia pulsabat: IOH. THURÓCZ 677–678 (p.198). Nec movemur adeo canum latratibus, ut quod nobis iure debetur, propterea dissimulemus: PETR. VÁRAD p.194. Invide, latratu vati insultare canino / desine: VALENT. CYB. *Carm.* II,1–2. — [10]

latria, -ae f. λατρεία, cultus (soli Deo debitus) — imádás, tisztélet.

Omnis itaque divina latria laus, quemadmodum benedictio, licet multiplex: GER. p.60. David rex pius et in latria ac divino cultu eximius orabat ... iudicium regi ... dari: 1397 CD *Croat.* XVIII p.189. Dubium: utrum nomen Domini Iesu sit cultu latrie venerandum: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XL,D. Dixit nec Mariam Virginem esse adorandam adoracione latrie, quia soli Deo debetur: 1524 *Sopron tört.* I/7 p.116. — [6] [Bellus]

latricus, -i m. (forsan per contaminationem ex latro et latria, v. syllabā mendose omissā legendum latr<on>icus) idem ac latro, malefactor, praedo — gonosztevő, rabló.

Tunc nobilis Andreas ... coram nobis in sede nostra iu-

diciaria nobilem Paulum ... facie ad faciem latricum fuisse appellavit et aliis enormis (sic, recte: enormibus) et illicitis verbis eum pertractavit: 1496 *DF 244 156.* — [1] *Vide etiam* latronicus. [Dreska]

latrificium vide laterificium

latrina, -ae f. secessus; locus, ubi venter exonerare licet — árnyékszék.

Latrina seu secessus ... in totum repleatur: 1517 *PRT III* p.673. Pro vectura laterum ... pro latrina facienda asp<eros> 22: 1520 *Qu. Kronstadt I* p.245. — [9]

latrix, -icis f. quae litteras fert, perlatrix — (levél)vivő nő.

Querela dominae Elisabeth ... latricis praesentium: *Form. styli I*,135 (p.84). Latrici ad servicium dedi fl<lorenum> I: 1520 CD *Zichy XII* p.390. — [2]

1. latro, -are (plur.gen. part.perf.pass.: latrantum) gannire, latratum edere — csahol, uगत.

In *imag. de hominibus (sequitur acc. cum inf.)*: Fuerunt quidam olim canine vitę viri, qui supra hoc (sc. angelos) commenti sunt. ... Sic latraverunt ita dicentes, ut Manichei, qui omni divino dogmati contrarii sunt. ... Er-raverunt isti, quemadmodum et illi, qui simili errore latraverunt angelos desiderasse corpora: GER. p.133. Ipsi ... tunc expresse et publice clamabant et potius latrabant: 1422 *Mon. episc. Zagr.* VI p.68. Te in priorem generalem elegerunt, ut vel sic ora latrantium occluderentur: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.161; cf. etiam var. latrantum: *Id. Epit.* 25 (p.49^v). Assumuntur ... ad cardinalatus excellentiam duo fratres, ... qui canum latrantium contra ordinem clamoribus in facie ecclesiae responderent: *Chron. F.M.O.* p.219. — [8]

2. latro, -onis m. praedo, spoliator — rabló.

Foris perhibentur videntes clamare, quia non sunt fures, neque latrones: GER. p.17. Latrones supervenientes et multam apud ipsum pecuniam esse sperantes ductum ad ripam fluminis Wag iugulaverunt: MAUR. 2 (p.359). Ne appareas ingratus latronibus combinatus (τοις λησταίς συνδυάζων): CERB. *Max.* IV,75. Niclous ... impeciit ioubagiones Martini ... pro latrocinio, et de damno rerum suarum ... praedicti latrones portato ferro, mundati sunt: *Reg. Var.* 70. Quum ecclesiae et monasteria ... esse debeant domus Dei, non speluncae latronum (*Luc. 19,46 sim.*) vel munimenta praedonum: *Syn.* 1279. 57 (p.113). Quos per quemdam predonem regni ... et publicum latronem in tantum fecerat tormentari, ut ea, que habuerunt usque ad extremam exinanicionem extorserunt ab eisdem: 1281/1486 CD *Arp. cont.* XII p.337. Ipse ... iobagionem suum ... in via publica ... more latronum interfecisset: 1338 CD *Károlyi I* p.126. Magna interea ... homicidarum, furum, latronum, predonum ... oritur in regno multitudo: 1486 *DRH III* p.267. Defensore carentes / urget ... / piratae similis nocturnove aequa latroni: IAN. PANN. *Paneg.* 2,1969–1971 (p.163). — *Latius de adversariis i.q. malefactor* — gonosztevő: Noveris insurrexisse in partibus superioribus regni Bohemos latrones, qui inter alia, que gravius ferimus, induxerunt secum et inducunt heresim Hussitarum: IOH. VITÉZ *Epist.* 46,5. Noto nihil est latrone sub aethra / deterius: TAUR. *Staur.* III,243–244. — [68]

latrocinialis, -e (latrocinialis) ad latronem pertinens — rabló.

Eosdem ... in spoliacionibus et latrocinialibus ablacionibus rerum et bonorum quorundam civium ... noxios ... reperimus: 1341 *Mon. Str.* III p.394. Unum equum suum ... more latrociniali mactando sauciasset: 1357 *CD And.* VI p.631. O mors, ... tanta gulositate insaciabili, rapacitate latrociniali cadavera mortuorum deglutiendo non saciaberis: IOH. THURÓCZ 528 (p.154). — [7]

latrocinialiter *adv.* (latrocinialiter) *modo latronis, vī — rabló módjára, erőszakkal.*

Quod maritum ipsius ... in via publica latrocinialiter insidiando non interfecissent: 1340 *CD And.* IV p.13. *Ut* apud quoscunque res et bona ... iobagionum nostrorum potencialiter, latrocinialiter vel furtive ablata sive ablatas ... reperierit: 1347 *CD Zichy* II p.240. Equos ... latrocinialiter depredarunt: 1444 *Máram.dipl.* p.330. — [13]

latrocinatio, -onis *f.* *raptus — rablás.*

Ut iudicium ... pro latrocinatione duorum Olahorum ... peteret: 1392 *CD Teleki* I p.240. — [1]

latrocinialis, latrocinialiter *vide* latrocinialis, latrocinialiter

latrocinitas, -atis *f.* *latrocinium — rablás, útonállás.*

Utique in antea cervicem suae latrocininitatis altius proterere non valebunt: 1453 *Dipl. Sáros* p.111. — [1]

latrocinium, -i *n.* **1** *proprie: rapina, raptus — rablás, rablótámadás;* **2** *transl.: facinus, flagitium — gazember-ség, gonosztett.*

1 Impeciit iobagiones ... pro latrocinio et de damno rerum suarum: *Reg. Var.* 70. *Quod* in nemore ... complurima latrocinia ... fierent: s.1251/1270 *CD Arp.cont.* XI p.371. *Diversorum* et incessabilium malorum videlicet latrociniorum maculis publice fuerant innodati: 1341 *TT* 1911 p.291. *Responsio* ... illis ... fidelibus, qui feroci infidelium latrocinio ac vicino incendio vastatorum tribulantur, dolorosum absinthii poculum illatura est: IOH. VITÉZ *Or.* 10,6. *Dalmate* ... multo ... licentius ... piraticam exercerent, quos maritimis latrociniiis assuetos fuisse Livius affirmat: BONF. II,6,431. *Inde* latrocinia, furta, ... adulteria ... multiplicata fuerunt: *Decr. 1514.* 33(1). **2** *Infidi* Christiani ... occuparunt complures sedes et latibula ad usum latrocinii: IOH. VITÉZ *Epist.var.* 39,50. „Inferre”, inquit (*AUG. Civ.* 4,6), „bella ad populos non molestos, sed sola regni cupiditate subdere et conterere quid aliud, quam grande latrocinium est?": ANDR. PANN. p.51. — [117]

latrocinus, -a, -um *latrocinialis, ad latronem pertinens — rabló-.*

Undecim equos iobagionum suorum more latrocinio abstulissent: 1332 *CD And.* II p.602. *Quod* duos iobagiones ... more latrocinio spoliasset: 1388 *CD Zichy* IV p.363. *Quomodo* pecora ipsius dicti mulieris minus iuste et indebite more latrocinio ... asportasset: 1458 *Sopron tört.* I/4 p.283. — [10]

latrocinor, -ari *praedari, rapere — rabol, fosztogat.*

Iurare debuisset super eo, quod in receptione latrocinando duorum equorum eiusdem ... innocens extiterit: 1337 *CD patr.* IV p.158. *Clam* latrocinantium Boemorum audaciam tuebantur: BONF. III,7,194. *Ad* persequendos ... malefactores ita ... parati esse debeatis, ut grassari et impune latrocinari non possint: 1522 *Sopron tört.* I/7 p.27. — [4]

latronculus *vide* latronculus

latronicus, -a, -um *latrocinialis — rabló-.*

More latronico irruendo ... eosdem nece miserabili interemisisset: 1483 *CD Zichy* XI p.355. — [1] *Vide etiam* latronicus.

latronculus, -i *m.* (latronculus) **1** *de animantibus (a excursor — felderítő, portyázó; b latro, homo nequam — rabló, zsvány); 2 lusus species — sakkjáték.*

1 a Post hoc latronculi Byssenorum confinia Ungarorum irruerunt: *Leg. Lad.* 6 (p.520). *Is* autem, qui ferebat litteram, Deo sic volente captus est a latronculis Andree regis: *Chron. saec. XIV.* 90 (p.348); IOH. THURÓCZ 309 (p.90).

b Considerationis nostrae fuerat dictum castrum funditus demoliri, ne forte latronculi vel alii eidem provinciae nocere possint: 1250 *CD Hung.* IV/2 p.64. *Quidam* latronculi ac spoliatores ... multas res ... ipsorum ... annihilassent: 1452 *Sopron tört.* I/3 p.354. *Certa* relatione didicimus, quod nonnulli latronculi sumpta occasione nostre absence ... congregati in terra nostra Scepusiensi ... plurimas hominum et rerum predas faciunt: 1453 *TT* 1898 p.189. *Consueverunt* certi latronculi ipsorum officialium, noctis in silentio oppidum praetactum deambulare, in eoque multa enormia maleficia et scandali (*sic*) perpetrare: 1496 *Gyula oklt.* p.33. *Comes* ... subordinavit et conduxit ... quosdam latronculos sicarios: 1521 *CD Frangepán* II p.351. **2** *Ioannes* rex Bohemiae pre ceteris vasis argenteis ... latronculorum tabula mira arte ... elaborata, ubi angulares pyrgos, ... equites et reges ... cernere erat, ... a Carolo donatus est: BONF. II,9,363. *Wladislaus* rex quandoque latronculis cum regina ludere iubebat: *Ibid.* IV,5,257. — [31]

lattus *vide* 1.latus

latura, -ae *f.* *lavatura — mosás.*

Blasnowi a balneo et a latura camisie per manus ... dedi VI den<arios> Ung<aricos>: 1500 *MTT* XXVI p.31. — [1]

1. látus, -a, -um (lattus) **1** *proprie: amplus, spatiosus — széles, terjedelmes (a de variis rebus; b de nummis); 2 transl.: copiosus, latus, magnus — bőséges, gazdag, nagy.*

1 a *Quas regulas Tychonianas* ideo ad medium deducere curavimus, quo nemo effraenate (*sic*) per latissimos scripturarum campos falsissima opinione nos incedere iudicet: GER. p.34. *In* Fonold, ubi etiam est insula latissima ad eandem piscationem pertinens: 1121/1420 *MNy* 1927 p.363. *Limes* procedit versus occidentem per viam latam et transseundo eam sunt due mete: 1264/1466 *Mon. Str.* I p.513. *Erat* ... rex Ethela ... pectore lato, elatus incesu, statura brevis: SIMON KÉZA 10 (p.151). *Unus* cingulus de coreo latus: 1515 *Iványi, Eperjes* p.442. *Si* subposita notula latiore intervallo, videlicet tonico, a finali fuerit distincta et acutior strictiore, videlicet semitonico, distet intervallo: MONET. p.C,4. — *Nota locut. 'in latum': aspectā latitudine — széltében:* Est grandis ecclesia ... continens ... in latum ... 43 columnas: GABR. PECHW. p.21^v (i). **b** *Solvent* quindecim marcas latorum Viennensium: 1280 *Bártfai, Széchenyi* p.494. *Unam* marcām ... argenti, si ve duodecim pensas latorum Viennensium ... solve: 1309 *Mon. Str.* II p.608. *Pro* octuaginta marcis denariorum latorum Viennensium: 1338 *CD patr.* IV p.163. *Possessionem* pro trecentis marcis latorum Viennensium vendiderunt: 1405 *Héderváry oklt.* I p.128. **2** *Quicquid* invenire ex apotheca Sancti Spiritus supra hoc potui, stilo

latissimo comendavi: GER. p.75. Uxorem nobilissimam ex latissima Romanorum imperatorum prosapia dirivata duxit: *Leg. Steph. minor* 2 (p.394). Hos ... / dux ... / vastis hereditatibus / ditavit, ut nemoribus, / agrorum et cultoribus / ac ceteris honoribus / latisque dignitatibus: MÜGELN 21 (p.250). Ibi ergo cesar imperiali honore et latissimo preparatu ab Ungaris honoratus Petrum regem ... in basilica ... regaliter sedere fecit: *Chron. saec. XIV.* 77 (p.333); IOH. THURÓCZ 284 (p.83). Coram vidimus ... calamitates ... orante ... oratore imperialis maiestatis ... lato et clarissimo sermone narratas, ita ut parum iam dici possit, quin sit dictum prius: IOH. VITÉZ *Or.* 6,2. De omnibus latam informationem dabimus: 1479 *Mátyás lev.* I p.436. — [72] *Vide etiam part. perf. pass. verbi ferre.*

2. latus, -eris n. (*sing. acc.:* laterem; *sing. abl.:* lateri, litore) **A** *proprie: pars corporis ab ala ad femur et a ventre ad dorsum porrecta* — *testrész: oldal:* **1** *animantium;* **2** *rerum.* — **B** *transl., usus adverbiales:* **1** *pars — rész;* **2** *'ad latus': iuxta — mellé;* **3** *'a latere': prope — mellett;* **4** *'a latere': a, ab — mellől.*

A 1 Ille sanguis et aqua ... profluxerunt de ineffabili Christi latere: GER. p.128. Egenis erogabat / numisma de crumena, / quam latere gestabat: MÜGELN 30 (p.257). Regii culminis sublimitas ... numerosa multitudine obsequencium sua habere debeat latera decorata: 1441 *CD patr.* IV p.329. Si lateribus vulneribusque suis ceteros protexit: IOH. VITÉZ *Or.* 7,133. Contulit accipitri blanda columba latus: IAN. PANN. *Paneg.* 1 praef. 12 (p.2). Rex ... a latere equi ... ad terram defluxit: GAL. 14,13. *Budam* virgo quaedam, ut ipsi tradunt, e latere suo generaverat: *Ibid.* 31,2. A duobus *custodibus*, qui latera clauderent, Prucchum versus agitur: BONE. IV,6,159. Latus *Christi* perforatum, / vidit mori filium: XIV *Dankó, Hymn.* p.296. Tres regii lateris custodes: VALENT. CYB. *Laud.* 432. Ensis utroque / dependet lateri capulo insignitus eburno: TAUR. *Staur.* II,230–231. — *Locut.:* Iacobus lateri nostro continuo adherens: s.1256 *CD Croat.* V p.2. Ipse ... sustinere non valens, quin personam suam ... regio lateri sociaret, ... ad dominum suum ... se transtulit: 1270/XVI *Ibid.* p.547. Nobis regnum Hungarie primo ... adeuntibus comes Ogyoz ... nostro se iungens lateri multa fidelitatis opera exhibuit: 1292 *Ibid.* VII p.112. Nostro lateri iugiter adherendo: 1319 *CD Zichy* I p.172. Suis sumptibus et impensis nostro iugiter coherens lateri: 1427 *Sztáray oklt.* II p.253. Praeter eos, qui ad latus regium manere soliti sunt: PETR. VÁRAD p.48. Audire soleo ... vicecancellarium, lateri pontificali assiduum comitem ... adhaerere: *Ibid.* p.145–146. **2** Donamus ... Wesprimiensis ecclesie ... in comitatu Vyssegradiensis civitatis villam unam sitam super Danubium, latere ex cuius dextro rivus ... discurrit: 1009/c.1295 *Dipl. Hung. ant.* I p.52. Deinde in latere montis venit terminus: s.1058/1403 *Ibid.* p.178. Frequenter odoris suavissimi dulcedo per latera templi dispergebatur: HARTV. 23 (p.432). Ab illis metis per unam vallem latus montis Sixadonie directe sursum ascendendo: s.1176 *CD Arp. cont.* I p.74. Meta ... venit in magnum montem, in cuius sinistro latere est meta terrea: 1252 *Ibid.* XI p.381. In litore (*recte:* latere) vallis sunt mete: 1254 *Ibid.* VII p.376. Meta veniet per laterem montis: 1262 *CD Croat.* V p.228. Meta deinde exit ad latus silve ad occidentem: 1275 *CD Arp. cont.* XII

p.159. Scitica enim regio ... ab uno ... latere ponto Aquilonali, ab alio montibus Rifeis includitur: SIMON KÉZA 6 (p.145). Meta per quamdam viam erbosam reclinat in latere eiusdem virgulti ad plagam septemtrionalem iterato: 1282 *CD Arp. cont.* XII p.379. Vinea ... ex orientis latere constituta: 1289 *Ibid.* IX p.499. In lateri aquilonari ecclesie Beati Alberty (*sic*): 1297/1519 *Mon. Str.* II p.399. Castrum in ipsius civitatis ... latere constitutum ... fuerat: 1356/1412 *Bártfai, Pest* p.70. Sigillum ... habens ex uno latere quandam imaginem extra vineas civitatis ... sitam, ubi homines, turme et currus in campo cum latere et loco eminentiori versus civitatem bene una hora steterunt: 1452 *Sz* 1910 p.560. Rector capelle et hospitalis Sancti Spiritus ad latus scole Waradiensis fundate: 1453/1493 *Érszegi, Szeged* p.22. A fronte, a tergo, a latere tenemur: GEORG. POLYC. *Or.* 43. Rectoratum capellae ipsius Beati Michaelis archangeli ad latus seu muros cimiterii ecclesiae Beatissimae Mariae Virginis: *Form. styli* II,420 (p.389). — *Fere i.q. plaga caeli — égtáj:* Usque ad finalem metam portionum meridionalis lateris versus fluvium Hernád: 1301 *CD Hung.* VIII/5 p.21; *cf. ibid.:* portiones nihilominus septemtrionalis lateris iuxta oppositarum metarum terminos eidem Stephano ... pertinentes. — '*L. carniuum*' i.q. *succidia — oldalszalonna:* Isti ducenti den<arii> sunt ei dati pro duobus lateribus carniuum: 1426 *Fejérpataky, Szám.* p.223. — *In imag.:* Quod ... vulnus non iam angulos Europae, non latera sola, sed praecordia ipsa attigerat: *Id. Epist. var.* 39,41. Infidelis barbarias ... regnorum ... latera pulsare incipiens: *Id. Or.* 5,18.

B 1 Cum aliquando ex vestro latere de vestris cardinalibus ad regnum nostrum legatum transmitteretis: 1203/XVIII *CD Croat.* III p.19. A nostro latere misimus ... inquisitores: 1214 *PRT* I p.628. A latere iuxta ipsos, ubi eisdem ... magis utile videbitur, ... permittant super auro perpetue laborare: 1340 *Szent-Ivány p.27.* *Subsidio apostolico* ad ... iacturam fidei repulsandam ex utroque latere (*sc. Turcorum et Austriae*) necessario indigemus: IOH. VITÉZ *Epist.* 46,6. Ex alio quoque latere imperialis maiestas ... laborat: 1479 *Mátyás lev.* I p.472. Alio ex latere facta et praehabita ... iuramentali depositione: *Tripert.* I,38. **2** Ad latus nostrum ... viriliter adstitit: s.1246/1409 *CD Croat.* IV p.305. **3** Ad ecclesiam ... regis ... a latere parochialis ecclesie (*ed.:* eccelsie) fl<orem> I *legavit:* 1503 *Iványi, Eperjes* p.337. **4** Dolemus tamen ipsum tamdiu a latere regiae maiestatis sese absentare: PETR. VÁRAD p.92. — *Nota 'legatus de l.' i.q. legatus a summo pontifice cum plena potestate ad partes missus — pápai oldalkövet:* Dionisii ... archiepiscopi Strigoniensis ... primatis et Apostolice Sedis legati nati ac in regno Hungarie eiusdem sedis legati de latere: 1461 *CD Károlyi* II p.343. Deputati per ... presbiterum cardinalem, apostolicum de latere legatum ad Hungarie, Bohemie ... regna: 1480/? *Pesty, Szörény* p.8. Reverendissimus in Christo pater frater Gentilis, legatus de latere: GREG. GYÖNGY. *Vitae*

p.46. — [167]

laudabilis, -e (ladabilis) **1** *vi passiva: laude dignus, laudandus — dicséretre, tiszteletre méltó; 2 vi activa: qui laudem affert, honorificus — dicsérő, magasztaló.*

1 *De rebus:* Hoc et tu facias, ut et tua corona laudabilior et vita beacior ac prolixior habeatur: *Inst. mor.* 2. Passio caritatis laudabilis est (ἐπαινετόν): *CERB. Max.* III,71. Dilectionis vestrae laudabilem puritatem rogo instantissime, ... quatenus mihi ... succurratis: *IOH. LEM.* p.22. Pie, paternaliter ac laudabili proposito nos induxit: *1260 PRT* II p.310. Per cuius frequens et laudabilem (*sic*) ministerium ... inperium ... non modicum sumpsit incrementum: *1319 CD And.* I p.523. Dicitum sanctuarium ... tam laudabilis (*sic*) esse videbatur: *1320 Ibid.* p.541. In eadem ecclesia viri religiosi fratres ordinis Cysteriensis laudabilis conversationis Domino famularentur: *1350 Reg. Arp.* I p.501. Antiqua et approbata regni nostri ladabili consuetudine requirente: *1410 CD patr.* II p.189. Laudabiles et approbatae ipsorum consuetudines usque ante hac cum summa ipsorum quietudine observatae: *Form. styli* II,100 (p.212). Habitum religionis induit et in hospitali cum Beata Elisabeth degens laudabilem vitam duxit: *Leg. sanct. Hung.* p.30^r. Ex quo apparebat *ista religio* minus laudabilis et vituperabilis: *Chron. F.M.O.* p.221. — *Locut.:* Privilegium karissimi avi nostri domini Bele quondam illustris regis Ungarie pie et laudabilis memorie: *1272 Reg. Arp.* II/2–3 p.29. — *De hominibus:* Laudabilibus (*orig.:* laudabilis) viris ac famosis dominis ... detur: *1457 Sopron tört.* I/4 p.185. **2** *Gratiam* mox consecuti contractionem nervorum in filio distendi mirabantur et consolidatis genibus et plantis omnes eum incedentem videntes, Christi nomen in beati viri meritis laudabili clamore glorificaverunt: *HARTV.* 25 (p.435). — [84]

laudabiliter *adv.* (laudaliter) **1** *digne, modo laudando — dicséretesen, dicséretre méltó módon; 2 fere iur.: per acclamationem — közfelkiáltással.*

1 Propter has quinque causas homines diligunt invicem sive laudabiliter (ἐπαινετώς), sive vituperabiliter: *CERB. Max.* II,9. Laudabiliter etenim nostri predecessores vos dilexisse conprobantur, cum in fide firma erga nos habitam vos quam vestros concives perseverare videamus: *1141 CD Croat.* II p.49. Attendentes ... religionis devotionem et assiduos labores militie templi, ... et eos in corde nostro laudabiliter commendantes, dignum duximus ... petitionibus ipsorum facilem prebere assensum: *1198/1226 Theiner, Vet. mon.* p.68. Dictus Woch ... grata fidelitatis obsequia laudabiliter impendere non cessavit: *1243 Mon. Str.* I p.346. Vulnera, que comes ... pertulit viriliter et laudabiliter dimicando: *1273 Ibid.* II p.20. Ut solita sue fidelitatis opera laudabilius exerceret, ... quemdam militem ... captivavit: *1274 CD Arp. cont.* IX p.63. Rebus prospere gestis in antea, presencia tam laudabiliter connectendo: *1291 Ibid.* X p.20. Demetrius in carcere / vulneratur in latere, / pro Dei patris munere / transit laudabiliter: *XIII Dankó, Hymn.* p.226. Crimhyldis filius, / virtute et facundia / ... rexit laudabilis: *MÜGELN* 14 (p.243). Qui ... finivit dies suos laudabiliter: *Chron. F.M.O.* p.220. **2** In qua sancta sinodo canonice et laudabiliter decreta hec inventa sunt: *Decr. 1092.* exord. p.157. Stephanus adhuc puer favore principum et plebis in regni solium laudabiliter proventus: *Leg. Steph. minor* 2 (p.394).

— [74]

laudaliter *vide vocem praecedentem*

laudamen, -inis *n.* *laudatio, honor — dicséret, tisztelet.*

Erue precantes / tibi laudamina dantes: *Off. Ger.* p.17. — [1] *[Hegyí]*

laudatio, -onis *f.* *actus laudandi — dicsérés, dicsőítés.*

Sophista recitatur laudationem (ἐγκώμιον) Herculis, 'quis vero, inquit, eum culpato?': *IAN. PANN. Plut. dicta* p.61. — *Rhet.:* oratio funebris — *gyászbeszéd:* Cogitabam equidem continuo, quemadmodum congruam laudationem (ἐπαινοῦ) assequerentur (*sc. mortui*): *IAN. PANN. Ps. Dem.* p.613. — [6]

laudator, -oris *m.* *qui aliquem laudibus effert — a dicsérő, magasztaló.*

Quia, ut dicitur, non est speciosa laus in ore peccatoris (*Eccl. 15,9*), optimi (*fortasse i. q. Dei*) non laudatores dicendi: *GER.* p.7. Cum praeclarae dignitati et meritis tuis impar laudator accedam, veniam dabis, obsecro: *NIC. BAR.* 4. — [2]

laudatorius, -a, -um *ad laudem pertinens — dicsérő.*

Subst.n.: Sibylle ... plurima scripsere de Christo et matre eius laudatoria: *PELB. TEM. Stell.* p.186^v. — [1]

laudatrix, -icis *f.* *quae laudat aliquem — a dicsérő (nő).*

Dum favet iuvenem laudatrix concio flammata: *IAN. PANN. Paneg.* 1,845 (p.47). — [1] *[Bellus]*

laudatus, -a, -um **1** *part. perf. verbi 'laudo'; 2 laudandus, laude dignus — dicséretes, dicséretre méltó.*

2 *Rex* dignetur ... hominem ... ob elegantissimos mores laudatissimamque consuetudinem etiam in exteris regnis optimo cuique charissimum eo dignitatis provehere, unde et sibi m<aiesta>tis v<est>re gratie demerende detur maior facultas etc.: *1513 Acta Tom.* II p.266–267. — *Forsan huc pertinet:* Laud<at>issimae (*cf. DF 245355*) famositas ac merae prudentiae viris ... universitati Septem Sedium: *1482 Zimmermann, Urkb.* VII p.318. — [2] *[Dreska]*

laudedignus, -a, -um (laude dignus) *laudabilis, laudandus — dicséretre méltó, dicséretes.*

Attentes (*sic*) quoque et in memoriam revocantes fidelitates fideliumque servitorum laude digna merita predictorum Strigoniensium civium nostrorum: *1326/1400 Mon. Str.* III p.96. Acceptis fidelium servitorum laudedignis meritis: *1388 Wenzel, Stibor* p.48. Nos ... in animo nostro revolventes ... laudedignorum obsequiorum grata merita ... totalem possessionem nostram ... Iohanni de Peren *dedimus:* *1490 Acta Beatr.* p.157–158. — [9]

laudifluus, -a, -um *qui laudibus abundat — dicső(séges).*

Felices arbitror, quibus datum est viris laudifluis et famosissimae assistere: *IOH. LEM.* p.38. Gloriosum genus victorie titulusque triumphus laudifluus perhibetur gloria decoratus virtutum, dum inter orbis primates pacis perpetuae libatur osculum etc.: *1336 CD Hung.* VIII/4 p.175. — [3] *[Bellus]*

laudisonus, -a, -um (laudissonus) *laudandus, laude dignus — dicséretes, dicséretre méltó.*

Qui ... vita laudissona, conversacione benigna, scientia morumque venustate sufficienter fulcitus ... se ... abs omni honoris sui scrupulo ... honeste ... conserva-

[Dreska]

vit. c.1478 MKsz 2016 p.361. — [1]

[Dreska]

laudo, -are I *commendare, laudibus efferre* — *dicser, magasztal; 2 approbare, confirmare* — *helyesel, jóváhagy; 3 fere iur.: decernere, sententiam dicere* — *dönt, íté.*

I *Acc.*: Non ... ex vita hominis laudamus hominem, immo ex vita angelica illum laudare videmur. GER. p.42. Magnalia Dei in me facta paterna v<estra> ammonitione ... frater meus diligit, laudet et magnificet: 1146 MIÓG p.376. Tulit ergo unusquisque ex animalibus, quantum sibi sufficebat (Ex. 16,6) laudantes et glorificantes Deum in sancto suo (II. Thess. 1,10): Leg. Lad. 6 (p.520). Laudabant eis fertilitatem terre illius: P.MAG. 12 (p.51). Unusquisque laudabat se ipsum de sua victoria: *Ibid.* 22 (p.64). Egerunt processionem ... laudando et magnificando Deum, qui glorificat sanctos suos: IVAN. 6^f. Carole, me laudas, verum mea carmina culpas: IAN. PANN. *Epigr.* I,189,1 (p.541). Qui equos canesve inimicorum laudari cernunt (ὄρῶντες εὐδοκιοῦντας): *Id. Plut. inim.* p.8. Nec aliquis nostratum est, qui illius clarissimae ... dominationis prudentiam ... summopere non commendat, laudet et extollat: PETR. VÁRAD p.249. Quae praecepta Dei servabant semper ad unguem, / laudabant Dominum pectore, mente, fide: MART. THYRN. *Ad procer.* I,401–402. — *Acc. cum inf.*: Laudabant eis terram Pannonie ultra modum esse bonam: P.MAG. 9 (p.45). — *Nota part. inst. pass. ut adi. i.q.* *laudabilis, laude dignus* — *dicso*: O laudanda virorum prudentia, qui hanc maris stellam adtendendo cursum vite sue dirigebant: *Leg. Gerh. minor* 4 (p.474). Laudande deliberacionis diffinicionem ... celsitudinis regie ... intelligit: 1259 CD *Arp. cont.* XI p.458. Pie et salubriter agitur, si qua ... ecclesiis pro animarum remedio laudanda devotio donavit: 1277 *Mon. Str.* II p.77. Privilegium domini Karoli olim ... regis Hungarie laudande recordacionis: 1368 CD *Károlyi* I p.300. Litteras privilegiales serenissimi principis domini Lodovici laudante (*sic*) memorie regis Hungarie: 1425 CD *patr.* V p.221. Septima ... litterarum ... invictissimi principis condam ... Mathie regis laudande preclareque memorie littera confirmacionalis: 1523 *MTT* VI p.27. 2 Ego Ioannes palatinus comes laudo et confirmo: 1108/? CD *Croat.* II p.19. Arpad ... voluntatem Tuhutum laudavit et ei licentiam ultra silvas eundi contra Gelou pugnare concessit: P.MAG. 26 (p.66). Ea tamen, que fieri video, laudare non possum: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 43,13. Laudavimus et laudamus ... sanctum propositum vestrum: PETR. VÁRAD p.252. 3 Quicquid concorditer dicerent ipsi arbitri, precipere, ... laudarent, arbitrarentur, sentenciarent vel iudicarent: 1233 CD *Slov.* I p.286. Petitionibus receptis, lectis et cognitis ... per ea, que vidimus et cognovimus, pronunciamus, arbitramur, laudamus, precipimus ... pro bono pacis, quod *etc.*: 1233 *PRT* I p.720. Cantatis igitur matutinis cum omnes exivissent, rex et Vid ibidem remanserunt et tale consilium statuerunt, sicut Vid regi facere laudaverat: *Chron. saec. XIV.* (V) 116 (p.382). Ut quitquid per nos ... partes inter easdem arbitratum, laudatum, compositum et determinatum fieret, id ambae partes pro ... rato haberent: *Form. styli* II,247 (p.304–305). — [94]

laudum, -i n. (Iudum: 1394 *Acta Cassov.* p.56.) *arbitrium, sententia* — *határozat, ítélet.*

Promulgaverunt arbitrium seu laudum: 1234 *PRT* I p.726. Pena, quam pars non acceptans deberet solvere

partem nostrum arbitrium acceptanti, nostro se committere arbitrio seu laudo: 1291 CD *Arp. cont.* X p.15. Publicaverunt iterato laudum et arbitrium factum et ordinatum: 1430 Zimmermann, *Urkb.* IV p.418. Quod ... partes ... nobis, nostrisque arbitrio, iudicio, laudo, compositioni et determinationi se se omnino commisissent: *Form. styli* II,247 (p.304). Ut quitquid per nos ... partes inter easdem ... determinatum fieret, id ambae partes pro laudo, compositione et rato haberent: *Ibid.* II,247 (p.304–305). Ut si ... contributio aliqualis pro necessitate regni communi laudo instituta fuerit, ut tunc ... contribuant: 1512 Wagner, *Anal.* p.154. — [16]

[Bellus]

laurea, -ae f. a *gener. δάφνη, laurus, species herbae* — *babér*; b *spec. corona e lauri foliis confecta* — *babérkoszorú.*

a Valentinus ... egregio et perdocto viro, C. C. laurea decorato ... s. d. p.: 1500 Ábel, *Hum.* p.122. b In multis et magnis praeliorum congressibus militari meruerunt laurea decorari: s.1293 CD *Croat.* VII p.163. Tunc presul Romanorum iam lauream ornabat pro Misca, Polonorum duce, sed hanc firmabat genti dari angelus nondum note, monitu divino: MÜGELN 29 (p.256). Qui victoriosissime sanguinem tuum effundens, martirii laurea coronari meruisti: XIV Dankó, *Hymn.* p.254. Qui ... heresis cultores ... innumerabilium Christianorum laureis martirum coronandorum sanguinem effunderunt (*sic*): 1423 *Zsigm. oklt.* X,1275. — [8]

[Hegy-Bellus]

laureatio, -onis f. *actus lauream conferendi* — *koszorúzás (babérral).*

Barbara fulget gloria virginalis laureationis: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* VI, L. — [1]

laureo, -are *lauream ornare, coronare* — *kitüntet, megkoszorúz.*

Propter orationes sanctas fratrum ... monasterii, consiliente ... abbate, et iugiter adiuvante, confortati et laureati sumus: s.1002, XII? *Dipl. Hung. ant.* I p.39. Dum ... nec protunc dyademate laureati fuisset: 1397/1406 Wenzel, *Stibor* p.98. — *In imag. i.q. glorificare* — *képl.: megdicsőít*: Benedictus pro Christo sanguine fuso mirabiliter laureatus: *Leg. Steph. maior* 7 (p.382). Non defuit huic viro fervens desiderium martyrii in suo sanguine laureandi: 1460 Kaprinai, *Dipl.* p.403. O quam excellentissima regina, quae tantis insigniis extat laureata: PELB. TEM. *Stell.* p.87^v. — [6]

laureus, -a, -um *e lauro factus* — *babér-, babérfából való.*

Quem per capillos capiens traxit et cum virgis laureis valde verberavit: *Chron. saec. XIV.* (V) 146 (p.426); IOH. THURÓCZ 418 (p.122). Quo enim alio insignii id significari atque exprimi aptius potuit, quam corvo laureum sertum gestante: 1517 *Turul* 2011 p.29. — [3]

lauriger, -a, -um *qui laurum gerit, laureatus* — *koszorús.*

Tum virides peragrans (*sc. Franciscus*) saltus Heliconis amoeni / laurigeris celebres lustravit vatibus umbras: IAN. PANN. *Celebr.* 209–210 (p.115). Hic situs est Ianus, patrium qui primus ad Histrum, / duxit laurigeras ex Helicone deas: *Id. Eleg.* I,9,117–118 (p.319). Erit nomen Bistritii laurigeri inclytum: VALENT. CYB. *Carm.* III,23–24. — [4]

laurus, -i f. *δάφνη* — *babér.*

Hesiodum ... / ... dominarum turba disertum / ef-

[Bellus]

fecit, ... cum porrexisset edendam / laurum: IAN.PANN. *Paneg.* I,30–33 (p.5). — [3]

laus, laudis f. (*sing. acc.*: laudem; *sing. gen.*: laudes)
1 gloria, honor — *discsőség, tisztelet*; **2 actus laudandi, laudatio** — *discséret, magasztalás*; **3 veneratio Dei sanctorumve** — *Isten vagy szentjeinek tisztelete, discsérete*;
4 acclamatio — *éljenzés*; **5 constitutum, conventus** — *megállapodás, megegyezés*; **6 arbitrium, sententia** — *határozat, ítélet*.

1 Abs.: Prima vero syllaba nominis eius *Ladislai* laus est per paragogen. Ipse quidem laus data erat populi: *Leg. Lad.* 2 (p.516). Quando enim Scithici victoriam habebant, nichil de preda volebant, ... sed tantummodo laudem exinde querebant: *P. MAG.* 1 (p.36). Episcopus Vesprimiensis omnibus Christi fidelibus ... laudem in salutis largitore: *1254 CD patr.* I p.29. Tales titulos triumphi, talemque laudem obtinuit victorie, quorum memoriam non tollet oblivio in eternum: *1273 CD Arp. cont.* IX p.14. Karolum Magnum ... pulsus ... hostibus ... eternaliter memorabili laude triumphasse veteres historie tradunt: IOH. VITÉZ *Or.* 6,18. *Haud ignara est civitas ... virtutis autem et laudum omnem inesse viris fortibus cupiditatem*: IAN.PANN. *Ps. Dem.* p.613. Pro virtute nephas regnat, pro laude maligna / colluvies scelerum: MART. THYRN. *Ad procer.* I,171–172. — *Cum gen.*: Hoc, quod multis diebus diffiniebam animo, qualiter hoc ad laudem et gloriam Christi et ad honorem sancte Dei genitricis Mariae ... inchoaverim et opere compleverim, audiant omnes Christiani: *1061/XVII TBM XVI* p.53. Sub laude et titulo virginis eiusdem perpetue, famosas et grandem basilicam opere mirifico ... construere cepit: *Leg. Steph. maior* 10 (p.385). Supradicti fratres et sancti pauperes hospitalis domus ad honorem et laudem Dei in perpetuum tenerent *praedia*: *1166 CD patr.* VII p.1. Nos, ... qui sicut ad vindictam malorum, sic ad laudem bonorum regum diadema noscitur divinitus assecuti: *1350/1351 CD Croat.* XI p.620. Laus fuit haec veterum patrias traducere ad oras, / si quid in orbe alio pulchrum rarumve notassent: IAN.PANN. *Paneg.* 1,302–303 (p.18–19). **2** Si locis divino cultui mancipatis potestates atque honores adagmentaverimus (*sic*), id non solum laude humana predicandum, verum divina mercede remunerandum: *s.1002, XII? Dipl. Hung. ant.* I p.39. Verum nullum opus Dei vacat a laude: GER. p.2. Cives ... laudes regio nostro nomini ... pro honorificencia regia consuetis diebus solemnibus ... decantabunt: *1205/1244 CD Croat.* III p.51. Malefactoribus vindicta, laus vero bonis iusta per eum *regem* distributione reddatur: *1240 CD Arp. cont.* VII p.100. Hominem, ... cui certe non sine causa plurimum laudis ... semper tributum est: SIMON HUNG. 8. — *Locut.*: Stephanus ... Maurum laudibus extulit: *Leg. Emer.* 3 (p.453). Veterum auctoritas ... in regibus ... beneficiorum largiciones ... laudibus extollens lacius commendavit: *1200 CD Arp. cont.* XI p.74. Doctorum iure virorum / te chorus omnis amat, reveretur, laudibus ornat: IAN.PANN. *Paneg.* 1,786–787 (p.44). Maiore nihil per gentes laude canetur, / quam pia pro vestro quod bella Antistite sument: *Ibid.* 2,2816–2817 (p.207). Ubi reverenda paternitas vestra nos laudat de Danubio Bachiam conducto, profecto si videres, maioribus laudibus opus extolleret: PETR. VÁRAD p.76. En coeli Dominam, summumque Tonantem / extollit clerus laudibus assiduis:

MART. THYRN. *Ad procer.* II,285–286. **3** Iuvenis quidam omnibus membris dissolutus, ... recepta totius corporis sospitate, ... omnium Christo laudes clamantium augmentavit gaudium: HARTV. 25 (p.435). Rex ... ad altare portavit *puerum*, ubi ymno laudis prolato gratias pro beneficiis prestitis in sanitate pueri ... egit: *Ibid.* 25 (p.435–436). Singulis quoque sabbatis ibidem cum novem lectionibus sicut in die Assumptionis matris Domini magnisque laudum preconiiis devotionis sue officium complebat: *Leg. Gerh. minor* 4 (p.473). Porro laudibus sancte Dei genitricis se subdere tante humilitatis obsequio noverat, ut qualiscunque reus ... indulgentiam per nomen matris Christi precabatur, audito nomine matris, ... a reo veniam postulabat: *Ibid.* Dominus ... cardinalis ... nullatenus ... consensisset tali postulacioni, ... cui ... postmodum reddendis Domino laudibus interfuit ... si exinde cuiquam fieri preiudicium inspexisset: *1253 Mon. Str.* I p.407. Ubi divine laudis resonabat melodia, ibi per cives nostros clangor gladiorum et ensium strepitus resonabat: *1256 Ibid.* I p.440. Ne ... divine laudis organa suspendantur (*Ps.* 136,2), sed divini cultus nominis amplietur: *1269 CD Arp. cont.* XI p.583. Cum potissime in Tychoniensi ecclesia ... iam laudes divine, fere omnino organa ... sint suspensa (*Ps.* 136,2): *1276 Mon. Str.* II p.60. Concorditer consensimus eleccioni, ... cum laudum ymno (*sic*) ad altare processimus, grates reddentes Creatori: *1301 Ibid.* II p.495. Duces autem Geysa et Ladizlaus triumpho victorie divinitus sublimati super cadavera interfectorum Deo ter laudes proclamaverunt: *Chron. saec. XIV.* 122 (p.391). Si quis ... hoc facere neglexerit, tunc quinque missas in laudem quinque vulnerum Christi faciat celebrari: *1408 CD Hung.* X/4 p.692. Quibus omnibus cum magna Dei laude habitis et visis episcopus ... una cum populi multitudine ... egerunt processionem ad vicinas ecclesias: IVAN. 6^f. Deo glorioso grates et laudes diximus multifformes: *1455 TT* 1901 p.175. Cantus ecclesiasticus divinae laudis est sacrificium. ... Divinas laudes (*spec.*, *vide paulo posterius*) integre, attente, honeste ac religiose persolvant: *1499 Leges eccl.* III p.621. — *Sensu liturgico, praec. plur.*: *officium divinum* — *zsolozsma*: Vacant laudes matutine, / silent voces vespertine: *Planctus* p.595. — *Spec. t. t. de 5 antiphonis horae eiusdem nominis (et de ipsa hora) i. e. laudes, Hung.*: *uternye*: Feriales antiphone (*sc. antiphonae unici nocturni*) cum tribus responsoriis et laudibus et capitulis nec non collectis, hoc toto officio nocturno et diurno, praeter alleluia ... debent legi: *Ord. Str.* p.492. Si natalis Domini venit sabbato, tunc laudes: 'Rorate celi' imponuntur tercie ferie tercie ebdomades: *Ibid.* p.493. Deinde 'Deus in adiutorium' dicitur. Post hec sequuntur laudes: *Ord. Agr.* p.71. **4** Tres fratres Albensem ingressi civitatem ab omnibus ... cum summa laude sunt suscepti, et Andreas ... in regni solium sublimatur: SIMON KÉZA 54 (p.178). Sufficit nobis nunc eum ipsum eventum prosperum laudibus ac gratulacione sequi et utilitatis eius amplecti consorcia: IOH. VITÉZ *Or.* 1,38. *Attila* per cives ... summa cum laude susceptus est: IOH. THURÓCZ 150 (p.45). — *Spec.*: *populi regem eligentis*: Presulibus cum clero, comitibus cum populo laudes congruas acclamantibus, dilectus Deo Stephanus ... feliciter coronatur: *Leg. Steph. maior* 9 (p.384). **5** In ... predio ... Zeles sunt ... mansiones libertinorum, ex quibus Petus cum

duobus filiis Abazo, Hada et Haioude cum filiis Huitec et Memen laude parant curiam, calefaciunt stubam et congregant fenum: 1181 III. *Béla* p.345. **6** In testimonium ... presentis arbitrii, laudis, ordinationis et deffinitionis sive sententiae ... presentes litteras duximus concedendas: 1278/1427 Schmauk, *Suppl.* p.227. — [188]

laute *adv.* **1** *copiose, liberaliter — bőkezűen, gazdagon;* **2** *honeste — nyájasan.*

1 Debent ... ad se destinatos gratanter recipere collectores et infra collectionem lautius pertractare: 1312/? Schmauk, *Suppl.* p.39–40. Quam ecclesiam ipse fecit fabricari et laute dotari: *Chron. Zagr.* 3 (p.207). Licet ipse claustrum ... satis laute dudum in antea dotaverit: 1379 *CD Croat.* XVI p.9. Gratanter recipere collectores et infra collectionem lautius pertractare *tenentur*: 1433/1437 Domanovszky, *Szep.* p.202. Huiusmodi fratres ... convertunt se ad usum peccuniarum, ut laucius et suavius vivant in perdicionem suam: *Form. O.F.M.* 9 (fol.28^v). **2** Bono hanc animo esse iubet, mitius lautiusque tractari precipit: BONF. III,1,336. — [12]

lautem *vide* laus

lautenista, -ae *m.* (lautenistes, lautista) *fidicen, lyristes — lantos.*

Preterea lautistam predicte domine dire verberari *fecit*: 1419 *CD Zichy* VI p.565. Thomae lautenisti dedimus den<arios> 25: 1426 Fejérpataky, *Szám.* p.213. Lautenistis, qui hofisarunt ante dominam, den<arii> 100: 1426 *Ibid.* p.226. — [3]

lautenistes, lautista *vide* vocem praecedentem

lautus, -a, -um **1** *amplus, magnus — nagy;* **2** *magnificus, splendidus — fényűző, pazar.*

1 Per ... regem Ladizlaum fecundioribus fructibus et possessionibus lautioribus eadem ecclesia extitit ampliata: 1262/1271 *Reg. Arp.* II/1 p.119. Possessiones ... licet lautas, plures et satis utiles haberemus: 1295 *Mon. Str.* II p.370. **2** Muneribus decoravit ac convivii lautissimis frequentatis ... letantes extiterunt: IOH. O.M. 158 (p.149). Censor factus adolescenti equum ademit, qui bello Punico coenans lautius (δειπνῶν πολυτελῶς) mel compactum in speciem urbis formarat: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.74. Namque abacum ad lautum cultello scite volanti / chironomus structor quadras dispensat iniquas: TAUR. *Staur.* II,138–139. Non illos tenuit luxus, non blanda voluptas, / ... / nec placidus somnus, caenaque lauta, torus: MART. THYRN. *Ad procer.* II,39–42. Notabili habitu non patiebatur decolorari, nec lautioribus epulis saginari: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.57. — [18]

lavacrum, -i *n.* *vas ad lavandum aptum sive actio lavandi — mosásra alkalmas edény ill. mosás:* **1** *in rebus profanis: labellum — mosdótál;* **2** *in rebus sacris Christianorum: baptismus — a keresztség (fürdője), keresztelés.*

1 Domina ... quaedam clenodia argentea videlicet duas cuppas seu cyphos, ... quatuor scutellas, unam pelvim et unum lavacrum manuum argentea non deaurata apud quondam ... iudicem ... adservandam dedisset et reposuisset: 1403 *TT* 1889 p.588. — *Spectat magis ad actionem lavandi — mosás, mosdás:* Decem et octo annos corporis abstinuit lavacro *Beata Margarita*: PETR. RANS. *Epit. Ind.* XVI,62. Plures eo loci chrysolapides in opulentis ac crebris chrysoplysiis, id est auri lavacris inveniuntur: TAUR. *Staur. Ind.* 5. **2** *Christus ecclesiam sanctificavit,*

mundans lavacro aque in verbo, ut exhiberet ipse sibi gloriosam aecclesiam: GER. p.56. Cum ... Archinus ... ad ... Mariam reginam ... accedens ... postulasset, ut filium suum a sacro fontis lavacro dignaretur elevare: 1249 *Mon. Str.* I p.379. *Ecclesia* nos per lavacrum baptismi in fide Domino sociavit: 1285 *Ibid.* II p.206. — [15]

lavathor *vide* lavator

lavatilis, -e (levatilis) *quod lavando gignitur, lavando aptus — mosásból eredő, mosó-, mosással (ki)nyert.*

Maiestas regia de salibus ... ac auro quoque levatili ita provideat, ne etc.: *Decr.* 1523. 28. — [2] [Bellus]

lavatio, -onis *f.* *actus lavandi (liturg.) — (meg)mosás.*

Et post l<a>vationem pedum ... significabat ipsum corpus humanum positum in sepulchro se suscepturum (sc. *Christus*): c.1100 Madas, *Prédikáció* p.63; cf. *superius* p.62: „Lavit pedes discipulorum” *Joan.* 13,12. In lavatione pedum demonstrabat remissionem omnium peccatorum cf. *Beda Hom.* 25, PL 94,132^A. — [1] [Dreska]

lavator, -oris *m.* (lavathor) **a** *sensu latiore: qui lavat aliquid — mosó, aki mos;* **b** *sensu strictiore: qui aurum lavando quaerit — aranymosó.*

a Eodem die erbam emit pro lavathore scutelle domine: 1525 *DI*26345 **b** In tenutis castri nostri ... in fluvio Tapolnycha nominato per lavatores, aurum inveniretur: 1347 *CD And.* V p.19–20. — [3]

lavatorium, -i *n.* *vas ad lavandum aptum — mosó-edény, mosdó.*

Ampulas ... pro vino et aqua in officio divino necessarias et lavatorium dare tenetur praelatus: *Visit. Str.* p.30. Unum lavatorium argenteum: 1412 *CD Zichy* VI p.186. Moyses fecit lavatorium eneam de speculis mulierum, quae excubabant in ostio tabernaculi federis (cf. *Ex.* 38,8): PELB. TEM. *Stell.* p.72^v. Pelvim argenteam cum lavatorio infusivo legasset filio suo: 1485 *Podmaniczky oklt.* I p.186. Unum lavatorium magnum cum pelvi: 1517 *Ibid.* II p.172. In eadem capella ... est quedam fenestra in muro, ... quasi quoddam lavatorium: GABR. PECHW. p.8^r (l). Episcopus ... insuper legavit conventui CCCC fl<orenos>, lavatorium argenteum cum scutella argentea: c.1526 *M. Sion* 1867 p.605. — [31]

lavatorius, -a, -um *ad lavandum aptus v. balnearis — mosásra való v. fürdő-*

Idem fieri fecit domum lavatorium: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.141. *Ut subst. f.: locus ad lavandum v. inveniendum aurum aptus sc. modo lavandi — mosásra v. aranymosásra alkalmas hely:* Quaslibet procuraciones et invenciones lavatoriarum auri in territoriis ... eorundem ... ipsi ... commisimus: 1337 *CD And.* III p.327. — [2]

lavatrix, -icis *f.* *quae lavat aliquid — mosónő.*

Item lavatrice (sic) ad servicium dedi ... fl<orenum> I: 1520 *CD Zichy* XII p.396. — [1]

lavatura, -ae *f.* **1** *actus lavandi — mosás;* **2** *aqua, quā aliquid lavatur — mosóvíz.*

1 Praetextu ... lavaturarum auri ... arbitramentum celebrari facere haberent: 1494 *Bánffy oklt.* II p.320. **2** Lavatura capillorum data fuerit ei ad bibendum: *Inqu. Marg.* p.180. Quando posuit dictam lavaturam in ore ipsius sororis Lucie: *Ibid.* p.225. — [4] [Bellus]

lavito, -are *aquā lavare, abluere — megmos.*

Ubi in monte Syon in illo cenaculo glorioso pedes discipulorum lavavit: GABR. PECHW. p.1^v (b). — [1] [Dreska]

lavo, -are, lavi, lotus 1 *proprie: (aquā) abluere, purgare — (vízzel) (ki)mos, tisztít valamit;* 2 *transl.: luere, expiare — (bűnt) jóvátesz.*

1 *Aliquem v. partem corporis (etiam refl.):* Lavimus capillos istius Sancte Margarethe: *Inqu. Marg.* p.180. Infantem mundo Parcis felicibus ortum / flumine Pegaseo nostrae lavere sorores: *IAN. PANN. Celebr.* 193–194. *Eam* inter lavandum in balneis a satellitibus strangulari mandat: *BONF. I,7,205.* — *Pedes alicuius ut factum humilitatis:* Videtur autem mihi ista iterum conca (*cf. Jud. 6,38*) significasse pelvim, in quam misit Iesus aquam, et lavit pedes discipulorum (*cf. Ioan. 13,5*): *GER.* p.126. Congregata (*sic; recte: congregatio*) monasterialis disciplina regulari pollens ... non est alicuius egens, nisi ut suos et aliorum pedes secundum evangelium lavet: *Leg. Steph. maior* 7 (p.383). Lavare ... pedes sororum et servitium istius monasterii: *Inqu. Marg.* p.213. — *Cadaver:* Corpus venerabile iam mortuum iacebat lavandum: *MAUR.* 3 (p.360). — *Res varias:* Aratorem dono ... cum uxore et ... filia, tamen uxor et filia lavent indumenta ecclesie: *1156/1347 Mon. Str.* I p.109. Scopabat casam Margaretha et lavabat scutellas et ollas: *Inqu. Marg.* p.168. — *In re metallica:* In aqua et fluvio ... aurum querere vel lavare: *1287/1792 CD Arp. cont.* IX p.553. — *In imag.: Fratres domus hospitalis stolas suas lavant et dealbant in sanguine (Apoc. 7,14):* *1217/1218 CD Arp. cont.* I p.141. — *I. q. baptizare — megkeresztel:* Populum ... baptizate lotum ... sanctam appellat ... ecclesiam: *Inst. mor.* 2. Quos omnes ... suo servitio subegit, et baptizatis unda lotos unum deum colere ... compulit: *Leg. Steph. maior* 6 (p.381–382). 2 Parentes lavent negligenciam ieiuniis secundum arbitrium presbiterorum: *Decr. c.1010.* 12. Cuius regens secula / manus sine macula / lavit omni crimine: *a.1341 Dankó, Hymn.* p.186. — [35]

laxamentum, -i n. *laxatio, actio laxandi — könnyítés, lazítás.*

Spondere minime ausim ... eundem ... animum postea fore, ... presertim si hiis castris et stipendiis laxamentum prestiterimus: *IOH. VITÉZ Epist.* 36,15. — [2]

[Bellus]

laxatio, -onis f. *intemperantia, licentia — féktelenség, fegyelmeztelenség, szigorúságból való engedés, szabadosság.*

Cum maior pars (*sc. fratrum*) tendat ad laxacionem et sufficienciam bibulositatemque: *Form. O.F.M.* 51 (fol.72^r). — [1]

[Somogyi]

laxitas, -atis f. 1 *proprie: amplitudo, status rei amplae — tágasság, tágas mivolta valaminek;* 2 *transl.: licentia, vita dissoluta — fegyelmeztelenség.*

1 Lustrato urbis ambitu ac tractu et laxitate suburbiorum se continuo eam civitatem invenisse cognovit (*sc. rex Attila*): *BONF. I,6,214.* Cum urbs tota sit pensilis, infra soli planitiem subterranei fornices vinarieque celle magna laxitate conspicue: *Ibid.* IV,5,37. — *De moenibus, muris sim.: crassitudo — vaskosság:* Veronenses ... murorum laxitate et multorum fuga, qui ... urbi se subtraxerant, maximis Unnorum viribus obstare non poterant: *BONF. I,6,183.* 2 Alii laxitatem pretendunt religionum, ubi videlicet laxa vivitur: *GREG. GYÖNGY. Epit.* 34 (p.58^r). — [4]

laxo, -are (lasso) 1 *laxum facere, dissolvere (saepissime in imag.) — lazít, old;* 2 *concedere, sinere — hagy, enged.*

1 Nec per silvarum amplitudinem dictorum gressuum sunt laxanda nimis vestigia, neque multa talium prosequenda ambulacra: *GER.* p.39. Hoc restringere cupiens pocius, quam laxare: *1279 Mon. Str.* II p.116. Nos pridem supplicanti ... laxandas in tempore clementie habenas paulisper suppressimus: *1462 Matth. epist. Rom.* p.19. Postea ... fratres ... frena religionis et honestatis paulatim laxare ceperunt: *1480 Mon. Vespr.* III p.261. Laxate retia (*Luc. 5,4*), scilicet praedicationis, ... non involvite per obscuritatem, sed laxate per pronuntiandae doctrinae facilitatem: *Serm. dom.* I p.3. — *Pass.: laxum fieri — ellazul, oldódik:* Subridere quidem aliquando, sed in cachinnum nunquam laxari visa est *Beata Margarita:* *PETR. RANS. Epit. Ind.* XVI,51. Ubi prelio incaluerant, nivium more laxabantur et abibant in sudorem: *BONF. I,6,204.* 2 Illa noluit consentire dicendo, quod prius lassaret (*usus Ital.*) se occidi: *Inqu. Marg.* p.176. — *Nota i. q. remittere — elenged:* Exactiones ... et debita, que eis laxavimus, hec sunt: *1226? PRT I* p.679. Fiduciam magnam coram Deo elemosynam putamus, qua peccata laxantur: *1421 CD Hung. X/6* p.415. — *Nota i. q. relinquare — elhagy:* Comedi de illo pane, et statim lassavit me dicta febris: *Inqu. Marg.* p.350. — [20]

laxus, -a, -um *dissolutus — laza, oldott, tágas.*

De rebus corporalibus: Laxis per devia fertur habenis: *IAN. PANN. Eleg.* I,15,69 (p.350). Menia discutit ... et laxos ubique aditus patefacit: *BONF. IV,6,164.* — *De rebus incorporalibus:* Per complexionem autem, quando ex laxa diaeta, vel operatione daemonum, vel languore aliquo mutatur complexio (ἡ νοσήματός τινος ἀλλοιουμένη ἢ τοῦ σώματος κρᾶσις): *CERB. Max.* II,74. Quia licenciam laxiorem terminibus relinquit impunitas, ... restringende sunt ... occasiones: *1418/XV Sopron tört.* I/2 p.138. Haud tamen idcirco tibi disciplina tuorum / laxior: *IAN. PANN. Paneg.* 1,831–832 (p.46). — [10]

layc- vide laic-

laz indecl. vox Slav. *ager silvā exstirpatus — irtás, irtvány.*

Meta vadit in magno spacio circundo iuxta ipsam silvam per laz ad arborem gerygan cruce signatam: *1298/1461 CD Croat.* VII p.314. — [1]

lazergatus (*nisi aliter legitur non liquet.*

Item pelvim de lignis, que sunt lazergati: *1507 CD Hung. adn.* IV p.203. — [1]

lazorium, -i n. (*Persic.: lazvard; cf.: Ital.: azzurro*) *color caeruleus — kék festék.*

Tricentas asseres pretiose scriptas et lazorio depictas: *1480 Bánffy okl.* II p.219. — *Forsan idem ac lapis lazuli — lazúrkő:* Cuius (*sc. ecclesiae*) testudo est superducta per totum cum colore bono et optimo de lazorio: *GABR. PECHW.* p.18^r. — [2]

lazureus, -a, -um (*lasurinus, lazurinus, lazurius*) *caeruleus — kék, égbék.*

Medietatem anteriorem cervi rubei ... dextrum cornu habentis florenum seu lazurinum: *1401 Turul* 1943 p.81. In clipeo cuius *leonis* campus lasurino seu celestino colore erat per totum ornatus: *1418/? CD Károlyi* II p.35. Haec arma seu nobilitatis insignia videlicet formam scuti lazurio seu coelestino colore tincti ... donavimus: *Form. styli* III,161 (p.549). Scutum triangulare lazurei coloris excipiens galeam: *1525 Bártfai, Forgách* p.700. — [7]

[Bellus]

lazurinus, lazurius *vide vocem praecedentem*
laena, -ae f. (Laena, laena, leena) *lea, leo femina*
 — *nőstényoroszlán.*

Hunc ego Tiresiam vel Caena dicere possum, / ni melius
 dici posset hyaena (*var.*: Laena, laena, leena; *cf. etiam an-*
notationem editoris) Leo: IAN. PANN. *Epigr. (Mayer)* 88,3–
 4. Nulla videt damas de fulvis silva laenis / ... nasci:
Id. Paneg. 3,1,98–99. Audet et a catulis impastam excire
 leaenam: TAUR. *Staur.* IV,423. — [3]

lebes, -etis m. λέβης, *vas magnum — üst, medence.*
 Tenentur ... dare ad castrum ollas, cacabos, lebetes et
 alia fictilia ad fornaces pertinentes: 1525 Gyula *oklt.* p.89.
 — [13]

lebi m. v. n. *indecl.: species panni — posztófajta.*
 Eidem teneamur dare unam reverendam de meliori ru-
 beo aut nigro lebi: 1409 CD *Zichy* V p.609; *cf. Bartal, Glos-*
sarium p.372. — [1]

lebia, -ae f. et lebiium, -i n. (labium) *vox incertae ori-*
ginis notionisque: porticus v. circuitu claustrum v. area porticu
saepta, ubi moniales spatium possunt (?) — (oszlopos) kör-
folyosó, kerengő v. az ezzel kerített udvar, az apácák sétáló-
helye (?).

Interrogata, in quo loco erant tunc, respondit: „In lebio
 ante loquutorium”: *Inqu. Marg.* p.196. Dixit *testis*, quod
 dum ipsa virgo Margaretha staret in orationibus suis cir-
 ca mediam noctem et elevasset oculos ad celum, ipsa vidit
 solem et lunam in celo. Interrogata, ubi orabat tunc ipsa
 virgo Margaretha, respondit: „In lebia ante dormitorium”:
Ibid. p.210; *cf. notam editoris et locum affertum ex Legenda*
Neapolitana dicta, M. Sion 1867 p.746: in deambulatorio,
 quod est ante dormitorium sororum. Quando claudeba-
 tur chorus, ibat ad labium claustrum et ... orabat ibi: *Ibid.*
 p.237. Interrogata *soror*, in quo loco erant tunc ... frater
 Marcellus et sorores, respondit: „In lebio, quod est post lo-
 quutorium.” Interrogata, si ibi sunt alique arbores, respon-
 dit: „Sic, arbores et herba, quasi viridarii”: *Ibid.* p.243. —
 [4]

leca, -ae (?) f. *mendose pro teca (?) — tartó.*
 Una leca cristarum: 1525 *LtK* 1931 p.110. — [1]

leccator, -oris m. (Germ.: lecken) *homo gulosus —*
falánk, torkos ember.

Potestis clamare contra nos sicuti leccatores iuxta libitum
 vestrae voluntatis: *Form. styli* I,78 (p.49). — [1]

leccius *vide laete*

lectica, -ae f. *lectus, qui gestari potest — hordszék, gya-*
loghintó.

Nos, cum lecticis (τοῖς φορείοις) mulierum oculos iniici-
 mus, ... peccare nobis nihil videmur: IAN. PANN. *Plut. neg-*
ot. p.42. Filius Angel habet lecticas pecias 13: 1503 *Qu.*
Kronstadt I p.5. — [9]

lectio, -onis f. (leccio) **1** *actus legendi — olvasás;*
2 *quod legitur — olvasmány, olvasott szöveg;* **3** *explicatio,*
interpretatio — értelmezés, magyarázat.

1 *Abs.*: Virorum documentis orthodoxorum usu lec-
 tionis cottidiane fecit auditum utrumque prebere: *Leg.*
Steph. maior 15 (p.391). Walthere, edissere michi, quis
 istius melodie cantus sit, qui meam cantoria sua cessare
 compellit lectionem: *Leg. Gerh. maior* 12 (p.498). Post
 prandia rursus / lectio codicibus miscetur Graia Latinis:
 IAN. PANN. *Paneg.* 1,600–601 (p.34). — *Cum gen.*: Excel-
 lencium virorum veterum insignes ... littere. ... Horum

igitur erudita lectione crassus sis, ne queras maciem ser-
 monis mei: IOH. VITÉZ *Epist.* 1,28–29. P<aternitas> vestra
 ... opportune significari curavit, assidua librorum lectio
 ... quid profecerit: PETR. VÁRAD p.215. — *Nota i.q. actus*
celebrandi — miszés: Sacerdoti a lectione misse coram
 domino principe dedi X den<arios> Ung<aricales>: 1500
 MTT XXVI p.45. **2** *Gener.*: Rationali quidem inge-
 nio animae lectiones (ἀναγνώσματα) et contemplationes
 spiritalis *distribuere*: CERB. *Max.* IV,44. Quos iuxta
 lectionem privilegii in officium pristinum ... redditu-
 ros decrevimus ante dicte ecclesie perpetualiter: 1246 *PRT*
 VIII p.289. — *De S. Scriptura*: iuxta evangelicam lectionem
 (*cf. Luc. 4,24*) nullum sua acceptat patria: IOH. THURÓCZ
 11 (p.16). Qui nec in refectorio, nec extra sine divina
 lectione discumbere volebat: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.52.
 — *Nota, t. t. 'novem lectiones' i. q. sectio textuum, qui infra*
matutinum a lectoribus legi solent: Si qui ... hora solemp-
 nitatis missarum inter se murmurant ... non intendentes
 divinas lectiones: *Decr. c.1010.* 19. Singulis quoque sab-
 batis ibidem *in ecclesia* cum novem lectionibus sicut in die
 Assumptionis matris Domini magnisque laudum preco-
 niis devotionis sue officium complebat: *Leg. Gerh. minor* 4
 (p.473). Unam missam sollempniter cum vigiliis mor-
 tuorum novem lectionum personando et cantando *cele-*
brari fecit: 1402 *Zsigm. oklt.* II,2084. — *Nota in schola v.*
studiorum universitate: studium ipsum, schola ipsa — lec-
ke, előadás: Sublector tenetur regere scholas, et omni die
 tres lectiones in scolis legere: *Visit. Str.* p.24. Transmis-
 ius hinc doctores, ... ut iam ... incipiant ... lectiones:
 1467 Császár, *Acad. Istr.* p.105. **3** *De capitulo libri:* Quo-
 niam in crastino ad insidenciam nosmet extendere cupimus,
 et rimari circa potenciam omissum optamus, ideo tali ter-
 mino ex more lectionem concludamus: GER. p.11. — [40]

lectionale, -is n. *liber lectiones liturgicas continens —*
lekciónárium.

Tenetur ad reparationem librorum ecclesiae infrascripto-
 rum ... duorum psalteriorum, duorum lectionalium:
Visit. Str. p.28. — [2]

lectionalis, -e *lectiones continens, ad lectiones spectans*
 — *olvasmányokat tartalmazó.*

Item unus liber lectionalis ... de sanctis novus: 1427
 MKsz 1889 p.90. — [2]

lectionarius, -i m. (leccionarius) *liber lectiones li-*
turgicas continens — lekciónárium.

Decoravimus sc. *monasterium* ... libris ... : Bibliotheca
 (sc. *Sacris Scripturis*) in duobus voluminibus, nocturnalibus
 IIII-or, antiphonariis V, lectionariis II cum ewangelio:
 1015/1403 *Dipl. Hung. ant.* I p.76–77. II regule, unus *liber*
 super regulam, II leccionari (*sic*), I breviarius: 1093–1095
Ibid. p.300. — [4]

lectisternalis, -e *ad lecti stramentum pertinens —*
ágyneműhöz tartozó.

Super rebus ipsius domine in scrinio ipsius habitis et aliis
 rebus lectisternalibus: 1388 *Zsigm. oklt.* I,421. — [1]

lectisternium, -i n. *lecti stramentum, vestimentum —*
ágynemű.

Qui languentium artus mollibus lectisterniis refovent:
 1217/1218 CD *Arp. cont.* I p.141. Parvum scrinium
 meum, ac lectisternia mea relinquo sorori mee: 1277/1331
Mon. Str. II p.72. Omnia lectisternia et suppellectilia
 et utensilia domus mee committo dispositioni ... Petri:

1305 *Ibid.* II p.561. Lectisternium unum cum supellectili vario: 1348 *CD And.* V p.205. Duo pepla Pragensia, duo lectisternia integra et unum subductile domus: 1360 *CD Zichy* III p.164. Item alia vestimenta nostra cum lectisterniis legavi pauperibus: 1419 *Zsigm. oklt.* VII,949. Nobiles principes exoptant in domo supellectilium et lectisterniorum mundiciam et pulcritudinem: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XI,I. Videtur mihi, quod aliquid deservissem a vestra paternitate per illos quinque menses, quos ibi servivi, in vestimentis et lectisterniis meis: 1488 *MKSz* 1971 p.265. Habeo ... pro molli lectisternio fenum durum: GABR. PECHW. p.22^v (m). Lectisterniaque recipiant tot, quot erunt: 1522 *TT* 1895 p.385. — [10]

lectito, -are saepe legere — olvasgat.

At nos et tua, Rufe, lectitamus carmina: IAN. PANN. *Epigr.* I,362,4 (p.623). Presertim cum sciatis mihi nil graciosius nilque acceptabilius accedere posse, quam vestras pericundissimas litteras lectitare: 1449 *TSz* 1929 p.132; *Dl* 80 935. A secunda fere vigilia noctis ad lucem usque Davidicos rhythmos lectitabat: BONF. II,1,182. Coepi ... librum ... cursim accitis ... oculis lectitare: 1521 *Mon. eccl.* p.26. — [6]

[Bellus]
lector, -oris m. 1 gener.: qui legit — olvasó; 2 eccl. (a clericus, qui secundum in cursu honorum ecclesiasticorum gradum obtinet — a kisebb papi rendek közü a másodikhoz tartozó, lektor, olvasó; b unus ex canonicis praecipuis, qui officium seu dignitatem habet in ecclesia cathedrali lectione liturgicas legendi — olvasókanonok; c gener.: praepceptor in scholis, magister — tanító; d spec. [a frater in ordinibus religiosus, qui fratribus coenobii docendis inter cenam legit — felolvasó a szerzetesrendekben; β qui officium seu dignitatem in universitate implet, professor universitatis — egyetemi tisztség, lektor; γ magister, professor in studio fratrum Minorum et Praedicatorum — rendi professor a ferences és domonkos rendben]).

1 Laboriosum autem nimis est talium haereticorum ineptias percurrere, et languidis lectoribus periculosissimum recitare: GER. p.10–11. Docilitas ... lectorum aggregatur ex quinque dispositionibus, duabus scilicet remotis et tribus proximis: IOH. LEM. p.5. Rogo, ... quatenus ... vos vel quisque lector rectam conscientiam falsis opinionibus non supponant: ROGER. epist. p.552. Capitulum ecclesie Geuriensis omnibus ... presentium lectoribus salutem in Domino: 1258/1396 *PRT* II p.308. Hoc tu obtunde lector / sis limes et corrector: MÜGELN 4 (p.235). At vos, lectores, ne fictis credite verbis / me illi blanditias composuisse leves: IAN. PANN. *Eleg.* II,4,117–118 (p.372). Summo pontifici Pio, multarum historiarum lectori, placuit: IOH. THURÓCZ 91 (p.32). Index ... pio lectori ... non defuturus: TAUR. *Staur. Ind.* 1. Noscere plura velis, quia labitur hora, vetustos / consule, qui referant, candide lector, avos: MART. THYRN. *Ad procer.* II,110–111. Attende, lector, in hoc magnam excellentiam ordinis: *Chron. F.M.O.* p.218. 2 a Septem ... sunt gradus ecclesiastici, videlicet hostiarii, lectores, exorciste, acoliti, subdiaconi, diaconi et sacerdotes: *Syn. 1450.* p.8. Qui in minoribus ordinibus sunt positi, videlicet qui sunt lectores, hostiarii, exorciste et acoliti: *Form. styl.* I,144 (p.93). Sunt gradus ecclesiastici, videlicet ostiarii, lectores, exorcistae: 1515 *Sacra concil.* p.242. Septem ... sunt gradus ecclesiastici videlicet hostiarii, lectoris, exorcisthe (sic) acoliti, sub-

diaconi, diaconi et sacerdotes: 1524 Békefi, *Kápt.* p.452. b Presentibus canonicis ecclesie nostre (sc. Strigoniensis) Petro preposito, Iacobo lectore, Dominico cantore, Michaelae custode et ceteris: 1209 *Mon. Str.* I p.194. Anno ... millesimo ducesimo XVII regnante rege Andrea, Simone Varadinensi episcopo existente, Gyula comite palletino (sic) Nimcha comite Bichoriensi, Anniano lectore: *Reg. Var.* 208. Datum per manus magistri Petri, lectoris Quinqueecclesiensis: 1251 *CD Arp. cont.* XI p.52. Datum ... lectore ecclesie nostre Nitriensis magistro Demetrio existente: 1260 *Mon. Str.* I p.457. Datum per manus discreti viri magistri Pauli lectoris ecclesie nostre: 1334 *TT* 1908 p.170. Lector nostre ecclesie optinet primum locum in levi choro in capite in ecclesia maiori, ... hic habet vocem in nostro capitulo immediate post prepositum: *Stat. Zagr.* III,2 (p.77); cf. *Váradí stat.* II,8 (p.90). Domini dignitatem habentes in choro hoc ordine stare consueverunt, ... primo a parte dextra dominus praepositus maior etc., ... in parte ... sinistra primum locum tenet dominus lector etc.: *Visit. Str.* p.21. Absurdum ... videretur, ut post electionem cuiuslibet abbatis vel praepositi, aut lectoris, custodis, cantorisque vel canonici causa ... mota ... in suspensio relinquatur: *Tripert.* II,50(6). Datum ... domino Ladislao preceptore, ... Georgio lectore, Anthonio cantore ... ecclesie nostre ... existentibus: 1500 / 1523 *MTT* VI p.24. c Quem episcopus gratanter suscepit et constituit eum scholaribus in lectorem: *Leg. Gerh. maior* 11 (p.496). d a Si propter paucitatem fratrum specialis lector mense ubique locorum assignari non potest: *Constit. F.M.O.* 1454. 6 (p.95). Incipit regula lectorum in mensa et choro: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p. h,II^v. β Quem fortuna pulchrę Viennę rectorem et lectorem praebuit: 1516 *TAUR. Epist.* 2 (p.174). Magnifico ac spectatissimo domino Ioachimo Vadiano, inclyti Viennensis studii et rectori et lectori dignissimo, domino optimo: 1516 *Ibid.* (p.175). γ Item Marcus sacrae theologiae lector, ... Michael ... dictae facultatis profesor (sic), Paulinus eiusdem facultatis lector ... salutem in Domino (sc. dicunt): 1474 Zimmermann, *Urbk.* VII p.29. Venerandum patrem, fratrem Marcum Brixiensem, lectorem nostre provincie transmiserit: *Form. F.M.O.* 79 (fol.90^v). Futuro vicario generali et diffinitoribus ex parte lectoris: *Ibid.* — [264]

[Bellus–Somogyi]

lectoralis, -e ad lectorem (sc. canonicum) pertinens — az olvasó(kanonok)hoz tartozó.

In domo lectorali, loco scilicet solitae habitationis et residentiae domini iudicis infrascripti: *Form. styli* II,426 (p.394). — [1]

lectoratus, -us m. officium et dignitas lectoris canonici — az olvasókanonok tiszte és méltósága.

In ipsa ecclesia statuimus et constituimus officium lectoratus ad illum statum sui iuris et honoris in omnibus et per omnia, que lectoratus cathedralis ecclesie ... ab exordio sue institutionis dinoscitur habuisse: 1293–1299 *Fil. Közl.* 1958 p.193. Lector nostre ecclesie optinet primum locum in levi choro ... ratione sui lectoratus, qui est dignitas vel potius personatus: *Stat. Zagr.* III,2 (p.77); cf. *Váradí stat.* II,8 (p.90). Lectoratus, quem tenet dominus Stephanus Frank: *Visit. Str.* p.20. Ut ipse magister Ioannes Stock ... lectoratum, cantorum et custodiatum, nec non canonicatus et praebendas personis ... idoneis ... conferen-

di ... habeat facultatem: 1435 Wagner, *Anal.* p.331. Lectoratum dictae ecclesiae nostrae ... dedimus, donavimus: *Form. styli* II,283 (p.313). Ut lectoratum, cantorum, custodiam ac universos canonicatus ... conferre ... possit: 1500 Bánffy *oklt.* II p.370. — [18]

lectoria, -ae f. officium lectoris canonici — az olvasókanonoki tisztség.

Concessimus ... lectorie, cantorie, custodie eiusdem ecclesie in omnibus victualibus ... duas partes: 1232 *CD Croat.* III p.374. Non obstante lectoria, ... quam obtinet: 1423 Juhász, *Tschan.* p.250. — [6]

lectoriale, -is n. lectrinum (legenti inserviens) — olvasópolc.

Bona domini Mathie plebani ... asportando, videlicet unum bonum lectoriale, unam strangulam sedecim florenos valentem, unum pellicium: 1401 *CD Zichy V* p.248. — [1]

lectorium, -i n. (lecturium: c.1440 *Archiv Sieb.* 1873 p.352.) **1** cancelli, qui inter chorum et navem ecclesiae erecti sunt (*Germ.: Lettner*) — kórusrekesztő; **2** locus lectionum v. camera studiorum — olvasóterem v. tanulószoba.

1 Cives in laudem Christi corporis in quodam lectorio in templo Beatae Virginis Mariae habito quoddam altare struere volentes ... se rite astrinxerunt etc: 1372/1460 Zimmermann, *Urkb.* II p.388–399. Pro aedificatione balnei, turris et lectorii ecclesiae: 1426 Fejérpataky, *Szám.* p.231. **2** In lectorio seu camera studiorii: 1414 *Zsigm. oklt.* IV,2233. Pro creta ad lectorium solvimus denarios > 60: 1427 Fejérpataky, *Szám.* p.235. In tantum animus eius (*sc. fratris Ioannis*) flagrabat proficere in studio, ut valde tristaretur, si lectio negligebatur. ... Alii horrebant lectoria, ipse vero pensabat, ad quid venisset et cur studia instituta essent: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.149. — [11]

lectulus, -i m. cubile, lectus — ágy.

Nocturno denique tempore leprosum in proprio lectulo requiescere faciens accepta securi silvam solus petebat: *Leg. Gerh. minor* 4 (p.474). Clericus vidit iuxta lectuli sui caput personam consistere: PELB. TEM. *Stell.* p.19^v. — [5]

lectura, -ae f. actus legendi — olvasás, felolvasás.

Mulier de quolibet funere pulsatori unum denarium, pro lectura psalteri XII denarios dare tenetur: 1322 *CD And.* II p.12. Non sufficio huic ... multitudini in utroque preesse officio, cantus videlicet et lecture: *Leg. Gerh. maior* 11 (p.495). Presentes ... post lecturam ... reddi iubemus: 1394 Iványi, *Eperjes* p.47. Tenetur ipse dominus lector ... ordinandos in lectura examinare: *Visit. Str.* p.24. Praesentes autem post earum lecturam ubique reddi volumus praesentanti: 1522 Szabó, *Ogy.* p.180–181. Apostatas non scribat ad lecturam mense: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.b,III^v. — *Nota mendose pro 'lecto'*: Spoliando ... indumenta domorum et lecturarum (*forsan lecturarum pro lectorum vide lectulus*) culcitra et linteamina: 1402 *CD Zichy V* p.281. — [38]

lectorium vide lectorium

1. lectus, -a, -um **1** electus — válogatott; **2** eximius — kiváló.

1 Seniorum lector ordo / unanimae decreta ferens communia plebis, / soli sceptriferos urbis commendat honores: IAN. PANN. *Paneg.* 2,1264–1266 (p.127). Kishorvatus ... cum lectissimo equitatu adveniens ... ex suis aliquot

... gravissimo supplicio ... aliis pelle spoliatis, affecerat: BONF. V,4,109. **2** Miror lectissima verba: IAN. PANN. *Poem.* 10,9 (*ItK* p.613). Illustres domini, plebis lectissima pubes: MART. THYRN. *Ad procer.* III,689. — [4]

2. lectus, -i m. (*pro sing. abl.:* lectu) **1** cubile, stratum — ágy, fekvőhely; **2** basis tormenti bellici — ágyútalp.

1 Henricus ... per singulas noctes cunctis se in lecto collocantibus ... vigilabat: *Leg. Emer.* 1 (p.450). Vidimus ... morbo etiam lacescentes lectorum mollium et ciborum copia ... confoveri: 1217/1218 *CD Hung.* III/1 p.235. Cum domina Vulfet filia Olber ... uxor Marcelli de Sytke in lectu egritudinis decidisset: 1271 *Haz. oklt.* p.60. Tamdiu stabat *Margaretha* in orationibus suis in sero, donec alie sorores intrabant lectum, et vix scire poterant alie sorores, quando ibat ad lectum suum: *Inqu. Marg.* p.167. Ipse Deus fertur lectum statuisse iugalem, / cum lutulenta hominem composuisset humo: IAN. PANN. *Eleg.* II,12,7–8 (p.416). Pro quadam paupercula virgine lego unum ordinatum vel dispositum lectum: 1484 *Sopron tört.* I/6 p.28. Virgines ... dedecoris lecto tractate fuisse ... perhibentur: IOH. THURÓCZ 706 (p.206). Felicem putant senem, quem ab avibus e lecto distrahi conspicantur: BONF. I,1,281. Lazarus ... rudi veste indutus lectum habuit terram: GABR. PECHW. p.16^v (q). In habitacione doleatoris ad pedes lecti est cista, in ea continentur libri: 1522 *TT* 1895 p.385. Lectus adest nullus, lassus non ulla supellex, / hospita sed durum praestat arena torum: MART. THYRN. *Ad procer.* I,59–60. Qui ... cum uxore sua sanctissima in virginitate absque lecti separatione vixerat: *Chron. F.M.O.* p.220. **2** Magistro nautarum ... pro sede vel lecto bombardarum per Danubium ut sursum ducat, dati sunt 4: Engel, *Gesch. Ung.* p.105. Pixidario d<omi>ni regis pro emendo ferro ... ad ferrandum lectum bombardarum: *Ibid.* p.113. — [80]

ledo vide laedo

leena vide leaena

lega, -ae f. (liga) bonitas sive gradus bonitatis metallorum (a lege requisita) — öntvény v. a fémek finomsági fok.

Cudantur obuli in eadem liga, qua ipsi maiores denarii cuduntur: *Decr.* 1439. 10. Ut uniformis moneta sub una lega et pondere progressum habeat per totum regnum Hungariae absque impedimento: 1452 *TT* 1884 p.605. De creverimus quandam monetam ... in una et eadem lega, forma, pondere et effigie cudendam: 1456 Zimmermann, *Urkb.* V p.550. Ipse pro ... necessitatibus nostris in illa camera ... Cassoviensi ... nostram monetam in lega diminuat et solummodo ad sex piseta cudi faciat: 1465 *Ibid.* 1902 p.294. — [8]

legalis, -e **A** strictius: **1** ad legem pertinens — törvény-, jog-; **2** legi conveniens, legitimus — a törvénynek megfelelő, törvényes, jogos. — **B** latius: **1** conveniens (legibus) — megfelelő; **2** de hominibus: honestus, authenticus — becsületes, hiteles.

A **1** Rex noster ... postquam vidit adultam fidem perfecte religionis robor accepisse, legalis vinculum cathene cogitavit relaxare prudenter: *Decr. a. 1104.* praef. p.182. *Colomannus* prefati regis sancte memorie Stephani legalis textum recensuit: *Ibid.* praef. p.183. Ut pro virtutibus premia consequantur, qui legalis sophie studio se totis temporibus subdiderunt: 1438 Teleki, *Hunyadiak* X p.23–

24. **2** Si quis actenus (*sic*) in servitute retentus pro libertate sui tuenda iudicium legale (*var.*: regale) faciens, securus extiterit, tantummodo libertate fruatur: *Decr. c.1010*.
 22. Omnes *parentes* ... honorandos possumus appellare; sed ideo legale mandatum: honora patrem et matrem (*Lev. 20,12 sim.*): IOH.LEM. p.32. Nos autem iustus et legalibus ... supplicationibus annuentes: 1402 Békefi, *Pilis* p.395. Sanctus Ioseph ... fuit filius Heli adoptivus seu legalis: PELB.TEM. *Stell.* p.135^v. Triplex est cognatio, sc. legalis, quae fit per adoptionem; spiritualis, quae fit per sacramenti regenerationem; et carnis, quae fit per carnis propagationem: *Serm. dom.* I p.151–152. Comites, ... qui aliquos nobiles ... erga ... mercedem dispensarunt, officio preventur, et legalem poenam pro dispensatis persolvant: *Decr. 1523*. 9 tit.

B 1 Solvere duas marcas boni et legalis argenti: 1242 *Mon. Str.* I p.344. Septuaginta marcas boni, fini et legalis argenti coram nobis ... eidem ... manualiter numeravit: 1283 *CD Arp. cont.* IX p.369. Pro quinquaginta florenis auri puri Hungaricalibus veri, iusti et legalis ponderis: 1471 *CD Károlyi* II p.420. **2** Ego Ladislaus de Halmay fateor, ... quod legales et circumspicere viri, ... iudex iuraticus cives ... dederunt et solverunt ... sexcentos denarios: 1436 *Sopron tört.* I/3 p.121. Coram ... notario publico tamquam persona authentica et legali: *Form. styli* II,240 (p.298). — [31]

legalitas, -atis f. **1** *rerum: convenientia cum legibus, vis legitima* — törvényesség, törvényszerűség; **2** *hominum: honestas, probitas* — becsület(esség), felelősségérzet, tisztesség.

1 Pulcra ... iusticia rutilat in legalitate: 1328 Gyárfás, *Jászkunok* III p.370. De medio eorum quatuor abbates ... ad id idoneos et legalitate suffultos ... eligere valeant: 1393/1507 *PRT* II p.587. **2** Coram nostre maiestatis oculis se placabilem ob continuam legalitatem et servicia studisset exhibere: 1248 *Mon. Str.* I p.372. Sicut de vestra legalitate confidimus: 1323 *CD Croat.* IX p.157. Fiduciam gerentes specialem de vestra legalitate ... fidelitatem vestram ex affectu duximus requirendam, ... quatenus *etc.*: 1394 *DRH-D* I p.129. Super quo tua sit onerata legalitas: 1438 Teleki, *Hunyadiak* X p.24. Coegit nos publicum officii nostri debitum, ... ut ea, que ... regni huius ... sunt, movere et promovere non recusemus, et presertim apud dominacionem illam, de cuius legalitate ... argumenta celeberrima palam referuntur: IOH.VITÉZ *Epist.* 79,1. Quod nos de fide et legalitate ac multiplici experientia ... familiarium nostrorum ... ad plenum confisi eisdem ... plenam ... concedimus facultatem: a.1526 *TT* 1905 p.33. — [35]

legaliter adv. *legitime, secundum legem* — törvényesen, a törvény szerint.

Si quis in consilio regie mortis aut tradicionis regni legaliter inventus fuerit, ipse vero capitali subiaceat sentencie: *Decr. c.1031. 2.* Ad hoc ... debet intendere regum serenitas, ut institutis legaliter ... eternitatis corroboracionem ... exerceat: c.1202/1334 *CD patr.* VIII p.11. In recompensationem servitorum ... legaliter et legaliter secundum exigenciam meritorum occurrere muneribus donativis: 1307 *CD And.* I p.132. Legaliter et solemniter protestando: 1507 *PRT* X p.688. — [24] [Bellus]

legamen, -inis n. *non plene liquet, an ad 'liga (lega)'*

v. 'legumen' pertineat.

De istis (*sc. vasis*) VIII I<i>b<ras> usque ad tercium annum exposui cum implecione et legaminibus et aliis necessitatibus quasi quinque libras: 1504 *Prot. testam.* II p.266. — [1] [Szovák]

legatarius, -i m. **a** *cui aliquid legatur, testamento relinquitur* — örökös; **b** *iur. de statu hominum: qui aliquid dare, legare debet* — aki valamit adni, valamivel szolgáljni tartozik.

a Liberi et heredes, legatarii que sive commissarii, ut premititur, contra ipsum dominum Paulum ... debitorem ... procedere possent: 1520 *Sopron tört.* I/6 p.396. **b** Due mulieres ... essent lotrices eiusdem ecclesie, duoque viri ... liberi quidem essent, sed legatarii: *Reg. Var.* 209. — [5] [Bellus-Somogyi]

legatia, -ae f. *iurisdictio (vis) legati* — a követ joghatósága.

Nullus nostrae legatie subiectus, qui vult reputari et haberi catholicus, praesumat *etc.*: 1309 *Sacra concil.* p.147. — [1]

legatio, -onis f. (legacio) **A** *actus legandi, legati munus* — követség, küldetés; **1** *proprie: gener. et eccl. etiam legatus ipse* — követ; **2** *meton.: quod nuntiatum — üzenet, jelentés.* — **B** *testatoris mandatum, legatum* — hagyaték, hagyatkozás.

A 1 Evangelice predicationis functa legatione totum mundum divini semina verbi spargendo perlustraverunt discipuli: *Leg. Steph. maior* I (p.378). Virum spirituali legatione tibi transmittendum honorabiliter suscipito: *Ibid.* 3 (p.379). Episcopus ad episcopum sine litteris <et> sigillo legacionem non mittat: *Syn. c.1100.* 20. Si pristaldis iudicis in legacione eius iniuste quid egerit, dampnetur cum iudice inique ei mandante: *Decr. a.1104.* 30. 'Non mee' inquit *Stephanus* 'legationis causas explorare poteris, sed alius, qui fidelior inveniat, accedat': *Leg. Steph. minor* 5 (p.397). Debent dare currus et equos decano, vel canonicis, euntibus in legacionem: 1138/1329 *Mon. Str.* I p.93. Omnes possessiones ... templi Ierosolimitani, ... una cum personis ... in regno nostro habitantibus, et legationem atque negotia templi predicti exercentibus, in protectionem ... suscipimus: 1198/1226 *Theiner, Vet.mon.* p.68. Missi sunt in legatione illa de nobilioribus personis: Oundu ... et alter Ketel: *P.MAG.* 14 (p.54). Ad duces Polonorum pro confederatione regni nostri legationem nostram bis deferendo: 1222/1291 *Turul* 1928 p.124. Abbas Urias compellit eos *custodes porcorum* facere legationes, parare tunellas: 1233 *PRT* I p.717. Si vero mittantur ad legationem, ... se et equos suos propriis expensis procurant: c.1237 *Ibid.* I p.772. Germanus ... grata servitia ... in legationibus nostris ad ... illustrem ducem Ruthenorum deferendis ... inpendisset: 1251/1414 *Reg. Arp.* I p.296. Cum German de villa Cumulus ... in deferendis legacionibus ... ad Russciam fidele servitium exhibuerit: 1259/1264 *CD Arp. cont.* VII p.505. Consideratis serviciis, ... que nobis ... in deferendis legacionibus (*recte: legationibus*) nostris ... impenderunt: 1283 *CD patr.* V p.67. Qui ... ipsum diem pro festo translationis eiusdem (*sc. S. Pauli*) deinceps celebrare vigore et auctoritate sue legationis instituit et mandavit: *Transl. Pauli* p.6^v. Quotidianum ferme michi periculum venit, ut oratoris legacionisque nomen sanctum honestumque ...

observetur: IOH. VITÉZ *Epist.* 71,11. In qua re etsi nobis principalis legatio imposita non fuerit: *Id. Or.* 8,3. Legationes (πρεσβείας) ad se de Peloponneso ductit ac eorum societates intercipit: IAN. PANN. *Dem.* p.47. Quod legationem meam ex te quaerit rex, mediocriter laetor: *Id. Epist.* 17 (p.98). Ipse legatione sua functus est, et non functus est: PETR. VÁRAD p.238. Isti, qui portaverat ferinas ... a duce, qui a Lythvania in legationem venerat, ... dedi I flor<enum>: 1501 *MTT XXVI* p.88. Dominus ... papa legationem commisit ... inquisitori pravitatis haereticae: *Chron.F.M.O.* p.217. — *Nota:* Ecclesia Strigoniensis fundata fuit per Beatum Stephanum regem Hungariae, qui fungebatur legatione Sedis Apostolicae de latere: *Visit.Str.* p.11. Sua maiestas ... nec desiderat titulum apostolice legacionis nate: 1506–1508 *M.Sion* 1866 p.385. 2 Accipiat ... cursor, qualescumque invenerit equos, ut regis legatio cicius expeditur: *Decr.a. 1077.* 28. Ego Adalbertus ... R<ogero> regi Sicilie ... verba legacionis laturus ... patrimonii mei porcionem ... sic profecturus disposui: 1153? *PRT I* p.602. Dux ... Arpad audita legatione Salani ... ducis ... ei respondit: P.MAG. 14 (p.53). Hospites nostros exemimus ... ab omni viagio, nec compelli debeant in equis vel pedites legaciones seu literas deferre ad nos: 1295–1303? *CD Croat.* VII p.218. Tunc nuncium alium ad ducem miserunt et ei hanc legacionem mandaverunt: ... Cumque duci dicta esset legatio, subridens dixit etc.: *Chron.saec.XIV.* 28 (p.289); IOH. THURÓCZ 209 (p.62). Legati Polonie ... adeunt summo pontifici Benedicto nono legationem proferunt: *Leg.sanct.Hung.* p.4^v.

B Ut ... hec nostra collacio seu legacio robor optineat perpetue firmitatis, presentes concessimus litteras: 1264 *Mon.Str.* I p.503. Ut talis legacio testimonialis firma et inconcussa perseveret: 1337 *CD And.* III p.320. Quomodo Michael ... dicti Andree testamentalem legationem reservavit et anihilavit: c.1434 *CD Károlyi II* p.152. Ad servitia ... plebani ... secundum legationem testamentariam ... dominae Katherinae ipsos iobagiones nolumus esse adstrictos (*ed.*: adstrictus): 1438 Zimmermann, *Urbk.* V p.12. Quomodo ... Dominicus ... coram ... confessori (*sic*) suo ... in ultima testamentali sua legatione fassus fuisset, ut etc.: 1476 *Ibid.* VII p.108. Qui ... testamenti seu legacionis testamentarie et executores existerunt: 1492 *Kolozsvár oklt.* p.302. Per huiusmodi ... legationem aut venditionem colonus non nisi laboris sui mercedem ... cuiquam legare vel vendere potest: *Tripert.* III,30(8). Antea fuerit in possessione ac dominio prescripti prati seu fenilis ex testamentaria legacione nobilis quondam Michaelis: 1517 *PRT III* p.674. — [139]

legationalis, -e (legacionalis) *ad legatum pertinens, legatum continens — hagyatéki, hagyatékkal kapcsolatos.*

Urbanus de Kurii et Georgius dictus Spannagl ... cum literis legacionalibus ... venientes ... nobis retulerunt: 1445 Teleki, *Hunyadiak X* p.155. — [1]

legativus, -a, -um *ad legatum pertinens — hagyatéki, örökséghez tartozó.*

Decimae, quae donativae sunt et legativae, episcopatum contingunt: 1273/1477 Zimmermann, *Urbk.* I p.123. — [1]

legator, -oris m. *vectorarius; qui merces transmittendas curat — szállító.*

Pro victualibus legatoribus Base den<arios> XX: 1507 *CD Hung.adn.* IV p.207. — [1]

legatum, -i n. *res, quae testamento alicui relinquitur — hagyaték, örökség.*

Fideicommissarii eorum, qui huiusmodi donationes, concessiones, legata sive relicta seu fideicommissa fecissent: *Syn. 1279.* 82 (p.138). Fideles Christi, ut plurimum ducti pietate, consueverunt nobis facere dona, legata et offerre pecunias: *Stat.Zagr.* I,5 (p.16). Vestrarum virtutum monumenta, veluti legatum nobile et gloriosam quandam hereditatis partem, posteris vestris ... transmittetis: IOH. VITÉZ *Or.* 6,20. Legata testamentaliter oblata: 1456 *Dipl. Sáros* p.479. Quicquid supererat ex legato, partim amicis, partim sacris edibus et pauperibus distribuitur: BONF. II,6,144. — [12]

legatura, -ae f. *res, quae testamento alicui relinquitur; legatum — hagyaték, örökség.*

Item argentaria habet in legaturis, que similiter eidem reddantur: 1511 *CD patr.* I p.402. — [1]

legatus, -i m. (degatus) *qui ad aliquod negotium exsequendum missus est, nuntius, orator — valamilyen feladat végrehajtásával megbízott, követ, szószóló.*

Gener.: Si ... cuius miles vel servus fuga lapsus est, suum miserit legatum ad reducendos eos: *Decr.c.1010.* 25. Inde legatos / Cesari direxit / querens, si tutus / gratia illius / foret: MÜGELN 34 (p.260). Quod ... civitatum, opidorum et liberarum villarum regie iurisdictioni pertinentium nunciis et legatis auditis et diligenter intellectis ... quasdam civitates murorum ambitu cingendas ... decrevimus: 1405 *DRH II* p.191. — 'L. ducis v. regis': Testes ... Arnulfus legatus ipsius *Ladislai regis*: 1091/XII *Ench.* p.101. Dux de Kyeu missis legatis VII duces Cumanorum ... in adiutorium postulavit: P.MAG. 8 (p.42). Legati ... Abae regis et Hungarorum promittebant caesari, ut in omnibus satisfacerent: SIMON KÉZA 48 (p.175). Post pugnam ... cum Perseus de foederibus et pace legatos mississet (ἔπεμψεν ... πρέσβεις περὶ σπονδῶν καὶ εἰρήνης): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.69. — 'L. apostolicus v. Apostolicae Sedis' — *pápai követ, a Szentszék követe*: Testes ... Teuzo Sancte Romane Ecclesie legatus: 1091/XII *Ench.* p.101. Veniente ... Apostolice Sedis legato ... sanctum corpus elevatum est: *Leg.Gerh.minor* 7 (p.479). Constitutiones editae per venerabilem patrem, dominum Philippum, ... Firmanum episcopum ... Apostolicae Sedis legatum: *Syn. 1279.* exord. p.72. Privilegium ... Apostolice Sedis quondam degati (*sic, recte*: legati) non exhibuit: 1300 *Mon. Str.* II p.479. Exhibuit nobis quoddam privilegium domini Gentilis ... presbiteri cardinalis et Apostolice Sedis legati: 1323 *Ibid.* III p.31. Rogatus ... dominus legatus, nuncius apostolicus et reformator ... publicum instrumentum sui sigilli pendentis iussit munimine roborari: 1411 *PRT III* p.458. Mediavit in hac re Apostolice Sedis et sanctitatis vestre legatus: IOH. VITÉZ *Epist.* 69,7. — 'L. a latere, de latere': *ab ipso summo pontifice Romano missus, plena potestate instructus (praec. cardinalis) — a pápa teljhatalmú követe (bíboros)*: Verum ne ... illorum propositum ex dilatione sustineat impedimentum, ... si legatum, ad hoc exequendum a latere vestro destinatum, praestolamur: 1214/1245 *Mon.Str.* I p.205. Super huiusmodi asserta irregularitate nullus possit dispensare, neque legatus de latere, cuius infra papam auctoritas maior habetur: 1456 *TT* 1901 p.206. Vidit interim non modo indultum sibi a Sede Apostolica, verum etiam speciales

ad se legatos mitti: 1462 *Matth. epist. Rom.* p.19. Presbyter cardinalis ... legatus de latere: 1463 *Haz. oklt.* p.427. Legatus pontificis hoc intelligens summis precibus oravit regem Mathiam: *GAL.* 1,3. Dominus Angelus ... sanctitatis vestrae nuncius seu legatus ... oratorem ... in ... monasterio capi et e domo produci ... mandavit et fecit: 1489 *Juhász, Tschan.* p.284. Sententiā excommunicationis poenā, a qua nec per ordinarium, nec per legatum a latere ... possint absolvi: 1515 *Sacra concil.* p.237. Reverendissimus in Christo pater frater Gentilis, legatus de latere: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.46. — ‘*L. natus*’: *archiepiscopus v. episcopus iure legati Apostolicae Sedis in sua provincia gaudens* — *sentszéli követ jogkörével bíró érsek v. püspök*: Ex munificentia et promotione serenissimi principis domini Sigismundi regis Hungariae, ipse archiepiscopus effectus est primas et legatus natus: *Visit. Str.* p.12. Nos Dyonisius ... primas et in utroque foro Apostolice Sedis legatus natus ... nostre ecclesie ... constitutiones edidimus: *Syn. 1450.* exord. p.1. — *Nota: iudex ad singulas causas electus — meghatározott ügyekhez választott bíró*: Coram quibuscunque dominis iudicibus ordinariis, extraordinariis, legatis, delegatis, commissariis: *Form. styli* II,63 (p.191). — [143]

legenda, -ae f. 1 *vita cuiusdam sancti — egy szent élettörténete*; 2 *liber acta sanctorum continens, qui in ecclesia legebatur — a szentek cselekedeteit összefoglaló (fel)olvasókönyv.*

1 *Legenda Sancti Stephani regis ab Hartvico episcopo conscripta*: *HARTV. tit.* (p.401). Qui autem vult scire eius meritoria opera, prolegat ea, quae sunt descripta in sua legenda: *Chron. Zagr.* 9 (p.209). Quid ipse ... gesserit, habetur in eius legenda: *Chron. F.M.O.* p.237. 2 *Plebanus* libros decretales, novam legendam et bibiliam (*sic*) ab ecclesia alienavit: 1354 *Sopron tört.* I/1 p.103. Legendas ... abbreviatis inscripsi: *PELB. TEM. Pom. sanct. hiem.* prol. p.8^v. — [14]

legerfalc (legisfalc) *vox corrupta a Germ. Jägerfalke (?) i. q. falco, iépaç — (vadász)sólyom.*

In montibus ... grifo nidum parat, avesque legerfalc, quae Hungarice kerechet appellantur, procreare pullos dinoscuntur: *SIMON KÉZA* 6 (p.146); *cf. Chron. saec. XIV.* 6 (p.255): aves ... legisfalc, que Hungarice 'kerechet' appellantur. — [2]

legibilis, -e *qui legi potest — olvasható.*

Constitutiones ... conscribi faciant litera grossa, legibili atque distincta: *Syn. 1279.* p.163. Liber ... grandis filius Dei est, qui autem incarnatione legibilis erat solis angelis: *Serm. dom.* I p.45. — [2]

legibiliter adv. *ita, ut legi (et intellegi) possit — olvashatóan (és érthetően).*

Ut presens nostra constitutio robor obtineat perpetue firmitatis, ... eam prius presente quasi toto clero et aperte, audiente, publice et legibiliter legi fecimus et appositione sigilli nostri munitam in sacristia ... effigi iussimus: *Várad stat.* I,40 (p.78). — [1]

legibulum, -i n. (ligibulum, ligubulum) *corona precatoria globuli filo traiectioni, qui adhibentur precibus numerandis; rosarium — olvasó (imák számolásához), rózsafüzér.*

Quinque legibula ducentos florenos auri valentia: 1480 *Bánffy oklt.* II p.219. Legibulum corallium ... filie ...

legavit: 1519 *Iványi, Eperjes* p.474. Item habeo duo ligibula de claris, hec lego ut melius ligubulum dent ad capellam Beate Virginis Marie, ut ad collum imaginis Beate Virginis Marie ponatur; aliud vero ligibulum lego filie mee Katharine: 1519 *Héderváry oklt.* I p.565. *Novicii* habeant orationale et legibulum: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.d,II^f. Euntes per viam non seculariter, sed religiose vadant, legibulum, non gladium, hastam vel sagittam aut arcum versantes: *Ibid.* p.h,VI^v. Regale legibulum filiae regis Belae in conventu Strigoniensi servatum saecularibus pro sui acceptance qualibuscunque personis dividebat: *Chron. F.M.O.* p.246. — [24]

legifer, -i m. *qui legem fert, legislator — törvényhozó.*

Dominus legifer noster: *Serm. Quinqueecl.* 102 (p.217).

Sic is rex *Ladislaus* legiferi est sectatus iura Lycurgi: *MART. THYRN. Ad procer.* II,319. — [2]

legimen vide legumen

legio, -onis f. 1 *militum copiae, praec. equites — katonai csapat (lovás);* 2 *multitudo, turba — sokaság, tömeg.*

1 *Ceperunt ... tempestuosus ymbribus densissimarum sagittarum in turmas legionum regis et ducis desevire*: *Chron. saec. XIV.* 102 (p.367). Delatus in castra a pretorianis legionibus eadem consalutatione comprobatur: *BONF.* II,1,71. 2 *Ops, latex, rus sunt regio, / que si Hunorum legio / habet, habebit cetera*: *MÜGELN* 17 (p.246). Ascendentem (*sc. animum S. Emerici*) ... / sursum ducit iubilans angelorum concio, / contradicens demonum confutatur legio: *XIV Dankó, Hymn.* p.228. Ut sacra corpora sicut anime eorum in celestibus beate legionis mereantur coniungere: *Leg. sanct. Hung.* p.4^f. Dominus ... in flagellatione habuit ictus ad unam legionem: *GABR. PECHW.* p.9^v (x). — [12]

legiptim-, legiptin- vide legitim-

legisfalc vide legerfalc

legislator, -oris m. *qui leges fert — törvényhozó.*

Caveri solet, ut contractus inter subditos et sub lege factus, legislatoris auctoritate provide confirmetur: 1252/1376 *Mon. Str.* I p.391. Legislator ut narravit, / hii sunt celi, quos creavit / Deus in principio: *a.1341 Dankó, Hymn.* p.306. Super quem *populum Hungaricum* ... constituit Dominus legislatorem Sanctum Stephanum: *Serm. Quinqueecl.* 102 (p.216–217). At quin et vitas continet nostra editio clarissimorum tam apud Romanos, quam apud Graecos ducum et legislatorum (νομοθετών) ac imperatorum: *IAN. PANN. Plut. dicta* p.32–33. Legislatorem non talem habuere Solonem / res Pandionaeae, non tam Lacedaemona doctum / quam frugi consulta dabas: *TAUR. Staur.* III,227–229. — [10]

legisperitus vide lex et peritus

legista, -ae m. *iuris peritus — jogász, törvénytudó.*

Ut legistas legaliter, medicos medicinaliter, theologos theologice ... alloquatur: *IOH. LEM.* p.6. Alius modus scribendi placet legistis, alius physicis, alius provecis, alius improvecis, ... alius ecclesiasticis, alius laicis: *Ibid.* p.48. Dicunt iuristae et legistae: *Form. styli* I,213 (p.138). Explicunt 'Moralia' Beati Gregorii pape super Job, <per manus> Iohannis de Bredenscheid de Tremonia, legiste domini L<udovici> Regis Hungariae: 1367 *MKsz* 1879 p.136. Ius possessionarium per exercitia militaria conquistum apud legistas peculium castrense ... nuncupatur: *Tripert.* I,5. — [7]

legitimalis, -e *legitimus* — törvényes.

Cum ... habita legitimali proclamacione ... congregationem generalem celebrassemus: 1355 CD patr. III p.167. — [1]

legitimarius, -a, -um (legittimarius) *legitimus* — törvényes.

Hominibus ... in facie dicte possessionis modo legitimario expectantibus: 1330 CD Zichy I p.350. Cum ... procuratores ... < ... > ... per formam legitimariae citationis traxissent in causam: 1347 Horvát, *Verbótz* p.34. Quod ... legitimario processu ... dominum abbatem in causam attraxissent: 1367 Zimmermann, *Urkb.* II p.294. Ut legitimario et iusto ordine ... testamentum fuisset et esset ordinatum: 1423 *Zsigm. oklt.* X,123. — [5]

legitimatío, -onis f. (legitimacio) *probatio* — törvényesítés.

Ut ... hec a Stephano certa legitimacione facta in ecclesiam donacio ... nullis unquam temporibus retractari valeat: 1222/1774 CD patr. VI p.14. Ad successionem bonorum ... ipsa legitimatio locum non haberet: *Tripert.* I,106(2). — [3]

legitimatorius, -a, -um *legitimus* — törvényes.

Ladislaus ... in dominium dictarum ... particularum terre ... introire debebat processu legitimatorio mediante: 1346 CD And. IV p.608. — [1]

legitime adv. (legiptime, legitimo, legitime, letitime) *saepissime in formula: lege, modo legitimo, secundum legem* — törvényesen, törvényt szerűen.

His ... armis mentis contra invisibiles et visibiles legitime dimicare poteris inimicos: *Inst. mor.* 1. Scegen ... impeciit Andream, ... quod filiam suam nepoti suo ... violenter rapuisset ... Andreas autem respondit, quod non violenter, sed legitime filiam illius nepoti suo in uxorem adduxisset: *Reg. Var.* 82. Ut ... huius vendicionis et empcionis, coram nobis legitime et sollempniter, sine contradiccione aliqua celebrate, series imposterum nequeat in dubium revocari: 1257 *Mon. Str.* I p.444. Collatio per ... regem ... facta letitime fore videbatur: 1290 *Reg. Arp.* II/4 p.23. Nos ... prescriptum privilegium ... simul cum sententia, super ipsa piscatura ... rite facta et legitime ... ratificamus, acceptamus, approbamus: 1324 *Mon. Str.* III p.55. *Nicolaus* contra ipsum dominum abbatem legitimo nostram in presentiam evocandus fore censebatur: 1361 *PRT* II p.473. Matrimonium ... cum quadam Susanna ... de presenti legitime contraxit ... ac prolem procreavit: 1442 *Mon. Vespr.* III p.117–118. Tributum in Eszek exigi consuetum per prefatos ... iuste et legitime exigeretur: 1454 CD *Croat.* II p.280. Cives ... ad videndum et audiendum declarari se excommunicationis sententiam legiptime esse ligatos ... citetis ... ad terminum competentem: 1458 *Sopron tört.* I/4 p.275. *Possessiones* ob amissam arcem ... Nandoralbensem ... ad ... sacram coronam nostram rite et legitime devoluta existunt: 1526 *MTT* VI p.5. Tibi legitime certanti corona praeparatur sempiterna: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.138. — [142]

1. legitimo, -are *legitimum reddere, probare* — törvényesít (a homines: statum legitimum non legitime natis attribuire; b res.)

1 Legitimati autem si qui ex ipsis fierent, servicium inpendere supra dictum: 1292 CD patr. IV p.81. De ...

bonis ipsius apud dictum Gervasium relictis legitimare debeat eandem sororem suam: 1321 CD And. I p.639. Quas suboles etiamsi papa legitimaret: *Tripert.* I,106(2). Maculam geniture ipsius Francisci literis privilegialibus nobis Rome concessis abstergimus et annihilamus, de thoroque naturali legitimamus in thorum legitimum, quoniam semota omni ambiguitate eum nos genuimus: 1521 CD *Telesi* II p.449. 2 Citatio legitima et legitimata censeatur: 1298 *Mon. Budapest* I p.337. — [7]

2. legitimo vide legitime

legitimus, -a, -um (legiptimus, legiptinus, legitimus, legitimus) A *iustus, legalis* — jogos, törvényes: 1 *strictius: ad legem pertinens, legalis, iudicialis* — a törvényhez tartozó, törvény-, bírói; 2 *latius: lege constitutus, legitime conveniens, legalis* — törvényes, a törvénynek megfelelő (a de hominibus; b de abstractis). — B *cui aliquid iure debetur, legalis* — törvényes, jog szerinti.

A 1 Legitimos autem numeros dicit, qui eminentius in eloquiis commendantur, ut septemprarius et denarius et duodenarius, quibus plerumque vel universitas temporis, vel alicuius rei perfectio designatur, quemadmodum: septies in die laudem dixi tibi, quam nihil est aliud, nisi semper laus eius in ore meo: GER. p.32; cf. *Aug. doct. christ.* III,35,51. Rex itaque Stephanus, Colomanni filius hanc causam Walthero, Waradiensi episcopo legitimo fine terminandam commisit: *Leg. Lad.* 10 (p.524–525). Contra legitimum processum: 1317 CD And. I p.440. Quod facta ... inquisitione legitima ... indagatum fuisset: 1394 *Iványi, Eperjes* p.47. 2 a Quando concupiscimus ... mulierem praeter intentionem gignendi prolem et non legitimum (γυναϊκός ... καὶ τῆς μὴ νομίκου): CERB. *Max.* II,33. Dignum est scripto ... confirmari, quod inter legitimas contractum est personas: 1181 *III. Béla* p.345. Chaba filius Ethelae est legitimus ex filia Honorii imperatoris Graecorum genitus: SIMON KÉZA 22 (p.163). Iste namque Chaba legiptimus filius erat Atylle regis: *Chron. saec. XIV.* (S) 22 (p.280). Proscriptus est Hannus eo quod malevole iugulavit uxorem suam legitimum: c.1390 *Fejérvágy, Szám.* p.94. Absque filiis legitimis masculini sexus: *Decr.* 1402. — *Subst. f. i. q. uxor, coniunx* — feleség: Bigamos presbiteros ... et viduarum vel repudiarum maritos iubemus separari. ... Separatas autem feminas parentibus suis iubemus reddi et quia non erant legitime, si voluerint, liceat eis maritari: *Decr.* 1092. 1. b Presbiteris autem, qui prima et legitima duxere coniugia, indulgentia ad tempus datur propter vinculum pacis et unitatem Sancti Spiritus: *Ibid.* 3. Latini, qui Hungarorum consuetudini legitime consentire noluerint, scilicet, qui postquam Hungari carnes dimiserunt, ipsi iterum in secunda et tertia feria comederint, si se nostre consuetudini meliori non consenserint, quocumque volunt, eo vadant: *Ibid.* 31. Ad ... comitem ... venisse ac filiam suam ritu legitimo matrimoniali in uxorem sibi duxisse *agnovimus*: s.1200/1571 CD *Croat.* II p.359. Cum ... legitimo consensu convenit: 1210 *PRT* I p.617. Cum ... fuisset condemnatus ... in expensis legitimis: 1239–1240 *Ibid.* VIII p.285. Nobis in etate tenera constitutus in regni gubernaculum ... successissemus, ... postmodum ... in etate legitima constitutus congregationem ... habuimus generalem: 1279 *Reg. Arp.* II/2–3 p.245. Nos itaque iustus ac legitimis supplicationibus Andree sepe dicti favorabiliter inclinati ... predic-

tas patentes litteras ... ratas habendo ... duximus confirmandas: s.1290/1322 *CD Arp. cont.* X p.3. Quod ad vos accedere non possint propter viarum discrimina et quaedam legitima alia impedimenta: 1299 *Mon. Str.* II p.475. Ex iusta causa et legitimo (*sic*) de possessionibus ... compulsi: 1300 *CD patr.* VII p.308. Ea est ... tum ... castimoniae mater atque magistra, cum intra legitima maris et feminae, humanos coercet et frenat appetitus: IAN.PANN. *Epist.* 21 (p.105). Delator Aristogiton ex legitima condemnatione (ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ κατακρίτου) vitam in vinculis finiturus esset: *Id. Plut. dicta* p.55. Portionem possessionariam ex legitima testamentaria dispositione ... nobilibus magistris remiserunt: 1473 *TT* 1910 p.288. Dedicacionis die fratrem invitavit, ne templi dedicatio sine legitima celebritate transigeretur: BONF. II,5,239. Portionem suam, ... ipsum Stephanum Aczel ex legitima fassione nobilium ... in nonaginta florenis titulo pignoris concernentem: 1526/XVII *Komárom vm.okl.* p.136. — *Nota in arte metrica: 'pes l.' i.q. numeri — a verstanban: ütem: Nec me alius docuit ... / apta in legitimos cogere verba pedes:* IAN.PANN. *Eleg.* II,4,69–70 (p.370).

B Quia nec per se comparuit, nec per legitimum responsalem: 1231 *PRT* I p.704. Quod ... frater Iacobus ... vice et nominibus ... Georgii abbatis et conventus monasterii S<ancti> Benedicti de Grana, uti procurator eorumdem legitimus, nobis per modum protestacionis dixit: 1256/1509 *Mon. Str.* I p.435. Dum heredes legitimi non existunt, bona decedentium ad cognatos iure successorio devolvantur: 1278 *Reg. Arp.* II/2–3 p.219. Fratrem Lazarum ... verum dominum et legitimum constituimus possessorem earundem *terrarum*: 1299 Zimmermann, *Urkb.* I p.212. Terra Petro et Joanne filiis Joannis sine successore legitimo decedentibus in manus ipsius domini Belae condam regis Hungariae ... fuisset devoluta: 1347 *Reg. Arp.* I p.232. Expedire nostrum verum, legitimum ac solemnem procuratorem: 1380 *Dipl. Anjou* III p.339. Omnes universaliter ... puerum, dominum Ladislaum ... in verum et legitimum regem Hungariae et dominum nostrum assummemus: *Constit.* 1445. praef. 6 (p.95–96). Ego ... ut legitimus patronus, nomino et presento beatitudini vestre ad prefatam ecclesiam promovendum venerabilem Osvaldum de Szentlázlo: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.73. Personaliter vel per procuratores vestras (*sic*) legitimos comparare modis omnibus debeatis: 1515 *Komárom vm.okl.* p.124. — *Nota i.q. fidus, idoneus — hiteles, megbízható:* Hospites clerici, qui de alienis partibus venerunt, ... legitimos testes producant: *Syn.c.1100.* 21. — [263]

legitti- vide legiti-

1. lego, -are (ligo) *iur.:* (testamento) donare, relinquere — *hagy, (végrendelettel) ajándékoz valakinek valamit.*

Que ... hedificia ... quibuscumque voluerint, valeant dare, donare, concedere et perpetuo legare: 1247 *CD Arp. cont.* XI p.347. Terram meam ... lego ecclesie Sancte Marie ad Insulam: 1270–1277 *CD patr.* VIII p.121. Idem decedens propinquis suis ... pro remedio animae suae legare in morte et conferre in vita ... liberam habeat facultatem: *Decr.* 1291. p.175. Quod liberam facultatem ... habuisset dandi et ligandi domine consorti et filie: 1304/1367 *PRT* II p.516. Quod in dominium cuiusdam possessionis ... dicte eorum ecclesie per condam Laurenrium filium Bernaldi testamentaliter legate legitime

vellent introire: 1390 Juhász, *Tschan.* p.226. Clenodia domus sue ... prefatis ... testamentaliter legasset: 1446 *TT* 1909 p.246–247. Caesar ... (quas primo Caesare interfecto e domo eius ad se transtulerat Antonius), reddere volens Romanis id quod legatum erat a Caesare (τὸ καταλειφθὲν ὑπὸ Καίσαρος): IAN.PANN. *Plut. dicta* p.83. Te elegit Virgo Maria, / predotavit gratiarum donis, / ut custodires et gubernares / legatum sibi Hunicum regnum: XVI^m. Dankó, *Hymn.* p.394. Cui ... pecunias sub testamento legaverit: 1515 Pesty, *Szörény* p.159. Obtinuit quandam vineam, ... olim per Gallum Feier illi monasterio legatam: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.78. Metas Hungariae ... regia maiestas rectificare; et castra illa impignorata, ad quorum redemptionem per condam Georgium archiepiscopum Strigoniensem, notabilis quaedam legata est summa pecuniarum; redimere dignetur: *Constit.* 1526. 28. — [92]

2. lego, -ere, legi, lectus (*gerundium:* legundum)

A *praevalente notione originaria:* **1** colligere — *összegyűjt, összeszed;* **2** chordas l' i. q. aptando in concentum redigere — *hangol;* **3** perlustrare, sequi — *elhalad valami mellett, bejár.* — **B** *recitare — (fel)olvas:* **1** *gener.:* per scripta, litteras sim. percipere — *olvas;* **2** docere, in studiorum universitate lectionem habere — *(egyetemen) előad;* **3** *eccl.:* missam celebrare, rem divinam facere — *misét mond.*

A **1** Cum ... noster ... stylus sulcum insidentium adgrediatur glebarum, quo ... omnibus amotis zizaniis, paleis cum pala excussis nobilem cererem legamus: GER. p.81. Erythraea legat, quos celat concha lapillos: IAN.PANN. *Paneg.* 1,232 (p.15). Fructum profundis mente de sulcis legens (καρπούμενος): *Id. Plut. dicta* p.53. Suscipe me ... velut florem viridibus lectum de cespitibus ... offerentem: IOH. THURÓCZ 13 (p.16). Tanta leguminum copia successit, ut legi omnino nequiverint: BONF. I,8,241. Nam templis legata meis legere sigilla / lampada, campanas, calices: TAUR. *Staur.* V,392–393. **2** Instrumenta sua musica vehementius ad meliora convertunt chordas legendo (χορδολογούντες) et accuratius aptando ac personando: IAN.PANN. *Plut. inim.* p.8. Increpabat cives, quod semper eosdem legerent (ἔλεγε) magistratus: *Id. Plut. dicta* p.71. **3** Cum fecissemus ... in presencia commetaneorum legi ipsas metas, nullus ... contradixit: 1258 *CD Arp. cont.* XI p.448. Hadriacos, Veneta legis arbore, fluctus: IAN.PANN. *Paneg.* 1,123 (p.9). Fluctibus eiicimur; legimus fracta rate litus: TAUR. *Staur.* I,160.

B **1** Legimus in Apostolo (*Eph.* 2,14): quia Christus est pax nostra, qui fecit utraque unum: GER. p.15. Scriptum reverenter legimus: *Ibid.* p.39–40. Unde quia cuncta ... scribere ob legentis fastidium nequimus, idcirco ... studemus mandare nuncium: 1097/XV–XVI *CD Croat.* II p.1. Plurima miracula ... non sunt scripta in hoc libro, ne tediosa prolixitas legentibus fastidium ingereret: *Leg. Lad.* 11 (p.527). Ad nos mittatis aliquos, ... qui videant et legant litteras domini pape: 1232 *Mon. Str.* I p.282. Quandam cartam ... ad legundum michi presentarunt: 1342 *PRT* II p.396. Prout in chronicis legitur Ungarorum: *Decr.* I.1405. exord. 4. Inter tragicos ... hiis temporibus communiter Seneca legitur: IVAN. 2^{uu}. Legens (ἀναγιώσκων) res gestas Alexandri lacrymavit: IAN.PANN. *Plut. dicta* p.82. Unde volui id munus obmittere, nisi legens Iacobum Ber-

gomensem impегissem in annum precisum obitus Sancti Antonii, ubi vires resumpsit: VALENT. HADN. *Calcul.* p.34. Post concionem sacerdotis ... reciperet ... praecepta legenda: *Chron. F.M.O.* p.222. 2 Decem persone, sic per te doctorate seu doctorande ... ubique locorum legere et docere ... valeant et possint: 1438 Teleki, *Hunyadiak* X p.24–25. Supplicat ... Mathyas rex, ... quatenus sibi studium generale ... cum deputatione salarii legencium ... erigendum ... concedere ... dignemini: 1465 Császár, *Acad. Istr.* p.101. 3 Fratres missam ... celebrare et legere teneantur: *Form. styli* II,169 (p.251). In aliis autem familiae nostrae locis ... neque missae, neque vesperae canentur, sed expressa tantummodo voce legantur: *Leges eccl.* III p.621. Sacerdoti, qui legebat missam ante dominum principem, dum dominus Nicolaus debilitabatur, dedi X den<arios> Ung<aricales>: 1500 *MTT* XXVI p.22. — [102]

legumen, -inis n. (legimen, ligumen) *olus* — *zöldség*. Decimas omnium frugum ... videlicet frumenti, sili-ginis ... et omnium leguminum ... secundum ... ap-probatum consuetudinem tocius Ungarie, que vim legis obtinet, ... persolvi faceremus: 1229/XIV *CD Croat.* III p.325. Decimarum solucio ... ad nostrum comune cel-larium debita fieri consuevit tali modo ... de frumento, siligine, ordeo et legiminibus simul vel divisim: *Stat. Zagr.* I,50 (p.45). Oleum et aleyca *mittat* ... ut ... et talibus legumenibus habundemus: 1404 *Zsigm. oklt.* II,2962. Fru-menti, pabuli, leguminis, vini, denique aliquot bonorum ad vescendum fructuum mira abundantia: PETR. RANS. *Epit. Ind.* II,110. Dum legumina et ipsam aquam regio cibo et vino praeferret: VALENT. CYB. *Laud.* 191. — [25]

lehenus, lehinius, lehinus, lehun, lehyn vide 2. laneus
lembus, -i m. *λέμβος, cymba, navicula* — *sajka*. Licet angusto noster natet aequore lembus, / id tamen immensos undarum attollere montes / assolet et vastis crebro saevire procellis: IAN. PANN. *Eran.* 7–9 (p.252). Qui nuper toto lembos egere profundo, / pro frenis remos, pro signis frena regentes: IAN. PANN. *Paneg.* 3,2,102–103. Lembos tumultuarios fabricantur; quos, ut celerius face-rent, asseres pellibus rite conglutinant: BONF. I,10,146. Forte Petri lembum nulli virtute secundus / Iulius aequo-reis iactatum fluctibus acri / defensum studio tuta in sta-tione locabat: TAUR. *Staur.* I,104–106. — *Ut videtur f.*: Ibi una lembo conducta Ferrariam ... adnavimus: 1454 Ábel, *Adal.* p.219. — [8]

lemo, -onis n. et **lemonia, -ae** f. et **lemonium, -i** n. (li-monia) *fructus arboris citrus* — *citrom*.

Pro lemonibus ... missis domino episcopo ... den<ari> 50: 1496 *Rechn. Hermannstadt* p.215. Kawen Michel habet lemonia lagenas 13 (lagena pro flor<enis> 4.): 1503 *Qu. Kronstadt* I p.12. Qui lemoniarum duo vascula ... vexit: 1504 *Rechn. Hermannstadt* p.417. Pro una lague-na aceti et lemoniis ... asp<eri> 7: 1520 *Qu. Kronstadt* I p.270. Limonie due bone vendantur d<enario> I. De ma-ioribus lemoni<i>s quatuor aut tres d<enario> I: 1522 *TT* 1889 p.376. — [20]

lemures, -um m. *larvae nocturnae* — *kísértet*. Occurrerent profecto animo tuo sapidiora quedam, que averet ... ut ab hiis scriptis nostris ... quasi ab quibusdam nocturnis lemurius delusam memoriam cupidus abstraheres: IOH. VITÉZ *Epist.* 2,25. Insani per noctem visi

lemures: BONF. I,4,39. — [2]

lenator vide levator

lenigatio vide 1. levigatio

lenigo, -are *lenem facere, lenire* — *csillapít, enyhít*.

Licet id ... quadam necessitate inducti fecissemus, ad lenigandum aliorum motum et scandalum temperandum: 1238/1377 *CD Hung.* IV/1 p.105. — [1]

lenimen, -inis n. *levatio, solacium* — *enyhítés, vigasz*.

Bonus ... in examine districti iudicii ad dexteram divi-nam collocatus iusti iudicis dulci lenimine mereatur con-foveri: 1232 *CD Croat.* III p.374. *Servitia* ipse ... prae-sertim nostrarum adversarum valetudinum ... tempesta-te magna animi corporisque nostri quiete et lenimine ... exhibuit: 1510 *Podmaniczky oklt.* I p.576. — [3]

lenio, -ire, -ivi, -itus *mitem reddere, placare* — *csilla-pít, enyhít*.

Ad leniendum seviciam cordis ipsorum, ... quam ... in nostram gerebant maiestatem: 1289 *CD patr.* VI p.341. Abigail ... lenivit David „offerens ei ducentos panes” (*I. Reg.* 25,18): Vizkelety, *Serm. LK.* Gloss. 30 (p.222). Car-men erat pueri (*sc. Achilles*), ... / ... / nosset ut iratos dictis lenire bimembres: IAN. PANN. *Paneg.* 1 praef. 21–23 (p.2). Non etenim poterit quisquam lenire dolorem: MART. THYRN. *Ad procer.* I,217. — [6]

lenis, -e *mitis, mollis* — *enyhe, szelíd*.

Estimantes leniorem conditionem impositam Sarrace-nis in Ungaria, quam pauperibus Christianis: 1232 *Mon. Str.* I p.281. Visitavit *Deus* ... peccata non fomentis lenibus, quibus suos consueverat consolari, sed in verberibus, ... subsanando eos, cum irriguit (*sic*) calamitas: RO-GER. *epist.* p.551–552. Ipse clamabat populum acri me-dico et grandi repurgamento indigere; quapropter non le-nissimum (τὸν ἥδιστον) quemque sed indeprecabilem eli-gendum: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.71–72. — [9]

lenitas, -atis f. *clementia, mansuetudo* — *kímélet, sze-lídség*.

Contingit ... lenitate (τῆ λειότητι), voluptate surri-piens mentem *daemon*: CERB. *Max.* II,19. Rigorem iusti-tie lenitate temperans misericordie, talem se erga subdi-tos exhibebat, ut ab eis potius amaretur, quam timeretur: *Leg. Lad.* 4 (p.518–519). Ne *confessores* indiscrete et fre-quentius faciem inspiciant confitentis et maxime mulieris, sed patienter audiant, quid dixerit in spiritu lenitatis: *Syn.* 1279. 95 (p.144). *Pietate* asperitatem ulcionis regie, ... lenitate miseracionis condire consuevimus: 1403 *CD Ká-rolyi* I p.524. Multos ignavia et regis lenitas plane fefellit: BONF. IV,1,194. Mirarentur ... et maximam omnibus ordinibus lenitatem ascriberent, quando *etc.*: 1522 Iványi, *Nemzetk. jog* p.61. — [20]

leniter adv. 1 *leviter, cursim* — *könnyedén, futólag*; 2 *lente* — *lassan, lomhán*.

1 In contemplationibus iudicii mundi ... partem va-sorum Dei leniter affatim tetigit *theologus*: GER. p.6. Ut vestram sanctitatem ... obsecrem, maturet principes ... ad succurrendum reip<ublice> Christiane non vocare so-lum ac lenius invitare, sed ... auctoritate sua ducere: 1524 Theiner, *Vet. mon.* II p.632. 2 Te ... vallibus imis / le-niter exiguo serpentes murmure rivi / ... vocabant: IAN. PANN. *Pac. Ital.* 7–9 (p.211). — [5]

lenitivus, -a, -um *quod lenem efficit* — *csillapító, eny-hító*.

Socius ... prioris generalis ... verba pungitiva semper devitet, ... sed potius interserat lenitiva et gratiosa: GREG. YÖNGY. *Dir.* p.b.II^v-b,III^f. — [1]

1. leno vide *levo*

2. leno, -onis *m.* *qui meretrices alit, prostituit — kerítő.*

Nil iam in te, lenone opus est, nil arte magistra, / lenonis vires nasus et artis habet: IAN. PANN. *Epigr.* I,290,7–8 (p.583). Minori excommunicatione ligati hi sunt. Usurarius publicus, leno, raptor, meretrix, ... hi etiam debent privari ecclesiastica sepultura: 1494 *Sacra concil.* p.297. Habebitis agere non cum hominibus aut vestri similibus, sed cum epulonis (*sic*) vinolentis, cum cocis, cum lenonibus, patenariis principibus (*sic ed., recte forsant*: principum), cum furibus, cum predonibus et proditoribus patrie vestre, denique cum timidis atque ignavis: 1525 Kubinyi, *Politikai viták* p.193. — [4]

lenocinium, -i *n.* **1** *proprie: ars lenandi, negotium lenonis — kerítés, a kerítő tévékenysége;* **2** *meton.: illecebrae — csábítás (eszköz).*

1 Nec eis ... aut infamatis de lenocinio, favore ... talium mulierum domos ipsas ... locare, vendere ... praesumat: *Syn.* 1279. 52 (p.106). Ex viris uxorum, ex fratribus sororum lenocinio quam plurimi vita a fedo hoste donati: BONF. II,8,297. **2** Et ne presentis libelluli pagina in posterum alicuius possit violari lenocinio: 1234 *PRT I* p.737. In patriam relatus ... ad lenocinia voluptatum revocare animum *coepit vir indomitae libidinis*: BONF. I,5,204. Christi legem ... nullis verborum lenociniis constat esse conscriptam: *Tripert.* concl. p.426. — [7]

lens, lentis *n.* *φακός, nomen leguminis — lencse.*

Item ... de minutis rebus, utputa anseribus, pullibus, avibus et modicis piscibus et lentibus ac aliis similibus, licet alias sint tributa exacta, tamen non exiguntur: c.1400/1476 *TBM XV* p.211–212. Item pisa et lentia ad usum coquine emere feci *f<lorenis>*: II: 1520 *CD Zichy XII* p.384. — [14]

lente *adv.* (lencius) *segniter, tarde — lomhán, kése-delmesen.*

Cum pro reverencia apostolica, tum vero ob carum persone affectum lencius me suis votis restitisse: IOH. VITÉZ *Epist.* 59,7. Reverendissimus meus Quinqueecclesiensis (*sc. episcopus*) ... vel hanc curam penitus abiiciet vel lentius tepidiusque aget: 1517 Wenzel, *Fuggerek* p.109–110. Fluvius ... lente vadit: GABR. PECHW. p.17^r (t). — [4]

lentesco, -ere (lentessco) *debilitari, lentum fieri — bágyad, lankad.*

Ut nisi vite suffocetur igniculus in corpore, vigor fidei non lentescit: 1351 *DRH II* p.128. Volat deinde epistola per omnium manus, fit silentium, legitur, lentescit vulgaris opinio: 1522 *MTT* 1885 p.342. — [2]

lentessco vide *vocem praecedentem*

lenticula, -ae *f.* *φακός, nomen leguminis — lencse.*

Quod de singulis iugeribus singulos medios saponem usque ad sumpnum mensurando Borsienses ... puta: de tritico, de siligine, de ordeo et de avena, item de lenticulis, pisis ... dare ... tenebuntur: 1329 *Mon. Str.* III p.149. — [1]

lentigo, -are *a vocabulo 'lentigo' meton. i.q. lentiginosum reddere, commaculare — a 'szepő' szóból névátvitellel: szepőlősit, szepőlőssé tesz; beszenyyez, megfertőz.*

Iudicantes commisimus ... Valentinum eo, quod ipse

possessionem dicti Desow indebite lentigasset et rubigasset, si esset nobilis, talionem reddere possessionem, si autem non, in iudicio sex marcarum contra eundem Desow fore convictum: 1348 *Zala oklt.* I p.476. — [1]

lento, -are *flectere — fordít, irányít.*

Iohannes ... sagittas suas in eodem certamine contra nostram maiestatem atrociter lentavit et obiecit: 1312 *CD And.* I p.262. — [1]

lentos, -a, -um (*comp.: lencior*) **1** *segnis, tardus — lassú, lomha (a de rebus corporeis v. incorporeis; b de hominibus);* **2** *mollis, tranquilluss — nyugodt, édes.*

1 a *Miseratio* Regis coeli, qui singulis dat veniam, lentis procedit passibus ad vindictam: 1246/XVIII *CD Hung.* IV/1 p.403. Fluvius ... tam parvissimus, ut si capillum in ipsum quis iactasset, suo lento motu vix potuisset inferius remove: *Chron. saec. XIV.* 11 (p.266). Brevis erit res, ... si per intermissiones intervallaque lenciorum spem nostrum non fecerimus: IOH. VITÉZ *Epist.* 37,30. Frondea grandaevum qua dissecat insula primas / Danubium lento lambentem flumine portas: TAUR. *Staur.* I,211–212. **b** *Obliquo* nunc fertur lenta meatu (*sc. nympa*): IAN. PANN. *Celebr.* 76. Qui lentus in aula, / ceu populator iners ... / quaesitis fruitur vestris: IAN. PANN. *Paneg.* 2,1796–1798 (p.155). Ut vulgo omnes acerbum ... et acrem putarent, quam paulo ante plus iusto patientem et lentum iudicassent: BONF. V,5,117. **2** *Comprimo* saepe genas et lentum invito soporem: IAN. PANN. *Eleg.* I,11,17 (p.323). — [22]

leo, -nis *m.* *nomen bestiae: λέων — oroszlán (a proprie; b imago hominis; c signum caeli, sidus — csillagkép).*

a *Banus* ... more leonis rugientis ... hostium cuneos ... perturbavit: s.1268/XVIII *Reg. Arp.* II/1 p.42–43. Velut leo intrepidus in medium astantis aciei irruens: 1274 *CD patr.* III p.21. Pre dulcore semper ridet / tuus leonis animus: MÜGELN 3 (p.234). Ipsum corpus ... pater Antonius ... terribilium leonum suffultus auxilio inter saxosam convallem ritu fidelium terre gremio commendavit: *Transl. Pauli* p.5^r. Non tigrim cervus tremuit, non dama leonem: IAN. PANN. *Paneg.* 1 praef. 13 (p.2). Et leo sic rabiem preno consumit in hoste, / ursus et informis prolis amore furit: MART. THYRN. *Ad procer.* I,205–206. **b** *Quaquam* horum *evangelistarum* effigies vultuum varientur in hominis et vituli et leonis et aquile mirabilibus formis: GER. p.64. Erat (*sc. S. Ladislaus*) ... manu fortis et visu desiderabilis et secundum phisonomiam leonis magnas habens extremitates, statura quippe procerus *etc.*: *Leg. Lad.* 3 (p.517); *quoad fontes* cf. Sz 2000 p.139. Ad Ungaris (*sic, recte var.: Hungaros*) predicandum / rex fortis (*sc. S. Stephanus*) eligitur; / ex leonis fauce mellis / favus gratus nascitur: XIII *Dankó, Hymn.* p.199. **c** *Sol* fervidus Leonis ingrediens signum fervido messorum quassabat estu: IOH. THURÓCZ 702 (p.205). — [45]

leonculus, -i *m.* *catulus leonis — oroszlánkölyök.*

Aliquando non pigebit murisculi ope leonculum reti irretitum fuisse, explicatum: PETR. VÁRAD p. 131. — [1]

leonicus, -a, -um *ad leonem pertinens, leoninus — oroszlán-.*

Palatinus et ... frater suus leonica accincti audacia ... in dictam Pesth accesserunt: 1406 *CD patr.* VII p.442. — [1]

leoninitas, -atis f. *usus consonantium verborum — rímelés; rímek alkalmazása.*

Non solum ... finales coincidentias, sive leoninitates sive quascunque frequentes consonantias interdicimus in dictamine, sed eminentes dispositiones metrorum sive rhythmorum: IOH. LEM. p.18–19. — [1]

leoninus, -a, -um *ad leonem pertinens — oroslán-.*

Laurentius sub quodam castro, quod leonina audacia manuali praelio capere attemptavit, lethalia recepit vulnera: 1264 CD Hung. IV/3 p.198. Sine pavore leti et mortis metu leonina audacia suffultus: 1397/1406 Wenzel, Stibor p.101. Veluti athleta fortis sue milicie flores animositate leonina protendens: 1423 Zsigm.oklt. X,1275. Cum idem Ioannes ... leoninā assumtā audaciā ... nonnullos ... in terram prostraverit: 1427 Katona, Hist.crit. XII p.484. Item unum monile 'naswa' dictum duas figuras leoninas in se continens: 1433 Mon. episc. Zagr. VI p.396. Tam ... Diodorus, ... quam Herodotus ... dicentes, quod ... Hercules ... substrata sibi pelle leonina obdormivisset: IOH. THURÓCZ 40 (p.22). — [12] *Vide etiam* leonicus.

leopardus, -i m. *nomen bestiae, πάρδαλις — párdúc.*

Scutus (sic) rubei coloris, continens in medio quandam leopardum coronatum argenteum: 1415 Mon. herald. II p.17. — [2]

lepide adv. **a** iucunde — kellemesen; **b** facete, iocose — szellemesen.

a Fistula pastoris lepide resonabat ubique: MART. THYRN. Ad procer. II,219. **b** Nonnulla cum amicis verba relaxandi animi gratia lepide falseque fecisse dicunt: BONF. III,8,310. — [4]

lepidus, -a, -um *facetus, ingeniosus — szellemes, tehetséges.*

Quales (sc. hendecasyllabos) tenero prius Catullo, / aut Marso lepidove Martiali / dictavit Iocus et levis Cupido: IAN. PANN. Epigr. (Mayer) 338,7–9; cf. ibid. 339,3–4: agnosco in tenero sinu latentem / Pontani lepidum tui libellum. Lepidi agricolae (οἱ χαρίεντες γεωργοί) rosas et violas putant a se reddi meliores, allii et cepis iuxta plantatis; quia quicquid solo inest acerbi et putidi, totum eo derivatur: Id. Plut. inim. p.20. Rex Mathias malos sacerdotes suo lepido sermone coarguit: GAL. 11,19. — [6]

leporalis, -e **1** adi.: *ad leporem pertinens — nyúl-;* **2** subst. m.: *canis venaticus — vadászkutya.*

1 Tria rethe (sic) leporales ... restituere non ... assumpserint: 1351 Haz. oklt. p.259. **2** Duos leporales ... abduci fecissent: 1482 Zala oklt. I p.619. — [4]

leporalius *vide* leporarius

leporarifer, -i m. *venator (leporum) — (nyúl)vadász.*

Fidelis noster Heem, comes leporariferorum nostrorum ... quandam terram liciscariorum nostrorum, ... dicendo eandem esse vacuum et habitatoribus destitutam, sibi dari a nobis ... postulavit: 1278 Haz. oklt. p.80. — [1]

[Bellus]

leporarius, -a, -um (leporalius) **1** adi.: *ad leporem venandum pertinens — nyúlászó;* **2** subst. m.: *canis venaticus — vadászkutya;* **3** subst. n.: *vivarium, ubi non solum lepores, sed etiam alia animalia pascuntur — vadaskert.*

1 Receptis ... quatuor marcis ... et uno cane suo leporario: 1379 CD Zichy IV p.116. Quod comites eorum ... in exigendis birsagiis ... equum leporalius, arma et aves convinctorum vel convincendorum auferre non prae-

sumant: 1457/XVII Dipl. Banat. I p.142. **2** Duos leporarios bonos ... aufferri fecisset: 1411 CD Zichy VI p.78. Quomodo Georgius ... in ... vineis cum suis leporariis et aliis canibus venaticis sepissimis vicibus suas venationes hincinde faciendo vineas predictas ... destrui fecisset: 1449 Mon. eccl. Vespr. I p.138. **3** Fragrant leporaria regia flore, / flore crocum tenero cultis innascitur hortis: TAUR. Staur. IV,127–128. — [7] [Bellus–Dreska]

leporicius, -a, -um *ad leporem pertinens — nyúl-.*

Unam tunicam de atlach rubei coloris subductam pellibus leporiciis pro missis ecclesie Sancti Michaelis: 1523 LtK 1925 p.131. — [1]

leporiferalis, -e (leporoferalis) *ad leporem pertinens — nyúl-.*

Tria rethe leporoferales, duo peple reddere et restituere assumpsisset: 1351 Haz. oklt. p.258. — [1]

leporinus, -a, -um *ad leporem pertinens — nyúl-.*

De mille leporinis pellibus, quinque pondera solvuntur: 1288 Mon. Str. II p.239. VII pelles vulpinas membranales et L pelles leporinas: 1394 Acta Cassov. p.51. Gallinas, carnes leporinas ... asp<eris> 21: 1522 Qu. Kronstadt I p.446. — [7] [Bellus]

leporizo, -are *cum canibus venaticis lepores et alias feras agitare venarique — vadászkuttyákkal vadat felhajt, vadászik.*

Quomodo Georgius de Kawas ... in ... vineis cum suis leporariis et aliis canibus venaticis sepissimis vicibus suas venationes hincinde faciendo vineas predictas uvasque et botros atque vites per suos et aliorum secum venantium et leporizantium equos in magna earum parte conculcari et destrui fecisset: 1449 Mon. eccl. Vespr. 1437–1464. I p.138; DF 200 465. — [1] [Dreska]

leporoferalis *vide* leporiferalis

lepos, -oris m. *facetiae, sal — szellemesség, finom ötlet.*

Miror, ... / et quod sit mixtum cum gravitate lepos: IAN. PANN. Poem. 10,9–10 (ItK p.613). Te vatum optime, culte Martialis / , ... pater leporum / ... et facetiarum, / ... / qua possum, sequar in meis libellis: Id. Epigr. I,241,1–5 (p.563). Plus fidei Catholicae et sociorum causam patrocinii habituram, quam verborum elegantiam et orationis leporem: LAD. MACED. Or. 5. — [7]

lepra, -ae f. *nomen morbi cutis — lepra, bélpokosság; a proprie; b transl. de peccatis.*

a Domina ... leprosa non est, ... quamvis aliquammodo dispositione previa ad lepram disposita existat: 1418 Sopron tört. I/2 p.132. Si reus sum, paralysis et lepra me invadat: Tripart. III,36(2). **b** Aqua verbi Dei ... mundat animam a lepra septem vitiorum mortalium: Serm. dom. I p.6. Vinum lepram inducit: VALENT. CYB. Laud. 393. — [15]

lepraetactus, -a, -um (lepretactus) *leprā laborans — leprás, bélpoklos.*

Unum florem pro lepretactis in Rosenaw: 1413 Zimmermann, Urkb. III p.586. — [1]

lepretactus *vide* vocem praecedentem

leprosorium, -i n. *locus, ubi leprā affecti curantur — leprások kórháza.*

Sententiam diffinitivam et declarationes praedictas, ad omnia alia similia hospitalia, oratoria, leprosorina, xenodochia, orphanotrophia, expositoria, hermitagia, silvanectaria, reclusoria et pia loca ... dirigi volumus: 1409

[Bellus]

Schmauk, *Suppl.* p.160. Ratio leprosorii in die conversionis Pauli: 1505 *Rechn. Hermannstadt* p.393. — [2]

leprosus, -a, -um *leprā affectus (etiam ut subst.) — leprás (főnévként is).*

Claudi plantarum soliditatem, leprosi mundam cutem (*cf. Matth. 11,5*) ... meruerunt: *Leg. Steph. minor 8* (p.400). Leprosus quidam ad sollempnitatem eius veniens, preventu meritorum eius in via mundatus est: *Leg. Lad. 11* (p.526). Ut homicidas ... tamquam excommunicatos et leprosus evitent: 1307 *Mon. Str.* II p.573. Vineam nostram ... super domum leprosorum sitam ... dividi fecimus in duas partes: 1342 *CD Hung.* VIII/4 p.584. Unum florenum pro leprosis: 1413 Zimmermann, *Urkb.* III p.586. Domina ... leprosa non est, ... quamvis aliquantulum ... ad lepram disposita existat: 1417 *Sopron tört.* I/2 p.132. Statim ... martyr cepit coruscare miraculis ... leprosis, mutis, paralyticis, hydropicis incurabilibus sanitatem conferens: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XXXV, K. Leprosus uno dumtaxat osculo ... mundavit: BONF. I,5,156. Ad quem respondit, quod Iesus predicavit in evangelio de decem leprosis (*cf. Luc. 17,12 seqq.*): 1524 *Sopron tört.* I/7 p.116. — [40]

lepus, -oris m. *nomen animalis: λαγώς — nyúl.*

Via ... ducit ad quendam montem, qui dicitur mons Leporis: 1113 *Dipl. Hung. ant.* I p.395. Cum illi densitatem veprium ... tanquam canes, lepores et apros (*ed.: apres*) investigantes percurrere videbantur: ROGER. 34 (p.580). Cum ... prior et fratres ordinis Premonstratensis de monasterio Sancti Michaelis in Insula Leporum defectum temporalium non modicum sustinere<n>t: 1245/1278 *Mon. Budapest* I p.44. Populi capreollos et lepores libere possunt venari: 1265/1270 *CD Arp. cont.* XI p.501. Insulam super Danubio circa Veterem Budam existentem, que quondam Insula Leporum vulgariter, nunc autem Insula Beate Virginis Marie nuncupatur, ... concessimus ... sorori nostre: 1276 *Mon. Budapest* I p.159. Litteris ... regis ... sanctimonialibus de Insula Leporum gracie concessis ... obedire volentes ... concanonicum nostrum ... duximus destinandum *etc.*: 1347 *CD And.* V p.99. Scutus (*sic*) ... continens in medio quendam leopardum coronatum argenteum, tenens in ore quendam leporem saucium: 1415 *Mon. herald.* II p.17. Insula ... olim leporum, postea Beate Marie insula dicta est: 1462-1464 *Matth. epist. Rom.* p.35. Obvius arrectis stabat auriculis lepus: TAUR. *Staur.* IV,411. — [29] [*Bellus*]

lerna, -ae f. *coenum, sordes — piszok, szenny, mocskok.*

Quomodo essent nonnullae ... persone, ... que ... sacerdotes Dei ... improbas lernas et inhonestos homines appellare ... presumerent: 1524 *Mon. ecll.* I p.140-141. — [1] [*Somogyi*]

lesio, lessio *vide laesio*

letabilis, -e *mortifer — halálos, halált okozó.*

Idem ... captivum ... captivavit et ... binis letabilibus vulneratus vulneribus ipse idem remanendo, et insuper unus ex ipsius proximis ... in eodem conflictu nostro occubuit: 1255 *Reg. Arp.* I p.331. — [1]

letabiliter *adv. letaliter — halálosan.*

Nicolaum ... iidem letabiliter vulneraverunt: *Chron. Pos.* 75 (p.45). — [1]

letabund- *vide laetabund-*

letalis, -e (laetalis, laethalis, lethalis, letolis) *exitialis,*

mortifer — halálos, végzetes.

Post forte praelium ibi commissum ... acceptis laethalibus plagis vix vivus remansit: 1250/XVIII *Reg. Arp.* I p.278. Comes ... contra ... Tartaros apud fluvium Sioiow laudabiliter dimicavit, ubi laetale vulnus in brachio dextro accipiens amissis omnibus bonis suis vix mortis periculum evasit: 1250/XVIII *Ibid.* I p.278-279. Vulneribus extiterunt letolibus sauciati: 1273 *CD Arp. cont.* IV p.33-34. Diversitati infirmitatum huiusmodi, etsi non omnibus, magis tamen lethaliibus, cupientes ... adhibere medelas: 1309 *Sacra concil.* p.142. Qui ... letale bellum adversus ipsos fideles nostros ... fovebant: 1423 *Zsigm. oklt.* X,1275. Cum nos ... cum nefandissimo Turco ... letale prelium commissemus: 1448 *Mon. herald.* I p.69. Ut se letali potionatum pharmaco intellexit, reliquum, quod in poculo superfuerat, ... uxorem haurire coegit: BONF. I,8,31. Mavors in Thracas letalia dirigat arma: TAUR. *Staur.* II,235. — [61]

letaliter *adv. (laetaliter, lethaliter) mortifere — halálosan.*

Post inflicta quam pluribus lethaliter vulnera, ipse ... fuit graviter vulneratus: 1243/XVII *CD Croat.* IV p.191. Ditricus per iaculum in fronte lethaliter vulnerato: SIMON KÉZA 9 (p.150). Tunc iidem furore repleti eundem Bartholomeum ... dire verberari et letaliter vulnerari fecissent: 1418 *CD Károlyi* II p.41. Fuerat laetaliter vulneratus a quodam apro: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.58. — [41]

letania *vide litania*

letanter *vide laetanter*

letargia, letargus *vide lethargia, lethargus*

lete *vide laeta*

letera *vide littera*

lethaeus, -a, -um *ad Lethen (flumen apud inferos) pertinens — léthéi (az alvilági folyóhoz tartozó).*

Non lethaea meam tenuere obliviam mentem: IAN. PANN. *Poem.* 9,5 (*ItK* p.612). — [1]

lethalis, lethaliter *vide letalis, letaliter*

lethargia, -ae f. (letargia) *ληθαργία, nomen morbi — álomkór.*

Quis est qui aliud putet, quam hominem desipere, et ... letargiā vel potius amentiam laborare: c.1480 Teleki, *Hunyadiak* XII p.145. — [1]

lethargus, -i m. (ληθαργός) (letargus) **1** *proprie: lethargia — álomkór;* **2** *transl.: defectus memoriae, oblivio — feledés.*

1 Olim lethargum et oblivionem ipsi veteres Dionysio consecrabant, ... quia in vino delinquentes officii obliviscerentur: VALENT. CYB. *Laud.* 16. **2** Cum infinita sit mencium labilitas humanarum letargi frequentius voragine mersa: 1475 *Kolozsvár oklt.* p.250. — [2]

lethifer *vide letifer*

leticia *vide laetitia*

leticopium, -i n. *merces, salarium — fizetés, fizetség.*

Pro duabus cuppis, ... pro leticopio ratione filii regiae maiestati geniti honore datis ... flor<enos> 90 den<arium> 0: 1506 *Rechn. Hermannstadt* p.433. Domini ... assignarunt ... nuntio regio ... pro leticopio ... unam cuppam a domino Anthonio Polnar receptam: 1507 *Ibid.* p.480. — [3]

letifer, -a, -um (laetifer, lethifer) *exitialis, mortifer — halálos, végzetes.*

Cuncta cunctorum benedicunt Creatorem. ... Ipsa quippe letifera et nobis valde contraria ad eadem insunt. Solus homo, ut ita dixerim, differentius segniusque reddit *benedictionem Creatori*: GER. p.108. Similiter lethiferis vulneribus sauciatis, aliis vero semivivis in conflictu eodem derelictis: 1275/1279 Schmauk, *Suppl.* p.13. Nephandissimi facinorosi alumni ... evaginatis gladiis ac laetiferis iaculis ... strata in eadem prosilientes ... Nicolaum ... necaverunt: 1387 Koller, *Hist. Quinq.* VII p.297. Recti sibi conscia virtus / letiferum nil Theta pavet: IAN. PANN. *Paneg.* 2,2212–2213 (p.176). Letifera occiduo clava est infixata cerebro: TAUR. *Staur.* III,76. — [12]

letificatio, letifico vide laetificatio, laetifico

letigium vide litigium

letitia vide laetitia

letitime vide legitime

letolis vide letalis

letor vide laetor

letum, -i n. mors, obitus — *halál.*

Sic transeuntes fluvium Budrug, cum predictum parvum fluvium transirent quasi leti, tunc per inundatione aquarum Ketel equo offendente in aquam submersus est, et sociis suis adiuvantibus vix a leto liberatus est: P. MAG. 15 (p.55). Cuncta vorat letum: MÜGELN 13 (p.242). Sine pavore leti et mortis metu leonina audacia suffultus: 1397/1406 Wenzel, *Stibor* p.101. Ipse ... absque metu leti ... celsitudini nostrae placabiles impendit famulus: 1432 Katona, *Hist. crit.* XII p.590. Nec dignus iniquis / ... Petrus podagris / acerbo Lamola leto: IAN. PANN. *Paneg.* 1,644–645 (p.37). Cur durus arator / ... servilia bella / moverit et leto proceres proscrisperit atro: TAUR. *Staur.* I,16–18. — [12]

letus vide laetus

leuca, -ae f. leuga, mensura itineris Gallorum (*definitur passibus*) — *gall mérföld.*

Venerunt ... principes Romani ante ipsum regem usque duas leucas: IOH. O.M. 168 (p.160). Cuius fluminis *Olth* latitudo extenditur ad unam leucam Gallicanam: *Ibid.* 170 (p.164–165). — [2]

levamen, -inis n. levatio, solacium — *enyhítés, enyhülés, vigasz.*

Prosperitas rerum tuarum fit quodam modo quasi dulce levamen innumerabilium quas actenus perpessa sum miseriarum: 1146 *MIÖG* p.374. Cum nobilis domina ... dulci levamine et continuis provisionibus ... semper affuisset: 1379 *CD Croat.* XVI p.7. Sed quid faciam, aut quo fugiam, ubi subsidium et levamen honoris me<i> inquiram: 1449 *TSz* 1929 p.134; *DI 80* 935. Esset ... nobis eius praesentia ... adversae ... valetudini nostrae satis gravi ... non parvum levamen: PETR. VÁRAD p.265. — [8]

levatilis vide lavatilis

levatio, -onis f. (levacio, lewiacio) **1** proprie: *actus sursum levandi (alicuius rei) — felemelés;* **2** transl. (**a** pecuniae i.q. exactio — *beszedés, átvétel;* **b** levamen — *enyhítés, könnyítés;* **c** militum, exercitus i.q. *conquisitio, delectus — sorozás, toborzás.*)

1 *Iudex* utramque partem misit ... ad candens ferrum Waradinum, ut homo Obulgani ferrum portaret. In die autem levationis ferri ... Micula et Crachun subterfugerunt iudicium ferri: *Reg. Var.* 365. Puerum etatis decem annorum existere, sic ... eundem ad levacionem et depo-

sicionem dicti lapidis molaris ... inabilem ... existere ... agnoveramus: 1450 *CD patr.* III p.394. **2 a** Extunc tenebimur ... post dictas quatuor septimanas et levationem pecuniarum praetactum fortalitium ... rumpere, destruere et annihilare: 1460 *Dipl. Sáros* p.67. Pro non levatione summe sedecim florenorum ... convictus extitit: 1525 *Podmaniczky oklt.* II p.336. **b** Civitas Cibiniensis ... aliquid ad presens maxime indiget lewiacionis: 1454 *Teleki, Hunyadiak X* p.431. **c** Si dominus rex ac praelati ... huiusmodi levationem exercitus ... facere non vellent: *Decr.* 1459. 27. — [22]

levator, -oris m. (lenator) transl.: **1** exactor, qui pecuniam recipit — *behajtó, beszedő;* **2** *conquisitor (militum) — toborzó.*

1 Taxarum levatoribus seu exactoribus ... damus sub edicto, quatenus etc.: 1413 *PRT VIII* p.442. Quod tricenas marcas argenti ... levatoribus eorundem censuum persolvissetis: 1458 Zimmermann, *Urkb.* VI p.12. **2** Sigismundus ... universis capitaneis, levatoribus, ductoribus et sollicitatoribus presentis ... exercitus ... salutem et gratiam: 1415 *CD Zichy VI* p.361. Fidelibus nostris universis et singulis capitaneis, belliductoribus, sollicitatoribus et lenatoribus quorumlibet exercituum: *Form. styli II*,45 (p.179). Wladislaus ... belliductoribus ac levatoribus et sollicitatoribus ... salutem: 1492 *Héderváry oklt. I* p.479. — [26]

lævatus, -a, -um *lævus, planus — sima, sík.*

Prima meta est iuxta magnam viam levatam, que dividit terram Stane: 1201/1272 *CD Croat.* III p.9. — [2]

leviculus, -a, -um transl.: *aliquantum levis, inanis — könnyelmű, léha.*

Erat autem illa Metelli impudicior, Metellus vero ipse leviculus (ὕπόκοφος) et inconstans ac praereps: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.80. — [1]

1. levigatio, -onis f. (lenigatio) *actus levigandi, politio — csiszolás.*

Mensatori pro labore et lenigatione asserum 150 den<arii>: c.1400 *Rechn. Hermannstadt* p.7. — [1] *Vide etiam* lenigatio.

2. levigatio, -onis f. (levigacio) *actus lenigandi i.e. levem faciendi, mitigatio — enyhítés, könnyítés.*

Cum dicto avunculo nostro pro levigatione dicti regni nostri processit: 1304 *CD And.* I p.81. — [1]

1. lēvigo, -are *polire — csiszol.*

Ubi ... propylea ... ex levigato durissimoque ligno tessellata ... cernere erat: BONE. I,3,91. — [1]

2. levigo, -are *levem v. leviolem reddere — könnyít, könnyebbé tesz.*

Dum ... subiectorum ... onera levigamus: 1362 *CD Zichy III* p.209. — [1] *Vide etiam* lenigo. [Bellus]

levipendium, -i n. *neglegentia, contemptio — elhanyagolás, megvetés, semmibevétel.*

Vos id facere ... recusaretis etiam de praesenti in levipendium mandatorum regalium manifestum: 1440 Zimmermann, *Urkb.* V p.49; *DI 63* 138. — [1] [Somogyi]

levipendo, -ere, -pendi, -pensus *contemnere, neglegere — megvet, semmibe vesz.*

Ne levipendas (μη παραλογίζου) hanc occulta tua cognoscentem et accusantem te in in tempore exitus: CERB. *Max.* IV,33. Tu ... levipensis etiam pluribus litteris nostris ... singulum unum florenum ab eis ... exigere vel-

les: 1457 Sopron tört. I/4 p.223. — [5]

leviputo, -are *contemnere, negligere* — *megvet, kevés-re becsül.*

Non leviputandi regia estimacione servicii genus et fidei prestancia: 1439 Teleki, Hunyadiak X p.39–40. — [1]

levir, -i m. *frater mariti* — *a férj fivére, sógor.*

Ideo eundem Petrum filium Stephani levirum suum et suos posteros super omnibus premissis iuribus ... reddidisset expeditos: 1368 Sopron tört. I/1 p.153. — [3]

1. lēvis, -e *planus* — *simā.*

Non formae profuit illi / gratia, non leves et sine veste genae: IAN. PANN. *Eleg.* I,15,25–26 (p.348). — [1]

2. levis, -e **A** *proprie: parvi ponderis, minus gravis* — *kis súlyú, könnyű.* — **B** *transl.:* **1** *exilis, parvus* — *csekély, kicsi, szerény;* **2** *parvi momenti, tenuis* — *gyenge, jelentéktelen;* **3** *facilis, simplex* — *egyszerű, könnyű;* **4** *mitis, mollis* — *enyhe, szelíd;* **5** *inconstans, mobilis* — *állhatatlan, ingatag.*

A *De vehiculo:* Tenetur portare ... levem currum vini: 1233 PRT I p.717. — *De moneta:* Si leviores denarii ... ubicunque invenirentur, tamquam falsarii nostra auctoritate puniantur: 1342 DRH II p.108. Nullus ... audeat ... pecuniam nostram regalem ... nec circumcidere, graves a levibus discernere: 1405 *Ibid.* p.207. — *De armis:* Rapit ipse leves iuga in ardua turmas: IAN. PANN. *Paneg.* 2,2028 (p.166). Caeterum, quia nonnullae gentes, potissimum vero levis armaturae, sive huszarones hoc facere consueverunt: *Decr.* 1486. 31(6). — *De instrumento:* Vix dum fila levi tentarat tinnula plectro, / adspiceres placidas accelerare feras: IAN. PANN. *Paneg.* 1 praef. 9–10 (p.1–2). — *Abstracte:* Omne ... leve tendit sursum, et omne grave deorsum, ut dicit Aristoteles: *Serm. dom.* I p.50.

B **1** Infelicissimi nos et miseri, quantis involvitur eulogiis, qui non solum talibus ave dicimus, quin potius levissimo oblato munere eosdem iustificare non timemus: GER. p.145. Cuius non levis esse debet auctoritas: 1294 *CD Arp. cont.* X p.137. *Possessionem* pro leviori et minori precio, quam ipsa valuisset, ... Nicolao bano vendidisset: 1323 *CD And.* II p.78. Hoc enim certissime sciat maiestas vestra, nos non levia, sed extrema prope bonorum ecclesiae nostrae detrimenta passos esse ab aemulis nostris: PETR. VÁRAD p.90. **2** In quocunque iudicio gravi vel levi, magno vel parvo: 1288/1412 *Mon. Str.* II p.234. Non levis causa est belli, que ad perseveranciam stimulat: IOH. VITÉZ *Epist.* 37,27. **3** Hoc autem leve et suavissimum est, et mordatiorem animum facit in hoc, quod erigendum desiderium huius causae est: GER. p.39. Quia levem habuerant transitum utraque acies, pariter ad pugnam pervenerunt: P. MAG. 27 (p.67). Suis cancellariis ita mandans *rex*, quod per se levia et simplicia negotia expedirent: ROGER. 11 (p.559). — *'de levi' ut adv.:* *facile* — *könnyen:* Ne ... restitucio ab aliquo ... calumpniosa contentione de levi possit perturbari, ... cartam presentem fecimus annotari: 1230 *CD Arp. cont.* XI p.217–218. **4** Convenit ... levibus pellere moesta iocis: IAN. PANN. *Epigr.* I,381,6 (p.635). Levia ... emerserunt iurgia: IOH. THURÓCZ 3 (p.15). **5** Certe nulla est in levibus constantia: IAN. PANN. *Epist.* 17 (p.97). Fortuna quippe ipsa quam levis, quam inconstans, quam fallax sit?: *Tripart.* praef. p.6. — [74]

levita, -ae m. *diaconus* — *szerpap.*

Apparuit ... illi beatus levita et prothomartyr Stephanus: HARTV. 3 (p.406). Et sacerdotis et levite cunctique clerici, qui aderant ... implorabent adiutorium Domini nostri Iesu Christi: *Chron. saec. XIV.* (V) 165 (p.454–455). — [5]

levitas, -atis f. **1** *levamen* — *enyhítés, vigasz;* **2** *natura levis* — *könnyűség* (**a** *in bonam partem;* **b** *in malam partem de hominibus eorumque animo: inconstantia, mobilitas* — *állhatatlanság, könnyelműség).*

1 Si quis improvidus alienum servum ... ante regem vel maiores natu et dignitate duxerit, ut soluto servitutis iugo levitatem libertatis sibi acquirat: *Decr. c. 1010.* 21. Interdum etiam rigorem iuris levitate misericordie consuevimus temperare: 1422 Sopron tört. I/2 p.228. **2 a** Facundia materiae quinario numeratur; ut puta prolocutionis levitate, ne proferens illudatur, Latinitatis venustate, ... significationis luciditate, ... vocis brevitate, ... terminationis congruitate: IOH. LEM. p.10. **b** Quoniam nonnulli mortalium ... quem viderant et audierant, oblivionis levitatibus inscii immemoresque crediderunt: doctores ... invenerunt, ... ut quicquid humanae filii propaginis ratum fieri decernerent, ... litterarum memoriis commendarent: 1055 *Dipl. Hung. ant.* I p.149. Quae ... fabula verosimili adversatur et credens huiusmodi levitate mentis denotatur: SIMON KÉZA 40 (p.169). In executione sui propositi non usus levitate, sed magna morum honestate, modestia et tutele moderamine, quod faciendum decreverat, inchoavit: IOH. O.M. 157 (p.146). Mortalium ... sepe falsa sunt iudicia: non notanda notant, ambicionis, avaricie, levitatis innoxios criminantur: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 30,13. Femineae mentes multum levitatis abundant: IAN. PANN. *Eleg.* II,8,15 (p.379). Fraterna levitate subducti profana et impia arma sumpsistis: BONF. II,7,139. Preferebat impudicam levitatem, et preter fastum intolerabilem ... nil aliud in ea cernere erat: *Ibid.* II,10,55. Puellae plerumque animi levitate seducuntur: *Tripart.* I,91. — *Locut. i. q. nugae* — *haszontalanság:* Quo fit: ut plurimae levitates, timore, favore et praemio per illos committuntur: *Decr.* 1486. 9. — [37]

leviter adv. **1** *facile, simpliciter* — *egyszerűen, könnyen;* **2** *transl.:* *neglegenter, temere* — *könnyelműen;* **3** *lente, modice* — *lassan, mértéktelosen.*

1 Iuxta sacrum dictum omnia opera Dei investigabilia sunt. Ideo nunquam quorundam somniis leviter aures adcommodandum: GER. p.25. Ut ea, que in posterum conservanda disponuntur, litteris commendentur, et sic in memoriam futurorum levius revocentur: 1206 PRT VIII p.278. Grossitudo autem fundamenti trecentorum passuum erat, paulatim quidem sublevata artabatur, ut preminens pondus posset levius substentare grossitudo fundamenti: *Chron. saec. XIV.* (S) 4 (p.249). Haud unquam leviter pretiosa parantur: IAN. PANN. *Paneg.* 1,219 (p.14). De peccato veniali homo leviter resurgit, difficulter vero de mortali: *Serm. dom.* I p.22. **2** E contrario rex timetur, qui nil, nisi vermis ac putredo dicendus post mortem, et dux levissime honoratur contra decretum divinum et legem, quam Spiritus Sanctus de thesauris suis produxit: GER. p.157. *Anaxagoras* fuit argutus sic de coelestibus ausus, / tam nimium leviter talia verba loqui: MART. THYRN. *Ad procer.* I,273–274. **3** Si a<antiphona> descendit gradatim et leviter: Szalkai B,22. Et istud euouae fit, quando

officium primi toni incipit in d-solre finale sive leviter surgens, sive vehementer: *Ibid.* B,25. — [19]

leviticus, -a, -um *qui diaconi est — szerpapi.*

Apparuit ... illi beatus levita et prothomartyr Stephanus, levitici habitus ornatus insignibus: HARTV. 3 (p.406). — [3]

levo, -are (leno) **A** *proprie: elevare, tollere — föl-emel, magasba emel: 1 homines (etiam pass. et refl.: elevare — felemelkedik); 2 partes corporis; 3 res varias. — B in imag. (servata nonnunquam notione propria): 1 aliquem a sacro fonte baptismatis: testem adesse alicui sacris Christianis initiando — keresztszülőként keresztelésen vesz részt; 2 corpus sim. sancti: ossa canonizandi e sepulcro tollere, ut in loco convenientiore collocentur — kanonizálendő szent földi maradványait a sírból kivéve méltó helyen elhelyezi; 3 manum l. i. q. aggredi — megtámad; 4 cor, mentem. — C transl. v. meton.: 1 aliquem: eligere, creare — választ valamivé, megtesz valaminek; 2 banderium, exercitum, vexillum comparare — sereget állít, toboroz, szervez; 3 capere, recipere — felvesz, kap (a gener.; b pecuniam; c officium sim.: suscipere — vállal); 4 movere — indít (a causam i. q. litem movere — pert indít; b vocem: i. q. proferre — kiejt, mond). — D spec.: 1 relevare — enyhít, könnyít; 2 liberare — felszabadít, megszabadít.*

A 1 Cumque diutius deprecationibus insisteret, ... a terra levatus ... pendere cepit sanctus in aere: HARTV. 17 (p.425). *Zonuk*, quem ... quidam nomine Murthmur levavit in navim: IOH. THURÓCZ 300 (p.88). Rex iacens se levavit, et in lecto sedens dixit: *Ibid.* 317 (p.93). — *Nota in liturgia*: Omnes ... penitentes ... genua flectant. Quo facto diaconus ... dicat: 'Levate': *Ord. Str.* p.578. **2** Intuitum ad graves imo gravissimas Christicolarum angustias pie compassionis zelo in circuitu levando dirigentes: 1397/1406 Wenzel, *Stibor* p.98. Cumque levaret Moyses manus, vincebat Israel (cf. *Exod.* 17,11): ANDR. PANN. p.60. Levate igitur nunc, summe pastor et sacerdos sancte matris ecclesie, in circuitu oculos vestros et videte: *XV^{ex} Komárom vm.okl.* p.139. Priusquam rex et dux cum exercitu suo de gentaculis capita levassent: IOH. THURÓCZ 345 (p.101). *Frater* dum morti appropinquaret, ... laeto spiritu oculos levans ad ostiumque infirmariae prospiciens cepit ... praesentes ... compellere: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.201. **3** Qui fures Varadini cum levato ferro ad solutionem cogentur, supradictus Michael renunciavit iudicio ferri: *Reg. Var.* 77. Resoluto cingulo, discalciatis pedibus et terram super caput suum levando ... iurare: 1366 *CD Károlyi I* p.280. Accurri et ... / titubantia tecta levavi / suppositis nitens humeris: IAN. PANN. *Paneg.* 2,225–227 (p.74). Approdianus ... picarium ... levasset: 1515 Iványi, *Eperjes* p.430. O vere igitur beatus, qui levat crucem suam, et baiulans sequitur Christum: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.202.

B 1 Sicut est parentum infantis affinis ille, qui levat in baptismo sic et sacerdos, qui baptizat: *Syn.* 1450. p.4. Cum quedam paupercula filiam peperisset, Beata Elisabeth filiam de sacro fonte levavit: *Leg. sanct. Hung.* p.30^f. **2** Brachium ... ipsius sancti, item etiam brachium Sancte Agathe ... integra ... desub eadem ruina levata sunt: IVAN. 6^f. **3** Dum hec omnia, que acta fuerant, dux Salanus a suis fuga lapsis audivisset, manum levare ausus non fuit: P. MAG. 14 (p.53). Nemo adversarius inventus est eis, qui

levaret manus contra eos: *Ibid.* 44 (p.90). Si vero manum levaverit, vel aliquid ad percutiendum acceperit contra fratrem, eandem poenam ... sustineat: *Leges eccl.* III p.629. **4** Manus et cor levans ad ethera, ... talem erupit in vocem: *Leg. Steph. maior* 14 (p.390). Et cupidas mentes ad caelica regna levabant / tollentes geminas prorsus ad astra manus: MART. THYRN. *Ad procer.* II,147–148.

C 1 Atque ex suo genere levato rege nomine Gondiocho: *Leg. sanct. Hung.* p.3^f. **2** In exercitu, quem idem pater noster ... contra Romanum ... levavit: 1250/XVIII *Reg. Arp.* I p.278. Cum Herricus banus ... levatis vexillis cum multitudine armatorum ... contra nostram maiestatem insurrexisset. ... Cum levatis totis viribus nostris contra regem Boemie ... accessissemus: 1279 *CD patr.* III p.29. Gentes nostras, quas de presenti aggregare et levare potuimus: 1428 Tóth-Szabó, *Huszita* p.356. Itaque levavimus et eidem infrascripto modo stipendium divisimus ad unum mensem cum medio: *Bakócs-cod.* p.402. Hostes nostri ... per varia tormenta homines et gentes levare faciunt: 1514 *Mon.rust.* p.100. Isti capitanei, non alia officia exercendi, sed levandi gentes duntaxat ad exercitum generalem, et penes regiam maiestatem ducendi habeant facultatem: *Decr.* 1523. 45(1). Thesaurarius provideat de his; cum quibus maiestas sua, iuxta desiderium regnicolarum, banderium suum levare; et alia ad defensionem regni atque etiam ad necessitatem curiae suae pertinentia, disponere possit: *Decr.* 1526. 5. Per singula tamen capita rustici non levantur, nisi in extrema necessitate: *Ibid.* 10(2). — *Montana: constituere — bányát nyit: Ut ad levanda colendaque montana societatem facere et sub uno questu vina educillare possint: 1481 Teleki, Hunyadiak XII* p.170. **3 a** Literae vero iudiciales de conservatorio per magistros semper ad fortunam levare debeant: *Decr.* 1492. 40(6). **b** *Quod decime vini ... exacte, recepte et levate fuissent: 1373 PRT VIII* p.395. Kuttner debet deponere I flor<enum> et V g<ro>s<os>, quos debet Petrus levare sub cruce: 1394 *Acta Cassov.* p.55. *Possessiones pro ... mille et quingentis florenis ... plene levatis dederunt: 1424 Temes okl.* p.585. Ipsi levata illa summa pecuniae ... Ladislao ... dictum opidum ... remittere ... deberent: 1467 *Podmaniczky oklt.* I p.71. Redditus, proventus ... a quibuscunque debentibus ... levand<um> et excipien<dum>: *Form. styli II*,112 (p.219). Cum ... ad exolutionem pecuniarum levatarum requirentur, multas facerent difficultates: 1486 *Kolozsvár oklt.* p.274. Summam ... aureorum, quos ... cancellarius noster ... mutuo levaverat, ... recepimus: 1488 *Dipl. Mátyás III* p.381. Iidem dixerunt a praefato Michaelae et domina ... eius coniuge iam plene haberent lenatos et receptos florenos: 1492 *Sz* 1873 p.512. Pecuniam ab eo levavit: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.187–188. **c** Onera et quelibet gravamina ... super se levando: 1449 *Sztáray oklt.* II p.433. Onera ... et ... gravamina ... super se assumptendo ... et ... consimiliter in se levando coram nobis ... sunt confessi: 1454 *Csáky oklt.* p.399. Quicunque dominorum ... in assessorem electus officium in se levare suscipereque nollet: *Decr.* 1507. 4. Personalibus ... eorum astantiis oneribus ... in se levatis sponte obligarunt: 1512 *Dipl. Sáros* p.79. **4 a** Micula, Crachun et alii de villa Thazar, traxerunt in causam Obulganum ... pro Fenilii. ... In die autem levationis ferri ... Micula et Crachun subterfugerunt iudicium ferri, dicentes quod

non obsisterent absque iobagionibus castris ... cum quibus causam levaverant: *Reg. Var.* 365. Quod omnes causae ... in primis octavis, ante omnes alias causas levantur et iudicentur: *Decr.* 1492. 52. Nullius sint vigoris et momenti, sive in causis levatis, sive non levatis: *Decr.* 1498. 2(2). Levatā iam per iudicem ad discutiendum causā: *Tripert.* II,85. **b** Quam animam Sancti Pauli sancta celi culmina / laudant voce levata: XIV Dankó, *Hymn.* p.152. Precibus levatis instabat: *Ibid.* p.152–153. Strigoniensis presul ... voce ter levata ... plebem interrogat: IOH. THURÓCZ 688 (p.200).

D 1 Tum aliis hincinde nostris occurrentibus necessitatibus levandis nobis dignum iam subsidium aliquoties presterunt: 1488 *Brüsszeli okmt.* I p.6. Oleum ... etiam parum propter nauseam levandam: VALENT. CYB. *Laud.* 197. — *I.q. recreare — felüdit:* Cum placidis cupias membra levare locis: VALENT. CYB. *itCarm.* V,198. Ingeniumque levat leve murmur aquarum: TAUR. *Staur.* IV,419. Non etenim poterit quisquam lenire dolorem, / non ibi quis requie corpora fessa levat: MART. THYRN. *Ad procer.* I,127–128. **2** Cupientes regnum nostrum ab omni levare inquietudine, ut eo melius incitetur ad obsequium nostrum: 1468 *DRH* III p.174. Nos labore duplici transscribendi videlicet et remittendi levabitis: PETR. VÁRAD p.75. Cuius gratiam ita promeruit, ut eius opera ... ecclesias depressas levarit, exactos episcopos restituerit: BONF. I,8,94. — *In malam partem (tollendo):* Destruendo et confringendo abinde universas res et quaelibet bona ac clenodia domorum penitus et in toto levando ... asportassent depulissentque et abegissent: 1469 *Gyula oklt.* p.20. — [162]

levus vide laevus

lewiacio vide levatio

lex, legis f. *constitutio, praeceptum, condicio — rendelkezés, szabály, feltétel.* **A** strictius: *ius v. religio — jog, törvény, kötelezettség.* **1** gener.; **2** relig. (**a** de Vetere Testamento; **b** de fide Christiana; **c** de religione Mahometi). — **B** latius: *condicio, mos, norma, regula — előírás, feltétel, szokás, szabály.* **1** gener.; **2** versus, *artis logicae, musicae;* **3** iur. (**a** iudicium — *ítélet;* **b** multa, *poena — büntetés, bírság;* **c** iudices — *bírság, törvényszék;* **4** locutio *‘eā lege’; sequitur enunt. cum ‘ut’, ‘quod’.*

A 1 Unaqueque gens propriis utitur legibus: *Decr.* c.1010. praef. p.141. Nostre statuimus genti, ... ut sicut divinis legibus sunt ditati, similiter etiam secularibus addicti: *Ibid.* praef. p.141. Volumus quidem, ut et viduē et orphani sint nostrę legis participes: *Ibid.* 26. Hudwornicum ... ad serviendum ... monasterio ... obtuli, ... legem sibi statuens, ut terminos ... populosque et piscinas ... defendat et custodiat: 1075/s.1217 *Mon. Str.* I p.57. Rex Stephanus quidem destructor fuit infidelium, exactor legis per transgressionem: *Decr. a.1104.* praef. p.183. At si quis tenuerit *civem fugientem absque regis licentia*, quasi legis fracturam emendet: *Ibid.* 39. Si quis absque tali sigillo egredi temptaverit, ut legis prevaricator L pensas persolvat: *Ibid.* 82. Clerici Dalmatie lege canonum cogantur et iudicentur: s.1111/XIV *Dipl. Hung. ant.* I p.387. Ecclesie adversarii ad iudicium vocati, cum ... venire nolissent, nec L pensas secundum legem terre persolvere potuissent: 1134 *Mon. Str.* I p.85. Decimas ... secundum ... approbatam consuetudinem tocius Ungarie, que vim legis obtinet, ... persolvi faceremus: 1229 *CD*

Croat. III p.325. Compromiserunt in ... magistrum Cognoscentem, legum doctorem, canonicum Strigoniensem: 1233 *PRT* I p.716. Quemadmodum legis author sumus a Domino super suam familiam constituti, sic eiusdem legis conservator simus benignus ac etiam circumspexus: 1244 /1699 *CD Arp. cont.* VII p.170. Pia dispositione statuit lex humana, ut dum heredes legitimi non existunt, bona decedentium ad cognatos iure successorio devolvantur: 1278 *Reg. Arp.* II/2–3 p.219. Quicumque ergo edictum contempsisset praetendere non valens rationem, lex Scithica per medium cultro ... detruncabat: SIMON KÉZA 7 (p.147–148). Absit hoc a nobis, ut cuiquam alteri violentiam faciamus, qui et regiam maiestatem timemus, et regni leges observamus: PETR. VÁRAD p.124. Statuta ... et decreta ac leges, consuetudines regni hactenus divulgata ... in unum connectere *aggrediar:* *Tripert.* praef. p.2–4. — *Plur. per methaphoram i.q. ipse liber leges v. consuetudines continens — törvénykönyv:* Emimus leges quasdam regni Hungariae per Stephanum de Werbewcz editas mediante Iohanne Tischler, fl<oreni> 2: 1520 Myskovszky, *Bártfa* II p.115. — *Nota locut. ‘extra legem’ i.q. non legitime — törvénytelenül:* At in triennio eadem domina Sophia a Paulo Pinkoczy extra legem portasset unam filiam nomine Margaretham: 1495 *M. Sion* 1863 p.311. **2 a** Tenebre actiones illius *diaboli*, quibus clauditur paradisi, in quo continua nox est. Sive tenebre et umbra lex naturae et lex littere, in qua pauci usque ad adventum Dei Filii inluminati extiterunt: GER. p.138. Qui, sicut Dathan et Abyron in veteri lege seditionem moverunt contra Dominum, sic et isti ... populum a fide Christi averterunt: *Chron. saec. XIV.* 82 (p.338). **b** Diaboli autem iniquitas unum, quod potuit, fecit, nimirum quicquid ex lege Dei noviter venientes ad beatissimam illuminationem docuimus, abstulit: GER. p.51. Hunc *populum* secundum ecclesiasticam doctrinam instituens, iugum et legem discipline subpositis cervicibus adhibuit, omnesque inmunditias malorum prorsus destruxit: *Leg. Steph. maior* 2 (p.395). Populum Christianum, Christiana lege, Christiano ritu vivere oportet: PETR. VÁRAD p.126. Instituit, ... ut ... cum lacte precepta sacre legis imbiberet: BONF. II,1,34. Ecce quis nostrum legem Dei custodit, quis nostrum non est transgressor legis divine: XV^{ex} *Komárom vm.okl.* p.139–140. Transeo mille patres, quos lex purissima Christi / imbuit, et trinum qui coluere Deum: MART. THYRN. *Ad procer.* I,339–340. **c** De negociatoribus, quos appellant ismahelitas, si post baptismum ad legem suam antiquam per circumcisionem rediisse inventi fuerint, a sedibus suis separati ad alias villas removeantur: *Decr.* 1092. 9. Quot animarum milia in servitutem abducta, Satanae legibus imbuta sunt: NIC. BAR. 34.

B 1 *Naturae:* Animadvertentes etiam, quod lege naturae omne compositum in sua componencia resolvitur: 1264 *Mon. Str.* I p.502. — *Mortis:* Mortali lege ... succedentium vel de servis in liberos, vel de liberis in servos aunderet aliquos transferre: 1138/1329 *Mon. Str.* I p.95. Humana conditio debilis et infirma vergit ad occasum mortisque subiecta legibus: 1269 *CD Hung.* IV/3 p.495. — *Nobilitatis:* Ipse pius rex ... nobilitatis legem imitans, quoniam excelsa eius mentem minime elevaverunt et infima non deiecerunt, ... tanquam pacis amicus et charitatis patronus ipsos Venetos ad certam annuum solutionem perpetue

subiugavit: *Transl. Pauli* p.6^r. **2** Favus ... distillans (*Prov.* 5,3): dulci enim metrorum lege, et ordine resonantium mulcat (*recte*: mulcet) animos: GER. p.27. Mortales instructissimi quondam introductiones ad cognoscendam rerum veritatem doctissime finxerunt. Secundum id vero denticatissimas leges dederunt, ponentes primum genus, deinde speciem, et cetera, quae tu docere non cessas: *Ibid.* p.33. Tonus est certa lex et regula troporum cantus choralis: *Szalkai* B,4. **3 a** Consencientesque sint comites et iudices presulibus suis ad iusticias faciendas iuxta precepta legis divinae. Et nullatenus per aliquorum mendacium vel falsum testimonium neque periurium aut per premium lex iusta in aliquo depravetur: *Decr. c.1010.* **2.** Si qua striga inventa fuerit, secundum iudicalem legem ducatur ad ecclesiam: *Ibid.* 33. Noli ... per te ipsum diiudicare, ... sed potius huiusmodi negotium ad iudices mitte, quibus hoc commissum est, quo illi secundum suam hoc discernant legem: *Inst. mor.* 5. Privilegium vestrum ... corroboramus antiqua lege patrum nostrorum: *1141 CD Croat.* II p.49. Propter quod nos eidem ecclesie ... duas villas nostras ... cum ... capellis ipsarum villarum cum lege iurisdicionis et diocesana prorsus exemptis et in ius Strigoniensis ecclesie pleno iure transfusis ... cessimus ... possidenda in perpetuum: *1276 PRT X* p.537–538. Quibus ipsis partiendam talentum iustitiae autumnandum fore creditur certa lege: *s.1287/1364 Zimmermann, Urkb.* I p.153. Visitatio synodalis id (*rectius*: ad) ipsum et nos ... lege dyocesana et iure capituli pertineret: *1296 Mon. Str.* II p.390. Advenerunt consuetudinarias leges et lites huius regni fere omnino ignorare dignoscantur: *1371 Pesty, Krassó* p.107. Particulam terre ... in lite remanentem ... estimet in condigno eius precio et valore lege regni requirentem: *1402 Juhász, Tschan.* p.234–235. Quam rem vituperantibus dicebat se ob armorum strepitum leges non exaudisse (τῶν νόμων οὐκ ἔξακούσαι): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.76. Quamquidem etiam libertatem, seu privatam legem ... mandamus ... per omnes ... iudices amplecti: *Form. styli* III,148 (p.541). Praeterea universae literae adiudicatoriae omnium dominorum et regnicolarum, ... quia vetustae legi et libertati totius regni Hungariae dilatio palam praeiudicare videtur, per magistris protonotarios de facto restituantur: *Decr. 1515.* 44. **b** Si quis liberorum furtum commiserit, hac lege componere decrevimus. Si semel, redimat se, si potest, sin autem, venundetur. ... Si secundo, simili legi subiacet: *Decr. c.1031.* 7. Si quis illorum, qui vulgo udvornich vocantur, furtum commiserit, lege liberorum diiudicentur: *Ibid.* 21. Quicumque absque regis licencia vagum tenuerit, LV pensas solvat. Et si apud dominum quicquid sit furatus, dominus a crimine iudicio purgetur, et qui fideiussor eius fuerat, illum ostendat, idemque si inculpabilis fuerit, eandem legem persolvat, quam retentor eius: *Decr. a.1104.* 42. **c** Ut si quis uxorem suam coram legibus adulteram probaverit, ipsa penitentiae subiaceat: *Syn. a.1116.* 5. Quem captivando ... ad legem aduxisset: *c.1309 CD Zichy* I p.123. — *Nota 'legis peritus' i.q. iurisperitus*: Christus requirenti legisperito quid faceret, ut vitam eternam possideret, respondit etc.: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* VIII,L. **4** Eaque lege et mente tuum adventum futurum presagiunt, ut in quemcumque locum adveneris, lux venisse quaedam et spes salutis videatur: IOH. VITÉZ

Or. 1,60. Lucia, vis futui; faciam, sed lege sub illa, / ut teneas culi murmura foeda tui: IAN. PANN. *Epigr.* I,207,1 (p.550). Liberam emisieritis, ea lege, ut ea ... reproberet et confutaret: *Form. styli* II,61 (p.189). Licet ... bona ... sibi ... restituta fuerint, ea tamen lege et conditione, quod deinceps seditiones ... in regno nostro non faceret: PETR. VÁRAD p.9. — [209]

lexi- vide *lixi-*

liardus, -a, -um color equi: griseus — almásszürke (ló színe).

Emi a Turcis ... equos duos Turcos, unum liardum promelatum sine sella pro florenis quadraginta septem de auro puro et de bono pondere et est sine testiculis. Et alium emi bajum clarum balcianum in quatuor pedibus: *1507 Sz 1870* p.674. — [1]

libamen, -inis n. quod libatur — áldozat(i adomány).

Sensu antiquo praevalente fere i.q. haustus — korty: Illic prima sibi lactis libamina Clio / blanda dabat: IAN. PANN. *Celebr.* 195–196. — *In honorem hominis*: Cuius fidelia servitia dum consideramus, ad regie dilectionis libamina invitamur sibi facienda: *1312 Sztáray oklt.* I p.40. — *In honorem Dei*: Ara illesa nusquam, nec immolatio tuta, sed nec libamina legitima: IOH. VITÉZ *Or.* 7,52. — *Actio v. ritus ipse libandi*: Quod quidam laici ... plebanos ... infestare ... consueverunt ... non verentes huiusmodi matrimonium sanctum sacramentum, quod licet et cum merito tempore debito ... contrahere poterant, diabolico libamine mortaliter inficere: *Syn. Vespr.* p.66. — [6] *Vide etiam* libramen.

libellulus, -i m. liber parvus — könyvecske.

Ne presentis libelluli pagina in posterum alicuius possit violari lenocinio: *1234 PRT I* p.737. — [1]

libellus, -i m. (libellum) **1** liber parvus, opus(culum) — könyv(ecske), írásmű; **2** index, inventarium — jegyzék, lista; **3** iur.: litterae, scriptum — levél, irat.

1 In libello, ... quem ad Andream presbiterum ... de divino patrimonio expressimus, ... latissime anno preterito disputavimus: GER. p.178. Ipse rex quoque paterne dilectionis ardore conpunctus libellum de institutione morum constituit: *Leg. Steph. maior* 15 (p.391). Explicit libellus de dictamine et dictatorio syllogismorum editus a ... Iohanne dicto Lemovicensi: IOH. LEM. p.68. *Orosius* multa in libellis suis apochrifis confingens ex daemonibus incubis Hungaros asseruit generatos: SIMON KÉZA 2 (p.141). *Deus* cordis mei agellum / perfunde, ut libellum / in specie ritmorum / de ortu Hungarorum / componem: MÜGELN 4 (p.235). Gaudebas ... / passim ... iacentes / nondum intellectos, tamen attractare libellos: IAN. PANN. *Paneg.* 1,45–47 (p.5). Epigrammaton libellum Ioanni Corvino inscripserat cum haud iniucunda inutilique prefatione: BONF. IV,7,180. Scriptori, qui scribebat libellum orationale pro domino principe, dedi secundo II flor<enos>: *1500 MTT XXVI* p.54. Quidam litteratus in Sanctum Paulum et alios sanctos devotionem in sua infirmitate gerens convaluit et huiusmodi libellum conscripsit: VALENT. HADN. *Mir.* 69 (p.112). Quendam libellum ... leges et consuetudines eorum vetustas et receptas continentem ... nobis obtulerunt: *Tripert.* approb. p.16–18. Non opus est nostris haec scribere facta libellis, / edocet hoc multis aspera pugna locis: MART. THYRN. *Ad procer.* II,119–120. — *Nota i.q. pars i.e. caput operis* — fejezet, a mű része: Ideo quinto terminato libello istius-

modi conclusionem faciamus: GER. p.78. 2 Nos abbas et conventus specificamus Vesprimiensi capitulo ... libellum super quibusdam decimis quarundam villarum: 1228?/1230 PRT I p.691. 3 Quia partes attulerant ... arbitris petitiones et libellos querimoniales innumerabiles: 1233 PRT I p.716. Renunciamus ... nos propterea libelli oblationi, litis contestationi: *Várad stat.* I,6 (p.22). Ex ... libello responsionis ... partium ... ipse ambe partes ... se spoliatus fuisse ... declarabant: 1421 *Mon. Vesp.* IV p.402. Hoc et praetori longo narrare libello / ... memini te: IAN.PANN. *Epigr.* I,94,5-6 (p.502). Per modum libelli summarii et summarie petitionis in figura nostri verbo proposuit eo modo: 1477 *CD Zichy IX* p.166. Libellum seu libellos et quascunque petitiones summarias verbo aut in scriptis dando et offerendo: *Form. styli* II,63 (p.191). — *Nota i.q. accusatio conscripta — vádirat:* Quo libello oblato ... in causam attractos (*recte:* attractis) dictus Stephanus Fodor respondit ex adverso: 1418 *Sztáray oklt.* II p.195. Petit ... dominus Iohannes eundem Nicolaum canones incidisse et sibi iniuriatum fuisse declarari ... salvo iure ... alium seu alios libellum seu libellos contra ipsum formandi et porrigendi: 1428/1436 *Csáky oklt.* p.347. — [62]

libens, -entis (lybens) *facilis, promptus — készséges, szíves.*

Duo ... ad dominum regem directi fuere pontifices, quorum alter lybens secundum scientiam potiorum, alter zelum legis ... referens, ... divine legis ferventi succensus ardore efficacibus rationibus assignatis regi ... restitisset in faciem, per ipsum regem multis contumeliosis conviciis est affectus: 1288? *Sz 1910* p.7. Crucis Christi fers iam grata / libens testimonia: a.1341 *Dankó, Hymn.* p.211. Reddite sunt ... littere. ... Accepi libens, subii et executus sum mandatum operam: IOH.VITÉZ *Epist.* 27,1-2. Totum, ... quod possum, libens ad beneplacita vestrae reverendissimae d<ominationi> offero: PETR.VÁRAD p.230. — *Locut.: libenti animo i.q. libenter — szívesen:* Regie decet sublimitati animo concedere libenti et petencium desideris congruum impertiri suffragium: s.1243 /1276 *CD Arp. cont.* II p.146. — [17]

libenter adv. (lubenter; *comp.:* libencius, lubencius, lubentius) *propenso animo, prompte — készségesen, szívesen, öröme.*

Tecum libencius degant, quam alicubi habitent *hospites:* *Inst. mor.* 6. Placuit itaque, utpote petitioni vestre libentissime annueremus: 1141 *CD Croat.* II p.49. Ecclesiam ... contulimus liberaliter et libenter perpetuo possidendam: 1211 *Mon. Str.* I p.197. Considerantes devotionem servitii mei vobis libenter exhibiti et libentius exhibendi, ... meis debitis ... liberaliter consulatis: IOH.LEM. p.58. Quamdiu vero mecum eris, tibi et tuis comitibus libenter victui necessaria ministrabo: *Leg. Gerh. maior* 3 (p.484). Tanto ad eos munificencie sue gratiam lubencius effundunt: 1397 *Wenzel, Stibor* p.89-90. Nisi prepositura ipsa alia - ut nostis - dispositione preventa fuisset, libenter persone illi, que nobis cara est, favorem opportunum detulissemus: IOH.VITÉZ *Epist.* 66,16. Novas ... tragoedias libenter (ήδέως) spectare: IAN.PANN. *Plut. negot.* p.30. Quod eo lubentius faciunt, quando genus est hominum ultro ad bellum natum: BONF. II,6,21. Opera nostra ... non deerit inposterum, quam nos ... lubenter

offerimus: PETR.VÁRAD p.191. *Maiores vestri dumque fuisset opus pro libertate parentum, / ... / pergere tentassent furiosa mente libenter, / per freta, per terras, per scopulosque graves:* MART.THYRN. *Ad procer.* II,71-74. — *Nota 'libentius velle' i.q. malle:* Ubi idem libencius vellet, unum fundum ... liberum ab omni onere ... daret: 1355 *CD And.* VI p.353. Verum ... idem ... hoc modo libentius vellet complacere in omnibus, ... quam displicere p<aternitati> v<est>rae: PETR.VÁRAD p.72. — *Per pleonasmum:* Multo libencius hunc ipsum in assecutione dicte ecclesie prefato domino Benedicto preferri mallent: IOH.VITÉZ *Epist.* 72,32. — [115]

1. liber, -a, -um I *de hominibus (saepe ut subst. m.):*

A proprie: 1 *ἐλεύθερος, (de iuris statu), qui sui arbitrii est (saepissime ut subst. m. v. f., opp. servus) — jogállását tekintve (köz)szabad (a gener.; b t.t.: qui agro suo utitur; c t.t.: qui in possessione ecclesiae laborant; d 'hospes liber': qui in regno sibi sedem deligit — 'szabad vendég', aki az országban letelepedik; e qui in obsequio alicuius vivunt — akik valakitől proprius függésben élnek; f 'dominus liber' cf. Germ. Freiherr, qui in possessionibus suis ius gladii habet, liber comes — báró, aki birtokain pallosjoggal rendelkezik, szabadispán); 2 non invitus, voluntarius — önkéntes; 3 integer — ép, sértetlen; 4 exemptus, immunis, liberatus, vacuus ab aliquā rē — szabad, mentes valamitől. — B iuncturae verbales: 1 'liber est': alicui licet, concessum est — valakinek szabad tennie valamit; 2 'liberum constituere, facere, reddere sim.:' liberare — felszabadít.*

II de rebus: **A de iuris statu. — B liberatus, exemptus ab aliquā rē — mentes valamitől. — C non impeditus — akadálytalan. — D spontaneus, voluntarius — önkéntes, szabad: 1 arbitrium, voluntas; 2 forum, nundinae; 3 cum nomine actionis; 4 ius et facultas aliquid faciendi; 5 'liberum est' i.e. licet cum dat. cum inf. — E integer, iustus, perfectus — teljes, tökéletes. — F 'liberi denarii' i.q. a liberae conditionis hominibus ac advenis seu hospitibus exigebantur — füstpénz; szabad jogállásúaktól, idegenektől, vendégektől szedett adó.**

I A 1 a Agesilaus dicebat Asianos frugi servos esse, liberos nequam (ἔλεγε ... ἐλευθέρους μὲν κακοὺς εἶναι): IAN.PANN. *Plut. dicta* p.59. **b** Si vero liber alicuius occiderit servum, reddat alium servum vel precium componat: *Decr. c.1010.* 14. De his, qui liberos in servitutum redigunt. ... Secundum regale decretum statutum est, ut nemo comitum vel militum posthac liberam personam servituti subdere audeat: *Ibid.* 22. Ut liberi suam custodiant libertatem incontaminatam. ... Quisquis ... fornicatur cum ancilla alterius, sciat se ... pro eodem crimine ... decoriari. Si vero secundo ... iterum decorietur ac depiletur. Si autem tercio, sit servus pariter cum ancilla, aut redimat se: *Ibid.* 28. In hoc regali concilio decretum est, ut si quis liber connubium ancillae alterius sciente domino ancillae elegerit, perdita libertatis sue industria perpetuus efficiatur servus: *Ibid.* 29. Si quis illorum, qui vulgo udvornich vocantur, furtum commiserit, lege liberorum diiudicentur, testimonium autem eorum inter liberos non recipiatur: *Decr. c.1031.* 21. Ibi habetur aratrum unum, mola cum molario, mansio una, ... duae mansiones liberorum, quae pertineant ad Alexium puerum: 1061/XVII *TBM XVI* p.54. Si quis liber vel servus in furto captus fuerit, suspendatur. ... Liber in furto captus, si ... obcecatus fuerit, filii sui et fi-

lie sue, si X annorum aut minoris etatis fuerint, in libertate permaneant, si vero maioris etatis ... in servitutem redigantur. ... Servus autem vel liber, si anserem aut gallinam furatus fuerit, monoculus efficiatur, et quod furatus est, reddat: *Decr. c.1077. 12.* Sarraceni, ... qui ... servilis conditionis hucusque fuerunt, ... nunc ... facti sunt stipendiarii et liberis hominibus sunt equales: *1232 Mon. Str. I p.281.* c Idem monasterium ex donativis nostris consensu et confirmatione auctoritatis apostolice dotavimus terris, silvis, piscinis, vineis, villis, populis tam liberis, quam servis: *s.1015/1403 Dipl. Hung. ant. I p.72.* De decimacione liberorum abbatum. Abbates de liberis suis dent decimacionem episcopis: *Decr. 1092. 27.* Si quis vero clericus servus ecclesie fuerit, filii eius ad pristinam servitutem non redeant, sed inter liberos ecclesie habeantur: *Syn.c.1100. 29.* Liberi quique ac hospites, sicut Sclavi vel ceteri extranei, qui in terris laborant aliorum, pro libertate tantum denarios dent: *Decr. a. 1104. 80.* Dedit ... comes ... et servos, quorum nomina hec sunt: ... Chuda cum filiis et filiabus, quia uxor libera est: *1198 CD Arp. cont. VI p.194.* Villani de Nyr ... impiecierunt quosdam liberos homines eiusdem villae ... dicentes eos extorres: *Reg. Var. 7.* Choucad uxor Tekudini servi Fabiani conquesta est ... Varadiensi episcopo dicens, quod cum ipsa sit libera, dominus suus Fabianus velit eam redigere in servitutem. At ille dixit eam suam esse ancillam. Illa vero dixit tutorem suę libertatis ... interea ... Choucad ... confessa est se esse ancillam Fabiani ... Fabianus vero ipsam quidem retinuit sibi in ancillam, sed filias eius dimisit esse liberas cum omni generatione, que ab illis est successura, ut quam ipse, tam omnis earum progenies utriusque ubi voluerint manendi habeant libertatem: *Ibid. 197.* Multos liberos et liberas ... ad ineffabile dedecus nostre maiestatis iugulando abduci facientes: *1324 CD And. II p.128–129.* d In suscipiendis etiam aut dimittendis liberis hospitibus, qui volunt terram inhabitare et colere, domnus abbas huius loci habeat potestatem, qui tamen proficisci debent ad exercitum et regis expeditionem, sicut fecerunt nobis viventibus: *1146 PRT I p.598.* *Udvarnici* gaudere debeant privilegiato nomine hospitem liberorum: *Decr. 1267. 2(2).* e Ego Bela tercius ... servorum meorum numerum pariter et officia distinxit. Et quia aliqui inter eos libertatis sibi nomen usurpare consueverunt, eos, qui liberi sunt et liberi uduornicorum vocari consueverunt, placuit nobis sub numero designare: *1186/1265 CD Arp. cont. VI p.164.* Illi autem dixerunt se iobagiones esse a generatione, qui scilicet liberi sancti regis dicuntur: *Reg. Var. 147.* Hec sunt nomina iobagionum liberorum de eodem predio: Vrlov, Phylippus: *c.1237/? PRT I p.773.* f Magnificos fideles nostros dilectos Udalicum liberum de Grafenegk et Gamredum de Fronaw ad nos destinarunt: *1472 Mátyás lev. I p.278.* Curias nobilitares eiusdem ... Petro ... curie nostre magistro ... ac Ambrosio ... libero domino de Olnod *donavimus: 1523 MTT VI p.8.* 2 Comes ... predicto ... liber et spontaneus se dedit in obsidem: *1295 CD Arp. cont. X p.185.* *Nota in malam partem i.q. effrenatus, insolens, libidinosus — fegyelmezetlen, önkényes:* Plerique ... diversis epulis saginati vicio ventris et gutturis facile spumantes in libidinem, quanto liberiores se fecerunt, tanto licentius in plurima debachati sunt vicia: GREG. GYÖNGY. *Epit. 15 (p.43^v).* 3 Si reus extiterit, sicut fur pereat, sin au-

tem, liber et sospes evadat: *Decr. c.1077. 16.* Homo ... ab omni penitus ferri rubigine atque combustione extitit liberrimus: *1211 PRT I p.621.* 4 Duximus discernendum: quod nullus abbatum aut conventus dicte ecclesie decimas, possessiones aut conditionarios manumittere et ab eorum conditionibus liberos reddere ... habeat facultatem: *s.1024/1350 PRT VII p.479.* Ecclesie populum instituit esse tam liberum, ut nichil decimarum cuiquam episcopo dare deberet, sed preposito soli et fratribus, prout ab eo institutum est, servitium exhiberet: HARTV. 12 (p.418). Servitium quod probum decuit armis et milicia exercuit et ibidem vulnera passus fuit. ... Et quum dignum remuneratione ipsum censui hac eum retributione dotavi, ut omnino liber et a prefate ecclesie servicio retractus in domo regia cum omni progenie in sempiternum deserviat: *c.1163–1164 CD patr. VI p.3.* Adicimus etiam, ut ab omni iurisdicione et iudicio comitum de Zolum pro tempore constitutorum sint penitus liberi et exempti: *1255/1338 Mon. Str. I p.427.* Omnes cuiuslibet condicionis homines ... ab omnibus decimis ipsarum vinearum ... liberi sint et exempti: *1309 Ibid. II p.592.* Sculthetus et omnis posteritas eius ab ... collectis sit vel sint liber seu libera et immunis semper: *1343 CD patr. VII p.396.* De hiis omnibus (*de decimis frugum et distributis*) fecit rationem, sic quod liber est et solutus: *1406 Fejérpataky, Szám. p.117.* Nulla piorum porcio ... ab huiusmodi infestacione sit libera: IOH. VITÉZ *Or. 7,112.*

B I Ad que fora quilibet liber sit veniendi et recedendi nullo penitus gravamine obstante vel tributo: *s.1024/1350 PRT VII p.479.* Omnis homo ... in sylva nostra liber sit habitare: *1308/XVIII Reg. Slov. I p.247.* Valeat ... braxeatoria aedificare, ut vinum et cerevisiam vel quecumque alia potuum sint liberi vendere communiter: *Ibid.* Non sint liberi emere hic quascunque pelles, nisi in foris nostris ebdomadalibus: *Form. styli II,475 (p.445).* 2 Roma vero usque hodie esset ancilla, nisi Eneades fecissent illam liberam: *Inst. mor. 6.* Servum liberari (*var.:* liberi) homicidam, si seniori placuerit: *Decr. c.1031. 4.* Damacham et Houodi et Hudi liberas esse constituo, ut nulli quicquam servitii debeant, exceptis quadraginta diebus unaquaque mulier decem ulnis de tela et decem missas pro me celebrare faciant: *1152 PRT I p.601.* Ibidem etiam dedit duos exequiales, scilicet Sinreh cum ... duobus filiis Iacobo et Cimeregu. Nam tercium filium videlicet Scereda liberum omnino dimisit dans ei quatuor boves: *1199 CD patr. V p.3.* Et sic eundem Paulum, ratione dicte dotis et rerum parfarnalium predictarum reddidit liberum et omnino expeditum: *1322 Mon. Str. III p.16.* Praefatam dominam Eleenam ac Catherinam de dicta captivitate vestra liberas emittere debeatis: *Form. styli III,23 (p.472).*

II A Ex preordinatione deliberata Pacusio nostro comiti curiali ... ratione locacionis ville Opatovich ... dedimus unum liberum laneum cum libera curia: *1291/1314 CD patr. VII p.217–218.* Iudex et sui successores legitimi habebunt duos laneos liberos et molendinum proprium, piscatorem, thabernam, fabrum et omnem proventum quatuor operariorum mechanicorum: *1403 Zsigm. oklt. II,2514.* Civitatibus, oppidis et liberis villis ... salutem et gratiam: *Form. styli II,228 (p.286).* Iudicia, que in sede magistratus thavernicorum regalium ... cum assistentia assessorum illius et ceterarum liberarum civitatum

... fieri debuissent, ... pretermissa sint: 1468 TT 1902 p.296. Causa, que inter ... capitulum ecclesie Waradiensis ... ac inter ... mercatores liberarum civitatum nostrarum regalium parcium Transsilvanarum ... vertebatur: 1476 CD *Arp. cont.* VII p.172. — *Nota t. t. 'l. villa': colonia privilegio instructa (vide etiam Ladányi E., TSz 1980 p.450–477) — kiváltságolt település:* Nos, Erney villicus ... ac omnes hospites libere ville de Dobycha ... significamus, ... quod etc.: 1244/1270 CD *Hung. adn.* III p.1. *Villae cuidam monasterio collatae non minus sunt in nostra protectione constitute, quam alie libere ville nostre: 1251–1269 CD patr.* VI p.161. Quos (*sic, recte:* quas, *sc. terras*) populi liberarum villarum nostrarum vel dominae reginae ... occupaverunt: *Decr.* 1267. 5; *cf. ibid.* 2(2): Et ipsi illi gaudere debeant privilegiato nomine hospitum liberorum. Hospites ... liberarum villarum regis scilicet et reginae nobiles regni nostri non possint iudicare: *Decr.* 1291. p.174. Hospites libere ville de Chichan universi ... asseruerunt, quod etc.: 1293 CD *patr.* VII p.228. Preterea ab omnibus iobagionibus nostris ... in quibuslibet villis liberis ac etiam uduarnicalibus villis quocunque nomine vocitatis ac regionalibus constitutis, exceptis civitatibus muratis, nonam partem omnium frugum suarum et vinorum ipsorum exigi faciemus: 1351 DRH II p.132. Idem ... quandam plantulam vinee sue ... reliquit sessioni seu fundo curie sue in libera villa nostra ... possidendam: 1357 CD *And.* VI p.542. Quod convocatis ex omnibus regni nostri comitatibus ... civitatum, opidorum et liberarum villarum regie iurisdictioni pertinentium nunciis et legatis ... quasdam civitates murorum ambitu cingendas, quasdam liberas villas seu opida civitatis honore sublimandas ... decrevimus: 1405 DRH II p.191.

B Ne idem monasterium multorum temporum successione aliquomodo gravaretur, ab omnium episcoporum potestate et iurisdictione illud liberum esse statui: s.1037/1330 *Dipl. Hung. ant.* I p.11. Ex alia vero parte Tize villam, que dicitur Sagi, cum terra sua mercatumque in eadem, cum vado libero; nullusque de hoc participetur, nisi solus abbas, dedi: 1075/s.1217 *Mon. Str.* I p.57. Ad sustentationem fratrum ... Deo servientium tres naves saliferas liberas contulimus: 1192/c.1240 *PRT* I p.615. Vineae, que sicut a patre nostro eisdem fratribus hactenus noscuntur absque alicuius tributi exactione collate, sic in perpetuum liberas confirmamus eis possidendas: 1198 CD *Arp. cont.* VI p.194. Terram ... extra omnia onera liberam et exemptam esse volumus: 1226 CD *Hung.* III/2 p.90. Ecclesie et ecclesiastice persone a taxis non diu abusive introductis libere et absolute relinquuntur: 1439 DRH II p.292. Impignorare proponit ... domum suam ... liberam ... ab omni censu et debito: 1454 *Fejérpataky, Szám.* p.143.

C Per duces Austriae via nobis libera foret praclusa: 1243/XVII CD *Croat.* IV p.191. Ex eius naribus supine dormienti sanguis est egressus, qui locum liberum non habens exeundi, in meatum gutturis introivit, ubi coagulando praepediens anhelitum, metum orbis (*i.e. Ethelam*) suffocavit: SIMON KÉZA 18 (p.161). Ipso vidente Iohannem ... in libera via procedentem occidisset: 1324 CD *And.* II p.169. Civitatem ... ipse Atyla expugnavit diruendo murum eius in diversis locis, ut cunctis advenientibus sine gravitate via libera preberetur: *Chron. saec. XIV.*

11 (p.264). Quotidianum ferme michi periculum venit, ut oratoris ... nomen sanctum honestumque ... observetur, tutusque ei et liber aditus, exitus quoque, ac libera loquendi, tacendi, standi abeundique facultas deferatur: IOH. VITÉZ *Epist.* 71,11. Rapi in ipso libero mari fecistis, et auferri decrevistis, novas leges, nova onera: *Id. Epist. var.* 17,7.

D 1 *Mortem* peccato meruimus, quod peccatum erat omni modo in libero arbitrio: GER. p.80. Unde cum consensu et libera eorum omnium voluntate decrevimus, et inviolabiliter presenti privilegio valiturum perpetuo stabilimus, quod etc.: 1171/XIII CD *Slov.* I p.88. Tunc omnes Sclavi ... se sua libera sponte subiugaverunt eis: P.MAG. 33 (p.75). Comes ... dictas possessiones ... conferendi ut proprias deceat, ipse (*sic*) domine consensum prebuit liberum et assensum, assumendo et obligando se, ut etc.: s.1262, c.1328 *Reg. Arp.* I p.393. Regale culmen ... a primaevo naturae ... beneficio manumissam (*sic*) liberioris arbitrii felice sint (*sic*) antidoto: s.1287/1364 Zimmermann, *Urkb.* I p.153. 2 Ipso castro dedimus forum liberum, quod die Martis perpetuo celebratur: 1258/1323 *Mon. Arp.* p.499. Feria quarta forum liberum ... celebrari fuisset constitutum: 1337 CD *Zichy* I p.521. In predicta civitate ... singulis annis ... nundine libere seu fora annualia ... celebrarentur: 1435 Domanovszky, *Szep.* p.210. In eorum laboribus aliqua non inveniatur falsitas, et hoc tam in liberis foris nostris, quam etiam in nundinis: *Form. styli* II,475 (p.445). Veniens Gywlam ad nundinas liberas civitatis: 1509 *Gyula oklt.* p.53. 3 Dedi ... viginti domus piscatorum et piscacionem liberam ... in Wag, Nitra et Danubio: 1075/s.1217 *Dipl. Hung. ant.* I p.215. Canonatum ... per liberam et spontaneam cessionem et resignationem reverendissimi ... patris: *Form. styli* III,11 (p.465). Liberam ac generalem qualiumcunque mercium inductionem, depositionem, disligationem, ponderationem ... et commutationem prefatus ... comes Scepuensis ... usurpare conaretur: 1474 Domanovszky, *Szep.* p.229–230. 4 Potissimum id omnibus hominibus notifico, quod huius cause liberum arbitrium mihi ordinandi rex concessit in curia Dimisiensi: *Fejérpataky, II. István* p.8. Zuardu et Caduse licentiam concessit *Arpad* liberam in Greciam eundi: P.MAG. 44 (p.91). Quibus cum liberum dedissemus arbitrium posse eligendi: 1209 *Mon. Str.* I p.193. Liberam percipiendi decimas eisdem fratribus ... concessimus facultatem: 1213/1218 Zimmermann, *Urkb.* I p.16. Vendendi sive donandi ... cessante omni contradictione, liberam de cetero ex nostra auctoritate habeat potestatem: 1214 CD *Arp. cont.* XI p.128. Statuimus etiam, quod si nos vel aliquis successorum nostrorum aliquo unquam tempore huic dispositioni contraire voluerit, liberam habeant ... resistendi et contradicendi nobis et nostris successoribus in perpetuum facultatem: *Decr.* 1222. 31. Terram vendendi ... liberam potestatem habeat pro sue libito voluntatis: 1267 *Reg. Arp.* I p.469. Regia magnificentia ... possessionem conferendi ... frueretur libere (*recte:* libera) potestate: 1332 *Mon. Str.* III p.216. — *Pleonasumus:* Negociandi et tandem revertendi, tregwis pacis freti, liberam potestatis habeant facultatem: 1441 *Brüsszeli okmt.* I p.2. 5 Liberum sit civibus ipsum *extraneum* receptare eumque infra spatium septem dierum retinere: 1242/1325 CD *Croat.* IV p.147. Si sepe dicitur ... possessiones

ex favore dileccionis ... filiis Ebed ... liberaliter donaverit, erit sibi liberum facere: 1290 *CD Arp. cont.* IX p.538. Omnibus mercatoribus ... sit liberum ... merces qualescunque sint, et ex antiquo fuerunt, emere et vendere: 1501 Iványi, *Nemzetk. jog* p.26. Ei est liberum studiorum gratia uno anno abesse: 1515 *M. Sion* 1866 p.341. — *Nota 'liberum relinquere aliquid' — szabadnak meghagy valamt: Decimas* predictus dominus archiepiscopus et sui predecessores liberas eisdem *sacerdotibus* relinquerunt (*sic*), ad nostram instanciam specialem: 1263 *Mon. Str.* I p.497.

E Hęc omnia libera donatione ad prefatum coenobium contulimus: 1055 *Dipl. Hung. ant.* I p.151. Quadam (*recte: quaedam*), ... regi mandavit eos incassum niti, non posse sanctum (*sic*) regis transferri pignora, donec Salomon a carcerali absoluto custodia, libera indulgentia preberetur: HARTV. 24 (p.434). O excitatrix omnium virtutum gratia, ... tu Beato Henrico magistra affuisti, tu ei liberam de occultis aliorum intelligentiam contulisti: *Leg. Emer.* 2 (p.452). Mihi ... connaturalis effectus efficaciam pio subsidio declaratis, ut libera humanitas vestra, quam natura praepravit et consuetudo perfecit, eluceat per effectum: IOH. LEM. p.60. De alienatione aliqua ... mihi certe constare non potuit, cum nunquam castra et bona dicte ecclesie libera manu habuerit: IOH. VITÉZ *Epist.* 72,17. Libere ex libera fiducia s<ancitatu> v<estrea> confitemur, quod eosdem eorumque neminem, ne beneficiatos solum, sed nec incolas regni nostri futuros paciemur: *Id. Epist. var.* 10,9. — *Nota t. t. eccl. 'l. decimae' i. q. decimae integrae — szabad tized:* In villa Nelka iobagionum equestrium ... mansiones ... dant liberas decimas dicto monasterio de omnibus bonis suis: c.1237 *PRT* I p.772. Ceteras ... libertates, scilicet decimas ecclesie liberas, molendinum ... liberum ... scultetus possidebit: 1290 *CD patr.* VII p.214. Eiusdem plantationis cultores liberam ecclesiam et liberam decimam debent possidere: 1308 *CD Hung.* VIII/1 p.260. Cum vos omnes ... habeatis liberas decimas: *Ibid.* p.460. Contulit ... hospitibus ... magister Thomas facultatem construendi ecclesiam liberam et in ipsam ... eligendi plebanum, ... dando eidem liberas decimas cum omni plenitudine sui iuris: 1326 *Ibid.* VIII/3 p.142. Qui se ... ad munera et liberas decimas ipsi monasterio persolvendas teneri confessi fuissent: 1326 *CD And.* IV p.169.

F Insuper et liberorum denariorum tertiam partem, qui ex advenis in terra ecclesie habitantibus debentur, ad calciamenta fratrum concessimus: s.1015/1403 *Bullae Bonif. IX.* p.577. Ad sustentacionem pauperum ... liberos denarios de Ciwduor et Chergon, qui ad ius regale pertinebant, usque ad summam sexaginta marcarum ... condonamus: 1193/1464 *Mon. Str.* I p.146. Illi autem dixerunt non esse subiectos centurionatui, sed debitores liberorum denariorum: *Reg. Var.* 206. Nullam collectam nec liberos denarios colligi faciemus: *Decr.* 1222. 3. — [366]

2. liber, -bri m. **A proprie:** 1 *interior pars corticis — háncs, kéreg;* 2 *volumen — kötet.* — **B transl.:** 1 *opus scriptum — mű* (**a abs.;** **b cum indicatione argumenti;** **c cum indicatione auctoris**); 2 *Sacra Scriptura v. partes eius — Szentírás, a Biblia v. részei;* 3 *operis scripti pars — a könyv, írásmű egy része, fejezete;* 4 *protocollum, regestrum — jegyzék, jegyzőkönyv.*

A 1 Qui insulas colunt, ... vestes e libris arborum con-

textunt: *BONF.* I,1,243. 2 I brevius, III omeliae, II libri sermonum: 1093 *Dipl. Hung. ant.* I p.300. Omnes libros, quos proprios habeo, ecclesie Beati M<artini> commendo: 1153? *PRT* I p.603. Super librum regularum Sancti Benedicti manus imponentes sacramentum Deo prestare indiximus: 1236 *CD Arp. cont.* VII p.27. Dedimus eidem ecclesie ... omnes libros nostros, videlicet Bibliam, decretum, ... storiā scolasticam: 1273 *Mon. Str.* II p.27. Primo omnium redimat librum missalem ecclesie, ... quem impignoravi: 1305 *Mon. Str.* II p.561. Item librum meum manuele (*sic*) capelle Sancti regis Ladizlai ... lego. Item librum meum missalem ecclesie Sancti Nicolai ... lego: 1343 *Ibid.* III p.507. *Plebanus* libros decretales, novam legendam et bibiliam (*sic*) ab ecclesia alienavit: 1354 *Sopron tört.* I/1 p.103. Unus liber valde antiquus super consecratione episcoporum, alias liber pontificalis: 1429–1437 *TT* 1886 p.572. Unus liber rhetorice vetustissimus, quem non invenimus, nec prius fuit inventus: *Ibid.* p.572. Duo libri passionum, id est de passionibus sanctorum martirum: *Ibid.* p.572–573. Liber benedictionalis novus et valens: *Ibid.* p.573. Unus liber decretalis cum coopertorio ligneo: *Ibid.* p.573. Unus liber impressus: 1515 Iványi, *Eperjes p.*442. Pro uno libro artis militiae den<arii> LXXV: 1516 *HtK XV* p.492.

B 1 a Capitula huius libri: *Decr. c.1010.* praef. Nec enim huic scribitur liber, qui talia ignoret: *GER.* p.34. Nomen quidem istud, quod pro indice libri ascriptum vides: *IAN. PANN. Epist.* p.72. Librosque diversae facultatis habet familiares: *GAL.* 32,10. **b** *Cum gen.:* Hoc autem in libro nobilium carminum (*i. e. in Cantico Canticorum*) ad ecclesiam Christus Deus noster *dicit:* *GER.* p.92. Libenter videremus, si ostendere nobis potestis in omnibus libris iuris pontificii ad simplicem delationem debere aliquem convinci: *PETR. VÁRAD* p.149. Ille error ... habuit originem ... non aliunde, nisi ex quodam libro Fescenninorum sive neniaram, qui Lombardica hystoria dicitur: *VALENT. HADN. Calcul.* p.35. — *Nota in imag.:* Cum intelligamus sanctorum merita in libro vite ascripta et memoriale eorum coram Domino in secula: *Leg. Steph. minor* 1 (p.393). Libro vite nos deposce / cum electis inseri: a.1341 *Dankó, Hymn.* p.290. — *Cum adi.:* Ut in libro graduali continetur: *Ord. Agr.* p.4. — *Cum praep.:* Asserit Beatus Ieronimus in libro de Ebraicis questionibus, quod *etc.:* *Chron. saec. XIV.* (V) 3 (p.244). Lectitanti mihi ... occurrit inter alia liber de dictis regum et imperatorum: *IAN. PANN. Plut. dicta* p.31. Unus liber super speculo iuris. ... Item unus liber super historia ecclesiastica: 1429–1437 *TT* 1886 p.576. **c** De principalibus autem numeris ad Salomonum Eucherii fateor me quondam legisse librum: *GER.* p.32. Cum ... monasterium adissem, quosdam libros ibi Sancti Maximi philosophi simul ac monachi reperi: *CERB. Max.* praef. Dum ... in hystoria Troiana, quam ego cum summo amore complexus ex libris Darethis Frigii ceterorumque auctorum, ... in unum volumen proprio stilo compilaveram, pari voluntate legeremus: *P. MAG. prol.* p.33. Liber Isidori, qui dicitur Liber Ethycorum, subtilis et optimus: 1429–1437 *TT* 1886 p.573. 2 Regula studendi in divinis libris: *GER.* p.13. Non iterum dubites eius *diaboli* exercitum illos, de quibus loquitur magnus in suis libris Paulus ad pontificem Timotheum: *Ibid.* p.54. Ego – ait – elegi vos

de mundo. De ornatibus autem istiusmodi totus liber pene refertus, quibus sinister mundus non vult vestiri: *Ibid.* p.104. In libro sapientie *legitur*: quos diligit, Deus castigat et pater flagellat filium, quem recipit: *Leg. Steph. maior* 15 (p.390). Magister ... dixit, ut cum in quadam necessitate sua librum bibliaticum monasterii sui de Chatar ... obligasset: *1263 CD Hung. IV/3* p.179. Volumina ... super libro (*ed.*: libri) Genesis X ... fundaverunt origines *Hungarorum*: IOH. THURÓCZ 14 (p.17). 3 Quarto libro Dei dono et gratia expleto, istiusmodi finem faciamus: GER. p.55. Explicit liber secundus: *Decr. c.1077*. 18. Orosius suarum ultimo libro historiarum ... inquit: IOH. THURÓCZ 7 (p.15). 4 Deletus est de libro civitatis propter homicidium: *1390 Fejérpataky, Szám.* p.98. Tamen eodem littere librum civitatis reprobare nequaquam potuissent: *1426 Sopron tört. I/2* p.290. Meister Neclos murator suscepit, sicut stat in libro memoriali flor<enos> 78: *1431-1434 Fejérpataky, Szám.* p.287. Vide exposita in libro sindonum et in aliis scilicet in libro vinorum et in perceptis, in libro taxae et strich: *1433 Ibid.* p.327. Penes ... camerarium nostrum in libro nostro ... nobis veram et puram rationem teneas: *1465 TT 1902* p.294. In libro civitatis ... refutatorio omnia sua acta et facta ... conscripta sunt: *1491 Kolozsvár oklt.* p.291. *Litteras* in specie producere, neque paria eorum ex libro inscriptio-num ... habere posset: *1492 Domanovszky, Szep.* p.245. Protestationem vos, ad instantem petitionem eorundem exponentium, in librum seu regestrum illius civitatis vestrae conscribi fecistis: *1499 Schmauk, Suppl.* p.311. De quibus (*sc. florenis*) in libro fundorum pronisus (*sic, recte: provisus*) sum ad priorem summam: *1510 Prot. testam.* II p.356; *cf. 1524 Ibid.* p.514. — *Nota: libri annales v. regii i.q. protocollum regium — királyi jegyzőkönyv*: Cuius rei ipsique libri annales regum Hungariae, qui in aedibus nostris thavernicalibus conservantur, in quibusque acta omnium temporum diligentissime et summa cum fide conscribuntur, locupletissimi testes esse possunt: *1507/1731 LtK 1924* p.147. Non meretur ... domos regias intrare, quia libros regios perfricare consuevit: *1525 Szabó, Ogy.* p.211. — [147]

liberalis, -e *ad hominem liberum pertinens, magnanimus, probus — szabad emberhez méltó, nagylelkű, nemes: 1 de rebus (in trivio quadrvioque traditis); 2 de hominibus v. de rebus per enallagen dictis: beneficus, largus, munificus — adakozó, bőkezű, jóindulatú.*

1 Omnes liberales disciplinas comendavi memorię, ideo nil lectionis me effugere potest: GER. p.152. Talia regis amici liberalibus litteris imbuti attoniti mirarentur: *Leg. Gerh. minor* 6 (p.477). In scientiis gramatice, phylozo- phie, musice et decreti omniumque liberalium scientiarum artibus instructi quinto tandem anno revocati sunt: *Leg. Gerh. maior* 2 (p.483). Noveram ipse hominem, dum in minoribus erat, pro more patrie nostre in artibus liberalibus doctum: IOH. VITÉZ *Epist.* 72,15. Quod filium meum ... ad liberalia rudimenta disponatis: *1521 DI 72* 196. Prior generalis ... sollicitus sit, ut ... a teneris an- nis ... clerici ad liberales disciplinas aplicentur: GREG. GYÖNGY. *Epit.* 33 (p.57^v). Liberalibus studiis non me- diocriter initiatus: *Id. Vitae* p.51. — *Nota ut titulus hono- rificus: litteris artibusque imbutus — tiszteleti címként: tudós*: Deliberatio Gerardi Moresenae aecclesiae episcopi

supra hymnum trium puerorum, ad Isingrimum libera- lem: GER. p.1. 2 *Geiza, qui* potentialiter agens in suos, misericors autem et liberalis in alienos et precipue in Chri- stianos, ... de pace ... cepit attente tractare: *Leg. Steph. maior* 2 (p.379). Exsurgat ... liberalis clementia vestra piis obtemperans votis et abundanti miseriae abundanti misericordia medeatur: IOH. LEM. p.63-64. Cui divisio- ni Agabut filius Chom ... consensum prebuit per omnia liberalem: *1257 CD Arp. cont.* VII p.473. Licet ... Stri- gon<iensis> ecclesia a sui fundacione ... munificenciis legalibus et liberalibus donativis ... singulariter sit dona- ta: *1283 Mon. Str.* II p.166. Haut paucos conspecto egregia ratione ac liberali ingenio viros, qui huic mee querule sen- tencie ... assiduis prope factis astipulantur: IOH. VITÉZ *Epist.* 2,21. — [54]

liberalitas, -atis *f. 1 beneficentia, largitas — bőkezű- ség, jótékonyosság, nagylelkűség; 2 libertas, privilegium — kiváltság.*

1 Huius rei testimonium perhibet, ... Beatus Gunthe- rus, qui liberalitate caritativi principis illectus solebat eum ... visitare. Quotienscunque enim curiam ipsius ... per- lustravit, camera regis sub manu sua posita peregrinis ege- nis et indigenis, viduis et orphanis ... distributa res (*sic*), quam continebat, in brevi fuit exinanita: *Leg. Steph. maior* 12 (p.388). Me pauperem esse de muneribus ... regie li- beralitatis ... gaudeo: *1146 MIÖG* p.372. Tres naves sali- feras ... Nitriensi ecclesie ... ex regali liberalitate adieci: *1183/1270 CD Arp. cont.* XI p.48. Tanta liberalitatis opera impenderunt: *1242? Ibid.* VII p.189. Ipse pro sua libera- litate ad sublevandam paupertatem nostram de suis bonis ... providerunt: *1263 Ibid.* VIII p.79. Monasterium ... quibusdam donationibus ex regalis munificentie liberali- tateque (*sic*) quam (*recte: quamquam*) in modicis volumus insignire: *1273/1499 Reg. Arp.* II/2-3 p.61. De benignitate et liberalitate regia conferre: *1275 Mon. Str.* II p.50. Dona- cio ... facta est nobis ... nulla coactione interveniente, sed ex sola liberalitate: *1285 CD patr.* VIII p.244. Apo- stolice benignitatis dulciflua liberalitas indulgenciam elar- gitur: *1287?/XIV Mon. Str.* II p.422. Quendam terram ... ex certa sua scientia et mera libertate (*recte: liberalitate*) ... dedisset eidem ecclesie: *1381 Reg. Arp.* II/2-3 p.192. Nec putes me praetermississe liberalitatem, quae virtus maxime tua est: PETR. RANS. *Epit. Ind.* I,115. Ad illorum tamen merita graciousius prosequenda libencius dexteram libera- litatis extendimus: *1493 Dipl. Ragusa* p.649. Creaturae ad- monent hominem, ut in Deo speret, quia liberalitatem Dei ostendit: *Serm. dom.* I p.49. Minori ... aestimentur pre- cio ... L. Paulus ex abstinentia, ... demum Q. Considius ex liberalitate: VALENT. CYB. *Laud.* 231. 2 Hospites ... pecierunt a nobis, ... ut eisdem ipsam eandemque gra- ciam et liberalitatem conferre dignaremur: *s. 1265/1270 CD Arp. cont.* VIII p.126. — [115]

liberaliter *adv. (comp.: liberalius; superl.: liberalissi- me) 1 libere, ut hominem liberum decet — szabad em- berként, szabad emberhez illő módon; 2 large, libenter, munifice — bőkezűen, nagylelkűen, szívesen.*

1 Quosdam, qui nobis fideliter servierunt, manumit- timus, et tali libertate donamus, ut post obitum nostrum ubicunque vel cuicunque voluerint, liberaliter serviant: *1146 PRT I* p.598. Quantumcumque liberaliter et ab- solute concedat, donet, tradat ... monasteria seu eccle-

sias: *Syn. 1279. 55* (p.109). 2 Si cognatione coniuncti bona sua sibi communicant, quanto liberalius eorum bona communicanda sunt, quibus eadem est anima et cor unum?: IOH. LEM. p.44. Debitam sibi gratiam et liberaliter et libenter duximus impendendam: *1240 Mon. Str. I* p.336. Domine Elisabeth ... possessionem ... liberalissime dederamus ... effectualiter ex debito parentele: *1283/? CD Arp. cont. IV* p.257. Eidem magistro Ladislao liberaliter de eodem providebit more et condicione prediali possidendo: *1355 CD Károlyi I* p.226. Et devotum ipsorum zelum prosequitur liberaliter et clementer: *1397 Wenzel, Stibor* p.90. Gracias ... habemus maiestati regie, ... quod in eis petitis rebus liberaliter auditi et culti sumus: IOH. VITÉZ *Epist. 29,3*. In aliis suis etiam agendis prosperis et adversis sibi ac ipsorum prolibus ... habundanter et liberaliter subvenisset: *1465 Pesty, Szörényi* p.78. Consideramus ... sumptuosas expensas, ... quas idem ... praemissis guerrarum temporibus liberaliter et copiose fecerunt: *Form. styli III,171* (p.555). — [64]

liberamen vide liberamen

liberatio, -onis f. (liberacio) **A** hominum: **1** actus aliquem liberum reddendi — kiszabadítás, felszabadítás; **2** valetudo — egészség, gyógyulás; **3** iur.: redemptio — kiváltás, megváltás; **4** relig.: salus — megváltás. — **B** rerum: actus aliquid tradendi, in manus reddendi — elvitel, kézbesítés.

A 1 Filius noster ... captus detinebatur, ... ducenas marcas dedimus ... pro liberatione filii nostri sedula cura maternali: *1282/1283 CD Croat. VI* p.421. Magnates Hungarie desolationem regni gementes et liberationem Hungarie a tyrannide Petri cupientes: *Chron. saec. XIV. 81* (p.336). Quantum nobis promocio illius persone complacuit, tantum, ymmo et amplius liberacio ecclesie per personam consecuta: IOH. VITÉZ *Epist. 14,4*. Oblivioni tamen filii liberationem minime dederat, qui Prage sub Georgii ditione regis detinebatur: BONF. III,9,14. Quidam nobilis ... diris vinculis ... mancipatus ... cum pro sua liberatione diversa loca sanctorum se visitaturum promitteret: VALENT. HADN. *Mir. 32* (p.90). — *Nota i.q. libertas — szabadság*: Ugrinus ... de ... ducentis marcis fecit ... eis recipientibus et stipulantibus pro capitulo ... finem et refutationem, absolutionem et liberationem perpetuam et expressum pactum de ulterius non petendo: *1279 CD Arp. cont. IX* p.247. **2** Ille clericus meritis ipsius ab omnibus suis infirmitatibus perfectam recepit liberationem: Bálint, *Szeged* p.119. **3** Si alicuius servus servum alterius occiderit, senior homicidę medietatem servi componat seniori interfecti, si potest; sin autem ... venundetur servus et precium dividatur. De liberatione eiusdem. Servum liberari homicidam, si seniori placuerit, cum centum et X iuvenis aut redimat, aut tradat: *Decr. c.1031. 3-4*. Idem ... magnam pecunie quantitatem pro sui capitis liberatione dinoscitur indigere: *1364 Komárom vm.okl. p.11*. **4** Dum interpellat *Christus* pro ecclesia et membris suis, ostendens vulnera et cicatrices, quas pro redemptione et liberatione ipsius perpressus est, eodem Deo disponente Patre: GER. p.59.

B Davidi pro liberatione litterae reginalis et pro expensis flor<eni> auri 25: *1440 Fejérpataky, Szám. p.502*. — [36]

liberator, -oris m. qui liberat, salvator — megszabadító, védelmező.

Erat ... misericors in afflictos, validissimus oppressorum liberator: *Leg. Lad. 4* (p.518). Emerice ... / adesto ... / et peccatorum nexibus / obstrictis liberator: XIV Dankó, *Hymn. p.252*. Horum remedium in te positum est, liberator noster rex *Ladislau*s: NIC. BAR. 35. — *Fere ut adi.*: Principes, ... properate succurrere populis Christianis! ... O, quantum expectant videre liberatorem vultum vestrum tanquam antiqui patres adventum Christi: IOH. VITÉZ *Or. 6,14-15*. — *Usu Christiano: Christus, Salvator — a Megváltó, Krisztus*: Religioso proposito conveniens esse dinoscitur Christi pauperes honore servitutis oppressos modis congruis relevare iustoque moderamine per gratiam Liberatoris humani <generis> concessae fidelibus participes efficere libertatis: *1270 PRT X* p.533. — [27]

liberatus vide libero et libertas

libere adv. **1** modo libero — szabadon (a usu communi; **b** fere iur.: ut hominem liberum decet — szabad jogi helyzetű emberként; **c** iur.: vacue, liberate ab omni decima — mentesen, adókötelezettség nélkül); **2** sponte, voluntarie, nullo cogente — önként, szabad akarattól, kényszer nélkül.

1 a Cum mitra, sandaliis et anulo sive in solemnibus curia, sive episcoporum conventu vel in loco quolibet religioso liberrime possit assistere et divina officia celebrare: *s.1015/1403 Dipl. Hung. ant. I* p.76. Porci quoque abbatibus ... libere pascantur: *s.1037/1330 Ibid. p.119*. Si quid inerrabundo (*sic*) vestigio liberius evagatus meus deviaverit calamus, nec ambigo, quam facilis apud te sit venie locus: *Decr. a. 1104. praef. p.182*. Tartari cogitarunt posse in equis transire libere super gelu: ROGER. 38 (p.584). Quod quidam nobiles exercitantes ecclesie Strigon<ensis> ... cum aliis condicionariis ... libere et effrenate currere cupientes, moliantur in regni nobiles agregari: *1272 Mon. Str. I* p.603. Libere absque omni molestia eosdem procedere permittatis salvis rebus et personis: *1323/1345 CD And. II* p.87. Hec armorum insignia ubique bellorum et pacis tempore libere habeant et secure portent: *1409 Mon. herald. I* p.32. Pro salute vivorum et mortuorum precibus assiduis tanto liberius et devocius Altissimum exorare, villam *damus*: *1431 Wenzel, Stibor* p.198. De se ipso liberius praedicans aiebat (παρησιαζόμενος εἶπεν), quod omne imperium et accepit citius, quam expectavit, et deposuit celerius, quam expectaretur: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.79. **b** Ego Stephanus, ... hunc hominem ... a civili iugo subtraxi, tantaque dote libertatis sublimavi, ut ubicunque vellet libere ac secure famulari posset: *1162 Sopron vm.tört. I* p.2. Qui ... sicut eorum antecessores libere serviebant, tali tamen condicione, ut decimas predicate ecclesie circumquaque assignarent: *1181 CD Arp. cont. I* p.75. Omnes servientes, qui voluerint, libere illuc conveniant: *Decr. 1222. 1*. **c** Hac eum retributione dotavi, ut omnino liber et a prefate ecclesie servicio retractus in domo regia ... deserviat. Insuper terram ... dicto Botus et suis heredibus libere et pacifice concessi perpetuo possidere: *1163-1164 CD patr. VI* p.3. Eosdem ... pacifice et libere atque sine omni solutionis exactione permittatis: *Form. styli II,50* (p.183). **2** Quidam Petrus, filius Stephani ... libere est confessus, quod totam terram suam ... dedit comiti: *1235 CD Arp. cont. VII* p.7. Voluntarie et libere ... renunciavit omni accioni et iuri: *1296 Ibid. X* p.249. *Dominius Demetrius* coram vestre beatitudinis legato et

sponte renuntiavit: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.73. Canonicatum ... ac magistratum altaris ... in manus nostras ... sponte et libere, pure et simpliciter resignarunt: *Form. styli* II,293 (p.318). Nostri in medio personaliter inherens sponte et libere confessus est: 1500 *Brüsszeli okmt.* I p.17. Sponte et libere vive vocis oraculo confessus extitit: 1515/1523 *MTT VI* p.18. — [133]

liberfactio, -onis f. liberatio, actus aliquem liberum reddendi — felszabadítás.

Quia inter cetera prescripte littere prefati condam domini Andree regis ... exemptionales ... super premissa liberfactione progenitorum dictorum actorum emanate ... invigore fore inveniebantur: 1446–1470 *Reg. Arp. II/4* p.220. — [1]

liberi, -orum m. (plur. gen.: liberum) filii filiaeque alicuius — valakinek a gyermekei (fiai és leányai).

Cogitare de liberis, quorum finis incertus est, et uxoris supervacaneę meditari ad posterum summa dementia est: GER. p.69. Si non habuerit, unde se redimat, solus vendatur exceptis liberis: *Decr. 1092.* 40. Cum liberi laicales ad paternum patrimonium admittantur, quam ratione recusari merentur filii litterati?: IOH. LEM. p.45. Uxores furum vel latronum ac eorum liberi pro delictis patrum non vendantur: *Decr. 1231.* 25. Congregaverit iobagiones quamplurimos ad idem predium et liberos suos, filium videlicet et filiam a premortuo marito suo progenitos: 1253 *CD Croat. IV* p.544. Sine liberum (recte: liberorum) solacio: 1282 *Mon. Str. II* p.151. Si vero ipsam orbam liberorum seu heredum solacio decedere contigerit: 1331 *Ibid.* III p.184. Intellexisset succensere sibi Alexandrum, quod liberos ex pluribus procrearet (ὄτι παῖδας ... ποιεῖται) uxoris: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.42. Cum se penumero ad hanc insulam ... recreacionis gracia unacum serenissimis liberis nostris divertere consueverimus: 1500 *Bártfai, Pest* p.315. — [45]

libero, -are (liluo) I liberum reddere, exonerare — megszabadít, szabaddá tesz, megkönnyít: A aliquem: 1 a servitute, captivitate; 2 iur.: a criminatione, damnatione, poena; 3 ab infirmitate; 4 ab oneribus: fere i.q. privilegio instruere — kiváltságol; 5 a quibuslibet periculis; 6 a malignis spirítibus, diabolo; 7 a morte. — B aliquid.

II deliberare — határoz.

I A 1 Si alicuius servus servum alterius occiderit, senior homicidę medietatem servi componat seniori interfecti, si potest; sin autem ... venundetur servus et precium dividatur. De liberatione eiusdem. Servum liberari (var.: liberi) homicidam, si seniori placuerit, cum centum et X iuvcnis aut redimat, aut tradat: *Decr. c.1031.* 3–4. Cuius avi et atavi licet ... ecclesie attinerent servicio, ipsum a dominio ecclesie prefate omnino tamen liberans in domo regia tradita libertate constituit: 1163–1164 *CD patr. VI* p.3. Similiter et altera Gananna, quam Peregrinus dedit, hi sunt de servitute liberati, qui annuo fratribus Sancti Mauricii persolvere debent tributum: s.1171/1334 *PRT VIII* p.275. 2 Si autem de manu fideiussoris evaserit, de patibulo quidem liberetur, verumtamen cum eodem fideiussore in aliam regionem venundetur et bona ipsius regali fisco vindicentur: *Decr. c.1077.* 1. Si se duobus ydoneis testibus liberaverit reus, ab eo, qui duxerat eum in concilium, tollat LV pensas: *Ibid.* 6. Ut si quando in hac empcone

furti reus aliquo arguatur, dominum rei furtive, que aput se recognita est, et testes prenomatos producat et liberetur: *Capit. Iud.* 4. Deus, qui Susannam de falso crimine liberasti: *Reg. Var.* p.T,2^v. Terras, ... incolas, colonos et habitatores earumdem ... absolvimus, exemimus, liberavimus a comitis Poseniensis ... iurisdicione: 1278 *Mon. Str. II* p.88. Nullus liberatur a poena, nisi sit absolutus a culpa: *Serm. dom.* I p.22. 3 Claudi ... per invocationem nominis eius a suis sunt infirmitatibus liberati: *Leg. Lad. (V, M)* 11 (p.525–526). Commendatis eam Deo, ut Deus liberet eam ab infirmitate sua presenti: 1455 *TT* 1901 p.183. 4 Pulos ecclesie nostre de Gron ... ab omni tributo, quod in ipsa eadem villa deberent solvere, liberavimus: 1229 *Mon. Str. I* p.271. Hii vero, termino adveniente, quo dictam collectam persolvi (sic) tenerent, in danda ratione predictę collectę non sunt liberati: c.1281/c.1289 *CD Arp. cont. XII* p.352. Insuper promittentes eidem ... et suis heredibus, ... quod si agravarentur per dicam aut aliam quamcunque exactionem, ipsos tenemur ab illis et ab omnibus obstaculis, ex parte hereditatis predictę provenientibus, nostris expensis et laboribus liberare: 1307 *Reg. Slov. I* p.242. Quum tamen ipsum capitulum sufficienter per privilegia ipsi capitulo ... data et concessa sit liberatum: 1425 *CD Hung. X/6* p.737. — In formula evictionis i. e. sponsionis i. q. aliquem v. aliquid a litigatione immunem facere — a szavatossági (oklevél) formulában a. m. mentesít a pereskedéstől: Si aliquis ... suos heredes pro predicta terra molestare vellet, ... ipsi ... comiti Iacobo prenominata terram ... liluare (sic, recte *CD patr. VI* p.338: liberare) tenebuntur propriis laboribus et expensis: 1288/1302 *CD Arp. cont. XII* p.476. 5 Magister Michael ab omni controversia ... est liberatus et absolutus: 1234 *CD Arp. cont. X* p.448. Belam ... pro posse preliantem liberavit de manibus inimicorum in ipsius necem inhumaniter seviencium toto nisu: 1274 *Ibid.* IX p.72. Nostros fideles ... a spoliis illacionibus potenter eripuit et magnifice liberavit: 1406 *Wenzel, Stibor* p.132. Hostis tandem de tortura / gentem suam liberavit Stephanus: Dankó, *Hymn.* p.209. 6 Sic itaque abstractus est mundus a faucibus mortis, sic liberatus de potestate tenebrarum et translatus ad regna celorum: GER. p.48. Iuvcnula ... arrepta a daemónio ... liberata est: *Leg. Hel.* 28 (p.21). 7 Quia ita factum est, humana creatura a manu mortis liberata est: GER. p.79. Ketel ... sociis suis adiuvantibus vix a leto liberatus est: P. MAG. 15 (p.55).

B Tolerancia caminus (cf. *Dan. 3,17 seqq.*) est ... sanctorum. Iste ... liberat de camino i. e. ab igne aeterno: GER. p.11. Cum ipsum castrum suis virtutibus mediantibus liberasset comes exindeque tamquam de lacu mortis et miserie exivissemus: s.1268/XVIII *Reg. Arp. II/2–3* p.42. Particulam terre ... supradictis redimendam et liberandam permisimus: 1307 *Mon. Str. II* p.569. Placeat ... provisionem non postponere in eum finem, ut liberata Europa et fidei consors, et Sedis illius Apostolicę gloria fiat: IOH. VITÉZ *Epist.* 37,32. Turpe esse arbitrabantur illum quidem diis genitum nihil pro liberanda patria recusavisse, se autem videri plus facere mortale corpus, quam gloriam immortalem: IAN. PANN. *Ps. Dem.* p.616. Quanto prior queque pars terrarum aut ab igne liberata aut ab aquis sicca sit, tanto prius animalia generare cepit: IOH. THURÓCZ 47 (p.23). Quodsi amplius aliquid assequeretur, ... libe-

raremus negotium de manibus illius: PETR. VÁRAD p.180. Post ... regnum ipsum tam metu hostili, quam seditionibus domesticis liberatum prima ... cura fuit: *Tripert.* ap. prob. p.14.

II Liberetque ma<iestas> sua omnes literas obligatorias super praefatis montanis habitas: 1526? *Brüsszeli okmt.* I p.27–28. — [117] *Vide etiam* liberto.

libertas, -atis f. (*plur. abl. per mendum typographi*: liberatibus: *Decr.* 1492. 93[1].) 1 *status liber (plus minusve negatur servitus) — szabad állapot*; 2 *exemptio, immunitas, privilegium — kiváltság, mentesség*; 3 *instrumentum, litterae privilegiales — kiváltságlevél*; 4 *facultas, ius, licentia — engedély, jog, lehetőség*; 5 *liberalitas, munificentia — bőkezűség, jóindulat*.

1 *Abs.*: Pannonia ita ... floruit, ut post tempora Beati Stephani regis legibus, libertate, opulentia numquam tam egregie enituit: *Leg. Lad.* 1 (p.515). Munifico domino suo cum naturali libertate colendo salutem: IOH. LEM. p.60. Mortale genus hominum, sue libertatis dignitati ... abutendo tradita sibi potestate, meruit spoliari: *1217 CD Arp. cont.* XI p.144. Humana condicio ipsius iugiter a primevo libertate nature nulli prorsus obnoxia, regum ... submittatur imperio obnixius servitura: *1286 Ibid.* IX p.440. Regale culmen ... exspergefatum (*sic*) conditionis humanae parentis paterni contagio libertatis: s.1287/1364 Zimmermann, *Urkb.* I p.153. Res autem suadet aperta fronte disserere, utpote ubi pro libertate agitur: IOH. VITÉZ *Epist.* 60,4. Libertati nostre abolim vinci nescie immoderata vis indicitur: *Ibid.* 60,15. Domicare oportet, non tantum pro liberis carnis, quantum pro spiritu libertate (*cf.*: *RUFIN. hist.* 5,1,4): *Id. Or.* 5,4. Sperantes per vos educi de servitute Egipti et de populo barbaro in dulcissimam libertatis lucem!: *Ibid.* 6,15. Transisse de servitute in libertatem libertatis gratiam conduplicat: *Ibid.* 7,76. Cum adhuc Domino volente captivos habeamus insignes Turci, quibus libertati donatis facile cum eo foedus inibimus: GEORG. POLYC. *Or.* 53. Nonne volunt homines cuncti cupiuntque vicissim / libertate frui condicione pari?: MART. THYRN. *Ad procer.* I,191–192. Maiestas sua dignaretur autoritate et potestate sua, quam habet, uti: omniaque ad gubernationem regni pertinentia, maturo consilio agere et administrare: tam illa, quae ad proventus suae maiestatis bene requirendos et ampliandos, ac recte dispensandos; quam omnia alia, quae ad defensionem ac libertatem et alias necessitates regni spectant: *Constit.* 1526. 1(1). — *Iuncturae variae (quoad iuncturas adi. ut t. vide Bolla I., TSz 1973 p.1–29, 1974 p.1–23)*: Si quis ... proprios servos et ancillas libertate ferverit (*var. donaverit*) cum testimonio: *Decr. c.1010.* 18. Discretio autem mundorum et inmundorum in perfectissima et mundissima superreponitur libertate, quam hirciliter viventes non valent animadvertere: GER. p.157. Si Iudei uxores Christianas sibi associaverint, aut aliquam personam Christianam in servicio apud se detinuerint, ablate ab eis libertati reddantur: *Decr.* 1092. 10. Qui autem pro animarum salute libertate (*var.*: libertati) mancipati fuerint, eo tenore tamen, ut ecclesie serviant, ipsi nemini, nisi soli presbitero administrent: *Ibid.* 30. Nullius servus clericus ordinetur, nisi antea dominus eius plenam sibi dederit libertatem: *Syn.* 1100. 30. Libertatem, quam quibusdam hominibus dederat, regia auctoritate firmavimus, ... statuimus

itaque, ut nulli omnino hominum liceat iam dictos homines, seu posteritatem eorum in servitute revocare: 1186 /c.1240 *CD Arp. cont.* VI p.161. Item quendam nomine Cunchenus cum uno filio suo nomine Omorocchu absoluta libertate donavit, duos vero filios eiusdem Ced scilicet et Paulum fratribus ad legacionem disposuit: 1199 *CD patr.* V p.2. Memoratus Buda memoratum Cucus redemit a servitute in absolutam libertatem: *Reg. Var.* 126. Ut liceat ... aurea et perpetua perfrui libertate: 1217/1263 *Ibid.* XI p.142. Philipus autem prepositus memoratus ... invenit libertatem ipsorum conditionaliter conditam: 1246 *PRT VIII* p.289. Ancillam ... propter merita servitorum suorum atque fidelitatem perpetue donavit libertati: 1264 *CD Zichy I* p.13. Comes Gotthardus ... Nicolaum aureae donavit libertati: 1270 *CD Hung.* V/1 p.74. Domina Balsam ... servum suum ... manumisit absolute perpetue donando libertati in filios filiorum: 1270 *CD patr.* VIII p.137. Insuper servos suos ... nec non ... ancillam suam intuitu eternorum perpetua libertate investivit, concedens eisdem liberam et irreprehensibilem facultatem, ubicunque locorum voluerint commorandi: 1272/1281 *CD Arp. cont.* XII p.332. Nos ... eos ... transtulimus ... pristinae ipsorum libertati, volentes, ut de cetero ipsi et ipsorum heredes in cetu et numero nobilium servientium regalium computentur, veluti olim dictus Geuse avus ipsorum: 1275 *Reg. Arp.* II/2–3 p.139. Regi Stephano dedisse dicitur firmiter in mandatis, ut ... captivos Christianos deinceps relinquerent *Hungari* pristinae libertati, cum multi nobiles inter captivos habeantur: SIMON KÉZA 95 (p.193). Idem comes ... contulit eos perpetue libertati: 1287 *CD Arp. cont.* IV p.305. Paulus ... quendam servum ... in filios filiorum manumisit et dedit perpetue libertati: 1293 *Ibid.* V p.88. Ut ipse quendam puerum ... manumitteret aureeque libertati condonando: 1296 *Ibid.* XII p.595. Ladizlaum *servum suum* ... manumisisset et tradidisset perpetue libertati: 1303 *Mon. Str.* II p.521. Ipsum Gregorium ... ab huiusmodi nota predictae conditionis ... absolvit, sue ingenuitatis et libertatis uberiorem ... ad cautelam: 1326/1379–1387 *Ibid.* III p.78. Quod *bellum* cum ... spectet ... ad summam rerum – libertatis Christiane –, sicut prioribus litteris, ita et nunc supplico attentius beatitudini vestre: IOH. VITÉZ *Epist.* 37,23. — *Nota i.q. actus manumittendi, liberum reddendi — felszabadítás*: De libertate servorum. Si quis alienis servis libertatem acquirere nititur, quod (*var. quot*) servi erunt, totidem mancipia solvat: *Decr. c.1031.* 5. 2 *Monasterio Sancti Martini* talem concessimus libertatem, qualem detinet monasterium ... in monte Cassino: s.1002, XII? *Dipl. Hung. ant.* I p.39. Eciam libertates et exempciones eidem ecclesie concessimus infrascriptas in secula statuendo, videlicet ut nullus preter personam regiam ... populos ipsius monasterii presu<m>pmat iudicare; sed a iudicio et potestate ac iurisdictione omnium iudicum et universorum comitum parrochionalium seu viceiudicum ... et etiam a gravaminibus, que per collectores tam victualium quam denariorum seu quarumlibet aliarum exactionum ... camere et fisco regali exigendorum ... penitus sint exempti: s.1024/1350 *Ibid.* p.101. Monasterio ... tres naves saliferas liberas contulimus ea videlicet libertate privilegitas (*sic*), ut ab ipso salifodine loco usque ad iam dictum montem Pannonie tam per aquam, quam per terram nemo de

salibus in illis tribus navibus delatis tributum exigere ... audeat: 1192/c.1240 PRT I p.615. Abbati ... licenciam dedisse, forum faciendum in Bachusa, quod eadem firmitate libertateque volumus roborari, qua cetera regni nostri fora gaudere dinoscuntur: c.1211/XIV CD Arp. cont. XI p.127. *Privilegia*, in quibus ... confirmantur libertates ecclesie nostre: 1226 PRT I p.681. Circumspectio regum provida solet suos libertatum tytulis adornare, ut merito possit numerus sibi famulancium augmentari: 1255/1338 Mon. Str. I p.426. Quod cum eadem ecclesia Strigon<iensis> a prima sui fundacione multis libertatibus ... sit decora: 1256/1332 Ibid. p.437. Eos ... universis iuribus, graciis, honoribus et solempnium libertatum illustrium primatum regni nostri Hungarie prerogativis participes ... instituimus: s.1260/1452 CD Arp. cont. XI p.477. Diversis possessionibus et piscinis ac multiforbibus (*ed.*: multiforbis) libertatibus extitit ecclesia decorata et munita: 1261/1271 Reg. Arp. II/1 p.120. Ne ... ecclesia ... iure suo defraudetur et tante libertatis venustas per sanctos reges concessa per filios invidie ... deformetur, primop volumus, ut nomina omnium possessionum episcopaliū et tributa conscribantur et demum libertates inserantur *privilegio*: Ibid. II/1 p.120. Prebuimus graciā et liber<t>atem: s.1264, a.1364/? CD Croat. V p.310. Cum in multitudine plebis honor regum accendatur et accrescat, merito regalis consuevit sublimitas hospites sibi subditos libertatibus premunire et reficere donativis: 1265/1421 CD Arp. cont. III p.120. Pro eadem terra annuatim nobis dimidiā marcam ... obligavit se soluturum. Nos vero ... terram ... sepe dicto Marcello ... in eadem libertate, sicut prediximus, dedimus: 1288/1291 Reg. Arp. II/2–3 p.396. Ut amoto pretacto servitio ab eisdem libertatem absolutionem (*sic*) argenti cum ipsis ordinarem: s.1298 Ibid. II/4 p.202. Exceptis ecclesiis, civitatibus vel aliis, evidenti privilegiata libertate fultis: Decr. 1342. 19. Illud castrum ... ditavit / censu ac libertate: MÜGELN 30 (p.257). Nobiles ecclesie Colocensis in omnibus ... eorum ... iustus libertatibus confirmamus: 1409/XVIII Bártfai, Pest p.126. Nos ... suprascriptos articulos ... praesentibus literis nostris inseri fecimus: ipsos praelatos, barones ... praemissis libertatibus, ... perenniter fructuosos et gavisuros committendo: Decr. 1439. 39. Vestre civitatis libertas, id est 'fräjiunk' (*Germ.*: *Freiung*) expleretur Sancte Elisabeth decimo septimo die: 1458 Sopron tört. I/4 p.330. Demptis his, qui in libertatibus manserunt: Decr. 1492. 93(1). Exhibuit nobis quasdam litteras libertatis <seu ex>empcionales regie maiestatis, ... ut ... nullus ... iudicare eosdem ... presumpmat: 1496 Komárom vm.okl. p.101. — *Attributo notatur persona, cui conceditur*: Exclamantibus semper populis dicte ville iobagonalis libertate se fulcitos: 1246 PRT VIII p.289. In multis ecclesiis ... multi per secularem potentiam ... damnabiliter sunt intrusi ... contra sacrorum instituta canonum et ecclesiasticam libertatem: Syn. 1279. 26 (p.88–89). Archiepiscopus ... redditus magistras de ecclesia ... contra libertates magistras ... tradidit et donavit sacerdoti capelle: 1300 Mon. Str. II p.393. — *Cum gen. personae, cui conceditur*: Sunt autem in Luchman tredecim mansiones ... liberorum udvornicorum, servientes regi in libertate liberorum udvornicorum: 1186/1265 CD Arp. cont. VI p.164. Quod cum homines de villa Zelepchen ... a primis sue parentele lineis liber-

tate nostrorum serviencium feliciter gaudentes: 1234/1364 Mon. Str. I p.305. *Vilicus* omnes causas minores inter se exortas iudicabit secundum aliorum hospitem libertatem: 1264/1466 Ibid. p.510. Privilegium ... datum super libertate conditionariorum ipsius monasterii: 1270 PRT II p.336. Ad reambulationem terre eorundem Nicolaum ... transmisimus ... exhimendo et separando eosdem a solutione et libertate popolorum domini regis et applicavimus libertati nobilium sepe dictorum, ut idem servitium domino regi debeant, quod exercitantes in Scepus existentes domino regi inpendere consueverunt ac eadem libertate gratulentur: 1275/XV Reg. Arp. II/2–3 p.124. Hospites nostri, ... quod libertas eorum violaretur, serietenus intimarunt: 1282 Ibid. p.294. Privilegium ... super quadam particula terre, ... quam inter populos domini regis antea tenebant, ... ad libertatem nobilium ac exercitantium de Scepus Dominico et ... Thome ... datam: 1438 Ibid. p.91. — *Notatur tempus, quamdiu valeat*: Quicumque liberae conditionis homines ad fluvium Liblow nunc vocantem (*sic*) ad literam nostram sub scultetia Helbrandi ... ad libertatem decem et sex annorum venire voluerint, ad fidem nostram specialem veniant: 1308/XVIII Reg. Slov. I p.247. Idem cives, ... quorum domus ... per ignis incendium et anihilate extitissent, decem et septem annorum libertate ... potiri possint et valeant gratulari: 1411 Weber, *Leibitz* p.235. Octo annorum libertates a solutione chybriorum et decimarum dedimus: *Form. styli* II,304 (p.323). — *Cum gen. rei, ad quam pertinet*: Concedimus ... templo libertatem aquarum, herbarum et siccorum lignorum: 1198/1226 Theiner, *Vet.mon.* p.68. 3 Libertatis forma: *Form. styli* II,49 (p.182). 4 Quando vero libertas passim in ecclesia evangelizandi non erit, inolescentibus persecutionibus: GER. p.74. Habitatores *predii Adalberti cuiusdam nobilis* vero libertatem habent eundi quo volunt: 1153? PRT I p.602. Asseruerunt ... populos libertatem habere depascendi pecoribus (*ed.*: pecoribus) suis silvam interiacentem: 1258 Ibid. II p.300. Incole possessionis ... habent libertatem secandi ligna: s.1290 CD Arp. cont. X p.10. Cum unus de Euryclis accusatoribus effusius libertate dicendi et ad fastidium usque usus (ἀφειδῶς καὶ κατακόρως παρησιαζομένους) ad haec verba prolapsus esset: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.84. *Vicarius* episcopos ac barones ad fratrum elemosinas tanquam ad convivium invitabat, et sic plurima contra libertatem regulae inducens etiam regale legibulum filiae regis Belae, in conventu Strigoniensi servatum saecularibus pro sui acceptance qualibuscunque personis dividebat: *Chron. F.M.O.* p.246. 5 Beatus Gunterius, qui libertate caritativi principis illectus solebat eum ... visitare: HARTV. 14 (p.422). Ad haec ... archiepiscopus, omnes episcopi, electi, regales prepositi et abbates magnificentiam at (*recte*: ac) libertatem, quam pro reverentia Beati Petri et sanctissimi patris nostri pape Alexandri, nec non et M. venerabilis diaconi cardinalis, Apostolice Sedis legati, sibi concessimus, attendentes: 1171/XIII CD Slov. I p.88. Postulavit, ut quandam terram ... ex regia libertate dare eis dignaremur: 1280/1643 CD Arp. cont. IX p.269. Milites vero eiusdem Salomonis necessitate compellente ad Ladizlaum veniebant, ipse vero eos ducali libertate (*var.*: liberalitate) et benignissima largitate refovebat: *Chron. saec. XIV.* (V) 130 (p.402). — [559]

libertatio, -onis f. (libertacio) *actus aliquem a tri-*

butis solvendis liberandi, immunem reddendi — mentesítés, kiváltságadás.

Prepositus ... exhibuit nobis quasdam litteras ... Iohannis de Hwnyad ... super perhennali exempcione et libertacione iobagionum ecclesie sue ... a solutione tricesime et tributi: 1448/1457 VSz 1974 p.257. Simul cum omnibus libertationibus et institutionibus in eisdem conscriptis ... confirmamus: *Decr. 1464. concl.* Mandamus, quatinus acceptis presentibus contra formam premisse graciosae exempcionis et libertacionis nostre prefatos cives ... compellere nequaquam presumatis: 1510 Sopron tört. I/6 p.256. — [18]

libertationalis, -e *ad libertatem dandam (privilegium dandum) pertinens — mentesítésre, kiváltságadásra vonatkozó.*

Quarum ... literarum unius ... perfectionalis, exemptionalis, libertationalis ... tenor is est: 1456 Teleki, *Hunyadiak* X p.507. — [1] [Bellus]

liberticianus, -a, -um *libertus, liberatus — szabaddá tett, mentesített valami alól.*

Quattinus dictum Nicolaum ... et ... consortem ipsius ... perpetuo exemptos et supportatos prout et nos habe<re ... > teneamini nullam causam nullamque officii vestri proprietatem erga premissas ipsorum per nos datas hereditates liberticianas vos habere volentes: 1524 Dl 60 085. — [1] [Somogyi]

libertinus, -a, -um **1** *adi.: ad libertatem pertinens — szabadsággal kapcsolatos, szabad (a de rebus: 'libertini denarii', qui a hominibus liberae condicionis exigebantur — 'szabad dénár': füstpénz; b de hominibus, praecipue rusticis iuris statu liberis: cuius onera publica sublevata sunt, a regio tributo immunis — szabadalmas); 2 subst. m. (a praevalente sensu antiquo: servus manumissus, ἐλεύθερος — szabados, felszabadított; b iuris statu servus, cuius condiciones iurisdictione domini integra remanente a domino suo sublevatae onerae minuta sunt, qui meliori statu vitam egit, quam ceteri servi — szabados; c rusticus iuris statu liber, cuius publica onera sublevata sunt, iobagio a regio tributo immunis — szabadalmas paraszt).*

1 a Reddidimus ... libertinos denarios, qui vulgo fumarum vocantur: s.1230 CD *Arp. cont.* I p.270. — *Vide* '1. liber' II F. **b** Habet etiam ... castrum in singulis civitatibus, oppidis et villis ad eundem (*sic*) spectantibus III^c et XVII iobagiones libertinos et noviter adventos: 1525 Gyula *oklt.* p.87. **2 a** Bona vero nec a servis, nec a libertinis tolli, immo nec emi permittebat (τῶν δὲ χρημάτων οὔτε δοῦλον οὔτε ἀπελεύθερον εἶα λαβεῖν οὐδένα), caeteris agentibus et ferentibus omnia: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.73. **b** Concedo filio filie mee Magne ... dimidiam partem terre Fonsol, ... cum duodecim mansionibus libertinorum: c.1067/1267 *Dipl. Hung. ant.* I p.184. Noverit ... presens etas ... nos emisse XI capita libertinorum de villa Sonok, a ... C<athapano> Agriensi episcopo: 1209 *Mon. Str.* I p.193. Philippus ... manumisit quendam libertinum suum ... cum filiis suis ... talem eis conferens libertatem, ut quam ipsi tam omnis generatio ab eisdem successura, ubicumque vellent, manendi fas haberent: *Reg. Var.* 135. Leustachius et uxor sua ... dederunt ... predium cum decem mansionibus libertinorum: 1221 *PRT* I p.651. *Quod abbas ipsum ... et fratrem ... in libertinorum vellet redigere servitudinem:* 1239/1399 *Ibid.* p.769. Cum magister Ga-

briel ... Raphaellem ... ad nostram citasset presenciam super divisionibus possessionum suarum, libertinorum, servorum et ancillarum: 1261 CD *Zichy* I p.11. Villa Jenev cum ... feneto et libertinis ascriptiis seu originariis glebe adherentibus in eadem cederent in ius ... monasterii: 1274 *Mon. Str.* II p.29. Benedictus ... quendam servum suum ... assumpsit in numerum ... libertinorum suorum ita, ut secum ... exercituare in exercitu regali ... teneatur: 1292 CD *patr.* IV p.81. Quia ... quoddam predium ... cum triginta mansionibus libertinorum et quatuor servorum ... rex ... predictae ecclesiae ... contulisset: 1338 CD *Zichy* I p.525. Formae manumissionis, quando libertini vel conditionales, aut servi per quempiam manumittuntur: *Form. styli* I,97 (p.59). *Quoad t. t. vide Bolla I., TSz 1973 p.1-29, 1974 p.1-23.* **c** Quia Andreas non esset libertinus vel woynik ipsius Thomae Soos vicecomitis: 1521 Szabó, *Ogy.* p.172. Quod ad propellenda imminetia regni pericula per totum hoc regnum duo floreni fumatim regiae maiestati contribuantur, ... et in hac contributione nemo libertinorum exemptus vel supportatus habeatur: *Decr.* 1523. 23. Egidius Balog integram (*sc. habet sessionem*), libertinus de media autem sessione *solvit* fl<orenum> 0,5: 1524 *Urb. Vespr.* p.56. Iacobus Dende integram (*sc. habet sessionem*), libertinus est et solvet tantum den<arios> 25: *Ibid.* p.58. — [80] *Vide etiam* libertus.

liberto, -are *liberare (a tributis solvendis), immunitatem conferre — mentesít (adó megfizetésétől): 1 aliquem; 2 aliquid.*

1 Populos ... civitatis nostre ... libertamus et confirmamus ... eorum privilegia presentibus: 1399 Iványi, *Eperjes* p.53. Ab omnibus serviciis sint liberi, ... quos nos de certa nostra sciencia eximimus, libertamus et absolvimus presencium per vigorem: 1410 Sopron tört. I/2 p.33. *Philisteos nostros* a quolibet onere solutionis ... eximimus et libertamus: 1482 *Haz. oklt.* p.437. Iobagiones ... ab omni ... solutione tributorum ... eximendos et supportandos ac libertandos duximus, immo eximimus, supportamus et libertamus: 1508 *Podmaniczky oklt.* I p.536. **2** Unam domum ... duximus conferendam et eandem in perpetuum libertandam, eximendam ... ab omnibus censibus: *Form. styli* III,7 (p.467). Pretacta civitas nostra ... ab antiquo taliter libertata fuisset, ut *etc.*: 1469 Teleki, *Hunyadiak* XI p.390. Oppidum ... multis modis sit dotatum et libertatum: 1525 *Székely oklt.* II p.15. — [40]

libertus, -i m. **1** *sensu antiquo praevalente: servus manumissus — szabados, felszabadított; 2 iuris statu servus, idem ac libertinus 2 b — szabados.*

1 De his, qui libertos (*var.*: liberos) in servitute redigunt: *Decr. c.1010.* 22; *cf. Bolla I., TSz 1973 p.10.* Terentius prosecutus est eum triumphantem pileum gestans quasi libertus (ὡσπερ ἀπελεύθερος): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.68. **2** Andre<as> ... accepta ... regie dignitatis licentia, dedit ecclesie Sancti Martini ... XXXV(III) homines libertos, ... cum terra et omnibus eorum utensilibus: 1131-1141 *PRT* I p.595. Libertos, ... quos emit Martinus comes ab Budriguensis ... V domos ad idem officium, quo prius utebantur, in hebdomada tribus diebus fenum falcant *etc.* ... dedit Martinus monasterio: 1142-1162 *MKSz* 1892-1893 p.15-16. — [6]

libet, -ere, libuit v. libitum est (*impers.*) *placet, li-*

bidini est — tetszik.

*Cum inf.: Miraculorum pluralitas, quoniam ipsa nocte numerum excesserat, illud evangelicum hic libet (var.: licet) introducere, quod mundi Salvator Ioanni per nuncios sciscitanti, an ipse sit, qui venturus est, per responsum mandaverat: HARTV. 24 (p.435). Mercatores incolae, res suas deferant, quoquo libitum et placitum est: Decr. I.1405. 11. tit. Nam, si beatitudo vestra antefate religioni ... adeo afficitur, ut eius sinum amplificare libeat, alia certe dote nova opus esset: IOH. VITÉZ *Epist.* 60,25. *Consilium*, per quod ex ingenti Cristiane necessitudinis debito experiri libebit, quantam vim habeat ... religionis nostre bonitas: *Id. Or.* 7,14. Proinde magnificenciam vestram rogamus, velit eundem familiarem nostrum cum suo genitore ... non turbare, ... quin potius libeat eos commendatos sibi habere: PETR. VÁRAD p.141. — *Cum 'ut' v. 'prout' et cum dat. personae*: In unumquemque dicatorum civium nostrorum prout ipsis libuisset, iudicia oneraque iudiciorum pronunciassent: 1486 Varga, *Szeged* p.267. Liberam hic civitatem habemus, unicuique ut libet, licet iuxta Catonis sententiam: PETR. VÁRAD p.130. Aliis alio, prout cuique libitum erat, sensum et interpretationem earum trahentibus: *Tripert.* approb. p.14. — [20]*

libidinose adv. modo libidinoso, voluptarie — *fesleten, kéjsóváran.*

Hoc *cubuisse cum cinaedo* egi, Line, non libidinose, / sed tetros uti daemonas fugarem: IAN. PANN. *Epigr.* I,316,9–10 (p.598). — [1]

libidinosus, -a, -um libidine plenus, voluptarius — *feslett, kéjsóvár.*

Eadem E. ... a clastro erepta, magna libidinosi animi ambitione eripi se affectans, multa execrabili sollempnitate, ne dicam nuptialiter, sed turpius quam contubernialiter extitit copulata: 1288/? Sz 1910 p.6. *Domina* vivente ... marito suo unacum ... consobriano ... mariti sui libidinoso et detestabili incestu mehando ... se coinquinasset: 1435/1439 CD *patr.* VII p.455–456. Si te dicat ... libidinosum et incontinentem (ἀσεληγῆ καὶ ἀκόλαστον), dele ex animo ... voluptatis vestigium: IAN. PANN. *Plut. inim.* p.10. Dignum quidem libidinosissima femina supplicium a barbaro excogitatum fuisse censetur: BONF. I,8,142. — [7]

libido, -inis f. 1 *desiderium, voluntas* — *akarat, kívánság, vágy*; 2 *praegn.: voluptas, morum licentia* — *érzékiség, feslettség.*

1 *Cum gen. gerundii*: Quale protinus est negotiositas, libido ... aliena mala pernoscendi (φιλομάθειά τις ἐστὶν ἀλλοτρίων κακῶν): IAN. PANN. *Plut. negot.* p.23. Sive pravorum hominum suggestione, et effraenata dominandi libidine effectum est: Decr. 1486. exord. 7. *Ioannes Blancus* hanc gloriam est inter omnes sui saeculi mortales consecutus, quod cum nihil ei desit ex virtutibus, quibus nobilissimi copiarum duces eminere debent, ob quod eius opes maxime augeri possent, si qua regnandi libido eius invaderet animum, solum tamen adversus Christiani nominis hostes bella gerit: PETR. RANS. *Epit. Io. Corv.* 60. — *Cum gen. nominis*: Is morulae impatiens caecaque libidine regni / captus: TAUR. *Staur.* I,372–373. — *Iunctura quasi adverbialis: 'pro libidine' i. q. ut libet* — *ahogy tetszik, önkényesen*: Iudicia et leges pro ipsorum libidine fuissent moderati: 1486 Varga, *Szeged* p.267. Obvios pro libidine occidunt:

VALENT. CYB. *Laud.* 223. 2 *Sis pudicus, ut cunctos libidinis fetores ... evites: Inst. mor.* 10. Magistri ... erroris et amatores mendatii, in modum semper fluctuantis maris, ad omnem concupiscentiam carnis spumantes libidine virumque disseminantes ... instabiles facti: GER. p.103–104. Irrationabilis *usus* autem libidinis (ἀκολασία) et odii et inscientiae: CERB. *Max.* III,1. Satellites *Petri* turpitudinem intemperatae libidinis operantes, uxores ... Hungarorum, ubicunque Petrus rex ambulabat, violenter opprimebant: SIMON KÉZA 46 (p.174). Procul hinc malesuada libido, / improba rixa procul: IAN. PANN. *Paneg.* 1,614–615 (p.35). Omnes interfecti preter ... matronas formosasque puellas, quas explende libidini reservarunt: BONF. I,8,319. Ubi aliquot dies morati ... adeo se intemperanter ... gerere ceperunt, ut nec fortunis, nec pudori ... provincialium parcerent, quos insatiabilem et immensam cupiditatis et libidinis sue sitim expleret: *Ibid.* V,3,23. — [27]

libitorius, -a, -um *arbitrarius* — *önkéntes.*

Ne debitum iusticie violandi pro voto cuiuslibet ac interpretatione libitoria iuris exigenciam minuat et enervet: 1288 Mon. Str. II p.228. — [1]

libitum, -i n. et libitus, -us m. (lubitum, lubitus) *arbitrium, assensus, desiderium, voluntas* — *belátás, beleegyezés, kedv, óhaj, tetszés, akarat, megítélés.*

Abs.: Liberum arbitrium et libitum ... habeat: 1292 *Mon. Str. II* p.334. — *In locutionibus adverbialibus cum praep. 'ad, circa, iuxta, secundum, usque' (acc.)*: Quo inmicorum laqueos possim evadere, et tibi plenissime ad libitum obviare: GER. p.1. Quo ecclesiastica virtus ... atque dignitas apud nos circa hereticorum libitum tota ... infirmetur: *Ibid.* p.51. De sole ... et luna tantum prosequuti sumus, quo iuxta libitum satisfactum videretur: *Ibid.* p.77. Si qui domi pugnaverint et ad iudicem non (*ed.*: nom) venerint, nichil querat iudex. Si venerint, ad eius fiat libitum: Decr. a. 1077. 27. Potestis clamare ... iuxta libitum vestrae voluntatis: *Form. styli* I,78 (p.49). Et cum eisdem iuxta eorum voluntatem et libitum, disponendi habeant facultatem: Decr. I.1405. 11(1). Captos ... in suis vinculis usque libitum sue voluntatis *conseravit: 1414 Temes okl.* p.478. Frater Iacobus, ... vicarii generalis commissarius ... ad sui libitum antiqua familiae statuta pervertere conabatur, et quia hoc facere non potuit, ... tandem de seipso dixit: „Ego sicut circulus, quod non habui, demonstravi”: *Chron. F.M.O.* p.253. — *Cum 'contra' (acc.)*: Contra libitum ipsius magistri Iohannis propria sua auctoritate dixit: 1357 CD *Zichy* III p.46. — *Cum 'pro' (abl.)*: Liceat eis ibidem emere et vendere ... libere et pacifice pro sue libito voluntatis: 1240 CD *Arp. cont.* XI p.318. Quod quamdiu vixerimus, usum fructuum eiusdem terre ... nos percipiemus ... dante Deo, et hiis utemur pro nostre libito voluntatis: 1264 *Mon. Str. I* p.502. Regina ... Petrum Venetum ... regem fecit super Hungaros, ut pro libitu posset motus suae voluntatis perficere, regnumque Hungariae amissa libertate Teutonice subderetur: SIMON KÉZA 45 (p.173); *Chron. saec. XIV.* 70 (p.322); IOH. THURÓCZ 269 (p.79). *Privilegia* laniasset, ... pro suo libito voluntatis, Dei timore postposito: 1304 *Mon. Str. II* p.545. Pro ipsorum voluntatis libitu: 1428 *Mon. Budapest III/2* p.136. Non nullos pro libitu mactavit: PETR. VÁRAD p.168. — [72]

1. libo, -are **A transit.:** **1** *sensu antiquo: perstringere — érint, hozzáér (a proprie; b transl.: breviter exponere, perstringere — röviden elmond, említ); 2 offerre, sacrificare — felajánl, szentel; 3 effundere — önt. — B intrans.: oblationem facere — áldoz.*

A 1 Pendula suppositum nec libant crura profundum: IAN. PANN. *Celebr.* 60. **b** Hec omnia superius libata regalem componunt coronam, sine quibus vallet nullus ... ad eternum pertingere regnum: *Inst. mor.* 10. Nec ... totam ... Iliadem aggressus, ... sed exercendi ... mei gratia unam ex tanti operis libro sexto particulam libavi: IAN. PANN. *Epist.* 3 (p.75). **2** Tunc itaque detestabili et execrabili amonitione illius Vathe omnes populi libaverunt se demoniis et ceperunt comedere equinas pulpas: *Chron. saec. XIV.* 82 (p.338); IOH. THURÓCZ 294 (p.86). Matrimonii sanctum sacramentum ... dyabolico libantes peccato mortali inficere non verentur: *Syn. 1450.* p.10. Me primum ... victimam divine maiestati libate: IOH. THURÓCZ 155 (p.47). Ne quid inconsulte facias, quo vel alteri iniuriari vel tuo tantum nomini laudem libare velles: GREG. GYÖNGY. *Epit.* 11 (p.41^r). Primitias oris sui Domino fervide libare solitus erat: *Id. Vitae* p.108. **3** Argillatoribus libantibus solvimus den<arios> 200: 1428 Fejérpataky, *Szám.* p.263.

B Sicque omnes fecerunt et demonibus libaverunt et ceperunt comedere equinas carnes: *Leg. Gerh. maior* 15 (p.501). Quam (*sc. innocentiam*) si quis obtulerit ei (*sc. Deo*), satis pie et religiose libavit: GREG. GYÖNGY. *Epit.* 27 (p.52^v). — [16]

2. libo, -onis m. *panis, libum — kenyér, kalács.*

Item libones etiam quadringentos, quos in tribus terminis solvere teneantur: 1508 PRT VIII p.550. Cardinali ... misimus muneraria pisces peroptimos, libones, quatuor quartalia avenarum ac bona vina empta: 1525 Iványi, *Győr* p.22. — [8]

libra, -ae f. **A proprie: ponderis valorisque mensura — font (súly- és értékmérő): 1 abs.; 2 cum gen. rerum pretiosarum; 3 cum gen. speciei pecuniae. — B transl.:** **1** *statera — mérleg; 2 per metaphoram: signum caeli — a Mérleg csillagkép; 3 in imag.: consideratio, deliberatio — képl.: megfontolás, mérlegelés.*

A 1 Trecentas libras dedit banus ad edificacionem monasterii: s.1195, a.XIII CD *Arp. cont.* XI p.59. Extunc de valore seu precio ... ipsas quinquaginta libras exponere et persolvere teneretur: 1374/1402 *Sopron tört.* I/1 p.168. Libram quamlibet sex pensis numerando: 1393 *Zsigm. oklt.* I,2788. Cuprum venditum in pondere continebat 15 centenarios minus 24 libris: 1402 Fejérpataky, *Szám.* p.115. Libra, statera, ulna, mensura vini ... et omnes res mensurabiles et ponderabiles ponderentur et mensurentur secundum mensuram civitatis nostre Budensis: 1405 *DRH* II p.192. Empti sunt gyopoth pro cappa equorum regie m<aiesta>tis libra 24: Engel, *Gesch. Ung.* p.120. Flores muscati librae leves 2, crocus librae leves 4, ... zinziber lib<rae> graves 18, thus lib<rae> graves 26: 1515 *Qu. Kronstadt* I p.210. **2** Si quis ... episcopum ... molestare conaverit, octo milia librarum auri cocti sciat se compositurum: 1002/c.1295 *Szentpétery, Okl.* p.41. Duodecim libras cere et duodecim pelles vulpinas et trecentas pelles spiriolorum: s.1019/1370 *Dipl. Hung. ant.* I p.92. Siquis autem violator huic nostre dispositioni extiterit, ... in ca-

meram domini regis centum libras auri solvere teneatur: s.1186 III. *Béla* p.346. Oppositum facientes ... poenam triginta librarum cerae ecclesiae ... solvere teneantur: *Sacra concil.* p.204. Caeterum militibus argenti libra viritum divisa (λίτραν ἀργύρου διανείμας) melius esse ait multos cum argento, quam paucos cum auro de expeditione reverti: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.72. Pro duobus libris papiri ad thesaurum dedi XII den<arios> Ung<aricales>: 1500 *MTT* XXVI p.32. Unam libram papiri emimus den<ariis> VI. pro registro matricularum capituli lauiensis: 1521 Iványi, *Győr* p.39. **3** Viginti libras monete parvulorum Venetorum ... solvere: 1284/1291 *CD Arp. cont.* IX p.404. Domunculam quandam ... a fratribus ... conduxissent pro una libra denariorum monete Scherezeni annualis census: 1375 *Sopron tört.* I/1 p.168. Davmen tenetur omni anno X solidos, I libram perpetuam et V. solidos redimendos: 1404 *Zsigm. oklt.* II,3468.

B 1 Deus libra fertur / atque axis, / mensurans cunctis taliter / falsigrapha uti requirit / praxis: MÜGELN 47 (p.270). Res ... quelibet ad libram ponderande ponderari et librari valent: 1434/1437 Domanovszky, *Szep.* p.207. Percepit a Johanne Sutore ratione librae civitatis flor<enos> auri 28: 1468 *Rechn. Hermannstadt* p.11. **2** Ariete Phrixeo nihilum provector orta / Libra diem noctemque pares partitur in horas: TAUR. *Staur.* V,434–435; cf. *Aus. (ed. Prete) ecl.* I,31. **3** Vota, quibus equitatis libra consentit, efficaci sunt prosecutione complenda: 1186 /c.1240 *CD Arp. cont.* VI p.161. *Princeps* lautiore fortunae vernantis a plausu divini libra consilii cum singulis non competeret generum sigillatim: s.1287/1364 Zimmermann, *Urkb.* I p.153. — [116]

libramen, -inis n. (libamen, liberamen) *in imag.: libra i.q. consideratio, deliberatio — képl.: megfontolás, mérlegelés.*

Praec. in formula: aequae, recte — méltányosan, helyesen: Ipsi episcopi et comites vero sic ... summa diligentia equi libraminis trutinam compensent, quatenus nec hincque per odium innocenciam condempnent, nec illinc per amicitiam culpam defendant: *Decr. a. 1104.* 24. Beneficiorum Ihesu Christi ac precelse genitricis eiusdem ... et regni nostri advocate magnitudinem devote mentis libramine ponderamus: s.1252 *CD patr.* VI p.65. Regie liberalitatis immensitas recto pensans libramine merita subiectorum ... plurimorum mentes ad fidelitatis fervorem excitat: 1269 *Reg. Arp.* II/1 p.46. Regie benignitatis sublimitas recto pensans liberamine merita singulorum: s.1278 /1409 *Sztáray oklt.* I p.16. *Licet* pretitulatus magister ... uberiori regie nostre dileccionis libamine (*sic*) et maioris premii antidoto insigniri mereatur: 1312 *CD And.* I p.262. Iurgia ... iusto iuris libramine pensantibus: 1371 *Pesty, Krassó* p.104. *Interest* gesta virtuosa equo liberamine premetiri: 1396/1397 *Temes okl.* p.264. Actus virtuosos aequo mensurationis liberamine solemus ponderari: *Form. styli* III,165 (p.552). Quando oriens Virgo Pisces descendere aquosos / despicit et latas aequo libramine Lances / submovet: TAUR. *Staur.* V,272–274. — [42]

libraria, -ae f. *bibliotheca — könyvtár.*

Nota, isti sunt libri, que (*sic*) pertinent ad libr<ar>iam in Latino: 1442 *Archiv Sieb.* 1873 p.356. Placet hic describere quoddam ... miraculum, quod ... repperi in Buden<si> libraria: PELB. *TEM. Stell.* p.60^v. Quod li-

bri habeant locum proprium et librariam: *Form. O.F.M.* 51 (fol.72^r). Pro emendis duodecim seris (*sic*) ad librariam sue maiestatis dedi fl<orenum> I: 1525 *MTT* XXII p.134. Inibi fecit librariam optimis libris refertam: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.140. — [7] [Bellus]

librarius, -i m. *qui libros vendit (et commercium librarium pecuniā sustentat), bibliopola — könyvkereskedő.*

Superioribus diebus recepimus in mandatis, ... quatenus de modo et rubrica ipsius almae ecclesiae Strigoniensis breviarium correctum pro exemplari ... circumspeto Ioanni de Ratispona librario ad imprimendum plura breviararia pro horis canonicis iuxta sanctiones canonicas peragendis traderemus: 1480 *MKsz* 2012 p.114.; *cf.* 1484 *Anal. nova* p.291. Item de librariis et librum (*sic*) venditione et apotecariis rebusque aromaticis iudex cum iuratis ... provideat: 1522 *TT* 1889 p.383. — [4] [Somogyi]

librata, -ae f. *pars urbis — városrész.*

Habentibus ... curias canonicas et residentibus concedimus, ... ut in subditos librate seu contrate, ad curiam nostram canonicalem spectantes, habeant omnium censuum ordinariorum ... perceptionem: *Várad stat.* II,4 (p.84). — [1]

libratio, -onis f. (libraccio) **1** *proprie: actus librandi — megmérés; 2 in imag.: deliberatio — képl.: mérlegelés.*

1 Domino villico in pretio librationis cupri ... soluto asp<eros> 29: 1526 *Qu. Kronstadt* I p.641. **2** Superillustris amministrationis regiae circumspetio librata et libratione circumspetia eo sollicitiori animo et discretiori sollertia attendere et pensare debet merita singulorum, quo certius officio suo dignoscitur incumbere: s.1267/1582 *Reg. Arp.* I p.471. Provida regum ... circumspetio et libratio circumspetia ... debet suorum fidelium metiri famulatum: 1268 *Reg. duc.* p.58. — [4]

libratura, -ae f. *libratio, ponderatio: actus librandi — mázsálás, megmérés.*

De tunellis vini, quae sunt civitatis, debet recipere 200 den<arios>. Item de uno vase cervisiae debet recipere 40 den<arios>. Item de uno centenario in libratura 12 den<arios>: 1436 *Fejérpataky, Szám.* p.434. Ad idem pro libratura stanni fl<oreni> 4: 1485 *Myskovszky, Bártfa* II p.143. — [3]

libricza, -ae f. (Serbo-Croat.) *parva mensura ponderis — kis súlymérték.*

Emi de croco sex libriczas, pro quo solvi ... quindecim aut citra florenos: c.1520 *CD Hung. adn.* III p.355; *cf.* *Lex. Lat. Iug.* II p.656. — [1]

libro, -are **1** *proprie (a ponderare, pondus examinare — megmér, megvizsgálja a súlyát valaminek; b pass.: pendere, volitare — szenv.: lebeg); 2 in imag.: deliberare, considerare — mérlegel, tekintetbe vesz.*

1 a Res etiam quelibet ... ponderari et librari valerent ... a tunc in posterum: 1434/1437 *Domanovszky, Szep.* p.207. Emimus a Iohanne suprascripto CXLIII libras pulveris, quas pulveres unacum vase libravimus: 1439 *Fejérpataky, Szám.* p.482. Aurifabro, qui omne argentum domini principis librabat, a quolibet vase pondera sculpebat, dedi 1/2 flor<enum>: 1500 *MTT* XXVI p.58. Ad fraternitatem Corporis Christi XXVII porciunculas monilium argenteorum, XVII 1/2 piseta librancium: 1513 *TT* 1909 p.444. **b** Siccae vibrantur (*in codicibus recte: librantur*) in aere plantae, / pendula suppositum nec libant crura

profundum: IAN. PANN. *Celebr.* 59–60. Aereus his crebros aries libratur in ictus: *Id. Paneg.* III,33. **2** Tunc memorati comites, satis inter se diligenter equitatis lance causam libantes, in hunc modum censuerunt diffiniendam, quod: 1184 *PRT* X p.501. Nos ... ex officio suscepti regiminis debemus librare merita negotiorum: 1279 *Zimmermann, Urkb.* I p.136. Subditorum meritis aequa lance libratibus illorum quemque condignis premiis ... honestare: 1525 *Bártfai, Forgách* p.700. — [11]

libum, -i n. *genus quoddam placentae (in rebus sacris adhibitum) — lepényfajta (áldozati).*

Ante fores ponam Stygiaeque ad limina portae / libera ram: TAUR. *Staur.* I,21–22. — [1]

liburna, -ae f. et liburnus, -i m. *navis — hajó.*

Velum ... fidei, quo navis totius Ecclesie vehitur et liburnus: MÜGELN I (p.233). Sic tandem immissae pelagus tenuere liburnae: IAN. PANN. *Paneg.* 2,937 (p.111). — [5]

libutatio, -onis f. *actus luto oblinendi — tapasztás.*

Pro libutatione stubae balnei den<arios> 50, ... pro libutatione fornacis stubae balnei solvimus den<arios> 100: 1426 *Fejérpataky, Szám.* p.220. — [1]

libutor, -oris m. *faber, qui luto oblinuit — agyagos (kéz-műves).*

Uno libutori den<arios> 30 in die omnium sanctorum: 1426 *Fejérpataky, Szám.* p.214. Libutoribus argillae, qui collum paraverunt in turri ... dedimus pro labore den<arios> 100: *Ibid.* p.220. Libutoribus argillae, qui cacum fecerunt ad pixides, solvimus den<arios> 125: 1429 *Ibid.* p.294. — [3]

liccinium, -i n. *ligamentum, linteolum concerptum — kötszer, tépés.*

Barbitonsori pro duabus pelvibus ad portandum liccinium domino principi dedi 1/2 flor<enum>: 1501 *MTT* XXVI p.137. — [1]

licentia *vide licentia*

licens, -ntis *effrenatus, licentiā nimiam praeditus — féktelen, szabados.*

Inter amicos quandoque licentiore symposio ... usus est, ut curas abigeret: BONF. IV,7,80. — [1]

licenter *adv.* **1** *libere, licite, modo concesso — szabadon, megengedhető módon; 2 effrenate, immoderate — féktelenül, mértéktelenül.*

1 Nec nos licenter te latet dixisse, si aliorum dirigit, quod introrsus geris: GER. p.39. Ne per ... odibiles Deo gentes occupate et incastellate licenter ecclesie et veneranda celestis sacrificii loca ... effecta per eos immundarum habitacula meretricum ... provocent iram Dei: 1288 /? *Sz* 1910 p.7. *Authenticus* licenter ... ad nonam vel decimam tanquam superflue consurgere poterit, descendere vero ad secundam, raro ad tertiam: MONET. p.C,4. **2** Cum ... in convivio exhilaratus uxorem ad bibendum licentius invitasset, ... Rosimunda ... insidias excogitare ... cogitur: BONF. I,8,21. Plerique ... diversis epulis saginati vicio ventris et gutturis facile spumantes in libidinem, quanto liberiores se fecerunt, tanto licentius in plurima debachati sunt vicia: GREG. GYÖNGY. *Epit.* 15 (p.43^v). Circa quam (*sc. paupertatem*) quotidie licentius et periculosius delinquitur: *Form. O.F.M.* 9 (fol.28^v). *Dixit*, quod ipsum ... sepe arguisset, ne ita licenter viveret: 1524 *Sopron tört.* I/7 p.126. — [9]

licentia, -ae f. (licencia, lycencia) **1** *permissio — en-*

gedély; 2 *facultas, ius, libertas* — lehetőség, jog, szabadság; 3 *libertas immoderata* — féktelenség, szabadosság; 4 *voluntas libera, libertas poetarum* — szabad akarat, költői (művészi) szabadság.

1 *Abs.*: Duximus discernendum, quod nullus abbatum aut conventus dicte ecclesie decimas, possessiones aut conditionarios manumittere et ab eorum condicionibus liberos reddere absque regia licentia ... alienare seu distrahere habeat facultatem: *s.1024/1350 Dipl. Hung. ant.* I p.101. Ego Gudenus diu fatigatus in labore et in servitio domini mei regis, concessione et licentia sua ... quod habebam in Poloznic, Sancto Michaeli tribui: *1079–1080 Ibid.* I p.225. Qui licentia et permissione a nobis obtenta ... retulerunt: *1239 PRT I* p.769. Que ... de lycencia regia ... optenta ... reliquisse: *1290 CD Arp. cont.* V p.15. Conceditur tamen eidem tono videlicet autento de licentia ad nomam, vel ad decimam cordam ascendere: *Szalkai B,13.* — *Cum gen. subi.*: Si vir ... redierit, ne liceat sibi aliam ducere preter suam, nisi cum licentia episcopi: *Decr. c.1010.* 30. De subtractione calendarum absque licentia. Si quis de calendis sine presbiteri sui et fratrum licentia subtraxerit, manum eam, cum qua fraternitatem promisit, decem pensis redimat: *Decr.1092.* 14. Adam ... impeciit ... Paulum. ... Quos ... curialis comes de Bichor discutens per pristaldum ... misit Waradinum ad iudicium ferri candentis, interea convenerunt cum licentia iudicis, a quo eciam Waradinum transmissi, contestati sunt ... se ita convenisse: *Reg. Var.* 322. Ex permissiva iudiciaria licentia magnifici viri comitis Pauli, iudicis curie serenissimi principis domini Karoli, Dei gracia illustris regis Hungarie: *1337 PRT X* p.551. De utilioribus ... proventibus permutacionis titulo ... Sedis Apostolice licentia ... obtenta: *1356/1412 Bártfai, Pest* p.68. Suam porcionem ... civitati Supruniensi commetanealiter et contigualiter adiacentem ... ex permissiva licentia ... domini regis ... vendidit: *1373 Sopron tört. I/1* p.163. Nullus dominorum ... absque domini archiepiscopi seu sui vicarii in spiritualibus generalis, et capituli licentia speciali ab ecclesia seu domo habitationis suae se ultra mensem valeat absentare: *Visit. Str.* p.59. Octavum gradum humilitatis, ... non solum moribus exercebat, sed etiam, in quantum patris spiritualis licentia permittebat atque iustorum exempla hortabantur, festinabat implere: *Leg. Gerh. maior* 2 (p.482). — *Cum gen. obi.*: Tuhutum ... misit legatos suos ad ducem Arpad, ut sibi licentiam daret ultra silvas eundi contra Gelou pugnare: *P.MAG.* 26 (p.66). Ut ... habeamus licentiam revertendi ad conspectum ... nostri regis: *IOH. VITÉZ Or.* 10,14. Non est, cur licentiam absentiae a nobis petas: *PETR. VÁRAD* p.115. Non est concedenda licentia loquendi ... omnibus, sed solum sapientibus: *GREG. GYÖNGY. Dir.* p.b,II^r. — *Nota praegn. i.q. facultas abeundi* — *távózási engedély*: Missis ... ambassiatis suis ab eodem patre nostro circa ... servitii ... executionem licentie et admissionis facultatem impetrare et sibi exinde adhibita idem ... suscepit vulnera: *s.1200/1571 CD Croat.* II p.359–360. Turzol a sociis accepta licentia ... cum suis militibus ad ducem Arpadium reversus est: *P.MAG.* 16 (p.56). Decimo autem die Ound et Ketel accepta licentia a Salano duce repatriare ceperunt: *Ibid.* 16 (p.57). — *Nota ut condicio a lege praescripta libere migrandi rusticorum* — *a jobbágyköltözés törvényes felté-*

tele: Quod quicumque voluerit abire, <ob>tenta licentia, salvis rebus suis possit recedere clara luce: *1273 Solymosi, Járadék* p.229. *Populi* veniendi etiam et recedendi, dum eis placuerit, ... petita licentia et debitis persolutis villico ville ... habebunt liberam facultatem: *1275 Ibid.* p.230. Qui clara luce venerunt, sic clara luce venditis bonis suis et solutis omnibus debitis suis, accepta licentia a villico et suis concivibus liberam recedendi habeant facultatem: *1279 Ibid.* p.238. Quilibet rusticus seu iobagio alicuius nobilis, si voluerit, de possessione domini sui habita licentia et iustoa ac consueto suo terragio ... persoluto ad possessionem alterius nobilis vel alias, quo sibi placuerit, cum omnibus suis rebus libere se causa commorandi transferre valeat: *c.1300 DRH II* p.394. Et si quis aut qui recedendi haberent intentionem, infra quindenae termini solutionis ... licentia habita iustoque terragio persoluto libere ... recedant: *1336 Solymosi, Járadék* p.258. Ut amodo in antea ... iobagiones ... de ... possessionibus ... in ... alias possessiones ... habita licentia iustoque terragio et aliis <debitis eorum> solitis expeditis liberam, tutam et omnimodam moraturos se transferendi habeant facultatem: *1397 DRH II* p.155. Ut universi ... iobagiones ... recepta iuxta consuetudinem regni nostri Hungarie ... licentia iustisque depositis terragiis et aliis ipsorum debitis persolutis ad quorumcunque possessiones se transferre ... moraturos ... possint: *1439 Csáky oklt. I/1* p.375. Qui de porcione possessionaria ipsius Emerici ... ad porcionem possessionariam ... Nicolai ... iusto terragio deposito et accepta licentia, aliis debitis omnibus persolutis moraturus transire habuisset: *1440 CD Zichy IX* p.19. 2 *Abs.*: Illis ... armorum insignia, ... si ea poscantur, libenti animo et munifico licentiam elargiri: *1415 Mon. herald.* II p.17. Quatenus ne sinat rem hanc in alcioris differentie cumulum progredi, ut videatur occasu libertatis aliene licentia cuiuspiam beneficiumque ortum: *IOH. VITÉZ Epist.* 59,12. Dum te regii saguinis et nominis principem nostrum, extorrem prius patria, deinde sub alieno nutu, sub prescripta ac prefnita licentia degentem, peregrinantem, vel si ausim dicere, quasi exulantem sentirem: *Id. Or.* 1,52. Quia Comani ... in hoc regno comorantes in abductionibus iobagionum et in licentiis capiendis ... quotidie iniurias ... ipsius nobilibus inferunt: *Decr. 1498.* 47. — *Cum inf.*: Do ... licentiam famulis eiusdem monasterii in silva Bocon ligna incidere: *s.1037/1330 Dipl. Hung. ant.* I p.119. Quod nulli archiepiscoporum, episcoporum vel prepositorum, abbatum deinceps licentia pateat de preposituris suis prepositos remove vel alias ecclesiasticas personas suis dignitatibus aut ecclesiasticis beneficiis privari, nisi forte fuerint convicti canonice vel confessi: *1169/XIII CD Slov.* I p.88. — *Cum gen. obi.*: Monasterium habeat ... licentiam incidendi ligna ad usum ecclesie et ad opus prediorum et porci eorum libere pascantur: *s.1086, 1135–1171? Dipl. Hung. ant.* I p.255. In regis ... absentia ... nullus episcopus vel missam celebrandi vel cuiuslibet episcopalis officii exercendi sibi licentiam usurparet: *HARTV.* 12 (p.418). Huius ... non inmemores debiti fidelissimo militi nostro Iwachin videlicet nec non uxori eiusdem Anglie data de temporalibus suis disponendi licentia modum dispositionis eorum in mortalibus litterarum notulis commisimus: *1199 CD patr.* V p.1. Andreas ... dicens se habere votum eundi Iero-

solimam et nunquam inde reverti, absolvit uxorem suam, dans ei nubendi licentiam alii marito: *Reg. Var.* 240. Notum esse volumus ... abbati ... licentiam dedisse forum faciendi: *c.1211/XIV CD Arp. cont.* XI p.127. A ... rege petivimus, ... ut nobis daret licentiam iudicandi et faciendi iusticiam plenam oppressis et patientibus iniurias infinitas de omnibus hiis, per quos indebite paciuntur: *1232 Ibid.* XI p.249. Eis iobagionibus construendi molendinum ... dedimus licentiam: *1282 Ibid.* IX p.337. Quare licentiam aedificandi capellam sive oratorium ... a nobis habere postularunt: *1307/? TT* 1909 p.563. *Cervisias* ad vos pertinentibus licentiam emendi dare debeatis: *1474 Iványi, Eperjes* p.212. De illis ... comitibus ac vicecomitibus, qui tempore expeditionis generalis contra Turcas per regiam maiestatem ad succurrendum Nandor Albae instauratae, multis pariter nobilibus pro pactata pecunia domi remanendi et ad bellum non eundi licentiam facultatemque dederunt, idem est intelligendum: *Decr. 1523.* 10. **3** Inter subditos penitus volentes discrimina conculcare, fovere iustitiam et impunitam licentiam delinquentium obvio remedio refrenare: *1440 DRH II* p.310. Ut ... cursus cursu, sic in magna peccandi licentia malum malo superatur, quod tolerandum non est: GEORG. POLYC. *Or.* 36. Profecto difficile est in summa licentia non peccare: ANDR. PANN. p.44. Potentes hortabatur licentia parce uti (φειδῆσθαι δὲ τῆς ἐξουσίας παρεκάλει), quo id ipsum licere maneat perpetuum: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.71. Quare, ut eorum temeritas et licentia compescatur, ... sancitum ... est: *Decr. 1486.* 33. Summa est ... omnium licentia et nulla prorsus obedientia: *1518 Szabó, Ogy.* p.129. **4** Dum mittuntur angeli, nuncupantur, quibus ideo ... pictorum licentia pennas facit, quo citatissimum eorum ubique discursum significet: GER. p.14. Liberum et solutum *genus dictaminis assuetudinale*, quod plerisque persuasoribus dedicatum est, quorum persuasiones nulli speciali observationi obnoxiae, sed persuadentium licentiam quamcumque evagantur: IOH. LEM. p.7. Sum ... hac usus licentia, ut nonnulla, quorum ille non meminerat, suis scriptis adiecerim: PETR. RANS. *Epit. Dedic.* 10. — [195]

licentialiter *adv.* *licite, modo concesso — szabadon, megengedett módon.*

Omnis tonus plagalis ... habet intensionem per dyapente regulariter, id est ad quintam cordam. Remissionem vero sub sedem finalem ad dyatesseron, licentialiter tamen assumunt unam cordam tam intensive, quam remissive: Szalkai B,13. — [1]

licentiatio, -onis *f.* (licenciatio) *facultas abeundi — távozási engedély, szabadságolás.*

Quos idem ... de possessionibus memoratis ... foras licenciasset. ... Qui ... ex licenciacione ipsius ... foras exivissent de eisdem: *1355/1357 CD And.* VI p.265. Turbatores ... talis iudicis nobilium, tempore huiusmodi licentiationis vel ... iustitiae impensionis, si qui fierent: eadem poena condemnentur: *Decr. 1504.* 16(6). — [2]

1. licentiatus, -i *m.* (licenciatus) **1** *qui facultatem profitendi in scholis superioribus adeptus est — tanítási engedélyt kapott;* **2** *cui deficientibus sacerdotibus facultas data est muneribus ecclesiasticis fungi — szabadalmas, aki egyházi tisztséget betölthet.*

1 Nos Iohannes prepositus, ... licenciatus in iure ca-

nonico, comes capelle et secretarius cancellarius domini regis: *1346 CD And.* IV p.589. Nos Petrus Krol licenciatus in decretis plebanus: *1380 CD Zichy IV* p.165. Georgius de Buda, decretorum licenciatus, archidiaconus Borsiensis: *1471 PRT VIII* p.530. Egregius vir dominus ... utriusque iuris licenciatus: *1518 Sopron tört.* I/6 p.368. Nicolaus licenciatus in iure canonico: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.116. **2** Iudices synodales sunt deputati ... dominus Gregorius licenciatus Barsiensis: *1510 Leges eccl.* III p.656. — [22]

2. licentiatus, -us *m.* (licenciatus) *dimissio, licentia — elbocsátás, engedély.*

Octo iobagiones ... ad possessionem magistri Ladislai ... sine licentiato clamdestine recesserant: *1374 CD Zichy III* p.569. — [1]

licentio, -are (licencio) **1** *alicui licentiam dare, concedere, permittere — valakinek engedélyt ad, megenged;* **2** *licentiam abeundi dare, dimittere — elbocsát;* **3** *relegare, remove — kiutasít, eltávolít.*

1 Cum nuper ab excellentia sanctitatis vestrae licentiatus Pastuchi ... monasterium adissem, quosdam libros ... reperi: CERB. *Max. praef.* p.8. Magnam Iesu Christo cum sororibus religiosis ... misericordiam faciente in eo, quod violente corruptionis opprobrium evadere potuerunt, cum quam flagitiose, tam insolenti illud claustrum expugnantium multitudini, quod eis libuisset, horrendum, licentiante rege, facere licuisset: *1288/? Sz* 1910 p.6. — *Nota cum ad:* Ad manducandum cum secularibus ... personis recreationis causa fratres non licencient: *Form. O.F.M.* 122 (fol.109^v). **2** Hec quoque a secundo Bela ... sunt monasterio condonata, qui ... ad monasterium Beati confugit Benedicti, ibique ab abbate ... susceptus ... rebus de ecclesiasticis summotenus victui vestituique tam sibi ipsi, quam suis omnibus necessaria ministrando. Tunc demum ... cum a conventu licentiaretur, ob salutem anime sue et pro collatis sibi beneficiis cum gratiarum relationibus dona promisit non modica se datum: *1158/1403 Bullae Bonif. IX.* p.579. Qui cum a duce Arpadio essent licentiati, cum exercitu non modico egressi sunt: P. MAG. 20 (p.61). Dixit ... Bertoldum plebanum ... a plebesanis suis ad iter arripiendum fuisse publice licentiatum: *1309 Zimmermann, Urkb.* I p.242. Partes discordes ... ad concordie federa reformanda ... duxeramus licenciantas: *1341 Temes okl.* p.66. Rector capelle capellanos ... licentiandi habeat potestatis facultatem: *1510/1511 Békefi, Kápt.* p.445. Ladislaus ... capitaneus per duos nobiles licentiatus fuit et ex eo nihil stipendii solutum extitit gentibus: *1512 MTT XI* p.235. — *Spec. de rusticorum migratione* (cf. licentia 1): Si quis etiam illorum se a nobis voluerit absentare et de loco dicto recedere, omnia sua edificia, scilicet curiam et domos vendendo salvis rebus suis omnibus, die lucente licentiatus absque ullo impeditore liberam habeat recedendi facultatem: *1270 Solymosi, Járadék* p.225. — *Nota 'se licentiare' i. q. abire — elmegy, távozik:* Valentinus Zurda ... ad possessionem domini sui ... iuxta consuetudinem regni moraturus se licenciasset, quem nobilis domina ... potencialiter detinere fecisset et abire ... non permisisset: *1419 CD Zichy VI* p.526. Hiis peractis cum osculo pacis licentiet se a fratribus: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.b,II^v. — *Non plene liquet, forsán i. q. liberare v. liberum abire permittere — felszabadít, szabadon elenged:* Idem Dominicus ... tres homines ad nos missos causa licenciandi

de ipsa terra baronibus et nobilibus nostris fecit ante nostram curiam verberari: 1283 *Veszpr. okl.* I p.86. **3** Quem pro suis excessibus evidentibus, de provincia Chollokuz licenciaverat, eiciendo eum ut proscriptum: 1322 *Mon. Str.* III p.18. Briccius Magnus et Iohannes Varga ... a porcione possessionaria magistri Ladislai ... licenciassent, quos abire permisissent: 1429 *Temes okl.* p.625. Que (*sc. pars*) ... si sue maiestatis admonitioni ... acquieverit, bene quidem, alioquin ... regia maiestas et sui successores ... partem illam transgredientem ... perpetuo de regno suo licenciare et exulare habeat ... plenam ... potestatis facultatem: 1497 *Kertész, Iratok* p.105. Alta voce quasi diabolium licentians: „Fuge” tribus vicibus exclamavit: *Leg. sanct. Hung.* p.30^r. Item quod Stanislaum et Ladislaum Koczka de hoc regno maiestas regia ablegare et licenciare dignetur, propter homicidium anno superiori patratum: *Decr.* 1525. 25. — [45]

licentiose adv. (licencioso) *effrenate, insolenter — féktelenül, pimaszul.*

Audacter et licencioso preter nostram mentem facta et libermissa sunt: 1514/*XVI Mon.rust.* p.80. Postea autem liberum fuisse etiam licentiosius: VALENT. CYB. *Laud.* 135. — [3]

licentiosus, -a, -um (licenciosus) *effrenatus, insolens — féktelen, kicsapongó, szemtelen.*

Fratres mali, qui nuper ordines suos apostataverunt et licenciosi ac voluptuosi vivunt et regularem observanciam postposuerunt: 1508 *PRT* III p.616. Ne ... tanto damno ob huiusmodi licenciosas discursiones ... forensium mercatorum afficiantur: 1508 *Sopron tört.* I/6 p.239. — [2]

licet, -ere, licuit (*praet. perf. coni.*: licisset) **A** *ut verbum impers.*: facultas, fas est, conceditur — *lehet, szabad, módjában áll*: **1** *abs.*; **2** *cum inf.*; **3** *cum dat. et inf.*; **4** *pro subi. est pron. n.*; **5** *pro subi. est enunt.* — **B** *ut verbum deponens: pretio indicato sibi vindicare — valamilyen áron magának követel.* — **C** *ut coni. concessiva: etsi, quamquam, quamvis — ámbár, jóllehet, noha, még ha ... is*: **1** *concessio fit per enuntiatum (a cum coniunctivo et coniunctionibus: tamen, vero, modo; b abs.: cum coniunctivo; c cum indicativo); 2 concessio fit per adverbium; 3 concessio fit per attributum.*

A 1 A quibus decuit et licuit, et ut evidenter scire potuit, fideli ... inquisitione facta talem scivissent veritatem: 1296 *CD Arp. cont.* X p.244. Aliis absentibus homo noster ab omnibus, ... a quibus decet et licet, ... sciat et inquirat de premissis omnimodam veritatem: 1365 *Doc. Val.* p.183. Incliti reges Hungariae ... soli, dum licuit, Turcorum cohiberunt impetum: GEORG. POLY. *Or.* 1. **2** Si sponte nubere velit, liceat sumptis congruis sibi vestimentis ... ad connubium ire: *Decr. c.1010.* 30. In itinere ... dierum divinum officium celebrari liceat in tentorio: *Decr.* 1092. 29. Sum ... regis filia cui, ne sequi amatores alienos liceret, rex summus ... in secretoria cubiculi sui introduxit: 1146 *MIÖG* p.375. Si confiteri liceat, fama vestra laudiflua in derisum paulative convertitur: IOH. LEM. p.59. Eidem ecclesie ... moris est et iuris, vineas infra totum illud territorium plantatas, extraneis distrai (*recte: distrahi*) non licere: 1203/1254 *CD Hung.* VI/2 p.361. Si umquam presenciam tuam intueri licebit, ampliora honori tuo exhibere, quam eloqui in animo est: IOH. VITÉZ *Epist.* 21,8. *Hiatum* neque complere materia, neque pon-

te transire licebat: BONF. III,6,32. Liber erat sanctis aditus virtutibus, atque, / tum licuit verum dicere liberius: MART. THYRN. *Ad procer.* II,135–136. **3** In civili autem causa nulli liceat iudicare preter abbatem: s.1015/1403 *Dipl. Hung. ant.* I p.76. Episcopus, si tres partes de adquisiciis ad utilitatem ecclesie fideliter contulisse videtur, liceat ei agere de quarta, quod voluerit: *Syn. 1100.* 12. Admirante illo et percontante, quod ita solus eo habitu circummiret, Ut, inquit, liceat vobis omnibus ebris et desidibus esse (ἐξῆ πάσιν ὑμῖν μεθύειν καὶ ῥαθυμεῖν): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.62. **4** Non tenebatur regia serenitas ... imperialem maiestatem diffidare. Neque illud etiam serenitati suae licisset, quoniam *etc.*: 1480 *TT* 1892 p.226–227. — *Nota usum quasi personalem:* Ex hoc potes scire, quando hastiludia licent et quando non: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* LXXIII,C. **5** Quod si, vos fideles, licuit mihi, quo volui loco, episcopatus et abbatias statuere, an non licuit cuipiam loco, quod volui, ut facerem?: s.1002, XII? *PRT* I p.589. Licet, ut liqueat dominationi vestre ingressus et processus Tartarorum Hungariam intransium ... reddi: ROGER. *epist.* p.551.

B *Transl.*: Cum autem homo ebrietate corrumpitur, tunc avidi matronam oculi licentur (*cf. PLIN. nat.* 14,141): VALENT. CYB. *Laud.* 421.

C 1 a Licet in superficie nonumquam patescat *Sacra Scriptura*, verum in interioribus acutissimos latet: GER. p.22. Cuius *Gab* avi et atavi licet quodam modo Colocensis ecclesie attineret servitio, ipsum ... tamen liberans in domo regia tradita libertate constituit *rex*: 1163–1164 *CD patr.* VI p.3. Licet digressionem faciam aliquam, tamen ... revertar quantocius ad stilum incepte materie prosequendum: ROGER. 4 (p.554). Quod predicta domina, licet gravi infirmitate detineretur, compos tamen adhuc mentis sue, ... porcionem suam ... reliquisset ... sororis sue filii: 1258 *Mon. Str.* I p.452. Licet regia pietas manum munificam porrigere debeat universis, illos tamen, quorum ... probitas laudata est, ... debet prosequi munere et favore: 1297 *CD Arp. cont.* X p.260. Deputavit ... gubernator me nomine suo. ... Ego vero, licet minus idoneus minusque sufficiens existam suam supplere absenciam, ... non deero tamen: IOH. VITÉZ *Epist.* 27,11–13. Licet Sacrosancta Sedes Apostolica semper habuerit hoc regnum ... sibi ... morigerum, nunc tamen adeo sibi omnes devinxit, ut *etc.*: IAN. PANN. *Or.* p.55. Tergas, Grylle, licet; modo cruentas *merdas*: *Id. Epigr.* I,39,3 (p.476). **b** Raptor X solvat iuvenços pro raptu, licet postea reconcilietur parentibus puellę: *Decr. c.1010.* 27. Post pugnam ... illud dixit: Quisquis tyranni transit ad vultus truces, fit servus illi, venerit liber licet (κἀν ἐλεύθερος μόλη): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.79. — *Nota: per pleonasmum:* Licet quamvis materia questionis ... suscitata fuerit: 1374/1453 *CD Croat.* XV p.13. **c** Licet multum est formidabile in tali tempore litteras ... transferre, tamen confisi in Deo celi ... misimus: 1459 *Sopron tört.* I/4 p.339. Christianitatis ... defensionem infatigato semper animo prosequimur, licet interdum ab his, a quibus potius auxilia expectaremus, turbationes et impedimenta nobis prebentur: 1481 *Mátyás lev.* II p.185. Et licet multipliciter nos tam per vos, quam per illum, quem loco filii nostri tenebamus, laesi sumus: tamen adhuc ... consulimus vobis, velitis tandem male coeptis per vos guerris finem impone-

re: PETR. VÁRAD p.222. Licet michi de consulatu etiam mitia verba intimarant, sed ... venerant erga nos: 1515 Székely oklt. VIII p.246. Quod quidem *claustrum* licet benignissimus et munificentissimus princeps amplioribus bonis dotare voluerat. Tamen frater Nicolaus ... acceptare renuit: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.68. 2 Iterum ... ad hoc ipsum, licet aliter, respiciendum: GER. p.35. Saltem vestris aliquando, licet rarissime, datur frui literis: PETR. VÁRAD p.265. 3 Velut donum Spiritus Sancti erat in eo, licet paganus, tamen potentior fuit et sapientior omnibus ducibus Scithie: P. MAG. 4 (p.39). Me licet indigno sancte Strig<oniensis> ecclesie sedi presidente: 1209 *Mon. Str.* I p.193. Deus ... nos (licet immeritos) ad huius regiae dignitatis culmen ... sublimavit, ut etc.: *Decr. 1498. praef.* 1. — [315]

lichinus *vide* laneus

liciatorium, -i n. *lignum, in quo licium involvitur, pannis texendis aptum — zubolyfa (szövőszékheger).*

Hastile autem hastae eius erat quasi liciatorium textentium: ANDR. PANN. p.56. — [1]

licidiose *vide* litigiose

licinius, licinus *vide* lynchus

liciscarius, -i m. (linciscarius: 1315 *Veszpr. reg.* p.42; lintiscarius, litiscarius: 1274/1426 *Reg. Arp.* II/2–3 p.107; lyciscarius) *custos canum venaticorum — agarász, vadászkutyák gondozója, ebpecér.*

In comitatu de Borsod ... populi liciscarii et populi domine regine ... residebant: 1265/1272 *CD patr.* VIII p.99. Fidelis noster ... quandam terram liciscariorum nostrorum ... iuxta Balatinum ... sibi dari a nobis cum instantia postulavit: 1279 *Haz. oklt.* p.80. In quibus *terris* quondam lintiscarii domini regis habitabant: 1319 *CD And.* I p.503. Lyciscarii domini regis: 1339 *Veszpr. reg.* p.126. — [7]

licitatio, -onis f. (licitatio) *aestimatio, pactum — alku, értékbecslés.*

Ne quicquam sermonis censorii prodiret, per quem ipsi calamo actuive indigna proposito meo aucuparetur licitatio (Licitatio hic ponitur pro appreciatione vel venditione: IVAN. 1ra): IOH. VITÉZ *Epist.* 1,20. — [1]

licite *adv. modo concesso, legitime, libere — jogosan, megengedett módon, szabadon.*

Cum negari non possit, quod a nobis licite postulatur: 1263 *CD Arp. cont.* VIII p.63. Solet a principe consumari, quod licite postulatur: 1327 *CD patr.* II p.53. Stephanus dux, qui se regem iuniorem regni Hungariae ... regnante ... Bela rege patre suo in suis litteris scribi minus licite fecerat: 1353 *Reg. Arp.* II/1 p.36. Ipsa arma habere ac licite et secure portare valeant: 1415 *Mon. herald.* II p.14. Non solum laici, sed etiam clerici possunt licite repellere iniurias: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XXV,H. Fratrem suum iure in causamque convenire licite poterit: *Tripart.* I,46(4). Hic semper licite regalia sceptrum gerebat / reddens pro meritis premia digna malis: MART. THYRN. *Ad procer.* II,313–314. — [31]

licito, -are *lege agere, litem inferre — pert indit, perel.*

Hiis, qui rerum inopia ... sunt preventi, ... favor iuris utriusque hoc solamine suffragatur in futurum, ut cum suas necessitates in formam protestationis redigunt oportunitate nacta licitum sit eis in figura iudicis licitare prescriptione ipsis aliqua non obstante: 1296 *Reg. Arp.* II/4

p.173–174. — [1]

licitus, -a, -um 1 *adi.: honestus, iustus, permissus — jogszerű, megengedett, rendes, tisztességes;* 2 *subst. n.: quod concessum est — megengedett dolog.*

1 Considerantes eorum petitiones esse licitas et honestas: 1279 Bárdosy, *Suppl.* p.142. Matrimonium inter marem et faeminam facit licitum coitum, si tamen modo licito misceantur: *Syn.* 1279. 118 (p.156). Nos itaque ... considerantes prescriptam donationem fore licitam, iustam, salutiferam et honestam: 1284/XIV *CD Arp. cont.* XII p.412. Ut ubi processit ... famulatum prompta sedulitas, quod ibi merces sequi debeat licita et condigna: 1388 Wenzel, *Stibor* p.48. Quodlibet aliud licitum et honestum iuramentum ... praestan<do>, ponen<do>, articulan<do>: *Form. styli* II,63 (p.192). — *Nota: 'licitum est' i.q. iustum est, sequitur inf. — szabad tenni valamit:* Sitque illius loci monachys et clericis licitum sacros ordines accipere, a quo voluerint, episcopo, tantummodo catholicus sit: s.1037/a.1490 *Dipl. Hung. ant.* I p.119. Licitum est ea *gesta rerum* mederi vivaci memoria vel scripti patrocinio commendare: 1275/XVII *CD Croat.* VI p.150. Licitum illi regi sit dare auxilium, aliunde implorare: *Decr.* 1298. 6. Cum ... non licitum sit nobis sententiam iuridice latam ... variare modo aliquali: 1402 Bártfai, *Pest* p.119. Tuae ... celsitudini innotescat, quod aliquando licitum sit iurare: ANDR. PANN. p.22. Quum sicuti licitum non est, sic nec velimus, quod bona nostra regalia ... destruantur: 1475 Zimmermann, *Urkb.* VII p.50. 2 Colla sua ultra ius et licitum erigentes: 1237 *PRT* I p.752. Eidem debitam reverentiam et obedienciam in omnibus licitis debeatis exhibere: 1358 *Dipl. Ragusa* p.8. Vides denique nichil liciti obstare tibi: IOH. VITÉZ *Or.* 7,145. Videns ... dominus noster ... nos omnia iusta, condigna et licita petivisse: 1506 *Podmaniczky oklt.* I p.476. Domino ... in omnibus licitis et consuetis obedire et obtemperare modis omnibus debeatis: 1514 Juhász, *Tschan.* p.288. — [39]

licium, -i n. *filum — fonal, szál.*

Det (*recte: dee sc. Parcae*) bine, que venerunt, / cum sorore vix ruperunt / morientum licia: *Planctus* p.594. Dum laxis per devia fertur habenis, / praecidere truces licia pulla deae: IAN. PANN. *Eleg.* I,15,69–70 (p.350). — [2]

licostra- *vide* lithostr-

lictera *vide* littera

licitor, -oris m. 1 (*antiquis temporibus*) qui imperii insigne gerens apparet regi, imperatori magistratibusque — (*az ókorban*) a hatalmi jelvényeket viselő hivatali szolgál; 2 *carnifex — hóhér.*

1 Ut trabas trepidis licitoribus olim / sumpserit in medio dictator Quintius arvo: IAN. PANN. *Paneg.* 3,1,90–91. Ipse equo vectus adventabat, quem ubi iuvenis licitore misso descendere iussit (πέμψαντος δὲ τοῦ νεανίσκου ῥαβδόουχου): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.67. Crudelis licitor sc. miles expertus in vulnerando et strenuus ... fortiter impedit lanceam in latus Christi: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XII,E. 2 Diro transfigens lactea ligno / viscera licitor iners: TAUR. *Staur.* III,158–159. Ex humili specu licitore cruento / tractus anhelanti populo spectacula praebens: *Ibid.* V,119–120. Carnifex: licitor: *Ibid.* Ind. 112. — [32] [Bellus]

lictus *vide* litus

lien, lienis m. (lyen) *σπλήν, pars intestina corporis*

sanguinem procreans — lép.

Quos tandem ex ea fructus leges praeter mentis hebetationem et animi ignaviam, desideriam continuumque frenesin, in corpore vero gravedinem etc., ... praeterea stomachi, epatis lyenisque vitia: BONF. *Symp.* I,423. Septem enim sunt intra hominem, quae nigra membra vocantur: lingua, cor, pulmo, iecur, lyen, renes duo: *Ibid.* III,119. — [2]

liga, -ae f. (lega) **1** transl.: foedus, confoederatio, obligatio — szövetség, kötelem, kötelezettség; **2** monetarium in metallo probitas a lege definita — a fém finomsága; **3** funiculus, linum — zsinór, kötél.

1 Rex Hungariae ... una cum excellentissimis principibus ... perpetuam unionem, ligam, obligationem et concordiam inire curaverit: 1323 CD Hung. VIII/7 p.146. *Concedimus* eis plenam licentiam, ... unionem et ligam ac veram amicitiam faciendi: 1348 *Dipl. Anjou* II p.303. *Concedimus* eidem ... facultatem, ... federa ligasque sub quacunque forma verborum iniendi: 1426 *Mon. Vespr.* III p.56. Nisi vos regnorum Hungariae et Polonie vetus liga nostreque fraternitatis respectus uti iure concessio prohiberet: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 8,24. Dominus archiepiscopus ... cum ipsis certam fecerat dispositionem, quam ligis et obligationibus firmaverat: 1470/1518 CD *Zichy* XI p.62. **2** Cudantur obuli in eadem liga (var.: lega), qua ipsi maiores denarii cuduntur: *Decr.* 1439. 10(1). Denarii et obuli eorum in debita liga fiant: *Decr.* II.1458. 13(2). Maiestas sua regia, in eodem pondere et liga bonas monetas cudi faciat, sicut illo tempore, quo cuprea moneta incepta est, cadebantur: *Constit.* 1526. 34. **3** Pro ligis ad eandem copulam domini principis dedi VI den<arios> Ung<aricales>: 1500 *MTT* XXVI p.53. — [49] *Vide etiam* lega.

ligamen, -inis n. **1** proprie (a actus ligandi — megkötözés; b quod colligatur — köteg [a de libris i.q. tegumentum — (könyv)kötés; β de rebus mercimonialibus i.q. fascis — köteg]); **2** transl.: obligatio, pactum — kötelezettség, kötelék.

1 a De ligacione furis. ... Si autem eum (qui furem ligare vult) ligare quis prohibuerit, persolvat L quinque pensas et eandem noxam reddat in ligamine: *Decr. c.* 1077. 3. — *Meton.*: funis — póráz: Ad ligamina canum bachmati ... dedi X den<arios> Ung<aricales>: 1500 *MTT* XXVI p.47. **b a** Eundem librum integre sine corruptione et defectu aliquali remittere, ymo, si opus fuerit, subtili ligamine reformatum pellibusque novis artificiose obductum eidem ecclesie ... restituere obligamur: 1476 *Katona, Hist. crit.* XVI p.38; cf. Iványi, *Könyvkult.* p.20. β Si quis ducens res mercimoniales, ... ut ... clebsidras parvas pretextas, ligamina volgo (sic) 'nestel' etc.: 1436 *Mon. Budapest* III/2 p.272. **2** Antiquus quoque populus ... ligamina mandatorum digitis Dei condita disiecit: *Inst. mor. praef.* p.132. Personam ipsius libere abire permisimus sub eo conditionis ligamine, quod lesis per ipsum satisfaceret: 1244 CD *Croat.* IV p.246. Tali ... ligamine interposito, quod ... viginti marcas et quatuor ... persolvere teneatur: 1348 CD *Zichy* II p.353. — [16] *Vide etiam* lignamen.

ligamentum, -i n. **1** proprie (a fascia — kötés [seben]; b vinculum — kötelék); **2** transl.: obligatio, pactum — kötelezettség, kötelék.

1 a Ubi ligamenta Romanorum militum vulneribus

deessent, Traianus propriae vesti non pepercisse fertur: TAUR. *Staur. Ind.* 38. **b** Glo<ssa>: cathenam habet, id est ligamenta ad ligandum animas: GREG. GYÖNGY. *Decal.* 2 (p.29). **2** Firmius ... constat magisque perpetuum, quod undique vincitur firmissimo ligamento (cf. supra: volumus merum fieri sacramentum): 1097/XV–XVI *Dipl. Hung. ant.* I p.326. — [5]

ligatio, -onis f. (ligacio) actus ligandi — kötés, megkötés: **1** rerum (a gener.; b spec.: actus ferro vinciendi, circumligandi — abroncozás; c iur.: obligatio — megkötés, kötelem; d transl.); **2** hominum: actus vinculis constringendi — megbilincselés.

1 a Pro emendis cordis ... ad ligacionem curruum thavernicalium ... dedi fl<oreno> V: 1525 *MTT* XXII p.149. **b** Pro ligacione unius tunellae solvimus den<arios> 50: 1428 *Fejérpataky, Szám.* p.279. Doliatori pro ligacione vasorum gefess ... asp<eros> 16: 1506 *Qu. Kronstadt* I p.110. — *Actus includendi* — beágyzás: Tribus carpentariis pro ligacione quatuor pixidum den<arios> IXc.: 1444 *HtK* XV p.323. **c** Si qua parcium suam porcionem vendere ... vellet, extunc nemini alteri, nisi parcium parti alteri vendere posset, ... tali vinculo ligacionis interposito, quod etc.: 1341 *Sopron vm.okl.* p.18. **d** Sunt pure pene et materia virtutis, ... sicut sunt fames; sitis ... ligatio liberi arbitrii: PELB. TEM. *Stell.* p.120^v. **2** De ligacione furis. Si quis ... furem ligaverit, habeat potestatem ligandi eum et ducendi ad iudicem: *Decr. c.* 1077. 3. — [10]

ligator, -oris m. qui ligat, vincit aliquid — kötöző, aki köt valamit.

Quia ipsi de populis nostris, recium nostrorum regalium ligatoribus originem haberent: 1365 CD *patr.* III p.181. — [4]

ligatorius, -a, -um ad ligaturam pertinens — kötő.

Emerere feci equis Turcalibus r<egiae> m<aiesta>tris tria bona ligatoria frena panno subducta: 1526 *Engel, Mon. Ungr.* p.195. — [3]

ligatura, -ae f. **A** proprie: actus et effectus aliquid ligandi, iungendi — köt(öz)és, összekapcsolás. — **B** meton.: **1** res, qua quid ligatur — az a dolog, amivel valamit összekötnek (a funiculus, funis — kötél, zsinór; b circulus ferreus v. ligneus, quo vasa ligantur — vas- v. faabroncs; c catena, vinculum — bilincs; d confibula, uncus — kapocs; e mus.: iunctura notarum — ligatúra [hangjegyek összekapcsolása]); **2** res, quae est ligata — az összekötött dolog, csomó, köteg (a lini, panni; b funiculi; c papyri; d ferri); **3** res, quae ad invicem coniunguntur: series agrorum funiculo mensuratorum — '(fű)kötél', (szántóföld)kötelék.

A Cumque cepisset trahere funem pro ligatura, ruptus est funis: 1459–1465 *Bálint, Szeged* p.122. Item eodem die pro ligatura et 'vonas' vinee capituli in Kysecz habite dati sunt fl<oreno> I den<arii> XXXII: 1499 *MNy* 1957 p.256. — *Librorum compaginatio* — könyvkötés: Unum graduale ... cum coreo coopertorio tectum, in certis quaternis de ligaturis dilaceratum: 1429–1437 *TT* 1886 p.570. *Scolari* pro ligatura fabbelli (recte: fabelli) de taxa emi filum flaveum per XII den<arios>: 1470–1471 CD *Zichy* XI p.76. Unum missale impressum, ligaturaque munitum dedit: 1492 *Kolozsvár okl.* p.301. *Librorum* curam habere debet in ligaturis, coopertoriis et reparaturis: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p. e,IV^v.

B 1 a Per eandem vadit viam versus occidentem ad longitudinem ligature viginti et quatuor unlarum: 1244 /1270 *CD Croat.* IV p.264. Super medietatem terre prefati Gregorii debent ponere ligaturam et mensurare eandem: 1309 *CD And.* I p.181–182. **b** Stackel fabro solvimus pro ligaturis pixidum et aliorum 2800 den<arios> cum 24 den<ariis>: 1441 Fejérpataky, *Szám.* p.517. Iohannes Clanko unius vas (*recte*: vasis) vini ligaturas secari fecisset: 1479 *Sopron vm. tört.* II p.527. **c** Ferream ligaturam / frangens captivum eripit: XIV Dankó, *Hymn.* p.252 (*cf. Leg. Emer.* 7 [p.458]). **d** Crux argentea ... ligaturis argenteis circumducta habens in medio lapillos rubeos et virides: 1518 *PRT* III p.710. **e** Hec etenim figure in ligatura disposite cum simplicibus accidentia (puta perfectionem, imperfectionem et alterationem) suscipiunt de ligaturis: MONET. p. D,7. **2 a** Tenentur persolvere de singulis domibus unum aconem annone, duas gallinas et quinque ligaturas lini: 1212/1339 *CD patr.* VIII p.14. De ligatura vel balla una pannorum coloratorum solvere ... pondus unum: 1288 *Mon. Str.* II p.230. De una ligatura panni, qui vulgo dicitur ballin decem et octo denarios novos: 1440 Iványi, *Eperjes* p.120. Ligaturas lini XXVIII ... asportari fecisset: 1520 *CD Frangepán* II p.328. **b** Emere feci claviculos, ... de funiculo vero ligaturas 10: 1526 Engel, *Mon. Ungr.* p.192. **c** Pro registris et literis regalibus empta sunt papira cum ligatura: Engel, *Gesch. Ung.* p.118. Emere feci unam ligaturam papiri pro scribendis literis: 1525 *MTT* XXII p.49. **d** XXXV ligature zonarum ferrearum, que vulgo vas vezeu dicuntur: 1493 *CD Hung. adn.* IV p.98. **3** Item quolibet mensura sive ligatura terre vulgo 'kethel' appellata Minoris Zabas dicti solvit annuatim fl<orenum> 1/2: 1519 *DI 37007* fol.223^r. Item circa festum Epiphaniarum Domini de quindecim ligaturis ipsarum terrarum vulgo 'kethel' Minoris Zabas solvunt quolibet anno d<enarius> XIII, quos habent solvere castellanis: *Ibid.* — [68]

liget *subst. indecl.* (liguet, ligueth, lyguet) *vocabulum Hung. pro Latino positum: lucus, nemus — liget.*

Meta de nemore progreditur per lyguet et per mochar ad montem Lycosholm iuxta aquam Berekzow: 1231/1397 *CD Arp. cont.* XI p.232. *Meta* per unum liguet venit iterato ad unam viam: 1263/1295 *Ibid.* VIII p.57. *Meta* vadit ad angulum cuiusdam silve ... ligueth vocate: 1300 *Ibid.* X p.387. — [3]

ligibulum *vide* legibulum

ligitimus *vide* legitimus

lignale, -is *n.* *lignum fissum — fahasáb.*

Vectoribus portantibus calcem ex fovea circa piscinam et lignalia et asseres asp<eros> 44: 1522 *Qu. Kronstadt* I p.405. — [1]

lignamen, -inis *n.* (ligamen) *lignum (materia) — fa(anyag).*

Terram ... cum quatuor iugeribus pro silva lignaminibus deputatis ... contulerunt predictis: 1259 *CD Croat.* V p.129. Cementum, arenam, aquam et lignamina ... dominus episcopus deferri faciet: 1287 Zimmermann, *Urkb.* I p.156. Carpentariis ... clavos et ligamina ... dabit dominus episcopus, et quod etiam lignamina omnia quovis modo nominata et necessaria de silva ferre ad ecclesiam tenebitur dominus episcopus: 1291 *Ibid.* p.180. Tali conditione interiecta, quod ipse lapides molares et ferrum pro

ipso molendyno conparasset, iidem vero Suta et Othmar edificia lignaminum restaurasset (*sic*): 1291/1326 *Haz. oklt.* p.125. De aliis ... lignaminibus (*var. Mon. civ. Agr.* I p.161: ligaminibus) ad edificia competentibus ... obulus solvi debet: 1343 *CD Croat.* XI p.31. Tenentur ducere lignamina de silva pro edificiis, quando necesse habet de hoc: *Stat. Agr.* II,13 (p.72). Quibus pro reformatione ... domorum ... ipsa lignamina necessaria sunt: 1435 Zimmermann, *Urkb.* IV p.562. — [16]

1. lignarius, -i *m.* *faber tignarius — ács(mester).*

Voluit Filius Dei Christus fieri faber lignarius cum Ioseph patre putativo: PELB. TEM. *Stell.* p.132^v–133^f. Celatores et lignarii argentarii que fabri ... ex Italia conducti: BONF. IV,7,85. Frater Paulus laicus faber lignarius: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.187. — [4] *[Bellus]*

2. lignarius, -a, -um *ad lignum pertinens — fás, fa-*

Ubi de eadem via alia via lignaria ad sillvam (*sic ed.*) divertitur: 1420 *Zsig.oklt.* VII,2276. — [1] *[Somogyi]*

lignatio, -onis *f.* (lignacio) *actus lignandi, ligni colligendi — fagyűjtés.*

Libere platee capitularis ... ac libere lignacionis et pascuacionis *ius*: 1247 *CD patr.* VII p.36. Aqnationem lignationemque inhihet, pabula preripit: BONF. III,7,80. — [3]

ligneus, -a, -um **1** *e ligno confectus — fából való, fa-;* **2** *ad fruticem (arborem) pertinens — fás.*

1 Se ipsum quidem nominabat petram, non ligneam vero, neque lapideam super se edificatam ecclesiam dixit, sed populum adquisicionis ... divinum gregem, fide doctum, baptismate lotum, crismate unctum, sanctam appellat super se edificatam ecclesiam: *Inst. mor.* 2. Et ibi est meta lignea: 1208 *CD Hung.* III/2 p.466. Ad munimen regni contra Cumanos castra lignea et urbes lignee construere eos permisimus: 1211/1231 Zimmermann, *Urkb.* I p.11. Cum tertia parte pallacii et tribus turribus ligneis: 1301 Balázsy, *Heves* p.293. Regem in capite ictu letali cum malleo ligneo ... concusserunt: IOH. O.M. 170 (p.163). Literas ... simulcum quadam mensura lignea duas palmas et tres digitos in se continenti ... nobis presentarunt: 1379 *CD Károlyi* I p.365. Qui ... exanime corpus ... in capsula lignea artificiose fabricata ... usque ad Budam ... processibus felicibus perduxerunt: *Transl. Pauli* p.6^f. Lignea crates / arcuit ingressum: IAN. PANN. *Paneg.* 2,1124–1125 (p.120). Erat autem in stadio ligneus circulus artificio cum magno callide praeparatus: *Leg. sanct. Hung.* p.23^f. Pro duobus cantaris novis ligneis, in quibus cubiculariis ad mensam vinum portatur, dedi ... XXXX den<arios> Ung<aricales>: 1501 *MTT* XXVI p.132. **2** Nonne rosas inclytas / tutatur spinae feritas? / Ferrum sed ligneam / frangit custodiam: Dankó, *Hymn.* p.416. — [46] *[Bellus]*

ligniculum, -i *n.* *non plene liquet: forsán lignum dissectum v. res utilis ex ligno confecta (?) — talán hasábfa vagy fából készült használati tárgy (?).*

Pro uno cribro et certis ligniculis ad allodium den<arios> VII (*dedimus*): 1515 *DF* 282535. — [1] *[Somogyi]*

lignifaber, -bri *m.* *faber tignarius; operarius, qui ligna caedit, dolat — ácsmester.*

Lignifabris seu carpentariis, prout lapicidis et muratoribus est solvendum: 1522 *TT* 1889 p.383. Nicolao lignifabro ad rationem asp<eros> 25: 1526 *Qu. Kronstadt* I p.644. — [6]

lignifer, -i m. *lignator, qui fert ligna — fahordó.*
Cum per offensiosam et ineptam responsionem unius ex
ipsis in delaturam lignorum, sew ligniferos condicionarios
incidissent: 1271/1514 CD Croat. V p.602. — [2]

ligno, -are 1 *ligna (comburendi causā) colligere — fát gyűjt;* 2 *aliquid ligno immittere — fába ágyaz valamit.*

1 Sepe, dum aquatum et lignatum viri peterent, ab incolis regionum aliquid inferebatur incommodi: BONF. I,9,13.

2 Molendinatori de tribus pixidis lignandis IIIc LXXVIII den<arios>: 1411 HtK XV p.316. — [3]

lignulum, -i n. *ligna concisa, termes — aprófa, gally.*
Nisi illi parvuli scolares, qui non valent sustinere frigus,
qui possint si voluerint portare lignula pro igne sibi necessario,
quociens hoc videbitur expedire: Stat.Zagr. III,2 (p.78). — [1]

lignum, -i n. (lingnum) A *proprie:* 1 *materia lignea (ad comburendum destinata) — faanyag (tüzelésre szánt);* 2 *materia ad fabricandas res varias destinata — különféle dolgok készítésére szánt faanyag (a ad aedificandum; b ad artificium; c palus, patibulum — karó, akasztófa; d baculum — bot);* 3 *planta procera, arbor — (élő) fa.* — B *meton. eccl. de cruce.*

A 1 Denique ex igne et lignis cinis fit: GER. p.97. Quae uniuntur quidem, ut quoniam duae naturae sunt in pruna ignis dico et ligni (δύο φύσεις εἰσὶν ἐν τῷ ἄνθρακι, πυρὸς λέγω καὶ ξύλου): CERB. Ioann. 5 (p.15). Tenentur in festo Sancti Martini et in adventu regis de unoquoque mense tres carratas lignorum, que vocant cuzfa: 1226? PRT I p.679. Vinitores tenentur per totam iemem portare ligna super dorsum ad domum vel curiam abbatis: c.1237 /? Ibid. I p.775. De unoquoque mense tenentur dare tres carratas lignorum, quos vocant tyzfa: 1240 Ibid. I p.790. Item quevis curia dabit unum currum de lignis comburendis: 1279 CD Arp.cont. XII p.273. Quotienscunque iobagiones ... ad silvas ... pro lignis ... exivissent, ... fuissent captivati: 1346 Doc.Val. p.109. Silvam solus petebat fassiculisque (sic) lignorum proprii humeris ... allatis servorum sibi servientium labores sepe relevabat: Leg.Gerh.minor 4 (p.474). Item rubete et ligna, quantumcunque indiguerint, et ubicunque talia in nostris sylvis et montibus invenirent prope et remote: 1408 Wenzel, Stibor p.141. Gramina tamen atque ligna silvatica ignibus apta ... eisdem exercituantibus ... prohiberi et denegari non deberet: 1427 DRH II p.246. Nos, inquit Epaminondas, Atheniensibus ad carnes has ligna gratis suppeditabimus (ξύλα προίκα παρέξομεν), nam regionem eorum succedimus, si fuerint curiosi: IAN.PANN. Plut. dicta p.63. Pro lingnis ad scolas 18 den<arios>: 1485 Békefi, Népokt. p.277. Ligna quoque in eorum silva usuali et propria secta, nuper violenter iussu dignationis vestrae de domo asportata: PETR.VÁRAD p.166. — *Iuncturae verbales sive quasi verbales:* Do etiam licenciam famulis eiusdem monasterii in silva Bocon ligna incidere: s.1037/1330 Dipl. Hung. ant. I p.119. Habeatque licenciam incidendi ligna ad usum ecclesie et ad opus prediorum et porci eorum libere pascantur: s.1086, 1135–1171? Ibid. I p.255. Incole possessionis Nírer habent libertatem secandi ligna: s.1290 CD Arp.cont. X p.10. — *Iuncturae nominales:* Tributum lignorum, que feruntur super Gran, solus abbas habeat: 1075/s.1217 Mon. Str. I p.59. Concedimus ... templo libertatem aquarum, herbarum et siccorum lignorum: 1198

/1226 Theiner, Vet.mon. p.68. Super exactione ... lignorum et aliorum omnium ... rerum, quae ... deferrunt pro conservacione ... monasterii: 1206/1358 CD Slov. I p.109. Populi liberi et condicionarii ... in aquis piscacionibus ... et ... fenetis cesu lignorum ac aliis utilitatibus ... in silva Rabe liberum ... habeant usum fructum: 1283/1484 CD patr. IV p.64. Tributum, quod exigi consuevit ... de carratis lignorum pro Wysegrad castro: 1292 CD Arp.cont. X p.415. Racione ... lignorum ... ad solutionem alicuius tricesime seu vectigalis cogere ... nullo unquam tempore presumatis: 1515 Sopron tört. I/6 p.324. 2 a Constituerunt, ut tertia pars de exercitu cum incolis terre irent in silvam Zouolon, qui facerent in confinio regni munitiones fortes tam de lapidibus, quam etiam de lignis: P.MAG. 34 (p.76). Decimam partem tributii ... non persolvissent et specialiter de his, quae in meatum aquae transeunt, videlicet astrues, asseres et alia aedificia lignorum: 1270 TT 1908 p.381. Ipsum et iobagiones suos destruxisset, ... et silvam suam abscidi fecisset et circumquaque villam in ipsius lignis castrum edificari, ... scrinia ipsius et iobagionum suorum confringendo: 1290–1301 Reg. Arp. II/4 p.264. Pro aedificiis ad stubam balnei scilicet pro 30 lignis magnis solvimus sabbato ante Tiburci et Valeriani 1000 den<arios>: 1426 Fejérpataky, Szám. p.212. Alius item vallum ferens, cum se nimium premi diceret, lure, inquit, quia ligno huic (τῷ γὰρ ξύλῳ τοῦτῳ) plus fidis, quam gladio: IAN.PANN. Plut. dicta p.75. Si vero deorsum venies, rogamus, ut ... si aliquot ligna, vel etiam scilindria interim praeparare poteris, hoc ... tecum deducas: PETR.VÁRAD p.242. b Helena se occupabat tam in serviciis, quam in aliis operibus videlicet in praeparatione coquinae et in incisione lignorum: Leg.Hel. 6 (p.16). Aqua ... crecebat, ... et exivimus et ascendimus lignum dolii: Inqu. Marg. p.223. Pro lignis siccis ad laborem salnitrii: 1441 HtK XV p.314. Pars nationis ... caracteres ... ligno sculpsit: IOH.THURÓCZ 6 (p.15). Curriparibus ... pro emendis lignis pro rotis faciendis dati sunt 3: Engel, Gesch.Ung. p.83. Ligna pro tigris (recte: tignis) empta sunt: Ibid. p.93. Si aliquis magistrorum ligna emeret et alter magister partem ligni habere vellet, tunc talis teneatur partem de ... ligno dare: 1515 Kolozsvár oklt. p.341. Cogitur in manibus muris subvolvere saxa, / artificum manibus ligna trabesque dare: MART.THYRN. Ad procer. I,85–86. c Ipsos puniendi ... et tormentandi, necnon pro eisdem ... patibulum seu lignum quodcunque tormentale ... statuendi ... habeant ... facultatem: 1348 CD patr. I p.205–206. Lignum patibuli et alia tormentorum genera instaurare valeant: 1414 CD Teleki I p.404. Diro transfigens lactea ligno / viscera lictor iners: TAUR. Staur. III,158–159. d Femina ... contracta ... non poterat ire, nisi cum lignis parvis, cum quibus ibat: Inqu. Marg. p.193. 3 Meta progreditur super iegfa; et de ligno prefato vadit super metam, in qua stat pirus: 1224 CD Arp.cont. VI p.424. Ibi est una arbor, que dicitur lignum quietis: 1236 Urkb. Burgenland III p.257. Est meta in ligno populea: 1246/1257 CD Arp.cont. XI p.430. Ligna glandes generancia: 1262/1263 Ibid. VIII p.42. Una meta est in silva in ligno pomi: 1273 Ibid. IX p.21. Fuit aqua ita alta, ... quod frater Marcellus ascendit quoddam lignum, quod erat ibi: Inqu. Marg. p.191. Terminus inde vadit super lignum, quod vulgo dicitur scilfa: 1284 CD Arp.cont.

IX p.389. Ibi Paulus habet metam circa metam comitis Mike ex alia parte Lycoccha super duo ligna, que dicuntur gurtan: 1300 *Reg. Arp.* II/4 p.249. Ligna fructifera abscondi et secui (*sic*) fecissent: 1348 *CD Zichy* II p.304. Ibi esset una arbor, que diceretur lignum quietis: 1353 *CD And.* VI p.15. Transeundo ad partem meridionalem ad septem ligna illicia: 1496 *Podmaniczky oklt.* I p.295. Quid ego ... conor ... / ... silvis addere ligna modo?: VALENT. CYB. *Carm.* V,261–262. Ecce sub ligno cerasi legit in quodam magno libro in horto: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.126. — *In imag.*: Quem suscipiens Adam, simul ligni vitae (ὁμοῦ τοῦ τῆς ζωῆς ξύλου) et paradisi ac Dei exul factus est: CERV. *Max.* II,93. Feria sexta hora sexta Adam fructum ligni decerpit: PELB. TEM. *Stell.* p.5^v. Pars magni anni vocatur tempus deviationis, quia tunc primi parentes devierunt, praeceptum Dei transgredientes, de fructu enim ligni vetiti comederunt: *Serm. dom.* I p.14. — *Nota i.q. silva* — *erdő*: Regio quidem Meotida ... fluminibus penitus carens, herbis, lignis, volatilibus, piscibus et bestiis copiatur: SIMON KÉZA 5 (p.144).

B Abs.: Venit in virginem *Christus* et susceptus de virgine, quod in ligno voluit configi: GER. p.58. *Christus*, qui per lignum / ad te trahis omnia: XIV *Dankó, Hymn.* p.176. *Mulieres sanctae* Dominum secute fuerant, ... astabant pendenti in ligno: 1459 *TT* 1901 p.220. — *Cum gen.:* Id est: *Christus* elevatus in crucis praeciosissimo ligno: GER. p.56. Sacrosanctis Dei evangelii, vivifico dominice crucis ligno et multorum sanctorum Dei reliquiis coram positus et tactis, corporaliter iuramus: 1262 *Mon. Str.* I p.476. Promittens suo et nostro nomine tactis, interposito ligno sancte crucis, sacro sanctis evangelii: 1296 *Ibid.* II p.391. Assessores super lignum crucis prestiti (*sic*) fide ... dicendo: 1355 *Karácsonyi, Lónyaiak* p.99. Tacto dominice crucis ligno: 1429 *Melczér okm.* p.58. In ligno crucis passus est mortem: 1515 *Sacra concil.* p.255. — *Nota: Christus* elevari voluit inter celum et terram fastigio ligni transversum extra civitatem Iherusalem: GER. p.57. De quibus etiam idem Michael crucem pretiosam de ligno Domini ... recepisset: 1269/1272 *CD Hung.* IV/3 p.491. — [186]

I. ligo, -are I proprie: **A** homines (vel eorum membra) adhibitis vinculis nequere, vincire — megköt(öz): **1 abs;** **2 indicatur qua re;** **3 indicatur quo modo.** — **B res:** **1 connectere, coniungere** — összeköt; **2 libros: tegumento munire** — könyvet: beköt, borítóval megerősít; **3 vasa: circulo cingere** — edényt: abroncsoz; **4 lapides in auro: includere** — követ: aranyba foglal; **5 vulnera: obligare** — sebet: bekötöz.

II transl.: **A colligare, coniungere, consociari** — szövetkezik. — **B astringere, coercere, obligare** — köt, kötelez: **1 poena, sententia;** **2 peccata alicui non remittere (opp. absolvere), alluditur ad Matth.** 16,19.

I A 1 Si qui ... murmurant in ecclesia ... coram omnibus ligentur et corripiantur flagellis ac cesura capillorum: *Decr. c.1010.* 19. Si quis ... furem ligaverit, habeat potestatem ligandi eum et ducendi ad iudicem, sive iuste, sive iniuste ligaverit: *Decr. c.1077.* 3. Milites armati ex precepto regis irruerunt super eos et aliquos ex eis obruncaverunt, ... reliquos autem ligatos duris verberibus flagellaverunt: *Chron. saec. XIV.* 95 (p.360). **2** Milites Salani ducis, quos ibi invenit, cathenis ligatos in castrum Hung duci precepit: P.MAG. 14 (p.53). Ibi que quendam Clemen-

tem mercenarium earundem exponencium, quodam fune in collo ligavissent, ligatumque ... verberassent: 1477 Békefi, *Pilis* p.439. Paulo ... quadam catena ligato, panes, pisces et alia necessaria, preter vinum, ministrabantur: 1489 Juhász, *Tschan.* p.284. **3** Sicut passer pedem ligatus (τὸν πόδα δεδεμένον) incipiens volare super terram detrahitur funiculo: CERV. *Max.* I,85. Personae criminosaee ligatis manibus conspectui principum praesentantur: SIMON KÉZA 40 (169). Maritum suum ... sub pectore equi ligando ad campum deduxissent: 1424 *CD Károlyi* II p.86. Mulieres ... similiter in palum trahere fecit, pueros earundem in pectore ligando: 1460 *Dipl. Sáros* p.121. Alios ... quatuor ligatis manibus ipsi regi ... praesentaverunt: *Chron. F.M.O.* p.235. — *Nota in imag.:* Ebrioso ... manus tremula, lingua ligata: ANDR. PANN. p.37. *Ebriosis* minus diu vivunt, hinc pallor est et genae pendulae, ... lingua ligata: VALENT. CYB. *Laud.* 422.

B 1 Sine quibus civibus ad id deputatis mercatores, institores et alii quicunque commutatores, ipsorum ballas et alia pondera ligare aut concludere praesumant: *Decr. I.1405.* 15. Surgit per dyapente in d-lasolre sub nota ligata et non punctatim: Szalkai B,53. Pro cordis diversis magnis et minoribus ad ligandum currus ... soluti sunt 40: Engel, *Gesch. Ung.* p.83. **2** Constitutiones ... ligari faciant in tabulis ad modum libri et ferrea catena connexas in sacrario sic affigi, quod commode legi possint, nec inde de facili valeant deportari: *Syn. 1279.* 128 (p.163). Emerere feci duo copertoria, in quibus regestra regie maiestatis ligari debent fl<oreno> II: 1525 *MTT XXII* p.235. **3** Dolentiori Iohanni Wolf solvimus den<arios> 100 dominica ante Galli pro eo, <quod> tunellas cementi ligavit: 1426 *Féjérpataky, Szám.* p.212. Neuter magistrorum vindemiali et autumnali temporibus: homines extraneos ... pro vasis ligandis introducere audeat: 1507 *Kolozsvár oklt.* p.312. **4** In signum magisterii sui debet ... facere calicem ... : arma in annulo sculpta et lapidem in annulo ligare: 1526 *Kolozsvár oklt.* p.343. **5** Caro sua rupta erat et ipsa virgo Margaretha ligabat sibi dictas rupturas: *Inqu. Marg.* p.209. Emericus ... habuit rupturam tam magnam, quod domum propriam non poterat exire, ... nisi ligaret viscera illa et obstrueret: *Mir. Ioann.* 24 (p.32). Ulcera tergens et ligans medicamenta adhibens: *Leg. sanct. Hung.* p.30^r. Barbitonsori, qui ... ligavit pedem Wyrzbyatha ... dedi II flor<enos>: 1500 *MTT XXVI* p.27.

II A Moliuntur sese probe concordii pace ligare: IOH. VITÉZ *Or.* 7,81.

B 1 Clara natos genitura / servitutis ligant iura: *Placitus* p.596. Quibus sententiis involvi et ligari volumus nos et nostros, si presumpserimus pacem et concordiam iam factam perturbare: 1263 *CD Arp. cont.* III p.36. Quia ius est, quod cuiuslibet capituli vel conventus propria littera suo sigillo autentico ... contra sibi invicem ... maioris est vigoris ... et plus ligat quo ad antedictum iudicem curie regie: 1272 *Mon. Str.* I p.600–601. Se excommunicacionis sententiam legitime esse ligatos aut dicendum et allegandum: 1458 *Sopron tört.* I/4 p.275. Constitutiones ... non ad praeterita, sed futura ligant: *Tripart.* II,2(7). Quos ligant constitutiones et decreta?: *Ibid.* II,5. **2** In manus ... posita est potestas ligandi nos in peccatis et a peccatis solvendi: *Inst. mor.* 3. Sacerdotes, ... quibus potestas ligandi atque solvendi animas a Domino est concessa, ...

revereri ... teneantur: *Syn.1279. 75* (p.129–130). Cuius est ligare, eius est absolvere: *1316 Mon. Str. II* p.726. — [88] *Vide etiam lego.*

2. ligo, -onis m. *nomen instrumenti agriculturae: rastrum — mezőgazdasági szerszám neve: kapa.*

Orcei prefatorum civium, ligones et suber ... ad nostras possessiones per eosdem adducuntur: *1325 CD And. II* p.191. Nicolaus Part super Hermann fabrum X ligones 'carsten' vocatas: *1394 Acta Cassov. p.56.* Sex ligones et duo fossoria non abstulit: *1401 Zsigm.oklt. II,821.* Quod ligo, quod vomer, quod sarcula, rastra, bidentes, / in gladios abiere truces, Mars impius egit: *IAN.PANN. Pac.Ital. 248–249* (p.224). Importavit ligones, secures, cultellos: *1500 Rechn. Hermannstadt* p.280. Vomere sed certos duraque ligone fatigat, / ut pecudes alios sic cruciare solet *Turcus: MART. THYRN. Ad procer. I,87–88.* — [39]

3. ligo vide lego

ligonisatio, -onis f. (ligonizacio, ligonizatio) *actus ligone fodiendi, pastinatio — kapálás.*

Tempore ligonizationis a quolibet ligonisatore singulos denarios exegisset: *1356 PRT II* p.429. Ut nullus ... plebanorum ... ipsos iobagiones ... ad sua servitia, videlicet arationum, falcationum, introductionum, ligonisatium aut quorumcunque laborum minis ... constringere ... debeat: *1438 Zimmermann, Urkb. V* p.12. Vineam ... in bonis ... putacionibus, ligonizacionibus et folizacionibus conservare ... tenerentur: *1439 PRT X* p.658. Hominibus quinque pro ligonizacione caulium dedi ... d<enarios> XX: *1520 CD Zichy XII* p.410. — [8]

ligonizator, -oris m. (ligonizator) *qui ligone fodit, fossor — kapás.*

Tempore ligonizationis a quolibet ligonisatore singulos denarios exegisset: *1356 PRT II* p.429. Sex ligonizatoribus, qui in ortu inferiori pro seminatura ligonizaverunt, ... dedi den<arios> XLII: *Bakócs-cod. p.369.* Eadem die ligonizatoribus ... dedi d<enarios> LXXX: *1520 CD Zichy XII* p.388. — [6] [Bellus]

ligonisatura, -ae f. (ligonizatura) *actus ligone fodiendi, pastinatio — kapálás.*

Quam ... vineam ... ipsi fratres ... magistro Benedicto eo tempore remittere tenebantur, dum et quando citius ipse ... praedictam vineam ad centum ligonizatores in una sua ligonizatura se extendentem plantari et colere ad usque ad germinaturam deduci faciet: *1412 CD Hung. X/5* p.372; *cf. Dl 35387.* — [1] *Vide etiam ligonisatio.* [Somogyi]

ligoniso, -are (ligonizo) *ligone fodere — kapál.*

Quod ... hospites ... de qualibet una vinea integra tempore vernali, que (*recte orig.:* quando) primo in anno vinee ligonizantur, unam pensam ... solvere ... teneantur: *1326/1359 Juck, Vysady* p.108. Eodem modo tenentur ad opera vinearum, scilicet duobus diebus putare, aliis duobus ligonizare, aliis duobus palos ponere, aliis duobus iterum ligonizare secundo: *Stat.Zagr. II,13* (p.72). Quamdam unam vineam ... pro se occupari et cultari ac ligonizari fecisset: *1463 CD Zichy X* p.276. Uni homini ligonizanti in horto dedi VIII fl<orenos>: *1520 Ibid. XII* p.387. In praelatione etiam positus libenter manibus laborabat, ligonisabat, diversa semina seminabat: *GREG. GYÖNGY. Vitae* p.173. — [15]

ligonium, -i n. *actus ligone fodiendi — kapálás.*

Quandam vineam ... ligonio sex hominum valentem ... vendidisse: *1272 Zala oklt. I* p.69. — [1]

ligonizacio, ligonizatio, ligonizator, ligonizatura, ligonizo *vide ligonisatio, ligonisator, ligonisatura, ligoniso*

ligubulum *vide legibulum*

ligula, -ae f. *ligamen parvum, corrigia — szalag, szíj.*

Quibus mos erat ... uti calceis ... eosque ligularum multitudine obligare: *BONF. I,8,118.* — [1] [Bellus]

liguet, ligueth *vide liget*

ligumen *vide legumen*

ligusta *vide vocem sequentem*

ligustrum, -i n. (v. f.) (ligusta) *nomen plantae: Ligustrum vulgare L. — (közönséges v. vesszős) fagyval.*

Venitur ad pirum ad duas metas et ipsa pirus est signum mete. Deinde transit quamdam (*sic, forsitan per attractionem*) ligustam (*1259?/1466 Dl 72008: ligustrum v. ligustrim; 1259?/1494 Dl 31054: ligustrum*) ad duas metas, deinde transit ad Pethlend pothoka: *1259?/1466 CD patr. VI* p.90. Cum ... virgo / ... cernit ... / ... / mixtas canis violas pallere ligustris: *IAN.PANN. Paneg. 3,1,24–27.* — [2] [Somogyi]

ligua *vide lingua*

lihenius, lihhyn, lihinius, lihinus, lihyneus *vide 2. la-neus*

liliatus, -a, -um (lyliatus) *liliis decoratus — lilimmal díszített.*

Iohannes sacerdos ... solvit L denarios lyliatos: *1332–1337 Rat. coll. p.95.* — [1]

lilietum, -i n. *hortus — (dísz)kert.*

Budensium viridariorum, lilietorum descriptio: *TAUR. Staur. Marg. II,57.* — [1]

lilileus, -a, -um *ē liliis factus — lilimokból készült.*

Aureola virginalis *Beatae Virginis* ... comparatur lilio. ... Unde hec est lililea: *PELB. TEM. Stell. p.167^r.* — [1]

lilium, -i n. **1** *proprie: λείριον, nomen herbae — (nővénynév) lilium;* **2** *transl.: castitas, virginitas — erkölcsi tisztaság, szeplőtelenység.*

1 In agris aliquando lilia et in spinis rosę: *GER. p.33.* In ... sigillo sculpta est regalis imago ... habens in manu dextera quoddam liliium ... et in manu sinistra quamdam sculpturam ... cum cruce: *1158/XVIII CD Croat. II* p.87. Vidimus crescere liliium cum floribus ... et filo aureo frequenter ... effodiebat de manu: *Leg.Hel. 4* (p.15). Cum sigillo ... sculpto ad arma regis Ungarie de liliis et virgibus per transversum scuti: *1359 Dipl. Anjou II* p.529. Sic nitescit improbos inter probus, spinas ut inter liliium: *IAN. PANN. Poem. 3,23–24 (ItK p.610).* **2** Quot puelle ... suis invite cadentibus fuerunt spoliatae liliis: *IOH. THURÓCZ 834* (p.241). Gaude, quia Deo plena: / peperisti sine pena / cum honoris lilio: *Dankó, Hymn. p.301.* — [11]

liluo *vide libero*

lima, -ae f. *instrumentum fabrile, quo aliquid terendo exolitur — ráspoló, reszelő, csiszoló szerszám: 1 proprie; 2 transl.: iudicium, sententia — bírálát, megítélés.*

1 Pro sectione limae ad molendinum serrae asp<eros> 5: *1520 Qu. Kronstadt I* p.229. Pro limatione limae serrae asp<eros> 6: *1522 Ibid. I* p.397. — *Nota i.q. limus — bánya:* Haynczman et sui amici satisfecerunt in toto pro emenda Nycus Kytlicker interfecti in lima fratris Langhelsen: *c.1390 Fejérpataky, Szám. p.98.* **2** Ut sic sententiae, et iusti iudicii nostri possent limam et effectum

evadere aliquantulum: 1266 CD Hung. IV/3 p.324. *Sententia* scalore rubiginis confusata lima recti iudicii reformetur: 1280/1359 CD Croat. VI p.354. Cui *regimini* interest ... proterviam infidelium condigne ulcionis lima elidere: 1387 CD Károlyi I p.423. Nocivos homines ... repositos ... iuxta eius demerita ... captivandi, ... iudicandi et condigna supplicii lima ferrendi (*sic, recte forsan: ferien-di*) ... habeant facultatem: 1412 Haz. oklt. p.360. Talia attemptata regia maiestas surda aure et absque correctionis lima condigna pertransire non consuevit: 1415/1416 Sopron tört. I/2 p.91. Hos (*sc. versus*) limā putat indigere nostrā (*sc. poetae amicus*): IAN. PANN. *Epigr.* (Mayer) 339,10. Nec valet austera quicquam perstringere lima; / inter facta viri nil non ratione gerentis: *Id. Paneg.* 2,2094–2095 (p.170). Ea ita castigatissima vestrae censurae lima corrugatis et emendatis: *Tripart.* praef. p.10. Non existimavi tutum esse, si antea illis exeundi libertas daretur, quam limam et iudicium aliorum subiissent: VALENT. CYB. *Laud.* 4. — [22]

limatio, -ae f. *actus limandi, limā poliendi — reszelés, csiszolás.*

Pro limatione limae serrae asp<eros> 6: 1522 Qu. *Kronstadt* I p.397. — [1]

limatura, -ae f. *scobis delimitata — reszelék(por).*

Quum reminiscencia humana obtenebrato gymnasorum reclusa ergastulo in dies patulo novercat, si non stylo ferreo plumbi laminae, aut pellium, seu bombacis literarum limaturis fideliter desculpatur: 1409 Schmauk, *Suppl.* p.153. — [1]

limbus, -i m. 1 *clavus — szegély, fodor (ruhán);* 2 *locus infernus, ubi animae piorum ante Christum resurrectum commorabantur — limbus, elömeny, a Pokol tornáca.*

1 *Tesaurus* vero ecclesie sub tali numero concluditur, scilicet: ... cruces, ... chortine, ... tria vexilla, aulex XIII cum limbis circumdatę : s.1086, 1135–1171? *Dipl. Hung. ant.* I p.253–254. Coccinea insigni tunica, quam limbus obibat / purpureus: TAUR. *Staur.* I,335–336; cf.: OVID. *Met.* V,51–52. 2 *Gavisi* sunt sancti, que (*sic ed.*) erant in limbo et propter hoc tria sequuntur: gaudium et exultatio et tripudium ad omnem populum, ... tripudium quoque patres in limbo, quorum facta fuit liberatio: Vizkelety, *Serm. LK.* Gloss. 20A (p.205). Sicut antiqui patres in limbo inferni (*recte: inferni*) fuerunt et expectabant consolacionem Dei: 1442 CD *Zichy* XII p.195. Sancti patres ... in limbo clamabant desiderantes erui: PELB. TEM. *Stell.* p.5^v. Omnes, qui moriebantur, ad infernum descendebant, ... boni ... adventum Christi in limbo feliciter expectaturi: *Serm. dom.* I p.33. — [9]

limen, -inis n. (lymen) 1 *oðdós, aditus, ostium — küszöb, bejárat, kapu;* 2 *sedes, domicilium — ház, lakóhely.*

1 *Proprie*: Stridula ... prope decurrens limina pandit: IAN. PANN. *Paneg.* 2,1118 (p.120). Ipsum iobagionem ad limen ipsius domus trahendo: 1414 *Sztáray oklt.* II p.142. Dominus Thomas non violenter ab ecclesia sua eliminatus, intra cuius limina fortassis nunquam fuit: 1462–1464 Ábel, *Adal.* p.89. Nunc colloquium ingressuro illud occurrit in limine: ANDR. PANN. p.4–5. — *In imag.*: Hic enim huius lucis limen per Venetos parentes sortitus: *Leg. Gerh. minor* I (p.471). *Me* extrema miseria in mortis limen constituit: IOH. LEM. p.59. Fac pateant humili celestia limina plebi:

XIV Dankó, *Hymn.* p.261. 2 *Praesertim plur.*: Vidi ego non unum ... / ... postquam tua limina dextris / contigit auspicii, mores posuisse sinistros: IAN. PANN. *Paneg.* 1,618–620 (p.35). Rex Hungarie audiens filiam suam ad tantam devenisse inopiam, comitem quendam ad eam misit, ut ipsam ad paterna limina reducere procuraret: *Leg. sanct. Hung.* p.29^r. — *Nota i.q. aedes, ubi sepulcrum v. reliquiae viri sancti positae erant: Rex* transivit in Baar ad limina Beati Nicolai confessoris visitanda: IOH. O.M. 166 (p.156). — *Sedes pontificis, i.e. Roma — a pápa székhelye: In Roma statuit maceriam ... cum domibus et hospitibus Ungarorum, orationis causa Beati principis apostolorum Petri limina querentium: Leg. Steph. maior* 11 (p.386). *Cum* magister civium ... egrotus extitisset et sic limina sanctorum visitasset egrotando: 1349 *Sopron tört.* I/1 p.94. Dum ... Nicolaus de lymina (*recte: liminibus*) apostolorum Petri et Pauli ... poterit redire: 1350 *Bánffy oklt.* I p.174. De curia Romana, liminibus videlicet Beati Petri apostoli *rediit*: 1405 *Zsigm. oklt.* II,3922. Ultramarinorum liminum apostolorum Petri et Pauli ... votis ... exceptis: 1487 *Teleki, Hunyadiak* XII p.387. — [26]

limes, -itis m. (*plur. abl.: limis*) 1 *finis, linea, terminus ad dividendum — határ(vonal), korlát (a proprie; b transl. et in imag.);* 2 *trames, via — ösvény, út;* 3 *praegn.: mensura, modus — mérce, mérték.*

1 a *Predia* illa, quorum limites in presenti pagina sunt annotati, ... circuire fecimus et metas elevari: 1193 *ÓMO* p.59–60. Comes in exercitu serenitatis nostre infra limites regni cum decem loriceis ... nobis assistat: 1193 *III. Béla* p.347. Ubi ipsa terra Monoros a terra That non per metas separatur, sed per quendam limitem, qui vulgare Mege vocatur: 1269/1294 *Mon. Str.* I p.571. *Terram Miser* ... sub limis et metis antiquis dedimus: 1291 *CD patr.* VIII p.310. Mercatores ... extra regni nostri limites mercimonia seu res mercimoniales ac venales deferentes et exportantes tricesimam partem ... solve ... teneantur: *Decr. I.1405.* 17. Occupat Europe terras usque ad limitem Danubii: IOH. VITÉZ *Or.* 7,105. Ipsa Sancta Crux ... fuit de quatuor lignis. ... Quod horum in supradicto loco creverit, expresse in Scriptura non habetur, veruntamen iuxta limites Sacre Scripture potest opinari, quod fuerit cipressus. ... Mons enim Syon est quasi in uno termino cum monasterio Sancte Crucis: GABR. PECHW. p.31^r (n). Hungari ... Germaniae, Italiae ac Hispaniarum limites victricibus armis penetrarunt: *Tripart.* praef. p.4. *Maiores vestri* gaudebant semper limite pro patrio: MART. THYRN. *Ad procer.* II,56. — *Forsan idem ac limen — küszöb: A ... primo domus limite ... usque ad primum introitum: 1482 Zimmermann, Urkb.* VII p.325. b *Ex officio* regie celsitudinis iusticie limitibus adherentes, piaque devocione provocati, ... dignum duximus: 1193 *ÓMO* p.53. Regum dapsilitas, licet nullis dandi limitibus coharctari debeat, ... tamen ... munificencie sue dona debet extendere: 1217/1324 *CD Arp. cont.* XI p.148. Illorum sudores, quorum experta probitas ... invenitur preciosior auro fulvo, ... debet remunerationis limites (*recte: linteo*) ... exsiccare: 1275/1416 *CD patr.* VI p.192. Quoniam humana labilitas, ob sui ebuetudinem (*recte: hebetudinem*) extra limites memoriae facile trahitur et movetur, necessarium est: 1317 *Schmauk, Suppl.* p.46. *Dei* ineffabilis altitudo prudentie nullis inclusa limi-

tibus ... celestia pariter disponit et terrena: *Chron. saec. XIV. (V) 2* (p.240). Provocatus ad iram et succensa in eo collera, in limitibus rationis se ... continere ... non valens: *1482 Mon. Vespri. III* p.278. Regum historias debilis mei operis infra limites ... diligenter castigare curavi: IOH. THURÓCZ *12* (p.16). **2** Limes erat tenuis, quam parte rigabat ab una / crassa palus, aliam clivoso vertice collis / desuper umbrabat, post area lata patebat, / decertaturos satis explicitura maniplos: IAN. PANN. *Paneg. 2,2390–2393* (p.185). — *In imag.: cursus — pálya*: Modo in alta cepo limite pergas: IAN. PANN. *Poem. 4,31–32* (*ItK* p.611). **3** Quod quamdiu vita sibi comes fuerit, ipse et dicti sui fratres ... de ipsa possessione equa limite seu equaliter non magis altero alter utantur et fruuntur: *1333 Mon. Str. III* p.227. — *Nota personificationem*: Si me ... / contingat et errare, / hoc tu obtunde lector, / sis limes et corrector: MÜGELN *4* (p.235). O norma iusticie, / limes equitatis, / decor innocencie *Beatus Emericus: XIV Dankó, Hymn. p.235.* — [69]

limfa vide lympha

limieitas vide dimidietas (*1464 Zimmermann, Urkb. VI* p.200; cf. *DF 244878.*)

liminariis, -a, -um transl.: ad limen pertinens, introductorius — *bevezető, kezdeti.*

Hec omnia uberti hisce liminariis intuentur exemplis: MONET. p.B.5. — [1] [Bellus]

liminitacio vide limitatio

limitalis, -e ad limitem (agri) pertinens, terminalis — *határhoz tartozó.*

Cuius quidem particule terre ... termini limitales ... hoc ordine distinguntur: *1379 CD Croat. XVI* p.10; *Dl 34 640.* — [1] [Somogyi]

limitaliter adv. per limites v. metas — *határokka.*

Possessionem ... a septemtrione remanentem limitaliter dividendo: *1335 Zala oklt. I* p.302. — [1] [Bellus]

limitaneus, -a, -um confinis, vicinus — *határos, szomszédos.*

Soltanus Soleymanus ... Belgradum arcem nostram hostibus limitaneam dira obsidione cinxisset: *1523 M. Sion 1867* p.515. — [2] [Szová]

limitarius, -a, -um terminalis, ad limitem pertinens — *határos, határjellel ellátott.*

Per pleonasmum: Vineam ... sub eisdem terminis limitariis ... Benedicto ... adiudicassent ... possidendam: *1351 CD And. V* p.436. — [1] [Bellus]

limitate adv. definite i.e. ad tempus definitum — *(meg)határozott időre.*

Te ... procuratorem ... constituo ... cum facultate ... substituendi alios, quos iudicaveris idoneos, indistincte vel limitate: *Form. O.F.M. 73* (fol.87^r). Mihi ... delegare posse conceditur ... cum facultate ... subdelegandi ... confessores ... cum dictis facultatibus indistincte et limitate: *Ibid. 134* (fol.118^v). — [2] [Szová]

limitatio, -onis f. (liminitacio, limitacio) **A** proprie: actus constituendi — *megállapítás, becslés*: **1** strictius: terminorum descriptio, actus terminorum constituendorum — *határmegállapítás*; **2** praegn.: limes, terminus — *határ*; **3** latius: constitutio, determinatio — *megállapítás(a), meghatározás(a) valaminek.* — **B** transl.: **1** moderatio, actus restringendi — *korlátozás*; **2** edictum, praescriptum, statutum — *előírás, parancs, rendelkezés.*

A 1 Terrarum limitatio sive metatio facta est inter wdvornicos nostros et abbatem: *1256 PRT II* p.295. Limitationem seu distinctionem metarum ... inferius presentibus inseri fecimus seriatim: *1270 CD Croat. V* p.561. Videant illas ... metas, ... quibus visis et recta limitatione earum rescitis ... circa veteres novas erigant metas: *1347 Pesty, Krassó* p.25. In eademque metali limitatione solum ... Iacobus ... contentus non fuisse ... reperiebatur: *1371 Ibid.* p.114. Nobiles ... communitati civium ... pro censu feudali ... omnino sub limitationibus, conclusionibus territorialium metarum ... terrae ... persolvere tenerentur: *1432 Schmauk, Suppl.* p.232–233. — *In imag.*: Qui eis possunt provenire ex iurisdiccione speciali, quam optinent in nostra ecclesia omnes et singuli indifferenter, salvis casibus arduissimis, sicut de heresi, de limitationibus parochiarum: *Stat.Zagr. III,5* (p.88). **2** Metae autem, liminitaciones et termini ville Zolonta Zakalus ... hoc ordine distinguntur (*sic*): *c.1276 CD Arp. cont. IX* p.576. Iuvenes nostri petiverunt a nobis sibi dari quandam terram ... in limitatione comitatus Symigiensis et Tolnensis existentem: *1284 Reg. duc.* p.137. Quasdam possessiones ... metis et limitationibus a vicinis et comitaneis suis separare: *1330 CD Croat. IX* p.505. Porcionem suam ... sub hiisdem veris et antiquis limitationibus ... dedisset: *1483 Héderváry oklt. I* p.444. — *In imag.*: Si ... alia specialis causa regularem dictaminis limitationem excedere cogat, excusatio erit per postulationem veniae imploranda: IOH. LEM. p.26. **3** *Saepissime cum gen.*: Exhibuit nobis litteras privilegiales ... Strigoniensis ecclesie archiepiscopi ... super limitatione sue nobilitatis confectas: *1323 Mon. Str. III* p.37. Ut eosdem mercatores ... ultra premissam quotam et limitationem tributi ... aggravare ... nullatenus audeant: *1369 Dipl. Anjou II* p.678. Quomodo ipsi nonnullas haberent literas ... privilegiales super limitatione libertatum, consuetudinum, prerogativarum: *1387 Dipl. Ragusa* p.108. De nobilibus ... autem iobagiones habentibus fieret in quolibet comitatu per nobilium communitatem certa limitatio secundum facultatem eorundem, quanti homines mitti deberent ab eisdem: *Propos. 1432–33.* p.409. Exhibuit ... quasdam litteras ... super limitatione solutionis et administrationis proventuum: *1459 Kaprinai, Dipl.* p.345. Res et bona ac domum ... limitare et aestimare, factaque limitatione et aestimatione debita dicti ... exolvere ... deberetis: *Form. styli III,10* (p.465). Statueramus ... questionem ... compositione arbitrativa vel limitatione summaria complanare: *1467 Kolozsvár oklt.* p.220. Excepta quādam novā clausulā super limitatione octo dierum, quibus scilicet ... mercatores ... in ... civitate nostra ... stare, morari et pausare habent: *1496 Domanovszky, Szep.* p.259. Item de expositione florenorum centum per famulum ... reductorum ex generali limitatione dominorum capitularium remansit debitor in florenis 31: *1501 Reg. Str.* p.136. Est unus articulus de revisione et limitatione tributorum ... conscriptus: *1520 Szabó, Ogy.* p.163. Nobiles ... in literis eorum summo capitaneo regio, numerum etiam sessionum iobbagonalium illorum dominorum, qui per se incipient, iuxta limitationem praescriptam, gentes tenere ipsi capitaneo pariter signare teneantur: *Decr. 1525.* **12.** Limitatio de precio victualium, intelligendo in bonis monetis: *1526 Sopron tört. 1/7* p.187.

B 1 His moderaminum limitationibus clare praesentibus expressatis: *Decr. I.1405.* 6(1). Limitationem in peccatione ... officiorum ... facere debeat competentem: *1424 Zimmermann, Urkb. IV* p.220. Donationes perpetuales possessionum facere non possit ultra limitationem infrascriptam: *1446 Fejér, Genus* p.89. **2** Ut ... iobagiones ... moraturos se transferendi habeant facultatem ... hiis moderaminum limitationibus clare expressatis, ut *etc.*: *1407 M. Sion* 1863 p.718. Iuxta limitationem propriam et verbalem commissionem ... commiseramus: *1451 Haz. oklt.* p.416. Eisdem confraternitatem ... cum limitationibus et statutis atque edictis ... dare ... dignemur: *Form. styli II,479* (p.450). Si quipiam hanc limitationem hocque edictum nostrum transgredi temere presumpserit, ... confestim ... omnia bona illius transgressoris ... occupari et confiscari atque ipsum in persona captivari ... facere debeatis: *1482 TT* 1902 p.353. Presbyteri, rectores ... nec attendentes, quod antiquam divorum regum ordinationem et limitationem de iurisdictionibus ... nemini liceat convellere: *PETR. VÁRAD* p.17. — [135]

limitator, -oris m. qui definit, constituit — *meghatározó, megállapító.*

Ex parte ... interfectionum et homicidii ... fuerant inquisitores et limitatores: *1487 Székely oklt.* I p.263. — [1]

limitatus, -a, -um **1** part. perf. verbi 'limitare'; **2** certus, constitutus — *egy bizonyos, meghatározott, megszábot.*

2 Si ... ipse ... possessionem suam infra ipsum limitatum tempus redimere non posset: *Form. styli I,109* (p.70). Omne ac totum aurum et argentum ... debeat ... camerae ... praesidenti praesentari ... pretiis hactenus limitatis: *Decr. I.1405.* 21(1). In casu vero, ubi ipsi dicatores ... ultra modum iam limitatum facere ... attentarent: *Decr. 1411.* 6(1). Si aliqui sub forma alterius istorum trium articularum limitatorum prorogationes acquirerent sibi, et ita non occuparentur, ... convincerentur: *Decr. 1464.* 6(1). Gentes ... victualia ... sine condigno precio et solutione limitata auferrent: *1514 Mon.rust.* p.64. Procuratorem seu procuratores loco ipsius ... cum simili aut limitata potestate substituendum: *1517 Sopron tört.* I/6 p.368. — [11]

limito, -are (limo) **A** proprie: **1** finibus distinguere — *el- v. körülhatárol;* **2** constituere, statuere — *megállapít, meghatároz.* — **B** transl.: **1** coercere, cohibere — *korlátoz, távol tart valamitől;* **2** discernere, statuere — *dönt, határoz.*

A 1 Ut suas terras ... propriis metis, quibus antea fuerant limitate, ... ipsi ... omni semota contradictione, perpetua possideant libertate: *1215 Mon. Str.* I p.208. Terram ipsi capelle ... iuxta terram monasterii de Bel assignavimus, quam circumquaque metarum cumulis limitavimus: *1240 PRT VIII* p.287. Quem ad petitionem utrarumque parcium ad consignandum, vel limitandum extimandum coram ipso terram predictam duximus transmittendum: *1293 CD Arp. cont.* XII p.545. Sub eisdem metis et terminis, quibus ipsa terra ... limata (*recte*: limitata) extitit et possessa, dedimus ... iure perpetuo ... possidendam: *1302/1306 CD And.* I p.42–43. Quarum (*sc. metarum*) una ab occidentali plaga prefatis dominibus sanctimonialibus claustris Beate Katherine, alia vero a parte orientali dictis dominibus sanctimonialibus Beate Virginis

limitarent: *1382 Pannonh. kv. I* p.273. **2** Inde pervenerunt ad metam priorem et sic limitaverunt mete (*sic, recte*: metas) ipsius silve: *1351/XVII Podmaniczky oklt.* I p.6. O Deus, ... / ... / tu celos limitasti / ad nutum voluntatis: *MÜGELN 4* (p.235). Ipsorum vero salium nostrorum valorem in camaris nostris taliter limitamus: *1397 Wenzel, Bány.* p.438. Pretia vero victualium ... secundum ... eventum temporis et anni limitentur: *Decr. II.1435.* 8(1). Taxam definire et limitare ... dignemur: *1479 Iványi, Eperjes* p.230. Medietas dicte summe limitantis (*i.e.* limitatae) solveretur: *1510 Podmaniczky oklt.* I p.606. Tandem intimetur patri vicario eius (*sc. apostatae*) incarcerationis et apostasia, ut limitet suam penitentiam vel decernat, quid inde sit factururus: *Form. O.F.M.* 51 (fol.72⁺). Quod per dominos consiliarios regios limitentur et constituentur statim loca super proventibus regiis, ubi et de quibus officiales finitimi salaria sua rehabeant: *Decr. 1525.* 19. Limitandi sunt universi domini praelati, barones, ac nobiles, in hac ultima necessitate, iuxta eorum facultates ... in tenendis armigeris, huszaronibus ... ut quo maiori ... curent levare apparatus: *Constit. 1526.* 11. — *Nota*: Quod in quibusdam possessionibus ... litteris seu privilegiis ... circumdatas et limitatas (*sic*) ... concambium ... fieri ordinassent: *1297 CD Arp. cont.* V p.177.

B 1 Ad hoc lex prodita est, ut appetitus sub iuris regula limitetur: *1254 CD Hung.* VI/2 p.383. Supplices nostre maiestati, ut ipsos a g<ravamine> ... iudiciorum moderantes limitare de regia benignitate dignemur: *1341 DRH II* p.104. Cum unaqueque ecclesia ... iuxta qualitatem suorum limitata sit reddituum: *1479 Mátyás lev.* I p.425. Sua magnificentia ... annuit et concessit, statuitque et mandavit a nobis omnibus ... singula ... premissa ... observanda et manutenenda iustaque eorum articularum moderamina unicuique se dirigere et limitare: *1506 Podmaniczky oklt.* I p.476–477. **2** Quod super articulo secundo minoris decreti ... limitatum et conclusum est, quod ... duae octavae magnae ... celebrentur: *Decr. 1500.* 2. — [95] [Bellus]

1. limo vide vocem praecedentem

2. limo, -are deterere, polire, corrigere — *csizol, simít, kijavít.*

Maximo labore limatum, castigatum politumque opus rasor aut pictor corrumpere noli: *VALENT. HADN. Mir.* p.29. — [1] [Somogyi]

limonia vide lemo

limosus, -a, -um lutosus — *sáros, iszapos.*

Meta inde dirigitur ad montem limosum: *s.1217/1272 CD Croat.* III p.152. De berch descendit terminus ad quandam limosam terram: *1268/1273 Reg. Arp.* II/2–3 p.37. Impurus ac minime nitidus, sed turbidus limosusque fluit *Danubius*: *PETR. RANS. Epit. Ind.* III,22. Quem *fluviolom* a limosa Scyrium aqua Scythice nominant: *BONF. IV,9,154.* Hastati fossa limoso vado traiecta lanceas pro scalis menibus admovent: *Ibid.* V,1,46. — [7]

limph- vide lymph-

limpide adv. (lympidius) transl.: clare, perspicue — *tisztán, világosan, érthetően.*

Exardescens ad ethera regalis dyadematis exuberans devocio, eo saluti sue prospicit utilius, quo a predecessore suis ecclesiis pie donata lympidius approbat et confirmat: *1323 Mon. Str.* III p.39. Prout haec et alia certius, lu-

cidius et limpidius in statutis ... continentur: *Form. styli* I,3 (p.3). Simulcum donacione possessionis ... et legitime eiusdem statione ... in earum *litterarum* tenoribus limpide expressis: 1396/1405 *Csáky oklt.* p.180. Limpide volumus ... ad ... notitiam devenire: 1481 *Bevilacqua, Mészáros* p.83. Prenotata ... castra ... sub conditionibus ... litteris in eisdem fassionalibus limpide declaratis in ipsum ... Benedictum ... redacta haberentur: 1523 *MTT VI* p.22. — [32]

limpiditas, -atis f. (lympiditas) *perspicuitas* — *átláthatóság, tisztaság*.

Potes notare XII stellas ... in corona Beate Virginis ad probandam eius immunitatem a peccato originali radiantem. ... Dudodecima miraculorum lympiditas: *PELB. TEM. Stell.* p.84^v. Aquila habet in solis visu lympiditatem: *Id. Pom. sanct. hiem. XXX, C.* — [2]

limpidus, -a, -um *perspicuus, purus* — *átlátszó, tiszta*.
De rebus corporeis: Eo quod ipse multa milia Bissenorum tamquam lapis limpidissimus vasa fictilia contrivisset: *Chron. saec. XIV.* 105 (p.371). Hyppanem ... amnem ... ceteris limpidiorem ... Scitie ... intra terminos decurrere ... perhibent ... auctores: *IOH. THURÓCZ* 80 (p.29-30). Circumquaque calet vitreis fons limpidus undis: *TAUR. Staur.* I,198. — *De rebus abstractis*: Omni tempore in quolibet momento temporis diligenti cura et limpida complacentia studuit complacere: *Form. styli* II,283 (p.313). — [9]

1. limus, -a, -um *obliquus* — *ferde, kancsal*.

De oculo: Inter colloquendum, e composito, palatinus Blasio signum a limo oculo dat, ut regem stricto gladio adoriatur: *BONF. III, 1, 248.* — [10]

2. limus, -i m. **1** *lutum, pars ima paludis* — *iszap, sár*; **2** *argilla* — *agyag*.

1 A parte meridionali limi foramen et quod vulgo dicitur Vidamaia: *s.1163-1174/1364 CD Arp. cont.* XI p.38. Inde tendit meta ad meridiem per viam, que ducit ad Turch, et ibi est meta, que vocatur fossa limi: 1211 *PRT X* p.516. Limo eorum oculos non linivit: *ROGER. epist.* p.551. Tunc Huni mox in limo / noverunt ubertatem: *MÜGELN* 16 (p.245). Omnium rerum conditor, qui humanam ex nichilo condidit naturam, cui < ... > substantiam de limo formavit: 1417 *Bártfai, Széchényi* p.540-541. Iunge exertantes turbato cornua ranas / limo: *IAN. PANN. Paneg.* 2,400-401 (p.83). Dehinc opifex rerumque sator post omne creatum / quum protoplaston limo telluris Adamum / eius et ex costa consortem fingeret Evam: *TAUR. Staur.* II,101-103. **2** Ferrum pro flor<enis> 6. Limum pro flor<enis> 10. Pelles pro flor<enis> 10: 1503 *Qu. Kronstadt I* p.34. — [11]

linciscarius vide liciscarius

linea, -ae f. (lynea) **A** *proprie*: **1** *ordo, versus* — *sor, vonal*; **2** *series fundorum, pars, via* — *teleksor, városrész, utca*; **3** *herald.*: *virga* — *csík, sáv*; **4** *vestis e lino confecta* — *lenruha*. — **B** *in imag.*: **1** *iur.*: *genus, ordo cognatorum, progenies* — *leszármazási ág, származási vonal*; **2** *praeceptum* — *szabály, előírás*; **3** *modus, ratio* — *mód(szer), eljárás*.

A 1 Fere ad modum lineae incipit habere metas, ultra stagnum: 1211 *CD Arp. cont.* I p.117. Inde tendit et vadit terminus per rectam lineam in medio eiusdem montis ad partem septemtrionalem: 1252 *CD Croat.* IV p.518.

Cuius tenor in publico instrumento ... in penultima sui linea ... est insertus: 1333 *Mon. Str.* III p.233. — *Mus.*: Voces diversae vel locantur in eodem transversali, sive hoc sit linea, sive spatium, vel locantur in diverso transversali: *Szalkai A, 68.* **2** Linea seu pars predictae possessionis Rokuz versus meridiem sita ... cessisset predicto Ladizlao: 1302 *CD And.* I p.35. Penes lacum Ferteu in linea, in qua ecclesia extitit viginti iugera terrarum: 1331 *Sopron tört.* I/1 p.58. *Partes* ad ambas lineas seu plateas ... Emerico ... reliquissent possidendas: 1337 *Sztáray oklt.* I p.136. *Medietas* unius lineae seu plateae prefate possessionis ... cessisset Nicolao ... possidenda: 1354 *CD Károlyi I* p.217. In alia linea seu contrata eiusdem possessionis ... duo iobagiones existerent: 1366 *Sopron tört.* I/1 p.141. Duos laneos suos in eadem Martonhaza *impignorerunt* in linea inferiori, in quibus relicta Benedicti habitati: 1410 *Zsigm. oklt.* II,3574. Longa linea: 1419 *Fejérpataky, Szám.* p.177. *Curiam* in linea seu platea dicte possessionis Jako a plaga septemtrionali adiacentem: 1439 *Piti-C. Tóth, Szabolcs* II p.123. **3** Ut iidem ... in sigillo ... secreto ... formam clypei cum signo nostro regio exornato desuper videlicet unum tractum seu lineam flavei coloris tribus imaginibus liliorum compaginatam ... gestare valeant: 1369 *Sz 1870* p.230-231. In cuius *clipei* superiori parte tres rosae rubeae in campo albo, subtus vero quatuor lineae latae, vulgo strick dictae ... depictae sunt: 1453 *Dipl. Sáros* p.234. **4** In rogationibus vero semper processionem nudis pedibus induta lineis sequebatur: *Leg. sanct. Hung.* p.27^v.

B 1 Cum ... virgo nobilis ... Beato Henrico desponsata esset et adducta, et (*sic, alibi in codd.* ut) ex utraque regali linea regia potestas (*sic, alibi*: posteritas) succederet in posterum: *Leg. Emer.* 5 (p.454-455). Quatuor ipsius Stephani notabiles viri sibi in linea consanguineitatis proximi ... occubuerunt: *s.1200/1571 CD Croat.* II p.360. Qui eos linea affinitatis vel etiam consanguineitatis attingeret: 1259 *CD Arp. cont.* VII p.513. *Iidem* in una et in eadem proximitatis et consanguinitatis lynea sunt annexi: 1269 *CD Croat.* V p.495. Filii ... et filiae utriusque sexus tam de linea feminina, quam masculina: 1300 *Zimmermann, Urkb.* I p.216. Cum ipse cum praefato ... ratione lineae generationis ubique in una forent possessionaria divisione: *Form. styli* I,23 (p.15). Genealogiae suae lineam ... immediate comprobare tenetur: *Tripert.* II,84(4). **2** Que autem decrevimus, in sequentibus subnotavimus lineis (*var.*: litteris): *Decr. c.1010.* praef. Insaniunt dicentes et contra veritatem lineam suam tortuositatem opposcentes: *GER.* p.75. **3** Omnia ... fecerit, que trames iuris et linea requisierat equitatis: 1276/1277 *CD patr.* III p.25. Iuxta demeritorum suorum exigentiam digna correctionis linea feriri ... disponentes: *Decr. 1404.* 3. — [127]

linealis, -e (linialis) *ad lineam pertinens, rectus* — *egyenes*.

Omnnes mete ipsorum ... habent vrsus (*recte*: versus) lineales una ad aliam, seu rectos: 1339 *Mon. Str.* III p.347. Per se et per suos successores liniales renunciasset: 1361 *CD Croat.* XIII p.117. — [4]

linealiter *adv.* *cum lineā* — *vonallal*.

Linealiter nasus cum linea gene facit h: *PELB. TEM. Stell.* p.2^r. — [1]

lineamentum, -i n. (liniamentum) **1** *proprie*: *linea*

— vonal; **2** transl.: figura, forma (animantium) — vonás.

1 In circuitu ... imaginis (sc. regii in sigillo) erant duo lineamenta orbicularia, in proxima autem linea circa imaginem cum minori litera vetusta erat exculptum: 'Sigillum secundi Andreae regis' etc.: 1449/XVIII Zimmermann, *Urbk.* V p.282. **2** Membrorum Christi distinctio in ipso momento conceptionis per omnia liniamenta ... perfecta fuit: PELB. TEM. *Stell.* p.39^r. In Christo fuerunt formatio membrorum organicorum et omnium eius lineamentorum: *Id. Pom. sanct. hiem.* XIX, E. Unius ... pedis ... vestigium ... cernitur peroptime in omnibus liniamentis pedis: GABR. PECHW. p.15^v (l). — [6]

lineatim adv. recte, directe — egyenesen, egyenes vonalban.

Quod ... ab ipsa tertia meta lineatim procedendo a parte eiusdem ville Felfalu in vertice montis ... esset meta terrea, deinde per eandem lineam de monte in quandam vallem descendendo sub arbore quercina esset meta terrea: 1352/1369 Keglevich, *Garamsztb.* p.162–163. Abhinc lineatim iuxta alias ... metas descendendo quoad unam metam: 1372/1453 Zimmermann, *Urbk.* II p.396. Ex altera autem parte prescripte prime curie ipsi Dominico devenite directe et immediate lineatim in ordine eiusdem ville versus partem meridionalem tendendo quinque sessiones integre eidem Dominico cedunt: 1406 *Zsigm. oklt.* II, 4442. — [4]

[Bellus]

linere, -is (?) n. vox incertae formae notionisque, nisi vox Hung. v. Germ. forsan ex contaminatione verborum 'lino' et 'linio' i.q. (terram) perfundere, (cf. Hung. 'bérc', *TESz* II p.282.) — bérc, (feltöltött föld)magaslat (?).

Descendit illa meta ad unam aquam lutosam, que vocatur Sarus potok, deinde ducit usque ad linere (sic) et exinde procedit usque ad fluvium: 1285 *Reg. Arp.* II/2–3. p.361; cf. de eadem meta 1287/1353 *DI* 64669. — [1] [Somogyi]

lineus, -a, -um (linius, lyneus) ē lino confectus — lenből készült, len-.

De ecclesiasticis ... I curtina linea, calices aurei scilicet tres: c.1090 *PRT* X p.495. De centum brachiis de pannis lineis duo denarii exigantur: 1278 *CD Arp. cont.* IX p.205. Sacrista ... portet etiam stuppas vel pannum lyneum ad detergendum uncturam: *Agenda* 1311. fol.84^{r-v}. Pellicia et pelles ac linii panni ... vendicioni exponuntur: 1333/1336 *CD And.* III p.34. Ladulam magnam vestibus laneis et lineis plenam ei legavit: 1406 *Zsigm. oklt.* II, 4990. Regem eo die in iudicio non regali cultum habitu, sed linea subucula ... presedissee referunt: BONF. III, 8, 307. Pannus est duplex, scilicet laneus et lineus: GABR. PECHW. p.23^r (p). — [17]

lingagium vide linguagium

lingnum vide lignum

lingo, -ere, linxi, linctus lambere — nyal.

Si autem quid de sanguine Christi super lapidem, lingnum terramve ceciderit, lingendus et tergendus est locus ille: *Syn.* 1279. 102 (p.150). Velut ursula suos narratur lingere partus / consimili versus sedulitate polis: IAN. PANN. *Eleg.* II, 4, 87–88 (p.371). Hunc primo rigidam cogetis lingere terram / servitium post hoc colla superba pati: MART. THYRN. *Ad procer.* III, 701–702. — [6]

lingua, -ae f. (ligwa) **A** proprie: **1** pars corporis in ore animantis sita — nyelv (testrészt) (**a** hominum; **b** animalium); **2** instrumentum loquendi — a

beszéd szerve; **3** sermo, usus loquendi — beszélt nyelv, nyelvhasználat. — **B** meton. per similitudinem transfertur ad res linguae formam exhibentes: **1** 'l. ignea' — lángnyelv; **2** ornamentum — díszítés; **3** iur.: emenda, iudicium, multa, qua reus linguae suae excisionem redemit — büntetés: nyelvváltáság.

A 1 a Si uni soli adulatus fuerit, privetur lingua: *Decr. c.1031.* 20. Ideo ne suspendatur, nec lingua abscindatur, decrevimus: *Decr. c.1077.* 14. Linguae eorum de gutture excipientes ... deportarunt eos: 1269 *CD Arp. cont.* VIII p.275. Quod ... Franciscus ... guttur (sic) et linguam eiusdem (sc. captivi) abscidi fecisset: 1382 *Doc. Val.* p.300. Si caput regi attulit, cur etiam ligwam non apportavit, qui regis inimicum interfecit?: *Leg. Gerh. maior* 8 (p.492). Laelia, quid nostram toties petis, improba, linguam?: IAN. PANN. *Epigr.* I, 105, 1 (p.505). Cum orator Demades iam tenuisset, tanquam victimae confectae reliquam illi esse ait, alvum dumtaxat et linguam (τὴν γαστέρα καὶ τὴν γλῶτταν): *Id. Plut. dicta* p.49. **b** In qua ... charta ... griffonis forma ... ore aperto et lingua extensa aparebat: 1415 *Mon. herald.* II p.13. Draconis os apertum et inter dentes albos lingua rubea extensa rostro sub acuto et auribus erectis videbantur: 1418/? *CD Károlyi* II p.35.

2 Linguam non habet himber, non vero ros, qua benedicant semper benedicendum: GER. p.108. Inorrerunt pili carnis mee, cepit ... lingua miserabiliter balbutire: ROGER. 34 (p.579). — *Locut. in imag.:* Multi quoque relaxatis lingue vinculis facultatem recte loquendi ceperunt: *Leg. Lad.* (C, A, B) 11 (p.525). Qui ipsum lingua mordere voluerint toxicata dicentes: ROGER. 13 (p.559–560). Conticescam et linguam rubigini permittam: IAN. PANN. *Epist.* 17 (p.99). Proinde ad compescendam ... linguam ... decretum est: *Decr.* 1486. 54(1). Si modo vos linguas animisque favebitis orsus / dicam: TAUR. *Staur.* II, 85–86. **3** Hospites ... diversas linguas et consuetudines, diversaque documenta et arma secum ducunt: *Inst. mor.* 6. Non ignoro linguam frequenter reverberatam theologorum: GER. p.6. Ananias nimirum, qui gratia Dei sonat, vel ovis, idem et Sidrac lingua Caldea, quod interpretatur decorus meus: *Ibid.* p.6. Nam si Tullius redderetur ex nostris, vixque suus sufficeret conatus, vir diffusissimus et utraque lingua doctissimus: *Ibid.* p.38. Sed si postea aliquis fures celasse eos accusaverit, et ita periuri inventi fuerint, pro commutatione lingue decem pensas solvant et canonice peniteant: *Decr. a. 1077.* 1. *Spiritus Sanctus* eos omnium linguarum scientiā divites effecit: *Leg. Steph. maior* 1 (p.378). Hominem ... paradyso ... exulem factum ... ad conversionem vocans ... confusione et divisione linguarum (συγχύσει καὶ διαίρεσει τῶν γλωσσῶν): CERB. *Ioann.* 1 (p.7). Comes ... ad propria redire a nobis licencia optenta voluisset, placuit nostre maiestati, ut tante discrecionis virum, consilio clarum, lingua eruditum et omnia prospere scientem promovere retineremus in regno nostro: s.1153/1417 *CD patr.* VIII p.10. Populus ... per ydioma alienigenarum Hungarii et in sua lingua propria Mogerii vocantur: P.MAG. prol. p.33. Cuiuslibet condicionis et lingue homines una fungantur libertate: 1247/1783 *Mon. Arp.* p.472. Margaretha fuit de tam bona vita, quod non posset dici per linguam hominis: *Inqu. Marg.* p.176. Dum autem tribus istae, sicut refert Iosephus, lingua Hebraica uterentur: SIMON KÉZA 4 (p.143);

Chron. saec. XIV. (S) 4 (p.247). Iudiciorum exactores ... ibi prius litteris regalibus et registro domini sui ... perlectis et nobilibus illius comitatus in layca lingua reseratis aliquem competentem terminum assignare debent: *c.1320 DRH II* p.74. Propter dileccionem Iohannis, ... quem de sacro fonte erexit, ... quandam insulam Petirke Fewldi nuncupatam materna lingua *eidem reddidit: 1322 CD And. II* p.26. Cum privilegii tenoribus ... visis et per ... notarium in laica lingua publice idem ... exponi faciendo ipsam causam ... duxisset prorogandam: *1358 Ibid. VII* p.146. Amaritudinem ... lingua explicare non valet: IOH. O.M. 155 (p.144). Teucrorum arma ... plurimas terras ... in peregrinos ritus, mores legesque ac infide lingue commercium inverterunt: IOH. VITÉZ *Epist.* 37,5. Guarinus iacet hic, linguam diffudit in orbem / qui Latiam: IAN. PANN. *Epigr.* I,269,1-2 (p.575). Cito tu sectam quino discrimine linguam / hausisti Crasso ... distinctius ipso: *Id. Paneg.* 1,162-163 (p.11). Habent etiam linguae penuriam in nominibus provinciarum: GAL. 28,9.

B 1 Quando in linguis igneis super illos (*sc. discipulos*) Spiritus Sanctus descendit: GER. p.123. Spiritum Sanctum ... in filios adoptionis ... transfudit, qui linguis in igneis apprensos eos omnium linguarum scientia divites effecit: *Leg. Steph. maior* 1 (p.377-378). Apostolos tu linguis fundasti sanctos igneis: *a.1341 Dankó, Hymn.* p.295. Supra apostolos Spiritus Sanctus apparuit in linguis igneis: *Ord. Str.* p.586. **2** Que familia ... portaverunt a domino rege pro novo anno ... unam credentiam cum linguis draconum: *1501 MTT XXVI* p.83-84. *Confitemur* nos res infrascriptas per ... consortem nostram in castro Medwe repositas, utputa ... unam credentiam argenteam deauratam cum novem linguis draconum, cupas argenteas etc. ... plenarie ... percepisse: *1505 DI 33011*. **3** Si quis ... in iudicio constitutus adversarium suum in presencia iudicis vituperaverit, iudicium lingue solvet, scilicet viginti quinque pensas: *1273/1350 CD Croat. VI* p.26. Petrus ... de iudicio lingue, in quo coram nobis remansit, nobis assumsit satisfacere sub pena dupli: *1331 CD And. II* p.568. Super linguam suam unius marcarum birsagii coram nobis convictus fore existerat: *1367 Pesty, Krassó* p.75. In poenis alias ... solitis, hoc est in emenda linguae convincerentur: *Decr. 1464.* 6(1). Talis in emenda linguae convinctur: *Decr. 1481.* 13. Gratia super maliloquio et emenda linguae: *Form. styli III*,56 tit. (p.489). — [105]

linguagium, -i n. (*Ital.*: linguaggio; *Brit.*: language) (lingagium, lingwagium) *lingua, sermo — nyelv, beszélt nyelv.*

Item, quod alienigenis et forensibus hominibus, cuiuscunque nationis et linguagii existant, officia ... non commitemus: *Decr. 1439.* 5. Quod ... fidelis noster ... suo ac universorum Saxonum et aliorum cuiusvis status et linguagii hominum ... nominibus et in personis nobis significari curavit etc.: *1439 Zimmermann, Urkb.* V p.45. Comitem Fridericum ... affidamus, ... ex parte nostra, necnon universorum ... cuiuscunque nationis et linguagii existencium: *1442 Teleki, Hunyadiak X* p.121. Presentes litteras in linguagio scriptas Theuthunicali ... ratas et gratas habemus: *1471 Sopron tört.* 1/5 p.298. Quorum singulus suo lingwagio respondebit assum: *1488 Kolozsvár oklt.* p.282. Quum sub forensi dominio et non sui linguagii fuit tentum (*sc. regnum*): *1505 Ench.* p.318. Sint

veraces tecum pueri ... ex hiis quidam Hungaricum, quidam Italicum, quidam Boemicum et cetera linguaia norint vicissimque loquantur: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.h,V^f. — [29]

lingualis, -e *ad emendam linguae pertinens — nyelv-váltsággal kapcsolatos (vide s.v. lingua B 3).*

Quibus iudicibus lingualibus convictus ... extitit: *1336 CD Zichy I* p.505. — [1]

linguosus, -a, -um *loquax — beszédes, fecsegő, szószátyár.*

Sequitur tenor constitutionis domini Iacobi, episcopi olim ecclesie nostre, penalis contra linguosos: *1348 Stat. Zagr.* IV,26 (p.144). Vir linguosus non dirigitur in terra hac: PELB. TEM. *Stell.* p.7^r. — [3] [*Bellus*]

lingwagium *vide linguagium*

linialis, liniamentum *vide linealis, lineamentum*

liniator, -oris m. *qui pavimentum luto linit v. aequat — aki a döngölt padlót sárral bekeni, (padló)kenő, -egyengető.*

Liniatoribus pavimenti ambone scole fl<orenos> I 1/2 den<arios> XXX (*dedimus*): *1521 TT 1911* p.84; *cf. ibid.*: Quibusdam dietariis penes scolam alias liniatoribus fl<orenos> II den<arios> LXXXIII. — [2] *Vide etiam linitor.* [*Somogyi-Szovák*]

linifex, -icis m. *qui facit linum, lini textor — lenvászónkészítő.*

Longo Iohanni linifici solvimus pro censu horrei den<arios> 300: *1427 Fejérpataky, Szám.* p.244. Nullus hominum extra eham ipsorum magistrorum linificum: utriusque sexus ... laborare possit: *1507 Kolozsvár oklt.* p.315-316. — [5]

linifica, -ae f. *mulier, quae facit linum; lini texitrix — lenvászónat készítő nő.*

Sex lanifex et linifex, X vinee et ortus apium, X copule equorum: *c.1067/1267 Dipl. Hung. ant.* I p.184. — [1]

linificium, -i n. *artificium lintearium — lenkészítés, lenszövés.*

Circumspectis magistris confraternitatis sew cehe artis linificii universis. ... Prelibati magistri artis linificii nullas novas constitutiones ... invenire debeant: *1507 Kolozsvár oklt.* p.315-316. — [1]

linifigulus *vide lutifigulus*

liniger, -a, -um *qui veste linea indutus est — lenvászónból készült ruhát viselő.*

Longo post ordine patres / linigeri, denso magnates turbine, vulgus / legatum terna circundat inerme corona: TAUR. *Staur.* I,207-209. — [1] [*Bellus*]

linio, -ire, -ivi **1** *perlinere, ungere — megken, beken; 2 murum trullissare — bevakol.*

1 A regalibus sedibus in exterminii terram prosilientibus (*sic, recte: prosiliens, sc. Deus*) limo eorum oculos non linivit (*cf. Joan. 9,6*): ROGER. *epist.* p.551. Mater ... eius ad sepulchrum Sancte Elizabeth ipsum ducens, de terra sepulchri oculos eius linivit: *Leg. sanct. Hung.* p.31^v. Custos ... spem salutis accipiens circa sanctas manus Sancti Pauli crystallum sarcophagi tangens debiliaque membra inde sepe liniens tandem ... sanitatem adeptus est: VALENT. HADN. *Mir.* 67 (p.112). Uni qui caldar ibidem linivit asp<eros> 2: *1520 Qu. Kronstadt I* p.251. **2** Cum cemento arene sufficienter commixto, ut assolet, congrue liniret et liniri faceret in defensionem ipsius claustri et campani-

lis antedictorum: 1387 *Zsigm. oklt.* I,53. Postea ortulani ... iuvent eis edificare et linire domum: 1506 *Podmaniczky oklt.* I p.472. — [6] [Bellus-Szovák]

linitio, -onis f. eccl.: *inunctio, χρίσις — megkenés.*

Si eum invenerit modo discreto et debito baptisasse, allato puero ad ecclesiae fores suppleatur, quod deest, scilicet pabulum salis et aurium linitio cum saliva. Et tunc a sacerdote nomen puero imponatur: *Syn.* 1279. 89 (p.141). — [2]

linitor, -oris m. *qui trullissat — vakoló.*

Operariis et carpentariis linitoribus in scola, albatoriis et molendinis ... fl<oreno> 3 d<enariis> 32: 1493 Békefi, *Népokt.* p.296. Item linitoribus in stuba scole ort<hones> 5: *Ibid.* p.296. Laboratoribus, videlicet linitoribus magnum stabulum solvere: 1525 Iványi, *Győr* p.39. — [4] *Vide etiam* liniator.

linius vide lineus

linquo, -ere, liqui *deserere, relinquere — elhagy.*

Tunc ille ducem linquid (*sic*), / vas sumens aquam (*sic*) plenum, / telluremque cum tymo, / festinans ad primatem: MÜGELN 16 (p.245). Eversa fuga linquentes oppida cives, / ... primo in margine ponti / ... coibunt: IAN. PANN. *Paneg.* 2,2753–2755 (p.204). Linquit *Danubius* autem primum a sinistris Germanos, a dextris Teutones: PETR. RANS. *Epit. Ind.* III,10. Tantane vos generis liquit fiducia vestri?: TAUR. *Staur.* III,303. Non etiam querula sua magna potentia Budam / liquisset celebrem, quae modo mesta genuit: MART. THYRN. *Ad procer.* II,457–458. — [11]

lintheamen, -inis n. (lintheamen, linthiamen, lintiamen, lynteamen) *lintheum, tela linthea — lenvászon lepedő, lepel.*

In mundissimo lintheamine collectis *ossibus Stephani* in ipso liquore diutissime quesitus est anulus, qui beati viri dextere fuerat impositus: HARTV. 26 (p.437). Super pannum cedula consuatur continens super hoc lintheamen: Stilla hic cecidit sacramenti: *Syn.* 1279. 102 (p.150). Duobus lintiaminibus quinque florenos valentibus: 1389 *CD Zichy* IV p.399. Tres togas, unum clamidem, ... duo caputia, unum byretum, unum pepulum longum, tria lynteamina *abstulerunt*: 1402 *Zsigm. oklt.* II,2062. Una pluma simplex cum uno lintheamine *inventata est*: 1494/? Wenzel, *Fuggerek* p.77. Paulo Orosz na zabyanye linthiaminum dedi III den<arios> Ung<aricales>: 1500 *MTT XXVI* p.78. Camisios gemmatos et lintheamina de sindone facta ... abduci: 1519 *Apponyi okl.* p.464. — [49]

lintheolum, -i n. (lintheolum) *pannus lineus — vászonkendő.*

Capellanus vidit ... Beatam Mariam ... tenere lintheolum, quo tergebat vultum egrotantis vidue: PELB. TEM. *Stell.* p.207^v. Tria lintheola subtilia 'fatgyol' (*i. e. velamen*) vocitata deaurata: 1518 *PRT III* p.708. — [3]

linter, -tris f. 1 *cymba, scapha — csónak, sajka*; 2 *labrum, vas vinarium — borosedény.*

1 Linter suam asportassent ... simulcum pallis et pulvinaribus et aliis rebus suis: 1452 *PRT III* p.523. Inopi quid stringere terras / lintre iuvat?: IAN. PANN. *Paneg.* 2,15–16 (p.63). Pars lintre natant, pars densa phaselis: TAUR. *Staur.* IV,120. 2 De suis vineis nil vini, vel uvarum alicui hominum dare posset, vel vendere, nisi primitus iuxta cursum vinorum prouti in promontoriis et lintere currere

ceperint, pro huiusmodi viginti flor<enis> auri ipsi ... vinitis novis satisfaciet: *Form. styli* II,361 (p.348–349). — [15]

lintheum, -i n. (lintheum) *pannus lineus — vászon.*

I. q. vitta — fejdísz: Instruant autem sacerdotes parochianos suos, ne pueros portent ... ad confirmandum per episcopos, sine lintheo, quo confirmatus ligetur in fronte: *Syn.* 1279. 90 (p.142). — *I. q. tunica, vestis (m.):* Quo facto prior et et (*sic*) supprior in sacristiam ad deponendum camisas et lintheos euntes, resumptis vestibus revertantur ad capitulum: *Agenda 1311.* fol.37^v. — *Quo lectus sternitur — lepedő:* Iam mihi per somnum linthea saepe madent: IAN. PANN. *Epigr.* I,332,8 (p.608). — *In imag.:* Nos ... consuevimus sudores fidelium nostrorum lintheo remunerationis abstergere: 1263 *CD Arp. cont.* VIII p.49. Pium et utile considerat ... regia maiestas, ut suorum merita subditorum luci redigat et remunerationis lintheo amplexetur: 1274 *Reg. Arp.* II/2–3 p.69. Regalis magnificencia sibi totis nisibus, totis viribus famulantes graciosis et benivolis consuevit attollere donativis, ut consolacionis lintheo fomententur: 1277/1381 *CD Arp. cont.* IV p.84. Cupientes ... laboriosos sudores lintheo benivolencie et favoris abstergere: 1442 *Zala oklt.* II p.516. — [20]

lintheus, -a, -um *e lino factus — lenvászonból való.*

Idem dedit ratione subae lintheae ... flor<enos> auri 5: 1468 *Rechn. Hermannstadt* p.22. — [3]

lintheamen, lintheolum, lintheum, linthiamen, lintiamen vide lintheamen, lintheolum, lintheum, lintheamen

lintiscarius vide liciscarius

lintramen, -inis n. (*depravatum e lintheamen*) *lintheum, quo lectus sternitur; lodix — lepedő, ágytakaró.*

Unde sudores laborum suorum levi lintramine possit retergere: 1303/1450 *CD And.* I p.53. Unum lectum cum omnibus attinenciis plumalibus, cussinibus, lintraminibus necnon paplan vocatis ... restituisset: 1415 *Haz. oklt.* p.360. — [2]

linum, -i n. (*plur. abl.:* linibus) 1 *proprie et strictius:* *λίνον, planta — len (növény);* 2 *meton. et latius:* *lintheum, e lino confectum — lenvászon, lenből készült.*

1 Linum vel canapum, quantum potest pugillus pressis digitis ad terram premere, accipiat: *Decr.* 1092. 40. Decimas ... dedimus plenarie cum omnibus minutis, ... linnis, nucibus, fabis: 1237 *CD Arp. cont.* XI p.298. Est Transilvania ferax omnis generis frugum, ... fert linum, crocum: PETR. RANS. *Epit. Ind.* XXXIII,9. Importati sunt cultelli. ... Linum, lapides 200 pro flor<enis> 28: 1503 *Qu. Kronstadt* I p.36. 2 Dedi ... unam cortinam de bysso et alteram de lino: 1181 *PRT VIII* p.277. Iohannes ... super Nicolam ... pro restauracione sepium ... II flor<enos> ... et IIIj flor<enos> in linibus (*sic ed.*) et pro pectinibus XXXII gro<s>s<os>: 1395 *Acta Cassov.* p.87. Non hereat carni sericum, interdum grossolino (*recte:* grosso lino) utere, ut fiant membra tua solidiora et laboris magis susceptiva: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.h,III^r. — [22]

linx vide lynx

lippa, -ae f. (*Serbo-Croat.:* lipa) (*lyppa*) *tilia (genus arboris) — hársfa.*

Deinde vadit *meta* ad arborem *lyppa*. ... Abhinc ... pervenit in *glibosam lippam*, ubi *Lypoycenses* commetanantur: 1369 *CD Croat.* XIV p.184. — [1]

lippitudo, -inis f. *nomen morbi oculorum: ὀφθαλμία, inflammatio — szemgyulladás, csipáság;* 1 *proprie;*

2 *transl.*: *impedimentum* — *átv.*: *akadály (tisztánlátásé)*.

1 Me petuita rauca molestat cum lippitudine: IAN. PANN. *Epist.* 22 (p.107). *Vinum* generet tremorem membrorum et lippitudinem oculorum, destruat epar: VALENT. CYB. *Laud.* 393. 2 Suasit etiam Atheniensibus Aeginam quasi lippitudinem (ὡσπερ λήμην) tollere Piraei: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.53. — [4]

lippka *vox obscurae notionis.*

Pro lippka flor<enum> 1 ort<honem> 1: 1444 Fejérpatak, *Szám.* p.606. — [1]

lippus, -a, -um *lippitudine affectus, lippiens — csipás.*

Dyonisio calvo ... ex una parte, Hencz lippo cive Albensi ex altera coram nobis ... constitutis propositum extitit, ... quod *etc.*: 1261 *CD patr.* III p.11. Quedam virgo ... lippis oculis, per fratres suos ad corpus sancti martiris adducta, cum illud manibus tetigisset, statim lumen oculorum recuperavit: *Leg. Gerh. maior* 20 (p.505). — [6]

liquefacio, -ere, -feci, -factus 1 *proprie: liquidum facere, mollire — megalvaszt, meglágyít;* 2 *meton.: delere, tollere — megsemmisít.*

1 Tumba plena fuit aqua parum rubenti quasi oleo permixta, in qua velud in balsamo liquefacto quieverunt ossa pretiosa: HARTV. 26 (p.437). Item carbones pro liquefacienda cera in sigillationibus iunior canonicus ... administrare habet: 1521 *M. Sion* 1866 p.327. — *In imag.*: Zelo Dei incalescente pectore liquefactus pietatis adeps foras manare cupit per opera: IOH. VITÉZ *Or.* 7,81. 2 Omnis exercitus eius liquefacti, tamquam cera a facie ignis, in ore gladii consumpti sunt: P. MAG. 44 (p.91). Idolum ut cera liquefactum est: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XI, K. — [7]

liquefactio, -onis f. *actus liquefaciendi — olvasztás.*

Ut cives ceram sub pura liquefactione infundendi ... ipsamque ceram absque iterata liquefactione ... venditioni exponere vel commutare liberam ... habeant facultatem: 1373 Zimmermann, *Urkb.* II p.403. — [1]

liquefio, -fieri, -factus sum *transl.: deleri, exstingui — megsemmisül, semmivé válik.*

Videbam mori, quem dilexit anima mea, et tota liquefiebam prae doloris angustia, dabam gemitus: PELB. TEM. *Stell.* p.65^r. — [1]

liqueo, -ëre 1 *solum part. imperf.: fluens, liquidus — folyékony, tisztá;* 2 *transl.: apparere, manifestum v. notum esse — kitűnik, ismeretes, nyilvánvaló.*

1 Quas naves nondum campis innare liquentibus omnes / dum putat: IAN. PANN. *Paneg.* 2,938–939 (p.111). Precabamur ... numina ... / pulchra sub platano, caput unde liquentibus undis (καλή ὑπὸ πλατανίστω, ὅθεν ῥέεν ἄγλαὸν ὕδωρ): *Id. Hom. Il.* II,306–307 (*ItK* 1974 p.611). 2 Ut liquet (ἡ δῆλον ὄτι), quia huic temporalia prae-honorans ... fratrem impugnas?: CERB. *Max.* III,15. Licet, ut liqueat dominationi vestre ingressus et processus Tartarorum Hungariam intransium, ... presens opusculum vestro nomini reddi de gestis ipsorum: ROGER. *epist.* p.551. Non spernat nos simulcum civitate hac palatina-li ipsa r<everendissima> p<aternitas> visitare et semina verbi Dei, ... uti liquet cunctis, manifeste sata ... nobis communicare: 1456 *TT* 1901 p.200. Liquet i.e. patet, ... quod poenitentia Deo multum est grata: *Serm. dom.* I p.407. — [11]

liquesco, -ere 1 *liquere, apparere — világossá, érthetővé válik;* 2 *transl.: leniri, molliri — ellágyul;* 3 *absumere,*

conficere — emész, sorvaszt.

1 In talibus *expositionibus* vero liquescunt superreposita ad segregationem bifariam: GER. p.103. 2 Cor benignum ... quomodo non effluet, quomodo non liquescet, cum proximus eius adversitatis incendio incandescitur?: IOH. LEM. p.57. 3 Quoniam ex niniestate (*recte: nimietate*) egritudinis liquescentis thabuerant eius carnes velud lutum: 1459–1465 Bálint, *Szeged* p.123. — [3]

liquide *adv.* 1 *proprie: liquate, fluens — olvadtan;* 2 *transl.: clare, evidenter, plane — érthetően, nyilvánvalóan, világosan.*

1 Tota plumbea materia in laminas producta de tecto ecclesiae ... fluxit liquide sicut cera: *Chron. saec. XIV.* 203 (p.491). 2 Quid quidem impietas esset, beatissimus Iudas liquidus manifestavit: GER. p.120. Hoc autem liquide innotescit tetrius, ubi supponemus epistulas exemplares: IOH. LEM. p.47. Contra premissam suam dispositionem ad alia loca sua mercimonia ducere ... ex seriebus ... literarum ipsius ... regis liquide et limpide reperiebantur: 1437 Domanovszky, *Szep.* p.222–223. Prout ex eius quoque historia ... liquide patet: *Tripert.* I,11(2). — [13]

1. liquido, -are *aliquid acceptum testari; rationes l. i. q. confirmare, demonstrare, probare — helybenhagy, nyugtáz.*

Quia in dandis rationibus vestre ... d<ominationi> non hactenus satisfecit (*sc. Thomas Amadeus*), ... ubi ver advenit, vel ipse ... vel ex suis aliquis bene instructus in Italian ad rationes liquidandas contendet: 1498 *DF* 289 037. — [1]

2. liquido *adv.* (liquito) *transl.: clare, evidenter, plane — érthetően, nyilvánvalóan, világosan.*

Universitati ergo omnium liquido clarescat scire volencium, quod *etc.*: 1210 *Mon. Str.* I p.195. De meritis cause liquito non patebat: 1247 *CD Arp.* p.23. Prout ex privilegio ... domine matris nostre liquido apparebat: 1284 /XIV *CD Croat.* VI p.482. Infidelium nostrorum maleficia ... regnicolis liquido patent et opido incalescunt: 1324 *CD And.* II p.134. Quae in praesenti hominum dispositione exstiterint ordinata, possint in posterum ad perpetuum rei memoriam liquido comprobari: 1343 *Episc. Nitr.* p.115. Paternitas vestra ... innocentiam ... meam liquido comprobabit: PETR. VÁRAD p.72. Hee divisiones liquido hisce duobus deprehenduntur versiculis: MONET. p.B,3. — [19]

liquidus, -a, -um (liquitus) **A** *proprie:* 1 *adi.: fluidus — folyékony, folyó(s);* 2 *adi.: clarus, perspicuus — tisztá;* 3 *subst. n.: liquor — folyadék.* — **B** *transl.: evidens, non dubius — kétséget kizáró, világos.*

A 1 *Mentula* in liquidis vel spatietur aquis: IAN. PANN. *Epigr.* I,306,6 (p.592). Illi tantisper duci orabant, dum liquidum haberent sanguinem (ὄγρον ἔχουσι τὸ αἷμα) et nondum omnino sibi constructum: *Id. Plut. dicta* p.76. Aqua illius maris est mortua, quia non est liquida et mollis, sed spissa: GABR. PECHW. p.17^v (c). 2 Ter submersi in aquis, liquidis ter conditi in undis / luctantur: TAUR. *Staur.* IV,215–216. Tullius occubuit liquidis submersus in undis: MART. THYRN. *Ad procer.* I,279. 3 Carnium macelacionis, vinorum et aliorum liquidorum popinacionis <iura> ... per idem castrum usuantur pacifice: 1247 *CD patr.* VII p.36. Mensura liquidorum et aridorum, per totum regnum, ad mensuram civitatis Budensis confor-

manda: *Decr. I.1405*. 1 tit.

B Nos liquida urget et excitat ratio: *1460 Sacra concil. p.202*. Nisi debitum fuit liquidum, hoc est nisi debitos fuerit apertus et manifestus: *Decr. 1486*. 29(1). — [13]

liquito et liquidus vide 2. liquido et liquidus

1. liquor, liqui fluere, liquescere — *folyik*.

Tepido non ocius Austro / nix resoluta fluit, taetro quam sanguine venter / liquitur: TAUR. *Staur.* IV,289–291; cf. *LV-CAN.* IX,772. — [1]

2. liquor, -oris *m. res liquida, humor, fluidum* — *folyékony dolog, folyadék* (**a** gener.: *status materiae*; **b** *potus* — *ital*).

a Denique sicut divinitas omnia eminet, sic oleum cunctorum ad superiora fertur liquorum: GER. p.110. Mirum in modum quanto magis liquor effundebatur, tanto plus eo crescente tumba replebatur: HARTV. 26 (p.437). Canonici Sancti Georgii et Sancti Thomae in die coenae Domini tenentur consecratione chrismatis et aliorum sacrorum liquorum interesse et astare et iuvare consecrantem: *Visit. Str.* p.42. Ut ipsi apud eundem vicearchidiaconum sacros recipere liquores et iura, quae hactenus plebanis S<ancti> Martini ... in Posenio tradita fuissent, eidem vicearchidiacono assignare deberent: *1425 CD Hung.* X/6 p.738. Anulum aureum ... in liquore disquirere occiperunt: BONF. II,1,378. Balsamum ... sepe oleo vel alio liquore permiscetur propter maiorem quantitatem: GABR. PECHW. p.27^v (p). **b** Non ego divinos malim potare liquores, / quam quod Guarini nectar ab ore fluit: IAN. PANN. *Epigr.* I,177,3–4 (p.537). Fundunt fonticuli latices dulcesque liquores, / immortale merum, nectar et ambrosiam: MART. THYRN. *Ad procer.* I,379–380. — [23]

lira, -ae *f. fortasse libra i.q. libratio* — *talán: mérés*.

Ab lotura camisiarum dedi IIII den<arios> Ung<aricales>. Item ad mandata domini principis pauperibus penes balneum dedi VII den<arios> Ung<aricales>. Ad mandata domini principis Pyechno ad liras dedi 1/2 flor<enum>: *1500 MTT XXVI* p.23; cf. *1505 Rat. curiae (Kozák)* p.426: Eodem die organiste ad liras, ad virginale, qui semper ad mensam tangebatur, dedi IIII gr<ossos>. — [2]

lis, litis *f.* (litispendencia, litispencia, litium [*plur. acc.*: litia], *lix, sing. acc.*: littem; *plur. gen.*: licium) *altercatio, certamen, rixa* — *szóváltás, nézeteltérés, vita*: **1** gener., *latius*; **2** *strictius t. t. iuris: causa a iudice disceptanda, actio iuris, quaestio* — *peres ügy, per*.

1 Ne illis ... discordiarum turbine agitationis ac licium ... fidelium tepescere posset devocio: *1356/1412 Bártfai, Pest* p.67. *Urbem* Strazspurg ... appellavit, / ut strata esset gentibus / per hanc ire volentibus / apertas (*recte*: aperta) sine lite: MÜGELN 8 (p.239). Lites uxoriae (διαφοραὶ πρὸς γυναῖκας) illis ipsis *amicis* ignotiores sunt, quam inimico: IAN. PANN. *Plut. inim.* p.6. Suaves interdum lites media inter colloquia surrexere: IOH. THURÓCZ 3 (p.15). **2** Si quis vero nobilium vel comitum in curiam causa licium veniens ad regale palacium cum suo litigatore non steterit, ... rationem perdat et insuper, si quid ab eo abstulerit, duppliciter reddat: *Decr. 1092*. 41. Recognoverunt ante litis ingressum: *1225 CD Arp. cont.* VI p.430. De omni lite vel litibus, discordiis, controversiis, iniuriis, violentiis vel rixis: *1233 PRT I* p.715. Possessionem ... praedictis ... habito litis processu iidem ... resignasse reperiebantur: *1328 TT 1910* p.310–311. Pars

impetens ... alteri parti, litem sufferenti, decem marcas ... solvere teneatur eo facto: *1331 Ibid.* p.461–462. Ut ... Iohannes ... sua instrumenta in eodem cum iudicio trium marcarum ante litis ingressum contra ipsum magistrum Iohannem ... deponendo exhibere ... teneatur coram nobis: *1346 Pesty Krassó* p.20. Materiam quaestionis et litis anfractus evitare: *1347 CD Hung.* IX/1 p.516. Bartholomeum ... et Nicolaum ... vestre sublimitatis ... evocassent in presenciam, ... litis pendencia, si qua foret inter ipsos non obstante: *1428 CD Zichy VIII* p.350. Quod officialis ... aut villicus ... coram nostro ... testimonio ... cum iudicio trium marcarum ... ante litis ingressum ... deponendarum ... satisfationis complementum impendere debuissent: *1432 CD Zichy VIII* p.475. Casu, ... quo heredes ... aliquas guerras seu lites movere ... ausu temerario praetenderent: *1440 Zimmermann, Urkb.* V p.66. Accedo ad ea, que de litibus et differentiis superius commemoratis responderi voluit: IOH. VITÉZ *Or.* 11,23. Litispencia, si que foret inter ipsos non obstante: *1458 Teleki, Hunyadiak* X p.581. Ubi <vero pre>dicti ... Ladislaum ... in pacifica possessione ... possessionum ... conservare nollent, ... extunc iidem ... in noningentis florenis auri puri, ... absque omni strepitu iudicii et ante litis ingressum deponendis et persolvendis convincantur: *1463 Héderváry okl.* I p.302. Qui si fecerint, bene quidem, alioquin evocet eosdem contra annotatum exponentem ... nostram personalem in presenciam rationem de premissis reddituros litispencia, si qua foret inter ipsos, non obstante: *1469 Komárom vm.okl.* p.88. De medio sublatus extitisset ... litibus praenarratis in suspenso indeciseque remanentibus: *1521 Szabó, Ogy.* p.167. — *Locut. et iuncturae*: Hoc autem facto vanitati creatura subiecta, id est ... iurgiis mancipata, litibus involuta, odiis inserta, a totius servitute corruptionis erit exempta: GER. p.76. Quandam litem ... super captione huzonum ... suscitata ... discussione duximus terminandum (*recte*: terminandum): *1206/1629 CD Slov.* I p.109–110. Orta fuit discordia, lix vel litigium inter iobagiones et populos Sancti Martini de sacro monte Pannonie ex una parte, et dominum Uriam abbatem eiusdem loci ex altera: *1233 PRT I* p.718. Quam petitionem licet litem contestando nobilis predictus responderit, non debere admitti: *1234 Ibid.* p.726. *Vilicus* in quacunque lite civili vel criminali habeat facultatem *iudicandi*: *1238 Mon. Arp.* p.445. Cum lis verteretur coram domino rege: *1240 CD Arp. cont.* VII p.107. Tali apposita conditione, quod si lis aliqua super memorata terra Gug emergeret, venditores ... tenebuntur archiepiscopum expedire: *1245 Mon. Str.* I p.360. Ne in processu temporum questio litis contra ... banum ... possit moveri super negotio premissis: *1252 TT 1908* p.162–163. Ne ... nobiles terre ... in litem ... traherentur: *1258 CD Arp. cont.* XI p.448. Ivan filius Jerozlai, qui pro abbate litem eiusdem terre portabat: *1259 CD Croat.* V p.144. Maior et sanior pars dicatorum presbiterorum confessa est publice et in plena synodo protestata, se nullam discordiam vel litem habere, habuisse vel habituros esse cum preposito, archidiaconis et capitulo antedictis: *1262 PRT X* p.525. Dampnum in ipsa destructione in ... rebus mobilibus et immobilibus centum marcarum inferendo lite pendente inter ipsos: *1273 CD Arp. cont.* XII p.696. Symeon ... liberos comitis

... ad nostri examen consistorii ... evocasset, habens ad prosequendam ipsam littem sive quartam matris sue sufficiens procuratorium et mandatum: 1281 *Ibid.* IX p.303. Una pars contra aliam medio tempore donec terra et regnum Hungarie concordat, movere litis questionem non debeat, neque possit: c.1286 *Ibid.* I p.90. In lite, quam agebat abbas Beate Virginis Marie ordinis Cisterciensis cum Gerino cive Zagrabiensi: 1291/XVI *CD Croat.* VII p.59. Ne ... in litem valeant attrahere: 1328 *CD Zichy* I p.314. Igitur premissa liti renunciando et ... prohibitionem ... revocando, eandem porcionem ... preposito ... contulissent: 1388 *PRT X* p.580. Licet inter ipsos aliqua rixa et guera multa extitissent, in quibus in curia regia diutius lis ventilatum (*recte*: ventilata) fuisset: 1424 *CD Zichy* VIII p.182. Litem ... tamquam sopitam et inanem supersedere et concedere faciundo: 1431 *Ibid.* p.454. Cum ... nec ipsi cives, nec dominus eorum ... litibus ... vacare possint, ... beatitudinem vestram precamur, quatenus dignetur memoratam causam ad partes transmitti cognoscendam: 1464 *Matth. epist. Rom.* p.32. In vicem proprio nutu et concordia partes litem sopivissent: 1475 *TT* 1909 p.375. Intelleximus ... amicos nostros ... velle, ut nos litem ... suspenderemus, usque diatam proxime futuram: *PETR. VÁRAD* p.239. Lites non armis, sed foro dirimite: *BONF.* III,2,21. Ad ... iudicandum ipsa litia: 1504 *CD Hung. adn.* II p.314. Inter predecesores nostros et prepositos ... multiplices lites fuisse habitos: 1514 *Mon. rust.* p.84. Maxima cura fuit dubias componere lites, / discordes homines conciliare simul: *MART. THYRN. Ad procer.* II,129-130. — [330]

lisura vide laesura

lita vide littera

litania, -ae f. (letania) t.t. eccl.: *λιτανεία, oratio, supplicatio — ima, könyörgés, litánia.*

In eundo ad infirmum et redeundo, si certa fuerit via, psalmos dicat poenitentiales et litaniam: *Syn.* 1279. 116 (p.155). In letaniis ecclesia praemittit *parvulorum* ... suffragia martyribus: *PELB. TEM. Pom. sanct. hiem.* XXXII, E. Item notandum, quod letania et preces incipiunt in die cinerum et dicuntur per totam Quadragesimam: *Ord.Str.* p.518. Interim ... cantatur letania a ... canonicis: *GABR. PECHW.* p.6^r (c). Fratres dicentes officium extra chorum ... non tenentur duplicare litanias, quae ex ordinario in Quadragesima post matutinum decantari solent: *Chron. F.M.O.* p.287. — [11]

litatio, -onis f. *actus v. effectus litandi (accedit gen. victimae litantis) — (fel)áldozás.*

Videbamus ... renatos in Christo Machabaeos ... pro Christi nomine propriarum litatione personarum ... Christianae fidei seminarium propagare: 1217/1218 *CD Hung.* III/1 p.237-238. — [1]

litera- vide littera-

literata vide littera

littera vide littera

lithargyritus, -a, -um (lithargiritus) *lithargyro illitus — mázas (ezüst-tajtékba mártott).*

Si magistrorum quispiam opere figulina lithargirita falsificaret utpote amphoras, quae in artificio tantum lithargiro essent delibuta: 1512 *Kolozsvár oklt.* p.324. — [1]

lithargyrum, -i n. (lithargirum) *λιθάργυρος, spuma argenti — ezüst-tajték, glét, máz.*

Delato in civitatem lithargiro nemo magistrorum sibi sibi met, sed ceteros magistrorum participes efficiat: 1512 *Kolozsvár oklt.* p.324. *Opera figulina*, quae in artificio lithargiro essent delibuta, intrinsecus vero non: 1512 *Ibid.* p.324. — [3]

lithostratum, -i n. (licostratum) *λιθόστρωτον, opus musivum, ex abaculis v. tesserulis constans — mozaik.*

Ubi nunc superbissimum dive Iustine templum, ut lithostrata quotidie ibi inventa testantur, intuemur: *BONF.* I,6,157. Insuper cryptoporticus, prata, lithostrata, piscine: *Ibid.* IV,7,107. Operariis, qui adformaverunt licostratum tempore ludi passionis et resurrectionis Christi ... ort<hones> 3: 1512 *Békefi, Népokt.* p.300. — [3]

lithostratura, -ae f. (licostratura) *actus et effectus viam lapidibus sternendi — út kövezése, köves (?) út.*

N. tulit pro ductione arenae et terrae ad licostraturam den<arios> 200 et 30 minus 1 obulo: 1426 *Fejérpatak, Szám.* p.211. Frenkil solvimus den<arios> 200 et 96 pro lapidibus ad licostraturam: 1426 *Ibid.* p.214. — [4]

liticen, -inis m. *qui lituo canit — rézkürtös.*

Nec liticen pugna caruit, nec cornicen hasta: *TAUR. Staur.* III,65. — [1]

litifico vide laetifico

litigarius, -a, -um ad litem pertinens — peres.

Nonnullos ex iis per litigarios processus impedire ... niterentur: 1434 *Schmauk, Suppl.* p.244. — [1]

litigatio, -onis f. *lis — per, peres eljárás.*

Cum ... privilegium Sancti Stephani ... necessitate quarundam litigationum fuisset apertum: 1109 *Dipl. Hung. ant.* I p.366. Super litigatione processionis: 1383 *Máram.dipl.* p.79. — [3]

litigator, -oris m. (littigator) *pars litigans — peres fél.*

De litigatoribus venientibus ad regale palacium. Si quis ... nobilium ... in causa licium veniens ... cum suo litigatore non steterit: *Decr.* 1092. 41. — [1]

litigatorius, -a, -um ad litem pertinens — peres, perrel *kapcsolatos.*

Nomen regiae maiestatis ipsi litigatoriae quaestioni non immisceatur: *Decr.* 1492. 61(1). — [1]

litiger, -gera, -gerum 1 *res, quae in controversia est — vitás;* 2 *litigiosus, litem habens — peres.*

1 Dictam insulam litigeram totam relinquere ... meticolosi metuissent: 1339 *Mon. Str.* III p.351. 2 Cupientes ... litigeras partes ad pacis tramitem ... devenire: 1341 *Temes okl.* p.66. — [2]

litigia vide litigium

litigianus, -a, -um (littigianus) *ut subst.: litigiosi — peres felek.*

Sine omni littigianorum processu ... remittere debent: 1470 *Eszterházy oklt.* p.78. — [1]

litiginarius, -a, -um (litigionarius, litigionarius, litigionus, litigiorius, litigosarius, littigianarius, littigionarius) *litigiosus, de quo lis agitur — peres.*

Litigionarias possessiones sibi pertinere approbarent: 1329 *CD And.* II p.408-409. Super accione sive questione litigioria ... in talem ... devenissent unionem: 1333 *CD patr.* III p.119. Diutissimos litigionarios processuum modos in nostro iudiciario conspectu ... fuisse decantabant: 1336 *CD And.* III p.290-291. Terram ... litigosario modo requisitam ... comperimus extitisse:

1353/1367 Zimmermann, *Urkb.* II p.92. Quia in facto dictorum rubetorum litigionarum inter ... partes ... iudicium et meram iusticiam absque revisione, circumspicione et reambulatione eorundem rubetorum facere non poteramus: 1397 Weber, *Leibitz* p.230. Predictam possessionem ... litiginario processu et difficultate absque omni remittere deberent: 1417 *Csáky oklt.* p.301. Ut congruit ... diminute parti littiginario processu absque omni deberet et teneretur reintegrare *possessionem*: 1421 *Ibid.* p.313. Mille florenos auri ... absque omni litiginario processu et difficultate reddent et restituent: 1445 *Dipl.Ragusa* p.464–465. Absque omni littiginario processu: 1467 *Héderváry oklt.* I p.327. Summam ... absque omni litiginario processu ... eisdem remittere ... debeat: 1520 *CD Károlyi III* p.130. — [51]

litigionalis, -e (litigionaris) *litigiosus* — *peres*.

Absque omni litigionali processu: 1382 Károly, *Fejér III* p.488. Easdem *possessiones* litigionari processu reobtinere posset: 1390 *Zsigm. oklt.* I,1589. — [2]

litigionaliter *adv.* *per litem* — *per útján*.

Conqueritur, ... cum ipsa ... in curia non possit litigionaliter procedere: 1362 *CD Zichy III* p.211. — [1]

litigionarius *vide* litiginarius

litigionaris *vide* litigionalis

litigionarius *vide* litiginarius

litigionus *vide* litiginarius

litigiorius et **litigosarius** *vide* litiginarius

litigiose *adv.* (licidiose, litigose) **1** *litigando* — *perlekedve, vitatkozva*; **2** *iur.*: *sub lite, modo litigioso* — *per alatt, vitatottan*.

1 Si ipsi nobiles ad reambulationem seu ostensionem metarum terre inter ipsos litigiose accederent: 1342–1343 *Doc. Val.* p.95. **2** Particulam inter ipsas partes licidiose remanentem regali mensura mensurando: 1366 *Doc. Val.* p.188. Particulam terre ... in lite remanentem ... estimet in condigno eius precio, ... id, que parcium in dominio ipsius terre litigiose sit, revidendo: 1402 Juhász, *Tschan.* p.234–235. Nulla imputatio litigiose ... fieri debeat: 1437/1441 *CD Frangepán I* p.283. — [6]

litigosus, -a, -um **1** *de quo lis agitur* — *peres, vitás, vitatott*; **2** *subst. m.*: *litigans, qui litigat* — *pereskedő, perlekedő*.

1 Super metis litigiosis predictarum ... possessionum ... ad talem pacis ... devenimus unionem: 1272 *Mon. Str.* I p.599. Quod litigiosa contencio ... fuisset ventilata: 1313 *Ibid.* II p.680. Quod cum iuxta formam iudicii ... iudicis curie vestre, Petrus ... et Cozmas ... contra Ferenchz (*sic*) ... in facie cuiusdam litigiose particule terre ... iurare debuissent: 1329 *Ibid.* III p.148. Terre ... pars ... dextra ... esset terra litigiosa: 1375 *CD Arp.cont.* XI p.616. Quinquaginta iugerum terre litigiosarum (*sic*): 1400 *PRT II* p.611. Pretactam domum litigiosam (*sic*) domino Cesari ... dare debeat: 1499 *CD patr.* I p.389. Quandam terram litigiosam, existentem inter villam suam Beryn et monasterium: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.73. **2** Non posuit hic ... murmuratores et litigiosos et loquentes procaciter et personas mirantes lucri causa: GER. p.119. — [28]

litigium, -i n. (letigium, litigia, littigium; *sing.gen.*: litigi) **1** *gener.*: *controversia, discordia* — *viszály, vita*; **2** *iur.*: *lis* — *per.*

1 Nec aliquis alter illum *militem* suadeat antiquum deserere seniore et ad se venire, inde enim litigium habet initium: *Decr.c.1010.* 23. Si ... linguam litigiis et maledictis exercet, cani illum comparabis: VALENT. CYB. *Laud.* 418. **2** Comes ... de ... silva in concilio Waradensi, ... litigium renovavit: 1134 *Mon. Str.* I p.86. Petrus adversum ... me litigii voces commovit: 1225 *Ibid.* I p.255. Cum contra eosdem litigi materia fuisset ventilata: 1279 *CD patr.* VI p.245. Absque ulteriori littigio et sine strepitu alicuius iudicis: 1336 *Mon. Str.* III p.285. Paulus procurator 1200 den<arios> versus Budam in letigiis Iohannis Zwudar feria quarta ante corporis Christi: 1429 Fejérpataky, *Szám.* p.290. Quod ... ex hinc litigie in curia regie maiestatis suborirentur: 1483 *TT 1902* p.357. — [33]

litigo, -are (littigo) **1** *gener.*: *iurgare, rixari* — *civakodik*; **2** *iur. t.t.*: *causam, litem agere, altercari* — *pereskedik*.

1 Si obiurgationes puerorum litigantium describamus hoc modo: Unus dixit: „O bene te novi; tu es – dixit ipse – impudens garrulator”: IOH. LEM. p.24. **2** Ivanka comes ... in presencia regis litigavit cum predictis hospitibus, dicens datum regium ad suam pertinere comitivam: 1171/1392 *Sopron vm.tört.* I p.3. Abbas litigavit cum abbate pro viginti marcis, coram ... comite iudice: *Reg. Var.* 9. Sol ... littigavit cum abbate ... de quinque capitibus hominum ... coram ... episcopo: *Ibid.* 209. Considerantes eosdem ... litem primitus litigatam et ex novo terminatam resumpsisse et recidivasse (*sic*), decrevimus eisdem manifeste calumpniatores remansisse: 1261 *CD Croat.* V p.206. Quia periculosum est coram iudice suspecto litigare, idcirco ad predictam Sedem Apostolicam ... appellamus: 1325 *Mon. Str.* III p.60. Partes tamen litigantes, quandocumque voluerint, ... concordandi habeant facultatem: *Decr.I.1435.* 5(2). De quibus *bonis* cum viventibus diu coram rege litigaverat: GAL. 8,2. *Finitimi* longissimo ... intervallo seiuncti non litigant: BONF. IV,5,108. Coram rege fuit litigatum: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.73. — *Nota: part. imperf. ut subst. m.*: *pars in iudicio* — *peres fél*: Iudicabimus ordine iudiciario causas litigantium cognoscentes: *Decr. 1291.* p.175. Nullus apparuit contradictor, seu agens et litigans: 1323 *Mon. Str.* III p.29. Ubi autem aliquis causidicus vel litigans coram ipsis ambobus comitibus aliquatenus convinceretur: 1419 *CD Arp.cont.* XII p.287. — [68]

litigose *vide* litigiose

litiscarius *vide* liciscarius

litispudentia *vide* lis

litium *vide* lis

lito, -are *sacrificare* — *áldoz, áldozatot mutat be*.

Nos et nostra litare cupientes nec ... malignantium contumaciam ... curavimus: 1219/1244 *CD Hung.* III/1 p.250–251. Pro te ego saepe libens hostia caesa cadam / perpetuoque tibi devota mente litabo: VALENT. CYB. *Carm.* V,272–273. — [4]

litoreus, -a, -um *in litore situs* — *tengerparti*.

Civitatem novam capiunt, mox per litoreas insulas late bacchantur: BONF. I,10,147. — [1]

littera, -ae f. (ittlera, letera, lictera, lita, literata, litera, littera, litteria) **A** *minima pars verborum scripta vel dicta: nota scripturae vel vox articulata* — *a szavak legkisebb leírt vagy kimondott része: írásjel vagy hang*. **1** *notarum*

scripturarum forma, ordo, qualitas etc. — *a leírt betűk alakja, sorrendje, minősége stb.*; **2** *sensus verborum litteralis* (cf. II. Cor. 3,6 sim.) — *betű szerinti értelem, jelentés*; **3** *syllaba* — *szótag*. — **B** *transl.* (sing. v. plur. sensu sing.): *scriptura, scriptum omnis generis* — *mindennemű írás*: **1** *gener. et abs.*; **2** *Scriptura Sacra* — *a Szentírás*; **3** *diploma, documentum, instrumentum* — *irat, oklevél*; **4** *epistola* (*publica et privata*) — *(ok)levél*. — **C** *charta, membrana* — *lap, pergamen*. — **D** *eruditio, humanitas, scientia, urbanitas* — *irodalom, műveltség, tanultság, tudás*. — **E** *lingua* — *nyelv*. — **F** *per confusionem cum vocabulo* 'litus'.

A 1 Nil invenies rotundius littera O in modum circuli expraessa (*sic ed.*): GER. p.19. Exemplum cuiusdam privilegii regalis, muniti appensione ... sigilli magni rotundi, ... in quo quidem sigillo sculptae sunt hae litterae circumcirca cruce praeposita: Geyza Dei gratia Hungarie ... rex: 1158/XVIII CD Croat. II p.87 Militi nostro Iwachin ... uxori eiusdem Anglie data de temporalibus suis disponendi licencia modum dispositionis eorum immortalibus litterarum notulis commisimus: 1199 CD patr. V p.1. Privilegium ... nullum in se cancellationis seu littere vitium continebat: 1272 CD Croat. V p.623. Studiuimus ipsum privilegium examinare tam in carta, stilo, littera et modo, quam in sigillo, filo: 1275/1354 CD Arp. cont. XII p.134. Litteras ... memoriales ... non interlineatas, non transpositas ... de verbo ad verbum et de littera ad litteram rescribi ... fecimus: 1293/1564 Ibid. p.546. Literales descriptiones, que literam K. in medio ... sigilli sculptam circumcingunt, ... manifeste ... apparebant: 1336 CD And. III p.253. Privilegium ... sub littera a. in bybliotheca cum renovacionibus et confirmationibus ... papalium ... pri<v>ilegiorum depositum et consignatum: XIV PRT II p.251. Nil indiscussum ... dubiumve relinquis, / syllaba uti nullum tenuis vel litera fallat: IAN. PANN. Paneg. 1,521–522 (p.30). Cum sis Basinius, cur esse Basinus optas? / Aptius ut fiat, litera prima cadat: Id. Epigr. I,205 (p.549). Cicero ... cum poculum argenteum diis obtulisset, priora quidem nomina litteris signavit (τὰ μὲν πρῶτα τῶν ὀνομάτων γράμμασιν ἐσήμα- νεν), pro Cicerone autem cicer insculpsit: Id. Plut. dicta p.80. Cum autem amplexus illum Athenodorus dixisset: 'Si quando in iram, Caesar, exarseris, ne quicquam dicas faciasve prius, quam quattuor et viginti litteras tecum ipse recensueris' apprensam manu eius (μηδὲν εἴπης μηδὲ ποιήσης πρότερον ἢ τὰ εἴκοσι καὶ τέτταρα γράμματα διελθεῖν πρὸς ἑαυτόν): Ibid. p.84. Nil in eo per nos additum vel diminutum, quod mutet sensum vel variet intellectum, nisi forte litera, silaba, ponto seu abbreviationis causa: 1483 /XIX Zimmermann, Urkb. VII p.335. Siculi nondum Sciticis literis obliti eisdem ... utuntur: IOH. THURÓCZ 195 (p.57). Sunt ergo litterae quaedam principium in musica et ergo de eis erit prior speculatio et sunt octo in numero, scilicet gamma, ... per quam litteram Graecam in primo loco positam datur intelligi, quod musica a Graecis ... est inventa: Szalkai A,22. Hinc est, quod non longum est monochordum, sed solum octo litterarum, tres cantus comprehendens, quorum quilibet tantum sex habet voces: Ibid. A,24. Nam de principiis tonorum sive litteris inicialibus cuiuslibet toni in suo loco satis est declaratum: Ibid. B,60. Memoror ... ob defectum unius litterae alphabeticae et saepe omissionem unice dictionis

totam causam ... subversam ... fuisse: Tripart. II,83(9). Diapason est consonantia ab una litera in sibi similem dupla proportione deducta, quinque tonos duoque semitonia complectens: MONET. p.B,8. Si ille littere concernant graves, excellentes et sublimes personas, tunc autem epistolas faciat de littera magis legibili et meliori: GREG. GYÖNGY. Dir. p.b,II^v. **2** Nihil valet littera sine spiritu, unde spiritualibus spiritualia comparanda sunt: GER. p.23. Noluit synagoga per gratiam evangelii cognoscere Christum, sed per litteram legis: Ibid. p.58. Neque id ad litteram, sed ad sensum commendare: Ibid. p.73. **3** Vocum alia repercussa, que in eadem littera crebrius repercutitur: MONET. p.A,8.

B 1 Que autem decrevimus, in sequentibus subnotavimus litteris (*var.*: T, I): Decr. c.1010. praef. Quoniam nonnulli mortalium, ... quę viderant, ... oblivionis levitatibus ... crediderunt. Doctores ... invenerunt, ... ut quicquid humanę filii propaginis ratum fieri decernerent, per manus scriptorum iugi studio litterarum memoriis commendarent: 1055 ÓMO p.19. Ego Adalbertus ... ea, que regi serviendo parta composui, ... his testibus adibitis ... testamentoque litterarum firmata sic profecturus disposui: 1153? PRT I p.602. Hoc singulare remedium adinvenit humana sollercia, ut quod memoria dignum creditur, testimonio literarum commendetur: 1198 Horvát, Dipl. p.113. Que geruntur in tempore, ... litterarum appicibus ac testimonio solent perhemnari: 1201 PRT I p.615. Que legitime ... ordinantur, ... litterarum patrocinio commendunt: 1239 CD Arp. cont. VII p.70. Ea, que aguntur in tempore, ... litteris annotari solent: 1244 Ibid. p.175. Ut per tenorem litarum suarum rescriberet: 1266/XVII CD Croat. V p.390. Litteras missas de caelo viderunt sorores in manu Helenae: Leg.Hel. 19 (p.19). Modo et ordine in eisdem literis dec<larato sicut in ei>sdem itteris dicti capituli continetur: 1287/1383 CD Croat. VI p.607. Unam magistri Achillii prepositi et capituli ecclesie Albensis ac universorum civium eiusdem loci chartam praesentavit ... in se transumptive de verbo ad verbum tenorem litterarum domini Bele ... divisionem terrarum dicti castris ... modo et ordine litteris in eisdem denotato inter eosdem dominum prepositum et capitulum ac cives factam denotantium: 1425 Reg. Arp. I p.275. Significatum enim est nobis beatissimae paternitatis <vestrae> compluribus scriptis et literis, quo pacto et quo fervore sanctitas vestra inter ipsa sui pontificatus principia se et sua saluti fidelium devoverit: IOH. VITÉZ Epist. var. 22,8. Ostendimus illi copiam litterarum: Ibid. 42,2. Genus hominum ... literarum scientia sese exercitabat: IOH. THURÓCZ 6 (p.15). Litterarum et monetarum adulteratores domi nemo excipito: BONF. IV,7,50. **2** Illos occidit littera, ... qui non advertunt misterium litterarum, et praefocati carnali sensu, minime valent penetrare archanorum occulta: GER. p.171. Frater Stephanus ... sacris ... literis ardentiori semper desiderio inhaesit: GREG. GYÖNGY. Vitae p.51. — *Nota: Testamentum Vetus sive quinque libri Moysis — az Ószövetség ill. Mózes öt könyve*: Iudea nimirum sola cognoscebat Deum, sed in umbra et in littera, in cuius defixa caligine tota tandem remansit caeca: GER. p.61. Tenebrae actiones illius *diaboli*, quibus clauditur paradisi, in quo continua nox est. Sive tenebrae et umbra lex naturae et lex littere, in qua pauci usque ad adventum Dei Filii inlumina-

ti extiterunt: *Ibid.* p.138. 3 Volumus enim, quod littera habita et ordinata ... nobis et ... patre nostro pariter procurantibus per Sedem Apostolicam confirmetur: *1263 Mon. Str.* I p.485. Ipse ... nec ... aliquod instrumentum exhibuit ... preter solam litteram regiam vim citationis in forma communi continentem: *1275 Ibid.* II p.52. Ut hoc ecclesie ratum permaneat, presentem litteram de consensu pleno uxoris mee ... conventui dedi sigilli mei munimine roboratam: *1275 CD Arp. cont.* IX p.142. Domina ... nobis recitavit, quod ... nullam literam, nulla instrumenta apud se habuisse: *1306 CD And.* I p.109. Litera mortua sit et pro nihil sit valiturus (*sic*): *1338 Sopron vm. tört.* I p.142. Si secus fieret, litera non valeret, et causator confunderetur: *Form. styli* I,127 (p.78). Expendit homo magistri tarnikatorum, qui portavit litteram pro honore ad nuptias, 3 ort<hones>: *1365 Fejérpatak, Szám.* p.7. In ... Stephani regis littera adinveniebatur, quod *etc.*: *1374 Reg. Arp.* II/1 p.31. De litera patente solvi debent denarii 24 usuales, ... de clausa litera denarii 12: *Visit. Str.* p.25. Littere tenor ... sequitur in hec verba: *1407 Haz. oklt.* p.336. In vigilia Vitalis dedimus pro una littera capituli Sancti Martini den<arios> 100: *1426 Fejérpatak, Szám.* p.210. Darius ... in alias autem litteras (γράφμασι δὲ ἑτέροις) incidit ita loquentes: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.34. Una littera super libertate possessionis Szabathka ... facta: *Tripart.* II,14(56). Ad eum venit littera confirmationis: *Chron. F.M.O.* p.238. 4 *Cum gen.*: Benedictionis apostolice litteris allatis, ... dilectus Deo Stephanus rex appellatur et ... feliciter coronatur: *Leg. Steph. maior* 9 (p.384). Petivit, ut de predicta terra litteras darem confirmationis: *1238 CD Croat.* IV p.72. Litteras compositionis ... non sine magna providencia condidit: *s.1244/1296 CD Arp. cont.* VII p.163. Antequam litteras apostolicas eisdem legi faceremus, sacerdotes litteras appellationis nobis optulerunt: *1253 Mon. Vespr.* I p.134. Exhibitores presencium cum aliis litteris nostris quitantie super septem milibus ducatis auri ... ad vestre amicie dirigimus presentiam: *1392 Dipl. Anjou* III p.710. Rector ... habet terras arabiles, pratum, vineam, piscinam, decimas, prout in litteris foundationis plenius continetur: *Visit. Str.* p.38. Litteras autem gratie vel quascunque alias, ubi maioris et sanioris partis nostri capituli consensus fuerit requirendus, non liceat ullatenus sex personis sigillare: *Várad stat.* I,7 (p.25–26). Dedimus pro littera salis de tractibus 2 flor<enos>: *1419 Fejérpatak, Szám.* p.181. Litera indemnitatis super observacione pacis in Kewes ordinate: *1450 Teleki, Hunyadiak* X p.258. Litteras salviconductus, sive securitatis, quo liceat tibi tuisque secure ad nos et regna nostra semper ambulare, ... transmisi-mus: *1467 Matth. epist.* IV p.147. Dicte littere delegacionis contra stilum solitum sunt confectae: *1478 Mon. Vespr.* IV p.474. Quare ... supplico sanctitati vestre, ut mihi tales litteras ... perpetui silentii ... concedere dignetur: *1480 Mátyás lev.* II p.21. Et sive hominem suum sive litteras mandati ad nos mittere placuerit: *1480 Ibid.* p.37. Quandocunque videre voluerint litteras diffidationis capitaneorum nostrorum ad suam maiestatem missas: *1480 Ibid.* p.82. Si litteris iuris patronatus nostri vobis ... concessis bene uti ... scivissetis, ... libenter concessissemus uti tali gratia: *1480 Matth. epist.* IV p.94–95. Relatum ad nos est ... oratores nostros ... non fuisse Norim-

bergam admissos, negatis eis litteris securitatis, que pro salvo conductu illorum postulabantur: *1481 Mátyás lev.* II p.163. Tunc confirmationis litteras a Sede Apostolica extrahi faciemus: *1483 Ibid.* p.279. Petrus Chaholy in possessione sua Wyfalw iuxta literas regias libertatis retinuit 11 (*sc. florenos*): Engel, *Gesch. Ung.* p.145. Sigmundus et Laurentius ... acceptis incolunitatis litteris ... ab optimatibus in urbem revocantur: BONF. IV,9,148. Qui scripsit ex mandato domini regis Ungarie literas donationis domino principi super ducatum Glogoviensem: *1500 MTT XXVI* p.55. Universa bona ... eisdem ... donaverimus, ... litterasque donacionis nostre ... eisdem dederimus: *1523 Ibid.* VI p.12. In quibus (*sc. thecis*) diverse littere civitatis libertatis omniumque villarum conservantur: *1524 Iványi, Győr* p.33. — *Cum adiectivo*: Si quis hospes clericus in hanc patriam sine commendacionis litteris episcopi sui venerit, ne forte monachus aut homicida fuerit, ... iudicio vel testimonio discutiatur: *Decr. 1092.* 17. Alienigena presbiter vel dyaconus cum commendacionis litteris recipiatur: *Decr. a. 1104.* 3. Quod cum nos honore, quo decuit receptis litteris magnifici domini Nicolai voyvode Transilvan<ensis> adiudicatoriis, modum et formam sue iudicarie deliberationis in se exprimentibus: *s.1176 CD Arp. cont.* I p.73. Zagrabienses canonici ... porrexerunt preces simul et apostolicas litteras presentantes, quod Prodanus ... episcopus ... tria emerit predia: *1185/XIV CD Croat.* II p.139. Nec eos, nec alios sine formatis litteris admittatis: *XII^{ex}. Sacra concil.* p.90. Abbas ... unacum monachis suis et testimoniales litteras suas et conventus concesserunt abbati predicto: *1215 PRT I* p.632–633. Litteris annualibus serenissimi domini nostri metuendi Andree Dei gracia regis Hungarie ... confectis: *1222 CD patr.* I p.4. Eorum procuratoribus, habentibus a dominis suis procuratorias super hoc litteras speciales: *1233 Mon. Str.* I p.295. Singulis ecclesiis sales habentibus ... hoc anno dabimus patentes litteras super salibus suis: *1233 Ibid.* p.296. Dando super istis tunc tertium par litterarum, nostra bulla aurea roboratarum: *1233 Ibid.* Litteras presentes sigilli capituli nostri munimine roboratas concessimus memoriales: *1235 PRT I* p.747. Vicebanus et fratres sui ... pecierunt, ut de terra predicta litteras confirmatorias prestarem: *1238/1568 CD Arp. cont.* VII p.61. Iuxta continentiam priorum litterarum nostrarum prorogatarum: *1239 Ibid.* p.74. Secundum quod in litteris partium pactualibus plenius continetur: *1239 PRT I* p.767. Tartari ... invento regis sigillo ficticias litteras scripserunt: ROGER. 31 tit. (p.573). Litteras perpetuales domini Bele regis insipientes intelleximus, ut quatuor mansiones ... contulisset ecclesie: *1243 CD patr.* VIII p.41. Donationales litterae Paulo aulae regiae iudici et comiti Zaladiensi collatae: *1249/1572 CD Arp. cont.* II p.208. Dabit eis litteras stabiles super perpetuatione terrae Czobay filiis El saepe dictis: *1252 CD Hung.* IV/2 p.168. Postulavit, ut litteras nostras ad capitulum ... petitorias ... mitteremus ad hoc, ut unum ex ipsis ... mitterent ad circuendum terram: *1255 CD patr.* VIII p.60. *Magister* cum litteris preceptoris eiusdem domini regis ... possessionem ... comiti ... assignaret: *1256 CD Arp. cont.* VII p.444. Supplicavit, ut immunitatem ... ecclesie ... confirmare ... dignaremur, ad intentionem suam roborandam ... confirmationem regis Andree

... et etiam litteras nostras cursiles super premissis exhibendo: 1257 PRT II p.298. Quia tamen in dispersis privilegiis et pluribus litteris regalibus ... omnes libertates ... inserte et scripte continebantur: 1262? Mon. Str. I p.474. Volumus, quod littere comminatorie omnino cessent: 1263 Ibid. p.486. Mediantibus quibusdam litteris inquisitionalibus conventus monasterii ... regie maiestati rescriptionalibus se nobiles exercitiales iobagiones sepedicti monasterii esse ... comprobarunt: 1263/1347 PRT VII p.523. Exhibuerunt nobis missiles litteras domini nostri incliti regis Stephani: 1268 CD Arp. cont. VIII p.216. Martinus ... ad nostram accedens presenciam litteras domini regis clausas exhibuit nobis sub hac forma: 1269 Mon. Str. I p.566. Qui ... et per litteras papales et per litteras felices recordacionis genitoris nostri, luce clarius probavit et ostendit, sibi et archiepiscopatu ... deberi decimam luci camere ultra Dravam: 1272 Ibid. p.596. Presentes licteras inspecturis salutem in salutis largitore: s.1285/1396 CD Croat. VI p.533. Quia ipse prefatas privilegiales sumpmi pontificis litteras secum portare formidat propter viarum discrimina: 1297 PRT X p.543. Si quis ... in factis potentiae, calumniae, exhibitionis falsarum literarum ... fuerit innodatus, tunc possessiones talium ... non debent spoliari: Decr. 1298. 50. Prestitit sacramentum, quod non haberet litteras regales super occupacione possessionum, nec litteras capituli, nec palatinales, nec iudiciales: 1299 CD Arp. cont. V p.224. Litteras ... vaivodae comminatorias ... se vidisse: 1309 Zimmermann, Urkb. I p.241. Ipsos auctoritate Sedis Apostolice nobis in litteris suis bullatis concessa promulgavimus excommunicatos: 1324 CD And. II p.158. In ipsis litteris dicti capituli non contentabantur sed originales litteras earundem litterarum petebant exhiberi: 1327 Ibid. p.320. Nicolaus ... diversas literas contra eundem Ladislaum remansorias coram nobis exhibuit: 1333 Ibid. III p.55. In quarum literarum capituli ... primordialium ipsam causam ... iniciancium tenoribus reperimus evidenter, quod etc.: 1336 Ibid. p.291. Cum ... literis ... prohibitionalibus, interruptionalibus praescriptionum: s.1341 PRT VII p.519. Litterarum reambulatariarum, mensuratoriarum et estimatoriarum vis tenoribus ... iudiciariam deliberacionem ... sibi dari ... postulavit: 1342 CD And. IV p.280. Iuxta continenciam arbitratariarum literarum: 1343 CD Zichy II p.86. Literas impignoraticas capituli Poseniensis presentarunt, quae ... continebant, quod ... Iohannes ... partem suam possessionariam ... Nicolao ... in pignus posuisset: 1345 CD And. IV p.533. Talis enim litera procuratoria potest esse clausa et etiam aperta: Form. styli I,206 (p.135). In fine predictarum literarum voyvodalium nobis transmissarum lucide continebatur: 1348/1369 CD And. V p.179. In literis eorundem ... instrumentalibus illud idem vidisset contineri: 1349 Ibid. p.342. In nostris litteris transscriptoriis de verbo ad verbum transscribi faciendo: 1353 CD Zichy II p.511. Ex literis transumptionalibus: 1354 PRT VII p.526. Secundum continenciam ... literarum nostrarum solucionalium ... magister Petres ... quatuor marcas coram nobis solvere debuisset: 1355 CD And. VI p.364. Petrus, cuius nomen in eisdem litteris annualibus inter alios habebatur expressum: 1357/1384 PRT II p.433. Quasdam litteras inquisitionales capituli Poseniensis regiae maiesta-

ti responsuales demonstrantes praemissa, vicecomiti ... proposita fuisse evidenter constare indicaverunt: 1358 TT 1911 p.529. Ladizlaus rex ... in eisdem litteris specificatis eidem magistro Barleo ... quandam terram perpetuo contulisset possidendam: 1359 CD patr. VI p.327-328. Prout in litteris suis regalibus contineretur: 1360 CD Arp. cont. VII p.36. Superius in prescriptarum litterarum concambialium continencia: 1364 PRT II p.488. Litterarum quitatoriarum ... tenores ... presentibus litteris ... inseri ... fecimus: 1366 Ibid. II p.508. Litteras nostras concordiales ... nobis presentarunt: 1366 CD Croat. XIII p.496. Duas litteras vestras, ... unam scilicet obligatoriam, et alteram obmissionalem nobis presentavit: 1369 CD patr. V p.150. Literas vestras recepimus regratiatorias: 1374 Zimmermann, Urkb. II p.426. Iuxta continenciam litterarum comitis capelle nostre evocatoriarum ... in nostre serenitatis conspectu comparuerunt: 1376 CD Croat. XV p.182. Multiphasias litteras protestacionales, inquisitorias, prohibicionales et affirmatorias ac alias iuri ipsorum possessionario derogatorie ... emanari facere: Ibid. Quando iudex cum Kirchhenel equitavit ad David pro literis promotoriis ad dominum regem: 1386-1399 Fejérpataky, Szám. p.87. Pro litera expeditoria bonae camerae I fl<orenum> auri: 1386-1399 Ibid. Exhibuerunt nobis quasdam litteras papireas magnifici viri Nicolai, ... magistri thavarnicorum regalium: 1391 Sopron tört. I/1 p.236. Literas annuenciales ... recepimus: 1391 Temes okl. p.208-209. Sequitur tenor litterarum nostrarum statuencium, ut si non colant vineas aliqui infra annos quinque, tunc eas perdant: Stat.Zagr. IV,19 tit. (p.139). Literas ... metales ... producere debuissent coram nobis: 1405 Héderváry okl. I p.137. Ladislai regis privilegialis littera ... regni ... sui anno secundo exorta manifestabat, quod etc.: 1408 Reg.Arp. II/2-3 p.65. Super Laak ... litteram donationis Stephani ducis ... cum litteralia privilegiali (sic) Ladislai regis ... sunt date filiis Dionisii bani: 1412 Ibid. p.432. Nec dicta litera expeditoria ad manus suas devenerit: 1415 Temes okl. p.499. Serie aliarum literarum ... proclamatariarum duximus prorogandum: 1415 Ibid. p.510. Litterarum conpromissionalium ... exhibitioni, conpromissi ratificationi ... presens interfui: 1421 Mon. Vespr. IV p.406-407. Universas ... litteras ... inquisitorias, evocatorias, iudiciales seu birsagiales ... cassas ... reliquissent: 1427 CD Zichy VIII p.339. Peter Amthor cum Hannus Im-Winkel ad Georgium in Rozgon expenderunt propter litteram regalem fl<orenos> 4: 1433 Fejérpataky, Szám. p.321. Habentes in se confirmative tenorem quarundam litterarum sentencionalium: 1436 CD Arp. cont. VII p.84. Copiam iam fatarum literarum ... vendicionalium ... requiri ... faciendo: 1440/1445 Héderváry okl. I p.202. Nobiles dominas ... uti filios masculos ... Petri ... prefecisse, ac easdem litteras suas prefactionales ... confirmasse: 1446 CD Zichy IX p.139. Prefati ... vigoribus earundem literarum consensualium ... causam ... iudicio submittere non ausi extitissent: 1450 Teleki, Hunyadiak X p.249. Vigore litterae procuratoriae: Form. styli II,46 (p.180). Exhibuit ... quandam litteram testamentariam: Ibid. II,231 (p.291). Impetratis quibusdam litteris ... querimonialibus: 1460 Kaprinai, Dipl. II p.446-447. Exhibicione unius litere inquisitorie ... conprobando: 1466 Teleki, Hunyadiak XI p.168. Qui-

libet magistrorum in czecham nostram veniens ... literas famatoriales exhibere teneatur: 1479 *Kolozsvár oklt.* p.262. Literas ... sententionales repulsorias ... viribus carituris commisisset: 1496 *Békésmegyei oklt.* p.116. Easdem literas nostras gratiosas ... eidem nostre personali presentie exhibuit et presentavit: 1496 *Domanovszky, Szep.* p.252. Cum suis litteris obedientialibus ... tali tempore, quo visitatis custodiis capitulo futuro valeant interesse: 1499 *Leges eccl.* III p.615. Fratres euntes ad vias, non audeant secum ducere bursarios, nec deferant literas bankas: 1499 *Ibid.* p.622. Tredecim literas, unam ... roboracionalem pariter et confirmacionalem ... curavit exhibere: 1504 *Eszterházy oklt.* p.123. — *Enumerantur taxae cum litterarum generibus:* Cancellarii ... regis de litteris in factis possessionariarum collationum privilegialiter seu patenter emanandis exactionem pro redemptione ipsarum litterarum infrascriptam debeant observare: quod de litteris possessionarias collationes vel libertates quascunque denotantibus simul cum scriptore ipsarum litterarum duas marcas, de confirmationeque litterarum quarumcunque semper de una littera privilegiali confirmatorie emananda cancellarius unam marcam et scriptor suus centum denarios, de litteris autem, mediantibus quibus per regiam maiestatem quibuscunque gratie in factis potentie, calumnie, furticini, latrocinii et exhibitionis falsarum litterarum vel aliis vindictam capitis tangentibus facte fuerint, unam marcam cum scriptore possint extorquere. De aliis vero litteris minutis, videlicet evocatoriis, inquisitoriis, recaptivatoriis, preceptoris et aliis similibus, de patentibus viginti quatuor denarios, de <clau>sis duodecim de<nariis> debent extorquere: c.1300 *DRH II* p.395–396; cf. etiam 1435 *Ibid.* p.267–269; quoad species diversas litterarum publicarum vide *Borsa I*, *LtK 1993* p.27–37. — *Locutiones verbales:* Meminerit etiam sanctitas vestra, anno ante praeterito super iure coronationis ... vos nobis litteras direxisse: 1214/1245 *Mon. Str. I* p.205. Omnibus, ad quos littere presentes perveniunt, salutem in Domino: c.1222/XIV *CD Arp. cont.* XI p.119. Postulaverunt ergo communiter, ut in huius rei testimonium litteras nostras concederemus: 1223 *Mon. Str. I* p.242. Sicut in aliis litteris nostris exprimitur exinde confectis: 1229 *CD Arp. cont.* VI p.479. Noverit vestra paternitas nos litteras summi pontificis recepisse sub hac forma: 1232 *Mon. Str. I* p.281. Paulus et Nicolaus de Camarun, quibus super premissis leteras nostras transmisi<mus per> magistrum Lorandum fidelem nostrum: 1286 *PRT VIII* p.301. Prout ... in litteris exinde confectis legitime ... perspeximus: 1314 *Mon. Str. II* p.699–700. Literas ipsius capituli de Posga in premissorum verborum materia ... confectas, nullas alias literatas (*sic*) in factis earumdem possessionum ... exhibere posse: 1347 *CD And. V* p.59. Ad tuam paternitatem ... hanc nostram fidenter dirigimus litteram: 1453 *TT 1901* p.165.

C Nicolaus ... presentavit nobis quandam membranam seu litteram sine scriptura: 1372 *Turul 1928* p.128.

D Quia post resurrectionem aperuit illis *discipulis* sensum, ut intellexerent scripturas. Ideoque omnem praecesserunt philosophiam inlitterate doctissimi sine litteris sanctiones dantes celestes cunctis superdesiderabilibus formationibus imbuti, gratia et veritate pleni: GER. p.12. *Deus* praedicatione duodecim virorum litteras non scientium suo evangelio totum mundum submitit: *Ibid.*

p.47. Si quis alterius servum ... literas docuerit, seu clericum fecerit, ... ipsum redimat: *Syn.c.1100.* 69. Talia regis amici liberalibus litteris imbuti attoniti mirarentur: *Leg.Gerh.minor* 6 (p.477). De Beata Virgine frequentissime legebatur psalterium et aliam noticiam litterarum non habuit: *Leg.Hel.* 19 (p.19). Venerunt, ... petentes, ut tollerent filios eorum, quos literis eruditos in clericos ordinaret. Quibus susceptis, eos sub manu magistri Waltheri constituit, ... ut eos scientiis gramatice (*sic*) et musice informaret: *Leg.Gerh.maiores* 10 (p.494). De Iohanne tuo ... litterarum certe Graecarum perdoctum esse constat: GEORG.POLYC. *Epist.* 6. Cumque ... profiterer, notitiam quoque litterarum illius gentis me peroptime tenere: SIMON HUNG. 11. Honorabilem Osvaldum de Szentlaszlo clericum, ... sufficienter pro sua conditione litteris eruditum, ... ad gubernanda alia castra et bona ... ecclesie Zagrabiensis eligimus: 1465 *Matth.epist.Rom.* p.43. Ut hoc uno compendio tam Graecas literas, quam versificandi usum ... repeterem: IAN.PANN. *Epist.* 3 (p.75). Septennali iam intermissione Graecarum litterarum et alioquin tenuem notitiam funditus amissem, tamen convertere destinavi: *Id. Plut. dicta* p.31. Iam natu grandior ita litteris incubuerit, ut doctissimus evaserit: GAL. 25,2. Franciscus Petrarca ... litterarum studiis eque ac studiosis viris deditissimus ... rerum omnium doctrina claruit: BONÆ. II,9,335.

E Primus ergo episcopus prefuisse ipse ecclesie Zagrabiensis reperitur nomine Duh ... et forsitan fuit de littera Sclavica, quod bene importat suum nomen Duh, id est spiritus: *Stat.Zagr.* p.5.

F Quicumque liberae conditionis homines ad fluvium Liblow nunc vocantem (*recte:* vocatum) ad litteram nostram sub scultetia Helbrandi ... ad libertatem decem et sex annorum venire voluerint, ad fidem nostram specialem veniant: 1308/XVIII *Reg.Slov.* I p.247. — [c.2300]

litteralis, -e (literals) **1** scriptus, litteris mandatus — *írott, írásbeli*; **2** ad scripturam pertinens — *írással kapcsolatos, írás-*; **3** qui ad verbum, ex scripto est — *betű szerinti*.

I Eorundem facta vel acta et eciam instrumenta litteralia, ... volumus, ut frivola sint et omni stabilitate caritura: s.1024/1350 *Dipl. Hung. ant.* I p.101. Dictamen epistolare ... est litteralis mediator affectionum: IOH.LEM. p.27. Longum esset universa eius servitia litterali oraculo recitare: 1250/XVIII *Reg.Arp.* I p.277. Prout ex litterali relatione dicti capituli ... fuimus veraciter edocti: 1283 *Mon. Str. II* p.168. Per scriptiones litterales percepimus, quod *etc.:* 1346 *TT 1905* p.6. Cum universis litteralibus suis instrumentis seu munimentis ... in ... nostre maiestatis presenciam evocatus extitisset: 1376 *CD Arp. cont.* XI p.462–463. Quidam Iacobus ... a fratre Petro abbate et monachis dicti monasterii sub cautione litteralium instrumentorum ... reliquias Beati Pauli sibi dari impetravit: *Transl. Pauli* p.5^v. Petrus ... et consors ... huiusmodi ipsorum litterali obligatione contrariando aliquam quantitatem ... debitorum persolventes reliquamque partem ... erga se retinendo ... possessionem ... aliis obligasset: 1410 *CD patr.* IV p.262. In facto ... ablationis litterarum et litteralium instrumentorum: *Decr.* 1464. 7. Reclamantibus donatariis, ... ut ... quelibet litteralia eorum instrumenta ... exhibere deberent: 1523

MTT VI p.9. **2** P. dictus magister ... N. suo dilectissimo amico, viro venerabili et arte litteralis scientie inbuto, salutem et sue petitionis effectum: P.MAG. prol. p.33. Vitae virtus, morum honestas, laudabilis conversatio, litteralis scientiae sufficiens peritia ... nos propensius incitant, ... ut tibi gratuitis occurramus favoribus: 1466 *Dipl. Sáros* p.481. Illis quoque, qui in gymnasiis et studio litteralis scientiae praeoccupati fuerint, clausula praedicta ... suffragari debet: *Decr. 1500*. 1(2). Quod vero literali scientia vel doctrina cuiuspiam acquiritur, peculium quasi castrense nuncupatur: *Tripert. I,5*. **3** Istud, quod hoc ewangelium narrat, secundum sensum litteralem, in adventu *Christi* ad suam passionem, scilicet in die ramispalmarum factum est. ... sensum litteralem in sensum spiritualem convertamus: *Serm. dom.* I p.32. — [72]

litteraliter adv. (litteraliter) **1** proprie: *litteris, scripto* — *írásban*; **2** transl. (**a** *Latine* — *latinul*; **b** *de verbo ad verbum* — *szó szerint*).

1 Litera dicti abbatis de verbo ad verbum est inserta litteraliter: 1300/? *CD patr.* I p.94. Amicicium eiusdem capituli litteraliter petieramus diligenter, quatenus etc.: 1379 *Urk. Heiligenkreuz* II p.328. **2 a** Infrascripta primo litteraliter lecta, deinde in Ungarico exposita ... inviolabiliter servare iuravit: 1309 *Mon. Str.* II p.600. **b** Litteraliter hec verba demandavit Mardocheus: *PELB. TEM. Stell.* p.200^v. — [5]

litterarius, -a, -um (literarius) **1** *perscriptus* — *írásos, írásbeli*; **2** *ad litteras i.e. elementa eruditionis pertinentis* — *a betűvetéssel kapcsolatos (iskolai)*.

1 Ut *Nicolaus* literaria sua instrumenta ... exhibere te neatur: 1357 *Iványi, Eperjes* p.27. Ipsi de literario mandato ... principis ... inter alia mandata et negotia ... ad superficiem metarum silvae ... accedendo, ipsasque ... distinxissent: 1407 *Schmauk, Suppl.* p.150–151. **2** Iaromirus adhuc in litterario ludo versabatur: *BONF. II,2,202*. Optima literariae iuventuti: *TAUR. Staur. Epil.* 1. — [11] *Vide et litteratus*.

litterarius vide litteratorius

litteratenus adv. (litteratenus) *per litteras, scripto* — *levélben, írásban*.

De factis ... metarum indeterminatarum ... comisi-mus litteratenus scire veritatem: 1367 *CD Croat.* XIV p.59. Per adiudicacionem ... Ladislai de Labatlan ... litteratenus factam: 1461 *Székelly oklt.* I p.188. — [4] *Vide et tenus*.

litteratim adv. *litteris, scripto* — *írásban*.

Dionysius senior, cum concionaturi litteratim (κατὰ γράμμα) deligerentur, ... sortitus est M.: *IAN. PANN. Plut. dicta* p.37. — [1]

litteratius, -a, -um *litterarius, ad litteras pertinens* — *betűhöz, íráshoz-olvasáshoz kapcsolódó*.

Ludus litteratius i.q. elemi iskola: Factus propior ludo litteratio, postulabat volumen *Iliados* (προσελθὼν δὲ διδασκαλείῳ ῥαψωδιάν Ἰλιάδος ἤτει): *IAN. PANN. Plut. dicta* p.53. — [1]

litterative adv. *per litteras, per epistolam* — *levélben*.

Eos ad nostram presenciam litterative evocent: 1328 *CD Croat.* IX p.380. — [1]

litterator, -oris m. *vir doctus, interpres* — *tudós, magyarázó*.

Omnibus enim horis gaudeat *Hungaria* de munere sui litteratoris, quia exordium genealogie regum suorum ...

habet: P.MAG. prol. p.34. — [1]

litteratorialis, -e (litteratorialis) *scriptus* — *leírt, írásbeli*.

O quot iuramentorum, quot litteratorialium obligationum ... ruptis nodis ... personam suam ... manifestam et promptam precipitaret in mortem: 1288/? *Sz 1910* p.3. — [1]

litteratorie adv. (litteratorie, litteratorio) **1** *per litteras, scripto* — *írásban*; **2** *Latine* — *latinul*.

1 Fidelibus nostris ... litteratorie dedimus in mandatis, ut etc.: 1283 *Mon. Str.* II p.167. Scribendo prelibato conventui, ... amicicium eorum litteratorie postulantes, ut etc.: 1330 *CD Zichy* I p.350. Actus humani ... ab hominum memoria ... decidunt, ... nisi scripturae praesidio ... virtuteque stili litteratorie firme roborantur: 1372 *Archiv Sieb.* 1872 p.321. Comes Iacobus ... litteratorio petivisset diligenter, quatenus ... mitterent hominem ... fidedignum: 1377 *Sopron vm.tört.* I p.429. Causa ... per vestram serenitatem litteratorie fuerat prorogata: 1378 *Pesty, Krassó* p.134. Litteratorie dederamus in mandatis, quatenus etc.: 1429 *Sopron tört.* I/2 p.411. Super quo vestram amicicium litteratorie petivissemus diligenter, quatenus etc.: 1453 *TT 1909* p.263. Proposuit verbotenus et non litteratorie: 1462 *Bánffy oklt.* II p.51. Ad terminum per vos ... partibus litteratorie prefigendum: 1526 *Sopron vm.tört.* II p.625. — *Nota per abundantiam*: Quare ipse dominus noster rex fidelitati vestre litteratorie scribendo precipiendo mandasset: 1359 *DI 37249*. **2** Ut canonici in claustro et capellani in curia litteratorie loquantur: *Syn. c.1100*. 5. — [47]

litteratorius, -a, -um (litteratorius, litteratarius)

1 *scriptus, litteris insertus* — *írásos, levélbe foglalt*; **2** *ad opera scripta pertinens* — *irodalommal kapcsolatos*.

1 Nos igitur ex huiusmodi litteratoria relatione certo certius informati: s.1247/1572 *CD Arp. cont.* VII p.222. Iuxta preceptum litteratorium domini nostri Bele regis ... nostrum hominem ... transmissemus: 1250 *Ibid.* p.314. Nos ... ex litteratoria relatione dicti capituli ... certificati: 1291 *Mon. Str.* II p.284. Ad amicabilem postulationem vestram litteratoriam ... hominem nostrum ... transmittere debuissimus: 1344 *CD And.* IV p.462–463. Qualis de premissis eis constaret certitudo, nos eorum litteratoria insinuacione et condecenci responsiva informarent: 1368 *CD patr.* III p.186. Qui absque certificatione litteratoria nostri in medium ire non vult: 1456 *Ibid.* IV p.385. Hec sic facta fore exhibitionibus ... litterarum inquisitoriarum, ... ad litteratariam petitionem ... comitis Iohannis ... nobis rescriptarum comprobando: 1473 *TT 1910* p.290. **2** *Ratus* hanc vitam ... praeter litteratoria otia nihil suavitatis habere: *TAUR. Staur. Ded.* 12. — [61]

litteratulus, -i m. *deminutivum substantivi 'litteratus' ironice dictum: homunculus litteris imbutus* — *tudós emberke, kis tudós*.

Spurcissimi vero, quanquam litteratuli declamentur a contubernio feminarum, non possunt habere dictorum libertatem ad veram reserationem: *GER.* p.156. — [1]

litteratura, -ae f. (litteratura) *humanitas, litterae* — *műveltség*.

Parens videt filium suum proficere in etate et genere litterature: 1251/1269 *CD Arp. cont.* VII p.332. Petentes a

nobis, ... quatenus electionem per ipsos de predicto domino Iohanne preposito, sufficienti litterature, rite et legitime celebratam, dignaremur confirmare: 1323 *Mon. Str.* III p.26. Eisdem ... damus ... facultatem, ut ... personam idoneam in sacerdotio constitutam litteratura sufficiente ... in eorum plebanum eligere ... possint: 1428 *Dipl. Ráckeve* p.8. Quia non cognovi litteraturam, introibo in potencias domini: XV^{ex}. *Komárom vm.okl.* p.142–143. Fama ... nedum totam Italiam invasit, sed etiam omnes alyas orbis partes, ad quas Latina litteratura pervenit: 1501 *ItK* 1930 p.222. — [10]

1. litteratus, -a, -um (literatus) *doctus, eruditus — művelt, tanult: 1 de hominibus; 2 de rebus.*

1 Ut stultus, sic sapiens, ut indoctus, sic litteratus, ut pauper, sic dives, ut servus, sic domnus: GER. p.119. Cum liberi laicales ad paternum patrimonium admittantur, quanam ratione recusari merentur filii litterati?: IOH. LEM. p.45. Erat ... rex Stephanus literatus, naturali quoque ingenio caelitus eruditus: SIMON KÉZA 44 (p.172). Hi decem *monachi* presbiteri erant et viri literati: *Leg. Gerh. maior* 9 (p.493). Nomen ita orbe toto vulgatum est, ut nomen, quod est Pannonia, non nisi apud literatos doctosque homines in usu habeatur: PETR. RANS. *Epit. Ind.* II,135. Assumuntur namque ad cardinalatus excellenciam duo fratres Aquitanici viri utique literati: *Chron. F.M.O.* p.219. — *Fere pro subst.*: Denique piscatores ex illis (*sc. apostolis*) legimus potius, quam litteratos. Ille (*sc. S. Petrus*) autem ... potius ... sapiebat instrumenta pisces capiendi, quam legere: GER. p.47. Qui personaliter comparuit contra Nicolaum, filium Andree ... pro quo Iohannes litteratus cum sufficienti procuratorio astitit: 1325/1470 *Mon. Str.* III p.61. Literati autem sunt illi, qui nec clericari volunt, nec scholas frequentant, omnino proposuerunt laycatum: *Form. styli* I,144 (p.93). *Dux Geysa* Ivancam vero clericum suum litteratum misit ad Lampertum: *Chron. saec. XIV.* (V) 117 (p.385). Magistrum Gregorium litteratum notarium ecclesie nostre ad premissas possessionarias introductionem et statucionem faciendas ... transmisimus: 1389 *TT* 1909 p.5. Laurentius litteratus ... pro abbate et conventu de Czikador cum procuratoriis litteris eorundem in ipsorum banorum exsurgens presentiam respondit tali modo: 1454 *CD Croat.* II p.280. Cum extranei litterati affuerint et lector non reputatur multum idoneus ad legendum, providendum est ei, quod ipse vel alius legat pro eo: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.f,II^r. Quidam litteratus ... in singulis locis quatuor predictis propria manu scripturam parieti annecti se promisit: VALENT. HADN. *Mir.* 72 (p.114). **2** Rati ... discipline veteris se formam assectari, ac si hec vere disciplina dici possit, in qua literati sermonis ignoratio et discitur et docetur: IOH. VITÉZ *Epist.* 2,16. — [108] [Bellus]

2. litteratus, -us m. *idem ac litterae (nisi per lapsum calami), cum 'mandatorius': litterae mandatum continentis — (parancs)levél.*

Septuaginta florenos auri puri manibus nostris ex litteratu mandatorio (*sic, cf. DF 202251*) regie maiestatis assignarunt: 1423 *Sopron tört.* I/2 p.240–241. — [1] [*Kondákor*]

litteria vide littera

litterula, -ae f. **a** *littera parva — kisbetű; b plur.: litterae, scriptum — levél, írat.*

a Gaudebas digitis in pulvere ductas / pingere litterulas:

IAN. PANN. *Paneg.* 1,45–46 (p.5). Quot Palamedis aves una ire solent Argivae / ordine litterulae: TAUR. *Staur.* V,66–67. **b** Future concipientes ignorancie, dignum duximus ea propalare, semper litterulis comprehensa, que vivaci voce ubique non possunt ostendi: 1209 *Mon. Str.* I p.192. Inscriptas iactat Marcellus in urbem / passim litterulas: IAN. PANN. *Paneg.* 2,1793–1794 (p.154). — [4]

litthargiritus vide lithargyritus

litthargirum vide lithargyrum

littig- vide litig-

littor, -oris m. *canicida — kutyapécér, sintér.*

Littori canum den<arios> 50: 1440 *Fejérpatak, Szám.* p.504. — [1]

littus vide litus

litum vide litus

litura, -ae f. *transl.: locus attritus, deletus (in scripto) — kitörölt rész, törlés okozta folt (írásban).*

Privilegia ex vetustate ... forent destructa, ex lituris, quas habebant, sicut considerare potuimus, ipsa diligentius intuendo: 1249/1410 *CD Hung.* V/1 p.310. — [1]

litus, -oris n. (lictus, littus, litum) *ripa, margo aquarum — vízpart.*

Proprie: Dimerso pharaone cum quadrigis in mare, Maria personante carmen triumphantis in littore: GER. p.84. Hinc extendit via usque Pristuc fluvium, ubi secus litus site duo arbores: 1156/1347 *Mon. Str.* I p.109. Deinde per litus maris ad Sanctum Andream prope dictam civitatem: s.1243/1272 *CD Arp. cont.* II p.146. Circa littus fluvii ... sunt due mete: 1282 *Ibid.* IV p.248. Prope litum ipsius fluvii erexissent duas metas: 1339 *Mon. Str.* III p.343. In lictoris amfractu: MÜGELN 28 (p.256). Non ... arbitror a piratis Sarracenorum semper tuta esse Ausonie littora: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.60. Naves ... tempestatibus ventorum arrepte in Germanicis litoribus invente: IOH. THURÓCZ 75 (p.29). *Maiores vestri* hostica pugnaces nec bella, nec arma timebant, / ... / ... / crudeles ventos, littora curva lacus: MART. THYRN. *Ad procer.* II,65–68. Advenit in quoddam desertum circa littus Danubii: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.35–36. — *In imag.: litus arare i.q. irrita facere — hiáavaló dolgokat cselekszik, falra borsózt hány:* Quam male metui, ne te ego ad litus arandum ducerem!: IAN. PANN. *Epist.* 17 (p.98). — [68] *Vide etiam* latus.

lituus, -i m. *instrumentum musicum: bucina, cornu — kürt.*

Femineo quondam celatum syrmate Achillen / callidus Aeolides lituo deprenit et armis: IAN. PANN. *Paneg.* 1,48–49 (p.5). Siquidem facunda deserti / pro lituo sunt verba ducis: *Ibid.* 3,1,238–239. Ut timeat lituos gens malefida tuos: MART. THYRN. *Ad procer.* III,84. — [6]

liveo, -ere **1** *proprie (de colore): lividum esse — kékül; 2 transl.: lividum esse, invidere — irigykedik.*

1 Corpus meum livet et sanguine rubet: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* VII,K. Ut tulit acer equellus / tergore supposito Stephani liventia plagis / membra: TAUR. *Staur.* III,108–110. **2 part. imperf. loco adi.:** Haud tamen idcirco liventium insana residunt / murmura: IAN. PANN. *Paneg.* 2,2096–2097 (p.170). Haec est enim furentis invidiae consuetudo, ut ... liventes ac rabidissimos morsus exacuat: *Tripart. praef.* p.10. Si potis est, iubeo, liventem Zoile linguam / comprime: 1514 *Anal. nova* p.38. — [5]

lividitas, -atis f. *transl.: invidia, livor — irigység.*

Ea, quae nec aemula lividitas, et livida aemulatio celare posset, per nos non celentur: 1264 CD Hung. IV/3 p.197. — [2]

lividus, -a, -um transl.: *invidus — irigy.*

Ea, quae nec aemula lividitas, et livida aemulatio celare posset, per nos non celentur: 1264 CD Hung. IV/3 p.197. Crescit ... malignitas livido: VALENT. CYB. *Laud.* 120. — [8]

livor, -oris m. a proprie: *sugillatio — véraláfutás;* b transl.: *invidia, malignitas — irigység, rosszindulat.*

a Dominus ... in flagellatione habuit ... livores mille CC: GABR. PECHW. p.9^v (x). b Utque (recte: ut que) tuo dumtaxat doctissimo digna constitui examine, tuo etiam iudicio a detrahencium muniantur livore: *Decr. a. 1104.* praef. p.183. Ne livoris iatus aut oblivionis caligo successiva excellencie regalibus donaciones offuscare nullo in memorie voleat (recte: valeat), digne ea inscribuntur, que de regibus conferuntur: 1281 CD *Arp. cont.* XII p.329–330. Ut omnis inimicie, livoris, rancoris et generaliter cuiuslibet discordie fomes de cordibus ipsorum radicitus evellatur: 1335 CD *Zichy I* p.480. Ut quidam aemuli invidiae livore inflati ipsam ... impediverint: 1437 *Katona, Hist. crit.* XII p.776. Livor edax, quo varios ex more iudicii aculeos concrispante, recte quidem ingenii animique splendor emarcuit, ut hoc solum nunc modestis laudi sit, si laudis casibus faciem abstraxerint: IOH. VITÉZ *Epist.* 2,13. Populus livore tumidus, ut vitam pariter nobis et agri auferat possessionem: IOH. THURÓCZ 660 (p.193). Vos ... / ... / obruti avaritia, livoribus, ambitione / discordes aliusque alium expectastis: TAUR. *Staur.* IV,385–387. — [27]

[Bellus]

livoro, -are aliquem lividum facere, usu part.: *lividus factus — elkékült.*

Ipsam totaliter livoratam sive denigratam et infrigitam ad litus usque deduxit: *Testim. mir.* 216 (p.48). — [1]

[Somogyi]

livosus, -a, -um *lividus, caeruleus, forsan transl.: pestifer — kék, ólomszín, talán ártalmas.*

Eos in puteum iactaverunt, ubi per triennium corpora in livosi gurgitis aqua illesa iacuerunt: *Leg. sanct. Hung.* p.3^v–4^r. — [1]

lix vide lis

lixa, -ae m. *servus, apparitor — szolgál.*

Omnia sua dividantur in tria, scilicet vinee, terre, lixe, servi, unde due partes dentur cognatis iugulati: *Decr. c.1077.* 8. Contra stat inutile Marti / lixarum servo permixtum milite vulgus: TAUR. *Staur.* IV,352–353; cf. *SIL.* V,32. Balneatori et lixis suis ibidem coadiuvantibus asp<eros> 10: 1521 *Qu. Kronstadt I* p.300. — [6]

lixivium, -i n. (lexinium, lexivium) *liquor ex aqua et cinere constans, ad eluendum aptus — lúg, mosásra használható folyadék.*

Pro uno vase Walachali ad balneam stubam inferiorem pro lexinio asp<eros> 40: 1520 *Qu. Kronstadt I* p.253. Pro uno vase Walachali ad balneam stubam ... ad lixivium asp<eros> 35: 1523 *Ibid.* p.500. Pro membranis et ligatura duorum vasorum pro lexivia ... flor<enum> 1 asp<eros> 14: 1524 *Ibid.* p.562. — [5]

lixus, -a, -um *ēlixus, in aqua coctus — főtt.*

Pro secundo cibo duos pullos lixos cum suis condimentis necessariis: *Stat. Zagr.* I,25 (p.27). — [1]

lobia, -ae f. (Germ.: Laube) *porticus — csarnok, terem.*

Pro scamptis ad lobiam praetorii pro sessione dominorum civium factis asp<eros> 20: 1520 *Qu. Kronstadt I* p.266. Pro labore scamptorum in lobia praetorii, ubi cives sedere debeant, asp<eros> 25: *Ibid.* p.267. — [2]

loca vide locus

localis, -e 1 *ad spatium pertinens — térbeli, térrel kapcsolatos;* 2 *qui loci alicuius est — helyi, egy bizonyos helyhez tartozó.*

1 Possessionem ... propter nimiam localem distantiam ... procurare ... non voluissimus: *Form. styli I*,115 (p.72). Hoc enim persuasit localis remota distantia et negotii qualitas: 1412 *Finke, Acta* p.399. 2 Decimas, ... quae in hoc regno non personales, sed locales sunt: PETR. VÁRAD p.208. Statutis sive papalibus, imperialibus, regis, localibus et temporalibus: 1520 *Sopron tört.* I/6 p.397. — [7]

localitas, -atis f. *locus — hely.*

De gloriosa ascensione Domini ... tria mysteria notabimus. Primum ... temporalitatis. ... Tertium ... localitatis: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* LXXXVII, A. — [1]

localiter adv. a *loco respectu, quoad descriptionem loci — helyileg, helyrajzilag, a helyet illetően;* b *ab uno loco in alterum — egyik helyről a másikra.*

Ipsa ... portionem de predicta terra, ... prout infra presentibus localiter cum suis metis et terminis annotatur, eidem Petro ... tradidit: 1254 *LtK* 2004 p.69. Qui ... fundus in medio Petri Creczemer et Ladislai condam Hornung localiter situatur: 1402 *CD Teleki I* p.289. b *Cum litteras localiter deferri esset periculosum: 1364 CD Croat.* XIII p.361. Quod quedam litteralia eorum instrumenta ... nimia vetustate et ex mala conservacione ac iugi delacione localiter facta consumpta ... haberentur: 1368 *CD Zichy III* p.365. — [6]

locatio, -onis f. (locacio) A *rerum:* 1 *actus condendi, conditio — alapítás, telepítés;* 2 *actus locandi, mercede conducendi — bérbeadás, haszonbérleti ügylet;* 3 *situs — fekvés, helyzet.* — B *hominum:* *actus collocandi — elhelyezés, letelepítés.*

A 1 Qui ratione locacionis quatuor mansos liberos, sextum denarium censualem, tertium de iudicio, moleninum et brasatorium iure hereditario possidebunt: 1289 *CD Arp. cont.* IX p.517. Quae villa ... ante suam civitatem post locationem fossato et planciis communire: 1325/1389 *LtK* 1937 p.223. Symonem ... ab occupatione dicte terre ... et ad dictum castrum applicatione et ville ibidem locatione prohibuit: 1356 *PRT II* p.427. 2 Pro edificacione quatuor parietum lapideorum ... de bono et legali opere, a die predictae locacionis usque ad finem quinti anni: 1242 *Mon. Str.* I p.344. Licitumque sit nobis in alteram ... partem predictam transferre locacionem: *Ibid.* Ipsum a iure conducionis et locacionis dicte terre decrevimus ... cecidisse: 1296 *CD Arp. cont.* X p.216. Occasione dictae locacionis ipsi ... nos absolverunt ab omni eo, quod occasione dictorum vinorum recipere debuerunt: *Form. styli III*,141 (p.536–537). Locatione camerarum salium nostrarum: *Decr.* 1468. exord. 3. 3 Prout in locacione civitatis nostre Brassoviensis et situ terre Barcza perpendimus: 1471

[Bellus]

Teleki, *Hunyadiak* XI p.434.

B Quod ... alter ... vicus ... cum loco sessionali pro locacione iobagionum apto ... Nicolao provenisset: 1370 *Csáky oklt.* p.131. Huiusmodi locacio iobagionalis taliter fieri posset, quod eorumdem ... orti ... protenderentur: 1406 *CD Zichy V* p.430. — [37]

locationalis, -e (locacionalis) *ad locationem, conductionem pertinens* — *haszonbérletre vonatkozó.*

Pecuniam, quam idem iuxta continenciam aliarum litterarum nostrarum locacionalium ratione conservacionis cuiusdam possessionis *persolvit*: 1382 *CD Károlyi I* p.380. — [1]

locator, -oris m. *qui populos locat, praefectus ac dux colonorum, qui mandantibus dominis ius fundi tenentibus populos hospitesque ad fundos congregari iubere consuevit* — *telepítő.*

Duas partes sculthecie ville nostre ... a Gerardo antiquo scultheto, nostro locatore eiusdem ville ... eidem assignavit perpetuo pro XI marcis: 1343 *CD patr.* VII p.395. — [1]

locatus, -i m. *custos v. magister studiorum* — *tanfelügyelő.*

Cantorem atque locatum, quem vocant, precor, ut diligenter curent tum in scholis scholasticos erudiendos tum in ecclesia, ne aliqua negligentia contingat: 1520 *Mon.eccl.* p.13. Locato, quod excrispsit litteras condam Sigismundi imperatoris ... asp<eros> 12: 1520 *Békefi, Népokt.* p.377. — [2]

locellus, -i m. **1** *sensu latiore: parvus locus v. parvum spatium* — *kis hely v. tér*; **2** *sensu strictiore: capsula, capsula* — *doboz.*

1 *Scythia* situm enim naturalem habet tam munitum, ut in solo locello parvissimo ibi aditus reperitur. Propter quod nec Romani caesares ... potuerunt in eam introire: SIMON KÉZA 6 (p.146). Dominus speciali gratia illum parvum locellum reservavit, ne destruat: GABR. PECHW. p.20^r (v). **2** Tu sic ea *carmina* ... relegas / intra scrinia, cistulas, locellos, / ... / ut nec sol valeat videre: IAN. PANN. *Epigr.* I,371,7–10 (p.630). — [5]

locha *vide locus*

loco, -are (loquo) **A** *obi. res:* **1** *collocare, ponere* — *elhelyez, tesz*; **2** *exstruere, fundare, instituere* — *alapít, épít, telepít*; **3** *vineas: serere* — *szőlőt: telepít, ültet*; **4** *(mercede) elocare* — *bérbe ad.* — **B** *obi. homines:* **1** *ponere* — *elhelyez, tesz*; **2** *collocare* — *(le)telepít*; **3** *producere, statuere* — *állít.*

A 1 *Concrete:* Quarum *litterarum* primam nos retinimus, secundam in Scyget locavimus, ex consciencia abbatis: 1225 *Mon. Str.* I p.255. Meta est sita et locata circa ortum (*recte:* hortum) Bense: 1309 *Ibid.* II p.615. Dixerunt ... fundum suum ... in concambio unius fundiculi retro fundos Laurencii ... locatum ... receptis tribus marcis ... vendidisse: 1315 *CD Zichy I* p.150. Deinde ulterius procedendo, sunt due mete tamquam prime site et locat: 1328 *Mon. Str.* III p.135–136. Beati martiris reliquias sic locavit, quod maiora ossa ipsius poni fecit ad sepulchrum argenteum cum aliquibus reliquiis sanctorum: *Leg. Gerh. maior* 28 (p.506). Crescit amor regis validus et, quo locaretur (*sc. corpus S. Pauli*), vix reperitur situs: *Transl. Pauli* p.6^v. Quod nidum avibus in praetorium locaverunt 5 den<arios>: 1438 *Fejérpataky, Szám.* p.391. Venalia mer-

cium tuarum / prima fronte locabis officinae: IAN. PANN. *Epigr.* I,370,18–19 (p.629). Illa vina ... prefatus Dwym in medium vestri causa vendicionis locaverat: 1458 *TT* 1902 p.289. Nonnulli mercatores ... res venales et venditioni exponi consuetas, in locis, in quibus ... vendi et emi prohobite sint, locarent, deponerent et ponderarent: 1472 *Domanovszky, Szep.* p.228. Transnatato ... Danubio in ea parte, ubi nunc villa Kelenfewld locata est, ... irruerunt ... hostilem super exercitum: IOH. THURÓCZ 106 (p.35–36). Ad habendam veram et plenariam notitiam clavium in cantu diversimode transpositarum vel locatarum primo requiritur, ut consideretur ultima nota clavis praecedentis: *Szalkai A*,55. Feci vasa vacua locare in cellario capituli ad locum aptum: 1518 *Iványi, Győr* p.450. — *Elliptice i.q castra locare* — *tábort út:* Postero die Georgius ad nos se reflexit et prope nos locavit: 1468 *Matth.epist.* III p.73. — *Abstracte:* Ad locandam inter eos et hospites memoratos iustitiam Nicolaum ... palatinum ... et postmodum ... Gregorium episcopum Geuriensem iudices constituimus: 1226/c.1240 *PRT I* p.680. Ad dominum et patrem et patronum (in quo singulare rerum mearum locavi refugium): PETR. VÁRAD p.38–39. Cum accepissemus ... paternitati vestrae non mediocrem apud sanctissimum dominum nostrum auctoritatem esse, ... magnam ... fiduciam in ea locavimus: *Ibid.* p.255. Haec *amicitia* sanctas leges sanctaque iura locat: MART. THYRN. *Ad procer.* III,548. **2** Sicut id ipsum monasterium ... in insula ad hoc apta locavimus et fundavimus: s.1024 /1350 *Dipl.Hung.ant.* I p.102. Dominus spiritualibus virtutibus ecclesiam suam locavit: GER. p.177. Silvam ... eidem contulimus pro nova villa locanda: 1289 *CD Arp.cont.* IX p.517. Quandocunque reges in suis regnis liberar civitates locare, fundare et habitatoribus decorare permanserunt (*sic:* *Form. styli* I,31 (p.21)). Cuiusdam platee Wyucha nuncupate ... per ipsos filios Simonis locate et populis decorate: 1398 *CD Károlyi I* p.483. **3** Quod quilibet nostrum vel qui de novo vineas plantarent seu locarent, de universis tam de vino claro quam de vino torculari mensurative plene et integre solum decimas persolvere ... teneamur: 1486 *AgrrSz* 1959 p.89. **4** Quod pro ea pensione, quam tunc aliquis alius conductor offerret, ... ipsis eadem relinquemus et locabimus: 1242 *Mon. Str.* I p.345. Terram ... revocavit et recepit ab eisdem, et loquavit eandem iobagionibus Both comitis: 1274 *CD Arp.cont.* IX p.92. Ex gracia speciali dantes eidem ipsum molendinum possidendi, tenendi, habendi, locandi, vendendi et legandi in filios filiorum suorum plenam et liberam facultatem: 1329 *Mon. Str.* III p.144. Comitatus camerarum nostrarum ... dedimus iterato et locavimus ad exercendum, procurandum et tenendum isto modo: 1342 *DRH II* p.107. Regia maiestas tricesimas Budenses ... locavit in arendam: Engel, *Gesch.Ung.* p.126. Ma<ies>tas regia locat dominis Fwkaris praedicta montana in arendam libere cum omnibus attinentiis: 1526? *Brüsszeli okmt.* I p.29.

B 1 Cuius curam gerit pater gwardianus, et ibidem locat et ordinat: GABR. PECHW. p.21^r (c). *Equellus* Stephani liventia plagis / membra et in obiecta ripa tutata locavit: TAUR. *Staur.* III,109–110. Cum ... simul in infirmariam locati fuissent: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.193. — *Nota refl.: sedem aliquo loco deligere* — *letelepül:* Qui vero in domibus reformatione magna egentibus se locaverint: 1421 *CD*

Hung. X/6 p.419. 2 Abbas vero quotquod voluerit, homines locare poterit: 1075/s.1217 *Mon. Str.* I p.54. Homines solvere debent decimas suas in prediis ... ecclesie Budensis locati: 1255 *PRT* II p.293. Ut domina Maria ... regina Hungarie ... terram ipsius magistri ... olim potencialiter contra iusticiam auferendo, super eadem vindictores suos locasset: 1277 *CD Arp. cont.* XII p.206. Concessimus, quod si aliquos homines possent locare super hereditatem iam dictam, illos tenentur iudicare et non alter: 1307 *Reg.Slov.* I p.242. *Stephanus* predictum ducem vix tandem devicit et occidit ... et locavit ibi unum proavum suum nomine Zoltan, qui postea hereditavit illas partes Transilvanas: *Chron. saec. XIV.* 66 (p.315–316). Nec vero tu te prius una in sede locasti, / quam sparsa innumeris tibi disciplina per oras: *IAN. PANN. Paneg.* 1,393–394 (p.23). *Cum* nonnullos etiam ex ipsis ... simulcum rebus ac bonis eorum detinerent (*sc. nobiles*) et in bonis eorum descendere cogent et locare: 1474 *Zimmermann, Urkb.* VII p.20. Ipsi ... ferme in faucibus Turcorum ... siti locatique et positi sunt: 1500/1698 *Pesty, Szörény* p.130. 3 Pro ... pignoribus ipsi vobis quosdam fideiussores locassent: 1395 *Iványi, Eperjes* p.49. — [142]

locor vide loquor

locotenens vide locumtenens

locto vide lotho

loculenter vide luculenter

loculosus, -a, -um multis loculis seu cellulis praeditus — sokrekeszű.

Sic loculosa omentati compago cerebri, / tostus aquiliculus crasso distentus omaso / sanguinat: *TAUR. Staur.* IV,299–301. Subinde eos libros loculosum in scrinium cum aliis chartulis meis conieci: *Ibid. Ded.* 9. — [2]

loculus, -i m. locus parvus — kis hely: 1 sarcophagus, sepulcrum — szarkofág, sír; 2 crumena — erszény, pénztárca.

1 Cum ... apertus fuisset locus, tanta subito odoris fragrantia ... cunctos ... perfudit: *Leg.Hel.* 30 (p.21). Nisi vir esses improbus et pecunia inexplebilis, nequaquam mortuorum loculos sollicitares (οὐκ ἂν νεκρῶν θήκας ἐκίλεις): *IAN. PANN. Plut. dicta* p.34. Calathus primus plenus rubeis rosas est locus Stephani martyris coronati: *PELB. TEM. Pom. sanct. hiem.* XXIII,H. 2 E regia prodiit distentos nummorum loculos ferens: *BONF. II,1,246.* — [13] [Bellus]

locumtenens, -ntis m. (locotenens, locum tenens, locumtenens) qui loco alterius est, vices alterius gerit, vicarius — helyettes, helytartó.

Datum ... per Mattheum, ... magne curie magistrum rationalem, locumtenentem prothonotarii regni Sicilie: 1348 *Dipl. Anjou* II p.278. Ipso facto periurium incurrat, et nihilominus dominus camerarius domini nostri pape dicteque camere auditor, vice-auditor, locumtenens: *Váradi stat.* I,6 (p.22). Miltinich locumtenens regnorum Dalmatie et Croatia vicebanatus: 1435 *CD Frangepán* I p.256. Universis et singulis ... abbatibus, ... canonicis, ... vicariis et locotenentibus eorundem ... constitutis et existentibus ... salutem in Domino: 1477 *Békefi, Népoct.* p.320. *Cum* causam ... finali deliberationi fidelium nostrorum ... episcopi ecclesiae Varadiensis et personalis praesentiae nostrae locum tenentis ... submissemus: 1500 *Pesty, Szörény* p.129. — *Iur. locumtenens personalis*

praesentiae regiae maiestatis' — a királyi személyes jelenlét (bírói) helyettese: személynök: Quo circa vobis fidelibus nostris venerabili Ladislao praeposito ... personalis nostrae praesentiae locumtenenti, ac ... palatino ... iudici curiae nostrae ... praecipimus et mandamus, quatinus *etc.:* *Form. styli* II,241 (p.299). Item ... Thome Dragy personalis presencie nostre locumtenenti ... salutem et gratiam: 1489 *Teleki, Hunyadiak* XII p.460. Ut regia maiestas, ad singulos regni comitatus, ad quatuor partes eiusdem regni quatuor magistros prothonotarios, una cum praesentia (*sic*) personali regiae maiestatis locumtenente ... ex nunc transmittere dignetur: 1525 *Kovachich, Vestigia* p.597–598. — [32] [Bellus–Somogyi]

locumteneo, -ere munere vicarii fungi — a helyettes tiszttét tölti be.

Omnem auctoritatem ipsam locumtenendi dignitatem concernentem eidem usque felicem nostrum reditum concedimus: 1522 *Gábor, Kormányzó* p.24. — [1]

locupleo, -ere ditare, divitiis ornare aliquem — gazdagít.

Si locuplent eos quacumque ratione: *ANDR. PANN.* p.45. — [1]

locuples, -etis (locuplex) 1 dives, abundans — gazdag; 2 certus, fide dignus — biztos, megbízható.

1 *De hominibus:* Ego Ottho ... cum locuples essem et universis opibus redundarem, ... consilium a spiritualibus patribus quaesivi, qua actione possem salvari: 1061 /XVII *TBM XVI* p.53. Peregrinationem ... tunc magis laudabo, cum te salvum et locupletem revertisse audiero: *IAN. PANN. Epist.* p.90. Fateor ... ingenue mihi non esse vel argentum vel gemmas aut aurum, quo donem regem, quem nullus mortalium dubitat esse omni divitiarum genere locupletissimum: *PETR. RANS. Epit. Dedic.* 5. Ut ... locupleciores et ... magis avidi diligencioresque reddantur: 1521–1526 *TT 1904* p.503. — *De rebus:* Hec est templum locuplex in possessione virtutum: *Serm. Quinqueecl.* 139 (p.291). Ferunt ... in ... Scitia terras auro et argento esse locupletes: *IOH. THURÓCZ* 76 (p.29). 2 Litteris ... delectatus sum, in quibus sermo ipse – veluti quidam locuples testis humanitatis tue – notam caramque virtutem tuam magis ac magis apud me reddidit amabilem: *IOH. VITÉZ Epist.* 22,1. Cuius rei ipsique libri annales regum Hungariae, qui in aedibus nostris thavernicalibus conservantur, in quibusque acta omnium temporum diligentissime et summa cum fide conscribuntur, locupletissimi testes esse possunt: 1507/1731 *LtK 1924* p.147. — [23] [Bellus]

locupletas, -atis f. divitiae, opulentia — gazdagság, vagyonosság, bőség.

Beatus Franciscus presbyteros ... reverebatur propter eorum dignitatem, ... non propter generis nobilitatem vel locupletatem aut staturae proceritatem: *Bárcki* p.54. (OD 79,M). Attamen iuxta promissa mea sponsonibus vestre magnificencie per me factis transgressor fieri volui minime, non advertens locupletates terrenas: 1493 *Dl 93 630.* — [2] [Somogyi]

locupletatio, -onis f. (locupletacio) actus ditandi — gazdagítás.

In quorum subditorum quiete quiescit locupletacione ditatur ... maiestas: 1270 *CD Croat.* V p.559. Sicut ipsi numero ita et locupletacione auferentur, concessimus eis

dem: 1415 Zimmermann, *Urkb.* III p.668. — [4]

locupletius *adv.* *plenius — teljesebben.*

Qui et praesentium literarum mearum brevitatem pariter et ruditatem facile amplius et locupletius viva voce et commendatione supplebit: IAN. PANN. *Epist.* p.78. — [1]

locupletio, -are *ditare, divitiis ornare — gazdagít, gazdagon ellát.*

Prophetę ab istiusmodi thesauris locupletati sunt. Si queris, ubi sint isti thesauri, discite, quia in Christo: GER. p.152. Duosque episcopatus ordinavit et regia largitate locupletavit: *Leg. Lad.* 5 (p.519). Ihesus sanguine proprio fundavit ecclesiam, non est mirum, si reges terre temporalium bonorum possessionibus locupletent eandem: 1229 *Reg. Arp.* I p.180. Nos ... volentes civitatem nostram Soproniensem ... et cives in eadem residentes amplioribus libertatum prerogativis locupletare, ut ... adaugeantur: 1371 *Sopron tört.* I/1 p.159. Nempe ut doceas indoctos, exhilares moestos, teipsum locupletes: IAN. PANN. *Epist.* 17 (p.98). Plerosque cum iactura rei publicae ac cum damno et incommodo ingenti regnicolarum ... locupletatos atque ditatos vidimus: 1519 *Epist. procer.* I p.203. Generosus vir ... valde fortunata conditione fuerat a Deo et natura locupletatus: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.84. — [20]

locuplex *vide* locuples

locus, -i m. et loca, -orum n. (locha; locus *f.*) τόπος — *hely*: **I** *corporaliter*: **A** *gener.*: de quibuslibet locis. — **B** *spec.*: **1** *pertinet ad partes corporis — testrész*; **2** *regio, territorium — vidék, terület (a gener.; b* *pertinet ad spatium agendi [α piscandi; β venandi; γ mercandi; δ iudicandi; ε molendini]); 3* *civitas, oppidum — város*; **4** *ager, fundus, terra — föld, telek, birtok*; **5** *aedificium, domicilium, domus — épület, lakás, ház*; **6** *monasterium — kolostor, rendház*; **7** *sepulcrum — sír*; **8** *alicuius rei pars, punctum — valamely dolog része, pontja.*

II *incorporaliter*: **A** *subst.*: **1** *situm, condicionem cuiuslibet rei v. animantis indicans — helyzet, körülmény*; **2** *dignitas, gradus, honor — rang, tisztség*; **3** *in operibus scripti v. orationis — szöveghely írásműben v. beszédben (a gener.; b* *t.t. rhet.: τόπος)*; **4** *l. credibilis, testimonialis: corpus collegiumve ecclesiasticum (capitulum, conventus), ubi diplomata fidei publicae conscribuntur — 'hiteleshely': közjegyzőséghez hasonló jogintézmény, egyházi testület, ahol közhiteľű okleveleket állítanak ki*; **5** *facultas, occasio, oportunitas — alkalom, lehetőség, mód.* — **B** *locutiones adverbiales*: **1** *'suo loco': opportune, apte — alkalmas időben*; **2** *'in locum': in vicem v. vice — helyett*; **3** *'loco': pro, vice — helyett.*

I A Habui potestatem, ut ubicumque vel in quocumque vellem loco, ecclesias ... construerem: s.1037/1330 *Dipl. Hung. ant.* I p.118. Domini naturae neque unum corpus sint, neque una superficies, neque una linea, nec tempus, nec locus (οὔτε ἓν σῶμα εἶσιν, ... οὐ τόπος), ut sub continuo quantitate reducantur: CERB. *Ioann.* 8 (p.20). Quia locus est specialis, quod vulgo dicitur Wduorhel: 1204 *Mon. Str.* I p.172. Firmiter damus ... fideli bano, videlicet nunc existenti et omnibus quicumque loco vel tempore aliquo post ipsum fuerint constituendi: c.1217/XIV *CD Arp. cont.* XI p.125. Cum propter multitudinem in loco comode morari non possent: ROGER. 2 (p.554). Renoldus ... nobis ... multa ... servitia in diversis expeditionibus

nostris, quas suo loco et tempore nos facere oportuit, ... inpendisset: 1271/1273 *Reg. Arp.* II/1 p.111. Istud ... praelium ... omnibus praeliis huius mundi, quae commissa sunt uno loco et uno die, per veteres maius esse perhibetur: SIMON KÉZA 11 (p.154). *Terminus* vadit ad unum locum, que (*sic*) vulgariter Kyralleswy appellatur: s.1283/1358 *Reg. Arp.* II/2-3 p.319. Quod cum populi seu vinitores monasterii nostri de Urs superiori et inferiori ... coacti sunt et compulsi ... loca propria deserere et ad alienas terras seu provincias se transferre: 1301 *PRT VIII* p.303. Diem et locum citationis ... nobis ... rescribatis: 1341/XVIII *Doc. Val.* p.91. Asserit Beatus Ieronimus, ... quod filii Iaphet possederunt in Asya Amano et Tauro montibus usque ad fluvium Tanay, ... nomina locis et gentibus relinquentes, ex quibus postea mutata sunt plurima: *Chron. saec. XIV.* (V) 3 (p.244). Pro ... meritis ... Nicolai bani locis et temporibus opportunis nobis et sacre nostre corone exhibitis et impensis, quasdam possessiones ... dedimus: 1366 *CD Croat.* XIII p.565. Qui ... exanime corpus ... in capsula lignea ... usque ad Budam, insignem et amenissimum regni Hungariae locum et precipuum ... perduxerunt: *Transl. Pauli* p.6^v. Dietam, ... in qua rei ipsius conclusio magis idoneum locum habebat, satis ample protrahi feceramus: IOH. VITÉZ *Epist.* 30,1. Ea semper paratus fuit debito loco et tempore reformare: *Id. Epist. var.* 43,8. Quo in loco, preterea quo tempore intrabit fines inimicorum?: *Id. Or.* 11,16. A multis dubitatur, ubi et in quo loco horum ... mors acciderit? Ambo etenim in hoc bello perierunt: IVAN. 3¹. Ut beatitudo vestra virtutem paternam pectori nostro altissimis fixam radicibus cognoscat, atque nulla unquam vi labefactari dimoverique loco intelligat, ... nihil pretermittimus, quod ad propagandam fidem pertinere arbitramur: 1458/1462 *Mátyás lev.* I p.8.

B 1 In ipsa canonizationis hora quidam puer, qui loco manuum et pedum carebat, suscepit sanitatem: *Leg. Lad.* (V,M) 11 (p.526). Quidam puer, cui loco manuum et pedum tumida carnis massa ossibus penitus carens fluitabat: *Ibid.* (C,A,B) 11 (p.526). Quidam ... sutor infirmitatem oculorum incurrerat, quia dietenus invalesceret oculis omnino consumptis locisque oculorum penitus vacuis remanentibus: VALENT. HADN. *Mir.* 3 (p.66). — *L. vulneris' — sebhely*: Cum esset effossum corpus eius de sepulchro, ... invenerunt ... loca vulnerum resanata: SIMON KÉZA 50 (p.176-177). — *Respiciuntur genitalia*: Inde suam partem semper locus ille requirit, / inde suum semper pars petit illa locum: IAN. PANN. *Epigr.* I,55,11-12 (p.484). **2 a** Quartus lapis smaragdus nimirum viriditatis, qui in locis desertis Scithie, ubi sunt griphe, quos contra Arimaspi unum habentes oculum bella committunt, nascitur, ut lapidem possint accipere: GER. p.99. Stephanus ... in loco, qui Sacer Mons dicitur, ... monasterium construens: *Leg. Steph. maior* 8 (p.383). Castra metati sunt in illo loco, ubi nunc est Zobolsu, et in eodem loco fere omnes habitatores terre se sua sponte eis subiugaverunt: P.MAG. 20 (p.62). Rex ... munitiones et obstacula edixit edificari per singula et universa loca ... regni sui: 1260 *PRT II* p.310. *Humi* in deserto loco ... uxores ac pueros filiorum Belar casu repperunt (*sic*): SIMON KÉZA 5 (p.145). In ducatus, civitates, castella, opida, aut quilibet loca, eidem regi ... rebellancia, interdicti sententias protulisset: 1307

Mon. Str. II p.574. Ultra ipsam viam sunt terre arabiles ecclesie Sancte Marie de Campis, et pervenit *meta* ad locum sepulture Iudeorum de Strigonio: 1326/1400 *Ibid.* III p.96. *Possessionem* cum ... loco heremitali ... et portione patronatus ecclesie Sancti Georgii martyris ... dederunt ... eidem magistro: 1333/1334 *TT* 1908 p.168. Post hec ... movit exercitum super Kean ducem Bulgarorum et Sclavorum, que gentes loca naturali situ munitissima inhabitant: *Chron. saec. XIV.* 66 (p.315). Ad haec omnia gentes maiestatis regiae quanto plures fieri poterunt ac minorum praelatorum et baronum ... ad confinia sine mora transmittantur, ne partes Themesienses et alia loca vadaque finitima per hostes intercipientur et partes illae desolentur: *Decr.* 1523. 13. Haec loca (*sc. campi Elysii*) suscipiunt animas tranquilla piorum, / quis deus instituit de bonitate sua: MART. THYRN. *Ad procer.* I,399—400. **b a** Locus ... piscacionis est in flumine Ipul: 1138/1329 *Mon. Str.* I p.94. Est ... terra ... sufficiens ad duo aratra et dimidium, locum competens piscine: 1207 *PRT X* p.502. Piscinam cum loco piscature, quod vulgo Tona dicitur ... eidem ecclesie contulimus: 1237 *Mon. Str.* I p.323. Comes Camariensis in villa Meger habet ducenta iugera terre arabilis et sedecim loca piscatoria, que vulgo 'Veyzhel' (*Hung. vejszehely*) vocantur: 1268/1347 *Ibid.* p.556. Cum silva ... et lociis piscariis ... in eadem silva ... existentibus: 1323 *CD Zichy* I p.236. Tria loca piscacionum 'thanya' nominata: 1409 *Ibid.* V p.593. **β** Ex parte ... orientali ... impediti fuimus propter rebellionem custodum silvarum asserentium locum illum aptum ad venationem: 1240 *PRT VIII* p.287. Unius *litterae* ipsius domini nostri regis in silvis prope villam Beren, in loco venacionis sue ... confectam: 1373 *Ibid.* X p.567. **γ** Locum eiusdem fori Strigoniensis ... eidem ecclesie Strigoniensi ... donavimus: s.1202 *Mon. Str.* I p.163. Duos vel unum ex vobis ... ad omnia loca forensia destinare ... faciatis: *Form. styli* I,28 (p.19). Pecora ad forum et loca nundinalia transmitterent: 1405/1477 *Zsigm.oklt.* II,3890. Nullus mercatorum forensium et extraneorum, ... ad mercandum ... in medium regni; sed ad loca ... ad forisandum ... deputata; negotiationes suas peracturus, more consueto accedat: *Decr.* 1439. 9. Mercatores ... ad locum cambii sive permutationis convenire et ... cambium ... facere ... valeant: 1478 *Kolozsvár oklt.* p.7. Locum huiusmodi permutationis seu repositorii rerum vendibilium apud se fore ... referentes, res eorum venales per eosdem ibidem deponi ... coegissent: 1492 Domanovszky, Szep. p.237. **δ** Quos partes adducerent et acceptabunt, sufficiant ad arbitrium faciendum; locus vero arbitrii in foro castri: 1291 *CD Arp. cont.* XII p.670. **ε** Est ... ibi molendinum et duo loca molendini: 1138/1329 *Mon. Str.* I p.96. Filii Moyz ... unum locum molendini ... situm in aqua Uzturga reliquerunt Paulo: 1290 *CD patr.* VIII p.290. Ab illo loco transit *meta* ipsum fluvium Zylod, super quoddam fossatum cuiusdam loci molendini: 1326 *Mon. Str.* III p.92. *Terminus* descendit ad fluvium Zorwosthou nominatum ad locum cuiusdam antiqui molendini: 1326 W.Kovács-Valentiny, *Wass cslt.* p.219. Tunc ipse Laurentius dictum locum molendini eidem Ladislao demonstraret, in ipsaque clausura ad partem dicte sue possessionis ordinanda in nullo eundem Ladislaum prohiberet: 1353 *Sztáray oklt.* I p.240. Ab hinc in meatu eodem tendit *terminus* ver-

sus meridiem per magnum spacium et coniungitur cum loco molendini 'aztraka' dicto: 1381 *CD Zichy* IV p.202. Ut ubicunque super fluveos ... locum molendini invenire posset, ... ibi liberam molendinum facere habeat facultatem: 1417 *Temes okl.* I p.529. Ubi iidem nobiles quendam antiquum locum molendini pro loco molendini Oroz in dicto fluvio Zudas habiti demonstrassent, ubi ... procurator ... abbatis molendinum Fabiani fuisse clausuramque 'Fabiangatha' nominari dixisset: 1422 *CD patr.* III p.333. Quod Andreas ... locum unius molendini in facie eiusdem porcionis possessionarie habitum ... Paulo ... vendidisset: 1475 *Máram. dipl.* p.524—525. **3** Tunc hii tres domini ... egressi sunt a loco illo, qui dicitur Paztuh: P.MAG. 33 (p.74). Rex ad quandam villam, que Buda dicitur, super rippam Danubii positam, in qua consueverat quadragesimam celebrare pro eo, quod dicebatur locus communior, properavit: ROGER. 15 (p.566). *Cum* apud Albam in loco nostro cathedrali annuente Domino fuisset semus coronati: *Decr.* 1291. p.173. Futura est ... diebus proximis et in hoc loco (*sc. Pragae*) omnium magnatum ... regni Bohemie ... generalis dieta: IOH. VITÉZ *Or.* 5,41. Praesentis constitutionis forma per plebanos civitatum et insignium locorum, seu oppidorum conscribatur: 1494 *Sacra concil.* p.291. **4** Dux Arpad ... eidem Ketel dedit terram magnam iuxta Danubium. ... Ubi postea Oluptulma ... castrum construxit. ... Attamen rex Andreas de posteris Ketel canbium (*recte*: canbiavit) illum locum: P.MAG. 15 (p.55—56). Ut dicunt nostri ioculatores: omnes loca sibi aquirebant, et nomen bonum accipiebant: *Ibid.* 25 (p.65). Cepit dux donare suis fidelibus loca et possessiones magnas: *Ibid.* 30 (p.71). Iacobus, filius Hena ... locum curie sue in Ludan existentem ... vendidit ... Vitkoni: 1253 *CD Arp. cont.* VII p.358. Sunt in terra reginali loca quatuor curiarum, in quorum duobus due resident mansiones, duo vero loca sunt vacua: 1274 *Ibid.* IX p.91. Loca vinearum ... pertinent ad terram reginalem: *Ibid.* Tunc Hunni intellectu, quod Macrinus et Ditricus de loco certaminis removissent sua castra, reversi ad locum certaminis, sociorum cadavera ... terrae commendarunt: SIMON KÉZA 9 (p.150). Predicti filii Mauricii ... tribus hominibus ... se de eadem terra Urkuta assignasse dixerunt tria dimidia loca pro vineis plantandis: 1289/1353 *PRT X* p.542. Stephanus ... sexaginta iugera terre sue in villa Loymer cum orto et loco horrey ... Uza genero suo ... se vendidisse est confessus: 1298 *CD Arp. cont.* XII p.629—630. Concedimus nobili viro ... unam aliam locam vocatam Ex lopochovič cum suis iuribus ... ad habendum ... dictas lochas (*sic*) superius memoratas: 1321 *CD Croat.* IX p.10. — *Area, ubi aedificium construi potest*: Iacou ... emit a Bodun comite ... tertiam partem terrę Solomun, portionem scilicet ipsius Bodun comitis loco sessionis et parte nemoris ad eandem portionem pertinente distinctis: *Reg. Var.* 374. Possessionem militi nostro ... propter multas ipsius virtutes et servitiorum suorum merita pro loco descensuali contulerimus: 1262/1269 *Sz* 1906 p.628. *Aream* sive locum sessionalem ... reliquit ... monasterio: 1299/1307 *PRT II* p.346. Primo dedit sibi omnia loca ... praeter unum locum casae sub alpihus: 1398 *Fejérpataky, Szám.* p.85. **5** Castellum et ipsius locum tantummodo in dicta possessione Felseuzemered constructum *reliquit ei*: 1403 *Zsigm.oklt.* II,2771. *Cum*

locus eius a tumulo tantum per decem miliaria distaret, vix in octo diebus pervenire potuit: *Leg. sanct. Hung.* p.32^f. — *Pars domus: membrum — a ház része: helyiség, szoba*: In illa ecclesia enim lucifer inhabitat et regnat, qui luciferos reddit sancte credentes, ut luceant in mundo, quemadmodum lucivomę in loco facile nebuloso: GER. p.88. Praedictum locum balnealem ... successoribus dedissent: *1364 CD Croat.* XIII p.353. Pro furticio in communi loco detentus: *1405 CD Zichy V* p.384. Nec in domibus, et in locis praelatorum, baronum et aliorum quorumcunque saecularium et ecclesiasticarum personarum, pro tractatibus habendis et aliis quibuscunque negotiis expediendis, ipsis invitis morabimur: *Decr. 1439.* 18. — *Nota: 'loca necessitatis' i.q. latrina, privetum — árnyékszék, illemhely*: *S. Elisabeth* puerulum quendam monoculum ... una nocte sex vicibus ... ad loca necessitatis detulit: *Leg. sanct. Hung.* p.30^f. 6 Si locis divino cultui mancipatis potestates atque honores adagmentaverimus: *s.1002, XII? Dipl. Hung. ant.* I p.39. In suscipiendis etiam aut dimittendis liberis hospitibus, qui volunt terram inhabitare et colere, domnus abbas huius loci habeat potestatem: *1146 PRT I* p.598. Hunc ergo locum (*sc. monasterium Admuntense*) pre ceteris nominatissimum ... cupio inhabitare: *1146 MIÖG* p.375. Ecclesiae Dei ... et locis religiosis promptum solet favorem impendere *regiae serenitatis clementia*: *1198 Mon. Str.* I p.156. Nobis expedire dinoscitur, ut ... venerabilium locorum bona seu immunitates ... confoveamus: *1200 CD Croat.* II p.358. In conspectu conditoris omnium acceptum fore credimus, dum ea, que sacris locis priores donaverunt, posterius servent perhempniter: *s.1202 Mon. Str.* I p.163. Si quis ... aliquid subtraxerit monasterio de elemosina mea, ... liceat eius loci abbati repetere: *s.1213/XIV CD Arp. cont.* XI p.118. In quibus ius tantum obtinet patronatus, monasteriis vel aliis ecclesiis secularibus ... seu quibuscumque aliis piis locis: *Syn. 1279.* 55 (p.109). Quam terram habuimus a prima fundatione nostri loci in insula *Leporum*: *1288 CD Hung.* VII/2 p.367–368. Dictum monasterium ... fuerit locus conventualis ... utens sigillo proprio ad modum ... conventuum aliorum: *1330 CD And.* II p.497. — *Sensu strictiore i.q. in ordine Minorum domus v. claustrum ordinis — ferences rendház v. kolostor, 'hely'*: Stephanus, ... ordinis Minorum de observantia nuncupatorum ac ... patris generalis ministri in vicariatu regni Hungariae locorum devotorum eorundem fratrum vicarius ... salutem dicit: *1464 Kertész, Iratok* p.78. Ut ... ipsa nostra loca dicta provisio<ne> vini ... non prive<ntur>: *1493 Ibid.* p.94. Ad quam (*sc. congregationem*) deberent convenire ... omnes guardiani provincie cum discretis locorum: *Form.F.M.O.* 122 (fol.109^r). Scrutatores sigillatas voces ... presentent ei publicandas tantum in ultimo loco custodie: *Ibid.* fol.109^v. Ut hec scripta ... per singula custodie vestre loca deferri ... patiantur: *1516 Kertész, Iratok* p.134. Summus pontifex ... remanentias pecuniarum iubilaei necessariis locorum ordinis nostri deputavit: *1519 Ibid.* p.137. 7 Exortans *papa peccatorem*, quatinus omnia loca, in quibus sancti dormierunt, lustraret: *Leg. Emer.* 7 (p.458). — *In imag., geogr.: Terra Sancta — Szentföld*: Ut ... tota Christianitas ... ad sepulchrum Domini Ierosolimam se proficisci prepararet pro eodem loco sancto pugnaturi: *Leg. Gerh. maior* I (p.481). Disposueram enim mare transire, ut locum

Dominicum visitarem: *Ibid.* 4 (p.486). 8 Quamplures per eum sanitati redditi, in eodem, ubi sanati sunt, itineris loco grandes aggregaverunt acervos lapidum: *HARTV.* 25 (p.436). Fluvium Budrug transnataverunt in illo loco, ubi parvus fluvius manans a Saturholmu descendit in Budrug: *P.MAG.* 15 (p.55). Unde locus ille, ubi Greci mortui fuerunt, ... nunc portus Grecorum nuncupatur: *Ibid.* 39 (p.83). Cellulam sibi silvarum secretiori loco construxerat: *Leg. Gerh. minor* 5 (p.475). Meta ... protenditur ad locum, ubi est terminus terrarum ville Ulenbach et comitis Yordani: *1298 CD Arp. cont.* X p.321. Cum bicello in tribus locis (*ed.: locys*) nervos pedis sui sinistri abscindere volendo tria vulnera sibi in<flexi>ssent: *1322 Mon. Str.* III p.11. A loco ... illo egressus iuxta Renum Argentinam civitatem obsedit, quam quidem civitatem Romanorum nullus cesar potuit primitus expugnare, ipse Atyla expugnavit diruendo murum eius in diversis locis, ut cunctis advenientibus sine gravitate via libera preberetur: *Chron. saec. XIV.* 11 (p.264).

II A 1 *Saepissime in imag.*: Cuncta subiacent vanitati, et omnia pergunt ad unum locum: GER. p.84. Ita intellegendum puto, locum nullum eis in celesti aula claudendum et cuncta eis divinarum mansionum habitacula reseranda: *Leg. Emer.* 5 (p.455). Si ... ipsum ... eo termino et loco invenissent: *1300–1306 CD Arp. cont.* X p.468. Apud ... dominum Bartholomaeum archiepiscopum Cusentinum ... te honorato loco haberi plurimum gaudemus: *PETR. VÁRAD* p.243. Fuit is *pontificis legatus* Romae clarissimo loco natus: *PETR. RANS. Epit. Io. Corv.* 6. — *Respicitur enumeratio, series*: Sancte fidei in nostris mandatis primum damus locum: *Inst. mor.* 1. Inter omnia superne miserationis beneficia ... illa dinumeranda, ... que locum primum obtinent ad aeternae vite gaudia promerenda: *Leg. Steph. maior* 12 (p.387). Principes nonnulli prima in hiis loca susceperant, et primum ordinem executi sunt: *IOH. VITÉZ Or.* 3,5. Patria hec nostra ... inter alia Christianorum regna ... meritis certe nulli secundum obtinet locum: *1464 Matth. epist. Rom.* p.33–34. 2 Stephanus ... Maurum laudibus extulit et ut locus pontificalis per eum decoraretur, paulo post in episcopatum eum ... sublimavit: *Leg. Emer.* 3 (p.453). Cum predicta sancta Strigon<iensis> ecclesia locum primatis in regno nostro tenere dinoscatur: *1239/1465 Mon. Str.* I p.329. Gaudio affecerunt nos ... locum tenere apostolorum principis: *PETR. VÁRAD* p.26. Consilium nostrum est, ... ut ... locum ... dignitatis ad tempus ille non teneat in ordine vestro: *Ibid.* p.137. Gratia ... summi pontificis ... p<aternalitatem> vestrum (*recte: vestram*) eum locum et ordinem habere ... in suo dignata est ministerio, quem vestra fides et integritas digne merebantur: *Ibid.* p.224. Invidia fortunae dignum adhuc virtutibus suis locum assequi non potuit: *Ibid.* p.242–243. Mandavimus Petro Csolnok, factori nostro, ut te de illo loco removeat: *Ibid.* p.271. 3 a Etiam illo loco (*Gal. 5,17*) describitur: Caro concupiscit adversus spiritum: GER. p.80. Magister perfectorum Hieronimus infernum sub terra dicit esse in eo loco, ubi de duabus aris, nimirum celo et terra elimatissime disputavit: *Ibid.* p.97. Hoc clarius patebit infra in loco praeallegato: *Chron. F.M.O.* p.230. b Locorum stili gravitatem implentium quidam sunt provocativi, quidam moderativi: *IOH. LEM.* p.12. Tunc ... gravi stilo

dictamina conscribuntur, cum ... locorum nihilominus aggravantium vel mitigantium ... observantiam adhibemus eisdem: *Ibid.* p.14. 4 In loco testimoniali ... litteras falsarias ... emanari facere procurassent: 1335 *CD Zichy I* p.449. Absque alicuius loci credibilis testimonio: 1450 *Haz. oklt.* p.416. Paria in transumpto litterarum in aliquo loco credibili testimonialique eidem exponenti dare: 1522 *CD Hung. adn.* IV p.300. Conventus et alia loca credibilia, quelibet a literarum quarumcumque ... extradacione ... prohibuit: 1526 *Acta Kegl.* p.97. 5 In iuncturis verbalibus: iuxta esse: Nec ambigo, quam facilis aput te sit venie locus: *Decr. a. 1104.* praef. p.182. Si excusacioni locus est, supplico beatitudini vestre, ut ... neque sibi ... turbacionem, nec nobis notam ingerat: IOH. VITÉZ *Epist.* 24,18. — 'Locum habere': Nil igitur est sapienciam non participans; quod vero non participans, insipientia et hebitudo, quę in vera scientia locum non habent: GER. p.28. Cuius allegata ... improbare conabatur. ... sed contra penitus sua improbacio locum habere non potuit: 1228 *CD Arp. cont.* VI p.457. Nec fuge locum habere poteramus: s. 1264 *CD Croat.* V p.309. — 'Locum dare': Nec huiusmodi arestationi, seu inhibitioni locum dare ... debeatis: *Form. styli* II,254 (p.308). Ordinatum est, quod ... contradictioni parere et locum dare teneatur: 1486 *DRH III* p.282. Nondum ... efficere ullis conatibus potuimus, ut unioni factae regia maiestas locum daret: PETR. VÁRAD p.142. Maiestas ... iustitiae ... locum dare dignabitur: *Ibid.* p.278. De utilibus vel de confessione loqui secum volentibus facile locum det: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.a.IV^v. — 'Locum quaerere': Nec vero aliud optarem, nisi ut sua reverendissima d<ominatio> ... dignaretur cognoscere et palpare, qualibus modis et mihi, et inprimis d<ominationi> suae reverendissimae per eos, qui sub specie officii, malignitatis suae locum apud illam quaesiverunt, impositum: PETR. VÁRAD p.227.

B 1 Quando idem capitulum suo loco ... totum ius ... recuperare possit: *Doc. Val.* p.110. 2 De his, qui ancillam in locum subrogaverint uxoris. Si quis autem presbiter ancillam suam uxoris in locum sibi associaverit, vendat: *Decr. 1092.* 2. Ipse ... unam securim in locum pignoris ab ipsis abstulit: 1456 *Mon. Vespr.* III p.149. 3 Magister nec comparuit, nec loco sui misit: 1236 *PRT I* p.748. Idem loco formidinis leticiam, meroris gaudium et desperacionis spem incolis regni nostri ... reportavit: 1270 *CD Croat.* V p.569. Introducendo in corporalem possessionem ipsius terre loco ipsius episcopi et capituli sui magistros ... Manfredum, ... Dominicum ... et Gregorium ... datos procuratores: 1277 *CD Arp. cont.* XII p.194. Vexillum regis Hungarie loco eorum *capitulum humanorum* ... apposuit: IOH. O.M. 170 (p.164). Illis vero nostris fidelibus, apud quos ipsa iura possessionaria exstiterint, loco eorundem alias possessiones dare non tenebimur: *Decr. 1404.* 13. Deliberatum est, ut loco ipsius domini Nicolai decani ad Transilvaniam ecclesiam ... Petrus episcopus Waciensis ... transferatur: IOH. VITÉZ *Epist.* 48,3. Remisi ... dominum Tinniniensem novum oratorem ad pedes sanctitatis vestre, ... qui ad litteras beatitudinis vestre mei loco latius respondebit: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.40. Nos ... rescribendum magnificentiae vestrae duximus, et illam rogandam, velit in hac parte indemnitati filiorum suorum (qui magnificentiam vestram loco patris colunt

et observant) consulere: PETR. VÁRAD p.110. Sciat ... id se nobis loco beneficii praestare, quod in nostros servitores praestare dignabitur: *Ibid.* p.141. Scribit nobis paternitas vestra libenter scripturam se nobis, si quid novitatum loco scribendum putaret, quo animum nostrum oblectarem: *Ibid.* p.234. Si ... aliquis ... ab hac luce decesserit, ... regia maiestas ... loco illius alium eligere valeat: *Decr. 1500.* 10(12). Sed quid erit ... / quod cupias ex me muneris ipse loco?: VALENT. CYB. *Carm.* V,65–66. — [900]

locusta, -ae f. ἀκρίς — *sáska*.

Barbare nationes ... de plaga orientali velut locuste ex heremo prodeuntes ... regnum nostrum ... occuparunt: 1241 *CD Arp. cont.* II p.126. Sagitte, sicut locuste et bruccis congregatim vadunt, per aera volabant: ROGER. 28 (p.570). Populus ... omnia ... adinstar locustarum consumpsisset: IOH. THURÓCZ 168 (p.50). Precedente maxima siccitate inaudita locustarum multitudo subsequuta: BONF. I,8,92. Innumerae passim regno venere locustae: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.66. — [9]

locutio, -onis f. (locucio, loquutio) 1 *actus loquendi, sermo* — *beszéd, beszézés*; 2 *eloquendi genus, elocutio* — *nyelvezet, stílus*.

1 Quid ... penetrabilius divino sermone, qui cottidie in apostolorum et loquutionibus et actionibus versabatur?: GER. p.63. Absolvat ... ab omnibus peccatis tuis quecumque cogitacione vel locucione atque operatione negligenter egisti: *Agenda 1311.* fol.90^f. Castitas observetur ab omnibus fratribus in locutionibus et actibus: 1499 *Leges eccl.* III p.618. Quod sint fratres ... in locutionibus et colloquiis circumspecti ... honeste loquendo omnibus, sicut decet: *Form. F.M.O.* 62 (fol.80^v). — *Nota i.q. Sacra Scriptura* — a *Szentírás*: Quod ... sic admittenda sit locutio figuratę expressa, inventor ineffabilium parabolarum in subsequentibus declarat, cum dicit ad prophetam, qui symbolicę Christi tipum ... demonstrat: GER. p.164. Liliium in portando vel pariendo florem non laborat: imo gaudere videtur iuxta locutionem metaphoricam: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XVII,C. 2 Reperiuntur quatuor elementa corruptiva eiusdem *dictaminis*, videlicet loquentis immodestia, locutionis ineptia, tenoris fluctuantia, persuasionis insufficientia: IOH. LEM. p.17. Leo est princeps, mel in ore suavitas locucionis, per quam acquirit dileccionem suorum: XIII *Madas, Serm.* p.52. — [16]

locutivus, -a, -um *loquelā praeditus* — *beszélő*.

Medium illuminationis debuit esse locutivum: sed nullum sensitivum est locutivum nisi homo: PELB. TEM. *Stell.* p.15^f. — [1]

locutor, -oris m. *qui loquitur* — a *beszélő, szószóló*.

Partes conparuerunt, ut debebant, mox propositum extitit per locutorem dominici, quod ... econverso autem prolocutor Iohannis ... penitus denegante: 1342 *CD Zichy II* p.19. — [1]

locutorium, -i n. (loquatorium) *locus monasterii, ubi monachis v. monialibus invicem colloqui licet* — *társalgó (kolostorban)*.

In quodam parvo campo, qui est ante loquatorium: *Inqu. Marg.* p.184. Quam diu eciam corpus est in choro, non sedeant fratres in cellis vel in locutorio: *Agenda 1311.* fol.106^v. — [2]

locutorius, -a, -um *verbo, per colloquium, viva voce*

factus — szóbeli.

Huiusmodi locutorias affirmaciones eorum ... nullis literalibus instrumentis ... declarabant: 1340 CD Croat. X p.566. — [1]

lodix, -icis *f. et m.* *stragulum, tegumentum* — pokróc, takaró.

A quibus ... quatuor lodices et sex equi ablati extitisent: 1353 CD Károlyi I p.215. Medietatem molendini ... Georgio damus ... cum rota ad opus lodicum operativum: 1363 Bánffy oklt. I p.245. Item de una lodice 'lasnak' vocata unum denarium; item de una minori lodice vulgo 'cherge' (Hung.: cserge) vocata unum denarium: c.1400/1476 TBM XV p.211. Item lodices ad equos domini emi ... den<ariis> XIII^c: Bakócs-cod. p.371. In stuba domini principis dum lodices excutiebantur ad clavos dedi III den<arios> Ung<aricales>: 1500 MTT XXVI p.42. Lodice unum vel 'pokroc' pro equo illustrissimi domini de Brassovia ducto emi d<enariis> 2: 1517 MNy 1935 p.276. Pro vectura lodicum et panni grisei ... asp<eri> 8: 1522 Qu. Kronstadt I p.450. Lodice unum ... eius, super quem cubans spiritum exhalaverat: GREG. GYÖNGY. Vitae p.187. — [23]

logica, -ae *f.* (loica) *philosophiae pars, quae ad recte ratiocinandi principia pertinet* — a filozófia része, a helyes érvelés tana.

Philosophi ... nudi et sine tegmine immortalissime philosophiae dixerunt de phisica, de ethica vero et loica, sed veram phisicam ignoraverunt, mirabilem ethicam nescierunt, inestimabilem loicam non cognoverunt: GER. p.171. Excommunicentur ... omnes monachi, ... qui ... absque ... licentia ad scholas ire, vel aliud quam grammaticam, theologiam aut logicam in scholis audire praesumant: Syn. 1279. 72 (p.125). Arte potens logicae iacet hoc sub marmore Paulus: IAN. PANN. Epigr. (Mayer) 340,1. Quod Beata Virgo logicam sciverit in summo, patet, quia hec est utilissima ad scientiam Sacre Scripture: PELB. TEM. Stell. p.122^v. — [9]

logicalis, -e (loicalis) *qui ad logicam pertinet* — észszerű, logikus.

Peccatum incurrimus, ... si proponamus verba logicalia non logicis, legalia non legistis: IOH. LEM. p.20. In meridie adultis et docilibus loicalia alias de regulis grammaticalibus exponendo, et intellectui audientium diligenter imprimendo: Várad stat. II,8 (p.92). — [3]

logicus, -i *m.* *philosophus, qui recte ratiocinandi principia investigat* — filozófus, aki logikával foglalkozik.

Peccatum incurrimus, ... si proponamus verba logicalia non logicis, legalia non legistis: IOH. LEM. p.20. Totum ... secundum logicos resolvitur sic i. quaelibet pars: PELB. TEM. Stell. p.74^v. Quique ... cum superbis et elatis humiliter loquantur, cum iracundis mansuete, cum sapientibus sapienter, grammaticis congrue, logicis vere, rethoricis verba colorent, musicis cantent, arithmetis numerent, geometricis ponderent, astronomis colant astra, ut sic omnibus omnia fiant: GREG. GYÖNGY. Epit. 12 (p.41^v). — [3]

logofetus, -i *m.* *cancellarius* — kancellár.

Nos egregium logofetum seu cancellarium ... vaivoda ... remisimus: 1426 Zimmermann, Urkb. IV p.259. Georgius Hirscher misit importare parvalia domino logofeto pro flor<enos> 25: 1503 Qu. Kronstadt I p.24. — [3] Vide etiam logotheta.

logos, -i *m.* *λόγος, verbum, sermo* — beszéd, ige, szó. Incarnatus est Logos, id est Verbum: CERB. Ioann. 7 (p.19). — [1]

logotheta, -ae *m.* *cancellarius* — kancellár.

Actum ... per Bartholomeum, ... logothetam et prothonotarium regni Sicilie: 1348 Dipl. Anjou II p.277. Datum ... in absentia logothete et prothonotarii regni nostri Sicilie ... per ... Donatum: 1403 Zsigm. oklt. II,2321. — [2]

loica, loicalis *vide* logica, logicalis

lolium, -i *n.* *nomen herbae, ζιζάνιον* — konkoly (növénynév).

Segregavimus in iam dictis a cerere lolium: GER. p.177. — [1]

lolliguncula, -ae *f.* *nomen animalium marinorum: mollusca, lolligo parva* — kis tintahal (puhatestű tengeri állat).

Eretrienses per cavillum dicebat tanquam lolligunculas mucronem habere (τευθίδας μάχαιραν μὲν ἔχειν), cor non habere: IAN. PANN. Plut. dicta p.52. — [1]

lonca *vide* lonka

longa *vide* briga (1354 CD And. VI p.164; cf. DI 4407.)

longaevae *adv.* (longeve) *diu, per longum tempus* — sokáig, hosszú ideig.

Eandem v<estram> p<aternitatem> Altissimus conservare dignetur longeve et semper ad vota: 1456 TT 1901 p.198. — [1]

longaevitas, -atis *f.* (longevitas) *diuturnitas, longinquitas* — hosszadalmasság, hosszú időtartam.

Meritum prerogativa ceteros precellere et servitorum continuata longevitate pluribus preminere (sic): 1221 PRT I p.650. Propter temporum longaevitatem aut canitatem ignaviam apparent obliviosi: 1432 Zimmermann, Urkb. IV p.481. Tanti itineris longaevitatem dure ... ferens: GREG. GYÖNGY. Vitae p.191. — [3]

longaevus, -a, -um (longenus: 1439 SzSze 2006 p.332; longevus) **1** *de tempore: diuturnus, longus* — hosszú, hosszú; **2** *de hominibus: diu vivens* — sokáig élő; **3** *de rebus: diu manens* — hosszú ideig tartó.

1 Ecclesia eorundem pastorum longevi temporis langore remissa, sive diaeceseos ablati terminis artabatur: s.1093/1404 CD Hung. I p.481. Altissimus ipsam personam v<estram> s<ancitatis> conservet sanam et incolumem per tempora longaeva: 1437 Koller, Hist. Quinqu. III p.358. Protestaciones quoque ... consuetas, quibus ... longevi temporis prescripcio excludi solet, ... facere neglexissent: 1523 MTT VI p.51. **2** Frater Ioannes Alemannus scriptor, longevus in ordine, qui elegantes libros ... cum magna diligencia scripsit: GREG. GYÖNGY. Vitae p.173. **3** Quos longeve fidelitatis experientia et exhibicio devocionis continua gracie nostre reddit commendatos: 1193 Györffy, Chartae p.87. Praepositus longeva gravatus senectute, aliisque debilitatibus inpeditus: 1247/1342 CD patr. V p.21. Ea, quae in longaevam sunt deducenda memoria, scripturae patrocinio fulciuntur: 1338 TT 1908 p.494. In quam Scythiam ... longevi itineris gravitate detentus vix unius integri anni infra revolutionem devenit Chaba: IOH. THURÓCZ 193 (p.57). — [15]

longaminitas *vide* longanimitas

longanimis, -e *patiens, perseverans* — türelmes, kitarató.

Perfecta caritas ... benefica existens et longanimis et sustinens ('Η τελεία ἀγάπη ... εὐεργετοῦσα καὶ μακροθυμοῦσα): CERB. *Max.* I,71. Erat enim copiosus in caritate, longanimis in patientia, pietate rex serenus: *Leg. Lad.* 3 (p.517). Dominorum benignitas circa bene sibi meritis consuevit congrue manum largitatis ampliare, pro quibus intercedit longanimis servicii fidelitas: 1299/XIV *CD Croat.* VII p.359. Dixit enim diabolus peccatori: 'Deus est patiens et longanimis, unde non punit peccata': GREG. GYÖNGY. *Decal.* 2 (p.31). — [6]

longanimitas, -atis f. (longaminitas) *patientia — türelem.*

Spem autem patientia et longanimitas (ὑπομονή καὶ μακροθυμία) *parit*: CERB. *Max.* I,2. Fidelitatis illorum constantiam regia liberalitas congrue remunerat, pro quibus meritorum allegat fidelitas et servitii commendabilis longanimitas favorabiliter intercedit: 1214 *Reg. Arp.* I p.94. Socie pacis ... spem ingerit ... animus maiestatis vestre mansuetudini, modestie et longanimitati dedicatus: IOH. VITÉZ *Epist.* 43,5. Decebat Dei bonitatem manifestare ... patientiam et longanimitatem in expectando peccatores: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XXII,I. — *Nota: i.q. longinquitas, longaevitas — huzamosság, tartam:* Propter longanimitatem temporis in oblivionem fuisset redactus: 1367 *Zala oklt.* II p.14; *sic etiam Dl 67703.* — [16]

longanimiter *adv.* *patienter — türelmesen.*

Legimus ... primo tenorem modestie ... regie bene memorem, item commendatam pacienciam ob quedam parcialia dampna longanimiter tollerata: IOH. VITÉZ *Epist.* 43,4. Misericors Deus expectat longanimiter, ut convertantur homines: PELB. TEM. *Stell.* p.40^v. — [2]

longanimus, -a, -um *patiens — türelmes.*

Vince in caritate odium. Vinces autem ... orans pro eo praecordialiter ad Deum, defensionem eius suscipiens ... et existens longanimus (μακροθυμῶν) quousque nubes pertranseat: CERB. *Max.* IV,22. Erat enim copiosus in misericordia, longanimus in patientia, pietate rex serenus: *Leg. sanct. Hung.* p.8^v. Rector mansuetus sit, patiens, longanimus sive magnanimus: GREG. GYÖNGY. *Epit.* 31 (p.56^r). — [3]

longe *adv.* (longe amplius *pro* longe amplius) **I** *vi locali:* **A** *proprie: procul — messze, távol:* **I** *cum praep.;* **2** *cum verbis;* **3** *iungitur cum 'late' i.q. ubique — széltében-hosszában, mindenfelé.* — **B** *transl. et in imag.:* *multum, valde — sokkal, nagyon:* **I** *cum verbis;* **2** *cum adiectivis;* **3** *cum adverbis.*

II *vi temporali:* **A** *diu — sokáig:* **I** *cum verbis;* **2** *cum adverbis.* — **B** *dudum — régóta.*

I A 1 Incompraehensibile, ... in quo nihil medii reperitur, ... medium vero, a quo prima et media et ultima, longe a philosophorum mediis, quanquam sua virtute hec: GER. p.79. Longe a castro se per quinque miliaria posuerunt: ROGER. 34 (p.577). Sunt in campo quinque mete, ita longe ab invicem, quod de una ad aliam vix videri potest: 1264 *Mon. Str.* I p.516. Scriba vero dicit Ultramontanos omnes, bassam de Szemendria ex Sophia advocasse, et eos non longe a Szemendria constitutos, praestolari caesaris adventum: PETR. VÁRAD p.87. **2** Longe positas terras et famosissimas disperserat: *Leg. Steph. maior* 11 (p.386). Paulo longius eundo, sunt quinque antiquae mete: 1278 *Mon. Str.* II p.89. Non longe aberat ...

Turcus magnus cum exercitu magno: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 39,6. Ab iis te ipsum quam longissime dimoveas (ἀπαγε πορρωτάτω σεαυτόν): IAN. PANN. *Plut. inim.* p.9. — *Nota locum, unde aliquid fit:* Dumque transeuntem turmam a longe aspiciens tueretur, aegroti ... indagines transiebant: SIMON KÉZA 57 (p.179). In ea arce templum ... a longe habens prospectum: GAL. 30,2. — *Vide etiam 'alonge'.* **3** Iste sunt stellę longe lateque discurrentes per orbem: GER. p.89. Licet ad universa loca, divino cultui mancipata, per amplitudinem regni longe lateque diffusa, regie benignitatis aciem debemus dirigere: 1211 *PRT X* p.502. Fama ... virtutum, ... quae ... longe et late praedicantur: IAN. PANN. *Epist.* p.78. Profecto Turchorum regnum non fuisset tam longe lateque diffusum: GAL. 10,7. Leges sunt, quae ... grassatores ac insidiarum pericula longe lateque repellunt: *Tripart.* praef. p.8.

B 1 Quidam ... gramaticorum dicunt, quod Deus timor dicatur: Iohannes vero illorum mendatio longius obviat dicens: Deus charitas est (*I. Joan.* 4,16.): GER. p.15. **2** Gens Byssenorum longe a fide aliena et quasi beluina stultitia carens intellectu: *Leg. Steph. minor* 5 (p.397). Pro isto longe graviore maleficio longe graviore ultio debeat: IOH. LEM. p.13. Longe et in infinitum suis arduissimis inparem et inferiorem meritis remunerationem ... donavimus: 1291 *Mon. Str.* II p.308. Licet ... comes ... pro fidelibus obsequiis ... longe maioribus munificenciis esset dignus: 1295 *Ibid.* p.384. Accipe et illam Diogenis longe philosophicam et civilem sententiam (φιλόσοφον σφόδρα καὶ πολιτικὴν οὐσαν): IAN. PANN. *Plut. inim.* p.8. Et licet nostra tam ambizioso colori merita et obsequia longe imparia iudicemus, ... tamen vehementer laetamur: PETR. VÁRAD p.49. In scribendis pro hac vice literis non ero longior, cum omnia, quae scribenda essent, venerabilis ... Andreas Venrard ... longe clarius et enucleatius, quam per me scribi ... possent, ... explicaturus sit reverendissimae p<aternitati> vestrae: *Ibid.* p.225. Illis tamen longe amplius obligamur: 1497 *Pesty, Szörény* p.123. Minor longe utilitas solet ex eo *praedio* provenire, quam essent expense: 1510 *PRT III* p.629. **3** Beatitudini vestre, quam Altissimus longe feliciter conservet regimini ecclesie sue sancte: IOH. VITÉZ *Epist.* 25,10. Creditibus ... omnibus, quod ... reliquie ... in pulverem fuerint comminute. Sed longe aliter divina dispositione factum est: IVAN. 6^f.

II A 1 Cuperem longius dicere. Hora autem nos expectat et cauma usquequaque conturbat: GER. p.11. Nam, quoad longissime respicere possum praeteriti spatium temporis: SIMON HUNG. 3. Tarentum arce excepta praesidio tenentem Hannibalem astu quam longissime abduxit et urbem cepit ac diripuit (ἀπαγαγὼν πορρωτάτω): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.67. Deinde cum Persicum sive Macedonicum bellum per imperitiam et ignaviam ducum longius (μῆκος λαμβάνοντος) traheretur: *Ibid.* p.69. **2** *Terminus* ab illa parte occidentali protenditur in circuitu usque ad villam longe ante dictam, quae vocatur Becen: 1181 *III. Béla* p.345. Cum longe ante propositum confendi dictam terram habuissemus episcopo: 1254/XIV *CD Arp. cont.* XI p.395.

B Hungariam longe iam oppugnatam vastare parat: IOH. VITÉZ *Or.* 7,105. — [105]

longe amplius *vide vocem praecedentem*

longenus, longeve, longevitas, longevus vide longaeve, longaevitas, longaevus

longincus, longincus vide longinquus

longine vide longitudo

longineus, -a, -um longus, longinquus — hosszú, hossza(dalma)s.

De loco v. spatio ut subst. n.: Meta per eandem aquam vadit ad occidentem per longinea: 1264/1273 CD Croat. V p.295. — Vi temporali i.q. diuturnus: In tam longineo et litiginario processu ... nullus se intromiserat causam in eandem obviare non valente: 1377 Ibid. XV p.290. — [2]

longinquitas, -atis f. spatium longum, distantia magna — hosszúság, nagy távolság: **1** pertinet ad tempus, cum gen.; **2** pertinet ad locum.

1 Ne huius rei veritas longinquitate temporis a posterorum memoria obscuratur: 1281 Mon. Str. II p.151. Necessarium est remedium scripturarum, ne longinquitate temporum clara presentibus futuris reddantur obscura: 1476/1483 Sopron tört. I/5 p.343. **2** De longitudine: Ex iam dicta advocacia Bistriciensi plus quam ex dicta possessione Jablonowa conferret et fungeretur, tum propter vicinitatem prescripte advocacie, tum ipsius possessionis longinquitatem: 1400 Wenzel, Stibor p.118. — De situ remoto v. distantia: Scribamus frequentius, ut longinquitatis dispendium compenset assiduitas: IAN. PANN. Epist. p.87. — [5]

longinquus, -a, -um (longincus, longincuus, longintus, longiquus, longuicus, longuitus) **1** de loco: distans, remotus — hely: messzi, távoli; **2** de tempore: diuturnus, longus — idő: hosszadalmas, hosszú, sokáig tartó.

1 Homo quidam erat in regione longinqua (ἐν χώρῃ τῇ Ἀυσίτιδι): CERB. Ioann. 4 (p.13). Pater ... famā bonā distentus (var.: deportatus) est in longinquas regiones: Leg. Gerh. maior 1 (p.480). Distancia satis longinqua: 1335 Zala oklt. I p.303. Nec non custodia eiusdem vineae propter terram longintam fieri poterat: 1357 CD Croat. XII p.390. Longinqua emenso lustranda est Graecia ponto: IAN. PANN. Paneg. I,93 (p.8). Ungariam dehinc longinquas conterruit urbes: TAUR. Staur. I,466. — Ut subst. sing. et plur. quasi usu adverbiali: Per eandem aquam vadit meta ad occidentem per longinqua, ubi sunt dicti castrenses commetanei: 1263 CD Croat. V p.253. Si vero absens fuerit, vel in longinquo agit: officialis suus iuramentum praestare tenebitur: Decr. 1514. 28(2). **2** A longinquo- rum temporum revolucionibus, scilicet fere septuaginta annorum prius: 1325 Mon. Str. III p.71. In tam longinqua litis ventillatione: 1349 CD Croat. XI p.514. In ipsius litis longuita ventillatione nullus ... se litem in eandem intromiserat: 1390 Pesty, Krassó p.206. In litis longuica ventillatione nullus ... intromisisse dinoscitur: Ibid. p.207. Cocus nostre maiestatis ... propositis suis fidelibus servitiis, ... quibus ipse nobis ... a longinquis temporibus in diversis nostris agendis ... se ipsum reddidit gratum, ... nobilitatis insignia sibi ... dari ... supplicavit: 1414 Mon. herald. I p.35. Ne longinquiore itinere detur occasio malignandi: IOH. VITÉZ Epist. var. 44,12. Vagi clerici ... eo genere questus continue abutuntur, ut divites et honestos homines ... longinquis citationibus implicent: 1468 Matth. epist. Rom. p.80. His atque aliis permultis, quae in rem fuerunt visa idonea, Bleda Atilae fratri longinquo- rem diuturnioremque militiam saepe dissuadebat: PETR. RANS. Epit. Ind. V,10. — Ut subst. quasi usu adverbiali i.q.

diu — sokáig: Ne per longinquum abusu temporis ... iniquitas dominetur pietati: 1262 CD Arp. cont. VIII p.35. — [35]

longintus, longiquus vide vocem praecedentem

longitudo, -inis f. (longine pro longitudine) **1** de loco: magnitudo in longum extensa — hosszúság (a proprie; b 'longitudo Christi': res (e.g. funiculus v. cingulum), quae veram altitudinem Christi — quasi ut eius reliquias — habet, originem fortasse ex mensura S. Sepulcri ducentem — olyan tárgy (pl. madzag v. öv), amelynek hosszúsága megegyezik Krisztus valódi, ereklyeként tisztelt, talán a Szt. Sír méretére visszavezethető magasságával); **2** de tempore: diuturnitas, spatium longum — hosszadalmasság, hosszú időtartam.

1 a Abs.: Scithica autem terra multum patula in longitudine et latitudine: P. MAG. I (p.34–35). Sunt multe mete in longitudine inter terras: 1264 Mon. Str. I p.516. In quo monte per longitudinem directe peragrando pervenit meta ad terram ville Keghe: 1279 CD Arp. cont. XII p.275. Secundum vero suam longitudinem versus meridiem ... iacens possessio: 1329 Sztáray oklt. I p.60. Aedificavimus ambonem muri civitatis 400 ulnas longitudine: 1421 Fejé- pataky, Szám. p.191. Perrexerunt ad aliud longum pratum precedenti prato in longine (sic, recte: longitudine) consimile: 1430 Bártfai, Pest p.163. Que vero ... et orationis longitudinem (μήκος λόγου) habent non ingratham, ea breviter exsequi tentabo: IAN. PANN. Ps. Dem. (p.614). Longitudo in vinculo seu fune maior est, quam spissitudo vel latitudo: Serm. dom. I p.101. Unum iugerum ... continet in sua longitudine septuaginta duas; in latitudine ... duodecim mensuras, seu ulnas regales: Tripart. I,133(48). — Cum gen.: Ob ardorem dierum canicularium et longitudinem vie fidelium hesitaret arbitrium, et in Albensem ecclesiam, que propius erat, videretur esse declinandum: Leg. Lad. 8 (p.522–523). Pro modo longitudinis ipsius insule: 1262 PRT II p.320. Terminus protenditur versus orientem usque ad longitudinem unius iugeris ad duas metas: 1273 CD Arp. cont. IX p.21. Per hunc locum potok dictum in spacio longitudinis unius iugeris eundo pervenis ad pontem Budahida dictum: 1294 Ibid. XII p.553. Curie longitudo facit triginta sex mensuras cubiti, ... latitudo vero viginti tres: 1299 Mon. Str. II p.458. **b** Et ubi nobis scribitis, si m<agnificia> d<omina> Margaretha ... reliquias sew longitudinem Salvatoris dedisset, non equidem dedit, nec litteras nostras, si illac pro prefata longitudine Christi mitteremus, prodesse scimus: 1524 Békefi, Népoct. p.413. **2** Longitudo (Ἡ ... μακρότης) autem vita aeterna: CERB. Max. III,2. Statim dux Arpad ... omnes equos suos longitudine dierum fatigatos ... pascere precepit: P. MAG. 44 (p.88–89). — [82] [Bellus–Kondákor]

longiturne adv. diu — sokáig.

Optamus vestram sanctitatem ... ecclesiam Dei longiturne et feliciter regere: PETR. VÁRAD p.28. — [1] [Bellus]

longiturnitas, -atis f. longinquitas, diuturnitas — hosszadalmasság, hosszúság, sokáig tartás.

Quorum progenies ... nulla praetereuntium temporum longiturnitate notari potuit vacillasse (sic): 1438 Kátóna, Hist. crit. XII p.849. Propter longiturnitatem temporis desolationis supra murum ... plantulae arborum excreviscent: Hist. O. Carth. p.76. — [2] [Somogyi]

longiturnus, -a, -um diuturnus, longe durans — hosszú, hosszú ideig tartó.

Quia ... per longiturni (*var.*: diuturni) temporis abusum et inadvertentiam ac negligentiam ... multa gravamina *illata sunt*: *Decr.I.1435. 22.* Quam possessionem longinquam etiam pars adversa ... per se confitebatur longiturnam possessionem ... fuisse possessam: 1474 Zimmermann, *Urkb.* VII p.2. Ut ex hoc restituta, sibi et ecclesiae suae debita dignitate, longiturnis vexationibus, quas perpessus est, possit se ... commodius sublevare: PETR.VÁRAD p.3. Conservet Omnipotens p<aternitatem> v<estram> ... longiturnam et felicem sub auspicio domini nostri sanctissimi summi pontificis felicissimo regimine: *Ibid.* p.39. Vos ... longiturno tempore felicem ducere vitam ex animo optamus: *Ibid.* p.274. — [10]

longuicus, longuitus vide longinquis

longus, -a, -um **A** *vi locali*: **1** non brevis, qui extenditur in longitudinem v. altitudinem prolixus, magnus, amplus — *hosszúra v. magasra nyúló, hosszú* (**a** de rebus; **b** de hominum statura v. parte corporis; **c** de rebus abstractis); **2** remotus — *távoli*. — **B** *vi temporali*: diuturnus — *hosszú ideig tartó*: **1** de aetate, die sim.; **2** de labore, morbo; **3** de hominibus; **4** 'longum est cum infinitivo'. — **C** *ut subst. n.*: **1** usu quasi adverbiali cum praep. 'in' v. 'per' de loco — *valaminek a hosszában, mentén*; **2** de tempore: diuturnitas — *hosszú időtartam*.

A 1 a Deinde recto itinere per litus Scezkov usque ad longam vallem *marchia tendit*: s.1067/1267 *Dipl. Hung. ant.* I p.183. Aquas *dedi* ... cum pratis et pascuis. ... latissima enim et longa sunt ad pastum animalium: 1075 /s.1217 *Ibid.* p.214. *Meta* inde in bono et longo spacio per montem girando ... pervenit ad quendam magnum montem: 1253/1525 *CD Arp. cont.* XI p.391. Propter longam viae distantiam: 1264/1282 Zimmermann, *Urkb.* I p.91. A quo descendendo per eundem rivulum versus orientem per longum spaciū pervenit ad primam metam: 1278 *CD Arp. cont.* XII p.245. Ponitis ... ibidem longum registrum donatorum: IOH.VITÉZ *Epist.* 78,19. Numerosam classem ... cogunt, ... in qua onerarie septuaginta, longe relique fuere: BONF. II,5,213. Longa *figura* est character quadrangulus dimidium maxime ponderans, dextrorsum, ut maxima, virgulata: MONET. p.D,5. Illic tecta nitent gemmis, rutilisque smaragdis, / atria longa patent, lumina pulchra micant: MART.THYRN. *Ad procer.* I,387–388. **b** Erat enim ipse Almus facie decorus, ... staturā longus et gracilis: P.MAG. 4 (p.39). Artaxerxes, cognomento Longimanus eo, quod alteram manū habuit longiorem (*χειρα μακροτέραν ἔχειν*): IAN.PANN. *Plut. dicta* p.34. **c** Multa ad pauca reducendo, ac longa ad brevia et modica succincte restringendo: 1406 *CD patr.* VII p.433. — *In imag.*: In Sanctam Matrem Ecclesiam munificencie ramos longiores extendimus: 1293/1313 *CD Arp. cont.* V p.81. **2** Plures eo venerunt / ... / a longis regionibus / eique servierunt: MÜGELN 8 (p.238).

B 1 *Ut etiam* cautela in hoc facto adhibeatur, nec veris falsa permisceantur vel res iuste peracta temporum longa successione ab humana subtrahatur me<moriam>, ... precepimus hoc factum testimonio litterarum commendari: s.1135 *PRT VIII* p.274. Quoniam generatio preterit et generatio succedit, iure igitur ac iuste longa etas patrum precedentium curavit statuta ... sua ... oblivione defendere: 1156/1412 *Sopron vm.tört.* I p.1. Quicquid ei

coniugi reliqui ex mea substantia, labente longo tempore expendatur, ex ea deerit, ab ... abbate ... quero, ut ... a mea data elemosina visitet eam: s.1171/1334 *PRT VIII* p.275. Longo autem post tempore de progenie eiusdem regis Magog descendit Ugek: P.MAG. I (p.35). Nam inveniuntur in locis plurimis usque ad tempora longiora ossa denigratis pellibus non consumptis involuta pro eo, quod quibusdem bestiis esce placide non existunt, nisi aliter destruantur: ROGER. 30 (p.573). Apostolicam sanctitatem vestram incremento ecclesiae Dei ... sed etiam per longa saecula feliciter, et cum gloria triumphare iubeat: PETR.VÁRAD p.36. Pausarum alia ... longa. ... Longa est virgula tres lineas duabus intermediatis spaciis concludens: MONET. p.D,8. Accedant querulae Pylii quoque longa senectae / tempora staminibus numine parta meis: MART.THYRN. *Ad procer.* II,265–266. — *Per pleonasmum*: Longa diuturnitas dierum et temporum: 1285 *Mon. Str.* II p.193. **2** Tunc Bothond longo labore belli fatigatus, miro modo infirmari cepit, ex luce migravit: P.MAG. 56 (p.113). Ego Mochuna, longe infirmitatis oppressus dispendio: c.1225 *CD Slov.* I p.226. Ex longa et aprobata consuetudine regni nostri: 1282 *Mon. Str.* II p.153. Ad culmen pertinet regie maiestatis illos fecundiori favoris refovere, quos labor prolixior et longiora stipendia fecerunt ceteris anteire: 1283 *Reg. Arp.* II/2–3 p.310. De illo bello, quod communiter longum bellum vocatur: IVAN. 2^B. Siquidem, inquit, tua nobis foret iuventa, verum longa me experientia (*αἱ δὲ πολλάί με πείραι*) prohibet cum ordinata phalanga ex itinere congregari: IAN.PANN. *Plut. dicta* p.70. At ubi distensis velis pelago me commisi scripturarum, magnum me inveni certe onus assumpsisse, et quod credebam astrando comprehendere, longo sulcatu ponti (*sic ed., recte forsā*: portui) vix inveni: VALENT.HADN. *Calcul.* p.34. **3** Concordie et amoris dulcedo inter ipsum regem Boemie et nos propagines faciat longiores: 1271/1272 *CD Arp. cont.* III p.254. **4** Actum est ... in presentia eorum, quorum nomina sunt hec: ... Heindricus comes curialis, Appa ... et alii quamplures, quos enumerare longum est: 1150 *PRT I* p.599–600. Cum longum esset universa eius servitia litterali oraculo recitare, quaedam de hiis, intuitu quorum donatio digne facta debet inconcussa ... permanere, curavimus presentibus annotari: 1250/*XVIII Reg. Arp.* I p.277. — *Nota*: Plures etiam articulos, qui longum erant ad scribendum ipsum privilegium tenente et habente: 1283 Zimmermann, *Urkb.* I p.146. Consideratis ... servitiorum meritis ... magistrī ... nobis impensis, que per singula longum essent enarrare: 1287 *Reg. Arp.* II/2–3 p.385. — 'Longior est' i.q. pluribus verbis utitur — *bőbeszéddű*: Ne sim longior (*ἴνα δὲ μὴ μακρολογῶ*), aio oportere omnes vos ad bellum parare: IAN.PANN. *Dem.* p.53. Longiores esse nos in scribendo oporteret, nisi hic Philippus ... isthuc proficisceretur: PETR.VÁRAD p.142.

C 1 *Terminus* vertitur ... ad (sulcum: *add.* D) longum, qui dicitur 'huzeu brazda': s.1086/1135–1171 *Dipl. Hung. ant.* I p.251. Prepositus habebit ... duas mansiones in longum ripe: 1230 *Mon. Str.* I p.273. Inde protenditur *meta* iuxta eundem fluvium ad orientem per longum: 1250 *Ibid.* p.384. Nemprot avus Hunorum, / me recolo legisse, / triginta cubitorum / in longum extitisse: MÜGELN 5 (p.236). **2** Ne mora in longum protracta huiusmodi maleficiis occasionem prestet: 1476 Békefi, *Pilis* p.435. Causa

in longum protrahi serpereque consuevit: *Tripart.* II,71(5). — [136]

lonka, -ae f. (lonca, lonqua) (vox palaeoslavica, vide *Lex.Lat.lug.* p.673) *nemus, pratum, vallis nemorosa — rét, fás völgy.*

Abhinc infra ad quamdam longam lonkam *procedit meta: 1361 CD Croat.* XIII p.124. Usque unam viam et lonquam ipsius Egidii protenditur fenetum: *1370 Ibid.* XIV p.266. Infra vero predictarum loncarum ... una lonka filiis Iacobi, alia Egidio: *Ibid.* p.267. — [6]

loqua vide vocem praecedentem

loquacitas, -atis f. *garrulitas, multum vel volubiliter loquendi facultas — fecsegés, locsogás.*

Odio cum curiositate etiam loquacitas inest (τῷ δὲ μισεῖν ... καὶ τὸ λαλεῖν ἔνεστιν): IAN.PANN. *Plut.inim.* p.14. Si prolixior vel incultior, quam decuisset, fui, det mihi veniam et prolixitatem quidem loquacitati, inelegantiam vero ... occupationibus ascribat (*sc. lector*): *1508 BRÖD. Epist.* 3 (p.46). Per vicium ... loquacitatis perdit homo devotionem: GREG.GYÖNGY. *Epit.* 34 (p.58^v). Homerus ... Thersiten ... sine iudicio et sine modo loquentem cum loquacitatis, tum deformitatis damnat: ADR.WOLPH. p.298. — [7]

loquax, -acis *garrulus, verbosus — fecsegő, böbeszedű.*

Dies per omnes / rauca praedicat altus e cathedra, / Albertus pater et loquax Rubertus: IAN.PANN. *Epigr. (Mayer)* 159,15–17. Quem fama loquacibus alis *evexit*: TAUR. *Staur.* II,4. — [5]

loquela, -ae f. (loquella) **1** *loquendi facultas — beszélőképesség;* **2** *loquendi actus v. effectus, i.e. sermo — a beszéd mint cselekvés, illetve annak eredménye.*

1 Surdis auditum, mutis loquellam, claudis dedit gressum: *Leg.Lad.* 9 (p.524). Quomodo filius ... viribus destitutus loquellaque privatus cum fuisset: *1459–1465 Bálint, Szeged* p.116. **2** Dilatare possumus *figuram mediocrem*, declinando parum ab exquisitis eloquiis, ... non pertingendo tamen cotidianam et incomptam loquellam: IOH.LEM. p.15. Filii et eorum posteritas ... statura et colore Hunis similes tantummodo parum differunt in loquella, sicut Saxones et Turingi: SIMON KÉZA 4 (p.144). Vastus et incendia committunt, ... que vix loquela promi possent: *1329 CD And.* II p.394. Pannonicos tandem ritus patriamque loquellam / extinguat flemmis (*recte: flammis*) perfidus ille vagis: MART.THYRN. *Ad procer.* I,11–12. — *Nota: i.q. vox — szó:* Nostre loquelle frivoles non inveniantur: *1259/1469 CD patr.* II p.6. Humanasque fere miratur in ore loquelas: *XIV Dankó, Hymn.* p.264. Medias supplex abruptit turba loquelas, / arma micare foro, nec iam revocabile factum / vociferans: IAN.PANN. *Paneg.* 2,1273–1275 (p.128). — [27]

loquella vide vocem praecedentem

loquo vide loco

loquor, -i, locutus sum (locor; loquutus pro locutus)

A intrans.: *fari, dicere, verba facere — beszél, szól.* **1** *subi. homines (a abs.; b de aliqua re; c cum adv.; d dat.; e abl.; f pro aliquo; g ad aliquem v. aliquid; h cum aliquo); 2* *subi. scriptum. — B transit.:* *dicere — elmond, elbeszél.* **1** *subi. homines.; 2* *subi. scriptum.*

A 1 a De his, qui murmurant vel locuntur in ecclesia hora misse: *Decr.c.1010. capit.* p.142. Utrumque ut autem admittatur, ex utroque auctoritas loquatur: GER. p.3. Se-

cundum autem quod visus, sic etiam locutus: *Ibid.* p.114. Paulus filius ... nondum habuit etatem loquendi, sed pater eius respondebat pro eodem: *1309/1342–1382 CD And.* I p.179. Quotidianum ferme michi periculum venit, ut

5 oratoris ... nomen sanctum honestumque ... observetur, tutusque ei et liber aditus, exitus quoque ac libera loquendi, tacendi, standi abeundique facultas deferatur: IOH.VITÉZ *Epist.* 71,11. Apud Hungaros ... eadem loquendi forma vel exigua admodum differentia est: *GAL.* 17,12.

10 **b** Fides ergo, de qua loquor, hec est: *Inst.mor.* 1. Multi loquuntur de Deo, nec sunt in Deo, quemadmodum illi non sunt, qui de mundo loqui non cessant: GER. p.17. De illis loquor: *1146 PRT I* p.598. Locutus est maiestati sue multis bonis et convenientibus verbis de his, que ad pacem

15 ... digna videbantur: IOH.VITÉZ *Epist.var.* 43,1. Verum de eis rebus ut in speciali loquar: *Id. Or.* 11,29. Demiratus equidem sum, tot doctos huius saeculi viros (de Italicis loquor) ... opus tam necessarium praeterisse: IAN.PANN. *Plut. dicta* p.31. **c** Ut canonici in claustris et capellani in curia literatorie loquantur: *Syn.c.1100.* 5. Ut exemplariter loquamur, quicumque absque verborum copia dictare laborant, assimilantur eis, qui colores disponere moliantur, ubi materia non subsistit: IOH.LEM. p.6. Ut laicaliter seu vulgariter loquamur, vox populi, vox Dei et fama vulgi speciem obtinet propheticie: *1253 Mon.Str.* I p.408. Sic igitur loquendo apercius due certabant partes pro ecclesia Agriensi memorata: IOH.VITÉZ *Epist.* 24,16. Quamvis balbutiens loquar: NIC.BAR. 3. **d** Iumenta vero inbecilles et rudes et sine alterius eruditione nil spiritualmente considerare potentes, ... quibus divinus Paulus loquitur

25 dicens: GER. p.86. Item sepius conquerebantur, quod rex ... ordinavit, quod ... nobiles in sua curia negotium movere aut sibi horetenus loqui nequirent: ROGER. 6 (p.556). Cancellarii ... pro eo, quod nisi pro ipsos requisitos regi loqui poterant, deprimebant ... aliquos: *Ibid.* *Sorores* audiverunt sanctos loquentes sibi *Helena* et colloquentes cum ea *Helena* de vita sua: *Leg.Hel.* 19 (p.19). Nec dormiebat, nec comedebat, ... nec alicui persone volebat loqui: *Inqu.Marg.* p.260. **e** Nam, ut te digno, fili, more loquar: palpas certe, ymmo et quasdam mihi cudis alapas: IOH.VITÉZ *Epist.* 1,39. Sique voles nitidus, Attica lingua loqui: VALENT.CYB. *Carm.* I,4. **f** Pro ... Matheo parvulo, qui pro se loqui nondum poterat: *1282 Mon.Str.* II p.158. Recordare mater et patrona / ut loquaris pro filiis: *XIII? Dankó, Hymn.* p.283. — *Nota:* Audivi regem ad perditionem tui loqui: *Decr.c.1031.* 19. **g** Quia semel cepi ad dominum m<eum> loqui, loquar et adhuc humiliter supplicando: *1146 MIÖG* p.376. Cato Maior apud populum in luxuriam et sumptuositatem invehens, durum ait esse ad ventrem loqui (λέγειν πρὸς γαστέρα) aures non habentem: IAN.PANN. *Plut. dicta* p.70. **h** Cumque observaret tempus, quo eum perderet, loquens secum in dolo, quod ipsum Chanadinum non latuit: *Leg.Gerh.maior* 8 (p.490). Verum opto, ut vosmet superinde vobiscum loquamini: IOH.VITÉZ *Epist.* 58,7. Super quibus omnibus latius locutus sum cum ... domino praelato Andrea: PETR.VÁRAD p.171–172. **2** Quoddam privilegium a capitulo Wachiensis loquens: *1269/1343 CD patr.* VIII p.120. Tenorem litterarum a domino rege loquendum sub annuleo sigillo ... nobis demonstravit: *1336 CD And.* III p.252. Ipsa tria privilegia dictorum capitulorum ... pro eorum par-

tibus et iuribus loquentia prorsus haberentur: 1346/1416 *Sztáray oklt.* I p.195. Dimissi vobis quasdam duas litteras loquentes ad octavas omnium sanctorum pro parte ... Michaelis, ... de quibus faciatis fieri unum iudicalem: 1404 *Zsigm. oklt.* II,3432. Litteras ... nobisque loquentes et directas: 1412 *Haz. oklt.* p.357. Vestra noverit serenitas litteras ... nobis directas et loquentes ... recepisse: 1464 *Melczor okm.* p.89. Rediit ad me ... episcopus Tininiensis cum litteris vestre sanctitatis, quarum prima pars de facto fidei, secunda de ecclesiasticis iuribus loquebatur: 1465 *Mátyás lev.* I p.109. *Exhibitio* litterarum ... sub uno sensu et forma verborum loquentium in diversis terminis emanatarum: 1466 *Balázsy, Heves* p.243. Dareus ... in alias autem litteras incidit ita loquentes (γράμμασι δὲ ἐτέροις ἐνέτυχε τάδε φράζουσιν): IAN.PANN. *Plut. dicta* p.34. Nos litteras ... domini Wladislai ... regis ... preceptorie egregius et nobilibus Michaeli Emreffy, ... Georgio Horwath ... loquentes ... summa cum reverentia recepimus: 1500/1503 *Podmaniczky oklt.* I p.361–362. Prepositus ... presentavit ... litteras ... missivas nobis loquentes: 1514 *Mon.rust.* p.84.

B 1 Quod Salvator loquitur: GER. p.121. Cumque adprehendissent regem, adduxerunt ad regem Babilonis in Reblata, quæ est in terra Emath, et locutus est ad eum iudicia: *Ibid.* p.161. Adversariorum insidiis (non ignota loquimur) prepediti, vestre paternitatis iudicium expetere usque nunc distulimus: 1199/XVIII *CD Arp. cont.* VI p.200. Zaculi in Graecia perisse Chabam putaverunt, unde vulgus adhuc loquitur in communi: „Tunc redire debeas, dicunt recedenti, quando Chaba de Graecia reverteretur”: SIMON KÉZA 21 (p.163), cf. *Chron. saec. XIV.* 21 (p.279). Nec sciret, quid loquerentur: 1296 *Mon. Str.* II p.336. Quod audimus, loquimur, et quod vidimus, testamur: 1346 *TT* 1911 p.496. Propositi huius ... indicem me apud sanctitatem vestram ingero, quid agendum magis, quam quid loquendum sit, considerans: IOH. VITÉZ *Epist.* 36,14. Licet multi multa loquantur, verior tamen et famosior opinio est, quod etc.: IVAN. 3¹. Ne, qui loquuntur, quae volunt (ἴνα μὴ λέγοντες ἂ θελοῦσιν), audiant, quae non volunt: IAN.PANN. *Plut. inim.* p.11. Duos adolescentes ... audisset multa contumeliosa de se ... locutos (πολλὰ βλάσφημα περὶ αὐτοῦ ... εἰρηκέναι): *Id. Plut. dicta* p.38. Super quibus idem Philippus plura loquetur: PETR. VÁRAD p.70. *Anaxagoras* fuit argutus sic de coelestibus ausus, / tam nimium leviter talia verba loqui: MART. THYRN. *Ad procer.* I,273–274. **2** Quoniam unicum est oblivionis remedium scriptura, que calumpniis infert silentium et modum contentionis explicans, sua serie loquitur presentibus et posteris veritatem: 1326 *Mon. Str.* III p.73. Litteras ... loquentes foundationem et dotationem claustro de Ongwar: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.87. Tunc viguit probitas regno, constantia, virtus, / maior quam possint carmina nostra loqui: MART. THYRN. *Ad procer.* II,261–262. — [149]

loquutio, loquutorium vide locutio, locutorium

loquutus vide loquor

lora vide lorum

lorica, -ae f. **1** θώραξ — páncél, vért; **2** miles loricatorum — páncélos katona.

1 *Proprie*: Si veros (*recte*: veras) XL pensas possint committes colligere, militem absque lorica educunt: *Decr. a.* 1104. 40. Lorica illum circumdedit et eam, ut corpori

firmius adhereat, V catenis ferreis circumcinxit: *Leg. Emer.* 7 (p.457). Galeam et lorica cum caligis ad missas celebrandas designavit: 1199 *CD patr.* V p.2. Filii predicti ... armis militaribus induti, scilicet loriceis, capellis de ferro, clipeis, lanceis, arcubus et sagittis ... venirent: 1252 *CD Arp. cont.* VII p.342. Opus ... militem ducis nomine Petrum audacissimum ... radiante lorica et deaurata galea perspicuum ... singulari certamine superavit: *Chron. saec. XIV.* 118 (p.385–386). Unam lorica ... necnon arma, vestes et alias res ... auferris fecissent: 1410 *PRT III* p.444. Et lorica induebatur: ANDR. PANN. p.56. Tubicinor purgavit aliquas loricas: 1501 *Rechn. Hermannstadt* p.356. Ictibus a crebris loricae abiire trilices: TAUR. *Staur.* III,21. *Frater portavit* semper ad carnem ... lorica: *Chron. F.M.O.* p.235. — *In imag.*: Unde succinctos lumbos in veritate precipit habere, ... et indutos lorica iusticie: GER. p.46. Ille lorica fidei populum induerat, iste terrene ambitionis superfluenta cingulo iusticie precegebat: *Decr. a.* 1104. praef. p.183. **2** Comes ... cum quatuor loriceis nobis serviat. ... Quot ex loriceis defuerint, in alio exercitu totidem recompenset: 1193 *III. Béla* p.347. *Iobagiones* una cum aliis cognatis eorumdem a servitio castris exemptis in exercitu nostro sub vexillo regio cum decem loriceis nobis servire teneantur: 1245/1264 *Reg. Arp.* II/1 p.21. Servicia cum loriceis in regno: s.1251/1270 *CD Arp. cont.* XI p.372. — [49]

loricator, -a, -um **1** adi.: lorica tectus — páncéllal fedett; **2** subst. m.: miles lorica instructus — páncélos katona.

1 Iacebantque loricati homines in fluvio tamquam trunci: *Chron. saec. XIV.* (V) 156 (p.441). **2** Comites ... loricatorum unum regi de sumptu illo procurant: *Decr. a.* 1104. 40. In exercitu nostro quindecim loricatorum et centum pedites vernaculos expeditos habebunt: 1224 *CD Croat.* III p.239. Cum enim vidissent Cuni magnam multitudinem loricatorum, timuerunt valde ceperuntque festinare: *Chron. saec. XIV.* (V) 135 (p.409); IOH. THURÓCZ 396 (p.115). — [6]

loriceus, -a, -um ferratus, thoracatus — páncélos, páncél-.

Femoralibus loriceis se stringebat: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.175. — [1]

loridus vide luridus

lorum, -i n. (lora) **1** frenum, habena — gyeplő, kantár; **2** manubrium, corrigia — tartószíj, fogantyú (pajzson).

1 Si quis autem cursorem verberaverit, LV pensis, si lora retemptaverit, decem pensis puniatur: *Decr. a.* 1077. 28. Alter per latrones ... loris durissimis strictissime colligatus ... est: VALENT. HADN. *Mir.* 29 (p.90). Comparavimus decem loras vulgo 'gyeplew' pro necessitate magne domus: 1523 Iványi, *Győr* p.39. **2** Agrum etiam ipsorum supinum et diffusum belli orchestram nuncupabat, quasi aliter eum obtinere non possent, nisi clypei loro manum insertam haberent (ἄν μὴ τὴν χεῖρα διὰ πόρπακος ἔχωσι): IAN.PANN. *Plut. dicta* p.64. — [6]

losung vide vocem sequentem

losunga, -ae f. (losung, lozunga) (Germ.) tributum — adó.

Notandum, quod iudex Hainczmannus magistro thavarnicorum persolvit centum et 60 flor<enos> aureos de lo-

sunga anni praesentis: 1365 Fejérpataky, *Szám.* p.7. Item 59 et ducentos flor<enos> pro lozunga et expensis: *Ibid.* Iacobus Sellator fecit plenam rationem civitati de losung quatuor villarum: 1401 *Ibid.* p.114. Domini propinaverunt hominibus Baliczky, qui hic fuerunt super festo Beati Georgii pro losunga in vino medias 22 facit fl<oreno> 6 den<arios> 16: 1432 *Ibid.* p.306. — [12] *[Bellus]*

lot, loth vide vocem sequentem

lotho, -onis *m.* (vox Hung.: lat) (locto, lot, loth, lothus, loto, lotto) *species ponderis, decima sexta pars marcae — lat, fél uncia (súlymérték), a márka 1/16 része.*

Nunciis vero, quos regia maiestas ad dictam pecuniam colligendam statuerit, singulis diebus, quibus ibidem moram fecerint, tres lotones pro eorum expensis solvere non recusent: 1244/1317 Zimmermann, *Urkb.* I p.34. Solvit unum loctonem argenti: 1332–1337 *Rat.coll.* p.93. Solvit XIII lottos Vyennenses: *Ibid.* p.286. Nota quod summa universa facit 300 flor<enos> sine lot et sexaginta flor<enos>: 1378 Fejérpataky, *Szám.* p.22. Unum calicem argenteum deauratum unam marcam et sex lotones argenti ponderantem: 1419 *Zsigm.oklt.* VII,757. Ipsi autem coram me dederunt aurifabro III lothones argentei et II florenos: 1458 *Sopron tört.* 1/4 p.306. Ad quam *phaskam* ... appositum est ... emptum apud dominum Thurzy trium marcarum Ung<aricalium> et IIII lothi, demum ... emptum est de argento III 1/2 marca Ung. minus uno loth: 1500 *MTT XXVI* p.11. Qui ... de voluntate regia monetis in vero pondere seu liga quatuor lothorum cudi fecerunt, si iustam rationem de illis dare potuerunt, absoluti habeantur: *Decr.* 1525. 21. Hanc summam ... regine ex medietate lucri cusionis monetarum nostrarum octo lothonom restituendam ... deputamus ... per presentes: 1526/? *Brüsszeli okmt.* I p.33. — *Idem ac lotho, forsán abbreviatio pro plurali genitivo istius vocis:* Aurifabri ... additionem ... duorum lottum et mixtionem de cetero cupri dimittent et precaveant: 1522 *TT* 1899 p.382. — [34] *[Bellus–Kondákor]*

lothos, -i *f.* *species arboris, λωτός — fafajta.*

Prima meta oritur de ipsa aqua Wacha, et desinit super quandam arborem, que vocatur lothos: 1105–1116/XIII *Dipl.Hung.ant.* I p.381. — [1]

lothus vide lotho

lotio, -onis *f.* (locio) *actus lavandi — (meg)mosás.*

Si ... prius finiatur locio, quam cantata sunt omnia, nichilominus cantentur. Postquam autem prelati pedes omnium laverit etc.: *Agenda 1311.* fol.36^v. *Succustos* tenetur praeparare aquam et linteum pro lotionem pedum in coena Domini: *Visit. Str.* p.30. Inuncto convalescente loca inuncta laventur et aqua lotionis in ignem mittatur: *Syn.* 1450. p.7. Unum caldarium pro locione vestium inventum est: 1494/? *Wenzel, Fuggerek* p.78. Manus ... frequenti indigent lotionem; monent nos, quod nostras conscientias et opera, frequenti lavemus confessione: *Serm.dom.* I p.51. Fratres annuatim in die Iovis magna mandatum de lotionem pedum ibidem cum humilitate peragunt: *GABR.PECHW.* p.20^f (v). Tempore rasurae vel lotionis caput scapulas non denudent fratres: *GREG.GYÖNGY. Vitae* p.124. — [9]

lotium, -i *n.* *urina — vizelet.*

Qui nil sapiunt, nisi lotium equorum: *GER.* p.158. — [1]

loto vide lotho

lotor, -oris *m.* *lavator, qui lavat — mosó, aki mos.*

CXXXVIII mansus cocorum, ... aurificum, ... pastorum, lotorum, pelliparium: 1093 *Dipl.Hung.ant.* I p.301. Pronuntiavimus etiam, quod ... lotores vestium altaris, nec non indumentorum sacerdotalium non ad ampliora servitia vel debita compellantur: 1254/1259 *PRT VIII* p.292. Lotori vestimentorum regie maiestatis ... dedi fl<orenum> I: 1525 *MTT XXII* p.94. — [8]

lotrix, -icis *f.* *mulier, quae lavat, lavatrix — mosónő.*

Due mulieres ... essent lotrices eiusdem ecclesiae: *Reg. Var.* 209. Lotrix ... fl<lorenos> III den<arios> XX: *Bakócs-cod.* p.356. — [6]

lotto vide lotho

lotura, -ae *f.* **1** *lavatio, lotio — mosás;* **2** *aqua ad lavandum usu recepta — mosóvíz.*

1 Per manus ... Blasznovi ab lotura camisiarum dedi IIII den<arios> Ung<aricales>: 1500 *MTT XXVI* p.23.

2 Lavanda sunt sepius ista et loturam panni abstergentis calicem mittere debent in piscinam sanctam: *GREG. GYÖNGY. Dir.* p.g.IV^v. — [3] *Vide etiam* lavatura.

lotus, -a, -um *lautus — megmosott.*

Prior vero pedes lotos abstergat lintheo: *Agenda 1311.* fol.29^f. — [2]

losunga vide losunga

lubenter, lubentius vide libenter

lubitum, lubitus vide libitum

lubricitas, -atis *f.* *transl. de rebus abstractis: inconstantia, labilitas — állhatatlanság, változandóság.*

Temporis lubricitas thensaurarium (sic) memorie propter individuorum corruptionem non patitur in humano corpore perempnari: 1276/1318 *CD Arp.cont.* XII p.702. Qui etiam in detestationem carnalis lubricitatis nullum vicio sodomitico in hac nativitate nocte laborantem vivere permisit: *PELB.TEM. Pom.sanct.hiem.* XIX,C. Videtis ... instabilitatem temporis, mundi lubricitatem: *GREG. GYÖNGY. Vitae* p.110. — [3]

lubrico, -are **1** *transit.: aliquid lubricum facere — csúsóssá tesz;* **2** *intrans.: lubricum esse, labi — siklik, csúszik.*

1 Stravit proprio sanguine lubricatus: 1283 *CD Croat.* VI p.431. **2** *Transl.: Non per viam publicam, per quam Hungarica natio lubricabat, ... ad portam Danubii festinabat:* *ROGER.* 28 (p.571). Ut inexercitatis ... animis, perinde ac lubricantibus (οἷον ὀλισθάνουσι καὶ διαρρέουσιν) ... fortuita quaedam evolent verba: *IAN.PANN. Plut.inim.* p.15. — [3]

lubricus, -a, -um **A** *adi.: 1* *proprie: levis — csúsózós, síkos;* **2** *transl. et in imag.: inconstans, labilis — állhatatlan, bizonytalan, ingatag (a de rebus abstractis; b de homine).* — **B** *subst. n.: inconstantia, instabilitas — állhatatlan, bizonytalan természet.*

A 1 *De rebus:* Haec ego tum cuperem disiungi basia, quando / desereret concham lubrica concha suam: *IAN.PANN. Epigr.* I,204,5–6 (p.549). Facilius cadit homo, quando via est labilis, vel lubrica aut humida: *Serm.dom.* I p.51. Puer ... lubrica glacie collapsus ultimam (sic ed., recte: lacunam) subito casu[s] inversus vitam gurgitans epotavit innoxiam: *VALENT.HADN. Mir.* 5 (p.68). **2 a** *Divine pietatis providentia, ... ne lubrica microcosmi materia per devia laberetur, aut naturalis affectionis invicem igniculus sine dilectionis fasciculo (orig.: fascisculo) solveretur, ...*

legem instituit matrimonii: 1274 CD Croat. VI p.93. La-
bens et lubrica mens hominum: 1331 TT 1910 p.465. Heu
peragunt quales lubrica fata vices: IAN.PANN. Epigr. (Ma-
yer) 309,2. Spes lubrica nobis / spondet adhuc, quod iam
res dedit ipsa tibi: *Ibid.* 324,5–6. Ne elatus tantum lubrico
fortune confidat, ut ulterius subinde ruat: BONF. I,1,218.
Et adhuc nescis, dux improbe, nescis, / lubrica et insta-
bilis quam sit sors: TAUR. Staur. I,515–516. **b** Luther
lubricus alias ac inconstans homo ... stulte ... Paulo ...
apostolo non inferior a pluribus iactabatur: 1521 Mon.eccl.
p.25.

B Sanctus Stephanus Deo se devovit / ab adolescentia,
/ nilque lubricum cognovit / ipsius infancia: XIII Dankó,
Hymn. p.198. Ne per oblivionis lubricum memoriā ho-
minum ... evulsa in sempiternum scrupulum dilabantur:
1422 CD patr. V p.210. — [25]

lucellum, -i n. *lucrum modicum — kis haszon.*

Quicquid lana tibi, quicquid tibi tela lucelli / attule-
rat, merces erudientis erat: IAN.PANN. Eleg. I,6,101–102
(p.292). — [3]

lucentius, -i f. *species arboris: carpinus — fajajta: gyertyán.*

Ubi essent tres arbores lucentii vulgariter gyartyamfa
dicte: 1358/1359 CD Croat. XII p.478. — [1]

luceo, -ere, **luxi** *fulgere, nitere — fénylik, ragyog:*
1 *proprie;* **2** *in imag. (subaudito sensu docendi).*

1 Talis terra divortium generat inter lucem et splendor-
rem, cui spera celi non lucet: GER. p.70. Duobus can-
delabris ante se lucentibus in spalmis (*recte*: psalmis) Deo
decantandis vigilabat: Leg. Emer. 1 (p.450). Togora autem

fluvijs discurrit ... per desertas silvas, paludes ac montes
niveos, ubi nunquam sol lucet propter nebulas: SIMON KÉ-
ZA 6 (p.146); IOH. THURÓCZ 63 (p.26). Melius ... esset,
quod candela inaccensa permaneret, quam succensa non
luceret: *Serm. dom.* I p.2. Illic centenis stat porticus alta
columnis, / calcatus nimium sub pede lucet onyx: MART.
THYRN. Ad procer. I,389–390. — 'Die lucente': *luci — fényes nappal*:
Quia die lucente familiares ipsius Iohannis in
armis incidere vidisset Iohannes: 1424 CD Károlyi II p.90.

2 Splendor doctorum Hieronimus et lux inter rutilantissi-
ma celi sidera clarius omnibus lucens: GER. p.50. Ipsum
irradiat semper lucens et indeficiens splendor unius sum-
meque deitatis: HARTV. 27 (p.440). Ecclesiae firmamen-
tum tam diversis praelatorum sideribus divina providentia
creditor picturasse, ut essent lucernae lucentes hominibus
et ardentes: IOH. LEM. p.55. Dominicus ... erat ... lu-
cerna ardens ... lucens alijs per vite sanctitatem: Vizke-
lety, *Serm. LK.* Gloss. 9 (p.163). Quoniam decora lucet
mansuetudo lenitatis in matrimonio: 1328/1329 Gyárfás,
Jáskunok III p.470. Magnanimitate ... illustrium ope-
rum vestrorum, ut quondam egregio splendore, minoribus
lucebitis: IOH. VITÉZ Or. 6,20. Cave, tua ne bona solus
/ possideas, unive tuus tibi luceat ignis: IAN.PANN. *Paneg.*
1,293–294 (p.18). In Beata Virgine nunquam defuit fi-
des, sed semper luxit: *Ord. Str.* p.532. Regia lucens subli-
mitas ... condigna debet impendere praemia meritorum:
Form. styli II,269 (p.310). In qua ecclesia olim habitabant
viri sanctissimi verbo edificantes et opere lucentes: GABR.
PECHW. p.35^v (p). — [28]

lucerna, -ae f. *lanterna, lychnus — olajlámpa, mécses:*
1 *proprie;* **2** *meton.*

1 Iam die advesperascente, antequam in domo lucerna
accenderetur: Leg. Steph. minor 7 (p.399). Duo lucernae in
altari accensae sunt igne divino: Leg. Hel. 6 (p.16). Lampae
et lucernas, sive candelas in accendendo ... pervigil
fiat: *Visit. Str.* p.28. Saepe exule somno / ad pingues longa
vigilamus nocte lucernas: IAN.PANN. *Paneg.* 1,607–608
(p.35). Hec vigilia honoratur ... in martyriologio prae-
nunciando ... cum lucernis et superpellicio induto: PELB.
TEM. *Pom. sanct. hiem.* XV,D. Ipsi *sacristae* debent pre-
parare ad processiones, ad funera pro cereo paschali et
pro benedictionibus ad festum purificationis Marie lucer-
nas vel candelas maiores et minores: GREG. GYÖNGY. *Dir.*
p.h^v. — *In comparatione*: Ideo *venerabilis pater* non in pri-
vato, sed in publico ... est ... collocandus, ut tamquam
lucerna super candelabrum posita, cunctis luceat in ex-
emplum: 1253 Mon. Str. I p.407. **2** *De Christo*: Ubi
Agnus Dei, qui tollit peccata mundi, lucerna erit, omnis
splendor procul dubio aderit: GER. p.76. Tercius *lapis*
calcedonius, qui pallentis lucerne colorem habere demon-
stratur, per quem ille intellegitur, qui cum verus sol esset
ex deitate, quasi pallida lucerna voluit videri in passione:
Ibid. p.99. — *De S. Paulo*: Dominicus ... erat ... qua-
si Iohannes Baptista lucerna ardens: Vizkelety, *Serm. LK.*
Gloss. 9 (p.163). — *De S. Emerico*: Salve spes humilium /
sydus sine macula: / lucerna fidelium: XIV Dankó, *Hymn.*
p.229. — *De episcopo*: Praesul <Mat>ternus ... / in pace
quiescit forma sacerdotum et viva / lucerna gregis: 1399/?
Entz, *Gyulafehérvár* p.170–171. — *De Ioanne Corvino*: Ex-
tincta est lucerna Christiani orbis: PETR. RANS. *Epit. Ind.*
XXVIII,18. — [34]

lucresco, -ere (lucresco) **1** *proprie* (**a** *clare scire*
[de die] — felragyog, felvirrad; **b** *lucere — világít*); **2** *in*
imag.: lucere, fulgere — fényeskedik, világít.

1 **a** *Missa* solet in aurora vel lucescente die celebra-
ri: 1316 Mon. Str. II p.726. Lucescens quinta feria vole-
bant preliari: IOH. THURÓCZ 368 (p.107). Lucescens au-
tem sequenti die: Leg. sanct. Hung. p.22^v. — *Elliptice*: Luce-
scente veniendo: 1335 Dipl. Hont p.111. *Stephanus* ad fes-
tum Inventionis Sancte Crucis ... preteritum lucescens
... furtive abstulisset duos equos suos: 1357 CD And. VI
p.610. **b** Si quis cupit mundare cordis sui templum, ...
non opus habet cereis luculentibus, quae tantummodo
lucem sapientie: GREG. GYÖNGY. *Epit.* 34 (p.59^r). **2** La-
boriosi temporis angustia Spiritu Sancto lucescens hoc in-
stituit, ut *etc.*: s.1247/1572 CD Arp. cont. VII p.221. — [12]

[Bellus]

lucresco vide vocem praecedentem
luceus vide lucius
lucibile, -is n. *candelabrum — gyertyatartó.*
Episcopus ... fecit denique fieri lucibilia argentea pro
decore altaris: c.1526 M. Sion 1867 p.604–605. — [1]
lucibular(e), -is n. (lupibulareum) *forma singularis*
vocis huius sciri non potest; candelabrum — gyertyatartó.
Item duo lupibularia (*sic ed., recte* *DI 75 003*: lucibularia)
argentea lego lectori eccl<esie> B<eati> Martini in Scepus:
1515 MTT XI p.134. — [1] [Kondákor]
lucibulum, -i n. v. **lucibulus**, -i m. *lanterna — lám-
pás.*
Duo floreni ... pro cereis iuxta altare ... ibidem in
lucibulo: 1413 Zimmermann, *Urkb.* III p.586. *Emit* lu-
cibulos de electro Wienne: 1513 Radó, *Bejegyzések* p.386.

[Bellus]

Eam ... vigilantiam ... gerebas, ut semper lucibulo per-
lustrares latebras ... oratorii: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.161.
— [9]

lucidae *vide vocem sequentem*

lucide *adv.* (lucidae) *transl.*: *clare, manifeste* — *vilá-
gosan, érthetően.*

Quid altius, quidve lucidius de Christo exprimere va-
tum quisquam potuit?: GER. p.41. Licet metae dictae vil-
lae ... in privilegio charissimae memoriae Colomani regis
satis lucidae exprimentur: 1206/1385 *CD Slov.* I p.110.
Prout eciam dicte littere Ladislai regis hoc lucide declara-
rent: 1332 Gábor, *Megye* p.199. Metas eiusdem posses-
sionis innovasse ... lucidissime denotasset: 1358 *CD And.*
VII p.463. Ut in littera ... lucide continetur: 1433 *Mon.*
Budapest III/2 p.188. Cuius mortem ... presentium ...
exhibitor lucidius et manifestius explanabit: 1456 *TT* 1901
p.203. Ut nomina ... et privilegia regum ... lucidius
agnosci queant: *Tripart.* II,14(9). — [42]

luciditas, -atis *f.* **1** *proprie*: *lux, splendor* — *fény, ra-
gyogás*; **2** *in imag.*: *evidentia* — *átláthatóság, valami
világos volta (képl.).*

1 Radius solaris omni luciditate fulgencior: 1376 *CD*
Croat. XV p.200. Debet habere domus luciditatem: PELB.
TEM. *Pom. sanct. hiem.* XI,F. **2** Facundia materiae quina-
rio numeratur; ut puta prolocutionis levitate, ... Latinita-
tis venustate, ... significationis luciditate, ut tenor dicta-
minis intellecti uniatur, vocis brevitate, ... terminationis
congruitate: IOH. LEM. p.10. Etiam comparatur ista pars
magni anni meridiei, propter verbi et exempli ipsius Chri-
sti Domini luciditatem: *Serm. dom.* I p.15–16. — [4]

lucido, -are **1** *proprie*: *accendere, illuminare* — *meg-
gyújt, világít*; **2** *transl.*: *lucidum reddere, explicare* —
megvilágít, kifejt.

1 Pro lucidanda lampade coram divino in sepefata eccle-
sia habito ... de oleo lini ... dare ... debeat: 1492 *PRT*
VII p.561. **2** In quo amplius non fecit mencionem, nec
potuit lucidare: 1232 *CD Arp. cont.* VI p.507. Nisi sagax
discretorum providencia scripture remedio nebulose obli-
vionis caliginem suffocando, supervivencium noticie geste
rei veritatem lucidaret: 1331 *Mon. Str.* III p.186. — [3]

lucidus, -a, -um **1** *proprie*: *clarus, lucens, splendidus*
— *fényes, tiszta, ragyogó*; **2** *transl.* *et in imag.*: *acutus,
dilucidus, evidens* — *érthető, tiszta, világos.*

1 *De corpore humano*: Qui ad sanctum corpus venien-
tes tam nitidum lucidumque ac in ipso die martirium con-
sumasset, invenerunt: *Leg. Gerh. minor* 7 (p.478). Mira
fragrantia ex sepulchro eius erupit et corpus eius lucidum,
tanquam nix, repererunt, ac si eodem momento martiri-
zatus fuisset: *Leg. Gerh. maior* 16 (p.504). — *De stellis sim.*:
Lucida compositam nec semper sidera pacem / observant:
TAUR. *Staur.* IV,82–83. Et lapides Stephano dulcem fecere
ruinam, / cui patuit celsi lucida porta poli: MART. THYRN.
Ad procer. I,333–334. — *De aqua*: Remanebit aqua pulchra,
lucida et boni saporis: GABR. PECHW. p.17^r (v). **2** *De fa-
cundia, sermone sim.*: Certe non equum onus viribus suis
considerat *scriptor*, cum prorsus careat lucida facundia et
bene capaci intellectu: *Leg. Steph. minor* 1 (p.393). Pec-
camus, cum scribentes alicui ... adventitia vocabula ...
proponimus, non proviso, quod personae movendae talia
non sunt lucida et aperta: IOH. LEM. p.19. Archiepiscopus
Desiderius sollempnem missam celebravit et sermone lu-

cidissimo (*var.*: *lucissimo*) animum regis delinivit: *Chron.*
saec. XIV. 130 (p.402); IOH. THURÓCZ 387 (p.113). Nunc
mihi cordi est, ut pro lucidiori avisamento repetam pauca:
IOH. VITÉZ *Epist.* 3,2. Pro cuius lucidiori notitia et intel-
ligentia advertendum est: *Tripart.* I,119(1). — *De intellec-
tu, virtute*: Conspicuos in philosophia aut viros abundan-
tis ingenii, aut lucidi intellectus, aut delicatos philosophiae
alumnos *nuncupemus*: IOH. LEM. p.30. Lucide probita-
tis experimenta ac fervor indefesse fidelitatis ... inveni-
tur: 1273/1416 *CD patr.* VI p.192. — [26]

lucifer, -a, -um **1** *adi.*: *qui lucem fert* — *fényt árasz-
tó*; **2** *subst. m.* (**a** *proprie*: *stella* — *csillag*; **b** *proprie*:
lychnus — *mécses*; **c** *meton. de Christo*; **d** *de diabolo*).

1 Phoebus luciferas medio cum flexit ab axe quadrigas:
IAN. PANN. *Paneg.* 2,912 (p.109). **2** **a** Nam et luci-
feros tenebrosos et sidera obscura in eloquiis admittimus.
Hoc cum tempus erit admittendi, declarabimus: GER. p.81.
Igitur sidera ex pluribus luciferis narrantur, ut Hiades et
Pliades: *Ibid.* p.92. Vesperus stella, quae oriens lucife-
rum, occidens vesperum facit: *Ibid.* p.93. Quia ipse ...
luciferum produxit matutinum. Sicut est lucifer ultimus
stellarum apparicione *etc.*: Vizkelety, *Serm. LK.* Gloss. 9
(p.160). Lucifer matutinus: *Agenda 1311.* fol.56^v. Hoc
die in ortu luciferi r<everendissi>mus in Christo pater
... ep<iscopu>s ... diem obiit: 1502 Radó, *Bejegyzések*
p.385. Inter quos velut lucifer inter alia sidera celi Pau-
lus ... miraculorum multitudine ... clarescit: VALENT.
HADN. *Mir.* prol. p.56. Ut affirmet Aristoteles, neque he-
esperum neque luciferum tantopere rutilare: *Tripart.* prol.
1(2). — *Dies* — *nap*: Cuncta haec luciferos intra properata
quaternos: IAN. PANN. *Paneg.* 2,2031 (p.167). **b** Pro uno
lucifero asp<eros> 8: 1510 *Qu. Kronstadt* I p.145. **c** Quis-
quis Christum confitetur et praedicat evangelium veritatis,
lucifer est: GER. p.73. In qua *ecclesia* regnat lucifer, non
ille, qui inducit occasum, sed qui diem consurgentis auro-
rae, qui nullum occiduum sapit, et luciferum deiecit: *Ibid.*
p.82. Sic quoque triumphavit lucifer ecclesiae dans luminis
triumphum stellis suis, quo (*recte*: qui) a nemine dubiten-
tur sidera veracissima celi: *Ibid.* p.82. In illa *ecclesia* ...
lucifer inhabitat et regnat, qui luciferos reddit sancte cre-
dentes, ut luceant in mundo, quemadmodum lucivome in
loco facile nebuloso: *Ibid.* p.88. Lucifer illum vult signi-
ficare in ecclesia, qui doctrinarum fulgoribus virtutumque
operum lampadibus dominicam familiam omni tempore
inradat: *Ibid.* p.93. Hoc ante luciferum, id est ante omnia
tempora: ANDR. PANN. p.16. **d** Sic deiectus est lucifer
occiduis et omnia sua astra pariter cum eodem: GER. p.82.
— [22]

lucifugulus *vide* lutifugulus

lucifluus, -a, -um *lucem effundens, luce fluens* — *fényt
árasztó, fényben úszó.*

Lucifluum gentium sidus (*sc.* *S. Paulus apostolus*): „Vi-
dete”, ait, „vocationem vestram fratres” (*I. Cor.* 1,26): GER.
p.48. Erunt autem dies antiqui et anni æterni, et luci-
flua tempora, solque non occidet, et luna non minorabi-
tur, quorum luminis nemo indiebit (*recte*: indigebit) sanc-
torum: *Ibid.* p.76. — [2]

lucifugus, -a, -um *qui lucem diei fugit* — *a nappali
fénytől menekülő.*

In secreto lucifuge noctis silentio, lucescente die quar-
to mensis Septembris ... exanime corpus ... suscipiunt:

Transl. Pauli p.6^r. Lucifuga in tenebris super alto noctua tecto / cucubat: TAUR. *Staur.* I,52–53; (*cf. Auct. inc. De philom.* 40). — [2]

lucima, -ae f. *instrumentum piscatorium: nassa — halászszerző: varsa.*

Item unum veyz vulgo et in Latino lucima aestimatur pro I marca: *Form. styli* II,195 (p.270). — [1]

lucina, -ae f. *lucerna — mécses.*

Pro rubra tinctura ad rubrandas lucinas et candelas in apotheka dedi I flor<enum>: 1502 *MTT* XXVI p.186. — [1]

lucis *vide vocem sequentem*

lucius, -i m. (luceus, lucis) *nomen piscis (esox lucius L.) — csuka.*

De ... aliis *hereditatibus* montium, piscium capturis, ferinarum luceis ... medietatem ... debent ... possidere: 1296–1313 Zimmermann, *Urk.* I p.204. Hic piscis vocabulo adaucto luceus dicitur: GAL. 6,12. Ibidem minorem piscinam denuo feci fieri pro luceis flor<enos> XII: 1493 *Bakócs-cod.* p.374. Rusticis, qui portaverant malmaticum et luceos ... dedi I ortt<honem>: 1500 *MTT* XXVI p.23. Habet lucis pondera 10. Idem carpones pondera 2: 1503 *Qu. Kronstadt* I p.10. — [20]

lucivomus, -a, -um 1 *adi.: lucem effundens — fényt árasztó;* 2 *subst. f.: lucerna — mécses.*

1 Non ... erat dignus tanto spectaculo *morientis Christi* mundus, nec etiam ipsa impiissima urbs similis magnitudinis sacrificio. Propterea festinavit luna occupare lucivomam solis mensam: GER. p.77. 2 In illa *ecclesia* ... lucifer inhabitat et regnat, qui luciferos reddit sancte credentes, ut luceant in mundo, quemadmodum lucivomę in loco facile nebuloso: GER. p.88. — [2]

lucositas *vide lutositas*

lucosus *vide lutosus*

lucrativus, -a, -um *lucrosus, lucrum afferens — hasznos, hasznót hajtó.*

Terrae vacuae fructuositas utilitatibus carent, videlicet piscaturis et sylvis lucrativis: s.1279/XVIII Gyárfás, *Jászkunok* II p.440. Qui scientiis lucrativis, utputa medicinae, legibus aut decretis inhaeret, rarissime iustus et rectus est: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.98. — [2]

lucrefacio *vide lucrificio*

lucricamara et lucricamera *vide camera et lucrum*

lucrifacio, -ere, -feci, -factum (lucrefacio) 1 *aliquem ad fidem Christianam convertere — valakit megtérít, megnyer a hitnek;* 2 *aliquid acquirere, sibi comparare — megszerez valamit.*

1 Monacharum (*sic*) vitam et conversationem ... examinabatur (*sic*), torpentes arguens vigiles sub dilectione constituens ... secundum apostolum „omnibus omnia factus, ut omnes” (*cf.: I.Cor.* 9,22) lucrifaceret *Stephanus*: *Leg.Steph.maior* 9 (p.385). Ut animabus Deo quamplurimis lucrefactis suam facilius deduceret lucrifactam ad aeterna gaudia beatorum: ROGER. 1 (p.553). 2 O ... Christiane, accipe exemplum ab omnibus sanctis Dei, ... qui omnia contempserunt pro ... amore Christi Jesu, ut ipsum fontem glorie celestis lucrifaciant: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* LXXVIII,C. — *Nota Christum*: Beatus Dominicus ... sciebat se nec Christum lucrifacere posse, ... nisi etc.: *Vizkelety, Serm.LK.* Gloss. 9 (p.164). *Eusebius* sui propositi anhelos sic accendit, ... ut Christum lucrifacerent, secum ire et commorari proponerent: GREG.

GYÖNGY. *Vitae* p.39. — [7] *Vide etiam lucrificio.*

lucrifere, -a, -um *qui lucrum facit, lucrificus — zsák-mányyszerző.*

Multa de hac gente *Turca*, deque eius familia ac lucriferos illius successibus Nicolaus Secundinus ... denotavit: IOH. THURÓCZ 92 (p.32). — [1]

lucrifico, -are *acquirere, sibi comparare — megszerez.*

Quitquid lucri in possessionibus archiepiscopalibus habere poteritis, lucrificare debeatis: 1403 *Zsigm.oklt.* II,2706. — [1]

lucro, -are v. lucror, -ari 1 *aliquid acquirere, assequi — megszerez, elnyer valamit;* 2 *aliquem ad fidem Christianam convertere — megtérít, a hitnek megnyer valakit.*

1 *De rebus concretis*: Rapere aliena et lucrari ex iniquitate (κερδαίνειν ἐξ ἀδικίας): CERB. *Max.* III,47. Qui iratus pro eo, quod nihil lucrati fuerant, precepit, ut receptis spoliis earum capite truncarentur: ROGER. 40 (p.585). Centum quinquaginta florenos super ipsum abbatem lucrasset: 1405 *CD Zichy* V p.388. Lucrati ... sunt duodecim bombardas magnas, ... parvas autem pixides centum quadraginta ... sunt lucrati cum maximis ingeniis bellicosos: 1456 *Sopron tört.* I/4 p.116. Quid tibi proderit, o infelix homuncio, si totum mundum lucraberis: GREG.

GYÖNGY. *Vitae* p.36. Cupiditate ductus arte sua lucrata ad communitatem non dedit omnia secundum regulam suae professionis, sed viginti florenos ... secum asportavit: *Ibid.* p.184. — *Part.perf.pass. quasi subst. n. i.q. lucrum, quaestus — haszon, nyereség*: Iacobo famulo civitatis pro expensis, quod equitavit ad castrum Steyn ad experiendum, utrum sit lucratum an non, 20 den<arios>: 1438 *Fejérpataky, Szám.* p.398. — *De rebus abstractis*: Quisque generaliter indiget temporalibus lucrari sempiternam retributionem querentes ... contulimus terram: 1223/1245 *CD Croat.* III p.232. Pro luteo incolatu sidereum et pro terreno cultu celitum lucraturus ... ordinavi: 1341 *Mon. Str.* III p.385. *Sanctus Adalbertus* semet tradidit Deo / et lucratus est in eo: XIV *Dankó, Hymn.* p.258. *Actiones Christi* ad nostram doctrinam scripta sunt, ut et nos illa facientes, vitam lucremur aeternam: *Serm.dom.* I p.40. *Prior* lucrari volens florigeram angelorum patriam, sprexit falsos mundi honores: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.96.

2 Convertas mentes infidelium. ... Neque in mundo ad lucrandas animas Domino locum ad presens invenire poteris aptiorem: *Leg.Gerh.maior* 3 (p.485). Supra vires fatigabatur pro lucrandis animabus: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.89. Quos ... ad ordinem suscipiebat, docebat, instituebat et Christo lucrabatur: *Ibid.* p.175. — [25]

lucrosus, -a, -um 1 *de rebus: lucrativus — előnyös, hasznos;* 2 *de hominibus: lucrum appetens — haszonleső.*

1 *Ut* ad tam lucrose fidelitatis obsequia mentes tepidas succenderent aliorum: 1273 *CD patr.* V p.49. Porro Beatus Stephanus, postquam regie celsitudinis coronam divinitus est adeptus, famosus et lucrosus bellum gessit: *Chron.saec.* XIV. 65 (p.314); IOH. THURÓCZ 255 (p.75). 2 Non tantum curabat lucrosos fratres multiplicare: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.62. — [5]

lucrum, -i n. (lucricamara, lucricamera) 1 *proprie: commodum, fructus — előny, haszon, nyereség (a gener.; b spec. 'l. camerae': tributum camerae regiae solvendum — kincstári jövedelem, 'kamara haszna');* 2 *in imag.: meritum, virtus — érdem.*

l **a** Ideo angelos iuxta veritatis lineam illos admitte-
re procul dubio in ecclesia reverentissime possumus, qui
plebibus hoc denunciant, ut ex consuetudine sacerdotiali
cernimus, quod ad lucrum pertinet vitę probabilis et opti-
mę actionis: GER. p.14. Infelices et miserrimi, qui Dei et
a ecclesię suę adversarios questu lucri attollunt: *Ibid.* p.51.
Per aliquorum regum potenciam, ... vel sectancium pro-
pria lucra: *Decr.* 1222. exord. p.134. Lucrum autem seu
utilitatem fori ... ipsi tres fratres communiter ... possi-
debunt: 1271/1276 *CD patr.* I p.53. *Concessimus* totum
commodum seu lucrum: 1283 *Mon. Str.* II p.166. Non
enim permittebat mercatores et nummularios per dete-
stabilem avaritie voraginem a simplicibus et rusticis su-
perfluum lucrum congregare: *Chron. saec. XIV.* 94 (p.358);
IOH. THURÓCZ 322 (p.94). Quoniam simul onera et lucra
subeunt et supportant: 1395 Wenzel, *Stibor* p.84. Quit-
quid lucri de byrsagio ex huiusmodi tribus casibus scilicet
furtu, homicidio et incendio temporis in processu evenire
contingerit, de huiusmodi lucro birsagiorum duas partes
... prepositus, ... tertiam vero partem villicus ... exige-
re valeant: 1406 *Zsigm. oklt.* II,4928. Passi ... sumus ...
gentes hostiles, ... que sub tue serenitatis nomine suam
occasionem petentes atque tuo dampno sua lucra sectan-
tes, precipuis semper mentem nostram sudoribus urgent:
IOH. VITÉZ *Or.* 1,27. Quod tu si dederis, lucrum asse-
queris: IAN. PANN. *Epigr.* I,349,19 (p.618). Si qui lucri
aviditate ducti omnino apportare et adducere *vina* volu-
erunt: 1482 *TT* 1902 p.353. Quod nemo audeat antiquas
monetas pro se cambiare nec argentum gratia lucri ad se
redimere sub poena amissionis huiusmodi argenti atque
monetae, per hoc tamen emitio argenti ad usum cuiuspiam
necessaria prohibita esse non intelligatur: *Decr.* 1523. 31.
Quod bene digna satis fortuna reviserat illos, / quodque
illis dominus maxima lucra dedit: MART. THYRN. *Ad pro-
cer.* II,177–178. Hanc summam ... regine ex medietate
lucri cusionis monetarumstrarum octo lothonum resti-
tuendam ... deputamus ... per presentes: 1526/? *Brüs-
szeli okmt.* I p.33. **b** Ad lucrum vero nostrae camerae
quingentas marcas argenti dare teneantur: 1224 *Schmauk,
Suppl.* p.5. Nullam collectam, nullam exactionem, nec
lucrum camerae quocunque numero possit censeri: *Decr.*
1231. 6. Inibi et ipsi tales praedictum lucrum camerae
... solvere tenebuntur: *Decr.* 1342. 20. Decima parte om-
nium proventuum regalium in quibuscunque rebus con-
sistentium, specialiter vero lucro camerae: *Visit. Str.* p.12.
Proventus lucricamare in comitatibus Sarus, Zemlinien-
si ... usurpamus: 1446 Tóth-Szabó, *Huszita* p.384. Cum
solucione census lucricamare nunquam obligati fuerunt:
1447 *Pesty, Krassó* p.392. Nos ... pro lucro fiscis ... om-
nes ... differentias ... personaliter ... sopire ... deli-
beravimus: 1493 *Acta Beatr.* p.289–290. **2** Martyrum
agonibus mater cottidie ecclesia coronatur, confessorum
fidelibus lucris reparatur, tantisque perornata fulgoribus
circa volubilem orbis axem splendet: *Leg. Steph. minor* 1
(p.393). — [107]

lucta, -ae f. *certamen, luctatio — küzdelem, viadal.*

Licet Graecus ... superviveret fracto brachio, occasio
tamen sibi fuit ipsa lucta mortis suae: SIMON KÉZA 42
(p.171). Spartanae functus iuvenili munere luctae, / per
virides ierat currere laetus agros: IAN. PANN. *Eleg.* I,15,67–
68 (p.350). — [2]

luctamen, -inis n. *certamen — küzdelem.*

Arimaspi unum habentes oculum, id est illi, qui non
aspiciunt temporalia, sed eterna, contra griphes, nimirum
occulta demonium temptamenta, spiritualia luctamina di-
rigunt: GER. p.99. Ei cum iuvamine luctamineve gentilem
interfecit: MÜGELN 37 (p.262). Vicit tandem magno luc-
tamine cunctos: MART. THYRN. *Ad procer.* II,547. — [3]

luctatio, -onis f. *certatio, certamen — küzdelem, tusa.*

Dictus est Georgius secundum unam interpretationem
a gerar, quod est sacrum et gion, quod est luctatio, quasi
sacer luctator: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* LXXI,E. — [1]

luctator, -oris m. *pugnator — küzdő, harcos.*

Dictus est Georgius secundum unam interpretationem
a gerar, quod est sacrum et gion, quod est luctatio, quasi
sacer luctator: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* LXXI,E. — [2]

luctificus, -a, -um *qui luctum affert, luctuosus — gyász-
szos, gyászt hozó.*

Ceu tonitrus, caedis praesagus, luctificus sol / crudelem
nigro pugnam pallore notabat: TAUR. *Staur.* V,98–99. Sic-
ut luctificis illi plangoribus omnes / iugitet afflicti fletibus
ora rigant: MART. THYRN. *Ad procer.* I,125–126. — [3]

luctor, -ari (luctare) *certare, contendere — küzd,
viaskodik.*

Graecus unus ... emittitur, qui duos Hungaros cum
eo luctari postulavit: SIMON KÉZA 42 (p.171). Quidam
Graecus, sicut gygas, emissus de urbe ad luctandum, cum
eo duos Hungaros inpetebat altercari: *Chron. saec. XIV.*
62 (p.310). Is enim advocatus infancie nostrae, is iuris
nostri commendator egregius, pericia prudentiaque iux-
ta magnus luctatus est pro nobis sepe numero: IOH. VITÉZ
Epist. var. 11,3. *Aeolus* ventos ubi carcere saevo / luctantes
frenat, nodisque tenacibus arcet: IAN. PANN. *Eran.* 13–14
(p.252). Rarus in obstantes luctatus nauta procellas / littus
adit: *Id. Paneg.* 3,1,143–144. Gracus ut gygas mittebatur
impetens duos ex Hungaris secum luctare: *Chron. Monac.*
27 (p.65). Luctantur superasque petunt moriturur auras:
TAUR. *Staur.* IV,216. Cornibus vestris cervices vestre ma-
gis aggravabuntur iugo illo, in quo hactenus luctati estis:
1525 Kubinyi, *Politikai viták* p.194. — [14]

luctuose adv. *modo luctuoso — siránkozva, gyászosan.*

Unde territa festinanter cepit alta voce beatum patrem
luctuose clamare: 1459–1465 Bálint, *Szeged* p.116. — [1]

luctuosus, -a, -um *lugubris — gyászos.*

Generali totius regni Ungariae periculoso dispendio et
meo proprio et privato luctuoso periculo ... experior:
1288/? Sz 1910 p.2. In cuius *Constantinopolis* luctuoso
casu quociens res gesta relatione innovatur, commiserati-
onis deducte vulnus quasi confricatum incalescit: IOH.
VITÉZ *Or.* 5,24. In quadam stricta et luctuosa valle ...
recurrerunt ad pugnam: 1475 *Acta Trans.* p.8. — [4]

luctus, -us m. *maeror, tristitia; praec. modus et tempus
statutum elugendi mortui — bánat, szomorúság; gyász.*

Iste *stellae* oriuntur et occidunt; illis *hominibus iustus* nec
dolor, nec luctus amplius: GER. p.81. O quantus luctus
omnium, sed maxime principum, inter quos pater deso-
latus grave traxit suspirium: *Leg. Steph. maior* 15 (p.391).
Omnisque musici generis instrumenta intra tempus luc-
tus siluerunt: *Leg. Lad.* (V,M) 7 (p.522). Convenerunt ...
ad ipsam dominam reginam tempore luctus sui ... pro-
ceres Hungariae: IOH. O.M. 155 (p.144). Solve tristitiam,
luctus removete, sorores!: IAN. PANN. *Paneg.* 1,1003 (p.55).

Comprime plangores, cohibe, Ferrara, luctus: *Id. Epigr.* I,217,5 (p.554). Redintegrato cum filia luctu ... materiam flendi certatim suggerunt: BONF. III,1,200. Qui liberationem dudum sperabant, spe sua frustrati taciturnum luctum exercent: *Ibid.* IV,6,216. *Proceres* pertrahet et Pluton nigrum truculenter ad orcum, / est in quo luctus perpetuusque dolor: MART. THYRN. *Ad procer.* I,421–422. — [24]

lucubratio, -onis f. **a** proprie: labor, industria, studium — *fáradozás, munkálkodás*; **b** transl.: opus — *mű, munka*.

a Hoc regale symposium octo mensium lucubratione perfecimus: BONF. *Symp. praef.* 61. **b** Dignetur has meas lucubrationes hilari fronte excipere: *Tripart. praef.* p.10. Pestilens illud homunitionum genus in alienas lucubrationes acrem ... emittit censuram: MONET. p.A,2. — [5]

lucubratiuncula, -ae f. transl.: opusculum — *művecske*.

Subinde cogitarem, cui potissimum lucubratiunculam hanc, ut moris est, inscriberem: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.31. Candidatos admonuisse velim se plurimum bonae frugis ex his nostris, quantaequantae sint, lucubratiunculis percepturos esse: TAUR. *Staur. Epil.* 4. Quin lucubratiunculas istas tibi ... dedicarem: *1522 Anal. nova* p.489. — [4]

lucubratorius, -a, -um labore coniunctus — *munkával kapcsolatos*.

Ubi ... lucubrationum graphiariumque locum perfecit: BONF. IV,7,103. — *Ut subst. n.: zotheca, ubi quis nocte ad lucernae lumen alicui rei operam dare potest — dolgozószoba*: Post cameram quattuor brachiorum latitudinis longitudinisque XVI locus superest, ubi reconditorium cum lucubratorio statutum est: BONF. *Averulin.* p.176. — [2]

lucubro, -are elaborare — *elkészít, kidolgoz*.

Cui meam primam in hoc sedulitatem pluribus diebus lucubratam dirigerem: *Chron. saec. XIV.* 2 (p.241). His itaque rationibus et respectibus praemature ponderatis et lucubratis ... dominus Ioannes ... quasdam possessiones suas ... Thomae ... vendidit: *1495 Schmitth, Ep. Agr.* II p.158. Domesticus iuris compendium suo ductu atque auspiciis lucubratum: *Tripart. epil.* p.434. — [3]

luculencia vide *luculentia*

luculenter adv. (loculenter, luculencius) **1** *clare, manifeste, perspicue* — *világosan, tisztán*; **2** *bene, splendide* — *jól, ragyogóan*.

1 Neque enim polluta manus ... translatoris contaminat ... per Spiritus Sancti organum praedictum *Maximum* videlicet sapientissimum et sanctissimum virum luculenter prolata: CERB. *Max. praef.* p.8. Cives contra ... diffinitionem ... nostram, litterarum nostrarum tenori luculencius intersertam, presumptione ... venientes: *1294 Mon. Str.* II p.355. Hec ... sunt notorie cunctis nota et toti regno luculencius manifesta: *1312 Ibid.* II p.658. Pristine libertatis apicem ... enacta extitit loculenter: *1387 Bánffy oklt.* I p.404. Fatemur, scrupulosas quasdam veterum astrologorum sententias ... nobis fuisse luculenter explicatas: IAN. PANN. *Epist.* 18 (p.101). Vestigium ... colubri ... et oris eius morsus super tabulas dictas usque hodie permanent ... luculenter: GABR. PECHW. p.21^v (k). Intellectus ... Sacrarum Scripturarum velut quidam caelestis radius in eo luculenter resplen-

debat: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.142. **2** Ut principatum fidei in sacrosancta Romana ecclesia consistere, eandemque Christi thalamum et Trinitatis hospitium luculencius demonstraret: *1279/1339 Gyárfás, Jászkuonok* II p.432. Ipse magister Georgius suae fidelitatis experientiam inibi luculencius exhibuit: *1291 Dipl. Sáros* p.305. — [33] [*Bellus*]

luculentia, -ae f. (luculencia) *lux, claritas, splendor* — *fényesség, világosság, ragyogás*.

Tercio propter mundiciam voluntatis et luculenciam rationis, que duo debent esse in predicatore: *Serm. Quinquaecl.* 1 (p.24). Qui dicuntur angeli propter sciencie luculenciam: Vizkelety, *Serm. LK. Gloss.* 10A (p.172). — [2] [*Kondákor*]

luculentus, -a, -um **1** *clarus, perspicuus* — *tiszta, világos*; **2** *elegans, lepidus (de oratione, scriptis sim.)* — *választékos, szép*.

1 Percussionis vestigium ... usque ad mortem extitit luculentum: IOH. O.M. 170 (p.163). **2** Quo sensu acceperit ... rex ea, que pro parte Sancte Apostolice Sedis luculenta pridem oratione paternitas vestra proposuit: IOH. VITÉZ *Or.* 5,8. — [5]

lucumtenens vide *locumtenens*

lucus, -i m. *nemus, silva* — *berék, erdő*.

Meta flectitur versus orientem in via ad angulum luci, in fine ville: *1248 CD Arp. cont.* VII p.276. Procedendo ... itur ad quendam lucum modicum vel virgultum, scilicet ad quasdam arbores in uno loco existentes, ... que ... arbores pre paucitate possunt a quolibet numerari: *1296 CD Croat.* VII p.240. *Meta* perveniret ad quendam lucum vulgariter erezteuen dictum: *1339 Sztáray oklt.* I p.160. Spartanus ut alto / assolet in luco latitantem nare Molossus / gnaro vestigare feram: TAUR. *Staur.* III,92–94. Hic Zephyri semper spirant foelicibus auris, / in lucis volucres carmina blanda canunt: MART. THYRN. *Ad procer.* I,377–378. — [14]

lucutor, -ari (?) *fortasse mendose pro loquor: dicere* — *mond, említ*.

Loca superius lucutata et post sese declarata ... reliquissent ... tenenda: *1450 Máram. dipl.* p.352. — [1]

ludibriosus, -a, -um *qui ludibrio est; deridendus* — *aki gúny tárgya; nevetségés*.

Nolite de me ... tamquam de ludibrioso homine cantilenas facere: *1505? PRT* III p.603. — [1]

ludibrium, -i n. **1** *actio illudendi, irrisio* — *csúfolás, gúnyolás*; **2** *id, quod lusui, irrisioni est* — *gúny tárgya*; **3** *voluptas* — *élvezet*.

1 Presumptio invidia auctrice ludibrium pariet: IOH. THURÓCZ 11 (p.16). Quoniam aliquotiens, que audieram, detuli, cum ludibrio crudelitatis sum repulsus: GREG. GYÖNGY. *Epit.* 36 (p.61^v). **2** Placeat beatitudini vestre hec nostra quoque tempora hoc impedimento absolvere, ... nec in re ipsa sinat iura corone regie ... deinceps ludibrio fore: IOH. VITÉZ *Epist.* 60,22. Elegi ... potius a vobis ... cremari, quam ... illis *Romanis* ludibrio fieri: IOH. THURÓCZ 145 (p.44). Estis iam derisui et ludibrio, non exteris solum nacionibus, sed eciam illis ipsis principibus vestris: *1525 Kubinyi, Politikai viták* p.192. **3** Potius mori, quam carnalis ludibrii facinore ... contaminari preoptans ... fluvii in alveum preceps se deiecit: IOH. THURÓCZ 173 (p.51). — [43]

ludicrum, -i n. *ludus* — *játék*.

Erant summo ludicra plena metu: IAN. PANN. *Eleg. (Mayer)* 33,12. Ad propugnandam ... Ungariam Martialis ludicri aream, ingenium intendunt: BONF. I,9,77. Post prandium diversi ludi et militaria ludicra spectata: 1508 BROD. *Epist.* 3 (p.46). Sed hæc fusius forte, quam oportuit, in re præsertim plus quam seria, non enim non video, quam nihil omnino ludicrum patiat, ut quæ gravissimum in proximo minetur exitum etc.: 1522 TT 1885 p.342. — [4]

ludifico, -are deludere, ludibrio habere — *gúnyt úz, gúnyol.*

Penes te etiam presidia omnia, huiusce ludificantis temporis seviciæ congrua recte consistant: IOH. VITÉZ *Or.* 2,2. Ludificat dominum coeli rerumque parentem, / quo nihil in terris sanctius esse potest: MART. THYRN. *Ad procer.* I,163–164. — [3] [Bellus]

ludimagister, -tri m. magister ludī, magister scholæ — *iskolamester.*

Ludimagistro domino suo, philosophiæ radiis illustrato, salutem: IOH. LEM. p.54. Ludimagistro. Tulit ratione Gregorii aurifabri ... fl<orenum> I: 1521 Békefi, *Népk.* p.280. Pro ludimagistro. Feria sexta ... tulit ratione decimalium d<enarios> 20: *Ibid.* p.282. Ratiocinatum cum baccalaureo Casparo ludimagistro de salario suo omni: *Ibid.* Ratiocinatum cum ... ludimagistro de salario suo: 1523 *Ibid.* p.282. Ratio<ci>natum cum Casparo baccalaureo ludimagistro ... ratione salarii sui: 1524 *Ibid.* Caspar ludimagister contentus factus est de omni debito suo eodem die: 1525 *Ibid.* p.283. — [7] [Somogyi]

ludio, -onis m. ludius, pantomimus — *némajátékos.*

Maxime, si ludio ille Terentianus neget quiquam dici posse, quod non sit dictum prius: TAUR. *Staur. Ded.* 25. — [1] [Bellus]

luditaxillus, -i m. ludus, qui taxillis, sive aleis agitur — *kockajáték.*

Nicolaus Feyerobint est absolutus ratione luditaxillorum a Jeske fideler (*recte*: Sideler) et suis sodalibus: 1396 *Acta Cassov.* p.97. — [1] [Kondákor]

ludo, -ere, lusi, lusus lusionibus se oblectare — *játszik*: I *intrans.*: A *notione communi*: 1 *gener.*; 2 *canere (instrumento musicali)* — *hangszeren játszik, énekel.* — B *vi aucta*: *irridendi, ludificandi causã agere* — *gúnyolódik, tréfálkozik.*

II *transit.*: A *notione communi*: 1 *gener.*; 2 *respicit ad componendum, scribendum.* — B *vi aucta*: *eludere, ludibrio habere* — *kijátszik, megtréfál valakit.*

I A 1 Alii iuvenes more paganismo cum arcubus et sagittis ludebant: P.MAG. 46 (p.95). Clerici ... ad aleas et taxillos non ludant, nec huiusmodi ludis intersint: *Syn.* 1279. 9 (p.78). *Ladislaus* cum leonibus et ursis lusit (*cf. Eccli.* 47,3): IOH. THURÓCZ 390 (p.114); *Chron.saec.* XIV. 131 (p.404). Sat lusum et insanitum est, sat ridiculoso errore versatum: BONF. IV,10,145. Ut nec / cordi habeat superos, qui nostris ludere sceptris / et mortes etiam nostras, quam caetera malit / omnis: TAUR. *Staur.* III,295–298. Florenis rubeis ludebat rustica pubes, / et pueris ipsis plena crumena fuit: MART. THYRN. *Ad procer.* II,255–256. 2 David ... et omnis Israel ludebant coram Domino in citharis: lyris et tympanis: PELB. TEM. *Stell.* p.178^v. Organiste, qui infra prandia ludebat in organo, ... dedi I flor<enum>: 1500 MTT XXXVI p.22. Organiste, ... qui ludebat in vir-

ginali infra prandia, ... dedi 1 1/2 flor<enos>: *Ibid.* p.83. Velut angelici viri ... id egisse compertum sunt, quod angelos exercere cognoverunt in caelis ludentes in Dei laudibus et mentium et iubilo vocum: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.33.

5 B Ac si hec vere disciplina dici possit, in qua litterati sermonis ignoratio et discitur et docetur. Sed forte succenses, fili, hac exprobratione me lusum, neve coniectandum duxeris, quod ea ipsa obiurgatione publica privatum mihi scientie supercilium sciolus ipse subrigerem: IOH. VITÉZ *Epist.* 2,16–17.

II A 1 Nullus iurisdictioni nostrae subiectus aleas, aut taxillos in taberna ludat: 1460 *Sacra concil.* p.207. Vespere ad ludum domino principi, dum cartas ludebat cum Pyechno, ... dedi I ortt<honem>: 1500 MTT XXXVI p.24.

15 2 Nec, si quod lusi, me comitatur opus: IAN. PANN. *Epigr.* I,384,6 (p.639). Iam tibi, ut haec ludis, quarta recurrit hyme: *Id. Paneg.* 2 praef. 12 (p.60). Nomine quas (*sc. nugas*) lusit nostra Camaena tuo: *Ibid.* 3, proem. 2,2.

B Mulciber olim / artibus his summum fertur lusisse tonantem: TAUR. *Staur.* II,79–80. — [24]

ludria vide lutra

ludum vide laudum

ludus, -i m. 1 *actio ludendi* — *játék*; 2 *spectaculum* — (*szín*)*játék* (a *gener.*; b *quo Christi passio et resurrectio exprimebatur* — *passió, húsvéti játék*); 3 *quod ad seria praeparat, schola* — *iskola.*

1 Et illi, dum credebantur ire, revertebantur et, dum putarentur reverti, iterum veniebant diem in ludo totaliter expendentes: ROGER. 21 (p.565). Cum nos quosdam barrones et nobiles regni nostri sabbato proximo ante festum beati regis sub castrum Wyennense ad ludum bellicale misissemus, iidem demum certamine felici adepto ad nos redientes quidam ex ipsis nobilibus magister ... ad nos accedens sue fidelitatis insignia presentans se in manu dextra exhibuit vulneratum: 1291/p.1300 *Reg. Arp.* II/4 p.72. Vadant iuvenes super inhermes Hungaros et cum eis ludi simile bellum committant: *Chron.saec.* XIV. 102 (p.367). Prodigii qui ... et gladiatorum muneribus, ludorum venationumque apparatu pecunias profundunt: ANDR. PANN. p.46. Cepit Stanislaus pueriles ludos devitare: *Leg.sanct. Hung.* p.5^r. In ludo etiam aulorum et aliis ludis spem totam in Deo ponebat: *Ibid.* p.27^r. Ad ludum crisolki, dum dominus princeps cum domino rege ludebat, dedi I ortt<honem>: 1500 MTT XXXVI p.71. Eodem die ... ad ludum alee domino principi dederat III ortt<hones>: 1501 *Ibid.* p.89. Qui (*sc. Turci*) simul ac figere pedem ... in Pannonia poterunt, Germaniam atque Italiam adiungere suae ditioni ludum sibi fore iactitant: 1521 *Epist. procer.* I p.145. Ceu pueri laeti rigido custode remoto, / intente ludos concelebrare solent: MART. THYRN. *Ad procer.* II,207–208. 2 a *Temporarium in foro theatrum ... paratum, ubi ludi scenici saltationesque ... cum summa festivitate edite*: BONF. IV,5,251. b *Qui adformaverunt licostratum tempore ludi passionis et resurrectionis Christi ... ort<hones> 3*: 1512 Békefi, *Népk.* p.300. Operariis carpentariis pro edificatione theatrorum ad ludum pascalem fl<orenum> I. d<enarios> 45: 1516 *Ibid.* p.301. In subsidium ludi passionis Domini fl<orenos> 3: *Ibid.* 3 Vix ianua ludi / mandatis adaperata Dei: IAN. PANN. *Paneg.* 1,325–326 (p.20). Ludi turba tui est, quicquid iacet inter Hiberum / ac Tanain, quicquid

discedunt Cydnus et Albis: *Ibid.* 1,491–492 (p.28). Iaromirus adhuc in litterario ludo versabatur: BONF. II,2,202. — [21]

lues, -is *f.* *transl.*: *exitium, interitus — pusztulás, vész.*

Durat quippe primogenita tabes luesque Hungarie: livor edax, quo varios ex more iudicii aculeos concripsante recte quidem ingenii animique splendor emarcuit, ut hoc solum nunc modestis laudi sit, si laudis casibus faciem abstraxerint: IOH. VITÉZ *Epist.* 2,13. Quem rapuit subiti funeris atra lues: IAN.PANN. *Epigr.* (Mayer) 340,2. Ludimus. Innumeros hominum nova fata paventes / cum grege, cum stabulis corripit uda lues: *Id. Eleg.* I,13,43–44 (p.334). Ne tam saeva lues totum proserpat in orbem: MART. THYRN. *Ad procer.* III,695. — [3]

lugeo, -ere, luxi, luctus **1** *transit.*: *deplorare aliquem v. aliquid — sirat, gyászol valakit v. valamit;* **2** *intrans.*: *maerere, in maerore esse — szomorkodik valami miatt;* **3** *poenam dare, expiare (saepe confunditur cum verbo 'luere')* — *bűnhődik valamiért, megbán valamit.*

1 Quod cum matri Georgii innotuisset, plorans et lugens maritum ... dicebat: *Leg. Gerh. maior* I (p.481). Luget et ambustum fratrem pia silva sororum: IAN.PANN. *Paneg.* 1,409 (p.24). Tu, non muraenam, quam in vivario nutricabas, defunctam luxisti (μυραίνης ... ἀποθανούσης ἔκλαυσας): *Id. Plut. inim.* p.11. Cum ipsa ... filii casum inconsolabiliter lugeret: VALENT.HADN. *Mir.* 5 (p.70). Publica plebeum lugent aeraria damnum: TAUR. *Staur.* III,233. **2** Et multos lugentes (πολλοὺς πενθοῦντας) *mundus habet*, sed propter opum damna, aut amissiones filiorum: CERB. *Max.* III,47. Fecisti quam lugere, / terso luctu fac gaudere / populi reliquias: *Planctus* p.598. Lamentari cogitur et lugere: *1297?/XIV Mon. Str.* II p.423. Homo iustus ... luget ... dominicam passionem cum Maria Magdalena: Vizkelety, *Serm. LK.* Gloss. 34 (p.232). Divulgato igitur eius obitu obstupuit totus mundus, et utrum inimici eius lugerent an gauderent hesitabant, filiorum multitudinem formidantes: *Chron. saec. XIV.* 19 (p.276). Ne ... se iactando ... glorientur, quin potius ignominiose devicti lugeant: *1397/1406 Wenzel, Stibor* p.98. Tempore non homines tantummodo luximus illo, / mite genus; planxere ferae, planxere volucres, / moesta comas nullis excussit flatibus arbor. / Moesta cavis gemuit plorabile rupibus Echo: IAN.PANN. *Paneg.* 1,716–719 (p.41). Ego Daniel lugebam trium hebdomadarum diebus: VALENT.CYB. *Laud.* 192. **3** Sed parentes lavent (*var.*: lugeant) negligenciam ieiuniis secundum arbitrium presbiterorum: *Decr. c.1010.* 12. Ipse sagum nigrum fibula innexus circumibat, affirmans lugere se ignominiam excusit (πενθεῖν τὴν τοῦ στρατεύματος αἰσχύνην λέγων): IAN.PANN. *Plut. dicta* p.75. Iugo perpetuae servitutis ... subiecti reatus sui poenam lugeant sine fine: *Decr. 1492.* 107(2). Tales praesumptuosi ... iugo perpetuae servitutis ... subiecti, reatus ipsorum poenam lugeant: *Decr. 1514.* 47(1). — [21]

lugnetum, -i *n.* (*Ital.*: lucchetto) *claustrum — lakat.* Pro seratura cum lugnetis XII grosos: *1331 Rat.coll.* p.407. — [1]

lugubramen, -inis *n.* *luctus, condicio lugubris — gyászos helyzet.*

Regina licet tantis lucretur et eripiat filium lugubraminibus, erga sortem tamen vicemque mariti angitur: IOH.

THURÓCZ 666 (p.195). — [1]

lugubris, -e **1** *de rebus, quae luctum indicant, luctuosus — gyászos;* **2** *de hominibus: lugens, tristis — gyászoló, szomorú.*

1 Quod quilibet societatis praemissae in signum mortis talis socii vestem lugubrem uno die ferat: *1408 CD Hung.* X/4 p.692. In memoriam ... defuncti ... vestem lugubrem ... deferre: *1433 Mon. Vespr.* III p.95. 'Sane', inquit, 'et lugubria vestimenta (μέλανα ιμάτια) et publicas sepulturas, et funebres orationes, si libere vivere volumus': IAN.PANN. *Plut. dicta* p.55. — *De rebus incorporeis:* Ad curiam Romanam ... eorum antecessoribus per lugubris memoriae Tartaros interemptis, fuerant postulati: *s.1244/1296 Mon. Str.* I p.356. Casus lugubris ... dolorque mentis ... animus nostrum ... amaritudine nimia ... affecerunt: *1423? Zsigm. okl.* X,59. Haut pauciora reddidisse nos hostibus vulnera, quam accepisse, lugubrisque admodum et cruenta victoriae reliquissae vestigia: IOH. VITÉZ *Epist.* 3,14. Lugubrem mortem ... Ladislai regis nostri ... vobis annunciamus: *1457 Sopron tört.* I/4 p.240. Lugubria dicere verba: MART. THYRN. *Ad procer.* III,267. **2** Planxit ante eum universitas Ungarorum, ... iuvenes et virgines lugubres ... correas non duxerunt: *Leg. Lad.* 7 (p.522). Viderat rex Mathias quendam atris vestibus ... lugubrem. ... Erat ... homo ille lugubris propter fratres mortuos: GAL. 8,1–2. — [33]

lugubritas, -atis *f.* *luctus, maeror — gyász, szomorúság.*

Mors ... habet qualitates nimie paupertatis ... atque dolorose lugubritatis: PELB.TEM. *Pom. sanct. aest.* XIV,B. Sancta mater Ecclesia iam cantica laetitiae postposuit et moerorem ac lugubritatem ... induit: *Serm. dom.* I p.309. — [2]

lugubrosus, -a, -um *lugubris — gyászos.*

Cum alienatio possessionum quorumlibet hominum contrarium et lugubrosus sit, ... possessiones valde invitus de se alienaret: *1371 Pesty, Krassó* p.112. — [1] [*Bellus*]

lumbardus, -i *m.* *ut mendum scriptoris pro bombardas.*

Ad magnos lumbardos, quos (*recte*: bombardas, quas) ad Sarws portaverunt, pro magnis claviculis ad lumbardum (*recte*: bombardam) pertinenciis dedi fabro ferrum 'synwas' VI: *1516 Aetas* 1993/1 p.59; *DI* 26169. — [1] [*Vide etiam bombardas.*]
[*Kondákor*]

lumbus, -i *m.* *pars corporis tam hominum quam animalium — testrész: derék, ágyék: 1 gener.; 2 usu peculiari Sacrae Scripturae pro genitalibus; 3 obscoene.*

1 Qui agamiam honorat aut virginitatem, necessario debet habere lumbos praecinctos (τὴν ὀσφὸν περιεζωσμένην): CERB. *Max.* IV,68. Pater vero sanctissimus bursam auream in lumbis gestabat refertam denariis puri argenti: *Chron. saec. XIV.* 67 (p.317–318). Lumbos tenerrimos suos ad nudam carnem praecinxit *Margarita*: PETR. RANS. *Epit. Ind.* XVI,41. Item lorice circum lumbos: *1497 Iványi, Eperjes* p.299. **2** Innotuit ei, quod de utero eius egrederetur torrens, et de lumbis eius reges gloriosi proparentur: P.MAG. 3 (p.38). A lumbis sed Heynrici / ... surrexit tunc, / ... / propago Heydenrici: MÜGELN 22 (p.251). Licet frater praemortuus haeredibus e suis lumbis descenditibus (*sic*) caruerit, ... nondum defecit: *Tripert.* I,67(2). **3** Nec tantum penem, sed testes, ilia, lumbos / devorat *cunnius*: IAN.PANN. *Epigr.* I,322,9–10 (p.600). —

[17]

lumen, -inis n. **I proprie:** **A gener.:** **1 claritas, lux** — fény, világosság (**a abs.;** **b claritas solis** — a nap fény); **2 candela, lucerna** — gyertya, mécset; **3 astrum, sidus** — csillag, égitest. — **B spec.:** **1 visus, oculorum acies** — látás, látóképesség; **2 oculus** — szem.

II meton.: **A de Iesu Christo.** — **B de homine illustri.** — **C salus** — üdvösség.

III transl.: **A fidei et abs.:** *fides Christiana* — a hit világossága, a keresztény hit. — **B rationis, mentis** — az értelem fénye.

I A 1 a Philosophi vero saeculi solis ignem dicunt aqua nutrire, et e contrario elemento virtutem luminis et caloris accipere: GER. p.28–29. Dum nocte quadam ... intraret ecclesiam, ... subito lumen cum ingenti claritate totum ecclesie circumfulsit edificium: *Leg. Emer.* 4 (p.453–454). Nescit lumen abstinere, quin luceat: IOH. LEM. p.39. Tunc lumen magnum refulsit in domo: *Leg. Hel.* 20 (p.19). Qua Phoebus tacitis lumina porrigit / somnum discutiens gentibus aurea: VALENT. CYB. *Carm.* III,25–26. Istic / iam quater octenos obliquo lumine soles / complerat Titan: TAUR. *Staur.* I,167–169. Crystallis paries radiat distincta serenis, / lumine iucundo regia sponte nitet: MART. THYRN. *Ad procer.* I,391–392. — *In imag.:* Omnis enim, qui malum facit, odit lucem et non vult venire ad lumen, ne arguantur opera sua: GER. p.53. **b** Sicut lumen solis (τὸ φῶς τοῦ ἡλίου) sanum oculum ad se attrahit: CERB. *Max.* I,32. *Gerhardus* enim huius lucis limen (*recte:* lumen) per Venetos parentes sortitus, ... a pueritia cepit Domino ... devotus existere: *Leg. Gerh. minor* 1 (p.471). **2** Pro luminibus solvimus den<arios> 20: 1426 Fejérpataky, *Szám.* p.220. Pro luminibus seu candelis den<arios> 3: 1436 *Ibid.* p.369. Eucharistiam in decenti vase ferre ... cum stola, lumine et campana precedentibus ... curate: *Syn.* 1450. p.6–7. Lumen ad hiberne vigilans, Matthee, lucerne, / dum ... ethereas queris ... vias: IAN. PANN. *Poem.* 7,1–2 (*ItK* p.612). Succendi praeterea collocarique voluit ad caput ac pedes aliquot lumina, ut consuetum est in defunctorum fieri corporibus, antequam tumulentur: PETR. RANS. *Epit. Ind.* XXVIII,14. Heremitis de Maria Magdalena pro oleo emendo ad lumina adventus Domini den<arios> L: *Bakócs-cod.* p.426. Pro tribus 'wijnth' luminibus flor<enum> 1: 1521 *Qu. Kronstadt* I p.321. — *Nota 'l. perpetuum' i.q. lucerna continuo collucens* — örök-mécs: Ut ipse procuret unum lumen perpetuum ad sacramentum ecclesie Sancti Martini: 1498 *Prot. testam.* II p.165. **3** Nam sicut iubar novi luminis, sanctitas eius ... resplenduit: *Leg. Steph. minor* 8 (p.400).

B 1 Ceci lumen, claudi plantarum soliditatem ... meruerunt (*cf. Matth. 11,5*): *Leg. Steph. minor* 8 (p.400). Sebastianum ... corporalium oculorum lumine ad tempus privavit *Deus*: HARTV. 11 (p.416). Quendam de maioribus Dionisium palatinum privari fecit lumine oculorum: ROGER. 4 (p.555). Antonius ... lumine ipsius oculi extitit privatus: 1431 Juhász, *Tschan.* p.258. E vestigio lumen amisit, sed exacto quadragesimali ieiunio ... lumen recepit: BONF. I,5,32. Quod si lumina oculorum suorum, quibus privatus fuerat, sibi redderentur, corpus Sancti Pauli quantotius visitaret: VALENT. HADN. *Mir.* 63 (p.108). **2** Ut duodecim signa superioris orbis voluerunt mortales, sic duodecim sui lapides comendaverunt

viventes, quemadmodum luminibus coram omnimode habes: GER. p.98. Et hoc suis vidisset luminibus: 1437 *Sztáray oklt.* II p.331. Motus eripuit cunctos et lumina clausit: IAN. PANN. *Paneg.* 2,1827 (p.156). Quod ... ipsi ... propriis eorum luminibus vidissent, quod *etc.:* 1452 *Dl* 14522. Irata parens gravi gnatam colapho collisit, quare luminibus statim capta est novem fere menses orbitatis penas exolvit: BONF. I,5,107. Sublevatis itaque in celum luminibus ... cepit supplex obsecrare, ... ne *etc.:* VALENT. HADN. *Mir.* 5 (p.70). Incedunt nudi, rugas frons arida torvas / contraxit, nimium lumina fronte tument: MART. THYRN. *Ad procer.* I,97–98. — *In imag.:* Nabuchodonosor rex, ut ad superiora recurram, impassibilis non a camino mansit, qui intuitus est nunquam, ut est visum, interiori lumine, non vero exteriori acumine: GER. p.30.

II A Et hoc lumen mundi (*sc. Filius Dei, cf. Joan. 8,12*) in suis perspicacissime splendoribus: GER. p.59. Revocati de tenebris, ipsum *Christum* verum lumen, Deum et hominem verum esse crediderunt: *Leg. Steph. maior* 4 (p.380). — *Nota:* Duodecim qui factum lesulum annorum, / tunc perdidisti (*sc. S. Ioseph*) tuum lumen oculorum: a. 1341 *Dankó, Hymn.* p.390.

B Nam et theologia manifestativis cognominationibus celestes essentias nominavit, etiam mundi lumen (*sc. Pseudo-Dionysius Areopagita*) in tres ternas ordinationes has omni diligentia segregare curavit: GER. p.44. Catenis quippe et iugibus compedibus traditus mundum non metuebat gentium doctor, (*sc. Paulus apostolus*) exemplum luminis Ecclesie datus: *Ibid.* p.71. Dedite eo mentes cum oculis fuere, ut ... regem omnes mallems: lumen rebus dubiis futurum: IOH. VITÉZ *Epist.* 69,3. Nostrae qui lumen es orbis, / ingenio cuius nulla experientia maior: IAN. PANN. *Paneg.* 2,2337–2338 (p.182). Absit, inquit, ut quavis offensa tantum lumen ordinis a me extingatur: *Chron. FM.O.* p.217.

C „Accedite”, ait, „ad eum et illuminamini” (*Ps.* 33,6). Qui luminatur, vivificatur. Hoc autem facere littera hortatur, ... hoc quidem non facere: privari lumine, non transitorio, sed eterno, quod Dominum Christum confitemur: GER. p.171.

III A Sic quoque triumphavit Lucifer Ecclesie dans luminis triumphum stellis suis, quo a nemine dubitentur sidera veracissima celi: GER. p.82. Unigenitus Omnipotens Dei Filius ... eas gentes a tenebris ad fidei lumen revocaverat: *Leg. Emer.* (p.449). Postea illustrante Spiritus Sancti gratia, vie et vite lumen agnovit: *Leg. Steph. minor* 2 (p.394). *Creator* nos a gentilitatis errore revocatam et ad agnitionem veri luminis perductam, multiplici effectu gratie sue decoravit: 1290 *CD patr.* VIII p.279. Gentis tue preces suscipe, / ut per te inveniat gratiam Cristi / cui contulisti lumen fidei: XIII *Dankó, Hymn.* p.194. Tandem ... efficiente virtute dextere Dei ... Constantinopolitanus imperator tanti luminis aspersione gavisus ... corpus eiusdem incorruptum de loco memorato ... in regiam urbem ... fecit transportari: *Transl. Pauli* p.5^f. Quique ad sacrae fidei lumen gentem Hungaricam convertit: *Tripert.* II,6(4). — *Nota:* Mundo inluminato lumine evangeliis per praedicationem duodecim: GER. p.62. Domini famulus velut in sepulcro reclusus ieiunans et orans hauriebat lumina Scripturarum: *Leg. sanct. Hung.* p.8^f.

B Sciant ... gentes, quoniam homines sunt, id est di-

secreti et intelligibiles propter lumen rationis, ideo debent racionabiliter Deo servire: *Serm. Quinqueecl.* 102 (p.218). Si procul ab oculis nostris estis, nunquam procul eritis a lumine mentis nostre: *1379 Dipl. Anjou* III p.324. Veni ergo, rex virtutum, ... speratum nobis tuae serenissimae frontis lumen ostende: *NIC. BAR.* 30. Homines ... fuerunt illuminati lumine scientiae et doctrinae per prophetas, qui homines in lege Dei ambulare docuerunt: *Serm. dom.* I p.15. — [121] [Bellus]

lumica, -ae f. v. lumicus, -i m. *genus vocis ex forma plurali sciri non potest; sensus fortasse idem ac lemniscus vel braca — valószínűleg nadrág.*

Fimbrias lumicis et aliis vestibus virilibus nemo sartorum apponere audeat: *1522 TT 1889* p.379. Vide Bartal, *Glossarium s.v.* (p.394) et Kubinyi A.: *A parasztság hétköznapjai élete a középkori Magyarországon. A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 17. Veszprém 1984.* p.223. — [1] [Kondákor]

luminare, -is n. (luminarium) **1** *astrum — égitest; 2* *candela, lucerna — gyertya, mécses.*

1 „Benedicite sol et luna Domino.” (*Dan.* 3,62) Hęc duo luminaria cęli maxima (*cf. Gen.* 1,16), de quibus horum conditor dicit: *GER.* p.60. Cum ... facta ęvangeliarum et dominicum actum, orbis luminare maius omni sole, ad exsequendum proponuntur, actutum deficit solo audito, quemadmodum illi, qui dixerunt *etc.*: *Ibid.* p.108. Sol et luna et cetera coeli luminaria quarta feria fuerunt creata: *Serm. dom.* I p.382. **2** Forum eciam, quod ... B<ela> rex ... pro luminari ecclesie ... dedit: *s.1209/1425 CD Arp. cont.* XI p.97–98. *Uros abbas* ad luminaria monasterii tam per noctem quam per diem proventus temporales ecclesiarum assignavit: *1226 PRT I* p.681. Finita nona luminaria ecclesie stinguantur: *Agenda 1311.* fol.47. Nam quedam possessio sive predium, ... que olim per Bank banum fuit legata et collata nostre ecclesie specialiter ad usum luminarium: *Stat. Zagr.* III,15 (p.97). Ubi eedem sacratissime reliquie cum maxima devotione ... a clero et populo diverso apparatu ad cultum divinum adornato, incensis luminaribus venerabiliter sunt suscepte: *Transl. Pauli* p.6^v. Ut ecclesia ... libris, calicibus, luminaribus et aliis ornamentis ecclesiasticis decenter muniatur: *1475 Zimmermann, Urkb.* VII p.51. *Traditur, quod ardentiaque luminaria in noctium obscuritate ... visa fuissent:* *IOH. THURÓCZ* 157 (p.47). Pro observandis luminaribus olei vel sepi ... testamentaliter legando constituerat: *1509 Kolozsvár oklt.* p.62. Truncos seu ladulas ponant in certis locis ecclesiarum pro oblationibus. De proventibus ex licentia comparent necessaria videlicet ... oleum pro luminaribus: *GREG. GYÖNGY. Dir.* p.h^r. — [35]

luminarium *vide vocem praecedentem*

luminificus, -a, -um *lumen efficiens — világosságot adó, fényhozó.*

Ubi splendor, ibi umbra, non solum tetra, sed et splendida et luminifica, quanquam obscurifica: *GER.* p.168. — [1]

lumino, -are *illustrare (in imag.) — megvilágosít (képl.).*

„Accedite,” ait „ad eum, et inluminamini.” (*Ps.* 33,6) Qui luminatur, vivificatur. Hoc autem facere littera hortatur, armata non carne, sed spiritu: *GER.* p.171. — [2]

luminositas, -atis f. *claritas, splendor (in imag.) —*

tisztaság, ragyogás (képl.).

Beata Virgo ex parte anime habet ... quattuor stellas dignitatis. ... Tertia dicitur luminositas: *PELB. TEM. Stell.* p.93^{r-v}. A somno peccati ... solent excitare ... lucis spiritualis claritas, hoc est: cogitationis bonae luminositas: *Serm. dom.* I p.23. — [3]

luminosus, -a, -um *clarus — világos, tiszta.*

Non decuit angelum apparere in alia veste, quam candida ... et luminosa: *PELB. TEM. Stell.* p.15^v. In vere aer est luminosior, quam in hyeme: *Serm. dom.* I p.15. — [4]

luna, -ae f. **1** *σελήνη, nomen sideris — hold (a gener.; b in descriptione insignis nobilis; c 'dies lunae' i.q. feria secunda hebdomadis — hétfő); 2 meton. de homine illustri: splendor — ragyogás.*

1 a Etenim per solem nostri accipiunt Christum Redemptorem, per lunam ęcclesiam: *GER.* p.56. Margaretha tunc videbat solem et lunam in celo, in hora medie noctis: *Inqu. Marg.* p.211. Quare eas, quae in luna fiunt (τὰς ἐν σελήνῃ), tanquam in homine mutationes; quo tantum lumen absumpsit, unde iterum resumpsit: *IAN. PANN. Plut. negot.* p.28–29. Candida dum somnum ministravit luna salubrem: *MART. THYRN. Ad procer.* II,215. **b** Cuius virginis caput coronatum hinc atque hinc luna hemicidi (*sic*) figura cornibus adversis cingit: *1525 Bártfai, Forgách* p.700. **c** Anno a nativitate Domini 1456. dieque lunae 2. mensis Octobris: *1456 Dipl. Sáros* p.477. Ad diem lunae, undecimam mensis May: *Form. styli* II,403 (p.378). **2** O norma iusticie / limes equitatis: / ... / luna puritatis Sanctus Emericus / ... / affer donum gracie: *XIV Dankó, Hymn.* p.235. — [26]

lunalis, -e et lunaris, -e **1** *qui lunae est, ad lunam pertinet — hold-; 2* *menstruus — havi.*

1 Anno ... millesimo centesimo vigesimo primo, indictione XIIIIma, epacta nulla, concurrentibus V., ciclo lunari I^o: *1121/1420 MNY* 1927 p.362. Illius ... adiutorio et gratia ministrante, qui rerum omnium, quae sub lunari circulo esse habent et ultro (*sic*), vita quoque fruuntur creatione habita, est Deus opifex creator: *SIMON KÉZA* 2 (p.142). Anno solari vicesimo secundo, lunari X^o: *1301 Mon. Str.* II p.492–493. Non radios Phoebus lunari sumit ab umbra: *IAN. PANN. Epigr.* I,384,3 (p.638). Sponsus adest, veluti lunaribus obvius exit / frater equis: *Id. Celebr.* 137–138. Lunari sidere pleno noctem ... illustrante bassa ... captus ... est: *IOH. THURÓCZ* 869 (p.250). **2** Quandocunque de domo mea circa se vocare faciet, infra quattuor equites non vocet, ad illos vero equites cum quibus vocaverit, pecunias lunales ... solvere teneatur: *1507 Gyula oklt.* p.44–45. Andree literato, comiti et castellano Hwniadiensis duobus (*sic*) vicibus proficiscenti cum domino wayvoda ad exercitum vel bellum, eidem pecunie lunales dati (*sic*) sunt fl<oreni> XVIII: *1517 Patak, Domeniul* p.28. — [20]

lunaticus, -a, -um *σεληνιακός, epilepticus, insanus — holdkóros, elmebeteg.*

Si filii amantes, furiosi, lunatici vel mente capti fuerint, ... tutelae testamentariorum ... subiiciuntur: *Tripart.* I,124(4). — [1]

lunatio, -onis f. *mensis lunaris — holdhónap.*

Christus ... elegit ... de etate iuventutem, de partibus anni equinoctium vernale, de mensibus Martium, de lunatione plenilunium ad patiendum: *PELB. TEM. Pom. sanct.*

hiem. LXIX,D. — [5]

luno, -are **1** in lunae crescentis formam redigere, curvare — a holdsarló formájára alakít, görbít; **2** part. perf. pass. fere pro adi.: formā lunae crescentis praeditus — hajlott, görbe, holdsarló alakú.

1 Tartarus hinc, hinc Moschus atrox horrenda pharetris / tela replens arcum lunat: TAUR. *Staur.* III,278–279. **2** Ultima nobilitas lunatis classibus ibant: TAUR. *Staur.* IV,122. — [2]

luo, -ere, lui poenam solvere — bűnhődik, megfizet valamiért: **1** transit.; **2** intrans.

1 Si quis ... periurio addictus invenietur, perditus manu periurium luat: *Decr. c.1010.* 17. Quicumque ritu gentilium iuxta puteos sacrificaverint, vel ad arbores et fontes et lapides oblaciones obtulerint, reatum suum bove luant: *Decr. 1092.* 22. Quod si quis violare temptaverit, ut regie institutionis reus et ecclesie violator, penam luat et rebus suis mulctatus excommunicationis subeat sententiam: 1181 CD *Croat.* II p.177. Nudis pedibus ... debet supplicare pretaxato M<ichaeli> magistro et excessus suos luere: 1239 *Ibid.* IV p.97. Luet hanc tibi patria culpam: IAN.PANN. *Paneg.* 2,2195 (p.175). Ipse mortis poenas luit: 1474 Zimmernann, *Urkb.* VII p.7. Is poenas luat aequas: TAUR. *Staur.* IV,162. Debita virtuti tunc laus, tunc vivere honeste / sanctum erat, et scelerum pena luenda reis: MART. THYRN. *Ad procer.* II,137–138. — *Nota i.q. lugere, deplorare* — *sirat, gyászol*: Saepe luunt lachrymis natos fidosque sodales, / extinctos fratres, pocula blanda, domos: MART. THYRN. *Ad procer.* I,65–66. **2** Si ... interfecerit, luat secundum legem de evaginacione gladii confectam: *Decr. c.1010.* 35. Si pastoris culpa quod meretur, ipse luat, insonitibus parce, precor, ovibus: *Leg. Steph. maior* 14 (p.390). A fide quod recessit gens, / idcirco semper luit / sub gehennali mole: MÜGELN 38 (p.264). — [22]

lupanar, -aris n. (luppanar) πορνεῖον, lustrum — bordélyház.

Ad foedum, puto, vadimus lupanar: IAN.PANN. *Epigr.* I,263,2 (p.572). Dyonisius ... communes mulieres de luppanari ... in taberna bibentes ... percussit: 1508 *M. Sion* 1866 p.455. Pro scindulis 350 ad lupanar asp<eros> 14: 1523 *Qu. Kronstadt* I p.495. — [5] [Bellus]

lupata, -orum n. frenum dentibus sive acuminibus instructum — farkasfogas zablá.

Iam tum assuescebat (sc. *Renatus*) simulatas ludere pugnās, / exturbare feras lustris, torquere coruscum / misile, cornipedem pictis frenare lupatis: IAN.PANN. *Paneg.* 3,1,122–124. — [1] [Kondákor]

lupibulareum vide lucibular(e)

lupinalis, -e ad lupum pertinens — farkas-.

David ... habet pelles lupinales 127 solvit flor<enum> 1 asp<eros> 15: 1503 *Qu. Kronstadt* I p.36. — [1]

lupinus, -a, -um ad lupum pertinens — farkas-.

Terminus inde ad culmen vadit, ... a quo per medium ruris, quod dicitur 'theluch', itur ad lupinum montem: s.1086,1135–1171? *Dipl. Hung. ant.* I p.250. In quo (sc. *clipeo*) caput lupinum grisei coloris situatur: 1398 *Turul* 1901 p.103. More lupino de specu exilivit: *Leg. sanct. Hung.* p.22^v. — [3]

luppanar vide lupanar

lupus, -i m. **1** nomen animalium: canis lupus L. — állat megnevezése: farkas; **2** nomen arboris — farkastölgy;

3 species piscis: esox lucius L. — ragadozó hal: csuka v. farkashal.

1 Ecce autem cervus fugiens ante lupum impetu magno irrui super eos: *Leg. Gerh. maior* 6 (p.489). Hic pro purpureo. Nisi scelerata capillo, / Scylla manet rapidis dilaceranda lupis: MART. THYRN. *Ad procer.* I,435–436. — *Locutiones proverbiales*: Orbis excidium ... dignemini prevenire, ne ... lupo agnum ... comedente, inveniri nequeat, cui valeat subveniri: 1241 CD *Croat.* IV p.128. Tamquam lupi rapaces dictas vineas indebite uterentur: 1352 CD *And.* V p.603. Videte, ne ... sub ovina pelle lupus lateat: PETR. VÁRAD p.136. — *In imag. de improbo*: Sirius stella, quę canicula dicitur, ... illum in ecclesia demonstrat virum, qui ... tam vehementissime divinum emittit latratum, quo omnes per circuitum lupi simplicibus dimissis caulis interiora penitent silvarum: GER. p.93. Ne pro defectu pastoris dominicum gregem lupus rapax invadat: 1518 *PRT* III p.699. Blandiuntur enim, sicuti lupi solent agnis: 1525 Kubinyi, *Politikai viták* p.193. **2** *Meta tendit* versus boream ad quandam quercum, que dicitur quercus lupi: 1205/1244 CD *Croat.* III p.52. **3** Hungaria pisces habet, ... quos antiquitas ... lupos a vi, quam exercent, ut putat Varro, ... dictos putamus: GAL. 6,11. Subiacent horti ... oblongaque piscina, ubi lupos carposque saginant ac cetera tale genus: BONF. IV,5,68. — [23]

luridus, -a, -um (loridus) de colore: luteus, pallidus — halvány, sápadt.

Do duas cortinas, unum monile, duo mutatoria, in aurum duos anulos: unum cum viridi lapide, alterum cum lorido: 1152 *PRT* I p.601. Luridus imbriferis infaustum nubibus omen / sol dabat exoriens: TAUR. *Staur.* I,338–339. Lurida Pentheo lacerantur corpora ritu: *Ibid.* IV,274. — [5]

luscus, -a, -um qui parum videt — gyengén látó, vak-si.

Quasi proverbialiter: Quid ni in aliena argi, in propria vero luscii ac lusciones: MONET. p.A,2. — [1]

luscus, -a, -um altero oculo captus — kancsal, félszemű.

Erat namque habitu corporis contemptibilis, sed astutus et docilis, ispidus, pilosus, luscus, gibosus, claudus et bleusus: *Chron. saec. XIV.* (V) 143 (p.421); IOH. THURÓCZ 411 (p.120) et BONF. II,5,79. — [4]

lusito, -are (frequenter) ludere — játszadozik.

Prisca ad te ventitat, assequente nullo, / tecum (sc. *commatre Iani*) lusitat, ambulat, lavatur: IAN.PANN. *Epigr.* I,347,6–7 (p.615). — [1]

lusor, -oris m. qui ludit — játékos.

Si sit aliquis dominorum canonicorum ... concubinari publicus vel occultus, lusor taxillorum vel alearum: *Visit. Str.* p.9. Si sit luxuriosus, si ebriosus, si crapulosus, si negociator, si percussor, si lusor, si venator: *Stat. Zagr.* III,5 (p.86). Quomodo quidam Petrus ... in dedecus et vituperium totius ordinis clericalis fuisset et esset vir seditiosus, lusor taxillorum: 1396 *Mon. Budapest* III/1 p.106. Si ... esset, qui luderet cum taxillis et eciam nunc ... esset lusor, pena tua sit: 1473 *Kolozsvár oklt.* p.247. Quod ... ipsi lusores lucrati fuissent ab eodem ... fratre centum denarios: 1518 Erdélyi, *Register* p.138. Qui adeptis canonicatibus reddunt se ... futiles, lusores, vagos et ad canonicatum indignos: 1521 *M. Sion* 1866 p.253. — [7]

lustralis, -e *ad sacrificium pertinens, sacrificialis* — *áldozati*.

Si ... lustrale aliquod monstrum natura ediderit (εἴ τι γεγένηται σύμμικτον εἶδος κάποφώλιον τέρας): IAN. PANN. *Plut. negot.* p.37. — [1]

lustratio, -onis *f.* **1** *actio circumeundi, lustrandi* — *bejárás, (meg)látogatás* (**a** gener.: *causa videndi*; **b** *causa recognoscendi: recensio [exercitus]— [sereg]szemle, vizsgál-lat*); **2** *usu Christiano: sacramentum; 'l. novissima' i.q. unctio extrema — szentség; utolsó kenet.*

1 a Post multorum ... aliorum regnorum lustrationem ... ad ultimum ... ad regnum nostrum Hungarie se contulit (sc. *B. Ioannes Capistranus*): 1460/? *M. Sion* 1868 p.336. **b** Sedium capitanei tenentur pacis tempore ... lustrationem armorum et reliquorum apparatusum peragere: 1463 *Székelly oklt.* I p.198. **2** Impetrata erratorum omnium remissione acceptaque novissima lustratione, ... conticuit: BONF. III,3,158. — [3]

lustrum, -are **1** *expiare — bűntől megtisztít*; **2** *circumire, peragere — bejár, meglátogat* (**a** *proprie: de hominibus*; **b** *transl.: lucendo*; **c** *ferre i.q. intueri — megnéz*).

1 Ut et delicta fateri et animum sacris rite apostolicis lustrare queam, ... sacerdotem, qui confessionem exaudiat et me expiatum reddat, accersite: BONF. III,3,156. **2 a** Monens et exortans, quatinus omnia loca, in quibus sancti dormierunt, lustraret: *Leg. Emer.* 7 (p.458). Versus eandem plagam lustrando ad quendam ... morem terre ... pervenissent: 1386 *Bártfai, Pest* p.97. *Loca sancta lustrat pergens / per terrarum spacia: XIV Dankó, Hymn.* p.233. *Caesar ... castris in Rakosch positus, lustrato ibi exercitu ... exercitum vasa iussit colligere: 1526 BROD. Epist.* 69,8 (p.153). — *In imag.*: Sicut olim apostolorum, ita fratrum minorum praedicationis sonus lustravit omnem terram: *Chron.F.M.O.* p.218. **b** Tua lux animos, non segnia corpora lustrat: IAN. PANN. *Paneg.* 1,938 (p.52). *Phoebus volvitur et longis lustrabat solibus orbem: TAUR. Staur.* II,219. **c** *Parca tertia prospectu lustrabat inane barathrum: IAN. PANN. Paneg.* 1,1015 (p.56). — [59]

1. lustrum, -i *n.* *spatium temporis quinque annorum complectens — ötévnyi idő.*

Uno lustrum evoluta secundoque inchoante predicta seditio exorta est: *Leg. Gerh. minor* 6 (p.477). *Lustrum prope vicesimum ... circumagitur, quo Europe oras infesta Teucrorum arma ... pervolarunt: IOH. VITÉZ Epist.* 37,5. *Altera perfecto celebrabat Olympia lustrum / Elis: IAN. PANN. Paneg.* 1,252–253 (p.16). Si illum currentem aspicias, diceres vix duorum esse lustrorum hominem: VALENT. CYB. *Laud.* 145. — [9]

2. lustrum, -i *n.* *locus incultus, silvestris — bozótos, erdő.*

Iam tum assuescebat simulatas ludere pugnas (sc. *iuvenis*), / exturbare feras lustris: IAN. PANN. *Paneg.* 3,1,122–123. *Disquirebantur latebre et in lustris, ferarum more, multi delitescebant: BONF. III,4,337.* Et nemus umbriferum et saevarum nigra ferarum / lustra petit: TAUR. *Staur.* IV,421–422. — [3]

lulum *vide* 1. *lutum*

lusus, -us *m.* *actio ludendi, ludus — játék.*

Gener.: Non absconditur laetitia regis in successu, nec risus in lusu (οὐδὲ γέλωτος παίζοντος): IAN. PANN. *Plut. negot.*

p.28. *Amicorum quosdam cum sensisset in lusu talorum haud quaquam iocari, multavit (ἐν τῷ κυβεύειν οὐ παίζοντα): Id. Plut. dicta* p.46. — *Nota*: Quibusdam duabus (*recite: dominabus et*) puellis reservatis ad vitam et ad lulum eorum deductis ... omnes crudeliter interfecerunt Tartari: ROGER. 37 (p.582–583). — [5]

Lutheranus, Luternus *vide* Lutheranus, Luthernus

luteus, -a, -um *lutosus, paludosus — sáros, mocsaras.*

10 *Lutea piscina partem Sancti Benedicti separat a villa Martini: 1075/s.1217 Dipl. Hung. ant.* I p.216. *Duas piscinas inveniebant, item ubi reperiuntur a<rundines et> lutey vel cetere parve piscine: 1401 Zsigm. oklt.* II,938. — *In imag. colore Christiano i.q. terrenus — földi*: Pro luteo incolatu sidereum et pro terreno cultu celitum lucraturus ... ordinavi: 1341 *Mon. Str.* III p.385. **15** Ut quam (sc. *ecclesiam*) sui commercio sanguinis acquisivit, incessanter custodiat non solum per angelos, caeli cives, ... quin etiam per homines luteas domus habitantes: *Transl. Pauli* p.5^r. *Volens ... terrena celestibus, caduca eternis ... concambiare ac domum luteam celesti pallacio commutare ... dispono testamentum: Form. O.F.M.* 90 (fol.98^r). — *De corpore humano*: Luteo quod carcere liber / ingrediere pius, meritorum praemia, valles: IAN. PANN. *Paneg.* 2,552–553 (p.91). — [8]

Lutheranus, -a, -um (Lutheranus) **1** *adi.:* *qui Lutheri est — Lutheré, Luthertől eredő*; **2** *subst. m.:* *Lutheri doctrinae sectator — Luther-követő.*

1 In conquirendis operibus Lutheranis: 1524 *Sopron tört.* I/7 p.114. Si qui essent de secta Lutherana in hac urbe, qui respondi: undique ... error iste viget: 1524 *Ibid.* p.118. Paulus dixisset, quod haberet magnam copiam librorum Lutheranorum: 1524 *Ibid.* p.127. **2** Dicit, quod dominus Thomas non fuisset Lutheranus: 1524 *Sopron tört.* I/7 p.123. — [8]

Lutherianus, -a, -um *qui a Luthero originem ducit — Luthertől eredő, lutheri.*

Eiuscemodi Lutheriani erroris sectatores et defensores: 1524 *Sopron tört.* I/7 p.115. De his articulis Lutherianis obiectis audierunt: *Ibid.* p.122. Ad eundem iudicem dixisset, se haberet copiam librorum Lutherianorum: *Ibid.* p.124. — [4]

Lutherista, -ae *m.* *Lutheri doctrinae sectator — Luther-követő.*

Contra omnem offensionem Lutheristarum et ceterorum hereticorum: 1524 *Sopron tört.* I/7 p.115. — [1]

Luthernus, -a, -um (Luternus) *qui a Luthero originem ducit — Luthertől eredő.*

Frater infectum heresi Luterna ... tam pertinaciter cepit predicare: 1524 Sopron tört. I/7 p.113. — [1] [*Bellus*]

luthinista *vide* lutinista

lutificatio, -onis *f.* *actus murum vel saepem luto obliendi — sárral való betapasztás.*

Quas (sc. *saepes*) eciam adhuc Blasius Magyar construi fecisset simpliciter et absque lutificatione et illas idem dominus Mathias consummavit effective: 1498 *Horváth, Végvári leltár* p.300; cf. *ibid.* p.304: Mathias Gereb ... fecit eciam circuiire (*sic*) totum castrum cum 'parkan' sine lutificatione et sine tectura. — [2] [*Kondákor*]

lutificulus *vide* vocem sequentem

lutifigulus, -i *m.* (linifigulus, lucifigulus, lutificulus) *figulus — fazekas.*

Sive sit tabernator potus cuiuscumque, sive pellifex aut lucifigulus: 1343 CD Croat. XI p.31. Benedictus lutifigulus cum curia sua: 1369–1377 Doc. Val. p.222. Textores, doliatores, lutifiguli ... et eorum fraternitates ... largiantur: 1376 Zimmermann, Urkb. II p.452. Endres faber in platea lutifigulorum: 1424 Fejérpataky, Szám. p.202. Item de curru onerato ollis et quibuscunque aliis linifigulorum (*sic ed.*, recte DF 218991: lutifigulorum) artificii denarii quatuor (*sc. solvi debent*): 1481 Kukuljević, Iura regni I p.218. Magistro lutifigulo de Nemethy, qui tres fecit fornaces: Bakócs-cod. p.426. Lutifigulo pro reformatione fornacis ... asp<eros> 26: 1520 Qu. Kronstadt I p.260. Lutifiguli ... observent consuetudinem antiquam: 1522 TT 1889 p.383. — [35]

lutina, -ae f. (*vox Ar.*, cf. Pol. lutnia) *cithara, testudo* — *citera, lant*.

Que et in instrumentis organo, lutina et id genus eleganter considerantur: MONET. p.C,3. — [1]

lutinista, -ae m. (luthinista, lutinistra) *citharista* — *lantos*.

Michaelem lutinistram, ... Blasium sartorem ... distrahi ... fecissent: 1453 Héderváry oklt. I p.279. Fistulatoribus, lutinistis de eleemosyna Christi ... non tribuntur: 1460 Kaprinai, Dipl. II p.469. Luthiniste reginalis maiestatis ... pro subsidio dati sunt fl<oreno> X: 1525 MTT XXII p.67. — [5]

lutinistra vide vocem praecedentem

lutositas, -atis f. (lucositas, lutositas) *solum luto repletum, limosum* — *sáros, vízenyős talaj*.

Propter nimiam lutositatem et paludositatem commodo ipsa ecclesia construenda in ipso loco fieri non valerent: 1349/1364 CD And. V p.271. Homines propter gravitatem, inaquisitatem et lutositatem ... possessionem Darouch reambulare ... nullo modo valuisse: 1357 CD Zichy III p.61. Propter lucositatem ipsius prati in dicto meatu eiusdem fluvii ad locum Zelesreu vocatum transire non potuissent: 1374 Csáky oklt. p.145. — [5]

lutosus, -a, -um (lucosus, lutosus) *luto repletus, limosus* — *sáros, iszapos*.

De solo, terra: Cum aqua magna existeret et lutosa: ROGER. 28 (p.569). *Meta* cadit in caput cuiusdam putei lutosi: 1300 CD Croat. VII p.384. Cum ... venissent ad quoddam pratium lucosum et arundinosum, ubi ... procurator ... dixisset, quod ... transire non potuissent: 1374 Csáky oklt. p.144–145. Inter arundineta lutuosa ad quoddam permissorium ... transeundo: 1411 CD Zichy VI p.84. Prope ... viam venissent ad quoddam concavum seu voraginem ... lucosum et aquam in se habentem: 1450 Ibid. IX p.238. Tribus navigabilibus fluminibus, quos Dalmaciae lucosi montes effundunt: TAUR. Staur. Ind. 100. — *De tempore umido:* Ibidem terrestres et simplices transeuntes, tempore lutoso vel necessitatis possint transire: 1215 Mon. Str. I p.207. — *De hominibus:* In nuda humo et sub divo continuis imbribus madidi atque lutosi quieverunt: 1481 Mátyás lev. II p.192. Facies eius et ora fuerunt aquosa et lutosa: GABR. PECHW. p.13^v (o). — [30]

lutra, -ae f. (ludria) *nomen animalis quadrupedis tam in aqua quam in terra viventis, évδρῖς* — *vidra*.

Prohibemus, ne praelati ... premidiones, seu ornamenta nobilia exterius apposita de ludria, seu bivaria, seta ... deferant ullo modo: Syn. 1279. p.75. — [1]

lutramen, -inis n. *linreamen, linream — lepedő*.

Eodem die ad clavos na zabyyanye lutraminum dedi III den<arios> Ung<aricales>: 1500 MTT XXVI p.80. — [1]

lutulentus, -a, -um *lutosus* — *sáros*.

5 Ipse Deus fertur lectum statuisse iugalem, / cum lutulenta hominem composuisset humo: IAN. PANN. Eleg. II,12,7–8 (p.416). — [2]

1. lutum, -i n. (*m., f.*) (lusum, lutus) *caenum, limus* — *iszap, pizok, sár*: **1** strictius; **2** latius i.q. palus, stagnum — *mocsár, pocsoya, vízenyős terület*; **3** in imag. et transl.

1 Quo ... fulgore splendor amittendus est sempiternus? Auro vilissimo, luto exquisito?: GER. p.68. In qua valle mete poni non potuerunt propter lutum: s.1138 CD Slov. I p.76. Margaretha serviebat ... quando pluebat, et quando nigebat, et quando erat lutum: Inqu. Marg. p.201. Cum ibat ad aquirendum vite necessaria per opidum in luto, tamquam puer non habens usum ambulandi, serpebat ad terram: 1459–1465 Bálint, Szeged p.120. Ingruente hiemis tempore, in maximo luso (*recte:* luto) et continu-
is imbribus omnia arma, selle, frena ... fuerunt ... satis destructa: 1481 Mátyás lev. II p.191–192. Ipsa in lutum profundum cecidit: Leg. sanct. Hung. p.28^v. Pro purgatione luti de foro asp<eros> 6: 1520 Qu. Kronstadt I p.279.

2 Iuxta eandem aquam Sum tendit meta ad caput magni luti: 1193 Mon. Str. I p.145. Descenderunt iuxta quendam fluvium nomine Humusouer, et venerunt usque ad lutum Zerep: P.MAG. 28 (p.70). Meta per dictam Alsewnicham transit supra ad quendam lutum, quod appellatur Temechech: 1249 CD Croat. IV p.411. Terminus tendit ad insulam, ... et ibi transit lutum, que venit de Fuk: 1250 Reg. Arp. I p.285. Demum descendit meta in unum magnum lutum vulgariter sar dictum: s.1282/1557 CD Arp. cont. XII p.365. Circa lutum ... est una meta terrea: 1327/1410 Dipl. Hont p.86. Meta ... inclinaretur ... ad meridiem, ipse lutus ad aquilonem ... remaneret: 1348 CD And. V p.255. Propter hoc idem fossatum cum stercoribus et cum luto sic repletum est, quod ... vix ... emundari poterit: 1426 Sopron tört. II/1 p.166. **3** Hos vero omnes, qui ausi non sunt, quamlibet insectionibus trium instrumentorum gloriantur, et apud rusticos potentur, in ecclesia Dei loqui, ut lutum habeamus et illorum dicta, ut stercora arbitremur: GER. p.28. Nil picula tetrius, a qua inquinari tangens peribetur, quę quidem omnem saecularem actionem demonstrat luto vitę pereuntis adherentem: Ibid. p.146. Me ... tot debitis ... compeditum, misericorditer expedire dignemini, sublevare de lacu miseriae et de luto faecis: IOH. LEM. p.58. — [47]

2. lutum, -i n. *color de herba confectus* — *festék (növényből készült)*.

Phoenices primi puniceo fucarunt vellera luto: IAN. PANN. Paneg. 2,311 (p.79). — [1]

lutositas, lutosus vide lutositas, lutosus

lutus vide 1.lutum

lux, -cis f. *claritas lucendo effecta, φῶς* — *fény, világosság*: **A** proprie: **1** gener.; **2** claritas diei — *nappal*; **3** spec.: visus, oculorum acies — *látás, látóképesség*; **4** locutio. — **B** meton.: **1** de Deo; **2** de homine illustri i.q. decus — *ékesség*; **3** de patria. — **C** transl.: **1** vita — *élet*; **2** status apertus, publicum — *nyilvánosság*; **3** fidei, doctrinae sim. — *a hit, tan stb. világossága*.

A 1 *Mens* a divina enim et immensa luce illustrata (ὑπὸ γὰρ τοῦ θεοῦ καὶ ἀπείρου φωτὸς καταλαμπόμενος): CERB. *Max.* I,10. Sicut sanitas et aegritudo circa corpus consideratur animalis, et lux ac tenebrae circa oculum (καὶ φῶς καὶ σκότος): *Ibid.* IV,46. Postmodum in alio die luce corusca radianti ab utraque parte civile et camprestre (*sic*) bellum partes congresse sunt: 1298/XIV *Reg. Arp.* II/4 p.205. Repercutta lux videtur acrius conturbare imbecillos aspectus (τοῦ φωτὸς τὸ ἀνακλῶμενον μᾶλλον ἐνοχλεῖν): IAN. PANN. *Plut. inim.* p.10. Qui bene docet et male vivit, ... videtur bonum coniungere malo, lucem tenebris et veritatem mendacio inmutare: *Serm. dom.* I p.2. Descendit super eorum corpora lux copiosa de coelis: *Chron. F.M.O.* p.236. **2** Sicut qui clara luce venerunt, sic clara luce, venditis bonis suis et solutis omnibus debitis suis, accepta licentia a villico et suis concivibus, liberam recedendi habeant facultatem: 1279 Solymosi, *Járadek* p.238. *Servientes comitis* clara luce in ora prandi irruissent ... super quandam villam: 1290–1291 *CD Arp. cont.* X p.424. Filii eiusdem Nicolai Zeuke ... quendam equum ... in campo clara luce inventum abstulissent: 1347 *CD Károlyi* I p.172. Qui in ferventissima estate quadraginta diebus totidemque noctibus perpetuas lucas habent: BONF. I,1,11. — ‘Prima luce’ *i.q. diluculo* — *hajnalban*: Dum tamen Christianus exercitus ... ultra iam progredi decerneret, motisque castris prima diei luce iter Hadrianopolim versus facere nostri coepissent, per speculatores Vladislao nunciatum est Amoraorum cum maximo exercitu prope esse: PETR. RANS. *Io. Corv.* 32. — *Latius: dies* — *nap*: Si quis in sexta feria ... carnem manducaverit, per unam ebdomadam luce inclusus ieiunet: *Decr. c.1010.* 11. Quidam nostrum aequae spetiem tertia luce conditam dicit, et prima luce lucem perfectam, quemadmodum firmamentum secunda: GER. p.35. Illa namque luce, in qua ferrum portaretur, nemo illorum, ut lex obviare constituit, venit: 1105–1110/XIII *Dipl. Hung. ant.* I p.381. Fiunt utrimque congressus impares numero, sed fortes, pugnatur ad lucis vesperam: IOH. VITÉZ *Epist.* 3,12. Hanc memori lucem servabis pectore: IAN. PANN. *Paneg.* 2,2296 (p.180). Hodie ... unum et crastina luce secundum ... iuramento suo etiam pretio conductus expurgaret: *Tripart.* II,38(2). **3** Lumen amisit, sed exacto quadagesimali ieiunio ... lucem recepit: BONF. I,5,132. **4** Cum iam luce clarius constaret ipsam terram ad monasterium pertinere: 1240 *PRT VIII* p.286. *Haec* luce meridiana clariora luculentius indicant instrumenta: 1294 *Mon. Str.* II p.356. Quali eos flagello corriperet, ... luce clarius demonstraret: IOH. O.M. 157 (p.146). Cum ... luce magis claret beatitudini vestre, inimicus fidei catholice quid struat: ... de remedio cogitet opportuno: 1464 *Matth. epist. Rom.* p.30.

B 1 Verus ille splendor dicendus, qui tenebrosas infidelium mentium caligines consuevit inluminare, et invisibilem lucem cecis demonstrare: GER. p.63. Lux lucis invisibilis Christus est, quem tunc gentes videre meruerunt: *Leg. Steph. maior* 4 (p.380). Stabat iuxta Christi crucem / videns pati veram lucem / mater regis omnium: Dankó, *Hymn.* p.296. **2** Quod autem contrarię sint virtutes et contra iusticiam rebellantes, Effesiis lux gentium Paulus apertissime designat dicens: GER. p.45. Post hos quoque splendor doctorum Hieronimus et lux inter rutilantissima cęli sidera clarius omnibus lucens decem sic

illum *Porphyrium* persequutus est illuminationibus: *Ibid.* p.50. Iuste lux orta gracie *Sancta Elisabetha*: / late spargens radium / rectis corde studium / ingerit leticie: XIII? Dankó, *Hymn.* p.281. Orbi cuncto mirabilis / lux anachoretarum *Paulus Sanctus Eremita*: XIV *Ibid.* p.154. Hęc precipue in animo nostro versata sunt, ut post eam turbulentam caliginem, que nobis inter ceteros lugubres casus in hac tua absencia regie lucis visum eriperat, veniret otius tempus illud, quo ... regem spectare possemus: IOH. VITÉZ *Or.* 1,51. **3** Hic spes maxima luxque amoena vitę: VALENT. CYB. *Carm.* IV,90.

C 1 Hoc cottidie operamur, quo non dubitemus supra celos conscendere, luce terminata caduca: GER. p.36. Hic enim huius lucis lumen (*orig.*: limen) per Venetos parentes sortitus, ... a pueritia cepit Domino ... devotus existere: *Leg. Gerh. minor* 1 (p.471). O natura mater dura, / quare tibi fuit cura / sevam gentem Tartharorum / ad flagellorum (*sic*) populorum / in hanc lucem ducere?: *Placitus* p.593. Partes regni nostri nubilo miserie obvoluti ex sua fidelitate et sagacitate gaudio lucis undique perfunderent et se erutos de mortis periculo congauderent: 1351 *CD patr.* II p.89. Quod ego, si hac suavissima luce frui dabitur, coram ostendam: GEORG. POLYC. *Epist.* 5. Ad regnum tuum ... accedas; regnum, inquam, illud, in quo divino munere in lucem editus es: IOH. VITÉZ *Or.* 2,20. *Infans* ex fornicatione mulieris prænúmeretur in lucem prodissis: *Tripart.* II,62(3). — *Locut.*: Bothond ... ex luce mi-gravit, et sepultus est: P. MAG. 56 (p.113). Per decessum ex hac luce: s.1256 *CD Croat.* V p.3. Idem ... ordinavit, quod ... uxor sua ipso ab hac luce subtracto, usque vitam suam in eisdem domibus ... permaneret: 1290 *CD Arp. cont.* IX p.534. Si quis nobilis sine haerede masculino ab hac luce decesserit, ... tunc ... eisdem filiabus et sororibus ... debent extradari ... possidendae possessiones: *Decr.* 1298. 75. Idemque Stephanus ... nutu divine pietatis iam dudum migrat ab hac luce: 1347 *Sztáray oklt.* I p.201. Quod si ... Georgium de Thar ... ab hac luce absque heredibus ... emigrari contingerit (*sic*): 1465 Balázs, *Heves* p.279. Si ... in itinere te ex hac luce migrare contingat: 1513 *Mon. rust.* p.54. **2** Omnis enim, qui malum facit, odit lucem, et non vult venire ad lumen, ne arguantur opera sua: GER. p.53. Mox sepulta veritas, licet ad tempus contempta lateat, in lucem tamen rediens, amissum prius favorem consequitur: 1212/1273 *CD Hung.* III/1 p.121. Litteras ... mortuas reddiderunt et inanes, si umquam in lucem exhiberentur: 1228/1488 *CD Croat.* III p.294. Quod si ... archiepiscopus illam intencionem salubrem, quam unacum capitulo suo in lucem deduxerant, ... posset perducere ad effectum: 1272 *Mon. Str.* I p.608. Pium et utile considerat ... regia maiestas, ut suorum merita subditorum luci redigat et remunerationis linteo amplectetur: 1274 *Reg. Arp.* II/2–3 p.69. Ut cum super hiisdem possessionibus posset suas in lucem producere actiones, interdum intermedia dilatio questionis ... non fieret inimica: 1296 *Ibid.* II/4 p.174. In lucem magis efferes *carmina* apertam: IAN. PANN. *Epigr.* I,371,29 (p.631). Qui et si domi fuerit, nunquam tamen voluit ad lucem prodire: *Form. styli* II,79 (p.201). — *Nota translationem mendosam* (*pro 'nundinae' — vásár*): Negotiosi ... in lucem hominum et fora et portus prorumpunt (εις τὸ δέϊγμα καὶ τὴν ἀγοράν): IAN. PANN. *Plut. negot.* p.33. **3** Omnium vir-

tutum lux et gemma dubietatem anxie mentis devicit obedientia: HARTV. 1 (p.401). Rex Stephanus totam Pannoniam ad veram lucem Christi convertit: *Leg. Gerh. minor* 5 (p.476). Dux / Geysa, in actione trux / nulla, sed honestatis lux: MÜGELN 21 (p.250). Postquam beatus rex Stephanus ad lucem fidei Christiane Pannoniam convertisset: *Leg. Gerh. maior* 13 (p.500). Sperantes per vos educi de servitute Egipti et de populo barbaro in dulcissimam libertatis lucem: IOH. VITÉZ *Or.* 6,15. Bona pars ... / doctrinae luce refulget: IAN. PANN. *Paneg.* 1,807–808 (p.45). — [147]

luxo, -are *e iunctura naturali extorquere, suo loco movere — kifícamít.*

Ex heliocamini ruina confracto solio ... regis membra contusa, ... nonnulla ossa luxata sunt: BONF. II,3,21. *Aquae* nervis aliae prosunt, aliae pedibus, aliae luxatis et fractis membrís sunt adiumento: VALENT. CYB. *Laud.* 287. — [2]

luxuria, -ae et luxuries, -ei f. *transl.:* 1 *nimia magnificentia, luxus — fényűzés, pompa;* 2 *intemperantia, lascívia, vita voluptatibus dedita — féktelenség, paráznság, kicsapongó élet.*

1 *Attila* robustus, longe furie / insistensque luxurie, / mentem gestabat fixam: MÜGELN 8 (p.238). Delicias non illa Phari peregrinave nostrae / luxuriae fomenta gerit: IAN. PANN. *Paneg.* 1,275–276 (p.17). Cato Maior apud populum in luxuriam et sumptuositatem invehens (τῆς ἄσωτίας καὶ πολυτελείας καθαρπτόμενος): *Id. Plut. dicta* p.70. Luxuriā mollescere, tractare sordida lucra, ... effeminari: BONF. I,1,144. 2 Sacerdotes studeant inquirere diligenter et peccata usitata et circumstantias usitatas peccatorum, maxime, gulae, luxuriae et cupiditatis: *Syn.* 1279. p.145. Certe ego vel Proculo, si sim futuentior ipso, / luxuriae possim non satis esse tuae: IAN. PANN. *Epigr.* I,104,1–2 (p.505). Dum ... Gallienus variā luxuriā enervatur, Gothi ... Heracliam pervenerunt: BONF. I,2,139. Castitatem laudas, et suam inimicam luxuriam amas: *Serm. dom.* I p.2. Ex rerum prosperitate luxuria ... nascitur: GREG. GYÖNGY. *Epit.* 34 (p.58^r). Robur fregit luxuries: TAUR. *Staur. Ind.* 23. — [22]

luxurior, -ari 1 *proprie: abundare, superfluere — bővelkedik;* 2 *transl.: immoderate vivere — kicsapongó életet él.*

1 Insule ... tanta populorum fecunditate luxuriantur, ut non modo Germaniam complevisse, sed varios emigrantium fetus peperisse ferantur: BONF. I,7,226. 2 Verum, quia fumus haec (*sc. synagoga sathanae*) et umbra et spica arida et sine omni fructu, potius interimitur, quam maneat, dum luxuriatur in talibus: GER. p.72. Cum tentaris statim carnem lede affligendo et obliviscetur ac desinet luxuriari: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* LIV,E. Qui nobis predicant non luxuriari, non furari, non superbire, et ipsi omnia faciunt: GREG. GYÖNGY. *Decal.* 2 (p.30). Qui luxuriatur, vivens mortuus est: VALENT. CYB. *Laud.* 211. — [8]

luxoriosus, -a, -um *transl.: libidosus, dissolutus — erkölcsstelen, feslett, kicsapongó.*

Maria, que numquam sapuit virum ad amplexum luxuriosum: GER. p.21. Luxuriosa res id est vinum et tumultuosa ebrietas: Vizkelety, *Serm. LK.* Gloss. 29 (p.221). Inter luxoriosos primus et caput fuit Lamech, qui bigamiam ex libidine induxit: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.*

II,C. Quidam ... sub pedibus ... simplicis hominis ponunt offendiculum i.e. nocivum per mala exempla, ut ... luxuriosi et gulosi lutum: *Serm. dom.* I p.39. — [6]

luxus, -us m. 1 *luxuria, magnificentia, ubertas — fényűzés, gazdagság, pompa;* 2 *intemperantia, libido — féktelenség, kicsapongás.*

1 *Paulum* non vini luxus inficit: XIV Dankó, *Hymn.* p.154. Libertas data odiis, predaque et hostiles luxum suasere rapine: IOH. VITÉZ *Epist.* 1,9. Delicias vallo remove, procul exule luxu: IAN. PANN. *Paneg.* 3,1,190. Fuerunt *dux et regina* ... regali luxu regioque sumptu educati: PETR. RANS. *Epit. Ind.* I,25. Perhorruisse vestimentorum luxum, delicias muliebres: BONF. II,7,313. Non illos tenuit luxus, non blanda voluptas, / nec vinum validum, splendida mensa cibus: MART. THYRN. *Ad procer.* II,39–40. 2 Quidam vero nobilium, quibus luxus et desidia cordis inerat, videntes, quod assueta coacti reliquissent, ... iudicia regis contempserunt, et ... contra eum arma movebant: *Leg. Steph. minor* 3 (p.395). Rex insane mentis / viragine cum bella / luxus commisit bella: MÜGELN 13 (p.242). Is *dux Emericus* nunquam corpus luxu maculavit iniquo, / sed mansit caelebs corpore, mente, fide: MART. THYRN. *Ad procer.* II,295–296. — [15]

lybens *vide libens*

lycencia *vide licentia*

lychnuchus, -i m. *λυχνούχος, lucerna — lámpás, mécs.*

Ut veteri in stabulo mala contignatio pingui / lychnucho succensa vagos mutatur in ignes: TAUR. *Staur.* V,260–261. — [1]

lychnus, -i m. (licinius, licinus) 1 *λύχνος, lucerna — lámpa;* 2 *licium, ἑλλύχνιον, ellychnium — kanóc, lámpabél.*

1 Qui prisca retexit, / acta agit et medio praefert Hyperione lychnum: IAN. PANN. *Paneg.* 2,37–38 (p.64). 2 *Tria* ... continentur in candela, cera, licinus et ignis: Vizkelety, *Serm. LK.* Gloss. 7 (p.152); *cf. ibid. infra:* Debet hec eadem esse in fideli, cera, id est caro, licinus, id est anima, ignis, id est spiritus. Interior lychnus significat Christi animam candidam: PELB. TEM. *Stell.* p.63^r. Item licinius candelarum pro pluribus candelis faciendis emi LXXV: *Bakócs-cod.* p.359. Quia sicut in candela est cera ab ape sine commixtione facta, intus est lychnus, quod 'gerthyabel' et his duobus adheret lumen: 1498 MNy 1933 p.57. — [6]

[Bellus–Szovák]

lychnus *vide* 2. laneus

lyciscarius *vide* lyciscarius

lyen *vide* lien

lyguet *vide* liget

lyhenius, lyhenus, lyhynius, lyhynus *vide* 2. laneus

lyliatus *vide* liliatus

lymfa *vide* lympa

lymen *vide* limen

lympa, -ae f. (limfa, limpha, lymfa) *aqua, fons — víz, forrás.*

Ubi fons Zebin cadit limfam Cupchina: 1249/1421 CD *Arp. cont.* VII p.296. *Meta* transeundo lymfam ... cadit ad unum parvum siccum potok: 1249/1421 CD *Croat.* IV p.409. *Kyseud* ex pietate / ... / rus limphasque rogavit: MÜGELN 16 (p.245). Quod (*sc. flumen*) Phaetonteos lymphis extinxerat ignes: IAN. PANN. *Celebr.* 13. Puris / vina domas lymphis: *Id. Paneg.* 1,875–876 (p.49). Pegasides

[Bellus]

tenui manant iam gurgite lymphae: *Ibid.* 2,85 (p.67). Si tres partes lymphae essent, quarta vini addebatur: VALENT. CYB. *Laud.* 179. Lympha dabat pisces, cancos, et silva ferinas: MART. THYRN. *Ad procer.* II,251. — [11]

lymp- vide limp-

lymphaticus, -a, -um (limphaticus, limphaticus)

1 ad aquam pertinens, aquaticus — vízzel kapcsolatos, vízi;
2 attonitus, furens — eszeveszett, őrült.

1 Simulcum ... usibus ... campestribus, silvestribus et limphaticis: 1387 Sopron *vm.okl.* p.84. Cunctis ... utilitatibus campestribus, ... silvestribus et limphaticis: 1387 CD Zichy IV p.337. Cum omnibus ... utilitatum campestrium ... et lymphaticarum integritatibus ... dedissent: 1448 CD Teleki II p.32. Cum ... aquarum ... decursibus limphaticis campestribusve et silvestribus: 1471 CD Károlyi II p.419. **2** Epaminonda Thebano imperante numquam lymphaticus tumultus (πανικός θόρυβος) invasit exercitum: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.62. — [13]

lymphatus, -a, -um attonitus, furens — eszeveszett, őrült.

Lymphato trepidare metu monumenta videres (cf. LUCAN. VII,186.): TAUR. *Staur.* III,345. — [2]

lynceus, -a, -um qui lyncis est — hiúz-

Nisi forte varietates huiusmodi essent in pellibus agninis, vulpinis et lynceis: *Syn.* 1279. p.75. — [2]

lyne-, lynte- vide line-, linte-

lynx, -cis f. (linx) nomen bestiae: λύγξ, felis lynx L. — állatnév: hiúz.

Unam tunicam de chemeleto albo foderatam cum pelli-
bus lincum: 1434 Zala *okl.* II p.484. — [2]

lyppa vide lippa

lyra, -ae f. λύρα, instrumentum musicum: genus citharrae — kitharaszertű hangszer, lant.

Illa fuit tenerae prima Camena lyrae: IAN. PANN. *Paneg.* 1 praef. 8 (p.1). Nec dum Pegaseis, te Cynthius arcet ab undis, / ... non lyra muta silet: *Id. Epigr.* I,383,7–8 (p.637).

In convivio cum circumferretur lyra (λύρας περιφερομένης), ... ipse equo introduci iusso agiler et facile insiluit: *Id. Plut. dicta* p.36. — *Nota i.q. carmen, versus — ének, költemény:* Citharoedi, qui ... ad mensam in lyra decantant: GAL. 17,8. — [11]

lyricus, -i m. versus, carmen lyricum — vers, lírai alkotás.

O, dulces lyricos et elegantes / ac plenos salis et facetiarum (cf. CATULL. 36,19): IAN. PANN. *Epigr. (Mayer)* 339,7–8. — [1]

maccel- vide macell-
Macedonianus, -i m. *haereticus, sectator Macedonii episcopi, qui deitatem tertiae personae Sanctae Trinitatis, i.e. S. Spiritus negat — Macedonius püspök eretnek követője, aki tagadja a Szentlélek istenségét.*

Igitur aliter errant Simoniani, ... aliter Arriani, aliter Macedoniani: GER. p. 9. — [1]

macelacio vide macellatio

macella, -ae f. *locus, ubi cibaria venduntur — (élelmi-szer-)árusítóhely.*

Registrum Andreae Czigeler... Item 200 den. sabbato post Mathei et pro his omnibus dedit lateres ad macellas: 1440 *Rechn. Hermannstadt* p.2. — [1]

macellarius, -a, -um (matzelarius: 1403 *Zsigm. oklt.* II,2672; maccellarius) **1** *adi.: ad lanienam pertinens; 'sedes m.' i.q. laniena — mészár-, mészáros; mészárszék; 2* *subst. m.: qui in macello animalium carnes vendit — mészáros.*

1 Relicta Petri de Harka ... sedem suam macellariam in medio vestri habitam mihi perpetualiter contulit: 1417 *Sopron tört.* I/2 p.129–130; *cf. ibid. inferius:* sedis macelli. **2** Contulimus ... vineam Nicolai maccellarii, civis Budensis ... defuncti sine heredibus ad manus regias devolutam ... possidendam: 1245/1278 *CD Arp. cont.* VII p.197. Item macellarii singulis diebus carniū dant dimidium frisaticum exceptis, qui carnes bovinas vendunt, qui dimidium cutem boum, quos occidunt, solvunt: 1288 *Mon. Str.* II p.239–240. Quendam molendynarium ... inter macella de Strigonio macellarii seu carnifices Strigon<iens> ... vulnerarunt: 1294 *Ibid.* p.357. Iura ... intra fossatum singillatim sunt hec: ... circa puteum macellariorum ... in una curia domus plurium iobagionum: 1294 *Ibid.* p.359–360. Item quod de singulis carnibus boum, qui mactantur, hiidem macellarii dimidiam cutem, qua tenentur, integre dari (*sic*) recusarent: 1324 *Ibid.* III p.48. Tales homines ... similes sunt canibus macellariorum, qui rapiunt carnes foedas et non bonas: *Serm. dom.* I p.5. Extraneos carnifices et macellarios ... carnes et alias res eorum ... libere vendere permittere ... debeatis: 1514/1557 *Kolozsvár oklt.* p.338. Acta sunt hec in oppido Rust ... Petro macellario, Michaele sartore iuratis civibus ... vocatis ad premissa: 1521 *Sopron tört.* I/7 p.16. Universi artifices (*ed.:* artifices) mechanici puta: sartores, ... fabri, ... macellarii, pellifices, corrigiatores, sutores *etc.* ... de singulis tabulis et officinis eorum ... solvere teneantur florenum unum: *Constit.* 1522. 5. Nullus montana habencium ... habuisset potestatem ... carnifices seu macellarios proprios tenere ac boves et alia animalia mactare carnesque ... vendere: 1524/? *Wenzel, Fuggerek* p.136. — [16]

macellatio, -onis f. (macelacio) *actus animalia mactandi carnesque eorum in minutis vendendi — állathús ki-mérése.*

Ne *statutio* iuribus ... carniū macelacionis, vinorum et aliorum liquidorum p<r>opinacionis ... quovismodo preiudicet: 1247 *CD patr.* VII p.36. Item feria tertia dedi Ambrosio lanifici propter macellationem porcorum d<en>arios 28: 1521 *Nógrádi, Kanizsai* III,415 (p.81). — [3]

macellator, -is m. *qui animalia mactat carnesque eorum in minutis vendit — mészáros.*

Ut iudex noster et duo iurati non mactent pecora, sed ... provideant, ut illi, qui faciunt opus macellatorum, modo infrascripto exerceant illud artificium, videlicet quod quando pecus interficitur, excorietur et intestina excipiantur, pedes et caput amputentur et sic caro in mensura ponatur: 1506 *Podmaniczky oklt.* I p.473. — [2]

macellinus, -a, -um (maccellinus; *mendose pro plur. gen.:* macellinam) *ad lanienam pertinens; 'sedes m.' i.q. laniena — mészár-, mészáros; mészárszék.*

Sex sedes maccelline in loco dicti fori ... Petro et totidem sedes maccelline ... filii Iohannis ... remansissent possidende: 1354 *CD And.* VI p.160. Quod in dicto foro ... de rebus venalibus et sedibus macellinis tributum exigerent nobiles possessionis Nagmihal: 1374/XVI *Sztáray oklt.* I p.418. Quod ... vicinus suus ... cum armatis irruen<do> securibus excidi et ad terram prosterni domicilium et macellinam sedem *fecit:* *Form. styli* I,45 (p.28). Quod eadem domus et sedes macellinae procul dubio ... decisae, abruptae, dissipatae et in terram prostratae haberentur: *Ibid.* I,51 (p.31); *cf. ibidem superius mendose:* ad domicilium sedium suarum macellinam. — [4]

macellum, -i n. (maccellum, makcellum) **1** *forum — piac, vásártér; 2* *latius: locus, ubi cibaria venduntur, taberna — bolt, bódé, árusítóhely; 3* *strictius: locus, ubi boves caeduntur et carnes venduntur, laniena — mészárszék.*

1 In macellum Romanum attulerant piscatores murenā venalem: GAL. 25,11. **2** Recongnovimus (*sic*) nos ... Philippo ... quamdam quartam partem vinee ... ad nos iure hereditario ... derivatam cum censu quinque macellorum seu mensarum panis ... quinque pensas denariorum faciente ... vendidisse: 1321 *Sopron tört.* I/1 p.34–35. Meta ... in eadem magna platea currendo transit per macella, que in medio eiusdem ville sunt situata: 1335/1449 *CD And.* III p.224. Ad quem quidem fundum curie ipse macella Teutonalia in dicta civitate nostra dudum constructa removendo commutasset: 1406/1433 *Zsigm. oklt.* II,4902. Nicolaus ... exhibuit quasdam duas litteras ... super nova nostra donacione ...

cuiusdam possessionis ... ac loci unius macelli in civitate Iauriensi siti: 1406 *Héderváry oklt.* I p.142. Quod dicti cives et inhabitatores macella quatuor in praedicto loco fori edificare valeant: 1459 Reizner, *Szeged* p.56. Item in facie eiusdem oppidi sunt tria macella, de quibus annuatim solvunt quartalia sepum III. Et plura macella possunt fieri, que modo sunt deserta, que dum edificantur, solvunt similem censum: 1519 *Dl 37007* fol.134^v. Quod ... ipsi ... macellum quoddam medium, quod a ... patre ... domine Veronice super ipsos successorio iure ... condescendisset, quintum in ordine ad ecclesiam ... versus locatum altari Omnium Sanctorum ... donassent: 1510 *Kolozsvár oklt.* p.319. Quod iidem camerarii ... macella conservare, vina vel cervisias educillare non possint: *Decr. 1519.* 8(1). 3 Quod iidem ... cives ... temere venientes super populos ... capituli ... collectam fecissent, ... macella carnificum, ut ipsam Strigon<iensem> ecclesiam iure suo ex ipsis macellis proveniente ... dampnificare valeant, a loco debito alias transferendo: 1294 *Mon. Str.* II p.355. Quendam molendynarium ... inter macella de Strigonio macellarii seu carnifices Strigon<ienses> in naso orribiliter vulnerarunt: 1294 *Ibid.* II p.357. Quod nos ad supplicationem magistrorum, scilicet carnificum seu iobagionum nostrorum de Veteri Buda domos et macella habentium ... hanc ... libertatem duximus ipsis concedendam, ut *etc.*: 1369/1404 *Sz 1928* p.640. Peto vos, ut claves dicte sedis macelli ... dicto Payernikel dare ... faciatis: 1417 *Sopron tört.* I/2 p.130. Quomodo ... episcopus ... ibique macella carnificum confringi ac carnes de eisdem asportari fecisset: 1469 *Héderváry oklt.* I p.354. Quod ... ipsi magistri carnifices omnes cutes de carnibus provenientes in macellis iuxta carnes vendere deberent et non alibi: 1481 *Bevilaqua, Mészáros* I p.15. Si qui ... pro sua necessitate ... vel carnifices ad macella ex eisdem animalibus emerint, de eisdem nulla tricesima exigatur: *Decr. 1495.* 28(1). Item ... pro duobus paribus cyrothecarum ad excoiandum quendam exploratorem asp. 9. ... Pro uno macello *etc.* asp. 16: 1522 *Qu. Kronstadt* I p.433. — *Methaphorice*: Ceduntur Theutonici, fugiunt Latini ... et cadunt ante Hungaros, ut boves in macello (*cf. ibid.* V 156 [p.441]: mactabantur ... Hungari tamquam boves): *Chron. saec. XIV.* 121 (p.390–391); *cf. Ioh. Thuróc* 372 (p.441) et *Ioh. O.M.* 172 (p.167). — [31] Vide etiam macella.

macellus, -i m. *laniena* — *mészárszék.*

Dicitur methaphorice: Revertimini et nolite caput vestrum portare ad macellos et sponte intrare mortem: 1494 *Iványi, Bártfa* p.465. — [1]

macer, -era, -erum *exilis, tenuis* — *öztövé, sovány, szikár, hitvány.*

Item singule quadraginta mansiones debent dare comiti ... quolibet anno ... unum porcum senem non macerum, sed bonum, captum inter porcos: 1265/1270 *CD Arp. cont.* XI p.500. — [3]

1. maceratio, -onis f. (*a* 'macero, -are') *actus aliquid v. aliquem macerandi, torquendi, vexandi* — *gyötrés, kínzás.*

Zoerardus ... quanta contritione cordis et corporis maceratione (*codices M et L addunt*: se ipsum) affligeret, ex relatione sui discipuli ... paucis literis commendare decevi: MAUR. I (p. 357). *S. Elisabeth* severitatem servavit

in proprie carnis maceratione, quoniam spiritum ieiunio, sub cilicio carnem iugiter castigavit: *Serm. Quinqueecl.* p.291. Ieiunium ecclesiae ... institutum est ad carnis macerationem: *Serm. dom.* II p.79. Reverendus pater ... Christo semper servire in maceratione corporis studebat: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.190. — [7]

2. maceratio, -onis f. (*a* 'maceria') *actus aliquid maceria i.e. muro, sepimento sim. cingendi v. circumdandi* — *fallal v. sövényvel való körülvevés, övezés.*

Ad fontem suum in curia sua existentem tres porci ipsorum obissent propter non macerationem sui fonti<s ?>: 1421 *CD patr.* I p.314. — [1]

1. maceria, -ae f. (*a* 'maneo') *fundus v. villa, ubi aliqui manere possunt* — *telep, major, bekerített terület.*

Rex Stephanus in ... Roma ... statuit maceriam in circuitu lapide muratam cum domibus et hospitiiis Ungarorum orationis causa beati principis apostolorum Petri limina querentium: *Leg. Steph. maior* 11 (p.386). — [1]

2. maceria, -ae f. (*a* 'maceries') **1** *murus, paries* — *fal;* **2** *sepes, sepimentum* — *sövény, kerítés.*

1 „In cavernis macerię” (*Cant. 2,14*) in crucifixionibus carnis dominicę, que maceria extitit divinitatis: GER. p.110. **2** Incipiendo a Mazeria ... et inde versus orientem recto tramite per Stinizam, in longum ad magnas macerias, que dicuntur Sclavice 'Gomille Lipę': 1158/XVIII *CD Croat.* II p.86. Incipit ... prima meta eiusdem terre in quadam valle parvula infra unam maceriam: 1235 *PRT* I p.747. *Terminus* iuxta maceriam tendit ad occasum: c.1238 *Ibid.* p.777. Quod ipse quendam vineam suam ... habentem vicinos ... Peteu filium Thome istrionis ultra viva m maceriam a meridie et Michaellem ... a septentrione ... Gregorio ... vendidit: 1353 *CD And.* VI p.41–42. Quod ipsi ... idem promontorium vinearum inter partes antedictas taliter sequestrassent, quod primo a quodam indagine seu quadam viva maceria per distinctionem vinearum vulgo 'mezd' dictam ... directe *asscenderunt*: 1443 *Dl 62825.* Quod ipsi ratione et pretextu cuiusdam sepis sive macerie vinearum ... fuissent arbitri electi: 1510 *Dl 46960.* Quod nobilis Valentinus ... Emericum, ... ne sepes sive maceriem vinearum suarum in Kerekharazth existentes ... ad vineas suas devolverent, ... prohibuit: 1510 *Dl 46961.* — [11]

macero, -are *enervare, vexare, torquere* — *gyengít, kínoz, gyötör* (**a** *relig.*; **b** *usu magis profano*).

a Ipse ... ieiuniis corpus maceravit, animam autem pane verbi Dei saturavit: *Leg. Emer.* 5 (p.455). *Maceria* (αἰκία) carnem tuam inedia, vigiliis: *CERB. Max.* I,45. Illi, ... qui regulam Karthusiensem (*desideratur*: sequuntur), ... carnem ... fere continuis ieiuniis macerant vigiliisque domant: *ANDR. PANN.* p.60. Quamplures ... carnem suam praevalida afflictione macerabant: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.152. Ieiuniis et vigiliis carnem macerabat *S. Ladislaus*: XIV *Dankó, Hymn.* p.178. **b** Fuerant ... illi diuturno morbo macerati: *GAL.* 8,4. Hic Henricus ... rerum potitus nefario scelere patrem usque ad mortem carcere maceravit: *BONF.* II,5,256. Quomodo ... Michael ... universos porcos ... inclusos ... fame et siti macerari et ... sic in totum ipsos fame consumptos et inutiles emitti fecisset: 1499 *Károly, Fejér* V p.646. Exanguis livor caeco vos macerat igne, / et turpis questus ambitioque levis: *MART. THYRN. Ad procer.* III,45–46.

Nec minus esurie raucaque siti maceratos / hos artus vitamque effeta in crate fovemus: TAUR. *Staur.* IV,381–382. — [17]

machaera, -ae f. (μάχαιρα) *gladius — kard.*

Addunt etiam huic fuisse machaeram nomine Durindanam, ferrum lapidesque secantem: GAL. 12,5. — [1]

Machaonicus, -a, -um (ex Graeco nomine Μαχάων) *ad medicum spectans — orvosi.*

Te ... / oro: Machaonia si quid in arte vales, / ... / quanta foret nostri, sit tibi cura sui: IAN.PANN. *Eleg. (Mayer)* 11,5–8. Ille Machaonio miseris succurrit egenis / auxilio, potu, vestibus atque dape: MART. THYRN. *Ad procer.* II,185–186. — [2]

machenulus *vide* machinulus

machina, -ae f. **1** *sensu strictiore: apparatus ad opera perficienda, praecipue ad oppida oppugnanda constructus, tormentum bellicum v. ballista v. postea ballista incendiaria — gép, töbnyire: ostrom- v. hajítógép v. számszerij, később: tűzfegyver, ágyú;* **2** *sensu latiore: opus artificio fabricatum v. artificium — szerkezet (a proprie; b in imag. de mundi, regni sim. constructione; c transl. et rhet.: constructio, structura, compositio).*

1 Altum murum ... de fasciculis (*sic, recte* A: fasciculis) construxerunt et statim post murum illum dictas triginta machinas posuerunt, quod die noctuque ad civitatem ... lapides emittebant: ROGER. 39 (p.584). Fideles famulatus ... magister Petrus imbres missilium, ictus lapidum et iactus machinarum non formidans indefesse studuit exhibere: 1273 *CD Arp. cont.* IX p.23. Rex Ethela ... decem ... millia curruum falcatorum in suo exercitu deferri faciebat cum diversis generibus machinarum, quibus urbes et castra destrui faciebat: SIMON KÉZA 10 (p.151); *cf. Chron. saec. XIV.* 10 (p.262): diversas machinas et omnia ingenia et IOH. THURÓCZ 117 (p.38): multa quoque ingenia, machinas videlicet et cetera tormenta ad frangendas civitates ... munitiones. Rex ... cum machinis et aliis ingeniis et cum pugna armatorum suorum ipsorum sticatum nitabatur expugnare: IOH. O.M. 156 (p.145). Huni ... / machinis iecerunt / murosque rumpunt urbis: MÜGELN 48 (p.271). Nox ... furorem et arma diremit, ubi etsi parumper resederint acies, ingeniis tamen et machinis nocte tota certatum est: IOH. VITÉZ *Epist.* 41,8. Foedere cum Rhodiis icto machinam (τὴν ἑλέπολιν) penes eos reliquit et suae magnificentiae et illorum virtutis monumentum futuram: IAN.PANN. *Plut. dicta* p.48. Cum hostes maximis viribus subnixi, machinis instructi Nandoralbam venissent oppugnatum: GEORG. POLYC. *Or.* 18. Amiserunt illi (*sc. Turcae*) tormenta omnia variae magnitudinis, bombardas eas vulgo nominamus, aliasque bellicas machinas, ... quibus ... castellum ... se expugnare ... posse speraverant: PETR. RANS. *Epit. Ind.* I,90. David ... glande percussus interiit a crepitanti machina tunc emissa: BONE. IV,6,220. Singulis annis duo iudices regni ... homines suos ... deputare debeant, qui castrorum finitimorum ... custodias, ... nec non machinas ac ingenia ... bis in anno revideant: *Decr.* 1498. 43. Aucupi, ... qui olores aliquot portaverat ... sagitatores (*sic, recte: sagittatos*) cum machina, ... dedi I flor<enum>: 1500 *MTT* XXVI p.66. Sagittario Petro ... pro pulveribus ad machinam ... dedi 1/2 flor<enum>: 1501 *Ibid.* p.88. Principes ... castrum ... cum suis omnibus et singulis machinis, in-

geniis et pertinenciis ad manus meas ... dederunt: 1509 *Pesty, Krassó* p.484. Sulphureos ignes fatalemque aenea glandem, / machina terrifico fundebat utrinque boatu: TAUR. *Staur.* IV,332–333. Pro remotione glaciei ad introducendam machinam ferream vulgo 'schlang' (*cf.* 1499 *Lex. Hung.* p.960 et *CD Károlyi* III p.38: bombardas sive serpentinatas vulgo 'tharazk') asp<eri> 2: 1526 *Qu. Kronstadt* I p.638. — *In imag.:* Quia hiis turbinibus et magne turres concidunt, parum referet, si ego pariter huius tonitru machinis deturber: IOH. VITÉZ *Epist.* 20,12. **2 a** Qui (*sc. Lyeus*) ... occurrebat ... super tabernaculum et super machinas (*cf. superius: erat autem in stadio ligneus circulus artificio cum magno callide preparatus tabula undique conclusus in alto cathena ferrea suspensus continens ad invicem pugnantes*) cum astutia et meditatione sibi occurrentes interficiens bellatores (*legitur in legenda S. Demetrii*): *Leg. sanct. Hung.* p.23^f. **b** Cum ... multitudo inestimabilis ... gentis Tartarice ex affluentibus indignatione terrestrium machinarum Conditoris per climata regni nostri ... perfusa fuisset: s.1260/1452 *CD Arp. cont.* XI p.476. Per quem (*sc. Dei Filium*) firma machina celi et terre, maris et in hiis degencium: a.1341 *Dankó, Hymn.* p.573. Quamvis mundialis machine fabricator primum hominem in paradiso deliciarum ... decrevit collocandum: 1371 *Mon. civ. Zagr.* I p.238. Ne ... et totius huius regni machina sacra religione Christiana imbuta penitus diruatur: 1454 *DRH* II p.378–379. Per orbem / victurum, mundi dum stabit machina, nomen: IAN.PANN. *Paneg.* 1,895–896 (p.50). Cum mox / audiet extremam machina tota tubam: *Id. Eleg.* I,6,169–170 (p.295). Quod Deus ... totam mundi machinam in medio aquarum suspenderet: VALENT. CYB. *Laud.* 333. **c** Quarum *clausularum* prima dictaminis honestamento accommodata est, videlicet salutativa, ... aliis autem tribus integratur machina dictatoria, quasi fundamento, pariete et tecto: IOH. LEM. p.28. — [49]

machinamentum, -i n. **1** *proprie (a gener.: apparatus artificio fabricatum — szerkezet; b milit.: instrumentum bellicum ad castra occupanda aptum — ostromgép, hajítógép); 2 transl.: apparatus ad aliquem impugnandum aptus, praecipue i.q. dolus, insidiae — mesterkedés, csapda, csel).*

1 a Si quis iobagionum ipsarum parcium cum machinamento, videlicet sporta manuali pisces prenderent (*sic, cf. inferius: si quis ... cum retis ... pisces prenderent*): 1467 *CD Zichy* XI p.477. **b** Indocti ... historicam fidem non correspondere condicionibus aetatis nostrae contendebant asserentes aetatem nostram artibus machinamentisque bellicis antiquitate praestantiorum: GAL. 10,6. Permulta navigia trahi Mahammectus iussit adverso flumine, ... quibus vecta sunt machinamenta, quae essent bello gerendo necessaria: PETR. RANS. *Epit. Ind.* XXVI,6. Cum ... ingeniis ipsis et pulveribus ac aliis machinamentis ad conservacionem domus huius modi arx ista penitus ... vacua foret: 1514 *Mon. rust.* p.111. **2** Ne ... iniuria iuri fiat, cum acciderit machinamento calumniae veritatem succumbere falsitati: 1252/1376 *Mon. Str.* I p.391. Si iidem dampna ... hominibus regni nostri quolibet ingenio, fraude vel machinamento inferre presumpserint: 1271/1272 *CD Arp. cont.* III p.250. Quod audiens rex Andreas timens illius machinamenta filium suum Salo-

monem transmisit ad imperatorem: *Chron. saec. XIV.* 93 (p.356); IOH. THURÓCZ 318 (p.93). Ladizlaus autem ... ivit in Rusciam querere auxilium amicorum suorum, ut contra machinamenta regis sese premuniret: *Chron. saec. XIV.* 112 (p.377); IOH. THURÓCZ 355 (p.103). *Que iniuriarum* per machinamenta et insultus sevissimorum Turcarum ... regno nostro Hungarie predicto evenissent: *1424 CD Zichy VIII* p.178. Apud quem (*sc. Christum*) ... Maria debet intercedere pro toto mundo, ne diabolus perdere valeat suo iniquo machinamento: PELB. TEM. *Stell.* p.200^v. Quamvis Christus potuisset precavere omne machinamentum Herodis etiam in Iudea permanendo, voluit tamen potius fugere: *Id. Pom. sanct. hiem. XXXIII, H.* — [17]

machinarius, -a, -um **1** *de rebus: e tormento moeniis frangendis apto emissus* — *tüzérségi-*; **2** *subst., de hominibus m.* (**a** *faber armorum* — *fegyverkovács*; **b** *miles, qui tormentum aliaque instrumenta bellica moeniis frangendis apta tractat* — *tüzér, hadigép kezelője*).

1 Ibi Grophnicer resultantis ictu lapidis machinarii collisus interiit: BONF. IV,8,57. **2 a** Quod Eglolfus Teutonicus, magister machinariorum domini regis ... medietatem totalis terre sue ... confessus est vendidisse ... Iohanni: *1303 DI 86895*; *cf. Anjou oklt. I,516.* **b** Suevi hastatis ... premissis militibus et machinariis post se subsequi iussis ... prelium commiserunt: BONF. V,1,45; *cf. ibid.*: machinariis omnia fumo et strepitu involventibus. — [5]

machinatio, -onis *f.* (machinacio, machynacio) *dolus, fraus, insidiae, versutiae* — *csalárdság, cselszövés, mesterkedés, ravaszkodás.*

Consequatur ... memoriam auri et memoria saeculi et machinationis furandi (*Gr. aliter*), cubiculi *etc.*: CERB. *Max.* II,84. Ne iniquorum dolosis machinationibus equitatem pervertendi ingruat occasio: *1184 PRT X* p.500. Ne cuiusquam machinatione, dolo vel calumpnia huic nostre institutioni ... possit derogari: *1209 Mon. Str.* I p.193. Ne quis eos sinistra machynacione super eadem terra persumpmat (*sic*) aliquatenus pregravare: *1225/1408 CD Croat. III* p.249–250. Nec super predictis ... fraudem seu machinationem aliquam commitemus: *1233/? CD Arp. cont. I* p.307. Quod castra ... obsideri vel capi ... non procurabimus machinatione aliqua publica vel occulta: *1262 Mon. Str.* I p.480. Cum castrum Feketeuholm ... persequencium (*ed.*: persequenciam) machinationem intrare cohacti fuisset: *1268 CD patr. VIII* p.111. Si qua partium prioris machinationis carbones reaccendere attemptaverit: *1278 CD Croat. VI* p.264. Quod (*sc. castrum*) ... Lorandus callidis machinationibus occupat: *s.1278 Bárdosy, Suppl.* p.131. Ut huiusmodi exempcionis ... series ... ne ... valeat retractari machinatione vel studio malignorum: *1290/1293 Mon. Str.* II p.272. Qui ... ecclesias ... per statuta, ... coniurationes, confederationes, conspirationes, colligationes, machinationes tacitas vel expressas ... perturbant: *Syn. 1297.* 75 (p.130). Abbas semper ... quadam machinatione clam in aures aliorum iudicum ... videbatur aliqua suggerere, ... que poterant in dispendium ... episcopi ... provenire: *1298 Mon. Vespri.* II p.380. Ne idem tyrannus suam tante malignitatis potentiam ampliaret in pretacte armacionis et machynacionis effectum: *1312 Mon. Str.* II p.658. Karo-

lus ... in tantum per suas cavillosas machinationes tacite et palliata (*ed.*: pulliata) malitia laboravit, ut *etc.*: *1386 Bártfai, Forgách* p.671. Qui ... omnem machinationem perversam Walachis ac aliis regni nostri emulis precludens ... insultus ... extinxit: *1397/1406 Wenzel, Stibor* p.100. Hussitae ... terras nostras ... machinatione ... eorum perversis conatibus subverterunt: *1434 Schmauk, Suppl.* p.244. Blasius ... varias in illis locis proditorias machinationes struendo ... se inhabilem et tam sancte dignitatis incapacem reddidit: *1465 Matth. epist. Rom.* p.69. Quae licet pluribus in causis atque casibus ex dolosa litigantium machinatione ... committatur: *Tripert. II,70(1).* Quantis per sacrilegas cruciferorum machinationes totum hoc regnum ferveat languoribus: *1514 Mon. rust.* p.107. Ut vicarii possint ... dispensare ... super irregularitate ... studiosae machinationis in mortem alterius: *Chron. F.M.O.* p.288. — [38]

machinative *adv.* *modo machinationis, dolose, fraudulentem, insidiosam* — *csalárdul, mesterkedve.*

Qualiter vos ... super eos ... tricesimas exigere rationeque previa molestare niteremini et velletis petendo ab eis machinative iura eorum super huiusmodi exemptionibus ipsis data coram vobis exhiberi et produci: *1454 Teleki, Hunyadiak X* p.428. — [1]

machinator, -oris *m.* **1** *administrator, procurator* — *intéző, gondnok*; **2** *qui ex fuso aere machinas bellicas tormenta que conficit (?), mechanicus, qui tormenta moeniibus frangendis apta tractat (?)* — *fegyverkovács (?), hajítógépész (?).*

1 Aule nostre iuvenes ... quandam possessionem ... tum in reconpensationem fidelium servitorum ipsorum, tum etiam in concambium et permutacionem possessionum et iurium ipsorum in montana nostra Kunusperg nominata, in molendino scilicet, fundo, maccello et cameris pistoribus et sutoribus aptis existencium et habitorum, ymo per magistrum Lypoldum machinatorem, comitem camerarum nostrarum, fidelem nostrum de suis propriis possessionibus pro sinceris complacenciis eorundem eisdem donatarum annuatim quadraginta marcas Budenses in preventibus ... facienciam a nobis sibi dari et conferri perpetuo postularunt: *1346/1347 DI 3850.* **2** Nos ... palatium seu domum lapideam quondam Conrady Suevi, machinatoris nostri in civitate nostra Vysegradyensi Teutonicali per viam eiusdem civitatis transversaliter sitam ... contulimus prefato magistro: *1360 Mészáros, Visegrád* p.125. — [2]

machinatrix, -trix *f.* *quae insidias, fraudes sim. parat adversus aliquem v. aliquid* — *valami v. valaki ellen mesterkedő, fondorlatoskodó.*

Pars proterva et ipsam alienacionem machinatrix alteri parti eam sustinenti iudicio regali convinceretur eo facto: *1338 CD And. III* p.507. — [1]

machinor, -ari (machynor, mechanor) **1** *intrans.* (**a** *in bonam partem: desiderare* — *kíván, vágyakozik*; **b** *in malam partem: fallaciam in aliquem v. aliquid intendere, fraudem moliri, insidiari* — *fondorlatoskodik, mesterkedik*); **2** *transit.* (**a** *cum acc. [cum dat. v. praep. 'adversus, contra' significatur finis]: comminisci, excogitare, parare* — *kieszel, kigondol, [elő]készít*; **b** *cum inf.: conari, niti, studere, temptari* — *megkísérel, szándékozik, törekszik*).

1 a Humanum propositum in articulo positum (*var.*

W: quia cor humanum in hoc corpusculo positum) ad diversa machinatur: *Leg. Gerh. maior* 3 (p.484). **b** Hec omnia ... sic ordinata ... sunt, ut nullus iniustus heredipeta sive iustitie inimicus audeat machinari ad hec infringenda: *1146 PRT I* p.598. Inimici ... regis Theonorum in necem eius detestabili facinore machinabantur: *P.MAG.* 56 (p.111). Cum ... diversorum regnorum ... reges contra nostrum regnum machinarentur sediciones et prelia commovendo: *s.1278/1330 Mon.Str.* II p.89. Quod Matheus ... nunc armaretur in castrum eiusdem venerabilis patris ... ac in personam suam ad interitum machinaretur: *1312 Ibid.* p.658. Ut, ... si dux adversus regem machinaretur, regi nunciarent (*sc. iobagiones*): *Chron. saec. XIV.* (V) 148 (p.428). Si aliquis fratrem ... vulneraverit ... vel in mortem machinatus alicuius fuerit, perpetuo carceri mancipetur: *1499 Leges eccl.* III p.629. Si ... *scribae* prophetiam integre coram Herode recitassent, ... non fuisset machinatus i.e. conatus ad occidendum infantem: *Serm. dom.* I p.198. Ut ipsi contra libertates ... non machinarentur: *1519 Wenzel, Fuggerrek* p.116. **2 a** Nos servi tui nichil mali machinantes ad audiendam iudiciorum disciplinam veniebamus: *Leg. Steph. minor* 6 (p.398). Si quis contra nostrum privilegium aliquid frangere vel machinare voluerit: *1143/XVIII CD Croat.* II p.54. *Procurate* confoederari adversariis vestris, ne ... nobis improvisa pericula machinentur: *IOH. LEM.* p.50. Cum quidam principes ... iniquum adversus nos machinantes consilium in Greciam ... cartas et nuntios transmississent: *1210/1356 CD Croat.* III p.101. Si vero ... nos prescriptam pacem non teneremus et voluntariam gwerram eidem ... mechanaremur: *1452 TT* 1884 p.607. Ut cognoscas nos eo esse animo neque illi, neque alicui alteri malum vel velle vel machinari: *PETR. VÁRAD* p.182. Quicquid etiam contra personam ... alicuius nostrum alter nostrum agi, tractari vel machinari ab aemulis et malivolis nostris ... sentiret: *1519 Szabó, Ogy.* p.148. **b** Cum ... avus noster ... patrem nostrum investigari faciebat machinans eum privare iure geniture: *1273 CD Arp. cont.* IX p.13. Donacionem nostram ... duximus ... roborandam ... omnibus populis ... movere machinantibus questionem ... perpetuum silentium inponentes: *1289/1323 Ibid.* IV p.342. Cum ... nostri ... infideles ... castrum ... fortiter circumvallando et obsidendo expugnare machinati extitissent: *1387 CD Károlyi I* p.422. Qui quadam aviditate ducti machinantes predictam terram pro se ipsis vindicare ... predictos fratres ... ipsa terra ... uti ... non permetterent: *1415 Dl* 43277. Michael ... ipsum ... morti tradere machinasset, nisi presidio proborum se defendere valuisset: *1435 Pesty, Krassó* p.349. Quomodo ... imperator Turcorum ... in finale exterminium firma intentione machinatur hoc regnum nostrum ... subintrare: *1454 DRH II* p.378. In aliquibus ... locis possessionis eiusdem quam multi ortos crocorum edificassent et eiam dietim machinatur edificare: *1485 Érszegi, Szeged* p.31. Quarum (*sc. filiarum*) ... aliqua ... per hoc ... alias eiusdem generationis ... foemellas bonis ipsis privare machinabitur: *Tripart.* I,39(3). —[45]

machinulus, -i m. (machenulus) *instrumentum parvum; in imag.: praefectus v. praepositus alicuius rei* — *eszköz, számszám; képl.: alkalmazott.*

Cum tamen ipse Georgius nunquam familiaris dicti Iohannis extitisset et nec de presenti in dicta custodia castris Baymocz haberetur machenulus: *1433 Dl* 944; *cf. ibid. superius*: Idem Georgius ... litteras regias in eo, ut ipse in serviciis Iohannis filii Onofrii de Baymocz, in custodia videlicet predicti castris Baymocz foret constitutus, exhibuisset. — [1]

machyn- vide machin-

macies, -ei f. *nimia tenuitas, exilitas* — *karcsúság, soványosság (a proprie de hominum animaliumque membris sim.; b in imag. de sermone, ingenio sim.: exilitas, ieiunitas — kicsinység, csekélység, sivárság, szegényesség).*

a Aristippus ... tanto desiderio exarsit, ut corpore concideret et pallore omnino et macie contabesceret (*γενέσθαι ... ἰσχνός*): *IAN. PANN. Plut. negot.* p.25. In corpore Beate Virginis fuit debita equalitas ita, quod nec fuit in ea nimia crassities, nec nimia macies: *PELB. TEM. Stell.* p.96^v. Idem Michael ... universos pecudes et pecora ipsorum ... ibidem includi et detineri inclusosque ... tam diu fame et siti macerari et consumi, quousque suae placuisset voluntati, et ... macie consumpto emitti fecisset: *1499 Károly, Fejér V* p.647. — *Non plene liquet, forsán huc pertinet*: Et tunc Leel per maciem / cornu, plaga sevissima / imperatoris faciem / concussit ad novissima: *MÜGELN* 26 (p.254). **b** Extant ... excellencium virorum veterum insignes ... littere. ... Horum ... erudita lectione crassus sis, ne queas maciem (*glossa codicis P*: id est „parvitatem”) sermonis mei: *IOH. VITÉZ Epist.* 1,28–29. — [7]

macilentus, -a, -um *macie confectus, macer* — *leso-ványodott, sovány.*

Sed queritur, an fuit *B. Virgo* pinguis et carnosa, vel macilenta?: *PELB. TEM. Stell.* p.96^v. Fuit Ulricus proceritate decenti, ... macilenta facie, vultu haudquaquam indecoro et periucundo: *BONF.* III,8,204. Nos scelerabile frigus / esurisque adeo misere confecerat, ut vix / haererent vani macilento in corpore nervi: *TAUR. Staur.* I,169–171. Ipse dives virtutibus, ... corpore autem pallidus et macilentus: *GREG. GYÖNGY. Vitae* p.42. — [5]

macis, -is f. *genus condimenti: fructus v. magis flos nucis aromaticae, Myristica fragrans Houtt.* — *muskát- v. szerecsendió-virág.*

Res ad partes dominorum Cibiniensium provenire debent de vigesima Brassoviensi: ... thuris librae 8, macis libra 1/2 etc.: *1505 Rechn. Hermannstadt* p.326. — [1]

[Szovák]

maco vide mucro

macra, -ae f. *vox notionis incertae, forsán mendum pro 'marca'.*

Aurifabri accipiant pro labore de macra cum floribus elmarum vel excussis deauratis fl<oreno> II, III. ... De simplici labore pro una macra (*ed.:* sic!) fl<orenum> I: *1522 TT* 1889 p.382. — [1]

[Somogyi]

macrocosmus, -i m. (*ex Gr. μακρός et κόσμος*) (*macrochozum*) *mundus universus; relig. et in imag.: aeternitas* — *világegyetem; képl.: örökkévalóság.*

Si eadem consors mea, domina Katherina de isto mundo migraret macrochozum, ex tunc domina Anych ... ac soror mea ... sint protectores et defensores filio meo: *1390 Bártfai, Óbuda* p.92. — [1]

[Szovák]

macta, -ae f. (*forsán mensura capacitatis, minor pars, quam mensura 'pinta'* — (*talán*) *ürmérték, kisebb egység,*

[Szovák]

mint a pint.

Vos de quolibet vase vini ... ultra verum tributum unam pintam vini et unam mactam ... reciperetis: 1419 *Zsigm. oklt.* VII,629; cf. *DF* 269327. — [1] [Somogyi]

mactabilis, -e de pecudibus: qui mactari potest, idoneus ad caedendum — *vág(hat)ó, vágásra alkalmas.*

Quod incole ... pecudem etiam mactabilem non solvant: 1466 *Teleki, Hunyadiak* XI p.181–182. Quatenus ... de eadem taxa nostra pro quinquaginta florenis auri pecora mactabilia pro curie nostre sustentatione comparare debeatis: 1477 *LtK* 1927 p. 76. Item bovem unum mactabilem ad coquinam emere feci, fl<orenu> I d<enarii> LXXV: 1520 *CD Zichy* XII p.391. — [7]

mactatio, -ionis f. **1** animalium: actus caedendi v. mactandi — (le)vágás, leölés; **2** hominum: actus capitis praecidendi — kivégzés, lefejezés; **3** rerum variarum (a actus faciem percutiendi — vágás; b actus confringendi, diruendi — lerombolás).

1 Quod illud vinum ... domine propter mactacionem dicti bovis relinquendo alia ... vagia ablata unicuique parti reddifacere adiudicative fecissent (sc. arbitri): 1487 *CD Zichy* XI p.479. Dignius ... fuit hoc oratorium illo templo Iudaico, in quo fiebat materialium taurorum mactatio et thurificatio: PELB. TEM. *Stell.* p.31^r. Qualiter vos eosdem exponentes ... multis iniuriis afficeretis ... imprimis in insolita mactacione boum carniunqu vendicione: 1517? Wenzel, *Fuggerek* p.110–111. **2** Item Cziganis pro mactacione et extractione 12 cadaverum asp<eri> 12: 1520 *Qu. Kronstadt* I p.257. **3 a** Qui etiam Michael ... affirmasset se ... per mactacionem faciei ... comminatum fuisse: 1378 *PRT* VIII p.406. **b** Quod ... Paulus ... unum molendinum ... demactari et per mactacionem removeri de loco ... fecisset: 1358 *Sopron vm. tört.* I p.288. — [8]

mactator, -oris m. *lanio, macellarius* — *mészáros* (a proprie; b in imag. de hominibus atrocibus interfectoribusque).

a Item Gregorius Sythkey fecit portare carnes bovinas a quodam mactatore ad hospitalitatem domini Iohannis Dragfy, flor<enu> I d<enarii> XXXVII: 1519 *DI* 26247 fol.3. **b** Quomodo in elapsis annis regnum adversus regnum consurexerant, videlicet illi pessimi, qui cognominabantur cruciferi, sed erant predones, raptatores et mactatores: 1516 *Mon.rust.* p.384. — [2]

mactatorium, -i n. *laniena* — *mészárszék, vágóhíd.*

Cum magistro Nicolao carpentario convenimus aedificare maxelas, stallum unum sub lectorio, turrim parvam ad volam cochleam ad lectorium et mactatorium pro flor<enis> 500: 1427 *Féjérpataky, Szám.* p.247. — [1]

macte vide mactus

macto, -are (matto) **1** interficere — *meg- v. leöl* (a homines: trucidare, obtruncare — *mészáros, kaszabol, vagdal*; b animalia: iugulare, occidere — [le]vág, leöl); **2** secundo in partes concidere — *darabokra vág* (a carnes sim.: dissecare, in frusta concidere — *darabokra vág, szétvág, szel, szeletel*; b arbores sim.: caedere, succidere — *kivág*; c res varias: frangendo perdere — *szétvág, összetör, tönkretesz*; d feriendo v. percutiundo vulnerare — *megvág, metsz, megsebez*).

1 a Tonsa capita Cumanorum Almi ducis milites mactabant tanquam crudas cucurbitas (cf. *Chron.saec.* XIV. 12

[p.368]): *P.MAG.* 8 (p.44). Ipsorum ... corpora diris mucronibus ... sunt mactata: *ROGER.* 30 (p.572). Quod ... rex est tocius regni merus et solus dominus mactatis et captivatis cunctis suis hostibus et fugatis: *XIV^m. DI* 74452.

5 Mactabantur ... Hungari tamquam boves: *Chron.saec.* XIV. 156 (p.441). *Ioannes* praedas ... super ... meos familiares exercuit ... et non nullos pro lubitu mactavit: *PETR. VÁRAD* p.168. Infantes gladiis mactatos mollibus annis / plangere non audet fletibus orba parens: *MART. THYRN. Ad procer.* I,135–136. — *Sacrificando*: Aristomenes Mesenius Iovi ... trecentos simul homines mactavit: *BONF. Symp.* II,632. **b** De quolibet bove pascuali vivo, qui non mactatur, emptor debet unum frismaticum: 1288 *Mon.Str.* II p.239. Quod de singulis carnibus boum, qui mactantur, hiidem macellarii dimidiam cutem ... dari (sic) recusarent: 1324 *Ibid.* III p.48. Quod ... populi ... ex bobus ... decem meliores mactantes inter<e>missent: 1473 *TT* 1910 p.290. Quos florenos dominus ... eidem relaxavit ratione mactationis quorundam pecorum suorum ad coquinam Agriensem mactatorum: *Bakócs-cod.* p.452. „At ille” / decidit in terram „mactati more iuvenici” (*OVID. Met.* VI,132): *TAUR. Staur.* IV,347–348. Quod ... numerosum gregem armentorum loco pignoris abigi et ex illis duos boves bonos mactari fecissetis: 1525 *Sopron tört.* I/7 p.158. — *Nota: sacrificii causā*: Sancta precabamur mactatis numina tauris (*HOM. Il.* B,306: τελέεσσας εκατόμβας): *IAN. PANN. Poem.* 5,8 (*ItK* p.611).

2 a Michael ... et Iacobus ... viginti electos boves ... abstulerunt et duos ... in eodem loco frustatim mactaverunt: 1233 *PRT* I p.718. Ipsum ... Cupan Beatus Stephanus in quatuor partes fecit mactari: *Chron.saec.* XIV. 64 (p.313); *IOH. THURÓCZ* 254 (p.74). Carnes mactate ... emanant et solvantur pretio competenti: 1427 *DRH* II p.246. **b** Ut ... homines ... in eadem silva ligna mactare possint: 1247 /1783 *Mon.Arp.* p.471–472. In qua via est mactatum lignum ilicis: 1257 *CD Arp. cont.* VII p.468. Si ulterius dictam silvam inciderint seu mactaverint *iobagiones*: c.1320 *CD Teleki* I p.38. Quod Bartolomeus ... et Paulus ... filium unius iobagionis ... ligna in silvis ... mactantem (cf. *superius* p.411: filium ... ligna in silva ... succidentem) ... verberari fecissent: 1370 *CD Zichy* III p.411–412.

c Quomodo idem ... arma eiusdem Damiani utputa arcum super limen dicte domus particulariter mactasset et penitus annihilasset: 1420 *CD Teleki* I p.443. **d** Ut ... iobagio ... unum equum suum ... more latrociniali mactando sauciasset: 1357 *CD And.* VI p.631. Quod capitulum ... Valentinum iobagionem ... per facies mactari et sales suos de curru suo excipi et auferri fecisset: 1373 *CD Zichy* III p.493. — [34]

50 mactus, -a, -um **1** vox gratulationis (plerumque in casu vocativo): *felix, laudatus* — *szerencsés, dicséretes*; **2** 'macte' (videtur adv. v. indecl.): *bene, feliciter, laudate* — *helyesen, szerencsésen, dicséretesen.*

1 Macte animi, qui / ... / talia quaerendis persudas otia Musis: *IAN. PANN. Paneg.* 1,200–203 (p.13). Macte ... Valentine perge operam fidemque, quam cepisti, ... domino meo prestare: *BONF. V*,1,114. Macte novis orsus titulis dignissime summi / pontificis legate venis: *TAUR. Staur.* I,276–277. Antiqui quatuor solum tonis usi sunt, verum posteritas macte acrimonie videns omnem melodium his non posse subigi unumquemque illorum in duo

partita est: MONET. p.C,3. 2 Macte igitur virtute (cf. SIDON. *epist.* 1,4,1 etc.) esto vir omnium sincerissime et optime, scito ... ex amicorum fonte te potaturum: PETR. VÁRAD p.131. — [5]

macula, -ae nota — jel, bélyeg, folt: 1 proprie (a pars a caeteris partibus differens — folt; b sordes — piszok, szenny); 2 transl. v. in imag. (a plus minusve iur.: nota, signum — jel, bélyeg; b sensu morali: labes, ignominia, dedecus — szégyenfolt, -bélyeg; c corruptio, defectus aliquis — hiba, fogyatkozás).

1 a Pullus ipsum ... cum unguis in sinistro suo oculo tetigit, quod exinde quedam macula supervenit: 1426 *Mon. Vespr.* III p.52. Unde est, quod quaedam maculae seu obscuritates in ... luna apparent?: *Serm. dom.* I p.139. Plus plagarum alii semusto in corpore habebant, / „quam” variis tinctus „maculis Thebanus ophites” (LUCAN. IX,714): TAUR. *Staur.* IV,280–281. b Oportet vero eum, qui ab inimico morderetur, inhaerentem sibi notam auferre magis, quam maculam (κηλίδα), quae vestimento impressa sit et demonstretur: IAN. PANN. *Plut. inim.* p.13. 2 a Ut iobagiones eadem libertate ... fruantur nulla in eis prioris conditionis macula remanente, qua ceteri nobiles: 1285/1354 *Reg. Arp.* II/2–3 p.351. Ut ... ipsi ... ea gaudeant libertate, ... qua veri ... nobiles, ... nulla prorsus de cetero pristinae condicionis macula in eis remanente: 1297 *CD Arp. cont.* X p.259–260. b Ego Margareta viciorum macula mulier sordida ... sic ordinavi etc.: 1152 *PRT I* p.601. Crimines nostri maculas eleemosinarum largicione detergere debeamus: s. 1237 *CD Arp. cont.* XI p.299. Volentes igitur laesae taliter nostre conscientiae maculam debita satisfactione salubriter expurgare et devote emendare ... episcopum ... fidelem nostrum vocavimus: 1269 *CD Hung.* IV/3 p.496. Cuius tota generatio corone regie semper et ubique sine macula sive ruga meruit complacere: 1298 *CD patr.* VI p.431. Bartholomeus ... nobis fideles ... in omnibus sine macula et scrupulo alicuius offense ... inpendit indefesse fidelitates: 1314 *CD And.* I p.337. Quod idem ... huiusmodi infamiae macula foret obfuscatus: 1426/? *Sopron tört.* I/2 p.289. Qui divinis deputatus est obsequiis, dedecus est sordidus libidinis insistere maculis: 1460 *Sacra concil.* I p.207. Calumniam ... / mille ... modos fallendi ... / noverit: ... / obscuris maculis aspergere candida rerum: IAN. PANN. *Paneg.* 2,1955–1959 (p.163). Omnem ... inhabilitatis et infamiae maculam ... abolere ... dignemini: 1482 *Mon. Vespr.* III p.279. Servator mundi ... omnium, qui hic oppetiere, fidelium animos maculis omnibus exue ac perlustra, culpas dele etc.: BONE. II,3,319. Conservans pudiciciam / vite devitat maculam (sc. S. Emericus): XV *Dankó, Hymn.* p.238. c Nos ... privilegia ... inspicere fecimus et ea iuste ... confecta reperimus, nec aliquam in eis maculam notare potuimus: 1248 *CD Arp. cont.* VII p.262. Regia ... maiestas sui regni antiquam consuetudinem observare sine macula cupiens honorabili capitulo ... scripsit: 1328 *Mon. Str.* III p.119. — [37]

maculo, -are 1 proprie: maculis deformantibus spargere — foltot ejt valamin, foltossá tesz, tarkít; 2 transl. v. in imag.: contaminare, inquinare, dehonestare — bemocskol, bepiszkít, beszennyez, megfertőz, megbecstelenít, megszent-ségtelenít.

1 Ut privilegium ... per stillam et aquae guttas ma-

culatum nostro dignemur privilegio renovare: 1254 *CD Hung.* IV/2 p.213. Ut celsitudo regia privilegia ecclesiarum suarum, que casualiter maculata sunt et confracta, renovet, ... ratio postulat: 1260 *CD Arp. cont.* IX p.470. Iacobus ... exhibuit nobis litteras nostras privilegiales non viciatas, ... nec in aliqua sui parte maculatas: 1328 *CD patr.* III p.91. < ... > nove patentes litere per lucum omnino maculate et madidate null< ... >: 1337 *CD And.* III p.344. Signavi 400 feria sexta ante Galli maculatos sindones: 1427 *Fejérpataky, Szám.* p.257. Ut / ... constae / conderint fuso maculantes sanguine terram (cf. LUCAN. I,105): TAUR. *Staur.* IV,199–201. 2 Cuni thorum potentium ... maculabant: ROGER. 3 (p.554). Humana condicio ... obnoxietatis rubigine peccatis exigentibus maculata ... intendit primeve libertatis sue gloria reformari: 1243 *CD Arp. cont.* VII p.131–132. Ipse ... fidelitatis sue meritum ... cavens ex innocencia involvi oblivionis nubilo in (recte 1273 *CD Arp. cont.* IX p.15: ac) vicio ingratitude maculari semper mansit nobis in fervore fidelitatis: 1273/1274 *Ibid.* IV p.26. Geicha ... manus gestabat sanguine humano maculatas (cf. *Leg. Steph. maior* 3 [p.379] et HARTV. 2 [p.404]: manus pollutas humano sanguine): SIMON KÉZA 76 (p.188). Cum Iohannes ... atrocitate orrendi criminis tam se, quam suos posteros maculando ... ipsum regem ... captivasset: 1295 *Mon. Str.* II p.384. Faciem nobilem ad ymaginem conditam Conditoris ... idem comes ... deturpare noluit seu etiam maculare: 1297 *CD Arp. cont.* X p.261. Ut fides catholica ... nullius schismatis vel fermento pravitatis haereticiae maculetur: 1309 *Sacra concil.* I p.147. Furti nota se decolorans infectiva rubigine maculavit: 1335 *CD Hung.* VIII/4 p.53. Ne nomen suum ... per sue male operationis infamiam macularent ... regis familiares: IOH. O.M. 157 (p.147). Maculata peccatis servitia ... non sunt Deo ... accepta: PELB. TEM. *Stell.* 18^v. Plurimi ... iuxta nutum ... actoris ... maculata coinquinataque conscientia testimonia proferunt: *Tripart.* II,27(5). Is nunquam corpus luxu maculavit iniquo: MART. THYRN. *Ad procer.* II,295. — [25]

maculosus, -a, -um maculis plenus; sensu morali: inquinatus, pollutus — foltos; erkölcsileg: szennyes.

Si ... de cuiuscunque vel quorumcunque ex eisdem dubitacio maculosa aversionis seu perfidie spargeretur auribus nostris: 1298 *CD patr.* VI p.434. — [1]

madefacio, -ere, -feci, -factus humore imbuiere — (be- v. meg)áztat, megnedvesít.

Non lux, sed nebula picea et fumus densissimus ex feno madefacto consurgens: GER. p.168. Cum nobilis vir ... nunquam a facie ... adverse aciei cruore madefactus retrorsum habisset (sc. abiisset): 1276 *CD patr.* VII p.162. S. Elisabeth nigrum panem et durum in aqua calida madefactum ... comedit: *Leg. sanct. Hung.* p.29^v. Fama nunciat et procerum madefactam sanguine terram: TAUR. *Staur.* I,540. Hinc populus plangit fluidis madefactus oculis: MART. THYRN. *Ad procer.* III,307. — [7]

madeo, -ere, -ui humore imbutum esse — nedves, ázott: 1 proprie: variis humoribus aspersum, repletum esse — nedves, ázott, csepeg valaminól (a humectari, aqua molliendi causa tractari — ázik; b sudore aspersum esse — izzadságtól ázik; c unguento repletum esse — kenőcs-től csepeg; d in imag.: cruore respersum v. repletum esse

— vértől csepeg); 2 transl.: plenum, repletum esse — tele van.

1 a Dum ... nobilis domina ... pro liquidandis seu madendis canapis et linis suis in territorio porcionis sue possessionarie ... quosdam duos lacus ... construere canapumque et linum in eosdem lacus causa madendi reponi et collocari fecisset: 1493 *Dl* 20122; cf. etiam *Dl* 20121. Cum canapum ... et linum in eosdem lacus causa madendi reponi et collocari fecisset: 1494 *Bártfai, Pest* p.305. **b** Iam mihi per somnum lintea saepe madent: IAN. PANN. *Epigr.* I,332,8 (p.608). Quem suus ambiguo et somno et maerore madentem / talibus eudaemon monitis solatur: TAUR. *Staur.* I,85–86. **c** Mille coronandi sertis ciniflone madentes / pexi Thessalico crispantur pectine crines: *Ibid.* II,64–65. **d** Madebat orbis mutuo cruore: IOH. VITÉZ *Or.* 7,79. Quae quondam maduit divino sanguine tellus (sc. *Terra Sancta*): IAN. PANN. *Pac.Ital.* 23 (p.212). Iustinianus ... Bellisarium ... adhuc Vandalorum cruore madentem ... adversus Gothos properare iubet: BONE. I,7,206. Principalis eorum ductor ... dentibus pecuoriarum ... traditus est lacerandus et sic tunc quasi humano maduerunt cruore: *Chron.F.M.O.* p.286. 2 Olim Nilus et Iudea / puerorum nece rea, / nunc et nostra Pannonia / superavit hec omnia / pari madens scelere: *Planctus* p.596. Primā seu quis maduisse Minervā / rhetorico potius cupiat seu nectare tingi, / seu velit annales seu dia poemata vatam: IAN. PANN. *Paneg.* 1,514–516 (p.30). — [14]

madesco, -ere madidum fieri, humore perfundi, irrigari — (meg)nedvesedik, ázik.

Sic quippe rore madescit omnis terra: GER. p.126. — [1]

madidatio, -onis f. actus aliquid madidum reddendi v. humore aspergendi — áztatás, (meg- v. be)nedvesítés.

Iste habet imbrem temporaneum et serotinum et rorem perfusissimum ad madidationem terrę suę: GER. p.122. Quia quedam litterae vetustate, quedam aquarum madidatione ex eisdem corrumpantur: 1262? *Mon.Str.* I p.474. Iohannes ... exhibuit nobis quasdam literas ... in sua ... charta per madidationem aquae nimium denigratas et maculatas: 1358 Zimmermann, *Urkb.* II p.153. — [4]

madido, -are (madito, magido) humidum reddere, humore aspergere, imbuiere — (meg)nedvesít, (be- v. meg)áztat (a proprie; b transl. v. in imag.).

a < ... > nove patentes litere per lucum omnino maculate et madidate null< ... >: 1337 *CD And.* III p.344. Item magistrorum aliquis si vestimenta ... ad vendendum de pannis sarserit non sufficienter madidatis, ... tenebitur dare quatuor libras cere: 1475 *Kolozsvár oklt.* p.251. Cuius tumba maditatur oleo, / quo solidatur languens: XIII *Dankó, Hymn.* p.226. **b** Farkasius ... unacum fratribus suis ... patruelinos fratres suos ... hocciderunt cruore fraterno more Cayni fratricide se minime formidantes madidare: 1334 *CD And.* III p.83. Quod ipse ibidem proprii cruoris rubricatione ... occubuit magidatus: 1347/1424 *CD patr.* VII p.402. Qui etiam ... in terra Transalpina contra Bozorad waivodam ... viriliter dimicando ... proprii sanguinis sui effusione maditatus extitit interemptus: 1357/XVIII *CD Croat.* XII p.389. — [7]

madidus, -a, -um humore aliquo aspersus, imbutus v. expletus, humidus, uvidus — nedves, nyirkos (a proprie; b transl.: fertilis, fecundus — termékeny; c in imag.: vino

repletus, ebrius — részeg).

a Philosophi ... saeculi solis ignem dicunt aqua nutrir e e contrario elementum virtutem luminis et caloris accipere, unde sepiissime rorans et madidus (cf. *Isid. Etym. III,49*) conspicitur a mortalibus: GER. p.28–29. He ... madidas ... lachrimis genas siccantes ... fanum petunt: IOH. THURÓCZ 687 (p.200). Confestim madidas tibi cen flamine buccas / ... complebat: TAUR. *Staur.* IV,192–193. **b** Istis fecundacionibus ecclesia semper madida (cf. *Jud.* 6,39) redditur, ideo parturire non cessat: GER. p.125. **c** Hic civica plebes / plena „epulis,” madida atque „mero” venerique parata / ... / „in” multas „vitiatur opes” (cf. *LUCAN.* X,396 et IX, 425): TAUR. *Staur.* III,337–340. — [7]

madito vide madido

Madius vide 2. Maius

mador, -oris m. liquor, humor — folyadék.

Carnificis epulis et foedo plena madore / stabat ... mensa: TAUR. *Staur.* V,171–172. — [2]

madregna, -ae f. (Ital.: matrigna) noverca — mostoha(anya).

Uxor Petri ... interrogata, qui erant presentes, ... respondit: „Ego et madregna mea, uxor dicti patris mei”: *Inqu. Marg.* p.300–301. — [1]

Maecenas, -atis m. (Mecenas, Mecenat, Mecoenas) (a nomine proprio C. Cilnii Maecenatis) fautor, patronus, protector — támogató, pártfogó.

Alexio Thursoni ... libero domino Plesnensi et regiae maiestatis a secretis, Mecaenati suo humanissimo Valentini Ecchius felicitatem cum sui commendatione precatur: VALENT. ECK p.40. Proinde reverendissimae dominationi vestrae humillime supplico tanquam domino et Mecoenati meo gratiosissimo: 1523 *Dipl. Sáros* p.248. Egregio patri Antonio, predicatori regie maiestatis Hungariae, Mecenati et patrono nostro colendo: 1524 *Sopron tört.* I/7 p.131. — *Ut nomen proprium*: IAN. PANN. *Paneg.* 2 praef. 4 (p.59). — [4]

maenia vide moenia

Maeonius, -a, -um qui de Maeonia i.e. Lydia est — lüdiai.

Dicitur pro nomine Homeri: Ennius in viridi carpens Hellicone soporem / vidit Maeoniam subito vitalibus umbram / irrepissis: IAN. PANN. *Paneg.* 1,34–36 (p.5). — [1]

maereo, -ere, -ui (mereo) lugere, dolore animi affectum esse — búslakodik, szomorkodik.

Postquam servus Domini se solum merens (var. L: inherens) reperit, tumultum populi devitans ... heremum ... petiit: *Leg. Gerh. minor* 2 (p.472). Rege sibi pro sublato / pii merent Hungari: XIII *Dankó, Hymn.* p.200. Dum Istrogranae aulae maererem: TAUR. *Staur. Ded.* 6. — [6]

maeror, -oris m. (meror, moeror) animi dolor, tristitia, luctus — bánat, gyász, keserűség, szomorúság.

O, dolor! O, meror! Nullum gaudium, ubi nulla salutis fiducia: GER. p.118. Deposito merore se totum contulit ad querendam largitatem misericordie divine: *Leg. Steph. maior* 15 (p.391). Ne maerore afficias (Gr. sensu latiore: μή πληξής) umquam quemquam fratrem: CERB. *Max.* I,68. Ut omnibus ... non dies meroris, sed gaudii esset, cum nec ipsum patrem meror ob mortem filii angere: *Leg. Emer.* 6 (p.456). Quibusdam ... discessus patris merorem gravissimum et anxietatem spiritus incussit: *Leg. Gerh. maior* 3 (p.483). Cum autem fideles sui cor-

pus ipsius Waradinum efferrent, pre labore et merore defatigari (*sic, recte*: defatigati) dormierunt: *Leg. Lad.* (C, A, B) 8 (p.522). *Hungaria* Beatae Virginis ... precibus et interventu de merore ad laetitiam, de servitute ad libertatem est translata: 1231/1257 Zimmermann, *Urbk.* I p.54. Idem loco formidinis leticiam, meroris gaudium et desperationis spem incolis regni nostri ... reportavit: 1270 *CD Croat.* V p.569. Oculi (*sc. Petri regis*) eruuntur, licetque superviveret, in maerore animi finiens vitam suam ... subterratur: SIMON KÉZA 53 (p.178). Iuvenes et virgines pre tristitia et merore scaldis (*var. R.*: squalidis) induti per triennium choream non duxerunt: *Chron. saec. XIV.* 70 (p.322); IOH. THURÓCZ 268 (p.78). Recte quidem adhuc sine rubore magis, quam sine merore hoc quoque adiciam: IOH. VITÉZ *Epist.* 1,14. In consolationem versus est meror noster et luctus in gaudium: *Id. Epist. var.* 22,4. Paulus Aemilius ... progressus ... ad populum moeroris et luctus consortem (τοῦ δήμου συναλγοῦντος αὐτῷ καὶ συμπευθεοῦντος) ... inquit *etc.*: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.69–70. Esset ... nobis eius praesentia ... multiplicibus maeroribus et angustiis, quibus obruimur, ... non parvum levamen: PETR. VÁRAD p.265. Fateor ingenue, pater beatissime, me in tantum merorem non unquam detrusum, ut *etc.*: 1511 Iványi, *Nemzetk. jog* p.44. Nulla domus Hungariae luctu et moerore vacat: LAD. MACED. *Or.* 12 (p.14). — [28]

maestas vide maestas

maestifico, -are (mestifico) *aliquem maestitiā v. dolore afficere — elszomorít, -keserít.*

Ut suus animus doloroque et meror ac sui cordis mestitia propter ... fratris sui mortem mestificatur (*sic ed., recte* *Dl* 13403: mestificatus) et concepti aliquantisper respiret atque mitigentur: 1439 *SzSze* 2006 p.333. — [1]

maestitia, -ae f. (mesticia, mestitia, moestitia) *animus demissus, animi dolor, luctus, tristitia — csüggedés, gyász(os hangulat), szomorúság.*

De quorum morte mestitiam genitor propter amorem filii superstitis, sancte indolis viri, Heinrichi solatio compeccuit: *Leg. Steph. maior* 15 (p.390). Quos ad ulciscendas prevaricationes Christianorum de sedibus naturalibus in occiduas partes ... exciverat *Deus*, hos ... de via iniquitatis ad iusticie semitam, de mesticie nebula ad spem in eternum permanentis perduceret retributionis: HARTV. (B1) 1 (p.403). Cuius mesticiam Rasina considerans ait *etc.*: *Leg. Gerh. maior* 3 (p.484). Non mediocre interne mesticie dolorem vos concepisce credimus: 1438 *Dipl. Raguza* p.407. Qui felicitate se ab inimico vinci existimat, ... in fascinum prorsus et moestitiam (εἰς ... ἄθυμειν) demergitur: Ob ipsius obitum omnis Hungaria multis annis incredibili fuit affecta maesticia: PETR. RANS. *Epit. Ind.* IX,101. Que res usque adeo me leti<cia> explevit, ut me ex mesticia summa in incredibilem hilaritatem proiceret: 1511 Iványi, *Nemzetk. jog* p.44. — [10]

maestuosus, -a, -um (mestuosus) *animi dolore v. luctu plenus v. affectus — gyászos, szomorú.*

Fidelis noster ... nobis mestuosa curavit voce declarare, quod *etc.*: 1426 *TT* 1884 p.613. Paulus ... corde mestuoso extitit protestatus, quod *etc.*: 1415 *PRT* III p.474. — [2]

maestus, -a, -um (mestus, moestus) *dolore animi affectus, lugens — szomorú, gyászos, csüggedt.*

De hominibus: Maestior ad maestas Clio sic orsa soro-

res *etc.*: IAN. PANN. *Paneg.* 1,950 (p.53). Rex hominem ... interrogavit, ... quaenam causa maestum lugubremque fecisset: GAL. 8,3. — *De rebus*: Si de tristi materia et horrenda flebilis inire compulsus sum mestos modos (*cf.* BOETH. *Cons. I carm.* 1,2: maestos cogor inire modos): ROGER. *epist.* p.552. Fama rei Venetos complet mestissima patres: IAN. PANN. *Celebr.* 284. Mestam trepidantemque pre metu urbem ... ne deserat: IOH. THURÓCZ 180 (p.53). Haud fallit magni sententia vatis, / maesta futurorum mens est „praesaga malorum” (*LUCAN. VII,186*): TAUR. *Staur.* IV,406–407. Hoc vos non ego solum, sed patria vestra mesta, squalida et lichrimis (*sic*) plena hiis vobis supplex rogat: 1525 Kubinyi, *Politikai viták* p.194. — *Usu subst. m.*: Nempe ut doceas indoctos, exhilares moestos, teipsum locupletes: IAN. PANN. *Epist.* p.98. Assidue mestos taedia magna gravant: MART. THYRN. *Ad procer.* 1,44. Mestorum omnium / tu consolatrix!: XVI^m. Dankó, *Hymn.* p.374. — *Usu subst. n.*: Convenit ... levibus pellere moesta iocis: IAN. PANN. *Epigr.* 1,381,6 (p.635). — [18]

maga vide magus

magalia, -ium n. *tabernacula v. tuguria vagis gentibus apta — nomád sátoortábor.*

Si ... / in Getulis habites magalibus, illic / gymnasium fiet: IAN. PANN. *Paneg.* 1,448–450 (p.26). — [1]

magestas vide maestas

magicus, -a, -um *ad res, quibus adhibitis veneficia et miracula efficiuntur, pertinens — mágikus, varázs-, búbájos.*

Illi venenose vipere habenti non parum magicarum artium magistratum, adultere scilicet Edua ... nuncupate ... in conspectu omnium cohabitare cepit rex carnaliter ut uxori: 1288/? *Sz* 1910 p.5. Erat Vata peritus artium magicarum (*Sap.* 17,7: magicae artis) et idcirco diaboli servitute tenebatur: PETR. RANS. *Epit. Ind.* X,12; *cf. Chron. saec. XIV.* 82 (p.338): Cuius filius ... congregavit ad se multos magos et phitonissas et aruspices. — [3]

magido vide madido

magis *adv. A comp.*: **1** *sensu quantitativo praevalente: maiore modo, validius — inkább, nagyobb mértékben (a additur adiectivis adverbisque [vice quasi gradus comparativi]; b additur verbis [vice quasi aliorum adverbiorum]: clarius, fortius, melius, vehementius etc. — jobban, hevesebben, erősebben, világosabban stb.; c re comparata saepe non expressa, sed subaudita omnibus ceteris sim. [vice quasi gradus superlativi]; d de numero: plus — több; e de loco; f de tempore: ulterius — tovább, többé; 2 sensu correctivo praevalente: potius — inkább, szívesebben, jobban. — B superl.: maxime: 1 sensu superl. (a vice quasi gradus superlativi; b summe, maximo opere — leginkább, legjobban, legnagyobb mértékben); 2 de praestantia: imprimis, plane, praecipue, prorsus — éppen, főképp, kiváltképpen, különösen, nevezetesen (a gener.; b de tempore; c de consuetudine: plerumque — többnyire; d forsan idem ac 'saltem' — legalább).*

A 1 a Vadit (*sc. meta*) de uno loco elevato ad alium locum montuosum magis elevatum: 1262 *Mon. Str.* I p.472. Cum idem presbiter pluribus et magis idoneis testibus ac maioribus et senioribus de ecclesia nostra ... intentionem suam ... probavisset: 1269 *Ibid.* p.567. Quando obiit ... Margaretha, ... videbatur esse magis colorata

et magis ultra, quam in vita sua: *Inqu. Marg.* p.202. Incepi magis cito ire, quam alie sorores: *Ibid.* p.316. Singulas marcas nobis solvere teneantur annuatim, quocunque sibi elegerint magis tempore oportuno: *1282 Reg. Arp.* II/2–3 p.295. Sed et plura eque nephanda, sed magis immunda quis referat?: *1288/? Sz* 1910 p.7. Que (sc. *possessio*) eisdem fratribus magis utilis videbatur: *1297 CD Arp. cont.* X p.266. Terribiliora et magis ardua (sc. *proelia*) per veteres non memorantur: *Chron. saec. XIV.* 11 (p.266). Hec omnia tam stupenda mala ... perpetrasti, magis impia Iezabele, crudelior Medea interfetrice: IOH. O.M. 154 (p.143). Pro cappis aut aliis ornamentis sacris magis necessariis (sc. *pecuniam deponere*): *1406 Zsigm. oklt.* II,4835. Volui pro eligendo idoneo ipsi ecclesie pastore magis publico ordine procedere: IOH. VITÉZ *Epist.* 6,10. Ut in ipso negotio aperte magis et sine cunctatione debitus finis queratur: *Ibid.* 30,5. Ut ... efficiat ... nos eo amplius dominationis vestre obligatos, quo magis equa magisque propitia expectationi nostre responsa producet: *Ibid.* 79,5. Ut ... magis aperte loquamur: *Id. Epist. var.* 8,12. Inter alios dominos non fui ultimus, immo magis dicere recte possum, quod fuerim inter primos: *Ibid.* 43,5. Quod si pium fuit olim convertisse incredulos, ut viverent, quanto magis pium erit conservare credentes, ne pereant: *Id. Or.* 7,70. Tam doctus scribat cur nil Aurispa, requiris? / Credatur multo doctus ut esse magis: IAN. PANN. *Epigr.* I,112 (p.244). Quod vel ideo magis necessarium fuit, quod etc.: PETR. VÁRAD p.113. Cui magis est proprium dare, quam sit piscibus unda / nare sub aequorea: VALENT. CYB. *Carm.* 5,67–68. — *Additur gradui comparativo*: In cuius quoque tempore Hungaria magis ditior, quam antea, cepit libertatis caput ... extollere super ethera: *Leg. Lad.* 1 (p.515). Quod ... regnum hoc ad extremam devenire cernebatur periclitationem, maxime considerato casu illo magis (*var.*: magis magis) periculosiori, qui ... taliter acciderit, quod etc.: *1445 DRH* II p.339. **b** *Res ecclesiasticae* sunt sub defensione regis, sicuti proprię suę hereditatis, magisque advertat, quia ... prestancior est divina causa mortalium possessione: *Decr. c.1010.* 1; cf. *Conc. Mogunt. a.847. c.6.* Ubi aqua Balatini magis se extendit ad aquillonem: *s.1093 /1399 Dipl. Hung. ant.* I p.497. Propinqui sui, qui eum magis contingunt, obtineant *possessionem*: *Decr.1222.* 4. Quem rex, ... quia insimul nutriti erant, magis diligebat: ROGER. 30 (p.572). Quod vendicio iamdicte terre magistro Hoholdo magis attineat, quia etc.: *1273 CD Arp. cont.* IX p.39. Nam veritas sepius exagitata magis splendet in lucem: *1291/1373 Ibid.* XII p.507. Paternitas vestra intuitu mei eo forcius instet, quo magis eidem cor meum aperui in re ista: IOH. VITÉZ *Epist.* 13,13. Qui plus animum sollicitat urgetque et quo magis urget, eo minus taceri ... potuit: *Ibid.* 37,3. Non abs re quidem, quoniam inexplorata gravado plus magisque animos defatigare solet: *Ibid.* 59,3. *Capitaneus* pepercit comminibus hostibus, diffidavit afflictas villas et magis afflixit, facibus, ferro, preda ... subditos nostros affecit: *Id. Epist. var.* 8,16. Veremur, ... ne ... honoris nostri grave detrimentum paciamur, ecclesie vero illi nihilo magis proficiamus: *Ibid.* 30,15. Vires hostium experte nobis ab suscepto incommodo magis sunt, que forte necdum satis note fuere: *Ibid.* 45,18. Leta exsultat Hungaria, nichil magis ... complecti desiderans, quam ut ... tue etatis et nominis gloria predicetur: *Id. Or.*

1,15. Nusquam enim ... magis fides subditorum, quam amore cogitur: *Ibid.* 1,77. Attamen rem hanc solito magis curandam potens ipse auctor faciet: *Ibid.* 4,22. Beneficio alieno nondum gaudet Hungaria, sed iam indiget, et eo magis indiget, quo mole et impetu maiore pulsatur: *Ibid.* 7,132. Idem nunc quoque petimus expectamusque, tanto maiori fiducia, quanto magis novimus nichil iniusti petatum esse: *Ibid.* 8,7. Qui ... condicionem suam nunc ex eo solo forsitan deplorandam putabant, quod impugnantur ab hostibus, sed magis quod a sociis deseruntur: *Ibid.* 10,9. Nec modo Romanas aliud magis obruit artes, / quam quod Cecropidum studia intermissa Latinis: IAN. PANN. *Paneg.* 1,112–113 (p.9). Quanto pressi magis, hoc magis atra vorago / panditur: *Id. Epigr.* 322,5–6 (p.600). Multa quippe inimicus quam amicus persentit magis (μάλλον), quoniam amans circa amatum obcaecat: *Id. Plut. inim.* p.14. Paulus Aemilius ... nocturnos excubitores vigiliis agere iubebat sine hasta et ense, ut defensione hostium desperata magis (μάλλον) resisterent sopori: *Id. Plut. dicta* p.70. Virum Romanum decet magis (μάλλον) in dextra, quam in sinistra spem habere *Ibid.* p.75. Hanc meam suspicionem vel, ut magis dicam, errorem ... a me tollere tuum munus est: GEORG. POLYC. *Epist.* 4 (p.6). Quod tum est magis declaratum, cum hostes ... Nandoralbam venissent oppugnatum: *Id. Or.* 18 (p.8). Quanto magis ego homuncio praecipitium horreo: NIC. BAR. 1. Verisimiliter ... Deo magis, quam hominibus beatitudo vestra complacebit: *1462 Matth. epist. Rom.* p.22. Cum ... luce magis clareat beatitudini vestre, inimicus fidei ... quid struat, ... de remedio cogitet opportuno: *1464 Ibid.* p.30. Qui ... quasi quadam dexteritate prepollet, ac tanto magis pollebit, quanto plus ei auctoritatis addiderit cumulus honoris: *Ibid.* p.34. Quo magis curandum est sanctitati vestre, ut possibilitas agendi mihi subsit, voluntas laborandi nunquam aberit: *1465 Ibid.* p.40. Cum ... tibi ... nondum persuadenti paruerim, persuadenti eo magis omnem vim meam dedicavi: IOH. THURÓCZ praef. 10 (p.16). Licet ... familiaris nostri pressura ... nobis displiceat, multo tamen magis commiseratione fraternitatis vestrae displicet: PETR. VÁRAD p.165. Quando ... fideles maiestatem vestram servitoris sui ... non esse immemorem videbunt, magis ad obsequia eiusdem vestrae maiestatis excitabuntur: *Ibid.* p.54. Adeo ut neminem unquam poetarum viderimus ... rem magis expressisse: *Ibid.* p.75. Ut nihil magis cupiat, quam sanctissimo domino nostro ... in omnibus obsequi: *Ibid.* p.143. Nos nihil magis volumus, quam vestrae magnificentiae ... complacere: *Ibid.* p.96. **c** Quod ecclesiam Budensem utpote a sanctis Hungariae regibus constitutam et in cunctis regni nostri urbibus magis olim situ et nomine famosam ... novo cupientes donare beneficio ... statuimus, ut etc.: *1212/1365 CD Hung. V/2* p.236. — *'Magis magisque'*: Cum ... omnibus abhominabile sit virilem sextum (*sic*) repertum furtum fecisse et magis magisque sexum femineum: *Decr. c.1010.* 31. Cepit (sc. *Stephanus*) sancte religionis magis ac magis emulator existere: *Leg. Steph. maior* 4 (p.395). Ut famulantium mentes ... magis ac magis ad exercenda virtutis opera inflammentur: *1233/1311 Zimmermann, Urkb.* I p.58. Cum ... versus quadragesimam pergeret iter suum magis ac magis fama huiusmodi crebresceret: ROGER. 15 (p.561). Nisi calamitatibus ... obviarentur, fa-

cile poterit ... regnum nostrum magis et magis prolabi: 1423/1426 CD *Károlyi* II p.77-78. Cum in dies magis magisque huius regni turbatio succresceret: 1444 DRH II p.325. Ubi pendente spe dietenus magis ac magis introrsum progredi visum fuit: IOH. VITÉZ *Epist.* 3,7. Nunc ... magis ac magis eniti studui, ut parcium ... integrare pacem ... valeam: *Ibid.* 6,6. Magis magisque in fundata dudum intencione nostra solidati deliberavimus etc.: *Ibid.* 18,3. Gratia Dei operatur cotidie, magis ac magis incenduntur homines ad recipiendum signum sancte crucis: 1456 TT 1901 p.214. **d** In quolibet ... anno nihil magis solvere teneantur, nisi ... de qualibet porta duo pondera: 1247/1643 *Mon.Arp.* p.472. Quod ipsi singulis annis ... quadraginta marcas in monetis domini regis cum eadem celebritate secundum magis et minus, sicut se qualitas temporis obtulerit, ... solvere teneantur: 1248/1300 CD *Arp.cont.* II p.202. Dicebant ... iidem ... memoratum Ebed ... in adquisicione ipsius terre magis laborasse et maiorem expensam expendisse: 1267 CD *Arp.cont.* X p.449. Quod progenitores eiusdem Pauli ... in dicta possessione (*sic*) non magis, quam unam curiam ... habuissent: 1327 *Mon.Str.* III p.107. Petro ... damus ... salvum conductum in decem equis et totidem familiaribus magis aut minus ... ad spatium duarum septimanarum veniendi: 1457 *Dipl.Sáros* p.117. Quod ... Emericus ... silvam ... capituli ... penitus succidi et desecari fecisset ac magis quam ducentos curros ligni deportari fecisset: 1493 *DI* 29871. Capitanei mutuam habeant cum thesaurariis ... intelligentiam, cuius respectu gentes secundum magis et minus conducere sciant: *Constit.* 1522. 26. **e** *Terminus* vadit per eandem plagam occidentalem currendo in eodem meatu aque ad duo loca, ... deinde magis currendo per eandem plagam occidentalem ... flectitur ad septemtrionem: 1278 *Reg.Arp.* II/2-3 p.212. Meta ulterius currit ad partem meridionalem ... et abhinc ulterius discurrendo magis ad plagam meridionalem: 1292 CD *Arp.cont.* X p.81. **f** Perdidit ecclesias, ... / nec resonant sacris turribus aera magis: MART. THYRN. *Ad procer.* I,166-167. Nescio, quid reliquum volui recitare molestus, / nam mens non meminit caeca dolore magis: *Ibid.* III,333-334. **2** *Cicero* totam argumentose rethoricam e Greco in Latinum transtulit, ut magis amirari, quam comprehendi possit a lectoribus (*cf. ISID. Etym.* II,2,1): GER. p.83. Obediencie eligo magis operam dare, quam caritati ... aliquid denegare: *Decr.c.1100.* praef. p.181. Quia magis in his tue salutis, quam mee utilitatis commodum quero: 1146 *MIÖG* p.372. Dux ... convocatis ... primatibus ... elegerunt, ut ... magis vellent mori in bello, quam amitterent regna propria: P.MAG. 8 (p.42). Dux eorum magis preparabat vias suas in Greciam eundi, quam contra eos veniendi: *Ibid.* 28 (p.70). Donacionem nostram ... ratam habentes ... et ipsas terras eidem denuo ... conferentes, imo magis donatas iam pridem et collatas presentibus duximus confirmandas: 1248/1616 CD *Arp.cont.* XI p.360. Ut ... provisio paternalis magis excre-scat, quam decrescat in executionibus divinorum: 1286 *Mon.Str.* II p.215. Ut inter ipsos inimicitia non posset exoriri, magis orta extingatur (*sic*), ... inter se concordarunt: 1287 *Reg.Arp.* II/2-3 p.380. Cum ecclesie precibus magis, quam humano auxilio nostrum imperium tueatur: 1293/1313 CD *Arp.cont.* V p.82. Que (*sc. ius et amo-*

rem) nimirum magis statuere opus esset, quam scribere: IOH. VITÉZ *Epist.* 1,40. Sed longe aliter ... actum est; nam impediti ab eo magis obtundimur, ita ut ea, que paci nostre ... et infidelium propulsioni competunt, maiori difficultate aggredieremur: *Ibid.* 26,4. Qui temere magis, quam caute sese talibus negociis implicarunt: *Ibid.* 29,7. Habet ... paratum in me ministrum ... ita, ut deinceps magis adiutore opus sit, quam incitatore: *Ibid.* 35,5. Propositi huius ... indicem me apud sanctitatem vestram ingero, quid agendum magis, quam quid loquendum sit, considerans: *Ibid.* 36,14. Repperimus ... animos ex hac suscepta clade irritatos magis, quam fractos: *Ibid.* 41,15. Inter cetera meritorum, quam personarum magis (uti par est) rationem contuli: *Ibid.* 53,2. Dolor enim est, qui quidem magis tegi poscit: *Ibid.* 58,2. Benedictus ... magis eciam ex hac promociione dissidenti ecclesiam illam illigavit potestati laice, quam eripuit: *Ibid.* 72,13. Huic ... in id ipsum plus et magis favere videntur ac favent: *Ibid.* 72,32. Que quidem ... exhortatio ... mihi ... iocunda magis, quam opportuna videri potuit: *Ibid.* 80,3. Si vera magis, quam speciosa fateri licet: *Id. Or.* 5,9. Ut in ipso conventu fidelium sociorum magis, quam hostium racio habita foret: *Ibid.* 11,45. Quatenus ... velit esse (*sc. paternitas vestra*) promotrix, suae magis benignitate naturae, quam meritorum meorum contemplatione: IAN. PANN. *Epist.* p.80. Pelopidas ... quodam e militibus dicente „Incidimus in hostes”, „Qui magis,” inquit, „Quam in nos illi?": *Id. Plut. dicta* p.65. Peregrinationem ... tunc magis laudabo, cum te salvum ... revertisse audiero: *Id. Epist.* p.90. Quas (*sc. ecclesias*) semper magis amplificare, quam opprimere studui: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.73. Huiusmodi importunorum hominum interpellationes ... reiiciat magis, quam admittat (*sc. paternitas vestra*): 1468 *Ibid.* p.79. Sunt, ... qui ... semel in anno confessionem ... superficialiter perficiunt, coacti magis erubescencia et timore repulsi ire ad esum sacratarum carnum, quam pro timore Dei: PETR. VÁRAD p.102. Bona vestra ... qualiter per eum vexantur, ab aliis magis audietis: *Ibid.* p.120. — *Mera vi adversativa praevalente*: Non est causa, cur ego de quoquam suorum male suspicer, multo magis de domino Gratiano: PETR. VÁRAD p.226. — *Prima parte negata fere vis adversativa praevalet*: Quod in prediis eorum ex-cresceret, ne parrochiano episcopo pertinere videretur, sed magis abbati eiusdem monasterii: s.1002, XII? *Dipl. Hung. ant.* I p.40. Ut suos subiectos de bonis efficere studeant (*sc. reges*) ... meliores, non solum metu penarum, verum magis exortacione uberrima premiorum: 1286 CD *Arp.cont.* IX p.440. < ... Ne> sagitta temptationis ... percussi ... frangamini, sed magis ca<rita>tis soliditate firmati ... inmutabiles perseveretis: 1429 *Mon. herald.* II p.39. Non vos laedere, cives, / sed magis a tetra servare tyrannide veni: IAN. PANN. *Paneg.* 2,1794-1795 (p.154-155). — 'Non magis, quam': eodem modo — *éppúgy*: Quatenus super administratione dicti prioratus ... dispensare dignetur (*sc. sanctitas vestra*) factura in eo rem nobis quidem pergratam, non tamen privatim magis, quam publice fructuosam: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.72. Vagi clerici ... homines ... litium ignaros longinquis citationibus implicent, non alia magis de causa, quam ut illi ... tribulationem ... pensione aliqua redimant: 1468 *Ibid.* p.80. Ut cognoscas nos ... non ... de nostra magis iniuria, quam

de illius salute cogitare: PETR. VÁRAD p.182. Neve nobis magis cum imperatore, quam cum hostibus belli gerendi imponatur necessitas: GEORG.POLYC. *Or.* 43 (p.11). — *Magis non: minus* — *kevésbé*: Nos autem dicimus, quod multo magis non expectassemus ab hominibus maiestatis vestre tale dedecus: IOH. VITÉZ *Epist.* 47,2.

B 1 a Est Deumque esse et hominem simul eundem. Hoc enim Christi maxime proprium et speciale (*Gr. aliter: ἰδιαιτάτων*) cognoscimus: CERB. *Ioann.* 7 (p.19). Privilegium ... nil ... reprehensibile in eodem privilegio preter antiquitatem seu vetustatem, quod maxime approbabile esse videbatur, invenientes ... duximus confirmandum: 1271 *Reg. Arp.* II/1 p.107. Rex Aba ... quos capere potuit, sine iudicii examine interfecit, quod ei extitit in summum maxime detrimentum: SIMON KÉZA 49 (p.175). Que (*sc. dilectio*) quidem tunc maxime expetita videbitur *etc.*: IOH. VITÉZ *Or.* 2,22. Nihil mihi magis molestum occurrere <potest>, quam retrahi ... ab usu victoriae parte (*sic*) nunc maxime opportuno: 1464 *Matth. epist. Rom.* p.28–29. Dominum Colocensem ... tuitioni illarum partium proficere congruum putavi, qui ... maxime id facere et operari idoneus erit: 1465 *Ibid.* p.58. — *Quam maxime*: Spirituales ... status eius quam maxime neglectus dicitur: IOH. VITÉZ *Epist.* 72,10. Haec erat arx ... solo fertilis, fructibus copiosa, minerarum auri et argenti quam maxime ferax: *Id. Epist. var.* 22,20. Utilis statui nostro, opportunus spei et nec minus gerendis rebus quam maxime necessarius (*sc. Iohannes*): *Ibid.* 22,28. **b** Nam dicebat (*sic, recte var.*: decebat) regiam dignitatem introductos hospites honorare maxime, cum hoc eis promiserit iuramento: ROGER. 12 (p.559). Sibi ... atroces feceramus processus ... maxime vallem Agriensem devastando: 1281/1324 *Reg. Arp.* II/2–3 p.278. Unum est, quod maxime opto, quod *etc.*: IOH. VITÉZ *Epist.* 78,36. Quorum omnium operas adiunctione animi grati maxime accendes, si *etc.*: *Id. Or.* 2,40. Ut te principem rei publice natum ... fore, sicut maxime cupimus, ita et prompte crederemus: *Ibid.* 7,3. Ventorum iis maxime (μάλιστα) offendimur, ... qui amictus nobis subrigunt: IAN.PANN. *Plut. negot.* p.27. Ea potissimum parte hostem infestari procura, qua maxime laedi potest: *Id. Or.* p.64. Antigonus ... Zenone mortuo, quem ex omnibus philosophis maxime (μάλιστα) fuerat admiratus, dicebat theatrum factorum suorum intercidisse: *Id. Plut. dicta* p.49. Chabrias aiebat eos optime imperare, qui maxime (μάλιστα) nosent res hostium: *Ibid.* p.54. Rex Bozne ... ita delinivit pie credulum iudicem, ut, unde penam merebatur, inde obtinuerit gratiam, ignorantibus vel forte et invitis his, quorum maxime intererat: 1462 *Matth. epist. Rom.* p.18. Inter multa ardua negotia, quibus nunc maxime urgemur, ... nobis veniunt in mentem ea, que *etc.*: 1462–1464 *Ibid.* p.35. Quae (*sc. virtus*) religionis observantia ac Dei veri cultu maxime illustratur: *Tripert. praef.* p.6. **2 a** Quod si quis obstinate mentis ... molitus fuerit fraude ... aliquid sibi vendicare, maxime veri de illis loquor, qui propinquitate mihi coniuncti fuerunt in seculo: 1146 *PRT I* p.598. Quod *sc. monasterium* ... totius regni primatum assensu approbante, maxime autem ex voluntate ... episcopi ... monasterio Sancti Martini ... in obedientiam tradidi: s.1157/c.1230 *Ibid.* p.603. Omnes parochias, quas predecessores tui tenuerunt, et maxime parochiam

Corbavie *etc.* ... confirmamus: 1163/XVIII *CD Croat.* II p.96. Quia divina gratia in eis erat, timuit eos omnis homo et maxime ideo timebant eos, quia audieram ducem ... ex progenie Athile regis descendisse: P.MAG. 33 (p.75). Causarum ... criminalium, maxime earum, quae ad sacerdotum pertinent depositionem, nobis iurisdictionem ... relinquentes: 1213/1218 Zimmermann, *Urkb.* I p.16. Que (*sc. causa*) vertitur ... inter abbatem ... ex una parte, et iobagiones et civiles Posenienses, maxime quandam nomine Khucar ex altera: 1214 *PRT I* p.628. Que (*sc. ecclesia*) nos ... in omnibus iuribus ... et ... necessitatibus ... fovit ... maxime in coronacione regia regnique adeptione: 1239/1465 *Mon. Str.* I p.329. Ea, que bonorum deliberatione disponuntur, maxime que legum imperatrix regia pertractat auctoritas, salva semper et inconcussa permanere debeant: 1244 *Reg. Arp.* I p.229. Etsi peticioes iustas singulorum ex officio celsitudinis regie tenemur admittere, maxime tamen eorum debemus precibus inclinari, per quos precipue corone nostre insignia extolluntur: 1256/1332 *Mon. Str.* I p.436. Que (*sc. servitia*) nobis in conservacione ... ville nostre ... inpendit, maxime in augmentacione argenti fodinarum nostrarum de supradicta villa ... acceptabiles exhibuerit famulatus (*sc. iudex*): 1263/1338 *Ibid.* 492. Pro tot et tantorum servitorum suorum et maxime sanguinis sui recompensationem ... terras ... ipsi ... contulimus: 1268/1273 *Reg. Arp.* II/2–3 p.36. Que ad usus Christi fidelium et maxime virorum religiosorum conferuntur: s.1270/1330 *Mon. Str.* I p.583. In eadem congregacione maxime Ungarorum in omnes eos, qui pacis fuerint turbatores, ... excommunicationis sententiam ... duximus proferendam: 1278 Zimmermann, *Urkb.* I p.131. Quas (*sc. litteras*) ... inanes nunciamus, ... hoc maxime declarato, quod pro omnibus dampnis ecclesie ... illatis ... possessionem ... tradimus ... ecclesie: 1281/1324 *Reg. Arp.* II/2–3 p.279. Cum comes Iohannes ... regi ... famulatus in diversis expeditionibus, ... maxime et specialiter in conflictu, quem idem ... rex habebat contra perfidiam Cumanorum, ... laudabiliter impendisset: 1288 *CD Arp. cont.* XII p.470. Capitulo ... dedimus in mandatis, ut ... seriem negotii et specialiter nomina contradictorum, ... maxime, si eadem terra nostre collacioni regie pertineat, nec ne, nobis ... rescriberent: 1298 *Ibid.* X p.333–334. Cui (*sc. regi*) ex officio ... unicuique ius suum reddere ratio admonet, equitas suadet et maxime precipit lex divina: 1300 *Ibid.* p.371. Quod ipse ... <duos> laneos ... eidem comiti ... pro quatuordecim pensis ... et maxime causa proximitatis ... vendidisset: 1308 *Mon. Str.* II p.590. Nos ... subditos nostros et maxime nobiles in eorum iuribus confovere debemus: 1331 *TT* 1910 p.463. Hanc equidem benivolenciam ... in hiis rebus maxime pensi habeo: IOH. VITÉZ *Epist.* 35,3. Nam et hactenus maxime pro tuendis finibus bellandi nobis cura fuit: *Ibid.* 45,16. Ut paternitas vestra maxime pro honore suo rem istam ... promoveat: *Ibid.* 66,19. Considerataque rerum necessitate ... ac precipue cuius sit maxime hec ipsa res, que agitur, ... tantis malis ... remedium adhibeat: *Id. Epist. var.* 5,8. Beatitudo vestra ... sibi maxime, sed et nobis quoque consultum faciet: *Ibid.* 11,13. Peperci autem, quoad eius fieri potuit, maxime (μάλιστα) iis, quae civilibus praeceptis nostris continentur: IAN.PANN. *Plut. inim.* p.4. Quod si bonorum apud

te consilia maxime valuerint, ... potes adhuc esse plane Traianus: *Id. Plut. dicta* dedic. p.32. Duo enim volumina cronici operis ... a ceteris auctoribus ac etiam in seipsis maxime in declaratione illorum germinis dissidentia ... reperiuntur: IOH. THURÓCZ 14 (p.17). Ut potius convertatis animum vestrum ad concordandum cum domino duce ... cogitantes maxime, quantis aloquin (*sic*) malis per aemulos regni hoc regnum affligatur: PETR. VÁRAD p.84. Confundere ... divina humanaque iura homines Christiani et maxime nos ecclesiarum praelati minime debemus: *Ibid.* p.140. — *Sequitur enunt. causae*: Cum iam illa (*sc. iura*) sine periculo anime nostre possidere ulterius non possemus, ... maxime, cum omnia illa sine aliqua lesione iuris ... episcopalis restitui potuerunt: 1237 *CD Arp. cont.* XI p.297. Quod ... hospites ... tributum salium secundum morem consuetum solvere debeant ... capitulo, ... maxime, cum et sales ... ab huiusmodi solutione non sint exempti: 1246/1472 *Reg. Arp.* I p.254. Nos ... de ... donacione ipsius ville ... plenissime certificati, maxime, quia invenimus dictum privilegium non abolitum, ... donacionem ... ratam habemus: 1274 *Mon. Str.* II p.31. Nos ... supplicationibus eorum maxime exigente iustitia super faciem terre predicte ... hominem nostrum ... duximus destinandum: 1274 *Reg. Arp.* II/2–3 p.76. Ethela ... se confusum reputabat, si ... civitatem inexpugnatam reliquisset, pro eo maxime, quia quamplures Longobardi ... confugisse in ipsam ferebantur: SIMON KÉZA 15 (p.157). Rex Stephanus ... prae nimio dolore ... incurrit aegritudinem. ... Nam maxime eapropter, ut de suo sanguine dignus nullus esset regni corona sublimari: *Ibid.* 44 (p.173). Nos in suo iure nemini deesse volentes, maxime, cum crescente contumacia crescere pena debeat, ... eosdem ... decrevimus ... fore convictos: 1293 *Mon. Str.* II p.342. Iidem ... in universis causis eorum ... ob vinculum fraternitatis et mutue dilectionis, pro eo maxime, quod quia iidem ... divisionem ... factam fuisse ... sciverunt, ... se dixerunt renunciassent: 1299/1379 *CD Arp. cont.* X p.346. Nos paterna virtus ... cohortatur ad tuendam libertatem Christianorum et dignitatem recuperandam, maxime, quod cum eo hoste nobis certamen est, quocum nonnisi fuso sanguine bella dirimi possunt: 1458 *Matth. epist. Rom.* p.6. Si ... recuperare patrimonium tuum poteris, non erit tibi amplius opus aliquo clericatu, maxime, cum interim defecerit generatio vestra: PETR. VÁRAD p.115. **b** Duce Austriae recedente maxime cum maior regni exercitus advenisset, ... rex ... incepit ... procedere contra eos: ROGER. 25 (p.567). Cum ... ipse de virtute ad virtutem gradiens eo maxime tempore, quo subita Tartarorum irrupcio grave dispendium regno nostro ingressit, nobis ... fideliter affuit: s.1245/XIV *CD Arp. cont.* XI p.338. Quod cuiquam iustis causis ... intervenientibus conceditur, ... id ... firmum debeat permanere, maxime, cum aliqui in ius ... ecclesie ... offertur: 1281 *Mon. Str.* II p.151. Que (*sc. servitia*) nobis in primo intuitu (*sic ed., DI 50544 recte*: introitu) nostro in regnum Hungariae impenderunt ut fideliter, sic devote maxime tempore, quo ipsos ... in auxilium ... ducis ... missemus: 1291 *Reg. Arp.* II/4 p.88. Que (*sc. servitia*) nobis in diversis expeditionibus ... studuit exhibere (*sc. magister Nicolaus*) ut fideliter, sic devote, et maxime tunc, dum contra ... duces Austriae ... adisse-

mus, ... Nicolaus in expugnatione castrorum ... mortis periculum vix evasit: 1300 *CD Arp. cont.* X p.368. Quod ... seculares persone ecclesiasticos honores ... usurpare non possint, maxime sedibus ... vacantibus: 1387 *DRH* II p.151. Quem certe pro ipsa ecclesia et eius regimine hoc maxime tempore idoneum reputavi: IOH. VITÉZ *Epist.* 54,4. Cum, ... maxime in presentiarum, nec ipsi cives, nec dominus eorum ... litibus presertim tam longinquis vacare possint: 1464 *Matth. epist. Rom.* p.32. Placuit nobis dignationem vestram admonere, ut ... studeat ... pietate potius vicinos suos allicere, quam ... iniuriis ad querelas ... provocare, his maxime sacris diebus: PETR. VÁRAD p.166–167. **c** Septem principales persone ... angusta locorum non sufferentes ea maxime devitare cogitabant: P.MAG. I (p.37). Qui (*sc. diabolus*) ... arcem (*sic, recte*: artem) nephariam sue iniquitatis maxime inter electos invicem et diligendos exercet: 1233 *PRT* I p.718. Arma gentis eius ex corio maxime et etiam metallis variis diversimode fuerant laborata: SIMON KÉZA 10 (p.152); *cf. Chron. saec. XIV.* 10 (p.263). Vagi clerici ... eo genere questus continue abutuntur, ut divites et honestos homines ac maxime litium ignaros longinquis citationibus implicent: 1468 *Matth. epist. Rom.* p.80. **d** Ut nunc primum iniciari tibi properem indiscussam hactenus pudoris mei cesariem, quam vel solum vel maxime eo ipso tutam putaverim, si domesticis penetralibus delitescens foris varia fori ventilabra evitabit: IOH. VITÉZ *Epist.* 1,6. — [380]

magister, -i m. (*mendose*: magtster; maigister)

I homo alicuius rei peritus — szakember, szakértő, valamiben jártas v. képzett személy. **A** persona artium liberalium perita, homo doctus — tudós, tudományos v. tanult szakértő v. szakember. **1** gener.: homo peritia litterarum altiore instructus — magasabb műveltségű ember; **2** qui studiorum in universitate absolutorum titulum v. gradum honorumque adeptus est cum docendi facultate — egyetemi tudományos fokozat birtokosa; **3** homo in iure consuetudinario versatus peritiamque suam in exercitatione cotidiana adipiscens — jogtudó; **4** doctor, praeceptor, qui discipulos suos docet discipulisque erudiendis praeest — tanító, nevelő (**a** gener.: praeceptor domesticus v. scholae publicae — házi v. iskolai tanító; **b** docens in studio generali v. universitate — főiskolai, egyetemi oktató; **c** transl.: qui exemplo vel doctrina sua alumnos instruit — mester [**a** gener.: dicitur de theologis, philosophis sim.; **β** ecl.: dicitur de doctoribus ecclesiae; **γ** dicitur de Christo, Sancto Spiritu sim.; **δ** is, qui alumnus consiliis in rebus spiritualibus adiuvat, confessor — lelki vezető, gyóntató]). — **B** artium mechanicarum peritus: faber v. opifex, peritus cuiusdam artis v. artificii — (kézműves)mester, iparos: **1** gener.; **2** qui artem suam cum aliis fabris in societatem unitis seseque suis legibus gubernantibus altiore gradu exercet — céhbeli mester.

II praefectus, praepositus — előljáró: **A** sensu antiquo praevalente: **1** cui navis regendae cura committitur — (hajó)kormányos; **2** scaenarum moderator, qui fabulam ludumque apparat — színházi rendező (**a** usu antiquo; **b** usu posteriore, liturg.: 'm. caeremoniarum' i.q. moderator sollemnum in ecclesiis celebrationum — ünnepélyes egyházi alkalmak rendezője, ceremóniamester). — **B** sensu antiquo debilitato: **1** dicitur de clericis (**a** gener., qui corrigendi potestate aliis praeest — fegyelmi előljáró; **b** administator

v. gubernator bonorum plerumque ecclesiasticorum — egyházi jószágkormányzó; **c** 'm. capellae' [**a** qui arae capellaeve cuiusdam proventus percipiens administrationem curat regitque — kápolna- v. oltárigazgató; **β** idem ac comes capellae, qui capellae regiae i. e. clericorum regi eiusque curiae ministrantium societati praeest sigillumque regis servat tractatque — kápolnaispán; **γ** plus minusve can., dicitur nonnunquam 'm. quartarius' v. 'quartarum': sodalis capituli i. e. canonicus ecclesiae cathedralis, qui curandi tuendique causa ecclesiis aliis rusticisque praeest et ita a sacerdotibus reductus, sc. aliquas (saepe quartae partis sacerdoti debendae duas v. tres) partes proventuum, qui decimae dicuntur, accipit — kápolnamester: székesegyházi kanonok, aki a vidéki templomok fölött felügyeletet gyakorol, aminek fejében a lelkészkező pap tizedjövödelméből a tizednegyed bizonyos (többnyire kétharmad v. háromnegyed) részét kapja]; **d** cuiusdam ordinis (praesertim equestris v. mendicantis) v. provinciae claustrive eius praefectus — rendi tartományi v. kolostori előjáró; **e** 'm. chori': qui pluribus capellanis praeest — kórusmester, több káplán főnöke; **f** 'm. hospitalis': rector valetudinarii — ispotálymester, kórházigazgató); **2** dicitur de laicis (**a** milit.: praefectus militaris — katonai parancsnok; [**a** dux exercitus — seregparancsnok, fővezér; **β** praefectus cohortum variae armaturae — fegyvernemparancsnok; **γ** praefectus manipuli — szakasz- v. egységparancsnok]; **b** qui fabris opificibusque in societatem unitis seseque suis legibus gubernantibus praeest — céhmester, a céh előjárója; **c** praefectus variorum ministrorum curiae regalis iurisdictione praeditus — királyi szolgálonépek bírói hatalommal felruházott előjárója [**a** praefectus maioris dignitatis in curia regia (in ordine alphabetico) — udvari méltóságviselő; **β** praefectus minorem dignitatem habens — alacsonyabb rangú előjáró]; **d** 'm. civium' i. q. praefectus civitatis — polgármester; **e** 'm. montis' i. q. praefectus iudexque, qui agriculturalum vineas proprias in promontorio colentium societati praeest — hegymester, hegyközségi előjáró).

III ut allocutio honorifica personae auctoritate, dignitate, doctrina, ordine, statu sim. excellentioris — kiemelkedő tekintélyű, méltóságú stb. személy tiszteleti megszólítása: **A** gener. — **B** dicitur de sociis capitulorum minus dignitate v. auctoritate, potius solum clericali ordine eminentioribus, qui beneficiis minoribus utebantur — mesterkanonok.

I A 1 Huic scripto nostrum regale sigillum fecimus apponi per manus magistri Fabiani, vicecancellarii nostri fidelis: s.1082, c.1327 *Dipl. Hung. ant.* I p.240. Canonici ... terram ... vendiderunt existentibus in ecclesia Strigoniensi Adriano preposito, Gaufrido cantore, Petro magistro, Waltero curiale (sic) comite, Alano magistro, Iohanne presbitero ... Gerardo archidiacono, Vilhelmo magistro, Uria presbitero, Martino notario ... et ceteris quam pluribus canonicis: 1183 *Mon. Str.* I p.128–129. P. dictus magister ac quondam bone memorie ... Bele regis ... notarius N., suo dilectissimo amico ... salutem: P.MAG. prol. p.33. Datum per manus magistri Thomae, aulae regiae cancellarii et Vesprimiensis praepositi: 1211/1231 Zimmermann, *Urb.* I p.12. Actum publice ... praesentibus etiam canonicis Albensibus Roberto cantore, Egidio archidiacono, magistro Rogero archidiacono, Hugone archidiacono etc.: 1213 *Ibid.* p.16. Epistola magistri Rogerii in Miserabile carmen super destructione regni Hungariae

per Tartaros facta ... incipit: ROGER. epist. tit. (p.551). Nos, magister Ch., prepositus et capitulum ecclesie Ieu-riensis damus pro memoria, quod etc.: 1249–1261 *CD Arp.* p.38. Universis ... magister A., divina miseracione prepositus Budensis salutem in Domino: 1257 *CD Arp. cont.* XI p.442. Nos, magister Paulus, ... aule ... regis vicecancellarius et ... comes Symon ... significamus universis, quod etc.: 1262 *Ibid.* p.519. Nos, magister Sixtus, lector Strigoniensis ... significamus, ... quod etc.: 1272 *CD Arp.* p.83–84. Capitulum ... ecclesie Albensis magister Syxtus, scolasticus et cancellarius ecclesie Strigoniensis paratam ad ipsorum obsequia voluntatem: 1272 *Mon. Str.* I p.611. Datum per manus magistri Ambrosii scholastici Budensis etc.: 1274 *CD Arp. cont.* IX p.93. Cum magister Gerardus, ... fysics noster ... sua patria ad regalem confusus providenciam pro dominis Bela ... et Stephano ... regibus (sic) Ungarie ... reliquisset: 1277 *Ibid.* XII p.196. Quod ... magister Antonius, decretorum doctor ... nobis exponere curavit, quod etc.: 1277 *Mon. Str.* II p.77. Nos, magister P., prepositus et capitulum Vesprimiensis ecclesie damus pro memoria etc.: 1279/1389 *PRT X* p.538. Ladislao ... gloriosissimo regi Hungarorum magister Simon de Keza, fidelis clericus eius ad illum aspirare, cuius pulchritudinem mirantur sol et luna: SIMON KÉZA I (p.141). Nos, magister Andreas, doctor decretorum, prepositus ... ecclesie Strigoniensis memorie commendamus, ... quod etc.: 1283 *Haz. oklt.* p.98. Nos, magister Caranchinus prepositus et capitulum Iauriensis ecclesie damus pro memoria, quod etc.: 1288 *CD Arp.* p.137. Universis ... magister Michael ... prepositus ecclesie Budensis ... salutem: 1292 *Mon. Str.* II p.321. Viro discreto et honesto magistro Dominico, scienciarum titulis adornato ... archidiacono Novi Castri magister Paulus ... inclinacionem (sc. dicit): 1307–1321 *Reg. Slov. I* p.244. Magister Paulus, prepositus Scepsiensis universis Christi fidelibus ... salutem (sc. dicit): 1308 *CD And.* I p.148. Datum <domino ... Bertrando praeposito ac discretis viris, Ladislao lectore, Philippo cantore, Gregorio custode, dominis et magistris> canonicis ecclesiae nostrae salubriter e<xistentibus>: 1343 Zimmermann, *Urb.* II p.8. Magister Petrus canonicus pro ipso domino Demetrio episcopo ... ab una, item Laurentius ... et Iacobus ... parte ab altera ad eiusdem domini Stephani palatini accedentes (sic, sc. ut part. pendens): 1398 *Dipl. Hont* p.372. Honorandum virum, magistrum Iohannem, socium et concanonicum nostrum hominem nostrum ad praemissa vestra mandata fideliter exequenda duximus transmittendum: 1417 Zimmermann, *Urb.* IV p.50. Duos ex nobis, videlicet magistros Iohannem et Clementem, socios et concanonicos nostros ... nostris pro testimoniis misimus fidedignos: 1421 *Temes okl.* I p.567. Octo florenos ... prefato magistro, ipsius capelle rectori ... integre solve: 1423 *Zsigm. oklt.* X,310. Ad quos (sc. equites) venerabilis magister Ladislao de Chaph, alias vicecancellarius nostre maiestatis tibi ... fecit solucio-nem: 1428 *Temes okl.* I p.615. Epistola ... ad magistrum Tadeum, phisicum apostolicum: IOH. VITÉZ *Epist.* 10, tit. Cum ... duos ex nobis, videlicet honorabiles magistros Gasparem de Bann, lectorem ecclesie nostre ... et Ladislao de Berekzaz, socios et concanonicos nostros ... duxissemus transmittendos: 1485 *Temes okl.* I p.184. Fra-

ter Michael ... aliquos ex doctoribus et magistris ordinis nostri professis ad hoc induxerat, ut *etc.*: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.102. 2 Quod ... Stephanus ... episcopus Nitriensis et magister sacre theologie ab una, item Mochk ... parte ab altera in nostram comparentes presenciam per eundem Mochk ... propositum fuit *etc.*: 1355 *CD And.* VI p.353. Cum nos unacum venerabili ... patre, domino Stephano, episcopo ecclesie Nitriensis sacreque theologie magistro ... et Nicolao de Debreu nobiscum in iudicio assidentibus ... iusticiam facere voluissimus: 1364 *DI 5169*. Quod ... in congregacione generali per ... Stephanum, magistrum sacre pagine, ... episcopum Vaciensem, nec non Thomam ... vicarios maiestatis regie ... facta ... frater Benedictus ... litem movisset: 1364 *CD Croat.* XIII p.373. Quem nos una cum ... Ladislao, artis medicine magistro, <nostro physico fideli ad>revidendum statum ... litigiose terre ... premiseramus: 1366 *CD Teleki* I p.152. Nos, frater Stephanus, sacre scripture magister ... et ... archiepiscopus ... significamus *etc.*: 1377 *CD Zichy* IV p.15. Datum (*sc. diploma est*) ... venerabilibus in Christo patribus, ... Demetrio Strigoniensi, fratre Stephano Colocensi, sacre pagine magistro ... archiepiscopis *etc.*: 1379/1453 *CD patr.* V p.161. Cum sis (*sc. S. Gerhardus*) magister in Ytalia et abbas tuus ... pro eo te miserit ad studium, ut doctor fratrum fores: *Leg. Gerh. maior* 3 (p.484). Gerhardus ... erat ... virgo, doctor decretorum, magister sacre theologie, ... martir gloriosus: *Ibid.* 15 (p.503). Honorabilem magistrum, Iohannem Hus, sacre theologie baccalaureum formatum et artium magistrum ... in nostram ... protectionem recepimus: 1414/? *Tóth-Szabó, Huszita* p.349. Domini Sigismundus, de BIRTHALBEN plebanus, baccalaureus in decretis ... et Nicolaus, de Foro Rutenorum plebanus, ... artium liberalium magister, necnon Salomon, plebanus de Lapide, ... artium baccalaureus ... recognoverunt, quomodo *etc.*: 1420 *Zimmermann, Urkb.* IV p.127. Quod prudens vir, Iacobus, ... artium liberalium magister, civis de Cluswar ... exhibuit nobis ... duas literas: 1423 *XV^{ex} Zimmermann, Urkb.* IV p.201. Acta ... sunt hec ... praesentibus ... viris ... Iodoco de Quintoforo, artium liberalium magistro, praedicator de ... Leucha ... et Gregorio, concionatore de Omnibus Sanctis ac ... Petro ... notario ... testibus ... ad premissa vocatis: 1427 *Schmauk, Suppl.* p.228. Rogantes ... venerabiles patres, ... Michaellem, decretorum doctorem ... et Nicolaum, ... artium liberalium magistrum, plebanum Cibiniensem, ut *etc.*: 1439/1440 *Ibid.* V p.31. Quartum (*sc. sigillum*) vero fuit domini Nicolai, magistri in artibus, plebani Cibiniensis et fuit rotundum: 1440 *Ibid.* p.61. Consensum nostrum ... praebuimus ... praesentibus honorabilibus viris ... Anthonio decano, ... Iohanne Rudel, plebano Coronensi, artium liberalium magistro, Georgio, licentiate in decretis et plebano *etc.*: 1447 *Ibid.* p.223. Nos, Andreas ... episcopus, ... artium liberalium magister ... indulgentias ... relaxamus: 1449 *Iványi, Bártfa* p.93. Nos, Stephanus, artium facultatis magister animarumque curae rector in Centumcumulis decanatus Kosdque decanus memoriae commendamus: 1461/? *Zimmermann, Urkb.* VI p.98. Datum (*sc. est diploma*) Albe ... presentibus ibidem ... honorabilibus dominis, Matheo, d<ecretorum> d<octore>, custode, Iohanne, bacc<lario> in decretis, ar-

chidiacono de Ugoha, ... canonicis ecclesie antelate et Gregorio, arcium facul<t>atis magistro de Quinqueecclesiis aliisque quam pluribus fidedignis personis ad premissa rogatis: 1467 *DI 26896*. Que brevi apostolico per fratrem Marianum, ... sacre theologie magistrum mihi reddito ... sanctitas vestra ad me scripsit: 1480 *Mátyás lev.* II p.17. Recognosco ... me de voluntate ... magistri civium, iudicis et iuratorum civitatis Wiennensis occupasse quandam domum venerabilis viri, domini Christoferi, ... artium liberalium magistri, decretorum baccalaurei, plebani in Hangstorff ad altare ... pertinentem: 1484 *Urbs* 2006 p.328. Ego, Laurentius ... ex Posonio, artium magister ... talem meam ultimam ordino voluntatem: 1498 *Prot. testam.* II p.164. Venerabili domino, Andre (*sic*) ... artium litteralium magistro, necnon rectori achademie Cassoviensis (*sc. mittuntur litterae*): 1517 *Békefi, Népokt.* p.396. Frater Antonius ... erat ... artium liberalium magister illuminatissimus: *Chron. F.M.O.* p.126. Creatur papa ... Iacobus, Sanctae Priscae presbyter cardinalis, magister in theologia ... et Benedictus XII est vocatus: *Ibid.* p.229. 3 Secundum vero iuris rationem consciencia magistrorum nostrorum inter ipsos, quod vulgo dicitur 'boij', adiudicavimus: s.1231 *CD Arp. cont.* I p.283. Quoniam magistri nostri sic interpretantur, ut adulterinam progeniem ecclesia non communicat: *Chron. saec. XIV.* 166 (p.459). Unacum ... palatini et ... iudicis curie nostre prothonotariis aliisque magistris notariis ipsius curie nostre et nobilibus regni (*sc. adiudicavimus*): 1402 *Zsigm. oklt.* II,1981. Propter quod in omnibus <neg>otiationibus, ... redemptionibus etiam litterarum inter eosdem reg<nic>olas nostros ac magistros cancelliarum et curie nostrarum notarios multipharie ... contentiones ... et discordie exorte fuissent: 1432 *DRH* II p.257. Litteras etiam per caudicos in ipsa sede exhibendas per se non conspiciant (*sc. procuratores*), nec tractent suis manibus, nisi magistri iudicantes: 1439 *Ibid.* p.292; *Decr.* 1439. 23. Ut quitquid iidem magistri prothonotarii in praesentibus octavis festi Beati Georgii ... adiudicarent: *Form. styli* II,123 (p.225). Extunc tales causas ... ad curiam regiam in praesentiam magistrorum prothonotariorum deducant: Solymosi, *Fogott bírák* p.407-408. Quod magistri protonotarii unicuique faciant iustitiam sub pena consueta: 1471 *DRH III* p.196; *Decr.* 1471. 14. Quod nemo omnino magistrorum prothonotarios infamare ... audeat; ... si quispiam premissa facere non formidaverit, ... in ea pena ... convincatur, qua magistri ipsi convinci debent, si obiecta in eos ... probari possent: 1486 *Ibid.* p.297; *Decr.* 1486. 54(2). Litterae vero iudiciales de conservatorio per magistrorum semper ad fortunam levare debeant: *Decr.* 1492. 40(6). Ut ipsam causam per iuris peritos et magistrorum prothonotarios discutere faceremus: 1492 *Acta Beatr.* p.250. Nullus etiam e iudicibus, quos protonotarios seu magistrorum appellat, neque pretor, qui his preest et regiam maiestatem refert, extra tribunal sine collegis ullam ferre sententiam ... potest: *BONE.* IV,7,25. Neque vero iudicium et magistrorum protonotariorum iura regni allegantium autoritas apud illos valebat: *Tripert.* approb. p.16. 4 a Huius vero deliberacionis meę ... Gurcu Strigonensis comes, ... Suni decanus, Tefil iudex, Petrus gener suus, Gerardus magister ... et ceteri primates tocius Pannonie testes ha-

bentur: 1079–1080 *Dipl. Hung. ant.* I p.226. Confirmata sunt hec presentibus ... testibus, quorum hec sunt nomina: ... Zacheus, Geuriensis episcopus, Belus, comes palatinus et ban, ... Petrus, magister ducis Ladizlai: 1146 *PRT I* p.598. Symoni magistro Bezpremiensi et canonico predium ... dandi Sancto Michaeli liberam potestatem concessi: 1174–1178/1425 *III. Béla* p.159. Datum per manus Iacobi prepositi, magistri eiusdem ducis et cancellarii: 1200 *CD Arp. cont.* XI p.74. Non solum ... praefatis personis accommodamus honorem, sed et divinis magistris, superioribus, parentibus: IOH. LEM. p.32. Quem ... pater noster ... propter laudabilem morum ipsius elegantiam in didasculum (*sic*) nobis prefecit et magistrum: 1240 *Reg. duc.* p.30. Andreas, comes tavarnicorum nostrorum, magister charissimi filii nostri, Bele ducis, dilectus et fidelis noster ... supplicavit, ut *etc.*: 1256 *CD Slov.* I p.381. Ut in qualibet metropolitana ecclesia ... constituatur aliquis in dicto iure peritus, in ceteris vero ecclesiis cathedralibus magister idoneus in grammatica seu logica facultate, qui clericos ... et scholares pauperes ... instruat: 1309 Békefi, *Kápt.* p.372. Nobiles de Kubulkuth ab una, Paulus filius Petri, magister domini Colomani ducis parte ex altera ad nostram accedentes ... presenciam ... iidem ... sunt confessi: 1328 *Mon. Str.* III p.131. Pie fuit in Lateranensi provisum concilio, ut per unamquamque cathedralis ecclesiam magistro, qui clericos ... aliosque scholares pauperes gratis instrueret, aliquod competens beneficium preberetur: *Stat. Zagr.* III,2 (p.77). Quoniam per tempora ipsi magistri interdum ... in extorquendo ... a suis scolaribus aliqua sunt inventi: *Ibid.* p.77–78. Nos intuentes servitia meritoria ... discreti viri, magistri Nicolai, Albensis ecclesie canonici, informatoris nostri seu magistri predilecti: 1341 Békefi, *Kápt.* p.379. Regebat ... Vid sic regem, sicut magister discipulum: *Chron. saec. XIV.* 116 (p.382); IOH. THURÓCZ 361 (p.105). Ut magister seu scolasticus pro tempore ibi constitutus per dilectos filios civium et pauperes in ipsas scholas intrare solentes ... 'Salve Regina' voce consona ... decantare tenebitur: 1365 Békefi, *Népk.* p.225–226. Ubi vero dictus magister scole hec facere recusaret: *Ibid.* Quod magister ipse ... de huiusmodi redditibus ... contentus de pauperibus scholaribus ... nihil petat (*cf. inferius* p.92: quicumque autem scholasticus ... quicumque sibi vindicare presumerit): *Várad* *stat.* II,8 (p.91). Tenetur ipse dominus lector per se vel per suum sublectorem sive magistrum ... ordinandos in lectura examinare: *Visit. Str.* p.24. Ut ... scholares in scolis residentes sublectorem sive magistrum tamquam suum maiorem et caput recognoscant: *Ibid.* Si magister scolae causa disciplinae vel excessus aliquem scolarem flagello vel palmaterio corrigere voluerit: *Ibid.* p.25. Rex ... fecit ... eum filii sui, Hemerici ducis magistrum diebus multis: *Leg. Gerh. maior* 5 (p.488). Non sufficio huic ... multitudini in utroque preesse officio, cantus videlicet et lecture, mitte et adduc magistrum, sive lectorem sive cantorem: *Ibid.* 11 (p.495). Equum ... tercium lego magistro scole, ut ipse pro valore illius equi psalteria cantare et eciam legere teneatur: 1428 *DI* 43771. Item dedimus magistro scole IIIc denarios: 1429 *TT* 1911 p.68. Quomodo universi vestri parochiani ... magistros scolarum seu scolasticos vel servitores ecclesiarum vestrarum parochialium ... eligere ... nituntur: 1439 Zimmermann,

Urkb. V p.20. Item solvimus magistro scole solarium (*sic, recte:* salarium) de medio anno fl<oreno> auri XII 1/2: 1442 *Ibid.* Alcibiades ... postulabat volumen Iliados. Cum magister dixisset (τοῦ δὲ διδασκάλου ... φέσαντος) habere se Homeri nihil, inflictio ei talitro praeteriit: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.53. Cedat et hircoso trux cum tutore magister: *Id. Epigr.* I,332,11 (p.608). Quatenus ... ipsum magistrum et directorem nostrum ... vobis habere velitis recommissum: 1464 Békefi, *Népk.* p.306. Nec ... domino magistro Gratiano, magistro domus suae illud (*sc. scelus*) imputavi: PETR. VÁRAD p.226. Magistro puerorum, qui pro libris puerorum ad Cassoviam ivit, pro expensis *dati sunt* den<arii> L: *Bakócs-cod.* p.426. Ut tu rectorem seu magistrum scole ipsorum ... in mensa tua tenere ... deberes: 1505 Békefi, *Népk.* p.359. Pro reformatione sere ad stubellam magistri fl<oreno> 1/2: 1521 *TT* 1911 p.85. — Ad 'ludi m.' vide ludimagister. — 'M. novitiorum': qui monachis iuvenibus, qui votum nondum fecerunt, in monasterio praeest — noviciusmester: Vicarius ... preponat noviciis unum e fratribus sui conventus magistrum, doct<i>orem et discreciorem aliis: GREG. GYÖNGY. *Constit.* LXIII (p.114); *cf. titulum rubricae:* Qualis debeat esse magister novitiorum et de quibus ipsi novicii instruantur. Doceat novicium magister ipse, quomodo inclinationes et genuflexiones atque prostrationes horis et locis debitis faciat, ... omnibus et precipue magistro suo obediat: *Ibid.* p.115. **b** Dum ... in scolari studio simul essemus et in hystoria Troiana, quam ego, ... sicut a magistris meis audiveram, in unum volumen ... compilaveram, ... legeremus: P.MAG. prol. p.33. In eodem capitulo eligitur magister magnae sufficientiae frater Petrus ... ad lecturam sententiarum: *Chron. F.M.O.* p.217. **c α** Ipse ... per tres annos exemplo magistri (*sc. Zoerardi eremitae*) districte vitam ageret: MAUR. 2 (p.359). Ut hos ... imitabundus emuleris, ex hiis velim edas paresque studia ac demum adiungas frequentem usum, qui omnium magistrorum precepta superabit: IOH. VITÉZ *Epist.* 1,35. Asperror hac condicione rerum novus autor haberi, qui scelera committi vetem ... viderique perperam magister iuris et amoris pii: *Ibid.* 1,40. Tu senti mihi, quod putavit olim / Vafri callidus Euathli magister: IAN. PANN. *Epigr.* I,22,8–9 (p.466). Tandem illius fecte pietatis culpa in tantum excrevit, ut malicia Christianorum in persequendis ceteris Christianis excederet maliciam infidelium et in hoc eorum magistri fierent et prelati et in culpa discipulos haberent, quos ad perdendum animas magistros ipsi haberant: GEORG. HUNG. *Tract.* p.164. Hungarorum gens letatur / orto (*sic, recte:* ortu) prolis et magistri: 1484 Dankó, *Hymn.* p.208. Attamen hunc potuit minime tolerare magistrum / constanter Danaum maxima turba patrum: MART. THYRN. *Ad procer.* I,263–284. Pater Benedictus ... monasterii ... regimen post patrem filius, post magistrum discipulus ... tenuit: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.49. **β** Ipse enim Dominus dixit Petro, quem custodem magistrumque eidem posuit sancte ecclesie *etc.*: *Inst. mor.* 2. In rusticanis quidem verbis inscrutabilia posuerunt magistri nostri, qui splendidissima celi facta sunt luminaria: GER. p.89. Magister perfectorum, Hieronimus inferum sub terra dicit esse: *Ibid.* p.97. — *Ut cognomen doctorum scriptorumque:* Sicut scribit magister ystoriarum (*hoc titulo affertur opus Petri Comestoris*) Genesis decimo capitulo

etc.: *Chron. saec. XIV. V 3* (p.243). Idcirco Magister in <libro> IIII, di<stinctione> VIII, ca<pitulo> I dicit: „Recte viaticum appellatur, quia in via reficiens nos usque in patriam deducit” (*PETR. LOMB. Sent. IV,8,49[2]*): PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem. LXV,L.* — Nota: dicitur sensu generali de sacerdotibus populum docentibus: Cumanos ... ad veram fidem ... revocare studuit et ... revocatos immissis eo sacris declamatoribus, religionis magistris ... diligentissime confirmavit: BONF. II,10,483. γ Nil dimisit indiscussum ab illis (*sc. apostolis*) Spiritus Sanctus, qui magister extitit apostolorum: GER. p.62. Docti sunt, qui cum evangelio sapiunt, ... et magistrum evangelii sequuntur: *Ibid.* p.156. Iste (*sc. Christus*) est magister sine errore, veritas enim est: *Ibid.* p.165. Ipse enim Creator ... pro plasmate proprio percepit agonem et opere magister (διδάσκαλος) fit: CERB. *Ioann.* 1 (p.7). Ille enim magister celestis (*i.e. Christus*) ... veniens in terris scholas tenuit: GEORG. HUNG. *Tract.* p. 400. δ Sancta Elisabeth voluntariam paupertatem amplectens mendicando ... ostiatim ire voluit, sed magister eius eam sic pergere non permisit: *Leg. sanct. Hung.* p.29^f.

B 1 Qui illuc cum peritis molendinariis et molendinorum magistris accedens ... perspexit, ... quod etc.: *1282 Mon. Str. II* p.153. Dedimus ... mansum cum ... piscaturis et pascuis libere utendo, cum thaberna libera, sutoria et carnificio singula istorum per unum magistrum exercendis utiliter et libere possidendum: *1341/1414 Wenzel, Stibor* p.162. Dum igitur edificaretur (*sc. coenobium*), magistri lapicide de Grecia ducti erant: *Chron. saec. XIV. 67* (p.317); IOH. THURÓCZ 259 (p.76). Carnifices ceterarumque artium mechanicharum magistri *pisces vendunt etc.*: *1405/1514 Zsigm. oklt.* II,3859. Quatenus visis presentibus magistrum campanarum Hans nomine Tewtunicum causa nostre dilectionis usque domum suam ... assequi facere debeatis: *c.1425 Dl 56516*. Item magister Nicolaus carpentarius de Cassa tulit, item Thomas, ipsius famulus tulit den<arios> 200: *1427 Fejérpataky, Szám.* p.247. Istam tabulam fecit fieri ... Nicolaus ... lector et canonicus ecclesie lauriensis cantorque capelle regie maiestatis per magistrum Thomam, pictorem de Coloswar: *1427 TBM XV* p.144. Quia nos ... certa frena cum paramentis argenteis et aureis per magistros artifices vestri in medium (*sic*) residentes parari faciemus: *1444 Zimmermann, Urkb.* V p.144. Clausuram sui molendini idem Laurentius iuxta mensuram per magistros aquarum mensuratorum sibi datum (*sic*) ... conservare ... deberet: *1448 MTT XII* p.20. In causa inter nos ... et magistros carnifices Theutunicos nostrae civitatis ... iura nostra ... produci debere ... percepimus: *Form. styli II,88* (p.202). Michael ... mercator et literatus et Bartholomaeus arcupa<r> sive arcuum magister ... miracula ... conscripserunt: *1460/? Kaprinai, Dipl.* II p.416. Ceterum illa, pro quibus huiusmodi bombardam cum lapidibus et magistro ad dictum locum ducetur, persolvat fidelis noster, magister Laurentius, comes cusionis monetarum camerae illius civitatis nostrae: *1464 Zimmermann, Urkb.* VI p.182. Consideratis ... obsequiis ... magistri seu factoris tentorii ... in sua arte exhibitis ... quinquaginta florenos ... memorato magistro Iohanni ... assignare deputamus: *1478 Teleki, Hunyadiak XII* p.75. Licet ab antiquo ... ipsi magistri carnifices omnes cutes ... vendere deberent: *1481 Bevilaqua, Mészáros*

I p.15. Magistro fornacis fl<orenos> II. Magistro fumorii fl<orenum> I. ... Magistro vasorum fl<orenum> I. ... Wlrico magistro laterum fl<orenos> II: *1488 Dl 26047* fol. 5^r-6^v. Cupientes ... nobis sincere dilectum, nobilem magistrum (*desideratur forsitan: Iohannem*) de Tragurio statuarium sive marmorum sculptorem in <...> dominio castelli ... conservare: *1489 Teleki, Hunyadiak XII* p.460. Quin et olitores, cultores horticulorum agricultureque magistri ex Italia educti (*sc. sunt*): BONF. IV,7,85. Itaque tormenta ... per Iacobum fabrum magistrum ad edem ... subducuntur, uti inde propius arcis menia quaterentur: *Ibid.* V,4,134. Mandamus, ... quatenus ... vos ... magistri et cultores montanorum nostrorum ... venire ... debeatis: *1493 Acta Beatr.* p.290. Item magistris cocis octo et viginti famulis ... pro bibalibus, quia insteterunt, propterea fl<oreni> VI (*sc. dati sunt*): *Bakócs-cod.* p.353. Item magistris laboratoribus emi vas vini medium et alia victualia: *Ibid.* p.374. Magistro agasonum ad equos 3. ... Magistro curruum ad equos 3 (*sc. floreni dati sunt*): *1494 Rechn. Hermannstadt* p.153. Ad coquinam r<egi>e m<aiesta>tis manibus Morycz familiaris, magistri coquine d<ati> s<unt> 100 (*sc. floreni*): *1493-1494 Engel, Gesch. Ung.* p.169. Magistro, qui facit salnitrum, fl<oreni> 1 1/2 C (*sc. dati sunt*): *1504 CD Hung. adn.* IV p.186. Item dominico die post eundem (*sic*) festum magistro Briccio carpentario quartusmet (*sic*) dedi fl<orenos> IIIII. ... Item dominico die ... magistro Briccio carpentario terciusmet (*sic*) pro suo servicio dedi fl<orenos> IIIII: *1517 Dl 26156* fol.6^r-7^r. Tabulam are, quam domina palatina in civitate Lechevie fecerat laborare, ... feci ad Walpo deducere ex commissione eiusdem domine et servitori ac magistro pictori cum filio suo ad tres personas pro expensis pro via dedi, qui cum ea defendenda fuerant, fl<orenos> IIIII: *1519 Dl 26212* fol.2^v. Registrum super conductione operariorum ac diversorum magistrorum artificum ad labores castri Welyke necessariorum: *1522 Dl 26290* fol. 1^r. Magistro stabuli regie maiestatis ... dati sunt fl<oreni> L: *1525 MTT XXII* p.223. Frater Thomas sartor ... ad hoc erat deputatus, ut quotannis pannos pro vestitura fratrum ... parari faceret cum magistris fullonibus: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.180. Cum quidam frater in arte sutoria magister de una domo ... fuisset absolutus ad Sanctum Laurentium: *Ibid.* p.183. 2 Ut quicumque magistrorum in ipsorum ... fraternitate existentium rebellizaverit: *1422 Zimmermann, Urkb.* IV p.158. Quicumque magistrorum huiusmodi artium ad confraternitatem eorum se conferre voluerit, talis ... honestae vitae existere debeat: *Form. styli II,93* (p.207). Decrevimus, quod talis palatini famulus in civitate hac nostra nunquam in magistrum promoveatur: *Ibid.* II,471 (p.436). Quod nemo inter eos magister arcium et laborum fieri possit, nisi is, qui eisdem et societati eorum ad huiusmodi artes sufficiens videbitur: *1466/1561 Dl 66048*. Magistri cech (*i.e. confraternitatis*) ... eiusdem artis frequenter circumspicere habeant, ne magistrorum quis falsos exerceat labores: *1472/1475 Kolozsvár oklt.* p.239. Quod nemo inter eosdem magistratum consequi valeat, nisi is, quem communitas magistrorum elegerit: *1508 Miskolc oklt.* p.151. Neuter magistrorum preter unum famulum pretio conductum et adolescentem discipulum tenere audeat: *1512 Ibid.* p.324. Iuniores magistri ceham ... ingredi volentes florenos tres deponere

... obligati sunt: *Ibid.*

II A 1 Nullo fluitat sic cymba magistro: IAN. PANN. *Paneg.* 2,2257 (p.178). **2 a** Bacchanaliorum magistrōs (τεχνίτας) videamus, quam sint dissoluti et socordes: IAN. PANN. *Plut. inim.* p.8. Damonidas in novissimo chori loco ab eiusce rei magistro (ὄπὸ τοῦ χορὸν ἱστάντος) collocatus ... inquit *etc.*: *Id. Plut. dicta* p.61. **b** Ut in tempore convivi, quod fecerat Budae rex ... fratribus nostris, ipse erat magister caeremoniarum singulariter ad hoc ex omnibus electus: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.116.

B 1 a <O>rdo clericalis, si anserem vel gallinam ... furatus fuerit, scopis tantum a magistro corrigatur, ... maius his si furatus fuerit, ab episcopo suo degradetur et iudicio vulgari dampnetur: *Decr. c.1077.* 13. **b** Si quis ecclesiam vendiderit aut presbiterum suum sine culpa abiecerit, delator illius culpe partem magistri illius eo anno accipiat: *Syn.c.1100.* 43. Servi ecclesiarum si boves proprios habuerint, magistri sui dimidiam partem de his, que araverint, sin autem cum bubus magistrorum suorum araverint, duas partes inde magistri ecclesiarum habeant: *Ibid.* 67. Quod iidem servi ... magistro vel rectori dicte possessionis, qui ad vindempianum illuc accesserit, viginti cubulos farinae ... solvere te<ne>antur: *1264 Mon. Str.* I p.503; *cf. superius*: quod ... fratres ... honestam personam ex ipsis preficiant ... ad procuracionem seu regimen possessionis. Requisitus ... ipse ... per nos presente fratre Gregorio, tunc tempore magistro curie inferioris ecclesie Sancti Martini ... dixit *etc.*: *1267 PRT II* p.332. Quod Ottho ... ab una parte, frater Seueridus, magister curiarum monachorum ordinis Cystericiensis de Novo Predio domini regis et ... procurator monasterii Sancte Crucis ... ex altera ad nostram ... accedendo presenciam idem Ottho ... porcionem ... dedit ... monasterio: *1338 Urk. Heiligenkreuz II* p.173. Clericis psallentibus magister curiae archiepiscopalis consuevit pro laboribus providere de una marca denariorum communis monetae: *Visit. Str.* p.30. Item magistrum possessionis nostre Naghgymolth constituimus magistrum Martinum ... concanicum nostrum: *1495 Veszpr. szám.* p.3. — *In possessionibus nobilium laicorum: officialis, provisor possessionis — gazdatiszt, udvarbíró*: Similiter ipsi barones ... personas nobiles pro magistris curie et alias ad conservandum honorem curiarum suarum deputandi et relinquendi habeant facultatem: *1435 DRH II* p.280. **c a** Cum ... Scemer ... dedisset ecclesiae S<ancti> Georgii dusinicum, ... ut ... mansionem sibi secundum arbitrium magistri capellē S<ancti> Georgii eligeret: *Reg. Var.* 132. Quare vos omnes prebendarios et capellarum magistrōs atque altaristas, qui alias rectores seu magistri altarium intra et extra ecclesiam nostram ... consistentium dicemini, ... hortamur, ... quatenus *etc.*: *Váradí stat.* I,39 (p.76). Quartas vinorum provenientium in monte Kelemencheheg pro mensa panis et potus magistri capelle supradicte salvis remanentibus quartis sacerdotum de Insula Leporum ... ad cultum ... divinum ... disposuimus: *1384 Mon. Budapest III* p.7. Quod idem capitulum ... unacum hominibus suis (*sc. palatini*) ... Lodovicum, sacerdotem chori ecclesie eorum, ... item Petrum presbiterum, capelle Sancti Demetrii martiris magistrum homines ipsorum ad exequendum ea ... duxisset transmittendos: *1391 CD Károlyi I* p.444. Laurentio ... magistro capelle Sancti Iacobi apostoli ma-

ioris in cimiterio ecclesie Sancti Laurentii martiris in dicto preurbio Poseniensi site: *1407 Zsigm. oklt.* II,5607. Quod ... Iacobus, ... plebanus ecclesie de Strygo ac magister capelle Sancti Ladizlai regis de eadem Zagrabieni<s> dyocesis ... exhibuit ... nobis quasdam litteras: *1407 Mon. Varasd I* p.42. Cum ... Nicolaus ... tertium ... pro electo superficiali venerabilem dominum, Emercum (*sic*) canonicum ecclesie Strigoniensis, magistrum et rectorem capelle Beate Virginis ad latus eiusdem ecclesie fundate elegisset: *1450 Sopron vm. tört.* II p.356. Magistro capelle in possessione Gubach fl<oreno>s 26: *1493 TBM XV* p.148. Magister capelle Beati Francisci episcopi in castro Soplncza constructe: *1504 LtK 1929* p.307. Honorabilis dominus, Martinus de Chanadh, magister capelle Sancti Michaelis ad latus cimiterii dicte ecclesie ... Pestiensis fundate, necnon ... cives ... quasdam litteras ... nobis ... presentarunt: *1511 CD patr.* I p.401. In domo habitationis honorabilis domini, Emerici presbiteri, magistri capelle Sancte Katherine virginis et martiris ad latus parochiali ecclesie ... in opido Papa ... fundate: *1520 Békefi, Kápt.* p.508. Ubi etiam magister Blasius, magister capellae in praedicta Kamancze propterea fugam dedit: *Chron. F.M.O.* p.238. — *'M. arae, altaris' sim.*: Nostrum hominem, ... videlicet dominum Stephanum scolarem, magistrum altaris Sancti Nicolai confessoris de choro nostro transmisimus ... ad premissa mandata vestra peragenda: *1339 Békefi, Népokt.* p.377. Ladislaum sacerdotem, magistrum altaris Sancte Elizabeth de eadem ecclesia nostra ... transmisimus ... ad premissa exequenda: *1342 CD And.* IV p.227. Una cum Mychaele de Syle homine vestro nostrum hominem, videlicet magistrum Nicolaum, magistrum arae Beati Mychaelis archangeli ad praemissa exequenda duximus transmittendum: *1363 Zimmermann, Urkb.* II p.203. Capitulum ... Anthonium presbyterum, magistrum altaris Sancte Crucis pro testimonio fidedignum ad praemissa peragenda duxissent transmittendum: *1377 Bánffy oklt.* I p.333. Cui (*sc. sessione*) ... sessio Iohannis ... et sessio Michaelis presbiteri, chori dicte ecclesie nostre prebendarii et magistri altaris Sancti Spiritus vicinarentur: *1395 Zsigm. oklt.* I,3802. Illud offertorium, quod venit ad altare B<eatae> Virginis, habent praebendarii, excepto die Assumptionis, quia tunc habet magister altaris: *Visit. Str.* p.32. Cum ... nobilis vir ... viginti quinque florenos nove monete discreto viro, domino Nicolao, magistro altaris Beate Marie Virginis in ecclesia Agriensi siti et fundati solvere debuisset: *1412 DI 53644.* — *'M. missae'*: Universales decimas ... altari ... seu capelle ... et eius ministris, videlicet ... magistro Petro, ecclesie nostre Strigon<iensis> canonico, magistro seu rectori misse eiusdem Beate Marie Virginis ... donamus: *1297 /1519 Mon. Str.* II p.408. Olim enim erat cantor magister misse, que cotidie in dicto altari ad honorem intemperate Virginis Marie ... dici solet: *Váradí stat.* I,39 (p.70). **β** Que causa ut rata permanere posset, ... per notarium Bicenum scribi ac per Sudam capelle mee magistrum sigillo regali muniri ... precepimus: *1162 Györffy, Chartae* p.65. Rex ... privilegium ... iussit ... sigillo sue maiestatis confirmari; ... Hugone notario, Thoma magistro capelle Strigonii hoc privilegium factum est: *1163 /XIV CD Croat.* II p.98. Ut ... hec mee collacionis ... robur perpetue firmitatis obtineat (*sic*), ... per Becen no-

tarium scribi et per capelle magistrum Vidonem sigillari precepi: *s.1163-1174/1364 CD Arp. cont.* XI p.37. Quod per Bicenum, notarium nostrum scribi in carta presenti et per Sudam, magistrum capelle nostre sigillo regie maiestatis nostre muniri precepimus: *1165 Györffy, Chartae* p.68. Est ... scriptum ab incarnatione Domini anno M^o C^o LXXI° regioque sigillo sigillatum per Wydonem, capelle magistrum: *1171/1392 Sopron vm. tört.* I p.4. Prescripta est ... hec cartula per Bycenium notarium et per Vidonem, magistrum capelle sigillo regio insignitum: *1172 Györffy, Chartae* p.76. Factum est ... hoc privilegium ... a Saulo ... regie dignitatis prothonotario et a Redabano preposito, capelle regalis magistro sigillatum est: *1183/1363 CD Arp. cont.* VI p.148. Litteras ... iudicis curie vestre inter Martinum ... actorem ab una ac honorabilem virum, ... Iohannem, archidiaconum de Doboka, ... magistrum capelle vestre regie maiestatis in causam attractum parte ab altera per formam sue iudicarie commissionis declarantes amicabiliter (*sic ed., recte DI 60436: noveritis*) nos ... recepisse: *1388 CD Hung. X/1* p.750. — *Forsan huc pertinet:* Cui ... id ... in mandatis dedimus, ut fideles nostros honorabiles Dyonisium, magistrum capelle nostre Budensis, archidiaconum de Zolnok in archidiaconatum prescriptum et alterum magistrum Iohannem ... in canonicatum ... imponat: *c.1480 Teleki, Hunyadiak* XII p.147. γ Nos autem ... predictam ecclesiam specialius ad nostram traximus protectionem et nulli eam magistro respondendam statuimus: *1209 Veszpr. okl.* I p.32. Cum antea sacerdotes in supradictis proventibus non consueverint percipere, nisi tertiam partem et magistri sive rectores duas partes: *1226/XVIII Ibid.* II p.75. Proventus altarium capellarum Sancti Martini et Sancti Laurentii *etc.* ... partem magistralem contingentes omnino dimisimus sacerdotibus in eisdem pro tempore constitutis, decimis tamen partem magistralem contingentes magistris ecclesie sue integraliter reservatis: *1247 CD patr.* VI p.47. Quod quarta parte partis omnium decimarum ad sacerdotes pertineant, tres vero partes ad rectores seu magistros, canonicos videlicet ecclesie cathedralis, oblationes autem ... ipsi sacerdotes percipiant, exceptis proventibus ... unius festi, ... quas magistri percipiant: *s.1255/1418 CD patr.* VIII p.63-64. Quod ... Marcellus, custos ecclesie nostre Strigon*ensis*, magister predictae ecclesie Wodkerth ex parte curbungionum nostrorum singulos saponum frugum decimalium ... peteret sibi dari: *1283/1313 Mon. Str.* II p.160. Quod magister matricis ecclesie pro tempore constitutus quartam partem decimarum eiusdem ville ... percipiat pleno iure, salva eiusdem ville parochiali<s> sacerdotis porcione: *1299 Urkb. Burgenland* II p.324. Quia nullus parochialium sacerdotum preter viros katedralis ecclesie percipere debet proventus magistrales. Cum alia de consuetudine et modo solutionis alio sacerdotes civitatis Strigon*ensis*, quam rurales magistris suis, responderi teneantur. Nam in nullo ... katedralico ... archidiacono suo katedrali, preter obedientiam ... sunt subiecti, sed solum magistris suis in ecclesia katedrali constitutis certis debitis et proventibus limitatis tenentur deservire temporibus ... ad hoc deputatis: *1300 Ibid.* p.393. Quia ... archiepiscopus ... decimas ... villarum ... exceptis ... quartis magistratualibus magistro quartarum persolvendis ... episcopo

Nitriensi ... dedit: *1335 Ibid.* III p.266. Tales quartarii magistri capellarum vocabantur et parochiarum seu villarum parte decimationis seu magistratus sui ... recipiebant pro se totum offertorium: *Várad stat.* I,18^a (p.49). *Vide Rácz Gy., Sz 2000 p.147-210.* d Dictus frater Theodoricus, vel quicumque magister in loco eius fuerit, pro argento ... responderi teneatur: *1212/1231 Zimmermann, Urkb.* I p.14. Ut ... nautas magister ipsius domus (*cf. superius:* inter terram ... et villam Sancti Stephani regis domus hospitalis) cum ... archiepiscopo uno consensu tenere possint: *1215 Mon. Str.* I p.207. Quas (*sc. expensas*) ... Pontius de Guce, per Hungariam et Sclavoniam domorum militie templi magister ... de bonis domus fecit: *1219/1226 Theiner, Vet.Mon.* I p.68. Iohannes magister et totum capitulum hospitalis Sancti Stephani regis Hungarie, ad quos littere presentes pervenerint, orationes in Domino: *1223 Mon. Str.* I p.240. Paginam istam cum sigillis abbatis et capituli Sancti Martini et fratris Iohannis, magni magistri et I<ohannis>, prioris Albensis ... fecimus corroborari: *1226 PRT* I p.673. Zagrabiensis episcopus ... et magister domus templi presens scriptum ... sigillorum suorum appensione confirmaverunt: *1230/XIV CD Croat.* III p.332. Ad personam propriam magni magistri (*cf. superius* p.278: inter ecclesiam Sancti Martini ex una et magistrum templi ex altera partibus) nostras litteras transmisimus: *c.1236 CD Arp. cont.* VII p.279. Quum controversia inter ... Colomanum ... ducem ex una parte et magistrum domus Templi in Hungaria et Sclavonia ex altera iam verteretur: *1239? CD Croat.* IV p.81. Nos, frater Iacobus de Monte Regali, magister humilis domorum templi per Hungariam et Sclavoniam ... <significamus>: *1240 CD Arp. cont.* VII p.114. Nos, ... magister Ambrosius, ... generalis procurator eiusdem domus, vicem magistri provincialis gerens significamus universis: *1243/1248 Ibid.* p.144. Quod praeceptor seu magister, qui pro tempore ad gubernationem domorum in regnis nostris existentium mittetur de partibus transmarinis, ... promittere teneatur *etc.*: *1247/1250 Zimmermann, Urkb.* I p.75. Frater Laurentius magister et totus conventus domus hospitalis Sancti Regis de Strigonio universis ... salutem: *1261 Mon. Str.* I p.460. Quod frater Gylermus, magister militie templi ... exhibuit nobis privilegium: *1272 Reg. Arp.* II/1 p.142. Nos, frater Poncius de Fayn, magister domorum hospitalis Sancti Iohannis Iherosolimitani per Ungariam et Sclavoniam significamus universis, ... quod *etc.*: *1275 CD Arp. cont.* IX p.128. Nos, frater Dominicus, magister domus hospitalis Sancti Regis Stephani de Strigonio totusque conventus eiusdem domus significamus, ... quod *etc.*: *1283 CD Arp.* p.130. Nos, frater Guillelmus de Peymes, domorum milicie templi per Hungariam et Sclavoniam magister significamus universis, ... quod *etc.*: *1284/1291 Ibid.* p.403. Quia iidem magister Dominicus et cruciferi Sancti regis Stephani de Strigonio nullum penitus instrumentum exhibere potuerunt: *1292 Mon. Str.* II p.332. Quod quocunque tempore nos vel alter magister ipsarum domorum nos post sequens vel aliquis preceptor noster de Glogonicha ... terram impignoratam redimere poterimus: *1292 CD Croat.* VII p.98. Ubi cum facta professione ... in manibus fratris Umberthi, tunc magistri ordinis (*sc. Praedicatorum*) esset inclusa (*sc. Margaretha*): *Vita Marg.* p.18. Hanc ... discipline virgam

ipse magister ordinis ... et nos plures fratres seniores ... vidimus: *Ibid.* p.25. Nos, frater Constancius, magister domorum hospitalium per Ungariam et Sclavoniam ... significamus universis, quod etc.: *1304 CD Croat.* VIII p.74. <N>os, frater Nicolaus, magister domus hospitalis et conventus cruciferorum ecclesie sancti regis Stephani de Strigonio notum facimus universis, ... quod etc.: *1310 Mon.Str.* II p.625. Dies obitus magistri ordinis sive in magisterio moriatur, sive ante mortem a magisterio fuerit absolutus, scribatur in calendario martirologii: *Agenda 1311.* fol.107^v. Commisimus ... causam nostram ... sopiendam cuidam viro religioso, fratri Guidoni, ordinis Sancti Antonii magistro et commendatori in Drawcz: *1326 Schmauk, Suppl.* p.66. Quod frater Ortoflus, magister domus hospitalis Sancti Spiritus in suburbio prefati castris et preceptor per Hungariam generalis ... quandam terram ... vendidit: *1330 Mon.Str.* III p.157. Quia ecclesia ... fratris Hermani, magistri predictae ecclesie Sancti regis Stephani et sui conventus ... insultaciones ... perpessa extitisset: *1347 II* p.117. Quod frater Petrus, magister cruciferorum de Calidis Aquis cum quibusdam sequacibus ... unum equum ... a quodam iobagione ... latrocinialiter recepissent: *1361 Arch.Motesiczky* p.102. Licet magister tavernicorum nostrorum domum hospitalis in honore Sancti Spiritus Cassoviae constructam ... magistro cruciferorum adiudicaverit: *1374 CD Hung.* IX/5 p.35; cf etiam *ibid.*: quod iudex Cassoviensis nusquam ad iudicium per cruciferorum de Scepes magistrum citatus comparuerit. Sigismundus ... amicus compositor inter ... regem Poloniae ... ex una et ven<erabilem> fratrem, Henricum de Plauen, hospitalis S<anctae> Mariae ordinis Theutonicorum magistrum generalem et ipsum ordinem ... partibus ex altera: *1412 Katona, Hist.crit.* XII p.105. Ladislaus ... ad cruciferatum monasteriorum ... canonice unitorum, dudum per obitum ... fratris Mathei, ipsius cruciferatus ultimi veri et immediati magistri et possessoris ... vacantem ... nominamus: *1424 Zsigm.oklt.* XI,694. Cruciferatum cum omnibus iuribus ... necnon redditibus ... ad ipsum cruciferatum et eius magistrum pro tempore constitutum ... spectantibus ... eidem ... conferimus: *Ibid.* Nos, frater Lucius de Ianua, procurator substitutus magnifici locumtenentis magni magistri Rhodi ... vobis ... salutem: *1432 Sztáray oklt.* II p.295. Quod discretus presbiter, magister hospitalis domus Sancti Spiritus in opido Galgocz vocato et ... concives ... confessi sunt in hunc modum, quomodo etc.: *1464 CD patr.* I p.362. Frater Alexander de Alexandria, magister de Provincia Ianuae in capitulo Barchynonensi electus (*sc. est*): *Chron.F.M.O.* p.216. Summus pontifex ... voluit, ... quod ipsi conventuales haberent generalem magistrum ac provinciales magistros, observantes vero ministrum generalem et ministros provinciales: *Ibid.* p.294. Cum pontifex litteras ... de pace cum illustrissimo magistro Prussiae facta perlegisset: *1525 Brod. Epist.* 47,3 (p.118). e Georgius episcopus ... hec divina officia ... decantare ... ordinavit, unam videlicet missam decantandam per magistrum chori ac universos capellanos dicte ecclesie parochialis ... singulis feriis quartis. ... Praeterea per praefatos magistrumchori (*sic ed.*) et capellanos pro tempore constitutos singulis diebus horas canonicas in praefata ecclesia parochiali ... devote decantandas ... ordinavit: *1510*

Kemény, Ref. p.31–32. f Huius rei testes sunt Gilebertus maigister hospitalis Quinqueecclesiensis et canonici etc.: *1181 Györffy, Chartae* p.345. Notarius fuit magister liuido, decanus Benedictus, custos Gregorius, ospitalaris magister abbas Martinus: *1201 PRT I* p.616. Actum est hoc ... domino ... Calano Quinqueecclesiensi kathedre feliciter presidente, Tyburcio preposito de Posoga existente, ... Michaele hospitali magistro, Laurencio cantore etc.: *1217/1350 CD Arp.cont.* XI p.154. Ut *ecclesia* ... a capellano magistri hospitalis de Byzterce ... gubernetur: *1295 Zimmermann, Urkb.* I p.200. Ut in causa inter ipsum magistrum Nicolaum ut actorem, ... necnon providum Petrum, magistrum hospitalis Beatae Elyzabeth in eadem civitate Coloswar constructi veluti in causam attractum mota ... iuramentum deponere minime admittent (*sc. iudex et iurati cives*): *1467 Ibid.* VI p.277. Restant inexacti ... bona ... magistri hospitalis Quinqueecclesiensis 63 (*sc. floreni*): *1494–1495 Engel, Gesch. Ung.* p.28. 2 a α Quamvis ... ad ... instantiam Colomanni mag<istri> rotarum regalium ... macellum ... dirumpi et distrahi ... annuerimus: *1472 Fejér, Genus* p.249. Fidelibus nostris ... capitaneis, belliductoribus, solicatoribus et levatoribus quorumlibet exercituum nostrorum, nec non magistris rotharum gentium nostrarum ... salutem et gratiam: *Form.styli II,45* (p.179); cf etiam *ibid.* III,72 (p.501). Sunt praeterea magistri pixidum, qui sciunt trahere ex sclopetis et huiusmodi minoribus instrumentis, verum non ita strenui et utiles sunt, uti pedites ad trahendum ex pixidibus: *1481 Mátyás lev.* II p.107. Mathias ... singulis capitaneis et magistris rotharum quarumlibet gencium nostrarum, equitum scilicet et peditum ... salutem et gratiam: *1482 Teleki, Hunyadiak XII* p.234. Petro ... magistro rotharum ducenti Nandor Albam pedites quinquaginta in sortem sallarii sui dedi 26: *1494–1495 Engel Gesch.Ung.* p.59. Magistris rotarum eorundem (*sc. peditum*) pro salariis per annum dantur fl<oreni> 125: *1504 CD Hung.adn.* IV p.181. Georgius Louas et Blasius Parvus, magistri rotharum ac Stephanus et Iohannes ... capitanei portae civitatis Nandor Albensis ac universi pedites ... fatemur per praesentes, quod etc.: *1507 Bánffy oklt.* II p.414. Universis et singulis cruciferis eorundemque prefectis, magistris rotarum et toti eorundem cohorti ... salutem et gratiam: *1514 Mon.rust.* p.76. Matheo Bohemo capitaneo, Petro, ... Georgio, ... Ladislao ... magistris rotarum peditum Bohemorum ... dati sunt fl<oreni> XX: *1525 MTT XXII* p.168. β Stephanus ... duos ibi magistros equitum pronunciavit fide ac militari disciplina prestantes: *BONE.* II,1,110. Andreas ... regis edicto omnibus copiis repente precificitur. Is magister equitum a Lodovico declaratus est: *Ibid.* II,10,85–86. γ Pro pixidibus magistro pixidum de Bartpha XVIc ... dedimus: *1441 HtK XV* p.313. Exposuit nobis fidelis noster, providus t<alis> de t<ali>, inhabitator civitatis nostrae t<alis>, alias magister nautarum vadi Pesthiensis, ... qualiter etc.: *Form.styli II,418* (p.388). Tribus magistris bombardarum detis per decem florenos auri unicuique, faciunt triginta florenos: *1484 TT 1902* p.362. Demetrio, magistro nautarum, qui tertiusmet fuit de co<mmissi>one magistri Iacobi pro sede vel lecto bombardarum per Danubium, ut sursum ducat, dati sunt 4 (*sc. floreni*): *1494–1495 Engel, Gesch.Ung.* p.105. Magistris pixidum ...

ob reformationem certarum pixidum manualium vel potius barbararum fl<oreni> IIII (*sc. dati sunt*): 1518 *HtK XV* p.495. Petant (*sc. oratores*), ut cum exercitu mittant ingenia ... ad muros diruendos cum globis, pulveribus et magistris: 1522 Iványi, *Nemzetk. jog* p.79. Quatinus ... unum ingenium bonum campestre ... et illud cum ... globis pulveribusque sufficientibus ... ac uno magistro bombardario ... huc Budam ... mittere debeatis: 1525 *Sopron tört.* I/7 p.141. — *Forsitan huc pertinet*: Quod magister turrium de Cybinio super puritate fidei publice est confessus, ut *etc.*: 1397 *Acta Cassov.* p.118. **b** Si ... decanus aut magister cehae cuicumque ... magistrorum ... infirmum vigilare (*sic*) mandaverit: *Form. styli* II,471 (p.436). Quod ipsi more aliorum sutorum et artificum societatem vulgariter 'czeh' habencium pro se libere societatem facere et singulis annis inter se decanum vel magistrum huiusmodi societatis constituere possint: 1466 *Mon. civ. Zagr.* II p.309. (*Qui sc. contra statutum agit*), poenam incurrat secundum deliberationem magistrorum ipsius cehe protunc existentium: 1481 *Bevilaqua, Mészáros* I p.62. Quomodo ipsa ... consensu et beneplacita voluntate ... Petri funificis, mariti eiusdem ad id occurrentibus florenos ducentos auri rectoribus seu magistris ceche carnificum Theotunicorum nostri in medio commorancium, puta providis Iohanni Nussel et Thome Hâkel cum prioribus et senioribus pretacte artis magistris personaliter astantibus ... contulit: 1502 *DI* 46582. Ut iidem magistri singulis annis unum aut duo magistros ... in magistros ceharum seu praefectos confraternitatis de medio ipsorum eligere et praeficere valeant, qui virent (*recte*: iurent), ... ut omnia negotia ... confraternitatis fideliter curabunt: 1508 *Miskolc oklt.* p.151. Ex tunc nobilis Petrus Thamasz de Zekedino nomine et in persona prefati Iohannis ... iudicis Budensis ac magistri torcius (*sic*) cehe altaris Sacratissimi Corporis Christi in predicta parochiali ecclesia Beatissime Marie Virginis maiori<s> Budensis fundate et constructi evaginato gladio eiusdem vestre serenitatis et nostrum homines ... potencialiter repulisset: 1519 *DI* 21 801. De electione magistrorum carnificum et eorum officio (*titulus*): *Stat. Ilok* I,34 (p.24). Inter ipsos carnifices duo elegantur magistri czech (*i.e. confraternitatis*) dicti e medio eorum, ... qui providere debent animalia, ut ... sint ... bona: *Ibid.* p.24–25. Quod pellifices debent habere confraternitatem, et confraternitas debet habere duos magistros confraternitatis, et isti duo magistri debent iurare iudici ... ac toti communitati, quod ipsi fideliter ac iuste volunt laboribus ipsorum artis mechanice in omnibus preesse: *Ibid.* p.83. Sartores debent habere confraternitatem, et confraternitas debet habere electos magistros confraternitatis, ad quem singulis quindecim diebus debent convenire ibi tractaturi de statu artis mechanice ipsorum: *Ibid.* p.84. — '*M. urburarius v. montis*': qui labores metallicorum regit — *bányamester*: Quod Gothfredus et Hermannus ... de civitate ... Aranyosbanya nominata, ... magistri scilicet urburarii aurifodinae iuxta ... fluvium Aranyas habitae ... ab eodem ... rege postulassent, ut eis ... eandem libertatem, ... qua magistri seu operarii ceterarum aurifodinarum suarum regalium praefuerunt, concedere dignaretur: [1325], 1497/1505 Zimmermann, *Urkb.* I p.395. Item magistrum montis annualem iudex, iurati et communitas expertum eligant, qui omnes causas

in culturis montium exurgentes cum diligentia examinet et iudicet simul cum iudice, salvo tamen iure urburarum: 1347 *CD Hung.* IX/1 p.500. — '*M. retium*': qui opera piscatorum coordinat — *hálómester, halászmester*: Enodamus vestris dominacionibus, quatenus unus concivis vester ... Claws nomine, magister rethium in lacu Fertew ... obligatur nobis de rethe cum precio omni anno: 1453 *Sopron tört.* I/4 p.5. **c α** Qui ... potentiores erant, sicut thavarnicorum, qui et camerarius dicitur, ac dapiferorum, pincernarum, necnon agazonum magistri et ceteri, qui habebant in curia dignitates, exinde ... incrassati erant: ROGER. 10 (p.558). Sunt itaque veri barones ... palatinus regni Hungariae, iudex curiae regiae *etc.* ... Item tavernicorum, ianitorum, dapiferorum ac agazonum regalium et reginalium magistri: *Tripert.* I,94(1–2). — '*M. agasonum*': Dux ... omnes equos suos ... pascere precepit et agazonibus suis magistrum praeficit quendam ... nomine Sepel: P.MAG. 44 (p.89). Cum nos reliquos udvornicos ... Michaeli, magistro agazonum nostrorum contulisset: 1225 *PRT* I p.671. Rex cum suis iobagionibus, ... Matheo, magistro dapiferorum, Dionisio, magistro agasonum ... et aliis ... regni baronibus ... inito consilio taliter diffinivit, quod *etc.*: 1239 *Ibid.* p.763. Dyonisius ... propter que (*sc. merita*) in magistrum agazonum meruerat praefici a nobis: 1244/1379 *CD Arp. cont.* VII p.152. Nos, magister Eynardus, agazonum domine regine ... significamus, ... quod *etc.*: 1257 *Ibid.* p.467. Cum Sadoch sacerdos una cum fratre suo ... Paulum et ceteros hospites ... in presencia ... Herandi, magistri agazonum ... regis ... convenissent: 1262–1265 *Héderváry oklt.* I p.3. Nos, H., magister agazonum domini regis ... significamus, ... quod *etc.*: 1279 *CD Arp. cont.* XII p.279. Nos, Marochuk, magister agazonum regine Hungariae ... datum pro memoria, quod *etc.*: 1353 *CD Zichy* II p.534. Relatio Iohannis Olahy, magistri agazonum reginalium: 1389 *Zsigm. oklt.* I,862. Intimantibus nobis fidelibus nostris ... Iohanne episcopo ... et ... Oswaldo de Rosgon, magistro agazonum nostrorum ... intelleximus *etc.*: 1459 *Mátyás lev.* I p.9. Georgio, vectori ... ad servicia sua ... ad relacionem magistri agazonum de commissione domini dedi fl<orenos> XII: *Bakócs-cod.* p.347. Unam cuppam dedimus magistro agazonum regiae maiestatis: 1512 *Qu. Kronstadt* I p.196. — '*M. cubiculariorum*': Datum est *privilegium* ... Esav palatino comite et eodem Baciense, Egidio curiali comite regine, Esau curiali comite et eodem Cenadiense, Mica Bichoriense comite et eodem cubiculariorum magistro existentibus: 1198 Horvát, *Dipl.* p.114. Datum ... Emerico de Peren dapiferorum, Iohanne Ernsth de Chakthornia agazonum, Blasio de Raska cubiculariorum nostrorum regalium magistris ... curie et regni nostri officia tenentibus et honores: 1493 *Dipl. Ragusa* p.651. Datum ... anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quinto ... Ladislao de Egerwara thavarnicorum, Nicolao Banffy ... ianitorum, Georgio de Kanysa ... pincernarum, Emerico de Peren dapiferorum, Iohanne Ernust ... agazonum et Blasio de Raska cubiculariorum nostrorum regalium magistris ... regni nostri officia tenentibus et honores: 1495 *DF* 259307. Dicitur nobis in persona ... Iohannis, ... cubiculariorum nostrorum regalium magistri, quod *etc.*: 1504 *Podmaniczky oklt.* I p.421. Petro Gereb, ... ianitorum, Bartolo-

meo Dragffy, ... cubiculariorum regalium magistris ... nobiscum ... existentibus ... perspicue cernebatur etc.: 1492 Domanovszky, *Szep.* p.242. Habentes respectum ad synceram fidelitatem ... Alexii Thwrzo, ... thezaurarii et cubiculariorum nostrorum magistri ... castrum ... Alexio ... dedimus: 1523 *MTT VI* p.13. — 'M. curiae regis v. reginae': Decimas ... predictis decimis ... in unum congregatis per officiales nostros, scilicet magistrum Petrum, ... curie nostre dispensatorem et Karachinum, magistrum curie eiusdem domine regine ... archiepiscopo ... persolvi faciemus: 1263 *Mon.Str.* I p.496–497. Receptis litteris comitis Thome, magistri curie vestre ... nostrum hominem ... transmisimus: 1292 *CD Arp.cont.* X p.435. Nicolaus ... possessionem ... possessionibus ... fidelis nostri Petri Zudar, magistri curie et pincernarum nostrorum vicinam ... Petro ... dedit: 1366 *Zala oklt.* II p.10. Relatio magistri Leustachii, magistri curie: 1387 *Zsigm.oklt.* I,75. Famuli magistri curiae apud Cloz ... flor<enos> 3 et 20 den<arios> expenderunt civitati: 1426 *Fejérpataky, Szám.* p.214. Circumspecti viri ... exhibuerunt nobis quasdam duas litteras ... Sigismundi ... regis ... ad relationem magnifici Emerici de Marcza-li, magistri curie eiusdem patenter confectas: 1437 *Békefi, Népokt.* p.256. Ladislaus de Bwsla, magister curie reginalis illuc per dominum nostrum regem ... missus est: IOH. VITÉZ *Epist.var.* 31,1. Magistro curiae domini regis pro remuneratione flor<eni> auri 12 (*sc. dati sunt*): 1467 *Rechn. Hermannstadt I* p.8. Isti, qui domino principi portavit 'rogii' a magistro curie domine regine, dedi 1/2 flor<enum>: 1505 *MTT XXVI* p.198. Nos, Moyses Buzlay, ... magister curie regie maiestatis ... memorie commendamus, ... quod etc.: 1510 *Békefi, Népokt.* p.365. Dominus ... magister curie regni locutus est dominis omnibus, quod etc.: 1521 *CD Hung.adn.* II p.356. Cum ... curias nobilitares eiusdem ... Petro ... curie nostre magistro et comiti Comaromiensi ... donassemus: 1523 *MTT VI* p.8. — 'M. dapiferorum': Datum est privilegium ... Dionysio, ... magistro tavarnicorum, Demetrio, magistro dapiferorum ... et aliis ... magistratus tenentibus: 1225 *PRT I* p.672. Datum est privilegium ... Nicolao, tavarnicorum, Phyla, dapiferorum, Michaele, agasonum, Stephano pincernarum magistris ... magistratus ... tenentibus: 1232 *Ibid.* VIII p.281. Episcopus ... terram ... Michaeli, ... magistro dapiferorum domine regine ... vendicioni exposuit: 1239 *CD Arp.cont.* VII p.70. In cuius terre possessionem ... ipsum per ... Mauricium, magistrum dapiferorum nostrorum ... fecimus introduci: 1247 *Ibid.* p.226. Nos, Mauricius, magister dapiferorum regis ... ad universorum noticiam ... volumus pervenire, quod etc.: *Ibid.* p.250. Reynoldus, magister dapiferorum ducis Ladizlai, ... comes agasonum nostrorum ... fidele semper ... servicium impendendo se ... commendabilem ... studuerit exhibere: 1270 *Ibid.* XII p.12. Quod Reynoldus, magister dapiferorum nostrorum, comes agasonum et de Zvlgageur ... exhibuit nobis privilegium: 1273 *Reg.Arp.* II/2–3 p.43. Datum est privilegium ... Stephano, magistro agasonum nostrorum, Dionysio, magistro dapiferorum nostrorum ... aliisque ... comitatus tenentibus et honores: 1326/1466 *TT* 1910 p.301. Datum est privilegium ... Demetrio, magistro tavarnicorum nostrorum, ... Stephano, agasonum nostrorum magistro et

Dionysio, magistro dapiferorum nostrorum ... nec non aliis ... tenentibus ... honores: 1327/1364 *Melczer okm.* p.26. Quod magister Iohannes, ... vices gerens magistri dapiferorum domine regine ... possessiones ... sibi ... dari ... postulavit: 1332 *CD Károlyi I* p.77. Supplicationibus humillimis fidelis nostri, viri magnifici Laurentii de Thar, pridem pincernarum nostrorum regalium, item (*sic, recte forsant*: nunc) vero dapiferorum reginalis maiestatis magistri ac summi dispensatoris eiusdem inter caeteros quoque honores comitatum Hontensis et Neogradiensis comitis ... clementer inclinati ... iobbagyonibus ... libertatum praerogativas ... duximus concedendas: 1407 */XVI DI 57173*; cf. *Békefi, Pásztó* p.292. Datum est privilegium Bude ... presentibus ... Bartholomeo Dragfi, ... pincernarum, Stephano de Losoncz, dapiferorum, Emerico de Palocz agasonum nostrorum regalium magistris: 1474 *Domanovszky, Szep.* p.233. Servitori ... ad ... dominum ... dapiferorum regalium magistrum ... misso ... dati sunt fl<oreni> X: 1525 *MTT XXII* p.105. — 'M. ianitorum': Cum magister Tuteus, magister ianitorum nostrorum ... in speciali officio ... magisterii ianualis apud nos sit occupatus: 1348 *CD And. V* p.217. Una cum ... magistro ... Thoma, ... magistro ianitor<um> regalium ... Nicolaum ... convictum ... fore ... adiudicavimus: 1354 *Palásthyak I* p.93. Quod magnificus vir, Nicolaus, ... magister ianitorum reginalium ... exhibuit nobis ... literas: 1368 *Héderváry oklt. I* p.68. Cum ... proventus ... magistro ianitorum nostre maiestatis ... sibi ratione sui officii, scilicet magistri-ianitorum ... de vestre (*sic*) medio provenire debendos ... per vos persolvi ... facere velimus: 1417 *Sopron tört.* I/2 p.120. Solvimus magistro ianitorum proventus suos, videlicet fl<orenos> auri 6: 1435 *Fejérpataky, Szám.* p.359. Michael Orzag de Olnod, ianitorum regalium magister ... significamus, ... quod etc.: 1455 *TT* 1901 p.179. Nos, Georgius de Parlag, ianitorum regalium magister damus pro memoria, quod etc.: 1479 1902 p.298. Nos considerantes ... fidelitates ... Iohannis de Peren, ianitorum reginalium magistri ... possessionem nostram ... Iohanni ... dedimus: 1490 *Acta Beatr.* p.157. — 'M. pincernarum': Ibi affuit presentia ... Gabrielis dapifer<or>um, Kaiphe, magistro-
rum pi<n>cerne, Bogoslav, regie camere presidentis: 1148 /1253 *Mon. Budapest I* p.3. Fideli nostro, Sebes, magistro pincernariorum ... predium quoddam ... contulimus: 1216 *CD Arp.cont.* XI p.133. Datum est privilegium ... Rolando, magistro dapiferorum, ... Mauricio, magistro pincernarum et comite lauriensi, Stephano magistro agasonum ... magistratus tenentibus: 1244 *Ibid.* VII p.157. Magister Farcasius, ... magister pincernarum domine regine ... exhibuit nobis litteras: 1298 *Ibid.* X p.294. Paulus ... exhibuit nobis ... litteras ... magistri Iohannis, ... magistri pincernarum domine regine maioris: 1342 /1353 *CD Croat. X* p.658. Cum ... N., ... magister pincernarum eiusdem ... d<omini> nostri regis et alii fratres ... in dominium cuiusdam possessionis ... velint introire: *Form.styli I*,197 (p.132). Quatenus ... Nicolaus, ... pincernarum reginalium magister homo noster ... reambulet easdem possessiones: 1363 *CD Croat. XIII* p.296. Magister pincernarum regie maiestatis ad rationem sallarii sui dati sunt fl<oreni> C: 1525 *MTT XXII* p.57.

— 'M. tavarriorum': Datum est privilegium ... Nicholao palatino, ... Oczuz bano, ... existentibus, Salamone Bachiensis <...> magistro tavarriorum, Micha Bihoriensis, ... Iohanne Supruniensi ... comitatus tenentibus: 1214 CD Arp. cont. XI p.129. Datum est privilegium ... Jyla palatino, Dionysio, magistro tavarriorum ... et ceteris yobagionibus comitatus tenentibus: 1217/1229 Reg. Arp. I p.105. Litteras nostras de consilio ... iobagionum nostrorum, ... videlicet Opoy bani, Nicolai, magistri tavarriorum ... et aliorum ... dare concessimus: 1237 CD Arp. cont. VII p.39. Nos, comes Dionysius et magister tavarriorum regine Hungarie ... significamus, quod etc.: c.1239 PRT VIII p.284. Nobili viro et amico suo speciali Chak, magistro thavarriorum regis ... R. palatinus ... inclinacionem dicit: 1249–1254 CD Arp. cont. VII p.305. Chaak, magister tavarriorum domini regis ... omnibus ... salutem dicit: 1251 Mon. Str. I p.386. Quod nullus baronum, scilicet palatinus, iudex curie domini regis, magister tavarriorum, woyuoda Transsilvanus, banus totius Sclavonie ... poterunt descensus facere in possessionibus ecclesie Agriensis: 1261/1271 Reg. Arp. II/1 p.123. In cuius ville ... possessionem ... ipsum comitem ... per Olyverium, magistrum thavarriorum domine regine ... fecimus introduci: 1268/1347 Mon. Str. I p.559. Item palatinum, magistrum tavarriorum nostrorum ... ex consilio nobilium regni nostri ... faciemus: Decr. 1291. p.174. Nos, magister Iohannes, ... olym banus tocius ... Sclavonie et tavarriorum magister ... Elysabeth ... significamus, ... quod etc.: 1334 Mon. Str. III p.234. Quod ipse comes camere vel sui officiales ... presentibus hominibus dominorum archiepiscopi, ... magistri tavarriorum et comitis parochialis ... in eisdem foris ipsos denarios ... publice super tabula sua exponere debeant: 1342 DRH II p.107. Nos, Georgius Bubeek, magister tavarriorum reginalium damus pro memoria, quod etc.: 1361 CD Károlyi I p.251. Porro omnibus ... civibus ... a quacunque sententia ... ad magistrum tavarriorum nostrorum ... liceat appellare: 1405 DRH II p.193. Civitas recepit 50 sindones et destinavit consorti magistri tavarriorum: 1428 Fejérpataky, Szám. p.285. Quod dominus magister thavarriorum ... antiquam legem ... septem liberarum civitatum ... teneat: Form. styli II,91 (p.203). Dominicus, ... magister thavarriorum quondam regis Andree et Demetrius filius Nicolai ... versus Bohemiam processerunt: IOH. THURÓCZ 485 (p.142). Civitatum itaque liberarum aliae subsunt ... iurisdictioni magistri tavarriorum regali: Tripart. III,8(2). Quod oppidum fidelis noster, magnificus Alexius Thurzo, ... tavarriorum nostrorum magister et thesaurarius noster nobis sponte cessit: 1526 MTT VI p.5. — Nota: 'M. tavarriorum archiepiscopi, episcopi' sim.: Ambrosius ... et Benedictus ... confessi sunt, ut hereditariam terram suam ... magistro tavarriorum ... archiepiscopi Colochensis ... vendidissent: 1247 CD Arp. cont. VII p.241. Quod Andreas, magister tavarriorum ... episcopi Zagrabiensis ... exhibuit nobis litteras: 1275 Ibid. XII p.150. — Nota: scribitur per figuram hyperbaton dictam: Quod nos recordatis fidelitatibus ... vice agazonum nostrorum magistri ... quasdam possessiones ... ipsi ... dedimus: 1379? Kolozsvár oklt. p.98. Cum nos pro fidelibus servi-

possessiones ... eidem ... duximus conferendas: 1412 Haz. oklt. p.357. — 'M. precum': usu verborum antiquorum i.q. cancellarius, qui petitiones tractandas a petitoribus accepit: Augebat odium, quod nemo regem, nisi per supplicationem alloqui poterat, magistri precum pro libidine sua causas expediebant: BONF. II,8,128. Lodovicus curandi pedis gratia in arce requievit, in qua quiete, ne penitus cessare videretur, magistris precum quotidie exaudivit: BONF. II,10,258. — Dicitur de magistratibus exterorum regum ducumque curiarum: 'm. hubarum': Nisi scripta fidelium nostrorum illustris Ulrici comitis Cilie aut magnifici Conradi Holczler, magistri hwarum ... vobis superinde fuerunt presentata: 1453 Tóth-Szabó, Huszita p.407. Ne ... erga prefatos Ladislaum palatinum, Nicolaum wayvodam, Paulum ... ianitorem, Ladislaum ... pincernarum ... magistris, Conradum Holczler, magistrum hubarum ... de tanta fidelitate ingrati videamur: 1457 Quell. u. Forsch. p.257. Si quod (sc. ius) Conrardus Helczler, pridem magister hubarum ducatus nostri Austrie in possessione Gardon vocata ... sibi ... quesivisset: 1457 CD Zichy IX p.591. — 'M. rationalis': Datum Neapoli per Mattheum, ... Magne Curie magistrum rationalem, locumtenentem prothonotarii regni Sicilie: 1348 Dipl. Anjou II p.278. Vide Nógrády Á., Sz 1995 p.157–194. β Terram adiudicavimus eidem ... constituto ad hoc exsequutore (sic) Gathcone, monetariorum regis quondam magistro: 1221 Mon. Str. I p.231. Urias abbas ... cum Hemerico priore, ... Lazaro camerario, Mathia magistro pistorum, Vitale priore de Sala ... monachis et procuratoribus conventus ... compromiserunt ... in arbitros: 1233 PRT I p.716. Quod comes ... et ... nepos ... dimidiam partem tocius terre ... compatri suo, magistro paniferorum ... archiepiscopi ... se confessi sunt vendidisse: 1292 Mon. Str. II p.323. Quod Eglolfus Teutonicus, magister machinariorum domini regis ... dietatem totalis terre sue ... confessus est vendidisse ... Iohanni: 1303 Dl 86 895; cf. etiam Anjou oklt. I,516 (p.263). Nicolaus monete magister et Sigismundi procurator in Bohemiam ... a rege missus Taboritarum vires auxit: BONF. III,2,396. Ut (sc. subditi) ... omne argentum pecuniasque antiquas ad cameras nostras, prefectis scilicet et magistris cusionis ... vendere et cambire debeant: 1524 Sopron tört. I/7 p.83. — 'M. camerae': rerum domesticarum reginae regisve praefectus — kamaramester, a király(né) háztartás feje: Considerantes Stephanum, magistrum camere nostre ... locupletatum virtutibus ... ipsius desiderii debuimus favorem benivolum inpertiri: 1268 CD patr. VII p.107. Quod consideratis fidelitatibus ... Cosme filii Bagun, magistri camere nostre ... et ... fratrum suorum ... quandam terram ... eidem ... dedimus: 1281 CD Hung. V/3 p.96–97. Quod ... Cosmas ... magister camere nostre ... et Gregorius ... petiverunt a nobis sibi dari quandam terram: 1284 Reg. duc. p.137. Quod Cosmas, magister camere nostre una cum ... fratribus suis ... exhibuit nobis privilegium: 1291 CD patr. VI p.377. Quia inter alios infrascripti fideles nostri, utputa ... Iohannes Thwz de Lak, pridem thesaurarius noster, Michael de Gezth, magister camere nostre, Nicolaus Herczeg de Zekchw et Aladarius de Warada, pincernarum nostrorum magistri etc. ... nos de eorum fide et fidelitate ac perpetua et firma eorum assistencia assecuraverunt: 1459 Dl 39

297. Relacio Michaelis de Gezth, magistri camere regie: 1460 *Héderváry oklt.* I p.293. Relacio Ladislai de Dombó, magistri camere regie: 1461 *Dl* 15583; *eodem modo*: 1461 *Dl* 15569. Quod fideles nostri magnifici, Andreas de Bathor, alias agazonum et Stephanus de eadem, pridem camere magistri nostri ... maiestati nostre undecim milia florenorum auri accommodaverunt: 1464 *Doc. Bátori* I p.93–94. Ad relacionem Stephani de Bathor, magistri camere regie: 1470 *Dl* 16994. **d** Quod providi ... Iacobus iudex, Petrus Marzolfi, magister civium ... ac ... cives iurati civitatis Poseniensis nostram personaliter accedentes fuerunt presentiam: 1347 *DF* 238715; *cf. Anjou oklt.* XXXI,300 (p.175). Cum ... Nicolaus iudex, Martinus magister civium, Stephanus dictus Pehul et Stephanus dictus Ownar, cives dicte civitatis Supruniensis ... iuramentum ... deponere deberent: 1349 *Sopron tört.* I/1 p.94. Nos, Iacobus Hentzmanisse, magister civium civitatis Cibinii, comes Cunradus Cibiniensis, ... necnon comes Andreas de Millembach, iudex Cibiniensis ... damus pro memoria, ... quod *etc.*: 1366/? Zimmermann, *Urkb.* II p.269. Quod ... Iohannes iudex et Stephanus dictus Pehul, magister civium civitatis Soproniensis ... nobis curarunt significare, quod *etc.*: 1366 *Sopron tört.* I/1 p.137. Extunc ... magister civium et iudex aut alii pro tempore constituti, necnon iurati et cives regales de eodem Sopronio ... porcionem possessionariam ... resignare teneretur: 1383 *Ibid.* p.201. Quod probi et honesti viri, Iohannes Sumkunfenneg dictus, iudex civitatis Soproniensis et Nicolaus iuxta Clastrum, magister civium dicte civitatis Soproniensis ... exhibuerunt nobis quasdam litteras papireas: 1391 *Ibid.* p.236. Ut ipsi iudex et magister civium in suis aliorumque ... concivium et cohospitum ipsorum personis ... ipsum captivitate ipsorum de predicta ... abire permittere ... assumpserunt: 1406 *Ibid.* p.293. Magister civium, iudex et iurati cives civitatis Soproniensis *mittunt litteras*: 1413 *Ibid.* I/2 p.69. Easdem litteras ... ipsis magistro civium, iudici, iuratis et tote communitati dicte civitatis Soproniensis duximus confirmandas: 1432 *Ibid.* I/3 p.48. Quod fideles nostri, Stephanus Raney, magister civium ac Nicolaus Pachad, civis nostrae civitatis Poseniensis ... praesentarent nobis quasdam litteras patentes: 1436 *CD Hung.* X/8 p.653–654. Providis et circumspicis viris, magistro civium iudicibusque, iuratis, senioribus ceterisque civibus et toti populo nostrae civitatis Brassoviensis *mittuntur litterae*: 1438 Zimmermann, *Urkb.* V p.4. Albertus ... rex ... providis et circumspicis magistro civium, iudici, iuratis ceterisque civibus et toti communitati civitatis nostrae Brassoviensis salutem *dicit*: 1439 *Ibid.* p.24. Quod nos universos ... viros, magistrum civium, iudicem, cives, seniores ac cunctos incolas civitatis Brassoviensis ... damus ... expeditos: 1441 *Ibid.* p.82. Prudentibus viris, magistro civium, iudici, villico iuratisque civibus ... civitatis Brassoviensis *mittuntur litterae*: *Ibid.* p.91. Prudentibus et circumspicis viris, iudici, magistro civium iuratisque civibus ac toti communitati civitatis Poseniensis tanquam amicis nostris honorandis *mittuntur litterae*: 1451 *CD Hung. adn.* II p.380. Magister civium, iudex et iurati de Chepregh, vestri vicini *subscribunt litteras*: 1451 *Sopron tört.* I/3 p.319. Magister civium, iudex ceterique cives ac tota communitas civitatis Sarwar *subscribunt litte-*

ras: 1452 *Ibid.* p.355. Prudentibus et circumspicis viris, magistro civium, iudici civitatis, magistris montanarum ceterisque civibus civitatum Cremnicensis, Semnariensis et aliarum montanarum *mittuntur litterae*: 1454 Wenzel, *Bány.* p.401. Quas *causas* habent inter se Lucas magister civium oppidi Chepreg ac N. Phetrer et N. Hanusco: 1458 *Sopron tört.* I/4 p.316. Magister civium, iudex et iurati civitatis Zygeth v<estri> ad omnia *mittunt litteras*: *Ibid.* p.332. Fideles nostri, circumspicis domini Petrus Gereb, ... magister civium et Ladislaus ... iuratus civis civitatis nostre Cibiniensis ... nobis declarare curaverunt: 1466 Teleki, *Hunyadiak* XI p.157. Ipsi magister civium, iudex et tota communitas appellacionem ipsorum ... non extiterunt prosecuti: 1469 *Sopron tört.* I/5 p.282. Fideles nostri, circumspicis magister Thomas Althenberger, magister civium et Nicolaus Aurifaber, iuratus civis civitatis nostre Cibiniensis ... exponere curaverunt in hunc modum, quod *etc.*: 1473 Teleki, *Hunyadiak* XI p.503. Quo presente ... homo noster ... introducat prefatos magistrum civium, iudicem iuratosque et totam communitatem ... civitatis nostre Soproniensis in domynium eiusdem *terrae*: 1475 *CD patr.* V p.326. Nos, magister Thomas Altemberger Cibiniensis, magister Michael Zegesvariensis magistri civium, ... Georgius Sartor, necnon Nicolaus Croner iurati consules urbis Cibiniensis ... memoriae commendamus, ... quod *etc.*: 1477 Zimmermann, *Urkb.* VII p.142. Tunc circumspicis Michael Literatus, magister civium Segesvariensis et Benedictus Carnifex, civis civitatis nostre Cibiniensis ... detegere curaverunt in hunc modum, quod *etc.*: 1478 Teleki, *Hunyadiak* XII p.78. Quia idem magister civium, iudex et ceteri ... cives Soproniensis ... optatum eiusdem ... regis ... curavissent adimplere: 1481 *Sopron tört.* I/5 p.400. Fidelibus nostris, prudentibus et circumspicis magistro civium ac iudici et iuratis, necnon universo consulatui civitatis nostre Cassoviensis salutem et gratiam *dicit rex*: 1483 Teleki, *Hunyadiak* XII p.249. Quod fidelis noster, egregius Thomas Althemberger, magister civium et camerarius noster Cibiniensis ... exhibuit nobis ... quasdam litteras: 1486 *Ibid.* p.289. Nos, Ambrosius Pawr, magister civium, Petrus Rozner regius, Valentinus Pictor terrestris iudices, magister Michael, alias magister civium, Valentinus Pellifex, villicus ... iurati cives et tota communitas civitatis Segesvariensis fatemur *etc.*: 1489 *Ibid.* p.456. Qui quidem magister Thomas Althemberger, magister civium Cibiniensium ... cum eisdem taliter concordasset, ut *etc.*: 1492 *Székelly oklt.* VIII p.153. Preter consulatum ... duo sunt magistratus. Pretor urbanus, qui ius populo *dicit* et magister civium nominatur, atque questor, qui criminibus preest inquirendis et iudex appellatur: *BONF.* IV,5,47. Quod prudentes et circumspicis viri, iudex, magister civium ac iurati ceterique universi cives et inhabitatores civitatis Poseniensis ... quingentos florenos ... nobis ... persolverunt: 1506 *Podmanicky oklt.* I p.482. Pro quibus fide iussit dominus Michael, magister civium civitatis: 1518 *Sopron tört.* II/1 p.351. Vir circumspicis, dominus Yban Michael substitutus civitatis Soproniensis magister civium et dominus iudex prefate civitatis nomine tocius consulatus prefate (*sc. civitatis*) Sopronii asserebant se ... maxime indigere litteris testimonialibus: 1521 *Ibid.* I/7 p.14. Vestrarum dominationum semper dediti et parati iudex, magister

civium et cives iurati civitatis Poseniensis *subscribunt litteras*: 1524 *Ibid.* II/6 p.454. Sciatis, ... quod dominus Galgochy non agit contra senatum, sed contra vos, videlicet magistrum civium et ... iudicem Soproniensem: 1526 *Ibid.* I/7 p.180. e Quod ipsi ... cum singulis akonibus vini singulos quatuor denarios exigerent super eosdem, quorum tres sibi deferentibus ipsos akones vini, quartum vero magistro montis seu vinearum darent et conferrent: 1364 *DI* 5169. Quod iudex, iurati ceterique cives et hospites de Chepreg, signanter Petrus procurator, Thomas filius Iohannis, Stephanus, magister moncium, Nicolaus, magister montis Hungari ... Georgium ... miserabili nece interemissent: 1395 *Sopron tört.* I/1 p.247. Quod Iohannes Kyseling, protunc magister montium in Monte Regis rationem fecit coram praefatis dominis: 1416 *Fejérpataky, Szám.* p.125.

III A Nos, magister Dominicus, comes Dyonisius, Luchas filius Phylippi *etc.* ... damus pro memoria, quod *etc.*: 1205–1235 *CD Arp.* p.12. Quod ... idem ... magister Chak sit in servicio regio in Bulgaria: 1249–1261 *Ibid.* p.39. Nos, magister L., iudex curie domini regis, comes Musuniensis *mittit litteras*: 1263–1264 *Iványi, Teleki* p.73. Noveritis, quod magister Paulus, frater Beke filii Menk in nostro detinetur vinculo: c.1290 *C. Tóth, Ugocsa* p.25. Quia ... tantis idem magister Herbordus in expeditione tocius Regni Hungarie generali ... claris milicie titulis ... claruit actibus gloriosis: 1291 *CD Arp.* p.146. Que (*sc. iugera terrarum*) magister Buzad filius Chak pro undecim marcis ... dedit ... Nycolao: c.1292 *Ibid.* p.155. Quod nobiles viry, magister Ladizlaus filius Tekus, Tekus filius Baach *etc.* ... confessi sunt, ... quod *etc.*: 1293 *Ibid.* p.156. Cum ad instanciam ... magistri Moys filii comitis Nicolai et magistri Stephani filii Gregorii bani ... quosdam ex nobis concanonicos nostros misissemus: 1301 *CD And.* I p.1. Quod magister Nycolao filius comitis Dyonisii de Syra, comes et castellanus de Sceps ... humili a nobis supplicacione sibi ... anui postulavit: 1308 *Ibid.* p.148. Si eundem magistrum Kocos ratione ... possessionis Comlos per quempiam inpediri ... contigerit, in nullo eum idem magister Iohannes tenebitur adiuvari: 1313 *Ibid.* p.286. Cum ... Chanadinus ... episcopus Agriensis magistros Iohannem et Petrum, filios Georgii de Sogar ... in causam attraxisset: 1326 *Melczér okm.* p.20. Nos, magister Iohannes, vicecomes Soproniensis et iudices nobilium de eodem *mittunt litteras*: 1332 *Iványi, Teleki* p.78. Peticionibus iudicis ... de Tyerna ac magistri Sebus filii comitis Abrahe de Bozyn interventibus: 1335 *CD And.* III p.132. Cum ... cives ... in facie possessionarie porcionis litigiose et metis litigiosis inter possessionem magistri Nicolai filii Iohannis de dicta Nyek et inter Stephanum ... procuratorem ... iuramentum ... deponere deberent: 1349 *Sopron tört.* I/1 p.94. Una cum magistro Stephano de Wrufza homine vestro nostrum hominem, videlicet magistrum Ladislaum, notarium nostrum ad praemissa mandata vestra ... duximus transmittendum: 1349/1367 *Zimmermann, Urkb.* II p.68. Quod magister Ioannes scholasticus de Sebus ... exhibuit nobis quasdam literas: 1352/1585 *Ibid.* II p.85. Magister Nicolaus filius Sandur, miles fidelis noster ... possessiones ... sibi dari ... postulavit: 1357 *Ibid.* p.136. Datum (*sc. est diploma*) ... Paulo de Lyzka dapiferorum, Iohanne

ianitorum et Emerico agasonum nostrorum magistris ac magistro Benedicto comite Poseniensi aliisque quampluribus regni nostri comitatus tenentibus et honores: 1364 *Ibid.* p.220. Quod magister Ladizlaus filius Andre<e> de Zalusan ... quasdam litteras ... presentarat: 1369 *Dipl. Hont* p.239. Nos, magister Petrus de Iwand vicecomes et iudices nobilium comitatus Temesiensis memorie commendamus, quod *etc.*: 1393 *Temes okl.* p.231. Cum ... inter honorabilem virum, dominum Stephanum, ... socium et concanonicum nostrum ab una, parte vero ex altera magistrum Paulum filium Georgii de Zryn ... arbitrativa compositio ... fieri debuisset: 1398 *CD Blagay* p.193. Dictus magister Petrus devium se non fecit: 1399 *CD Hung. adn.* II p.41. Nobili viro et honesto, magistro Lorando Lepes, ... vicevaivodae Transsilvano ... capitulum ... amicitiam paratam cum honore *dicit*: 1416 *Zimmermann, Urkb.* IV p.18. Quod fidelis noster, circumspectus et providus magister Iohannes, villicus villae nostrae Keresthynfalwa ... exhibuit nobis quasdam literas: 1419 *Ibid.* p.92. Nos, magister Emericus filius Petri de Mekche ac Paulus filius Laurencii de Derechke vicecomes et iudices nobilium comitatus Temesiensis memorie commendamus, quod *etc.*: 1425 *Temes okl.* p.592. Magister Jeorgius de molendino asserum tenetur flor<enis> 10: 1437 *Fejérpataky, Szám.* p.444. Magister Stephanus de Verbeocz, personalis praesentiae regiae maiestatis locumtenens *subscribit litteras*: 1518 *Epist. procer.* I p.128. Quam (*sc. collationem*) fidelis noster, egregius magister Stephanus de Werbewcz, personalis praesentiae nostre locumtenens ... fecisse dinoscitur: 1523 *Bártfai, Pest* p.618.

B Magistro Iohanne cantore, Laurencio custode, Pangraccio decano, Zele et Iohanne sacerdotibus, Stephano ac Elya magistris ceterisque canonicis existentibus: 1279 *Haz. okl.* p.87; *cf. etiam* 1291 *Ibid.* p.132: Elya et Stephano magistris. Demum discreti viri, magister Seraphinus, prepositus Sancti Georgii, Emericus archidiaconus de Gumur et decanus Nicolaus et Petrus, magistri canonici ecclesie Strigon<iensis> ... exhibuerunt nobis privilegium: 1292 *Mon. Str.* II p.333. Datum (*sc. est privilegium*) ... discretis viris, Ywanka preposito, Chanadino lectore, Iohanne cantore, Iacobo custode dominis et magistris canonicis ecclesie nostre salubriter existentibus: 1311 *CD And.* I p.231. Datum (*sc. est privilegium*) ... presentibus magistro Petro cantore, domino Petro custode, Petro decano, Benedicto, Posonio, Petro et Iacobo quondam decanis, Petro Syculo et Crisio presbiteris, Iohanne et altero Iohanne ac Stephano magistris ceterisque canonicis existentibus: 1321 *Ibid.* p.640. Nostrum hominem, videlicet honorabilem magistrum Iacobum organistam, socium et concanonicum nostrum nostro pro testimonio ydoneum duximus destinandum: 1456 *Békefi, Kápt.* p.51. Ego, m<agister> Bartholomeus accepi ... Decretum, Clementinas, Repertorium iuris: 1486 *Solymosi, Könyvhasználat* p.101. Ego, magister Iohannes Pysky ... accepi de sacristia libros Decretales, Sextum et Clementinas: *Ibid.* p.102. Item magister Anthonius de Zyrz habet ultimam partem Lyre: 1487 *Ibid.* p.102. Ego, m<agister> Emericus de Kyralkery, canonicus Wesprimiensis exportavi librum Decretalium in pergamento: 1488 *Ibid.* Ego, magister Nicolaus de Papocz recepi de sacristia inferiori a domino custode Rationale divinatorum officiorum in pergamento: 1502 *Ibid.* p.103. —

[c.600]

magisterium, -i n. **1** *munus v. officium praefecti* — előjárói hivatal (**a** *de summis regni publicisque praefectis*; **b** *regimen, gubernatio, cura, custodia* — vezetés, kormányzás, felügyelet; **c** *de ordinum religiosorum praepositis*); **2** *ars v. munus praeceptoris* — mesteri v. tanítói hivatal (**a** *effectus docendi, institutio* — tanítás; **b** *doctrina, exemplum* — tanítás, példa); **3** *ars, peritia* — mesterség, jártasság (**a** *gener.: peritia, scientia* — jártasság, tudás; **b** *artificium* — mesterség, ipar, szakma; **c** *ipsa societas artificum* — céh; **d** *plus minusve iur.: ius v. facultas artem v. artificium in officina propria exercendi* — [kézműves] mesterség gyakorlásának joga).

1 a Quod ... Thomas ... officium gerens magisterii tavernicatus nostri regii ... possessiones ... quondam comitis Nicolai ... a nobis sibi ... dari ... postulat: 1340/1347 Zimmermann, *Urkb.* I p.508. Quod Deseu ... et Benedictus ... porcionarias possessiones (*sic*) ipsorum ... magistro Pethew, prothonotario magnifici viri, Thome voyvade Transsilvani et comitis de Zonuk, necnon procuratori et iudicis (*sic*) magisterii tavernicatus domini regis ... nomine tutorio et conservatorio ... collocare intendunt: 1341 *DI* 49246; cf. *Erd.okmt.* III,64. Cum ... Tuteus, magister ianitorum nostrorum ... in speciali officio nostro, videlicet magisterii ianualis apud nos sit occupatus: 1348 *CD And.* V p.217. **b** Licet alias Nicolaus molendinator ... in molendino ... regimen seu magisterium tenuisset et tandem ... ipsum regimen seu magisterium suum cuidam homini vendidisset; ... postremo ... Nicolaus molendinator dicto magisterio suo in dicto molendino habito sponte abrenunciavit ... vice iterata in ipsum molendinum intrasset: 1414 *Pannonhalmi kv.* II p.339. **c** Dies obitus magistri ordinis, sive in magisterio moriatur, sive ante mortem a magisterio fuerit absolutus, scribatur in calendario martirologii: *Agenda 1311.* fol.107^v. — *In litteris pontificis Romani:* Prior prioratus hospitalis Sancti Iohannis Ierosolimitani de Urbe ... magisterii eiusdem hospitalis locumtenens et Sancte Romane Ecclesie senescallus existit: 1405 *Zsigm.oklt.* II,3690. **2 a** Nimis opertum celum, cuius misterium nemo sine Spiritu Sancti magisterio penetrare potest: *GER.* p.22. Quia ... ipsi Apostolicae Sedi non est possibile cunctos filios ... materno affectu et suo magisterio praesentialiter confovere: 1309 *Sacra concil.* p.143. Sanctus ... Adalbertus ... / ... Leonis (*sc. Pontificis maximi*) magisterio / ritu vivit monastico: *XIV Dankó, Hymn.* p.255. **b** Data est (*sc. lex Moysi*) ... in adiutorem legis nature, ut eius auctoritate et magisterio ingenium naturale sufficeret: *Serm. Quinquaecl.* p.217. In primis coluimus virum ... dignum eo munere (*sc. legationis*), quo Apostolice Sedis et magisteria doctus referret et exempla disertus nunciaret: *IOH.VITÉZ Epist.var.* 15,3. Apostolica Sedes ... obligatos efficit omnes fidei sancte subditos, ut et magisterio eius et exemplo ediscant, quam potissimum viam evadendi de communitatis periculis sequerentur: *Id. Or.* 4,14. Vel physiognomon es, Lucia, vel geometres: / tale magisterium sola mathesis habet: *IAN.PANN. Epigr. (Mayer)* 194,5–6. Pupillae certe nondum nupsere sorores, / turba magisteriis instituenda tuis: *Id. Eleg. (Mayer)* 24,137–138. **3 a** Nos ... inuentes servitiorum merita, quibus ... sui officii magisterio ... totis nisibus ... erga nostram claruit maiestatem,

... Francisco ... nobilitatis insignia ... elargimur: 1414 *Mon.herald.* I p.35. Eidem ... arma seu nobilitatis insignia hic depicta ac pictoris magisterio distincte descripta ... conferimus: 1418 *Sztáray oklt.* II p.191 et *sic persaepe*. Si talis magister est pictor, debeat magisterium suum propria manu demonstrare, ita, ut fabricet unam tabulam: *Form.styli* II,93 (p.208). In quo non humanum, sed divinum fere pro illo musico instrumento fiendo magisterium demonstravit: 1506 *Knauz, Garamsztb.* p.43. **b** Qui libet suam vitam ducens cum aliqua arte vel magisterio, sive sit tabernator, ... sive pellifex aut lucifigulus (*sic*), ... tenetur solvere pro tributo annuatim ad festum Nativitatis Domini quinque denarios: *Stat.Zagr.* I,12 (p.21) et 1346 *Mon.civ.Zagr.* I p.183. Sicuti ... omnes et singuli artifices et mechanici cuiuscunque artis magisterio suffulti sub regula et regimine ac magistratu ceharum persistenter, ita *etc.*: *Form.styli* II,93 (p.207). Quodocunque aliquis magistrorum aliquem iuvenem parvulum ad artis magisterium assumere (*sic*) voluerit: *Ibid.* p.209. Quod nemo magistrorum duo exercitia magisterii facere, sed solo uno ... contentus esse debeat: *Ibid.* II,477 (p.447). Quod nemo inter eos magister artium et laborum fieri possit, nisi is, qui eisdem et societati eorum ad huiusmodi artes sufficiens videbitur et ad ipsum magisterium artium et societatem per magistrum eiusdem societatis ... acceptatus fuerit: 1466/1561 *DI* 66048. Si quis ... filius cuiusdam magistri in medio eorum existentis magisterium adipisci voluerit, ... requiritur, ... quod talis ... ante hoc per aliquot annos ipsis magistris ... hic Bude famulatus sit et fideliter servierit ipsamque artem magisterii carnificaturae propriis manibus perficere et laborare plene agnoscat: 1481 *Budai mészárosok* p.359. Vellent ... etiam ipsi ... laborem et magisterium ipsorum carnificaturae exercere: 1512 *Ibid.* p.394. Quomodo forent nonnulli, ... qui ... magistros artifices, puta sartores, pellifices, corrigieres *etc.* ... ad universa eorundem negotia opera facienda ... coacte ... artarent: 1519 *Székelly oklt.* III p.206. Georgio dimicatori regie maiestatis pro uno libro de magisterio eiusdem dimicatoris regie maiestati donato ... dedi fl<oreno> VI: 1525 *MTT XXII* p.114. **c** Si aliquis filiorum magistri ... matrimonium contrahere voluerit, ... talis habet illud prerogativum, quod poterit ducere uxorem probam ... virginem vel viduam extra aut intra magisterium existentem: 1481 *Budai mészárosok* p.359. Ab ipso magisterio sit exclusus: *Ibid.* p.360; cf. *inferius*: ab artificio sit exclusus. **d** Nemo magistrorum famulum alterius magistri ... conventum quoquam seducere praesumat. Qui vero hoc transgressus fuerit, magisterium amittat et gratiam, si promerebitur, a magistro denuo impetret: *Form.styli* II,471 (p.435). Quod nunquam duo consocii invicem sub uno magisterio sint expediti, sed quisque (*forsan desideratur*: per) tallerum pro singula persona cum expeditionibus superius expressatis suum magisterium accipere sit obligatus: *Ibid.* II,474 (p.439); cf. *ibid. superius*: Quod talis inscriptus ... unum cubulum vini ac tandem unum prandium ... eisdem magistris ... dare sit astrictus, ... alias non reputabitur expeditus magister. Siquis ex ipsis magisterium iuxta suam artem assumptum voluerit, tunc magistri ceharum ... eundem ante iudicem et iuratos cives ducere et in librum civitatis inscribi facere (*sc. debeat*), post hoc magisterium assumen<s> labo-

rem exercere possit: *Ibid.* II,478 (p.449). Transgressores ... magisterium amittant eo pro excessu et laborare hic non queant, nisi denuo magisterium assumpserint: *Ibid.* II,480 (p.455). Quod huiuscemodi fallax magister pro tali delicto magisterium amittat penitus: *Ibid.* Quemcumque magistrorum in dictis artibus mori contingat, et relicta eius, si fuerit absque herede, qui artem exercere possit, aliquem novellum socium, ... qui honorem magister ipsius suae artis non exhibuerit universitati, status, quod medium magisterium dare universitati teneatur: *Ibid.* Res infrascriptas ipsi capelle ... donavimus, ... unum macellum cum magisterio et cum quadraginta florenis pro questu in ipso macello peragendo annexis: 1501 Varga, *Szeged* p.272. Ex quo tamen ipse ... ob sui inopiam ... id exequi ... minime potuisset, ipsi magistri pellifices et tabulam suam extensam, insigne videlicet sui magisterii deiecissent et ipsum de cecha ... exclusissent: 1517 Iványi, *Eperjes* II p.454; cf. *ibid.* p.455: Quatenus ... per eundem ... prius reconciliati ipsum in magisterium et consortium eorum ... recipere debeant. Quod talis ... sufficienter magistrandus ... assumendo magisterium eisdem confratribus, scilicet universis magistris ... unam ... praelibationem ... dare sit astrictus: 1521 *Miskolc oklt.* p.166. Quod nullus pellificum valeat magisterium adipisci, nisi ex consensu ceterorum magistrorum: *Stat. Ilok* V,28 (p.84). Quod nullus in magisterium debeat acceptari, nisi sit bone fame et ut sciat artem: *Ibid.* — [50]

magistra, -ae f. 1 quae auctoritate aliis praeest: *moderatrix praefecta* — *előljáró, igazgató*; 2 quae aliquem doctrinā instituit: *praeceprix — tanító* (**a** proprie; **b** in *imag.*; **c** fere iur. v. eccl.: quae monialibus novis auctoritate educandi instituendique praeest — [novicius]mester[nó]); 3 quae aliquem instigat v. alicui exemplo est — *ösztökélő, példa*.

1 In *imag.*: Princeps ... provincias in decem partitus est episcopatus, Strigoniensem ecclesiam metropolim et magistram ... ceterarum fore constituens: *Leg. Steph. maior* 8 (p.383). Quia ab ipsa (sc. *Strigoniensi ecclesia*) tamquam a matre ceterarum et magistra ecclesiastica recepimus sacramenta: 1227 *Mon.Str.* I p.265. Cum verba procuratorum episcopi Quinqueecclesiensis essent blasphemie, ... quibus Quinqueecclesiensis ... ipsum metropolitanum suum et ecclesiam Strigon<iensem>, dominam et magistram suam impudenter lacescit: 1263/? *Ibid.* p.484. Ab eadem Romana ecclesia, matre omnium et magistra regni dyadema revelatione divinā meruit obtinere (sc. *S. Stephanus*): 1279/1339 Gyárfás, *Jászknok* II p.432. Sacrosanctam matrem nostram, Strigoniensem ecclesiam, ceterarum ecclesiarum regni Hungariae metropolim et magistram ... cupientes favore prosequi speciali ... ordinavimus, quod etc.: 1290/1293 *Mon.Str.* II p.271. Cum Apostolicam Sedem ... Christus ... Christianorum matrem esse voluerit et magistram: 1309 *Sacra concil.* I p.142. Omnia bona nostra ... et ... iura nostra ... ponimus sub proteccione et gracia eiusdem Sedis Apostolice et Sacrosancte Romane Ecclesie, que omnium fidelium mater est et magistra: 1325 *Mon.Str.* III p.60. Conditor eam (sc. *ecclesiam*) sumptam in genere matrem cunctorum fidelium esse censuit et magistram: 1356/1412 Bártfai, *Pest* p.66. 2 **a** Nil iam in te lenone opus est, nil arte magistrā: IAN.PANN. *Epigr. (Mayer)* 190,7. **b** O, excitatrix omnium

virtutum gratia, que nostre angustias nature habundanter excedis, que profunda misteria revelas parvulis, tu Beato Henrico magistra affuisti: *Leg. Emer.* 2 (p.452). Partes ... ad ... compositionem ... scitā et intellectā huius rei veritate a senioribus et veridicis hominibus, quibus longa diuturnitas dierum et temporum testis erat pariter et magistra, se devenisse dixerunt: 1285 *Mon.Str.* II p.193. — *Ut locus communis*: Eorum petitionibus tanto fecundiori favoris gracia occurrat regia celsitudo, quanto se fideliores in regni negociis magistra rerum experientia docuerunt: 1265/1270 *CD Arp. cont.* VIII p.128. Propter quorum absentiam plerumque utilitas ecclesiae nostrae non parum offenditur, prout docuit ipsa experientia, rerum magistra: 1478/XVII *LtK* 1992 p.149. **c** Ipsa puella (sc. *S. Margareta*) involvit de loco cuiusdam sororis unum cilicium, ... et quando dicta magistra sua vidit hoc, dimisit eam portare: *Inqu. Marg.* p.166. Ipsa puella cum aliis puellis venerunt ad ipsam magistram suam et alias dominas et dixerunt, quod etc.: *Ibid.* Domina Catharina, que nunc est priorissa istius monasterii, ... erat sua magistra: *Ibid.* p.170 et saepe. 3 Hec sane necessitas non erit idonea, nec diuturna ad diligendum magistra: IOH.VITÉZ *Epist.* 59,17. Ea est cum ceterarum virtutum, tum vero castimoniae mater atque magistra, cum ... humanos coërcet et frenat appetitus: IAN.PANN. *Epist.* p.105. Veluti Merope dicit: 'Fors me magistra rebus heu carissimis / mercede sumptis sapere tandem compulsi' (*Gr. aliter*: τύχαι δέ με ... σοφὴν ἔθηκον) quid prohibet gratuitum praeceptorem capere inimicum?: *Id. Plut. inim.* p.14. — [25]

magistralis, -e ad magistrum v. magisterium pertinens: 1 ad praefectum pertinens — *mesteri, előljárói* (**a** in rebus publicis [**a** ad praefectum servorum regis iurisdictioni privatae subditorum pertinens; **β** 'denarius m.': moneta, quae a praefecto aerarii 'magistro camerae' nominato cudi iubetur (opp.: banalis) — (*kamara*)ispáni v. *mesteri*]; **b** in rebus ecclesiasticis [**a** ad rectorem arae, capellae sim. pertinens — (*oltár-, kápolna-stb.*) *mesteri*; **β** eccl., de iure, proventu, reddito sim.: ad canonicum i.e. cathedralis ecclesiae sacerdotem, qui auctoritate ecclesiae, capellas sim. curandi praeditus est et 'magister' nominatur, pertinens — *mesteri, mesterkanonoki*]); 2 ad praefectorem pertinens — (*tanító*)*mesteri*; 3 ad artificem spectans — (*kézműves*)*mesteri*; 4 mus.: principalis, excellens, ad tonum 1., 3., 5. v. 7. pertinens (*idem ac authenticus* A2, opp.: subiugalis) — *fő-, az* 1., 3., 5. v. 7. *egyházi hangsorhoz tartozó*.

1 **a a** Quatenus proventus magistrales (*forsan legendum*: magisteriales), qui in Zoloch et in Zutmar magistro tawarnicorum domini regis provenire consueverunt, comiti Marcello dilecto et fideli militi nostro ... plene persolvere ... debeatis: [1291] *DI* 93908; cf. Györffy, *Geogr. hist.* I p.664. **β** Idem Paulus porcionem terre sue ... confessus est eidem Boze ... pro duodecim pensis denariorum magistralium pignori obligasse: 1316/1410 *CD Croat.* VIII p.419; cf. *DF* 230282 et *Lex. Lat. Iugosl.* I p.352. **b a** Magister Walentinus cantor ... eandem (sc. *possessionem*) Beatissime virgini Margarete et eius aere (*sic*) ... duobus sacerdotibus magistralibus missam pro defunctis celebrantibus perpetuo ... condonavit: 1272 *Mon.Str.* I p.608; cf. *Inferius*: litteras ... tradidit magistris aere (*sic*) prenotate. **β** In <predio Paloz>nuk ... habet ecclesia

... exsequias dantes III, <magistrales etiam vinitor>es II sunt. ... In predio ... Bercen est vinea prepositalis ... et eciam ecclesia habet ibi magistralem vineam cum vinitore: *s.1082, a.1327 Dipl. Hung. ant.* I p.238. Ecclesiam Sancte Elysbeth ... propter suam nimiam paupertatem a iure penitus absolvimus magistrali, propterea proventus altarum capellarum ... partem magistralem contingentes omnino dimisimus sacerdotibus, decimis tamen partem magistralem contingentibus magistris ecclesie sue ... reservatis: *1247 CD patr.* VI p.47. Decimas nostras episcopales ... duarum ... villarum ... exceptis iuribus magistralibus, archidiaconalibus debitis consuetis et obediencia ... dedimus ... preposito: *1295 Mon.Str.* II p.369. Dominus suus redditus magistrales de ecclesia memorata ipsi magistro Salomoni provenientes de iure ... contra libertates magistrales a sacrosancta Strigon<iensi> ecclesia ... sancitas ... donavit sacerdoti capelle prenotate: *1300 Ibid.* p.393. De ... quarta magistrali ipsum capitulum quinque tunellas vini sacerdoti de Sasagh ... annis singulis tenebitur assignare: *1300? CD patr.* I p.95. Super universis decimis suis ... absque quarta magistrali talem permutationem ... duximus faciendum: *1341 Békefi, Pilis* I p.335. Quod magister C. socius et canonicus noster proventus seu redditus suos magistrales de dictis ecclesiis sibi ratione suae custodiae provenire debentes ... praesentium exhibitori ... colligere ... commisit: *Form.styli* I,124 (p.76). Quod ... episcopus ... sacerdotem parochialem ... ab omni iurisdictione ... et prestatione archidiaconali et magistrali ... exemit: *1347 Mon. Vesper.* II p.123. **2** *Usu speciali ad universitatem spectanti:* Qui ... tanta gratia Spiritus Sancti fuit preventus, ut ... in brevi tempore ... in Parisiensi universitate ... magistralem doctoratus cathedram reciperet: PELB. TEM. *Pom. sanct. aest.* XXIII,G. **3** Quod quidquid ipsi confratres magistrales ... decreverint etc.: *Form.styli* II,471 (p.436). Quod ... hereditas magistralis ... heredem concernat: *Ibid.* II,480 (p.455). **4** *A Graecis* quilibet praedictorum (*sc. tonorum*) in duos dividebatur. ... Illos enim, quos nos impares consideramus, sicut sunt 1., 3., 5. et 7., ipsi Graeci dixerunt autentes et nos magistrales et principales ex eo, quod communiter suum Euouae et suum versum altius assument: *Szalkai* B,89. — [17]

magistralitas, -atis *f.* ars, peritia — mesterség, jártasság.

Eum tanquam architectum pro organo fiendo susceptimus, qui tantam magistralitatis illius demonstravit tenedis (*sic*), ut etc.: *1506 Knauz, Garamsztb.* p.43. — [1]

magistraliter *adv.* artificiose, optime — mesterien, mesteri módon.

Introgressi sumus arcem ipsam mirabili artificio fabricatam. ... Habuit etiam antemurale magistraliter factum: *1476 Dipl. Mátyás* II p.344. — [1]

magistratualis, -e *quod magistri est* — mester-, mesteré: **1** *ad praefectum pertinens* — elöljárói (**a** praefecto aerarii *sim.* debitus — elöljárónak járó; **b** a praefecto aerarii *sim.* fieri iussus — elöljárótól való); **2** *eccl. v. iur.: cathedralium ecclesiarum sacerdotibus pro capellis auctoritate curandis debitus* — mester(kanonok)nak járó; **3** *ad societatis artificum socium spectans* — céhes mesteri.

1 a Rogamus vestras amicitias, ... ut solutionem magistratualem huic Andree ... assignare velitis: *1452 Tele-*

ki, Hunyadiak X p.339. **b** *Iidem* ... terram ipsorum ... confessis sunt vendidisse ... Stephano ... pro quinquaginta marcis denariorum magistratualium: *1318 CD Croat.* VIII p.501. *Idem* Kemen quandam porcionem terre ... confessus est se vendidisse ... comiti Nicolao ... pro quindecim marcis bonorum denariorum magistratualium inrevocabiliter habendam: *1319 CD Croat.* VIII p.528. **2** Archiepiscopus ... decimas ... villarum ... exceptis ... quartis magistratualibus magistro quartarum persolvendis ... episcopo Nitriensi ... dedisse est confessus: *1335 Mon.Str.* III p.266. Decimas ... *idem* ... archiepiscopus ... duxit conferendas ... salvis tamen porcionibus magistratualibus et eciam in iurisdictionibus archidiaconalibus ... integre remanentibus: *1349 Ibid.* p.672. **3** *Quam (sc. dispositionem)* ipsi confratres magistratuales in conventu eorum pro premio ... servitorum disposuerint: *1521 Miskolc oklt.* p.168. — [6]

magistratus, -us *m.* **1** *pertinet ad regimen: dignitas v. officium praefecti (praesertim in re publica administranda potestate praediti)* — elöljáróság, (köz)tiszt- v. méltóságviselői hivatal (**a** usu antiquo [**a** proprie; **β** metaphoric: ipse, qui in aliquo munere rebus publicis praefuit v. potestate praeditus est — tisztviselő]; **b** sensu posteriore: officium in curia regia eorum, qui imprimis catervis servorum regi subditorum praeerant — királyi szolgálonépek élén álló udvari tiszt- v. méltóságviselő hivatala [**a** ipsum officium; **β** ipse praefectus potestate praeditus; **γ** sensu latiore]; **c** officium societatis artificum praefecti, fere *idem* ac ipsa societas — céhmesteri tiszt v. hivatal, céhmesterség; **d** officium rectoris, qui alicuius altaris v. capellae beneficium habet — oltár- v. kápolnamesterség v. -igazgatóság; **e** officium v. regimen [*v. beneficium*] praefecti domus de ordine religioso S. Iohannis v. ipsa domus eiusdem ordinis — johannita házfőnök hivatala [*v. javadalma*] v. johannita rendház; **f** cura custodiaeque iurisdictione ecclesiastica praedita — egyházi felügyelet[i jog]; **2** *pertinet ad peritiam (a munus alios docentis — tanítómesterség; b peritia — jártasság; c titulus, qui in studiis superioribus i.e. in universitate obtineri potuit, quem qui assecutus est, alios rite docere valuit — egyetemi mesteri cím; d ius et titulus aliquod artificium propria in officinā exercendi — [céhes] mesteri jog); 3* *pertinet ad proventus ecclesiasticos: vindiciae canonicorum, qui ecclesiis v. capellis praeerant et quasdam partes (duas v. tres quartae partis) proventuum sacerdoti debendarum (sc. decimarum) sibi vindicabant* — mester- v. negyedjog.

1 a a Qui felicitate se ab inimico vinci existimat in magistratibus (ἡγοούμενος) aut causis agendis, aut re publica administranda etc.: IAN. PANN. *Plut. inim.* p.20. Fabius ... 'Euge,' inquit, 'fili, sapis, quandoquidem intellexisti, quibus praesis et quanti magistratus amplitudinem susceperis (ἀρχῆς): *Id. Plut. dicta* p.67. Is adhuc adolescens Syllanis se partibus totum addixit, necdum magistratu functus, nec in senatum allectus (μήτε ἀρχων, μήτε βουλευων) magnum ex Italia delectum egit: *Ibid.* p.77. **β** Themistocles ... Simonidi ... ait nec illum poetam fore bonum, si canat praeter melos, nec se magistratum (ἀρχωντα) frugi, si iudicet praeter legem: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.52. Boeotos otio solutos volens semper in armis continere, quotiens Boeotarcha, id est summus eorum magistratus (*in Gr. desideratur*) creabatur: *Ibid.* p.63. Cato ... profitebatur ... magistratum seu iudicem (τὸν δὲ ἀρχοντα ἢ κριτήν) nec

orari debere in rebus iustis, nec exorari in iniustis: *Ibid.* p.71. **α** Datum ... anno gracie millesimo CC° XX° quinto ... Paulo thavarnicorum, Andrea dapiferorum, Bogondo pincernarum, Iohanne agasonum magistratus regentibus: 1225/1362 *CD Arp. cont.* XI p.184. Datum ... anno gratie M° CC° XXVIII°, Pous tawarnicorum, Chak dapiferorum, Michaele ... pincernarum, Pousa ... agasonum nostrorum magistratus tenentibus: 1229 *Reg. Arp.* I p.180. Datum ... anno dominice incarnationis M° CC° XXX° II° ... Nicolao tawarnicorum, Phyla dapiferorum *etc.* ... magistris et aliis quam pluribus magistratus et comitatus tenentibus: 1232 *PRT VIII* p.281. Datum ... anno dominice incarnationis M° CC° XXX° III° ... Mychaele magistro agasonum et ... Dees comite de Zonuk et aliis comitibus <et> magistris comitatus et magistratus regni nostri tenentibus: 1234 *CD Arp. cont.* VI p.549. Datum per manus magistri Benedicti ... magistratu thavarnicorum vacante, Mattheo magistro dapiferorum et comite Nitriensi *etc.* ... et ceteris quam pluribus comitatus et magistratus regni nostri tenentibus: *s.1241/1350 Ibid.* VII p.116. Ipsius honorem, magistratum videlicet nostrorum agazonum, comitatu, cui nunc preest, commutavimus: 1251/? *Ibid.* p.322. Stephanus ... magistratum agasonum et comitatum tawarnicorum domine regine ... relinquendo nos fideliter est secutus: 1265/1270 *Ibid.* XI p.545. Baro iste cum regni nostri propter bonementis sue optimam dispositionem semper status altissimos tenuisset, palatinatum, ... banatum, diversos plures comitatus, nec non aule regie magistratus: 1270/XVI *CD Croat.* V p.547. Idem ... ad ipsas quindenae ... per Egidium filium David ... coram reginali clementia vacante honore magistratus tawarnicorum regalium legitime evocati ... non venissent: 1385 *Süttő, Anjou II* p.263. Tibi igitur ... honorem seu officiolatum magistratum tawarnicatum ... auctoritate nostra regia duximus conferendum: 1419 *Mon. Budapest III/2* p.38. Eum in supremum tandem ceterorum cubiculariorum magistratum ... provexerimus: 1510 *Podmaniczky oklt.* I p.584. Quod officia cancellariatus, iudicatus curiae, thesaurariatus ac magistratus curiae regiae maiestatis et provisoratus Budensis sua maiestas regia ... mutare ... dignetur: *Art.1525.* 38. **β** Bis in anno ... synodum in unoquoque episcopatu celebrari constituimus, in qua tam comes et comites, quam reliquorum magistratum potestates ad suum episcopum conveniant: *Decr. a.1104. 2; cf. titulum marginalem [XV^{ex.}] in cod. T:* In sinodo eciam seculares magistratus interesse debent. **γ** Sibi ... civitatem nostram Spalatensem ipsi Hervoyae ducalis dignitatis titulo, eiusdem civitatis magistratu insigniendo ... signum draconis ... duxeramus conferendum: 1413 *Katona, Hist. crit.* XII p.155. **c** Statuimus, ... ut a modo deinceps dicti magistri cehae sartoriae quoscunque sartores extra magistratum existentes in dicta possessione ... commorantes invenirent, extunc labores eorum pro se ipsi auferre valeant: 1470/1623 *LtK 1925* p.233. Ut ... ipsi in simul confederati a modo ... sub una confraternitatis ceha ... statuissent permanere, ut sicuti ... omnes ... artifices et mechanici cuiuscunque artis magisterio suffulti sub regula et regimine ac magistratu ceharum persistenter, ita et ipsi sub una ceha ... gaudere vellent: *Form. styli II,93* (p.207). **d** Cuius quidem altaris ... magistratum seu rectoriam, que vulgato nomine

magistratus misse Sancte Marie consuevit nuncupari, ... dedimus ... magistro Petro: 1297/1519 *Mon. Str.* II p.399. Capellarum et altarium ecclesie nostre magistratus a diversis et sub diversis temporibus noscuntur esse instituti: *Várad stat.* I,39 (p.68). Provisum fuit ... Andree Thome de rectoratu seu magistratu altaris Sancti Benedicti ... vacante: 1373–1375 *Rat. coll.* p.490. Exortā pridem inter heredes ... Benedicti bani ex parte una, et honorabilem ... prepositum Sancti Salvatoris de Chanadino ex altera super iure presentandi ad magistratum altaris Sancti Benedicti in ecclesia vestra Albensi ... coram nobis materiā questionis ... prefatam causam ... vestro examini duximus presentibus remittendam: 1385 *Süttő, Anjou II* p.299. Ut quasdam litteras ... publicatas per manus ... Georgii ... presbiteri, rectoris magistratus S<anctae> Mariae Magdalenae in ecclesia Varadiensis ... confectas ... transumi facere ... dignaremur: 1385 *CD Hung.* X/1 p.230. Cum rectoratus seu magistratus altaris Sancti <alis> in ecclesia nostra ... per mortem ... ultimi possessoris ... vacaverit: *Form. styli II,285.* **e** Quomodo ... Ladislaus ... gubernator magistratus cruciferorum ecclesie S<anctae> Trinitatis de Calidis Aquis ac conventus loci eiusdem ... octo sessiones ... potentialiter pro seipso occupasset: 1432 *Mon. Budapest III/2* p.177. **f** Ecclesia ... eorum ad archiepiscopatum Strigoniensem contineatur et sit sine iurisdictione magistratus: 1247/1643 *Mon. Arp.* p.472. Sacerdotem eligant, ... qui per episcopum diocesanum possit ... per presentationem eorundem confirmari, cum ecclesia ipsorum penitus sit exempta a iurisdictione archidiaconatus et magistratus pleno iure: 1264/1291 *Reg. Arp.* II/4 p.62. **2 a** In *imag.*: Dulcis Dei Spiritus, / cuius magistratu / dux Emericus ... / ... / conservatus penitus / extat a reatu: *XIV Dankó, Hymn.* p.235. **b** Illi venenose vipere, habenti non parum magiarum artium magistratum, adultere scilicet Edua ... nuncupate ... in conspectu omnium cohabitare cepit carnaliter ut uxori: 1288/? *Sz 1910* p.5. **c** Ut tibi sempiternę laudi sit iste adeptus studii Viennensis magistratus, exopto: 1516 *TAUR. Epist.* 2 (p.173). **d** Quod nemo inter eosdem magistratum consequi valeat, nisi is, quem communitas magistrorum elegerit: 1508 *Miskolc oklt.* p.151. **3** Quasdam capellas ... a iure magistratus absolventes fecimus censuales: 1247 *CD patr.* VI p.47. Cum ecclesia ipsorum penitus sit exempta a iurisdictione archidiaconatus et magistratus pleno iure: 1264/1291 *Reg. Arp.* II/4 p.62. Ius magistratus capellarum ... in possessionibus monasterii sui (*sc. de Monte S. Mariae*) existencium ... in usus fratrum predictorum contulimus: 1275 *CD Arp. cont.* IX p.130. Nunc discretus vir, Marcellus, custos ecclesie nostre Strigon<iensis>, magister predictę ecclesie de Wodkerth ... a quolibet sanctiferorum ... singulos duos saponos ... ratione magistratus sui peteret sibi dari: 1283/1313 *Mon. Str.* II p.160. Ut curbungiones nostri singulos saponos ... eidem custodi in duabus partibus magistratus pro iure, in tercia vero parte sacerdoti de Wodkerth ... exolvere ... teneantur: *Ibid.* p.161. Archiepiscopus ... redditus magistrates ... contra libertates magistrates a ... prelati sanccitas et ... ordinatas ... tradidit ... sacerdoti capelle ... in detrimentum ... iurium magistratum et dampnum ... magistri Salomonis: 1300 p.393. Magister Magnus solvit <pro> magistratu capella-

rum ac vinearum suarum I fertonem: 1332–1337 *Rat.coll.* p.48. Committitur episcopo Agriensi, quod possit conferre magistratum capellarum ... de Salia, de Watha ... vacantibus (*sc.*) *Ibid.* p.408. Discretis viris, sacerdotibus in ecclesiis seu capellis ad magistratum talis archidiaconi vel custodis vel <alis> canonici Deo famulantibus ... bonam voluntatem!: *Form.styli.* I,124 (p.76). Quod possessiones monasterio ... datas tam in decimis, quam in magistratibus capelle ... totum monasterio predicto duxisset pertinendas (*sc.* S. Stephanus): 1368/1425 *Dipl. Hung. ant.* I p.374. — [66]

magistri-ianitoratus vide vocem praecedentem et ianitoratus

magistro, -are magistrum, qui artificium in propria officina exercere potest, fieri — mesterré lesz v. lép elő.

Quicumque extraneorum aut intraneorum, sive sociorum huiusmodi artium ipsarum inter ipsos magistrari voluerit, talis primitus debeat fore uxoratus: *Form.styli* II,93 (p.207). Quod nemo novellus ... in medium ipsorum magistrorum assumatur etc. ... Qui novellus magistrandus ... bene expeditus pro officio sui magisterii assumendi teneatur dare ... tres flor<enos> auri, ... item duabus pintis vini plene persolutis magistrari possit et non aliter: *Ibid.* II,471 (p.434). Quod omnes ... magistrandi confratres non debeant esse divagi, sed coniugati: 1521 *Miskolc oklt.* p.166; cf. *inferius*: quilibet talis advena magister esse volens, et *posterius*: non reputabitur expeditus inter confratres. — [4]

Magius vide Maius

magnalis, -e grandis, mirabilis — nagy(szerű), csodálatos: **1** excellens, eximius — kiváló, kitűnő; **2** ut subst. (plurale tantum) n.: mirabilia facta — csodás tettek (a Dei: miracula — csodák; b hominum: res mirabiles Dei operā effectae v. virtutes — csodás dolgok v. erények; c de rebus profanis [a in bonam partem: res eximiae — kitűnő, nagyszerű dolgok; β plus minusve in malam partem: facta terribilia — (el)rettentő tettek]).

1 Inter claras cuius fidelitatis laudes hoc maxime tamquam sidus irradiat, que idem Bees pro gestis magnalibus ... sub castro nostro Detreh ... exercuisse dicitur: 1274 *CD patr.* VIII p.158. Idem Iohannes banus ... alia quamplura fidelium servitiorum genera magnalia et magnifica ... contra eosdem infideles nostros ... nobis impendere ... nisis extitit: 1316 *CD Blagay* p.85. Rex noster ... tantorum operum magnalium reliquit perfectum nobis utrinque ... antiquae benevolentiae munus, ut etc.: 1447/? Fejér, *Genus* p.102. **2 a** Quia resplendente facie figurati et veri Moysi discipuli, qui veri Israhelité intelligendi, ceciderunt in terram, non valentes sufferre, ut dicitur, magnalia: GER. p.140. Confessorem sic miremur, / ut in eo veneremur / auctorem magnalium (*sc. Deum*): XIV Dankó, *Hymn.* p.249. — 'M. Dei' (cf. Act. 2,11): In brevi vite prioris sospitate receptā magnalia Dei per famuli sui merita in se remunerata divulgavit: HARTV. 26 (p.438). Facta in me magnalia Dei dignitati vestre, domina mater, intimare cupio: 1146 *MIÖG* p.373. Deus non revelavit (*sc. magis*) locum nativitatis (*sc. Christi*), ut occasione quaerendi divulgarentur magnalia: *Serm.dom.* I p.196. Pater suus et mater ad Beatam Elisabeth eam (*sc. filiam*) devoverunt et perfecte sanantam Dei et Beate Elisabeth laudantes magnalia ceperunt: *Leg.sanc.Hung.* p.32^r.

Ut ipse imperator ... Sigismundus ad videnda Dei magnalia saepius ad claustrum in Chery fundatum accedebat: *Chron.F.M.O.* p.243. **b** In hoc opere duodecim eius (*sc. B.M.V.*) magnalia sive mysteria ipsa ... in duodecim libris distincta describuntur: PELB.TEM. *Stell.* p.1^r. Hec ... tria magnalia ecclesia canit de Sancto Andrea: *Id. Pom. sanct. hiem.* IV,A. **c a** Offerunt se nostris regis obtutibus progenitorum nostrorum ... magnalia erga sanctam Strigon<iensem> ecclesiam ... semper gesta: 1274 *Mon. Str.* II p.28. Ut digna dignis, magnalia magnanimis et grandia magnificis impendantur et magnos labores copiosa merces reficiat: 1316 *CD Blagay* p.85. **β** Usque ad Lodovicum et Iohannam sceleratissimos hec magnalia pervenerunt: IOH.O.M. 164 (p.154); cf. *superius*: diffusā ergo famā strenuitatis Stephani ... et ... Hungarorum. — [18]

magnalitas, -atis f. **1** excellentia, praestantia — kiválóság; **2** summa praemiorum (?), dignitas maior v. ipse status magnatis (?) — jutalmak összességé v. udvari méltóság, mágnásság (?).

1 Quos servitiorum sedulitas, virtutum magnalitas, consilii maturitas et virtuosorum actuum immensitas reddunt multipliciter insignitos: 1407 *MTT* 1884 p.20. Ipse ... nostre culmini maiestatis ... cum ... fidelitatis fervore, virtutum magnalitate, consilii maturitate ... studuit complacere: 1418 *Sztáray oklt.* II p.202. Ne decor ille tanti nominis magnalitate corruscans ... tolleretur: 1437 *CD Hung.adn.* II p.114. **2** In quibus (*sc. disturbii*) nonnullis praelatis, baronibus et proceribus regni nostri ingratis et a nostra maiestate multa magnalitate ditatis sinistro ... imbutis consilio se a nobis contemtibiliter avertentibus ... nostre maiestatis emulus capitalis ... ad comitatum Abauvariensem pervenisset: 1411 *CD Hung.* X/5 p.165; *DI* 70 789. — [4]

magnanime adv. benigne v. potius: obstinato animo, deliberato — nagylelkűen, v. inkább: elszántan, határozottan.

Rogo ergo diligenter, ut magnanime ... dicari et cito exigi faciatis (*sc. tributum*): 1454 *CD Zichy* XII p.236; cf. paulo *superius*: quatenus eo citius et diligencius exigi faceretis lucrum camere. — [1]

magnanimis, -e fortis, obstinato animo praeditus — nagylelkű, bátor, elszánt.

Ipse ... hostili se immiscens aciei, magnanimi constantia et constanti magnanimitate dimicavit in eadem: 1264 *CD Hung.* IV/3 p.198. Quos sincerior fides, magnanimis actus et excellenciora merita ceteris anteposunt: 1453 Teleki, *Hunyadiak* X p.348. Fortes igitur et magnanimes sunt habendi non qui faciunt, sed qui propulsant iniuriam: 50 *ANDR.PANN.* p.48. — [3]

magnanimitas, -atis f. (magnimitas) magnitudo v. robur animi — nagylelkűség (a animi fortitudo, constantia, obstinatio — bátorság, lelkielő, elszántság, állhatatosság; b animus ingenuus, benevolentia, clementia — jóindulat, nemeslelkűség, kegyesség; c in rebus adversis perferendis: indulgentia, mansuetudo — kegyesség, megbocsátás, szelídség; d in largiendo: munificentia, liberalitas — bőkezűség).

a Rex Ladislaus ... eternum pre mente bonum semper habens illud insatiabili desiderio cupiebat, illud indigentium operum magnanimitate perquirebat: *Leg.Lad.* 4

(p.518). Fidelis noster ... merita cumulavit, ut ... ex genere serviencium ex bonorum operum magnanimitate inter primos et precipuos regni nostri numeretur: 1249 CD Croat. IV p.383. Ipse ... hostili se immiscens aciei, magnanimi constantia et constanti magnanimitate dimicavit in eadem: 1264 CD Hung. IV/3 p.198. Gens eius quoque corruit, ... ibidem magnanimitas Hunorum monstrabatur: MÜGELN 27 (p.254). Magnanimitate ... illustrium operum vestrorum, ut quodam egregio splendore, minoribus lucebitis et vestrarum virtutum monumenta ... posteris ... transmittetis: IOH. VITÉZ Or. 6,20. Deus ipse erit vobis ... adiutor facti, eius auxilio facile magnanimitas vestra conteret in bellis hostes: *Ibid.* 6,21. Aetius ... suos hortatur ... antiquorum magnanimitatem et fortitudinem imitentur: BONF. I,4,144. **b** Hanc ... sibi nobilibus magnanimitas legem ponit, ut ... suorum profectum (*sic*) cum dolore defleat decrementa: s.1293/? CD Croat. VII p.163. Percipientes autem Almani ... regem Lodovicum morum honestate preclarum, generositate prefulgidum, magnanimitate decorum, largitatis virtute venustum, in armis strenuum *etc.* ... ire in Apuliam convenerunt ad eum: IOH. O.M. 158 (p.149). Tua est magnanimitas, mansuetudo, modestia, temperantia *etc.*: PETR. RANS. *Epit. Ind.* I,112. Dominationi vestrae non possum admodum non gratulari, quippe cum fortunam cum magnanimitate, sapientia nobilitateque vestra consensisse videam: PETR. VÁRAD p.153. Singularis ... vestrae maiestatis virtus, magnanimitas, prudentia et generosi atque excelsi animi omnibus numeris absoluta ac perfecta excellentia traheret me ad omnem servitutum: 1523 BROD. *Epist.* 12,3 (p.62). **c** Magni facio in omnibus modestiam magnanimitatemque vestram: IOH. VITÉZ *Epist.* 58,4. Tertia ratio condicionis laudabilis et magnanimitatis. Unde Seneca li<bro> III. De clementia dicit: „Proprium est magnanimitatis non sentire offensionem”: PELB. TEM. *Pom. sanct. aest.* LIV,G. **d** Quomodo gloria magnanimitatis (*sic*) regiae tunc precipue laudum attollitur preconiiis, ... dum se populorum multitudine senserit decoratam: 1393/1552 Zimmermann, *Urk.* III p.56. — [16]

magnanimus, -a, -um *magno animo praeditus — nagylelkű* (**a** *animosus, fortis — bátor, vitéz, elszánt* [**a** *de hominibus*; **β** *de rebus*]; **b** *benevolus, clemens — kegyes, jóindulatú*; **c** *patiens, indulgens — engedékeny, megbocsátó*).

a a Quidam patris nostri ... fidelis nobilis, magnanimus nomine Stephanus ... in suo corpore non pauca suscepit vulnera gravia: s.1200/1571 CD Croat. II p.359. Ipse ... in voluntate ... magnanimus, politis armis, mundis tabernaculis cultuque utebatur: SIMON KÉZA 10 (p.151); *Chron. saec. XIV.* 10 (p.261). Regiae liberalitatis immensitas ... si quosdam ... minus magnanimos incitare valeat ad insignia martialium actionum: s.1293/? CD Croat. VII p.163. Ut magnanimos olim Karolum Magnum et Gotfridum ducem ... triumphasse veteres historie tradunt: IOH. VITÉZ Or. 6,18. Tu Latio cunctis infers maiora triumphis, / quae nec magnanimi dives victoria Pauli / aequarit: IAN. PANN. *Paneg.* 1,315–317 (p.19). Magnanimi Pannonum reges sancte Romane ecclesie dignitatem ... sunt tutati ... fideliter: LAD. VET. p.325. Magnanimus ille rex, acerrimus Christiani nominis propugnator videre videbatur ... vere felicissimum illud adventasse seculum, de quo di-

vus Plato ... olim scripsit: *Ibid.* p.327. Hic fuit princeps optimis moribus institutus, religiosus, pius, castus, verax et magnanimus in armis: *Chron. Dubn.* 224 (p.195–196). Idem tibi, velim, persuadeas, de Alfonso Calabrye magnanimo duce: PETR. RANS. *Epit. Ind.* I,17. **β** Regina ... magnanimum et maximae mentis propositum et animum non femineum, sed virilem in maximis turbinibus conservavit: NIC. BAR. 16. Accelera et, quam de te expectationem concepimus, magnanimis actibus superare contende: *Ibid.* 40. Magnanimis gestis quaesita est gloria nostrae / Pannoniae: TAUR. *Staur.* IV,29–30. **b** Matthias princeps, regum venerabile culmen, / magnanimus gentis tutor amorque suae: MART. THYRN. II,415–416. **c** Nam de corde tuo stillat / lex, honor et clementia, / pre dulcore semper ridet / tuus leonis animus, / qui convictum dum se videt, / virtutibus magnanimus: MÜGELN 3 (p.234). Quia pietas et misericordia propria est nobilibus et magnanimis animalibus: PELB. TEM. *Stell.* p.7^v. Qua vitae assequeris iam quoque iudicem / famae et candidulae magnanimum tuae: VALENT. CYB. *Carm.* III,10–11. Magnanimi ducis est, nulla ut se vindicet ira, / parcere subiectis (*cf.* VERG. *Aen.* 6,853): TAUR. *Staur.* III,118–119. — [19]

magnas, -tis v. magnates, -um m. (*plur.gen.*: magnatum: 1226/XIV CD *Arp. cont.* XI p.193.) **1 gener.**: princeps — *fejedelem*; **2 unus ex primoribus regni, qui regem comitabantur** — *a királyi kíséret tagja, országnagy* (**a** *aetate anteriore* [*saec. XI–XIII, nonnunquam etiam praelati ecclesiastici subintelliguntur*]: *dignitate v. officio eminens, consiliarius in regni senatu, 'baro' — udvari méltóságviselő, a királyi tanács tagja, 'báró'*; **b** *aetate posteriore* [*saec. XIV–XVI*]: *possessionum quatitate excellens, qui magni momenti ad res publicas agendas erat, possessor latifundii — nagybirtokos előkelő*).

1 Quis iam confidit hominum in Deum, aut quis dicit preter magnates altissimum?: GER. p.119. Mors regis Andree ... mundi magnatibus, regibus et principibus et minoribus, nobilibus et popularibus ... horrorem ... <incussit>: IOH. O.M. 157 (p.146). Accesserunt ad eum visitandum ... milites, ... populares, ... accesserunt et venerunt magnates et reges, scilicet tres magi (*cf. superius*: veniunt etiam populares ... et nobiles, barones ac principes et subreguli): PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XLV,A. **2 a** Auctoritate et concessu ... regis ... omniumque magnatum regni ... construxi monasterium: 1121/1420 *Dipl. Hung. ant.* I p.411. Hoc ... ut firmum sit, presencia magnatum, Miconis Colocensis archiepiscopi, Herrici palatini comitis ... et ceterorum principum ... sigillari et scribi precepi: 1163–1164 CD *patr.* VI p.3. Quā dispositione factā magnates nostri regni, ad reformationem pacis ut ipsos permetteremus, nimis rogitarunt: s.1186 *III. Béla* p.346. Causam ... cum magnatibus nostris ordine iudiciario cognoscentes comperimus esse terram ... episcopi: 1200 CD *Arp. cont.* XI p.73. Licet ... regie ... expeditat serenitati ... serviciorem merita recompensationum gratitudine frequentare benigno, quo decet, favore magnatum, quorum virtutibus pariter et consilii corone regnique status fulcitur inconcusse: 1217/1263 *Ibid.* p.141. Habito consilio omnium magnatum nostrorum, omnia privilegia predictae ecclesie in medio fecimus deduci: 1217/1272 CD *Croat.* III p.148. Eisdem concessimus, quod unicum sigillum habeant, quod apud nos et magnates no-

stros evidenter cognoscatur: 1224/1317 Zimmermann, *Urkb.* I p.35. Cui (*sc. consecrationi*) cum coniuge nostra ... et multis regni nostri magnatibus interfuimus: 1225 *PRT* I p.671. Una cum filiis et magnatibus nostris ... censuimus dictam terram prefato Thome ... debere pertinere: 1228 *CD Arp.cont.* VI p.456. Commorantibus autem nobis ad monasterium nominatum et multis aliis iobagionibus et magnatibus regni Hungarie existentibus ... iobagiones ... monasterii ... ceperunt flagitare ab abbate ... beneficium absolutionis: 1234 *PRT* I p.727. Consilio accepto prudentum virorum, assessorum nostrorum, magnatum scilicet Hungarie adiudicavimus *etc.*: 1238 *Ibid.* p.760. Cum ipse erga ... regem ... et eiusdem regni magnates suam efficaci titulo fidelitatem cupiens refulgere se totum ad quedam ... regni exposuisset negocia exequenda: 1264 *Mon.Str.* I p.518. Congregationem fori ... concessimus ... exemptam a iurisdictione regni nostri palatini ... aliorumque omnium ... nostrorum regni magnatum et baronum et specialiter magistri tavernicorum nostrorum *etc.*: s.1287/1364 Zimmermann, *Urkb.* I p.154. **b** Eo tempore quidam magnates Hungarie desolationem regni gementes ... intemeratam fidelitatem servabant: *Chron.saec.XIV.* 81 (p.336). Quod ... comperta ... innocentia eorundem ... ab omnibus baronibus, magnatibus, proceribus, nobiles, hospitibus et universis incolis regni sui ... possessiones ... reddidisset (*sc. rex*): [1273], 1377 *Reg.Arp.* II/2-3 p.59. Si qui ex prelati seu viris ecclesiasticis, baronibus et eorundem baronum filiis ac magnatibus contra quoscumque ... convincerentur: 1397 *DRH* II p.169. Quo viso nobiles et magnates filios suos tradebant ... Walthero ad instruendum: *Leg.Gerh.maior* 10 (p.494). Tam per potentum oppressionem et magnatum potentiam, quam prepositi ... tunc temporis inpotentiam ... alienate (*sc. possessiones*) extitissent: 1400 *Zsigm.oklt.* II,655. Dum nonnulli prelati, magnates proceresque regni nostri ingrati ... alium eis ignotum regem ... in hoc regnum nostrum ... introducere voluissent: 1403 *Gyula oklt.* p.5. Quidam prelati, magnates proceresque et nobiles regni nostri ... nos verum regem ... dyademate ... privare ... satagebant: 1404 *DRH* II p.184. Comodius ... ratus sum hoc negotio me solutum esse idque operis aliis dominis baronibus et magnatibus agendum relinquere: IOH. VITÉZ *Epist.* 6,2. Habui ad hoc ex pluribus magnatibus socios: *Ibid.* 6,3. Opere precium fuit principes, prelatos, magnates et proceres ac comunitates regnorum ac principatum superinde consulere: *Id. Epist.var.* 15,9. Omnes principes eius omnesque magnates utriusque status et tota regni nobilitas ... huic pio operi consencunt: *Id. Or.* 7,129. Integre referemus omnia ... regi ac prelati, principibus et magnatibus regnorum suorum: *Ibid.* 10,13. Universi ... magnates, barones, milites, nobiles et proceres ... regni nostri, maiores scilicet et minores ... exercituare teneantur: 1454 *DRH* II p.380. Quantis ... anxi<et>atibus ... per malificos magnates dediti sumus: 1456 *Sopron tört.* I/4 p.98. Qui, ut apud magnates amictum sibi quaerere et se promovere possit, ... lites ... magnificare ... consuevit: *Form.styli* II,176 (p.256). Qui ab ipsa fere puerili etate apud primores, prelatos et magnates huius regni ... enutritus ... nostrum amorem ... promeruit: 1465 *Matth.epist.Rom.* p.39. E magnatum antistitum-

que ordinibus hos imprimis numerant: ... Nicolaum, ... Stephanum *etc.*: BONF. II,10,230. Qui cunque (*sic*) ex magnatibus et baronibus regni ceteris eiusdem fratribus natu, honore vel dignitate maior ... e seculo decedere contigerit: 1487 Iványi, *Bártfa* p.383. Quamvis nos ... unicuique regnicolarum nostrorum, tam magnatum et potiorum scilicet, quam inferiorum libertates ... observare ... promiserimus: *Decr.* 1498. 5. Vicarius, nec non alii fratres, tam prelati, quam subditi non sint consiliarii principum et magnatum: 1499 *Leges.eccl.* III p.611. Omnes domini prelati et ecclesiarum rectores ac barones et caeteri magnates atque nobiles et proceres regni huius ... una eademque libertatis ... praerogativa gaudent: *Tripart.* I,2(1). Longo post ordine patres / linigeri, denso magnates turbine, vulgus / legatum terna circumdat inermem corona: TAUR. *Staur.* I,207-209. — *De externis*: Ipsum regnum nostrum diversimode extiterat laccessitum quam pluribus ipsius regni nostri (*sc. Siciliae*) magnatibus et civitatibus a fide nostra ... segregatis: 1350/1351 *CD Croat.* XI p.620. Futura est ... diebus proximis ... omnium magnatum, procerum ac civitatum huius regni Bohemie ... generalis dieta: IOH. VITÉZ *Or.* 5,41. — [65]

magnatus, -i v. magnati, -orum m. homo eminens — előkelő (a dignitate: publicus rei publicae v. regni officialis — királyi v. állami tisztviselő; b ope: ditissimus, latifundii dominus — mágnás).

a Cum in multitudine populorum gloria consistat regum, et in eius numerositate magnatorum potentia gloriatur: 1249 *CD Arp.cont.* VII p.281. **b** Nunc enim apud quosdam magnatos principes inter arma prandendum est. ... Cernas diversorum poculorum ordines, aciem ordinatam putes: ANDR. PANN. p.38. — [2]

magne vide magis

magnes, -etis m. metalli genus, quod vim ferri attrahendi habet — mágnés.

Quia stella maris ... habet virtutem attrahendi ferrum et adamantem ... et patet ad experientiam in horologiis factis de magnete: PELB. TEM. *Stell.* p.105^r. — [1]

magniduco vide duco et magnus

magnifacio vide facio (Pars prima II B 4 cum gen. pretii; LLMAeH IV p10 1.36-49^a) et magnus.

magnifestus vide manifestus

magnificatio, -onis f. plus minusve theol.: actus laudibus extollendi — (fel)magasztalás.

Decebat ... ordinem divine sapientie, ut summus inter Iudeos persecutor ... converteretur ad testimonium ferendum Christo per universum mundum pro fidei magnificatione: PELB. TEM. *Pom.sanct.hiem.* L,G. Octavus honor (*sc. B.M.V.*) dicitur summi et singularis privilegii magnificatio (*cf. inferius*: cum inter omnes mulieres excellentibus benedicta fore praedicatur et magnificatur): *Id. Stell.* p.16^r. — [2]

magnificatus vide magnifico

magnifice adv. excellenter, eximie, magnopere — nagyszerűen, kiemelkedően, nagyon (a splendide — fényesen; b gloriose — dicsőségesen).

a Regalis ... celsitudo ... in quorum (*sc. subditorum*) quiete quiescit, locupletacione ditatur et sublimacione magnifice sublimatur: 1273 *CD patr.* VI p.195. Qui ... longe magnificentius eum (*sc. regem*) hospitarunt, quam domini palatinus et waywoda, quia bene centum flore-

ni auri fuerunt ex positi ad prandium illud: 1452 Sz 1910 p.561. — *Plus minusve theol.*: Isti sunt primi canonici, ... quos episcopus ... nutriebat eo, quod non essent alienigene, sed patriote, quatenus per eos ecclesia Dei posset magnificentius exaltari: *Leg. Gerh. maior* 10 (p.494). **b** Victoriā habitā magnifice et honorifice remeaturi coram omni multitudine exercitus nostri fratres ... litteras ... nobis exhibuerunt: s.1278/1330 *Mon. Str.* II p.90. Deinde ... / rex beatus / ... multis ... cum thesauris / magnifice recessit, / auro, argento, thauris / ab illis, quos oppressit: MÜGELN 30 (p.257). Nostros fideles ... a spoliis ... et oppressionum ... illacionibus potenter eripuit et magnifice liberavit ... dominus Styborius: 1406 Wenzel, *Stibor* p.132. — [8]

magnificentia vide vocem sequentem

magnificentia, -ae f. (magnificentia) animi v. status praestantia, virtutes eximiae, excellentia — nagyság, kiemelkedő tulajdonságok: **1** gener. (**a** animi magnitudo, generositas — nagylelkűség, nemesség [a usu latiore: liberalitas — jóindulat; **β** de regibus: munificentia, clementia, gratia — bőkezűség, kegy]; **b** splendor [vitae] — fény, pompa; **c** auctoritas, potestas — befolyás, hatalom); **2** titulus honorificus v. appellatio summorum regni magistratuum et ditissimorum — méltóságok címe v. megszólítása (**a** de regibus: maiestas, serenitas — felség; **b** de aliis magistratibus divitibusque: generositas, spectabilis nobilitas — nagyság).

1 a α Mansuetudinem igitur et patientiam hoc modo inimicis licet ostendere, simplicitatem vero et magnificentiam (μεγαλοφροσύνην) et bonitatem magis in amicis: IAN. PANN. *Plut. inim.* p.16. Demetrius ... foedere cum Rhodiis icto machinam penes eos reliquit et suae magnificentiae (τῆς αὐτοῦ μεγαλοφροσύνης) et illorum virtutis monumentum futuram: *Id. Plut. dicta* p.48. Infinita Dei maiestas sic est humiliata, ... interminata Dei magnificentia, quam nec celi capere possunt, adeo abbreviata (*sc. est*), ut in virginis ... utero clauderetur et natus fasciculā ligaretur: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XIX, D. Est ... ab ea (*sc. Buda*) ad fluvium descensus gravis adeo, ut ... gradus lapidei ad Danubium usque ... magnificentia regum positi sint: GAL. 31,5. **β** Regie convenit maiestati, ut in eos magnificentie sue dona specialiter extendantur, qui *etc.*: 1255 *Reg. Arp.* I p.330. Et si (*sic, recte*: etsi) magnificentia regia ad omnes subditos extendi debeat: 1260/XIV *CD Arp. cont.* XI p.478. Ut ... privilegium ... nostro privilegio confirmare de magnificentia regia dignaremur: 1270 *Reg. Arp.* II/1 p.95. Qui ... post tot fidelitates ... ampliora de magnificentia regia in ... donationibus perpetuis promereri debuisset: 1271 *CD Arp. cont.* VIII p.335. Cum in omni gente ex magnificentia regia soleat mansuetudinis benignitas exerceri: 1273/1428 *CD Károlyi* I p.8. Quod ... terram ... eisdem de regie benignitatis magnificentia donaremur ... perpetuo possidendam: 1274 *Reg. Arp.* II/2-4 p.93. Ut eos pristina nobilitati a iobagionatu dicte ecclesie ... absolvendo ... transferre de magnificentia regia dignaremur: 1275 *Ibid.* p.139. Fidelium nostrorum ... gratuitis obsequiis de regie benignitatis magnificentia occurrere ... tenemur: 1287 *CD Arp. cont.* XII p.455. Ut nos collaciones dictorum regum ... nostro dignaremur privilegio, reginali pietate et magnificentia confirmare: 1295/1401 *Ibid.* X p.181. De magnificentia ipsius

domini nostri regis confidentes ... auctoritate eiusdem ... scultetonatum Thyloni ... confirmamus: 1313 *Wéber, Podolin* p.38. Mihi in eis rebus, ad quas iamiam pro ... honore serenitatis vestre enitor, ad expertam magnificentiam regiam tutum refugium oblatum iri non dubitem: IOH. VITÉZ *Epist.* 31,6. — *De duce Venetorum*: Quocirca presumentes magna fiducia de religione, magnificentia atque equitate illius illustris dominacionis ... requirimus *etc.*: IOH. VITÉZ *Epist.* 79,4. — *Fere i.q. dignitas — méltóság*: Ideo veraciter possit dici de ipso, quod opus decoris ipsius, idest constitutio magnificentie et sanctitatis in ipso fuit aurum (*cf. inferius: fuit* mirabilis coniunctio istorum in viro magnifico): *Serm. Quinqueecl.* p.214. **b** Dum gloriam magnificentie regni tui perpendo, dum excellentiam nominis tui ... attendo: 1146 *MIÖG* 1888 p.374. Gulam atque Venerem ... cum luxuria ad omnem superabundantiam se extendat, pro quadam apud eos (*sc. iuniores*) magnificentia reputari videmus: GAL. 11,10. Pannonibus regibus mos erat ... domi parsimoniam, foris magnificentiam et liberalitatem amare: BONF. IV,7,73. **c** De potencie et magnificentie ipsorum presumentes iidem domini Detricus palatinus unacum fratribus ... quadam possessiones ... indebite occupare nituntur: 1401 *DL* 8665; *cf. Zsigm. oklt.* II,1198. **2 a** Quoniam ... misericorditer recordatus es nomini mei, ... gratias humiliter refero regali magnificentie tue: 1146 *MIÖG* 1888 p.372. Cum ... magister Syxtus ... nostra ... arduissima negotia ... ad honorem regie magnificentie ... procuraverit ... fideliter: 1264/1272 *Mon. Str.* I p.517. Licet idem ... apud nostram magnificentiam maiora mereretur: 1270/1390 *PRT* II p.337. <R>egii culminis magnificentia id requirit, ut *etc.*: 1274 *CD Arp. cont.* IX p.71. Receptis litteris vestre magnificentie misimus hominem nostrum ... 1280 *Reg. Arp.* II/2-4 p.258. Quia comes ... diversae clenodia regie magnificentie apta et congruentia nostre curavit presentare maiestati: 1287 *Ibid.* p.380. Supplicetis maiestati suae, velit ... illa magnificentia ... nuncium excipere: PETR. VÁRAD p.176. **b** Quod ... ipsi ... eosdem ad vestre citavissent presenciam magnificentie: 1323 *CD Zichy* I p.235. Litteras vestre magnificentie recepimus: 1339 *Haz. oklt.* p.218. Per suam magnificentiam petebamur reverenter, quatenus *etc.*: 1366 *Sopron tört.* I/1 p.140. Vestra noverit magnificentia nos litteras vestre magnificentie ... recepisse: 1438 *CD patr.* IV p.314. Nos ... vestrarum magnificentiarum et dominacionum mandatis ... obedire ... cupientes ... nostrum hominem ... duximus destinandum: 1450 *Ibid.* III p.385. Hec duxi eisdem vestris magnificentiis significanda: 1452 Sz 1910 p.559. Magnifice fidelis dilectel: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 13,1. Que s<pectabilitas> et m<agnificentia> vestra desiderat: *Ibid.* 24,2. Haec scripta sunt cognitioni vestrae magnificentiae: *Form. styli* II,88 (p.202). Habeat ... magnificentia vestra rem hanc ... commendatam: 1483 *Mátyás lev.* II p.263-264. Nihil magis cupimus, quam ... suae magnificentiae ... complacere: PETR. VÁRAD p.97. Scit magnificentia vestra nos semper sibi amicos fuisse: *Ibid.* p.100. Scit ... dignatio vestra, quibus verbis ... pro relevandis magnificentiae vestrae iacturis ... sunt aliquoties prolocuti: *Ibid.* p.166. Quae (*sc. nova*) m<agnificentia> v<estra> nobis significat: *Ibid.* p.175. Bene et feliciter valeat m<agnificentia>

vestra: *Ibid.* p.236. Literas magnificentiae vestrae accepimus: *Ibid.* p.248. Quam (*sc. occasionem*) magnificentiae tuae datam ipsa rerum experientia cognovimus: *Ibid.* p.256–257. Velit m<agnificentia> v<estra> illi ... omnia ... credere: *Ibid.* p.258. Causam ... nostram m<agnificentiae> v<estrae> commendamus: *Ibid.* p.278. Vestra noverit s<pectabilis> m<agnificentia> nos litteras eiusdem ... recepisse: 1497 PRT VIII p.542. Mandatis ... eiusdem vestre magnificentie in omnibus obedientes ... nostrum hominem ... duximus destinandum: 1509 *Héderváry oklt.* I p.515. Eidem ... Iohanni, ... quando equos dominorum plebanorum suae magnificentiae portavit per 10 dies, flor<eni> 2: 1521 *Qu. Kronstadt* I p.354. — [153]

magnifico, -are (magnificatus *mendose pro* magnificentatur: 1439 Teleki, *Hunyadiak* X p.77.) **1** *laudare* — *dicsér* (**a** *collaudare, magni facere, colere* — *nagyra bec-sül, magasztal, tisztel*; **b** *celebrare, praedicare* — *dicsér, dicsóít, hirdet*; **c** *subi. Deus: magnum (se) praebere, magnas res gerere* — *felmagasztal(ja magát), nagy tetteket visz végbe*); **2** *dilatate, magnitudinem alicuius rei augere* — *kibővít, (meg)növel* (**a** *ditare, dotare* — *gyarapít, gazdagít*; **b** *adiuvare, sublevare* — *segít, támogat*).

1 a Nicolaitę stuprum magnificent: GER. p.9. Ut magnalia Dei in me facta paternā v<estrā> ammonitione idem frater meus diligit, laudet et magnificet: 1146 *MIÖG* II p.376. Novit vestra discretio, quam gloriosum sit magnificari nomine, sed quam gloriosius magnitudinem nominis manu magnifica protestari: IOH. LEM. p.52. De isto coeco dicitur in evangelio, quod postquam illuminatus fuit, sequebatur Ihesum magnificans Deum: *Serm. dom.* I p.378. Illa fidelia singularique laude magnificanda obsequia: 1448 *CD patr.* III p.383. Episcopus ... una cum populi multitudine ... egerunt processionem ... laudando et magnificando Deum, qui glorificat sanctos suos etc.: IVAN. 6^f. *Maria* inter omnes mulieres excellentius benedicta fore predicatur et magnificatur: PELB. TEM. *Stell.* p.16^r. **b** Consulto geritur a principibus seculorum, quos terrenae gloriae principatus magnificat et exaltat, si etc.: 1269 *CD Hung.* IV/3 p.495. Propter que regnum regnancium roboratur et magnificatur et triumphat: s.1277 /XIV *CD Croat.* VI p.193. Ut rex ... benemeritos extollat laudibus, donacionibus efferat, commendacionibus magnificet gloriosis: 1281 *CD Arp. cont.* XII p.328. Quantis ... magnificentus clarificatusque sis victoriis, non satis digne praedicaverim: ANDR. PANN. p.1. Omnipotens Dominus vestram sanctitatem felicem ... conservet ... et eius nomen magnificet super omnes pontifices: PETR. VÁRAD. p.61. *Maiiores* servabant animum rectum mentemque virilem / conantes patrios magnificare focos: MART. THYRN. *Ad procer.* II,83–84. **c** Magnificavit Dominus misericordiam suam cum beato rege Stephano: SIMON KÉZA 44 (p.172); *Chron. saec. XIV.* 69 (p.318), IOH. THURÓCZ 263 (p.77). Quibus (*sc. rebus gestis*) divina clementia dexteram suam hoc tempore nobiscum magnificare dignata est: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 39,2. Saepe mecum reputans, quantum magnificaverit Deus misericordiam suam in vestra sanctitate: PETR. VÁRAD p.29. **2 a** Que omnia regna ornant et magnificent aulum (*sic ed., recte: aulam*): *Inst. mor.* 6. Illi vero, qui tantum ut nomen habeant, regnant, et populum devorent et tributa expetant seque magnificent,

... non reges, sed subversores sunt: GER. p.157. Nos ... de incremento status Strigon<iensis> ecclesie gaudentes et eam magnificare semper desiderantes ... conferimus *possessionem*: 1268/1382 *Mon. Str.* I p.550. Vos ... pro honore nostro ... magnificando ... anhelastis exhibere: 1403 *CD Zichy V* p.352. Regie maiestatis sublimitas ... licet ... omnium generaliter exaltacioni dignetur et utilitati prospicere eo, quod solii regalis decorem fidelitas custodita magnificat et observata extollit perseverancia in subiectis: 1406 Wenzel, *Stibor* p.134. Illi tamen amplioribus exaltandi sunt honoribus et clarioribus magnificandi titulis, qui etc.: 1453 Károly, *Fejér* III p.561. Nos vero exnunc in signum novi decoris et magnificate dignitatis sue ... superaddimus prioribus suis armis ... leonem integrum: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 9,7. **b** Cuius (*sc. Dei*) infabilis altitudo prudentie ... et si cunctos eius ministros magnificet et altis decoret honoribus: *Chron. saec. XIV.* 2 (V) (p.240). Quatenus medela postulati subsidii mendicantem magnificet et scholastica provisio protestetur ipsum esse studii zelatorem: IOH. LEM. p.64. Castra ... nonnullis predictis fidelibus ... nostris partem nostram ... tenentibus, fiventibus et magnificentibus ... dedisse ... perhibemur: 1404 *DRH* II p.184. Expedi principibus omni diligenciā intendere ... civitatibus magnificandis et fovendis: 1463 *Sopron tört.* I/5 p.77. Ipse enim, ... ut aput magnates amictum sibi quaerere et se promovere possit, de lite minima lites succedere et adaugere magnificareque consuevit: *Form. styli* II,176 (p.256). Nullus dominus adeo magnificat vel exaltat servos, quemadmodum Deus ipse suos: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* IV,B. — [40]

magnificus, -a, -um (magnificium *pro* magnificentum: PETR. VÁRAD p.216; magnificentus: 1437 *Sopron tört.* I/3 p.137; magnificentus: 1343 *Mon. Str.* III p.508 et 1358 PRT II p.440; *scribitur per siglas v. litteras contractas*: 'm': PETR. VÁRAD p.258; 'mgfcus' (*i.e. m<a>g<ni>f<i>cus*): 1494 *Brüsszeli okmt.* p.16.) **1** *de hominibus: famā, potentiā sim. spectandus* — *kiemelkedő* (**a** *gener.: insignis, praeclarus* — *hires, kiemelkedő, rendkívüli*; **b** *spec. ut titulus honorificus summorum regni magistratuum potentumque: sublimis, spectabilis* — *nagyságos, felséges* [**a** *dicitur de rege, duce sim.*; **β** *dicitur de magistratibus potentibusque; γ* *dicitur de aliis*; **δ** *cum diversis iuxtapositis*]); **2** *de rebus: praecipuus* — *különleges* (**a** *grandis, excellens* — *nagyszerű*; **b** *uber* — *gazdag, bő*; **c** *liberalis, clemens* — *nagylelkű*).

1 a Pueritiam vestram expendistis inter magnificos et munificos viros: IOH. LEM. p.53. Magnificum ... ad hec ipsa curanda auctorem emigrasse de medio dolebamus: IOH. VITÉZ 36,5. Magnifico equiti et excellentissimo iuris consulto ... oratori ... regis Sicilie, amico nostro salutem: 1477 *Mátyás lev.* I p.362. Miserat ad nos maiestas vestra suum oratorem magnificentum et laudabilem virum Gelbeg: 1478 *Ibid.* p.381. **b a** Auctoritate et concessu ... regis magnifici omniumque magnatum regni ... construxi monasterium: 1121/1420 *Dipl. Hung. ant.* I p.411. Veterum auctoritas ... in regibus ac magnificis ducibus ... largiciones ... laudibus extollens lacius commendavit: 1200 *CD Arp. cont.* XI p.74. Scriptum sigilli nostri munimine iussimus roborari ... regnante magnifico Hungarie rege Andrea: 1209 *Mon. Str.* I p.194.

Cum essemus inquisitores terrarum ... a magnifico rege Bela constituti: 1237 *Haz. oklt.* p.4. Dominus Fredericus, Romanorum imperator magnificus ... Italiam ingredi se potenter ... accingat: 1237/XIX *CD Slov.* II p.16. Cum nobilis vir, comes Thomas ... domino regi Colomano, magnifico duci Slavonie ... diversa obsequiorum genera curasset ... exhibere: 1267/1270 *Mon. Str.* I p.541. Cum olim magnificus princeps, dominus Bela, quondam rex Hungarie ... monasterium ... construi fecerit: 1274 *Ibid.* II p.28. Ergo Hungari (*sic, recte var.: Hungariae*) regem magnificum tamquam filium sancte (*sic*) ecclesiae catholicae sibi postulavit ... in auxilium (*sc. Germaniae rex*): SIMON KÉZA 74 (p.185). Mediantibus litteris serenissimi et magnifici principis, domini Ladizlai quondam illustris regis Hungariae felicis recordationis: 1331 *Reg. Arp.* II/2-3 p.431. Nos Oliverius ... magister tavarnicorum excellentissimi et magnifici principis, domini Lodovici ... regis Hungariae *etc.*: 1347 *CD Arp. cont.* XII p.648. Bellum grave illatum est non vectigalibus tuis, magnifice imperator, sed fidei consortibus: IOH. VITÉZ 7,19. β Quem ... agnovimus ... ad magnificum virum, dominum Hermannum comitem de Gorichia ... venisse: s.1200/1571 *CD Croat.* II p.359. Questio ... sopita fuit per sententiam viri magnifici, R<olandi> palatini, comitis Poseniensis: 1256 *CD Arp. cont.* XI p.427. Considerando ... merita fidelis nostri dilecti, magnifici Stephani filii condam Hoholth, regni nostri Slavonie bani ... castra ... eidem ... donavimus: s.1278/XVIII *CD Croat.* VI p.239. Iohannes palatinus ... pro se et pro fratribus suis viris magnificis ... proposuit, ... quod *etc.*: 1281 *CD Arp. cont.* IX p.312. Iuxta ordinacionem ... magnifici viri, Mathey, tunc palatini ... totam summam dampnorum ... remisimus: 1287 *Mon. Str.* II p.223. Dominus Albertinus, dux totius Slavoniae, ... vir magnificus ... ex suis inclitis actibus honorandus *sc. videtur*: 1292/1301 Zimmermann, *Urkb.* I p.193. Cum iuxta tenorem litterarum magnifici viri, domini Mathei palatini Petrus ... et Gregorius ... Myko ... traxissent in causam: 1312 *Haz. oklt.* p.186. Datum (*sc. est diploma*) ... magnificis viris, Mykch bano totius Slavonye, ... Demetrio magistro tavarnicorum nostrorum ... et aliis quampluribus comitatus regni tenentibus et honores: s.1327/1392 *PRT X* p.550. Ex ... iudiciaria licencia magnifici viri, comitis Pauli, iudicis curie serenissimi principis, ... Karoli ... regis Hungariae ... in talem devenimus ... unionem, quod *etc.*: 1337 *Ibid.* p.551. Magnifico principi, Villermo Drugeth palatino ... conventus ... oraciones pias in Domino ac devotas (*sc. scribit*): 1339 *Haz. oklt.* p.218. Quia idem capitulum ... propter potentiam magnifici viri, Stephani woyvode Transsilvane (*sic*) ... iustitiam suam prosequi non potest: 1346 *Doc. Val.* p.110. Datum (*sc. est diploma*) ... magnificis baronibus, Nicolao palatino, ... Nicolao ... woyvoda Transilvano *etc.* ... et aliis quampluribus regni nostri comitatus tenentibus et honores: 1351 *DRH* II p.140. Quod ... virum magnificum, dominum Nicolaum palatinum cum ceteris ... regni proceribus in Wzuram destinaramus: 1366 *Mon. Str.* III p.106. Quod viri magnifici, Emericus palatinus et Stephanus woyvoda Transilvanus, fideles nostri ... in nostre serenitatis conspectu comparentes (*sc. fuerunt*): 1376 *CD Arp. cont.* XII p.222. Quibus (*sc. obsequiis*) fidelis noster dilectus, magnificus vir, do-

minus Stiborius de Stiboricz, comes noster Poseniensis ... nostre maiestati ... studuit complacere: 1390 Wenzel, *Stibor* p.59. Castellanus ... in figura magnifici viri, ... vaivode Transsilvanensis *ac iudices nobilium litteras dant*: 1404 *Zsigm. oklt.* II,2997. Datum (*sc. est diploma*) ... regni ... nostri anno vigesimo ... magnificis viris, Nicolao de Gara regni Hungariae palatino, Iohannes ... et Iacobo ... wayvodis nostris Transsilvanis ... aliisque quampluribus regni nostri comitatus tenentibus et honores: 1409 *Mon. herald.* I p.33. Datum (*sc. est diploma*) ... magnificis Mathyus de Palocz predicti regni nostri palatino, spectabili et magnifico Hermanno, Cilie ... comite ... totius regni nostri Slavonie bano *etc.* ... regni nostri comitatus tenentibus et honores: 1435 *DRH* II p.275-276. Magnifico domino Iohanni de Hunyad, regni Hungariae gubernatori ... orationum suffragia devotarum (*sc. precantur canonici*): 1450/1786 Juhász, *Tschan.* p.289. Quam (*sc. conventionem*) cum magnifico Iohanne wayvoda, principali post Deum tutore nostro ... habuimus: IOH. VITÉZ *Epist.* 11,3. Prioribus ... litteris ad magnificum dominum gubernatorem recenciores addidi: *Ibid.* 27,3. Cuius ... ecclesie ... decime aliqua ex parte in dominio magnifice fraternitatis vestre constitute esse dinoscuntur: *Id. Epist. var.* 32,1. Reverendus dominus meus Pataviensis ceterique magnifici et venerabiles college mei ... me referre paucis ... verbis decreverunt: *Id. Or.* 6,3. Quod magnifici domini gubernator et barones regni Bohemie ... sese interponere velint: *Ibid.* 8,4. Magnifice frater nobis honorande: IAN. PANN. *Epist.* p.79. Habes multos reverendos patres episcopos, magnificos principes, barones et strenuos milites, quorum *etc.*: NIC. BAR. 38. Quia nos declaratis (*sic ed., recte forsitan: declarante*) nobis fideli nostro magnifico N. de <ali> ianitorum nostrorum magistro intelleximus, quomodo *etc.*: *Form. styli* II,35 (p.172). Constituimus ... magnificum Emericum de Zapolya nuper thesaurarium nostrum partium illarum gubernatorem: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.71. Illi ... magnificos fideles nostros ... Udalricum liberum de Grafenegk et Gamredum de Fronaw ad nos destinaverunt: 1472 *Mátyás lev.* I p.278. Pro quibus rebus ad magnificum dominum cancellarium misisse te scribis: PETR. VÁRAD p.91. Magnifice domine et frater noster honorificentissime: *Ibid.* p.107. Quod ... iobagiones ... territoria possessionum magnifici Bartholomei Dragffy de Belthewk ac egregii Francisci Jakchy ... retinuerint: 1492 *Gyula oklt.* p.28. Exponitur nostrae maiestati in persona fidelis nostri, egregii Michaelis filii condam magnifici Francisci de Chak, quomodo *etc.*: 1493 *Ibid.* Magnifico d<omi>no Bartholomeo Draghfy wayvode ... pro salario sui wayvodatus ... dati sunt 1300 (*sc. floreni*): 1493-1494 Engel, *Gesch. Ung.* p.46. Cum ... prior ipse Auranae utroque titulo, spirituali scilicet et saeculari ... gaudeat, venerabilisque et magnificus in suo titulo scribatur, venerabilis utpote propter castitatem et regularem observantiam, magnificus siquidem tanquam baronum unus ob singularem militiam, qua magnifici generosique cordis esse debet *etc.*: *Tripart.* II,54(3). Quod magnifico Francisco Hedervary salvus conductus ... concedatur: *Art.1525.* 29 (p.586). γ Vobis, reverendissimo patri, ... preterea illustri principi, domino Alberto marchioni Brandenburgensi ac magnificis oratoribus principum ceterisque dominis ... magnas gracias habemus:

IOH. VITÉZ *Or.* 10,24. Cum magnificus Ioannes Emo miles ... domini Venetorum ... apud nos orator omnibus ... iam fere biennio interfuit: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.37. Magnifice vir nobis sincere dilecte: 1475 *Mátyás lev.* I p.319. Post convivium illud abs te, magnifice Laurenti, magnifice et splendide factum redeunti mihi domum ... nihil occurrit, quod etc.: NIC. MIRAB. p.353. **δ** Regnante S<tephano>, ... Laurentio vero illustri et magnifico viro curiali comite simulque Supruniensi existente quidam malus homo ... vi possederat terram: s.1171, a.1334 *PRT VIII* p.274. Grandis eminencium virorum fidelitas grandem apud illustres et magnificos remunerationis gratiam promeretur: 1244/1379 *CD Arp. cont.* VII p.152. Magnifico viro et honesto domino Ladizalo vaivodae Transsilvano ... capitulum ... debitae amicitiae ... continuum incrementum (*sc. precatur*): 1297 *Zimmermann, Urkb.* I p.206. Duae litteras privilegiales, unam excellentissimi et magnifici principis, domini Ladislai, olym incliti regis Hungariae etc. ... nobis demonstravit: 1366/1378 *Reg. Arp.* II/2–3 p.255. Nicolaus in sua et ... Laurentii personis quasdam duas literas, unam excellentis et magnifici principis, domini Andree condam regis Hungariae ... ac aliam etc. ... nobis demonstrarunt: 1368 *Zala oklt.* II p.20–21; *cf. Reg. Arp.* I p.88. Nos ... iudex curie serenissimi et magnifici principis, domini Sigismundi ... regis ... tenore presencium significamus, ... quod etc.: 1402/1412 *Juhász, Tschan.* p.235. Quod ... magister Iohannes, ... spectabilis et magnifici domini Hermanni, Cilie ... comitis et ... Slavonie bani cancellarius ab una, item Benedictus ... ab alia partibus ... nobiles viros ... adducere ... debuissent: 1435 *CD Arp. cont.* VIII p.170. Spectabilis et magnifice frater noster dilecte: IOH. VITÉZ *Epist.* 42,1. Serenissime princeps et magnifice imperator: *Id. Or.* 9,1. Spectabilem et magnificum Ioannem de Hunyad, perpetuum comitem Bistriciensem ... capitaneum generalem instituimus: *Decr.* 1454. 1. Magnifica et generosa domina in Christo sincere honoranda: 1459 *TT* 1901 p.219. Magnificis et potentibus dominis sexdecim viris reip<ublicae> Bononiensis gubernatoribus amicis nostris (*sc. mittuntur litterae*): IAN. PANN. *Epist.* (TSz) p.144. Magnificis et excellentissimis viris, dominis vexillifero iustitie et prioribus libertatis excelse civitatis Florentie ... salutem (*sc. rex precatur*): 1476 *Mátyás lev.* I p.340. Scripsimus nuper magnifico et spectabili domino, comiti Stefano, palatino regni: 1497 *Acta Beatr.* p.364. Generose et magnifice amice noster charissime: PETR. VÁRAD p.261. **2 a** Cum per nominis magnitudinem ad opera magna recipientem movemus: IOH. LEM. p.37. Ut ... ipsorum probitas aucta non algeat, dum ipsorum facultates fascibus intitulate magnificis optatum recipiunt incrementum: 1269 *Sz* 1906 p.627; *DI* 76148. Gesta magnifica proprios consueverunt promovere actores: 1292/1301 *Zimmermann, Urkb.* I p.193. Suscepi ... elargita illa munificencie regie dona ... gratiā splendoreque magnifica: IOH. VITÉZ *Epist.* 31,3. Que (*sc. sollicitudo*) ex capta ... magnifica illa regia urbe intima omnium fidelium precordia terebravit: *Id. Or.* 5,23. Oratores excellencie tue rei huius condicionem rimati de tuo pio ... animo ... disseruerunt, magnifico videlicet et prudenti sensu aperientes multis rationibus et exemplis, quid ... nobis ... agendum ... foret: *Ibid.*

7,37. Testes sunt magnificae baronum domus et infinitae nobilium altis dotibus ... exaltatae familiae: NIC. BAR. 12. Rex fuerat Stephanus iuste qui rexit habenas / Pannonicae gentis iureque magnifico: MART. THYRN. *Ad procer.* II,271–272. **b** Novit vestra discretio, quam gloriosum sit magnificari nomine, sed quam gloriosius magnitudinem nominis manu magnifica protestari: IOH. LEM. p.52. Licet regalis pietas manum magnificam porrigere debeat universis, illos tamen etc.: 1291/1344 *CD Croat.* VII p.64. Dominus Verone ... recipiens (*sc. regem*) cum honore et magnificis muneribus decoravit: IOH. O.M. 158 (p.149). Quo (*sc. tempore*) cum domino imperatore ... a vobis magno honore suscepti et magnifica liberalitate tractati fuimus: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 19,2. **c** Quod huius propicie mentis et magnifici animi non modo propositum, sed et ardorem suscepisse videris: IOH. VITÉZ *Or.* 7,14. — [275]

magniloquentia, -ae f. ineptiae, ostentatio — *fecsegés, kérékedés.*

Paulus Aemilius, ... cum offendisset in castris plurimum confidentiae et magniloquentiae (λαλιάν) hominum temere imperitantium et satagentium, praecipit, uti quieto animo essent etc.: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.70. — [1]

magniloquus, -a, -um verbis sublimibus conveniens v. *metaph.*: magnificus, sublimis — *magasztos szavakhoz illő v. metaforikus értelemben: magasztos, magasróptú.*

Quare nunc hilari susceptes fronte refertum / magniloquis numeris, candide lector, opus: VALENT. CYB. *Carm.* I,13–14. — [1]

magnimitas vide magnanimitas

magnitudo, -inis f. (magnitudo; *nonnunquam generis masculini*) qualitas v. condicio magna alicuius rei — *nagytság*: **1** *proprie: dimensio, amplitudo — kiterjedés (a ambitus, moles, spatium — nagy méret, kerület, tömeg, terjedelem; b modus, qualitas, vis, copia — mérték, mennyiség); 2 transl. (a vis, pondus, momentum — jelentőség; b auctoritas — tekintély, hatalom; c ut titulus v. allocutio honorificus praecipue regum, nonnunquam summorum magistratuum potentumve: dignitas, maiestas, magnificencia — méltóság, felség, nagytság).*

1 a Peribetur (*sc. ecclesiae*) ... luna eo, quod in quibusdam nonnumquam minorari dignoscatur, ... quemadmodum luna ex magnitudine mense, quae nunc bicornis, nunc sectilis, nunc media, nunc plena videtur: GER. p.67. Tanta magnitudo (*sc. Solis*) quo capietur loco?: *Ibid.* p.75. Non enim sumus in nube, quanquam per magnitudinem nubium gradiamur: *Ibid.* p.89. Idem ... dixerunt se ... debere ... unam ydriam mellis, magnitudinis trium palmarum virilis manus ... solvere annuatim: 1269 *PRT X* p.532. Pervenit (*sc. rex Attila*) ... Aquilegiam, cuius magnitudine circumsperta stupefactus se confusum reputabat, si etc.: SIMON KÉZA 15 (p.157). Idem ... inchoavit aliam ecclesiam, que priorem sua magnitudine circumcinxit et pulchritudine exuperat: *Chron. Zagr. prol.* (W) (p.205). Opus ... quendam Bohemum instar gygantee magnitudinis corpus habentem in certamine ... prostravit: *Chron. saec. XIV.* 101 (p.365). Cum regnum illud ... magne dignitatis sit, celebritate refertissimum, magnitudine amplissimum: IOH. VITÉZ *Or.* 2,37. Caesar ... parcere se dixit civitati primum quidem ob magnitudinem (διὰ τὸ μέγεθος) et speciem, deinde ob conditorem Ale-

xandrum: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.83. Magnitudini animi eius respondet corporis robor, quamvis mediocri sit statura, capitis magnitudine ... prae se fert fortissimi viri prudentiam: PETR. RANS. *Epit. Io. Corv.* 63. **b** Cum istud (*sc. donum*) habito respectu ad meritorum suorum prerogativam et servitorum magnitudinem exiguum reputemus: 1264/1272 *Mon. Str.* I p.517. Hominem a somno naturali septem solent excitare, scilicet ... operis grandaevas i.e. magnitudo, clamoris audibilitas etc.: *Serm. dom.* I p.23. Porro que (*sc. liberalitas*) sola nostrum plerumque miserata labores delati favoris magnitudini superstitem sedulo equavit affectum: IOH. VITÉZ *Epist.* 62,1. Cum homo pauper malum ei attulisset eximiae magnitudinis (μῆλον ὑπερφύς μεγέθει): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.35. *Eraminondas* volens convincere magnitudinem stragis (τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς) eorum ... concessit etc.: *Ibid.* p.63. Cum Faustus ... ob magnitudinem foenoris (διὰ πλῆθος δαυείων) aulae sua proscrisisset: *Ibid.* p.80. Si ... in aliquo locorum orbis terre auctoritas et magnitudo hominum hoc tempore necessaria est, hic certe pernecessaria: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.41–42. Cum ... destructum laceratumque assiduo laborum et imbrum magnitudine exercitum nostrum refecissemus: 1480 *Mátyás lev.* II p.91. **2 a** De magnitudine consilii (*titulus septimae partis operis*): *Inst. mor.* 7. Deus ... angelum suum descendere fecit ... ad ostendendam potenciam suę deitatis et magnitudinem: GER. p.2. Cum per nominis magnitudinem ad opera magna recipientem movemus: IOH. LEM. p.37. Gubernator ... debeat ... exercitari ... exigente magnitudine rei per se contra hostes: 1446 *DRH* II p.358. Que (*sc. dissensio*) ab exiguis profecta iniciis eo crevit, quod recte, ut aiunt, magnitudine laborat suā: IOH. VITÉZ *Epist.* 27,24. Quos ... magnitudini rerum tractandarum idoneos existimavi: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.37. Quemadmodum ipsa negotiorum magnitudo requirit: *Ibid.* p.63. **b** Una autem plenitudo indifferens, ut eadem magnitudo omnia implens, quamlibet dicatur plenitudo et plenitudo atque plenitudo: GER. p.153. Ab homine non potest capi (*sc. S. Spiritus*), quanquam omni magnitudine maius, id est universalis magnitudo et principalis eminentia: *Ibid.* p.167. Quem magnitudine animi et consilii privatis in rebus vehementer occupatum viderem: GEORG. POLYC. *Epist.* 3. **c** Si pietatis magnitudinem ... advenientibus (*sic, recte: adeuntibus*) fidelibus digne postulata largimur: 1009/1295 *Dipl. Hung. ant.* I p.52. Ex suscepto regie magnitudinis culmine omnium nostrorum fidelium iura ... inconcussa ... servare tenemur: c.1197 *CD Croat.* II p.288. Regie magnitudinis incumbit officio dispersa colligere: 1238 *CD Slov.* II p.30. Quod iidem ... nos ... iuxta nostre magnitudinis decenciam honeste procurabunt: 1251/1271 *CD Arp. cont.* XII p.691. Damianus ... humiliter nostre magnitudini supplicavit, ut etc.: 1254/1399 *Reg. Arp.* I p.315. Vestram rogo magnitudinem toto posse, ... quatenus etc.: 1263/1322 *CD Croat.* V p.266–267. Noverit ... vestre dominacionis magnitudo, quod etc.: 1280 *CD Arp. cont.* IX p.264. Quare magnitudinem vestram requirimus, ... quatenus etc.: 1286 *Mon. Str.* II p.422. Litteras vestre magnitudinis recepimus: 1292 *CD Arp. cont.* X p.81. Quod ... nobilis vir ... ad sui regii magnitudinis (*ed.: így i.e. sic*) accedendo presentiam ... comprobasset etc.: 1322 *CD And.* II p.30.

Nos igitur iustis ... petitionibus vestre magnitudinis (*i.e. praefecti provinciae Transsilvaniae*) annuentes ... unum ex nobis ... duxissemus destinandum: c.1391 *Doc. Val.* p.411. Litteras vestrarum magnitudinum (*sc. magistratus summi regnum gubernantis*) ... noveritis ... recepisse: 1451 *CD Károlyi* II p.286. Id a magnitudine vestra (*sc. a magistratu civitatem gubernanti*) petam, quod etc.: IAN. PANN. *Epist. (TSz)* p.144. — *Dicitur de Deo*: Ut quanto plus nomen divine magnitudinis debet extolli, tanto plures suis serviciis salubriter adaptentur: 1232 *CD Croat.* III p.370. — [80]

magnivolus, -a, -um *ambitione cupiditateque crescendo plenus, altiores gerens spiritus* — *nagyratörő, nagyralátó*. Ladislaus ... rex illustris, animosus ac magnivolus ... processit contra ipsos bellaturus: SIMON KÉZA 75 (p.187). — [1]

magnopere *adv. (superl.: maxime et maximopere) valde, vehementer* — *nagyon* (**a** *pos.:* *admodum, valde* — *nagymértékben, nagyon*; **b** *superl.:* *summe, imprimis* — *fölkötebb, leginkább*).

a Idem ... castrum magnopere studuit suis sumptibus adornare: 1265/1504 *Mon. Str.* I p.521. Ubi aliquid a principe ... pro communi utilitate decernitur, eius profectu diligentie sollicitudo magnopere collaudatur: 1405/p.1526 *DRH* II p.219. Si culpa est vacantes pastoribus ecclesias negligere, satis putaverim huius me expertem culpe. Insteti enim magnopere, quominus id fieret etc.: IOH. VITÉZ *Epist.* 47,2. Iampridem sollicitatam sepe et magnopere ecclesie Colocensis provisionem quo studio et ordine ... consequi optaverim: *Ibid.* 53,1. Iuvat magnopere benivolencie mutue officia cumulare: *Id. Epist. var.* 14,1. O bellum magnopere extimescendum: GEORG. POLYC. *Or.* 9. Nec ego id tibi admodum commendo, nec emitti abs te in vulgus magnopere cupio: IAN. PANN. *Epist.* p.71. Nec vos magnopere hactenus gravare voluimus: 1488/? *Brüsszeli okmt.* I p.6. Hoc igitur magnopere opto a vestra sanctitate et oro: PETR. VÁRAD p.5. Negotium ducatus accepi iam esse in eo statu, ut non sit pro hac (*sic ed., supplendum forsitan: re ?; ed. prior: hoc*) magnopere laborandum: 1525 *Brod. Epist.* 47,1 (p.118). **b** Iuxta magni oratoris nostri sententiam par est omnes omnia experiri, qui res magnas et magnopere expetendas concupiverunt: IOH. VITÉZ *Epist.* 1,36. Hec et talia ... cogitanti adhortacio apostolica sapere potuerit, non quid religionem tantam ... in tanto ... pensi habuerit, ymo vere digne ac maxime quandoquidem nichil ad se mandari ... maius ... potuisse credit: *Id. Or.* 5,15. Ut sitis in laudem bonorum, ulcionem vero malorum et maxime hostium fidei: *Ibid.* 6,17. Utraque – sancte fidei et fidelium – tutela tuo imperiali debito quam maxime conveniens: *Ibid.* 9,22. A ... Deo maximopere commendata est abstinentia: VALENT. CYB. *Laud.* 194. Hic (*sc. fluvius*) maximopere piscosus est: TAUR. *Index* 117. — [24]

magnus, -a, -um (*comp.:* *maior, -ius; superl.:* *maximus, -a, -um; magius pro maius*: 1526 *Ratkoš, Dokum.* p.215; *magno pro manu*: HARTV. 23 (p.431); *maiorum pro maiorem*: 1269/1270 *CD Croat.* V p.518, *sed recte: CD Arp. cont.* XI p.587; *moioris pro maioris*: 1271 *CD patr.* VI p.181.)

I adi.: **A** *proprie: 1 de spatio* (**a** *gener., de quantitate: grandis* — *nagy* [*kiterjedésű, terjedelmű, mennyiségű*] *stb.*; **b** *latus* — *széles, tágas, terjedelmes*; **c** *altus* — *magas*; **d** *longus* — *hosszú*); **2 de tempore** (**a** *diu*

turnus — hosszadalmas, huzamos; **b** aetate provectus — előrehaladott korú; **c** antiquus, priscus, vetus — [ős]régi); **3** de numero: multus — bőséges, nagy (lét)számu, sok, számos; **4** de pondere: gravis, ponderosus — súlyos, nehéz. — **B** transl.: **1** gener.: egregius, insolitus, praestans, singularis — kiemelkedő, rendkívüli (**a** de hominibus [**a** respectu auctoritatis v. existimationis: gravis, insignis, spectatus — jelentékeny, tekintélyes; **β** praevalente sensu sociali: amplius, dives, genere nobili ortus — előkelő, nemes]; **b** de actibus rebusve incorporeis; **c** de rebus corporeis); **2** sensu strictiore (**a** amplioris momenti, arduus, grandis, principalis [dicitur etiam saepe sensu iur., can., eccl., liturg. et sim.] — fontos, jelentős, fő- [**a** gener.; **β** iur.: 'causa (v. iudicium) maior (v. maius)' i.q. causa publica — büntetőügy v. -per; **γ** eccl., liturg. et can.; **δ** de magistratum titulo officioque]; **b** constans, firmus, stabilis — erős, elszánt, szilárd; **c** difficilis, laboriosus — nehéz; **d** gravis, periculosus — súlyos, veszélyes; **e** acris, ardens, vehemens — heves; **f** carus, pretiosus — értékes, drága).

II subst. v. usu substantivi: **A** de hominibus: maior, -oris m.: **1** respicitur tempus v. aetas: gener. plur. (**a** senior[es] — idősebb[ek], öregebb[ek]; **b** prior[es], proavus [proavi] — elődök, ős[ök], régi[ek]); **2** respicitur status v. dignitas (**a** senatus regii, civitatis sim. particeps — királyi, városi stb. tanácsstag, ország-, város- stb. nagy; **b** dives, locuples, opulentus auctoritateque excellenti praeditus — előkelő); **3** respicitur officium seu munus (**a** gener.: praefectus, praepositus, superior — előljáró, feljebbvaló; **b** qui munere aliquo in possessionibus regis fungitur [**a** magistratus v. officialis arcium regalium — a királyi vár tiszttel(viselő)je; **β** praefectus servorum ministrorumve certis condicionibus ad servitia obligatorum plus minusve prominens — szolgáltató vagy szolgáltató(népe)k alacsonyabb v. magasabb fokú előljárója]; **c** praepositus coloniarum communitatumque hominum iurisdictione praeditus — települési előljáró; **d** praefectus militum — katonai parancsnok); **4** quoad nomina propria 'Magna' et 'Magnus' vide K. Fehértói: Onomasticon Hungaricum. Nomina propria personarum aetatis Arpadianae (1000–1301). Budapest 2004 p.507. — **B** de rebus: magnum, -i v. maius, -oris v. maximum, -i v. potius magna, -orum, maiora, -um et maxima, -orum n.: **1** respectu praemiorum: plus v. plura praemium v. praemia — több jutalom; **2** respectu actuum: actus eximii, fortes, memoria digni — bátor, emlékezetes, jelentős, kiemelkedő tettek; **3** respectu ponderis v. momenti: negotia gravia — fontos ügyek; **4** plus minusve in malam partem: res graves periculosaeque — súlyos, veszélyes dolgok. — **C** usus adverbiales: **1** 'magnum' i.q. per longum spacium — hosszan; **2** 'ad maius' v. 'ad maximum' i.q. maxime, summum — legfeljebb; **3** 'in maiori' i.q. extensioem in modum — nagyobb v. kiterjedtebb mértékben; **4** in constructione verbali (**a** ut gen. pretii: 'magni aestimare, ducere, facere, habere' sim. i.q. observantia colere — nagyra becsül, értékel, tart stb.; **b** ut abl. pretii: 'magno mercari' sim. i.q. caro pretio emere — drágán vesz, vásárol).

I A 1 a Confirmo ... archiepiscopo ... villam ... incipiendo a Mazera ... et inde versus orientem recto tramite per Stinizam in longum ad magnas macerias: 1158 /XVIII CD Croat. II p.86. Qui ... persolvere debent tributum, hoc est: bos I, porci magni II, ... porcelli X:

s.1171/1334 PRT VIII p.275. *Terminus rursus veniens ad rus, ubi positus est magnus lapis: Ibid.* *Terminus protenditur deinde per flumen ... tendens usque ad magnam metam: 1181 Györffy, Chartae p.79.* *Erat enim ... secundum phisonomiam (sic) leonis magnas habens extremitates, statura quippe procerus etc. (sc. rex): Leg. Lad. 3 (p.517).* *Quilibet illorum novem cubulos vini cum magno cubulo persolvat ... monasterio: 1208/1359 Urkb. Burgenland I p.54.* *Bela tertius ... de thesauro regie celsitudinis viginti milia salium magnorum ... monasterio vestro contulit annuatim: 1233 Reg. Arp. I p.161.* *In agris sunt IIII cumuli antiqui et magni, ... inde per plurimas metas in diversis locis positas antiquas et magnas cadit (sc. terminus) in presignatum locum: 1234 PRT VIII p.283.* *Quilibet ... tria pondera argenti decimae combustionis et cum magna statera solvere teneantur: 1248/1421 Zimmermann, Urkb. I p.77.* *Aliquae naves sive magnae sive parvae ex ista parte (sc. fluvii) secantur: Ibid.* *Tentorium meum magnum ... et aliud tentorium minus ... vendantur per executores: 1277/1331 Mon. Str. II p.72.* *Ubi est quidam lapis magnus in medio eiusdem fluvii existens pro meta assignatus: 1279 CD Arp. cont. XII p.276.* *Rex ... Boemorum ... in confinibus Hungariae laceraverat in diversis locis maximam (var.: mixtam) portionem: SIMON KÉZA 74 (p.185).* *De qualibet carina seu nave magna dimidiam marcam, de mediocri vero vel parva unum fertonem (sc. trubitarii recipiant): 1289 Zimmermann, Urkb. I p.161.* *Iidem carpentarii ... vultas omnes superiores et receptacula omnia incipientes ab oriente usque finalem vultam ab occidente supra magnum ostium elevatam ... reparabunt: 1291 Ibid. p.179.* *Quia predicti nobiles ... magnas terre particulas ... sibi statui facere voluissent: 1366 Doc. Val. p.187.* *Quia ... Olachi ... magnam particulam terre ... ad predictas possessiones ... applicare voluissent: 1371 Ibid. p.168.* *Quod ... filii condam Karachini ... per ... reambulacionem et metarum innovationem de terra possessionis ... magnam partem occupassent: 1389 Ibid. p.354.* *Iidem carpentarii de cornu a meridie supra magnam fenestram elevato ... vultas ... reparabunt: Ibid.* *Item lego eidem ... unum pulvinar magnum vulgariter 'derekal' dictum: 1400 Haz. oklt. p.330.* *Pro asseribus magnis proprie 'dylen' ad pontes et ligna magna, trabes solvimus in die Crucis den<arios> 150: 1426 Fejérpataky, Szám. p.211.* *Quicumque res maiores, videlicet equos, boves, ... quibus sine necessitate carere possent, abstulerint etc.: 1427 DRH II p.245.* *Iuxta quem ... ryvulum unam maximam antiquam metam reperissent: 1430 Bártfai, Pest p.161.* *Ut denarii maioris nove monete ... denarii pro tempore currentes nominarentur: 1432 DRH II p.255.* *Sed cudantur obuli in eadem lega, qua ipsi maiores denarii cuduntur: 1439 Ibid. p.289.* *De uno magno vino in tributo Titulensi solvissent denarios decem ... et similiter de medio vino iacente decem, de stante autem nihil solvissent (cf. inferius: quod ... tam a maiori, quam minori vase vini solvissent denarios decem, ... de stante autem vasculo nichil solvissent): 1450 Varga, Szeged p.239.* *Cuius fama longius, quam vite humane spacium est, protenderetur, maxima quoque pars eius in memoriam futuram ac posteritatem prominebit: IOH. VITÉZ Or. 3,27.* *M<arcus> Curius conquiritibus de eo nonnullis, quod agri bello parti modicam partem vi-*

ritim populo divisisset, maiorem (ὀλίγον ... τὴν δὲ πολλήν) rettulisset in publicum, optavit *etc.*: IAN.PANN. *Plut. dicta* p.65. Postridie cum Pyrrhus maximum (μέγιστον) ad hoc disposuisset elephantum: *Ibid.* p.65–66. Caesar ... accepto, quod Alexander duos et triginta natus annos magna iam orbis parte (τὰ πλείστα) potitus dubitaverit, quid esset reliquo tempore acturus, mirabatur *etc.*: *Ibid.* p.84. Scit ... magnificentia vestra maiorem partem decimarum nostrarum esse inter Rascianos: PETR. VÁRAD p.127. Figuram rectarum alia maxima et est figura quadrangulo corpore formata: MONET. p.D,5. — *Iuris etiam auctoritate amplioris momenti subintellecta*: Quia sigillum maius ad presens non habemus, sigillum nostrum minus presentibus duximus apponendum: 1243 *Mon. Str.* I p.355. Quarum (*sc. ordinationum*) prima ... Ladislai regis ... maiori suo sigillo a tergo consignata ... denotasset, quod *etc.*: 1424 *Reg. Arp.* II/1 p.129. Quasdam litteras privilegiales ... Ladislai regis ... sub maiori suo sigillo dupplici confectas ... presentasset: s.1437 *Ibid.* II /2–3 p.152. — *In imag.*: Et finem (τὸ τέλος *i.e. denique*) magnum circa ipsum demonstrat <philantropiae> id est amoris hominis pelagus (τὸ μέγα περὶ αὐτόν ... πέλαγος): CERB. *Ioann.* I (p.7). **b** Locus est alius, qui dicitur Huluoodi procedens ab eodem lacu ... usque ad angulum 'aruk' et postea usque ad Seg ac deinde ad Úrsa, inde vero ad magnum lacum: 1055 *Dipl. Hung. ant.* I p.150. Habetur ibi unum aratrum cum tribus mansionibus et sex domibus piscatorum, piscina bona et magna: 1061/XVII *Ibid.* p.172. In Gagogh ... curtem meam et duo aratra, ibidem tres mansiones vinitorum cum una maxima vinea ... contuli Sancto Iacobo: *Ibid.* p.173. In quibus terminis ... abbas ... homines locare poterit, longi enim latique sunt et magni: 1075/s.1217 *Ibid.* p.214. Dedi predia duo in Paca, alterum maius, alterum minus: 1121/1420 *Ibid.* p.412. Ipse cum exercitu ... venit in solitudinem magnam: *Leg. Lad.* 6 (p.520). Scythia igitur maxima terra est: P.MAG. 1 (p.34). Cepit dux donare suis fidelibus loca et possessiones magnas: *Ibid.* 30 (p.71). *Terminus* distingeret ... possessionem ... a terra Chestue, includendo tamen magnam sillvam possessioni: 1255 *Mon. Str.* I p.423–424. Ubi fluvius Glauniche minor coniungitur maiori fluvio Glauniche: 1256 *CD Croat.* V p.13. Quod ... particulam terre ... cum quadam sessione iuxta magnum portum fluvii Harnad ... existentem ... vendidissent: 1300 *CD Arp. cont.* X p.395. De vineis ... residuum ... tollitur ad magnum cultellum: *Stat. Zagr.* I,52 (p.46). *Terminus* perveniret ad locum, ubi Kisseb Ilulnuk caderet in magnum Ilulnuk, ... exinde ... transiens Kisseb Ilulnuk perveniret ad unam magnam vallem: 1389 *Doc. Val.* p.351. Ordo molendinorum magnae aquae, ... item sequitur ordo mediae aquae *etc.*: c.1442–1443 Fejérpatak, *Szám.* p.625. Quatenus illius prime et maioris tue hereditatis possessionem ... pede quoque et manu felix contingas: IOH. VITÉZ *Or.* 1,57. Quod (*sc. regnum*) amplissimum ex utroque parente augusto accepisti, maius atque auctius pares posteris relinquere: *Ibid.* 1,83. Quantum ... in amborum corde devotionis ... ardor extiterit, inter alia fidem faciunt sumptuosa maximorum templorum aedificia: NIC.BAR. 17. — *Nota nomina geographica*: Iuxta aquam maioris Alpar Sancti Benedicti terminus est: 1075/s.1217 *Dipl. Hung. ant.* I p.216. Piscaturam ... a

portu Meger usque ad magnam insulam (*i.e. hodie Csepel*) regis ... eisdem litteris feci roborari: 1148/1253 *Mon. Budapest* I p.3. Dux Arpad ... descendit iuxta Danubium usque ad insulam magnam: P.MAG. 44 (p.88). Scegen de villa Geken impeciit Andream de villa maioris Geken: *Reg. Var.* 82. Que (*sc. metae*) perveniendo ad magnum Danubium a terra villarum Chun et Vruzwar per eundem Danubium separantur: 1258 *PRT* II p.306. Quam (*sc. terram*) olim Salomon ... a terra magne ville Palugia distinctam tenebat: s.1273/1358 *CD Arp. cont.* IX p.17. Terram Zelynych nomine in maiori Posenio existentem ... capitulo ... donavimus: 1278 *Mon. Str.* II p.87. *Terminus* cadit ... in magnam Oryawycha et per ipsum magnum (*sic*) Oryaucha pervenit ad metam antedictam: 1288 *CD Croat.* VI p.626. Lampertus ... dimidiam partem ... terre sue ... ex permissione ... consanguineorum, scilicet filii Ders de Magno Naso (*cf. Györffy, Geogr. hist.* III p.179.) cum villa sua ... eidem possessioni proxime vicinantis *etc.* ... Nycolao ... confessus est se vendidisse: 1290 *CD Arp. cont.* IX p.531. Pratum suum magnum vulgo 'Nogreth' dictum: 1400 *Zsigm. oklt.* II,719. Scio, qualiter Gerecz maior et Waskapu, bona ecclesiae nostrae ... sunt ... de manibus nostris occupata et qualiter de illis bonis Kiss-Gerecz (*vox Hung. i.e. Minor-Gerecz*) < ... > et caetera bona continue desolata: PETR. VÁRAD p.189. **c** Sunt ... cruces auree III, ex his una magna habens pedem argenteum: 1121/1420 *Dipl. Hung. ant.* I p.364. *Terminus* ... inde ... de parvo monte ... ad magnum montem ... tendit: 1181/XVI *Reg. Arp.* I p.43. Erant corpore magni Scithici et fortes in bello: P.MAG. 1 (p.36). Ubi est magna arbor de populo, que vulgo dicitur 'narpha': 1237 *CD Croat.* IV p.40. Rex Cadan ... pervenit ad divitem Rudanam inter magnos montes positam Theutonicorum villam regis argentifodinam: ROGER. 20 (p.564). Syrlyz antedictus medietatem terre sue et palacii magni existentis retro ordinem camerarum Rubyni comitis ... vendidit eidem domine: 1265 *Mon. Str.* I p.526. Prope quam (*sc. metam*) est una magna pirus: 1265/1294 *Ibid.* p.530–531. Ubi ... ascendit (*sc. terminus*) in montem ad magnam arborem fagi cruce signatam: 1277 *CD Arp. cont.* XII p.195. Graecus unus magnus sicut gigans emittitur: SIMON KÉZA 42 (p.171). Meta ipsius terre ... revertitur ... < ... > ad magnum truncum 'tul': 1309 *Mon. Str.* II p.594. Ipsam particulam terre ... propter fenum et gramina magna ac arundines ... reambulare non potuissent: 1326 *Ibid.* III p.91. Quarum (*sc. metarum*) due essent sub magna illice et tertia sub minori: 1360 *Reg. Arp.* I p.306. In latere eiusdem montis subter quandam arborem magnam bifurcatam consisterit una meta: 1389 *Doc. Val.* p.351. Magnus erat, forma celsus, virtute coruscus (*sc. rex*): MART. THYRN. *Ad procer.* II,329. **d** In cuius (*sc. vallis*) angulo ad occidentem per magnum spacium ascendendo pertingit (*sc. terminus*) ad viam et ad metas: s.1093/1399 *Dipl. Hung. ant.* I p.282. Deinde progradiens (*sic*) per maiorem cursum fluvii magni pervenit ad ... villam: s.1209 *CD Croat.* III p.90. Per medium eiusdem lacus vadit (*sc. terminus*) in magna longitudine: 1228/1359 *CD Croat.* III p.291. Super eundem autem 'aruch' plurimi sunt cumuli in longitudinem maximi et et antiqui: 1234 *PRT* VIII p.283. Inde ascendit (*sc. terminus*) superius per eundem rivulum versus aquilonem tendendo per magnum terre spatium: 1250

Reg. Arp. I p.282. Dehinc ... proceditur in magno, maiori et maximo spacio, quod quidem spacium vel cuius spacii finis oculo vix potest capi vel comprehendendi: 1294 *CD Arp. cont.* XII p.554. Ipsi ... possessiones et terras ... quoad longitudinem earundem ad quatuor magna miliaria, ad longitudinem vero ipsarum ad duo similiter magna miliaria visu considerando se extendi reperissent: 1355 *Dl* 4483. Abhinc ad plagam occidentalem reflectendo in magna sylva iuniperiali per magnum spatium hincinde vergendo pervenissent ad magnam vallem: 1429 /1486? *Dl* 12097. — *Dicitur de via: 'via m.' i.q. via publica — országút:* Locus ... alius ... hic extenditur usque ad 'zakadat', inde ad magnam viam: 1055 *Dipl. Hung. ant.* I p.150. Habet ... ecclesia terram, quae duabus continetur viis, quarum una vocatur Ziget zadu, altera magna: *Ibid.* In latere montis *currit terminus* ... et hinc descendit in magnam viam, per quam itur ad Waradinum: s.1058/1403 *Ibid.* p.178. Que (*sc. terra*) pro marchia iuxta Ticiam vadit superius ... et inde cadit ad magnam viam Zoloch: s. c.1067/1267 *Ibid.* p.184. Meta vero huius predii incipit de villa Sid, unde protenditur magna via usque ad metas ville Tumoy: 1121/1420 *Ibid.* p.413. Terra ... ab oriente inhoatur de magna communi via: s.1171, a.1334 *PRT VIII* p.274. Vadit meta ad metam usque ad magnam viam: 1193 *OMO* p.54. De illa aqua vadit *terminus* ad quandam magnam viam: 1214 *Reg. Arp.* I p.94. *Terminus* vadit ad partem aquilonis ad magnam viam, quae ducit ad magnam viam Gylnychbanya: s.1246/1338 *Ibid.* p.251. *Terminus* pervenit ad magnam viam, quae 'berczut' dicitur: 1250 /XVIII *Ibid.* p.279. Meta terre ... ascendit ad montem usque ad magnam viam, que venit de Burun: 1250 *Ibid.* p.285. *Terminus* descendit per medium Ticie ... usque in portum seu transitum magne vie euntis per Ticiam de possessionibus ecclesie Agriensis: 1261/1271 *Ibid.* II p.121. Meta ... transit magnam viam, per quam itur de Strigonio in Budam: 1274 *CD Arp. cont.* IX p.574. *Terminus* iuxta ipsum fluvium eundo iungit magnam stratam: 1298 *Ibid.* X p.316. Prima meta inciperetur circa fluvium Rakus penes magnam viam Budam ducentem: 1352 *Bárfai, Pest* p.60. Exceptis dumtaxat magna et communi via re gnicularum a parte orientali ipsius ecclesie existente et semita: 1400/1403 *Zsigm. oklt.* II, 19. Quod ipse quandam vineam suam ... Baglyas nuncupatam, cui ab orientali vinee Laurentii ... et Petri, ... ab occidentali vero plagis magna via vindemialis dicuntur vicinari: 1492 *Dl* 19 850. **2 a** Quia partes attulerant ... arbitris petitiones ... innumerabiles, ita, quod cognitionem magni temporis exhibebant, et sic non poterant expediri sine magnis laboribus et expensis: 1233 *PRT I* p.716. Dux ... conflictum durissimum ... habuit cum eisdem per magnum spacium diei insistendo: ROGER. 28 (p.570). *Helena* frequentissime rapiebatur et erat in extasi ad magnam horam: *Leg. Hel.* 5 (p.15). Quedam crux lignea ... ad magnam horam reposita est in altari: *Ibid.* 5 (p.16). Turbulenta novitas ... post aliorum plurium quietem turbinum exoriens rem magno intervallo dissuetam usurpat: IOH. VITÉZ *Epist.* 60,16. Quamvis a magno tempore satis simus gravati: 1478 *DRH III* p.238. — *Nota mus.:* Apothome ... est toni maior pars, qua dies commate superatur diciturque semitonium maius, quod musici per 'mi' et 'fa' copulatim efficiunt: MONET. p.B,7. **b** Quibus addi-

dit comes quadraginta sex homines, parvulos scilicet cum maioribus: s.1157/c.1230 *PRT I* p.604. Servientes accepta licencia a nobis possint libere ire ad filium nostrum seu a maiori ad minorem: *Decr.* 1222. 18. Datum (*sc. est privilegium*) ... Dyonisio comite palatino, ... Jula magno, comite Suppruniensi ... magistratus et comitatus tenentibus: 1228/1378 *CD Croat.* III p.458. Ipsi ... tam viros, quam feminas, minores et maiores interfecerunt: ROGER. 34 (p.577). In concambio nobilium, Michaelis videlicet, fratris magni Buzad bani ... et Lancredi, filii eiusdem Buzad bani ... debemus interesse: 1256/XVIII *CD Croat.* V p.22. Qui ... comitatum tavarnicorum domine regine maioris, karissime matris nostre ... relinquendo nos fideliter est secutus: 1265/1270 *CD Arp. cont.* XI p.545. Idem ... Wlkek etate maiorem et Martinum minorem statutos in nostra presencia confessus est se vendidisse: 1268 /XIV *CD Croat.* V p.463. Nos E., Dei gratia maior regina Hungarie ... significamus universis, ... quod *etc.:* 1279 *Reg. duc.* p.79. Cum serenissima domina, maior regina, domina Elysabeth, mater nostra karissima ... quadringentas marcas ... solvere assumpsisset: 1285 *Mon. Str.* II p.205. Quod ... domina Margaretha ... et Gregorius filius eiusdem maior pro se et pro Gregorio minore fratre suo coram eodem capitulo comparentes dixissent, quod *etc.:* 1336 *TT* 1911 p.131. — *Ut cognomen personae:* Quod comes Itemus magnus, Kwsa et Demetrius fratres eiusdem ... nobis humiliter supplicando retulerunt, quod: 1293 *Reg. Arp.* II/4 p.125. Quatenus ... Nicolaus magnus, homo noster sciat ... ab omnibus ... veritatem: 1330 *CD Zichy I* p.357. Omnes mete ... presente magistro Paulo dicto magno, procuratore magistri Lewstachii, aule regie militis sunt pacifice ... erecte: 1347 *Héderváry oklt.* I p.39–40. Blasius magnus, famulus et procurator magistri Sebus ... quasdam literas ... nobis presentarat: 1353 *CD And.* VI p.20. Cum nos ... nostrum hominem ... Gregorium magnum ad ... possessionariam reambulationem ... destinassemus: 1399 *Haz. oklt.* p.327–328 *et persaepe.* c De facto Ungarie Magne. ... Inventum fuit in Gestis Ungarorum Christianorum, quod esset alia Ungaria maior, de qua septem duces ... egressi fuerant: RIC. p.535. — *De hominibus i.q. pristinus — régebbi:* Terram vero ... preoccupavisset sibi Keanus magnus, dux Bulgariae, avus Salani ducis: P.MAG. 11 (p.48). Narrabant, quomodo ... magnus Keanus, preavus ducis Salani, dux de Bulgaria ... preoccupaverat terram illam: *Ibid.* 12 (p.51). Quidam liberi udvornicorum ... exhibuerunt nobis privilegium predecessoris nostri felices recordacionis magni Bele regis: 1265 *Urkb. Burgenland I* p.314. Quod ... terra ... per magnum Belam, regem felices recordacionis, proavum nostrum collata extitisset: 1269 *CD Croat.* V p.514. **3** Avarus autem in nihilo minus, qui modica Deo et maiora distribuit diabolo: GER. p.68. Cum ... multitudo magna officium humanitatis exhibendo sepulture ipsius assisterent: *Leg. Lad.* 9 (p.523). Tunc hii VII duces Cumanorum ... cum magna multitudine in Pannoniam venire concesserunt: P.MAG. 10 (p.47). Cum ... abbas ... castrum bonum ... cum magna summa pecunie construxisset: 1262 *PRT II* p.319. Rex percepta et considerata magna et inutili multitudine iobagionum equitum monasterii ... nobis ... precepisset, ut *etc.:* 1267/1389 *Mon. Str.* I p.543. Sancta Margaretha semper cantabat cum

magnis lacrymis: *Inqu. Marg.* p.219. Ubi terra eadem terre ipsius magistri Pauli hereditarie vicinatur in magna quantitate: *1277 Reg. Arp.* II/2–3 p.187. Cum ... rex ... maiorem exercitum praeduce Laurencio ... contra ... patrem nostrum destinasset: *1279 Zimmermann, Urkb.* I p.138. Alius ... exercitus ... persecutus est maiorem aciem gentis suae, quae tendebat versus Renum: *SIMON KÉZA* 41 (p.119). Potus et cibus in maxima copia fuit ministratus: *Ibid.* 57 (p.179). In praelio ... non solum Teutonici ... ceciderunt, sed etiam maior pars de militia regni periit: *Ibid.* 60 (p.181). Quod nullus eorum maius vel minus de fructibus ... percipere possit: *1366/1572 Doc. Val.* p.197. Postquam maioribus rerum et vite tumultibus absoluti in eam tempestatem concessimus: *IOH. VITÉZ Epist.* 2,11. Quidam subditus ducatus Austriae ... nuper inter illos magni numeri circumventos, nonnullos Romipetas pluresque sacerdotes et clericos de partibus huius regni ... vinculos detinuit: *Ibid.* 28,5. Hostis ... terra marique magno exercitu magna mercede coempto magis supplicium de nobis, quam victoriam querit: *Ibid.* 37,15. Cum apparatu magno Turcus adest: *Id. Epist. var.* 34,6. Properate succurrere populis Christianis, quorum magna pars durissima servitute inclusa gemit potius, quam vivit: *Id. Or.* 6,14. Corruit turris ... reliquii in ... sacristia existentibus inter ipsam ruinam et acervos ac magnam molem lapidum circumclusis: *IVAN.* 6^f. Cum animadvertisset (*sc. Epaminondas*) armigerum suum magnam pecuniam (χρήματα πολλά) de quodam captivo exegisse: *IAN. PANN. Plut. dicta* p.64. Is ... magnum ex Italia delectum egit (πολλούς ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐστρατολόγησε): *Ibid.* p.77. Caesar ... primum quidem, cum posceretur magnam argenti vim (ἀργυρίου πλήθος), irrisit latrunculos: *Ibid.* p.81. Sic crevit maximus hostium numerus: *GEORG. POLYC. Or.* 3. Sed quia facio ego illud uno navigio, latro vocor, et quia tu facis magna classe, diceris imperator: *ANDR. PANN. Plut. dicta* p.51. Castellanus ... refert ... Turcas magna manu in bastam ... nocte intempesta irruisse: *PETR. VÁRAD* p.58. Maior pars eorum propter nimiam paupertatem a facie solutionis aufugit: *Ibid.* p.219. Quorum maxima pars in portis civitatis ... per Almanos trucidata pauci eorum ... redierunt: *Ibid.* Hunc potuit minime tolerare magistrum / constanter Danaum maxima turba patrum: *MART. THYRN. Ad procer.* I,263–264. 4 Tributarii ... recipiant ... de curru magno pisscium, quod vulgo 'masa' dicitur, medium fertonem: *1278 CD Arp. cont.* IX p.205. De argenteis pateram et eam non maiorem (μεῖζον) libris duabus habere volentibus concessit (*sc. Scipio*): *IAN. PANN. Plut. dicta* p.74.

B 1 a α Ne dicas offendere stilum (*sc. S. Scripturae*) dialecticorum auditum neque rusticam rationem magnum oratorem: *GER.* p.12. De quibus loquitur magnus in suis libris Paulus ad pontificem Timotheum: *Ibid.* p.54. Ut intelligatur, quantum inter maiores et minores distent denunciatores, quantum unum offitium persolvant: *Ibid.* p.64. Rex ... erat ... magnus et munificus secundum nomen suum gloriosum: *Leg. Lad.* 5 (p.519). Filimer, magni Aldarici regis Gottorum filius ... mulieres ... plures secum in exercitu suo dicitur deduxisse: *SIMON KÉZA* 2 (p.141). Quia Morot eius nomine maior erat, sed confectus senio repausabat in castro. ... Filius vero ... in dominando novus erat: *Ibid.* 23 (p.164). Quod magnus

ille humane historie patriarcha in casu simili referat: *IOH. VITÉZ Epist.* 1,15; *cf. IVAN.* 1^{ff}. Humane historie patriarcham vocat Titum Livium propter excellenciam. Iuxta magni oratoris nostri (*sc. Ciceronis*) sentenciam par est omnes omnia experiri: *IOH. VITÉZ Epist.* 1,36. Iuxta magni illius humane eloquencie architecti vivacem sentenciam „adest fere nemo, qui non acucius atque acrius vicia iudicet, quam vera videat” (*Cic. De orat.* 1,116): *Ibid.* 2,32; *cf. IVAN.* 2^{uuu}. Architectum eloquencie: denotat hic Tullium Ciceronem. Ut verbis magni oratoris nostri utar: *Id. Or.* 2,33. Si magnus imperator es, Mari, descende et dimica: *IAN. PANN. Plut. dicta* p.76. Magnus, magnorum modo maximus ille Quiritum, / nuper habens aras, nunc caret et tumulo: *Id. Epigr. (Mayer)* 72,1–2. Qui (*sc. archiepiscopus*) ... si ultra hoc, quod apud nos magnus est, etiam a sanctitate vestra pluri haberi et ampliori dignitate adornari videbitur: *1465 Matth. epist. Rom.* p.58. Enimvero et magni regis Atile gestarum gloria rerum ... quasi subticere videbatur: *IOH. THURÓCZ praef.* 5 (p.15). Quamvis tantarum magnitudo rerum maiori sit digna vate: *Ibid.* 10 (p.16). Habes hic ... tuum Colocensem (*sc. archiepiscopum*) licet potestate modicum, voluntate tamen ... maximum: *PETR. VÁRAD* p.146. Super quo plura significavimus ... episcopo Sibiriciensi, ... laudum r<everendae> p<aternitatis> v<estrae> praeconi maximo dignoque servitori: *Ibid.* p.193. Qui fuerat quondam dominus magnusque patronus, / iam lacer immundae servus adhaeret harae: *MART. THYRN. Ad procer.* I,113–114. Existimo ... non futuram ... hanc vel meam vel alterius et prudentioris et maioris me vestrarum maiestatum servitoris illuc profectionem a statu presentium rerum ... alienam: *1525 BROD. Epist.* 47,2 (p.118). — Fere ut cognomen: Ab orientali ... parte ... fuerunt gentes Gog et Magog, quos inclusit Magnus Alexander: *P. MAG.* 1 (p.34). Aut nonne Magnum Alexandrum, filium Philippi regis ... ipsum etiam Scithici turpiter fugaverunt?: *Ibid.* 8 (p.44). Ut magnanimos olim Karolum Magnum et Gotfridum ducem ... triumphasse veteres historie tradunt: *IOH. VITÉZ Or.* 6,18. Quem Scipio Magnus (Σκιπίων ὁ μέγας) bello adversus Antiochum fratri Lucio pro se legatum addidit: *IAN. PANN. Plut. dicta* p.69. Inquit Sylla et vere magnum (μέγαν) et triumpho dignum sibi videri Pompeium: *Ibid.* p.78. Deus igitur te servet, Alexander maxime (*dicitur symbolice*) et idem papa optime: *PETR. VÁRAD* p.66. — *De deis antiquorum*: Nec cudere solum / ipse potes numeros, magni sed Apollinis instar hoc aliis praebes: *IAN. PANN. Paneg.* 1,25–27 (p.4). Hic ego post tergum lapides, magna ossa parentis / iactabo extinctos et reparabo viros: *Id. Eleg. (Mayer)* 31,201–202. Quilibet ut potuit pro tantis rite triumphis, / sic studuit magnum conciliare Iovem: *MART. THYRN. Ad procer.* II,179–180. — *De Deo sanctisque Christianis*: Qui noluerunt sub servitio Dei manere et ... magni in Dei fide et opere esse: *GER.* p.53. Rex Mathias ... cum ad regiam dignitatem annuente Deo optimo maximo fuerat evectus: *LAD. VET.* p.327. Mox delubrum Magnae Matris (*i.e. B.M.V.*) statuerunt multisque ... ornamentis donarunt: *BONF.* II,4,10. Optamus vestram sanctitatem ... talem ... exhibere se pastorem, qualis votis omnium debuit a Deo optimo maximo ... pro ecclesiae suae regimine ... deligi: *PETR. VÁRAD* p.28. Deus ... haereditavit, ... ut sedeat in excelso throno magni il-

lius clavigeri coelestis et incomparabilis pastoris solium gloriae teneat (*sc. papa*): *Ibid.* p.29. Fulmina vix magni effugies ... Tonantis: VALENT. CYB. *Carm.* 2,5. — *De pontifice Romano*: In te igitur ... verum Christi vicarium et gregis dominici pastorem maximum totius mundi totiusque humani generis oculi conversi sunt: PETR. VÁRAD p.30. Te regna mundi ... magnum coeli clavigerum venerantur: *Ibid.* β Ut nullus dux, marchio, comes, episcopus, archiepiscopus, vicecomes, sculdatus, iudex vel exactor, aut aliqua magna personaque parva regni nostri audeat discuescere (*sic*) prenominata Sancti Mychaelis Wespriemiensis ecclesie: 1009/c.1295 *Dipl. Hung. ant.* I p.53. Ut nullus archiepiscopus, episcopus, dux, marchio, comes, vicecomes, prefectus, nec aliquis potens homo, sive magnus, sive parvus de prefato mo<n>asterio ... se aliquo modo intromittat in tributis: s.1037/1330 *Ibid.* p.119. Maiores ministri regis vel ducis et capellani, quorum personis indignum est coram iudice infra se conferre, in eadem synodo iudicentur: *Decr. a.1104.* 9. Si ... ministri regis et ducis vel inter se, vel cum maioribus contenderint: *Ibid.* 11. Quem ... inter maiores principes regni faci<mus> iuxta latum regium locum optinere: 1199 *CD Croat.* III p.18. Qui ... ad predictam terram de Drusma, de Casar, de Solomun abbatibus et conterminalibus et nobilibus illius patrie tam maioribus, quam minoribus (*sc. praesentibus*) personaliter accedentes ... pacem ... formare nequierunt: 1237 *PRT* I p.757. Sicut villicus et fere omnes maiores cives de Tyrna coram nobis dilucide sunt confessi: 1268/1382 *Mon. Str.* I p.549. Sex homines maiores de capitulo ... prestantur sacramentum: 1269 *CD Arp. cont.* XI p.587. Cum eorum generatio cum quodam magno comite pro iustis et certis causis continue dimicaret: SIMON KÉZA 91 (p.191). Similiter ipsi barones, nobiles et maiores persone seculares ... personas nobiles ... ad conservandum honorem curiarum suarum deputandi ... habeant facultatem: 1435 *DRH* II p.280. — *De officio plus minusve spectato fungentibus*: Rex ... ad custodiendum portam Ruscie ... misit maiorem suum comitem cum exercitu palatinum: ROGER. 14 (p.560). Assignaverunt unicuique de maioribus Tartarorum regibus, qui adhuc Hungariam non intraverant, partem suam: *Ibid.* 31 (p.574). b Quod ... magne simplicitatis et innocentie viro ... visibiliter est manifestatum: HARTV. 17 (p.425). Voluntate patris nostri Bardi, viri magne modestie ... construxi monasterium: 1121/1420 *Dipl. Hung. ant.* I p.411. Episcopi ... ipsum coronantes cum magno ornato et comitatu cleri et populi ecclesiam introducunt: *Leg. Gerh. maior* 14 (p.500). Hii ... in eodem loco more paganismo occiso equo pinguisimo magnum 'aldamas' fecerunt: P. MAG. 16 (p.56). Quod Deus dedit eis victoriam magnam: *Ibid.* 23 (p.64). Cum autenticum ... propter viarum discrimina tam magne et sancte auctoritatis privilegium ad examen iudicum diversorum esset periculosum deportari: s.1246/1330 *PRT* VIII p.290. Quia prefata terra ... maioris quantitatis et utilitatis existit: 1262 *PRT* II p.321. Eandem possessionem per ... Laurencium vaivodam pro magnis et fidelibus suis obsequiis fuisse comperimus acquisitam: 1279 Zimmermann, *Urkb.* I p.136. Idem comes ... quamquam per (*sic, recte: pro*) ... serviciorum suorum meritis maiori remuneratione ... fuisset confovendus: 1283/1297 *CD Arp.* p.126. Iudex ... exhibuit nobis quasdam litteras ... petens, ad

maioris iuris conservacionem ... ipsas ... dignaremur ... aprobare: 1324 *Mon. Str.* III p.44. Ut omnes ... omnia ... sinistra pari voto ... debeant <supportare>, nec maiorem seu pociorem sibi usurpare porcionem: 1328/1385 Érszegi, *Sárvár* p.205. Consuetudo ... sancti regis Stephani maior ista fuit, quod *etc.*: *Chron. saec. XIV.* 67 (p.317). Considerantes ... eiusdem valde grata et accepta magna et immensa fidelium obsequiorum ... merita ... possessionem ... eidem ... dedimus: 1373 *CD patr.* II p.124–125. Teucrorum imperator ... cum magna et terrestri et navali potencia ... plures adversum nos immigrandi passus temptaverit: IOH. VITÉZ *Epist.* 36,10. In qua (*sc. gratia*) ... maiorem speramus profectum: *Ibid.* 66,9. Is etenim cum genere magno et nobili, tum vero auctoritate status prelatorum consorcio magis idoneus reputatur: *Ibid.* 73,7. In quanto nobis maior causa fraternitatis incessit, in tanto ampliori profectu ipsa fraternitas supercrescat: *Id. Epist. var.* 14,1. Eidem gratias agimus quam maximas: *Ibid.* 40,2. Qui (*sc. animus*) sane cum tibi utpote rerum humanarum principi in omnes habendus sit, tum maior in propinquos, maximus vero in patriam declarandus erit: *Id. Or.* 3,13. Nichil ad se mandari aut maius aut graciosius, nichil quod honestius suspicari, suaderi potuisse credit (*sc. rex*): *Ibid.* 5,15. Sola adhuc eum sevicia armat, in qua magnum sortitus est principatum: *Ibid.* 7,89. Iste legatus vocabatur Iulianus ... vir insignis et magne eloquencie: IVAN. 3^k. Invenerunt ... caput Sancti Ladislai ... integre ab omni ruptura conservatum, ymmo, quod maioris apparet miraculi, stabat supra caput illud immediate lapis quidam ... grandis: *Ibid.* 6^f. Quod (*sc. munus*) ... dignitati tuae per hunc tabellarium misi, nam fide constantem et magna religione ornatum et praeditum suspicor: SIMON HUNG. 14. Ea Margaretha ... tantam celitus gratiam promeruit, ut ... magnis et evidentibus miraculis corruscarit: 1462–1464 *Matth. epist. Rom.* p.35. Si amplior in eis cumulat dignitas, maior eis auctoritas succrescet et maiori nobis usui futuri sunt: 1465 *Ibid.* p.42. Sylla Felix dictus inter maximas felicitates (τῶν μεγίστων εὐτυχιῶν) duo computabat *etc.*: IAN. PANN. *Plut. dicta.* p.77. Hostes maximis viribus subnixi ... Nandoralbam venissent oppugnatum: GEORG. POLYC. *Or.* 18. Nuncium cum eo honore et reverentia, qua maiore fieri potuit, excepimus: PETR. VÁRAD p.176. Grates habeo p<aternitati> vestrae ... ingentes relaturus maiores non tam verbis, quam factis: *Ibid.* p.231. Quia maior respectus maiestati regiae ad eos ambos haberetur, quam si solum alter illorum iret: *Ibid.* p.279. Sic illis magnos peperit Bellona triumphos: MART. THYRN. *Ad procer.* II,85. Ast illam (*sc. ecclesiam*) semper magna pietate colebant: *Ibid.* II,153. — *Nota locutiones et constructiones: 'magnum est'*: Magnum (μεῖζον) enim est fieri Deum hominem: CERB. *Ioann.* I (p.8). Nos ad petitionem ... capituli Chasmenensis, et, quod maius est, dictante iusticia ... statuimus, ... ut *etc.*: 1245/1346 *CD Croat.* IV p.287. Id dicere iubet maiestas regia: nichil esse maius in rebus occurrentibus, quod tantum suo statui officere putat, quantum ... contentionem istas: IOH. VITÉZ *Or.* 11,23. Est maius fragiles atollere pinnas, / ... / quam populo silvis excito ... / ingenuas artes et vitae inducere cultum?: IAN. PANN. *Paneg.* 1,455–458 (p.26–27). Quamquam ... regni huius ... iura ... literarum monumentis illustrare arduum et per-

difficile ac humano propemodum ingenio maius esse videatur: *Tripart.* praef. p.2. — 'Maior pars' v. *saepius* 'ex', 'in' v. 'pro magna (maiore, maxima) parte': Iudea ex parte maxima in cecitate permansit: GER. p.61–62. Cum rex videret propter civilia bella ... paternis tradicionibus iam magna ex parte solutis ... curie honorem vilescere: *Decr. a.1104.* praef. p.182–183. Rex congregatis filiis suis et pro maiori parte episcopis et aliis iobagionibus ... constitutionem ... fecit: *1232 Mon. Str.* I p.281. Cum ... mediantem in parte maxima ... archiepiscopi ... sollicitudine ... ventum esset ad pacis ... unionem: *1291/XVIII CD Arp. cont.* X p.28. Quarum (sc. rerum v. petitionum) maiorem favoris partem iam consecuti sumus: IOH. VITÉZ *Epist.* 64,4. Cum domesticae res magna ex parte (πολλὰ τοιαῦτα) nil aliud prae se ferant, quam etc.: IAN. PANN. *Plut. negot.* p.39. Cum prelati regni nostri in spiritualibus negotiis iudices et patroni sint, in temporalibus vero ex magna parte directores et columnae: *1465 Matth. epist. Rom.* p.58; cf. *ibid.* p.41–42: Prelati regni huius in rebus ... sunt ... temporalibus ... maxima pars roboris et firmamenti publici. Quorum recentem contumaciam pro magna parte celeriter compressi: *Ibid.* p.60. Cum ... nuper regnum Bozne a Thurcis occupatum ... maxima ex parte recuperassemus: *Ibid.* p.71. Henricus cum ceteris magna ex parte vulneratis ... turpiter aufugit: BONF. II,6,303. Pedites ... debito stipendio destituti maxima dicuntur in parte abscessisse: PETR. VÁRAD p.87. Quia ... castrum ... maiori in parte ruinosum esse ... perhibetur: *1496 Bártfai, Pest* p.310. Intelligit (sc. pontifex Romanus) ... magnam partem salutis Christianae reipublicae post Deum esse in manu vestrae maiestatis: *1523 Brod. Epist.* 14 (p.65). — *Usu speciali, can.:* Villicum, ... quem ipsi communiter vel eorum maior et sanior pars elegerit, habeat (sc. cives) regali confirmatione accedente: *1238 CD Slov.* II p.31. — *Nota rhet.:* *sublimis, grandis, magnificus* — *fennkölt:* Gravis figura est, quae constat ex verborum magna et honesta constructione: IOH. LEM. p.11. c *In imag.:* Cum semper gratissima fuerint nobis humanitatis vestre scripta, tamen hec novissima ... eo graviora fuere, quo maioribus condimentis redolebant: IOH. VITÉZ *Epist.* 17,1. 2 a α Ubi ... de omnibus fit loquutio, non totum arbitrandum subdici a misterio, immo maximum haberi sacramentum: GER. p.38. Gaudio repletus miles Christi maximum confugium fecit ad beatissimam Creatoris omnium genetricem: *Leg. Steph. maior* 12 (p.387). Si magna fama marchiam intraverit, comes nuncios II ... ad regem dirigat: *Decr. a.1104.* 36. Inventum est de tocius Nitrię theloneis, magnis et parvis ... regem Stephanum terciam partem dedisse Beato Ypolito: *1111 Dipl. Hung. ant.* I p.42. Plerumque quevis magna dicta vel facta a subsequencium memoria decidunt: *1156/1347 Mon. Str.* I p.109. Ugolinus ... archiepiscopus ... magna et ardua mundi negotia obmissis minimis disponens ... erat: ROGER. 30 (p.572). Cum ... comes ... in magnis, arduis et gravibus expeditionibus regno nostro imminentibus ... intrepide se committens ad omnia regni nostri negotia ... se exposuerit: *1266 CD Croat.* V p.411. Donec ... suam filiam Salomoni regi ... traderet in uxorem, quam primitus filio regis Franciae cum maximo dederat sacramento: SIMON KÉZA 57 (p.179). Relatio ... Clementis vicecancellarii maioris cancellarie: *1405 Zsigm. oklt.* II,3936.

Sicuti etiam in decreto maiori ... Sigismundi imperatoris ... aperte continetur: *1439 DRH II* p.294. Deliberavimus ... magna illa et utilia fidei et fidelium negotia paternitati vestre recommittere: IOH. VITÉZ *Epist.* 18,3. Videmus imperialem celsitudinem tuam ... peritissimorum virorum magnis consiliis fultam ... prudentem ferre sententiam: *Id. Or.* 10,5. Cum ... rex et per se sapiat satis et consiliarios habeat complures momenti maioris: IAN. PANN. *Epist.* (Ábel, *Adal.*) p.89. His temporibus multo maior est causa postulationis nostre, quam ipsa postulatio: *1465 Matth. epist. Rom.* p.41. Propter quod maiora et utiliora magisque necessaria regni nostri negotia negligenterentur: PETR. VÁRAD p.21. — *Philos. et rhet.:* 'maior propositio' est praemissa prima v. superior in argumentatione, quae in omnes partes valet — a bizonyítás első, általános (fel)tétele: Motiva ... clausula officium implet maioris propositionis syllogisticae, progressiva assumptionis, conclusiva conclusionis: IOH. LEM. p.65. In syllogistica complexione maior propositio constituitur ex causa media et effectu sive passione, minor sive assumptio ex subiecto passionis et causa media: *Ibid.* — *Eodem sensu, sed usu substantivi:* Contra quam conclusionem ... Iohannes ... tali medio argumentatus est. Illud est maximum peccatum, ex quo evenerunt omnia mala, sed peccatum Adae est huiusmodi. Ergo peccatum Adae est maximum omnium peccatorum. Maiorem concessit respondens etc., ... minorem autem negavit: NIC. MIRAB. p.354. β Universas causas suorum iobagionum ... tam minores, quam maiores, videlicet furta, homicidia et sanguinis effusionem idem ... iudicabit: *s.1277/1308 Reg. Arp.* II/2–3 p.182. Iobagiones ... de tribus magnis iudiciis, videlicet de homicidio, incendio vel de mutilatione mebrorum ... coram nostro dominio debeant iudicari: *1284/1291 CD Arp. cont.* IX p.404. Quod populi ... non nisi ... prelati ... in quocunque iudicio gravi vel levi, magno ac parvo teneantur astare: *1288/1412 Ibid.* p.463. Minutas causas ... villicus ... iudicabit, maiores autem causas, sicut super ... morte, furto et similibus, comes eorum cum villico iudicabit: *1295/1364 Zimmermann, Urkb.* I p.198. Quod quocunque ... fuerint facte ... terrarum occupationes ... seu ... alii similes novi actus potentiarii maiores: *1439 DRH II* p.295. Si ... civitas ipsa contra nobiles ... causam aliquam ratione actuum potentiariarum maiorum ... movere praetenderet: *Decr. 1498.* 38(1). — *Dicitur de iudice:* Si qua causa gravior emerit, que maiorem requirat iudicem, discutiat (sc. villicus i.e. iudex villae) eam una cum aliquo de canonicis: *1233 CD Arp. cont.* XI p.262. γ Si quis in dominicis diebus aut in maioribus festivitatibus ad ecclesiam non venerit parochianam: *Decr. 1092.* 11. Omni dominico die in maioribus ecclesiis evangelium et epistola et fides exponatur populo, in minoribus vero ecclesiis fides et oratio dominica: *Syn. c.1100.* 2. Multum affligebat (sc. S. Margaretha) corpus suum in ieiuniis ... et in tota septimana magna multo plus hoc faciebat: *Inqu. Marg.* p.167. Quod prelati ... cereum decem marcas cere ponderantem ad honorem maioris altaris ecclesie Strigon<iensis> dare debeat: *1276 Mon. Str.* II p.60. Quod ... comes ... viginti marcas cere in magna feria quinta ad ... ecclesiam ... dare teneretur: *1293 CD patr.* VIII p.330. Sui fratres fuerunt maioris excommunicationis vinculo ... innodati: *1298 Ibid.* p.374. In quo (sc. loco) vina magne

decime episcopalis modernis temporibus congregantur: 1300? *Ibid.* I p.95. Quod in festo Beati Nicolai ... capellanus debeat magnam missam celebrare: 1311 *Mon. Str.* II p.637. Dicta domina ... qua hora, utrum primae vel maioris missae, ... premissam fecisset fassionem: *Form. styli* I,184 (p.122). De offertorio dominicae Ramispalmarum et magnae feriae sextae (*rubrica seu tit.*): *Visit. Str.* p.40. In ara ... consecranda ad dextrum latus magne are nove ecclesie nostre extracta: 1403 *Zsigm. oklt.* II,2442. Que curata et electiva et maior post pontificalem in ... ecclesia <dignitas> existit: 1446 Juhász, *Tschan.* p.267–268. Diebus ... superioribus, paulo post principia magni Iubilaei ... oratorem meum ... transmiseram: IOH. VITÉZ *Epist.* 71,3. Hora post decantacionem maioris misse ... comparavit (*sic, recte: comparuit*) coram me ... Urbanus: 1468 *Sopron tört.* I/5 p.278. Cantoribus de maiori ecclesia Beate Virginis ... venientibus dedi I ortt<onem>: 1500 *MTT XXVI* p.80. Quod festa Sanctarum Catherinae, ... Elisabeth ... et Mariae >Magdaleneae celebrentur sub maiori duplici solemniter: *Chron.F.M.O.* p.249. — *De hominibus: 'praepositus maior' est capituli cathedralis ecclesiae praefectus — nagyprépost:* Et incipiat per dominum prepositum maiorem propheta sine titulo: *Ord. Str.* p.534. Magister Blasius ... veniens ... Bacchiam, ubi et praepositus maior erat, ... finivit dies suos: *Chron.F.M.O.* p.239. δ *De hominibus profano magistratu fungentibus:* Rex ... misit nuncios in Serviam et filiam Uros comitis magni in legitimam uxorem Bele traduxerunt: *Chron.saec.XIV.* 157 (p.443). Ladislaus etc. serenissimo principi, domino Kazimiro eadem gracia regi Poloniae et magno duci Lithvanie etc. ... salutem: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 8 tit. et simili modo *ibid.* 14 tit. Qui cum in usu haberent Persarum regem magnum (μέγαν) vocare, 'Quo,' inquit, 'ille me maior (μείζων), nisi iustior et moderatior?': IAN. PANN. *Plut. dicta* p.60. Qui duxerat equum Walachum a domino magno duce Lithvanie: 1501 *MTT XXVI* p.89. — *De titulo Romani pontificis v. papae v. eius officio:* Dum beatissimus ille maximus pontifex noster, tocus terreni status et imperii summus vertex summumque et unicum caput concusse ... Christiane salutis ... subvenit: IOH. VITÉZ *Or.* 5,9. Cum ... personam sanctitatis vestre ad culmen maximi pontificatus subvectam accepi: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.40. Quam (*sc. dominationem vestram*) certe uno pontifice maximo ... excepto super omnes mortales semper colere ... olim instituti: PETR. VÁRAD p.145. — *De magistratibus ecclesiasticis minoribus:* Paginam istam cum sigillis abbatis et capituli Sancti Martini et fratris Iohannis, magni magistri et I<ohannis> prioris Albensis (*sc. militum Hospitaliariorum*) ... fecimus corroborari: 1226 *PRT I* p.673. Ad personam propriam magni magistri (*sc. militum Templariorum*) nostras litteras transmisimus: c.1236 *Ibid.* p.748. Cum ... fratre Rembaldo, domorum hospitalis Ierosolimitani magno praeceptore in partibus cismarinis ... super populatione regni nostri ... longo praehabito tractatu ... in hoc nostra resedit ... deliberatio: 1247/1250 Zimmermann, *Urkb.* I p.73. b Ad maiorem ... cautelam metas eiusdem terre ... presenti scripto duximus inserendas: 1208/1373 *Reg. Arp.* I p.75. Qui ... persolvit decem pensas, ut maiori pace eandem terram ... roboraret: 1263 *CD Croat.* V p.253. Tenorem ... privilegii ad maiorem cautelam presentibus ... lite-

ris de verbo ad verbum duximus inserendum: 1274 *Mon. Str.* II p.323. In quibus (*sc. pythonicis*) iuxta suae opinionem fidei spem maximam apponebat (*sc. rex Attila*): SIMON KÉZA 15 (p.157). In maioris fidei argumentum ... filii Symonis ipsum Andream assumpserunt in eadem possessione perpetuo ... conservare: 1283 *Reg. Arp.* II/2–3 p.324. Ut tenorem ... privilegiorum ... in nostrum privilegium ad uberiores et maiorem evidenciam seu cautelam transferri faceremus: 1299 *CD Arp. cont.* X p.345. Quod ad maioris roboris firmitatem Paulus ... litteras ... dare se assumpsit: 1300 *Ibid.* p.406. Utinam paternitas vestra non mei oblita sit, magna profecto sublevacio anxietatis mee foret: IOH. VITÉZ *Epist.* 20,7. Credebam me magno fundamento innixum: *Ibid.* 20,12. Cum ex hoc pacis operam maiore animo inchoatam credimus, quam qua mole bella utrimque gesta fuere: *Ibid.* 29,3. In quibus omnibus magna fiducia supplico ... exaudiri: *Ibid.* 52,12. Ut eorum copia veluti quodam magno atque tutissimo obside sanctitatis vestre benivolenciam michi devinctam putem: *Ibid.* 71,5. Cum magno quidem corde crediderim sanctitatem vestram ... hoc hominum genus ... magno favore tueri: *Ibid.* 71,8. De cuius legalitate et iustitie cultu magna opinio ac etiam argumenta celeberrima palam referuntur: *Ibid.* 79,1. Causam ... ob maioris iusticie evidenciam vestre serenitatis in presenciam ... transmisisimus: 1451 *Haz. oklt.* p.417. Veterana pestis multum florem magnumque fidelium robor depasta hactenus ledendo crevit: IOH. VITÉZ *Or.* 7,19. Magna est principibus tuis in affectu militandi ordinacio, magna in armis disciplina: *Ibid.* 7,116. Regina ... magnanimum et maximae mentis propositum et animum non femineum, sed virilem in maximis turbinibus conservavit: NIC. BAR. 16. Vidi loquentem regem aut aures carmini vel sermoni maxima attentione praebentem: GAL. 17,13. Qui traiecto Danubio fluvio hostium fines magno animo ingressi sunt: PETR. RANS. *Epit. Io. Corv.* 2. Regia maistas ... magnificentiam vestram prenuntiari fecit comitem Paulum ... iudicem curiae regiae magno omnium ... praelatorum et baronum consensu: PETR. VÁRAD p.72–73. c Cum ego ... predia magno labore in unum coll<egissem>: 1113 *Dipl. Hung. ant.* I p.392. Vineam ... maximo labore aquisivimus: 1273 *Mon. Str.* II p.27. Ecclesia illa ... nec potest brevi tempore ac sine magnis laboribus et multis sump-tibus reparari: IOH. VITÉZ *Epist.* 30,17. Arma ... in secundos impetus ... torquenda parantur ... magnum sudorem magnaue funera Christiane genti commotura: *Id. Or.* 5,27. Res ista videtur esse ampli multum et magni ponderis: *Ibid.* 5,39. Si vero labor scribendi non fuerit magnus: 1458 *DRH III* p.99. Ut ommittamus plurimos et maximos eius labores ... pro ecclesia Dei susceptos: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.63. Ut non secus ac Hercule ad maximos labores natus esse videretur (*sc. rex*): BONF. III,10,1. Id fecit nobis occupatio maxima, quam habuimus in alendis gentibus: PETR. VÁRAD p.134. Actum ... per oratorem ... toto isto tempore maximo labore et diuturna ac nocturna sollicitudine: 1523 *BROD. Epist.* 19,6 (p.73). d Qua (*sc. tempestate*) inter Teotonicos et Ungaros seditio maxima excreverat: s.1002, XII? *Dipl. Hung. ant.* I p.589. Haec enim inter nos et Deum magnam faciunt divisionem: GER. p.68. Udvornici maioris condemnationis metuentes incursum calumpnie reatum viva voce

professi sunt: 1184 Győrffy, *Chartae* p.86. Nam Darium regem ... cum magna turpitudine Scithici fecerunt fugere: P.MAG. 1 (p.36). Milites ... ex insidiis Saxonum magna strage perierunt: *Ibid.* 55 (p.111). Tantum ius ecclesie ... absque magno sui dampno et animarum suarum gravi periculo celare non possent: 1225 *Mon. Str.* I p.256. Ad pacem inter ipsos reformandam et ad maius malum evitandum ... decimas nostras ... domui Templi ... concessimus: 1239/? *CD Croat.* IV p.81. Dum de quadam terra ... inter avum ipsorum ... et dictum patrem Pribysclay maxima lis et altercacio fuisset exorta: 1246 *Ibid.* p.303. In quo ... prelio ipse ... in facie sua maximam plagam sustinuit: 1274 *CD Arp. cont.* IX p.74. Utrum ... maior vel minor debeat reputari laesio: 1295/1364 Zimmermann, *Urkb.* I p.198. Quod ... vicevoyvoda ... eandem villam ... teneret in magna miseria: 1346 *Doc. Val.* p.109. O, pondus magne contumelie, ... quantum crimen commisisti: IOH. O.M. 154 (p.143). Per quod ... incole ... maximum defectum ... paterentur: 1399 Iványi, *Eperjes* p.54. Quod ... familiares ... abbatis ... quoddam praedium ... capituli ... perarassent ... potentia mediante in praeiudicium ... capituli ... valde magnum: 1428/1786 Juhász, *Tschan.* p.254 et sic persaepe. Nescio, an maiora vincula maioresque necessitates nobis, an captivis nostris fortuna circumdederit: IOH. VITÉZ *Epist.* 37,12. Quod (*sc. bellum*) cum maius futurum sit, quam capere id private regni huius opes, vel alere privata hec stipendia possent: *Ibid.* 37,23. Ad quod quidem faciendum magna prefate ecclesie ... ruina beatitudinem vestram commonere poterit: *Ibid.* 38,6. Magna fuere verba superinde in proxima congregacione generali mota: *Ibid.* 66,14. Restat ... te ... in fine etiam magnam difficultatem contracturum: *Ibid.* 68,3. Restabat ... in his partibus necessario aliqua disponenda, que si neglecta fuissent, magnum nobis impedimentum dare post tergum potuissent: *Id. Epist. var.* 20,15. Quamvis magna nos obligacione obstrictos senciamus: *Ibid.* 40,3. In quibus (*sc. hominum mentibus*) magne iudiciorum latebre magnique recessus sunt: *Id. Or.* 3,13. Magna ... terris maiestatis sue ... a hiis hostibus pericula impendent: *Ibid.* 6,3. Nurus nostra adeo magnis detinetur infirmitatibus, ut nec potest vivere, nec mori: 1455 *TT* 1901 p.183. Tantum abest ab ea re, ut, nisi videritis, maiora inferet Christianitati, qui propulsabit, incommoda: GEORG. POLYC. *Or.* 35. Spartiatis longa et magna (πολλά καὶ μεγάλα) in Thebanos accusatione usis ... inquit *Epaminondas*: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.63. Ab oppressionibus maximis pietate sua me devotam creaturam et hanc calamitosam ecclesiam relevabit (*sc. pontifex maximus*): PETR. VÁRAD p.67. Nonnulli ... culpis suis infinitis ... maiores culpas addentes non verentur ad ... sacramentum polluto ore ... accedere: *Ibid.* p.102. Volumus nos quoque maiori fortassis valetudine laborantes ... haberi excusatos: *Ibid.* p.264. Maxima cura fuit dubias componere lites: MART. THYRN. *Ad procer.* II,129. — *Fere iur.*: Is ... fidem fecerat nobis et magno iusiurando comprobaverat, quod *etc.*: *Form. styli* II,78 (p.201). e Gerhardus ... cum maximo planctu tumulatus est: *Leg. Gerh. maior* 15 (p.503). Quod non sine magno cordis dolore proferimus: 1241/XIII–XIV *CD Arp. cont.* II p.126. Licet quam plures ... in eadem area ob magnam fortitudinem prelii divino iudicio cecidissent:

1270/XVI Zimmermann, *Urkb.* V p.547. Idem ... sicut hoc cum magnarum precum instantia a nobis optinere voluit spontanea voluntate: 1274 *Reg. Arp.* II/2–3 p.98. Fieret ... mortalitas per torrentem in exercitu valde magna: SIMON KÉZA 11 (p.154). Omnis populus regni planxit tam sanctissimum regem ululatu magno: *Ibid.* 45 (p.173). Magno quodam adhuc impetu subigis, ut *etc.*: IOH. VITÉZ *Epist.* 1,26. Ex eius relacione cognovimus magnum sanctitatis vestre desiderium affectionemque ad regnum hoc: *Ibid.* 36,4. Supplico ... omni diligencia et maiore, quam possum, quatenus *etc.*: *Ibid.* 47,12. Multi sane pro gracia huius magni iubilei ... multas preces egregias invexere, contigit demum et meas accedere, quibus forte occurrisse potuit maius cum difficultate certamen: *Ibid.* 62,3. Videmus tamen evidenter temptari magno studio pacienciam nostram: *Ibid.* 69,10. Dicunt oratores ... imperatorem magno cordis et animi ardore intentum fuisse neglectae hactenus Christianae tutelae operam dare: *Id. Epist. var.* 16,6. Magnam ibi ad vos affectionem portavimus magnumque abinde vestri amorem nobiscum egredientem exportavimus: *Ibid.* 19,3. Nos omnes ... magna ex hiis ingentique et in presenti leticia et in futurum spe reficimur, magnam certe fiduciam in tua virtute ... repentes: *Id. Or.* 1,42. Et summi gubernatores in magnis tempestatibus a vectoribus admonere solent: *Ibid.* 3,21. Gravissimo quippe Christianorum vulnere magno aliquo fomento medendum erat: *Ibid.* 4,11. Beatissimus pontifex noster magno studio, magno ardore et animo huic pariter sollicitudini non defuit: *Ibid.* 7,7. Beneficio alieno ... Hungaria ... eo magis indiget, quo mole et impetu maiore pulsatur: *Ibid.* 7,132. Attento, quod tanto sapidior et utilior res ipsa futura est, quanto maioris diligencie et sollicitudinis condimento peragetur: *Ibid.* 8,7. Advocabitur nostra negligencia, ut *hostis* longe maiorem insultum faciat, quam insultandi propositum habuerat: *Ibid.* 9,14. Non iam vox maior, nec forma minacior illi (*sc. Pythiae*), / unus in ore color: IAN. PANN. *Paneg.* 2,2672–2673 (p.200). Is ... magnas Deo immortalis gratias egit laetitia affectus: SIMON HUNG. 8. Maior ... cura ac diligentia adhibenda est: GEORG. POLYC. *Or.* 6. Novissime quidam ex suis ... oppidum nostrum ... magno incendio devastarunt: 1464 *Matth. epist. Rom.* p.33. Post magnam tempestatem etiam cessante vento non statim mare tranquillatur: 1466 *Ibid.* p.74. Quod non sine magno animi dolore cogor significare sanctitati vestre: 1480 *Ibid.* p.159. Quomodo huiusmodi altercationes ... sopiantur potius, quam excitata inter vos flamma in maius incendium coalescat: PETR. VÁRAD p.84. Quod ipsi ... unum ... iobbagyonum nostrorum ... in maximo frigore ad cyppum cum facie versus terram constrinxerunt: *Ibid.* p.186. — *Quasi proverbialiter*: Hostis ... fortasse prudenter coniciens istius tanti Christianorum motus maiorem fore ostentationem, quam effectum, prior plagam intulit: 1464 *Matth. epist. Rom.* p.31. f Dux ... legatis gaudia nuntiantibus munera magna condonavit: P.MAG. 49 (p.99). Quia iidem ... longe ampliora et maiora < ... > munera promerentur: s.1254/1786 *Reg. Arp.* I p.320. Qui donarunt nobis ... plusquam viginti millia marcarum ... in scyphis magni valoris: s.1260 *CD Frangepán* II p.413. Si eadem terra maioris precii estimata fuerit: 1275/XIV *CD Croat.* VI p.131. Quia possessio Georgii ... maioris erat valoris: 1277 *CD*

Arp. cont. IX p.184. Idem comes ... quamquam maioribus et potioribus donationibus dignum esset: 1280/1332 *Reg. Arp.* II/2-3 p.264. Spoliata Carinthia ... cum maxima praeda in Pannoniam revertuntur *Hungari: SIMON KÉZA* 35 (p.167). Quas ... civitates Guillelmus ... rex Siciliae per auxilium Pisanorum cum magnis sumptibus postmodum vix rehabuit: *Ibid.* 64 (p.183). Que uberior seu maioris precii computabatur porcio ab altera: 1289 *CD Arp. cont.* IX p.505. Cum tu ... alia quelibet pretiosa clenodia ipsius Jose non modici, imo magni pretii et valoris recipi fecisses: 1437 *CD Hung. adn.* II p.105. Scio, ... quid de me alibi agitur, non magno mihi pretio venit, amicos pocius perditurum me fortasse perdoleo: IOH. VITÉZ *Epist.* 20,9. Aput quem pro pignore sunt scutelle ... maioris valoris existentes: 1507 Iványi, *Eperjes* II p.362.

II A 1 a Omnes concurrant die dominica ad ecclesias, maiores ac minores, viri ac mulieres, exceptis, qui ignes custodiunt: *Decr. c.1010.* 9. Omnino ... iuvenes non sunt expellendi de consiliis, ... quociens vero cum illis consilium inibis, eciam si sit habile, tamen semper ad maiores deferas: *Inst. mor.* 7. **b** Execucio maiorum in regali dignitate octavum possidet locum. Regale ornamentum scio esse maximum antecessores sequi reges et honestos imitari parentes: *Inst. mor.* 8; *cf. etiam testimonia ad locum: Qualiter ante omnia debeat ... maiores suos ante oculos semper habere et ad exemplum statuere: Leg. Steph. maior* 15 (p.391); *cf. etiam HARTV.* 19 (p.428) *et Leg. Emer.* praef. p.450. Cum Scriptura quotidie clamet dicens viam maiorum non esse desiderandam: 1097/XV-XVI *Dipl. Hung. ant.* I p.326. Qualiter ... terra ... per maiores, avos atavosque ipsius ... possessa ... fuerit: s.1231/1601 Zimmermann, *Urkb.* I p.55. Nec ... talis accommodati me pudet, nec tedet, ... si maiorum doctis ingeniis opportuno usui meo consuluisse videar: IOH. VITÉZ *Epist.* 1,30. Excitent vos exempla maiorum vestrorum: *Id. Or.* 6,18. Ut te ... imitatore ... maiorum fore ... prompte crederemus: *Ibid.* 7,3. Templum civitatis regie ... a maioribus nostris captivis perduraverat asylum: *Ibid.* 7,49. Considero, optime rex, tui sanguinis originem, ... utpote cuius maiores a proavo Romano regno feliciter praesidenter aeternaliter memorabili laude triumpharunt: NIC. BAR. 5. Ut iam merito desinant mortales barbarico fastu maiorum gloriam iactitare: IAN. PANN. *Epist.* p.76. Quod studium ne nunc quidem regi nostro deest, quid id agit, ut exemplo maiorum Domino iuvante et maioribus regni sui invigilantibus impiae Turcorum genti resistere ... possit: GEORG. POLYC. *Or.* 2. Quae a maioribus meis accepi quaeque observari ... didici: *Tripert.* praef. p.10. Maiorum tabulas frangunt et velle paterno obveniunt: TAUR. *Staur.* II,125. Ut ipsa maiestas reginalis ... ex tam alta clarissimorum imperatorum ... orta progenie pro maiorum et fratrum suorum, necnon eciam nostro splendore, gloria et amplitudine statum honestissimum ... consequeretur: 1522 *Brüsszeli okmt.* p.22. Maiores vestri regnum rexere potenter, / viribus, ingenio consilioque gravi: MART. THYRN. *Ad procer.* II,31-32. **2 a** Si quis improvidus alienum servum ... ante regem vel maiores natu et dignitate duxerit: *Decr. c.1010.* 21. Quaecunque de facultatibus habui, ... totum illud ... regis atque omnium maiorum regni huius probatione ... contuli: 1061/XVII *Dipl. Hung. ant.* I p.173. Volumus equidem ob stabilitatis firmamen-

tum inter nos atque vos, nostros vestrosque maiores meum fieri sacramentum: 1097/XV-XVI *Ibid.* p.326; *cf. ibid. superius: vestra ... vestrorumque procerum noscat prudentia. Ego Adalbertus ... domini regis, regni maiorum et H<odun> fratris mei cunctorumque consanguineorum meorum consciencia omnem patrimonii mei porcionem ... sic ... disposui: 1153 Györffy, Chartae* p.59. Cum haec a nobis et a maioribus nostris discuterentur: 1226 *CD Hung.* III/2 p.88. Maiores tamen de clericis cecidere Mathias ... archiepiscopus etc.: ROGER. 30 (p.572). Fiat una dieta in Buda, ubi maiores regni convenire debeant: IOH. VITÉZ *Epist.* 40,6. Quod ... gubernator et barones regni Bohemie indulto serenitatis tue ac ... domini nostri regis et maiorum nostrorum consensu ... sese interponere velint: *Id. Or.* 8,4. Hodierna vero die ... maiores nostri et hic inclitus procerum coetus pro summa voluptate tuam petierunt praesentiam: NIC. BAR. 22. Comes ille insignes calamitates passus est amissione fortissimorum virorum, maiorum regni illius: GEORG. POLYC. *Or.* 21. 'Maiores civitatis, villae' sim. i.q. iurati homines, qui praefecto quoad coloniam regendam assistant — *eskiüdek: Cum ... servi ecclesie nostre ... de willa Wdword se a debita servitute alienassent, ... abbas eiusdem loci maiores de iam dicta villa (ed.: uuilla) Wdword cum pristaldo nostro ... ad nostram citavit presenciam: 1228/1229 Mon. Str.* I p.267. Si ... actor legitimam causam recusationis allegaverit, convocatis omnibus maioribus civitatis ipso iudice presidente negotium decidatur: 1242 *CD Croat.* IV p.173. Ego ... de Vereuche et de Lipoa villicos et cum eis vinginti quatuor utriusque ville maiores, seniores et iuratos ... sententia excommunicationis innodavi: 1280 *CD Arp. cont.* XII p.311. — *Dicitur de auctoritate vel potestate egregia fungentibus: Abbas monasterii ... aut decanus vel aliqui maiores et pociores de fratribus ... ad nos personaliter accedere debeant: 1270/1347 CD Arp. cont.* XII p.15. — *De Tartarorum praefectis: Qui unum de maioribus (sc. Tartarorum) ... cruentato gladio iugulavit: ROGER.* 30 (p.572). **b** Ut pax firma ... maneat tam inter maiores natu, quam inter minores cuiuscunque condicionis: *Decr. c.1010.* 16; *cf. ibid.* 35. Si qui ... hora solempnitatis misrarum inter se murmurant, ... si maiores sunt, increpatis cum dedecore expellantur de ecclesia (sic), si vero minores et vulgares, ... corripiantur flagellis: *Ibid.* 19. Ut nullus potentum vel aliquis magnus sive parvus de ... monasterio ... se intromittere ... audeat: s.1019/1370 *Dipl. Hung. ant.* I p.92. *Consilia* a stultis et arrogantibus ac mediocribus ... non valent componi viris, sed a maioribus et melioribus sapiencioribusque et honestissimis senioribus exprimi debent: *Inst. mor.* 7. Ut nullus aliquid de ritu gentilitatis observet, qui vero fecerit, si de maioribus est, XL dies districte peniteat, si autem de minoribus, VII dies cum plagis: *Syn. c.1100.* 7. Si maiores ministri regis et ducis vel inter se, vel cum maioribus contenderint: *Decr. a.1104.* 11. Pedia ... per clericum nostrum ... adhibitis cum eo testibus de provinciis excepione maioribus circui fecimus: 1193 Györffy, *Chartae* p.92. Cum hec a nobis et a maioribus terre de voluntate ... regis Andree et ... Colomani regis discuterentur: s.1230 *CD Arp. cont.* I p.270. A sacerdotibus, clericis, laicis, magnis et parvis ... scire veritatem ab eadem terra potuimus: 1230 *CD patr.* VII p.18. Condemnavimus ipsos iudicio seculari, maiores scilicet

et minores: 1234 PRT I p.727. Kuthen rex Comanorum per regem et quamplures alii per maiores et nobiles regni fuerant baptizati: ROGER. 12 (p.559). Hic erat, sub cuius fiducia maiores et mediocres humiles se reddebant: *Ibid.* 30 (p.572). De numero ... laicorum maiorum et minorum ... nulli mortalium possit fieri certitudo: *Ibid.* Balduinus comes ... convocatis ... de capitulo nostro maioribus, Roberto cantore et Micou custode ... ordinavit compositionem: 1244/1309 CD *Arp. cont.* VII p.183. Quia omnis clerus ... et populus, tam pauperes quam divites a maiori usque ad minorem ... desiderant ... B<enedictum> in patrem et pastorem ecclesie Strigon<iensis> promoveri: 1253 *Mon. Str.* I p.408. Cum idem presbiter pluribus et magis idoneis testibus ac maioribus et senioribus de ecclesia nostra ... intencionem suam sollempniter probavisset: 1269 *Ibid.* p.567. Regalis pietatis providentia universis ... non solum maioribus, verum etiam minimis abesse non debet in suis iuribus: 1269 PRT II p.333. Quod nullus de cetero neque magnus, neque parvus, neque baro, nec inferior super populos ecclesie ... descensus presumat facere violentos: 1271/XIV CD *Croat.* V p.606. Cum in maioribus et maximis effecistis, in minoribus et minimis pro nullius hominis consilio vel suggestione denegetis eciam minimo ex nostris: 1277/XIV *Ibid.* VI p.161. Si predicti ... invidia ... instigati maior minorem vel pocior deteriorem ... contemnendo discordarent: 1355 CD *And.* VI p.400. Universi ... magnates, barones, milites, nobiles et proceres dicti regni nostri, maiores scilicet et minores ... exercituare teneantur: 1454 DRH III p.380. Simonem et alios predictos de Sowar sicuti maiorem, sic et minorem in omnibus ... libertatibus ... tenebimus: 1474 Wenzel, *Bány.* p.179. Item iustitia est habitus bonus tribuens ... maioribus reverentiam, paribus concordiam, minoribus disciplinam: *Tripert.* prol. 1(1). **3 a** Ut ... scolares in scholis residentes sublectorem sive magistrum tamquam suum maiorem et caput recognoscunt: *Visit. Str.* p.24. At quia maiorum meorum hic praesentium iussis necessario parendum est: NIC. BAR. 3. — *Usu singulari, plur. f.: reatrix sociaequae eius auctoritate conventus v. claustrum regendi praeditae sanctimonialium* — *az apácák kolostorát kormányzó rendi vezetés:* Dicta puella de licentia suarum maiorum aliquando recipiebat a fratre suo, domino rege ... aliquas marcas argenti, de quibus faciebat eleemosinas: *Inqu. Marg.* p.171. **b α** 'M. castrum': qui castrum praees — *várnagy:* Iobagiones Ferrei Castrum ... Laurentius filius Tyvan maior <eiusdem> Castrum ... Artunam filium Sandur ad pres<enciam vi>ceiudicis nostri in causam legitime traxisent super uno molendino: 1248 CD *Arp. cont.* VII p.270. Iidem castrenses dixissent communiter eidem venerabili fratri coram maiore exercitus et maiore castrum predicti, quod etc.: 1268/1291 CD *patr.* III p.15. Zumbboth, maior castrum eundem incarceratum ... abire permisit: 1296 *Mon. Str.* II p.389. Ladislaus ... comes castrum ... terram cuiusdam maioris eiusdem castrum (*sc. Nitriensis*) pro sua infidelitate ab eodem alienatam sibi ... contulisset: *Ibid.* — 'M. exercitus': qui exercitui praees — *hadnagy:* Iobagiones castrum Karaznay scilicet Ruben maior exercitus, Ehilleus varnog (*vox Hungarica, i.q. 'maior castrum'*), Euzud et Pinna centuriones, ... traxere in causam Lulan ... pro parte terre sue: *Reg. Var.* 110. Constitutis in presencia nostra iobagionibus castrum de Bana, videlicet Pentuk, tunc

maiore exercitus de villa Ungnuna, Vulcaz, tunc centurione de villa Kyvd ... proposuit pristaldus etc.: 1226 CD *Slov.* I p.232. Dictam ... terram praedictus Simona a Iano, maiore exercitus castrum Nitriensis emerat: 1231/XVIII *Ibid.* p.271. Iobagiones castrum Zaladiensis de genere Iohannis maioris exercitus ... asseruerunt, quod etc.: 1239 CD *Arp. cont.* VIII p.91. Via ... secus vineam Simonis maioris exercitus ... descendit usque villam, que dicitur Vinodol: 1244/1263 CD *Croat.* IV p.227. Facta est autem hec scriptio presentibus maioribus exercituum de Bors: 1246 CD *Arp. cont.* VII p.217. Quorum nomina hec sunt: Martinus maior exercitus, Petrus maior speculatorum, ... Martinus maior preconum: 1262–1265 *Héderváry okl.* I p.3. Iidem castrenses dixissent communiter eidem venerabili patri coram maiore exercitus et maiore castrum predicti, quod etc.: 1268/1291 CD *patr.* III p.15. Convocatis iobagionibus eiusdem castrum ... videlicet Tewka ... maiore exercitus, Nicolao maiore speculatorum ac aliis: 1270 *TT* 1908 p.381. Quasdam terras Gyele iobagionis castrum de Zonuk et Gabrielis maioris exercitus sine herede decedentem Chen et Wlmez vocatas in comitatu de Zonuk existentes ... comiti Abraam dedimus: 1275 CD *Arp. cont.* IX p.123. Quos ... in corporalem possessionem ... per nostrum hominem, videlicet per Simonem, maiorem castrum sub testimonio prepositi et conventus de Jazow feceramus introduci: 1307–1311 *Reg. Slov.* I p.243. **β** 'M. plaustorum': Dominicus, ... maior plaustorum nostrorum ... nobis ... servitia ... exhibuit: 1268/1273 *Reg. Arp.* II/2–3 p.36. Cum magister Georgius, maior plaustorum suorum reginalium, civis Budensis in domo sua reginali ... fideliter serviendo desudasset: [1278], 1325 *Reg. duc.* p.114. Magister Cosmas, maior plaustorum nostrorum una cum fratribus suis ... humiliter supplicarunt, quod etc.: 1282 CD *patr.* VI p.277. Magister Nicolaus, maior plaustorum nostrorum et Iohannes filius Swp quandam possessionem ... a nobis sibi dari postularunt: 1283/1375 *Reg. Arp.* II/2–3 p.326. Consideratis fidelitatis et servitorum meritis Emrici filii Chata de B< ... >, ... maioris plaustorum nostrorum ... possessiones ... contulimus ipsi: 1316 CD *Zichy* I p.152. Quod ... Nicolaus comes ... et ... comes Emiricus de Bechey, maior plaustorum domini nostri regis ... coram nobis ... constituti ... sunt confessi, quod etc.: 1320 *Temes okl.* I p.22. Magister Emricus de Bechey filius comitis Chata, maior plaustorum nostrorum et castellanus de Lewa quandam villam ... sibi dari ... postulavit, ... consideratis ... fidelium servitorum meritis, ... que nobis non tantum in officio plaustri, verum etiam in diversis nostris regni nostri negociis ... indefesse exhibuit et impendit etc.: 1322 *Dl* 86947. — 'M. praekonum': Filii iobagionum sancti regis ... et ... castrenses ... coadiuvantibus castrum Bichoriensis iobagionibus, scilicet Luca principe exercitus, ... Bibo ... et Tegek centurionibus Petroque maiore preconio (*sic*) impetierunt clericum nomine Magnum: *Reg. Var.* 323. Berveyno quondam mayore preconum castrum Posoniensis ab una parte ... et aliis coram nobis constitutis: 1253 CD *Arp. cont.* VII p.358. Ivanka de Saap, maior preconum castrum Posoniensis ... ac alii iobagiones castrum eiusdem ... proponebant: 1255 CD *patr.* VI p.84. Quorum nomina hec sunt: Martinus, maior exercitus, Petrus, maior speculatorum, ... Martinus,

maior preconum: 1262–1265 *Héderváry oklt.* I p.3. — '*M. speculatorum*': Quorum nomina hec sunt: Martinus maior exercitus, Petrus maior speculatorum: 1262–1265 *Héderváry oklt.* I p.3. De singulis decem mansionibus dent maiori speculatorum ... unam ovem, quatuor gallinas: 1270/1329 *CD patr.* VIII p.127. Convocatis iobagionibus eiusdem castris, ... videlicet Tewka, ... maiore exercitus, Nicolao, maiore speculatorum ac aliis: 1270 *TT* 1908 p.381. — '*M. tavernicorum*': Magister Paulus dictus Magar, maior tavernicorum nostrorum ... quasdam possessiones ... sibi dari ... postulasset: 1324 *CD Zichy* I p.262. Magister Paulus dictus Magyar, maior tavernicus noster, castellanus de Gyemes ... quasdam possessiones ... sibi dari ... postulasset: 1332 *Zala oklt.* I p.268. **c** Do et predium Sunik, ... sunt autem ibi Hungarii, quorum maior nomine Michael. Disposui eos, ut det unusquisque de domo sua unam idriam: *s.c.1067/1267 Dipl. Hung. ant.* I p.185. In villa Sari (*sc. sunt servi*): Bekes, Celgu, ... horum maior Wokol: 1138/1329 *Mon. Str.* I p.89. In villa Sagu: Saul, Hous, ... horum maior Ipsa est: *Ibid.* p.90. In villa Bela: Geke, Wisa, ... quorum maior Baiadi: *Ibid.* In villa Kuleser: Pucus, Janus cum XVIII mansionibus debent dare per annum L. porcos, horum maior Cobu est: *Ibid.* p.91. In villa Tamach: Siholt, Suda, Tumas, ... horum maior Bandi: *Ibid.* p.92. In villa Udornic sunt XX mansiones servorum, ... horum maior Simien: *Ibid.* p.96. Huius rei testes sunt ... de hospitibus Quinqueecclesiensibus Hermam, maior hospitum, Endus, filius eiusdem *etc.*: 1181 Györffy, *Chartae* p.78. Tributi autem fori tertia pars maioris eiusdem ville spectet iurisdictioni: 1225/1362 *CD Arp. cont.* XI p.182. Quemcumque voluerint, maiorum ac minorum consensu ... maiorem ville constituendi liberam habeant facultatem: 1230/1662 *Mon. Arp.* p.427. Hospitibus iuxta castrum Valkow commorantibus ... libertatem talem constituimus, quod iudicare tenetur omnem causam, preter effusionem sanguinis maior ville eorundem: 1231/XVIII *CD Croat.* III p.346. Ipsi (*sc. hospites de Pesth*) maiorem villae sibi eligunt, quem volunt: 1244 *Mon. Arp.* p.467. Nos Iakmynus, maior ville ceterique cives de vico Strigioniensi, tenore presencium significamus universis *etc.*: 1255 *Mon. Str.* I p.431. Nos comes Rubinus, maior ville, Iaanyus et Hermannus comites ... ceterique cives de Strigonio ... volumus fieri manifestum *etc.*: 1265 *Ibid.* p.525. Nos Iacobus, maior villae et tota communitas civitatis de Bihig ... ad universorum notitiam volumus pervenire *etc.*: 1271 *CD Arp. cont.* XII p.47. Nos Kacherinus, maior civitatis, iudices et consiliarii ... de monte Grechensi: 1319 *CD Croat.* VIII p.529. *Nobiles de Dolecz* iudicem aut maiorem eorum, quemcumque voluerint, de medio ipsorum eligere habebunt facultatem: 1367 *Ibid.* XIII p.123. — *Sensu latiore: procurator regionis — területi kormányzó*: Dux ... alteri vero ipsorum canesio, id est maiori, volenti prostrato succurre (*sic*) ... uno ictu brachium illius amputavit: ROGER. p.566. **d** Cuius (*sc. regis*) vice maior et ductor totius exercitus regii constitutus strenuus, diligens, circumspexus ductor extitit et pariter dimicator: 1270 *CD Croat.* V p.547. Cosmas in eodem conflictu ... maiorem exercitus sui (*sc. regis Bohemiae*) de Moravia non sine sui cruoris effusione captivavit et nobis duxit: 1287 *Reg. Arp.* II/2–3 p.385. Magister Laurentius Sclavus, maior primipilario-

rum nostrorum, castellanus noster de Sempte nuncque comes Nytriensis ... quandam possessionem ... ad dictum castrum nostrum applicuerit: 1340 *DI 41398 et DI 41496*. Blasius filius Valentini de Andreasfalua alias maior exercitus seu primipilus vester ... fassus fuerit: 1409 *CD Teleki* I p.353. — '*Maiores Siculorum*' sunt praefecti v. ductores exercitus, qui 'primores' dicebantur: Ut communitas Siculorum <serv>ituti maiorum et seniorum non sit subiecta: 1466 *Stat. Transsylv.* p.3.

B 1 Dux ... totam terram cum habitatoribus suis eidem ... condonavit, et non tantum hec, sed etiam maiora hiis condonavit, quia ... eidem ... dedit terram magnam iuxta Danubium: P.MAG. 15 (p.55). In recompensationem ... servitorum suorum, licet a nobis maiora et ampliora mereretur, quandam terram ... ipsi ... fecimus assignari: 1266/1270–1272 *Reg. Arp.* I p.456. Licet et per amplius eidem in maioribus providere intendamus, tamen ad presens terram Palcuna ... dedimus ... ipsi: 1273 *CD Arp. cont.* IX p.24. In recompensationem servitorum ipsius ... aliqualem, licet maioribus et potioribus dignus habeatur, quandam terram ... eidem ... dedimus: 1274 *Reg. Arp.* II/2–3 p.105. Licet modicum sit et minimum, quod ad presens agimus, et in maioribus ac potioribus eidem providere intendamus: 1284 *Mon. Str.* II p.187. Artaxerxes ... non minus existimans regium ac perhumanum esse parva benevole et alacriter admittere, quam magna (μεγάλα) largiri: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.32. Si tamen haberemus servitores ... probos et fideles, ... illa enim, quae interdum male nobis surripunt, de nostris manibus daremus eis, vel etiam multo maiora: PETR. VÁRAD p.271. **2** Quamquam minima de maximis et pauca de plurimis referamus: 1245 *CD Croat.* IV p.284–285. Idem ... propter defensionem persone nostre letaliter exstitit vulneratus. Nos vero ... in acerbi doloris sui consolationem tamquam pro magnis minima et pro amplis exigua quandam terram ... eidem ... dedimus: 1248/1291 *Reg. Arp.* I p.267. Quamquam ... ipsius merita longe lateque ampliora ex condigno debuissent promereri, filiis eiusdem tamquam exigua pro eximiis et minima pro maximis duo nostra molendina ... contulimus: 1261 *Ibid.* p.388. Quamvis pro magnis minima, pro arduis exigua facere videamur, ... terram nostram ... dedimus ... Ladislao: 1295 *Mon. Str.* II p.384. Si Xerxes compe dibus suis aliquid magnum operari potuit, ... nonne deberet exorbitans Danubius nobis sapienter incantantibus parere?: PETR. VÁRAD p.76. Pro quo vobis gratias dicimus offerentes nos vobis ... non solum ad similia, sed et ad maiora: *Ibid.* p.123. Quod si ... familiarem nostrum ... in pace tenebit, ... nos quoque habebit vicissim ad maiora obligatos: *Ibid.* p.167. **3** Quanto maiora tractantur, tanto perspicaciorum cautela debent terminari: 1221 *CD Croat.* III p.203. Suasum mihi sepius reminiscor nihil magni in bello sine periculo confici posse: IOH. VITÉZ *Epist.* 3,16. Nichil enim habet ... apostolica auctoritas maius, quam *etc.*: *Ibid.* 52,7. Que quidem, ... opus est, ut paternitatis vestre prudencia exornentur, quatenus in presentibus rebus magna reputentur ea, que sunt maioribus proxima: *Ibid.* 66,8. Paucis nunc pauca quedam expediam, plura et maiora hiis dominis maioribus tandem explicanda relinquens: *Id. Or.* 2,7. Multa et magna fuere, que me proximis diebus tenuere occupatum: 1463 *Matth.*

epist. Rom. p.24. Si ... maioribus occupati ... fuerint (*sc. episcopi*): 1486 DRH III p.273. Prosecutionem litis ... suspendimus, parati non in his solum, sed etiam in maioribus ... vestrae fraternitati placere: PETR. VÁRAD p.240. — *Fere iur. i.q. causa publica* — *közbünyü, büntető per*: Iohannes sutor est absolutus a Nicolao ... ita, quod ipsum non audeat impetere in magno, nec <i>n parvo: 1395 Turul 1930 p.96. — *Nota i.q. altior status v. officii condicio* — *magasabb méltóság v. hivatal*: Iniqua sors homini certe benemerito et ad maiora dignissimo ampliore fortunam invidet: PETR. VÁRAD p.144. Eum dignitatis gradum ... vestra fides et integritas digne merebantur, et de quo dubitandum non esset p<aternitatem> vestram reverendam ... ad maiora quoque ... aliquando consensuram: *Ibid.* p.224. 4 Contigit ... in una eademque re et illi prestitisse favorem et alteri non negasse, non quidem instabilitate nostra, sed ut minori inconvenienti maiora tegeremus: IOH. VITÉZ *Epist.* 24,13. Quidam ... nonnullos ... rebus primum exutos, deinde vinculos detinuit molirique maiora adversum maiores hoc genere insultuum in animo habet: *Ibid.* 28,5. Quis est usquam hominum, cuius animo maiora minoribus, ... impacata quietis, turbata tranquillitas ... et quodammodo incerta certis plus placeant?: *Ibid.* 30,5. Sed quia ... verendum est, ne maius neglectum sit in conventu illo, quam actum: *Id. Or.* 11,44. Quodque deterius est, non contenti huiusmodi rebellionem sua ... audacia ipsorum in maius prolapsi ... solvi decimas ... pro se usurpari quaerunt: PETR. VÁRAD p.18.

C 1 Inde ... parvum eundo est una antiqua meta, ... hinc ... modicum procedendo est una antiqua meta, ... deinde magnum eundo est una antiqua meta: 1326 *Mon. Str.* III p.91. 2 Ipsum ... sex vel ad maximum octo annorum conspeximus fore et agnovimus: *Form. styli* III,38 (p.481). Bis in die aut ad maius ter ex dolore sui oblitus dicens 've' statim se obiurgabat: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.196. 3 In recompensationem suorum servitorum, licet in maiori ei pro tanto servitio teneamur, sibi ... terram ... ad duo aratra ... contulimus: 1222/1291 *Turul* 1928 p.124. Regalis providentia eisdem, a quibus aufert, respondeat in simili vel maiori: 1254/1399 *Reg. Arp.* I p.315. Excellencia regia ... si aliquid a suis fidelibus recipit, eisdem postmodum respondeat in consimili vel maiori: 1260 *Mon. Str.* I p.458. 4 a Magni facio in omnibus modestiam magnanimitatemque vestram: IOH. VITÉZ *Epist.* 58,4. Apertissime favor ipse ut magni ducatur, opus est: *Ibid.* 62,5. Dignius nunc ... sollicitudinem vestram et operam magni ducere possumus: *Ibid.* 66,1. Ubi magni ducitis illa, que vobis ex parte mei per patrem meum ... dicta sunt: *Ibid.* 78,29. In horum primo operam paternitatis vestrae magni facimus, quae etc.: *Id. Epist. var.* 21,3. Rex diligenciam et promptitudinem hanc magni facit: *Id. Or.* 4,10. Maiestas regia ... magni estimavit consilia tua, pluris sollicitudinem, plurimique vota patefacta: *Ibid.* 11,6. Nolumus illi dare animum, quo existimet nos magni facere eius superbiam: 1481 *Mátyás lev.* II p.147. Vetus ... Batorum familia apud Ungarus magni semper habita: BONF. I,1,74. Ipse ... pondera ... vitiorum tam suorum, quam alienorum magni faciens sic abominabatur atque plangebatur, quasi mox in baratrum demergeretur: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.104. b „Hoc Ithacus velit et magno mercentur Atridae” (VERG. *Aen.* II,104; *Graec. aliter*: ἡ κεν γηθήσαι Πριά-

μος Πριάμοιο τε παῖδες, cf. *HOM. Il.* I,255.): IAN. PANN. *Plut. inim.* p.7. — [c.1000] [Szovák]

magstigia vide mastigia

magtster vide magister

5 **magulator, -oris** m. praefectus rationarius fodinae salium, cui ratio de ponderandis salibus reddenda est — mázsamester, számvevő (sóbányában).

Quod nobilis Matheus de Belezna, familiaris egregii Pauli de Thomor vicecamerarii salium regalium partium Transsilvanarum per eundem dominum Paulum in officio magulatoris fodine Kolosiensis ... constitutus ... confessus est etc.: 1502 *Dl* 36405 p.210; cf. Jakó, *Kolozsmonostor* II,3254. Nos, Michael Horwath, magulator Cheraknensis et Leonardus Czecey, similiter magulator Aknensis ac Bernardus litteratus de Dees, familiares egregii domini, Iacobi de Thornallya, comitis camerarum salium Transsilvanarum etc. fatemur et recognoscimus, ... quod etc.: 1521 *DF* 247686. — [2] [Dreska]

20 **magus, -i** m. (μάγος) A subst. m.: 1 dicitur de hominibus antiquitatis vetustae (a arcanarum artium peritus, somniorum interpres, vates — álomfejtő, jó; b de hominibus ex orientalibus regionibus venientibus Christumque munerantibus: sapiens — bölcs); 2 dicitur de hominibus posterius viventibus (a homo occultis artibus deditus — mágus, titkos tudományok művelője; b in malam partem: incantator, veneficus — méregkeverő, vajákos, varázsló). — B ut videtur f.: venefica, mulier, quae aliorum vitam artibus occultis pessum dat et eos ipsos fascinat — boszorkány, méregkeverő, rontó, vajákos, varázsló.

30 A 1 a Paulus ... ad Elimam magum veritati resistentem dixit (cf. *Act.* 13,10): GER. p.18. Accedat secundus propheta Balaam, qui ... fuerit magus et ariolus a demonibus querens responsa, ut dicit Nico<laus> de Lyra: PELB. TEM. *Stell.* p.104^v-105^f. Daniel propheta ... ut omnes magos et ariolos transcendendo in cognitione somniorum ... summus evaderet: VALENT. CYB. *Laud.* 190. b Que omnia audientes tres illi magi baptizati sunt cum omnibus suis complicibus: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XI,G. Magis in nocte victorialis (*sc. nativitatis Christi*) vigilantibus ... stella quaedam ... apparuit: *Serm. dom.* I p.139. 2 a Ciccus ... Asculanus ... tempestate illa inter astronomos et magos excellentissimus habebatur, quia Ioanne ... fata predixerat: BONF. II,10,395. Mathias ... astronomos, medicos, mathematicos iurisque consultos dilexit, ne magos quidem et nigromantes abominatus est: *Ibid.* IV,7,87. b Ianus ... congregavit ad se multos magos et phitonissas et aruspices, per quorum incantationes valde gratosus erat apud dominos: *Chron. saec. XIV.* 83 (p.338). Ut in territorio ... bonorum ... vestrorum ... universos ... intoxicatores, magos, veneficos, incantatrices et alios quoscunque malefactores ... puniri ... facere ... valeatis: 1525 Bártfai, *Forgách* p.701.

55 B Filimer ... rex Gothorum ... quasdam magas mulieres in populo reperisset, quas sermone Gethyco alirumnas vocassent: IOH. THURÓCZ 34 (p.20-21). Iordanis ... regem magas quasdam feminas in castris deprehendisse conscribit: BONF. I,2,183. Fit concursus populorum acclamantium magam et sacrilegam (*sc. esse S. Agnetem*, cf. *PL* 17 p.739^B; alii dicebant magam, alii innocentem, alii sacrilegam conclamabant): PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XLIX,H. — [18]

Mahometicus, -a, -um (Mahumeticus) *qui Mahometi est v. religionem ab ipso conditam sectatur — mohamedán.*

B<eatam> Mariam fuisse preservatam de facto ab originali peccato probant plurima testimonia. ... Nonum testimonium legis Mahumetice, quia impurus Mahumetus in suo Alcorano ... dicit sic *etc.*: PELB. TEM. *Stell.* p.76^r–77^r. Qui cum omni Mahometicae foeditatis barbarie ... in ... ancipitibus ... praeliis diu ... versati ... cruentissima bella gessere: *Tripert. praef.* p.4. — [4]

Mahumeticus *vide vocem praecedentem*

Mahumetista, -ae m. (Mochmetista) *sectator Mahumeti religionis — mohamedán.*

Cum te ducem ... fere omnes Christicolae ... contra saevissimum imperatorem Turchorum, immo contra omnes Mochmetistas, crucis Christi persecutores elegerint: ANDR. PANN. p.58. Tres in toto mundo sunt secetrum principales varietates, prima Iudeorum, secunda Mahumetistarum, tertia Christianorum: PELB. TEM. *Stell.* p.55^v. — [2]

maierium, -i n. (*cf. Germ.: Meier*) (mayerium) *villa, praedium in pagi finibus situm aedificiisque et instrumentis ad rem rusticam pertinentibus praeditum — major(ság), gazdaság(i udvar).*

Licet ... magister domus hospitalis ... comitem Kunchlinum ... super maierio, terris arabilibus ac pratis ad eundem maierium pertinentibus ... in causam attraxerat: 1343 *Mon. Str.* III p.515. Magister cruciferorum ... comitem Kunchlinum ... pro eo, quia in statucione cuiusdam alodii seu mayerii ... eidem ecclesie ... facienda homini domini regis ... contradictionis velamine obviasset, ... in causam attraxisset: *Ibid.* p.526; *cf. Csánki D.: Kuncz ispán majora Budán. Sz 1906 p.685–725.* — [2]

[Szovák]

maiestas, -tis f. (maestas, magestas, mayestas, maystas, *abbreviationes: ma^{tas}, ma^{tem} sim.*) **1** *abstracte* (*a gener.: potestas, magnificentia — hatalmasság, nagyság, fenség;* **b** *'m. divina, Dei, sacra': ipsa divinitas, sanctitas — Isten, szentség;* **c** *'m. imperii, imperantis, regni': potestas publica — az állami hatalom;* **d** *'m. Christiana': splendor Christianitatis — keresztény méltóság);* **2** *titulus personae actu regnantis — felség, a tényleges uralkodó címe* (**a** *'m. apostolica' i.q. potestas papae — pápai hatalom;* **b** *'m. imperialis' i.q. summa potestas temporalis — császári, azaz a legfőbb világi hatalom;* **c** *'m. principalis' i.q. potestas regiminis in genere — fejedelmi hatalom;* **d** *'m. regia, regalis' i.q. regni cuiuscunque gubernaculum — királyi hatalom;* **e** *'m. reginalis' i.q. potestas uxoris regis — királynéi hatalom;* **f** *cum pronomine possessivo v. determinativo i.q. appellatio regentis — névmással: az uralkodó megszólítása;* **g** *de singularibus personis: appellatio honorifica specialissima — egyedi esetekben alkalmazott megszólítás);* **3** *abstracte, fere iur.* (**a** *persona regis — az uralkodó személye;* **b** *'praesentia maiestatis' i.q. forum iudiciale regis — az uralkodó jelenléte, bírósági fóruma;* **c** *'oculi maiestatis' i.q. animadversio regnantis — az uralkodó figyelme;* **d** *'laesae maiestatis' sc. crimen — felségsértés [büne]);* **4** *concrete: 'imago maiestatis' i.q. pictura Dei triumphantis — Isten képe (műalkotás).*

1 a Ordo suadet equitatis et ad regie celsitudinis pertinet mayestatem, ut ea que iuris tramite processerunt, ...

ad iuste petitionis exauditionem favore regio admittantur: 1278 *Reg. Arp.* II/2–3 p.207. Cum ... ad huius maiestatis fastigium fuimus sublimati: 1458 *DRH* III p.90. **b** Ad laudem, gloriam et honorem divinae maiestatis: 1277 *CD Arp. cont.* XII p.244. Inter multa ardua negotia ... et de iis etiam solliciti sumus, que ad honorem divine maiestatis et sacre religionis pertinent incrementum: 1462–1464 *Matth. epist. Rom.* p.35. **c** Sacre maiestati regni (*recte forsant: regi ?*) Bohemiae (*sc. mittitur epistula*): IOH. VITÉZ *Epist. var.* 42,1. Nationes ... externae, cuiusque linguagii existant, si maiestatibus suis et huic regno servire voluerint, ad stipendia consueta libere veniant et conducantur: *Decr. 1525.* 4(1). **d** Qui, ut tutam in nobis maiestatem Christiani nominis efficeret, vix ratio iniri poterat, an minus impendebat se nobis, quam reservabat sibi: IOH. VITÉZ *Epist.* 36,5. Sequitur ergo nos militandi necessitas, quam horremus, attento, quod parum tuta futura est Christiana maiestas sine viribus: *Id. Or.* 7,113. **2 a** Quandoquidem sancta illa apostolica maiestas tot et tantis effusis studiis in eam rem gerendam enitur: IOH. VITÉZ *Epist.* 27,3. Visus quippe sum sanctitatis vestrae apostolicam illam divinamque maiestatem in expedienda illa benedictione apostolica praesentialiter intueri: PETR. VÁRAD p.66. **b** Personam decet sublimium et maiestati congruit imperantis votis subiectorum perspectis manus eis porrigere largitatis: 1326 *Mon. Str.* III p.82. Ipse ... imitatur ... apostolicam solitudinem veterem, per quam Christianum nomen et fidei crevere vires famaue et imperii porrecta maiestas ad ortus: IOH. VITÉZ *Or.* 4,4. Vidimus huiusmodi calamitates ... orante ... domino meo Senensi, oratore imperialis maiestatis hic presente: *Ibid.* 6,2. Causam adventus v<estrae> p<aternitatis> r<everendissimae> ... regia serenitas et prius intellexerat ... missam scilicet eandem esse a Sede Apostolica inter alia pro differentiis inter imperatoriam et regiam maiestatem componendis: IAN. PANN. *Or.* p.54–55. **c** Concessio libertatum a maiestate procedere consuevit principali: 1287/XV *Reg. Arp.* II/2–3 p.376. **d** Que ... a nostra regia maiestate et munificentia ... ecclesiis sunt conlata, regia auctoritate firmare ... proposui: 1181 Györffy, *Chartae* p.80. Perseveranter insistentes tum apud dominum Deum, tum apud regie maiestatis excellentiam commendabiles habeantur: 1199 *CD patr.* II p.1. Quanto regalis providencia ceteros dignitatis auctoritate precellit, tanto ea, que per ipsius maiestatem salubriter ac provide ordinantur, firmiori debent robore stabiliri: 1246 *CD Arp. cont.* XI p.343. Ad apicem pertinet regie maiestatis suorum predecessorum privilegia renovare: 1271 *Reg. Arp.* II/1 p.118. Congruit regie maiestati ... suorum ... commodis invigilare: 1291 *CD Arp. cont.* X p.19. **e** Demetrius et Michael ... procuratores ipsius reginalis maiestatis: 1277/1356 *Reg. Arp.* II/2–3 p.201. Ipse ... decus ipsarum regie et reginalium maiestatum utiliter augendo ... adesse maluit et prodesse: 1390 *Doc. Val.* p.395. Quod nostra maiestas daret vobis plenum mandatum ad contrahendum cum eodem serenissimo rege matrimonium nomine nostrae reginalis maiestatis, et affirmastis, quod iam nostram maiestatem pro regina consorte et coniuge eiusdem serenissimi regis Bohemiae haberetis: 1492 *Acta Beatr.* p.221. Nobro nomine hoc affirmetis reginali maiestati, quod *etc.*: *Ibid.* p.223. M<agister> Franciscus ... et Ioannes ... missi a

capitulo ad Budam pro emendo ... chipho argenteo vulgo 'kwpa' reginali maiestati offerendo: 1523 Iványi, Győr p.20. f 'M. nostra': Eandem (sc. terram) ... privilegio nostre maiestatis ... sepe dictis roboravi monasteriis: 1183/1346 CD Arp. cont. VI p.148. Idem Alexander comes ... bellum propter tuitionem praesentiae maiestatis nostrae inchoavit: s.1246/1409 CD Croat. IV p.306–307. Ordina-
vimus, ... quod ad exercitum regalem proficiscantur cum sex panceratis, qui esse debeant sub vexillo nostre maiestatis: 1264/1291 Reg. Arp. II/4 p.62. Vexillum ... ante aulam nostre maiestatis erectum exhibuit: 1269 CD Croat. V p.485. Michael et cognati eius in cetum et numerum regali-
um servientum per nos translati coram nostre maiestatis presentia cum suis successoribus quibuscumque gratiam habeant famulandi: 1274 Reg. Arp. II/2–3 p.86. Si ad occupandum regnum extrinsecum procedere vellemus, non nisi pecunia e nostra maiestate erogata procedere teneantur: Decr. 1291. p.174. Qui huiusmodi vulnere sauciatus a nostra petiit maystate, ut etc.: 1291/p.1300 Reg. Arp. II/4 p.72. Quod (sc. castrum) contra nostram per Teutonicos detinebatur maiestatem: 1294 CD Arp. cont. X p.136. Magister Sebastianus ... nostre humiliter detexit maiestati, quod etc.: 1381 Doc. Val. p.292. Indignum arbitramur, ut illis se reddat ingrati nostra maiestas: 1385 Süttő, Anjou II p.271. Castrum nostrum ... Iohanni bano ... mera regie potestatis plenitudine et ex certa nostre maiestatis scientia ... dedimus: 1389/1390 Doc. Val. p.365. — 'M. vestra': Privilegium ... sub impressione nostri sigilli vestre misimus maiestati: 1274–1297 Mon. Str. II p.47. De novo hortamur, quod maiestas vestra et in ea parte, quam praetulimus, illum defectum suppleat: IOH. VITÉZ Epist. 28,8. Post discessum nobilis Bernardi familiaris maiestatis vestrae (sc. regis Aragonum) venit ad me magnificus dominus comes Stephanus: Ibid. 33,1. — 'M. tua': Ex quibus recte maiestas tua potest conicere nos facilius de tua liberatione tam cita, quam te de nostra fide et obsequio potuisse dubitare: IOH. VITÉZ Or. 1,34. Curandum est presertim maiestati tue, quis deinceps sit rebus dexter modus, ac ne expertis gravia alia experiri contingat: Ibid. 1,68. Ut ... per eorum medium obediencia regni illius dudum maiestati tue destinata patefieret: Ibid. 2,9. Hec autem ita maiestati tue curanda sunt, ut et singuli intelligant te videre, quid a quoque expectes: Ibid. 2,41. Comparuimus in presencia et auditorio maiestatis tue: Ibid. 8,2. Serenissime princeps (sc. Fridericus III. imperator), fideles relatores fuimus apud maiestatem tuam eorum, que ad hunc conventum mandata fuerant: Ibid. 10,12. Servus tuus iuvabit profecto, princeps clarissime, hodiernum de tuae maiestatis placido aspectu conflatum gaudium: NIC. BAR. 3. Maiestatem tuam non iniuria Traiano compararim: IAN. PANN. Plut. dicta p.32. Quod etsi tuae maiestati forsitan pro tua multiplici talium notitia supervacuum, mihi certe pro meae fidei testimonio non indebitum videtur: ANDR. PANN. p.1. — 'M. sua': Tunc Stephanus rex ... privilegium inde fieri iussit et sigillo sue maiestatis confirmari: 1163/XIV CD Croat. II p.98. Statuit ... maiestas sua (sc. rex Hungariae) confestim deputare notabiles oratores: IOH. VITÉZ Or. 5,40. Reputat ... maiestas sua dignum te eo munere: Ibid. 11,72. Dum essemus Prage, et etiam cum eram apud maiestatem suam in Moravia, proponebamus certas honestas vias: Id. Epist. var. 41,7. **g** Ego

inquam, pater et domine, prevenire litteris faciem tante presumo maiestatis (sc. archiepiscopi Salisburgiensis): 1146 MIÖG p.375. Scribit nobis maiestas (sic in orig. [DL 50404] de uxore palatini, legitur autem maternitas: Matth. epist. II p.102.) vestra, quod etc.: IOH. VITÉZ Epist. var. 47,1. **2** Si quid forte vel familiares maiestatis vestrae vel subditi de nostris conqueruntur: PETR. VÁRAD p.96; in eadem epistola eandem personam magnificentiam vestram et fraternitatem vestram appellat, lectionem ergo illam falsam suspicamus. Cum ipse tempore paternae maiestatis (sc. Vladislai II.) thesaurarius ageret: 1518 Szabó, Ogy. p.143. Regia et reginalis maiestates omnia eorum officia Hungaris ac sacrae coronae regni huius subiectae nationis hominibus iuxta contenta generalis decreti paternae maiestatis regiae (sc. Vladislai II. regis), quod observandum maiestas quoque sua regia commisit, distribuunt: Decr. 1523. 17. **3 a** Frater Michael abbas ... possessiones et iura monasterii ... de Cykador in persona maiestatis nostre veluti dicti monasterii patroni sub prescriptione centum annorum ... recaptivare valeant: 1394 CD Zichy IV p.580. Nos fideles nostros ... vice ... et in persona maiestatis nostre vestre commiserimus tuicioni: 1494 CD Károlyi III p.14. **b** Rikolfus ... ad nostram accedens presentiam representavit coram magestate nostra litteras privilegiales Andree regis: 1275/XVII Reg. Arp. II/2–3 p.129. Qui ... dixerunt, ut Nicolaum ... citassent ... ad presenciam vestre mayestatis: 1290 CD Arp. cont. X p.441–442. Homo vester ... citavisse dignoscitur ad vestre maiestatis presenciam prefactum Rozboyd: 1300 Ibid. p.411. Lis non est translata in nostre maiestatis personarum (sic) seu prelatorum et baronum regni nostri presentiam: 1411 Zsigm. oklt. III,635. Nosque omnium premissorum rationem ... coram nostra personali maiestate reddi volens (sic) eisdem mandassemus, quatenus etc.: 1429 CD Zichy VIII p.378. **c** Labores quoque continuos ... pre oculis regie maiestatis habentes: 1219/1226 CD Arp. cont. XI p.155. Quibus (sc. meritis) ante oculos nostre maiestatis dilecti et fideles nostri ... claruissent: 1244 Reg. Arp. I p.229. Nycolaus comes ... multis ... serviciorum meritis coram nostre maiestatis oculis tanquam miles strenuus claruit et refulsit: 1271 CD Arp. cont. VIII p.335. **d** Cui (sc. institutioni regis) si quis contradixerit, indignationem regiam tanquam reus lese maiestatis se noverit incursum: 1213 CD Arp. cont. VI p.359. Quod ... possessiones ab antecessoribus predictorum Nycolai et magistri Farkasii, ac fratrum eiusdem propter lese maiestatis flagitium perdidissent (sic, recte: periissent): 1277/1338 CD patr. VII p.165. Kopaz quondam palatinus, notorius noster infidelis ... in necem nostram conspirarat, lese maiestatis crimen, quod in morte domini Ladislai quondam illustris regis Hungariae ... inchoavit, in nostra persona cupiens terminare: 1325 CD And. II p.217. **4** Item ... due cruces ... cum ymaginibus maiestatum et crucifixi decorate: 1429–1437 TT 1886 p.562. Una tabula lignea pulcre deaurata, cum gemmis, in medio habens ymaginem mayestatis depictam, in cuius summitate est parva crux de ligno Domini: Ibid. p.563. Ornamentum altarium ... de materia satis grossa cum ymaginibus mayestatis et angelorum et litteris quibusdam ignotis: Ibid. 1887 p.174. — [230] Vide etiam magnificentiam et maternitas.

maigister vide magister

1. **maior** *vide* magnus

2. **maior** *indecl.* (major, mayer, mayor, moyor) *vox Hung. e lingua Germ. mutua sumpta: praedium, allodium — gazdaság, major(ság).*

Loca vide allata Lex. Hung. p.607–608. Vide etiam maiorium.

maioramentum, -i n. *actus elongationis — nyújtás, hosszabbítás.*

Augmentatio est quantitatis figurarum maioramentum, evenit solum in prolatione perfecta, ubi semibrevis tribus et minima uno tactu metitur: MONET. p.F.1. — [1]

maioratio, -nis f. *amplificatio — nagyobbitás.*

Plebanus ... pretextu non maiorationis cubuli ... et non adaequationis eiusdem cubuli ad cubulum civitatis Coloswar ... litem movere attemptaverit: 1444 Békefi, *Népk. p.268.* — [1]

maioritas, -atis f. *magnitudo — nagyság (a proprie; b transl.).*

a Quilibet vestrum secundum maioritatem et minoritatem suarum ecclesiarum seu facultatum ... portionem legando dimittere teneatur: 1437 Zimmermann, *Urkb. IV p.642.* Castrum nostrum mensura vestram quasi in quatuor partibus et non ultra excederit in maioritate: 1440 Sopron *tört. I/3 p.203.*

b *De auctoritate, potestate sim.:* Quod si talis ductor belli facere non posset propter personae talis damnicantis maioritatem: *Decr. 1454. 8(4).* — *Fere theol.:* Profectus et maioritas ... tertii adventus Salvatoris respectu aliorum adventuum ostenditur: *Serm. dom. I p.74.* Multitudo numerositatis nil facit ad rem maioritatis glorie essentialis vel substantialis: PELB. TEM. *Stell. p.164^r.* Secundum maioritatem gratie magnitudinem glorie tales habebunt: *Id. Pom. sanct. hiem. LXV, L.* — [7]

maioro, -are *augere, amplificare — nagyít, növel (a proprie; b transl.).*

a Imperator Turcarum ... ibi exercitum suum ... maiorari facere ... conatur: 1454 Teleki, *Hunyadiak X p.430.* Ut ipse ... ligna earundem (*sc. silvarum*) augeri faciat et maiorari: 1477 *LtK 1927 p.76.* Ecclesiam ipsorum pulchre edificare et maiorare feci: 1517 *Dl 22 994.* Pro duabus peciis ferri et ad maiorandum illud ferrum ... (*sc. expositi sunt*) asp<eri> 16: 1521 *Qu. Kronstadt I p.302.* **b** Ex quorum artibus ... nostri regis negocia maiorentur: 1427 *CD Zichy VIII p.311.* — [5]

1. **maius** *vide* magnus

2. **Maius, -i m.** (Madius, Magius) *nomen mensis quinti anni — a naptári év ötödik hónapjának neve.*

Actum ab incarnatione Domini millesimo CC^o XL° V, mense Magio die XIII° intrante: 1245 *CD Croat. IV p.277.* Datum ... VII Kalendas Maii: 1252 *CD Arp. cont. VII p.340.* Datum ... octavo Idus Maii: 1256 *Ibid. II p.269.* Datum ... XVIII° Kalendas Madii: 1258 *PRT II p.302.* Datum Strigonii, anno Domini M^o CC^o LX°, intrante Maio die sexto: 1264/1282 Zimmermann, *Urkb. I p.91.* Datum ... quinto Kalendas Maii: 1324 *CD And. II p.130.* Datum ... quarto Idus mensis Maii: 1358 *Ibid. VII p.212.* Datum ... decimo septimo Kalendas mensis Maii: 1405 *DRH II p.211.* — [20]

mala, -ae f. *maxilla superior, facies — arc.*

Tempus erat, roseas tenero cum vellere malas / vestit et oblectat trepidos lanugo parentes: IAN. PANN. *Paneg. 2,200–201 (p.73).* Insigniis tuis aviticis ... monocerotia

videlicet, sive unicornum, iuba per collum diffusa, unice, sed acuto oblongoque cornu ex fronte porrecto, barba sub malis pauca ... adiecimus: 1513 *Turul 1941 p.82.* — [2]

malaca, -ae f. (malacha, malaka, mlaca, mlaka, mulaka) (Serbo-Croat.) *stagnum, lacus — mocsár, ingovány, tó.*

Est magna arbor, que vocatur 'thul, iuxta quandam mlacam et in illa mlaca tendens (*sc. terminus*) inferius exit de mlaca illa: 1230/1231 *CD Arp. cont. XI p.228.* Inde vadit terminus per unam malacham ad rivulum Poloziticha: 1250 *CD Croat. IV p.438.* Inde eundo iuxta quandam mulakam ... pervenitur ad metam terream antiquam: 1255/1362 *CD Arp. cont. X p.408.* Meta ... descendit per quandam malacam: 1256 *Ibid. XI p.420.* Terminus per unam vallem directe vadit ad unam malakam Valizka vocatam: 1298 *Ibid. X p.327.* Terminus pervenit ad mlakam nomine Lipova: 1312 *CD Croat. VIII p.317.* Pervenit ad mlakam Rakitova vocatam: *Ibid.* Terminus venit ... ad montem ... circa quandam mlakam: 1328 *Ibid. IX p.385.* Terminus progreditur ad unam parvam aquam Mala mlaca vocatam: 1329 *Ibid. p.513.* — [16] *Vide etiam mlatna.*

malacha *vide* vocem praecedentem

malagranatum *vide* malogranatum

malaka *vide* malaca

maldratum, -i n. *mensura frugum similiumque materiarum fluidarum siccarum — száraz úrmérték, mérő.*

Receptae sunt ... per ipsum dominum Nicolaum ... ad viginti maldrata seminis canapi et bini simul se extendentes: 1409 Zimmermann, *Urkb. III p.483.* 8 maldrata anonae cubulum pro 18 den<ariis>: 1440 *Rechn. Hermannstadt I p.7.* Item funifici Stephano dua (*sic*) maldrata avenae et unum maldratum annonae: 1502 Fabritius, *Gesch. Nebenarb. p.5.* — [9]

male *adv.* (*comp.:* peius; *superl.:* pessime) **1** *sensu plus minusve morali (a non bene, inhoneste, dolose — helytelenül, rosszul, csálárdul; b hostiliter, maligne — ellenségesen, gonoszul, rosszindulatúan; c falso — hamisan); 2 de modo agendi (a gener.:* incuriose, neglegenter — gondatlanul, hanyagul; b *fere iur.:* contra ius v. legem v. fidelitatem regi debitam — jogtalanul, törvénytelenül, hűtlenül; c *cum eventu adverso, valde, vehementer — súlyosan); 3 aegre, vix — alig(ha), bajosan.*

1 a Qui pessime suam vitam et mores rexerunt: GER. p.53. Nonne foret melius crudeli corde perire, / ... quam fines fidei transilisse male?: MART. THYRN. *Ad procer. I,311–316.* — *Locut.:* 'm. audire' *i.q. infamem v. famosum esse — rossz hírű:* Caesar ... uxorem Pompeiam, quod ea <propter> Clodium male (κακῶς ἀκούσασαν) audierat, repudiavit: IAN. PANN. *Plut. dicta p.82.* — 'M. sibi conscius' *i.q. contra conscientiam, impacate — rossz lelkiismerettel, nyugtalanul:* Quicumque culpabilis ... male sibi conscius hoc ferrum ad tui iudicii examinationem paratum manu sua attingere praesumerit: *Reg. Var. p.T,3^r.* Cum Conradus ... se in fugam tanquam sibi male conscius convertisset: 1263/1591 *CD Arp. cont. VIII p.517.*

b In examine divini iudicii bene ex bonis et male ex malis mercedem repensando: 1256 *Mon. Str. I p.440.* Non est causa, cur ego de quoquam suorum male suspicer: PETR. VÁRAD. p.226. Serpentes atri, ... / ... qui cruciant viduas semper miserisque colonos, / ut cumulent sibimet turpia lucra male: MART. THYRN. *Ad procer. I,429–435.*

c Quidam ... istos fratres ... asseverant ... non de vero thoro oriundos. ... Frivolum pro certo est et pessime enarratum: SIMON KÉZA 55 (p.178). Duo sunt articuli, in quibus male iudicasti: IOH. VITÉZ *Epist.* 74,17. Is ... hominem ... improbum cum audisset obisse, post deinde rescisset vivere, 'Male' (κακός), inquit, 'pereat, male (κακῶς) mentitus': IAN. PANN. *Plut. dicta* p.80. Iam certificatus sum ... summum pontificem ad sollicitationem ... domini vicecancellarii ... de rebus suis et meis male et perperam informati ... mandasse, ut etc.: PETR. VÁRAD p.111. **2 a** Ne male sonantium positio dictionum, vel confusi ordinis enormitas vestrum, cum legeritis, offendat oculum: HARTV. 1 (p.402). Centurio ... servorum si male ministraverit, deponatur: 1138/1329 *Mon. Str.* I p.96. Si palatinus interim male administraverit negotia regis: 1231/1318 *Decr.* 1231. 3. Si ... capellanus ... vineam infra tres annos male procuraverit: 1311 *Mon. Str.* II p.638. Dum propriam domi negleximus, male militia armati fuimus aliena: IOH. VITÉZ *Epist.* 3,10. Que (sc. ecclesia) multis iam annorum spaciis male tractata vastatur: *Ibid.* 24,6. Caeco latuit male tonsus in antro: IAN. PANN. *Paneg.* 1,206 (p.14). Quam pessime adhuc observantur ex parte subditorum serenitatis vestre federa: 1466 Teleki, *Hunyadiak* XI p.207. Dicit ... castrum Belgradum satis male et pessime in extremo gradu provisum: PETR. VÁRAD p.58. Aggrediar statuta ... regni hactenus divulsa, mutila, confusa et male cohaerentia in unum connectere: *Tripert.* praef. p.2-4. **b** Hic autem ... male alienata studuit revocare ad ius et proprietatem comitatum: ROGER. 10 (p.558). Barones ... de his, quae male gesserunt regiam maiestatem offendendo, ad gratiam domini regis se conferant: *Decr.* 1298. 4. Excessus viam aliis aperimus, dum ea, quae male usurpantur, omittimus: 1305 *Mon. Str.* II p.556. Si aliquis ad venerabilitatem vestram pertinens contra eum absque aliqua iura (sic) et male processisset: 1479 *PRT VIII* p.537. Ne per hoc malefactoribus male agendi data concessaque videatur licentia: 1486 *DRH III* p.268. Non deceret, ut ipsi iura ecclesiae nostrae male usurparent: PETR. VÁRAD p.152. Cum conscientia male usurpati nobis iuris alieni, ... antequam admisceremus manus vivificis illis ... sacramentis, malleus mori: *Ibid.* p.181. Princeps noster ... est obsequiis et male actorum reformationibus complacendus: *Ibid.* p.190. Servitores ... quae interdum male nobis surripiunt: *Ibid.* p.271. Quidam ... cognoscens, quod male operatus fuerat, ... errorem dictum recoperire *voluit*: 1492 *Mon. Vespr.* IV p.3. Qui ... in nullo loco teneantur ... unius ovi valorem male aut sine precio accipere: 1514 *Mon. rust.* p.49. Qui res et bona aliena male diripiunt et iobagiones abducunt: 1520 Szabó, *Ogy.* p.159. — *I.q. non recte, contra rationem — helytelenül*: Verum id bene, an male in manu vestra situm est, omnia dat armis, qui iusta negat: GEORG. POLYC. *Or.* 47. **c** Ipse ... per eum eundem tam male fuit vulneratus, quod etc.: 1199 *CD patr.* II p.1. — *Locut.*: 'm. habere' i.q. valetudine incommoda uti, cum aliquid nauseam movet alicui — *rosszul van (lesz) v. érzi magát*: Quando alique sorores habebant male, ipsa cum suis manibus faciebat eis coquinam: *Inqu. Marg.* p.168. — 'M. esse alicui' i.q. aliquid alicui dolet — *rosszul esik valami valakinek*: Si ... opus illud nobis necessarium ... nondum absolutum est, rogamus, ut absolvatur, quia Colocensi male est: PETR.

VÁRAD p.132. **3** A qua (sc. dispositione) eandem (sc. ecclesiam) ... male libenter paciemur dimoveri: IOH. VITÉZ *Epist.* 61,11. Amoris mutui copula horum duorum regnorum incolas ... pax ipsa consociaverat, male libenter haec eadem nostri parte ... deterere patiemur: *Id. Epist. var.* 8,38. Hostis ... occidentale tuum petit, bello iudice acturus de condicione, qua vel male victuri, vel nec victuri quidem sumus: *Id. Or.* 7,36. De quo (sc. casu) magnificentiae vestrae satis male contentae manserunt: PETR. VÁRAD p.107. — [60]

maleactum, -i n. (male actum) *facinus — gaztett.*

Cupientes itaque maleacta bonis redimere operibus et consimilia deinceps pro posse nonmittere: 1474 *Dl 34* 513. Ut ... ex utroque regno potiores regnicole ... debeant convenire atque auditis hincinde propositis et responsis maleacta omnia pro mutua dicatorum regnorum ... incolarum pace ... reformare: 1484 Iványi, *Bártfa* p.351. — *Ut videtur, f.*: Si istas iniurias per ipsum factas reperiri poterimus, ipsum ab omni sua maleacta emendabimus: 1479 *PRT VIII* p.537. — [3] *Vide etiam* male.

maleator, maleatorium *vide* malleator, malleatorium

maleblandus, -a, -um (male blandus) *fraudulentum — csalárdul hízelgő.*

Vide, ne qua te Circe, ne qua Calypso detineat et male blandos Sirenum cantus (cf. *HOM. Od.* XII,44: λιγυρή θέλγουσιν ἀοιδῆ) ceratis auribus, fac, pretereas: IAN. PANN. *Epist.* p.90. — [1]

malecruciatus, -a, -um (male cruciatus) *miles crucem falso ferens, id est rebellis — hamis keresztes, lázadó.*

Possessio Chazar pro refusione damnorum tempore disturbii per rusticos et male cruciatus illatorum ... nobili Ladislao ... solvat florenos 6,5: a.1516 *Mon. rust.* p.379. Cum nos ... ad revidenda ... damna ... nobilium dicti comitatus ... tempore disturbii per rusticos et male cruciatus (orig. *Dl 39613*: malecruciatus) ... perpetratorum ad domos cunctorum ... nobilium ... accessissemus: 1516 *Ibid.* Ladislaus ... petens (sc. erat) sibi iuxta testium ipsius attestaciones de damnis et oppressionibus suis per predictos rusticos et male cruciatus (orig.: malecruciatus) sceleratissimos eidem illatis ... iusticiam impartiri: *Ibid.* — [3]

maledicens, -entis **1** *part. impf. verbi 'maledico'; 2 qui male loquitur — gonoszul beszélő, rágalmazó.*

2 Maledicentium opera magna inter utrunque fratrem suspicio intercessit: BONF. II,5,70. Mathias ... sevitiam aliena culpa patratam recognovit et faciles maledicentibus aures haudquaquam adhibendas hinc primum didicit: *Ibid.* III,10,182. — [2]

maledicentia, -ae f. *actus maledicendi — gyalázkodás, szitkozódás.*

Qui alterius vitam arguit, si statim contempletur suam ac transformata emendet et vertat in contrarium, adipiscetur aliquid utilitatis ex maledicentia (ἐκ τοῦ λοιδορεῖν): IAN. PANN. *Plut. inim.* p.10. Hieron ... hunc ... absolvit tanquam naturali ebrietate et maledicentia (κακολογήσαντα) debacchatum: *Id. Plut. dicta* p.38. Quippe que (sc. dicatura) omnem iudicii severitatem et invidorum maledicentiam inclinabit: BONF. praef. 24. Accedebat Vidi perniciosa suasio maledicentiaque letalis: *Ibid.* II,3,207. Ioannes Variadensis antistes ... sat habuit quandoque inimicum libera quadam et presenti maledicentia ulcisci: *Ibid.*

IV,7,192. — [6]

maledico, -ere, -dixi, -dictus 1 gener. (a cum dat.: detractare aliquem — szid; b cum acc.: obiurgare aliquem — elmarasztal); 2 anathemate aliquem afficere — átokkal sújt; 3 de fama aliquem detrudere, calumniare — rágalmaz.

1 a Hoc tempore omnes maledixerunt apud nos concitati zelo non solum divinis ritibus et ecclesie et sacerdotibus, quin etiam ipsi Dei filio: GER. p.51. E militibus quidam ei (sc. Antigono) maledicerent (ἐλοιδοροῦν), ignari propius adesse hominem: IAN.PANN. *Plut. dicta* p.47. b Ne illum, quem laudabas heri sicut bonum, ... hodie velut malum ... maledicas (κακολογήσης): CERB. *Max.* IV,27. 2 Si quis contradixerit factum, quam (sic) fecimus, maledicatur a Deo et a beata virgine Maria: 1245 *CD Croat.* IV p.277. 3 Homines in foro sibi vicissim conviciantur et maledicunt (ἀνθρώπων λοιδορουμένων ... καὶ κακῶς λεγόντων): IAN.PANN. *Plut. negot.* p.40. Amicis hortantibus detractorem in exilium pellere negavit facturum (sc. Philippus), ne circumiens inter plures maledicat (κακῶς λέγει) Philippo: *Id. Plut. dicta* p.40. 'Non te pudet', inquit (sc. Pompeius), 'Marcelline, mihi maledicere' (ἐμοὶ λοιδοροῦμενος): *Ibid.* p.79. — [16]

maledictio, -onis f. 1 condemnatio (divina v. sanctorum) — kárhozat, átok; 2 poena v. sanctio ecclesiastica: excommunicatio — kiközösítés; 3 'm. paterna v. materna' — szülői átok; 4 execratio, blasphemia — átkozódás, káromlás.

1 Quod qui fecerit, componat centum libras auri optimi ... maledictionisque perpetuae vinculo eternaliter feriat: s.1002, XII? *Dipl. Hung. ant.* I p.40. Quicumque ... aliquid ... presumpserit minuere, maledictioni iusti iudicis Dei et Sancte Marię et omnium apostolorum et omnium fidelium Dei, sicut in veteri privilegio scriptum est (cf. *ibid.* p.85: ἀνάθεμα), subiaceat, et legem regni de pervasione ecclesie Dei persolvat: 1109 *Ibid.* p.367. Unde si quilibet modernorum seu futurorum aliquid demoliri voluerit, mille maledictionibus et duplici contricione eternaliter feriat: c.1151 *CD Slov.* I p.78. Christus ... nos redemit de maledictione legis: *Serm. dom.* I p.165. Extunc in indignationem et maledictionem Dei omnipotentis ... incurratis: 1503 *DI* 93710. 2 Is, ... cui ipsius domine Elizabeth benedictio (sic) vel maledictio prodesse vel obesse si phas est et licitum, anathematis vinculo innotetur: 1333 *Mon. Str.* III p.233. Sub poena maledictionis aeternae praecipit ... synodus, ne deinceps ... talia quovis modo tolerentur: 1460 *Sacra concil.* p.208. Eosdem ... pulsatis campanis, candelis accensis ac demum extinctis ac in signum maledictionis eterne in terram proiectis publice et manifeste excommunicetis: 1493 *Sopron tört.* I/6 p.121. Populus communis per iniquos seductores deceptus ... pro benedictione maledictionem recipere ... ceperat: 1514 *Mon. rust.* p.78. 3 Et si aliquis banus sive dux aliquid contra predicta iura attemptare presumpserit, ... si fuerit de regali progenie, paterna maledictione incomprehensibilis amaritudinis in perpetuum percuciat: 1217/1272 *CD Croat.* III p.149. Iniungimus etiam filiis nostris sub interminacione maledictionis paterne, ut predictam donacionem nostram infringere non audeant: 1259/1263 *CD Arp. cont.* VII p.502. Posteris nostris sub interminacione paterne maledictionis inhibentes, ne contra collacio-

nem premissam aliquid presumant attemptare: 1274 *Ibid.* IX p.74. Adiciens eadem domina, quod si quis ... Nicolaum ... infestare niteretur, is indignatione omnipotentis Dei et sua materna maledictione induatur: 1338 *TT* 1911 p.133.; *DF* 226889. 4 Quod ... Gallus ... Thomam ... diris verberum ... plagis affecisset verbisque vituperiosis et malediccionibus ipsum dehonestando: 1458 *DI* 15295. Sancte Ioannes, ... affer (sic, recte: aufer) a me tam iniquas et perplexas cogitaciones et maledictiones et blasphemias in creatorem meum: Bálint, *Szeged* p.121. — [25]

maledictum, -i n. reprehensio, vituperatio — átkozás, gyalázkodás.

Huic itaque ordinationi regieque permissioni si quispiam tamquam temerarius contraire conabitur, sancti regis Stephani iudicio seu maledicto subiaceat: 1127/1131 *Dipl. Hung. ant.* I p.424. Noli suscipere contra patrem tuum maledictum (λοιδορίαν), neque promptum facias inhonorantem illum: CERB. *Max.* I,59. Antisthenes eos demum salvos futuros censuit, qui vel amicos sinceros vel acres inimicos habuissent, cum illorum admonitionibus, horum maledictis (Gr. aliter: οἱ ... λοιδοροῦντες) peccantes corrigantur: IAN.PANN. *Plut. inim.* p.12. Clamores, lamenta et maledicta ... publicitus efferri audiantur: 1514 *Mon. rust.* p.74. — [4]

maledictus, -a, -um damnatus, exsecrandus — átkozott, átkos, nagyon rossz.

Quicumque ... hanc elemosinam ... auferre voluerit, de Deo omnipotente et omnibus sanctis eius sit maledictus: c.1090 *Dipl. Hung. ant.* I p.265. Eundem Felicianum ... maledicte recordacionis et universos proximos suos ... omnibus possessionibus suis ... digne duximus spoliandos: 1332 *CD Károlyi* I p.78. Cum ... quamplura falsa sigilla et false littere ac registra in domo et scrinio Iohannis litterati de Madachfalva dicti comitatus Liptoviensis maledicte memorie ... reperta et invente ... extitissent: 1391 *CD Liptov.* I p.76. Deus gloriosus flagello aegritudinis et tribulationis pluries iam te tetigit et percussit et ignaviae deditus resurgere de hoc somno maledicto non curas: *Serm. dom.* I p.27. Nec ulla tantum adversa metuo, quantum eas, que de illa maledicta Bohemia perferuntur: 1475/? *Dipl. Mátyás* II p.286. Et nullus eorum ad aliquem honorem promoveatur, sed tanquam maledictae generationis, iugo perpetuae servitutis subiecti ... poenam lugeant: *Decr.* 1514. 47(1). — [7]

malefacio, -ere, -feci, -factus (male facere) non recte facere, facinus committere — rosszul tesz, helytelenül cselekszik, bünt v. gaztettet követ el.

Domum meam ... a malefactoribus et raptoribus defendatis, alioquin indignacionem regiam incurretis, quia qui male fecerit predictae domui, quasi qui tetigerit pupillam oculi mei: c.1213 *CD Arp. cont.* XI p.126. Serenitas vestra ... vel reformet, vel ulciscatur, que male facta sunt: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 43,17. Dictum ab oratoribus fuerat male fecisse regem Mathiam, cum etc.: GAL. 4,9. A rege Mathia saepius audivi male facere huius aetatis historicos: *Ibid.* 6,1. Imprecarer, ut dii Grecis male facerent, nisi iniquitatis et perfidie sue sat penarum expendissent: BONF. III,2,125. Sed audivi, quod etiam alias tuleris contra me pugionem ad malefaciendum michi: 1515 *Reg. Strig.* p.111. — [7]

malefactio, -onis f. (malefactio) facinus — gaztett.

Nicolaum ... ratione omnium nocumentorum ... et malefactionum ... reddidimus expeditum: 1327 *CD patr.* II p.50. Ne malefactionem impiorum exequatur vestra magnificentia super iustos: 1462 *CD Zichy X* p.221. — [2] *Vide etiam vocem sequentem.*

malefactor, -oris m. (*forsan per mendum*: falefactor, malefaccio; malefator, malifactor) *homo nocivus, sceleratus — gonosztevő, bűnöző.*

Si vero aliqui malefactores in eorum possessionibus deprehensi fuerint: 1241 *CD Arp. cont.* VII p.116. Si vero infra tempus, in quo questio ventillatur, malefactor in fugam conversus fuerit: 1250 *Ibid.* p.317. Cum nos pro compescendis et eradicandis malefactoribus congregationem celebrassemus: 1260 *Ibid.* p.524. Cum ... ad condempnandos malefactores fuissemus ingressi: 1273 *Ibid.* IX p.38. Cum nos pro compescendis furibus, latronibus et quibusvis malefactoribus eradicandis ... prope villam Mandhyda congregationem celebrassemus generalem: 1291/1354 *Ibid.* XII p.524. Item si quis malefactorum coram aliquo iudice convictus confugerit: *Decr.* 1291. p.175. Vicecomites ... Pangracium ... et Iohannem latrones publicos et notorios malefactores fore affirmarunt: 1332 *CD And.* II p.602. Regnum ... Hungarie furibus, latronibus, falsorum sigillorum conservatoribus et sculptoribus, necnon aliis quibuslibet malefactionibus (*sic orig., recte*: malefactoribus) ... multipliciter (*sic ed., recte orig.*: multiplicatis) disturbabatur: 1348 *Ibid.* V p.236; *DI 41087.* Cum regia benignitas multiplicatis malefactionibus (*sic ed., recte orig.*: malefactoribus) regnique sui depredatoribus ... pro extirpandis furibus, latronibus, falsariis ... ac quibuslibet malefactoribus eradicandis nos ad faciendas comprovinciales congregationes ... destinasset: 1357 *Zala oklt.* I p.573; *DI 91500.* Qui ... Stephanum, ... Paulum *etc.* ... pro puplicis furibus et malefactoribus nominantes ... nobis assignarunt: *Ibid.* p.576. Pro furum, latronum et aliorum malefactorum ... exterminio eidem ... specialis gratie prerogativam ... duximus concedendam: 1389/1569 *Csáky oklt.* p.163. Quousque nos ... orphanis Anthonii ... de malefactionibus (*sic ed., recte orig.*: malefactoribus) ac eorum complicitibus ... satisfactionem impendimus: 1428 *Podmaniczky oklt.* I p.21; *DI 72 892.* Familiare ipsius Ladislai Farkas ad scitum nostrum totiusque provincie ... toti falefactores extiterunt: 1440 *Sopron tört.* I/3 p.191. Sepe et sepius iobagiones ... malefactores aliqui spoliaverunt: 1450 *Ibid.* p.287. Tempore autem intermedio si aliqui malefactores ... subditis ... regis Polonie nocumenta ... irrogare conabuntur: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 7,8. Si ... non prestabit favorem his hominibus malefactoribus (*sc. rex Bohemiae*): *Ibid.* 43,16. Ne per hoc malefactoribus male agendi data concessaque videatur licentia: 1486 *DRH III* p.268. Cuidam Valacho, ut malefactores exploraret, *dati sunt* ... den<arii> 64: 1494 *Rechn. Hermannstadt I* p.166. Cum ... etiam malefactores in hora deductionis ad mortem soleant habere aliquem consolatorem: PELB. TEM. *Stell.* 69^r. Vere dicimur malefactores et seductores ... veritatis evangelice: *Id. Pom. sanct. hiem.* LI, F. — [78]

malefactorius, -a, -um *nocivus, sceleratus — ártó, rosszindulatú.*

Qui in villa eorum ... in quovis crimine malefactorio ac maligno deprehensi vel accusati fuerint, eos iudicet (*sc.*

maior villae): 1230/1662 *Mon. Arp.* p.427. — [1]

malefactum, -i n. (male factum) *facinus, scelus — bűn, gáztett.*

Cum tertium a senatu missus, 'quo leges hominum, nec non malefacta (ὑβρις) notaret', ut inquit Clitomachus, ... Alexandriam venisset (*sc. Scipio*): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.74. Si pro omnibus malefactis iterum malefacta rependuntur, huius vicissitudinis nunquam erit finis: PETR. VÁRAD p.82. Superos dudum malefacta latere / nulla queunt: TAUR. *Staur.* III, 146–147. Confestim ad regem malefacta haec omnia perfert / prodromus: *Ibid.* III, 221–222. — [8]

malefator *vide* malefactor

maleficiose *adv. subdole — rosszhiszeműen.*

Acta modernorum idcirco privilegiis roborantur, ne, ut quandoque fieri solet, maleficiose valeant irritari: 1361 *Zala oklt.* I p.630. — [1]

maleficium, -i n. (maleficorum *pro* maleficiorum) **1** *scelus — bűntett;* **2** *ars magica — rontás.*

1 Vituperatio debet sumi a maleficio, quod commisit, et infamia, quam admisit: IOH. LEM. p.36. Quum in predio quodam ... humano vehementi flagrante maleficio multa per ... presumtuosas calumniantium versuciam deperirent: 1203/1254 *CD Hung.* VI/2 p.360. Quod si aliquis vel aliqui a nobis ... ad filium nostrum ... perpetrato (*sic*) aliquo maleficio se transferret vel transferrent: 1266 *CD Arp. cont.* III p.130. Ut iidem populi ... tam in iudiciis, maleficiis, excessibus, quam in aliis serviciis et redditibus ... suo tantum episcopo Zagrabiensis ... respondere teneantur: 1269/XIV *CD Croat.* V p.508. Possessiones per ... vicepalatinum tanquam possessiones in maleficio reprehensi ... recepte fuissent: *c.* 1277 *CD Arp. cont.* IX p.195. Dictum Gaan et suos socios maleficorum (*sic, recte*: maleficiorum) participes praescriptorum tamquam excommunicatos evitare debeatis: 1278 *Zimmermann, Urkb.* I p.132. In suis maleficiis perdurantes in crudelibus atrocitibus actibus miserabiliter sunt extincti (*sc. Iacobus et Wytalus*): 1283 *CD Arp. cont.* IX p.354. Cum Zaheus ... inter intestina prelia et hostes congestos nocumenta, maleficia et spolia plurima commisisset, ut quasi promiscuorum maleficiorum perpetratio inter alios malicie actores sibi nequeat specialiter inputari *etc.*: 1283 *CD Croat.* VI p.452. Ne latronum ... maleficia remaneant impunita: 1288 *Mon. Str.* II p.232. Si quis nobilium vel Saxonum ... possessiones suas pro excessibus et maleficiis amittere debeat: *Decr.* 1291. p.176. Idem ... veritate de eorundem falsariorum maleficiis indagata ... eosdem ... nominatim debet declarare: 1342 *DRH II* p.110. Quatenus ipsum ... pro huiusmodi suo maleficio conserves vinculis mancipatum: 1366 *DI 41647.* Ut ... via odiis, maleficiis, partialitatibus ac scandalis ... precludatur: 1386 *DRH II* p.152. Ut ... ipsi ... nocivos homines tam incendia, quam alia maleficiorum genera ... perpetrantes ... captivandi ... habeant potestatis facultatem: 1394 *CD Károlyi I* p.470. Quibus ... sententiatis ... nullus hospitalitatem teneat, ... qui si fecerint, similem notam maleficii incurrant: 1447 *DRH II* p.369. Quomodo ... Nicolaus ... iobagionibus ipsorum similibus maleficiorum minas imposuisset: 1452 *TT 1909* p.260. Regiae dignitatis contemptores volentes maleficiis suis antea ... commissis et patratris saturari ... castellum Zatha invaserunt: PETR. VÁRAD p.10. Ut ipsi ... malefactor-

res ubicunque in territorio possessionis ipsorum publice et manifeste in locis scelleratis et maleficiis deprehensos ... detinere ... valeant: 1516 *Komárom vm. okl.* p.127.
2 Nulla persona maleficio aut veneficio quemquam hominum subvertere a statu mentis aut interficere audeat: *Decr. c.1010.* 34. Si quis de maleficio accusatus convictus fuerit, secundum canones peniteat: *Syn. c.1100.* 53. Stephanus ... impeciit convillanam suam ... de maleficio: *Reg. Var.* 273. Excommunicamus sortilegia vel maleficia de sacramento ecclesiae facientes: *Syn. 1279.* 77 (p.133). Virgo Domini stetit immobilis vocatis quoque magis et incantatoribus, ut ipsam suis maleficiis moverent: *PELB. TEM. Pom. sanct. hiem.* X,P. Nestor deos immortales per ingenium malum aut aliquid maleficium habuit: *Leg. sanct. Hung.* p.23^v. — [39]

maleficus, -i m. (malificus) **1** sons — gonosztevő; **2** incantator — varázsló, bűbájos.

1 Propositum maleficium non sapiat quemcunque maleficium, sed hominem carnificem vel tortorem: *IOH. LEM.* p.13. Si aliquem a beneficiis sive a malificis natum ad beneficia, rigidis vel remissis ad opera iustitiae et similes ad similia indurantes dicamus: *Ibid.* p.37. Sigillum ... per quandam maleficium furatum extiterat: *1208/1373 Reg. Arp.* I p.77. Quod feria sexta ... Christianus et Iwan ... in cetum maleficorum et numerum positi ad villam ... venissent: *1357 Doc. Val.* p.133. Annus presens est tricesimus, postquam prefatus Stephanus fuit interfecus per quandam maleficium: *1437 Sopron tört.* I/3 p.137. Dedimus famulis civitatis pro expensis versus Przeswicz ad scrutandum, quid agitur ibidem per istos maleficos, 200 den<arios>: *1438 Fejérpataky, Szám.* p.401. Quantis ... anxietatibus ... per malificos magnates dediti sumus: *1456 Sopron tört.* I/4 p.98. Quidam malefici ex Polonia insecuti aggressive eum innocentem ... despoliarunt: *1480 Mátyás lev.* II p.30. Pater filium suum ... ad divisionem haereditatum ... potest compellere, ... si cum maleficis vel aliis nefandae vitae hominibus contra voluntatem patris perseveraverit bona paterna prave consumendo: *Tripart.* I,52(4). **2** Malefici per nuncium archidiaconi et comitis inventi iudicentur: *Decr. a.1104.* 60. 'Magus' communi sermone dicitur 'maleficus': *Serm. dom.* I p.190. — [11] [Kóta]

malefidus, -a, -um in malam partem de non Christianis: qui malam sive falsam fidem confitetur i.q. infidelis — hamis hitet valló, hitetlen.

A quo territi malefidi Iudei ... Deum cogebantur confiteri inviti (cf. *RUFIN. hist.* 10,40): *GABR. PECHW.* p.12^r. — [1] [Kondákor]

maleloquentia, -ae f. garrulitas, rumor falsus, sermo garrulus — pletyka, megszólás.

Curiositatem maleloquentia (τήν κακολογίαν) necessario consecatur, quia quae libenter audiunt, libenter eloquuntur: *IAN. PANN. Plut. negot.* p.34. — [1]

maleloquium, -i n. (maliloquium) iur.: contumelia, violatio sedis iudicialis — gyalázkodás, széksértés.

Gratia super maliloquio et emenda linguae (titulus v. *rubrica articuli*). Propter ineptam et minus ponderatam profusionem seu prolationem certorum verborum: *Form. styli* III,56 (p.489); cf. *ibid. inferius*: dominam ... in emenda linguae convictam ... esse. — [1]

malemeritus, -a, -um (male meritis) saepe ut subst.

m. v. n.: indignus (opp.: benemeritus), infidelis — méltatlan, érdemtelen, hűtlen.

Ad hoc regibus mundi ex superna providencia gladius potestatis datus est, ut male meritos ulciscantur: *1270 CD Croat.* V p.568. Infideles ex parte regis Bohemie ad nos transfugientes ... tamquam male meritos excludemus: *1271 CD Arp. cont.* III p.250. Possessionem ... ab eodem Houn et suis heredibus tamquam malemeritis auferentes ... Thome ... dedimus: *1313 CD And.* I p.291. Ut ipsi ... condignis dignos prosequerentur favoribus et in facinorosos et malemeritos extenderent debite gladium ulcionis: *1317 Ibid.* I p.411. Filios Dominici pro inconvertibili et indomabili infidelitatis eorum nota ... quibusdam possessionibus ... duximus prout malemeritos spoliandos: *1323 CD Croat.* IX p.160. Cum ... possessionem ... a predictis infidelibus tamquam malemeritis ... auferentes ... fidelibus nostris contulerimus: *1326 Sztáray okl.* I p.49. Ad hoc celsitudini regie a Domino gladius est collatus, ut benemeritis digna rependat premia et malemeritis ulciscatur: *1332 Mon. Str.* III p.205. Possessionibus ... eorum Petrum ... et socios suos ut male meritos maleficia eorum inpunita nolentes pertransire decrevimus spoliandos: *1341 Ibid.* p.394-395. Rex ... deinde hostem male meritum hospitaliter donatum dimisit talique beneficio eum sibi perpetuo obligavit: *BONF. I,1,149.* Scire ... te velim ... me hospitem quandam ... nescio, an Rhamnensis fato, an meis male meritis, reperisse adeo cupidum ... hominem, ut non sit satis aestimare: *1514 TAUR. Epist.* 1 (p.129). — [11]

malendinum vide molendinum

malesanus, -a, -um (male sanus) amens — esztelen.

Quam (sc. *feminam*) malesanus amor diras committere caedes / impulit: *IAN. PANN. Eleg. (Mayer)* 16,49-50. Excute de digitis malesanae dona puellae: *Ibid.* 16,69. Spernebant animo male sana cupidinis arma / et ventris dulces luxuriantis opes (sc. *Hungari*): *MART. THYRN. Ad procer.* II,143-144. — [3]

malesuadus, -a, -um fraudator — rosszra csábító, ámitó.

Procul hic malesuada libido, / improba rixa procul: *IAN. PANN. Paneg.* 1,614-615 (p.35). At nos ... malesuadas artes huius hostis percalluimus: *1465 Mátyás lev.* I p.78. Malesuada fames invaserat arcem: *TAUR. Staur.* IV,357. — [4]

maleus vide malleus

malevole adv. (malivole) crudeliter — kegyetlenül.

Paulus ... detexerat graviter conquerendo, quod Iohannes filius suus ... dominam consortem suam, matrem eius malivole tractando cum bicello ... perturbare non cessaret: *1369 CD Croat.* XIV p.199. Proscriptus est Hannus eo, quod malevole iugulavit uxorem suam legitimum in domo Adae nullis suis culpis exigentibus: *c.1390 Fejérpataky, Szám.* p.94. — [2]

malevolens, -entis m. inimicus — ellenség.

Si diligentes oderimus, quid faciamus malevolentibus (τοὺς μισοῦντας)?: *IAN. PANN. Plut. dicta* p.57. — [1]

malevolentia, -ae f. (malivolentia) **1** invidia, inimicitia — gyűlölet; **2** ira — harag, rosszallás.

1 Quia usus fuit (sc. *rex*) iure suo, cessare debebat malivolentia Hungarorum: *ROGER.* 10 (p.558). Ne ... rex ... de nobis fidelibus ... adhuc in nulla sinistra malivolentia

notatis aliquali imposterum de observanda per nos fidelitate dubietate ducatur: 1439 DRH II p.303. Vix possum adduci, ut, malo erga me sint animo, putem, ... cum nulla malivolentiae apparens causa intercesserit: GAL. 13,10. Cives ... non malivolentia vel aliqua perversitate animi, sed studio potius defendende ... salutis suae ... coacti ... hostili imperio sese submiserant: 1492 Iványi, *Eperjes* p.275. Si absque illorum invidia aut malivolentia tua ... officia dicere vellem: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.161. 2 Alioquin ... ultra regiam malivolentiam, quam excipietis, ... eidem ... bano ... committimus, ut vos ad dictarum pecuniarum persolutionem etiam cum vestris gravaminibus ... compellat: 1400 DF 208657; cf. *Zsigm.oklt.* II,519. — [6]

malevolus, -a, -um (malivulus) 1 *adi.*: invidus — *rosszindulatú, irigy*; 2 *subst.*: homo nocivus — *gonosz, ellenséges személy*.

1 Ut, quod suggestione malivola fuerat perturbatum, in ius pristinum restauretur: 1280 CD Arp. cont. XII p.300. Quicumque me apud paternitatem vestram detulit, iniquissima malevolorum hominum suggestione ... motus est: PETR. VÁRAD p.72. Malivolorum hominum maxima pravitas ei fuit impedimento, quominus etc.: PETR. RANS. *Epit. Ind.* I,14. Ne qua malevoli suspitione regis animum depravassent: BONF. III,10,148. Georgius ... notatas ... malivolas personas et truffatores, fures et huiusmodi ... alit: 1511 *Sopron tört.* I/6 p.266. 2 Iustum est, ... ut amicos iniquitatis et inimicos aequitatis ... disperdamus, ultione malorum confundentes malivolos: 1228/1378 Zimmermann, *Urkb.* I p.47. Sed malivoli, quod ad levamen oppressorum fuerat adinventum, ad iniquum compendium retorquentes nodum in stupa et pilum in ovo invenire mendaciter satagebant: ROGER. 11 (p.559). Ut ... nichil ... possit a malivolis suggillari, quod mediane iustitia ... fuerit solidatum: 1291 Reg. Arp. II/4 p.43. Ne ... iura ecclesiastica ... persuasiones (*sic ed.*, *recte*: per suasiones) et instigationes malivolorum robore carentia valeant deprimi: 1321 *Mon. Str.* III p.1. Dionysius ... illum ... interemit quasi malivolum (δύσνοον) et ex proposito inimicum: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.38. Ut aemulis et malevolis nullus detrahendi locus relinquatur: *Tripart.* praef. p.10. Quicquid contra personam ... alicuius nostrum alter nostrum ... machinari ab aemulis et malivolis nostris vel a quocumque calumniatore ... sentiret: 1519 Szabó, *Ogy.* p.148. — [13]

malha, -ae f. (*Hung.*: málha) *sarcina* — *málha, pogygyász*.

In alia domo tavernica (*sc. inveniuntur*) ... parve malhe de cutibus nove VI: 1490 *Dl* 26048 fol.2^v; cf. *Lex. Hung.* p.611. Theutunicus quidam ... ad Sanctum Iacobum pergens cum filio suo pervenerunt Tholosam, quos hospes inebriavit et in illorum malha cyphum argenteum abscondit: PELB. TEM. *Pom. sanct. aest.* XXXV,H. — [2]

malici- vide maliti-

malif- vide malef-

malignans, -antis m. 1 *part. imperf. verbi 'maligno[r]'*; 2 *gener.*: latro — *gonosztevő, bűnöző*; 3 *iur.*: actor, impetitor — *felperes, perbeli ellenfél*.

2 Nomina igitur eorum malignantium sunt hec: 1111 *Dipl. Hung. ant.* I p.383. Ad convincendam malitiam rebellium perversorum et malignantium ... barones om-

nes ... insurgere tenebuntur: 1278 Zimmermann, *Urkb.* I p.132. Quicumque ... malignantibus hospitalitatem seu communionem quamlibet fraudulentam exhibuerunt, ... penis subiaceant suprascriptis: 1335 CD *Croat.* X p.206. 3 Si quid ex hiis (*sc. donationibus*) ... importune malignantium impetu labefactari viderint (*sc. reges*): 1217 CD Arp. cont. XI p.150. Occasionem malignantium vel efficaciam diripiencium propter vetustatem privilegiorum a bonis locorum venerabilium avertere satagentes ... privilegium ... munire decrevimus: s.1217 *Mon. Str.* I p.213. Que pia fidelium disponit sedulitas, in sopito malignantium impulsu quandoque contigit vacillare: 1217/1324 CD *Croat.* III p.146. Ne malignantibus aditus pateat litigandi: 1277 CD Arp. cont. IV p.82. Nos igitur huiusmodi venditioni calliditate malignantium processu temporis non possit retractari: 1292 *Ibid.* X p.85; cf. DF 260586. Paternitas v<estra> ... malignantium tendiculas feliciter superaverat: PETR. VÁRAD p.177. — [13]

malignanter adv. *subdolose* — *csalárdul*.

Ut ... huius rei memoria perpetuam capiat firmitatem, nec ab ullo umquam infringere volente malignanter vendicionis ... contractus ... cassari valeat: 1245 CD Arp. cont. VII p.201. Quia ... Benedictus ... litteras ... asportasset, per easdem attemptare forsitan intendens ... possessionem predictam malignanter et fraudulenter subintrare: 1453 CD *Hung. adn.* III p.181. — [2]

malignatio, -onis f. *detrimētum illatum* — *kártétel*.

Ille ... propter ... Cumanorum multitudinem et malignationis eorumundem sevitiā non poterat comode possidere (*sc. possessiones suas*): 1279 Reg. Arp. II/2–3 p.249. — [1]

malignitas, -atis f. 1 *de personis*: malevolentia, invidia — *rosszindulat, ellenségeskedés*; 2 *de rebus*: importunitas — *alkalmatlanság, kedvezőtlenység*.

1 Neque cum vitii malignitate (πονηρία) maerore gravare: CERB. *Max.* III,91. Reprehensibilis ... est nimia laudatio, ut immoderata vituperatio. Nam illa quidem adulatione, ista malignitate suspecta est: IOH. LEM. p.36. Ut nec presumptuose malignitatis supplicatio eadem (*sc. iura ecclesiae*) pervertere valeat: 1274 *Mon. Str.* II p.28. Ne idem tyrannus suam tante malignitatis potentiam ampliare in pretacte armacionis et machynacionis effectum: 1312 *Ibid.* p.658. Idem ... ei ... malignitatis federe sociatus infinita dampna ... nostris fidelibus ... irrogavit: 1324/1343 CD *And.* II p.115. Tales sediciones, contentionum emulaciones, malignitates et alii orribiles terrores et temptaciones ... in ipsum capitulum insilierunt: 1328 *Mon. Str.* III p.134. Hostis ... solacium ... ducit fungi malignitate ex pene mora: IOH. VITÉZ *Or.* 7,43. Quae (*sc. invidia et malum gaudium*) ambo ex ... ferina perturbatione proficiscuntur, scilicet malignitate (της κακοηθείας): IAN. PANN. *Plut. negot.* p.31. Cum Gra<e>corum inscitia, malignitate (κακία) percepta ... parum provideret: *Id. Ps. Dem.* p.615. Nulla nobis in huius rei consecutione nocebit malignitas: 1483 *Mátyás lev.* II p.257. Nec possem me liberare malo, in quod ipsorum malignitas me detruserat: PETR. VÁRAD p.170. Qui sub specie officii malignitatis suae locum apud illam (*sc. paternitatem vestram*) quaesiverunt: *Ibid.* p.227. Regni munimenta ... nulla unquam sit neque fortunae malignitas, nec hominum iniuria concussura: *Tripart.* praef.

p.8. **2** Nos tametsi ante hoc malignitati temporis tribuerimus, ut crebro consilia nostra mutaremus: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.43. — [22]

maligno, -are v. **malignor, -ari** **1** *ferre iur.*: nocere, damnum inferre — *árt*; **2** *agere mala fide* — *rosszhiszeműen jár el.*

1 Ut igitur via malignari volentibus precludatur: 1212/? *CD Arp. cont.* VI p.356. Congruum est humane vite rectoribus ... rerum eventus, de quorum elapsu malignandi surgit occasio, iuris cautela premunire: 1213 *PRT I* p.627. Magister D. volens ... detractoribus remove materiam malignandi ... eis persolvit centum marcas: 1232 *CD Arp. cont.* VI p.510. Ad precludendum in posterum viam accionaliter malignandi ... idem privilegium ... confirmamus: 1330 *Mon. Str.* III p.166. Ut ... laicis ... tollatur occasio malignandi: 1343 *Zimmermann, Urkb.* II p.14. Timendum est, quod ... attemptabunt audaciam malignandi (*sc. Siculi*): 1430 *CD Teleki I* p.527. Obtretractores vestri ... malignandi in dignationem vestram occasionem sument: *PETR. VÁRAD* p.166. Episcopus ... neque ... Matheo occasionem ... prestiterit, unde in eum merito ita malignare et seivere debuit: 1506 *PRT X* p.680. **2** Qui animo pugnat et malignatur (*πονηρευόμενος*), alienus a caritate profecto consistit: *CERB. Max.* I,38. Si quis ipsorum fraude malignandi ante ipsum terminum compareret: *c.1250 CD Arp. cont.* X p.428. — [22]

1. malignus, -i m. **1** *nocens, improbus (spiritus), latro* — *gonosztevő, kártevő*; **2** *notio v. conceptus v. status mali* — *a rossz fogalma, állapot.*

1 Ut creatura Dei ab omni lesione malignorum remota ... maneat: *Decr. c.1010.* 34. Nam illi (*sc. boni angeli*) semper benedicunt, ad benedicendum enim malignis ruentibus firmati sunt ab initio incorporei et sanctissimi, et sapientissimi conditi: *GER.* p.29. Columba ... portat ramum virentis olivę in archam, quando non solum benignis, sed etiam malignis opus intimę dilectionis impendit: *Ibid.* p.109. Coniecimus ... regem ... suam quodammodo voluntatem adimplere innumeris quorundam malignorum suggestionibus falsidicis ... casualiter circumventus (*sic, recte: circumventum*): 1273 *PRT II* p.339. Vesprimiensis ecclesia ... sic ad extreme exinanitionis inopiam est deducta incursibus malignorum, quod *etc.*: 1276 *Reg. Arp.* II/2–3 p.167. Ut igitur huiusmodi exemptionis ... series ... ne valeat retractari machinatione vel studio malignorum: 1290 *Mon. Str.* II p.272. Malignorum ... seviciam iuris plectens acie yconomos ... provexit (*sc. Deus*), ut *etc.*: 1320 *CD Károlyi I* p.49. Absit suspicio et prava forte malignorum interpretatio: *IOH. VITÉZ Epist. var.* 30,10. Ite procul supera lapsi de sede maligni: *IAN. PANN. Epigr. (Mayer)* 104,1. **2** 'Totus mundus in maligno positus est' (*cf. I. Joan. 5,19*). Hoc malignum motio sui (*sc. mundi*), qua movetur, in quo positus manifestatur: *GER.* p.102. — [17]

2. malignus, -a, -um *nocens, inimicus* — *ártó, ellenséges, gonosz.*

Nomina malignorum spirituum funditus ignorantur: *GER.* p.136. Quam (*sc. professionem*) si quis maligno zelo ductus temerario ausu violare presumpserit: 1091/*XII Dipl. Hung. ant.* I p.269. Suggestione ... principis demoniorum illaqueatum hominem ... et coopertum malignae vitae (*Gr. aliter: μοχθηρού βίου i.e. vitae aerum-*

nosae) asperitate ... non despexit ille impassibilis: *CERB. Ioann.* I (p.7). Mens ... immunda ... in turpes aut malignas (*αίσχρούς*) cogitationes convertitur: *Id. Max.* I,87. Qui in villa eorum in ... quovis crimine malefactorio ac maligno deprehensi vel accusati fuerint: 1230/1662 *Mon. Arp.* p.427. Qui in Patarenis erroribus ... indurati vel etiam < ... > maligno spiritu imbuti elegerunt ... servire diabolo: 1287?/*XIV Mon. Str.* II p.423. Privilegii quidam interpretatione maligna violare calumpniose volentes continentiam et tenorem: 1288 *Ibid.* p.229. Nulla imposterum malignis ... civium machinationibus ambiguitas ... valeat suboriri: 1294 *CD Arp. cont.* X p.143. O quam dignis lucis signis, / vasa rapis a malignis / possessa daemoniis: *a.1341 Dankó, Hymn.* p.289. Cum quidam iobagiones ... maligni et sceleratissimi non formidantes divinum iudicium in ipsos seviturum ... populos inopes ... prohibuissent, ne *etc.*: 1406 *Zsigm. oklt.* II,4420. Quibus (*sc. meritis*) ipse ... in ... exercitibus contra sevisimorum Turcorum ... veluti malignorum spirituum ... innumeris pluralitatem per nos instauratis ... studuit complacere: 1418 *Sztáray oklt.* II p.201–202. Paulus in suo maligno proposito persistendo, seviendo contra ... castellanum, eius digitum dentibus apprehendit: 1489 *Juhász, Tschan.* p.284. Sanctitas vestra ... firmet, quod operatus est in nobis, ne inimici nostri gaudeant de nobis, potuisse se maligno suo commento, immobilem quoque columnam apostolicam ... dimovere: *PETR. VÁRAD* p.70. Ab hoste maligno defendat nos Dei genitrix virgo: *a.1505 Dankó, Hymn.* p.574. Omnia solus habe: ficos turpempque podagram. Et serva hospitium, Codre maligne, tuum: 1514 *Taur. Epist.* I (p.130). Attentis ... actibus ipsius Gabrielis, quae maligna opera nedum ad sui corporis et animae sed et aliorum sunt vergentia: *Tripert.* II,14(82). Pro virtute nephas regnat, pro laude maligna / colluvies sclerum: *MART. THYRN. Ad procer.* I,171–172. — [27]

maliloquium *vide* maleloquium

malipassio, -onis f. *idem ac passio mali, patientia* — *türelmesség, béketülés.*

Monachi vero perfectiones sunt ... et continentia et malipassio (*κακοπάθεια*): *CERB. Max.* III,85. — [1] [*Kóta*] **malitia, -ae f.** (*malicia*) **A** *proprie de rebus: qualitas, status v. condicio mala* — *rossz, alkalmatlan minőség v. állapot.* — **B 1** *actus nocendi, vitium, dolus, fraus* — *kártétel, csalás*; **2** *animus nocendi* — *gonoszság, csalás*; **3 iur.** (**a** '[*prae*]concepta, -meditata, -cogitata m.': *voluntas consulto concepta* — *előre kigondolt, megfontolt ártó szándék*; **b** 'malitiis obviare': *scelera opprimere* — *kárt elhárít*; **c** 'per malitiam irritare': *scienter impedire* — *rosszhiszeműen akadályoz*; **d** *locut.*: 'm. supplet aetatem': *dicitur, cum quis puniri potest* — *a büntethetőség meghatározása*).

A Puer propter maliciam aieris (*sic*) in egritudinem incidens extremum diem clausit: 1295 *Mon. Str.* II p.384; *DF* 236474. — *Saepissime dicitur de temporibus*: Ipse prefas privilegiales sumpmi pontificis litteras secum portare formidat propter viarum discrimina et maliciam temporis impacati: 1297 *PRT X* p.543.

B 1 Videtur mihi in tali sequestratione recisa ecclesia ab omnibus malitiis et conversationibus spuris istius mundi significari: *GER.* p.57. Imago terreni generales malitiae (*κακαίαι*) existunt, verbi gratia insipientia, formido, lascii-

via, iniquitas: CERB. *Max.* II,79. Perniciosus regni civibus ... sepius triumphans, nec tamen a malitia cessantibus ... regni gubernacula suscepit (sc. *Ladislaus*): *Leg. Lad.* 4 (p.518). Multe possessiones et redditus et beneficia ... per malitiam Sarracenorum ... ecclesiis sunt subtracta: 1232 *Mon. Str.* I p.281. Sancta tua sunt polluta, / sacra loca destituta / tua pro malitia: *Planctus* p.597. Quia excrescentibus hominum maliciis ex corruptela seculi senescentis plerumque iura usurpantur aliorum: 1251/1271 *CD Arp. cont.* XII p.691. Comes Nicolaus pro malicia et inquietacione suorum vicinorum p^osessionem ... > ... vendidisset: 1269 *Ibid.* VIII p.226. Quod easdem litteras nulla animi nequicia ... aut etiam malicia in eius preiudicium aut etiam contrarium haberemus malitiose reservatas: 1292 *CD Croat.* VII p.107. Privilegium ... per huiusmodi fraudem, dolositatem et maliciam optentum cassamus: 1295 *CD Arp. cont.* X p.197. Sclavi ... in ipsorum malitia et severitate tantum sunt indurati, quod iam a multis temporibus citra per ipsorum malitias fere omnes Christicultores ... turbaverunt: 1400 *Zsigm. oklt.* II,25. Qui ad nimiam egestatem aliquo casu accedente non ex sua malitia devenerit: *Ibid.* II,98. Discreti viri ... bona voluntate, sponte, non coacti, non vi, dolo, fraude, malitia, nec circumventionem ducti elegerunt in arbitros ... Dominicum ... et Thomam: 1421 *Mon. Vespr.* IV p.392. Esset ... absurdum, si tantus scelerum auctor de sua malitia commodum reportaret: PETR. VÁRAD p.169. Quod ... ipsi transierant ad possessionem ... Nicolai ... non ob aliquam maliciam, nisi ad quoddam convivium: 1503 *Pesty, Szörény* p.145; cf. *ibid.*: non cum aliqua malicia seu verecundia, sed capite inclinato, blandisque sermonibus ... eundem requisitum habuissent. 2 Non potuit celum tenere iniquum hostem et adversarium Dei, nec ipse Deus voluit tolerare malitiam suam: GER. p.96. Invidie plenus et malitia diabolus ... intestina contra eum bella commovit: *Leg. Steph. maior* 6 (p.381). Propter exhabundantem populi malitiam seu propter aliquam divisionem in ecclesia thesaurus tante pecunie in terra latuit: *Leg. Steph. minor* 8 (p.399). Aut rursus malitia (κακία) est aberrans iudicium intellectuum: CERB. *Max.* II,17. Litteras nostras presentes sigilli nostri munimine roboratas tam propter ecclesiam, quam superhabundantem maliciam secularem eis perreximus (sic, recte: porreximus): s.1195, a.XIII *CD Arp. cont.* XI p.59. Malitia est, qua aliquis dampnum alicui molitur: PAUL. HUNG. *Paenit.* p.203. Ne ergo per posterorum maliciam super hoc quaestio oriatur in posterum: 1226 *Mon. Str.* I p.261. Qui ... Sarracenos et falsos Christianos in sua malicia protegit et tuetur: 1232 I p.282. Ad convincendam tamen maliciam eiusdem quintum terminum pristaldo nostro dare precepimus: 1234 *CD patr.* VIII p.30. Maior dominus ... quosdem (sic, var.: quosdam) usque ad villam misit comburrendo, interficiendo, prout eis innata malitia ministrabat: ROGER. 21 (p.564-565). Qui ... nec ... venire voluit ... eosdem pestilentes et omni supplicio dignos confortans in sua pertinacia et malitia antiquata: 1299 *Mon. Str.* II p.463. Cum ammoto exercitu nostro ad concernendam (sic, recte orig.: conterendam) malitiam Iohannis ... infidelis nostri ivissemus: 1300 *Reg. Arp.* II/4 p.250. Ut causarum fines iusto iudicio discussarum ad extirpandam litis maliciam ... privilegii patrocinio fulciat (sc. rex): 1328 *Mon.*

Str. III p.126. O, vas iniquitatis et malicie!: IOH. O.M. 154 (p.143). Karolus ... in tantum per suas cavillosas machinationes tacite et palliata malitia laboravit, ut etc.: 1386 *Bártfai, Forgách* p.671. Quod ... cives ... diabulico furore repleti, malicia et nequicia sibi preassumptis ... Georgium carnificem ... miserabili nece interemissent: 1395 *Sopron tört.* I/1 p.247. Ut omnis rancoris malicia invidieque fomes de medio ipsorum radicatus evellatur: 1408 *Wenzel, Bány.* p.376. Desevit in nos Turci hostis perdives malicia: IOH. VITÉZ *Or.* 7,27. Nemo enim tam malus est, qui malitiae nomen non vehementer abhorreat: GAL. 22,5. Ut ... illorum feneratorum malitia comescatur: 1486 *DRH* III p.281. Me aemulorum iniquitas et malitia in praeparatum laqueum impulit: PETR. VÁRAD p.171. Quod non eorum culpa, neque malitia et neque voluntate perierunt (sc. *animalia*): *Decr.* 1495. 39,2. Nihil dubitamus ... nullam adeo profundam versipellemque malitiam et nequitiam esse, quae etc.: PETR. VÁRAD p.278. In quorum mentibus Salvator propter eorum malitiam per gratiam non venit: *Serm. dom.* I p.73. Malicia populi per eum non merebatur adipisci anime salutem: *Leg. sanct. Hung.* p.2^r. Manifestum enim nobis est ... homines ... in malitiam versos humanam amittere naturam: VALENT. *Cyb. Laud.* 416. 3 a Quod ... ipsimet ... malitia concepta a iuriditione ipsius ecclesie subtraxissent se: 1237 *PRT* I p.752. Nisi quis in ludo sine premeditata malicia aliquem interfecerit: 1242 *CD Croat.* IV p.173. A longo tempore preconceptum in omni malitia indurati cordis sui virus ... palam omnibus patefecit (sc. rex): 1288 *Sz* 1910 p.5. Item si quis aliquem non casualiter, sed potentialiter ex concepta malitia interfecerit: *Decr.* 1298. 52. Quod ipse non precogitata vel conspirata malicia, sed casu preveniente vulneravit Iohannem: 1338 *Haz. oklt.* p.216. Quod Nicolaus ... ipsum Petrum ... malitia praeconcepta ... in libera via ... hostiliter invadens ... occidisset: 1348 *TT* 1911 p.515. b Cupientes ipsorum civium fraudibus et maliciis obviare ... taliter ... duximus ordinandum: 1276 *Mon. Str.* II p.57. Obviando maliciis inrefragabili sanccione statuit mos antiquus etc.: 1294 *Ibid.* II p.354. Et ne ... voto suo ... malicia hominum possit aliquatenus obviare: 1300 *CD Arp. cont.* V p.248. Obviandum est igitur maliciis hominum, qui nichil aliud, nisi ut officiant, sunt latenti: 1305 *Mon. Str.* II p.556. c Ut ... huius cause decisio ... nec umquam malicia hominum crescente in irritum calumpniose valeat revocari: 1234 *Mon. Str.* I p.306. Ut ... premissa omnia ... nec processu temporis valeant ab alicuius malicia irritari: 1249 *CD Arp. cont.* VII p.282. Si (sc. *cives*) vel appellacionis seu provocacionis sive sub aliquo alio fucate sue malicie velamento ... sopitam litem refricare ... presumpserint: 1294 *Mon. Str.* II p.358. d Illud ... est notandum, quod malitia in utroque sexu supplet aetatem, itaque ex corpulentia et sagacitate tam maris, quam feminae indicabitur matrimonium, dato, quod sit minoris aetatis: *Syn. Vespr.* p.64. — [11]

[Kóta-Hegyí]
malitiose adv. (maliciose) 1 inimice — ellensége-sen, gonoszul, kegyetlenül; 2 mala fide — rosszhiszeműen; 3 fraudulenter, furtive — csalárdul.

1 Si Strigoniensis archiepiscopus non posset vel malitiose nollet regem coronare: 1211 *Mon. Str.* I p.198. Ne ... villam (sic, recte: villani) a prefatis iobagionibus ...

super terra sepedicta maliciose impetantur in posterum: 1226 CD Slov. I p.232. Quod vinum ... presente homine abbatis ac ... iurato, quod malitiose non contradicat, educatur: 1229 PRT I p.697. Si quis ... alapam alteri dederit vel per crines malitiose traxerit: 1242 CD Croat. III p.173. Gelyanus et filius eius maliciose prefatum episcopum ... ad presentiam iudicis curie nostre citari fecerunt: 1272 Reg. Arp. II/1 p.140. 2 Ut a vobis malitiose vocem frivole appellationis emitteret (sc. episcopus): 1239–1240 PRT VIII p.285. Si aliqua pars causam vel litem maliciose commoveret: 1246 CD Croat. IV p.304. Si de cetero maliciose a prenotati monasterii servicio se retraxerint (sc. servientes): 1247 Mon. Str. I p.365. Quidam ... aliquos malitiose transeuntes circa Strigonium prope civitatem, licet extra, studiose in fraudem telonii non solvendi eo tueri conantur, ... quod etc.: 1288 Mon. Budapest I p.234. Quibusdam minus sana sapientibus et ... communi ... iuri ... regni nostri contraria maliciose suggerentibus assignationem eiusdem decime distullemus per tempora longiora: 1289 Ibid. II p.251. 3 Quod Jacov non fecerat maliciose, quod hactenus suppresserat ... privilegium: 1256 CD Arp. cont. VII p.439. Quod eadem instrumenta ... iidem filii Ebed ... false et veritate suppressa maliciose impetrassent: 1270 Ibid. X p.465. Easdem litteras nulla animi nequitia vel fraude sive astucia aliquali aut etiam malicia in eius preiudicium ... haberemus maliciose reservatas: 1292 CD Croat. VII p.107. Cum idem ... aliam terram maliciose nisus fuerit occupare: 1295/1300 Mon. Str. II p.381. Cognati sui ... obligaverunt se, quod ... nunquam aliqualem movere possent litis questionem, ... nec aliquas litteras ... maliciose reservare: 1298 CD Arp. cont. X p.303. Cives tributum fori nostri ... diminuunt maliciose de die in diem aliquid defalcando: 1325 Mon. Str. III p.59. Quod Nicolaum, ... pro quo fideiussor existerat, non voluntarie emisit (sc. Warda), sed maliciose ab eodem recesserit: 1328 TT 1908 p.166. Dubitamus, utrum hostia ... sit vera, salutaris et miraculosa, an sit false, deceptorie, malitiose et inique procurata: 1346 Dl 68 862. Littere ... per quendam Gabrielem ... ob multarum litterarum ... falsam et iniquam fabricationem ... condemnatum ... maliciose et inique fuissent fabricate: 1523 MTT VI p.50. — [22]

malitiosus, -a, -um (maliciosus) 1 inimicus — *el-lenséges*; 2 dolosus — *csalárd*.

1 Si ... aliquis maliciosus hoc statutum et iudicium predictorum attemptare presumpserit: 1255 PRT VIII p.293. Ne adversancium maliciosa caliditas lites sopitas denuo valeat suscitare: 1255/1288 Mon. Str. I p.425. Ne ... dispositio salutaris ... possit irritari et malitiosa persecutione defraudari: 1267 PRT II p.332. Rex ad suggestionem falsam et maliciosam eorundem civium tria pallacia nostra ... diutine aliis contulit: 1325 Mon. Str. III p.60. Si aliquos ... ex ipsis malefactoribus ... in maliciosis operibus ipsorum procedentes apprehendere possint (sc. petitores): 1348 CD patr. I p.205. O, feminarum iniquissima, ... contra proximum maliciosa!: IOH. O.M. 154 (p.143). Facientes et consentientes pari poena debeant puniri. Hoc licet verum sit, in consensu deliberato et malitioso, quia tamen etc.: Decr. 1514. 9,1. 2 Ne alteruter nostrum per maliciosam conficcionem vel calumpniosam adinvencionem, preter culpam, falso et inique aliquid

impingatur: 1262 Mon. Str. I p.479. Si ... comes camera- rum ad compessendum eosdem falsarios de eorum malitiosis operibus propriam alcubi non habuerit facultatem: 1342 DRH II p.109–110. Celsitudo ... regis pululata multiplicatione maleficorum ... actuum Iohannis litterati maledicte memorie pridem pro suis ... factis malitiosis ... condempnati ... nos ad congregationem generalem ... celebrandam ... destinasset: 1391 TT 1902 p.20–21. Illa cum esset modesta et minime malitiosa (ἄκακος) mulier: IAN. PANN. *Plut. inim.* p.14. — [12]

maliv- vide *malev-*

malleatio, -onis f. (malleacio) *actus malleo tundendi; in imag.: oppressio — kalapálás; képl.: elnyomatás.*

Iohannes ... ecclesiam nostram ... occupavit, ... templum Domini ... in incudem tyrannice malleacionis (cf. Job 41,15: malleatoris incus) obvertens: 1305 Mon. Str. II p.556. — [1]

malleator, -oris m. (maleator, malliator) *faber, opifex — kovács, -műves.*

Mulier quedam, ... uxor quondam Laurencii Latini, auri malliatoris de Strigonio et ... filius eiusdem ... terram ... vendiderunt: 1230 Mon. Str. I p.273. Quomodo maleatores seu delatores ferri ... super fluvium Gelných locati ... silvas ... per exustiones carbonum in maxima parte desolari, devastare et anichilare fecissent: 1426 Dl 11 834. — [4]

malleatorium, -i n. (maleatorium) *officina v. molendinum fabri — kovácsműhely.*

Quomodo ... Michael ... et Valentinus ... ad maleatorium ferri ... vulgo 'hamor' vocatum ... Petrum ... et Mathiam ... captivassent: 1470 Wenzel, Bány. p.380. — [1]

malleo, -are *malleo tundere; transl.: poena ferire, afficere — kalapál; átv.: sújt, büntet.*

Ut misericors Deus adversariorum nostrorum capita nobis permittat malleari: ROGER. 31 (p.574). — [1]

malleolus, -i m. *malleus parvus — kis kalapács.*

Paulo Orosz ad malleolum et pro clavis 'na zabyanye' dedi VI den<arios> Ung<aricales>: 1501 MTT XXVI p.111. — [3]

malleus, -i m. (maleus) 1 proprie (a instrumentum ad ictum aptum — *kalapács*; b officina, in qua metalla cuduntur — *kovácsműhely, hámor*; c dolabra — *csákány*); 2 transl. v. in imag.: *hostis, ultor — ellenség, bosszuló.*

1 a Cuius sermo ut malleus conterens petras (cf. Jer. 23,29: quasi malleus conterens petram) a prophetarum insonatur tubis: GER. p.49. Sagittatores ... Lodovicum regem in capite ictu letali cum malleo ligneo vel calumpnata i. e. 'swlyok' concusserunt: IOH. O.M. 170 (p.163). Equum illum malleo ligneo interficiant: Chron. saec. XIV. 28 (p.289); IOH. THURÓCZ 209 (p.62). Maleus vulgo (i. e. Hung.) 'werew' 1: 1521 Dl 47433 p.5. Procuratores ... exposuerunt ... pro uno magno maleo asp<eros> 8: 1523 Qu. Kronstadt I p.489. Procuratores ... exposuerunt ... pro ligneo malleo 'schlegel' mediocriter magno asp<eros> 9: 1526 Ibid. p.644. Unum maleum falcastris vulgo 'kalapacz': XVI^m. Dl 56714. b Quod ... ipsi ... urburas, silvas, montes, malleos etc. ... pro se ipsis vendicassent: 1430 Wenzel, Bány. p.379. Molendinum ... malleo Stephani Fabri vicinam parte ab altera ... adiacens ... Iohanni ... conferimus: 1431 Mon. Budapest III/2 p.169.

Ut nullus ... aliquem maleum ferreum vulgo 'hamor' vocatum preter solum unum ... tenere ... valeat: 1435/? Wenzel, *Bány.* p.332. Castrum nostrum ... cum ... cunctis possessionibus ... ac gazis fabrilium seu maleis vulgo 'hamor' vocatis ... impignoramus: 1435 *Csáky oklt.* p.359–360. Quomodo vos ipsum ... in quodam maleo suo vulgo 'hamor' nuncupato in fluvio Gelnecz ... decurrente ... laborare non permetteretis: 1471 Wenzel, *Bány.* p.102. **c** Quod ... quidam incole ... cum maleis ferreis, vulgo 'chakan' dictis et aliis attinentiis ... tesaurum absconditum effodere voluissent: 1402 *Dl* 60493; cf. *Zsigm. oklt.* II,1646. **2** Atila ... dixisse fertur: 'Stella cecidit, tellus tremit, en ego maleus orbis': IOH. THURÓCZ 148 (p.45). — [38] [Kóta]

maliator vide malleator

malmasia, malmaticum vide malvaticum

malogranatum, -i n. (malagranatum) **1** fructus mali Persici, symbolum opulentiae — *gránátalma, a bőségek jelképe*; **2** in imag.: 'Liber malogranati': titulus operis pietatis saec. XIV admodum divulgati — 'Gránátalma': egy 14. századi népszerű lelkiségi értekezés címe.

1 Cum legitur in Cantica Cantorum: 'Emissiones tuae paradisi malogranatorum cum fructu pomorum' (cf. *Cant.* 4,13: emissiones tuae paradisi malorum punitorum cum pomorum fructibus) et reliqua, ex his omnium virtutum significatur in virginitate conceptus: BONF. *Symp.* III,743. **2** Duo libri Malagranati, unus vetus, alter novus: 1427 *MKsz* 1889 p.90. Talis probatio est signum divine electionis secundum ... doctores, ut patet prolixè Libro malogranati: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XV,D. — [3] [Kóta-Szebelédi]

malo, malle, malui (mavelle) *magis velle* — (*inkább*) *akar*: **1** sensu comparandi v. *seligendi praevalente*; **2** sensu comparandi *evanescente*.

1 Tu ... ea, quae superadmittenda sunt, in archano pectoris mavis recondere, quam philacteriis committere: GER. p.55. Malo etiam ultra vires obtemperare presumere, quam presumptuose minime obtemperare: *Decr. a.1104.* praef. p.181. Cui si forsitan aliquod indignum occurrerit offendiculum, malo codicem ut ignis comminuat incendium, quam ad tertium livore plenum perveniat oculum: HARTV. I (p.402). Possessionem ... Herrando ... contulimus ... malentes ob devocionem testatoris, ut ipsius possessionis regressio ex liberalitate regia suum fieret in cognatum, quam alteri cuilibet ... regia traderet celsitudo: 1255 *Haz. oklt.* p.28. Quem quidem sane patrie nostre usui esse semper malui, quam ostentui: IOH. VITÉZ *Epist.* 1,21. Canonici etatique precipue expedit, ut esse, quam dici mei proprius malim: *Ibid.* 2,12. Qui ... omnibus ... inferre prius insidias, quam ostendere malit: *Ibid.* 28,5. In hiis quantumcumque difficilia pati maluimus, quam servire: *Ibid.* 37,13. Spectatores ... magis, quam ultores tantarum indignitatum eo usque videri maluimus: *Ibid.* 69,11. Cui etiam hucusque ... paternitas vestra prius ultro ferre, quam rogata deferre patrocinium maluit: *Ibid.* 77,8. Dominus noster ... iure, non vi, mediatoribusque, quam armis uti maluit: *Id. Or.* 11,32. Maluerunt nostri pericula subire, quam fidei causam referre: GEORG. POLYC. *Or.* 24. Cato ... profitebatur etiam malle (βούλεσθαι μάλλον) se ... non recipere gratiam, quam ... non subire poenam: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.70. Nemo est, cui

pro tanto in me collato beneficio malim obligari, quam ... p<aternitati> v<estrae>: *Id. Epist.* p.82. Palam profiteor bellum malle, quam pacem: 1465 *Math. epist. Rom.* p.68. Mallemus in totum exactionem illam dimittere, quam ... ipsam dedecorosam solutionem relaxare: PETR. VÁRAD p.174. Mallem ... hanc abbatiam ... dimittere, quam suae ... d<ominationis> gratiam ... non habere: *Ibid.* p.227. Regia m<aestas> potius mavult omnia extrema ... experiri, quam ad hoc aliquo modo consentire: 1496 Katona, *Hist. crit.* XVIII p.52–53. Homo ... magis vult, quod diabolus ei dominet, quam Deus: *Serm. dom.* I p.272. **2** Ideo autem malus (*sc. spiritus*) licet natura bonus, quia suum ignorans modum se se transcendere maluit: GER. p.136. Nolentes sequi malitiam ... abbatis, ... sed malentes ... iuri parere ... promittimus: 1215 *PRT* I p.632. Iudicem regalis curie, quem abbas maluerit, ad eius petitionem rex assignet: 1237/1345 *CD Croat.* IV p.30. Qui ... copiosam pecuniarum ipsorum ... quantitatem ... nobis ... offerre maluerunt diligenter: s.1260/1452 *CD Arp. cont.* XI p.477. Quam (*sc. concordiam*) se (*sic, recte*: ipse) cum eisdem civibus maluerit inviolabiliter observare: 1295 *CD Croat.* VII p.245–246. Nisi regia maiestas destinatis probis viris, quos maluerit, ... informetur inter nobiles: 1351 *DRH* II p.137. Dum ... sanctimoniales ... ligna deferri facere maluerint: 1388 Bártfai, *Pest* p.98. Ladislaus ... regi ... adesse maluit et prodesse toto nisu: 1390 *Doc. Val.* p.395. Ut possessiones illorum ... teneremur ... conferre ... fidelibus, quibus maleremus: 1391 *TT* 1902 p.21. Si cuicumque ipsas (*sc. possessiones*) maluerimus donare: 1404 *DRH* II p.187. Ut ... idem iobagio, quo maluerit, ... moraturus accedat: 1405 *Ibid.* p.196. Ut pote cui (*sc. rei*) ad prima principia expandi provisionem maluissent: IOH. VITÉZ *Epist.* 59,6. Ut sacer haud alio traduci interprete malit / Plutarchus: IAN. PANN. *Paneg.* 1,726–727 (p.41). Rex ... super hiis litteras suas gratiosas singulis, qui maluerint, dare dignetur: 1453 *DRH* II p.376. Ubicumque ... vos mavelletis iusticie complementum, ... vobis ... impenderemus: 1460 *Sopron tört.* 1/5 p.19. Id ... dominus meus ... malit, ... ut ... videatur *etc.*: PETR. VÁRAD p.227–228. — [68]

mālum, -i n. fructus arboris mali — *alma*.

Dareus ... malum punicum (ροϊάν) mirae magnitudinis cum aperuisset: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.33. Cum homo pauper malum (μήλον) ei attulisset eximiae magnitudinis: *Ibid.* p.35. — [2]

1. mālus, -i m. pars navis ad tenendum velum — *árbóc*.

Forte punire mundum / tu vis cum rege malo, / ut navem rupto malo: MÜGELN 44 (p.268). Tanto malus stat vertice, tantus / remorum numerus, tantum se carbasa pandunt: IAN. PANN. *Paneg.* 2,78–79 (p.66). Augustus ... accersivit hominem et interrogavit, ac fassum malo (ιστῶ) navis iussit affigi: *Id. Plut. dicta* p.83. — [3]

2. mālus, -i f. arbor quaedam pomifera, μηλέα, *Pirus Malus* L. — *almafa*.

Qui illam (*sc. ecclesiam*) excitavit sub arbore mali: GER. p.178. Meta terre ... descendit usque ad arborem mali: 1217 *CD Arp. cont.* XI p.145. A cuius (*sc. rivuli*) ripa una est malus, ab altera arbor, que Hungarice dicitur 'egurfa': 1234 *Ibid.* p.273. — [3]

3. malus, -a, -um **I adi.**: **A** spectat ad homines: **1** de hominibus ipsis: impius, infirmus, improbus

— gyarló, bűnös, hitvány, elvetemült; **2** de actibus hominum (a philos. et theol.: a lege Dei abhorrens, essentiam vitii, nequitiae sim. in se continens — a (lényegét tekintve) rossz; **b** sensu latiore: scelerosus, impius — gonosz, kegyetlen, bűnös); **3** de ingenio, voluntate sim.: nocivus, subdolus, conscius — rosszindulatú, ártó, cinkos (szándék, gondolat). — **B** spectat ad res: **1** proprie: ineptus, vilis, deterior, damnosus, periculosus — alkalmatlan, silány, rossz minőségű, káros, veszedelmes; **2** transl.: adversus, gravis, nocivus, peiore sensum habens — ártalmas, kedvetlen, hátrányos, rosszálló, súlyos.

II subst.: **A** m.: maleficus, latro — rossz, romlott ember, bűnös, gonosztevő. — **B** n.: **1** philos. v. theol.: ipsa notio mali i.e. bono contrarii — maga a rossz; **2** sensu latiore (a proprie: defectus, vitium — fogyatkozás, rossz minőség, hiba, vétek; **b** transl.: detrimentum, difficultas — baj, nehézség); **3** scelus, nefas — bűn; **4** morbus, infirmitas — fájdalom, betegség.

I A 1 Veritus sum propter turbam terre vestre malis impediens viris totum frustra fecisse: 1091 *Dipl. Hung. ant.* I p.272. Quas (sc. pensas) etiam mali regie camere dispensatores ab ecclesiastico usu sepe subtrahere solebant: 1148/1253 *Mon. Budapest* I p.3. Ipse ... per inductionem corundam malorum hominum quasdam particulas terre ... impediverat: 1325 *Mon. Str.* III p.69. Forte punire mundum / tu vis cum rege malo: MÜGELN 44 (p.268). Tanta est malorum copia otacustarum, ut etc.: IAN.PANN. *Epigr.* (Mayer) 157,1–2. **2 a** Manichei duas substantias et naturas introducunt, nimirum ... bonam et malam: GER. p.10. Sine omni malitia a Deo conditi a se ipsis mali sunt facti vel superbi: *Ibid.* p.29. Verum sunt spiritus Dei mali, quemadmodum boni: *Ibid.* p.135. Mundi huius pessimi / contagiis amotus (sc. S. Paulus): XIV *Dankó, Hymn.* p.150. Ne aetas temporis nostri de malo succedat in peius: IOH.VITÉZ *Epist. var.* 5,8. Monet nos ecclesia ... tot iam per annos inter secularium detenciones ... cotidie vergens in peius: *Ibid.* 30,7. **b** Ut mala facta sua emendant *Hungari*: P.MAG. 14 (p.53). Milites ... videntes se malo dolo inimicorum coartatos ... viriliter steterunt: *Ibid.* 55 (p.109–110). Maior dominus ... sequenti die misit alios vel eosdem, qui peragebant similia vel peiora: ROGER. 21 (p.565). Qui propter malam conservationem de suis terris recessissent: 1255 *Mon. Str.* I p.423. Omnis princeps ... de sua gloria exhibit, nichil secum portans, nisi bona opera ... et mala: 1256 *Ibid.* p.440. Littere ... propter malam servationem ... fuerunt corrupte: s.1275, XVII *Reg. Arp.* II/2–3 p.129. Omnes ... ceperunt ... omnia pessima et enormia opera facere: *Leg. Gerh. maior* 15 (p.501). Male iudicasti, ... ubi malam rationem ponens nihil a nobis expiscari posse interloqueris: IOH.VITÉZ *Epist.* 74,17. Quod ... idem ... castrum nostrum ... per malam provisionem et incuriam suam amisisset: 1522/1523 *MTT* VI p.15. **3** Si quis autem malo depravatus consilio istius decreti transgressor repertus fuerit: 1055 *Dipl. Hung. ant.* I p.151. Si ... aliquo littere aliquo malo ingenio non essent reddite: 1265 *Mon. Str.* I p.525. Nullus ex nobilibus propter malam suggestionem debeat sine strepitu iudicii captivari: *Decr.* 1267. 3. Quodam tempore habui malam voluntatem et iram contra quamdam meam sororem, et ... cogitabam, quomodo possem facere ... sibi iniuriam: *Inqu. Marg.* p.256. Ut eundem a nostro servi-

cio sub malo zelo possint separare (sc. inimici): 1288 *CD Croat.* VI p.627. Cognati sui ... ne male fidei possessores existant in terra aliena: 1291 *CD patr.* VIII p.309. Noverant (sc. captivi) ipsum esse austerum et pessimis consiliis Wid auscultantem: *Chron. Pos.* 55 (p.39). Vidimus ... principum in hac re optima pessimam nobis plecti amicitiam: IOH.VITÉZ *Epist.* 3,8. Hostis noster ... bonum nobis ... et malum de se iudicium monstrat: *Id. Or.* 7,86. Vix possum adduci, ut, malo erga me sint animo, putem: GAL. 13,10. Cum male mentis conscii vultu facinora proderent: BONF. II,1,321.

B 1 Ipsa ... pro persona sua semper portabat peiores vestes, quam alie sorores: *Inqu. Marg.* p.168. Si leviores denarii istis presentibus ... monetis vel peioris combustionis ... invenirentur: 1342 *DRH* II p.108. Maris aqua insuavis potu est et mala (πovηρόν): IAN.PANN. *Plut. inim.* p.5. Ut cucurbitae pessimam partem (χείριστον) ex carne sugunt: *Id. Plut. negot.* p.30. Eos ... malarum artium officina protinus invasit: BONF. I,1,143. Quum eis malum vinum pro prebenda dabatur: 1501 *MTT* XXVI p.122. Propter repellere malum aerem pro raffano, vino et fico ... den<arii> 4 (sc. dati sunt): 1508 *M. Sion* 1863 p.226. Illa ... sagena conclusit bonos et malos pisces: *Chron. F.M.O.* p.218. **2** Quod easdem litteras propter malam condicionem temporis incapati ... formidarent secum portare: 1285 *Mon. Str.* II p.191. Qui ... semper peiora prioribus ... eidem ... nocumenta intulerunt: 1295 p.366. Ite hinc, ite, malam in cruce, scelesti: IAN.PANN. *Epigr.* (Mayer) 176,13. Ut ... remota ... sit ... illa pessima humani sanguinis ministra dissensio: IOH.VITÉZ *Or.* 2,29. Cicero, ... item Catullus ... manifeste hoc vocabulum in malum tantum accipiunt: IAN.PANN. *Epist.* p.73. Sed nonnunquam sic mentem malus aufert error, ut homines prudentes, scientes atque adeo videntes deperant: GEORG.POLYC. *Or.* 12. Sanctitatem vestram ... supplicamus, ut misereatur tandem illius ecclesie triginta fere iam ab annis quotidie labentis in peius: 1462 *Matth. epist. Rom.* p.21. Quod ... princeps vester ... tam horrenda pessime infamie sententia percussus sit: 1465 *Teleki, Hunyadiak* XI p.145. Priores summi pontifices ... cardinalatus dignitatem ... detulerunt animadvertentes regnum hoc non peiorem conditionem mereri, quam cetera regna: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.38. Si abbates ... malam vitam ducere ... dinoscentur: 1486 *DRH* III p.273. Quidam ... laicus ... praefatum oratorem ... de ... monasterio turpiter eiecit in auctoritatis suae periculum ac malum exemplum: 1489 *Juhász, Tschan.* p.284. Quia negocia ipsorum malum et adversum finem consequerentur: 1520 *DI* 26320.

II A Tantum rei (var.: mali) in istis (sc. saecularibus) multentur: *Decr. c. 1010.* praef. p.141. Ecclesia ... est nigra, quia malorum turba commixta: GER. p.71. Dominus ... super bonos et malos solem suum clarescere facit (cf. *Matth.* 5,45): HARTV. 26 (p.438). Si malorum et rebellium perversitas statum veritatis enervans ... increbuerit: 1278 *Zimmermann, Urkb.* I p.131–132. Decens sit ... bonis premia largiri, malis supplicia debita irrogari: 1278 /1401 *CD Arp. cont.* IX p.197. Malos ... principalis dextrae vibratilis ... ultor gladius persecatur (sic): 1287 /1364 *Zimmermann, Urkb.* I p.153. Ut ... perversorum compescatur temeritas, ... malorum evellatur perversi-

tas: 1350 CD Croat. XI p.621. Haec ... religio ... propter malorum culpas induit verecundiam: *Chron. F.M.O.* p.219. — *Nota superl.*: Nil tibi nobiscum, nil nobis, pessime, tecum: IAN.PANN. *Epigr. (Mayer)* 299,9. Quid tam sagaces, pessime (βασκανώτατε), alienum in malum defigis oculos?: *Id. Plut. negot.* p.23.

B 1 Malum enim opus non est, quia non in essentia, neque ex essentia, ideo non factum: GER. p.2. Malum ut malum est pura privatio vel negatio: NIC.MIRAB. p.356. **2 a** Rex gladium portat ... vindex in iram eius, qui malum (*var.*: male) agit: *Decr. a.1104. praef.* p.183. Qui ... non novit differentiam boni et mali, vel iusti et iniusti in corporis necessariis: CERB. *Max.* I,24. Tales malorum exactores ... a suis bonis privavimus: 1199 *Mon. Str.* I p.161. Licet ... hec et alia mala manifeste nobis intulerint (*sc. infideles*): 1199/XVIII CD *Arp. cont.* VI p.199. Aliqui vix remanserunt, qui imperatori ... mala salutis nuntiarent: P.MAG. 39 (p.83). Inter cetera mala hoc habet hec stultitia *etc.*: IOH.LEM. p.21. Utraque pars ... invicem sibi iuraverunt, quod de cetero sint pacifici, nullum penitus malum unquam illaturi: *Reg. Var.* 345. Famis malo nemo tutus: *Planctus* p.597. Piscis volens vitare frivorium ... proicit se ad pruinās (*sic, recte var.*: prunas), credens malum effugere invenit nequius: ROGER. 32 (p.575). Videntes ... nobiles regni mala gentis suae, quae fiebant contra legem, ... rogaverunt regem, ut *etc.*: SIMON KÉZA 46 (p.174). Omnis caro ad malum, quam ad bonum priorior erat: *Chron. saec. XIV. (S)* 2 (p.240). **b** Sanctissimus rex ... ut nos munitat a malis omnibus: C.*Alb.* p.114'. Qui ... insidias iusto sanguini paraverant, iudicio iustitiae in malum vite sue devenerunt: *Leg. Steph. minor* 7 (p.399). Pater noster verens mala preterita ... castra ... edixit edificari: 1260 *PRT* II p.310. Ille malum praesumens ab eodem secessit inde: SIMON KÉZA 61 (p.181). Hec pestifera malorum umbra ... viros proprios perturbare non cessat: 1400 *Zsigm. oklt.* II,521. Ne tot malis adderetur culpa: IOH.VITÉZ *Epist.* 37,16. Inter tot mala ... hoc unum facitis bonum: IAN.PANN. *Epigr. (Mayer)* 156,1–2. Is ... declaravit, ... quam ... oborta discordia multorum sit malorum ... causa: IOH.VITÉZ *Or.* 3,7. Nec tempus eis faciet erumpnas leves, sed malorum sensus in dies accrescet: *Ibid.* 7,56. Omne enim malum nascens facile opprimitur, inveteratum ... fit robustius: GEORG.POLYC. *Or.* 6. Quantorum malorum reges Bozne ... huic regno ... causa extiterint: 1462 *Matth. epist. Rom.* p.17. Quia fortitudo est circa passiones ortas ex malis futuris, mansuetudo ex malis praesentibus: ANDR.PANN. p.47. Ut potius, quam ex uno malo aliud malum procederet *etc.*: PETR.VÁRAD p.109. Non esset etiam malum, si *etc.*: *Ibid.* p.122. Ut ... nec possem me liberare malo, in quod ... malignitas me detruserat: *Ibid.* p.170. Iudicio nostro non esset malum, ut vos quoque ostenderetis ei, quod *etc.*: 1508 Iványi, *Nemzetk. jog* p.38. **3** Omnis etas ab adolescentia in malum prona est: 1210 *PRT* I p.617. Ut ... inimicos aequitatis ... disperdamus, ultione malorum confunden- tes malivolos: 1228/1378 Zimmermann, *Urkb.* I p.47. Qui ... artem nephariam ... inter electos invicem et diligendos exercet ... peiora et pessima perpetrando: 1233 *PRT* I p.718. Cum huiusmodi mala, vastus, spolia et destructiones ... episcopatus ... nostri ... non possimus ... pertransire: 1281/1486 CD *Arp. cont.* XII p.337. Quos ti-

mor Dei a malo non revocat, saltem prohibeat pena temporalis: 1295 *Mon. Str.* II p.368. Idem ... peiora prioribus ... accumulans ... diem clausit extremam: 1298 *Reg. Arp.* II/4 p.198. Quos divinus timor et erubescencia humana a malo non revocant: 1305 *Mon. Str.* II p.556. Mala pelle, bona posce: a.1430 Dankó, *Hymn.* p.169. Quomodo ... malum malo accumulantes ... iobagiones ipsorum ... abduci fecissetis: 1441 CD *patr.* IV p.328. Effrene mentis dissoluta manus ... quanto mollius ... parabatur reprimi, tanto diuturnior malis peiora iungens perdurabit: 1444 *DRH* II p.325. Quid tam sagaces ... alienum in malum (κακόν) defigis oculos?: IAN.PANN. *Plut. negot.* p.23. Leve ... aliquod mihi malum (κακόν) pro his tantis ac talibus bonis dato: *Id. Plut. dicta* p.40. Soli nimirum ... nos nihil a vobis mali didicimus: *Ibid.* p.61. Ut deinceps huic malorum generi debita provisione occurratur: 1486 *DRH* III p.272. Illud est maximum peccatum, ex quo evenerunt omnia mala: NIC.MIRAB. p.354. Nec illa eis mala sufficiunt, sed et sacramenta ... vendunt: *XV^{ex} Komárom vm. okl.* p.141. Hostium vires Indies augentur et indicibilia mala perpetrant: 1514 Iványi, *Eperjes* p.419. Nonnulli ... etiam innocentes ... ad damnorum solutionem compellere moliebantur ... allegantes duos aut tres ... personas non potuisse ... mala patrare: *Decr. 1514. 9.* Turpe rudimentum est patriae ratione relicta / segniter expertum sic tolerare malum: MART.THYRN. *Ad procer.* I,213–214. **4** Cum dicta testis haberet magnum malum in quodam digito manus sue dextere: *Inqu. Marg.* p.173. Nostre relatum est maiestati ipsam dominam cum viduitate, cum eciam male (*sic, recte forsā*: malo) impregnacionis pressa et gravata ... forent (*sic, recte forsā*: pressam et gravatam ... fore): 1437 CD *patr.* II p.266. Quam bene Paeonia pelleret arte malum: IAN.PANN. *Paneg.* I praef. 22 (p.2). Saepius per iram ... obiecta contumelia malum animi (κακόν ψυχῆς) curavit: *Id. Plut. inim.* p.12. — [227]

malva, -ae f. flos quidam medicamento usitatus: *Malva L. — gyógynövény: mályva.*

Ceteri malva, cicardis et cicutarum radicibus utebantur: ROGER. 40 (p.587). — [1]

malvasetum vide vocem sequentem

malvaticum, -i n. (malmasia, malmaticum, malvasetum) *genus vini conditi — fűszeres borfajta.*

Data est libertas Petro ... et filiis, ... quod possunt ... adducere ad curiam regalem cum vino Italico, videlicet malmasia, Romanis, Rivolia, muscatella aliisque Italicis vinis: 1438 Teleki, *Hunyadiak* X p.13. Homines appetunt omnes quidem sibi sapida vel dulcia in generali, non tamen omnes malmaticum vel aliquem cibum sapidum in speciali: PELB.TEM. *Pom. sanct. hiem.* LXXVIII,C. A Nicolao Malwasir levate sunt et implete quatuor lagenae sive 'negel' cum malvatico ad dietam Leuchovie celebrandam, continentes pintas malvatici 1881: 1494 Engel, *Gesch. Ung.* p.83. Qui portaverunt malmaticum et luceos ad dominum principem: 1500 *MTT* XXVI p.23. Percepimus de Luca Renner ex parte alomonii et malvatici asp<eros> 32: 1504 *Qu. Kronstadt* I p.84. Pro sex octavis malvaseti ... dono datis asp<eri> 36 (*sc. expositi sunt*): 1520 *Ibid.* p.257. Pro emendis (*sic*) una pinta malmatici ad mensam sue maiestatis dedi d<enarios> XXXII: 1525 *MTT* XXII p.59. — [13]

mama vide mamma

mamilla, -ae f. (mammilla) *uber, mamma — emlő, kebel.*

Fucatae quibus (*sc. cellis*) insident puellae, / ... / nec pressae teretes sinu mamillas: IAN.PANN. *Epigr.* (Mayer) 176,6–9. Neque lactentem prius mammillam, quam cruentum gladium apprehendi: BONF. I,3,65. Eius filie ... pullorum carnes mammillis supponebant: *Ibid.* I,8,145. Mamillis tuis applica, Virgo, tuam prolem: 1510 Bálint, Szeged p.125. — [4] [Kóta]

mamillo, -are transit. *mamillas sive uberes alicuius manibus contractare — valakinek a melleit fogdossa, csöcső-részik.*

Testis ... respondit ... se vidisse ... eundem priorem ipsam feminam mamillantem et amplexantem et alia precludia venerea facientem: 1518 Erdélyi, *Register* p.74–75. — [1] [Kondákor]

mamma, -ae f. (mama) *uber — emlő, kebel.*

Quę (*sc. feminae*) numquam aestimant habere mammas, nisi clerici illis affirmant: GER. p.69. Tibi parvo / admovit mammas sus lutuenta suas: IAN.PANN. *Epigr.* (Mayer) 155,3–4. Qui ... per XVI dies mammas sugere non potuit: *Mir. Ioann.* 32 (p.35). Cum ... filioli ... sedecim diebus mammas maternas sugere non valens ... mortu ... propinquus erat: Bálint, Szeged p.115. — [4]

mammilla vide mamilla

mamma, -ae f. (mamona) (*quoad locos allatos cf. mammon, Luc. 16,9.*) *pecunia, thesaurus — pénz, vagyon.*

Reges ... debent diligenter intendere, ut cadauca transmuntent sempiternis et de mammona iniquitatis amicos facientes ... in eterna tabernacula recipi mereantur: 1237/1385 *Mon. Budapest* I p.36. Quomodo ipse volens de mammona iniquitatis amicos sibi constituere ... quandam sessionem ... monasterio ... dedisset: 1504 *PRT* III p.589. — [2]

mamona vide mammona

Manacheus vide Manichaeus

manans, -antis adi. *de aquis: abundans, uber — túláradó, bőséges.* Quę Spiritus Sancti inundantia imbris et roris et fontis æterni manantissima inundatione redundant: GER. p.117. — [1]

manasterium, manasterium vide monasterium

manatio, -onis f. **1** *abundatio, emanatio — kiáradás, bőség;* **2** *editio litterarum — oklevél kibocsátása, kelte.*

1 Poma istiusmodi eloquiorum suavissime manationes optime superadmittende, virtutum odoribus referte: GER. p.12. Intuenda ... sunt eloquia iuxta eloquia per eloquiorum sagacem et intimam manationem ad rationem considerationis discrete: *Ibid.* p.26. Cum quibus instanter de his ... et sapienter disputabat Paulus, fons et manatio doctrinarum: *Ibid.* p.35. Quod solus in Deo omnis laus cadat et benedictio, quarum ab ipso sit omnis manatio: *Ibid.* p.42. De aliis nihilo minus quam plurimis ex manationibus concurrentibus forte mirum erit, quomodo hec benedicere possint: *Ibid.* p.133. 'Nequiores se' inquit veritatis manatio (*sc. S. Paulus*): *Ibid.* p.136. **2** Ut ipsi ... a die manationis presentium usque ad festum S<ancti> Georgii martiris nunc proxime venturi intra ipsorum terminos ... manere ... possint: 1362? *CD Hung.* IX/3 p.338. — [10]

manativus, -a, -um copiosus, effusus — túláradó, bőséges.

Iterum in manativis theoreticis circa dictum ducenda est contemplatio: GER. p.12. Cuius pedes sunt manativę donationes: *Ibid.* p.114. — [2]

manceps, -cipis m. **1** *mancipium — szolga(család);* **2** *conductor — bérlő.*

1 Dominicus banus ... ordinavit ... XX manceps servorum: s.1195, a.XIII *CD Arp. cont.* XI p.58–59. **2** Corvo, quem proxime sutrine manceps in foro exanimaverat, ... honorificum a Romanis persolutum est funus: BONF. III,9,236. — [2]

mancipatio, -onis f. (mancipacio) *captivatio — elfogás, őrizet.*

Quod Iohannes ... quendam iobagionem ... captivasset captoque et vinculato (*sic, recte DI 78251: captumque in vinculis*) mancipacionis sue conservasset: 1398 *CD Zichy V* p.66. Quamvis ipsi pro verberatione, ... detentione et carceri mancipacione domini Thome presbiteri ... excommunicationis vinculum incurrisset: 1418 *Temes okl.* I p.556. — [4]

mancipium, -i n. **1** *proprie (a de personis singulis: servus — [rab]szolga; b pater familias cum uxore liberis que, familia ipsa v. mansio — szolgacsalád, háztartás; c captivitas ipsa — fogság, őrizet);* **2** *in imag.: amicitia obligatus alicui — lekötelezett, barát.*

1 a Quorum omnium, militum videlicet, ministrorum, et ceterorum cuiuscunque ordinis mancipiorum loca ... in presenti privilegio continentur: s.1015/1403 *Bullae Bonif. IX.* p.575. Si quis alienis servis libertatem acquirere nititur, quod (*var.: quot*) servi erunt, totidem mancipia solvat: *Decr. c.1031.* 5. Ut nullus Iudeus deinceps presummat Christianum mancipium ... emere: *Capit. Iud.* 1. Agriculturam ... si quis eorum habet, paganis hanc mancipiis exerceat: *Decr. a.1104.* 75. Totam possessionem meam, tam in agris per iugera centum, quam in vineis duabus, mancipiis et peccoribus ... monasterio ... manciparem: c.1177 Györffy, *Chartae* p.81. Contulimus capitulo per se quedam mancipia una cum suis heredibus: 1232 *CD Croat.* III p.373. Clara natos genitura / servitutis ligant iura, / miles fit mancipium: *Planctus* p.596. Quid sint udvornici, castrenses, alii conditionarii, libertini et mancipia: SIMON KÉZA 95 (p.192). Utraque pars super omnibus mancipiis eorum, servis et ancillis suis quibuslibet ... divisionem ... confessi sunt ... conservare: 1296 *CD Arp. cont.* X p.234. Quod nobilis domina ... super requisitione mancipiorum seu ancillarum suarum ... maritum suum ... et Alexandrum ... suos constituit legitimos procuratores: 1332 *DI* 56839. Scatharum rex, ... qui ... Dareo servabant fidem, mancipia (ἀνδράποδα) eos frugi et minime fugitiva vocabat: IAN.PANN. *Plut. dicta* p.36. **b** Ut nullus ... de iamfato monasterio aliquo modo se intromittere in mancipiis, terris, vineis, decimationibus ... sine concessionem abbatis ... audeat: s.1002, XII? *Dipl. Hung. ant.* I p.590. Decem villę ecclesiam edificent, quam duobus mansis totidemque mancipiis dotent: *Decr. c.1031.* 1. Pridium unum cum duobus aratris et quatuor mancipiis: s.1157/c.1230 *PRT* I p.604. Offero ... cenobio terram, ... aratrum cum octo bobus et duobus mancipiis, scilicet Somboh et Keleb cum uxoribus suis: 1186/1239 *Ibid.* p.768. Secundum predium vocatur Mihál, ... minori filio dedi cum triginta mansionibus libertinorum, octo mancipiis et quatuor aratris

boum: 1231 CD Hung. III/2 p.228. In villa Gamas ecclesia habet unum mancipium cum duobus filiis et uno fratre: c.1237 PRT I p.785. Dedimus terram ... cum tribus mancipiis, in quibus sunt tredecim hominum capita: 1237/1356 CD *Arp. cont.* VII p.40. Populi de villa Kayar ... mancipia ipsius abbatis et servos ibidem existentes ... destruxerant: 1239 PRT I p.768. Paulus ... dixit se vendidisse tria mancipia sua, quorum nomina Chvna, Michael et Huswet, cum duobus filiis eiusdem Chvne: 1243/1248 CD *Arp. cont.* VII p.142. Quod ... Sydou ... terram suam ... cum vineis, feneto, silvis, piscinis et duobus mancipiis ... contulisset ... filiabus suis: 1244 *Ibid.* p.182. Nepotes ... dederunt Isou ... quinque mancipia, scilicet Badul cum duobus filiis et sorore et filia sororis sue: 1244/1309 *Ibid.* p.183. Duo mancipia cum filiis et filiabus ... contulimus: 1246 *Ibid.* XI p.345. Quod ... domina Rosa ... maiori filie sue ... donasset ... omnia mancipia sua, videlicet Bodus cum uxore, filiis et filiabus: 1258 *Ibid.* p.453. Quod ... quinque capita mancipiorum ... ecclesie ... condonasset: c.1280/XIV PRT VIII p.300. Quod ... Petrus ... servos et ancillas, mancipia et alia bona relinquere posset: 1282 *Mon. Str.* II p.151. Si magister Buzad ... villas ... servare non posset, extunc de propriis possessionibus suis ... vel de fundis mancipiorum suorum supplere tenebitur: c.1288 CD *Arp. cont.* XII p.478. Fratres sui ... possessiones ... eidem domine ... dederunt unacum mancipiis hereditariis, ... Augustino videlicet cum filiis suis, preter uxorem et filias suas: 1290 *Ibid.* V p.16. c Idem Nicolaus ... ab huiusmodi captivitatis mancipio ... liberatus ... in nonnullis nostris ambasiatis ... fidelissime ... egit: 1428 Katona, *Hist. crit.* XII p.504. 2 Advigilabo in omnibus devotissimi ... sanctitatis vestrae mancipii praestare officium: PETR. VÁRAD p.36. Senem Leonem, veteranum sanctitatis vestrae mancipium ... singulariter sanctitati vestrae ... commendo: *Ibid.* p.60. Sanctissimo in Christo patri, domino Alexandro ... eiusdem sanctitatis vestrae ... redemptum aeterno beneficio mancipium, Petrus archiepiscopus Colocensis (sc. litteras mittit): *Ibid.* p.65. Domino Innocentio ... summo pontifici ... eiusdem sanctitatis vestrae ... aeterno beneficio redemptum mancipium (sc. scribit): *Ibid.* p.67. Cui cum ... reddere debeamus obsequia utpote servi domino, famuli Deo, mancipia redemptori: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XXXV, A. Quod magnae sanctitatis vestrae adversus me, humillimum eius mancipium, gratiae atque clementiae loco recognoscam: 1515 Katona, *Hist. crit.* XVIII p.839. Praesul consultissime, ludicrum hoc Homeri ... a deditissimo tibi mancipio strenae loco accipe: BART. PANN. *Ded.* 4. — [68]

mancipo, -are 1 proprie: capere, detinere — fog, elfog (a 'vinculis, carceribus, carcerali custodiae, captivitati sim. m.: in captivitatem redigere — börtönbe, fogságba vet; b in servitutem redigere — rab[szolga]ságba vet; c 'libertati m.: servum libertate donare — felszabadít); 2 transl.: connectere, destinare, curare — összekapcsol, hozzárrendel (a 'ecclesiae, monasterio, divinis v. sacris officiis, divino cultui, servitio, fidei, Christiano nomini, principibus, maiestati suae m.: dedicare — szentel valaminek; b sensu refl.: ligatus alicui — elkötelezett; c sensu pass.: 'diabolo, debilitati, erroribus m.: servus alicuius, addictus alicui — rabja valaminek; d 'cordibus, memoriae, tenacitati scripturarum

m.: commendare — ajánl, rábíz; e 'scripturae, obsequii m.: operam dare alicui — elfoglal[ja magát] valamivel, foglalkozik [pass.]); 3 redigere, perficere — teljesít, valamivé tesz, valahova juttat (a 'effectui m.: [verba frequentissime usitata, vide etiam locos allatos s.v. effectus A 1, effero B 1]: perficere — végrehajt, foganatosít; b 'usui m.: usu capere — használ; c 'direptioni m.: raptum facere — kiraboltat; d 'hominem ad mortem gladio m.: ad supplicium tradere — halálra ítél); 4 spec. (a includere aliqua re [cum v. in argento] — befoglal; b tenere — tart, őriz; c manum imponere — kezét ráteszi).

1 a Ut in exequendis suis (sc. regis) iussionibus et mandatis captivitati in persona propria fuerit mancipatus (sc. mercator quidam): 1273/1428 CD *Károlyi* I p.8. Idem ... ipsum crudeliter detinuit mancipatum: 1351/1402 CD *Croat.* XII p.51. Dominus apostolicus tres cardinales, qui tenebant partem regis Francie, mancipavit: 1494 Iványi, *Bártfa* p.465. — 'Vinculis sim. m.: Quod ... cives ... iobagionem ... in suo detinerent carcere captivis vinculis mancipatum: 1294 *Mon. Str.* II p.355. Quod ... famuli ... iobagionem ... captivando in ipsorum vinculis ... mancipatum tenuissent: 1351 CD *Zichy* II p.458. Quod ... prepositus ... unacum ... familiaribus eundem ... captivassent captumque ad carcerem ... abduci et recludi ac vinculis mancipari fecissent: 1399 *Ibid.* V p.134–135. Precipiens (sc. S. Gerhardus) hominem culpabilem protinus flagellis aggravari aut vinculo mancipari: *Leg. Gerh. maior* 12 (p.497). — 'Carceri sim. m.: Rex ... quosdam carcerali custodie, quos habere potuit, mancipavit: ROGER. 4 (p.555). Cum ... aliqui essent ibidem gladio interempti, aliqui fame mortui, aliqui carceribus mancipati: *Ibid.* 5 (p.555). Kuthen ... cum uxore, filiis, filiabus ... custodie fuerunt mancipati: *Ibid.* 15 (p.561). Nonnulli ... ipsius Christi vicarios ... nequiter carceri mancipare ... non verentur: 1309 *Sacra concil.* p.138. Dum ... Andreas ... carceribus magnis atque diris mancipatus fuisset: 1418 CD *Károlyi* II p.36. Quod nos alios ex iobagionibus suis virgis caedere, alios carceri mancipari fecissemus: PETR. VÁRAD p.197. Si quis vero contra inhibitionem guardiani cibum vel potum rapuerit, ... tribus diebus carceri mancipetur: 1499 *Leges ecl.* III p.614. Praelati ... huiusce sceleris participes presbyteros exquiri statim et perpetuis carceribus mancipari faciant: *Decr.* 1514. 48. — 'Ferro sim. m.: Quod ... Nicolaus ... eundem Matheum protestantem captivari captivumque collo pedibusque et manibus ferro mancipatis ... in ipsius captivitate ... teneri fecisset: 1488 Békefi, *Pásztó* p.408. — *Cum inf., forsan huc pertinet:* Scolarem quandam ... in causa criminali ... crimine furtus accusans ... captivari mancipavit (sc. civitas): c.1523–1524 *TT* 1911 p.87. b Uxor furis, que particeps est sceleris mariti, marito mancipetur servituti: *Decr. a.1104.* 56. c Qui ... pro animarum salute libertate (sic, recte var: libertati) mancipati fuerint: *Decr.* 1092. 30. 2 a Qui (sc. locus) ... divino cultui videbatur mancipari valde ydoneus: s.1037/1330 *Dipl. Hung. ant.* I p.118. Credidit ipse ... omnes ditioni sue subditos se pollicens Christiano nomini mancipaturum: *Leg. Steph. maior* 2 (p.379). Rex cepit meditari, qualiter subiectum sibi populum unius Dei cultui manciparet: HARTV. 5 (p.408). Ipse ... quicquid bonorum sensit in se, divino cultui mancipavit: *Leg. Lad.* 3 (p.517).

In quibus specialiter ecclesie Dei et personis divino officio mancipatis misericorditer subvenitur: 1233 PRT I p.737. Ut ... quivis ... famulos templi prelatos et clericos Dei servitio mancipatos ... in suis iuribus illesos conservare non desinat: 1261/1271 Reg. Arp. II/1 p.119. Cum Hungari ... quosdam ... diversis servitiis mancipando in proprietatem circa sua tabernacula solerent conservare: SIMON KÉZA 95 (p.192).

Tyburcius ... se et sua ... ecclesie ... obsequiis ... mancipavit: 1283 Reg. Arp. II/2-3 p.207. Que (sc. *dampna praepositus*) pertulit ... nostris obsequiis mancipatus corone per obices et rebelles: 1286 Mon. Str. II p.217. Qui (sic, recte: que sc. *obsequia*) per angarias itineris regiis in obsequiis mancipando inpendit (sc. *Paulus*) feliciter: 1291 *Ibid.* p.294. Cum comes ... nostris obsequiis ... adhesisset et se firmiter mancipasset: 1297 CD Arp. cont. X p.260. Rex ... statuit, ut ... regni dyademate deposito solius Dei servitio semet ipsum manciparet: *Chron. saec. XIV.* 69 (p.318). Mundum sibi blandientem / suos semper seducentem / contempnendo superavit / et se Christo mancipavit (sc. *S. Ladislaus*): XIV Dankó, *Hymn.* p.177-178. *S. Elisabeth* servitiis pauperum se tanquam ancillam humilem mancipavit: *Leg. sanct. Hung.* p.29^v. Quorum alter in curia regia vel aliorum dominorum laribus servitio se mancipabit: *Tripert.* I,43. Qui servitio maiestatis suae astricti mancipatique fuerint, pro utilitate maiestatis suae et regni huius illic serviant: Kovachich, *Suppl.* p.410. **b** Quod debeamus ... fortiter cor nostrum et attentionem ac affectum in eius devotionem mancipare: PELB. TEM. *Stell.* p.18^v. Vera pudicitia ... dicenda non est, que non vere fidei mancipatur: *Id. Pom. sanct. hiem.* XL-VIII, F. **c** Hoc ... facto vanitati creatura subiecta, id est ... bellis deputata, iurgiis mancipata, litibus involuta ... a totius servitute corruptionis erit exempta: GER. p.76. Qui vanitatibus mundi et diaboli debilitati sunt mancipati: *Ibid.* p.121. Advertendum, ut littera mancipet nos flagris propter transgressionem praecepti (cf. *II. Cor.* 3,6): *Ibid.* p.171. Curata fuit peccati divisio multipliciter diffusi et mancipantis (καταδουλωσαμένης) hominem et omnem speciem malitiae ingentis vitae: CERB. *Ioann.* 1 (p.7). Quem olim per peccatum mancipat (καταδουλωται) mors: *Ibid.* In qua (sc. *civitate*) erat generalis schola ... idolorum ... erroribus diversis mancipata: SIMON KÉZA 16 (p.158). **d** Que per nos ... geruntur, scripture ... decrevimus mancipanda: s.1225/1324 CD *Croat.* III p.247. Quorum personis presens scriptum existens enucleatum etiam cordibus expedierit mancipari: 1249 *Ibid.* IV p.397. Solers antiquitas seriem gestarum tenacitati scripturarum consuevit mancipare: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.33. **e** Cum nomine scribe et servi apud ... prothonotarium regie maiestatis famulaturus existam mancipatus: 1441 MKsz 1888 p.86. **3 a** Regie plurimum expeditat serenitati ... petitiones effectu digno mancipandas (sic, recte: mancipandas) admittere: 1217 CD Arp. cont. XI p.141. Cum ordo rationis expostulet ... postulancium affectum effectui mancipare: 1234/1364 CD *Slov.* I p.318. Ad episcoporum spectat officium, ut extremae legitimae voluntates fidelium effectum (sic, recte: effectui) mancipientur: *Syn.* 1279. 80 (p.135-136). Cuius sanctissimi mandati ... non mediocriter me notoriam executionem effectui mancipavi: 1288/? Sz 1910 p.3. Ut

... fossatum et castrum ... possint (sc. *hospites*) effectui mancipare: 1340 *Sopron tört.* I/1 p.76. Cum quidam prelati ... eorum ... propositum effectui devio mancipassent: 1405 Békefi, *Pásztó* p.283. Si ... Philistei nostri ... tepiditate aut contumacia ducti ... premissa effectui mancipare ... recusarent: 1428/1458 Gyárfás, *Jászkunok* III p.591. Litigantes ... sententiam ... executioni demandari et effectui mancipari non permittunt: *Tripert.* II,74(1). Tunc ... thesaurarii illi executionem huiusmodi effectui mancipare ... semper sint obligati: *Decr.* II,1518. 5(3). **b** Quod nobilis domina ... piscinam suam ... piscari fecisset, pisces suos usui suo mancipando: 1392 *Apponyi okl.* p.234. **c** Hunorum multitudo ... civitatis divicias direptioni mancipando solas feminas ... reservavit: IOH. THURÓCZ 172 (p.51). **d** Ut ... nulli habitatores remansissent, aliis fugientibus, ... aliis ad mortem gladio mancipatis: 1312 *Reg. Slov.* I p.415. **4 a** Quomodo ... filii Nicolai ... reliquias in argento miro modo mancipatas ... excipiendo ... damna intulissent: 1450 *Apponyi okl.* p.302. Quod ipse ... unum gladium et bicellum cum argento mancipatum et circumdatum ... impetravit: 1471 *Bánffy okl.* II p.145. **b** Perscrutantes cistas in camera ecclesie nostre mancipatas inter alias literas invenimus quoddam privilegium: 1306/1326 CD *Hung. adn.* III p.28. Quod ... filii ... Nicolaum ... a detencione ... rerum in rebus ... manibus ... Nicolai ... amplexis, mancipatis et reservatis ... prohibuerunt: 1471 CD *Zichy* XI p.85. **c** Ubi omnes domini ... flexis usque terram genibus regem adorarunt, mancipans dominus rex omnes, qui eum adire potuerunt: 1452 Sz 1910 p.560. Dum mancipantur (sc. *novicii*), flectant genua et manum senioris osculentur: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.e^v. — [119]

mancus, -a, -um **1** *membris debilis v. mutilatus* — *nyomorék, csonka*; **2** *'turris manca': pars castris Budensis, carcer publicum — a 'csonka torony' Buda várában, közfogház.*

1 Arva fodit mancus, regit et iumenta flagello: IAN. PANN. *Epigr. (Mayer)* 301,1. Cum alios ... debiles mancosque effecerit (sc. *Gaspar in bello*): GAL. 14,26. Mendico manco parvo ... dedi XV den<arios> Ung<aricales>: 1500 MTT XXVI p.34. **2** Alioquin transgressor ... capiatur et in turri manca usque ad restitutionem teneatur: 1486 DRH III p.304. Portatores ... conquestuum ... captiventur ... ad turrin mancam pro infligenda illis poena imponendi: *Decr.* 1498. 63,4. — [5]

mandatarius, -i m. *procurator — megbízott.*

Eundem ... constituimus in nostrum ... oratorem, syndicum, procuratorem, mandatarium, actorem, factorem et nuntium speciale: 1487/? *Dipl. Mátyás* III p.249. — [8]

mandatio, -onis f. *praeceptum — meghagyás.*

Imminet (sc. *immodestia*), cum multum eminentioribus exhortationes, consultationes, mandationes, comminationes, longe subsistentibus supplicationes praetendit: IOH. LEM. p.17. — [1]

mandator, -oris m. *instigator — felbujtó.*

Item ... v<icarius> potest ... dispensare cum fratribus sibi subiectis in irregularitate homicidii voluntarii, ... dummodo tales homicidae non sunt certi, ... nec sciunt pro certo, quod fuerint tales mandatores vel auxiliatores

homicidii, quod sine ipsis homicidium nullo modo factum fuisset: 1499 *Leges eccl.* III p.612. — [1]

mandatorie *adv.* in forma et auctoritate mandati iudicialis — *bírói parancs formájában.*

Mandatorie scribimus comiti nostro Zagradiensi: 1450 *CD Zichy IX* p.272. Literas ... regis ... nobis mandatorie sonantes ... recepimus: 1518 *CD Teleki II* p.366. — [2]

mandatorius, -a, -um *de litteris: mandatum continens — parancs- (levél).*

Lach et Nicolaus ... exhibuerunt nobis quasdam litteras preceptorias et mandatorias ... regis: 1354/1457 *CD Croat. XII* p.250. Providi viri ... quingentos et septuaginta florenos ... manibus nostris ex literatu (*sic*) mandatorio regie maiestatis assignarunt: 1423 *Sopron tört. I/2* p.240. Quamvis ipse ... a maiestate nostra ... plures litteras mandatorias extraxerit: 1481 *CD Zichy XI* p.287. — [4]

mandatum, -i n. (mundatum) **1** *praeceptum, praescriptum, iussum, saepe edictum, regula (scripta), decretum — előírás, parancs, gyákran: rendelet, (írott) szabály (a gener., saepe iur.; b iur., praevallet notio 'sententia, arbitrium'; c can.: de praeceptis iuris canonici; d eccl., saepe fere can.: de praeceptis summi pontificis v. sacerdotum in rebus temporalibus v. spiritualibus constitutorum; e relig.: de voluntate v. iussis Dei; f liturg.: ritus sollemnis pedum lavandorum, qui saepissime feria quinta Sacrae Hebdomadae celebratur — a nagycsütörtöki lábmosás szertartása; g 'ultimum mandatum': i.q. testamentum — a.m. végrendelet; h mus.); 2 auctoritas, potestas, imperium, facultas v. licentia aliquid efficiendi — jogkör, felhatalmazás, megbízás; 3 nuntius, qui adhortationem, rogationem v. postulationem continet — biztatóst, kérést v. követelést tartalmazó üzenet; 4 testimonium pecuniae acceptae scriptum v. perscriptio — elismervény v. utalvány.*

1 a Sancte fidei in nostris mandatis primum damus locum: *Inst. mor.* 1. Tue vite conversatio in decem persistat mandatis: *Ibid.* 10. Si derelicta ecclesia villani alias transierint, pontificali iure et regali mandato, unde transierunt, ibi redire cogantur: *Decr.* 1092. 19. Si quis autem huic mandato nostro temerarius obviator extiterit, nostre celsitudinis indignationem incurret: 1198/1226 *Theiner, Vet. mon.* p.68. Nondum nobis ad prosequendum ipsum paternum mandatum iter dirigentibus quidem ... fidelis ... non pauca suscepit vulnera: s.1200/1571 *CD Blagay* p.1–2. Modestia petitionis attingitur, cum superiores ... precibus longe inferiorum, subiecti mandatis aut armatis precibus, ceteri cum ciliciis aut exhortationibus inducuntur: *IOH.LEM.* p.10. Vs hodnogy impeciit Maraz, Stephanum ... de violentia ... Quos Katapanus Agriensis episcopus ex mandato regis Andreę discutiens ... misit Waradinum: *Reg. Var.* 378. Omnes ... isti, ... qui solvunt tres pensas, per totum regnum Hungarie ad iussionem abbatís vel illius, qui vices eius mandato ipsius suppleverit, ... ire tenentur: s.1213/XIV *CD Arp. cont.* XI p.117. Firmiter damus in mandato nostro fideli bano, ... quatenus abbatem ... nec pro descensu, ... nec pro gravamine ... inquietare presumatis: c.1217/XIV *Ibid.* p.125. Licet ad nostrum pertineret officium odornicorum regis terram ... in statum (*CD Hung.* III/1 p.346: statum debitum) reformare, de mandato tamen ... regis

nobis ad premissa intendentibus conqueruntur odornici, ... quod ... capitulum terram quandam ... occupasset: 1227 *Mon. Str.* I p.231. Partes promiserunt, ... quod ... parebunt mandato ipsius (*sc. iudicis*): 1229/1230 *PRT I* p.692. Quem *fidei zelatorem* faciemus iurare, quod mandatum nostrum secundum ista fideliter adimplebit: 1233 *Mon. Str.* I p.292. Iuxta mandatum domini regis nobis iniunctum ... metas novas ... destrui fecimus: 1236 *Ibid.* p.315. Qui mandatum regium exsequi *cupiebant*: 1237 *PRT I* p.757. Quadam vice preceperunt omnes canesii in mandatis, ut de certis villis homines et mulieres puerique simul cum muneribus in eorum presentiam venirent: *ROGER.* 35 (p.581). Cuius (*sc. iudicis curiae regis*) mandatis, sicut de iure tenemur, obedientes hominem ... capituli ... introduximus in possessiones: 1247 *Mon. Str.* I p.371. Presentes intuitu iusticie et ad mandatum predicti iudicis concessimus litteras: *Ibid.* *Felicianus praepositus* de mandato nostro speciali ... iuxta veteres metas novas erexit: 1250/XVIII *Reg. Arp.* I p.279. Preposito de Jazow dedimus in mandatis, ut *etc.*: 1251/1545 *CD Arp. cont.* XI p.373. Cum vestris preceptis et mandatis obedire debeamus: 1255/1281 *Ibid.* p.423. Litteras excellentie vestre recepimus mandatum ac preceptum vestrum continentes sub hac forma: 1256 *PRT VIII* p.294. Nos de voluntate et de mandato ... Bele ... regis ... procurator et patronus ecclesie Sancte Marie de Insula constitutus recepimus, legimus privilegium: 1257 *CD Arp. cont.* XI p.442. Prout per ... magistrum Michaellem ad hoc specialiter de mandato regio percepimus destinatum: 1257 *PRT VIII* p.295. *Fidelis noster* mandata et commissionem nostram fideliter exequutus ... iobagionum ... tenencium terras statumque ipsarum terrarum ... in ... carta clausum nobis transmisit: 1258 *CD Arp. cont.* XI p.445. Dominat<ionis vestrae> mandatis pro viribus paratus sum obtemperare: 1258 *PRT II* p.300. Cum ... de voluntate regia et mandato speciali ... regine ... venissemus in Posaga ad iudicandum et restituendum terras: 1262 *CD Arp. cont.* XI p.521. Comiti, ... ut ... sciret et videret, si ... cybriones ... fratres perceperunt, ... et nobis rescriberet, nostris dedimus litteris in mandatis: 1267 *Ibid.* p.567. Banus ... nobis adhaesit servitiae fidelitatis ad nostrum beneplacitum et mandatum exhibuit laude digna: s.1268/XVIII *Reg. Arp.* II/1 p.42. Frater Michael et comes Petrus ... ex voluntate et mandato ... abbatís et conventus firmiter sponderunt, quod *etc.*: 1269 *PRT X* p.532–533. Petrus ... ac socii eiusdem ... assumpserunt de voluntate, ... consensu beneplacito ac expresso mandato hospitum eorumdem, quod *etc.*: 1270 *CD Arp. cont.* XI p.599. A domino rege firmiter receperimus in mandatis, ut vobis ipsas decimas ... plene persolvamus: 1272 *Mon. Str.* I p.596–597. Quidam alii condicionarii, ... Sentus ... casei dator et aliorum mandatorum obtemperator, necnon Gregorius ... moliuntur in regni nobiles agregari: *Ibid.* p.603. Nos igitur vestre celsitudinis mandato satisfacere cupientes, ut tenemur, magistrum Stephanum ... transmisimus: 1272–1290/? *PRT VIII* p.301. Ut omnes populi sui (*sc. monasterii*) ... ab omni collecte (*sic*) denariorum, videlicet ponderum victualium vel quecumque alia in regno per mandatum regium oriri contingeret, excusati sint penitus et exempti: 1273/1499 *Reg. Arp.* II/2–3 p.61. Capitulum mandatis nostris satisfaciens ad exe-

quenda premissa fidelem hominem *destinavit*: 1274 *Ibid.* p.77. Fidelibus nostris, capitulo ecclesie Orodyensis ... nostris dedimus litteris in mandatis, ut *etc.*: 1283/1353 *CD Arp.cont.* XII p.388. Quod si quispiam contra hoc nostrum mandatum sive decretum ausu temerarie (*sic*) presumpserit attemptare, ... indignacionem seu regiam ulcionem se noverit incursum: 1284/XIV *Ibid.* p.415. Pernoldus comes ... legitime et canonice latam in se et in suos illiciti mandati sui executores sententiam excepisset: 1291/XVIII *CD Arp.cont.* X p.28. Omnibus his, qui nostro vel prefati ducis mandato, connivencia vel consensu damna dederunt vel iniurias irrogarunt, remissio fieret debitorum: *Ibid.* Si homines capitulorum vel conventuum ... ad ... iudiciarios processus exercendos iuxta regium mandatum ... transmissi fuerint: *Decr.* 1298. 76. Cum ... litis questione mota fuisset ... de mandato et speciali commissione ... domini Karoli ... regis Ungarie: 1324 *Mon. Str.* III p.42. Vestre fidelitati hoc speciali et firmo mandato nostro precipimus per presentes, quatenus *etc.*: 1326 *CD Zichy* I p.276. Nosque de mandati huiusmodi execucioni intromisisse et ipsum mandatum velle exequi indefesse confitemur: 1327 *Mon. Str.* III p.116. Qui alios eorum proximos et generaciones iuxta nostrum mandatum iudicarium vocari et proclamari facere, ... ut assumpserunt, non curarunt: 1328 *Ibid.* p.123. Regi ... Iohannes vicecomes Hontensis ... et quatuor iudices nobilium eiusdem comitatus se de promptis promciores ad omnia genera vestrorum mandatorum: 1332 *Ibid.* p.214. Ipse *archiepiscopus* ex destinacione mandati nostri causa habendi tractatum ... per plura tempora duravit: 1335 *CD And.* III p.201. Tamquam transgressores regalium nostrorum mandatorum et statuta camere infringentes in rebus et personis ... puniantur: 1342 *DRH* II p.108. Ut si ipsi iudices et iurati presenti nostro mandato obedire recusarent, ... lucrum camere ... et ... iudicium ... persolvere teneantur: *Ibid.* p.115. Cum iobagiones ... ex mandato domini capituli ligna ducerent: 1346 *Doc. Val.* p.109. Consideratis ... mandatis regiis ac reginalibus multiplicibus ... quatuor ex iuratis ... ad ... abbatem ... transmisimus: 1351 *Mon. Str.* IV p.45. Rectores civitatum et domini terrarum ... domino regi fideliter adhererunt precepta et mandata eius servaturi: IOH. O.M. 158 (p.149–150). Legati vero Hungarorum promiserunt cesari, quod Hungari in omnibus starent ad mandatum eius: *Chron. saec. XIV.* 74 (p.328). Dehinc per dicti domini Lodovici regis mandatum ... possessionaria reambulatio extitisset protelata: [1364], 1489 *Doc. Val.* p.173. Cum ... discussio ... cause de reginali speciali mandato ... extitisset dilatata: 1366 *CD Croat.* XIII p.558. Nicolaus ... banus ... possessionem ... iuxta nostre maiestatis nutum et mandatum ... magistro Petro ... dedit: *Ibid.* p.565. Benedictus ... et Petrus, ... fideles nostri dilecti ex nostro mandato, commissione et edicto speciali ... civitatem ... ad manus ... archiepiscopi ... tradiderunt: 1369 *Bártfai, Pest* p.86. Nos igitur mandatis vestre serenitatis facere (*sic*) obedientes ... duos ex nobis ... ad premissa mandata vestra inquirenda veritatis transmisimus: 1381 *Doc. Val.* p.290. Procurator ... duas litteras ... tenorem quarundam aliarum duarum litterarum eiusdem capituli patencium ad regium litteratorium mandatum per idem capitulum in eorum sacristia requisitarum et

reinventarum transcribentes ... curasset exhibere: 1381 *CD Arp.cont.* XII p.625–626. Nos enim mandatis vestre sublimitatis obedire cupientes ... nostrum hominem ... ad vestra mandata fideliter exequenda duximus transmittendum: 1383 *Doc. Val.* p.311. Ibidem sedimus iudicium secundum mandatum regale: 1388 *Fejérpataky, Szám.* p.89. Nos igitur mandatis vestre excellentie obedire cupientes ... nostrum hominem ... pro testimonio transmisisimus: 1390/1390 *Doc. Val.* p.376. Causam ... de regio litteratorio mandato generaliter nobis iniuncto ad quindenas residencie exercitus regalis ... duximus prorogandam: 1393 *CD Zichy* IV p.527. Volumus, ut eosdem nostro nomine occupetis et arestetis, quousque aliud a nobis non habueritis in mandatis: 1397 *Wenzel, Stibor* p.91. Quicumque ... in dominium possessionum ... ob metum et potentiam sui adversarii vel de nostra commissione seu mandato aut prorogatione se statui facere nequivisset: 1404 *DRH* II p.187. Ego, Philipus plebanus de Zentiwan feci mandatum: 1417 *Szent-Ivány* p.36. Quod littere et mandata nostra regia, que ex iusta causa vel ad instantiam aliquorum vel querimoniam iuridice actenus exire et emanare contingit, per aliquot barones ... plerumque levipense et inexecuta manserunt: 1443/? *DRH* II p.321. Ut ... quilibet regnicolarum nostrorum ... litteras et mandata nostra regia ... observare et exequi toto posse teneatur: *Ibid.* Ut, ... quod ... principale inter mandata antefati domini gubernatoris accepti, non obmittam: IOH. VITÉZ *Epist.* 27,16. Que *litterae* ... cupidum me paratumque effecerunt ad obsequia ac mandata celsitudinis vestre non suscipienda modo, sed grato ferventique animo exequenda: *Ibid.* 32,2. Placeat ... celsitudini vestre ... vota ... ac promptitudinem meam et sollicitare mandatis, et enutrire: *Ibid.* 32,3. Familiarii et tributarii ... domini Francisci simul ex speciali suo mandato ... recia ac naves ... abstulissent: 1450/1786 *Juhász, Tschan.* p.293. Agnoscas ... consortia eorum ac officia, apud quos tui principatus mandata et ferenda sunt, et perferenda: IOH. VITÉZ *Or.* 1,58. Satis erit et me nunc dicere, et te intelligere nos ... paratos ... esse non vicaria facie, sed propria parere mandato ac beneplacito maiestatis tue: *Ibid.* 2,6. Ut ... satisfiat mandato ... principis nostri: *Ibid.* 6,3. Nos ... socium et canconicum nostrum ad mundata (*sic ed.*) vestra peragenda ... transmisimus fidedignum: 1453 *Juhász, Tschan.* p.276. Comprovinciales ... fassi fuissent se certissime scire ... occupationem de mandato domini Francisci Csak fuisse: *Ibid.* p.277. Praesumsi ... offerre me in famulum et servitorem ad omnia mandata pro viribus paratissimum: IAN. PANN. *Epist.* p.78. Quod exactores ... ad mandata litteralia ... Mathie ... regis ... florenorum in auro duo milia et viginti unum *tradiderunt*: 1463 *DRH* III p.132. Ipsi ... in mandatis acceperant a nobis, ut hoc desiderium nostrum ... plenissime sanctitati vestre exponant: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.42. Magister Benedictus ... unam *litteram* ad suum regium hortatorium mandatum ... nobis presentavit: 1468 *Teleki, Hunyadiak* XI p.321–322. Firmissimo nostro regio sub edicto damus in mandatis, quatenus *etc.*: 1471 *Varga, Szeged* p.252. Tua ... persuasio cum erga me vim habeat mandati: IOH. THURÓCZ 10 (p.16). Mulier ... mandatorum memor ea, que sibi iuncta erant, peregisset: *Ibid.* 43 (p.22). Paulus ... solutus ... catena de

mandato ... oratoris ... exspiravit: 1489 Juhász, *Tschan*. p.284. Mandatum maiestatis vestrae hesterno vespere accipi: PETR. VÁRAD p.52. Tanquam fidelis et obedientissimus maiestatis vestrae servitor et ad mandata illius semper expositus, mandatis maiestatis vestrae obsequar: *Ibid.* Quibus mandatis regalibus dominus comes obediens quales ad vice-comites suos literas miserit, ipsi sciunt, qui quidem non nostro iussu, sed regio et domini comitis mandato ... ad hoc, ut nobis iustae decimae solvantur, processerunt: *Ibid.* p.125. Scimus hoc sibi commissum esse stricto mandato regio: *Ibid.* p.221. Omnem curam ... eo convertam, ut maiestatis tuae non modo iussibus ac mandatis, verum etiam nutibus et superciliis obtemperem: *Tripart.* concl. p.428. Saepae ... evocatio cum hac clausula decernitur: De commissione et mandato talis vel talis ... familiares et iobagiones sui talem famulum meum ... verberaverunt: *Ibid.* II,82(11). Iuxta nostram publicam assecurationem et mandatum nostrum ad propria vestra redire non auderetis: 1514 *Mon.rust.* p.77. Ex mandato capituli litteras residentiales misimus ... domino Melchiori: 1519 Iványi, *Győr* p.12. Quia diaeta Hatvaniensis contra mandata regiae maiestatis et libertates regni exstitit celebrata, ... statuimus, ut nullius sit vigoris et firmitatis: *Constit.* 1526. 17. Emericus Zerenches mandato nostro obsequi ... volens ordinavit nobis decem millia florenorum ... mittenda: 1526/? *Brüsszeli okmt.* I p.36. *Michael monachus* appellationi non detulit, sed de mandato supradicti generalis appellantes punivit: *Chron.F.M.O.* p.217. — *Notiones 'iussum' et 'potestas' secerni saepe non possunt — a 'hatalom' és 'jogkör' jelentések gyakran szétválászatlanok:* Cum de speciali mandato et auctoritate sedis apostolice ... super decimis ... coram nobis questio verteretur: 1229 *PRT I* p.696. Quod ... Philippus comes de mandato et auctoritate ... regis introduxit capitulum Strigoniense in possessionem ... tributi: 1251 *Mon.Str.* I p.386. Cum ex speciali mandato ... Bele ... regis Hungarie super iudicandis terris castri Poseniensis ... iudices constituti fuissemus: 1255 *CD Arp.cont.* II p.256–257. Nos de speciali mandato ipsius domini nostri regis ad revidendas et restituendas universas possessiones et iura ... monasterii Tykoniensis ... possessiones ... monasterio ... restituimus: s.1274/1399 *PRT X* p.535. Si quid ... vel praeter regni huius consuetudinem et decreta, vel praeter mandatum regium et parochialis comitis morem et ordinationem propria auctoritate nos attentasse dicere poteritis, nos profecto parati sumus vobis omnia reformare: PETR. VÁRAD p.126. — *I.q. 'negotium, munus, res agenda' — a.m. feladat, munka, elvégzendő dolog:* Pro serviciis suis fidelibus, que nobis in diversis mandatis nostris fideliter impendit, ... terras dedimus ... Laurencio: 1280 *Komárom vm.okl.* p.3. Cum ... magister Alexander ... nobis circa nostre serenitatis mandata seu negocia semper devotum impenderit famulatum: 1280 *CD Arp.cont.* XII p.300. **b** Quod ... tam ... abbas et conventus eiusdem, quam ... prepositus et capitulum mandato et arbitrio nostro ... starent: 1229 *PRT I* p.697. Cum hospites ... et per iudicium nostrum, et de mandato nostro fuissent expulsi de iure et eiecti de villa: 1233 *CD Arp.cont.* XI p.261. Qui ... homines pro sententiarum, inquisitionum regalium necnon iudicum mandatorum executionibus transmissos ... dehonestare presumpmant: 1415–1417 *DRH II*

p.402. Capitanei ... sententiasque et mandata nostra regalia seu iudicum per nos ... deputandorum ... exequantur: 1443/? *Ibid.* p.322–323. **c** Si quis comitum ... uxoris homicidio polluetur, ... ieiunet secundum mandata canonum: *Decr.c.1010.* 15. Timorato viro et studiose implenti sancta consilia et mandata devotae venerationis affectum: IOH.LEM. p.58. **d** Hungarie reges ... ordinarunt recepto apostolico mandato, ut ... rex Hungarie ... decimam solvere deberet archiepiscopo: 1198 *Mon.Str.* I p.156. Nos mandatum apostolicum exequendo ... totum regnum Ungarie supposuimus interdicto: 1232 *Ibid.* p.281. Cum de mandato vestro infra certos dies ad electionem seu postulationem faciendam canonici Strigonienses processerint: 1253 Török, *Prímás* p.31. Auctoritate vestra dominus S. cardinalis, sicut in vestro mandato continebatur, quanquam nobis inrequisitis, eandem approbavit: *Ibid.* Cui in hiis renunciamus, ne absque mandato sedis apostolice speciali excommunicari vel interdicti possimus: 1262 *Mon.Str.* I p.479. Ita, quod prelatus ... ecclesie Tychoniensis ... ad synodum archiepiscopi Strigoniensis una nobiscum accedere teneatur recepturus ibidem cum reverencia ipsius archiepiscopi statuta salubria et mandata: 1276 *PRT X* p.538. Romana ecclesia ... duci Geichae et sancto regi Stephano dedisse dicitur firmiter in mandatis, ut spolia non committerent: SIMON KÉZA 95 (p.192–193). Ob reverenciam Romane sedis mandatis litteratoriis ... delegati iudicis sui obediendo magistrum et fratres ... excommunicatos denunciavi: 1298 *CD patr.* V p.87. Cum igitur nos mandatum apostolicum nobis iniunctum in hac parte fideliter et humiliter exequi et compellere debeamus: 1325 *Mon.Str.* III p.57. Noveritis nos ... domini Iohannis divina providencia sacrosancte Romane ecclesie sumpni pontificis pape XXII ... litteras, rescriptum seu mandatum ... recepisse: 1328 *Ibid.* p.124. Antonius de Pontho ... de ... Iohannis archiepiscopi speciali mandato et commissione visitator ad capitulum cathedralis dictae ecclesiae ... missus et datus: *Visit.Str.* p.6. Habuimus nuncium ... pape, ... per quem sanctitatis sue intimata vel pocius mandata et intelleximus, et discussimus: IOH.VITÉZ *Epist.* 46,1. Quamprimum *episcopus Waciensis* super id (*sc. super factum electionis ad sedem Colocensem*) apostolice sedis mandatum, gratiam patrociumque susceperit: *Ibid.* 53,12. Mandata quidem apostolica ... pro facultate nostra semper implere studuimus diligenter: *Id. Epist.var.* 33,2. Me etenim ... semper reperiet sanctitas vestra cum omnibus viribus ... et affectu sine ulla dubitatione propensissimum ad sua omnia obsequia et mandata: PETR. VÁRAD p.35–36. Cuius abbatiae et castri praedicti possessio nobis de mandato sanctissimi domini nostri Alexandri papae sexti ... nobis tradenda erat; prout per ... dominum Antonium tradita quidem iuxta mandatum et commissionem regiam est: *Ibid.* p.64. Ad literas vestras ... de nonnullis habitatoribus vestris iuxta mandatum nostrum ter facere confessionem vocalem de omnibus peccatis coram sacerdote in forma statuta ecclesiae, ut vobis respondeamus: ... comperimus inter tria gravissima peccata ... hoc esse primum et principale peccatum, indignam videlicet sumptionem eucharistiae: *Ibid.* p.102. Excommunicatos ... faciatis ... a Christi fidelibus arctius evitari tamdiu, quoadusque ... a nobis aliud superinde habueritis in mandatis: *Ibid.* p.106. De

... mandato apostolico terribili, quo citat nos personaliter coram sua sanctitate debere comparere, ... iucundissimum nobis fuit intelligere scripta vestra: *Ibid.* p.177–178. *Summus pontifex* nobis sanctitatis suae literis dedit in mandatis, ut eis ... regulam ipsam ... concederemus: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.44. **e** Antiquus quoque populus a Deo electus et dilectus, quia ligamina mandatorum digitis Dei condita disiecit, idcirco diversis interit modis: *Inst. mor. praef.* p.131. Tibi non semper pulvinarium mollicie ... adhibende sunt, quod est dissipatio virtutum et viciorum fomentum atque contemptio mandatorum (*cf.*: Adam ... vinculum fregit preceptorum: *Ibid. et argumentum proximum*): *Ibid.* p.132. Tercia regula de littera et spiritu, quae dici potest de gratia et mandato: GER. p.31. Mandatum quid sit, Christus demonstrat, qui loquitur: „Hoc est mandatum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos” (*cf.*: Hoc est praeceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos: *Joan. 15,12*): *Ibid.* p.61. *Stephanus* non proponebat ante oculos suos rem iniustam, sed in omnibus mandatis Dei ‘fidelis dispensator’ (*Luc. 12,42*) existens apud se cepit meditari, ut *etc.*: *Leg. Steph. minor 2* (p.394–395). Qui igitur non diligit proximum, mandatum (τὴν ἐντολήν) non servat. Qui vero mandatum (τὴν ἐντολήν) non servat, neque Deum diligere potest: CERB. *Max.* I,16. Per operationem quidem mandatorum (τῶν ἐντολῶν) vitia mens deponit: *Ibid.* I,94. Non solum autem praefatis personis accomodamus honorem, sed et ... parentibus ... et similibus, quos omnes venerabiles aut honorandos possumus appellare, sed ideo legale mandatum: „honora patrem et matrem *etc.*” (*cf. Ex. 20,12, Deut. 5,16, Eccli. 3,5–16, Matth. 15,4, Marc. 7,10, Eph. 6,2.*): IOH. LEM. p.32. Vulpecule ... sapientia capi debent, ut liberius possint boni in via mandatorum Domini ambulare (*cf.*: *Ps. 118,1–2*: Beati immaculati in via, / qui ambulant in lege Domini, *Ps. 118,32–33*: Viam mandatorum tuorum cucurri, / cum dilatasti cor meum, *et Cant. 2,15*: Capite nobis vulpes, vulpes parvulas, quae demoliuntur vineas, nam vinea nostra floruit): *1244 CD Croat.* IV p.245. Que ecclesia etiam nobis ... corde humiliatis transgressis divinis mandatis absolutionis beneficium et remissionem peccatorum vice Dei impertitur: *1256/1332 Mon. Str.* I p.437. Que pax etsi ex mandati celestis latitudine ad universos et in universos intensionis sue extendere soleat incrementa: *1271/1272 CD Arp. cont.* III p.247. Fuit ... magna asinitas, quod *Adam* uxori contra Dei mandatum consensit: *Serm. dom.* I p.36. Vix ianua ludi mandatis adaperta erat Dei: IAN. PANN. *Paneg.* 1,325–326 (p.20). Si quid solvi vobis de vinis oportuisset, ... sine tali latrocinio solvi potuisset: quamquam iusto iure fortassis nec solvi debuisset, si tamen ulla hominum conscientia et mandatorum obedientia esset: PETR. VÁRAD p.129. **f** *Dextera Stephani* cenam et mandatum dominicum in lavandis egenorum pedibus cottidie renovavit (*cf. Joan. 13,34*: Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut et vos diligatis invicem): HARTV. 27 (p.439). In cena Domini post mandatum dicta virgo Margaretha non intrabat lectum suum, sed orabat: *Inqu. Marg.* p.190. Item ad mandatum in cena Domini de sero convenient omnes clerici: *Ord. Str.* p.532. Ad faciendum mandatum hora prima fit longus pulsus. ... Episcopus ac ... canonici et totus clerus convenient ad ecclesiam ad peragendum mandatum:

Ord. Agr. p.64. **g** Quidam episcoporum ... fratrem nostrum ex ultimo patris sui mandato contra inimicos crucis armatum super nos reducentes ... adversum nos converterunt: *1199/XVIII CD Arp. cont.* VI p.198. **h** De inicio cantus mandatum primum: MONET. p.B,4. Nempe hec mandata solum in bisyllabis clavibus superiore et inferiore sillabarum ordine constitutis efficaciam tenebunt: *Ibid.* **2** Omnia singula ... implere ac firma et illibata per nos ... observare ... episcopo et ... canonico ... recipientibus nomine et mandato ... legati et vice et nomine ecclesie Romane et omnium ecclesiarum Hungarie ... promittimus et iuramus: *1233 Mon. Str.* I p.296. Constitutis ... populis in nostra presentia ex una parte, decano et fratribus nec non iobagionibus ... ecclesie cum pleno mandato ipsius abbatis, qui propter infirmitatem adesse non poterat ex altera ... leges et debita eorumdem ... exquisivimus: *1240 PRT I* p.790. *Presbyteri* confessi sunt etiam, quod ipsi Peturke presbitero, qui principalis <ac>tor discordie dicebatur, nullum mandatum tradiderant: *1262 Ibid.* X p.525. Cum nos pro votive pacis puritate reformanda ... barones regni nostri misissemus dato eisdem pleno, sufficienti et legali mandato: *1271/1272 CD Arp. cont.* III p.247. Nos ... tamquam nuncii et procuratores dati, constituti et ordinati a ... rege Hungarie cum legitimo mandato et sufficienti iuravimus: *1277 CD Hung.* V/2 p.389. Cum Symeon ... liberos comitis ... ad nostri examen consistorii ... evocasset habens ad prosequendam ipsam litteram sive quartam matris sue sufficientis procuratorum et mandatum: *1281 CD Arp. cont.* IX p.303. Cum certum officium vel mandatum alicui specialiter committitur, non potest alteri de iure committere vices suas: *1298 CD patr.* VIII p.373. Quod ... magister Bogomerius cantor et Beke archidiaconus ... plenum habentes mandatum cum procuratoriis litteris capituli ... decretum electionis pro futuri praepositi ipsorum creatione in medium produxerunt: *1323 Mon. Str.* III p.26. *Damus* eis plenum, liberum et generale mandatum cum plena, libera et generali administratione in predictis: *1358/? Dipl. Anjou II* p.513. *Gubernator* dicit ... habere dominos ipsos deputatos mandatum sufficientem ad agendum et concludendum, que opportuna fuerint, ita, ut deinceps nec absentia sua accusari debeat: IOH. VITÉZ *Epist.* 27,12. De singulis, que per nos ... dici deberent aut possent, venerabilis dominus ... decanus plenam institutionem habet et mandatum: *Ibid.* 42,2. Deputabimus ex parte nostri barones regni notabiles ad dietam ipsam cum mandato sufficienti atque ad omnes res pretactas opportuno: *Id. Epist. var.* 8,34. Ceterum si mandatum meum de eo expectas, ad superioris opusculi, cui et hoc annectendum curabis, praefatiunculam te remitto: IAN. PANN. *Epist.* p.72. Contra egregium virum Laurencium de Kallo, pro quo nobilis vir Dominicus de Synew cum sufficienti procuratorio mandato comparuit: *1457 DI 55605*. Rogamus ... sanctitatem vestram obnixae, ut ... si que legati apostolici extra mandatum sunt ausi, iubeat esse irrita: *1462 Matth. epist. Rom.* p.19. Littera facultatis et mandati plenissimi: *Form. styli III*,177 (p.560). Eisdemque plenum mandatum et liberam facultatem nostram dedimus ... cum oratoribus et consiliariis ... conveniendi ... cum bonis conditionibus sopiendi, componendi et penitus complanandi: *Ibid.* Etiam talia forent, quae mandatum exigerent magis specia-

le, quam praesentibus est expressum, promittentes, ... ut quicquid per praefatos ... nostro nomine actum ... fuerit, ratum, gratum et firmum habebimus: *Ibid.* Quatenus quatuor ex vobis potiores cum plena facultate et mandato ... in ... civitatem Budensem ad ... conventionem transmittere debeatis: 1466 DRH III p.158. Eidem plenum mandatum et omnem facultatem nostram dedimus: 1475 *Dipl. Mátyás* II p.297. Eidem plenum mandatum ... dedimus ... omnia faciendi, ... etiam si talia forent, que mandatum exigerent magis speciale: *Ibid.* De ... procuratoris mandato et publico instrumento vobis exhibendo poterit vobis constare evidentiter similiter ex hoc scripto manus nostrae: PETR. VÁRAD p.64. Ad cuius dicti confirmationem dominus Iohannes ... exhibuit certas litteras manu eiusdem serenissimi regis scriptas ... continentes, quod si circa matrimonium contrahendum cum nostra maiestate oratores sui non haberent plenum et sufficiens mandatum, quod vos praelati et barones regni Hungariae, tanquam sui procuratores, habent plenum et specialissimum mandatum ad matrimonium contrahendum cum nostra maiestate ... promittentes se ratum et gratum habituros, quicquid per dominationes vestras ... fuerit terminatum: 1492 *Acta Beatr.* p.221. Conclusio inter regiam maiestatem et dominos Fwkaros per me, Alexium Thurzo ... de pleno mandato regiae maiestatis facta: 1526? *Brüsszeli okmt.* I p.27. 3 Quotiens alicuius hominis infirmitas auribus suis (*sc. regis Stephani*) intimata fuit, ... mandatum, ut sanus surgeret, transmisit, et Dei propiciatione verbum ipsius comitante statim sospitatem recepit: *Leg. Steph. maior* 13 (p.388–389). „Perge” ait *rex Stephanus* „adire, festina properare et mea tollens mandata dic tribuno plebis, ... ut se provideat, viros ad pugnam eligat”: *Leg. Steph. minor* 5 (p.397). Missi vero Salani ducis ... ducem Arpadium verbo domini sui salutaverunt, et mandata eius duci Arpadio retulerunt: P.MAG. 14 (p.53). Ound ... et Ketel ... dona ... presentaverunt, ac mandata Arpad ducis ei (*sc. Salano*) retulerunt: *Ibid.* 16 (p.56). *Missi Arpad ducis* mandata Arpad ducis ei (*sc. Menumorout*) referentes terram, quam prenominavimus, postulaverunt: *Ibid.* 20 (p.60). Ceterum cum ex mandatis, quae sum expositurus, aliquot huiuscemodi sint, quae locum postulandae secretiorum, ea tunc explicanda reservo, quom locum ipsum tempusque idoneum ... constitueritis: PETR. RANS. *Epit. Ind.* 1,5. 4 Et ducatus 400 positos pro solutione Roberto Haller, mercatori Budensi, quia mandatum nec quietantia superinde producta extitit: 1492/p.1542 *Acta Beatr.* p.262. — [416]

mandibula, -ae f. *maxilla, mala, videtur pars inferior faciei esse — áll(kapocs), az arc alsó része.*

Ipsae *Ladislaus* exadverso ictu lanceae in mandibula vulnus non parvum tulit: 1424 *CD Blagay* p.263–264. — [2]

I. mando, -are **I** *dare, tradere, committere, praebere, parare, impertire, tribuere — ad, rábíz, átad, juttat, része-sít valamiben* (**a** *gener.*; **b** *litteris, scriptis sim. m.* *i.q. (con)scribere, componere, perscribere — leír, megörökít, írásban rögzít, írásba foglal;* **c** *exsecutioni m.* *i.q. exsequi, persequi, efficere, ad effectum perducere — foganatosít, vég-rehajtat;* **d** *oblivioni m.* *i.q. oblivione obruere, memoriam alicuius rei obliterare — feledésnek átad, hagy valamit feledésbe menni;* **e** *fidei m.* *i.q. tutelae praesidioque probi fidiq. hominis aliquod committere — becsületes ember ol-*

talmára, őrizetére bízni valamit; **f** *igni ferroque m.* *i.q. armis ignique delere, extinguere — tűzzel-vassal elpusztít, megsemmisít);* **2** *in testamento disponere, praecipere, iubere, committere — végrendeletileg meghagy;* **3** *imperare, iubere, praecipere — előír, (meg)parancsol, elrendel, utasít* (**a** *gener., saepissime publ. et iur.;* **b** *commendare, proponere, suadere — ajánl, javasol, rábeszél, tanácsol;* **c** *can.;* **4** *mittere — küld;* **5** *declarare, indicare, nuntiare, nonnunquam cum sensu 'deposcendi, postulandi, flagitandi' — közöl, tudat, (meg)üzen, néha 'követel, sürgetve kér' értelem-ben.*

I a Omnibus presentes literas inspecturis salutem in eo, qui mandat salutes Iacob (*cf. Ps. 43,5: Tu es ipse rex meus et Deus meus, qui mandas salutes Iacob*): 1217 *CD patr.* V p.8. Iula ... palatinus ... universis presentem paginam inspecturis salutem in eo, qui salutem mandat, salutes Iacob (*cf. CD Hung. III/1 p.470; sed Mon. Str. I p.247: salutem in eo, qui mandat salutes Iacob*): 1224/1389 *CD Arp. cont.* VI p.426. Reperimus ... animos ex hac suscepta clade irritatos magis, quam fractos. Unde illico mandata nobis provisio fuit ad reassumendam fidei patriae defensionem: IOH. VITÉZ *Epist.* 41,15–16. Dominus ... rex obtulit se in continenti Wngariam descensurum, dummodo ... iura regalia sibi effective resignentur ad manus, quibus ipse mandaverit, scilicet Ungarorum: 1452 *Sz* 1910 p.561. Nichil ad se mandari aut maius aut graciosus, nichil, quod honestius suspicaretur, suaderi potuisse credit: IOH. VITÉZ *Or.* 5,15. Presertim qui potentes sunt in re ista prudentibus exempla mandare, imperitos docere, tepidos erigere bonosque omnes concitare: *Ibid.* 7,130. — *Cum colore 'iubendi, praecipendi'*: Accepi libens, subii et executus sum mandatum operam: IOH. VITÉZ *Epist.* 27,2. De singulis ... dominus ... decanus plenam institutionem habet et mandatum. Deliberavimus igitur expectare operam eius videreque ordinem et modum, quibus rem ipsam mandatum instruxerit, item finem relationis suae, quo pacto feret: *Ibid.* 42,3. **b** Nos etiam, ne hoc processu temporis in irritum possit revocari, ea, que coram nobis proposita et facta sunt, fecimus mandari litteris et sigilli nostri munimine roborari: 1234 *CD Arp. cont.* X p.448. Potuit ... comes Cilie ... comparare dictum illud, quod ... Cesaris fuisse memorie traditum est, cuius Mavorcia castra cum nonnunquam victoria pene prius, quam fama ad hostes percurreret, mandasse ferunt eum scriptis ad suam gloriam verba illa: „Veni, vidi, vici”: IOH. VITÉZ *Or.* 1,40. **c** Andreas ... imploravit, ut condemnationis sententias latas contra ... filios Herrici, ... et postmodum ... iudicium ad maleficia compescenda deputatorum prosecutionibus de iure prolatis, executioni mandatas ... regalis auctoritatis dignaremur robore confirmare: 1283 *CD Arp. cont.* IX p.354. Prepositus et capitulum ... petiverunt, ut ea, que in ipsis litteris sumpmi pontificis continentur, executioni mandarem: 1327 *Mon. Str.* III p.115. **d** Ea, que humaniter aguntur, fragilitate humana ne oblivioni mandentur, patrocinio litterarum solent communiri: 1351 *Mon. Str.* IV p.51. Rex ... dixit ... se non mandaturum oblivioni, quod pro Galeotto sui amore fecisset (*sc. Iohannes Vitéz*): GAL. 27,7. Non me latebat nunquam te id oblivioni mandaturum: BONF. IV,3,63. **e** Genitrix illius ... regis Ladislai non pignus, sed tanquam depositum eius fidei mandaverit *coronam*: GEORG. POLY. *Or.*

38. f Dion cum Nypsio ... urbem invadens omnia populatur, omnia diripit et caesis utriusque sexus hominibus omnia igni ferroque mandantur (*sic*): VALENT. CYB. *Laud.* 223. 2 Dum vero de corpore eius (*sc. S. Ladislai*) Waradinum transferendo, ubi scilicet sepeliri se mandaverat, ob ardorem dierum canicularium et longitudinem vie fidelium hesitaret arbitrium: *Leg. Lad.* (V, M) 8 (p.522–523). Cum iam afferretur ei (*sc. Phocioni*) calix, interrogatus, si quid mandare (λέγει) filio vellet, 'Ego te,' inquit, 'iubeo et hortor, ne quam Atheniensibus meminere iniuriam': IAN. PANN. *Plut. dicta* p.57. *Agesilaus* moriens amicis mandavit (ἐκέλευσε), ne quam sibi ficticiam imitatoriamve facerent, imagines ita appellans: *Ibid.* p.60. 3 a Ergo quae recte mandamus, ad perfectam executionem (*sic*) ... ducere laboremus: 1097/XV–XVI *Dipl. Hung. ant.* I p.326. Et ad robur omnium predictorum presens privilegium nostro sigillo autentico communiri mandavimus: s.1103/1367 *CD Croat.* II p.11. Si pristaldus iudicis in legacione eius iniuste quid egerit, dampnetur cum iudice inique ei mandante: *Decr. a.1104.* 30. *Rex Stephanus* evigilansque alacri vultu, qui sua proferret nuncia, adesse mandavit: *Leg. Steph. minor* 5 (p.397). Cum ... rex cum suis proficisci voluisset, mandavit abbati Sancti Martini Raphaeli, ... ut absque ulla dilatione quadraginta ei marcas ... mittere non differret: c.1151 *PRT I* p.600. Vestris suffraganeis ... regia auctoritate precipientes mandamus, quatinus ... reverentiam Spalatine ecclesie exhibeant: c.1197 *CD Croat.* II p.311. Mandavimus ei (*sc. Colocensi archiepiscopo*), quatinus litteras et mandatum vestrum per aliquem de suis suffraganeis ... nobis dirigeret: 1199/XVIII *CD Arp. cont.* VI p.200. Fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus, quatinus ... cibiones non recipiatis: c.1200 *Sopron vm. tört.* I p.4. Quod iudex ... pro convicta et condemnata parte haberi mandasset eam partem, quae non veniret: *Reg. Var.* 174. Nos, conventus Waradiensis, contestamur omnibus Ladislaum comitem de Bach talia nobis auctoritate iudiciali mandasse, quod causam Benjamin secundum tenorem literarum, quas ... nobis transmisit, in registro scriberemus: *Ibid.* 351. Vobis mandamus, ... quatinus predictum observetis et per vestram diocesim ... faciatis promulgari: 1232 *Mon. Str.* I p.282. Verum cum dominus rex Bela illustrissimus ... nobis sub debito fidelitatis firmiter precipiendo mandasset, ... ut terram ... assignare curarem capelle: 1240 *PRT VIII* p.287. Rex ... duxit ... statuendum, quod negotia ... deberent ... per petitiones in sua curia expediri, suis cancellariis ita mandans, quod per se levia et simplicia negotia expedirent: ROGER. 11 (p.559). *Tartari* mandantes eisdem, ut, cum ipsi cum Hungarie (*sic*) ingrederentur ad pugnam, ipsi exirent acie ordinata et paulatim procederent versus eos: *Ibid.* 27 (p.569). Fidelitati vestre firmiter mandamus, quatenus visis presentibus vestrum detis hominem pro testimonio fidedignum: 1251/1425 *Reg. Arp.* I p.293. Cum nos quoddam molendinum ... castro Poseniensi assignari mandassemus: 1253 *Mon. Str.* I p.405. Paternitati vestre mandamus et requirimus, quatenus eandem dominam ab omnibus indebite molestantibus ... firmiter defendatis: 1260 *Reg. Arp.* II/1 p.5. Instrumentum tamquam revocatum pro inani et cassato ... haberi volumus et mandamus: 1260 *PRT II* p.309–310. Volumus et fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus, quatenus *etc.*:

1264/1374 *Ibid.* VIII p.297. Volumus et mandamus paternitati vestre diligenter requirendo, quatenus ab huiusmodi indebita usurpatione ... penitus desistatis: 1268 *Ibid.* VIII p.298. Fidelitati tue mandamus precipientes, quatenus *etc.*: 1268–1269? *CD Arp. cont.* XI p.605. Quare tibi mandamus firmiter et districte precipiendo, quatenus *etc.*: 1268–1269/1292 *CD Croat.* V p.451. *Populi monasterii* a vexationibus, ... et gravaminibus, que per collectores ... possent eis inponi, mandari et iuberi, expediti habeantur: 1270 *PRT II* p.335. Mandamus fidelitati tue per presentes et requirimus diligenter, quatenus *etc.*: 1272 *Mon. Str.* I p.602. Fidelitati nostre ... mandantes precipiebatis, quatenus ... mitteremus unum ex nobis virum ... pro testimonio: 1272 *Reg. Arp.* II/2–3 p.22. Paternitatem vestram mandantes requirimus per presentes, quatenus, si Paulus et Nicolaus de Camarun ... rebelles extiterint nostrum mandatum contempnendo, vos contra eosdem procedatis ... ecclesiasticam per censuram: 1272–1290 *PRT VIII* p.301. Mandare eciam velitis ... filio vestro, ut ... possessiones ... occupatas remittat abbati: 1279–1298/1353 *Mon. Str.* II p.427. Volumus et decernendo mandamus, quatenus ... mater nostra, nec quavis alia persona ... de decimis ... in gravamen et preiudicium ecclesie Zagrabiensis ulterius intromittere se presumat: 1284/XIV *CD Arp. cont.* XII p.415. Nostre maiestatis bulle ... nobis ... mandantibus abrogate fuerunt et incise: 1286 *Ibid.* IX p.441. Fidelitati vestre firmiter et districte precipiendo mandamus, quatenus *etc.*: 1290–1300 *Ibid.* X p.416. Quare fidelitatem tuam mandantes requirimus, quatenus *etc.*: 1296 *Ibid.* X p.419. Quare universis officialibus nostris ... firmiter precipiendo mandamus, quatinus *etc.*: 1309 *Mon. Str.* II p.596–597. Terram per capitulum Albense ... comiti Briccio litteratorie statui mandasset rex: [1278], 1343 *Reg. Arp.* II/2–3 p.228. Volumus et fidelitati regio sub edicto firmiter praecipien<do> mandamus, quatinus *etc.*: *Form. styli* I,28 (p.19). Superior ... recusati iudicis mandat per suas literas causam sic recusatam et exceptam ad suam praesentiam transmitti: *Ibid.* I,94 (p.57). Rex ... fidelitati ... capituli Vesprimiensis ... mandasset, quatenus ipsorum mitteret hominem: 1373 *PRT X* p.566. Fidelitati vestre precipiendo mandamus, quatenus silvam nostram ... pro usu vestro conservare ... debeatis: 1382 *Bártfai, Pest* p.96. Super quo fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus, quatenus *etc.*: 1389 *Doc. Val.* p.366. Vestram requirimus universitatem et singulariter omnes hortamur, ymmo regia auctoritate ... mandamus serius precipientes, quatenus *etc.*: 1397 *Wenzel, Stibor* p.91. Volumus et presentibus firmissimo regio edicto precipientes mandamus, ... ut *etc.*: *Decr. I.1397.* p.155. Quod ... quatuor ... nobiles viros ... huc in Themeswar litteris nostris mediantibus <convenir>e mandassemus: *Decr. II.1397.* p.160–161. Nos enim mandamus ... nostro ... successori necnon maiori nostro conestabili, marescallis, armorum capitaneis, ... quatenus *etc.*: 1415 *Mon. herald.* II p.17–18. Fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus, quatenus *etc.*: 1429 *Haz. oklt.* p.386. Quod si facere poterit, iudices curie regie eidem statui mandent et faciant cum effectu: 1435 *DRH II* p.272. Si nobis ... rex vel ... reginalis maiestas ad fidelitatem caput (*sic*) et bonorum amissionem preciperent et mandarent: 1441 *Brüsszeli okmt.* I p.2. Cum hiis die-

bus magnificus dominus gubernator regni quibusdam suis expeditionibus occupatus mandasset mihi, ut *etc.*: IOH. VITÉZ *Epist.* 51,1. Hec habui ... super hiis mandatis rebus beatitudini vestre rescribere: *Ibid.* 72,36. Dileccionibus vestris firmiter committimus et mandamus, quatenus ... sciatis, inquiratis et experiamini ... certitudinis veritatem: 1451 Juhász, *Tschan.* p.271. Ut ad ea, que ad opus tam sancte provisionis exequendum decreta, proposita, ordinata mandataque sunt, cooperando et exurgendo animum atque operam oportunam adhiberet: IOH. VITÉZ *Or.* 4,19. *Papa* prior ipse, quod mandat, exequitur, priusque facere incipit, post docere: *Ibid.* 5,13. Ut in singulis festivitatis Penthecostes omni anno congregatio generalis ... per regiam maiestatem publicetur et celebretur et celebrari mandetur: 1458 DRH III p.103. Vestre ... fidelitati harum serie mandamus firmissime, quatenus *etc.*: 1459 Haz. *oklt.* p.425. Committimus et mandamus harum serie fidelitati vestrae firmissime, ... quatenus *etc.*: *Form. styli* II,1 (p.156). Universis birsagiorum exactoribus ... praesentibus et futuris praesentium notitiam habituris firmissime praecipimus et mandamus, quatenus *etc.*: *Ibid.* II,34 (p.172). Vobis, fidelibus nostris ... mandamus firmissime et committimus sicque per omnia habere volentes, quatenus *etc.*: *Ibid.* II,53 (p.185). Mandaveram advocari complures ex fratribus et consanguineis eius: 1466 *Matth. epist. Rom.* p.76. *Alexander Magnus* quendam ex Indis ... imperavit artem ostendere, deinde recusantem iratus mandavit (προσέταξε) interfici: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.45. Antiochus tertius scripsit civitatibus, siquid illegitimum fieri per litteras mandavisset (γράφη ... κεύων), ne parerent tanquam ignoratione decepto: *Id. Plut. dicta* p.49. Rex extemplo mandavit, ne ullo modo Georgium veneno aggrediretur: GAL. 15,5. Dignetur me inter suos minimos servitores computare, mihi que semper mandare ut deditissimo suo servitori: PETR. VÁRAD p.39. Quocirca vobis, fidei nostro reverendo in Christo patri ... harum serie praecipimus et mandamus vosque requirimus, quatenus *etc.*: *Ibid.* p.40. Mandassemus enim, si scivissemus, uni ex fratribus abbatiae praefatae isthic comparere: *Ibid.* p.51. Nisi fecerint ea, quae eisdem in hac parte praesentibus committimus et mandamus: *Ibid.* p.105. Vobis harum serie firmiter praecipimus et mandantes, quatenus *etc.*: *Ibid.* p.269. Officialis eam insequutus (*sic*) apprehendit et ... eam postmodum decapitari mandavit et fecit: 1495 *Mon. Vespr.* IV p.48. Commisimus et mandavimus, ... quin potius ... inhibuimus inhibemusque, ... ne quipiam ad publicationem huius modi cruciate aliquatenus se se ingerant, immittant et impediunt: 1514 *Mon. rust.* p.74. Magisque suadeo mihi fratrem illum non veraciter locutum, quam vestrae virtutis integritatem ... tam inconsiderate mandare potuisse: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.154. Et, si extrema necessitas postulaverit ac maiestas regia mandaverit, per singula capita, vel si maiestas sua voluerit, quinta eorum pars bene armata insurgere ... teneantur: *Constit.* 1526. 10(1). Maiestas regia mandat laboratoribus efficiatque, quod pro eodem precio laborent, sicut antea, et eo modo quoque laborem eorum continuent: 1526? *Brüsszeli okmt.* I p.28. Mandavit ... imperator ex consiliariorum suorum decreto, ne tale quid in detrimentum legis eorum exurgeret: *Chron. F.M.O.* p.240. **b** Potius sanctum conservandum et margaritę reponendum, quam canibus

et porcis ministrari (*cf. Matth.* 7,6: Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos). Hoc potissimum tibi, qui sanctum et Christi margaritas in erudito pectore habes, mandatur: GER. p.157. — *Cum sensu regnandi, dominandi*: Non quidem id veritatis est, sed iniquitatis, quę mandat in illis, qui receptacula sunt vitiorum et sepulchra mortuorum: GER. p.158. **c** Si quis autem casu occiderit quemlibet, XII auri pensas persolvat, et sicut canones mandant, ieiunet: *Decr. c.1010.* 14. Ita, quod divina in eadem capella ... percipere valeant sacramenta ... excepta sepultura, quam matri ecclesie mandamus reservari: 1308 *Mon. Str.* II p.581. Devocioni vestre, tamquam filiis vere obediencie, mandamus sub virtute sancte obediencie predictę, auctoritate apostolica firmiter iniungentes, quatenus *etc.*: 1325/1351 *Ibid.* III p.57. **4** Mandassem etiam tibi iam ad manum quedam de nostris muneribus: 1091–1095/XII *Dipl. Hung. ant.* I p.272. Talem studemus mandare nuncium, verbo cuius non detractetis adhibere auditum: 1097/XV–XVI *CD Croat.* II p.1. **5** Quadam (*recte*: quedam) inclusa ... nomine Karitas, ... revelatione sibi celitus facta regi mandavit eos incassum niti, non posse sanctum (*sic*) regis transferri pignora, donec Salomon (*sic*) a carcerali absoluto custodia libera indulgentia preberetur: HARTV. 24 (p.434). Illud evangelicum hic libet introducere, quod mundi Salvator Iohanni per nuncios sciscitanti, an ipse sit, qui venturus est, per responsum mandaverat (*cf. Matth.* 11,2–4 *et Luc.* 7,18–22): *Ibid.* 24 (p.435). Dux Salanus ... mandavit eis (*sc. Hungaris*), ut mala facta sua emendarent, et fluvium Budrug nullo modo transire auderent: P.MAG. 14 (p.53). Et verba sua non conturbant animum nostrum eo, quod mandaverit nobis se descendisse de genere Athhile regis: *Ibid.* 20 (p.60–61). Tunc hii tres prenominati viri omnia facta sua duci Arpad et suis primatibus per fideles nuntios mandaverunt: *Ibid.* 22 (p.64). Missi sunt enim Etu et Voyta, qui ... mandata gaudia nuntiaverunt: *Ibid.* 30 (p.71). Dux Bulgarie misit nuntios suos ... ad Lelu et Bulsuu atque Bontond (*sic*) et deprecans eos, ut paci faveant, et insuper mandavit, quod partem Salani ducis, avunculi sui non foveret: *Ibid.* 42 (p.86). Qui duci Arpad primo per legatos proprios Bulgarico corde superbe mandando terram cum pugillo se daturum negabat: *Ibid.* 51 (p.104–105). Quidam ... ex parte ... ioubagionum se ad hoc missum asserens iudicio ferri candentis renunciavit dicens prefasos ioubagiones per ipsum mandasse, quod ... Angelum de conibagionatu iniuste impeciissent: *Reg. Var.* 253. *Rex Bela* ad ... Kuthen regem transmisit suos nuncios et fratres predatores cum eisdem mandans, quod ipsum et suos paratus esset recipere: ROGER. 2 (p.554). Kuthen ... timens penam, licet esset immunis a culpa, mandavit regi, quod ad ipsum nequaquam accederet: *Ibid.* 24 (p.566). Vestre fidelitati mandamus, quatenus ... volumus vobis ad voluntatem vestram occurrere: 1284? *CD Arp. cont.* IX p.570. Fideles relatores fuimus aput maiestatem tuam eorum, que ad hunc conventum mandata fuerant: IOH. VITÉZ *Or.* 10,12. Mandat michi per litteras suas sanctitas vestra, ut processibus apostolicis contra assertum Bohemie regem Georgium faveam et assistam: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.61. *P. Licinius consul* post pugnam autem, cum Perseus de foederibus et pace legatos misisset, mandavit (ἐκέλευε) victus victori, ut se et sua Romanis committeret: IAN.

PANN. *Plut. dicta* p.69. *Oratores* nolebant autem, quae fuerant a rege suo mandata, ab omnibus intelligi: GAL. 4,4. Consequenter maiestatem nostram mediantibus litteris nostris et nuntio speciali ad eum misso nominatim vocassemus venireque mandassemus: PETR. VÁRAD p.9. — [223]

2. mando, -ere, mandi, mansus *manducare, (com)edere* — *rág, (el)fogyaszt, (meg)eszik*.

Andreas tribus diebus ab omni re, que mandi potest, abstiniit pro dilectione gratie ipsius, qui propter homines homo factus quadraginta diebus ieiunavit: MAUR. 2 (p.358). Vos bene potatis, vos pingues manditis escas: IAN. PANN. *Eleg.* II,3,15 (p.365). *Andreas* tribus ebdomade diebus ab omni re, que mandi posset, abstiniit pro dilectione et gratia ipsius, qui propter homines homo factus quadraginta diebus ieiunavit: *Brev.Str.* p.8,3^v. En securus eo, te mandet dentibus atris / sipator, dux torve, tuus: TAUR. *Staur.* III,155–156. — [8]

3. mando, -onis m. *homo vorax, edax* — *falánk, nagybelü ember*.

Nam fit fames, nigratur / os mandorum (*sic, recte: mandonum*), quod cibatur / humanis corporibus: *Planctus* p.597. — [1]

mandragora, -ae f. *nomen herbae et in arte medica, et in superstitionibus usitatae* — *gyógyászati célokra és varázslásra is használt növény, nadragulya*.

Puerperio tua iam Faustina propinquat, / tempus et a medico poscere mandragoras: IAN. PANN. *Epigr.* I,118,3–4 (p.510). Annibal missus a Carthaginensibus adversus Afros rebellantes, cum sciret gentem avidam vini esse, magnum eius modium mandragora permiscuit, cuius inter venenum et soporem media vis est: VALENT. CYB. *Laud.* 217. — [2]

manducatio, -onis f. *actio manducandi, comedendi; meton.: 'm.sacramentalis' i.q. actus Eucharistiam sumendi, communio* — *evés; átv.: áldozás*.

In hac dignitate incarnationis vel humanationis divine et sacramentalis manducationis praecellit homo angelos: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* LXII, G. — [1]

manduco, -are *comedere, vesci* — *eszik, táplálkozik: 1 proprie; 2 eccl. de Eucharistia, i.e. de corpore et sanguine Christi; 3 transl., notio ex significatione 2. facta in sanctione diplomatum usitata; 4 relig., in imag.*

1 Si quis ... presbiter vel comes ... die dominica invenerit quemlibet laborantem, sive cum bubus, tollatur sibi bos et civibus ad manducandum detur: *Decr. c.1010*. **8**. Si quis quatuor temporum ieiunia ... carnem manducans violaverit, per spacium unius ebdomadę inclusus ieiunet: *Ibid.* **10**. Quos *Byssenos* ipse *Ladislaus* cum exercitu persequens venit in solitudinem magnam, nec habebant, quod manducarent (*cf. Marc.* 8,1–2: In illis diebus iterum cum turba multa esset, nec haberent, quod manducarent, convocatis discipulis ait [*sc. Christus*] illis: misereor super turba, quia ecce iam triduo sustinent me, nec habent, quod manducant; *et Matth.* 15,32: Iesus autem convocatis discipulis suis dixit: misereor turbae, quia triduo iam perseverant mecum et non habent, quod manducant): *Leg. Lad.* 6 (p.520); *cf. Békefi, Pécs* p.109. *et Brev.Str.* p.6,8^v. *Scythae* carnes et pisces et lac et mel manducabant (*cf. Regino ad a. 889.*): P. MAG. 1 (p.36). Quod ... *Scythae* humanam manducassent carnem: *Ibid.* Fecerunt populo convivium,

cumque convenissent ad manducandum, abbas cum episcopo et monachis ... corpus venerabile sepelierunt: *Leg. Gerh. maior* 16 (p.505). *Paulus* causa manducandi secum cerosa fraudulenter introduxisset *Georgium: 1406 Zsigm. oklt.* II,4883. *Christus* voluit cum peccatoribus penitentibus manducare (*cf. Luc.* 15,1–2): PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* III, H. *Adalbertus* quandam feminam, que septem annis panem non manducaverat, manducare mandavit et pristina sanitati restituit: *Leg. sanct. Hung.* p.2^v. Quod fratribus de omnibus cibis, qui apponuntur eis, liceat manducare: *1499 Leges eccl.* III p.618. *Monachi* donum (*sc. cervum a Deo fratribus datum*) Dei manducaverunt laudantes et benedicentes piam Dei genitricem Mariam: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.93. Item dominus Christophorus Grätzer dixit, quomodo a multis audisset, quod Paulus institor manducaret carnes: *1524 Sopron tört.* I/7 p.125. **2** Alias quomodo haberet veritatem illud dictum Augustini: quando corpus Christi manducatur, mortuos vivificat (*cf. Sermones* 132A, *Migne PL Supplementum* 2 p.518; *vel Miscellanea Agostiniana* 1 p.375: Quando Christus manducatur, vita manducatur. Nec occiditur, ut manducetur, sed mortuos vivificat): *Serm. dom.* I p.77. **3** Iudicium sibi manducat et sumit (*cf. I. Cor.* 11,29: qui enim manducat et bibit indigne [*sc. corpus et sanguinem Christi*], iudicium sibi manducat et bibit), qui ... hoc sibi presumpserit temerarie vendicare: *1279–1298 Mon. Str.* II p.426. **4** Tunc autem sancti manducabunt carnes regum et carnes tribunorum (*cf. Apoc.* 19,17–18): GER. p.53. — [20]

mane indecl., n. *A pro adv.: matutino tempore, sub luce* — *korán, reggel, hajnalban: 1 nude; 2 cum alio adv.; 3 de tempore matutino diei sequentis, fere i.q. cras* — *másnap, holnap.* — **B pro subst.: tempus matutinum, aurora, tempus sub ortum solis — *reggeli idő, reggel, hajnal: 1 cum praep.; 2 cum adi. v. part.; 3 cum praep. et adi. (part.)***

A 1 Quod ... magister Chak ... subito mane adveniens cum multitudine armatorum villam ... destruxisset: *1297 CD Arp. cont.* X p.406–407. Mane Romani / acies disponunt / contra Hunorum / horridas catervas: MÜGELN 7 (p.237). Que mulier cum mane veniens iuxta corpus sancti martiris astitisset, mox a demonio liberata discessit: *Leg. Gerh. maior* 24 (p.505). Mane iter ingressi noctem iunxere labori, / mox iterum iunxere diem, dum tarda sub armis / vix agitur per saxa phalanx: IAN. PANN. *Paneg.* 2,1100–1102 (p.119). Annon fuisti mane (*πρωί*) in foro?: *Id. Plut. negot.* p.33. Post bellum tandem mane inchoatum et horam usque nonam acri certamine continuatum Romanus exercitus devictus ... terga vertit: IOH. THURÓCZ 112 (p.37). Feria IIII ... mane pro crinali ex floribus rosarum domino principi ... dedi VIII den<arios> ung<aros>: *1500 MTT XXVI* p.33. **2** Hodie mane scribendo paternitatem vestram hortati sumus, ... ut eadem moram faciat in Iaurino usque adventum nostrum illac in Iaurinum de propinquo fiendum: *1455 TT* 1901 p.177. Efficiatis, quod feria tertia valde mane hic constituentur (*sc. pedites*): *1487 Sopron tört.* I/6 p.47. **3** Mane vestigium illius non invenitur super terram: GER. p.17. Cum quidam comessatores in uxorem eius incidissent et multa egissent ac dixissent obscena, mane (*μεθ' ἡμέραν*) autem Pisistratum obstestarentur et flerent: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.57.

B 1 Itaque per dies hos, qui cito, quemadmodum dies a mane usque ad vesperum, terminantur: GER. p.105. A mane usque nonam praelium est commissum: SIMON KÉZA 9 (p.150). Ut in ipso foro ... nullum ... impedimentum aut reinpeditio aliqualis bovum seu animalium a mane usque sero in ipso die fori fieri possit: 1300 Reg. Arp. II/4 p.246. De mane autem rex consurgens intravit Alpes Ruthenorum fortissimas: IOH. O.M. 170 (p.165). Contra quos (sc. Hunos) Detricus cum Macrino in Cezumaur dicitur occurrisse, et a mane usque ad nonam preliantes Romani sunt devicti: Chron. saec. XIV. 9 (p.260). Puer rex Mathias ad huiusmodi carmina ... adeo erat attentus, ut cibi potusque oblitus ... a mane usque ad vesperum ad illorum (sc. virorum fortium) vehementes ictus ... stupefactus sit: GAL. 12,7. Forum ebdomadale liberum singulis feriis quintis ... a mane usque ad sero in qualibet ebdomada ... celebrandum duximus annuendum: 1499 Varga, Szeged p.269. **2** Mane facto die post assumptionem sanctissime Dei genitricis Marie quinto ... primum missa pro defunctis est celebrata: HARTV. 26 (p.436). Mane autem facto ante auroram utraque pars se ad bellum preparavit: P.MAG. 39 (p.81). Petrus missarum solemniam ... omni diluculo sive mane ordinavit et instituit perpetuo celebranda: 1294/1519 Mon. Str. II p.352. Primo mane ordines educti iustaque acie signa collata: IOH. VITÉZ Epist. 41,6. Mane novo subtriste oriens Aurora nitentem / nec radiis ornata comam ... produxit: TAUR. Staur. III,33–36. **3** Aliter lucent in momento de vita exeuntes, aliter qui a primo mane usque ad undecimam horam laboraverunt in vinea dominica: GER. p.91–92. — [37]

maneo, -ere, mansi, mansus (mansurus mendum pro mensures: Inst. mor. (T) 7.; mensuram pro mansuram: P.MAG. 55 [p.110]) **A intrans.:** **1** eodem loco reside-re, commorari, versari; saepe i.q. habitare, incolere, degere — valahol marad, letelepszik, tartózkodik, időzik; gyakran a.m. él, lakik; **2** in statu v. condicione v. loco perseverare, obdurare — valamilyen állapotban, hely(zet)ben (meg)marad, kitart (a abs., fere i.q. integrum esse, superstitem esse, superesse — [meg]marad, életben marad; **b** cum complemento loci i.q. integrum, inviolatum esse — sértetlen marad; **c** cum complemento modali v. adv., seu cum complemento loci imaginarii; **d** cum appositione; **e** fere i.q. esse, exsistere, fieri, exstare — a.m. él, van, léteznek, válik valamivé [a abs.; β cum part. v. adi.; γ cum appositione; δ cum adv.]) — **B transit.:** **1** i.q. multari — büntetését kap; **2** poena impendet alicui v. praemium accipi potest — büntetés v. jutalom vár valakire; **3** aliquid contingit, obvenit alicui, alicuius officium v. munus est aliquid — háramlik valakire valami, valakinek kötelessége valami.

A 1 Si qua vidua cum filiis filiabusque remanserit, atque nutrire eos et manere cum illis, quamdiu vixerit, promiserit: Decr. c.1010. 26. Hudwornicum meum, ... quem ad serviendum ... monasterio Sancti Benedicti obtuli, manere constitui, legem sibi statuens, ut terminos ... defendat et custodiat: 1075/s.1217 Dipl. Hung. ant. I p.216. Episcopi, qui decimacionem pecorum in alio episcopatu accipiunt, quartam partem presbiteris in suo episcopatu manentibus tribuant: Decr. 1092. 33. Possessiones ... Iudei, qui possunt emere, habeant, sed ipsi nusquam, nisi ubi sedes episcopalis est, manere sinantur: Decr. a.1104. 75.

Ego Stephanus ... hunc hominem in Supruniensis castris (sic) manentem, nomine Forcos a civili iugo subtraxi: 1162 Sopron vm. tört. I p.2. Et dux Almuc cum omnibus suis in eodem loco per tres ebdomadas mansit: P.MAG. 11 (p.47). Delectabilem domum dederat ei (sc. Adam) Dominus, scilicet paradysum, sed eo ibi manente precepta Domini post posuit: c.1200 ÓMO p.71. Quod quando ipse Cucus et filius eius et omnis generatio ab eisdem successura, ubicunque vellent, manendi fas haberent: Reg. Var. 126. Quod ... dusinici manere circa praedictam ecclesiam deberent et annuatim in festo Sancti Michalis servirent ... cum trienni bove etc.: Ibid. 350. Curialis comes noster, donec in curia manserit, omnes possit iudicare et causam in curia incoatam ubique terminare: Decr. 1222. 9. De decimis eorum, prout mos est hospitibus ubicunque manentibus, disponentes: 1240 CD Arp. cont. XI p.314. Quidam iuvenis ... dixit se habere in eadem terram ... hereditariam, patrem suum in eadem terra domum habuisse et ibidem mansisse asserendo: 1273–1275 Ibid. IX p.577–578. Quae (sc. mulieres expulsae) ... litora paludis Meotidae tandem descenderunt. Ibique diutius dum mansissent privatae solatio maritali, incubi daemones ... concubuisse cum ipsis ... referuntur: SIMON KÉZA 2 (p.141). Mirizlov ... Teke et matrem suam ... manumisisset ... dando eisdem inantea standi, eundi et manendi, ubicunque et apud quoscunque voluerint, liberam facultatem: 1285 CD Arp. cont. IV p.280–281. Jak et Renoldus ac eorum propinqui ad alteram partem silve Rabe, in qua Chepanus et Laurencius manent, resident et utuntur, nichilominus racione possessionum poterunt vindicare: 1290 Ibid. IX p.539. Ibique moram traxissemus in manendo propter premissa reformanda: 1293 Reg. Arp. II/4 p.110. Nos omnes possessiones ... sanctimonialibus ... in domo sua manentibus et commorantibus reliquimus: 1293/1298 CD Arp. cont. X p.115. Ut ubicunque vel apud quoscunque manendi seu residendi voluerit, liberam habeat facultatem: 1309 Mon. Str. II p.613. Quicumque extraneus fugiendo ... ad eos pervenerit, ... concedimus sibi quindecim dies manendi apud ipsos: 1328/1385 Urkb. Burgenland IV p.27. Quam civitatem rex ingrediens intravit castrum et mansit ibi usque ad festum Nativitatis Beate Virginis: IOH. O.M. 167 (p.159). Iobagiones et quilibet libere conditionis homines ... tutam et omnimodam manendi causa se transferendi habeant facultatem: 1405 DRH II p.196. Dummodo citat aliquem ad iudicium hic in civitate manentem, debet habere pro solarario den<arios> 2: 1436 Fejérpatak, Szám. p.611. Gubernator manebit, ubicunque voluerit, in castris, civitatibus et opidis regalibus aut regionalibus: 1446 DRH II p.357. Mansurum (sc. Guarinum) placida statione recepit / Pacis et aligeri Ferraria mater Amoris: IAN. PANN. Paneg. 1,406–407 (p.24). Postremo fac nos certiores, quamdiu adhuc mansurus in Italia sis: Id. Epist. p.91. Ut ... Michael Zabo et suus filius ... in dicta domo simul mansissent: Form. styli II,242 (p.302). Persuadeamus ergo ... Telesippae, ut maneat nobiscum, (ἵνα μείνη μεθ' ἡμῶν) nam vi cogere ingenuam non est nostrum: IAN. PANN. Plut. dicta p.45. Orante Pyrrho, uti secum Fabricius maneret, (τοῦ δὲ Πύρρου παρακαλοῦντος αὐτὸν εἶναι σὺν αὐτῷ) et secundum post se ducatum gereret: Ibid. p.66. Quod pauperes liberam et manendi et discedendi habeant facultatem: 1486 DRH III p.289. Anthoninus ...

et Sigilbertus ... pene omnem populum solis ad occasum manentem Ethio patricio auxilio fuisse ... suis posuere in cronicis: IOH. THURÓCZ 140 (p.43). Quod pro maiori parte in Hungaria maneamus, ut commodius faciliusque regni necessitatibus consulere et providere possimus: *Confirm. 1490*. 8. Qui ad latus regium manere soliti sunt: PETR. VÁRAD p.48. Domi manere constitueramus: *Ibid.* p.270. Vicus vadit ... usque ad domum angularem, in qua nunc manet Skala: *1506 Podmaniczky oklt.* I p.471. Nulla quies curvae est nec sedes firma senectae, / quilibet ignota sed regione manet: MART. THYRN. *Ad procer.* I,42. — *Subi. res vel mythol., si vis:* Illic, ubi semper Zephyrus manet: VALENT. CYB. *Carm.* III,31. — *Subi. meton., i.q. familia:* Terram, in qua manent XX-ti domus ministrorum, dedi: *1075/s.1217 Dipl. Hung. ant.* I p.217. **2 a** Verum, quia fumus haec et umbra et spica arida et sine omni fructu, potius interimitur, quam maneat, dum luxuriatur in talibus: GER. p.72. Princeps de Verona / mansit Romanis / omnibus dispersis: MÜGELN 7 (p.238). Mox cum non aliter naturae iura manerent, / discrevit propriis corpora bina notis (*sc. Prometheus*): IAN. PANN. *Epigr.* I,55,7–8 (p.484). In ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud virtus manens: VALENT. CYB. *Laud.* 329. Nulla manent nostri templis insignia Christi, / non ibi sancta fides religioque viget: MART. THYRN. *Ad procer.* I,157–158. Postque Ladislaus nulli pietate secundus / rex viguit, cuius splendida facta manent: *Ibid.* II,307–308. Alii trecenti floreni ... Ioanni ... ac Francisco ... et dominae Dorotheae ipsorumque haeredibus sint et manent: *1526/XVII Komárom vm. okl.* p.136. **b** *Rex Bohemorum* ex multis privilegiis aurum et sericum, in quibus pendencia sigilla manebant, ... crudeliter laniavit: *1304 Mon. Str.* II p.545. **c** Ut gens utriusque sexus certa lege et absque iniuriis maneat et vigeat, ... statutum est, ut *etc.*: *Decr. c.1010*. 30. Si quis infelix huius ecclesie sancte membra vel parvulos scandalizat, ... deiciatur de potestatis dignitate et maneat extra ecclesiam iustorum in illa mundiali miseria, sicut hetnicus et publicanus: *Inst. mor.* 2. Qui noluerunt sub servitio Dei manere et servire, peccatis desinere et magni in Dei fide et opere esse: GER. p.53. *Lectio* modo ut saeculi peritura contempnamus, insinuat, modo ut illam patriam recorderis, in qua es perpetue mansurus, infundit: *Ibid.* p.149. Et hec cartula maneat in sua roboracione: *1138 /XVIII CD Croat.* II p.47. Notarius Barnabas, qui et hanc cartam scripsit et sigillo predicti regis impressit perpetuo mansuram: *1150 PRT* I p.600. Ut ... pro terrenis celestia, pro casuris perhenniter mansura valeant comparari: *1192/c.1240 PRT* I p.615. Alter alteram partem mensuram (*recte:* mensuram) in periculum (*recte:* periculo) precipue sumpserunt adiuvaré: P.MAG. 55 (p.110). Sacerdotes ... sub obedientia et disciplina ... abbatis Zaladiensis ... semper ... et nunquam episcopi Vesprimiensis se mansisse et stetisse affimarunt: *s.1252 Mon. Str.* I p.394. *Magister Petrus* fidelitatis sue meritum et obsequiorum premium, frequentemque sanguinis sui effusionem cavens ex innocencia involvi oblivionis nubilo ac vicio ingratiitudinis maculari, semper mansit nobis in fervore fidelitatis: *1273 CD Arp. cont.* IX p.15. Martinum et ... fratres suos ... de consortio ... speculatorum cum quinque aratris terrarum, que ... manendo in consortio predictorum speculatorum pacifice possederunt, ... in

cetum ... servientum nostrorum regalium ... duximus transferendos: *1275/1327 Reg. Arp.* II/2–3 p.136. Possessionibus ... fratris G. in comitatu Nitriensi constitutis, ... antedictis orphanis comitis Chaba manentibus perpetuo pacifice et quiete: *1280 Mon. Str.* II p.123. Quod cum magister Michael ... ex commissione ... domini nostri ad exhigendum iura sua in societate una nobiscum maneret: *1295 CD Arp. cont.* X p.197. Monachis ... urbis tertia pars deserviebat, quos Chanadinus non repulit, sed in eodem statu, in quo inventi sunt, manere permisit: *Leg. Gerh. maior* 8 (p.492). *Due partes regni divisi* in proprietatem regie maiestatis manserunt: *Chron. Monac.* 39 (p.72). Vineam ... lego ... ecclesie ... tali modo, quod perpetue maneat circa ecclesiam pro fabrica et quod non vendatur: *1404 Zsigm. oklt.* II,3468. Ubi autem duo vel plures fratres indivisi et in uno victu manentes extiterint: *1435 DRH* II p.280. De eo beneficio, beatissime pater, intendimus, ... in quo videlicet de magni huius iubilaei gracia hos quoque participes efficere parat, quibus in voto magis, quam facto peregrinandi facultas manet: IOH. VITÉZ *Epist.* 63,4. Ast ego non alia rerum in caligine mansi, / Pythia quam vates, ubi corde recessit Apollo: IAN. PANN. *Paneg.* 2,2670–2671 (p.199–200). Ego ... manerem in sententia: *1466 Matth. epist. Rom.* p.75. Sed tamdiu nos id negotium ... differre ... oportuit, donec ex utraque parte maneremus in sicco: *1481 Mátyás lev.* II p.104. Rex et frater eius ... diviserunt regnum in tres partes, quarum due in proprietatem regie maiestatis ... manserunt: IOH. THURÓCZ 306 (p.89). Nos ... domino Angelo honorem et omnem complacentiam cuperemus impendere, ... dummodo ipse velit cum nostris in pace manere: PETR. VÁRAD p.134. Eisdem ... longo tempore prope Titulium exercitualiter manere ex nostra coactione oportuit: *Ibid.* p.218. Nos ... omnino mandavimus, ut in omnibus pacifice maneant cum subditis p<aternitatis> v<estrae>: *Ibid.* p.259. **d** Mansit debitor Ladislaus Thakossy dictator regius domino reverendissimo: *Bakócs-cod.* p.448. Prisca iacet Danaum candentis gloria fame, / cauda manet turpis, quae caput ante fuit: MART. THYRN. *Ad procer.* I,181–182. **e α** Restat enim, ut qui corpore caret et manet, ut spiritus sit. Hoc propter plenitudinem, quae manet in thesauro, in quo sunt thesauri, e quibus divinissimi producuntur venti: GER. p.154. **β** Ut pax firma et incontaminata per omnia maneat: *Decr. c.1010*. 16. Per quem *beryllum* demonstratur ille, qui ex forma Dei viridis, id est robustissimus, mansit, et ex forma hominis pallidus, id est mortalis, est factus: GER. p.100. Quicumque ... doni huius aliquid extrahere conaverit, ... a nostre dignitatis precepto rite excommunicatus maneat perpetuus, nisi forte emandaverit (*sic*) factum: *1156/1347 Mon. Str.* I p.110. Tunc Stephanus rex, ... ut possessio ecclesie firma stabilisque maneret, privilegium inde fieri iussit: *1163 /XIV CD Croat.* II p.98. Maiestatem regiam in pollicitis firmam in donatis et collatis decet esse mensuram et accuratius observare, quae a suis progenitoribus sunt obtenta: *1274 Reg. Arp.* II/2–3 p.76. Cum privilegia, ... quae ... ecclesiis a ... nostris progenitoribus, quibus plurima salvatoris clemencia est largita, debeant esse mansura et omnis prorsus diminucionis extranea seu adversa: *1288 Mon. Str.* II p.228–229. Quod haeredes ... ab actibus nobilium atque ab aditu ... eorumdem exclusi maneant:

Decr. 1298. 5(7). Nos attendentes, quod publice utilitatis intersit, ne crimina maneant impunita: 1330/1332 *Mon. Str.* III p.205. Sed mansit urbs intacta / per annum cum dimidio / sine omni excidio / vi plebis ex compacta: MÜGELN 11 (p.241). Heinczmannus iudex ... mansit debitus ad civitatem de collecta 25 flor<enis>: 1365 Fejérpataky, *Szám.* p.8. Si ... ipse ... plebano displicuerit, ... extunc maneat, prout est, ab hospitali et pertinentiis suis praedictis privatus perpetuo et amotus: 1409 Schmauk, *Suppl.* p.159–160. Non hostilis milicie, sed iudicii divini plagam retulimus, nostrisque peccatis barbari tunc mansere forciores: IOH. VITÉZ *Epist.* 3,16. Templum civitatis regie, quod manebat adhuc ab omni prava contagione intactum, ... omni inmundicia pollutum cognovimus: *Id. Or.* 7,49. Cum ... Thomas ... de ecclesia Nitriensi et de provisione secundum dispositionem ... domini Pii ... iam facta contentus maneat: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.43. *Cato Maior* potentes hortabatur licentia parce uti, quo id ipsum licere maneat (παράμειναι) perpetuum: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.71. Qua compensatione ... ecclesie poterunt manere contente: 1481 *Mátyás lev.* II p.143. Auditur hic ... nescimus quem casum in partibus Transilvaniae contigisse, de quo magnificentiae vestrae satis male contentae manserunt: PETR. VÁRAD p.107. *S. Elisabeth* eorum etiam funera propriis manibus contrectabat et in ipsorum exequiis devota manebat: *Leg. sanct. Hung.* p.28^v. Amplius ulla manet Petri veneranda potestas / Clavigeri, rigido sed latet illa situ: MART. THYRN. *Ad procer.* I,167–168. Is (*sc. dux Emericus*) nunquam corpus luxu maculavit iniquo, / sed mansit caelebs corpore, mente, fide: *Ibid.* II,295–296. γ *Christus* ut plenissimę suam divinitatem Christiani saperent, Iohannem fecit, quod ineffabile dictum manet, eructare: GER. p.155. δ Virum ... honorabiliter suscipito, susceptum honesto timore perditionis ultime perterritus et amore raptus iugiter manentis spei, que non confundit, exortationibus eius non fictum cordis fidelis prebeto assensum: *Leg. Steph. maior* 3 (p.379–380).

B 1 Magistri ... assumpserunt solvere ... quindecim marcas, ... duplum mansuri, si ipsum terminum emitterent in solvendo: 1326 *Bánffy okl.* I p.56. **2** Pro quibus (*sc. rebus*) alta manet meriti te regia coeli: IAN. PANN. *Paneg.* 1 praef. 31 (p.3). Nolunt Pieriae latere merces, / quas famae pretium manet perennis: *Id. Epigr.* I,371,30–31 (p.631). *Thomas* spumiferum conscendit equum, quem fulgida primum / scepra manent: TAUR. *Staur.* I,204–205. Omnes / trux vindicta manet: *Ibid.* II,204–205. **3** Non est ... domini vestri (*sc. archiepiscopi*) legem nobis (*sc. regi*) imponere, sed impositam per nos sequi, obsequendi eum manere debet necessitas, non auctoritas imperandi: 1288/? Sz 1910 p.7 (*cf. Gerics J.: A korai rendiség Európában és Magyarországon, Budapest* 1987, p.243–244, et X 3,13,12 [*Friedberg* I p.337]: quia non licuit laicis statuendi in ecclesia preter Romanum Papam habere aliquam potestatem, quos obsequendi manet necessitas, non auctoritas imperandi). — [181]

maneries, -ei f. genus, species — faj(ta), típus (**a** gener.; **b** mus.).

a *Populi monasterii* a vexationibus, molestiis, inquietationibus et gravaminibus, que per collectores tam victualium, quam denariorum, seu quarumlibet aliarum manerierum possent eis imponi et mandari, ... expediti ha-

beantur: [s.1077–1095], 1101 *Dipl. Hung. ant.* I p.316. *Populi monasterii* a vexationibus ... et gravaminibus, que per collectores tam victualium, quam denariorum seu quarumlibet aliarum manerierum possent eis imponi, mandari et iuberi, expediti habeantur: 1270 *PRT* II p.335. Alii ... conditionarii ex eisdem captivis disponuntur, quos tandem Kalomannus rex ad tantas maneries variavit: SIMON KÉZA 98 (p.194). Quod ... mercatores ... de omnibus mercibus suis et rebus aliis mercimomialibus, cuiuscunque generis, maneriei vel speciei existant, ... fratribus ... iustum tributum ... solvere teneantur: 1284 *CD Arp. cont.* IX p.398. *Procuratores* capucium blaneti maneriei et alia pauca minuta ipsis ad plenum restituisse sunt confessi: 1317 *CD And.* I p.417. Summa summarum omnium marcharum receptorum ... diversorum generum, manerierum et ponderum predictorum II^c.XXXVI. marche et unus fertonus: 1317–1320 *Rat.coll.* p.27. Ut *mercatores* universa et quelibet mercimonia omnium rerum venalium cuiuscunque maneriei vel speciei, generis, colorum, estimacionis seu precii existantia ... in ... civitate ... vendere teneantur: 1372 *Dipl. Anjou* III p.32. Alios quoque castris, tenutis, districtibus, civitatibus, opidis, possessionibus et cunctorum bonorum maneriebus privari disponentes et destitui: 1404 *DRH* II p.184. Quod ... Ladislaus vel eius successiva posteritas ... portionem suam possessionariam in premissis octuaginta quatuor florenis premissi computi prompta in pecunia et non alterius maneriei ab ... Anthonio ... redimere poterint: 1413 *CD Teleki* I p.393. Bona ... et res eorum ... mercimoniales, ... cuiuscunque generis et maneriei (*ed.: igy i. e. sic*) eedem et eadem existant, ... nequaquam recipere ... velitis: 1445 Knauz, *Tanács* p.28–29. Universa bona et quelibet iura possessionaria paterna ... simul cum universis rebus mobilibus, cuiuscunque speciei seu maneriei existant, ... dividi ... possunt: *Tripart.* I,45. Si quipiam concivium ... super certis rebus, cuiuscunque maneriei existant, contenderent: *Stat. Ilok* V,22 (p.80). **b** Tenor (qui et maneries toni dicitur) est breviuscula melodia, que in ecclesiasticis cantilenis fini annectitur hac dictione Eo-uae, quod est seculorum amen: MONET. p.C,7. — [27]

manes, -ium m. incolae Orci — az alvilág, túlvilág lakói: **1** de numinibus inferis — az alvilági szellemek (**a** gener.; **b** qui putantur et animi heroum esse — akiket egyben hősök lelkeinek is tartanak); **2** de animis mortuorum — a megholtak lelkei (**a** gener.; **b** de animo unius hominis [sensu simili, ut 1b, sed hi homines ob doctrinam Christianam non putantur eadem numina esse] — egy személy lelkéről, hasonló értelemben, mint 1b, de itt keresztény felfogásban).

1 a Invenies illic, memorem ne singula, quicquid / tradidit Aegypto Babylon, Aegyptus Athenis, / qui superi et manes, quid agant post corpora mentes, / quis Deus, unde ingens causarum pendeat ordo: IAN. PANN. *Paneg.* I,69–72 (p.6–7). **b** Cur non fortunati estimentur (*sc. milites Atheniensium defuncti*), quos assessores diis manibus (τοις κάτω θεοις) esse iure quis dixerit, eundem cum veteribus illis optimis viris in beatorum insulis ordinem obtinentes: IAN. PANN. *Ps. Dem.* p.617. **2 a** Desine iam miseris Erebo deducere manes, / ... Pliade nate: IAN. PANN. *Epigr.* I,322,13–14 (p.600). Pavet implacabilis Orcus, / umbrarum trepidat Stygia cum coniuge rector, / immis-

susque dies magno telluris hiatus / attonitos gelida terret formidine manes: *Id. Eran.* 285–288 (p.267). **b** Ut hac promptissima gratitudine Lodovici manes admodum promereremur nobisque semper propitios haberemus: *BONF. III,1,76.* Ad quem Caesarea visi consurgere ab urna / laeta Sigismundi cecinere oracula manes: *TAUR. Staur.* V,355–356. — [6]

maneta vide moneta

manganidum, -i n. *machinatio ad excruciosos homines reperta, tormentum; fortasse mendum est pro 'manganum', quod vide — kínzóeszköz.*

Unum tyrannum in frustra conciderunt Hungari, ... alios vero in manganidis (*var. HPE: manganis*) ferreis confregerunt, quosdam lapidibus obruentes: *SIMON KÉZA* 47 (p.174). — [1]

manganum, -i n. (μάγγανον) *machinatio ad excruciosos homines reperta, tormentum — kínzóeszköz.*

Hungari quosdam vero lapidibus obruentes, alios autem in manganis ferreis vastantes occiderunt: *Chron. saec. XIV.* 72 (p.325); *IOH. THURÓCZ* 273 (p.80). — [3] *Et vide manganidum.* [Monostori]

mango, -onis m. *mercator, qui animalibus pecoribusque vendendis magnum lucrum facit — kupec, kufár.*

Ut nullus ... regnicolarum nostrorum, presertim mangones, quorum mangonica officia peramplius et deinceps in regnis nostris sufferre nolumus d<iuti>us tollerare, neque etiam forenses equos, boves, oves aut cuiusvis speciei animalia forensibus vendere aut extra dictum regnum nostrum ducere causa vendendi aut aliqua mangonica exercere officia deberet vel presumaret (*sic, recte: presumeret*): *1412 Zsigm. oklt.* III,2874. — [1]

mangonicus, -a, -um *ad mangonem pertinens, pecoribus vendendis magnum lucrum faciens — állatok eladásával nyereszkesedő, üzérkedő.*

Ut nullus ... regnicolarum nostrorum, presertim mangones, quorum mangonica officia peramplius et deinceps in regnis nostris sufferre nolumus d<iuti>us tollerare, neque etiam forenses equos, boves, oves aut cuiusvis speciei animalia forensibus vendere aut extra dictum regnum nostrum ducere causa vendendi aut aliqua mangonica exercere officia deberet vel presumaret (*sic, recte: presumeret*): *1412 Zsigm. oklt.* III,2874. — [1] [Hegy]

mania, -ae f. (μανία) *furor, saevitia, insania — örület, örültség, tombolás, eszeveszettség.*

Cesar/ ... iterum Panoniam / ob Petri regis maniam / anno redit secundo: *MÜGELN* 36 (p.262). — [1]

manialis vide 2. monialis

manica, -ae f. **1** *pars vestis, quae lacertos brachiaque tegit — ruhaujj;* **2** *tegumen digitorum palmaeque — kesztyű;* **3** *vinculum (manuum) — (kéz)bilincs.*

1 Ipsa habebat manicam vestimenti sui laceratam usque ad carnem: *Inqu. Marg.* p.260. Tunicam sine manicis hermellinis pellibus subducte et tunicam manicatam assignaverunt heredes relictæ: *1317 CD And.* I p.431. Eisdem puelle lego unam strangulam meam viridi<s> coloris, cuius manica sinistra est flavei coloris: *1402/1413 Zsigm. oklt.* II,1724. Quod ... magister Ladislaus ... vidisset ... prefatum Eliam presbiterum nonnullas ex eisdem litteris in manica tunice sue gestasse in civitate et legisse: *1489 Arch. Ocskay* p.280. Empte sunt pelles variolum pro manicis sube regie m<aista>tis: *1494–1495 Engel, Gesch.*

Ung. p.115. *Sancta Elisabeth* manicas ... tunice ruptas alterius coloris panno habuit emendatas: *Leg. sanct. Hung.* p.29^f. Longitudo autem manicarum habitus protendatur usque ad primos articulos digitorum manus: *1499 Leges eccl.* III p.620. Nam male ventosis manicis depellitur hostis: *TAUR. Staur.* IV,145. **2** Nullus, qui in clero estimatur, vestibus utatur laicalibus, utpote fisso pellicio vel tunica sparsa, manica gilva: *Decr. a.1104.* 70. Unam manicam de kamoka blaveo mulieribus aptam vulgo fris appellatam: *1434 DI* 92833. Unum par manicarum mulierum similiter de serico reposuerunt actores apud reos: *1450 Sztáray oklt.* II p.450. Similiter manicas de damasco et unam mitrellam cum auro contextam legavit *Charitas ad fraternitatem sacratissimi Corporis Christi:* *1497 TT* 1909 p.442. **3** *Knybeutel* violenter exivit de captivitate cum compedibus et manicis civitatis: *1390 Fejérpataky, Szám.* p.98. *Hussitæ* nonnullos manicis et compedibus ferreis ligatos in captivitatem abduxerunt: *1431 Mon. Vespr.* III p.71. *Ladislaus sacerdotes* manicis pedicisque vincitos Thome Strigoniensi metropolitæ puniendos tradidit: *BONF.* II,9,197. — [39]

manicalium, -i v. manicale, -is n. *notio vocabuli incerta.*

Quod ipsa domina Margaretha ... Ladislao, filio ipsius manicalia sua ... legavisset: *1438 DI* 26603. — [1]

manicatus, -a, -um *manicis ornatus — hosszú ujjú (ruha).*

Item palium et tunicam sine manicis hermellinis pellibus subducte et tunicam manicatam assignaverunt heredes relictæ: *1317 CD And.* I p.431. — [1]

Manichæus, -a, -um (Manacheus) *ut subst.: 1 qui sectam haeresemque Mani sequuntur — manicheusok, a Mani-féle eretnekség követői; 2 gener.: haeretici — eretnekek általában.*

1 Manichei dicunt, quod non omnia creaverit valde bona Deus, canantes ut bonorum, sic malorum omnipotentem asserere creatorem: *GER.* p.2. **2** Ut hic propter nostram indigentiam, ex quo (*sic*) multum indigemus, ab istis Manicheis unam ecclesiam parare eisdem facere hic in Nandoralba eisdem constituemini: *1456 TT* 1901 p.213. — [3]

manico, -are (*mane surgere,*) *proficisci, venire — (korán kel,) jön, érkezik, indul.*

Quomodo cum ... imperatore vestris in factis ibidem in Boemia finem habere manicetis: *1436 CD Zichy XII* p.168. — [1] [Monostori]

manicula, -ae f. **1** *manus parva — kis kéz, kezecske; 2 forsan i.q. ansa — (edény) fogó(ja).*

1 De quo (*sc. Cupidine*) ut Moscus poeta inquit: *μικύλα μὲν τήνῳ τὰ χερύδρια etc.* ... id est: parvulae ei sunt maniculae, longe autem iacit: *BONF. Symp.* I,244. **2** Item turribulum cum manicula et cocleari argenteo: *1502 DF* 262314. — [2] [Dreska]

manifestatio, -onis f. (manifestacio) **1** *declaratio, revelatio, dilucidatio, ostensio — megmutatás, kinyilvánítás, föltárás, megmagyarázás (a gener.; b fere philos.: explicatio, probatio; prope i.q. indicium, argumentum — bizonyítás, bizonyíték); 2 de actu proveniendi, se ostendendi, se indicandi, apparendi — megnyilvánulás, megjelenés, megmutatkozás, megnyilatkozás.*

1 a Rex Ladizlaus ... cunctis indixit ieiunium, ut (*sic*)

comuni catholicorum utilitati ... videretur fore proficuum communi cunctorum deprecatione ieiuniis et helemosinis fundata, per manifestationem signorum a Christo deberet esse querendum: HARTV. 24 (p.433). Ad huius rei certitudinem et perpetuam manifestationem presens privilegiale scriptum concessimus: 1350 CD patr. IV p.173. *Maria Beata Virgo* ad manifestationem spiritus apperuit os suum et verbum bonum, quod conceperat, eructavit: *Leg. sanct. Hung.* 10^f. Discant hic praelati ordinis non omnibus secreta loca ... manifestare, ... quia ista damna everenerunt propter manifestationem: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.169. **b** A superioribus itaque exordium capiamus, et sic per singula discurrentes ad veram manifestationem perveniamus, quamlibet investigandi non sit modicus labor: GER. p.43. Qui ... simplicibus delectantur manifestationibus revelante illo, in quo eminenter reposita sunt universa: *Ibid.* p.109. **2** Deus origo et manifestatio omnis iustitiae: *Reg. Var.* p.S,4^f. — [7]

manifestativus, -a, -um *vim manifestandi habens, lucidum, clarum, perspicuum, manifestum efficiens* — *megvilágító, egyértelművé, érthetővé, kézzelfoghatóvá, nyilvánvalóvá, világossá tevő.*

Nam et theologia manifestativis cognominationibus celestes essentias nominavit, etiam mundi lumen in tres ternas ordinationes has omni diligentia segregare curavit: GER. p.44 (cf. IOH. SCOT. *Translatio Ps.-Dionysii Areopagitae* PL 122,1049C: omnis theologia celestes essentias novem vocavit manifestativis cognominationibus). Nam fides omnium bonorum est nunciativa, finitiva et plantativa, fides cordium vivificativa, fides mentium illuminativa, viarum Dei ostentiva, et dubiorum omnium manifestativa: ANDR. PANN. p.8. Lux habet esse manifestativum, quod proprie habet locum in cognitione intellectiva: PELB. *Pom. sanct. hiem.* X,C. — [3]

manifeste adv. (manifestissime pro manifestissime: 1294 *Mon. Str.* II p.357.) **1** *evidenter, clare, dilucide, sine ambiguitate* — *világosan, láthatóan, nyilvánvalóan, kézzelfoghatóan, tisztán, érthetően, egyértelműen* (**a** gener.; **b** de criminibus, de crimina sceleraque committentibus: *aperte, certe, perspicue*); **2** *palam, publice, aperte, coram omnibus, in conspectu multorum* — *nyíltan, nyilvánosan, mindenki szeme láttára, sokak színe előtt*; **3** *nonnunquam significationes 'clare' et 'palam' vix possunt discerni* — *olykor az 1. és 2. jelentés alig elkülöníthető.*

1 a Est autem Christus nobis de foris, quando se obumbrat in eloquiis. Est intus, cum se manifestus declarat in dictis: GER. p.109. Ut illustrius virginitatis meritum clareat, et quam digna Deo sit, manifestus possit intelligi, illud recogitetur, quod ... Salvator noster ... virginalem elegerit uterum: *Leg. Emer.* 5 (p.455). Si fraterna discordia inter ipsum (sc. *Geysam*) et regem Salomonem non fuisset interceptus, sanctitatis merito et gloria dudum manifeste claresceret insignitus: *Leg. Lad.* 1 (p.515). Ut rei veritatem manifestius experiremur: 1211 *PRT* I p.622. *Thomas* postmodum auctoritate nostri privilegii ... legitime et manifeste probavit: 1228 *CD Arp. cont.* VI p.456. Probationes quoque evidentes possessionem continuam ipsius monasterii clare ac manifeste docentes sunt oblate: 1240 *PRT* VIII p.286. Nos ... considerantes servitia ... Andree et filiorum suorum, que ... fideliter impenderunt, prout ex veridica relatione baronum nostrorum scivimus

manifeste: 1275 *Reg. Arp.* II/2–3 p.146. Inter cetera eorum fidelitatis obsequia hoc precipue enucleare cupiens manifestus explanavit, ut *etc.*: 1298/1307 *CD Arp. cont.* XII p.617. Quosdam populos ... ecclesie ... subiectos esse vidimus manifeste: 1313 *Mon. Str.* II p.680. Quod ... omnia iura canonica et civilia in hoc concordent et tradant manifeste, quod ante cognitionem <c>ause nullus iure suo privari debeat: 1325 *Ibid.* III p.60. Nos directe et manifeste latronem esse pronuntiastis: *Form. styli* I,78 (p.49 et cf. *1b*). In quo privilegio habebatur manifeste, quod *etc.*: 1353 *Reg. Arp.* II/1 p.36. Quos quidem comites tam dux Geycha, quam filius suus latis et amplis hereditatibus pro ipsorum servitiis ditavere, prout apparet nunc manifeste: *Chron. saec. XIV.* 41 (p.297). Prout omnia premissa prelati et baronibus nostris patent manifeste: 1388 *Wenzel, Stibor* p.50. Quod ... rubeta litigiosa ... intra veros cursus metales ... civitatis ... existere evidenter et manifeste comperiissent: 1397 *Weber, Leibitz* p.230. Manifeste itaque ... vobis constare non ambigimus, qualiter *etc.*: 1438 *Dipl. Ragusa* p.407. Quemadmodum ... civitati Constantinopolitane per ... imperatorem Turcorum illatum fore iam experti sumus manifeste: 1454 *DRH* II p.379. Manifeste hoc vocabulum in malum tantum accipiunt: IAN. PANN. *Epist.* p.73. *Philippus* Hipparcho Euboensi defuncto manifeste (δηλος ἦν) indoluit: *Id. Plut. dicta* p.41. Rex Mathias ... sapientiam suam maxime aperuit, cum cocis et stabulariis ... non ex animi iudicio, sed ex patriae consuetudine se donasse, doctos vero viros non impulsu consuetudinis, sed animi iudicio venerari omnibus manifestissime indicavit: GAL. 24,10. Quod in quocunque comitatu aliqua iura per defectum seminis quorumcunque decedentium devoluta fuerint et de huiusmodi possessionibus manifeste non constabit, sed dubium erit, an *etc.*: 1486 *DRH* III p.281 (cf. *Decr.* 1492. 63). Dummodo fassio ... non sit in praeiudicium filiorum vel fratrum manifeste vergens: *Tripert.* I,110(1). **b** Decrevimus eosdem manifeste calumpniatores remansisse: 1261 *CD Arp. cont.* XI p.511. Si ... banus vel fratres sui ... dampna ... contra libertatem ecclesie Strigon<ensis> populis ipsius ecclesie ... irrogare manifeste, ita, quod notorie cunctis notum sit, presumptione dampnabili attemptaverint: 1284 *Mon. Str.* II p.184. Quod qui naturali domino resistere moliantur, divinis dispositionibus manifeste videntur obviare: 1330 *TT* 1908 p.488. Si comitibus camere et suis sequacibus ... violentiam quipiam inferrent manifeste: 1342 *DRH* II p.112. Si iidem *iobagiones* vulnera, lesiones, mortem, incendia et alia consimilia enormia perpetrarent manifeste: 1351 *Ibid.* II p.136–137. Quemcumque autem ipsorum *canonicorum* in crimine reperisset manifeste, eundem privabat beneficio suo (sc. *S. Gerhardus*): *Leg. Gerh. maior* 12 (p.499). **2** Licet autem hec et alia mala manifeste nobis intulerint, ... nullam in eos vindictam ... exercuimus: 1199/XVIII *CD Arp. cont.* VI p.199–200. Si quis ... supra dicta violaverit, ... cum in novissimis coram Deo et omnibus sanctis eius ad examinandum steterimus, ipsum velut inimicum manifeste accusabo: 1206–1218 *Sopron vm. tört.* I p.7. Abbas ... litteras ... attulit et nobis manifeste presentavit: 1239/1399 *PRT* I p.769. Nos igitur diligentem facientes inquisitionem occulte et manifeste super libertate ipsorum ... constitit nobis *etc.*: 1255 *CD Arp. cont.* II p.257. Rei veritatem ab omnibus

nobilibus et ignobilibus ... tacite et manifeste per subtiles inquisitiones scivimus veraciter, quod *etc.*: 1257 *Ibid.* VII p.463. *Andreas et Chama* fecissent proclamari, ... quod quicunque predictam possessionem vellent impedit, ... venirent ad iudicium et proponerent manifeste: 1299 /1367 *Ibid.* X p.356. *Abbas* ipsos ... se in eodem qualibet intromissione et sibi ipsis appropriatione, apperpetuatione prohibuit publice et manifeste coram nobis: 1300 *PRT* II p.347. Qui ... super eos descensus violentos faciunt, vel per alios fieri ... mandant manifeste vel occulte: 1307 *Mon. Str.* II p.571. Cum idem prepositus manifeste ad scitum nobilium ... comitatus ... modo debito et ordine processisset: 1323 *Ibid.* III p.28. Praemissa per fora et loca publica publice et manifeste universis faciatis proclamari: 1400/1558 *Domanovszky, Szep.* p.199. Edicimus statuendo, ... ut ... nullus ... infideles nostros aut proscriptos ... palam vel occulte, publice seu manifeste, directe vel indirecte apud se retinere ... presumat: 1405/p.1526 *DRH* II p.221. Nobilis domina ... Iohannem ... ab ulteriori detentione et conservatione totalium portionum possessionariarum ... prohibuerat et contradixerat publice et manifeste coram nobis: *Form. styli* II,40 (p.177). Malefactores ubicunque in territorio possessionis ipsorum publice et manifeste in locis scelleratis (*sic*) et maleficiis deprehensos in persona detinere et detentos ... penis feriri et necare ... facere valeant: 1516 *Komárom vm. okl.* p.127. **3** Ut in eo semper ... verissima iustitia ... fidelibus tuis ad emendationem iniquorum manifestissime declaretur: *Reg. Var.* p.S,4^{r-v}. Hoc sacramentum ... metas ... manifeste comprobavit: 1238 *CD Arp. cont.* VII p.64. — [80]

1. manifesto, -are **A act.:** **1** *proprie: ostendere, monstrare, revelare — megmutat, bemutat, föltár;* **2** *transl.: explicare, docere, notum facere, patefacere, propalare, promulgare, declarare, palam et publice dicere — átv.: kifejt, megmutat, előad, föltár, megmagyaráz, megismertet, kinyilvánít, kihirdet, nyilvánosan közöl* (**a** *gener.;* **b** *iur.* [**a** *coram iudice declarare, explicare, fere probare, confiteri, profiteri, confirmare, testari — bíróság színe előtt kinyilvánít, kifejt, közöl, csaknem a.m. bevall, megvall, bizonyít, tanúsít;* **β** *de diplomate: confirmare, testari — oklevelekkel kapcsolatban: megerősít, igazol, bizonyít*]). — **B pass. vel refl.:** **1** *apparere, praesentari, oculis alicuius se praeberere, se ostendere, in conspectum prodire, videri — megjelenik, föltűnik, megmutatkozik, látszik* (**a** *gener.;* **b** *iur.:* *coram iudice*); **2** *i.q.* **A 2 b a:** *depon.:* *confiteri, profiteri, confirmare, testari (coram iudice) — a.m.* **A 2 b a:** *bíróság színe előtt kinyilvánít, kifejt, közöl, bevall, megvall, bizonyít, tanúsít;* **3** *patefieri, cognitioni se praeberere, manifestum fieri, cognosci — kiderül, ismertté válik, (meg)ismerszik.*

A 1 Cumque ad singulos sanctus rex divisim accederet, faciem suam eis manifestavit, et in verba benedictionis eos salutavit: *Leg. Emer.* 3 (p.453). Custos ... cogat, quod totam fratrum eleemosynam fideliter manifestent patri custodi: 1499 *Leges eccl.* III p.614. **2 a** Verum Spiritus Sanctus, qui nullum diligit errorem, per Davidicum os aquas a Deo creatas manifestat dicens *etc.*: *GER.* p.35. Quid quidem impietas esset, beatissimus Iudas liquidius manifestavit: *Ibid.* p.120. Quod pater eius caute immo et occulte per rimam parietis sepe prospiciebat, nulli tamen suorum manifestare volebat: *Leg. Emer.* 1 (p.450–451). *Forcos* contra

infideles illos, qui castrum ... oppugnare volebant, fideliter mihi institit, et in super veniens infidelitatem illorum in serie manifestavit: 1162 *Sopron vm. tört.* I p.2. Cum ... Scriptura mercenarium condigna mercede dignum esse manifestet: 1219/1226 *Theiner, Vet. mon.* p.68. Origenes super Cant.: Invocemus Deum, Patrem Verbi, quod nobis manifestet verbum suum sensumque nostrum elevet ad doctrinam Spiritus: *Serm. Quinqueecl.* p.221. Idem comes Ogyoz sue fidelitatis experientiam manifestans dampna non modica in amissione castris sui et destructione possessionum suarum ... est perpessus: 1292 *CD Arp. cont.* XII p.525. Literas ... magister se non habere, sed ubi et apud quem forent eodem litere, auditu percepisse asseruisset, et ... Petro, fratri suo ... redicere seu manifestare assumsisset: 1343 *CD And.* IV p.324. Kusid ... causam, pro qua venerat, manifestavit: *Chron. saec. XIV.* 28 (p.288). Nuncii ... ad eum venerunt, ... et ei omnipotentis Dei iniuriam se ulcisci manifestaverunt: *Ibid.* (V) 139 (p.417). Quia premissa vendicio et emcio possessionaria tempus ... pro exequendo et manifestando iuris regalis maiestatis descriptum dudum transcendisse ... repertum fuisset: 1373 *PRT* X p.570–571. Teneantur illi, qui proscriptioem fecerint, tales malefactores ... iudicibus ... denunciare et per eorum litteras maleficii eorundem seriem continentes manifestare: 1405 *DRH* II p.195. Creator noster, qui gratiam sui Sancti Spiritus misericorditer infudit in vos, misitque vos nomen suum manifestare hominibus: 1445 *TT* 1901 p.163. Scelus matrem non latuit, sed ipsa parcens suae confusione et filiae noluit propalare i.e. manifestare: *Serm. dom.* I p.6. Vos hortamur, ut hoc propositum et hanc voluntatem et ordinationem nostram, quantum magis potestis, celetis et non publicetis, sed secreto vos, ut diximus, praeparetis et hoc consilium nostrum minime manifestetis: 1500 *Dipl. Sáros* p.18. Si quis dominorum ... contra libertatem et commune bonum ... palam, publice et temerarie agere attentaret, talem teneantur ... domini assessores in generali diaeta proxime semper ventura universis ... ex nomine manifestare: *Decr. 1507.* 7. Nec mirum, quod sic homines in insaniam vertantur, dum nihil sciant reticere et stulte loquendo reticenda manifestet: *VALENT. CYB. Laud.* 26. Thesaurarius ... et, si qui forent dissipatores, regiae maiestati, et consiliariis manifestabit, nihilque cuiquam indignum concedet: *Constit. 1526.* 3(3). **b a** Ego, Godefridus abbas ... humiliter adiens censurę regalis presentię magnum fore errorem inter predicta predia manifestavi: 1113 *Dipl. Hung. ant.* I p.392–393. Contigit forte, ut servi regis ex multarum ecclesiarum atque nobilium huius terre hominibus socios sibi vindicare volentes causam suam regi manifestaverint: 1152 *Reg. Arp.* I p.28. Ut ille, cui sors faveret, per divinum iudicium, videlicet per candens ferrum se fuisse iustum vel iniustum manifestaret: 1211 *PRT* I p.622. Qui iidem ... memorati causam ipsorum nobis commiserant exsequendum, acquerendum et decernendum, terminum vero et diem causarum ipsorum nobis non manifestarunt: 1307–1321 *Reg. Slov.* I p.244. **β** Sicut tenor earum *litterarum* insertus praesentibus manifestat: 1287 *Zimmermann, Urkb.* I p.157. Sicut ... instrumenta plenius manifestant: 1294 *Mon. Str.* II p.353. Ladislai regis privilegialis littera ... manifestabat, quod *etc.*: 1408 *Reg. Arp.* II/2–3 p.65. Tertia siquidem ipsarum *litterarum* ... patenter emanata

manifestabat, quod *etc.*: 1485 *TT* 1910 p.417.

B 1 a Nonus toparius, qui omnium lapidum colores manifestatur habere, per quem nihilo minus Dei Filius nobiliter demonstratur: GER. p.100. Sic accipiendum, quia nemini carnaliter conversantium ad vitam carnalem manifestatur invisibilis Deus: *Ibid.* p.113. Miro pietatis Dei munere diu quesitus et non inventus anulus cum ipsa beati viri dextera post translationis eius trienium est manifestatus: HARTV. 26 (p.438). Quod *gaudium* quidem tam immensum extitit, ut in corde totaliter capi non potuit, sed se per suavitatis vocem manifestavit: *Leg. sanct. Hung.* p.30^v. **b** Licet ipsi coram ... palatino in ipsa congregatione surgere et se ratione possessionum suarum manifestare recusaverint: 1351 *Sztáray oklt.* I p.225. **2** Super quod data est sententia tam a consulatu, quam eciam commissariis sue maiestatis, ut ipse in publico manifestetur se ista commississe (*sic*): 1524 *Sopron tört.* I/7 p.128. **3** Quod licet invisibiliter illi soli, qui res novit, antequam fiant, sui que secreti consiliis (*sic*) angelis fuisset cognitum, cuidam tamen magne simplicitatis et innocentie viro ... visibiliter est manifestatum: HARTV. 17 (p.425). Manifestantur (*sc. thesauri sapientiae et scientiae; φανερόνται*) autem cordi secundum proportionem uniuscuiusque per mandata purificationis: CERB. *Max.* IV,70. Sequitur benedictio episcopalis super novum ferrum ad manifestandum verum iudicium preparatum: *Reg. Var.* 389. — [66]

2. manifesto adv. aperte, evidenter, dilucide, clare, manifeste (*vide etiam hoc vocabulum*) — *nyíltan, világosan, egyértelműen, kézzelfoghatóan, nyilvánvalóan.*

Si vero Christum unius dicunt esse naturae et ipsam simplicem esse fatentur (*sc. haeretici*), manifesto ipsum purum Deum esse confitentur (manifesto ... confitentur: ὁμολογήσουσι) et fantasiam inducunt, et sic nec hominem factum aut purum hominem, et hoc secundum Nestorium: CERB. *Ioann.* 3 (p.10–11). — [1]

manifestus, -a, -um (manifestus: 1310 *CD And.* I p.211.) **1** apertus, clarus, evidens, dilucidus, perspicuus, sensibus vel ratione comprehensibilis (*saepius prope idem, quam 2*) — *nyilvánvaló, világos, egyértelmű, érthető, kézzelfogható (gyakran közel áll a 2. jelentéshez)* (**a gener.; b iur. et dipl.:** de diplomatibus documentisque: *argumenta fide digna continens, verus, authenticus* — *hiteles, hitelt érdemlő [okirat]*); **2** publicus, omnibus notus, pervulgatus, de re, quae inter omnes constat — *közismert, nyilvános, köztudott* (**a gener.; b iur.:** decretum vel ius, quod promulgatur declaraturque; **c iur.:** de criminibus vel crimina committentibus: *perspicuus, evidens, notus, deprehensus [in crimine], convictus* [**α** de criminibus; **β** de hominibus]; **d theol. et can.**).

1 a Nam omnia opera Dei non ore, sed opere Deum benedicere apertissime manifestum est: GER. p.60–61. Quia ipse *Christus* narravit, reserati sunt sermones et liber manifestus et omnis homo philosophus factus est: *Ibid.* p.153. *Deus* ea, que futura sunt, spiritu visionis sue manifesta et cognita fidelibus suis ostendit: *Leg. Steph. minor* 5 (p.397). Urgens necessitas et manifesta utilitas exigebat: ROGER. 16 (p.562). Quia ... nobis nulla manifesta fuerat certitudo: 1264/1313 *CD Arp. cont.* VIII p.89. Ad habundantiorem ... cautelam et evidenciam manifestiorem ... archiepiscopo ... probationem duximus indicendam: 1272 *Mon. Str.* I p.596. Quod odii manifesti (P: manifestam) mate-

riam portendit evidenter: SIMON KÉZA 2 (p.142). Prout nobis per relacionem baronum ac nobilium regni nostri extitit manifestum: 1292 *CD Arp. cont.* XII p.530. Unde manifestum est ... Siculos ... ipsam Beatam Virginem Mariam et beatum regem Ladislaum contra ... paganos ... adiuvasse: IOH. O.M. 162 (p.152). Que cunctis cernentibus forent manifesta: 1379 *CD Károlyi* I p.364. Quia ex eorundem *regnicolarum* assertionibus manifestis constitutiones, libertates et ordinationes ... ad utilitatem et bonum statum ipsorum cooperari posse verisimiliter cognovimus: 1440 *DRH* II p.311. Conclamarunt ... futurum e proximo, ni subveniatur, eiusdem civitatis excidium secuturamque exinde Christiane religionis iacturam manifestam: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 5,2. Iudex Comanorum ... ipsos ... iudicatum suo artare et compellere non cessaret ... in ipsorum oppressionem et detrimentum ac libertatis derogamen eorundem manifestum: 1446 *Bártfai, Pest* p.188. Quid manifesta adeo canitis mendacia, vates, / non placet id Phoebos, verum amat ille deus: IAN. PANN. *Epigr.* I,187,1–2 (p.540). Qui ... manifestis indicis toti salutifer orbi apparuit: IOH. VITÉZ *Or.* 4,3. Iohannes de Zthár ... iura possessionaria ... dominae pro se usurpare, cetera vero sua bona sibi occupare niteretur, vel de facto iam occupasset minus debite in maximum praeiudicium iuris eiusdem dominae atque dampnum manifestum: *Form. styli* II,39 (p.175). Noverant omnes Erechthide gentilem suum Erechthe pro salute urbis filias suas ... manifestam in mortem (εις πρόπτον θάνατον) absumpsisse: IAN. PANN. *Ps. Dem.* p.616. Magno et manifesto Christianorum viso periculo sanctitas vestra crebris me et vehementibus ... adhortationibus impulit: 1464 *Matth. epist. Rom.* p.30. Cum ei milites e Brundusio ad Dyrhachium serius transportarentur, clam omnibus exiguum conscendens navigium traicere pelagus tentavit *Caesar*, periclitante porro navi manifestum se gubernator<i fe>cit (ποιήσας ... φανερόν ἑαυτόν) et exclamavit: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.82. Nisi debitor fuerit apertus et manifestus, qui vulgari et materno sermone szembe-való-adós (zembevalo ados: *DRH* III p.283) nuncupatur: *Decr.* 1486. 29(1). Mea iura, quae sine manifesto ecclesiae meae detrimento et praeiudicio cedere cuiquam non possum: PETR. VÁRAD p.226. Sicque non commodum et fructus maiestati suae, sed expensarum duntaxat superflua positio et regnicolis aperta manifesta que seditio exinde reportatur: *Decr.* 1504. 1(3). Nec ... liceat ... ab hac concordia recedere, nisi vel tanta vis belli aut pestilentiae aut manifestus defectus minerarum ... intervenerit: 1526? *Brüsszeli okmt.* I p.29. **b** Nos igitur tam manifestis documentis plus quam ad plenum instructi ... eam *terram* ... monasterio ... duximus adiudicandum: 1240 *PRT* VIII p.286. Transscriptum, cum de ipsius veritate liquido constaret tum per relacionem ... bani, ... qui terras ... presencialiter inspexit, tum eciam per alia experimenta manifesta, reconfirmavimus: 1251/1271 *CD Arp. cont.* XII p.690. **2 a** Ego Guden, ... quicquid secreti thesauri (*sic*) vel manifesti, quod habebam in Poloznic, Sancto Michaeli tribui: 1079–80 *Dipl. Hung. ant.* I p.225. Populus ... miraculum unumquoque (*sic*) laudum clamoribus manifestum facere non cessabat: HARTV. 25 (p.436). Ex Iuda natum fuisse ... Christum manifestum (πρόδηλον) est, ex qua utique tribu nullus altari incensum posuit, quemadmodum dicit Apostolus

(Cf. *Hebr.* 7,13–14): CERB. *Ioann.* 2 (p.8). Quoniam generatio preterit, generatio succedit, manifestum sit tam modernis Christiane religioni obedientibus, quam posteris eorum devotionem imitantibus, quod *etc.*: 1148/1253 *Mon. Budapest* I p.3. Presentibus et posteris volumus fieri manifestum, quod *etc.*: 1228 *CD Arp. cont.* VI p.455. Tam presentis etatis, quam future posteritatis noticie presencium auctoritate volumus fieri manifestum, quod *etc.*: 1231/1397 *Ibid.* XI p.231. Universorum sancte matris ecclesie filiorum noticie insinuacione presencium volumus fieri manifestum, quod *etc.*: 1232 *Mon. Str.* I p.288. Per presens scriptum cunctis nunc et in posterum facimus manifestum, quod *etc.*: 1233 *Reg. Arp.* I p.161. Ut ... solucio pecunie ... apud universos habeatur manifesta, presentes ... concessimus litteras: 1243 *CD Arp. cont.* VII p.141. Fuit tamen omnibus manifestum, quod Ugolinus, Colonicus archiepiscopus pro se ac quibusdem (*sic ed., recte:* quibusdam) suffraganeis suis Venecias miserat pro galeis et fuerunt per regem contra voluntatem eorum ab itinere revocati: ROGER. 14 (p.560). Universitati vestre tenere presencium facimus fieri manifestum, quod *etc.*: 1246/1437 *Haz. oklt.* p.14. In corporalem possessionem eiusdem ville sine contradiccione qualibet nos induci faciendo, quod est tam domino regi, quam capitulo ecclesie nostre ... manifestum: 1252 *Mon. Str.* I p.392. Universorum noticie tenore presentium volumus fieri manifestum, quod *etc.*: 1260 *PRT* II p.310. Banus ... manifestum in ecclesia ... super altare ... prestitit sacramentum: 1272/1274 *CD Arp. cont.* IX p.7. Universorum noticie harum serie volumus fieri manifestum, quod *etc.*: 1274 *Reg. Arp.* II/2–3 p.75. Ad universorum noticiam tenere presencium volumus esse manifestum, quod *etc.*: 1297 *CD Arp. cont.* XII p.611. Ad universorum noticiam harum serie volumus fieri manifestum, quod *etc.*: 1300 *Mon. Str.* II p.482. Nos ... universis Christi fidelibus tam praesentibus, quam futuris manifestum esse volumus salutem adoptando, ad quos praesentis paginae dicta contigerit pervenire, quod *etc.*: 1322/1553 *Schmauk, Suppl.* p.55. Universorum presencium scilicet et posterorum noticie harum serie literarum volumus fieri manifestum, quod *etc.*: 1336 *CD Károlyi* I p.117. <Conclusu>m est in manifesto consilio, quod nulli debet gratia fieri redeundi ad civitatem, qui violenter exit de stuba preconis: 1386–1399 *Fejérpataky, Szám.* p.98. Universorum tam presentium, quam futurorum noticie harum serie volumus fieri manifestum, quod *etc.*: 1409 *Mon. herald.* I p.31. Quippe publicanos graviter et aegre ferimus, non cum manifestas (τὰ ἐμφανῆ) merces excerpunt, sed cum abdita resupinantes in alienis vasis et sarcinis volutantur: IAN. PANN. *Plut. negot.* p.32. **b** Statutum a se decretum manifestum facit (*sc. Stephanus*), in quo scilicet uniuscuiusque contrarium dictavit antidotum: *Leg. Steph. maior* 9 (p.384). **c α** Cum ... manifestam calumpniam ipsorum vidissemus, dampnavimus eosdem: 1226 *PRT* I p.675. Cum Laurentius villicus ... nec non et filius ipsius ... ac Iohannes ... per camerarios nostros ... in manifesto crimine fabricationis false monete deprehensi essent: 1253 *CD Croat.* IV p.539–540. Quamvis ... Quinqueecclesiensis episcopus pro suis manifestis excessibus iam dudum ... esset excommunicatus: 1263 *Mon. Str.* I p.484. *Stephanus* declinantibus a nobis quam pluribus baronibus nostris perfida prevaricacione et prevaricatrice

perfidia non sine manifesto prodicionis vicio in expedicione paulo ante habita contra karissimum patrem nostrum deserentibus castra nostra cum fervore summe devocionis ... nostris adhesit obsequiis: 1265/1270 *CD Arp. cont.* XI p.545. Quod nulla possimus ab eisdem ... auferre racione, nisi in manifesta infidelitate contra domum nostram perpetrata notarentur: 1275 *Ibid.* IX p.128. Quod ... idem *Petrus* pro huiusmodi suis excessibus manifestis et notoriis ordine iudicario (*sic*) convictus per sentenciam ... palatini ... fuisset interemptus: 1279 *Ibid.* p.223. Ad quandam possessionem episcopatus nostri ... venissemus propter depredaciones Nicolai bani ... et comitis Henrici ... ac eorum complicum et sequacium violentos descensus, destrucciones et depredaciones manifestas: 1281/1486 *Ibid.* XII p.336. Pars ... predictum concambium irrationabiliter et voluntarie revocare volens pro manifestissimo vicio calumpnie habeatur pro convicta: 1299 *Ibid.* X p.363. Cum in hoc non videatur carere scrupulo societatis occulte, qui manifesto facinori desineret obviare: 1311 *Mon. Str.* II p.637. Quae possessiones propter notoriam et manifestam infidelitatem ipsorum, quam cum Mattheo ... et cum aliis infidelibus palam et occulte procedendo incurrerunt, ad manus regias extiterunt devolutae: 1320 *Juhász, Tschan.* p.223. *Iohannes* custos in manifestissimam notam infidelitatis contra nostram maiestatem incidit: 1352 *CD And.* V p.542. Ut quia idem Georgius quoddam crimen publicum et manifestum in exustione ... Dominici litterati ... patrasset: 1366 *Komárom vm. okl.* p.12. **β** De manifestis autem furibus et latronibus satisfaccio fieri debeat, prout dictaverit ordo iuris: 1263 *Mon. Str.* I p.486. Cum ... esse videaris suspectus iudex manifestus, et periculosum sit coram suspecto iudice litigare: 1275 *CD Arp. cont.* IX p.122. Pro manifesto calumniatore penitus habeatur contra magistrum Stephanum: 1293 *Ibid.* X p.133. Ex his itaque gravaminibus < ... > et multis coniecturis verisimilibus, quibus ... G. electus deprehenditur non solum esse suspectus, sed et manifestus in gravaminibus illatis et inferendis in regem: 1299 *Mon. Str.* II p.464. Quod nullus prelatorum, baronum, nobilium et regnicolarum ... quoscunque infideles manifestos nostros et corone nostre ac regni nostri, necnon publicos fures, latrones ac malefactores presertim in congregationibus generalibus proscriptos in suis castris, domibus ... retinere, hospitare ... presumat: 1435 *DRH* II p.274. **d** Ne aliquis in mortali peccato occulto vel manifesto existens communicare presumat: *Syn.* 1450. p.7. Peccator est, qui in peccato moratur, aut in peccato notorius est, i.e. manifestus est: *Serm. dom.* I p.2. — [142]

manifidelis vide manufidelis

manile, -is n. *pelvis, labrum* (?) v. *urceus, urceolus* (?), *vas ad manus abluendas aptum, v. confunditur cum 'monile'* (?) — *medence, tál* (?) v. (*kis*) *korsó* (?), v. a 'nyaklanc' *szóval keverték* (?).

Acus duo manilia argentea pulcre deaurata ... abstulit: 1457 *CD Zichy* IX p.596. Item manile conductum ex argento desuper dato (cf. *DI* 47525: et argen<teum> desuper datum [d<aur>atum ?]) perficiatur, et eo redempto eidem (*sc. puellae*) libere praestetur: 1523 *Fabritius, Pemfflinger* p.123. — [2]

maniloquium, -i n. *consilium matutinum eorum, qui munere funguntur in quovis collegio (civitatis)* — *valamely*

(városi) testület reggeli tanácskozása.

Urburarius maniloquius, consiliis, iudiciis, collectis ac aliis civitatum negociis nullatenus se immiscere praesumpmat: 1347 CD Hung. IX/1 p.502. — [1] [Monostori]

maniplus, manipolus vide manipulus

manipula vide manipulus

manipularius, -a, -um ad militem pertinens, qui in manipulo servit — manipulusi, közkatonai.

Marius imperator ... Drusum sororis suae filium tribunum militum a Plotio manipulario milite iure cesum pronunciauit: BONF. Symp. III, 892. — [1] [Hegy]

manipulatio vide munitio

manipulo, -are in acervos, manipulos colligere — kévébe gyűjt.

Quod homines ... magistri Gregorii ... Thomam simul cum frugibus manipulatis in campo repertis ad ... possessionem Crauaryna ... abduxissent: 1374 CD Croat. XV p.52. Ut nullus ... fruges ... sine scitu sui plebani seu decimatoris substituti de agris ... abducere praesumat, sed permittat tamdiu messes falcatas, manipulas et capeciatas in agro persistere, quoad etc.: 1434 Wagner, Anal. p.274. Cum idem iobagio fruges seu blada suas in curru manipulas versus propria deferre habuisset: 1435 CD Zichy VIII p.549. — [3]

manipulus, -i m. (maniplus, manipolus, manipula, manipulum) **A** fascis, merges, acervus, caterva; manus, multitudo, cohors — kéve, köteg, marok, nyaláb; csoport, csapat: **1** de rebus (**a** frumenti, arundinis etc. acervus, caterva, saepe ut mensura voluminis — gabona-, nád- stb. kéve, gyakran mértékegységként is; **b** fasciculus sagittarum); **2** de hominibus: multitudo, caterva (militum), cohors, manus — sokaság, (katonai) csapat, egység. — **B** vestis ecclesiastica, quae et 'sudarium' appellatur, quam in brachio sinistro deferunt sacerdotes — 'sudarium', kékendő, karkendő, karkavető.

A 1 a Inimici eorum cadebant ante eos, sicut manipuli post messorum (cf. Hist. de proeliis Alex. Magni II,16): P. MAG. 44 (p.91). Decimam videlicet decimum cubulum et decimum manipulum dare debeant: 1396 Zsigm. oklt. I,4455. Frugesque et blada in campo in capetiis et manipulis congregata ... sub custodia decimas solvere debentis relinquuntur: 1458 DRH III p.102. Vir Dei ... in agrum tritici descendit et ibi manipulos, quantum potuit, collectos propriis humeris in suum palatium portavit: Leg. sanct. Hung. p.22^v. Quomodo ... idem Iohannes castellanus ... trecentos manipulos arundinum cuiusdam Mathei ... iobagionis intra veras metas eiusdem opidi ... secatos auferri ... fecisset: 1499 DI 20821. **b** Scilurus ... manipulam telorum (δέσμην ἀκοντίων) singulis porrigens hortabatur confringere: IAN.PANN. Plut. dicta p.36. **2** Potens et inpotens divulgantur simul manipulis, moreque arietum preliantes mutuum ad fedus continue simulationis plenam ventilant pompam: GER. p.119. Rex autem et dux ... mane factu ordinauerunt acies suas et plenis manipulis suis universaliter per turmas suas insertis umbonibus obsederunt civitatem: Chron. saec. XIV. 105 (p.370). Obaeratis errata ignosce maniplis: TAUR. Staur. IV,172.

B Altaria hiis decoravimus ornamentis, videlicet ... stolis et manipulis XXX: s.1015/1403 Dipl. Hung. ant. I p.76-77. Tesaurus vero ecclesie sub tali numero conclu-

ditur, scilicet ... camisie III, stole XXVII cum manipulis, cappe XXXIII etc.: s.1086, 1135-1171? Ibid. p.253-254. De ecclesiasticis Sanctę Marię scilicet et Sancti Aniani rebus, quia refundere omnes non potuimus, subscripsimus autem hic: VI planetę et VI albę cum amictis et stolis atque cum manipulis: c.1090 Ibid. p.152. Sunt VIII infule cum stolis manipulisque. Restant VI stole cum eorum manipulis: c.1093 Ibid. p.299. Stole sunt XI, ex his V aurifrisiate, manipuli similiter XI: 1121/1420 Ibid. p.413. Item una alba et duo manipula de rubeo exameto restituta sunt: 1308 CD patr. IV p.117. Tres cingulos, tria manipula, unam crucem processionalem dant partes: 1429 CD Zichy VIII p.375. Manipulum et stola de pretioso et nobili aurifrisio contexta: 1429-1437 TT 1887 p.186. — [32]

manna, -ae f. v. n. indecl. **1** cibus, quo Deus Iudaeos in deserto nutrit — manna, amivel Isten táplálta a zsidókat a sivatagban; **2** cibus spiritualis mysticusque, saepissime de Eucharistia — lelki és misztikus táplálék, leggyakrabban az Oltárszentség kapcsán.

1 Rex Ladislaus implorabat misericordiam Dei, ut qui quondam filios Israhel manna pluens nutrierat, Christianum populum famis inedia non sineret interire: Leg. Lad. 6 (p.520). Rex Ladislaus oravit Dominum, qui manna pavit populum in deserto: Serm. Quinqueecl. p.173. Quo die manna pluit primo Israelitico populo, eodem die verum manna, Christus dominus, qui vivus panis dicitur, natus est visibiliter de virginis utero: Serm. dom. I p.147; hoc loco notiones utraeque apparent. Laus tibi, cunctorum largitor summe bonorum, / quod nos esurie non sinis usque mori. / Pasta fuit manna quondam sic turba fidelis, / dum fugeret Pharias pulverulenta plagas: MART. THYRN. Ad procer. II,351-354. **2** Cui iunctus unctus fruebaris, / osanna, manna, gratularis / imbui divinitus: XIV Dankó, Hymn. p.156. Datum vitae spiritali / manna verius legali: Ibid. p.355. — [8]

mano, -are **A** intrans.: **1** proprie (**a** fluere, [profundi — folyik, patazkik, árad; **b** fere i.q. abundare, abunde fluere — valamitől árad, valamiben bővelkedik); **2** transl. (**a** serpere, dilatari, effluere, diffundi, effundi, pervulgari, percrebrescere — szétárad, elterjed, elharapódzik; **b** originem habere, oriri, nasci — ered, származik; **c** interire, perire, fere i.q. flammis consumi, concremari, comburi — elenyészik, elpusztul, elég; **d** fluere[?], originem habere[?] — folyik[?], ered[?]). — **B** transit.: **1** proprie: aliquod edere, emittere — kibocsát, kiáraszt; **2** transl., pass., de diplomatibus: i.q. edi, promulgari, publicari, vulgari — (okmány, oklevél) származik, kibocsátatik, kiadatik.

A 1 a Christus suis famulis merita ... declarat, nam ex tumba eius (sc. S. Nicolai) oleum manat, cunctosque languidos sanat: C. Alb. p.5^v. Missi ... Arpad ducis ... venientes fluvium Budrug transnataverunt in illo loco, ubi parvus fluvius manans a Saturholmu descendit in Budrug: P.MAG. 15 (p.54-55). Pegasides tenui manant iam gurgite lymphae: IAN.PANN. Paneg. 2,85 (p.67). Non sacer ille liquor divum, qui corpore manat (πέει): Id. Plut. dicta p.44. **b** Multo vaga flumina sanguine manant: TAUR. Staur. III,168. **2 a** Intusque zelo Dei incalcescente pectore liquefactus pietatis adeps foras manare cupit per opera: IOH. VITÉZ Or. 7,81. Dum malum infinitum serpit idque manat in dies latius: GEORG. POLYC. Or. 3. **b** Ma-

nichei ... animas ex Deo quasi ex quodam fonte manare asserunt: GER. p.10. Reponitur vero, quo id intellegatur, a quo omne divinum totius incunctiditatis delectamentum descendit et manat: *Ibid.* p.26. De corde exeunt cogitationes malę (*Matth.* 15,19), quibus dictis Plato philosophus comprobatur stultissimus dicens humana cogitata non de corde, sed de cerebro manare: *Ibid.* p.96. Itaque qui circa id vivunt et cohortantur alteros, ... coniungantur huic, a quo ista manat doctrina: *Ibid.* p.148. Ecce thesaurus, ubi sunt thesauri, nimirum plenitudo Christi, utique Spiritus Sanctus coęqualis sibi et coęternus, a quo divinissimi et invisibiles venti manant, gratiae siquidem spirituales: *Ibid.* p.153. Igitur quia boni quidquid est, conditoris misericordia manat: HARTV. I (p.402). *Platea* veniret usque gurgitem de quodam puteo manantem: 1350 CD *And.* V p.389. Accipiat itaque velim paternitas tua affectum hunc sincero manasse pectore: IOH. VITĒZ *Epist.* 21,5. Ea, ... que arcano principio feruntur, spiritus nominantur, unde et spiraculum a corde vel intrinseco manantem spiritum vocamus: PELB. TEM. *Pom. sanct. aest.* III,E. Humana enim iustitia, nisi a divina manet, ... eam esse iniustitiam summam reor: *Tripert.* praef. p.6. Cum nos in animo nostro saepe revolvissemus considerassemusque ... perturbationes ... ex ea potissimum causa manasse: *Decr. 1514.* praef. p.704. Hic (*sc. in campis Elysiis*) blandi flores semper de gramine manant: MART. THYRN. *Ad procer.* I,371. c Igne fluunt, manant humeri teretesque lacerti: TAUR. *Staur.* IV,288. d Avidas huc pascere venimus aures, / quarum Guarini manat ab ore cibus: IAN. PANN. *Epigr.* I,185,7–8 (p.540). E multis eius agri locis aquae manant calidae, quarum nonnullae humanis aegris corporibus salubres sunt: PETR. RANS. *Epit.Ind.* II,65.

B 1 Lumina vero, de quibus dicitur, omnem irradiant opacitatem omnemque penetrant obscuritatem et caliginem superant universam. Omnem enim claritatem manant et sempiterno habundant lumine: GER. p.90. **2** Quando literae vicariorum dictorum plebanorum in talibus causis manantur seu conficiuntur: *Form. styli* I,89 (p.54). — [34]

manoclus, -i m. fortasse: *opifex, mercenarius, qui operam manuum suarum alicui locat* — *talán: mesterember, kézműves, bérmunkás.*

Dominus Stiborius iussit dare manoclo uno 12 florenos in auro: 1394–1395 Fejérpataky, *Szám.* p.107. — [1]

mansino vide mansiono

mansio, -onis f. (m.) (mansio) **1** *actus v. status manendi, habitandi* — *lak(hat)ás, tartózkodás, maradás*; **2** *locus habitandi, domicilium, habitaculum* — *lak(ó)hely, lakás* (**a** gener; **b** *i.q. domus, aedificium, domicilium* — ház, lakás, épület, lakhely; **c** *i.q. curia; media possessionis pars, ubi et ipse possessor habitat, domicilium possessoris* — [kisnemesi] birtokközpont, üléshely, udvarház; **d** *sepulcrum, locus pro sepultura v. humatione, ubi corpus post mortem situm est* — temet[kez]ési hely, sírhely, végső nyughely; **e** *locus, ubi animus post mortem corporis habitat, caelum, sedes Dei beatorumque* — a lélek halál utáni lakhelye, mennyország, ég); **3** *fundus, area aedium v. domorum, sessio, locus, ubi aedificia possunt construi* — házhely, telek; **4** *qui in una eademque domo habitant, familia, domestici, saepe qui tributum communiter pendunt, saepissime intelligitur una cum domo, interdum praevalet*

notio 'domus, aedificium' (vide 2 b), nonnunquam *i.q. pater familias, hoc tempore masculini generis est* — család, háznép, gyakran adózó egységként is, sokszor a házzal együtt értendő, nemegyszer a 'ház' jelentés az erősebb (lásd 2 b), olykor 'család' értelmében, ilyenkor hímnemű; **5** *possessio, praedium, ager* — (föld)birtok, ingatlan (**a** gener; **b** *praedium agricolae [iobagionis], ager cum instrumentis pertinentiisque, partes quaedam praedii [domus, horti, horrea, stabula etc.] partim in vico vel villa, partim [agri, prata, silvae etc.] extra vicum sunt; primo 'familia cum aedificiis' [vide 4], postea 'domus, aedificia ut partes tributariae', posterius 'praedium, ager etc.'; hae notiones saepe vix possunt distingui* — [jobbágy]telek, parasztgazdaság, melynek egyes részei [ház, kertek, csűrök, istállók stb.] a településen belül, más részei [szántók, rétek, erdők stb.] a helységen kívül találhatók; kezdetben jelentése 'család, háznép az épületekkel együtt' [lásd 4], később 'ház mint adózási egység', aztán 'telek, gazdaság', e jelentéseket gyakran elég nehéz megkülönböztetni).

1 Cum ... regina ... exhibiciones instrumentorum ... ad quindenas reversionis ... regis ... de partibus transmarinis in Budam, locum mansionis sue fiende per comitem Thomam ... mediantibus literis eiusdem comitis Thome prorogare ... precepisset: 1350/1350 CD *And.* V p.387. In ... vicinitate ... Iacobus ... pro curia sue mansionis proprie sibi locum elegisset: 1406 *Zsigm. oklt.* II,4442. Ipsi ... omnia mundi bona ... volentes ... omnibus rebus mundanis ... renunciare seque totum ad Dei servitium exhibendum et salutem animarum ipsorum acquirendum dare et apponere atque in perpetuum Dei servitium ad hospitale ecclesie Sancte Elisabeth ... causa mansionis perpetue conferre ... dedissent: 1525 *Kolozsvár oklt.* p.363–364. **2 a** Adam ... dignitatum sublimitatem perdidit ac mansionem paradisi: *Inst. mor.* praef. p.132. Paradisus erat, fratres, mansio nostra, non ista fovea, sed primi parentis nostri transgressio promeruit nobis hanc mansionem: *c.1200 ÓMO* p.71. Cum ... Scemer ... dedisset ecclesiae Sancti Georgii dusinicum quendam ... Scemer mortuo quidam cognatus eius, nomine Cosma detinebat eum apud se invitum ... Praepositus dusinicum restituit in officium ... mandans eundem dusinico, ut a ... Cosma recedens mansionem sibi secundum arbitrium magistri capellę Sancti Georgii eligeret: *Reg. Var.* 132. Iuxta fossam infra et supra fundum, ubi Anias ... mansionem habuerat, sunt due mete: 1262/1275 *Reg. Arp.* II/2–3 p.138. Volumus ... tributarium sancte Strigoniensis ecclesie locum suum et mansionem habere in telonio Iauriensi: 1288 *Mon. Str.* II p.230. Quod nullus extraneus, ... qui cum eis ibidem Modre residere non vult seu commorari, nullam domum in medio ipsorum debeat emere seu comparare, nisi talis emens cum eis in ipso opido Modra personalem voluerit habere mansionem: 1404/1406 Wenzel, *Stibor* p.124. Illi iobagiones ... Georgii, ... quos videlicet ipse per vigorem litterarum ... regis ad pristinam eorum mansionem domum duxisset, tunc, dum recessissent, illegitime et minus iuste recessissent et idem Georgius eosdem suos iobagiones domum legitime et iuste duxisset: 1406 *Zsigm. oklt.* II,5090. In desertis sessionibus autem in prima Gerrech et in secunda Michael Ihy alias mansiones fecissent speciales: *Form. styli* II,205 (p.275). *Populus Venetorum* ob metum Atile propriis sedibus derelictis in

quandam insulam ... intraverunt, et cum nec ibi tutam sibi mansionem esse arbitrarentur, rursus navibus oneratis se ad insulam, que Rivus Altus dicebatur, transtulerunt: IOH. THURÓCZ 174 (p.52). Qualiter nos ... regem ... huc Budam, in sedem videlicet et mansionem regiam feliciter locavimus: 1490 Kovachich, *Vestigia* p.411. Etsi non alibi, vel in Turcia meliorem sibi mansionem reperturos arbitrantur: PETR. VÁRAD p.121. Nihil carnale gestiunt, qui volunt in caelestibus habere mansionem (cf. *Iacobus de Voragine: Legenda aurea, V: De Sancto Thoma apostolo 3, p.36 [ed. Graesse]: Ignoras, quod nihil carnale, nihil terrenum gestiunt, qui cupiunt habere in coelestibus potestatem?*): *Serm. dom.* I p.4. Maiestas tamen regia non conferat huiusmodi bona aliis, nisi Siculis et qui inter eos mansionem faciunt: 1499 *Stat. Transsylv.* p.11. **b** De incendiis mansionum. Si quis per inimicicias alterius edificia igne cremaverit, ... edificia restituat: *Decr. c.1010. 32.* Villa Zaarberin cum LIII^{or} mansionibus (cf. 1018 *Dipl. Hung. ant. I p.85: καπνοῦς*): 1109 *Dipl. Hung. ant. I p.366.* Comes *Benedictus* palacium suum ... simul cum aliis mansionibus et areis curiarum pertinentibus ad idem palacium monasterio ... legavit: 1291 *Mon. Str. II p.285.* De hereditatibus in civitate Rodna sitis, scilicet mansionem supra dicti palatii, quo ipse comes Nycolaus moratur, vel aliarum domorum, tabernarum, ... comes Nycolaus et sui pueri medietatem et pueri comitis Benuchs aliam partem mediam reservabunt: 1296–1313 Zimmermann, *Urk.* I p.204. Mandamus, quatenus quilibet vestrum domos et mansiones in predicto castro habentes ad easdem se transferre et in eisdem commorari debeant, qui vero ex vobis in ipso castro domos non haberent, iuxta possibilitatem eorum in dicto castro domos et mansiones emere vel edificare procurent ad residendum in eisdem: 1353 *Sopron tört. I/1 p.101.* *Petrus* consortes, castra abstulit / hiis et aperte retulit, / in regno si proficeret, / quod Ungaros eiceret / a cunctis mansionibus / atque possessionibus: MÜGELN 32 (p.259). Una recta et coequalis pars a propria domo seu mansione ... Michaelis ... simul cum domibus scilicet seu mansionibus fratrum patruelium, seu condivisionalium eiusdem Michaelis, seu iobagionum eorum, ... quatuor loca iobagionalia ... cessissent ipsi Michaeli: 1390/1447 Bártfai, *Pest* p.102–103. *Ladislaus et Andreas* tres mansiones (*sic*) in ipsa particula terre construi et edificari fecissent: 1402 *Zsigm. oklt. II, 1726.* Qui homines ... habitacula, ... domos ac alia edificia, nec non mansiones in eadem fecerint: 1478 Teleki, *Hunyadiak XII p.56.* *Ioannes, qui ecclesiae Varadinensi praesidet* struit Varadini arcem inexpugnabilem, cuius ingens murus turresque et idoneae tanto operi mansiones satis plane ostendunt magnitudinem animi conditoris: PETR. RANS. *Epit. Ind. II, 97.* Domine Elene nil amplius, quam tantummodo locus mansionis competens et insuper ius suum dotalicium per ... Iohannem ... dari ... debeat: 1490 *Podmaniczky oklt. I p.207.* **c** Domina et filius suos Bugud tenentur cum utili sessione mansionis et feneti iuxta quantitatem valoris terre unius aratri curriculo (*vel: circulo*) metarum distinguere (*sc. terram*): 1263 *CD Arp. cont. III p.72.* Sicut mete discernuntur, mansionem comes Ipolitus, que est in Ylia, possidebit, mansionem seu locum cum loco Endere habebunt Leustachus et Stephanus: 1265 *CD Arp. cont. III p.127.* Qui quindecim iugera continenter sub eadem me-

ta usque mansiones seu curias Budulo et fratrum suorum ... dedissent: 1309 *Mon. Str. II p.615.* Marcus ... cum ceteris amicis suis ... solum in eorum mansionibus, residenciam in qua habent, iobagiones et homines locare et non amplius tenebuntur: 1335 *Sopron tört. I/1 p.66.* Symon in ... Poufalua mansionem ac residenciam faciebat personalem: 1366 *Haz. oklt. p.281.* **d** Comes *Machya* et ... consors eius ... ecclesiam Beati Michaelis Archangeli de Castro Ferreo in vita et in morte sibi adoptarunt in patronam in ulnis eiusdem sancte ecclesie usque novissimam tubam corporibus eorum sepulturam seu mansionem eligendo: 1298 *CD Arp. cont. XII p.627.* **e** O vere felicem Stephanum, qui ut æternam mansionem edificatam haberet in cælis, se ipsum Domino habitaculum preparabat in terris: *Leg. Steph. minor 4* (p.396–397). Quibus, fratres, parata est illa celestis mansio, optime nostis: c. 1200 *ÓMO p.72.* **3** Terram ... monasterio Sancte Crucis, abbati et conventui donavimus, ut sibi in ipsa terra mansionem monasticam ad nutrienda animalia, prout ipsorum facultas hoc elaborare ad omne ipsorum beneplacitum valebit, sive villam in ea ad votum construendo, aut vineta pro se ipsis vel pro ipsorum hominibus plantando, et omnem utilitatem ipsorum exercendo plenariam habeant potestatem: 1217 *Urk. Heiligenkreuz I p.51.* *Thomas comes* in villa Poucha habet partem terre ad quindecim aratra cum silvis, pratis et fenetis, cum vineis et cum mansionibus domorum. In Hercky habet septuaginta iugera, et quod vulgo dicitur fener ad sex mansiones domorum: 1230/1231 *CD Arp. cont. XI p.227.* **4** Quorum omnium, militum videlicet, ministrorum et ceterorum cuiusque ordinis mancipiorum loca, locorum nomina et numerus in presenti privilegio continentur, mansiones MCXVI, que simul adunate faciunt villas XLI: s. 1015/1403 *Dipl. Hung. ant. I p.73.* Hec autem felix providencia regis Ladizlai ... monasterio contulit: mansiones CC, que faciunt quinque predia: *Ibid. p.78.* Sunt igitur aratra XX cum LX mansionibus, vinitores cum vineis XX *etc.*: 1055 *Ibid. p.151.* Aratrum unum ibi arat abbati et sex mansiones operarii sunt balneorum: 1061/1432 *Ibid. p.172.* Triginta mansiones et unam uxori meae contradidi, viginti duae de his praedictum tributum dominae suae praebeant, sex domus operarii sunt: *Ibid.* In eadem ... possessione habentur septem aratra ad abbatem pertinentia, sedecim mansiones aratorum, quindecim ministrorum, viginti quatuor domus vinitorum, tornator unus *etc.*: *Ibid.* Octo ... mansiones vinitorum, quae ibi commorantur, post transitum comitissae cedant in ius Alexii: *Ibid.* Ego Guden, ... quod habebam in Poloznic, Sancto Michaeli tribui, ... preter id quinque mansiones servorum: 1079–80 *Ibid. p.225.* Nemka ... dedit omnia sua Sancto Mauricio sibi que servantibus in predio, quod vocatur Sar: XL porcos, ... VII aratra bovum cum XIII mansionibus, nomina quorum hæc sunt: Belta, Buca, Ernel, Damianus, Iohannes *etc.*: s. 1086, 1135–1171? *Ibid. p.254.* In predio, quod vulgo dicitur Ernel, dedit III mansiones, quarum numeri (*sic, recte: nomina*) hæc sunt: Wazil cum uxore et filio duabusque filiabus *etc.*: *Ibid.* Tributarii sunt VIII mansiones, ad dandum vinum per annum unusquisque cum L ydriis et sint vicales cum equis per menses, quorum nomina hæc sunt: Pozman cum filio suo Milozt *etc.*: *Ibid.* CXXXI mansiones ministrorum ad omnia genera operum debite, preter vineas

et athra (*sic, recte*: aratra), CXL familie servorum, XXX mansus piscatorum *etc.*: c.1093 *Ibid.* p.301. Est unus locus, ubi dedit rex L ductores navium X mansiones, regalis pristaldus quarum Kuca: *Ibid.* Villam Zamtou ... dedit ... Sanctus Stephanus cum triginta mansionibus (*cf.* φαμίλιας; 1018 *Dipl. Hung. ant. I p.85*); 1109 *Ibid.* p.366. Ego Stephanus ... rex ... precepi reddi omnem posteritatem decem mansionum: 1118/1373 *Ibid.* p.405. Rex ... Deo et Beato Mauricio XX-ti IIII-or mansiones dedit, qui quatuor vicibus per annum sal deferrent (*cf. ibid. p.271 [s.1086, 1135–1171? Dipl. Hung. ant. I p.255]*): Dedi XXIII mansiones cum salifodio et cum tribus navibus, ut ipsimet lapides salis efodiant, fossatosque deferant III^{bus} vicibus per annum sine omni tributo, quorum nomina hec sunt: Jan, Paulus, Martinus *etc. et inferius*: Quidam diabolico instinctu voluerunt predictas familias a servicio supradicte ecclesie subtrahere): c.1131 *PRT VIII p.272*. In ultrasilvanis partibus sunt mansiones, que sal dare debent ... Nomina autem mansionum sunt: Wosas, Martin *etc.*: 1138/1329 *Mon. Str. I p.94*. In villa Cuppan sunt III mansiones, qui parant lagenas, Lonpu, Wolsu et frater suus: *Ibid.* p.95. Monasterio ... predium Mura ... ordinavi cum duobus aratris et novem mansionibus, quarum nomina hec sunt: Hartuigic cum filiis suis absque uxore *etc.*: 1141–1146 *MKsz 1892–1893 p.18*. Ego Forcos ... predium meum ... dedi monasterio ... cum XVI mansionibus libertinorum et terram ad XII aratra, quorum nomina sunt: Zombot, Penassa, Michael *etc. (cf. inferius*: Item predium Edeci ... monasterio dedi cum duobus aratris boum et quatuor familias servorum, scilicet Fetyk, Zerechen *etc.*): c.1165 *Mon. Str. I p.118*. Ego Fulcumarus comes ... dedi ecclesie ... predium ... cum duobus aratris et quatuor mansionibus cum filiis et filiabus, quorum nomina hec sunt: Berges cum filio *etc.*; (*cf. s.1171/1334 PRT VIII p.275*: Predium Plan, quod dedit Fulcumar comes, ... quatuor mansiones cum familiis, quorum nomina hec sunt: Berkes cum filio suo *etc.*): 1181 *PRT VIII p.277*. Item *dedi* aliud predium Meretha, cum duobus aratris et cum duabus mansionibus, quorum (Györffy, *Chartae p.82*: quarum) nomina hec sunt: Nicolaus et alter Vendeg: *Ibid.* Sunt autem in Luchman tredecim mansiones, quorum unus est Thomas comes filius Symum, liberorum vduornicorum, servientes regi in libertate liberorum vduornicorum: 1186/1265 *CD Arp. cont. VI p.164*. Dedit etiam ibidem duas mansiones ad celebrandum annuales exequias, nomen uni Cobov, uxori sue Chunus, ... nomen alteri Caraz, uxori eius Buna: 1199 *CD patr. V p.2*. Quod ... dusinici manere circa predictam ecclesiam deberent et annuatim ... servirent ... cum trienni bove, centum panibus, XII idris cervisie et singule mansiones singulas missas celebrari facere tenerentur: *Reg. Var. 350*. Quod cum ... rex Hemericus ... VII mansiones civilium de iurisdictione castri Golgoucensis exemptos ... ecclesie Beati Adalberti perpetuo contulisset: 1209 *Mon. Str. I p.194*. Quod ... comes decem mansiones habitantes in territorio Poloznuk ad castrum Zala pertinentes cum terris eorundem et vineis ... ecclesie contulit: 1217/1229 *Reg. Arp. I p.105*. Cum ... rex ... villam Turdos ad castrum Kracov prius pertinentem et mansiones hominum cum omnibus eorundem successoribus in ea commorantes pro extrahendis marmoribus sancte Strigo-

niensi ecclesie contulisset: 1217 *Mon. Str. I p.216*. Cum homines ecclesie Beati Martini, scilicet XXX.II. mansiones servorum de villa Zurunca, qui ex debito servitutis porcos pascere tenentur, ab officio eiusdem ecclesie ... contumaciter se retraxissent: 1219/1229 *PRT I p.645–646*. In die consecrationis ecclesie triginta mansiones udvornicorum dare promisimus: 1225 *Ibid.* p.671. Quod ... mansiones ad piscationes tenerentur faciendas et custodiendas: *Ibid.* Una quelibet mansio tenetur in suo curru et animali portare tunellam vini: 1226? *Ibid.* p.679. Concessimus ... quatuor mansiones castrensi in predio eorundem ... commorantes et ad comitatum Torda spectantes, scilicet Bicca et Nel cum aliis duobus sociis eorum, ut ... ecclesie secundum suam libertatem servirent: 1227 *Mon. Str. I p.265*. Super eandem terram sunt sex mansiones piscatorum castri, ... qui terram non habent, nec quantum curia et domus ipsorum possunt occupare: 1232 *CD Arp. cont. VI p.505*. Quod servientes equestres teneantur per singulas mansiones et non in capita una die metere: 1233 *PRT I p.720*. Quod ... abbas fabros, pelliparios, cocos, pistores, sutores, cubicularios vel mansiones eorum non compellat, donec exercent suum debitum officium: *Ibid.* Quod VI (sex) mansiones odvornicorum de villa Torian date a sancto rege ... monasterio, quas abbas fecerat aratores, restituantur officio odvornicorum, si voluerint: *Ibid.* p.721. Qui vduornici insimul faciunt LVI mansiones preter juvenes et parvulos: c.1237? *Ibid.* I p.772. Cum quidam de populis ecclesie Sancti Martini, ... sedecim videlicet mansiones cum filiis et cognatis eorum, quorum nomina sunt hec, ... se ab ipsa ecclesia alienassent: 1237 *Ibid.* p.752. Quod quinque mansiones hominum ... terram per se non haberent, sed ex proprio labore manuum suarum degerent: 1238? *Ibid.* p.760. Si autem morte fierent occupate et deficerent, non plures preter quinque mansiones illuc possent adduci et collocari in ipsa villa per abbatem Sancti Martini: *Ibid.* p.761. Pro commutacione ... Chertu ac cognatorum ipsius totidem mansiones castrensi a castro Albensi exceptas in officium precorum equitum duximus substituendos (*sic*): 1239 *CD Arp. cont. VII p.68*. Comiti ... quandam terram, ... in qua quatuor mansiones vduornicorum nostrorum et quatuor thauarnici nostri residebant, ... tradidimus: 1249 *Mon. Str. I p.379*. Quod ... abbas Sancti Martini in ... villa Faiz quinque mansiones iobagionum habebit ... Abbas ... Symigiensis in illis quinque mansionibus ratione terre fructuum perceptorum et percipiendorum nullam sibi iurisdictionem penitus vendicabit, sed abbati Sancti Martini servient ... Existentibus illis quinque mansionibus vel eisdem deficientibus abbas ... vel officiales eiusdem de terra ipsa locare aliis non poterunt ad culturam, sed de fructibus et utilitate ipse quinque mansiones vel superexistentes pauciores utentur modo superius memorato: 1258 *CD Arp. cont. VII p.381*. In qua terra quinque mansiones de populis nostris ... resident: 1263 *Ibid.* XI p.498. Contulimus ... monasterio quandam terram wdwarnicorum nostrorum, Agar nominatam, cum quinque mansionibus super eandem residentibus: 1264/1466 *Mon. Str. I p.512*. Terram comiti Bodou ... dedimus, ... precipientes nihilominus comiti Stephano, quod de ipsa terra castrensi sex mansionum tantam assignaret porcionem, de qua se possent comode sustentare, qui nobis ... rescripsit, quod

de ipsa terra ... tantam dictis castrensibus assignavit portionem, quod non solum sex mansionum, sed etiam viginti mansiones se tenere et comode possunt sustentare: 1269/1410 *CD Arp. cont.* VIII p.227. Ut annuatim singule mansiones locum nominatum inhabitantes tertium medium pondus nobis solvere teneantur: 1270 *Mon. Arp.* p.520. *Nicolaus* dabit pro eisdem novem capitibus servorum duas mansiones libertinorum cum filiis suis, videlicet Gregorium et Gurk, etsi iidem duo libertini cum filiis complere numerum novem capitum suorum (*sic, recte: servorum*) non possent, extunc complebit idem *Nicolaus* in pecunia: 1272/1274 *CD Arp. cont.* IX p.8. Capitulum ... in quodam predio suo ... quinque mansiones *udvornicorum* cum terris suis de propria conditione sua indebite alienando ad serviendum ecclesie ... compulisset: 1272 *Reg. Arp.* II/1 p.153. In ... villa *Chu* sunt in terra regionali loca quatuor curiarum, in quorum duobus due resident mansiones, duo vero loca sunt vacua: 1274 *CD Arp. cont.* IX p.91. Et si que parcium iobagiones alterius partis detineret, vel de villa eius recedentes ad suam villam quocumque modo reciperet, pro singulis mansionibus iobagionum sive detentis, sive receptis in villam suam decem marcas solvere teneatur: 1279/? *Ibid.* XII p.268. Universi populi de *Tusnad* ... villam suam (*sc. episcopi Transsilvani*) *Gyovd* vocatam destruxissent et omnes iobagiones suos cum edificiis eorumdem, videlicet triginta mansiones in ipsam villam *Tusnad* transtulissent: 1281/1282 *CD Károlyi* I p.11. Singule mansiones fraborum, sutorum et aliorum operariorum, qui suas fenestras habent, in quolibet sabbato dimidium frisaticum debent: 1288 *Mon. Str.* II p.239. Statuerunt ipsam terram ... filiis *Ibed*, ... super qua due mansiones fuerant invente: 1291 *CD Arp. cont.* X p.14. Ut in quibusdam terris ... capituli ... sexaginta mansiones *Olacorum* libere et secure valeant commorari: 1293/1313 *Ibid.* V p.82. Duas partes *Bogus* et alii ... cum novem mansionibus integram (*sic, recte: integram*) sessionem habentibus ac cum curia ... necnon sex domos ... statuissent (*cf. superius: medietatem ... possessionis ... cum sedecim iobagionibus integras sessiones habentibus ... preposito ... statuissent*): 1347 *Dipl. Hont* p.159. Quod cum quidam de populis ecclesie Sancti Martini de *Sacro Monte Pannonie*, sedecim videlicet mansiones cum filiis et cognatis eorum ... se ab ipsa ecclesia alienassent: 1356 *CD Arp. cont.* XI p.293. In villa *Arach* septem mansiones, *Anianum* scilicet, *Tobyam*, *Peturke*, *Mychaelem*, *Nymige*, *Symonem* et *Gehune* *contulimus*: 1373 *PRT X* p.569. Duodecim mansiones iobagionales cum domibus et edificiis convenientibus pro ipsorum iobagionum mansionibus adducere et collocare debent: 1406/*XV Zsigm. oklt.* II,4506. 5 a Haec sunt autem predia et mansiones ceteraque mobilia eiusdem sancte Dei ecclesie: c.1093 *Dipl. Hung. ant.* I p.300. *Terminus* venit ... ad ... villam *Zeules*, ubi separat XV mansiones ... monasterii de *Tychon*: s.1093/1399 *Ibid.* I p.282. Quamobrem non incredibile videtur, si etiam ad illam partem vestram suis et suorum mansionibus vicinam aliquorum forte familiarium eiusdem incursus sese protenderint: *IOH. VITÉZ Epist. var.* 7,3. Et evocationis et insinuationis seriem cum propriis et possessionum attestancium ac evocatorum, insinuatorum et statui commissorum nominibus, ignobiliumque conditionibus et mansionibus ... fideliter rescribatis: 1489

Héderváry oklt. I p.462. b Vinee, mansiones, terre a regibus quibuslibet date perseveranter his, quibus dabantur, permaneant: *Decr. a.1104.* 17. Prepositus habebit ante ecclesiam Sancti Mauricii duas mansiones et duas plateas ad duo molendina edificanda et duas mansiones in longum ripe: 1230 *Mon. Str.* I p.273. Item in villa *Movrouch* *Nicholaus* dedit eidem ecclesie unam mansionem cum omnibus pertinentiis suis: 1237 *CD Arp. cont.* II p.75. Ut iidem homines annis singulis de singulis mansionibus quinquaginta cubulos vini archiepiscopo *Strigoniensi* dare teneantur: 1237 *Mon. Str.* I p.322. Cives nec in exercitum, cui rex personaliter non interfuerit, venire compellantur, et de centum mansionibus unum militem omnibus necessariis militaribus honestissime preparatum mittere teneantur: 1238 *CD Slov.* II p.31. Quod ... *Iacobus* ... et quidam alii quasdam terras et iura in possessione *Gunyeu* vocata cum mansionibus, insulis et piscaturis ... aliisque utilitatibus suis ... indebite usurpare et pro se occupare niterentur: s.1239 *PRT I* p.799. Ut nobis expeditionis nostre tempore militem unum ... ex centum mansionibus mittere teneantur *hospites*: 1240/1253 *CD Arp. cont.* VII p.103. Illi (*sc. populi de Razwag*) respondentes non ad iustarum decimarum, sed ad binarum solummodo capeciarum de qualibet mansione solutionem annuatim se debere teneri unanimiter affirmarunt: 1245 *Ibid.* p.199. Ut annuatim monasterio duo pondera mansio quilibet teneatur: 1247 *Mon. Str.* I p.364. *Hospites* nostri de *Schena* de singulis mansionibus suis eundem censum nobis solvere tenebuntur per omnia, quem sepe dicti populi de *Kassa* de suis mansionibus nobis solvere annis singulis consueverunt: 1249 *CD Arp. cont.* VII p.281. *Vinitores* ... de singulis mansionibus pro decimis singulas binas capetias persolvent: 1255 *PRT II* p.293. Quod quilibet mansio singulis annis singula duo pondera ... pro terraggio solvere teneantur: 1261/1291 *CD Arp. cont.* VIII p.5-6. Singule triginta mansiones debent ... dare unum porcum: 1265/1270 *Ibid.* XI p.500. Rex ... ordinavit et statuit, ut exceptis ... personis duodecim ... omnes reliqui ... per singulas mansiones singulis annis dimidium fertonem ... abbati solvant: 1267 *PRT X* p.528-529. Cum ... praepositus ad solvendum sibi et successoribus suis de singulis quinquaginta mansionibus parochianorum ad dictas ecclesias et plebanias spectantium singulis annis unam marcam argenti ratione decimarum sive census compelli per nos, plebanos peteret: 1268/1427 *Schmauk, Suppl.* p.225. Abbas monasterii Sancti Benedicti ... nobis ... significare curavit, quod ... archiepiscopus ... plurimas possessiones et possessionarium (*sic*) porciones ... monasterii ... potencialiter occupasset, de quibus quasdam restituisset, quasdam vero, videlicet decem mansiones nautarum in superiori parte possessionis *Kakat* vocate cum terris trium aratorum mensure regalis ad easdem mansiones pertinentibus ... detinuisset: 1268-1272 *Mon. Str.* I p.612-613. Abbas et conventus ... concesserunt, ... ut idem *Nemvog* et eius socii ... a singulis suis mansionibus singulis annis ... singula septem pondera ... monasterio solvere teneantur: 1269/1397 *PRT X* p.531. *Populi monasterii* pro prefatis serviciis suis de cetero per annos singulos septem singula pondera stateralis argenti nobis ... per singulas mansiones solvere teneantur: 1270 *Ibid.* p.533. Ordinavimus, ut ... de mansionem

qualibet unum pondus auri ratione terragii nobis dare et solvere teneantur: 1270/1281 *Reg. Arp.* II/1 p.61. Quod quinquaginta iugera terre arabilis ad quamlibet mansionem condonando et pratam sylvamque eisdem *hospitibus* sufficientem et rivulum eundem ... possint libere piscari: 1273 *CD Arp. cont.* IV p.32. Duo pondera scilicet annuatim pro terragio, unum pondus pro munere et descensu de singulis mansionibus solvere tenebuntur: 1275 Solymosi, *Hospes* p.67. Que *exactio* per nos vel comitem Borsiensem ... ad numerum mansionum ville eiusdem vel alio modo indicta fuerit, quocunque nomine censeatur: 1279 *CD Arp. cont.* XII p.259. Primo in festo Beati Martini de qualibet curia dabunt unum pullum et unum panem, et una mansio dimidiam sarlatam de avena: 1279 *Ibid.* p.273. Disposuimus monasterio nostro in Churna per singulas possessiones nostras et villas ac legavimus singulas mansiones, in quibusdam duas, cum suis utilitatibus et debitis, prout nobis solvere continentur tam in solidis debitis, quam in procuracionibus exhibendis: 1280/1350 *Haz. oklt.* p.88. Ut ... ville preter duas mansiones vacuas, que in villa Dragul invente fuerunt, habitatoribus plene essent et populis constitutis in eis cum eorum bonis et rebus: 1288 *CD Arp. cont.* IX p.573. Cum nos collectam unius fertonis de singulis mansionibus populorum ad monasterium de Lelez pertinencium Stephano et Paulo ... contulerimus: 1290 *Ibid.* p.549. Quod ... in villa ... Sumus ipsis quinque fratribus cuilibet decem mansiones equaliter dividende cessissent: 1291 *Ibid.* X p.71. Hospites ... per singulas mansiones lyhyniorum quolibet anno dabunt duas gallinas: 1292 *Mon. Str.* II p.314. Et nihilominus, si qui eandem non assumpserint moneant, ad collectam dimidii fertonis per singulas mansiones suae possessionis teneantur: *Decr.* 1298. 39. *Meta* unam particulam ville ... octo curias et octo mansiones contingentem ... separat: 1309 *Mon. Str.* II p.604. Populi ... comitis, ... qui colerent ... particulam terre trecentorum iugerum, singulis annis ... de singulis mansionibus seu curiis singulas galinas et singulas duas tortas ... abati et conventui dare ... tenerentur: [1314], 1382 *Reg. Slov.* I p.505. Quod ... Iacobus et Thomas ... de ipsa possessione ipsorum ... dedissent septem sessiones mansionum cum terris arabilibus, silvis et aliis pertinentiis ad eandem Laurencio et Geud: 1322 *Mon. Str.* III p.12. Quod de singulis quinquaginta mansionibus unam marcam fini argenti cum pondere Strigoniensi nobis ... annis singulis dare ... teneatur (*sc. plebanus*): 1324 *Ibid.* p.54. Utpote quivis lyhynus vel de qualibet mansione integra et lyhynio annuatim viginti quatuor grossos iidem solvere debebant: 1330 *Illava okmt.* p.26. Nomina ... pro parte ... filiorum Iohannis ... hec essent: ... hospites ... liberas mansiones seu loca sessionalia in ipsa villa habentes: 1348 *CD Zichy* II p.337-338. Quod *Ladislaus* in singulis dictis duodecim possessionibus suis singulas dimidias curias seu mansiones, vulgo teluk dictas, pro habitatione hospitum et iobagionum ... nobilis puella contulisset: 1358 *Sztáray oklt.* I p.301. Quod ipsi ... accessissent ad faciem possessionis ... et eandem vicinis et commetaneis suis legitime convocatis in locis sessionalibus, in quibus triginta septem mansiones populosae repertae fuissent, visis et circumspectis quibuslibet utilitatibus earundem in tres divisissent partes: 1372 *Bánffy*

oklt. I p.311. Quod ... abbas tres sessiones seu mansiones iobagionum in ... Arach habitas ... Nicolao et suis fratribus remisisset: 1373 *PRT X* p.574. Quod in Aswan media mansio deserta, quantum cui parti ad suam porcionem detinerit, similiter ad communem usum commississent possidere: 1373 *CD Zichy* III p.513. In qua ... terra litigiosa novem mansiones hospitibus decoratas ... reperissent: 1373 *Sztáray oklt.* I p.402. Quod quicunque libere conditionis homines ... tribus annis pro terragio nichil solverent, quarto autem anno de singulis mansionibus duo pondera annuatim pro terragio domino terre dare tenerentur: 1390 *Reg. Arp.* II/1 p.33. Quod ... in facie eiusdem *possessionis* viginti octo mansiones populosas ... reperissent: 1391 *Temes okl.* p.206. Quadraginta novem mansiones populosas et unum fundum quartalem necnon quinque mansiones habitatoribus destitutas reperissent. *Inferius*: Mansiones iobagionales populosas viginti unam, vacuas vero sessiones novem ibidem ... reperissent: 1402 *Zsigm. oklt.* II,1625. Quatraginta octo portas lihinatorum octo mansiones integras in se continentes *invenierunt*: 1405 *Ibid.* II,4252. Quod ... filii Ladislai ... terras ... ad singulas mansiones iobagionales divisissent: 1458 *DI 15 295*. — [272]

mansionalis, -e *ad inquilinum, colonum, rusticum, agricolam pertinens* — *zseller-, paraszt-*.

Ibidem, in eadem Saah tres fundi seu loci mansionales vulgo selnerhel vocate (*sic*) agris et terris arabilibus ac fenilibus usualibus carentes, vicinatim existentes magistro Iohanni ac quinque loci mansionales similiter selnerhel nominate (*sic*), unus scilicet intra et quatuor extra portam eiusdem possessionis Saah vocate magistro Nicolao cessissent: 1365/1378 *DI 49 723*. — [2]

mansionarius, -a, -um *A adi. eccl.: pertinet ad personam ecclesiasticam, quae dono donationeque fruitur, praebendarius* — *javadalmas egyházi személyre vonatkozó, adományélvezőt illető*. — **B subst. m.:** **1** *incola, habitator* — *lakó, lakos*; **2** *inquilinus, colonus, qui ratione habitationis domiciliique censum tributumque domino suo persolvit* — *földbérő, aki a lakhatás fejében adót fizet*; **3** *eccl.: praebendarius, persona ecclesiastica, quae pro muneribus officisque suis donatione donoque fruitur* — *javadalmas, adományélvező egyházi személy*.

A Cum in ecclesia nostra ... mansionariorum seu praebendariorum sacerdotum esset raritas seu defectus: 1287 *CD Croat.* VI p.597.

B 1 De censu, quem mansionarii sive incolae praefatae haereditatis nostrae tenebantur solvere, scilicet de quolibet manso octo scotos usualis argenti, ... ipsa et maritus eius sextum denarium recipient pleno iure: 1303 Schmauk, *Suppl.* p.23-24. **2** Tradidi ergo quatuor hominum capita simul cum vinea et molendino, scilicet Burd ad eandem vineam excolendam et Scipched ad molendinum cum sua uxore Scinissa et Mulund ad opus mansionarii et cortinam optimam: 1116-1131 *Dipl. Hung. ant.* I p.423. Iidem cives ... ordinamenta nostra temere contempnentes ... iobagiones, populos, mansos et mansionarios ... archiepiscopi ... incarcerantes et captivis vinculis mancipantes ... ad speciale mandatum nostrum de suis demum relaxavere vinculis et carcere, quo tenebant: 1294 *Mon. Str.* II p.356. **3** Capellarum altarium rectores, sacerdotes chori, alias assisi seu mansionarii dicuntur, et ex diffinitione no-

minum eorum presentes et coadiutores nostri esse debent: *Várad stat.* I,39 (p.75). — [5]

mansionativus, -a, -um fortasse derivatur ex *mansionarius*? i.q. ad inquilinum pertinens? — bérlői, bérlőre vonatkozó?

Ego, Thomas ... nunc ducens vitam mansionativam in possessione Sylvas vocata ... fateor et recognosco, quod etc.: 1426 CD *Zichy VIII* p.260. — [1]

mansiono, -are (mansino) terram in partes, hoc est in mansiones seu fundos dividere, hoc modo ad colendum et habitandum aptam facere — telkesít, földet telkekre oszt művelés és lakhatás céljából.

Cum nos terras Gregorii, ... quarum nomina sunt Gykeu, Poya, Holosscegh, Egerpotaka, ad viginti quinque aratra sufficientes, existentes infra castrum Tubul, mansionatas quidem et populosas, ab ipso recepissimus: 1254/1360 CD *Arp. cont.* VII p.361. Cuius privilegii series inter alia per ipsum ... Belam regem in concambium terrarum Gregorii ... Gyekeny, Poya, Hollowzeg et Egerpataka vocatarum ad vigintiquatuor aratra sufficientem (sic), existencium infra castrum Tubul, mansinatarum (sic), pridem quidem depopularum ... terras quasdam ... traditas ... fuisse denotarat: [1254], 1366 *Ibid.* XI p.394. — [2]

mansiucula vide vocem sequentem

mansiucula, -ae f. (mansiucula) 1 parva domus, aediculae, casa — kis ház, házikó; 2 i.q. mansio; domus una cum habitatoribus — mansio; ház a lakóival egyetemben.

1 Si vulgaris quidem alterius sui similis mansiunculas invaserit, V iuencis solvat incursionem: *Decr. c.1010.* 35. Et licet ius patronatus sit eis communis (sic), non tamen predictae due partes possint prope ecclesiam mansiunculas edificare: 1260 CD *Arp. cont.* VII p.538. 2 Praedia vero ista sunt: ... predium unum cum duobus aratris et quatuor mancipiis, predium quoque, quod Chegge dicitur, cum quatuor aratris et octo mansiunculis hominum, tertium predium, quod Podgrad vocatur, cum totidem aratris et mansionibus: s.1157/c.1230 *PRT I* p.604. — [3]

mansio vide mansio

mansterium vide monasterium

mansuesco, -ere, -suevi, -suetus intrans., transl.: mitigari, placari, mitescere, molliri — átv.: (meg)lányul, (meg)enyhül, megszéldül.

Si fortuna mecum mansuesceret, fieret forte melior, at tu fortunatior honoraris (cf. *Gesta Romanorum 146*: si circa me fortuna mansuesceret, fierem melior; e converso tu quanto fortunatior, tanto deterior): *ANDR. PANN.* p.52. — [1]

mansuete adv. placide, molliter, patienter, aequo animo, quiete, sine indignatione fremituque — szelíden, türelmesen, békésen, zúgolódás nélkül.

Eorum omnibus sine ira et superbia atque invidia, pacifice, humiliter, mansuete dominare: *Inst. mor.* 4. Mirantibus cunctis, quod in senectute mitius et mansuetius (πράως) ageret (sc. *Antigonus*): *IAN. PANN. Plut. dicta* p.47. Moyses, ille populi Dei dux, Mariae sororis suae invidiam usque ad verba in illum detractoria procedentem evicit, et qui maluit mulieris procacitatem mansuete tolerare, quam ulcisci: *PETR. VÁRAD* p.180–181. — [3]

mansuetudinalis vide modus

mansuetudo, -inis f. 1 comitas, lenitas, clementia, benevolentia, bonitas — jóság, szelídség, jóindulat, nyájaság, kegyesség (a gener. [a de animalibus, quibus deest feritas — vadság híján lévő állatokról; β de hominibus — emberekről]; b de virtute regum, imperatorum; fere i.q. magnanimitas, liberalitas — mint uralkodói erény; nagyjából a.m. nagylelkűség, bőkezűség; c de virtute personarum ecclesiarum, imprimis de summo pontifice — egyházi személyekkel, különösen is a pápával kapcsolatban); 2 titulus honorificus — megtisztelő címként; 3 relig.: i.q. patientia, clementia, humilitas, longanimitas — vallási értelemben: alázat, türelem, béketűrés.

1 a Alia lex brutorum, ut coniunctio maris et femine, educatio fetus, nidificatio, victus congregatio, feritas et mansuetudo: *Serm. Quinqueecl.* p.217. β Et licet pro valore possessionis ... servitus pueri ... multo prestantior et validior habebatur, quia tamen ecclesiastice consuevit mansuetudini oppressos a servitute eximere, maxime illos, qui a nobilibus descenderunt, ipsam possessionem ... respectu servitutis prenominata ... capitulum in concambium recepit servitutis supradictae: 1251/1269 CD *Arp. cont.* VII p.332–333. Non sustineatis per Tartaricam barbariem, quam hic non homo (sc. *rex Ladislaus*) a mansuetudine conditionis humane infinitis millibus elongatus in hoc regnum inducere ... procuravit, ... dilaniari crudeliter ... oves Christi: 1288/? Sz 1910 p.8. Quoniam decora lucet mansuetudo lenitatis (CD *And. II* p.377: levitatis) in matrimonio: 1328/1329 Gyárfás, *Jászkunok III* p.470. Quoniam licet fraternitas vestra conatibus adversis illorum ducum, si quos pretendunt, incomparabiliter superiori virtute possit occurrere, speciosius tamen et laudabilius ac simul commodius erit erga eos solita mansuetudine, quam vi armorum uti: *IOH. VITÉZ Epist. var.* 8,8. Cum omni mansuetudine et honorifica instantia ... repetimus et reposcimus a maiestate tua coronam ... domini regis: *Id. Or.* 3,18. Mansuetudinem (πραότητα) ... et patientiam hoc modo inimicis licet ostendere, simplicitatem vero et magnificentiam et bonitatem magis in amicis: *IAN. PANN. Plut. inim.* p.16. Verum in rebus arduissimis nequaquam abutendum est misericordia, sed austeritate temperanda mansuetudo, ne nimis prompta levitas securitatem provocet delinquendi: 1462 *Matth. epist. Rom.* p.18. Minori ... aestimentur precio vel Cato, exemplar et norma omnium virtutum ex sanctitate, ... Q.Crispinus ex mansuetudine: *VALENT. CYB. Laud.* 231. b Ex mansuetudine regia precordialiter inclinati ... quandam possessionem ... ipsi Laurencio bano ... dedimus: 1271/1365 CD *Arp. cont.* XII p.42. Cum in omni gente ex magnificentia regia soleat mansuetudinis benignitas exerceri: 1273/1428 CD *Károlyi I* p.8. Multiplicia servitia ... iobagionum nostre mansuetudinis oculis munificentius recensentes ... prenominatos ... in numerum ... nobilium servientum regalium ... duximus transferendos: 1273/1350 *Reg. Arp. II/2–3* p.64. Mansuetudinis regie erga eos maxime munificentiam aperimus, quorum sudoribus bellicis regni gloria resplendesscit et protervitas deprimitur reproborum: 1274 CD *Arp. cont.* XII p.103. Postquam ... Petrus regnare incepisset, omnem mansuetudinem regiae abiecit maiestatis et furore Teutonico desaevis regni nobiles contemnebat: *SIMON KÉZA* 46 (p.173). Regalis culminis mansuetudo remediis et utilitatibus invigilat subiectorum,

et dum eis prospicitur, dum dignis premiis adiunguntur, ex ipsorum opulentia regis gloria cresscit iugiter et auge-
tur: 1288 *Reg. Arp.* II/2–3 p.396. Decet mansuetudinem
reginalem considerationis oculis singulorum merita per-
metiri: 1291 *CD Arp. cont.* X p.36. Ut regiae mansue-
tudinis prudentia curam gerens subditorum ad ea, quae
eorum flatum respiciunt, diligenti intendere solitudine
debeat: 1405 *Dipl. Sáros* p.174. Tua (*sc. Mathiae regis*)
est magnanimitas, mansuetudo, modestia, temperantia,
humanitas, urbanitas, veracitas, quarum virtutum quae-
nam sint munera, in Ethicis quidem ab Aristotele erudi-
te ac locupletissime traditur: PETR. RANS. *Epit. Ind.* I,112.
Nec aliquis nostratum est, qui illius clarissimae atque po-
tentissimae dominationis (*sc. de principe Veneto dicitur*)
prudentiam, pietatem, humanitatem, mansuetudinem et
clementiam ... summopere non commendet: PETR. VÁ-
RAD p.249. Quanquam pre competitorum invidia bello
carere nequivisti (*sc. Wladislaus rex Hungariae*), a pace ta-
men et pietate, item religione, clementia, mansuetudine
fluctuantissimi regni gubernationem auspicatus es: BONF.
praef. 8. c Audiatur me sua solita mansuetudine vestra
sanctitas ad hec aliquantulum respondentem: 1465 *Matth.*
epist. Rom. p.59. Tua namque misericordia, mansuetu-
do, clementia me infensum vere sibi reconciliavit: PETR.
VÁRAD p.32–33. Si Sacro Sanctae Sedis Apostolicae pate-
retur auctoritas, ... ego causam hanc ad reverendissimae
d<ominationis> suae bonitatem et aequitatem et mansue-
tudinem ... provocarem: *Ibid.* p.228–229. 2 Abbas ...
ad ipsius mansuetudinis (*sc. Andreae ducis*) excellentiam
accedens humiliter et constanter rogavit, ut *etc.*: 1198 *CD*
Croat. II p.296. 3 *Rex Stephanus* sororem ... Hein-
rici, qui ob mansuetudinem morum pius est appellatus,
... sibi in matrimonio sociavit: *Leg. Steph. maior* 9 (p.384).
„Discite, quia mitis sum et humilis corde” (*Matth.* 11,29),
et quae deinde. Mansuetudo (πραότης) quidem sine per-
turbatione furorem custodit, humilitas autem a fastu et
vana gloria liberat: CERB. *Max.* I,80. Licet igitur sen-
tentiae tam asperae et immerite iniuriam merito deferre non
deberem, tamen facte quoquomodo nulla prorsus atrocitate
insultavi, sed potius mitissima mansuetudine tolleravi:
1232/1245 *Mon. Str.* I p.283. Semper vidi et audivi om-
nem humilitatem et omnem mansuetudinem in ea (*sc. in*
Beata Margaretha), et semel expertus fui patientiam suam
in eo, quod satis rigide redargui eam de quodam facto, et
ipsa cum multa patientia sustinuit verba illa: *Inqu. Marg.*
p.287. Cum ... pronuntiavi ... clara voce, dum adhuc
mei (*sic*) peccatoris pedibus flexis genibus humiliter ad-
volutus audiret (*sc. rex*) hec omnia cum mansuetudine,
nec audita alias neque visa, quod si ... commaculaverit
se priorum errorum lapsibus recidivis: 1288/? *Sz* 1910 p.5.
Erat enim Beatus Emericus ... iustitia, prudentia, fortitudo,
temperantia, sapientia, scientia, mansuetudine,
misericordia, benignitate, largitate, humilitate et patientia
armatus ceterisque catholicis atque politicis virtutibus
adornatus: *Chron. saec. XIV.* 69 (p.319). Ampliorem so-
cie pacis possidende spem ingerit declaratus ille animus
maiestatis vestre mansuetudini, modestie et longanimitati
dedicatus: IOH. VITÉZ *Epist.* 43,5. Circa mansuetudinem
... attendi possunt tres gradus: primus est circa humilitatem
i.e. mansuetudinem verborum, secundus circa rapinas
rerum, tertius circa iniurias corporum: *Serm. dom.* I p.47.

— [48]

mansuetus, -a, -um 1 *comis, lenis, mitis, clemens, bonus, benevolens* — *szeléd, nyájas, jó(indulatú), kegyes* (a gener. [a de hominibus; β de animalibus (domitis); γ de rebus, transl. de affectibus]; b de virtute hominum altioris dignitatis, de regibus, imperatoribus etc., fere i.q. magnanimus, liberalis, clemens — *magas(abb) társadalmi állású személyek, királyok, uralkodók stb. erényéről, a.m. nagylelkű, bőkezű, kegyes*); 2 *relig., fere i.q. longanimis, patiens, humilis, placidus, modestus* — *vallási értelemben a.m. alázatos, türelmes, béketűrő* (a de Christo; b de personis Sacrae Scripturae; c de sanctis; d de monachis).

1 a a Quod Scythica gens fuissent sapientissima et mansueta, qui terram non laborabant, et fere nullum peccatum erat inter eos: P.MAG. I (p.36). Post hec misit ad Gey-sam duces rex Vyd Deo detestabilem et Ernei mansuetum: *Chron. saec. XIV.* (V) 113 (p.378). β Tu enim, Domine, mansuetus mansueti animalis aselli terga insidens ad passionem redemptionis nostre spontaneus advenisti: *Agenda 1311.* fol.1^v. Dicitur nobis in persona Nicolai, ... quod Ladislaus ... et Stephanus ... ad domum suam et possessionem venientes quandam feram suam mansuetam et edumatam (*sic ed., Dl 57156: edomatam*) interim ... fecissent: 1352 *CD And.* V p.554. γ Divinę maiestatis invisibilis unctio ipsa beatissima advertenda doctrina, et inluminatio inestimabilis quedam mansuetissimis dictis involuta: GER. p.147. Nulla crudeles Thurcae pietate moventur, / illic mansueti pectore nullus adest: MART. THYRN. *Ad procer.* I,135–136. b Mansuetissimo domino suo et familiaribus suis plurimum admirando, se ipsum ad omnimodum famulatum: IOH. LEM. p.57. Mansuetus princeps blando ore monebat: TAUR. *Staur.* II,20. 2 a Ad convitia verborum Christus Dominus fuit pius et mansuetus: *Serm. dom.* I p.47. b Noster autem Moyses mansuetissimus super omnes: GER. p.140. c S. Paulus eremita petit secreta conscius / edictus loca celitus / mitior mansuetus: XIV *Dankó, Hymn.* p.144. d Quod fratres sint mites, mansueti et humiles: 1499 *Leges eccl.* III p.617. — [14]

mansus, -i v. -us m. 1 *familia, homines servientes, qui in una eademque domo v. in eodem fundo vivunt; nonnunquam i.q. pater familias* — *család, egyazon házban v. telken élők csoportja; olykor a.m. családfe; 2 fundus, sessio, ager (cultus); interdum pars possessionis in villa sita, subintelligitur mensura v. amplitudo quaedam agri culti* — *telek, (megművelt) föld; olykor beltelek, a település belterületén található birtokrész; beleérthető a 'földmérték' jelentés is.*

1 Disposuit etiam mea filia ... sex mansus cum sua pecunia, quorum nomina sunt hec: Iwan, Ichy, ... sed per annum isti simul dant unum bovem, ... per domum duos cubulos cervisie, unam gallinam, duo mansus simul unam anserem, sed hii duo populi simul X pensas denariorum ecclesie emere ceram: *s.c.1067/1267 Dipl. Hung. ant.* I p.185. CXXXI mansiones ministrorum ad omnia genera operum debite, preter vineas et athra, CXL familie servorum, XXX mansus piscatorum, LXXXVIII mansus vinitorum, CXXXVIII mansus cocorum, pistorum *etc.*: *c.1093 Ibid.* p.301. In predio Elbu libertinorum hec sunt nomina: Stephan, Cyma, Cebh, Chon, Pentuc, qui cum sua cognatione preter parvulos et iuvenes sunt triginta

quinque mansiones, qui secundum assertionem eorumdem debent dare de quolibet manso monasterio annuatim dimidium fertonem: *c.1237/? PRT I* p.779. Idem cives ... iobagiones, populos, mansos et mansionarios ... archiepiscopi capitulique sui et ecclesie ... incarcerantes et captivis vinculis mancipantes coram homine nostro ... ad speciale mandatum nostrum de suis demum relaxare vinculis et carcere, quo tenebant: *1294 CD Arp. cont. X* p.140. Ut autem de fundis, curiis, areis seu edificiis, ... ecclesiarum mansis, mansionariis seu inkylinis, ... super quibus ... discreti viri ... iuraverunt premissa, scilicet domus, inkylinos, mansos et mansionarios, quocumque nomine censeantur, ipsius ... archiepiscopi, capituli sui et ecclesie ... iuris esse: *Ibid.* p.142–143. **2** Decem villę ecclesiam edificent, quam duobus mansis totidemque mancipiis dotent: *Decr.c.1031. 1.* Nos ... locum fori Strigoniensis cum fundis, mansis et edificiis ... eidem ecclesie et fratribus ... dedimus: *s.1201 Mon.Str. I* p.162. *Meta* dirigitur usque metas ville, que Lodan vocatur, ubi quidam mansus, qui vulgo Lodantheith dicitur, remanet versus sinistram partem: *1212/1339 CD patr. VIII* p.13–14. Conquerimur ... de ... preposito et capitulo Albensibus, qui decimas monasterio ... debitas de omnibus agris, vineis, prediis et villis, mansis ac curtibus et possessionibus et populis ... detinent: *1234 PRT I* p.731. Quod ego ... unum mansum in villa Luchman situm dedi ecclesie Beatae Virginis ... cum omnibus ad ipsum pertinentibus, pomario, agro et quidquid est, quod ipsum dignoscitur pertinere: *1245 CD Hung. IV/1* p.397. In villa Walcuim decem mansos, in villa Chost quatuor mansos et in villa Vdal duos mansos cum pertinentiis eorundem sibi in feudum et in perpetuum contulimus: *1259 CD Arp. cont. VII* p.508–509. Eodem *Oth* ... referente se pro ipsa terra in modum cambii unum mansum plenum et integrum in Laszthey existentem cum utilitatibus suis ac pertinentiis ... sibi ac suis haeredibus recepisse: *1268 CD Hung. IV/3* p.482–483. Terra autem illa, prout visu discernere potuerunt, est sufficiens ad triginta duos mansos, ad quemlibet mansum viginti iugeribus terre arabilis pertinentibus: *1277/1278 CD Arp. cont. IX* p.213. Qui ratione locationis quatuor mansos liberos, sextum denarium censualem, tertium de iudicio, molendinum et brasatorium iure hereditario possidebunt: *1289 Ibid.* p.517. Donavimus Pecoldo duos mansos, scilicet duos fundos curiae liberos perpetuo: *1290 Schmauk, Suppl.* p.17. Si vero plures mansos sive laneos collocare potuerit, sibi licentiam damus ... sub tali conditione, ut in tertio denario possideat iudicium, sextus vero mansus cum omni utilitate sibi libere cedet, duos mansos liberos sub suo aratro obtinebit: *1315 Ibid.* p.45. Transacto autem termino libertatis, videlicet sedecim annorum, omnes et singuli ibidem congregati de quolibet manso cum laneo in festo Beati Martini episcopi dimidium fertonem puri argenti ... omni occasione seiuncta nobis pro censu vel terragio tenebuntur: *1322/1553 Ibid.* p.56. Dedimus ... iudici unum molendinum liberum et mansum seu laneum suo colendum atque cum sexto manso sibi deserviendo: *1341 Wenzel, Stibor* p.162. Duos mansos pro sua et alios duos pro pascuis ovium assignamus: *1356 Schmauk, Suppl.* p.122. Viro provido Petro dedimus et damus per praesentes locare silvae novalia ad centum quindecim mansos: *Ibid.* Quilibet

homo habens unum aratrum unum iuger seu mansum arare ... teneretur: *1446 Bánffy oklt. I* p.654. — [41]

mantele, -is n. (mantile) *praec. eccl.: linteum ad manus tergendas — főképp egyházi használatban: kéztörölő.*

5 Aلتaria hiis decoravimus ornamentis, videlicet XXIX casulis, dalmaticis XIII, tunicis XVIII, cappis LX, palliis altarium XXVII, mantilibus XXIX, palliis ad cooperiendum sedilia IIII^{or} etc.: *s.1015/1403 Dipl. Hung. ant. I* p.76–77. — [1]

10 **mantellarius, -i m.** *sartor, centonarius — foltozósza-bó, ruhajavító.*

Renovatores vestium mantellarii dicti et consimiliter pilleatores eorum fraternitates pro tribus florenis ... tribuant: *1376 Zimmermann, Urkb. II* p.451. — [1]

15 **mantellum, -i n. v. mantellus, -i m.** *amictus, pallium (saepa cum cucullo), vestis superior — kabát, köpeny (gyakran csuklyával), felsőruha (a vestis laicorum; b vestis personarum ecclesiasticarum; c pallium Beatae Mariae Virginis).*

20 **a** Nana comes secundum compositionem proborum virorum ... aureos mantelli taxillos, sertum et affixorium, duos anulos de auro et chortinam restituit ... fratribus: *1255 CD Arp. cont. VII* p.411. De aliis ... tunicis et mantellis maioris vel minoris valoris considerata panni qualitate recipiatur tributum circa hec, prout fuit et alias consuetum: *Stat.Zagr. I,12* (p.21). Lego aurifabri Augustini filie ... tunicam nigram et nigrum mantellum: *1518 Sopron tört. II/1* p.351. **b** Puella ... erat vestita de una magna camisia alba ... sine mantello: *Inqu. Marg. p.379. Praelati* deferant camisas albas sive rosetas, quas semper sub cappis sive mantellis ante pectus vel post collum hinc inde connexis deferant: *Syn. 1279. 2* (p.74). „Fratres omnes vilibus vestimentis induantur” ... habitus et mantelli fiant de vili panno coloris cinerei sive aerei: *1499 Leges eccl. III* p.620. *Novicii* mantella ferant infra scapulare: GREG. GYÖNGY. *Dir. p.d,IV^v.* Pellicisse ipsum tunica vel cappa aut mantello sit coopertum: *Id. Vitae* p.53. **c** *Beata Virgo Maria* vestes habens proprii coloris et mantellum etherei coloris: PELB. TEM. *Stell.* p.97^v. — [12]

40 **mantica, -ae f.** **1** *pera, saccus rebus portandis aptus — tarisznya, iszák, általvető; 2 fortasse: species loricae, quae ad manus defendendas apta est — talán: kézelő, mely a páncélzat részeként védi a kezét.*

1 Caeterum iumento interdum ineptiori manticae et sarcinae imponuntur: *1523 Dipl. Sáros* p.248. **2** Manticae ferream ad dextram manum competentem emi den<ariis> XLV: *1520 Dl 47396.* — [6]

mantinor, -ari *vaticinari, divinare, praedicere, canere — jósol, jövendöl.*

50 *Albani* Solem, Lunam ac Iovem colunt, presertim Lunam, cuius templum Iberie proximum, eius antistes post regem venerationis obtinet principatum, sacris preest servis et regioni, e servis multi numine afflati mantiniantur, divinaturus per sylvas discurrit: BONE. I,1,270. Sigismundum ... ferunt ... sepe dixisse Ioannem Corvinum ad spes magnas non esse provocandum, quando, veluti ab ambitiosa eius iuventa mantinabatur, ne toto quidem orbe is expleri posset: *Ibid. III,9,202.* — [2]

mantile vide mantele

60 **manualis, -e** (manuelis) **A** *adi.: quod ad manum pertinet v. manui aptum est; quod manu comprehendendi, exerceri,*

perfici potest — kézi-, kézbe való; ami kézzel (meg)fogható, végrehajtható, megcsinálható: **1 gener.**; **2 i.q. corporalis, verus, re vera existens, manifestus, evidens** — valós(ágos), egyértelmű, kézzelfogható, érzékelhető, tényleges. — **B subst.:** **1 m.: operarius** — napszámos, munkás; **2 n. (a liber liturgicus, agenda, obsequiale, rituale** — rituále; **b enchiridion, tabulae** — kézikönyv, jegyzék; **c stips quaedam, pecunia a fidelibus oblata** — egyfajta pénzadomány; **d falx [?], instrumentum quoddam minoris magnitudinis [?], mensura [?]** — sarló [?], kisebb méretű szerszám [?], mértékegység [?]).

A 1 Laurentius sub quodam castro, quod leonina audacia manuali praelio capere attemptavit, lethalia recepit vulnera: 1264 CD Hung. IV/3 p.198. Cum ... nos a Pannonici regni universe nobilitatis communitate ... super ... horrendi sceleris et violente manualis iniiectionis nefandissimum et inaudibile facinus impune non transiri ... postulassemus: 1336 CD Károlyi I p.119. Item librum meum manuele (sic) capelle sancti regis Ladizlai de Posonio lego: 1343 Mon. Str. III p.507. A qua plaga reflectitur meta versus plagam meridionalem quasi per iactum unius lapidis manualis: 1431 CD Károlyi II p.136–137. Conventio facta cum eodem Martino pixidario, ... ita, quod servire debet civitati per annum, ita, quod pixides debet reformare et pixides manuales fundere et facere de duobus centenariis et pulveres duobus centenariis: 1439 Fejérpataky, Szám. p.477–478. In qua ... confraternitate ... magistri sutores manualia ... opera exercent et laborent: Form. styli II,474 (p.438). Cumque Michael cepisset trahere funem pro ligatura, ruptus est funis manualis et dedi casum desuper vertice feni: Bálint, Szeged p.122. Sanctificavit Deus diem septimam scilicet statuendo eam in veneratione haberi a fidelibus in honorem Virginis, non quidem abstinendo ab operibus manualibus, ne videamur iudaizare: PULB. TEM. Stell. p.181^r. Nobiles ... unius sessionis, utputa iobagiones non habentes de singulis decem domibus seu curiis similiter unum equitem exercituantem adminus lanceam, clypeum et arcum manualet, et si fieri poterit, loriam etiam habentem mittere tenebuntur: Decr. 1492. 20(3). Item pixides quindecim manuales magna et parva (sic): 1494/? Wenzel, Fuggerek p.77. Domini et fratres ... plenam et omnimodam habeant auctoritatem et facultatem deponendi me scriptura mea manuali mediante: 1495 Sopron tört. II/1 p.138. Si vero aliqui fratres sacerdotes vel clerici in suis laboribus otiosi inventi fuerint, tunc et ipsi compellantur per guardianum ad labores manuales: 1499 Leges eccl. III p.625. Sed unusquisque illorum culturis agrorum pratorumque et vinearum ac caeteris manualibus artificii, unde et sibi ipsis, et eorum dominis terrestribus fructum et commodum reportare possit, insudare ac intendere debeat: Decr. 1504. 18(2). Arcubus, telis et clipeis manualibus flor<enum> 1. asp<eros> 25: 1522 Qu. Kronstadt II p.469. Quilibet dominorum ac nobilium et alterius conditionis possessionatorum hominum de singulis decem sessionibus iobagonalibus singulum unum equitem ad minus hastam cum clypeo vel arcum manualet cum pharetra habentem disponat: Decr. 1523. 19. — Spec.: 'manualis pixidarius': miles, qui telo manibus apto et globos ferreos emittenti pugnat — puskás, lövész, aki (szemben a tüzérrrel) kézfegyverrel harcol: Qui duxit quosdam pixidarios manuales: 1497 Rechn. Hermannstadt

p.247. **2** Exposco, quatenus aspicientes pietatis aspectu me devotum vestrum, ... paupertate depressum, debitis aggravatum nominalem clementiam vestram exponatis mihi clementia manuali: IOH.LEM. p.53. Quod ... magister Petrus ... Egidium et suos socios ... in possessionem manualet ipsarum piscinarum ... intrmittere et introducere teneretur: 1344 CD And. IV p.462. Ut ... terra litigiosa iuxta manualet demonstrationem ... magistri Nicolai tunc in loco uno stantis per ipsos palatini et capituli homines ... pro centum marcis fuisset estimata: 1359 CD And. VII p.578–579.

B 1 Quidam manualis secavit palos ad fossatum, cui dedimus den<arios> 50. ... Manuales, qui sepem ante pratum civitatis secaverunt, tulerunt den<arios> 200 et 75: 1427 Fejérpataky, Szám. p.246. **2 a** Librum, qui dicitur manuale, habeant singuli presbyteri parochiales, ubi continetur ordo baptismi, catechismi, extremae unctionis et huiusmodi: Syn. 1279. 44 (p.102). Quod ... unum manuale in pargameno, duo corporalia ... dari et assignari ... facere teneamur: 1429 CD Zichy VIII p.375–376. **b** Si ... quidquid ex predictis copiis predictorum articularum et excepctionum in memoratis archivis, prothocollis, registris et manualibus reperirem: 1415 PRT III p.474. **c** Illa, que ad eius (sc. regis Sancti Ladislai) sepulcrum et orarium vel in lucernis aut duppleriis pro tunc offeruntur, dicuntur manualia, et inter canonicos solum, sicut alie oblationes ... equaliter dividuntur: Várad stat. II,7 (p.89). **d** Incole singulis annis tenentur nonas frugum, siliginum, ordeorum, avenarum manuali demessorum: 1521 CD Zichy XII p.350. — [34]

manualiter adv. manibus aliquid agendo — valamit kézzel elvégezve, csinálva **1 i.q. cominus (pugnare)** — közelharban, kézitusában; **2 iur.: de negotiis iuridicialibus** — jogügyletek kapcsán (**a de pecunia: manu propria, coram, praesens, per se, re vera, realiter, reapse [recipere, persolvere etc.]** — pénzről: saját kezűleg, személyesen, tényleg[esen], valóban [átvenni, le-, megszámolni stb.]; **b de diplomatibus et litteris publicis: manu propria, coram, ipse, per se [confirmare, probare, assignare etc.]** — saját kezűleg, személyesen [megerősíteni, jóváhagyni, megpecsételni stb.]; **c de iuramento: ipse, per se, praesens, manu propria [tangere]** — esküről: saját személyében, személyesen, saját kezűleg [érinteni]; **d transl.: de possessione: corporaliter, re vera [habere]** — ténylegesen, valóságosan, valóban [birtokolni]).

1 Ladizlaus banus ... quamplures comitatus ac castra regni nostri ... per eorum tyranniam manibus ipsorum applicatos et vendicata ab ipsorum ditione et potestate manualiter et viriliter ac sagaciter exemit: 1387 Pesty, Krassó p.168. **2 a** Archiepiscopus ... septuaginta marcas boni, fini et legalis argenti coram nobis integraliter et sine diminucione ... Thome ... manualiter numeravit: 1283 CD Arp. cont. IX p.369. Quod quia ... Paulus ... tantam pecunie quantitatem ... relaxasset ac eciam tempore placido manualiter dedisset, ut quinquaginta marcas conpoti Budensis promptorum denariorum leviter computando suplere valeret: 1342 CD patr. III p.144. Dux Venetiarum ... nec non commune ... civitatis Venetiarum, amici nostri carissimi septem milia ducatorum boni auri et iusti ponderis ... dederunt nobis numeratim et manualiter persolverunt: 1391/? Dipl. Anjou III p.707. Quos ducatos ipse comes tunc a ... domina Katherina co-

ram nobis numeratos manualiter plene et integre habuit et recepit: 1424 CD *Frangepán* I p.201. Eosdem florenos manualiter in bona et numerata pecunia ab ... provisoro nostro ... dicimus recepisse: *Form. styli* III,143 (p.537–538). Praesentium tenore fatemur habuisse et manualiter recepisse florenos auri centum: 1493 *Acta Beatr.* p.287. **b** *Comes Erdev* privilegium ... regis Ladizlaii ... restituit, reddidit et coram nobis manualiter assignavit: 1297 *Mon. Str.* II p.407. **c** Policemur ... comitem ... eiusque heredes ... super premissis nostris novis donationis (*sic*) et omnibus ... contra quoslibet ipsos super eisdem impetere volentibus per omnia ab omni lite immuniter expedire et in omnibus ... castris et possessionibus promissis et graciis promittentes ad ultimum fidem nostram mediante ... manualiter ad sancta Dei evangelia et reliquias sanctorum ... prestita: 1345/1406 CD *Croat.* XI p.251. Nos, prelati, barones, proceres et universi regni nobiles ... in Albam Regalem ... die octavo festi beati regis Stephani universaliter congregati prestito iuramento capite eiusdem sancti regis altari superposito cum sumpma reverentia manualiter tacto super eo, quod commodum rei publice et utilitatem regni ac sacre corone communem contra quoslibet vovebimus, ... pro reformatione et bono statu regni fecimus, ordinavimus et promulgavimus unionem et pacis reformationem: 1386 *DRH* II p.150–151. **d** Monasterium ... ipsis ... statuimus manualiter possidendum, prout primitus dignoscebantur possedissee: 1290–1300 CD *patr.* VII p.315. — [13]

manuatim adv. *manum alicuius apprehendens, de manu in manum, per manus (tradere)* — kézen fogva, kézről kézre, kézből kézbe (*adni*).

Interim penitentes manuatim ab archidiacono reddantur episcopo ... et ordinati congregentur sicque restituentur ecclesie: 1431 *Dankó, Hymn.* p.578. Ab archidiacono reddantur penitentes manuatim domino episcopo et ordinati restituantur ecclesie gremio: *Ord. Agr.* p.59–60. — [2]

manubiae, -arum f. *praeda, spolia, exuviae* — zsákmány, (ellenségétől) elvett holmi v. érték.

Corvinus Turcorum spolia partim diis immortalibus dicavit, partim militibus distribuit. ... E manubiis non multo post templa in provincia statuit: *BONE* III,5,76–77. Res nobilium (si <non> sint manubiae praeliorum) dominis suis restituantur: *Decr.* 1514. 51. — [5]

manubrium, -i n. *pars instrumentorum rerumque, qua (manu) tenentur; ansa, capulus* — fogantyú, fül, nyél, szár, fogó, tus, markolat (**a** de rebus ecclesiasticis; **b** de armis; **c** de instrumentis).

a XIII cruces, quarum decem auree lapidibusque preciosis optime compte, una ex integro argentea, tres heree deaurate, ex quibus vero adhuc quatuor in processione ferende cum deargentatis manubriis: c.1093 *Dipl. Hung. ant.* I p.299. Unus calix novus argenteus deauratus, boni ponderis, cum manubrio argenteo mixtim smaltato, et supra manubrium cum argento pulchre ad modum gemmarum ornato: 1429–1437 *TT* 1886 p.568. **b** Uno bicello cum eburrino manubrio deauratoque opere parato ... ipsi Thutheus remanente: 1335/? *DI* 2931 (*cf.* CD *And.* III p.178). Due pixides manuales cum manubriis et cornibus duobus, in quibus continebantur pulveres, et una pixis tercia sine manubrio vel ligno, cum quo debeat teneri: 1497

Iványi, *Eperjes* p.299. **c** Si ... in altis tecturis labores exercendo de manu magistri carpentarii securis exillierit aut de manubrio ceciderit et in tali casu aliquem ad mortem percusserit, *carpentarius* sentencie capitis subiacebit: 5 *Stat. Ilok* III,44 (p.54). — [11] [*Monostori*]

manuca, -ae f. *digitabulum, digitale, chirotheca* — kesztyű.

Item pro Bakoschin ad unum par manucarum solvimus 2 1/2 fl<oreno>: 1427 *Fejérpataky, Szám.* p.242. — [1]

manucapio, -ere, -cepi, -captum *in manu capere* — kézbe vesz, (bele)fog(?).

Tria ... pociora inter tot nunc prosequenda manucepiamus, in quibus ... sanctitatis vestre curam et presidia invocamus: *IOH. VITÉZ Epist.* 69,18. — [1]

manuchordum, -i n. (manucordium) *mus.: systema tonale* — hangrendszer.

Sex istae voces, ut, re, mi, fa, sol, la in monochordo, sive in manuchordo septies resumuntur, loco cuius monochordi ponitur talis figura manus, in qua multa habentur utilia et tantum de istis: *Szalkai* B,32. Manus sive manucordium ... diffinitur sic, manus est organum distinctis clavibus et vocibus registratum: *Ibid.* B,33. — [3]

manucordium *vide vocem praecedentem*

manuduco, -ere, -duxi, -ductus *ducere* — vezet.

Semper repertum est in creaturis aliquid tale, quo mens nostra quasi per exempla impressa naturalibus rebus manduci potest ad fidem virginee conceptionis: *PELB. TEM. Stell.* 89^r — [1]

manuele *vide manuale*

manuelis *vide manualis*

manufactus, -a, -um *quod manu hominis factum* — kézzel készített.

Ex Deo habemus domum non manufactam sed eternam in celis: *PELB. TEM. Pom. sanct. hiem.* XXV,D. — [2]

manufidelis, -is m. (*ex Germ.:* Treuhänder, *cf.* *Alma* 15 [1941]p.173.) (*per mendum:* manifidelis) *cui a testatore voluntatis supremae cura committitur, vas* — végrendeleti végrehajtó, kezes.

Eligo et nomino ... quatuor veros, certos, legitimos, indubitatos testamentarios et manifideles (*sic ed., recte orig. [DF 228 279]:* manufideles) ac ultime voluntatis mee executores, videlicet ... circumspectos viros etc.: 1517 *M. Sion* 1866 p.336. Constitui ad hoc ... testamentum ... providos ac circumspectos dominos et indubitatos testamentarios et manufideles ... executores: 1521 *Sopron tört.* II/1 (p.365). — [2]

manumissio, -onis f. **1** *liberatio, actus e servitute dimittendi* — szabadon bocsátás, felszabadítás; **2** *vis allata* — bántalmazás.

1 Supradictus iudex ... prefatum Figmoz ... titulo manumissionis liberum cum omni successione prolis suae assignari (*sc. fecit*): 1213 *Reg. Var.* 66. In huius igitur manumissionis testimonium ... presentes literas nostras concessimus (*sc. capitulum*) sigilli nostri munimine roboratas: 1289 CD *patr.* VIII p.269. Quod Petrus ... ancillam suam ... manumissionis beneficio dotasset: 1308 *Mon. Str.* II p.584. In cuius manumissionis et libertati tradicionis memoriam, has nostro sigillo pendenti consignatas, duximus (*sc. capitulum*) concedendas: 1333 *Mon. Str.* III p.233. **2** Si manus violentas canonicus in alterum miserit concanonicum, pro qua manumissione dominus

imperaverit, duodecim mensibus de capitulo excludatur: 1483 Békefi, *Kápt.* p.419. — [5]

manumitto, -ere, -misi, -missus (manu mitto) **A** *e potestate dimittere, libertate donare* — *felszabadít, szabaddon bocsát*: **1** *cum acc.*; **2** *usu part.* (**a** *proprie*; **b** *usu subst.* [**a** *m.: servus, qui e potestate dimissus est — felszabadított szolga*; **β** *f.: ancilla, quae e potestate dimissa est — a szolgálóból felszabadított asszony*]). — **B** *mandare alicui aliquid — meg- v. rábíz.*

A 1 Quod nullus abbatum ... condicionarios manumittere et ab eorum condicionibus liberos reddere ... habeat facultatem: s. 1024 *Dipl. Hung. ant.* I p.101. Qui nobis fideliter servierunt, manumittimus (*sc. domina*) et tali libertate donamus: 1146 *PRT I* p.598. Preterea istas ancillas manumisit (*sc. Iwachin*): 1199 *CD patr.* V p.3. Manumisi (*sc. Ipolitus*) etiam unum servum de eodem predio nomine Chekeu: 1212 *Ibid.* VI p.9. Ibrahin ... quendam adolescentulum nomine Paulum, servum suum ... manumisit: 1235 *Reg. Var.* 384. Nunc autem ipse Paulus ... puerum Blasium presentem coram nobis manumisit: 1296 *CD Arp. cont.* XII p.596. Quod ipse eundem Ladizlaum ... pro duabus marcis ... manumisit et tradidisset perpetue libertati: 1303 *Mon. Str.* II p.521. Domina ... est confessa, quod ipsa ... suum servum ... manu mississet: 1310 *Mon. Str.* II p.618. Quod ipsa ... quemdam servum suum ... manumisisset et tradidisset perpetuae libertati: 1323 *TT* 1909 p.575. Ipsi quoque servi et condicionarii ... indebite manumissi et liberati, ... ipsi monasterio debeant parere: 1373/1439 Békefi, *Pilis* II p.279. Qui sunt ad sacros ordines promovendi ... non bigami, non servi, nisi forte essent manumissi, ... omnes prohibentur ad ordines promoveri: 1515 *Sacra concil.* I p.249. **2 a** Sic, quod quicumque successu temporis ipsam Ceciliam nunc manumissam, ... defendere et expedire et tueri tenebuntur: 1333 *Mon. Str.* III p.233. Illeque supplere tenebitur invitus, quod noluit liber et manumissus: *Tripert.* III,28(2). **b α** Qui omnes Romae triumphantem secuti sunt pileati quemadmodum moris est manumissis (τοῖς ἐλευθερωθεῖσι): IAN.PANN. *Plut. dicta* p.69. **β** Nec alicui ... liceat contra prefatas manumissas ... aliqualem suscitare questionem: 1284 *CD patr.* VI p.302.

B Cum ... rex ... et ... dux ... terras nobis manumiserint restituendas et revocandas: 1268 *CD Croat.* V p.481. — [23]

manus, -us *f.* **A** *membrum hominis, quo tangitur, prenditur, scribitur etc.* — *kéz*: **1** *proprie*; **2** *spec.* (**a** *refertur ad scribendum* [**a** *ad actum scribendi pertinens*; **β** *corroboratio litterarum*]; **b** *refertur ad solvendam*; **c** *refertur ad sollemnem promissionem, obligationem et sim.*; **d** *mus.: manus, qua muduli seu voces demonstrantur — kéz, amely a zenei hangokat szemlélteti [Guido-kéz]*); **3** *in imag.: i.q. elocutiones, in quibus a notione primitus propria methaphorae quaedam derivantur et merae translationes* (**a** *refertur ad potestatem, dicionem, possessionem* [**a** *abs.*; **β** *cum variis praep. v. notabilioribus iuxtapositis*]; **b** *refertur ad auxilium, subsidium*; **c** *refertur ad vim v. pugnam v. effectum pugnae*; **d** *refertur ad operam v. peragendam rei*). — **B** *transl.: exercitus, copia — hadsereg, csapat.*

A 1 Si pes, manus, vel oculus tuus scandalizat te, amputa vel erue eum et proice abs te: *Decr. c.1010.* 1. Si

vero vulgaris periurus extiterit, manu amputata punietur: *Ibid.* 17. Est lacus in circuitu et vallum ab antiquis labore manu operatum et factum: 1055 *Dipl. Hung. ant.* I p.149. Si quis de calendis sine presbiteri sui et fratrum licencia subtraxerit, manum eam, cum qua fraternitatem promisit, decem pensis redimat: *Decr. 1092.* 14. Urceolus argenteus cum pelve ad abluendam manum: c.1093 *Dipl. Hung. ant.* I p.299. Manus et cor levans ad ethera ... talem erupit (*sc. rex*) in vocem: *Leg. Steph. minor* 14 (p.390). Non contempsit (*sc. Deus*) proprii plasmatis infirmitatem, sed occurrens ei cadenti manum (χεῖρα ὄρεξε) porrexit: *CERB. Ioann.* 1 (p.7). Manus vero habebat (*sc. Almus*) grossas et digitos prolixos: *P.MAG.* 4 (p.39). Quaedam mulier, cuius manus et brachia pectori suo connexa fuerant: *Leg. Lad.* 11 (p.526). Ancilla quedam dum manibus molam circumferens triticum contereret: *Leg. Gerh. minor* 5 (p.475). Buhus autem cum ferrum portare deberet, posuit corpus Domini de ore in manum: 1208 *Reg. Var.* 3. Hegun itaque cum portato Varadini ferro solvi deberet, canonici manum eius non inspexerunt, quia sigillum non sanum invenerunt: 1213 *Ibid.* 50. Paulus ... dum ... manum suam solvendam porrigeret: 1219 *Ibid.* 233. Nos ... decrevimus, ... prefato abbati cum duobus fratribus suis ... super librum regularum Sancti Benedicti manus inponentes, sacramentum deo prestare indiximus: 1236 *Mon. Str.* I p.320. Comes Michael fideiussores statuit coram nobis, ... qui manibus porrectis obligaverunt se, quod una cum comite Michael dictam terram Obri Martinio et suis heredibus conservabunt: 1248 *Reg. Arp.* I p.264. Ipsa virgo Margaretha ... capiebat manum meam in manu sua multum dulciter: 1276 *Inqu. Marg.* p.227. Inde vergit se (*sc. meta*) ad levam manum versus septemtrionem: 1280 *CD Croat.* VI p.375. Sebus vero, qui Wazul oculos eruerat, pedibus confractis ac manibus in rota peremerunt: SIMON KÉZA 47 (p.174). Inter que promiscua fati discrimina precisionem sui digiti articularis manus dextare excepit: 1290 *CD Arp. cont.* XII p.496. Dominus Elsearius ... in manibus Fratris Francisci ... ex hac vita migravit: *Chron. F.M.O.* p.220. Egressus vero curia celebrata Siccambriam Pannonie civitatem intravit, in qua propriis manibus Sudam fratrem suum interfecit: *Chron. saec. XIV.* 13 (p.268). Arte et labore, non quolibet trahendo iumento, sed manu propria circumferente: *Leg. Gerh. maior* 12 (p.498). *Meta* transiret ad pratum versus dextram manum: 1406 *Zsigm. oklt.* II,4808. Literas etiam ... per se non conspiciant; nec tractent suis manibus: 1439 *DRH* II p.292. Immo potius continui debiti mei cautionem propria manu curare: IOH. VITÉZ *Epist.* 75,6. Puta illius ecclesie ... bona plusquam in decem partem per diversas manus distracta: 1462 *Matth. epist. Rom.* p.20. Est quedam abbatia ... nomine Topozka, iam diu per manus laicorum possessa et vexata: 1465 *Ibid.* p.71. Artaxerxes, cognomento Longimanus eo quod alteram manum (χεῖρα) habuit longiorem: IAN.PANN. *Plut. dicta* p.34. Quam cum evadere nequiret, superantis se momordit manum (χεῖρα): *Ibid.* p.53. Quae tam grandia fiunt, ut ex eis unum vix utraque manu ambiri potest: GAL. 27,10. Has ... literas in testimonium nostrae devotionis ... reverendissimae p<aternitatis> v<estrae> insimul ad fortunam, si poterunt ad manus reverendissimae p<aternitatis> v<estrae> pervenire: PETR. VÁRAD p.192. Fucum hunc enim, nisi de

manu excellentissimorum memor Galerus imbibere non solet: *Ibid.* p.49. Eutropia quoque soror ne minore quidem vehementia sublatis in coelum manibus: BONF. I,4,29. Et cupidas mentes ad caelica regna levabant / tollentes geminas prossus ad astra manus: MART. THYRN. *Ad procer.* II,148. Saepius in viridi cursu iuvenesque solebant / cespitate certatim plaudere, voce, manu: *Ibid.* II,206. **2 a α** Ut quicquid humane filii propaginis ratum fieri decernerent, per manus scriptorum iugi studio litterarum memoriis commendarent: *1055 Dipl. Hung. ant.* I p.149. Datum est hoc privilegium ... per manus venerabilis Laurentii Strigoniensis archiepiscopi: s.1111/XIV *Ibid.* p.388. Datum Strigonio per manus Sauli aule regie (cancellarii): *1188 CD Croat.* II p.226. Datum per manus domini Kaptapani (*sic*) episcopi Agriensis, aule nostre cancellarii: *1198 Mon. Str.* I p.156. Datum per manum Desiderii aule regie cancellarii: *1200 CD Croat.* II p.358. Datum per manus reverendi Ugulini Colocensis archiepiscopi: *1232 PRT VIII* p.281. Datum per manus discreti viri magistri Pauli Albensis ecclesie electi: *1261/1271 Reg. Arp.* II/1 p.124. Datum per manus magistri Pauli lectoris ecclesie nostre: *1299 CD Arp. cont.* X p.345. Datum Chasme per manus honorabilis viri magistri Galli prepositi: *1309 Mon. Str.* II p.594. Datum per manus venerabilis in Christo patris, domini Nicolai: *Decr. 1351.* 25(2). Testes ... sciunt abbatiam mihi illam ... per regiam maiestatem ... collatam, ... literas ... de manu sua totaliter scriptas ... me in eadem confirmatum: PETR. VÁRAD p.170. Poterit vobis constare evidenter similiter ex hoc scripto manus nostrae: *Ibid.* p.64. **β** Quibus litteris bullam auream manibus propriis duximus appendendam: *1268/1347 Mon. Str.* I p.560. Quas idem dominus archiepiscopus et suum capitulum, ... per manus dictorum arbitratorum nobis assignaverunt: *1272 Ibid.* p.601. Litteras nostras nobis exhibitas, ... recognoscendo sigillum nostrum et manus notarii nostri, de verbo ad verbum presentibus litteris nostris duximus inserendas: *1296 PRT II* p.345. Magistri protonotarii, ... scriptaque manuum suarum ad easdem literas apponere teneantur: *Decr. 1500.* 11(2). — *Pertinet ad ultimam monogrammaticis regii lineam delineandam:* Hanc paginam manu propria roborantes sigillari iussimus: *1002, XII? Dipl. Hung. ant.* I p.40. Quod ut verius credatur, hanc paginam manibus propriis roborantibus sigilli nostri munimine ... confirmavimus: s.1015/1403 *Ibid.* p.80. **b** Theodorus persolvit sex marcas illas et vaccam nobis praesentibus ad manus predicti Iacob: *1226 Reg. Var.* 342. Committimus (*sc. Iohannes Gyskra*) prefatis iudici ... ducentos florenos auri ad manus et usus eorum percipere: *1451 Iványi, Eperjes* p.161. **c** Nos fideiussores ... manu coniuncta et indivisa omnes in solidum promittimus: *1448 Dl 64355.* Super quo et nos easdem civitates et quamlibet ex ipsis seorsim in presencia dictorum dominorum gubernatoris, episcopi et baronum etc. stipulato (*sic*) manu ... assecuravimus omnia et singula in ipsis literis concordie contenta velle et debere per nos observare: *1450 Teleki, Hunyadiak X* p.257. Verumtamen in illis debitis, quibus non creditori, sed amico teneor, nec primam adhuc manum apposuisse testor: IOH. VITÉZ *Epist.* 78,9. Quae omnia nos omnes supranominati stipulatis manibus ... promittimus fideliter ... observare et nullo modo ... directe vel indirecte palam vel occulte contravenire harum nostrarum: *1519*

Szabó, *Ogy.* p.148. **d** Manus sive manucordium ... diffinitur sic, manus est organum distinctis clavibus et vocibus registratum: *Szalkai B,33.* **3 a α** Regina caeli, ... manibus tuis animam meam commendo: HARTV. 22 (p.431). Pridium, ... prememorato cenobio ... regia ac potestativa manu ... perpetuo iure contulimus possidendum: *1208 Urk. Heiligenkreuz I* p.39. Quas eo tempore a nobis subtraxerat manus Dei: *1244/1379 CD Croat.* IV p.230. Cum ... residuum populi de civitate Strigoniensi, qui ... eorum manibus evaserant: *1249 Mon. Str.* I p.376. Castra sua ... manibus regis eiusdem assignando: *1273/1335 CD Arp. cont.* XII p.74. Supradicti, ... hoc privilegium manibus tenentes contractum voce concordii reddiderunt: *1291/1564 Ibid.* p.521. Quod si aliqui ... munitiones ... sponte vel invite ... manibus aliorum tradidissent: *Decr. 1403.* 5. Quo primum regnorum nostrorum gubernacula manibus nostris reddita sunt: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 17,3. Ex Turcorum deinde manibus erepti apud despotum Rascie ad hos usque dies perstitimus: *Id. Epist.* 41,14. Idem ... in premissis possessionibus ... dividendi, occupandi manibusque eiusdem partis ... assignandi et statuendi liberam haberet facultatem: *1473/1523 MTT VI* p.41. Si magnificencia v<estra> assignatum iam de facto manibus hominum nostrorum ipsum castellum ... nunciasset: PETR. VÁRAD p.262. Tu vero illum ... equum predictum ... manibus tuis venisse ... requiras: *1515 Dl 63005.* **β** *Cum 'ad' et acc.:* Universas eiusdem possessiones decrevimus fore ... ad manus regias ... devolvendas: *1228/1378 CD Croat.* III p.458. Ad manus et fidem ipsorum se, ut vita potirentur, reddiderunt (*sc. defensores*): ROGER. 37 (p.583). Quod ... ad manus domine matris sue ... possessionem ... reliquisset: *1253 PRT II* p.290. Terram ... cum tribus mansionibus, ... ad manus nostras ... deveniant: s.1256 *CD Croat.* V p.3. Possessiones ipsius, ... ad manus regias non devolventur: *Decr. 1267.* 9(1). Item medietatem totalem terre ... que ... ad manus domini regis devenerat: c.1285 *CD Arp. cont.* X p.453. Terram nostram ... per mortem Laurencii ... predialis nostri sine herede decedentis ad manus nostras ... devolutam: *1309 Mon. Str.* II p.593. Duas partes possessionis ... ad manus Gregory ... assignandas: *1312 Haz. oklt.* I p.185. Ad manus autem regis Salomonis pauci venerunt: *Chron. saec. XIV.* 109 (p.374). Ipsaeque possessiones rursus ad manus nostras regias sunt devolvendae: *Decr. 1404.* 15. Ad manus regias pertinentem rite et legitime devoluta et redacta fore perhibetur: *1447 Haz. oklt.* I p.414. Dominus ... rex obtulit se in contenti Wngariam descensurum, dummodo Poseniense, ... et Budense castra et alia iura regalia sibi effective resignentur ad manus ... Ungarorum: *1452 Sz 1910* p.561. Thome episcopo abbatiam de Zeek ecce nunc remittimus, et ad suorum manus assignari facere parati sumus: *1463 Matth. epist. Rom.* p.24. Quare paternitatem vestram perimus instantissime, ut eundem Benedictum ... ad manus nostras restitui faciat, ... praesentare possitis: PETR. VÁRAD p.119. Eius archidiaconatus ne ad manus alienas perveniret: *1523 ItK 1930* p.222. Exactum subsidium ... ad manus thesaurarii regii fideliter administretur: *Decr. 1526.* 38. — *Cum 'apud' et acc.:* Universas possessiones eorundem ... apud manus suas ... habitas ... restituere decreverit (*sc. rex*): *1274/1399 CD Arp. cont.* IX p.85. Quod ... dicta pos-

sessio ... apud manus et sub dominio eorundem filiorum ... staret et conduraret: *Form. styli* I,104 (p.65). Quod quedam possessio Modor ... apud manus ipsorum habita ... indigeret: 1397 Wenzel, *Stibor* p.70. Si vero pars adversa sua litalia instrumenta apud manus alienas habere asseruerit: *Decr.* 1439. 35. Boznam ... rursus invasit et omnia illic castra apud manus nostras habita semel obsedit (*sc. hostis*): 1464 *Matth. epist. Rom.* I p.31. — *Cum 'de' et abl.*: Sic autem faciens salvavit filios Israel de manu Madiam, id est, redemit ecclesiam de manu diaboli: GER. p.128. Si autem de manu fideiussoris evaserit (*sc. fur*) ... aliam regionem vendetur: *Decr. c.1077.* 1. Sicut enim Deus Christus suum David quondam a facie Philistinorum ... liberavit, ita et hunc de manu persequentium eripuit: *Leg. Steph. minor* 5 (p.398). Terram hanc ... nemo potest auferre de manibus meis: P.MAG. 20 (p.61). Belam duces ... pro posse preliantem liberavit (*sc. Petrus*) de manibus inimicorum: 1274 *CD Arp. cont.* IX p.72. Quia ego occidam et ego vivere faciam, percutiam et sanabo, et non est, qui de manu mea possit eruere: *Chron. saec. XIV.* 2 (p.242). Dictum castrum ... de nostris regiis manibus dedimus, donavimus: 1397 Wenzel, *Stibor* p.87. Quodsi amplius aliquid assequeretur, ... liberarem negotium de manibus illius: PETR. VÁRAD p.180. Unde et obsequium aliquod certe cum Angelo sanctitatis suae facere poteramus, nisi sors ... de nostris manibus surripuisset: *Ibid.* p.144. Quod post nostram calamitatem de manibus eius ... fuerat ademptum: *Ibid.* p.241. — *Cum 'in' et acc. v. abl.*: In manus enim illorum posita est potestas ligandi: *Inst. mor.* 3. Rex ... animam ... in manus perpetue Virginis ... tradidit: HARTV. 23 (p.431). Quod ego ... predium meum in manus domini mei ... ordinavi: 1206–1218 *CD Arp. cont.* XI p.283. Quod terra inter caeteras nominati Raphaelis terras in manus regis Andreae devenisset: 1234 *Reg. Var.* 378. Ipsum privilegium ... super facto terrarum ... in manibus nostris nolentibus nobis contigit lacerari: 1258 *CD Croat.* V p.118. Cum cor regis in manu Dei sit: 1270/1272 *CD Arp. cont.* VIII p.254. Qui se tandem velut mortuos in manus dederunt Hungarorum: SIMON KÉZA 41 (p.170). Spiritum in manus Domini committendo: 1292/1310 *Mon. Str.* II p.320. Residuitatem earundem possessionum in manus nostras tamquam iudicis devolvendum: 1300 *CD Arp. cont.* X p.380. Ut quia heredum masculorum careret solacio et eius possessio ... in manus nostras regias legitime devolvi deberet: 1327 *Mon. Str.* III p.104. Tertia vero pars in manus predictorum hominum ... debeant provenire: 1342 *DRH* II p.115. Si concordare nequierent (*sc. iudex et convictus homo*) ... tunc in manus sui adversarii ... assignet: 1351 *Ibid.* p.134. Mea autem omnia confidentius in manus trado: IOH. VITÉZ *Epist.* 75,9. Decreta Alemanie ... in manibus extant: *Id. Or.* 7,85. In manibus vestris situm est, amplissimi imperii principes, utrum Turco, an imperatori sit resistendum: GEORG. POLYC. *Or.* p.10,43. Quae ... in manus Rascianorum devenerunt, impossibile est, ut ea requirantur: PETR. VÁRAD p.122. — *Cum 'sub' et abl.*: Et quod ... sicuti alias, dum sub manu et potestate regie maiestatis fuissent constituti: 1279/1419 *CD Arp. cont.* XII p.286. Eos sub manu magistri Waltheri constituit (*sc. episcopus*): *Leg. Gerh. maior* 10 (p.494). Scimus enim et nos et ecclesiam nostram esse sub manibus suae sanctitatis: PETR. VÁ-

RAD p.117. — *Iuxta 'communis'*: Per dominum Andream ... ad manus comitis Hermani ... pallacium, tamquam ad manum communem ... statuatur: 1300 *Mon. Str.* II p.479. Ut idem ... pecuniam plebano ... tamquam ad manus communes dedisset: 1383 *DI* 52450. Idem Emericus tamquam manus communis legitimos proventus et redditus dictarum possessionum ... administrare deberet: 1455/1523 *MTT* VI p.46. Ad manus ipsius magistri Stephani ... tamquam manus communes assignaverat: 1523 *DI* 58336. — *Iuxta 'fidelis'*: Ego Georgius abbas ... bona mea temporalia ... dedi ad fideles manus ... Nicolai vicarii de Chathka: 1495 *DI* 20261. Eedem littere ... per quosdam nobiles ad manus eiusdem Iohannis Bornemyza tamquam manus fideles date et assignate: 1520 *DI* 67661. — *Iuxta 'iudicarius'*: Pro eo universis possessionibus ... in duabus partibus nostris manibus iudicariis, in tertia vero ipsorum praepositi et capituli offensam patientium applicatis: 1328 *TT* 1910 p.311. Prout ad manus nostras iudicarias fore dignoscitur pertinere: 1333 *Haz. oklt.* I p.205. Quam quidem possessionem Paulus ... de manu iudicaria comitis Pauli ... iudicis curie domini regis redimerat: 1366 *Sopron vm. tört.* I p.370. — *Iuxta 'mors'*: Quia ita factum est, humana creatura a manu mortis liberata est: GER. p.79. Qui etiam quam pluries de manu mortis in conflictibus ... evaserit: 1234/1242 *CD Arp. cont.* VI p.546. Idem Detricus ... mortis sese manibus absque metu committens: 1243/XVII *CD Croat.* IV p.191. Detricus ... per quae manus mortis vix effugit: *Ibid.* Ponicz banus omnia bona sua postergans, domum, filios et filias manibus mortis propter nos dimittens: s.1268/XVIII *Reg. Arp.* II/1 p.42. — *Iuxta 'potens'*: Nos videlicet filium suum una cum ... regni sui potentioribus magnatibus in manu potenti ad devastandum dominium proterviamque eiusdem Alberti comprimendam delegaverat (*sc. rex*): s.1200/1571 *CD Croat.* II p.359. Iohannes filius Petri de Hertwaty et alter Iohannes de Palisna crucifer, ... ad castrum et civitatem Quinqueecclesiensem in despectum et vilipensionem ac opprobrium nostre maiestatis manu potenti venientes: 1387 *CD Károlyi* I p.422. **b** Bela ... dignum ducimus illis regie munificencie manum copiosus aperire: 1193 *III. Béla* p.347. Regia benignitas circa sibi benemeritos consuerit congrue manum largitatis ampliare: 1214 *CD Arp. cont.* p.128. Noverit universitas vestra, quod cum ad quemlibet manum largitatis porrigere debeamus: 1226 *CD Croat.* III p.262. Regalis benignitas manum consuevit porrigere adiutricem: 1256 *CD Arp. cont.* VII p.418. Licet regia pietas manum munificam porrigere debeat universis: 1267 *Mon. Str.* I p.544. Regalis excellentie immensitas quemlibet prospicit iuxta merita et cuilibet manus porrigit adiutrices: 1277 *Reg. Arp.* II/2–3 p.187. Licet regia pietas manum munificam sibi fideliter famulantibus porrigere teneatur universis: 1298 *Ibid.* II/4 p.197. Qui vel que predictam visitaverint ecclesiam ... manusque porrexerint adiutrices ad fabricam, luminaria seu ornamenta ecclesie supradicte: 1326 *Mon. Str.* III p.79. Supplicat ... Oswaldus, ... quatenus ... pro ipsius reparationis fabrica manus porrigentibus adiutrices ... concedere dignemini: 1433 Juhász, *Tschan.* p.265. Volui tamen studiosis in hac arte tyronibus auxiliarem praebere manum: MONET p.A,2. **c** *Iuxta 'fortis'*: In medios hostes se inmittendo hostium cuneos manu for-

ti penetravit (*sc. Endre*): 1269 *Reg. Arp.* II/1 p.47. — *Iuxta 'validus'*: Nos coronam regni per successionem haereditariam divina dispositione adepti omnes perpetuitates per totum regnum nostrum validiori manu coepimus revocare: 1250/XVIII *Ibid.* I p.278. — *Iuxta 'violentus'*: Qui manu violentie nulla sibi vendicat: 1181 *III. Béla* p.345. Qui etiam violenta manu rapuerat terram hanc ab atthavo meo: P.MAG. 20 (p.61). Quod ab ipsis pater dictorum ... manu usurpaverit violenta: 1262/1564 *CD Arp. cont.* XI p.520. Quod si ... ac a reambulacione et statucione ipsius possessionis et ereccione metarum similiter prohibuissent manu violenta: 1327 *Mon. Str.* III p.117. Quod Zeuke ... manu violenta ... veniendo ... mulieres eiusdem viele enormiter verberando vulnernessent: 1338 *TT* 1908 p.170. Ut manu violenta et vindicta ... regnum vellet optinere: IOH. O.M. 158 (p.147). Qua eidem terras nostrae et patriae manum contendeat violentam immittere: IOH. VITÉZ *Epist.* 25,3. Ninus ... regna ... in aliena violentas iniecit manus: IOH. THURÓCZ. praef. 8 (p.16). Quidam Paulus Chemertey laicus ... oratorem manu violenta de ... monasterio turpiter eiecit: 1489 *Juhász, Tschan.* p.284. Iniquitas et malitia ... manu violenta archiepiscopatum mihi ... abstulit: PETR. VÁRAD p.171. Quod repulsiones ipsae, ... non cum gentibus et manibus violentis ... fieri valeant: *Decr.* 1500. 19(1). — *Cum variis verbis*: Usque ad Zyloc pervenerunt (*sc. duces*) contra eos nemine manum levante: P.MAG. 22 (p.64). Et nemo adversarius inventus est eis, qui levaret manus contra eos: *Ibid.* 44 (p.90). At hi ... nunciate paci adversantem manum opponentes: IOH. VITÉZ *Epist.* 23,11. Ecce ad arma manum mittimus: *Ibid.* 24,5. Sed certe, quia cum veteranis bancariis novo doctori manus conseranda est: *Ibid.* 74,7. Mox cum hostibus manum haud prospere conseruit (*sc. Fuscus*): BONF. I,2,89. Vos ... in sacrosanctum regem iniectis manus: *Ibid.* III,2,212. Antequam ... contra tantum tyrannum ... exercitum bellumque ad conserendum manus cum eo conflare et aggregare ... potuissemus: 1523 *MTT* VI p.8. **d** Et ego Iohannes Casioti ... examinatore manum meam mitto: 1243 *CD Arp. cont.* XI p.331. Rogo ... quatenus dignetur ... factum hoc nomine meo in manus desumere: IOH. VITÉZ *Epist.* 13,8. Opportunum fuit et nos ad subita belli ministeria manum mittere: *Ibid.* 36,10. Que prudentie et manibus vestris apud apostolicam sedem commissa sunt: *Ibid.* 49,3. Restat, ut beatitudo vestra iam causam ipsam in manus desumens: *Ibid.* 72,33. — *Iuxta 'per'*: Quilibet catholicus ... ad imputrescibilem thesaurum iuxta modulum facultatis sue per manus pauperum aliquod debet aggregare: 1192/c.1240 *PRT* I p.615. Petrus ... eique pecuniam per manus duorum ... persolvit: 1217/1350 *CD Arp. cont.* XI p.153. Rex ... venit Albam Regiam civitatem ... et ibi per manus Strigoniensis archiepiscopi ... regali diademate extitit coronatus: ROGER. 4 (p.555). Ut cogamur tandem nostram per manus libertatem retinere: IOH. VITÉZ *Epist.* 61,11. Ecclesie illius bona per tot manus distracta recolligimus: *Id. Epist. var.* 30,11.

B *Abs.*: Paruerant hoc medio nonnulla castra manibus nostris: IOH. VITÉZ *Epist.* 3,8. Ipsique capitanei excipient manus et gentes ac familiares eorum de eisdem: *Decr.* 1446. 2(1). Ut post hanc susceptam cladem intra fines regni armorum manus contineamus: IOH. VITÉZ *Epist.* 45,12. Ut videremur fortasse nec presenti anno penitus cessasse ma-

nusque nostras etiam tunc inter hostes non fuisse quietas: 1465 *Matth. epist.* I p.60. Anthoninus ... seriem conscripsit ... Hunos ... ad alias ... nationes terroris manum, ... extendisse: IOH. THURÓCZ 93 (p.32). Idem Iohannes Podmanyczky ... dictam possessionem suam ... domino Stephano palatino ... dedisset, ... manus suas et suorum de eisdem penitus excipiendo: 1496 *Podmaniczky oklt.* I p.288. — *Cum variis iuxtapositiis*: Qui destructa pacis tranquillitate, totius Teutonie manu coadunata Pannonie terminos hostiliter conatus est invadere: *Leg. Steph. maior* 14 (p.389). Nisi forte, quod absit, hostes regni manu valida fines ipsius regni intraverint: 1171 *Ench.* p.124. Quidam episcoporum ... fratrem nostrum ... multa latenter data pecunia, manu etiam propinquorum necnon aliorum regni proditorum adversum nos confoverunt: 1199/XVII *CD Arp. cont.* VI p.198. Qui ... cum valida manu in terram Pannonie venit, et fugatis Romanis regnum obtinuit: P.MAG. I (p.35). Rex ... diffinitive calculo sententiae personaliter vellet derimere, ... puta profecturus valida manu in exercitum contra Gubatos: 1214 *PRT* I p.628. Iam confisi de terra et timentes, ne populi profligatione regis audita manus per fugam effugerent: ROGER. 31 (p.574). Iacobus ... cum paucorum manu impetum facere ... coepit: 1256 *CD Croat.* V p.2. Ut deinceps nec ipse, nec ipsius successores contra regnum Hungariae hostili manu in Hungariam introirent: SIMON KÉZA 57 (p.179). Valentini olim cantoris ac Emeryci ... venerunt manu valida et armata in eversionem et dedecus ecclesiae libertatis: 1299 *Mon. Str.* II p.475. Quod quasdam possessiones ipsorum ... manus potentiales ... contra ipsorum voluntatem occupassent: 1341 *TT* 1911 p.290. Non longe aberat ... Turcus magnus cum exercitu magno et cum manu pro suo more valida: 1464 *Matth. epist.* I p.26. — *Iuxta 'armatus'*: Si forte aliqua in regione suboritur seditio, ad monasterii armata manu concurrant custodiam: *s.1015/1403 Dipl. Hung. ant.* I p.72. Quod ... servientes eiusdem comitis ... irruissent manu armata: 1290–1291 *CD Arp. cont.* X p.424. Universi nobiles ... affirmavissent, quod Kulhun et Surban Kenезius ... ad villam Zumbathelke manibus armatis ... venissent: 1357 *Doc. Val.* p.133. Et cum manu armata / ad Auspurg venit castrum: MÜGELN 31–32 (p.252). Quod ... abbas ... cum suis famulis et iobagionibus ... manibus armatis et potenciaris ad possessionem ... Toxum vocatam veniendo: 1363 *Juhász, Tschan.* p.224. Quomodo Ladislaus de Vllye et alter Ladislaus ... manibus armatis et potenciaris ad quandam possessionem ... irruendo ... calices ... asportassent: 1435 *Bátfai, Pest* p.170. Cum ... tributarii ... domini Francisci ... armatis manibus hostiliter in ipsum Atilam praepositum ... irruentes, ... naves, ... abstulissent: 1450/1786 *Juhász, Tschan.* p.293. Karolum magnum ... pulsus armata manu a finibus crederentium hostibus ... triumphasse ... tradunt: IOH. VITÉZ *Or.* 6,18. Quod ... manibus armatis et potenciaris ... irruissent (*sc. Ladislaus et Stephanus etc.*): 1507 *Dl* 66 763. — [675]

manuscriptum, -i n. *scriptum, quod auctor manu propria scripsit — kézirat.*

Ad literas et manuscriptum domini reverendissimi Dominico Barberio dedi (*sc. episcopus*) f<lorenos> L: *Bakócsod.* p.439. Vobis vero per hoc manuscriptum plenariam

damus quietantiam ... super ipsis quinque mille aureis: PETR. VÁRAD p.65. Ut omnes et singulae literae, quae in praetactis manuscriptis suis, ... sunt nominatim designatae: *Tripart.* II,15(82). Generalis remisit omnes visitationes ... vicario provinciae ac definatoribus manuscripto proprio contestans: *Chron.F.M.O.* p.285. — [4]

manuteneo, -ere, -tenui, -tentus **A** *proprie: manu tenere, possidere, habere, alere, curare — kézben tart, birtokol, intéz, gondoskodik: 1 rem v. possessionem; 2 transl. — B praegn.: 1 (con)servare, sustinere — megőriz, megtart (a personas; b res); 2 defendere, observare, tueri — (meg)véd, oltalmaz (a abs. b cum variis praep.).*

A 1 Rex ... inter alia ... pietatis acta innumera cenobium Sancte Crucis in Austria fovebat ut suum, manutenebat ut proprium: 1203/1208 *CD Arp. cont.* p.97. Que (sc. terra) ... Bodyno comiti pro descensu concessa fuerat ad manutendum: 1301 *CD Croat.* VIII p.7. Idem magistri ... universas possessiones ... adeundi manutendi et possidendi ... habebunt facultatem: 1374 *CD Károlyi I* p.348. Possessiones ipsius manuteneat et conservet consors mea: 1517 *Podmaniczky oklt.* II p.172. **2** Ita ergo optat dominus gubernator, ... ut translationes ipse per sanctitatem vestram omnino manuteneantur: IOH. VITÉZ *Epist.* 51,9. Finaliter deliberatum est omnino dispositionem illam priorem manuteneat: *Ibid.* 66,17. Homo communis nobilis ... huiusmodi iura devoluta et dubia ... tamdiu conservet et manuteneat: *Tripart.* I,29(1). Non impedit maiestas sua in exingendis debitis eorum circa montana, imo adiuvabit et manutenebit: 1526 *Brüsszeli okmt.* I p.29.

B 1 a Quod si de cetero supradictos vel alios homines in heresi scienter manuteneat vel defendere in terra sua presumpserit (sc. Iohannes): 1203 *CD Croat.* III p.37. Et in hiis omnibus ac aliis libertatibus a S<ancto> Stephano constitutis, ipsos nobiles manutenebimus et conservabimus: *Decr.* 1267. concl. 1. Intendant eos prosequi regio cum favore, et in eorum universis eosdem pacifice conservare et indemnes manuteneat: 1303 *Mon. Str.* II p.520. Promittimus ... eosdem in dominio vero ... manuteneat et tueri: 1356/1358 *CD Croat.* XII p.376. Cives conservari per vos manuteneri volumus: 1399 *Zala oklt.* II p.294. Nos unumquemque regnicolarum nostrorum in suis libertatibus et iustis iuribus volumus manuteneat et conservare: 1455 Iványi, *Eperjes* p.169. Ne ipsos et totam patriam et illius incolas in suis libertatibus, iuribus et veteribus observantiis ... conservaret et manuteneret (sc. Fredericus): 1472 *Mátyás lev.* I p.278. Osvaldus episcopus ... dominum comitem in omnibus ... fovebit, nec in aliquo plus, aut minus ab exposcet seu postulabit, sed eundem ... manutenebit et conservabit: 1488 Teleki, *Hunyadiak* XII p.392. Interim vero gentes dominorum et comitatum illorum, ... ibidem pro eorundem defensione manuteneat debeant: 1518 Kovachich, *Suppl.* II p.408. **b** Cum ... dictam ecclesiam et populos ac iura eius velimus ... manuteneat et conservare in eorum consuetis libertatibus: 1274 *CD Arp. cont.* XII p.93. Nostre est voluntatis iura sua ... velle manuteneat: 1334 *CD Croat.* X p.186. Omnia et singula eiusmodi libertatum et iurium contenta conservare et manuteneat debeatis (sc. comites): 1411 Schmauk, *Suppl.* p.165. Huiusmodi iura ... tamdiu conservet et manuteneat (sc. nobiles electus): 1435 *DRH II*

p.272. Quia nos iura nostra fiscalia ... manuteneat et inviolabiliter conservare ... volentes (sc. rex): 1454 *TT* 1902 p.282. Non enim parva nobis cura insidet ... de manutenda libertate ecclesie vestre: 1482 *Mátyás lev.* II p.126. Accendimur et nos ad colendam manutendamque amicitiam cum incyta domo vestra: PETR. VÁRAD p.216. **2 a** Promittens idem Nicolaus ... nec per se nec per suos ... ullo unquam tempore contravenire, ymmo ipsam manuteneat, attendere et observare: 1260 *CD Croat.* V p.183. Ut iura, libertatem et consuetudinem regni nostri, ... omnibus modis ... tueri et manuteneat curemus: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 10,6. Quos nos manuteneat et defensare secundum inscriptiones nostras obligamur: 1476 *Mátyás lev.* I p.353. Non sine iusta ratione et aequitate cogi me ad defendendam manutendamque causam abbatae meae Petri Varadini: PETR. VÁRAD p.170. **b** *Cum 'ab'*: Ab aliquibus ultra pensionem predictam, nos et abbates, ... tenemur eos defendere et manuteneat: 1240 *Mon. Budapest* p.37. Quatenus praedictum Iohannem ... cum praetacta sua possessione ab omnibus, specialiter a populis ... manuteneat: 1334 Zimmermann, *Urk.* I p.461. In dominio ipsarum possessionum ... eos ab omnibus impetitoribus manuteneat, conservare et protegere: 1373 *Dipl. Hont* p.264. Promittimus ... dominum Stiborium ... ab omnibus impetitoribus et causidicis manuteneat: 1390 Wenzel, *Stibor* p.58. Quod ... Ladislaus ... ipsas ... ab omnibus illegitimis impetitoribus ... manuteneat: 1422 *CD patr.* III p.338. — *Cum 'adversus'*: Reintroducos ... adversus ... Franciscum de Csak ... indemnitater manuteneat debeatis: 1453/? Juhász, *Tschan.* p.275. — *Cum 'contra'*: Quatenus eosdem nobiles ... manuteneat (sc. Püed) et conservet contra memoratos: c.1272–1290 *CD Zichy I* p.71. Ipsum Andream ... die noctuque protegentes ac manuteneat contra Australes predictos et eisdem adherentes nostre maiestatis in persona: 1413 *Sopron tört.* I/2.p. Ioannem Magnum et filios ... contra quosvis illegitimos impetitores tueri et defensare et indemnitater manuteneat debeatis: 1424 Gyárfás, *Jászku-nok* III p.582. Contra quoslibet illegitimos impetitores ... ipsos inquietare volentes tueri protegere defensare ac indemnitater manuteneat debeatis: 1429 *Haz. oklt.* p.384. Eisdem contra quoslibet illegitimos impetitores protegere, indemnitaterque manuteneat et defensare debeatis (sc. Ladislaus et Georgius): 1450 Teleki, *Hunyadiak* X p.274. Cives supplicarunt, ut inter alios fideles et subditos nostros ipsos quoque in suis libertatibus et immunitatibus graciose conservare et contra quosque manuteneat et protegere dignemur (sc. rex): 1508 *Sopron tört.* I/6 p.239. — [81]

manutentio, -onis f. (manutentio) *conservatio — megőrzés, fenntartás.*

Sigismundus ... pro manutentione dicte societatis ... quedam statuta per socios eiusdem societatis servanda edidit: 1433 *Mon. Vespr.* III p.95. Supplicamus (sc. cives) tamen reverendissimis etc. vestris dominacionibus, quatenus super predictis gravaminibus nobis de oportuno remedio et remediis et manutentione eorundem graciose providere velint: 1525 *Mon. Jud.* I p.344. — [8]

manuterdium *vide* manutergium

manutergium, -i n. (manuterdium, manutergium, manuterium) *togilla, quacum manus tergitur, mantele*

— kéztörölő kendő, törülköző: (**a** usu domestico; **b** usu ecclesiastico).

a Do ... vittam de serico, quinque mensalia cum manutergiis, telam ducentarum ulnarum: 1152 PRT I p.601. Tres pecias mensalium ... et V manutergia zadia (sc. uxor Bors dedit): 1231 Mon. Str. I p.280. Quelibet sponsa tempore intronizationis sue unum manuterium ... dare teneatur: 1322 CD Andr. II p.12. Quod Paulus ... unum manutergium valentem medium florenum substraxisset: 1352 CD Zichy II p.480. Item duo manutergia ... item et pro istis supradictis dederunt (sc. homines) duos penes: c.1405 CD Zichy V p.405. Item manutergia mensalia V (sc. sunt in castro Nandoralbensi): 1429 CD Zichy VIII p.399. Dedimus Thomas Heweczke pro mensalibus, manutergiis super regem 3 fl<oreno>: 1438 Fejérpataky, Szám. p.389. Item manutergia wlgo astalkeskenev quindecim ... ad manus suas ... assignavisset (sc. Iuliana domina): 1458 DI 55618. Unam mensale et unam manutergia lego pro iudico: 1471 CD Zichy XII p.295. Tela pro mensalibus et manutergys pecias tres Cassovienses den<arios> III^c (sc. episcopus dedit): Bakócs-cod. p.359. Item eodem die pro tribus peciis tele ad mensalia, manutergia ... dedi X flor<enos>: 1500 MTT XXVI p.35. Dolum providi Stephani Nagh irruens ... manutergia octo ... asportari ... fecisset (sc. Ferdinandus): 1519 CD Frangepán II p.325. Cubiculario ... pro dispositione octo mensalium et manutergiorum ... facelatas vero quinquaginta ... faciunt fl<oreno> III.: 1525 MTT XXII p.146. **b** Albe sunt ... manutergia altaris: 1121/1420 MNy 1927 p.364. In altari duo manutergia sint pendentia, unum ad abluionem post Evangelium, secundum ad abluionem post sacramenti sumptionem: Syn. 1279. 106 (p.151). Donavi (sc. Iohannes) ... indumenta altaris ... cum manutergiis et mensali: 1311 Mon. Str. II p.637. Preparare (sc. debet) manutergia pro extersione sacerdotum celebrare volentium: Visit. Str. p.29. II antealtaria Damaschi completi cum manutergiis omnibus (sc. Nicolaus emit): 1489 HtK I p.497. Duo manutergia ad baculum pertinentia pastorale (sc. empta): 1518 PRT III p.709. — [70]

manutergyum vide vocem praecedentem

manuterium vide manutergium

mapa vide mappa

mapalia, -ium n. tugurium, magalia, aediculae, domuncula — kunyhó, kalyiba, házikó.

Sic liquere casas vicosque, mapalia, villas / agricolae et miseram monstrosis caedibus explent / Ungariam: TAUR. Staur. III,184–186. Excolite et defrugatis opulescite campis, / missa ruinosis reparate mapalia tectis: Ibid. IV,265–266. — [2]

mappa, -ae f. (mapa) pannus, tegimentum, linteum — kendő, abrosz (**a** usu domestico; **b** usu ecclesiastico).

a Filius ... regis ... verba praedicta in omnibus vasis suis regalibus, mappis et utensilibus fecit scribi: Serm. dom. I p.10. Notandum, quod illa magna clinodia, ... scilicet sepulchrum aureum et mappa preciosior et liber misalis cottidianus coralibus: 1466 Sopron tört. II/1 p.184. Ipse quoque incultus ac rudis apparatus, sordide in quadrata mensa mappae, cultus omnis ad equos et arma translatus: BONE. IV,7,83. Vivitor, agricolae, caetera turba simul, / sternebant mensas mappis, pictisque tapetis: MART. THYRN. Ad procer. II,228–229. **b** Sed Emericus natus

/ eiusdem purpuravit / aras ille beatus / sed mater instauravit / singulas rupturas / in mappis et in panno: MÜGELN 34–41 (p.257). Quomodo egregius Ladislaus ... pallasque et mappas altarium ... abstulisset: 1446 Tóth-Szabó, Huszita p.383. Tempore communionis si fuerint clerici vel laici mappam sub mento applicent et teneant ambabus manibus: GREG. GYÖNGY. Dir. p.d,II^r. — [18]

mappula, -ae f. parva mappa — kis kendő.

Due mappule (sc. conscriptae sunt in monasterio): 1508 MKSz 1881 p.298; DI 21890. — [1]

marca, -ae f. (marcha, marka, marea) **A** pondus — súlymérték, márka: **1** gener.; **2** spec.: pondus constitutum metalli pretiosi, quod definit, quanta moneta ex unitate tundari potest, praetera in mercatura quoque ad pretium constituendum et pendendum usum est — meghatározott nemesfémű, ami meghatározza, hogy egy egységből hány pénzérme verhető ki, és amit a kereskedelemben az árak meghatározására és fizetésre is használtak (**a** abs.; **b** argenti v. auri; **c** ad aliquam urbem v. regionem pertinens; **d** cum variis iuxta positis). — **B** modus, quo quantitas nummorum comparatur — mérték, amivel a pénzék számát v. mennyiségét mérik, számítási márka: **1** denarium (**a** abs.; **b** ad aliquam urbem v. regionem pertinens); **2** grossorum (**a** abs.; **b** ad aliquam urbem v. regionem pertinens).

A 1 Iuxta 'candela': Predictus magister ... custos ... de obvenacionibus candelarum dicebat sibi ratione custodie dare debere in septem festivitibus anno quolibet singulam marcam candelarum: 1270 Mon. Str. I p.576. Quod cum ... Marcellus ... dicens eosdem quibusdam quantitibus sive marcis candelarum ... sibi sue ratione custodie teneri, et diucius inter eos fuisset altercatum: 1297 CD Arp. cont. X p.276. — Iuxta 'cera': Et quod tunc in signum subiectionis pristinae cereum decem marcas cere ponderantem ad honorem maioris altaris ecclesie Strigoniensis dare debeat: 1276 PRT X p.538. Nobilesque moderni ... sex marcas cere singulis annis pro kathedratice altari maiori ... eidem dare teneatur: 1451 DI 14468. — Iuxta 'pannus': Imprimis statuimus, quod ... tributarii ad hospiciam mercatoris accedant, ... de panno valente quinque marcas recipiant unum pondus: 1278 CD Arp. cont. IX p.204. — Iuxta 'piperis': Item de centum marcis piperis tributarii debent habere unius piperis ... et sic de aliis minutis mercimoniis: 1260/XVI CD Arp. cont. VII p.523. — Iuxta 'sal': Quatenus salinarii super Marisii fluvium constituti de salibus aquaticis, ... valens quinquaginta marcas de salibus ... persolvere teneantur: 1217/1324 CD Arp. cont. XI p.149. Nos ... LX marcas de salibus terrestribus ... monasterio in perpetuum assignavimus: 1217 CD Arp. cont. XI p.150. **2 a** Quod monti Wirthis adiacet, pratum et terram arabilem IIII-or marcis emptam constitui perpetuo possidendam: 1146 PRT I p.599. Abbati eiusdem cenobii do auream catenam septem marcis ponderatam pro mille missis celebrandis: 1152 PRT I p.601. Habito ... consilio ... domina prefata predium ... vendidit CXX marcis meo comiti palatino: 1181 III. Béla p.345. Almus ... sic legatos remisit Ruthenorum, ut duces et primates sui filios suos in obsides darent tributumque annuatim persolverent decem milia marcarum: P.MAG. 9 (p.45). Quod domina Paulia daret fratri suo ... marcam unam: 1213 Reg. Var. 30. Quod-

si de Supronio recessero, ubicunque in regno comitatum habuero, annuatim centum marcas dare tenebor: 1237 *CD Arp. cont.* XI p.294. Ut prefatus magister Buzad pro prelio illo ... solveret centum marcas: 1239 Juhász, *Tschan.* p.218. Qui ... sine mora et decem marcas pro Birsagio ... persolvere teneatur: 1239/1465 Teleki, *Hunyadiak* XI p.107. Tamen dux illa solum in duobus milibus marcarum simul cum lapidibus pretiosis recepit: ROGER. 32 (p.575). Abbas obligavit se dictis custodibus silvarum expensas ad tres vel quatuor marcas refusurum: 1258 *PRT II* p.301. Contra magistrum Marcum ... super uno calice aureo, qui tres marcas et fertonem ponderabat: 1266 *Zala oklt.* I p.48. Quod predicti populi ... prefato magistro Paulo et eius fratribus, ... debuerant solvere ... sexaginta (*sic*) marcas in tribus terminis: 1277 *CD Arp. cont.* IX p.181. Albeus ... solvit quatuor marcas minus fertone in prompta pecunia: 1281 *Ibid.* p.325. Pro quinquaginta marcis reddere tenetur: 1286 *PRT II* p.343. Quod comes Chepanus et Myke, ... in ipsa destructione dampnum septuaginta marcarum intulissent: 1290–1291 *CD Arp. cont.* X p.424. Idem comes Ladislaus se liberare potuit, nisi ducentis marcis pro sua liberatione primitus persolutis: 1295 *Mon. Str.* II p.384. Idem Iohannes confessus est viva voce, ut totam porcionem suam, ... vendidisset Paulo et Adriano predictis cognatis suis pro viginti marcis: 1299 *Ibid.* p.461. Ex qua quidem occupatione villarum, ... iurium et proventuum percepcione earumdem preposito et capitulo ... Stephanus dampnum mille marcarum irrogasset: 1307 *Ibid.* p.579. Quod ... nec damnum ducentarum marcarum eidem Ladislao intulissent (*sc. Deseu et Lorandus*): 1324 *Doc. Val.* p.64. Eidem magistro Ippolito pro octingentis marcis, partim in florenis, seu aureis denariis camerae nostrae eiusdem cisis et cudendis ... dedimus iterato et locavimus: *Decr.* 1342. 1. Nec pro funere hominum per aliquem vel interemptorum ... archidiaconi ... unam marcam exigere valeant: 1351 *DRH II* p.131. Cum iudicio sex marcarum per ipsos filius Iacobi velud actores in termino reportationis seriei infrascripte deponendarum transmitti debere decernentes: 1366 *CD Croat.* XIII p.560. Item summa Novae Civitatis losunge eiusdem anni ½ libr<am> super marcam fecit summa 179 libr<as>: 1397 Fejérpataky, *Szám.* p.110. Ad opus quoque Sancti Georgii martiris mille marcas promisit (*sc. rex*): *Leg. Gerh. maior* 12 (p.498). Item dedimus Parvo Heynrico 3 marcas: 1418 Fejérpataky, *Szám.* p.163. Comites ... huiusmodi iobagionem cum sex marcis eliberare teneantur: *Decr.* I.1458. 15(1). Nam domini, praelati et barones centum, nobiles vero quinquaginta marcas pro homagiis suis consequuntur: *Tripert.* I,2(2). Si quis huiusmodi prohibitionis transgressor fuerit, in una marca usuali mulctetur: 1515 *Sacra concil.* p.246. Ad valorem singulorum viginti quinque marcarum gravis ponderis, in toto centum florenos auri faciuntur: 1516 *DI* 22824. Magister Andreas ... impignoraverat pro X marcis et una tunella vini: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.49. **b** *luxta 'argentum'*: Rex ... mandavit abbati, ... ut ... quadraginta ei marcas argenti examinativissimi mittere non differret: c.1151 *PRT I* p.600. Dux Ladomeriensis ... Almo ... duo milia marcarum argenti et centum marcas auri cocti ... presentavit: P. MAG. 11 (p.47). Quod S. comes, ... terram ... pro IIII marcis argenti comparasset: 1218 *Mon. Str.* I p.219. Ut

abbas quinque marcas argenti pro predictis hominibus solveret: 1223 *PRT I* p.661. Quod predicti Herbordus et Ybur et eorum heredes teneantur nobis solvere annuatim duas marcas argenti pro dicta domo lapidea: 1243 *Mon. Str.* I p.354. Quod predicti filii Likarch medietatem loci cuiusdam molendini ... Gabriano pro marca et fertone communis argenti ... vendidissent: 1265 *Reg. Arp.* I p.440. Comes Rotho ... vendidit has possessiones ... pro centum et quinquaginta V marcis fulminati argenti cum pondere de Rodna: 1268 Zimmermann, *Urkb.* I p.100. Cuius quarte terciam idem comes Petrus dixit predictas sorores ... pro novem marcis fini argenti redemisse: 1279 *Haz. oklt.* I p.87. Item privilegium ... a cancellario decem marcis argenti redimi debeat: 1291 Zimmermann, *Urkb.* I p.175. Quod Thomas ... confessus se ... per suos progenitores ipsa terra ... vendidisse pro duodecim marcis fini argenti: 1290–1301 *CD Arp. cont.* V p.270. Idem Rumhardus et deinceps sui posterii, ... unam marcam puri et fini argenti ... solvere nobis tenebuntur: 1309 *Mon. Str.* II p.608. Eisdem ampliando in vera et tertia combustione, ex quibus de una marca fini argenti duodecim pensae incidantur: *Decr.* 1342. 2. Obligantes se, ut ... nisi cum permissio gravamine obligaminis centum marcarum fini argenti ... persolvendo requirere possent: 1350 *Doc. Val.* p.120. Ut quicumque inventi fuerint fractores illius compositionis, illi debent esse convicti domino regi in centum marcis finis argenti: 1388 Fejérpataky, *Szám.* p.89. Quorum fructus etc. sex marcarum argenti communi extimatione valorem annuum excedunt: 1426 Juhász, *Tschan.* p.253. Quod terram suam ... vendidisset (*sc. Stephanus*) antedicto Brum pro viginti marcis argenti perpetuo possidendam: 1436 *Reg. Arp.* I p.423. Item plebanus de Helmezc ... pro decimis ecclesie sue solvit marcas argenti duas: *Bakócs-cod.* p.345. Una marca argenti redimatur, et ematur sex florenis, quinquaginta denariis, sicut prius quoque fuit constitutum: *Decr.* 1523. 33. — *luxta 'aurum'*: Si quis autem ... de huius monasterii libertate ... aliquid subtrahere ... temptaverit, circumvallet anathema perpetuale et componat XX-ti marcas purissimi auri: s.1037 /1330 *PRT VIII* p.227. Quod si quis ... ex precepto prefati regis ... insuper L. marchas cocti auri persolvat: 1091 *Dipl. Hung. ant.* I p.268. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, regalis excellencie iram se noverit incursum et decem marcas auri persolvat: 1185 *CD Croat.* II p.140. Galicie dux ... cc marcas auri ... militibus suis condonavit: P. MAG. 11 (p.47). Si quis vero huic nostre confirmationi obviator temerarius extiterit, ... penam regni consuetam videlicet X marcas auri pro regali iudicio soluturum: s.1209 *CD Arp. cont.* XI p.94. Idem triginta marcas auri ... secum apportavit: 1256?/1612 *CD patr.* VII p.83. In qua quidem archipraesulem Arrianum cum omnibus sequacibus et complicitibus captivari faciens extorsit ab eo LX marcarum millia auri: SIMON KÉZA 17 (p.160). Et postquam exegisset ab eo et complicitibus suis LX milia marcarum auri: *Chron. saec. XIV.* 17 (p.275). Tricesimatores ... unam marcam auri, vel sexaginta florenos, aut monetam eiusdem valores ... ad temonem ipsius currus apponendo easdem ballas et pondera disligare et conspiceri valeant: *Decr.* I.1405. 15(3). In una marca aurea septuaginta duos florenos aureos faciente: 1507 *DI* 21628. **c** *luxta 'Boeminus'*: Assignavit ... X mar-

chas Boeminarum: 1317–1320 *Mon. Vat.* I p.18. — *Iuxta 'Budensis'*: Quod cum Petrus, ... quendam possessionem suam, ... pro ducentis et quinquaginta marcis argenti, Budensis ponderis, comiti Martino, ... contulisset: 1297 /1332 *Mon. Str.* II p.414. Item solvit (*sc. Ivanka cantor*) pro canonia Poseniensi VII. marcas Budenses: 1332–1337 *Mon. Vat.* I p.190. Volumus insuper, ... quod cives ... septem marcarum Budensis numeri ... solvere tenebuntur: 1352 Schmauk, *Suppl.* p.112. Annotati nobiles, ... in decem marcibus Budensibus fini argenti convinceretur eo facto: 1436 *Ibid.* p.251. Quod ... in centum marcibus Budensibus gravis ponderis convinceretur et convicta haberetur: 1496 *DI 20389*. *Iuxta 'Cassensis'*: Item prepositus de Lelez solvit II marcas Cassenses: 1332–1337 *Mon. Vat.* I p.356. Ad solutionem sexaginta quinque marcarum communis numeri Cassoviensis ... Petro filio *Nicolaus Soos et procuratores dant*: 1374 *DI 57368*. — *Iuxta 'Strigoniensis'*: De sex marcibus Strigoniensis ponderis unicuique canonicorum suam assignet (*sc. archiepiscopus*) portionem: 1286 *Mon. Str.* II p.211. — *Iuxta 'Cluswar'*: Quod ... Marcus ... duas lineas seu stratas possessionales ... pro decem et octo marcibus fini argenti ponderis et lapidis civitatis Cluswar ... obligasset: 1360 *DI 26980*. — *Iuxta 'Transilvanus'*: Summa omnium marcharum fini argenti ad pondus Transilvanum receptorum: 1317–1320 *Mon. Vat.* I p.36. — *Iuxta 'Viennensis'*: De quibus pro domino nostro elegi medietatem, videlicet III. marchas et dimidiam Viennenses ... quarum quilibet valet III florenos et dimidium auri: 1317–1320 *Mon. Vat.* I p.15. Dederunt (*sc. nobiles de Rozgon*) marcas argenti XIII Viennenses, quemlibet marcam florenorum auri VI: 1430 *DI 25936*. **d** Ut ipsos ... petendo pro quolibet casu mortis hominum sexus utriusque penalem marcam pro homicidia ... alleviare dignemur (*sc. episcopus*): 1290/1382 *CD Arp. cont.* V p.14. Ipse comes Thomas ... pro suis dampnis ad quadraginta marcas iuducarie computatis ad presenciam regiam avocasset: 1296 *CD Arp. cont.* X p.229. Ipse et prefatus Lucas de dictis quinquaginta marcibus homagialibus ... cum pecunia satisfacere non valeant: 1413 *CD Zichy VI* p.288. Tredecim iobagiones eiusdem in singulis decem marcibus homagialibus, singulos quadraginta florenos auri facientibus: 1517 *DI 64531*.

B 1 a Quod ... idem Rocoldus ... quendam particulam terre ... Ladizlao ... pro triginta marcibus denariorum ... vendidisse: 1280 *CD Arp. cont.* IX p.285. Quod quendam particulam terre ... pro septem marcibus denariorum pignori exposuerant (*sc. litigatores*): 1300 *CD Arp. cont.* X p.395. Mychael ... Kenezius Lucach ... unum marcam denariorum, gladium ... ab eodem abstulissent: 1344 *Pesty, Krassó III* p.15. In quatuor marcibus denariorum, marcam quamlibet cum decem pensis computando: 1381 *DI 50095*. Quod Petrus ... Unum laneum suum integrum ... pro quinque marcibus denariorum, decem pensis computando prefato Iacobo obligasse: 1391 *DI 43137*. Iidem nobiles ... receptis ab eisdem viginti marcibus denariorum gravis ponderis, marcam quamlibet decem pensis computando ... dedissent: 1411 *DI 43072*. **b** *Iuxta 'banalis'*: Quod predictus Benedictus ipsam particulam terre ... pro tribus marcibus banalibus a se plene habitis et receptis ... obligaverat: 1298 *CD Arp. cont.* X p.324. Magister Paulus ... totalem portionem suam ... pro quindecim

marcis denariorum banalium pignori obligatam ... redimere debuisset: 1344 *DI 40949*. — *Iuxta 'Hungarialis'*: Nicolaus et Ladislaus ... quinquaginta marcas denariorum Hungaricales parvi numeri ... persolverunt: 1412 *DI 43155*. — *Iuxta 'Scepusiensis'*: Comes Ewginius ... quindecim marcibus promptorum denariorum numeri Scepusiensis ... emi potest: 1345 *DI 40976*. — *Iuxta 'Viennensis'*: Quod ipse ... iugera ... vendiderit ... pro tribus marcibus denariorum Viennensium: 1194 *CD Arp. cont.* X p.166. Quod terram ipsorum ... pro viginti marcibus Viennensium denariorum ... vendidissent (*sc. Romanus et fratres sui*): 1290 *CD Arp. cont.* X p.8. Quod comes Mert et Nicolaus ac Iohannes filii sui, ... possessionem ... pro viginti quinque marcibus denariorum latorum Viennensium ... vendiderunt: 1300 *Mon. Str.* II p.481. Iacobus nobis dixit in hunc modum, quod licet ... piscinas suas ... pro decem marcibus latorum Viennensium pignori eidem capitulo ... obligaverit: 1307 *Mon. Str.* II p.577. Nicolaus et Iohannes ... confessi viva voce, quod ... possessionem eorum ... comiti Georgio ... pro octoginta marcibus denariorum latorum Viennensium, quamlibet marcam pro decem pensis computando ... vendidissent: 1341 *DI 58507*. Quod Barla filius Stephani ... ac Paulus ... decem marcas denariorum Viennensium abstulissent: 1413 *DI 43230*. — *Iuxta 'Zagrabiensis'*: Idem Guerd et ceteri ... confessi sunt se unam particulam terre ... vendidisse ... pro septem marcibus denariorum Zagrabiensium: 1272 *CD Arp. cont.* VIII p.412. **2 a** Ut si ipsi sex marcas promptorum grossorum ... dare et solvere debuissent: 1349 *CD Zichy II* p.409. **b** *Iuxta 'Bohemialis'*: Solvit XVI marcas ... LX grossos pro marca Bohemicali computando: 1332–1337 *Mon. Vat.* I p.176. — *Iuxta 'Budensis'*: Quod comes Eugenius ... quartam partem totius possessionis ... pro quadraginta marcibus grossorum argenti numeri Budensis ... vendidisset: 1348 *DI 41073*. — *Iuxta 'Cassensis'*: Quod totam portionem ipsorum possessionariam ... pro decem marcibus grossorum comiti Cassensis ... pignori obligasset (*sc. Nicolaus et Beke*): 1344 *DI 40937*. Quod ... terram pro tribus marcibus grossorum comiti Cassensis ... obligasset (*sc. Iohannes et Nicolaus*): 1351 *DI 56904*. — *Iuxta 'Polonialis'*: Item solvimus Nicolao Jewer 1 marcam Polonicam grossorum: 1428 *Fejérpataky, Szám.* p.268. Item iudex dedit Bartholomaeo Milde ½ markam Polonicam grossorum pro expensis pro calice ad Russiam: 1429 *Ibid.* p.291. — *Iuxta 'Quinqueecclesiensis'*: Marca Quinqueecclesiensis facit XLVIII grossos: 1332–1337 *Mon. Vat.* I p.316. — *Iuxta 'Sipciensis' v. 'Scepusiensis'*: XLVIII grossi faciunt marcam Sipciensem: 1332–1337 *Mon. Vat.* I p.226. Ioannes ... est confessus, quod rectam medietatem possessionum suarum ... prefato Iordano ... pro octava dimidia marca grossorum denariorum numeri Scepusiensis ab eodem plene habita ... vendidisset: 1343 Schmauk, *Suppl.* p.92. Quod ... quondam possessionem ... pro centum triginta quinque marcibus grossorum denariorum numeri Scepusiensis ... vendidissent (*sc. magister Beke et Anic*): 1356 *DI 41280*. — [637] *Vide etiam* marchia. [Szebelédi]

marcalis, -e (markalis) quod pro censu speciali solvendum est, censualis — *márka-, különös adófajtaként fizetendő*.

Item in festi Epiphaniarum Domini pecunias markales

in Hungaria, eorum (*sc. linguā?*) 'grywne' vocatas communiter solvunt fl<orenos> XXII. Item in festo Penthecostes similiter pro eisdem pecuniis marcalibus solvunt iterum fl<orenos> XXII: 1519 *DI* 37007 fol.248^r; *cf. Lex.Lat.Lugosl.* I p.520 s.v. grivna. — [1] [Szovák]

Marcellius, -a, -um *ad Marcellum pertinens — marcellusi.*

Non tamen his quicquam, gravitas Marcellia, nugis / tangitur: IAN. PANN. *Paneg.* 2,870–871. — [1]

marceo, -ere, marci **1** *proprie: faccescere — hervad, fonnyad;* **2** *transl.: infirmari, languescere — bágyad, (el)lanyhul, (el)gyengül.*

1 Plectra silent, disiecta solo crinalia marcent: IAN. PANN. *Paneg.* 1,999 (p.31). **2** Dives marcet egestate, / trabeatus nuditate: *Planctus* p.597. Ex nocturnis factis claret / quod nec navis (*mendum typographi recte: nenis*) diem daret / nec marceret (*sc. Emericus*) ocio: XIV Dankó, *Hymn.* p.250. Dum autem ita vino marcens obruta sit (*sc. ebrius*): VALENT. CYB. *Laud.* 18. Plebs variis marcens epulis ignara futuri / dum thiasisque chorisque vacat: TAUR. *Staur.* V,41–42. — [5]

marcescibilis, -e *marcidus — fonnyadt.*

Languidi iacuerunt gehenne gustantes potum marciscibilem: 1350 *CD Croat.* XI p.622. — [1]

marcesco, -ere, marcescui **1** *flaccescere — (el)hervad;* **2** *transl. infirmari, languescere — bágyad, (el)lanyhul, (el)gyengül.*

1 Fallax mundi gloria lapsu ruit mobili; opes, honores, omnia florent, fluunt, nec persistunt, quia marcescunt: s.1223/1233–1243 *CD Arp. cont.* I p.195. Ne propter pauca multa inconvenientia et damna periclitari ac marcesci valeant fructuosa opera: 1445 *Dipl. Sáros* p.232. Ut ora illius ex nimiarum cogitationum impulsu marcescerent: IOH. THURÓCZ 846 (p.244). Vita hominis super terram moram (*sic ed., recte: more*) florum marcescit: 1504 *Prot. testam.* II p.263; *cf. recte* 1510 *Ibid.* p.355 et 1512 *Ibid.* p.414. **2** Fratrum amor non marcuit: MÜGELN 41 (p.266). Nam prudens nunquam ocio marcescet: ANDR. PANN. p.33. Tandem gravem incidit (*sc. Iohannes*) infirmitatem ita, ut longo tempore iacens marcesceret: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.132. — [11]

marcha *vide marca*

marchia, -ae *f.* (marca, marcia) **1** *limes, finis — határ;* **2** *regio v. provincia limitanea, (rarius: regio marchionis subiecta, marchionatus) — határmenti terület v. megye, (ritkábban: örgrófság).*

1 Que (*sc. via*) dividit marcam Dei Genitricis atque Sancti Benedicti confessoris Domini: [s.1018–1038] 1412 *Dipl. Hung. ant.* I p.97. Cuius (*sc. possessionis*) marchia incipit ab area equorum regis: s.c.1067/1267 *Ibid.* p.183. Septimum predium, quod vocatur Forkosig, terminatur his marchii: s.1086,1135–1171? *Ibid.* p.251. Prima villa Sancti Mauricii, que vocatur Cupan, notatur hiis marchii: 1456 *PRT VIII* p.522. **2** Si magna fama marchiam intraverit, comes nuncios II ... ad regem dirigat: *Decr. a.1104.* 36. Ut ... contra Carinthinos bellum promoverent (*sc. Arpad et nobiles*) ac in marciam Lombardie se venire prepararent: P.MAG. 44 (p.89). Rex Ethela ... civitate Concordia occupata in marchiam intravit Lombardiae: SIMON KÉZA 17 (p.159). Deinde marchiam illam totam devastabant (*sc. cruces*): *Chron. saec. XIV.* 143 (p.422). Accepimus

litteras vestras, quibus intelleximus, quantum opus esset pro confirmatione oppidorum, quae superior marescallus vestrae dominationis pro suis filiis emit in marchia Lusacia: 1480 *Acta Beatr.* p.44. Caesar ... venit in marchiam Austriae: IOH. THURÓCZ 280 (p.82). Serenissimus ... rex Mathias in marchiam descendens et iuxta Savum obsedit castrum Sabach: *Chron. F.M.O.* p.248. — [20]

marchialis *vide martialis*

marchiatus, -us *m.* (marchisatus) *regio marchione subiecta — az örgróf fennhatósága alá tartozó terület, örgrófság.*

Et marchas centum de redditibus sive proventibus de marchisatu Estensi annuatim ... habuerint (*sc. heredes*): 1270/1275 *CD patr.* VIII p.433. — [1]

marchio, -onis *m.* (marchyo) *regionis limitanae prefectus, comes limitaneus — örgróf (a gener.; b constitutam regionem v. gentem administrans).*

a Ut nullus archiepiscopus, dux, marchio, comes, vicecomes seu aliquis homo magnus sive parvus de iam fato monasterio aliquo modo se intrmittere ... audeat: s.1002, XII? *Dipl. Hung. ant.* I p.40. Nos cum consensu ... nostrorum fidelium episcoporum, marchyonum ... electionem episcopatus ... statuimus: 1009/1404 *Ibid.* p.58. Ut pater noster ... illos, qui nobis ... sive sunt reges, sive duces seu etiam marchiones astiterunt ... non persequatur: 1263 *Mon. Str.* I p.486. In quibus quidem aegrotis quidam milites, aliqui comites, nonnulli fuere marchiones: SIMON KÉZA 57 (p.180). Videlicet in festo Beatorum Simonis et Iudae apostolorum, presentibus et assistentibus pluribus ducibus, marchionibus, ... peractis rite omnibus opportunis ceremoniis habita est: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 13,3. Mathias ... universis et singulis ... ducibus, marchionibus ... salutem: 1460 *Mátyás lev.* I p.10. Ubi sunt tot et praeclari viri, qui leguntur fuisse ante nos, multi imperatores, multi reges ... multi marchiones, multi duces: PELB. TEM. *Pom. sanct. aest.* 216^v. Qui (*sc. vaivoda et comes*) ibidem in nuptiis domini marchionis erant: 1509 *Rechn. Hermannstadt* p.507. Item quod occupationes per dominum marchionem et alios potentes noviter factae, etiam invitis occupatoribus per regiam maiestatem rectificentur absque mora: *Decr.* 1525. 7. **b** 'Austriae': Gotfridus Austriae marchio ... insultum faciens super eos, eorum spolia fertur abstulisse: SIMON KÉZA 48 (p.175). Tunc enim Austria non duces, sed habebat marchiones: *Chron. saec. XIV.* 73 (p.317). Gotfridus autem Austriae marchio ... insultum faciens super eos, eorum spolia fertur abstulisse: IOH. THURÓCZ 276 (p.81). — 'Brandenburgensis': Sigismundus ... marchio Brandenburgensis ... tenore presentium publice protestamur: 1386 *Bánffy oklt.* p.385. Quod nos literas ... marchionis Brandenburgensis ... recepimus: 1390 *Juhász, Tschan.* p.227. Nos comes Frank ... iudex curie ... Sigismundi ... regis ... marchionique Brandenburgensis ... significamus: 1397 *Komárom vm. oklt.* p.20. Illustri principi, domino Alberto marchioni Brandenburgensi ... magnas gratias habemus: IOH. VITÉZ *Or.* 10,24. Mathias ... domino Alberto marchioni Brandenburgensi ... notificamus: 1478 *Mátyás lev.* I p.385. Stephanus Taurinus Olomucensis illustrissimo principi et domino Georgio marchioni Brandenburgensi ... gratioso humiliter commendat: TAUR. *Staur. Ded.* 1. Marchioni Brandenburgensi

... dati sunt in cruciferis floreni ducenti: 1525 MTT XXII p.180. — 'Estensis': Ladislaus ... illustri principi Borsio, ... marchioni Estensi ... salutem et amorem: IOH. VITÉZ *Epist.var.* 19. — 'Misnensis': Stephanum enim filius fuit sororis Meysnensis marchionis, filius comitis de Herfold: *Chron.saec.XIV.* 50 (p.301). Mathias ... illustrissimis principibus dominis Ernesto ... ac Alberto ... marchionibus Misnensibus ... salutem: 1480 *Mátyás lev.* II p.81. — 'Moraviae': Quando rex et dux de Austria et marchio de Moravia fuerunt hic ante Carnisbrivum: 1364 Fejérpataky, *Szám.* p.40. Petrus ... contra insultus Propokii marchyonis Moravye esset deputatus: 1400 *Zsigm.oklt.* II,66. Nos Ladislaus ... Hungariae ... rex ... nec non marchio Moraviae ... significamus: 1456 Schmauk, *Suppl.* p.277. Nos Ladislaus Dei gracia rex Hungarie, ... marchio Moravie et Lusice ... memorie commendamus: 1522 *Brüsszeli okmt.* I p.22. — 'Theutonicus': Rex autem Solomon marchionem Theutonicorum promissa pecunia in auxilium ascivit: *Chron.saec.XIV.* 125 (p.396). — [62]

marchionalis, -e ad marchionem pertinens — *örgrófi.*

Quibusvis personis ... regali, ducali, marchionali, comitali et alia dignitate fulgentibus: 1502 *Mon.Vespr.* IV p.117. — [1]

marchionatus, -us m. 1 regio marchione subiecta — az *örgróf fennhatósága alá tartozó terület, közigazgatási egység, örgrófság;* 2 dignitas marchionis — *örgrófi méltóság.*

1 In Moglicz marchionatus Moravie (sc. litterae datae sunt): 1400 *Zsigm.oklt.* II,464. Datum in civitate nostra Broda Hungaricali, marchionatus terre Moravie: 1421 *Sopron tört.* II/1 p.194. Quod ... Hussitae, ... in regno nostro Bohemiae ac marchionatu Moraviae ... terram nostram ... devastassent: 1435 Wagner, *Anal.* I p.55. Ipseque dominus rex, ... habitis litteris nostris vos miserit in marchionatum Moravie: 1466 *Mátyás lev.* I p.146. Ut ... per tractatus domini Olomucensis ac certorum baronum dicti marchionatus ipse Matheus inductus sit ad certam dispositionem: 1466 *Ibid.* p.146. Matthias ... principi domino Victorino ... capitaneo marchionatus Moraviae ... salutem: 1467 Teleki, *Hunyadiak* XI p.241. Tandem ad etatem ultimam deveniens usurpare dolose marchionatum voluit (sc. uxor regis) avi sui: IOH. THURÓCZ 481 (p.141). Marchionatus Moraviae 1492 *Dl* 26236. 2 Iudex civitatis Soproniensis exhibuit nobis quasdam litteras privilegiales serenissimi principis domini Sigismundi dei gracia regis Hungarie, domini nostri tempore marchionatus sui emanatas: 1388 *Sopron tört.* I/1 p.217. — [21]

marchionissa, -ae f. uxor marchionis — *örgrófné.*

Elizabeth ... regina Hungariae ... ducissa necnon marchionissa ... Moravie: 1438 Iványi, *Eperjes* I p.115. Nos Elisabetha ... marchionissa Moravie memorie commendamus: 1439 Teleki, *Hunyadiak* X p.76. Nos Elisabeth ... regina Hungariae ... marchionissa Moravie ... memorie commendamus: 1439 *Sopron tört.* I/3 p.185. Nos Beatrix de Aragonia ... marchionissa Moraviae memorie commendamus: 1490 *Acta Beatr.* p.157. A quadam marchionissa adveniente impedita ad predicationem non ivit Beata Elisabeth: PELB. TEM. *Pom.sanct.aest.* 215¹. Quadam igitur vice ad quadam praedicationem ab ipso vocata superveniente marchionissa ... impedita non venit: *Leg.sanct.Hung.* p.27^v. — [20]

marchisatus vide marchiatu

marchyo vide marchio

marci- vide marti-

marcia vide marchia

marcidator, -oris *marcium dans* — *méhsört szolgál-tató.*

Cum nos terram populorum marcidatorum nostrorum Turdemech vocatam Antonio et Fuldrico ... terre ipsorum Bolar vocate ... duxerimus conferendam: 1280 *Dl* 58 423. — [1]

marcidus, -a, -um *putridus, putidus* — *rothadt, fonnyadt, romlott.*

Nec gustare nisi marcida poma velis: IAN.PANN. *Epigr.* I,364,12 (p.625). — [1]

Marcionista, -ae m *homo, qui haeresem a Marcione conditam sequitur* — *Marcion szektájának követője.*

Igitur aliter errant Simoniani, ... aliter Marcionistę: GER. p.9. — [1]

marcium, -i n. *cervisia ex mello parata* — *méhsör, márc.*

Servi, ... debent dare per annum LX cubolones marcii, sed qui laborant in vineis marcium non dant: 1138/1329 *Mon.Str.* I p.92. Hec sunt nomina, qui parant marcium: 1237/? *PRT* I p.773. — [2]

marcula, -ae f. *parva marca* — *kis márka.*

Item Geka convenit dare adversario suo quatuor marculas et satisfacere iudici et pristaldo: 1214 *Reg.Var.* 315. — [1]

mard- vide mart-

mare, -is n. 1 *pontus, aequor* — *tenger* (a gener.; b *cum variis praep.*; c *in constructione cum vocabulo 'terra'*; d *de certis maribus*); 2 *in imag.*: (a *vita miserrima periculosaque hominis* — *küszdelmes és veszélyes emberi élet*; b *iuxta 'stella'*: *Virgo Sacra, Maria* — *Szűz Mária*).

1 a Dignus est, ut suspendatur mola asinaria collo eius profundum maris: *Inst.mor.* 2. Richardus ... in navigatione ... adversa maris tempestate iactatus: 1190–1203 /1598 *CD Arp.cont.* XI p.81. Que ... plusquam arena maris multiplicaverat: s.1260/1323 *CD Croat.* V p.178. Regina dum sopitum / corpus sentiret maris / tanquam procella maris / proclamat: MÜGELN 8–11 (p.243). Quia vero Hungari semper fluctuant iniuria, sicut mare salsum: *Chron.saec.XIV.* 161 (p.447). Mare omnibus – nisi patientibus – liberum, omnibusque praeterquam vicinis vestris pervium statuis vestris interdixistis: IOH. VITÉZ *Epis.var.* 17,7. His motus stimulis, vento caput et maris / undae credis: IAN.PANN. *Paneg.* 1,122–123. Forte maris domitor Saturnius ipse / redibat Aethiopus: *Ibid.* 2,576–577. Maris (θαλάττης) aqua invasis potu est et mala, verum pisces alit et navigatur passim: *Id.Plut.inim.* p.5. Post magnam tempestatem etiam cessante vento non statim mare tranquillatur: 1466 *Matth.epist.Rom.* p.74. Hostica pugnaces nec bella, nec arma timebat / nec saltus riuos, fluctiferumque mare: MART. THYRN. *Ad procer.* II,65–66. b *Cum 'ad'*: Hinc vero usque ad mare pervererunt (sc. *duces*): P.MAG. 42 (p.87). Videlicet Tartaros usque ad mare fugae praesidio iussemus (sc. *rex*): s.1246 /1338 *Reg.Arp.* I p.251. Nemproth nunquam habitavit circa fluvium Thanay, qui est ad orientem, sed ad mare oceanum: *Chron.saec.XIV.* 4 (p.249). Postea vero quam

Pompeius ex Roma fugit ad mare (ἐπὶ θάλασσαν): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.82. — *Cum 'apud'*: Epistola ... pro subsidio ad renovandas vires armorum, post conflictum exercitus Hungarici apud mare, prope castrum Warna: IOH. VITÉZ *Epist.* 3, tit. — *Cum 'in'*: Dimerso Pharaone cum quadrigis in mare: GER. p.84. Rapi in ipso libero mari fecistis (*sc. dux Venetorum*): IOH. VITÉZ *Epist. var.* 17,7. Ita in ista religione flat ventus in mari: *Chron. F.M.O.* p.218. — *Cum 'trans'*: Et si nos cum vestra serenitate tractare possemus, non cum tantis grandibus rebus, ... sed multo minoribus, ... ipsos Turcos funditus, et radicitus de tota Romania et Bulgaria trans mare eiicere: 1454 *TGY* 1835/III p.48. — *Cum 'ultra'*: Quia instabat nobis causa mittendi pecuniam ultra mare: 1223 *Mon. Str.* I p.241. Hi enim passagium per Hungariam cum suis militibus facientes ultra mare ire intendebant: SIMON KÉZA 78 (p.188). Qui ... respondissent, quod privilegium quidem habuissent de premissis confectum, sed tempore Tartarorum in Akon ultra mare tulissent: 1292 *Mon. Str.* II p.330. c Et iste, in quo versantur mortales, qui celo, et terra et mare et omnibus, quae in eis sunt, constat: GER. p.175. Si quis vestrorum per meum regnum terra marique negocia exercuerit: 1142 *CD Croat.* II p.50. Per multa pericula marium et terrarum, super impetrandam procuracione venerabilibus patribus, qui ad gubernandas, ... fuerant postulati, in nostra legacione ardenti studio est profectus: 1244 *Mon. Str.* I p.356. Is enim veluti optimus fidei et fidelium procurator, agere poterit fidenter in ipso negotio, pro quo maris terrarumque pericula non expavit: IOH. VITÉZ *Epist.* 5,6. Permittentes eisdem tam in terra, quam mari ea ipsa libertate et quiete perfrui: *Id. Epist. var.* 17,10. Ut illud regnum ... murum sternat, proterat, quo rupto ... facilius illi detur aditus alios Christianos terra marique superandos: GEORG. POLYC. *Or.* 8,8. Re autem vera terrae et maris (γῆς καὶ θαλάσσης) dominus navigavit in Africam: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.79. d 'Adriaticum': Quod mercatores stratam communem versus mare Adriaticum transeuntes rarissime memoratum nemus idempnes (*sic*) possent transire: s.1251/1270 *CD Arp. cont.* XI p.371. Sed ille malum praesumens ab eodem, secessit inde versus mare Adriaticum: SIMON KÉZA 61 (p.181). — 'Aquilonis': Tandem intrat Yrcaniam vergens in mare Aquilonis: SIMON KÉZA 6 (p.146). Sed circa mare Aquilonis, quod eidem vicinatur, ... ubi nubium densitas per novem menses iacet: *Ibid.* 6 (p.146). — 'Aegeum': In Asya utramque Phrigiam occupat (*sc. exercitus Turci*), ... multas Egei maris insulas: IOH. VITÉZ *Or.* 7,107. — 'Hellesponticum': Incliti reges Hungariae ... soli, dum licuit, Turcorum cohibuerunt impetum mare Hellesponticum: GEORG. POLYC. *Or.* 7,1. — 'Maeoticum': Ut cuncta flumina ibi nata in mare Maeoticum: IOH. THURÓCZ 48 (p.23). — 'Mortuum': Philemon Morimarusam a Cimbris, id est mare mortuum, asserit appellari: BONF. I,1,40. — 'Nigrum': Ut totam Macedoniam sibi subiugarent (*sc. exercitus*) a Danubio usque ad Nigrum Mare: P.MAG. 44 (p.123). Qui ... regiae maiestati ... contra paganos ... penes nigrum mare proficiscenti ... taliter acciderit: 1445 Kovachich, *Sylloge* p.95. — 'Ponticum': Philimerus ... ad extremam Scythiae partem, que Pontico mari adiacet, ... recta descendit: BONF. I,1,10. — 'Rotundum': Qui tandem in planum effluens currit terram Alanorum, postea vero cadit in Rotundum mare ternis ra-

musculis: SIMON KÉZA 6 (p.146). 2 a Hii autem, ut dixi, duodecim celi preclarissima signa, ad quorum fulgorem et portentum navigantes per hoc mare magnum, ne a caribidi sorbeantur errantes: GER. p.89. Si mare saeculum est in scripturis, superest: *Ibid.* p.160. b O laudanda virorum prudentia, qui hanc maris stellam adtendendo cursum vite sue dirigebant: *Leg. Gerh. minor* 4 (p.474). — [78]

marea vide marca

marescalcus vide vocem sequentem

marescallus, -i m. (marescalcus, mareschalculus, mareschallus, mariscalcus, marsalko, marsalcus, marschalcus, marschalus) 1 *idem ac 'magister agazonum', qui stabulis regis v. aliorum praest* — *lovázmester* (a curiae, regis; b viri nobilissimi; c praelati ecclesiastici); 2 *dux exercitus* — *tábornagy*.

1 a Datum per manus Cleti ... Demetrio senescalco et comite de Uosuar, Ladislao marescalco et comite de Posogua et ceteris comitibus comitatus tenentibus: 1221 *CD Croat.* III p.204. Datum per manus venerabilis patris ... Laurencio filio Kamini marescalco nostro et comite Geuriensi ... tenentibus: 1259/1263 *CD Arp. cont.* VII p.503. Miserat fraternitas vestra ... in civitatem nostram: 1461 Teleki, *Hunyadiak* XI p.18. Ladislao de Wesen marescallo curie et oratori nostro prosequi commisimus: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 25,13. Mathias ... Ioanni ... regni Polonie mareschallo ... salutem: 1465 *Mátyás lev.* I p.80. Intelleximus, quantum opus esset pro confirmatione oppidorum, quae superior marescallus vestrae dominationis ... emit: 1480 *Acta Beatr.* p.44. In curia regali ... sunt, qui circa regni negocia generaliter occupantur ... per modum imperii et domini, ut sunt marschali: PELB. TEM. *Pom. sanct. aest.* LXIX,K. b Dommum simulcum omnibus suis utilitatibus ... Wulfing de Flednicz eiusdem Cilie marsalko pro eorum serviciis dedimus (*sc. regina*) tenendam: 1440 *Sopron tört.* I/3 p.198. c Postea magister Stephanus mariscalcus et famulus domini Thome archiepiscopi Strigoniensis ... solvit michi: 1317-1320 *Mon. Vat.* I/1 p.15. 2 Prestito sacramento, data fide ... capitanei et marescalci domini regis Karoli ... ordinarunt: 1278 *CD Croat.* VI p.240. Ubi capitur Hertnidus de Svaurchunbrac imperatoris mariscalcus, id est militiae suae princeps: SIMON KÉZA 39 (p.169). Loysius ... regius miles, regni Sicilie mariscallus galearum regalium capitaneus (*sc. litteras Ladislai regis transcripsit*): 1402 *Zsigm. oklt.* II,2130. Magnifico Henrico de Lippa, supremo marescallo regni Bohemie (*sc. rex salutem dicit*): 1466 *Mátyás lev.* I p.160. Tubicenis domini marsalci Schebyczki, qui infra prandia venerant ... dedi III flor<oreno>: 1500 *MTT XXVI* p.39. — [26]

mareschalcus, mareschallus vide vocem praecedentem

margareta vide vocem sequentem

margarita, -ae f. (margareta: 1448 *VSz* 1974 p.259; margreta: 1494 Iványi, *Bártfa* p.465) 1 *proprie: perla, gemmae genus in conchis marinis nascens* — *gyöngy, igazgyöngy*; 2 *transl.* (a decus, res pretiosissima — *dísz, ékesség, kiválóság*; b excellentia moris — *erkölcsi kiválóság*).

1 Cappe sunt LIII quarum due sunt aureis bullis parate, una margaritis compta: c.1093 *Dipl. Hung. ant.* I p.299. Unum crinale lapidibus margaritis ordinatum: 1415 *Haz. oklt.* p.360. Tabula deaurata cum ymagine Christi et tri-

bus monilibus, in quibus sunt margarite et lapides preciosi: 1431 Wenzel, *Stibor* p.196. Crux benedicta ... et tamquam margaritis ornata: ANDR. PANN. p.58. Margarita ... est lapis pulcerrimus: PELB. TEM. *Stell.* p.101^r. Super ob-
5 slak ad manicam de margaritis dedi VI. flor<oreno>: 1501 MTT XXVI p.90. Calix cum margaritis et lapillis existis ornatus: 1518 PRT III p.709. Pro magnifico domino mi-
si margaritarum preparatarum libras VIII fl<oreno> V: 1522 Dl 26269. **2 a** Dictaminum zelatores ... bona sua
multimode distraxerunt, ut compararent sibi repromissam
dictaminum margaritam: IOH. LEM. p.3. **b** Hoc potis-
10 simum tibi, qui sanctum et Christi margaritas in erudito pectore habes, mandatur: GER. p.157. Beatus et vere bea-
tissimus, qui hanc pretiosissimam margaritam invenit ka-
ritatem: ANDR. PANN. p.29. — [19]

margarizo, -are (aliquid) margarita ornare — (valamit) gyönggyel díszít.

Quomodo ... duo sarta perlata sive margarizata duodecim florenos auri valencia ... asportasset: 1448 VSz 1974 p.259. — [1]

margo, -inis f. (marigo) **1** extrema pars (alicuius rei), terminus, finis — (valaminek) a külső része, széle, határa (**a** fabricatae rei; **b** geographici obiecti; **c** litterarum); **2** iuxta 'fluvius' v. 'pons' et sim. praegn.: ripa — part.

1 a Pallia vero altarium ac cortine palliis parate LIII ex his cortinis due marginibus obsite: c.1093 *Dipl. Hung. ant.* I p.291. Galeam denique albam in margine inferiori deauratam super idem scutum cum retro et antipendio coloris albi nigro commixti (sc. dedit rex): 1409 *Mon. herald.* I p.32. Item carpentariis pro laboribus marginum ad fontem ... flor<enus> 1 asp<eri> 18 (sc. dati sunt): 1523 *Qu. Kronstadt* I p.485. A cingulo et manicas fimbrias sive margines inferiores gemmis fisas: 1525 *Dl* 24 090. **b** Prope illum locum in margine silve sunt tria loca aperta: 1259 *CD Croat.* V p.149. Protenditur (sc. meta) usque ad marginem silve: 1297 *CD patr.* VII p.262. Quod ... de hinc ad dictum plagam modice eundo in marigine eiusdem ... vie ... metam terream cumulasset: 1394 *Zala oklt.* II p.268. Ad marginem cuiusdam pomeri (sc. venit meta): 1400 *Zsigm. oklt.* II,699. **c** Habebant ... ambe littere ... in marginibus ... super scriptiones et annotationes: 1366 *PRT* II p.508. Et alterius ... sigilli sculpti et laborati cum addicione ... certi autentici carminis in margine ipsius littere factis: 1436 *Sopron tört.* I/3 p.126. Petrus ... quasdam literas ... sigilloque nostro secreto in inferiori margine consignatas ... nostre personali presencie procuravit declarari: 1469 Bártfai, *Széchenyi* p.29. Et quamvis in inferiori margine eiusdem literae, scriptura domini Matthiae episcopi ... habeatur: *Tripart.* II,14(65). **2** Meta ... descendit ... in rivum, ... quem transiens habet in margine metam terream: 1254 *CD Arp. cont.* XI p.404. Pervenit (sc. meta) ad quoddam pratum aquosum, in cuius margine tres metas terreas (sc. fecimus): 1431 *CD Károlyi* II p.137. Cives ... primo in margine pontis ... coibunt: IAN. PANN. *Paneg.* 2,2753–2755. Iudex ... fluvium Danubii inter calidas aquas et ... porcionem scilicet possessionariam ... sanctimonialium in margine eiusdem Danobii adiacens: 1462 Bártfai, *Pest* p.231. — [22]

margravius vide vocem sequentem

margravius, -i m. (margrabijs) comes marcae, marchio ex lingua Germ., i.e. praepositus provinciae limitaneae — (határ)örgróf.

Heraldo de curia domini margrabii ad dominum principem venienti ... dedi ... III flor<enos>: 1502 MTT XXVI p.171. — [1]

margreta vide margarita

maridionalis vide meridionalis

marigo vide margo

marinus, -a, -um ad mare pertinens, maritimus — teneri **1** de homine; **2** de animalibus; **3** de re (**a** ad naturalia; **b** ad rem abstractam, notionem).

1 Eritne unquam ille dies, quo nos omnes ... mirabimur narrantem (sc. te de mari revertentem) Oceani monstra et juvenes vidisse marinos? IAN. PANN. *Epist.* p.90–91. **2** Vestra magnificentia nobis misit ... duas tunellas piscium marinorum: 1518 Szabó, *Ogy.* p.125. **3 a** Nos ... usque ad littora ... persequendo (sc. Tartari) ad quandam insulam marinam potenter impulendo coercissent: s.1244, *XV? CD Croat.* IV p.220. Exorta est autem eis magna difficultas remigandi in mari propter contrarium ventum et marinam tempestatem: *Leg. Gerh. maior* 3 (p.483). Qui (sc. Wladislaus) iuxta oppidum Warna marina prope ad littora per Amuratem ... debellatus occubuit: *Tripart.* II,14(34). Sal marinum cum tinis duobus, avene quartas XV ... asportari fecissent ipsi: 1520 *TSz* 1997 p.438. — Ut pars nominis floris odoriferae cum colore caeruleo, sc. roris marini — a rozmaring szó alkotórészeként: Nec tu, marine ros, / unquam amicus flos (sc. mortis), / mortis fictitia, / subsistes gratia: Dankó, *Hymn.* p.418. **b** Iacobus aule nostre miles et ammiratus (sic, recte: admiratus) noster marinus, Daniel ... et Gregorius ... ambaxiatores ... civitatis nostre Iadrensis ... steterunt in termino coram nobis ... in facto quatuor insularum: 1359 *CD And.* VII p.594. Multi ... Venetias traicere seque marino tunc asylo a barbara feritate vindicarunt: BONF. I,8,38. — [13]

mario vide maior (ut mendum)

mariscallus vide marescallus

maristallus vide marescallus

maristalla, -ae f. (ut mendum: maristella: *Chron. saec. XIV.* [var. V5] 10 [p.262]) stabulum equorum — istálló.

Sua (sc. Athilae) maristalla, dum pergeret ad exercitum, diversarum patriarum equis replebatur. ... Ista vero maristalla ex bisso et purpura habebat paratura (sic, ed. conii: paraturam): *Chron. Pos.* 8 (p.20–21). Sua maristalla, quam suis exercitibus in expeditionibus deferebat (sc. Athila), pro maiori parte de purpura ... erat preparata: IOH. THURÓCZ 119 (p.38). — [4]

maristella vide maristalla

maritalis, -e **1** sensu strictiore: maritum spectans — férji (**a** ad maritum pertinens, ex marito ductus, acceptus — férjre vonatkozó, férjtől való; **b** marito decens — férjhez illő); **2** sensu latiore: matrimonium spectans, matrimonialis — házas-, hitvesi.

1 a Cum Beata Elyzabet soror nostra ... in regno Turingie maritali viduata esset consorcio: s.1244/1364 *Haz. oklt.* p.11. Consilium regis ipsas (sc. uxores militum) fertur de consortio exercitus ... expulisse. ... Quae ... dum mansissent privatae solatio maritali, incubi daemonnes ... concubuisse cum ipsis ... referuntur: SIMON KÉ-

ZA 2 (p.141). Ad propagandam tam honorifici coniugii cum Petro Gereb recordationem arma insigniaque maritalia suis domesticis ... adiungi ... ex<op>tavit (sc. *Dorothea de Kanysa*): 1519 *Turul* 1932 p.69. **b** Quod dominam ... provisam sibi divinitus legitimi thori sui sociam et consortem ... maritali affectione pertractet (sc. *rex*): 1288/? Sz 1910 p.4. Maritalis provisionis animum erga nobilem dominam consortem nostram ... advertentes quasdam possessiones nostras ... consorti nostre dedimus: 1328/1329 Gyárfás, *Jászkunok* III p.471. **2** Andreas rex eandem dominam Beatricem desponsavit annulo maritali: 1234 *Haz.oklt.* p.2. Quomodo domina ... filiam suam ... Nicolao ... desponsatam cuidam Teutonico ... impie tradidisset in ipsius maritalis copule scandalum: 1435/1439 *CD patr.* VII p.455. Picena sequester / coniugiis et dote potens est ... / ... nupta maritales nova circumducta per urbes: IAN.PANN. *Paneg.* 2,1333–1338 (p.131). Sicut in ea, quae in domo concipit, intelligitur conceptio maritalis, sic in ea, quae extra domum concipit, est suspecta conceptio: PELB.TEM. *Stell.* p.33^r. Quousque ... puella Elizabeth filia ... dominae meae ... maritalium copulam contraxerit, servire sim obligatus: 1507 *Gyula oklt.* p.44. — [18]

maritatio, -onis f. (maritacio) *nuptiae, connubium* — házasságkötés, megházasodás: **1 gener.:** *actus maritandi virginem spectans quasi sensu passivo, sc. quo virgo se nuptui tradit* — férjhezmenetel; **2 spec.:** *actus maritandi parentes spectans quasi sensu activo, sc. quo virgo in matrimonium collocatur* — kiházásítás, férjhez adás.

1 Quam (sc. *ancillam*) sibi dixit domina a domina sua matre tempore suae maritacionis fuisse donatam: 1333 *TT* 1910 p.476. Ut ... ubi autem ipsa domina ... se marito iure Romano sociaret, extunc ipsa post tempus huiusmodi maritacionis sue ... de dominio ipsarum possessionum ... se removere deberet: 1387 *CD Károlyi* I p.427. Filiabus vero usque ad tempus maritacionis earum domus paterna ... pro quarta parte filiali secundum antiquam consuetudinem regni sequestretur: 1486 *DRH* III p.282. Filiae portiones de rebus mobilibus paternis post eius obitum non tulerunt. ... Portiones huiusmodi ad maritacionem cedent: *Tripart.* I,101(4). Quorum ... fibulas ... tempore maritacionis ... domine Katherine erga ... Iohannem de Caniisa facte de domibus paternis habitas abductasque ... memoratis ... dare ... teneatur ipse: 1525 *Dl* 24 090. **2** Quod de maritacione filiarum nostrarum agemus (sc. *rex Albertus*) cum consilio ... nobilium regni: 1439 *DRH* II p.292. Domina Clara ... in educatione et vestitura ac maritacione ... suarum filiarum totales suas ... portiones possessionarias ... pignori ... obligavit: 1445 *Károly, Fejér* III p.500. — [22]

maritica, -ae f. *uxor, quae maritum suum cecidit* — férjgyilkos.

Item occisores ... fratrum ac consanguineorum ... nec non patricidae, uxoricidae ac mariticae (sc. *notam infidelitatis ferunt*): *Tripart.* I,14(5). — [1]

maritidium, -i n. *nex mariti, actus maritum caedendi* — férjgyilkosság.

Casus isti ... vocantur notae infidelitatis ... uxoricidium et maritidium, intellige, praeter iuris processum et aequitatem patrum: *Tripart.* I,14(5). — [1]

maritalis, -e *ad mare pertinens, maritimus* — ten-

geri.

Quod ipse ... neque ... sales nostros maritales ad istam partem fluvii Zawe sinat et permittat conducere: 1397 Wenzel, *Bány.* p.437. — [1]

maritimus, -a, -um (marittimus) **A** *ad mare pertinens* — tengeri. — **B** *vicinus mari, prope v. iuxta mare situs* — tengerparti, tenger mellett fekvő: **1 gener.;** **2 spec.:** *ad partem regni Hungariae inter meridiem et occidentem spectantem pertinens* — tenger melléki (ti. a Magyar Királyság délnyugati részéhez tartozó) (**a** adi. [**a** de regione, cf. *ibid.* sub nota 'b'; **β** de dignitate, sc. 'banus maritimus']; **b** subst. f. v. plur. n.: *districtus regni Hungariae ad litora maris Hadriatici situs atque libertatis et iuris sui potitus ut regnum in regno ex saec. XII^{ex} usque ad XIV, i.e. Croatia* — Tenger mellék).

A Cum ... multitudo ... gentis Tartarice ... nos ... usque ad littora pontus (*sic*) ... in quandam insulam maritimam impulendo choercisset, de qua eciam vivos extrahere sathagentes per naufragium in nos irruere chonassent: s.1260/1452 *CD Arp.cont.* XI p.476. Quod nos pro subsidio itineris vestri in regnum Italiae et ultra partes maritimas ... ad vindicandam necem ... Andreae ducis fratris vestri ... arripiendi ... quadringentas marcas ... destinaremus: *Form. styli* I,71 (p.45). Si quid usquam suffragii est, si quid classis maritime, si quid terrestrium copiarum, ... nunc appareat: 1464 *Matth.epist.Rom.* p.31. Maritimos sales pauperes illius regni Sclavoniae ... solent pro biadis permutare: *Art.Sclav.* 5. Dalmatae, ... Istri et Liburni ... ut ... licentius ... piraticam exercebant, quos maritimis latrociniiis assuetos fuisse Livius affirmat: *BONF.* II,6,431.

B 1 Rex, ... qui in Sclavonia ... morabatur, ... cum ipse marittima castra acceptare nequiret, ad insulas pertransivit: *ROGER.* 38 (p.584). Cives ... / ex urbe (sc. *Aquileia*) fugierunt, / maritimam ad amnem / festini vadunt etiam / et veniunt Veneciam: *MÜGELN* 11 (p.241–242). Quae (sc. *litterae*) ante id tempus, quo maritimum (sc. *prope Warnam*) ... funebre regni nostri bellum ... obtritum est, dictate fuerant: *IOH.VITÉZ Epist.* 2,35. Eum, qui maritimum (παράλιος) fundum vendiderat, admirari se simulabat (sc. *Cato*), tanquam mari (θαλάσσης) fortiorem, nam quod mare vix alluat, hunc facile absorpsisse: IAN.PANN. *Plut.dicta* p.71. Dacorum (*sic, recte: Danorum*) populus ... marittima loca Norvegie proxima occupasse et sibi ... fecisse sedem perhibetur: *IOH.THURÓCZ* 101 (p.35). **2 a a** Anno incarnationis dominice millesimo C^o LXXX° III° ... Dyonisio maritimas partes et Bachiensem comitatum gubernante *etc.*: 1183/1270 *CD Arp.cont.* XI p.48. Cum ... nos Collomanus (*sic*) ... dux Dalmacie atque Croacie ad partes descendissemus maritimas: 1226/1242 *CD Croat.* III p.258. Quum ... ad meos (sc. *Nicolai totius Croatiae et Dalmatiae bani*) auditus pervenerit in partibus maritimis vestre excellentie (sc. *regis Ladislai*) subiectis, specialiter inter predictam civitatem Tragurii et ... cives Spalatensis (*sic*) ... disensionem maximam fore ortam: 1275 *Ibid.* VI p.118–119. Iohannes ... in quindenis residentiae exercitus regii versus partes maritimas moti (sc. *ad Neapolim*) ... contra capitulum ... proposuerat: 1347 *TT* 1911 p.502. Ladislaus ... circa partes maritimas in serviciis regalibus fore asserebatur: 1372 *Haz.oklt.* p.298. Rex ... Ladislaus ...

gladio suo Dalmatiam partesque maritimas regno Hungariae subiecit: *Tripart.* II,6(5). **β** Nos magister Alexander banus maritimus et comes Zagrabienensis significamus: 1259 *CD Arp. cont.* XI p.464. Stephanus banus maritimus ... terram castris ... assignavit ... episcopo Sansoni: 1266 /XVII *CD Croat.* V p.390. Qui ... vos tam a Paulo, qui vicem gerit pro bano maritimo, quam a civibus Spalaten-sibus ... defensabit: 1273 *Ibid.* VI p.43–44. **b** Cives None ... laudes regio nostro nomini, sicuti est consuetudo fidelium nostrorum de maritimis ... decantabunt: 1205/1244 *CD Croat.* III p.51. Proprium sigillum nostrum erat in maritima propter metum Tartarorum: 1243 /1248 *CD Arp. cont.* VII p.144. Cum ante faciem Tartarorum ... ad maritima devenissemus: 1251? *Ibid.* p.322. Que (sc. *servitia*) tempore Tartarorum nobis circa maritima commorantibus ... exhibuit *ipse*: 1254 *Reg. Arp.* I p.318. Cum versus maritimas venire deberemus, invenimus per Scenam et Zadriam vias nobis observatas: 1276 *Mon. Str.* II p.55. Domina ... mater ... regis Ungariae, ducissa tocius Slavoniae et gubernatrix parcium Cisdanubialium usque maritima fidelibus ... salutem (sc. *dicit*): 1299 *CD Arp. cont.* X p.375. — [57]

marito, -are (*forsan ut mendum*: maritor, -ari) **1** *sensu strictiore* (**a** *transit. aliquam nuptui tradere, in matrimonium collocare — kiházásít, megházásít*; **b** *intrans.: se nuptam dare, matrimonium inire — megházásodik*); **2** *sensu latiore v. in imag. sc. naturalia inter se.*

1 a Ut si aliqua mulier maritata furtum commiserit, a marito redimetur: *Decr. c.1010.* 31. Separatas autem feminas parentibus suis iubemus reddi, et ... si voluerint, liceat eis maritari: *Decr. 1092.* 1. Filiabus autem suis nichil omnino dimisit *ipse*, sed matri ... eas commisit honorifice maritandas (sc. *esse*): 1239 *CD patr.* I p.22. Si ablatas ... sponsas ... fedis adiungat (sc. *rex*) amplexibus, si ... sanctimoniales professas ... permiscet nuptiis, ... si Saraceni ... viduas stuprent et virgines maritatas vel non maritatas opprimant et corrumpant in ecclesiis mulieres: 1288/? *Sz* 1910 p.10. Postquam vero maritate et traducte (sc. *feminae*) fuerint, de earum iure quartalio ... satisfiat. Ubi autem aliqua ex filiabus homini impositionato maritata fuerit, ... in perpetuo iure ... quarte filialis possessionarie succedere debet: 1435 *DRH* II p.272, cf. *Tripart.* I,29(6). — 'Aliquem alicui v. cum aliquo maritare': Si qua mulier habens maritum furtum fecerit, ... cum tota substantia sua, cum qua post viri sui mortem cum alio viro posset maritari, pereat: *Decr. a.1077.* 6. Pater et mater sua ... volebant eam (sc. *Margaretham*) maritare regi Bohemiae occasione pacis: *Inqu. Marg.* p.168. Quia ipsas ... pater ipsarum de sua facultate propter suam ... paupertatem maritari (*sic*) et nuptui tradere nequivisset: 1359 *CD And.* VII p.540. Ut ex hiis pauperulas puellas et orphanas maritare et copulare faciant *ipsi*: 1400 *Haz. oklt.* p.330. Consors mea ... procuret ... ancillas suas et det eis omnia, sicut dedit illis, quas maritavit: 1517 *DI* 22 994. **b** Quam quidem quintam partem ... ipsa domina (sc. *herede*) maritante ... quinque marcis rediment *ipsi* ab eadem: 1292 *CD Arp. cont.* XII p.538. Mortuo tandem prefato Iohanne ... maritavit prelibata domina Anna et superduxit Christofo-ro ... et ... contraxit secum matrimonium: 1486 *Sopron tört.* I/6 p.38–39. **2** Ego (sc.

Zephyrus) ... / glebas foecundo rore marito: IAN.PANN. *Eran.* 139–140 (p.259). — [28]

maritor vide marito

maritim- vide maritim-

maritus, -a, -um **1** *adi. maritalis, nuptialis — házas-;* **2** *subst. (a m.: coniunx, contoralis uxoris, vir legitimus — férj; b f.: coniunx, uxor — feleség).*

1 Legitimas dextra concutiente faces / huc ades, et taedis faveas, Hymenaeae, maritis: IAN.PANN. *Eleg.* II,4–5 (p.422). **2 a** Ut si quis ... patriam effugerit, uxor cuncta, quae in potestate mariti habebantur, possideat, dum velit expectare virum, et nemo in aliud coniugium cogere presumat: *Decr. c.1010.* 30. Bigamos presbiteros et dyaconos et viduarum vel repudiatarum maritos iubemus separari: *Decr. 1092.* 1. Si qua mulier a viro suo fugerit, reddatur marito suo: *Syn. c.1100.* 55. Uxor furis, que particeps est sceleris mariti, marito mancipetur servituti: *Decr. a.1104.* 56. Inito ... consilio cum marito meo ... conveni propinquos et amicos meos: 1146 *PRT* I p.597. Uxor Marc ... pro remedio sui animi et mariti ecclesiae Sancti Aniani ... terram ... condonavit: 1207 *Ibid.* X p.502. Andreas ... dicens se habere votum eundi Ierosolimam et nunquam inde reverti absolvit uxorem suam dans ei nubendi licentiam alii marito ... Uxor autem sua contestata est ... absolvisse maritum suum a coniugio suo et ab omni dote omnique debito, in quo maritus eius ei tenebatur: *Reg. Var.* 240. Domine uxori Petri ... dedimus licentiam relinquendi ... alia, que ex parte mariti sui pro dote sua habere poterit, nepotibus suis: 1249/1416 *CD Arp. cont.* VII p.285. Quarum (sc. *terrarum*) unam ... a suo patre ... in matrimoniali copula secum traditam ... ob remedium animarum ... patris sui ... et ... mariti sui ... monasterio ... donavit (sc. *domina*): 1262 *PRT* II p.315. Relicta Posa una cum filiis suis Gregorio et Paulo ac Nicolao ex altero marito suo procreato ... ad nostram accesserunt presenciam: 1268/1400 *CD Croat.* V p.466. Rex Bela volebat eam (sc. *Margaretham*) maritare, ... et ipsa dicebat, quod prius abscinderet sibi nasum, quam tolleret maritum: *Inqu. Marg.* p.172. Cui ... virgini in maritum Benedictus ... cum villa Mertinsdorf pro dotibus ... est coniunctus: SIMON KÉZA 91 (p.191). Quod domina uxor sua ipso ab hac luce subtracto ... si ... maritum duceret, nullum ius ... haberet in ipso fundo curie: 1290 *CD Arp. cont.* IX p.534. Quod ... domina consors eiusdem De-se ad defendendum maritum suum percurrisset, eam ... maritum suum defendentem enormiter trusissent *ipsi* hac et illac: 1322 *TT* 1909 p.565. Iohanna ... uxor regis Andree superba erat nimis ... et honori mariti sui ... invadebat: IOH.O.M. 154 (p.143). Relicta Conradi ... fecit rationem plenam civitati pro omnibus debitis perceptis ... et factis per maritum eius contra civitatem: 1397 *Fejérpataky, Szám.* p.112. Si ... nostra conthoralis statum vidua-lem mutare vellet ita, quod alium maritum (*sic ed.*) duceret: 1431 *Wenzel, Stibor* p.193. Vos, venerande parens, care marite, sequor (sc. *Porcia uxor Catonis*): IAN.PANN. *Epigr. (Mayer)* 78,2. Mulieres ... cum sunt in complexu cum adulteris, ... maritorum imaginem semper habent ante oculos, unde fit, ut illa vehemens imaginatio similitudinem parentum in filios imprimat: GAL. 2,4. Cum ... Beatrix ... Georgium marchionem sibi pro vero et legitimo domino marito et conthorali iuxta ritum sanctae Ro-

manae ecclesiae elegisset et assumpsisset: 1509 *Gyula oklt.* p.50. Fluctibus eiecti dum cerneret (*sc. Alcyone*) ossa mariti, / dum planxit chari fletibus orba viri: MART. THYRN. *Ad procer.* I,121–122. **b** Vobis notifico, quod omnia ... mea bona ... nulli alteri committo, nisi marite mee Katherine: 1410 *Podmaniczky oklt.* I p.10. — [107]

marka vide marca

markalis vide marcalis

marketus, -i m. vel markuletus, -i m. species monetarum, forsitan ex voce 'marca', cf. voci 'marculus': Du Cange V p.272. 'monetae minutioris species' — egy fizetőeszköz.

Hoc facit florenos XV et L solidos marketos: XVI^{in.} *DI* 35005. De qualibet integra sessione singulorum XX solidos markuletos (*sc. ipse solvere tenetur*): c.1520 *DI* 35014. — [2]

marmor, -oris n. **1** proprie: species lapidis magni pretii cum nitore candido ad aedes ampliores praes. pavimentum et parietem obtegendum — márvány; **2** transl.: non plene liquet: v. aenigmaticum dictum v. pro voce 'statua'.

1 Corpus sanctum in medio domus sarcofago candidi marmoris imponitur: HARTV. 23 (p.432). Cum ... rex ... villam Turdos ... pro extrahendis marmoribus sancte Strigoniensi ecclesie contulisset: 1217 *Mon. Str.* I p.216. Marmor Mygdonio paris nitore / aequas vel Parium decen- te vena: VALENT. CYB. *Carm.* IV,53–54. Parioque politae / effigies instar speculi de marmore fulgent: TAUR. *Staur.* I,193–194. **2** Si anticipari negotium posset, illud ... optaremus, ut pictis draconibus animum pascere- mus. Spectus enim nobis nimium est adventus illius novi marmoris, quod utinam ... non conveniat, si caeteris capitibus discrepat a structura: PETR. VÁRAD p.131. — [7]

[Marton]

marmorarius, -i m. artifex, qui ex marmore laborat — márványozó mester.

Ibi artifices, ... statuarii, marmorarii, quadrigarii, structores ... laborant: GREG. GYÖNGY. *Epit.* 29 (p.54^v–55^r). — [1]

[Hegy]

marmoreus, -a, -um ex marmore factus, constructus — márványból készült, márvány-.

Basilicam opere mirifico celaturis in chori pariete distinctis, pavimento tabulis marmoreis strato construere cepit (*sc. Stephanus*): *Leg. Steph. maior* 10 (p.385). Minora ossa cum ... cappa, in qua martirizatus est, locari fecit (*sc. domina*) ad tumbam marmoream: *Leg. Gerh. maior* 28 (p.506). Opus (*sc. basilica*) est mirabili sumptu incrustationibus marmoreis renitens: BONF. II,1,232. — [6]

marra, -ae f. instrumentum rusticorum ferreum ad extirpandas herbas, ligo, cf. voci Italianae 'marra' — kapa.

Hic falcem, gladium alter habet ... / ... multosque videres / stuppea torquentes Balaeris verbera fundae; / non illi marrae, non isti sarcula desunt: TAUR. *Staur.* II,243–246. — [3]

Mars, Martis m. **1** proprie: deus belli apud Romanos — Mars isten; **2** transl.: proelium, pugna, certamen — csata, harc, küzdelem.

1 Nominibus deorum suorum ... Iovis, Saturni, Martis, Veneris atque Mercurii dedicaverunt (*sc. bestias ipsi*): GER. p.83. Mars desevit et Bellona vibrat hastas, tela iacit: *Planctus* p.594. Egressus (*sc. rex Ladislaus*) ... de Albensi civitate velut Martis filius ... Rudolphum ... con-

iunxit cum exercitu: SIMON KÉZA 74 (p.185). Vel te forte movet ... / ... Marius, qui plus cum Marte Lyaeum, / quam me cum Musis coluit?: IAN. PANN. *Paneg.* 1,103–105 (p.8). Dixisse dicitur (*sc. rex*) se illud ius ... bello vindicaturum et ... in foro Martis recuperaturum (*sc. esse*): BONF. IV,4,71. **2** Multis aliis ... finitimas arces ... sine marte prodicionaliter tradentibus dictum castellum ... conservavit ipse: 1271 *CD patr.* V p.44. Per populos eterni Martis viam sibi gladio aperientes (*sc. Hungari*) paraverunt: *Chron. saec. XIV.* 61 (p.309). Almanii ... occurrunt hiis ... et virtus Hungarorum in martibus prevaluit: MÜGELN 25 (p.253). Rex ... Ladislaus ... gentem Tartaricam ... aperto Marte saepe conterens ab huius regni finibus procul amovit: *Tripart.* II,6(5). Fecit (*sc. hostis*) ut Armenis quondam truculenter alumnis / ... gentibus et regnis marte, furore, nece: MART. THYRN. *Ad procer.* I,13–16. — *Ut mendum typographi pro voce 'furor bellicosus'*: Quod ... Nicolaus ... ex precogitata malicia ... unum equum ... abstulisset, et ... serviens Stephani ... cum aliis servantibus eiusdem marte (*orig. DI* 98557: more) latrocinii quendam equum ... abduxissent: 1347 *CD Károlyi* I p.171–172. — [25]

marsal- vide marescal-

marschal- vide marescal-

marsubium vide vocem sequentem

marsupium, -i n. (marsubium) (cf. μαρσῦπιον) sacculus, crumena — erszény, tarsoly: **1** gener.; **2** spec. ad monetam tenendum — pénzszény.

1 Cum quidam nefandus ... pilos ex marsupio suo traheret illudensque beato viro (*sc. Gerhardo defuncto*) ad convivas diceret: „Hi sunt pili illius rase barbe”: *Leg. Gerh. minor* 7 (p.478). **2** Acceperunt (*sc. Vlachi post pugnam*) plurima arma ... omnium elisorum pecuniamque in auro et argento in vasis pretiosis et baltheis et multa marsupia latorum grossorum et equos multos: *Chron. saec. XIV.* 209 (p.499). Amisit (*sc. aliquis*) marsupium, i.e. pecuniam et gemit, amisit Deum et non gemit: *Serm. dom.* I p.218. Luxuria ... marsupia evacuat, furta instruit: ANDR. PANN. p.41. In ladula predicta in marsubio conperti sunt in parvis monetis floreni centum quinquaginta: 1511 *DI* 22113. — [15]

martalocius, -i vel martaloczio, -onis m. (*ut mendum*: marthocius) genus peditum bello Turcico durante plerumque ex actibus irregularibus vitam degens — martalóc(katona).

Item pro martaloczionibus: ... eisdem, ... quando ipso ad viam exmisi, fruges obrok dedi II: 1507 *Ibid.* IV p.205. Confiniatoribus inhibeat, ... quod inter nos (*sc. regem Hungariae et principem Turcorum*) ... exercitus ... non pertranseat, et marthoczii ... malum non committant: 1519 *Ibid.* III p.284–285. — *Ut vox Hung.*: Duobus 'marthalowch' de Jaycza dedi X (*sc. florenos*): 1495 *CD Hung. adn.* IV p.109. — [12]

martello, -are ferire, tundere, *sc. metallum malleo in monetam cudere* — üt, ver, ti. érmét.

Quinta proprietas (*sc. auri*) dicitur infrangibilitatis ... super omnia metalla est magis ductile, nec resistit malleo, ... nec frangitur, ... vitrum quamvis sit pulchrum, non tamen reputatur preciosum eo, quod non potest martellari, sed statim frangitur: PELB. TEM. *Pom. sanct. aest.* XLVII,C. — [1]

[Marton]

marthocius vide martalocius

martialis, -e (marcialis, ut mendum typographi: marchialis) **1** proprie: deo Marti proprius — Marshoz illő, Marsra jellemező; **2** transl. (a ad Martem, sc. proelium pertinens [a militaris — hadi, katonai, harci; β bellicosus — harcias]; b forsan ad Martem, sc. mensem pertinens, Martius — márciusi).

1 Martiali potius quam Venerea pulchritudine decoratur (sc. Mathias): GAL. 23,5. **2 a α** Regiae liberalitatis immensitas ... si quosdam ... minus magnanimos incitare valeat ad insignia martialium actionum, viris ... militaribus ... uberiores virtutum cumulos addicit: s.1293 CD Croat. VII p.163. Incaescente Baccho militarem pyrrhicidam saltarunt (sc. milites vincentes). Cum adhuc armati martiales choreas agerent, ... clamoribus cuncta complebant: BONF. IV,6,105–106. β Cum ... pugil (sc. unius partis) ... victoriam sibi tribuisset laudabilem dextra marchialis (sic): 1322/1398 Dipl. Hont p.72. Martiali, ni a maioribus degenerare velit, est Hungaria ... Quis hic vacationem militie ... appetierit?: BONF. IV,2,30–31. **20** **b** Iunctura: 'cervisia martialis': Zudar Janus propinaverunt de martiali cervisia aput Czaclar fl<oreno> 5: 1433 Fejérpataky, Szám. p.322. Sciendum, quia ... ad exercitum contra Thurcos proficisci debemus, cervisia martiali plurime indigemus ... Quapropter rogamus, ... velitis nobis ... duo media vasa ... de cervisia martiali ... transmittere: 1464 Iványi, Bártfa p.236. — [9]

marticulum, -i n. si vox existat, forsan ex lingua Hung., cf. vocis 'mart', i. e. ripa, colliculum — kis part, partos rész.

Iuxta unam vallem ... super unum marticulum duae metae terreae de novo sunt erectae: 1338 Palásthyak p.66. — [1]

Martigenus, -a, -um ex Marte genitus, ortus — Marszülte.

Laudes Pannoniae haec domant inertes / curas exhilarantque corda gentis / vere Martigenae: VALENT. CYB. Carm. IV,38–40. — [1]

martir- vide martyr-

Martius, -a, -um (Marcius) **1** proprie: ad deum Martem pertinens — Marshoz tartozó; **2** transl. (a ad Martem, sc. proelium pertinens, v. militaris v. bellicosus — harci, harcias; b ad Martium, sc. mensem pertinens — márciusi [a adi.; β subst. m.]).

1 Multus adhuc Cererem veneratur arator, / multus adhuc spoliis bellator Martia ditat / templa: IAN. PANN. Paneg. 1,965–967 (p.53). **2 a** Martia ... deflebat Roma Catonem, / taliter hunc fleuit patria turba virum: MART. THYRN. Ad procer. II,363–364. **b α** Anno gratie M^o CC^o L^o octavo mense Marcio: 1258 Mon. Str. I p.451. Turcus imperator ... instante mense martio se movebit veraciter contra Christianitatem: 1454 TGy 1835/III p.48. β Datum ... anno Domini millesimo CC^{mo} LXXX^{mo} primo ... in Kalendis Marcii: 1281/XV Mon. Str. II p.143. Datum ... anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo tercio quinto idus Marci: 1293 Ibid. II p.344. — [12]

martur, -is m. (mardo, mardor, mardur) **1** sensu strictiore: species animalium ad mustellarum genus pertinens, meles — nyest; **2** sensu latiore: pelles marturis — nyestbőr.

1 Ut vagium suum, sufflatam clamidem uxori (sic, rec-

te: uxoris) sue, pellem marturi (sic, recte: marturis) Iohanni ... posuit in duabus marcis ipse: 1306 CD Zichy I p.113. Dedimus 38 golden pro duabus mastrucis mardorum: 1438 Fejérpataky, Szám. p.386. Rex donavit haec arma, videlicet in uno scuto triangulari duo flumina ... per transversum directe depicta, in eorum medio ... campo ... penitus rubicundo ... mardurem, antiquum eorum (sc. Slavoniae regnicolarum) insigne coloris naturalis et proprii etc.: 1496 Sz 1872 p.99; cf. superius in eiusdem textus originali, DF 286307: Quamvis illud regnum nostrum Sclavonie ab antiquo habuerit pro armorum insigni unum mardurem. **2** In Ultrasilvanis partibus sunt homines, qui debent per annum dare XX^{ti} martures, C corrigias et unam pellem ursinam et I cornu bubulinum: 1138/1329 Mon. Str. I p.94. Filio nostro transmiseramus unam subam de purpure flavei coloris subductam cum marduribus: 1451 Sopron tört. 1/3 p.317. Mane ... exportavit ipse carpones pondus 1, pelles vulpinas 24, mardones 8, solvit ... den<arios> 36: 1500 Rechn. Hermannstadt p.277. Res quondam Andree ... diligenter revise (sc. sunt): ... unum birretum cum mardure subductum: 1515 Iványi, Eperjes p.442. — [13]

marturalis, -e **1** sensu strictiore: ad pellem marturis pertinens — nyestbőr-; **2** sensu latiore v. forsan ut mendum pro voce 'mardurinalis': ad mardurinas, sc. huiusmodi tributum pertinens — nyestbőradó alá tartozó.

1 Villas ... a collecta nostra marturali ... penitus diximus eximendas: 1314/1407 CD Croat. VIII p.350. **2** Excepta sessione marturali (sc. portionem possessionariam ipse redempignoravit): 1475 LtK 1925 p.154; cf. 'sessionibus mardurinalibus': 1454 Ibid. 1927 p.165. — [2]

marturia vide marturina

marturina, -ae f. (forsan mardorina, mardurina, ut mendum: marturia) **1** proprie (a sensu strictiore: pelles melium, marturis, mustelina — nyestbőr; b sensu latiore, plur.: tributum peculiare praec. in parte Sclavonica regni Hungariae a saec. XII^{ex} de pellibus primum in forma pellicium, postea pecunia exactum — nyestbőradó); **2** transl. (a martur, meles — nyest; b non plene liquet: fundus iobagionis — jobbágytelek).

1 a Unam ... reverendam ... cum mardurina subductam lego: 1400 Haz. oklt. p.329. De ... mastruciis pellicium ferinarum denarios duos (sc. mercatores solvant). Item de pelliciis seu mastruciis agnellitiis denarius unus (sc. exigatur). Item de mastrucis, mardurinis et variolilis denarii quatuor: 1478 Kolozsvár oklt. p.15. Marturine, quibus subducta eras (sc. vestis), vulpinas ... transfugurate fuerunt in pelles: IOH. THURÓCZ 964 (p.276). Lego tunicam meam brunaticam cum mardurinis subductam: c.1496 Wagner, Anal. p.353. **b** Populum ... in marturinarum et annone pensione ... non bano, sed soli episcopo (sc. Zagrabienis) respondere decernimus: 1200/XIV CD Arp. cont. XI p.72. Hospites et castrenses eiusdem comitatus (sc. ultra Dravam) solvant monasterio Toplice singuli de singulis mansionibus annuatim marturinas, sicut nobis (sc. regi Andreae) solvebant. ... Gostue et Petro ... concessimus de hominibus, quos ad predia, que nunc tenent, attraxerint, terciam partem marturinarum habere: s.1213 /XIV Ibid. XI p.120. Marturine iuxta consuetudinem a Colomanno rege constitutum solvantur: Decr.1222. 27. Contulimus (sc. episcopus Zagrabienis) ... prepositure

quoddam predium cum ... marturinis et omnibus decimationibus iobagionum suorum nec non aliis redivis de ipsis provenientibus: 1232 CD Croat. III p.371. Quod ... hospites singulis annis in festo beati Stephani ratione marturinarum, pro quibus antea decem marcas se solvisse asserebant, triginta et quatuor marcas solvent nobis (sc. regi) in denariis banalibus: 1269 Ibid. V p.516–517. Quod licet nos (sc. regina) decimas ... tocius comitatus de Vereuce tam frugum, vini quam marturinarum, tributorum fororum ac portuum ... percepimus, ... per ... episcopum Zagrabensem super restitutione earumdem fuisse sepis requisite: 1283 CD Arp. cont. XII p.392–393. Ut ... ipsi ... a solucionibus lucri camere vel marturinarum vel submarturinarum seu fertonum et aliarum ... collectarum habeantur liberi: 1365 Gyárfás, Jászkunok III p.501. Collectas et collectarum exactiones, puta stibram, mardurinas, munera, victualia (sc. capitulum fratribus de possessionibus eorundem remisit): 1394 Zsigm. oklt. I,3621. Lucrum camere in regno Hungarie, quinquagesimam in partibus Transsilvanensibus ac mardurinas in regno Slavonie exigi consueta exigi more alias ab antiquo consueto faciemus: 1439 DRH II p.288–289; cf. Decr.1492. 26. — *Iunctura*: 'collecta v. collector marturinarum': Quod secundum quantitatem terre ... ad descensum collectorum marturinarum ... communiter cum hiisdem (sc. venditoribus) solvere teneatur ipse: 1272 CD Arp. cont. VIII p.406. Ladizlaus ... rex ... collectoribus marturinarum undecim et septem denariorum per Slavoniam constitutis ... salutem (sc. dicit): 1274 Ibid. XII p.92. Quod populi ipsius Iohannis inter Zawa et Basa existentes collectam victualium, que vulgariter 'zulusma' dicitur, et marturinarum solvere debentes iuxta terre morem et consuetudinem approbatam a iurisdictione bani ... expediti sint: 1276/1291 Ibid. XII p.173. Nobiles inter fluvios Drave et Zave ac de Posoga necnon de Walko ... nec ratione collecte marturinarum 'banzolosmaia' vocatarum ... molestentur: 1351 DRH II p.135. Sigismundus ... suis dicatoribus et exactoribus collectarum mardurinalium ... salutem (sc. dicit). ... Dinoscitur ... universos suos iobagiones ... a solutione ... collecte mardurinarum et submardurinarum ... liberatos fore: 1409 CD Teleki I p.343. — *Nota nomine vulgari iuxtaposito*: Item in festo Sancti Michaelis archangeli iobagiones nobilium habent solvere mardurinarum vulgo 'kwne', quelibet sessio den<arios> XI: 1519 Dl 37007 fol.277^r. **2 a** Coloni harum villarum et aliarum in nostris tenutis vocantur marturinarum ex eo, quia olim tales singuli obligabantur suis dominis dare unam pellem marturine annuatim: Stat.Zagr. I,15 (p.22). **b** Unam mardurinarum in Podluse prope Zysthan eiusdem provincie habitam ... eximentes pro curia prediali (sc. episcopus Zagrabiensis eisdem dedit): 1413 Zsigm. oklt. IV,436. — [63] *Vide etiam* marturinus.

marturinalis, -e (mardorinalis, mardurinalis, marturinaris) **1 sensu strictiore**: ad pellem melium pertinens — *nyestbör-, nyestbörből való* (**a** ut materia; **b** ut tributum); **2 sensu latiore**: ad marturinas, sc. huiusmodi tributum pertinens — *nyestböradórá vonatkozó, alá tartozó*.

1 a Petro ... pro una suba mardorinali dedi flor<enos> XVIII: Bakócs-cod. p.396. **b** *Iunctura*: 'collecta / proventus marturinalis': Quod populi super predictis possessionibus

... residentes ... nobis ... debito seu collecta marturinarum, quod vulgariter neesth vocatur, ... nullo tempore teneantur: 1322 CD Croat. IX p.76. Sigismundus ... suis dicatoribus et exactoribus collectarum mardurinalium ... salutem et gratiam (sc. dicit): 1409 CD Teleki I p.343. Ab omni solutione proventuum mardurinalium, qui alias fertou aut lucrum camere vocari possunt (sc. rex Wladislaus iobagiones eosdem remittit): 1443 LtK 1925 p.140. Quod nos omnes donationes ... nostras ... exceptis donationibus, ... quas de lucro camere, ... tricesimis et proventibus marturinalibus cuique fecissemus, ... confirmare debeamus: 1464 DRH III p.147–148. Quod ... etiam ducatus regni Slavonie cum solitis ... et iustis proventibus, puta mardurinalibus vulgariter appellatis sibi deputetur: 1490 CD Hung. adn. IV p.69. **2** Totales ... exactioes mardurinales ... comiti Martino ... dedimus: 1439 CD Frangepán I p.320–321. — *Iuncturae*: 'curia v. sessio m.': fundus, super quo census a rusticis solvitur — *nyestböradóval terhelt (telek)*: Quod ipsa domina ... a dictis Ladislao et Iohanne in possessionibus superiori et inferiori Orcholch quinque curias mardurinales integras ac unam mediam ... optinisset: 1436 Pest megye lvt. p.47; cf. *ibid. inferius*: Pro sex sessionibus mardurinalibus due ... sessiones ... prefate domine ... fuissent statute; cf. *etiam* Zsigm. oklt. XI,771. Totalem ... porcionem suam prescripti predii ... <cum> curia sua prediali, necnon sessionibus mardurinalibus (sc. Mathias Ladislao vendit): 1454 LtK 1927 p.165. Ipse quandam sessionem suam mardurinalem desertam ... in comitatu ... Posega ... habitam ... pignori ... obligavit: 1507 CD Károlyi III p.60. — *Dicitur de feno, quod pro censu solvitur*: Quia dictum unum currum lignorum post quemlibet currum feni mardurinalis de provinciis ... per ... clavigeros curiarum nostrarum ... adinventum fore ... clare comperimus: 1416/? Katona, Hist. crit. XII p.256; cf. Zsigm. oklt. V,2466. — [17]

marturinaris vide marturinalis

marturinaris, -a, -um (mardurinaris) **1 de fundo agricolae**: super quo census marturinae solvitur — *nyestböradóval terhelt (telek)*; **2 subst. m.**: regnicola in Slavonia habitans status condicionisque peculiaris, qui marturinas solvere tenetur — *nyestböradózó*.

1 Ipsa ... equalem quartam partem totalis possessionis predictae Dresnek et medietatem sessionis mardurinarie, in qua ad presens providus Nicolaus ... iobagio resideret, ... egregio Andree ... vendidit: 1524 Petrichevich csal. p.246. **2** Singulos nobiles castrum vel amplas possessiones habentes in quinque marcis, ... castrenses autem seu marturinaros et cives in marca media ... condemnamus: 1327/XIV CD Croat. IX p.68. Coloni harum villarum et aliarum in nostris tenutis vocantur marturinarum ex eo, quia olim tales singuli obligabantur suis dominis dare unam pellem marturine annuatim: Stat.Zagr. I,15 (p.22). — [3]

marturinus, -a, -um (ut mendum: mardurinus, mardurinus) **1 sensu strictiore**: ad marturem, mellem pertinens — *nyest-*; **2 sensu latiore**: ad pellem melium pertinens — *nyestbör-* (**a** ut materia, sc. ex pelle melium sutus, confectus — *nyestbörből készült*; **b** ut tributum, sc. de pellibus solvendus — *nyestbör szerint járó, azután fizetett*).

1 Populi de Thwroch pelles mardurinas et aprologinares seu census pro eisdem solvere consueverunt: 1265

/1270 *CD Arp. cont.* XI p.500. Garnaciam meam cum forratura de pellibus marturinis relinquo magistro Ambrosyo: 1277/1331 *Mon. Str.* II p.72. Benedicto unam stragulam meam subductam cum pellibus mardurinis (*sc. lego*): 1402/1413 *Zsigm. oklt.* II,1724. Nostros mercatores ... vendere liberos permittimus pellicia mardurinarum pellium ac sarbellinarum, hermelinarum etiam et variolarum nec non pantherinarum subas ... et mastrucas: *Form. styli* II,479 (p.452). Quomodo ... idem ... universas res ... camerarii, puta ... duas subas purpureas pellibus mardurinis subductas, item alias duas subas de dorsis et ventribus vulpinis factas ... de pretacto castello regio deportasset: 1465 *TT* 1898 p.581. Scribae ... pelles vulpinas dono. Item eidem pro 4 pellibus mardarinis (*sic*) etc. flor<enos> 2: 1521 *Qu. Kronstadt* I p.367. **2 a** De mastrucis pellium ferinarum denarii duo (*sc. exigantur*), ... de mastrucis (*sic*) mardurinis et variolinis denarii quatuor: 1478/1480? Teleki, *Hunyadiak* XII p.69. Aulico regio ... pro una suba mardurina cum veluto d<ati> s<unt> 25: 1494–1495 Engel, *Gesch. Ung.* p.165. Quomodo item tapeta sex, unam subam mardurina ... abstulisset *ipse*: 1512 *CD Károlyi* III p.83. **b** Nunciavit nobis ... episcopus Zagrabiensis, quod tu porcionem suam, quam habet in collecta marturina, et decimas suas percipere non permitteres: 1331 *CD Croat.* IX p.565. — [21] *Vide etiam* marturina.

martyr, -is m. (martir, ut *mendum*: martirus) (μάρτυρ) *fidelis Christianus, qui pro Christo mortem passus testimonium de fide cum sanguinis sui effusione fecit* — *mártír, vértanú*: **1** *sensu strictiore: per ecclesiam Christianam canonizatus* (**a** *gener.*; **b** *spec.: quasi status in ordine sanctorum*); **2** *sensu latiore* (**a** *sanctus, qui tempore Testamenti Veteris, sc. ex populo Iudaeorum, morte sua vitam aeternam meritis et adeptus est*; **b** *homo per opinionem populi morte sua ut martyr habitus, victima vita aeterna digna*).

1 a Quos omnes ... sub vexillo ... pontificis Martini sanctique martyris Georgii ... suo servitio subegit (*sc. Stephanus*): *Leg. Steph. maior* 6 (p.381–382). Statutum est, ... ut vigilie celebrentur Beati Stephani regis et Gerardi martiris, quo die passus est: *Decr. 1092.* 37. More prothomartyris primus Pannonie martyr positus in terra genibus clamavit, ... percussus dormivit in Domino: *Leg. Gerh. minor* 6 (p.478). Ut propter amorem ... Dei et Beati Adalberti martiris atque pontificis ... quandam terram ... monasterio ... conferre dignaremur: 1275 *Mon. Str.* II p.50. Ave presul et beate / Dei martire Adalberte: *Dankó, Hymn.* p.168. Me etenim Cypriani gloriosissimi martyris sententia delectat: *Tripert.* praef. p.6. Hanc (*sc. fidem*) propter sanctos crudeli morte peremptos / testatur ... pagina sancta ... / quilibet hanc martyr testificatus erat: *MART. THYRN. Ad procer.* I,335–338. — *Iuncturae: 'virgo et martyr'*: Ecclesiam ... Almus dux ... sub titulo beate virginis et martiris Margarete fabricanerat (*sic, recte: -verat*): 1138/1329 *Mon. Str.* I p.88. Datum Cassovie in festi Beate Agathe virginis et martiris: 1404 *Iványi, Eperjes* p.60. In qua (*sc. ecclesia*) dextra Sancte Agate virginis et martiris per Dei sponsum ... mirifice decorata ... existit: 1455 *TT* 1901 p.184. — *'Martyr pretiosus'*: Ne iura ... ecclesiarum et monasteriorum regni nostri ... et precipue ecclesie Beati Adriani martiris preciosi ... dispergan-

tur: s.1024/1350 *Dipl. Hung. ant.* I p.101. Principalem ... ecclesiam in honorem Sancti Georgii preciosissimi Christi martyris ad litus Morisii fluminis fundavit (*sc. Gerhardus*): *Leg. Gerh. minor* 3 (p.473). — *Ad ecclesiam nominandam*: Qualiter ... abbas Beliensis nomine Ioseph ... de bonis ... ad monasterium Sancti Mauricii pertinentibus iusserit describi, ne de ... sancti martiris bonis aliqua diminutio ... admittatur: s.1086,1135–1171? *Dipl. Hung. ant.* I p.250. Magister Renaldus praepositus S<ancti> Thomae martyris ... litem de decimis ... componit: 1279 *Mon. Str.* II p.92–93. Inde ... venissent *ipsi* ad ecclesiam sub titulo B<eati> Demetrii martyris constructam: 1368 *Bártfai, Pest* p.85. — *Ad tempus determinandum*: Ut annuatim in ... martiris Christi festivitate canonicis ... centum marce argenti ... offerantur: 1206 *Mon. Str.* I p.185. Datum Waradini feria tertia proxima ante festum Beati Laurentii martyris: 1285 /1477 *Zimmermann, Urkb.* I p.149. Cum ... Iacobus ... quatuor marcas in octavis festi Beati Georgii martyris ... solvere debuisset: 1362 *TT* 1908 p.188. Quomodo ... litteras ... in praesentibus octavis festi Beati Georgii martyris ... procuratores amisissent: *Form. styli* II,41 (p.177). Et si in quorum bonis infra proximum festum Beatorum Innocentium martyrum non deponerentur, tales ... persolvant: *Decr. 1514.* 46(1). **b** Aliter autem lucent apostoli, ... aliter martires, aliter confessores, aliter virgines: *GER.* p.91. Prima confessio (*sc. fidei*) est proprie martirum, secunda clericorum, tertia communiter omnium. Prima fit in tiranni persecucione: *Serm. Quinqueecl.* 104 (p.222). In novo testamento ... sunt quattuor praecipui ordines, sc. apostolorum, martyrum, confessorum et virginum. Inter martyres magna gloria est, quod Stephanus fuerit protomartyr: *PELB. TEM. Pom. sanct. hiem.* II,E. **2 a** Sed quaeritur, utrum Stephanus digne ... dici possit primus martyr. Videtur enim, quod ... leguntur et multi martyres passi ... tam in vetere quam in novo testamento. Nam in statu naturali legis primus martyr fuit Abel. Et tandem fuerunt martyres prophete multi, ut Esaias ferratus, Hieremias lapidatus: *PELB. TEM. Pom. sanct. hiem.* XXIV,D. **b** Cives, qui per fuge presidium ipsorum servaverant animas, remoto hoste urbem in eandem redissent, ipsorumque martyrum corpora condigne sepe-
livissent: *IOH. THURÓCZ* 157 (p.47). — [59]

martyrialis, -e *ad martyrem v. martyrium pertinens* — *vértanúí, vértanú-*.

Secundum privilegium (*sc. B. Stephani*) principalis glorie martyrialis (*sc. est*), quod ipse Stephanus protomartyr ... vel princeps martyrum extitit: *PELB. TEM. Pom. sanct. hiem.* XXVI,C. — [1]

martyriologium *vide* martyrologium

martyrium, -i n. (martirium) **1** *proprie: mors pro Deo perpassa, vita aeterna digna* — *vértanúhalál* (**a** *sensu strictiore: actus pro fide Christiana sanguinem suum effundendi*; **b** *sensu latiore* [**α** *Iudaeos, sc. Testamentum Vetus spectans*; **β** *Beatam Mariam Virginem spectans, sc. cuius animam gladius pertransivit*]); **2** *passio, cruciatus etiam sui* — *szenvedés, (ön)sanyargatás*.

1 a Qui ad sanctum corpus venientes tam nitidum, ... ac in ipso die martirium consumasset (*sic, sc. Gerhardus*), invenerunt: *Leg. Gerh. minor* 7 (p.478). Incipit (*sc. homo*) ardere in amore Dei, ut libenter sanguinem fundit pro Christo Deo ... martyrium tolerando. Non enim ip-

sum sanguinis effusio potest ab amore Dei separare: *Serm. dom.* I p.231. Non defuit huic viro (*sc. Ioanni de Capistrano*) fervens desiderium martyrii in suo sanguine lucrandi: *1460 Mátyás lev.* I p.11. Gloriatur (*sc. S. Andreas*) per maxima gloria martyrii gloriosissimeque passionis. ... Tanto ... regi meo (*sc. Deo*) ero acceptior, quanto fuero pro nomine eius in tormentis praestantior. Tunc Egeas iussit eum ... cedi et cesum crucifigi: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* I,M. Ursula crucis vexilla ferens in terram prima desilivit, ... certatimque puellae desiliunt non ut ad martyrium, sed convivium invitatae: BONF. I,5,79. — *Iuncturae*: 'corona martyrii', 'palma / laurea martyrii coronari': Beatus Adalpertus episcopus causa predicandi verbum Dei Pruziam ingressus est, et ibidem cum palma martyrii coronatus est: *Leg. Steph. maior* 5 (p.381). Qui victoriosissime sanguinem tuum effundens / martyrii laurea coronari meruisti (*sc. Adalbertus*): XIV Dankó, *Hymn.* p.254. Martyrii coronam se pronuntiavit adepturum: *Leg. Gerh. maior* 14 (p.500). Diaboli ministri, ... cum cognovissent eos a soliditate fidei non posse amoveri, eis capita amputaverunt, et sic cum palma martyrii Deo animas suas reddiderunt: *Chron. F.M.O.* p.236. **ba** Virginitas eius (*sc. Abel*) infecunda fuit, et martyrium soli sibi profecit: PELB. TEM. *Stell.* p.45^v. **β** Beata Virgo (*sc. Maria*) fecunda virginitate martyrium in passione sustinens omnibus profecit ... De hoc eius martyrio Luc. II <*sc. versus 35.*>: „Tuam ipsius animam pertransibit gladius” (*Luc. 2,35*): PELB. TEM. *Stell.* p.45^v. **2** Cathena carnes (*sc. S. Andreae*) intus putrefaciens cute foris est obducta. Sed nesciri hoc genus martyrii posset, nisi ad umbilicum ligati nodus appareret metalli: MAUR. 3 (p.360). Nec arbitrandum est in die iudicii illos tantum a Dei filio esse denegandos, qui in martirio Christum negaverunt, sed etiam illos, quorum opere ... vel cogitatione Christus negatur: ANDR. PANN. p.19. — [30]

martyrizo, -are (martirizo) **1** *proprie, pass.*: *mortem martyrialem, sc. pro fide sua perpeti* — *mártírhálált hal* (**a** *sensu strictiore*: *sanctos spectans*; **b** *sensu latiore*: *Christum spectans*); **2** *transl.*: *aliquem cruciare, torquere forte usque ad mortem* — *kinoz, szenvedtet* (**a** *pro fide alterius* — *hitéért*; **b** *pro operibus alterius* — *tettéért* [**a** *ut poena, aliquem meritum cruciare* — *mint megérdemelt büntetés*; **β** *ut facinus, sc. aliquem innocentem cruciare* — *mint jogtalan erőszak*]).

1 a Anno ab incarnatione Domini 997 Adalbertus episcopus martirizatus est: *Ann. Poson.* p.125. Corpus autem sancti viri eodem die ibidem iacuit, ubi martirizatus est: *Leg. Gerh. maior* 15 (p.503). Quaeritur, utrum Stephanus digne ... dici possit primus martyr, ... in novo testamento innocentes et Iohannes Baptista fuerint martyrizati: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XXXIV,D. Omnes (*sc. comites Gerhardi*) ... praeter Benetam martyrizati sunt: IOH. THURÓCZ 300 (p.88). **b** Puella accepit unam crucem et querebat, quid erat hoc, et ... socie sue dixerunt, quod erat noster Dominus, qui fuit martyrizatus pro gente: *Inqu. Marg.* p.166. **2 a** Beatus Ignatius ... cum tormentaretur, i.e. martyrizetur, semper vociferans dicebat: Iesus: *Serm. dom.* I p.183. **ba** Pro candelis, funibus, aceto, quibus ille fur ... cum suo filio martyrizati fuerunt (*sc. asperae solutae sunt*): *1520 Qu. Kronstadt* I p.270. **β** Tribulationes et angustias conquerimus ... super eundem Nicolaum, ... quod ... ibi veniens tres homines martirizavit:

1430? *CD Zichy VIII* p.440. — [14]

martyrologium, -i n. (martirilogium, martyriologium) *liber, sc. calendarium v. fasti martyrum postea gener. sanctorum cum vita brevi eorundem ad usum quotidianum fratribus una cum regula compositus* — *martirológium, vértanúk kalendáriuma*.

Item regula cum martirilogio et constitutionibus Benedictinis (*sc. reperta est*): *1427 MKsz* 1889 p.89. Hec vigilia (*sc. nativitatis Domini*) honoratur sollemni (*sic*) in martyriologio pronunciando. Quamvis enim et alie festivitates in martyriologio pronuncientur, ista tamen singulari ... modo: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XV,D. — [2]

mas, maris m. **A** *subst.*: **1** *gener.*: *aliquis sexu masculino, i.e. non feminino* — *fiú, himnemű egyed* (**a** *ad animal* — *hím*; **b** *ad hominem, distinctionibus aetate factis* [**a** *infans, puer* — *fiú csecsemő, kisfiú*; **β** *adolescens, iuvenis* — *fiú, ifjú*; **γ** *vir* — *férfi*]); **2** *spec.*: *vir legitimus, maritus* — *férj*. — **B** *in usu adi.*: *masculinus* — *fiú-, férfi-*.

A 1 a Aquarum mas omnis ac virago (*sic*) genusque beluarum ruit ad avum (*sc. Noe*): MÜGELN 5 (p.235). **ba** Cum tibi mas paritur, laetus convivia ponis, / femina si fuerit nata, perire iubes: IAN. PANN. *Epigr. (Mayer)* 84,1–2. Huic ex uxore Maria ... filii XIII fuere, mares novem, femine vero quinque: BONF. II,9,48. **β** Ad tua ... contendunt limina coetus. / ... Omnis conditio, sexus simul omnis et aetas / accelerant ... mixti / primaevae canis, maribus sedere puellae: IAN. PANN. *Paneg.* 1,349–356 (p.21). **γ** Cum ipsi dotem sue sororis ... cum hominibus XI ... maribus ... mulieribus ... ab eodem Nana comite repeterent: *1255 CD Arp. cont.* VII p.411. Matrimonium inter marem et foeminam fecit licitum coitum: *Syn. 1279.* 118 (p.156). Omnes ... mares et femine ... morte consumpti sunt: IOH. O.M. 154 (p.144). Pontificis Pauli testes ne Roma requiras, / filia quem similis sat docet esse marem: IAN. PANN. *Epigr. (Mayer)* 421,1–2. Concepti dicuntur, qui commixtione legitima maris et foeminae in utero matris sunt generati, nondum tamen nati: *Tripart.* II,62(2). **2** Sine maribus in tabernaculis permanentes uxores ... filiorum Belar casu repererunt (*sc. Hunor et Magor*): SIMON KÉZA 5 (p.145). Regina dum sopitum corpus sentiret maris (*sc. Athylae*), tamquam procella maris proclamat: MÜGELN 13 (p.243).

B Scilurus octoginta maribus (*παῖδας ἄρρενας*) filiiis superstitibus cum esset moriturus: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.36. Quattuor mares (*παίδων ἄρρένων*) filios sortitus (*sc. Aemilianus*) duos iam pridem aliis tradiderat adoptandos: *Ibid.* p.70. — [23]

masa, -ae f. (massa) **1** *species mensurae pondus spectantis, centenarius* — *mázsa*; **2** *species currus ad fruges portandas apti* — *kocsi, szekér*.

1 De mensura cere non pure, quod vulgo masa dicitur, qui vendit, duos denarios (*sc. solvat*): *1255 Mon. Budapest* p.57. De masa vel centenario cupri duos frisaticos (*sc. ipse solvat*): *1288 Mon. Str.* II p.239. Quod ... si ... currus oneratus revertitur, tributum debitum solveret ... de singulis ... massis singulos florenos, de mediis vero massis medios florenos: *1343/1477 Teleki, Hunyadiak* XII p.20. Ut de dictis pulveribus cum quadam mensura, vi delicet cum masa emere, dare velitis: *1457 Sopron tört.* I/4 p.171. Pro deferendis ... 30 tractoribus balistarum nec

non calibum duarum massarum ... dati (*sc. sunt floreni*) eidem 8. Prefate due masse calibum empte sunt 3: 1494–1495 Engel, *Gesch. Ung.* p.96. Ut ... mittat (*sc. dominatio vestra*) ... et pulveres bombardarum, sicut et nuper pecceramus, unam masam: 1514 *Mon. rust.* p.83. **2** De uno pedite pondus habenti unus obulus, item de curru vacuo unus denarius tollantur, item de cadriga (*sic*) una, que masa dicitur, quatuor pondera vel XXIII denarii exigantur: s. 1283, XV *Reg. Arp.* II/2–3 p.317. De curru masa vocato salsorum piscium ... unciam dant *ipsi*: 1288 *Mon. Str.* II p.239. *Quoad 1 et 2 vide Domanovszky S.: Mázsa-székér. Emlékkönyv Fejérpataky László életének hatvanadik ... évfordulója ünnepére. Írták tanítványai. Budapest 1917 p.37–74.* — [26]

masalinus *vide mazerinus*

mascito, -are *iur.: aliquam rite et legitime masculinum sc. statu conditioneque declarare — férfiúi rangra emel, fiú-sít.*

Elisabetham ... in verum heredem et legitimum successorem uti filium masculinum ... masculitatem vigore presencium: 1405 *Komárom vm. okl.* p.31–32. — [1]

masculeus, -a, -um *ad marem pertinens sc. sexu, masculinus — férfi-.*

Pestiferi autem Karoli regis complices ... masculi nomine regis ludentes aiebant ... ad quas (*sc. res nostras fractas*) componendas ... ille magis quam femina (*sc. regina Elisabetha et filia Maria successores regis Ludovici*) tueri idoneus est: IOH. THURÓCZ 676–677 (p.197–198). — [1]

masculinus, -a, -um *ad marem pertinens, sexus virilis — fiú-, férfi-.*

Ut ... quicquid foemini sexus de ipsa nasceretur, liberę conditionis essent, et quicquid masculini sexus fieret, conditionem patris sequeretur: *Reg. Var.* 352. Quendam particulam terre nostre ... dedimus ... dicto domino ... et heredibus suis masculinis heredorumque (*sic ed.*) masculorum ipsorum successoribus: 1284/1291 *CD Arp. cont.* IX p.403–404. Si quis nobilis sine haerede masculino ab hac luce decesserit, ... filiabus et sororibus ... debent (*sc. possessiones*) extradari: *Decr.* 1298. 75. Si ... eosdem ... absque heredum solatio decedere contingeret ... heredes eorundem videlicet utriusque sexus tam de linea feminina quam masculina: 1300 Zimmermann, *Urbk.* I p.216. Cum regnum Hungarie successione regia per lineam masculinam post mortem regis Ladizlai ... fuisset destitutum: 1304 *Mon. Str.* II p.544. In quo rege, quia sine herede decessit, defecit semen masculinum sanctorum regum: *Chron. saec. XIV.* (*var.* B,D) 184 (p.474). Lodovico ... genitore nostro ... absque prole masculina de medio sublato nobisque iure successorio ... solium et coronam ... adeptis ... nobilium regni nostri cetus ... exhibuerunt nobis quasdam litteras: 1384 *DRH* II p.143. Elisabetham ... in verum heredem et legitimum successorem uti filium masculinum ... masculitatem: 1405 *Komárom vm. okl.* p.31. Que condam Stiborii ... prefuerunt, sed prefato ... absque heredum solatio sexus masculini defuncto ... ad manus nostras regias existunt devoluta: 1436 Wenzel, *Stibor* p.208–209. Arma ... eidem ipsorumque heredibus et posteritatibus masculini sexus universis de novo ... contulimus: 1481 *Mon. herald.* II p.65. Quot et quanta bella, discordiae ... ob

defectum et carentiam regiae masculinae sobolis ... ortae fuerunt: *Decr.* 1508. exord. p.226. Si eundem ... absque heredum sexus masculini solatio de hac luce decedere ... contingeret: 1523 *MTT VI* p.21. — [31]

masculus, -a, -um **A** *adi.: masculinus, qui sexum non femininum habet: 1 proprie: natura, i.e. sexu masculinus (a ad animal — hím-; b ad hominem — fiú-, férfi-); 2 transl.: moribus v. indole masculinus: viro proprius, decens — férfiás, férfiúhoz illő. — B subst. m.: mas: 1 puer, adolescens — fiú, ifjú; 2 vir — férfi.*

A 1 a Nemo ... animal preter boves masculos extra (*sic, recte: extra*) Hungariam vendere vel ducere audeat: *Decr. a.1104.* 77. Lothardus ... testes producere debuit super sex equabus et uno poledro masculo: 1267 *CD patr.* III p.33. Quod equi masculi stante hac expeditione ... de hoc regno non educantur: *Constit.* 1522. 12. **b** Qui dedit alas ecclesię, ut fugiat in desertum, quousque pariat puerum masculum: *GER.* p.178. Si idem ... decederet herede masculo non relicto: 1267/1273 *CD Arp. cont.* XI p.566. Nobiles considerantes se esse masculorum heredum solatio destitutos ... terram ... episcopatu Nyrtriensi dederunt: 1291 *Mon. Str.* II p.282. Quod pueros femellos eidem dominae, pueros vero masculos dicto marito suo restituitis: *Form. styli* I,135 (p.85). Domina ... se gravidam (*sc. esse*) prole ... demonstravit et ... puerum masculum peperit: *Chron. saec. XIV.* 186 (p.475–476). Ut si infantuli nati ... nequiverint presentari, ab hominibus circumstantibus masculus vel illis non existentibus a feminis baptizentur: *Syn.* 1450. p.3. Ubi ... filie huiusmodi hominum absque herede masculo decedentium in illis possessionibus remanserint: 1486 *DRH* III p.282. In singularem nostram et regnorum nostrorum consolacionem pulcherrimum filium masculum suscepimus (*sc. rex Wladislaus*): 1506 *Sopron tört.* I/6 p.227. **2** Est, mollis Ladvance, tibi tam mascula coniunx, / uxoris posses uxor ut esse tuae: *IAN. PANN. Epigr.* (*Mayer*) 256,1–2. Blaudientes illecebras masculo supercilio reicies (*sic*) et omnes cogitatus ad honesti studium reflectes: *ANDR. PANN.* p.44.

B 1 Quae (*sc. bona*) per defectum masculi ad fiscum redeunt: *Decr.* 1298. tit. 75. — *Iunctura: 'concupitor masculorum':* Lex ... imponitur ... impiis et peccatoribus, sceleratis et contaminatis, ... homicidiis, ... masculorum concubitoribus (*cf. I Tim.* 1,10.): *GER.* p.170. Item haec sunt peccata, pro quibus debet dari solemnis paenitentia. Raptor mulierum, ... necantes suum vel alienum partum, qui destruunt conceptum, ... infantium oppressores, masculorum concubitores: 1494 *Sacra concil.* p.296. **2** Qui perfectus est in caritate, nescit differentiam ... servi et liberi vel omnino masculi et feminae (*ἄρσενος καὶ θηλείας*), sed ... omnes aequaliter videt: *CERB. Max.* II,30. — [26]

1. massa *vide masa*

2. massa, -ae *f.* **1** *proprie: acervus, cumulus materiae — halom, rakás (a gener.; b spec.: moles metalli efossi in formam tusa — tömb); 2 transl. de hominibus: caterva, turba — tömeg.*

1 a Puer, cui loco manuum et pedum tumida carnis massa ossibus penitus carens fluitabat, ... suscepit saninitatem: *Leg. Lad.* 11 (p.526). Mauritius sacerdos ... mulierem ... quandam emptitiam ... dedit ecclesię, ut post mortem ipsius det ecclesię massam cerę ponderant

tem duas marcas: *Reg. Var.* 349. Ille metalliferi scrutatus viscera montis / ... curet quam protinus abdere massam: / non tamen has aequabit opes (sc. *Guarini*): *IAN. PANN. Paneg.* 1,233–236 (p.15). Iussit (sc. *sors Midae*) in auras converti fercula massas, / massas, quas ... / Croesus in aurifluis olim corraserat undis: *TAUR. Staur.* I,73–75. Hic, ubi Cremnici sudant aeraria montes, / quae in formam calidae cuduntur pondere massae: *TAUR. Staur.* III,328–329. — *In imag.*: Fert (sc. *reus*) ... mente massam criminis: *XIV Dankó, Hymn.* p.233–234. 2 Haec hebitudo ... sparsa est per dilatacionem boniformis massę sarcinę peccatricis pondere: *GER.* p.108. — [9] [Marton]

massarius, -i m. (*Ital.*: massaio) *administrator, dispensator v. distributor pecuniarum et fiscalium* — *sáfár, pénztáros.*

Item eligantur ex dominis de confraternitate extra collegium dominorum de capitulo duo conscientiosi et circumspecti viri pro massariis, quorum officium durabit per annum et anno evoluta percepta ab eis ratione de pecunia confraternitatis iidem, si officium suum bene gesserint, constituantur (*sic, recte forsitan: continuentur [?]*) vel alii subrogentur: *1386 Leges eccl.* III p.283. Si contingat aliquem ex massariis decedere, in locum ipsius alius eligatur: *Ibid.* p.284. Pro stipendio ... duo massarii similiter ... medium florenum habebunt: *Ibid.* — [1] [Dreska]

massatus, -a, -um *ad speciem currus, sc. masam pertinens ut nota propria huius vehiculi* — *teher.*

Quatenus ... tres currus massatos diversis rerum generibus oneratos tricesimis persolutis ... abire permittatis: *1359 Zimmermann, Urkb.* II p.171. — [1]

massula, -ae f. *deminutivum vocis* '1. massa': *particula cuiusdam materiae* — *darabka.*

Commisimus nostri sigilli maioris caractere pendenti in massula cerea impresso caucionare: *1459 Schwartner, De sculpt.* p.158. — [1]

mastico, -are (*mastigo*) (μάσταξ) **1** *proprie: rodere, dentibus contundere* — *megrág;* **2** *transl.: deliberare, considerare, quasi mente rodere* — *megfontol, meggondol, „átrág”.*

1 Nequibamus (*sic*) succum herbarum silvestrium deglutire vel ipsas herbas, uti faciunt bestie, masticare: *ROGER.* 40 (p.587). Qui ... non ieiunant, in inferno ... pro pane ... habebunt calculum ignitum. ... Talis panis non poterit mastigari, quia durus ut lapis: *Serm. dom.* I p.389. Panem masticando mater filio esibilem reddit, ut eum enutriat: *PELB. TEM. Stell.* p.150^v. **2** Universitas regni nostri ... obtulerunt nostre celsitudini quendam libellum in sui contenti tenore per eos ... diligenter masticatum: *1440 DRH* II p.310–311. Ex deliberato consilio nostro masticatum est et conclusum, ut ... Iohannes Giskra civitates ... tenebit per tres annos: *1446 Tóth-Szabó, Huszita* p.387. Que omnia et singula diligentissime volventes hincinde ruminavimus et masticavimus: *1486 Sopron tört.* I/6 p.41. — [9]

mastigia, -ae f. (μάστιξ) (*magstigia*) *ictus flagelli* — *ostorcsapás.*

Filius quoque Salomonis ... minatus est populo percussiones framee pro mastigiis (*var. cod. T: magstigiis; cod. I add.: verberibus vel flagellis*) patris (*cf. III. Reg. 12,14.*): *Inst. mor. praef.* p.132. — [1]

mastigo *vide mastico*

mastix, -icis f. *materia cortice arboris 'pistacia lenticisci' effusa ad glutinandum vel medicandum apta, resina* — *gyanta, mézga.*

Grana masticis electe d<enarii> 8: *1522 Dl* 26269. — [2]

mastracium *vide mastruca*

mastruca, -ae f. (*mastracium, ut mendum: mastuca*) **1** *sensu strictiore: pellis, cutis ferina* — *prém, szörme;* **2** *sensu latiore: vestis de pellibus ferinis confecta* — *bunda, prémkabát.*

1 Vestes veteres preter pelicia (*sic*) et pelles seu mastrucas ... stant in parte ipsius magistri: *1333/1336 CD And.* III p.34. Cum ... tres iobagiones ipsorum ... cum ... curribus oneratis cum diversis generibus pannorum, mitris, caligis, mastraciis diversis et vasis argenteis ... repletis ... ad forum annuale ... accedere voluissent: *1431 Sopron vm. tört.* II p.179. Quomodo ipse ... a Georgio ... purpura damassini et pannos diversos, vulgo scarlath ... vocatos et mastrucas diversas ... recepisset: *1448/1451 Sztáray oklt.* II p.412. Quia egregius Angello ... domine ... unam stragulam de scarlatho subductam mastruca variolina muliebrem restituisset: *1458 Dl* 55618.

2 Quod ... Petrus ... quinquaginta cutes mardurinas ... et unam mastrucam de cutibus vulpinis ... alienari ... fecisset: *1397 CD Blagay* p.190. Quod dictus Iohannes in ... duobus mastrucarum de pellibus marturinis factas (*sic*) ... tenentur: *1418 Dl* 72596. Nostros mercatores ... vendere liberos permittimus pellicia mardurinarum pellium ... nec non pantherinarum subas quascumque et mastrucas: *Form. styli* II,479 (p.452). De mastrucis pellium ferinarum denarii duo (*sc. exigantur*): *1478/1480? Teleki, Hunyadiak* XII p.68–69. Legavit (*sc. domina*) duo palia ... palum viridum (*sic ed.*) ... tunicam rubeam ... mastucam (*sic, cf. DF* 229230) ad hospitale: *1503 Iványi, Eperjes* p.331. Quod nullus civium presumat mastrucas fieri facere cum familiaribus pellificum sub amissione pellium et mastrucarum: *Stat. Ilok* p.83. — [27]

mastrucalis, -e *de pellibus ferinis factus, sutus* — *prémes, prém.*

Ladislaó ... unam stragulam nigram mastrucallem (*sic*) wlpinam (*sc. relinquimus*): *1453 Dl* 29277. — [1]

mastruca *vide mastruca*

masus, -a, -um *non plene liquet ex utra voce sensus ducatur: v. 'masa', seq.: ponderatus, pensatus* — *kimért, mázsált;* *v. 'massa', seq.: in formam tusus, redactus* — *formára öntött, tömbösített.*

Quod huiusmodi moneta cudatur de tribus partibus ... et in virgas more ... solito fusas atque masas: *1458 Kapri-nai, Dipl.* p.191. — [1]

matallum *vide metallum*

mater, matris f. **I** *proprie: genetrix, parens feminea, quae natum suum paruit et alit* — *anya: A sensu strictiore: secundum naturam* — *anya valakinek: 1 gener.: de homine; 2 spec.: de Maria, genetrice Christi.* — **B** *sensu latiore: secundum munus: 'mater familias', i.e. quae rem domesticam gerit, matrona* — *családanya, háziasszony.*

II *in imag.: mater, i.e. quasi parens cum hominum tum rerum, cf. alma mater: A de homine, sc. Maria. — B de instituto v. coetu: 1 de ecclesia Christiana (a gener.: ut vera, principalis, universalis [a de tota ecclesia; b de singulis]; b spec.: '[sancta] mater ecclesia' — Anyaszent-egyház [a de tota ecclesia; b de singulis: prima ecclesia*

— *anyaegyház*); 2 *de regno v. civitate*. — C *de rebus*: 1 *ad bonam partem*; 2 *ad malam partem*.

I A 1 „Nudus egressus sum de utero matris meae”, (cf. *Job* 1,21.): GER. p.68. Pater meus et mater mea omnisque parentela mea non modicam in conspectu vestro invenerunt gratiam: 1146 *MIÖG* p.375. Ego Stephanus domini regis Geize filius ... una cum domina regina matre mea ... confirmo Beato Domino ... subiectionem: 1163/XVIII *CD Croat.* II p.96. Matri eius pregnantis per sompniū apparuit divina visio: P.MAG. 3 (p.38). Iudex dispensans cum ea filium suum ... portare ferrum pro matre sua praecepit: *Reg. Var.* 2. Ponet comes frater Arnoldi comitis de patre et matre ... salutem (*sc. dicit*): 1234 *CD Arp. cont.* X p.448. Quam (*sc. terram*) ex parte avuncule sue, videlicet matre patris sui in ius et proprietatem suam devolutam esse dicebat *ipse*: 1251 *Mon. Str.* I p.385. Quod donec Dominus ... consortem suam ... conservaret, idem (*sc. ex uxore alia natus*) tamquam matrem propriam in ipsis possessionibus ... pertractaret: 1278/1292 *Reg. Arp.* II/4 p.94. Quia dominus rex filius noster ... captus detinebatur, nos veluti mater anxia commotis visceribus materno ex amore inferre querens ... subsidium ... possessionem ... contulimus *Benedicto*: 1283/1370 *CD Croat.* VI p.421. Thomasina Dei gracia mater domini Andree illustris regis Hungarie ... salutem (*sc. dicit*): 1295 *CD Arp. cont.* X p.184. Licet mota fuerit materia questionis ... super dote domine Bybor, uxoris dicti Ban, matris dicte domine Gung: 1309 *Mon. Str.* II p.600. Quod ipsi una cum nobili domina ... ipsius Stibor waywode consorti, matre vero dicti alterius Stiborii ... claustrum ... duas villas ... dedissent: 1414 *Wenzel, Stibor* p.160. Da reliquum patriae, da caris tempus amicis, / da sanguineis et cui post me (*sc. patrem*) omnia debes, / ... accelera viduatam visere matrem: IAN.PANN. *Paneg.* 2,495–497 (p.88). Interrogante Metello, quis ei pater esset, Hanc, inquit (*sc. Cicero*), responsionem mater (*sc. tua*) (μήτηρ) mihi difficiliorē fecit: *Id. Plut. dicta* p.80. Nullum quoque cum matre vel filia spirituali matrimonium contrahere sinite: 1515 *Sacra concil.* p.243. 2 Virginem habuit (*sc. Christus*) matrem virgo ipse mansurus, in se viris et in matre feminis prebuit virginitatis exemplum: *Leg. Emer.* 5 (p.455). Verbum caro ... factum est ex Spiritu Sancto et Maria sancta ... Dei genetrice (θεοτόκου) ... non ex ... generatione delectationis in matre (μήτρα) purissima virgine assumptus: CERB. *Ioann.* 1 (p.8). De quibus regibus sit laus ... regi eterno et ... Marie matri eius: P.MAG. prol. p.34. Cum ... dominus Bela ... ad honorem ... celestis regis matris monasterium ... construere fecerit: 1274 *Mon. Str.* II p.28. Stabat iuxta Christi crucem / ... mater regis omnium: Dankó, *Hymn.* p.296.

B *Iunctura: 'mater familias'*: Ne quis alienus matrem familias (οικοδέσποιναν) in propatulo deprehenderet aut virginem ... aut clamantes ancillas: IAN.PANN. *Plut. negot.* p.26. Cuius (*sc. coronae*) alienatio ... quantam direptionem villarum, matrum familias, virginum, puerorum abreptionem ... invexit: GEORG.POLYC. *Or.* 40.

II A Qui de beatissima Virgine matre nostra tunicam nostre humanitatis assumens ... nos a Tartaris eripuit (*sc. Christus*): 1233 *PRT* I p.718. Ut ... se devotum ostendat (*sc. rex*) filium ipsius matris ecclesie Virginis sine ruga: 1283 *Reg. Arp.* II/2–3 p.307. — *Iunctura: 'mater misericor-*

diae v. gratiae': Volumus, quod possessiones ... ad usum eorumdem canonicorum ... ad honorem Dei et matris gratie ... devolvantur: 1272 *Mon. Str.* I p.608. Curiam ... magister Petrus ad Beatam Virginem matrem misericordie habens devocionem ... specialem ... assignavit: 1294/1519 *Ibid.* II p.363–364. Quasdam ... possessionarias porciones suas in Chalad lapideam ecclesiam ad honorem matris misericordie fabricatam ... archiepiscopo Strigoniensi ... legasse est confessa *ipsa*: 1331 *Ibid.* III p.200. Te honorant superi / matrem omnis gratie, / Maria: Dankó, *Hymn.* p.303.

B 1 a α Sicut ipsa (*sc. ecclesia*) religionis mater et omne fidei Christiane oratorium venerandum iuris testimonio recensetur: 1276 *Reg. Arp.* II/2–3 p.167. β Ecclesie Beati Adalberti martiris, quā matrem regni esse et metropolim ... constat, ... has donorum nostrorum primicias ... attribuimus: 1206 *Mon. Str.* I p.185. Persequentis timens manus intrat templum Christianus matris sperans auxilium, matrem simul et filium consumit incendium: *Planctus* p.596. Cum nos ... ab honorabili ecclesia Strigoniensi matre nostra ... coronemur: 1276 *Mon. Str.* II p.56. Monet nos ecclesia illa (*sc. Zagrabiensis*) mater nostra, ... monet provincia illa, patria nostra: IOH.VITÉZ *Epist. var.* 30,7. — *Iunctura: 'mater et magistra'*: Cum Strigoniensis ecclesia, quia ab ipsa tamquam a matre ceterarum et magistra ecclesiastica recepimus sacramenta, prerogativa gaudere debeat speciali: 1227 *Mon. Str.* I p.265. Ut apud ... sacrosanctam Romanam ecclesiam matrem ecclesiarum omnium et magistram vestrae sollicitudinis instantia ... valeat commendari: 1287 *Zimmermann, Urkb.* I p.158. Conditor ... eam (*sc. ecclesiam*) sump-tam in genere matrem cunctorum fidelium esse censuit et magistram: 1356/1412 *Bártfai, Pest* p.66. b α Universalis et catholica sancta mater ecclesia ... notificat ... se esse auctam ... una regali abbacia: 1091/XII *Dipl. Hung. ant.* I p.267. Martyrum agonibus mater cottidie ecclesia coronatur: *Leg. Steph. minor* 1 (p.393). Cum propter reverentiam matris ecclesie ... copiosiores in misericordia ... esse teneamur: 1229 *Reg. Arp.* I p.180. Comes palatinus ... universis sancte matris ecclesie filiis ... salutem (*sc. dicit*): 1236/1283 *Mon. Str.* I p.317. Pia mater ecclesia in solidissima petra ... Petri fide fundata ... est a fidelibus honoranda: 1278 *Ibid.* II p.87. Cum nos almae matris ecclesiae salutari devotione permoti ... votum voverimus: 1323 *TT* 1908 p.388. Non solum ... forma requiritur verborum, sed etiam intentio, quam habet mater ecclesia catholica, dum baptizat: 1494 *Sacra concil.* p.271. — *Iunctura: 'gremium matris (ecclesiae)'*: Bela rex ... in mente gessit ... extraneas nationes ad gremium ecclesie matris attrahere: ROGER. 1 (p.552–553). Licet ... Iohannem et Hericum ... ut ad sancte matris gremium redeuntes ... revocaverimus: 1305 *Mon. Str.* II p.559. Quos (*sc. Taboritas*) errore eorum ... expurgato ad gremium sancte matris ecclesie ... reduxisset *ipse*: 1435 *Domanovszky, Szep.* p.209. β Ego ... do ecclesie Spalatensi ... et tibi Gaudio predicte matris ecclesie archiepiscopo ecclesiam Sancte Marie, que est Salone: 1138/XVIII *CD Croat.* II p.47. Devocione sancte matris ecclesie Strigoniensis inducti ... quoddam tributum ... comitatu Strigon<iensi> ... donavimus: 1215 *Mon. Str.* I p.207. Quatenus ... capellam ... aedificent *ipsi*, ... tamen sine praeiudicio matris ec-

clesiae S<ancti> Georgii martyris: 1307 TT 1909 p.563. Ut nulla mater ecclesia sive monasterium totius Hungariae remaneret, de quo pecunia non extraheretur: *Chron. saec. XIV.* (V) 166 (p.458). 2 Gaude, mater Ungaria, / prolis agens preconium (sc. *Stephanus*), / ... nato gaudet Hungaria: XIV Dankó, *Hymn.* p.205. Letare, Pannonia, / mater et nutricia, / cole cum leticia / tue prolis gaudia: XIV *Ibid.* p.228. Urbis (sc. *Bononiae*) auctoritate motus, que ut est studiorum mater perhibetur, id a magnitudine vestra petam: IAN. PANN. *Epist. (TSz)* p.144. Me ... nunquam exercitum vociferatio conterruit, nedum hominum convenarum, quorum non matrem (μητέρα) Italiam, sed novercam (μητρειάδην) esse cognosco: *Id. Plut. dicta* p.75.

C 1 Ea, que per nos ... geruntur, scripture, que mater memorie dicitur, decrevimus mancipanda: s.1225 CD *Croat.* III p.247. Propter labilem hominum memoriam ratio quasi cautele mater ... adinvenit gesta ipsorum litterarum testimonio perhempnare: 1246 *Ibid.* IV p.308. Ut ... quod novercha (sic) discordia seiunxisset, mater concordia pacis amica solidaret: 1358 *Dipl. Anjou* II p.501. 2 Gesta rerum, ne oblivione matre existente cum ipsorum curricula dilabantur, licitum est ea mederi vivaci memoria: 1276/XVII CD *Croat.* VI p.150. Cum partialitas sit mater discordiae et guerrarum: 1447 *DRH* II p.368. — Non plene liquet, forsans pars cuiusdam vocis incertae v. desideratae: A septentrione Mecler, Summam matris hyda et Bul per pontem Radonis usque ad Apattoa (sc. *praedium terminatur*): s.1015/1403 *Dipl. Hung. ant.* I p.78–79. — [136]

materca, -ae f. si haec vox hic existat, sensum 'animal femineum' habet, cf. voci 'matrix', quae verum hoc sensu non reperitur — *nöstényállat* (?).

Propter malam conservationem quedam ex ipsis equatiis poledros abortivos procreassent et ex materis ipsorum alique mortue extitissent: 1384 *Sztáray okl.* I p.470. — [1]

materia, -ae v. 1. materies, -ei f. 1 proprie: res naturalis (lignum, mineralia, tela etc.), ex qua aliquid efficitur, aliquis oritur — *természetes anyag, amiből valami készül, valaki születik*: A sensu strictiore: 1 gener.: ex qua singula fiunt v. constant — *valaminek az anyaga*; 2 spec.: species quaedam materiae ad struendum — *épületanyag*. — B sensu latiore: 1 gener.: ex qua omnia oriuntur — *a teremtet világot anyaga*; 2 spec. philos.: elementum alterum mundi contrarium formae v. animae — *az anyag*.

II transl.: A res, ex qua aliquid fit — *anyag, amiből valami lesz, származik*: 1 ex qua homo peritus litterarum opus facit — *valami írás anyaga* (a sensu strictiore: de qua in scriptura agitur [a ad humaniora: res summa, sententia prima — *téma, mondandó*; β ad decreta: res proposita — *tárgy*]; b sensu latiore: quod in scriptura continetur, ex qua scriptura constat, argumentum — *tartalom*); 2 ex qua casus evenit — *adoottság, amiből valami történik* (a gener.: origo eventus, ex qua res oritur ac aliter [a ad eventum ut effectum, sc. ex quo aliquid iam factum est: radix, semen — *magva, táptalaja valaminek*; β ad eventum possibile, sc. ex quo aliquid facturum est v. fieri potest: occasio — *lehetőség, alkalom*]; b spec.: causa, conditio rei — *ok, körülmény*). — B res, quae fit et etiam ex qua aliquid fieri potest: casus, status — *állapot, helyzet*: 1 gener.: 2 spec. (a ipse casus praesens, haec pars temporis — *pillanatnyi helyzet, szituáció*; b lis, quaestio — *bíróági*

ügy; c nota, indicium — *jegy, bizonyosság*). — C quasi ludus scriptoris cum vocibus 'mater' et 'materies', vide vocem '2. materies'.

I A 1 Nec habitum illum ... dimittant (sc. pontifices) aut vestes ... vel aliqua alia deferant in colore, forma seu materia contraria vel dissimilia religioni sive ordini: *Syn. 1279.* 7 (p.77). Tota plumbea materia in laminas producta de tecto a facie ignis vehementis fluxit liquide: *Chron. saec. XIV.* 203 (p.491). Cetera formarum ferro discussa (sc. est) sacrarum / materies, latebris dum vestigatur et illis / thesaurus: IAN. PANN. *Paneg.* 2,2289–2291 (p.180). Si quid laboris necesse habuerint, iuxta valorem eiusdem artis et materiae ipsis artificibus ... solvere teneantur (sc. *officiales castrenses*): 1496 *Gyula okl.* p.33. — *Iunctura forsans pro voce 'maneries': 'cuiuscumque/-vis materiei (et speciei) existat':* Ut ... res venales, cuiusvis speciei et materiei existant, ... aequis et veris ponderibus ... mensurari ... debeant: *Decr. II. 1405.* 6; cf. 1405 *DRH* II p.221.: 'maneriei'. Ut ipsi ... tributariam exactionem de personis et rebus earum, cuiuscumque materiei existant, ... facere non teneantur: 1412 *Schmauk, Suppl.* p.177. Ut ipse sui que heredes ... montana ... auri, argenti ... et aliorum metallorum, cuiuscumque generis, materiei et speciei existant, ... recipere valeant: *Form. styli III, 4* (p.461). 2 Struxerunt illud (sc. *Turci castellum*) ex materia circumdederantque ligneo muro: *PETR. RANS. Epit. Ind. XXXVI, 3.*

B 1 Divine pietatis providentia, ... ne lubrica microcosmi materia per devia laberetur, aut naturalis affectionis invicem igniculus ... solveretur, ... legem instituit matrimonii: 1274 CD *Croat.* VI p.93. Necesse est curiositatem in vitiosis quibusdam, uti reptile in mortifera materia (ἐν θανασίος ὄλκις), pasci semper: IAN. PANN. *Plut. negot.* p.29. 2 Hęc vero aiunt (sc. *philosophi gentiles*) corpora, ... que et nativitatem et corruptionem nominant, fecis existentia materiae (cf. *commentarium: 'fecis ex existentia materiae', materiam enim Deo coeternam statuebant Platonici*) et crassiora omnia post lunam: *GER.* p.106.

II A 1 a α Neque enim ad regalia consilia me consultricis prudentie inculta provehit materies: *Decr. a. 1104.* praef. p.181. Dispositionum (sc. *docilitatis*) prima est verborum affluentia; qui enim penuriosius in materia, qualiter abundabit in forma?: *IOH. LEM.* p.6. Compositum (sc. *dicamen*) autem vocamus, quod materies materibus inculcat et clausulas illius secundum multitudinem materierum multiplicari contingit: *Ibid.* p.28. De tristi materia et horrenda flebilis inire compulsus sum mestos modos: *ROGER. praef.* p.552. Dimissis ergo incidentiis, quae caeptae (sic) materiae dant colorem, redeundum est ad <M>enroth: *SIMON KÉZA* 4 (p.144). Copiam habes dolorose materie, de qua tibi in conspectu apostolico loquendum erit: *IOH. VITÉZ Or.* 11,66. Non tamen idcirco complecterer omnia verbis / materia vires exuperante meas: *MART. THYRN. Ad procer.* II,543–544. β Alia forma regalis super materia, quando apponuntur in regno novae monetae: *Form. styli I, 28* (p.19). Attendat (sc. *socius prioris*), ut decenter formet epistolas ... secundum exigentiam materie vel personarum: *GREG. GYÖNGY. Dir.* p.b, II^v. Antequam ad materiam specialem huius partis explanandam veniam: *Tripart.* II,1(1). b Quod ... pars volens hostiliter agere contra partem alteram ... convinceretur ... presen-

tis ... ordinacionis materiam inviolabiliter observantem: 1295 CD Arp. cont. X p.198. **2 a α** *Origo rei secundae*: Quo viso accrevit nobis nova materia gaudiorum: 1269? CD patr. VIII p.97. — *Origo rei adversae*: Gesta rerum ... licitum est ... scripti patrocinio commendare, ut ... de memoria oblivionis materia penitus sopiatur: 1275/XVII CD Croat. VI p.150–151. Immensorum ... dolorum causam multiplicem et materiam copiosam ... regnicolis universis ... ingerit (*sc. rex*): 1288/? Sz 1910 p.2. Ut malefactoribus delinquendi materia subtrahatur: 1405 DRH II p.194. Ut ... divisionis nostre multiplicata materia sopiatur, malaque predicta ... non committantur: 1445 *Ibid.* p.340. Redintegrato cum filia luctu ... materiam flendi certatim suggerunt: BONF. III,1,200. Comani ... iniurias ... nobilibus inferunt, quare ut huiusmodi dissensionis materia eradicetur, statutum est: *Decr.* 1498. 47(1). Magnam insurgendi habebunt (*sc. populi*) occasionem et materiam: 1514 *Mon.rust.* p.102. — *Saeppissime*: 'materia iurgiorum': Debemus intendere, ut intra regni nostri terminos pax et concordia conservetur et iurgiorum materia sopiatur: 1238 PRT I p.765. Vigerent lites et regnaret materia iurgiorum, nisi ea, que iuris ordine terminantur, per eterni scripti memoriam reciperent firmitatem: 1255 *Mon.Str.* I p.421. Volentes amputare omnem calumpniam et sopire materiam iurgiorum in tributis exigendis, ... taliter duximus ordinandum: 1278 CD Arp. cont. IX p.204. Ne effrenata cupiditas sui prodiga mater litium materia iurgiorum nova cottidia litigia seu discordiam generet: 1291 *Ibid.* XII p.517. **β** Statuimus eciam, ut si cause exorte fuerint inter eos, ... testimonia proferantur ad omnem disceptacionis materiam amputandam: 1254/1270 CD patr. VI p.77. Quod ... ut omnis conditio litis et contentionis materia de medio ipsorum penitus evelleretur, ... concordassent (*sc. partes*): 1311/1335 Schmauk, *Suppl.* p.36. Ut materia discordie super facto redemptionis litterarum capitularium ... fienda hactenus sepius suboriri consueta de cetero cesset et succidatur: 1435 DRH II p.267. Comiti Thome articulos sub contextu eiusdem litis ... adiudicavimus comprobandos, set ... Stephanus sacerdos ... contumaciter aufugit; ... materia<m>, que possit esse mortis fomentum, amputare cupientes de medio ... amministrazionee eiusdem ecclesie ipsum Stephanum sacerdotem amovimus: 1325 *Mon.Str.* III p.65. Illa castra in manus accepi meas non id agens, ut daretur ex hoc differentiis et hostilitati materia: 1479 *Mátyás lev.* I p.461. Iauriensis ... semper quaerit materias querelarum contra nos apud maiestatem vestram: PETR. VÁRAD p.88. **b** Commissum fuerat, ut coram vestra ... dominacione tum ... prepositus, quam nos ... compareremus, et materias dissensionum vestra ... dominacio per se ruminare vellet: 1514 *Mon.rust.* p.84. — *Non plene distingui potest, utrum hic sensus ad II A 2 a β, an ad causam ut simulationem pertineat an in malam partem interpretandus sit*: Alii ... fatebantur, ut haberent de rege materiam obloquendi, quod Comani societatem contraxerunt cum Ruthenis: ROGER. 14 (p.560). Dux ... quendam (*sc. Tartarorum*) attinxit percutiens eum ... taliter, quod ... de equo ipsum prostravit ad terram. ... Propter hoc Hungari assumpta materia exprobrare regem ... inceperunt: *Ibid.* 23 (p.566).

B 1 Nihil naturae molestius (*sc. est*), quam aliquam eis

subventionum temporalium denegare, quibus generacionis materiam paternitas non negavit: IOH. LEM. p.44. Sub quatuor articulis totam sue dissensionis materiam concluderunt (*sc. partes*): 1210 PRT I p.617. Licet ... materia dissensionis in factis ... possessionum inter nobiles fuisset mota et ventilata: 1269 CD Croat. V p.495. Cum regnum Slavonie propter longa guerrarum discrimina quasi ad irreparabilis exina<n>cionis materiam ... devenisset, dominus noster ... decrevit, ut nos ... ad huius dissolutionis materiam transmitteret reparandam: 1280 *Ibid.* VI p.362. Si ... vendicio per quempiam in discessionis materiam ... revocaretur in irritum: 1289 CD Arp. cont. IX p.509. Quamvis ... diverse disceptacionis et controversionis materie ... suborte fuerint (*sc. inter ipsos*), tamen ipsi ... omnia pro bono pacis disposuissent: 1446 *Sztáray oklt.* II p.386. Intravimus in ipsam materiam earundem (*sc. treugarum*). Hec ... in Buda tractata ... fuit: IOH. VITÉZ *Epist.var.* 3,5–6. Inter partes ... licet nonnullae differentiae et discordiae, litis controversiaeque et contentionis materiae subortae fuerint et suscitatae ac diutius ventilatae, tamen partes ... arbitrio, iudicio ... se se ... commisissent: *Form.styli* II,247 (p.304). Ut ipsi ... si quas (*sc. litteras*) ... in materia ipsius cause habuissent, ... exhibere valerent: 1496 Domanovszky, *Szep.* p.254. — *Iuncturae plerumque cum verbis 'moveri, suscitari, ex v. suboriri, ventilari, sopiri, cessare' compositae: 'materia litis'*: Quam (*sc. particulam terrae*) ab ecclesia ... cum litis materia proponebant alienare: 1262 *Mon.Str.* I p.473. Propter usum ... terrarum inter ipsos litis materia suscitata in presentia domini palatini ventilata ... inuriose (*sic ed.*) extitisset: s.1274/XIV–XV *Reg.Arp.* II/2–3 p.80. Quamquam ... super quadam possessione ... litis seu litigii materia fuerit suscitata et suborta diutiusque inter eos ventilata: 1331 *TT* 1910 p.465. Quod ... super facto metarum cuiusdam possessionis ... coram ... bano litis materia suscitata diuciusque coram ipso ... ventilata ... extitisset: 1350 CD Croat. XI p.592–593. Licet inter ipsos ratione ... curiae nobilitaris ... litis materia fuerit mota et suscitata: *Form.styli* II,158 (p.241). — *'Materia quaestionis'*: Nos ad maiorem cautelam et ad omnem ambiguitatis et questionis materiam removendam ... Iacobum plebanum ... duximus destinandum: 1250 *Reg. Arp.* I p.281. Ut ... factum presentis compositionis ... per ... alicuius litem in questionis materiam revocari non possit: 1254 CD Arp. cont. VII p.370. Pecuniam receperunt ... ita, ut de cetero nec ipse ... nec ... filii sui ... ullam materiam questionis habere potuerunt: 1276 *Komárom vm.okl.* p.2. Cum inter magistrum ... et inter comitem ... super facto cuiusdam possessionis ... materia questionis in presentia iudicis curie nostre diutius fuisset ventilata: 1285 *Reg.Arp.* II/2–3 p.352. Cum inter nos ... et conventus (*sic*) ... sororum ... super medietate tributi fori ... coram Andrea ... rege ... mota fuisset materia questionis: 1291 CD Arp. cont. X p.47. Cum inter ... abbatem ... et magistrum ... litigionarie quescionis materia in facto cuiusdam possessionis ... diucius mota et exorta extitisset: 1338 CD *Zichy* I p.525. Quatenus omnes lites et questionum materias inter ... filios Iacobi ... et eundem magistrum ... in facto occupationis ... possessionum ... suscitatas et ventilatas ... terminare ... deberemus: 1366 CD Croat. XIII p.552. Nolens tamen

ipse, ... ut exinde inter eos ... aliqua questionis materia nunc vel in futurum oriri posset, ... castra et oppidum ... Stephano ... duxisset obliganda: 1500/1523 MTT VI p.22. **2 a** In dicendis facetiis habet rex Mathias cum facundia gratiam vultum vocemque ac gestum materiae semper accommodans: GAL. 29,14. **b** Regalis sublimitas ... subiectos sibi ... taliter ... gubernat, quod unus in preiudicium alterius ... iusticie tramitem excedere non poterit, etiamsi (sc. praesertim si) ... iniuriarum accio materiam ministrarat (sic), ... gravis inter ipsos ... lis et dissensio ... fuit et altercatio eorum ad examen nostrum perveniens: 1251/1545 CD Arp. cont. XI p.373. **c** In eo etiam idem (sc. Orosius) satis est transgressus veritatem, ubi solos sinistros praeliorum eventus videtur meminisse ipsorum Hungarorum, ... quod odii manifesti materiam portendit evidenter: SIMON KÉZA 2 (p.142). — [176]

materialie vide vocem sequentem

materialis, -e (n. sing. nominativus: materialie) qui ex materia, sc. elementis constat: **1** proprie: ex rebus v. membris naturalibus compositus, quae per materiam suam sentiri et cognosci possint, contrarius spirituali — anyagi, anyagszerű, természetes; **2** transl.: ex partibus compositus, quae non tam manu quam potius mente capi possint, contrarius formali — tárgyi, szerkezetbeli, az összetevőkre vonatkozó.

1 Super mel et favum dulcia propheticus sermo nominare non metuit verba sacra. Etenim materialis mellis dulcedo minime semper eadem ... arbitranda (sc. est), ... divina vero eloquia ... transcendunt omnes passibiles delectaciones suis imaterialibus: GER. p.26. In nocte Epiphaniae Domini ... lumine materiali in capella deficiente ... subito tectum capellae ... apertum est, et fugans tenebras ipsa capella lumine caelesti resplendit (sic): Leg. Hel. 23 (p.20). Est autem triplex caput, scilicet materialie, morale et allegoricum: Sermon. Quinqueecl. 3 (p.30). Est aurum materiale, quod est possessio pecuniae (sic). ... Et spirituale, quod possessio gratiae: Ibid. 101 (p.214). Parum forte existimatur materialis gladii nos exercitiis obversari (sc. contra hostes pugnantes), ... restabat turbacioni nostre, ut spiritualis quoque gladii ... preconium (sc. contra ius patronatus regni in facto praepositurae Demesiensis) insonaret: IOH. VITÉZ Epist. 61,3. Beatus Andreas ... per crucis materialis passionem secutus est Christum: PELB. TEM. Pom. sanct. hiem. III, A. **2** Efficientem (sc. causam dictaminis) dicimus personam moventem, materialem clausulas et clausularum particulas, formalem clausularum dispositionem, finalem personam moventem. ... Mutuabimus autem ... facundiam a materiali: IOH. LEM. p.9. Et est causa particularis (sc. scientiae musicae) quadruplex, scilicet efficiens, finalis, materialis et formalis. ... Causa vero materialis huius artis musicae non est aliud quam partes musicae, ex quibus constat musica, sicut sunt species, regulae et notabilia: Szalkai A, 6–17. — [10]

materialiter adv. **1** proprie: ut materia, res naturalis se ostendere, ideo sentiri potest, vere — anyagszerűen, természetes mivoltában; **2** transl.: ut res manu v. mente capi potest — kézzel- v. ésszel fogható módon.

1 In die nativitatis Christi ... celi elementares ... materialiter melle fluxerunt ... melleum rorem infundentes: PELB. TEM. Pom. sanct. hiem. XX, M. **2** Multis in aliis figu-

ris nobis datur (sc. Filius) intelligi in scripturis, materialiter in exemplis: ANDR. PANN. p.17. Respondit ... magister Georgius concedendo Deum non esse perse (sic) causam ipsius mali, in quantum malum est, id est ... mali formaliter dicti, sed Deus est causa mali materialiter accepti, hoc est ipse Deus perse est causa omnis effectus: NIC. MIRAB. p.356. — [3]

2. materies, -ei f. idem ac 'mater', forsan non mendum typographi, sed quasi ludus scriptoris cum vocibus, sc. haec vox ut homonyma vocis 'materies 1' et synonyma vocis 'mater', sensibus vicissim relatis — szójátékként: anya és anyagi, ti. szülője és táplálója valaminek.

Opinor autem hic gastrimargiam significari quasi materiem et nutricem (μητέρα και τροφόν) (cf. versio Latina, PG XCIV p.979. 'parens et nutrix') fornicationis existentem: CERB. Max. I, 84. — [1]

maternicus vide mazerinus

maternalis, -e ad matrem pertinens, maternus — anyai, anya-: **1** quasi pro gen. subi. v. sensu act.: qui a matre fit, matri proprius — anyához illő, anyától való; **2** quasi pro gen. obi. v. sensu pass.: matri debitus — az anyát megillető, neki járó.

1 Quos (sc. fideles) habere potuimus pro liberatione filii nostri sedula cura maternali: 1283/1370 CD Croat. VI p.421. Quod ... domina relicta ... duas possessiones suas ... filio suo ... propter pie maternalis dileccionis affectum ... dedisset: 1358 Ibid. XII p.450. Ipse praecogitatis ... illis beneficiis maternalibus fatigisque (sic) ... matris sue ... totales porciones suas ... domine obligavit: 1521–1526 TT 1904 p.511. — Iunctura: 'ius maternale': Homo noster ... pro prescriptis iuribus dotalicio et quartalicio ipsam dominam iure avitico et maternali contingentibus ... ipsas totales (sc. portiones) ... statuat eidem domine: 1409 Sopron vm. tört. I p.609. Quomodo ... equales medietates ... ipsos exponentes maternali iure ... concerneret (sic, recte: concerneret): 1468 Balázs, Heves p.281. — In imag.: ad matrem, sc. ecclesiam pertinens: Sedes autem apostolica eis pro sua maternali pietate condescendat: 1468 Matth. epist. III p.68. — [9]

maternitas, -atis f. titulus honoris ut appellatio ad matrem — anyaság (mint tisztos megszólítás).

Scribit nobis maternitas vestra (sc. palatinissa): 1462 Matth. epist. II p.102. (cf. alia forma, sed usu hunc sensum confirmanti in editione critica IOH. VITÉZ Epist. var. 41, 1: 'maiestas'). Generosa domina mater nostra karissima. Noveritis nos sane, quam a vestra maternitate audire desideramus. Notum sit vestre maternitati, quomodo maternitas vestra literas ... transmittere velitis: 1489 CD Zichy XI p.515. — [4]

maternus, -a, -um ad matrem pertinens — anyai, anya-: **1** gener.: matres omnes spectans — ti. minden anyára vonatkozólag (a pro gen. possessivo: qui matris est — az anyához tartozó; b pro gen. subiectivo quasi sensu activo: qui a matre fit, matri proprius — az anyához illő; c pro gen. obiectivo quasi sensu passivo: matri debitus — az anyát megillető, neki kijáró); **2** sing.: matrem propriam spectans — ti. valaki anyjára vonatkozólag (a pro gen. possessivo — anyjához tartozó [a de corpore; β de genere v. familia]; b pro gen. subiectivo quasi sensu activo: qui a matre sua fit — anyja készítette, művelte; c pro gen. obiectivo quasi sensu passivo: matri suae debitus — anyját

megillető).

1 a *Iunctura: 'lingua materna' v. 'sermo maternus'*: Quibus ... perlectis et partibus ... suo modo in materna lingua expositis ... Ladislaum ... ac suos heredes ... reddidimus expeditos: 1349 CD And. V p.295–296. Cum nos ... literas ... nostris assessoribus in lingua materna exponere fecimus: *Form. styli* I,223 (p.143–144). Nisi debitor fuerit apertus et manifestus, qui vulgari et materno sermone zembevalo ados nuncupatur: 1486 DRH III p.283. Quod magistri prothonotarii in generali congregatione ... illud vocabulum 'capetia' materno ideomate 'kalangya' esse decrevisset. ... Cum tamen hoc vocabulum 'capetia' non 'kalongya', sed vulgo 'kepe' deberet interpretare etc.: 1500 Jakó, *Tanulmányok* p.476. **b** Nos veluti mater anxia commotis visceribus materno ex amore inferre querens ... subsidium ... ducentas marcas dedimus ... pro liberatione filii nostri: 1283/1370 CD Croat. VI p.421. **c** *Iunctura: 'ius maternum'*: Ipsa universa iura sua quartalia ... ipsamque iure materno tangencia ... pro centum talentis ... vendidit: 1396 Sopron tört. I/1 p.249. Quomodo ipsi erga ... sororem ... carnalem ... inducti fraternali ... caritate ... portiones possessionarias ... ipso iure avitico, hereditario et materno concedentes eidem domine ... dedissent: 1480 Károly, *Fejér* V p.619–620. Mauricius ... quilibet bona ... dominam ... preter ius suum quartalicium in eisdem ... bonis ... habitum sibi iuxta regni consuetudinem de illis iure materno provenire debens ... concernere (*sc. confessus est*): 1523 MTT VI p.16–17. **2 a α** Infantulum ... sedecim diebus mammas maternas sugere non valens ex defectu victus morti potius propinquus erat quam vite: Bálint, *Szeged* p.115. Ingentem exaudite ululatum vestrorumque infantium vagitum, qui e materno collo pendentes earum coageant vociferationes: BONF. II,4,198. **β** Sive genus maternum sive paternum / queras, et matre est et generosa patre (*sc. sponsa*): IAN. PANN. *Eleg.* II,14,17–18 (p.423). Proavus meus maternus fuit Stephanus: 1513 TBM XVIII p.73. **b** Si quis ... Nicolaum ... infestare niteretur, is indignatione omnipotentis Dei et sua materna maledictione induatur: 1338 TT 1911 p.140. Nos igitur maternis petitionibus ... filialiter inclinati predictas literas privilegiales ... ratificamus: 1354 CD And. VI p.167. **c** Filium ... servi sui ... natum de libera muliere, ... cuius infantis medietas materne cedebat libertati, ... manumisit ipse: 1256 CD patr. VIII p.71. — *In imag. i.q. ad matrem omnium v. plurium pertinens, sc. ad ecclesiam*: Ut ... me ... ab hoc execrabili exilio (*sc. interdico*) eripiens a maternis (*sc. ecclesiae*) permittat ipse uberibus recreari: 1232/1245 Mon. Str. I p.283. — *Sc. ad priorem pertinens erga novitios v. fratres*: Maternum cor ad omnes (*sc. fratres*) ... gerebat (*sc. prior generalis*): GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.86. — [23]

matrateria, -ae f. **1** *sensu strictiore: soror parentis — nagynéni; 2 sensu latiore: filia (forsan maior natu) fratris parentis — unokanővér.*

1 Accomodamus honorem ... parentibus, ut patri, matri, patruo, materterae, avo, aviae: IOH. LEM. p.32. Cum ... rex Stephanus ... terram reginalem ... domine materterae nostre ... in dotem contulisset, et etiam domina regina karissima mater nostra eandem terram ... sorori sue condonasset: 1274 Reg. Arp. II/2–3 p.99. Quousque si-

bi de iuribus suis ... maternis, videlicet dotibus matris et matertere suis ... fieret ad plenum satisfactum: 1351 CD And. V p.463. Dominus noster matrem suam ... nobis ... in persona Ioannis ... non in dominam ... aut sororem vel materteram, sed in matrem commendavit (*sc. in cruce fixus*): PELB. TEM. *Stell.* p.73^v. Marie ... soror ista fuit (*sc. mater regis Emerici*), que ... Henricum ... pepererat. Quare Emerici regis mater Henrici matertera fuit: BONF. II,7,110–111. — *Forsan huc pertinet (nisi sororem uxoris significet)*: Si ... Iohannes prepositus ... septuagintaquinque florenos auri puri ad festum Sancti Nicolai ... ad manus ... Andree de Kabissdorff, civis de Olazy predicta vel domine Sophie consortis sue, matertere videlicet ipsius magistri Stephani non persolverit: 1512 DF 257 956 fol.19^r. **2** Iohannes et Petrus filii quondam Petri filii olim Emerici Zekel ... considerantes ... domine Katherine filie quondam Iohannis filii eiusdem Emerici Zekel, matertere scilicet ipsorum ... imbecillitatem ... id assumpsissent, quod iidem eandem ... in pacifico dominio ... possessionum ... protegerent: 1497 DI 20584. — [11]

mathematicus, -i m. *peritus artis mathesis v. astrologiae, sc. studii naturam numerorum et stellarum quaerentis et describentis — matematikus, asztrológus.*

Errant omnes astrologi et mathematici dicentes, quod ex influxionibus stellarum causentur necessario ... eventus futurorum: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XLIII, I. Astronomos, medicos, mathematicos iurisque consultos dilexit (*sc. rex Mathias*), ne magos quidem et nigromantes abominatus est: BONF. IV,7,88. — [5]

mathesis, -is f. *disciplina mathematicorum v. astrologorum — matematika, asztrológia.*

Vel physiognomon es, Lucia, vel geometres: / tale magisterium sola mathesis habet: IAN. PANN. *Epigr. (Mayer)* 194,5–6. — [1]

matriarcha, -ae f. *prima matrum, princeps mater — első az anyák közt, a legfőbb anya, ósanya.*

Beata Anna ... est matriarcha omnium salvandorum, in quantum est mater domine omnium: PELB. TEM. *Pom. sanct. aest.* XXXVII, K. — [1]

matrica, -ae f. *index, regestrum publicum — jegyzék, lajstrom, nyilvántartás: 1 sensu strictiore: regestrum ordinarium ad pecuniam, sc. reditum et erogationem notandum — számadáskönyv, mérlegkönyv; 2 sensu latiore: liber ad res gestas cuiusdam instituti v. coetus notandum — történeti feljegyzés, eseménynaplár.*

1 Gregorius ... fatebatur se dimidiam partem domus ... ecclesiae ... plenarie exsolvisse, ... quam solutionem plenariam ad matricam civitatis ob maiorem cautelam inscribere misisset: 1501 Dipl. Sáros p.241. **2** Superinde extant literae ... in conventu Budensi ... et in aliis capitulis. ... Huius tamen rei veritas ... plenius habetur in Italia in matrica sive in Libro Patrum Cismontanorum, in quo solent acta capituli generalis annotari: *Chron. F.M.O.* p.292. — [2]

matricida, -ae m.f. *occisor matris suae — anyagyilkos.*

Epaminondas, 'Fatemur', ait, 'et apud nos patricidam exitisse (*sc. Oedipodem*) et apud Argivos matricidam (μητροκτόνον, *sc. Orestem*), sed haec tam nefanda ausos nos eiecimus, Athenienses susceperunt': IAN. PANN. *Plut. dicta* p.63. — [3]

matricidium, -i n. *actus matrem occidendi, necandi*

(hic sensu imag.) — anyagyilkosság.

Quicumque ecclesiam, suam matrem regenerantem defraudat, ... crimine homicidii, imo matricidii notatur: 1315 Mon. Str. II p.712. — [1]

matricula, -ae f. *diminut. ex 'matrica': index, register publicum — jegyzék, lajstrom, nyilvántartás: 1 sensu strictiore: register ordinarium ad pecuniam, sc. redditum et erogationem notandum — számadáskönyv, mérlegkönyv; 2 sensu latiore: liber ad res gestas cuiusdam instituti v. coetus notandum — történeti feljegyzés, eseménynaplár.*

1 Unam libram papiri emimus den<ariis> VI pro registro matricularum capituli: 1521 Iványi, Győr p.39. 2 Si Epirotarum more victoriolas quasdam ... vellemus ... quasi in matricula describere, quot hostium vicis nostri homines incenderint, ... videremur fortasse nec presenti anno penitus cessisse: 1465 Mátyás lev. I p.110. — [2]

matrimonialis, -e *ad matrimonium pertinens, coniugalis, nuptialis — házasságot érintő, házassági.*

Quem ... agnovimus ... ad ... comitem ... venisse ac filiam suam ritu legitimo matrimoniali in uxorem sibi duxisse: s.1200/1571 CD Croat. II p.359. Idem ... matrimoniale portionem dominae matris suae ... in forma testamentaria legatam ... requirebat: Form. styli I,93 (p.56). Ihesus ideo nuptiis interesse voluit, ut statum matrimoniale sua praesentia approbare: Serm. dom. I p.232. Quomodo post earundem ... matrimoniale copulationem ... quatuor milia florenorum ... dare ... vellet (sc. dux): 1447 Teleki, Hunyadiak X p.227. Quod ... licitis usibus matrimonialibus eam (sc. Mariam) aptare esset impossibile: PELB. TEM. Stell. p.51^v. — *Iunctura: 'copula / foedus matrimonialis, -e': Terram Tamasii predictus pater suus in copula matrimoniali sibi (sc. matronae) contulerat: 1262 PRT II p.316. Cum idem magister ... sororem suam ... magistro Mauricio federe matrimonialis copule tradendo eundem huiusmodi cognacionis vinculo sibi annexisset: 1302 CD And. I p.43. Quia Ladislaus ... et Bartholomeus ... Petro ... sororem eorum uterinam adhuc in virgini<tate> subarratam ... matrimoniali copula tradidissent: 1426 CD Károlyi II p.102. Si nobiles domine ... se matrimoniali copule sociare rennuant (sic): 1472 CD patr. V p.315. Dum ... filiam eiusdem ritu sancte Romane ecclesie federe matrimoniali iungi contingeret: 1482 Héderváry oklt. I p.434. Optat ipse siquidem coniugali copula et federe matrimoniali coniungi et hoc vite usu ... vitam imposterum transigere: 1489 Mátyás lev. II p.360. — 'Causa matrimonialis': Palatinus vero omnes homines indifferenter discutiat praeter personas ecclesiasticas et ... caussas (sic) matrimoniales: Decr. 1231. 17. Volumus tamen, quod dicta testium ... singillatim idem capitulum recipere debeat, prout expedit in causa matrimoniali: 1290-1300 Haz. oklt. p.176. Item, quod iudices ecclesiastici neque archiepiscopi ... iudicare valeant nisi ... causas matrimoniales: 1458 DRH III p.85. Saepe antea de hac eadem causa mea matrimoniali (sc. cum Beatrice) ... ad sanctitatem vestram ... perscripsi (sc. rex Wladislaus): 1497 Acta Beatr. p.368. — Ad hominem vel ut mendum: Quia possessiones ... sororem ... nobili Francisco ... ritu Romano matrimoniale in consortem traditam ... concernerent: Form. styli II,214 (p.279). — [27]*

matrimonialiter *adv.* 1 *in matrimonium, vinculo*

matrimonii, sc. aliquam tradere v. copulare — házasságilag, a házasság rendje szerint; 2 per matrimonium, ratione matrimonii, sc. aliquid tradere, conferre — házasságon keresztül, házasság révén.

1 Ne aliquae personae consenctant (sic) matrimonialiter per verba de praesenti, donec sint ante fores ecclesiae: Syn. 1279. 119 (p.156). Quod dictus ... cum alia ... liberam matrimonialiter nubendi habeat facultatem: Form. styli I,133 (p.83). Quomodo ipse ... pro maritacione ... filie sue magnifico Ladislao ... ritu sacre Romane ecclesie matrimonialiter desponsate ... tria millia florenorum auri levasset: 1471 Héderváry oklt. I p.363. Filia ... Feliciani ... cuidam nobili ... matrimonialiter nupta ... capite truncatur: IOH. THURÓCZ 510 (p.149). Si postea maritus suus cum ipsa (sc. puella absque consensu parentum se in matrimonium tradenti) matrimonialiter perseverare vellet: 1508 Stat. Transsylv. p.171. — *Iuncturae: 'aliquam alicui matrimonialiter copulare / tradere / sociare': Qui filiam ipsius ... sibi matrimonialiter copulaverat: 1232 CD Arp. cont. VI p.509. Filiam nostram ... filio illustris ducis Bavariae matrimonialiter sociavimus: 1250 /XVIII Reg. Arp. I p.279. Licet multi principes ... sibi copulari (sc. reginam viduatam) matrimonialiter voluissent: SIMON KÉZA 61 (p.182). Quam ... sororem suam ... ipse ... ob titulum cognacionis ... Stephano ... matrimonialiter tradidisset: 1301 CD And. I p.17-18. Quam ... sororem suam pater suus ... Iacobo ... subarasset, et nunc ipse ... federe matrimonialiter associasset conubiali: 1346 CD patr. I p.188-189. Quod ... domina ... homini impossessionato matrimonialiter ritu Romano tradita fuisset in consortem: 1395 CD Teleki I p.249. Omnes tamen filii et filie duorum compatrum aut commatrum ... possunt inter se matrimonialiter copulari: Syn. 1450. p.9. — 'Aliquam matrimonialiter (in) uxorem / coniugem ducere': Si talis filiam vel relictam alicuius magistris sibi duxerit matrimonialiter in uxorem: 1477 Kolozsvár oklt. p.257. Quisquis pelfifex alienigenam ... matrimonialiter coniugem ducere vellet: 1520 DI 47353. — 'Aliquam alicui matrimonialiter sociare': Filiam nostram ... filio ... ducis ... matrimonialiter sociavimus: 1250 /XVIII Reg. Arp. I p.279. Quam ... sororem suam ... Iacobo ... subarasset, et nunc ipse ... eidem ... federe matrimonialiter associasset conubiali: 1346 CD patr. I p.188-189. 2 Quod Thomas ... possessionariam portionem suam ... cum filia sua Nicolao ... genero suo matrimonialiter tradere intenderet: 1359/1398 Dipl. Hont p.224. — [36]*

matrimonium, -i n. 1 *gener.: coniunctio maris et feminae legitima, nuptiae — házasság (a ut eventum: actus aliquam uxorem ducendi; b ut modus vivendi, quando aliquis cum uxore sua vitam degit); 2 spec.: contractus matrimonii ut sacramentum — házassági szentség, házasságkötés.*

1 a Sororem ... Heinrici ... sibi in matrimonio sociavit (sc. Stephanus): Leg. Steph. maior 9 (p.384). Quam (sc. reginam rex) in idem amoris consorcium ... in matrimonii copulavit sacramentum: 1220 CD Croat. III p.183. Quod ... dotem suam et res secum in matrimonio traductas marito suo omnino remisisset (sc. domina): 1259 CD Arp. cont. VII p.514. Divine pietatis providentia ... in paradiso legem instituit matrimonii, per quam propa-

garetur in terris caritas: 1274 CD Croat. VI p.93. Praeter factum testamenti, matrimonii, dotum et rerum paraphernalium ... in foro spirituali nulla causa tractetur: *Decr. 1492. 46.* Aliud sunt sponsalia, aliud matrimonium, sponsalia sunt futuri matrimonii promissio. ... Matrimonium autem est maris et foeminae coniunctio legitima: 1515 *Sacra concil. p.242.* — *Iuncturae: 'contractus matrimonii':* Quendam terram ... utpote Durug ... tempore contractus matrimonii sue filie Gyule suo sponso ... tradiderat: 1291 CD *Arp. cont. X p.69.* Qui ... Ungaris per contractus matrimoniorum sunt immixti: *Chron. saec. XIV. 41 (p.297).* — *'Matrimonium cum aliqua contrahe-re / consummare':* Ut affectum nostre mentis proximitatis annexio sequeretur super matrimonio contrahendo inter filiam vestram ... et fratrem nostrum: 1274 CD *Croat. VI p.93.* Rex ... cum eadem domicella eodem die contraxit matrimonium: *Chron. saec. XIV. 186 (p.475).* Ipse olim matrimonium cum quadam Elena per verba legitime ... contraxit, ... qua ... de medio sublata matrimonium secundo cum quadam Susanna per verba de presenti ... legitime contraxit illudque carnali copula consumavit ac prolem procreavit: 1442 *Mon. Vespr. III p.117–118.* Quicunque ... laicus de cetero ipsis interdictis a iure temporibus matrimonium consummare ... presumserit: *Syn. 1450. p.10.* Neptem ... uxoris sue mortuae ... contra dispositionem ... ecclesie ... opis procius (*sic*) quam prolis gracia in uxorem duxit et temerem (*sic*) matrimonium consumavit: 1496 *Bártfai, Pest p.309.* Quod ... idem ... cum alia quadam puella ... contraxisset matrimonium ipsumque etiam nupciarum solemnitate et copula carnali consummare non veritus ... fidefragium ... incurrisset: 1512 CD *Károlyi III p.79.* — *'Aliquam alicui in matrimonium tradere':* Quod ... sororem suam ... eidem in matrimonium tradidisset ipse: 1291 CD *Arp. cont. XII p.518.* Que fuit data in matrimonium Sigismundo: *Chron. Dubn. 221 (p.194).* — *'Aliquam in matrimonium ducere':* Frater eius Attalus ... uxore illius in matrimonium ducta (τὴν γυναῖκα γήμας) coepit regnare: IAN. PANN. *Plut. dicta p.49.* — *'Aliquam matrimonio (alicuius) iungere':* Ysmahelitarum vero nullus audeat filiam suam iungere matrimonio alicuius de gente sua, sed nostra: *Decr. a.1104. 48.* Qui matrimonio iungit virginem, bene facit, qui non iungit, melius facit: PELB. TEM. *Pom. sanct. aest. CII, E.* — *'Matrimonium celebrare':* Cum inter ipsum Cheh et Elisabeth relictam Demetrii ... nobis efficientibus sic matrimonium celebratum esset: 1259 CD *Croat. V p.149.* Nobis tota inicia celebrandi matrimonii divina dispensacione celitus ordinati ... astitit ipse: 1291 CD *Arp. cont. X p.36.* **b** Qui ... presbiteratum sine matrimonio adepti sunt, uxorem ducere non licet: *Syn. c.1100. 32.* Volens igitur comes ... petitioni ... uxoris sue satisfacere coniugalis matrimonii dileccionem ad memoriam revocando ... prefatam Zelew ... manumisit: 1287 CD *Arp. cont. IV p.305.* Reliquum est, ut optemus faustum felixque utrique matrimonium, ut laetos inter se annos exigant, et superstites non modo filios videant, sed et pignora cara nepotes: IAN. PANN. *Epist. p.106.* **2** Est septimum sacramentum scilicet matrimonium: *Syn. 1450. p.8.* — [56]

matrix, -icis f. **1** in imag.: ecclesia iure et dignitate maior sc. filia, ecclesia parochialis — *anyaegyház* (**a** gener.: *plerumque contraria capellae;* **b** spec.: *caput episcopa-*

tus, metropolis — püspökség); 2 transl.: species originalis documenti, archetypus — eredeti példány.

1 a Ipsi dicebant, quod nos ipsam (*sc. capellam*) fieri faciebamus ... in dampnum et iniuriam matricis ecclesie ipsorum in Keurushig, ... nos confessi sumus, ... quod ... illud ius habeant ipsi in capella, ... quod in ipsa matrice ecclesia habere noscuntur: 1233 *PRT I p.722.* Cum ... questio verteretur super quartis ecclesiarum de Thapolchan, cuius matrix est ecclesia Sancti Martini, ... ac filiarum suarum: 1285/1313 *Mon. Str. II p.202.* Admisimus, ut ... capellam ... edificent (*sc. nobiles viri*) ... sine preiudicio tamen matricis ecclesie, videlicet Sancti Iacobi: 1308 *Ibid. II p.581.* Ut ... per constructionem ipsius nove capelle annotata matrix et parochialis ecclesia ... annihilata haberetur: 1355 CD *And. VI p.313–314.* Qui in ipsa capella nondum est confirmatus, ... plurima impedimenta ... domino Nicolao (*sc. plebano vestro*) intulisset ... in sue salutis et ecclesie vestre matricis detrimentum: 1434 *Sopron tört. I/3 p.79.* **b** Comperimus fore matricem ecclesiam (*sc. Strigoniensem*) omnium ecclesiarum in regno nostro: 1272 *Mon. Str. I p.603.* Orthodoxe iubent fidei instituta matricem a cunctis fore deicolis ecclesiam reverendam (*sc. in facto necessitatis ecclesiae Vespremiensis*): 1276 *Reg. Arp. I p.167.* **2** Nicolaus ... originale sive matricem predicti privilegii ... exhiberi velle ... affirmabat: 1357 CD *And. VI p.579.* — [18]

matrona, -ae f. *mulier nupta, uxor — asszony.* **1** gener.: *aetate maior;* **2** spec.: *honore et dignitate maior, domina — úrnő;* **3** in imag.: *ecclesia iure et dignitate maior sc. ecclesiā filiā, matrix — anyaegyház.*

1 Trucidatis matronarum / turbam, simul puellarum / neque clerum reverentes / neque senum miserentes / nec parvulis parctis: *Planctus p.593.* Quaedam mulier relicta Buck ... asseruit, quod ... maritus eius ... terram suam ... cognato suo reliquisset petens ab ea, quod terciam partem dicte terre predicto ... conferret, quod eadem matrona se fecisse profitebatur: 1254 CD *patr. VII p.45.* Dicit ... familiaris noster, quomodo matrona Sentelne vocata ... porcionem possessionariam eiusdem ... impedire consueta existeret: 1434 *Sopron tört. I/3 p.64.* Matronarum ... exuberantem potentiam (γυναῖκοκρατία) carpens (*sc. Cato*) 'Omnes, inquit, mortales uxoris imperant, omnibus autem mortalibus nos, nobis vero uxores (γυναῖκες)': IAN. PANN. *Plut. dicta p.70.* Carpere purpureos potuit virguncula flores, / ... et matrona senex herbas fungosque recentes / explorare satis: MART. THYRN. *Ad procer. II, 201–204.* **2** Comitissa vero quedam nobilitatis eximie matrona ... iam morti proxima fuit: HARTV. 26 (p.437–438). Nobilis domina relicta ... bani matrona moribus et aetate eleemosynarum mariti sui participem se fore desiderans nos rogavit: 1265 CD *Hung. IV/3 p.276–277.* Quod honesta matrona domina Ely-sabeth relicta comitis Petri ... una cum domina Katha relicta nobilis viri comitis Demetrii ... se dixerunt taliter concordasse: 1290 CD *Arp. cont. V p.15.* Conspiciam augusta regalis imagine formae / matronam pullo corpus velamine tectam / finge videre oculis: IAN. PANN. *Pac. Ital. 90–92 (p.216).* Nunc quedam muliercula magnificum Nicolaum comitem Posoniensem et aulicum nostrum ... et genitricem eorundem primariam matronam vestre beatitudinis in presentiam accersiverat: 1468 *Matth. epist. Rom.*

p.80. Elisabetha ... mater (sc. regis Ludovici) pietissima (sic) matronarum decus unicum et prudentie et sanctitatis exemplar ... in Italiam traicere contendit: BONF. II,10,32. 3 Omnes aliae ecclesiae matronae cum una turri sepulturam habentes aestimantur ad M<arcas> 15: Tripart. I,133(10). — [24]

matronalis, -e ad matronam pertinens, dominae proprius v. debitus — asszonyi, úrnői, rá jellemző v. hozzá illő.

<M>atronale decus et moribus inclyta sanctis / Androela obscuro cubat hic celebrata sub antro / ... Hanc igitur natis illustrem mundus adoret: IAN.PANN. Epigr. (Mayer) 305,1–6. — [1]

matruelis, -is m. consanguineus ex matre, sc. frater v. nepos matris — anyaági rokon, nagybácsi v. unokatestvér.

Quod ... domina Martha ... astante lateri eius comite Petro ... matruela suo fassa fuerit: s.1336 Zimmermann, Urkb. I p.479. Possessiones ... ad matruelas devolvi debeant: 1428 Dl 43771. — [3]

matta, -ae f. 1 proprie (a sensu strictiore: calamus, scirpus, typha — gyékény, sás; b sensu latiore: arundinetum — gyékényes, nádas); 2 transl.: storea, tegmen ex matta contextum, stramentum ad tegendum — gyékénytakaró.

1 a Quod ... canonici ... habere debeant spineta ... necnon piscinas ... exceptis herbis mattarum, que vocantur wlgō gyeken, necnon lignis et arboribus fructiferiis, ... quarum ... utilitatem dicti ... retinuerunt: 1392/1435 Temes okl. p.221–222. b Quod ipsi ... tres sessiones ... cum ... earundem utilitatibus et pertinenciis ... agris, pratis, campis, fenetis, ... aquis, ... arundinetis, mattis, silvis, nemoribus, spinetis, rubetis ... Blasio ... dedissent: 1514 Dipl. Békés p.119–120. Haerent / affixae sudibus turbae ceu squamea apertis / Ponticus in mattis contorret monstra colonus: TAUR. Staur. V,451–453.

2 Ad emendas mattas curribus ipsius dispensatoribus necessarias ... pro tectura datus est 1: 1494–1495 Engel, Gesch. Ung. p.89. — [8]

matthus vide mattus

matto vide macto

mattus, -a, -um (matthus) forsā ex lingua Ital.: stultus, mente captus — eszement, ostoba.

Domina regina mater sua (sc. Margarethae) ... volebat eam maritare, ... ipsa ... respondit: ... nolo esse mattha, sed volo servare virginitatem domino Iesu Christo: Inqu. Marg. p.220. — [1] [Marton]

matula, -ae f. matella, lasanum — éjjeliedény.

Omnia solus habes: matulam veteremque cloacam, / candelabra, faces, omnia solus habes (cf. MART. III,26): 1514 TAUR. Epist. I (p.130). — [1] [Hegy]

maturatio, -onis f. (maturacio) actus v. eventum ad maturitatem, i.e. maturam aetatem iuventutis accedendi — nagykorúvá, éretté válás.

Filios meos ... unacum possessionibus meis ... committo ... domino Ladislao ... usque tempus maturacionis ipsorum: 1465 Héderváry okl. I p.312. — [1]

mature adv. 1 de statu (a proprie: opportune, tempestive — idejében, időszerűen; b transl.: moderate, prudenter — bölcsen, megfontoltan, megérlelten); 2 de tempore: celeriter, festinanter — gyorsan, sietősen.

1 a Antequam eatur ad factum, voluimus et occasionibus, que in id conducere possent, maturius obviare: IOH.

VITÉZ Epist. 11,5. In dies facimus apparatus, ut scilicet illi (sc. imperatori Turcorum) mature obviare et eius impetum propulsare ... possimus: 1483 TT 1902 p.356. b Per plura tempora duravit (sc. tractatus), ut maturius digestus ... fieret: 1335 CD And. III p.201. Quamvis iuxta vim ... decreti per nos ... mature et deliberate editi et stabiliti universe possessiones ... ad manus nostras regias debeant devolvi: 1404 Zsigm. okl. II,3553. Una cum eisdem prelati et baronibus nostris mature deliberantes de eorundem beneplacito ... ordinavimus: 1427 DRH II p.244. Quod si me spes ille multiplices in hos casus non induxissent, potuissem equidem ... rebus meis mature et commode providere: 1464 Matth. epist. Rom. p.31. 2 Iam id negotium transsierat in rem iudicatam ad partem ... dominorum Herczeg, ... qui ... regium superinde chirographum mature extorserant: IAN.PANN. Epist. p.94–95. Stephanus comes ... ad Albam in castra regia venit, quem ... proceres, ut quisque maturime potuit, consecuti sunt: BONF. V,2,20. — [19] [Marton]

maturesco, -ere, -rui med. de fructibus: maturitatem sive statum vindemiae aptum pervenire — (gyümölcs) megérik.

Cum fructus apud nos hic Bude, quos novos illic novero, maturuerint, ... ad vos transmittere curabo: BART. PANN. Epist. 3,4. — In imag de aetate: Mihi ... singulares adolescentuli corporis animique dotes tantum expectationis adiecerant, ut eum, modo maturuisset etas, ad illustriora ... capescenda ... facinora ... idoneum fore seniora: 1515 Theiner, Mon. Slav. I p.560. — [2] [Kondákor]

maturitas, -atis f. I de statu v. sensu passivo: perfectio, condicio summa — érettség, tökéletes mivolt; A proprie: ad exteriora: 1 gener.: status maturus, sc. natura perfectus — érett állapot (a de frugibus: condicio metendo idonea — érett állapot; b de homine [a aetas iuvenis recenter adulti, iuventus — ifjúság, érett kor; β aetas senilis sc. diu adulti, senectus — öregség, aggkor]); 2 spec.: de cibo bene cocto: status sapore et diuturnitate perfectus — kész, megfőtt állapot. — B ad interiora: status indole perfectus: 1 in imag; 2 transl.: diligentia, prudentia — megfontoltóság, érett gondolkodás (a de rebus [a ad iur. v. rem publ.: gravitas dignitasque — kellő megfontoltóság, komolyság; β ad eccl. temperantia dignitasque — illő mértékletesség, komolyság]; b de homine).

II forsā de actu v. sensu activo: actus maturandi, i.e. aliquid ad statum perfectum ferre — érlelés, tökéletesítés.

I A I a Capita ... Cumanorum ... tamquam cucurbitas ad maturitatem nondum bene perductas gladiorum ictibus disciderunt: Chron. saec. XIV. 102 (p.368). b α Dixit ipse se habere 80 florenos, quos commisit Emerico Magasch pro filio tenendos usque ad sue maturitatis annos: 1477 Sopron tört. II/1 p.190. Cum inter filios Atile duo essent in locum patris tum animi virtute tum vero etatis maturitate succedere ceteris praestantiores: IOH. THURÓCZ 189 (p.56). β Quod eum gravitas senilis necnon etatis maturitas oppressisset: 1299/1359 CD patr. VII p.279. 2 Ea, que intempestivius precoquantur, citius quoque deficiunt, contra vero que tardius, exactiorem ac magis diuturnam maturitatem assequuntur: BONF. I,10,336.

B I Presento beatitudini vestre ... virum ... per omnia idoneum excepto forsitan defectu etatis, ... quem

tamen in illo morum maturitas et senilis prudentia facile compensat: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.73. **2 a α** In paucis annis ... grammaticale multiloquium, logicalem perspicacitatem, legale facundiam, maturitatem theologicam comparavit ipse: IOH. LEM. p.21–22. Parcium propositiōnibus debita maturitate auditis ac iudiciaria maturitate ... pensatis ... assercionem eorum probare dedimus: 1281 *CD Arp. cont.* IX p.304. Nos ... gravitate, maturitate verborum ... Lodomerii archiepiscopi ... inclinati ... totalem terram ... eidem ... contulimus: 1291 *Mon. Str.* II p.292. Ut autem iudicia cum honestate, gravitate et maturitate, sine scilicet aliquo rumore ... et turbatione celebrari possint: 1468 *DRH* III p.304. **β** Extra chorum cum magna maturitate psallat (*sc. frater*), ubi flectendum est, flectat, et ubi standum est, stet: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.b^v. **b** Inter cetera maturitatis vestrae indicia ... non primum obtinet locum, quod maturas consuetudines a maturis promulgatas progenitoribus adimplere studetis: IOH. LEM. p.61. Commissamque tibi rem publicam immaturo superante annos industria tanta maturitate tamquam senili consilio rexisti: ANDR. PANN. p.7.

II Cautum autem habendum est apud maturitatem sensus, ut quemadmodum exempla pravorum ... sunt vitanda, sic vestigia bonorum ... sunt imitanda: 1161/? *CD Arp. cont.* VI p.102. Fidelis noster Albertus ... assidua laborum maturitate, virtutum continuato incremento ... nostre (*sc. maiestati*) complacere studuit: 1410 *Sztáray okl.* II p.78. — [22]

maturō, -are **1** *de statu: aliquid maturum, i.e. perfectum reddere, complere — éretté, teljessé tesz, bevégez (a rem v. hominem ratione aetatis v. indolis perfectum facere — beteljesít, megérel; b opportunum facere — alkalmassá, időszerűvé tesz); 2 de tempore: aliquid recens v. recenter facere, accelerare, urgere — rögtön tesz, sürget, meggyorsít (a cum acc.: aliquid festinanter facere, festinare — siettet; b cum inf.: niti, studere — siet, igyekszik valamit tenni).*

1 a Ut virtutes sue, quibus adhuc in iuvenili etate florescebat, elucescerent maturate, quemdam infidelem nostrum ... ipse solus ... obtinuit captivatum: 1249 *CD Croat.* IV p.383. Ut serenitas tua, si tunc distulit, nunc saltem velit ... concordie benivolam compositionem maturare: IOH. VITÉZ *Or.* 8,7. **b** Beatitudo vestra ... hortabatur, ut hoc ipsum passagium ... prorogatum ageretur. ... Sed cum hostis ... recens ... plures ... immigrandi passus temptaverit, opportunum fuit et nos ad subita belli ministeria manum mittere, ... quod quidem iusta occasione indictum advoluta necessitas maturare constituit: IOH. VITÉZ *Epist.* 36,8–10. Ut ad obsidionem Albe, que maturabatur, adesse in tempore posset (*sc. Kinisius*): BONF. V,2,12. **2 a** Fortassis vel occupatum me ipsa (*sc. femina specie visu digna*) rursus induceret, ut ... iuxta sederem multis, quae maturanda essent (τῶν σπουδῆς ἀξίωv), omissis: IAN. PANN. *Plut. negot.* p.41. Detecte recentiores insidie destinatum facinus maturarunt: BONF. III,8,193. Recipe gladium, matura supplicium, et quae sunt agenda, ne differas in longum: *Leg. sanct. Hung.* p.22^v. Insurreccionem ... maturare et festinantissime ad locum predictum convenire debeatis: 1514 *Mon. rust.* p.100. **b** Ut ... viris Deo militantibus ... erogare copiose maturet (*sc. liberalitas regia*): 1203/1208 *CD Arp.*

cont. I p.97. Id facere noluit (*sc. paternitas vestra*), ut maturaremus cum illa eo celerius convenire: PETR. VÁRAD p.217. — [17]

maturus, -a, -um *tempestivus, i.e. tempus bonum, idoneum assecutus — időszerű: 1 de statu: perfectus, opportunus: A ad exteriora: qui statum natura perfectum adeptus est — érett: 1 proprie (a de frugibus: non acerbus, metendus — meg- v. beérett; b de homine: pertinet ad aetatem [a iuventutem assecutus, recenter adultus — felnőtté vált, nagykorú; β magnus natu, diu adultus, senex — javakorabeli, meglelt, koros]); 2 in imag.: de re (a adi.: de sole quasi maturato, i.e. forsā meridie sicut aetate peracto — megérett, ti. délutáni; b subst. f.: missa prima, sc. 'die maturo', i.e. sole orto celebrata, forsā pro voce matutina — napközbeni mise, főmise). — B pertinet ad interiora v. transl.: qui statum indole perfectum adeptus est, moderatus, temperatus, diligens, prudens — megérelt, megfontolt, bölcs: 1 de re; 2 de homine.*

II *de tempore: repentinus, celer, recens — friss, gyors, időben történő.*

I A 1 a Virgas et quaelibet obvia tondent (*sc. armenta*), / quodsi maturas iam dudum vallis apricae / planities ostendit opes, / ... vere fruuntur: IAN. PANN. *Paneg.* 1,344–347 (p.21). **b α** Haec est conveniens taedis genialibus aetas (*sc. ter denorum annorum*), / ... nec matura nimis siquidem nec cruda videtur, sed media aetates tangit utrinque duas. / Namque senectutem citra est ultraque iuventam: IAN. PANN. *Eleg.* II,16,33–37 (p.432). Nos ... nostrum Lodovicum regem infra maturam et adultam eiusdem aetatem fideliter ... educabimus: 1516 Szabó, *Ogy.* p.118. — *Iunctura: 'ad aetatem maturam pervenire':* Dux autem Almus dum ad maturam etatem iuventutis pervenisset, duxit sibi uxorem: P. MAG. 4 (p.39). Filio dicti quondam Georgii, ... cum ad maturam perveniret aetatem, centum floreni ... persolvi debeant ipsi: 1526/XVII *Komárom vm. okl.* p.136. **β** Ego Adalbertus ... considerans presentis vite cursum miserabilem nec etatis mature semper attingere finem ... omnem patrimonii mei porcionem ... sic profecturus disposui: 1153? *PRT* I p.602. Cum ... Iwan sacerdos ... homo mature etatis ... et bone opinionis dixisset ... se in statu sacerdotali a quadraginta annis in provincia de Cholloukuz usque nunc commorari: 1332 *CD And.* II p.633–634. Cum ... dixisset quispiam matura (ὠραῖος ὄv) illum aetate mortuum (*sc. esse*), 'Sibi', inquit (*sc. Philippus*), 'fortassis, at mihi praematura (ταχέως), qui prius excessit a vita, quam a me dignam amicitiae gratiam recepisset': IAN. PANN. *Plut. dicta* p.41–42. **2 a** Atila ... de exitu belli dubius occasionem dedit, ut hostem maturo die conveniret, ut ... saltem superveniens nox illi adiutorio fieret: IOH. THURÓCZ 141 (p.43). **b** Solvimus ex parte maturae et aurorae de bona voluntate plebano hoc anno fl<oreno> auri 20: 1437 Fejérpataky *Szám.* p.380. — *Nota ut adi. in iunctura: 'missa matura': missa diei v. maior*: Plebano de matura missa dederunt ipsi feria sexta post diem cinerum fl<oreno> 20: 1434 Fejérpataky, *Szám.* p.407. Ordinatum est ... unam missam ... de mane ante maturam missam ... decantandam (*sc. esse*): 1474 Zimmermann, *Urkb.* VII p.17. Finita hebdomada ... sequenti septimana ipsius erit legere vel cantare primam sive maturam missam: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.g.III^v. **B 1** Matura ... discussione prehabita pro totius re-

gni bono ... has leges ... duximus ... statuendas: 1405 DRH II p.219. Ut ad leges vel exactiori cura sancien- das vel maturiori examine promulgandas nec otium nec tempus satis idoneum superfuert: *Tripert. praef.* p.6. — *Iunctura: 'matura deliberatione / consilio (praehabita/-o)'*: Inito consilio diligenti cum matura deliberatione duximus discernendum: s.1024/1350 *Dipl. Hung. ant.* I p.101. Matura deliberatione prehabita et libera voluntate ... tale condidi testamentum: 1231 *Mon. Str.* I p.280. Cum ... maturo principum terre nostre consilio inutiles ... donationes revocaremus: 1230/XIV *CD Croat.* III p.334. In congregatione regni generali habita deliberatione provida et matura ... dignum fuit, ut ... recompensationis commodum ex parte regni ... sentiret fructum etiam in posteris diffundendum esse: 1292/1301 *Zimmermann, Urkb.* I p.193. Non prepropera festinatione, sed matura et moratura deliberatione prehabita ... possessiones suas ... sanctimonialibus ... legasset ipse: 1353/1354 *CD And.* VI p.127–128. Cum nos sana et matura ... deliberatione prehabita pro bono communi ... congregationem generalem Bude ... celebrassemus: 1385 *DRH II* p.146–147. Nos itaque, qui ... causas ... animo metiri debemus iustitia requirente, ... maturo exinde praehabito et digesto consilio ... sanximus: 1404 *Ibid.* II p.185. Ad bellum profecturo forsitan tibi alii equos, ... enses ... obtulerint, mihi ista non sunt. Unde cum apostolorum principe, quod habeo, hoc tibi do: Surge ... magno animo, ambula (*cf. Act.* 3,6) maturo consilio: *ANDR. PANN.* p.57–58. Quomodo ipsi matura digestaque et frequenti deliberatione superinde praehabita quoddam molendinum ipsorum (*sc. eidem donassent*): 1500 *Schmauk, Suppl.* p.313. Ut omnia in consilio regio maturo tractatu maturaque deliberatione fiant: *Decr.* 1525. 1. 2 *Commendatos in consiliis seu ... providos, consultos, providentissimos, maturos, circumspectos (sc. barones commendabiles nuncupamus): IOH. LEM.* p.30. Fuit (*sc. Stanislaus*) ... eleganter natus, Deo devotus, mente pudicus, corpore castus, moribus maturus, sermone discretus, iudicio iustus: *Leg. sanct. Hung.* p.5^r.

II Theucrici non dormiunt ... fortificanturque adeo, ... ut nobis maxime sit timendum etiam ante resurrectionem domini. Quamobrem maturiori obstaculo peropus est ad resistendum sevienti hosti: 1456 *TT* 1901 p.191. Ea ... celeri indigent responsione, nec quicquam mihi gratius fuerit, quam maturas superinde beatitudinis vestre habere informationes: 1466 *Matth. epist. Rom.* p.75. — [67]

matutinalis, -e 1 *adi.*: ad *matutinum*, *sc. officium divinum pertinens, matutinum* — *éjjeli/hajnali zsolozsmás, matutínium-*; 2 *subst. n. vel forsitan m.: divinum officium nocte/in aurora celebratum* — *matutínium*.

1 Quatuor libri matutinales seu lectionales (*sc. repturuntur*): 1429–1437 *TT* 1886 p.570. Matutinalia autem et vespertinalia divina officia ... cum honestate debita celebrentur: *Syn.* 1450. p.20. Media ... nocte dum matutinale persolvissimus officium: *GREG. GYÖNGY. Vitae* p.190. — *Non plene liquet, utrum hic sensus ad officium divinum an ad tempus mane factum pertineat*: Adveniente ... nocte in domo ... se recepit (*sc. S. Elisabetha*), ... hora vero matutinali ad domum fratrum minorum pergens rogavit, ut ... Deo gratias ageret: *Leg. sanct. Hung.* p.28^v. 2 *Praebendarii matutinalibus, vespertinis, mis-*

se, prime, tertie, sexte, none et completorii ac mortuorum officii interesse ... obligantur: *Váradí stat.* I,38 (p.68). Item notandum, quod die secundo post octavam nati- vitanis Domini matutinales debent legi de Beata Virgine: *Ord. Str.* p.502. — [13]

matutinus, -a, -um 1 *adi.* (*a gener.: mane factus* — *reggeli*; *b spec.: matutinas, sc. officium divinum spectans* — *éjjeli/hajnali zsolozsmás, matutínium-*); 2 *subst. n. v. plur. f.* (*a gener.: tempus matutinum, sc. quando sol oritur, mane* — *reggel*; *b spec.: hora nocturnalís* — *éjjeli/hajnali imaóra, matutínium*).

1 *a* Ut ... omni die in matutino diluculo missarum solemnia ad honorem ... Marie ... celebrentur: 1297/1519 *Mon. Str.* II p.409. Gaudent astra matutina (*sc. sancti primi*) / ... in hora vespertina / ortu novi syderis (*sc. Elisabethae*): a.1341 *Dankó, Hymn.* p.289. Quod speciale altare ... ad hoc deputetur, ... et ipse misse legende ... inter summam missam et matutinam legantur: 1488 *Ábel, Bártfa* p.33. Clara dies coelo nondum fugaverat astra, / dum matutino sparguntur gramina rore: *TAUR. Staur.* IV,401–402. *b* Dissolvuntur cenobite, / ... vacant laudes matutine, / silent voces vespertine, / ... claustra fiunt stabula: *Planctus* p.595. 2 *a* Interrogata (*sc. testis*), in qua hora predictae noctis hoc fuit, respondit: 'Ante matutinum', scilicet priusquam surrexerunt: *Inqu. Marg.* p.178. Semestrem hi lucem habent, matutinis serunt, metunt meridie: *BONF.* I,1,37. *b* Iamque expleto matutinarum officio ... illi ... in ecclesia persistebant, ... in psalmis vigilabant: *Leg. Emer.* 3 (p.453). Constitui chorum fratrum ... matutinas et vespertas eiusdem matris domini ... celebrare: 1156 *Mon. Str.* I p.107. Quod presbyteri sine cappis rotundis ... ad psallendum horas canonicas, maxime vespertas, matutinas vel missam ecclesias ingredi ... non praesumant: *Syn.* 1279. 15 (p.81). Post vespertas vero in monasterio Vyd et alii consuluerunt regi. ... Rex autem hoc auditio promisit se cogitaturum usque ad matutinas: *Chron. saec. XIV.* (V) 114 (p.380). Hymnus <ex> diebus ferialibus, matutinum cum laudibus ferialibus vespertis et cum suis antiphonis propriis ... debent legi: *Ord. Str.* p.487. Archiepiscopus ... dum audivisset in ecclesia sonare mirabilem armoniam (*sic*), credidit, quod canonici matutinas ipso absente dicerent: *PELB. TEM. Stell.* p.20^v. — [38]

matzelarius *vide* macellarius

mausoleum, -i *n.* *sepulchrum, monumentum defuncto exactum* — *sír, síremlék*.

Aliorum denique mausolea auro et gemmis exornata atque fidelium crebra visitatione cernimus magnificata: *PELB. TEM. Stell.* p.157^r. O felix Roma, que corpus Laurentii ... et Stephani ... uno claudis mausoleo: *Leg. sanct. Hung.* p.12^v. — [3]

mavelle *vide* malo

Mavors, -tis *m.* *deus Mars, transl.: bellum, proelium v. furor bellicosus* — *háború, harc v. harci düh*.

O quali claudemus bella triumpho? / ... Vastatur circum, quicquid vastabile Mavors / invenit; abductos pastor caesosve iuencos, / vinitor exectas vites, frumenta colonus / ... gemit: *IAN. PANN. Paneg.* 2,1781–1791 (p.154). Hungara gens ... bello partisque triumphis / clara fuit semper ... / Nullus, qui Hungariam saevo mavorte petivit, / victor erat: *MART. THYRN. Ad procer.* II,113–116. — [3] *Vide etiam mafors.*

Mavortius, -a, -um Martem, sc. bellum spectans, militaris — hadi, katonai.

Cuius (sc. Caesaris) Mavorcia castra cum nonnunquam victoria pene prius, quam fama ad hostes percurreret, mandasse ferunt eum scriptis ... verba illa: „veni, vidi, vici”: IOH. VITÉZ Or. 1,40. — [1]

maxella, -ae f. taberna lanii, macellarium — mészárszék.

Dietariis argillae laborantibus sub maxellam dedimus den<arios> 100 et 50: 1427 Fejérpataky, Szám. p.236. Cum magistro Nicolao carpentario convenimus aedificare maxellas, stallum unum sub lectorio ... et mactatorium: 1427 Ibid. p.247. Ipse debet unam stubam parare super maxellas et tecta circumambiendo maxellas: 1428 Ibid. p.275. — [6]

maxilla, -ae f. 1 sensu strictiore: pars adversa et ulterior capitis, mentum — áll; 2 sensu latiore: genae, facies — arc.

1 In facie habebat (sc. puer) parvam rupturam in maxilla: Inqu. Marg. p.382. 2 Qui inimicos precipit diligere, ... una maxilla percussa aliam prebere (cf. Matth. 5,39): GER. p.147. Quem ... Hungari cum lancea in maxilla transfixum peremerunt: SIMON KÉZA 72 (p.184). Cum ... vidisset pincerna apostolum defixis in celum oculis ... nec manducantem, percussit in maxillam: PELB. TEM. Pom. sanct. hiem. XI, D. — [6]

maxime vide magis

may- vide mai-

mazalinus, mazelinus vide vocem sequentem

mazerinus, -a, -um (masalinus, materincus, mazalinus, mazelinus) 1 subst. n.: materia, lapis magni pretii vasa efficiendo aptus, murra (nota non idem ac 'murrha') — földpát, esetleg kerámia, porcelán; 2 adi.: ex materino factus — kerámia-.

1 Dedi ... duos cyphos de bono mazelino: s.1171/1334 PRT VIII p.275. Unum peccarium argenteum cum coopertorio et unum cipum de mazalino habentem pedem argenteum Stephano (sc. ipse reliquit): 1317 CD And. I p.431. In divisione duas partes rerum mobilium ... iidem Vezzeus ad se recepit, in tertia parte earundem rerum quatuor marca auri, item uno balteo, duobus cyfis argenteis, item decem picariis de materinco ac sex anulis preciosos lapides continentibus et uno bicello cum eburrino manubrio deauratoque opere parato ... ipsi Thutheus remanentibus: 1335 Dl 2931. 2 Unus chiphus masalinus confractus cum pede alto argenteo deaurato (sc. relinquatur): 1429-1437 TT 1886 p.567. — [4]

me vide meus

meatio, -onis f. cursus, situs — járás, menet, vonal:

1 iur.: ad rem possessionatam: extensio, regio terminata cuiusdam immobilis, sc. agri, aedificii — az ingatlan kiterjedése, területe; 2 rhet.: ad opus constructum: ductus narrationis v. explicationis, agmen materiae — az elbeszélés, a kifejtés menete.

1 Nullum molendinum preiudicet alteri in cursu suo seu in meacione aliquali, sed in equo libramine ... pensantes ... aquas: 1325 CD And. II p.202. 2 Intuenda denuo ex more sunt ... eloquia ... ad rationem considerationis discretę et indisiungibilis meationis, quę in ... opulentissimis narrationibus pollere nitidissime consuevit: GER. p.26. — [2]

meatus, -us m. A proprie: actus meandi, i.e. ceden-di, currendi, tendendi — járás, menés, folyás: 1 sensu strictiore: ad verum motum, sc. quando inter loca v. situs itur (a de homine: ambulatio, gradus, iter — járás, közlekedés; b de re naturali [a de aquis: cursus, defluxus — folyás, áramlás; b de sideribus: cursus — pálya, mozgás]); 2 sensu latiore: ad non verum motum, sc. qui locum situmque non mutat, sed solis sensibus, maxime oculis percipi potest (a gener.: regio, qua aliquid tenditur — irány [a ad rem cursum rectum habentem: directio — haladás, vonal; b ad rem fines habentem: extensio — kiterjedés, vonulat]; b spec., mus.: qui motus audiri potest, ascensus v. descensus vocis — hangmozgás, hangfekvés). — B transl.: 1 quasi cursus certus, terminatus, i.e. in quo aliquid movetur (a ad aquas: alveus, fossa, ripa — meder, árok; b ad liquores corporis: cavum — üreg); 2 fluctus, liquor, rivus — vízfolyás, patak, folyó.

A 1 a Cum discrimina viarum et insidie hostium securos meatus non permetterent, ipse solus ibat ad speculandum descensum Tartarorum: 1251? CD Arp. cont. VII p.322. b a Illa (sc. curia) circumdat meatus aque ab utraque parte: 1252 Haz. oklt. p.25. Quod ... servi Demesiensis ecclesie ... per meatum Danubii liberum habebunt aggressum piscandi in Danubio: 1262 Mon. Str. I p.471. Quod decimam partem tributii ... tributarii ... non persolvissent, specialiter de his, quae in meatum aquae transeunt, videlicet astrues, asseres et alia aedificia lignorum: 1270 TT 1908 p.381. Quod cadit et intrat (sc. locus aquosus) ad ipsum fluvium habens in se meatum aque et continens modicum rivulum: s.1282/1557 CD Arp. cont. XII p.364. Laboratoribus obstruentibus meatum infra canale maioris piscinae asp<eros> 10 (sc. dedi): 1526 Qu. Kronstadt I p.653. — Praesertim cum praepositione ad regionem destinandam: Prima meta ... per ... aquam Mosina tendit ad horientem (sic ed.) contra in meatum aque: 1251/1424 CD Croat. IV p.475. Inde reflectitur (sc. meta) secundum meatum Ticie iuxta Kydtou: 1261/1271 Reg. Arp. II/1 p.121. Egrediendo in meatu contrario eiusdem aque ... tendit (sc. meta) versus occidentem: s.1278 Ibid. II/2-3 p.212. In ... meatu ipsius fluvii ... eundo pervenit (sc. meta) ad terram Barath vocatam transiensque ipsam terram in meatu ipsius fluvii ... sallit (sic) de ipso fluvio ad partem occidentalem: 1330 Mon. Str. III p.155. In eodem fluvio ... currit (sc. meta) supra contra meatum ipsius ad plagam meridionalem: 1339 Balassa lt. p.40. Quod prima meta ... in eodem fluvio Lapws contra meatum eiusdem ... currendo exiret de ipso (sc. loco): 1476 Wenzel, Bány. p.403. — Spec.: ut locus ad quandam possessionem integre pertinens et vel ad tributum solvendum debitus vel de quo proventus exigitur: Silvam ... cum omnibus appendiciis suis et aquarum usus cum suis meatibus, quae ad solius regis spectant donationem, omnibus ... libere concedimus exercendos: 1224/1317 Zimmermann, Urkb. I p.35. Castrum nostrum ... cum possessionibus, ... aquis, rivulis aquarumque meatibus seu decursibus, ... molendinis et piscaturis ... domino Styborio ... dedimus: 1394 Wenzel, Stibor p.74. Meatus aque Danubii (sc. sub clausura piscium illis debetur): 1400 Zsigm. oklt. II,70. b Per ... cacumen montis tendens in meatu solis ad occidentem ... cadit (sc. meta) ad quatuor arbores tilie: 1251/1424 CD Croat. IV p.475. Alternatque suos

Phoebe cum fratre meatus, / quum dant temporibus lumina pulchra suis: MART. THYRN. *Ad procer.* III,453–454. **2 a α** Flectitur (*sc. meta*) ad meridiem, ... inde vero recto meatu tendens ad meridiem sub piro metatur: 1247 *CD Arp. cont.* VII p.248. Deinde in meatu seu cursu ipsius putei venit ad fluvium Ipol: 1301 *Melczer okm.* p.11. Meatum declinando versus orientem flectitur (*sc. meta*) versus meridiem: 1330 *Mon. Str.* III p.154. Intrat (*sc. meta*) in terciam magnam viam, ... in cuius meatu est una meta terrea: 1341 *Haz. oklt.* p.230. **β** Quod ... partes ... ad situm seu meatum ipsorum molendinorum accessissent: 1325 *CD And.* II p.202. Quod ... per continuos meatus spinarum et veprum, que 'mege' dicitur, inter terras ipsas ... circumfluxisset (*sc. meta*) se: 1332 *Mon. Str.* III p.210. **b** Si cantus scale meatum elevando aut deponendo excesserit, ... tunc solmisatio in octavis (*sic, recte: octavis*) earum efficitur: MONET. p.B,6.

B 1 a Que in terris arabilibus ab alia dimidietate eiusdem terre ... per veterem meatum cuiusdam rivuli ... dinoscitur separari: 1254 *CD Arp. cont.* VII p.378. Declinat (*sc. meta*) ... per meatum aquarum non semper fluvium vel existentium ibidem, sed ex inundatione fontis Tapolcha vocati recipit (*sic, recte: recipientium*) in se aquas: 1294 *Ibid.* XII p.554. Quod dimisso ... rivulo in antiquo meatu ipsius rivuli reflexione versus orientem currendo, ubi ipse meatus versus aquilonem diverteret, pertingeret ad duas metas terreas: 1380 *TT* 1908 p.193. Quem ... rivulum a pristino et antiquo meatu ... per artificia et novas foditiones ... exceptum fore reperissent *ipsi*: 1397 *Sztáray oklt.* II p.3. Ubi ex utraque parte dicti cuiusdam fossati, videlicet meatus aque pluvialis tres metas ... erexissent *ipsi*: 1429 *Sopron tört.* I/2 p.402. Carpentariis, qui ad ipsas piscinas novas cisternas et meatum aque vulgo zwgo fecerunt, flor<enos> IIII (*sc. dedi*): 1493–1496 *Bakócs-cod.* p.373. Te Cymbria Tethys divisum bifido consumit, Rhene, meatu, Thracia quinque vadis Istrum vorat Amphitrite: TAUR. *Staur. Ind.* 46. **b** Ex eius naribus supine dormienti sanguis est egressus, qui locum liberum non habens exeundi in meatum gutturis introivit: SIMON KÉZA 18 (p.161). Fredericum ... descendisse temere in fluvium (*sc. ferunt*) ... sedandi estus gratia, ubi preclusis continuo vite meatibus ... interiit: BONF. II,7,46. **2** Dividuntur (*sc. sessiones*) per quemdam meatum, qui exit de Feketetou et iungitur magne vie: 1261/1271 *Reg. Arp.* II/1 p.122. Abhinc per arundines et meatus diversos declinando flectitur (*sc. meta*) ad septemtrionem: s.1278 *Ibid.* II/2–3 p.212. Ad unam magnam publicam viam (*sc. meta venit*) ... prope pontem ... in littore eiusdem meatus (*sc. ascendendo*): 1400 *Zsigm. oklt.* II,607. — [108]

meccanicus vide mechanicus

mecaenas, mecenas vide Maecenas

mechanichus vide vocem sequentem

mechanicus, -a, -um (meccanicus, mechanichus: 1405/1514 *Zsigm. oklt.* II,3859.) **1** *adi.:* ad artificium pertinens — kézműves- (**a** de rebus: a magistro cehae v. artifice manu factus, productus — kézi, kézzel végzett [**α** gener.; **β** *spec.:* ad mercaturam, *sc. negotiandi gratia confectus* — eladásra készült, eladást szolgáló); **b** de homine); **2** *subst. m.:* artifex, qui plerumque urbem habitans vitam ex opera manu facta sustentat, qui in arte manu exercenda versatur, operarius — kézműves.

1 a α Henricus ... omnia opera mechanica habere poterit, videlicet pistores, carnifices, sutores, fabros, tabernarios, ... que infra miliare nullus exercere presumat: 1325/1389 *LtK* 1937 p.223. Carnifices, pellifices et sartores ceterarumque arcium mechanicarum magistri (*sc. pisces vendunt*): 1405 Bevilaqua, *Mészáros* p.26. Mandamus, quatenus ... duos artifices ... de societate tocium artis mechanice ... civitatis ... ad dictam civitatem ... destinare debeatis: 1427 *Sopron tört.* I/2 p.343. Quaedam artes mechanice erant Beate Virgini necessarie sicut muliebres. ... Item videtur, quod illas mechanicas muliebres, que sunt subtiliores, nescivit (*sc. B. Maria*), sicut eas, que fiunt aurifrigiis et sericeis operibus et subtilibus suturis: PELB. TEM. *Stell.* p.122^r. Hungarorum hominum quadruplex ordo est ... sacerdotes, ... barones, ... ceteri (*sc. nobiles*), ... opifices, hoc est eos, qui dant operam meccanicis artibus, ... perpaucos inveneris: PETR. RANS. *Epit. Ind.* II,39. **β** Ut ... cives ... tam in venditione et emptione pannorum, quam etiam aliis rebus mechanicis omnibus ... libertatibus ... utantur: 1374 *Dipl. Sáros* p.217. Qui ipsos cives nostros, signanter mercatores, institores et alios homines, qui ... mercantiis et aliis mechanicis artibus victum queritare soliti sunt, ... ad quandam ... solutionem ... cogerent: 1484 Teleki, *Hunyadiak* XII p.257. **b** Quatuor operariorum mechanicorum (*sic*), videlicet sutorem, pistorem, fabrum, salium venditorem (*sc. damus eidem ad villicationem*): 1397 *Zsigm. oklt.* I,4870. Universi artifices (*sic, recte: artifices*) mechanici, puta sartores, gemmifisores, aurifabri, carpentarii, lapicidae, fabri, pictores, mensatores, plumbi figuli, rasores, textores, frenifices, cupri fabri, barbarii, macellarii, pellifices, corrigiatores, sutores, sellipari, lanifices, seripari, calcarii, curripari et cerdones ... de singulis tabulis et officinis eorum ... solve teneantur florenum unum: *Constit.* 1522. 5. **2** Ut in ipsa villicacionis plantacione quatuor operarios seu mechanicos, scilicet pistorem, carnificem, sutorem et fabrum liberam situandi ... habeat facultatem (*sc. Bohus*): 1354 *CD And.* VI p.250. Mechanici: carnifices, ... fabri, ... sutores, ... sartores fl<orenos> 20 dederunt: 1450 *Fejérpatak, Szám.* p.643. Incipit norma sutorum, sartorum et fabrorum. Omnes mechanici artem, quam didicerint, continuare fideliter debent usque ad mortem: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.h,VI^r. — *Iunctura:* 'mechanicus principalis': Inter pistores, carnifices et alios eorum similes plus principaliores mechanicos, quibus pauperes non possunt carere, ob victum communem iurati debent providere, ... ut in venditionibus et emptionibus forum servetur debitum: 1476 *Stat. Cis-Danub.* p.36–37. — [35]

mechanor vide machinor

mechatio vide moechatio

mechus vide moechus

mecior vide metior

mecoenas vide Maecenas

mecum vide cum

medalea vide vocem sequentem

medalia, -ae f. (medalea) *monetae minutioris species, cf. Du Cange* V p.319. *Novum Glossarium* p.285. — *egy pénzérmétípus.*

Dicimus recepisse *ipsum* ... flor<enos> mille et centum, ex quibus centum et decem fuerunt in moneta. ... Item florenos duo millia tercentos (*sic*) habitos a dicto Ste-

phano (sc. esse dicitur). ... Ex quibus fuerunt ducenti in medaleis. ... Item flor<eni> duo millia in argento: *Form. styli* III,143 (p.538). — [1]

medela, -ae f. **1** *proprie* (**a** *sensu strictiore: medicamen — gyógyszer* [**a** *ad animam: remedium — gyógyír;* **β** *ad corpus: medicamentum, medicina — orvos-ság*]; **b** *sensu latiore: actus medendi, sanatio — gyógyítás*); **2** *transl.: iuvamen, subsidium — segítség, támogatás, megoldás* (**a** *gener;* **b** *iur.;* **c** *milit. sing.: munitio, medium auxiliare — segédeszköz*).

1 a α O ... / medicina gracie / ... tutelam praesta (sc. *S. Elisabeth*) pavidis, / ... / languidis medelam: *XIII? Dankó, Hymn.* p.282. Nobis quoque, qui in ipsius (sc. *sanctae recordationis episcopi Iohannis*) sancta conversatione ... medelam sperabamus languoribus ... in quodam gravi morbo, ... suffragia eiusdem imploravimus, ad que ... dolor cessit quieti et morbus sanitati: *1260? CD Croat.* V p.158. Recognoscentes ... culparum potius pondera quam vulnerum spem firmam indiximus animo, ut idem ipse, qui plagam peccatis ultor intulit, conferet sperantibus miserator et medelam: *IOH. VITÉZ Epist.* 3,17. — *In imag., de Deo: Bela* ... rex omnibus Christi fidelibus ... salutem (sc. *dicit*) in eo, qui salus est omnium et medela: *s.1247/1572 CD Arp. cont.* VII p.221. — *In imag., de rebus: Nos* ... ad regnum Hungariae ... destinati, attendentes regnum ipsum infirmitatibus ... laborare ac praeterea informati exemplo domini Iesu, medicorum praecipui, diversitati infirmitatum ... cupientes diversas et congruas adhibere medelas infrascriptas constitutiones ... duximus promulgandas: *1309 Sacra concil.* p.142. — *In imag., i.q. non sensu suo, sed forma et compositio sua ut iunctura 'medelam adhibere':* Inter ... fratres ... de capitulo ... contenciones oriuntur, ... nisi ... talibus competenti remedio occurratur, longe peiora ex hiis poterant evenire. Quare volentes contra hec ... adhibere medelam ... prohibemus: *Stat. Zagr.* IV,26 (p.144). Supplicantibus nobis ... dominus noster debitam ... adhibebit medelam, qua ecclesia illa ab illis turbationibus et molestiis relevetur: *1479 Matth. epist.* IV p.242. **β** Vulneri ... venerata (sc. *recte: venenata*) medela adhibita faucibus elisis et respiramine clauso mestam consumavit (sc. *rex Carolus*) vitam: *IOH. THURÓCZ* 699 (p.203). Per manus Chlewyczki ad medelam equi ... dedi XV den<arios>: *1501 MTT XXVI* p.97–98. Corpus inane, ieiuniis quod diu fatigavi, iam nunc in hora extremae mortis ... delicatis refocillum medelis?: *GREG. GYÖNGY. Vitae* p.50. **b** Meum cognatum ... nebulis oculorum caliginosorum infectum in conspectu vestre paternitatis curavi ... presentari rogando, ... quatenus pro eiusdem debilitatis perfecta medela et refocillatione sui visus dignemini Deum ... deprecari: *1455 TT* 1901 p.181. **2 a** Exsurgat ... clementia vestra ... et abundantia miseriae ... medeatur, quatenus medela postulati subsidii mendicantem magnificet: *IOH. LEM.* p.63–64. Quia ... Nicolaus de Gara ... ope, opere, auxilio, consilio et favore ipsis benigne occurrendo et ... ipsos sublevando ... amicitiam ipsis exhibuisset, per que ... non modica suscepissent premia medelarum: *1422 Temes okl.* p.577. Tua in me collata beneficia nulla unquam deletura est oblivio, ... ibo ad te perempte medelam vocis petiturus abs te: *1523 Sopron tört.* I/7 p.62. **b** In eadem possessione iura se habere sperantes ... ad iudicii mede-

lam non confluerant ipsi: *1358 Sztáray okl.* I p.296. Si autem non esset poenalis vel damnosa (sc. *constitutio generalis*), sed iuris alicuius aut iudicii medela vel prosecutionis causae modus: *Tripart.* II,5(4). — *Iunctura: 'in praemissis alicui per aliquem / ex parte alicuius medelam iustitiae / iuris elargiri / impertiri / praebere':* Ut ipsi ex parte ... bani medelam iusticie elargiri dignemur: *1357 CD And.* VI p.629. Quarum ... litterarum exhibitionibus factis ... in praemissis medelam iusticie per ... palatinum preberi postulasset (sc. *Petrus*): *1373 PRT X* p.573; cf. *1397 Komárom vm. okl.* p.21. Procurator ditorum actorum per nos in praemissis eis ex parte ... nobilium dominarum iuris medelam impertiri (sc. *postulavit*): *1411 Csáky okl.* p.278; cf. *1521 Gyárfás, Jászkunok* III p.755. Praefati ... sibi ... per nos in praemissis iuris medelam iustitiaeque complementum postularunt impartiri: *Form. styli* II,89 (p.203). **c** Si prius magnificentia vestra ... nobis de pulveribus mentionem fecisset, e vestigio mittemus. ... Denotat magnificentia vestra, cuiusmodi medele necessarie erunt, et eiuscemodi medelas ... mittimus: *1491 CD Hung. adn.* IV p.79. — [37]

medeo vide vocem sequentem

medeor, -eri (*ut mendum: medeo*) **1** *proprie: aliquem sanare, morbo levare — meggyógyít* (**a** *per se; b* *cum dat.;* **c** *cum acc.*); **2** *transl.: aliquem curare, difficultate expedire, alicui iuvare — segít valakin, megold valamit* (**a** *cum dat.;* **b** *cum acc.*).

1 a Quas (sc. *fidelitates*) idem (sc. *physicus noster*) circa recuperacionem sanitatis regii nostri corporis medente altissimo fideliter exercuit: *1274/XIV CD Croat.* VI p.76. Mrowynski ad medendum digittum (*sic*) in manu dedi XII den<arios>: *1500 MTT XXVI* p.58. — *Forsan ut subst. ex part. imperf. i.q. medicus:* Ne forte segnius tractata pernicies reatu curacionis neglecte involveret saucios pariter et medentes: *IOH. VITÉZ Or.* 7,10. **b** Ne quis tibi succlamet ... : Aliis medetur (ἄλλων ἰατρός) ipse plenus ulcerum: *IAN. PANN. Plut. inim.* p.9–10. Aliae (sc. *aquae*) ... capiti, auribus oculisque privatim medentur, nervis aliae prosunt, aliae pedibus ... sunt adiumento, aliae vulnera sanant: *VALENT. CYB. Laud.* 287. **c** Pallenti a morbo prosternitur aeger, / aut spes infirmo nulla salutis inest. / Mollibus nullus adest illic Podalirius herbis, / morbida qui posset membra medere (*sic*) pius: *MART. THYRN. Ad procer.* I,131–134. — *In imag.:* Per quam ... sanarentur omnia contracti belli vulnera, quibus preter te apcius nemo mederi potest: *IOH. VITÉZ Or.* 3,11. Gravissimo quippe Christianorum vulnere magno aliquo fomento mendum erat: *Ibid.* 4,11. **2 a** Exsurgat ... clementia vestra ... et abundantia miseriae ... medeatur, quatenus medela postulati subsidii mendicantem magnificet: *IOH. LEM.* p.63–64. Regie liberalitatis immensitas ... medetur omnibus, quia segnes incitat, tepidos recreat, fideles fideliores efficit et ... promptos reddit propiciores: *1293 CD Croat.* VII p.146. Interest benignitatis apostolice ... huiusce mederi turbacionibus, ... utpote que fidelium ... subtrahunt ... salutem: *IOH. VITÉZ Epist.* 52,5. Quo pacto rebus tam necessariis salutari aliqua provisione ... mederi possemus: *1509 Dipl. Sáros* p.149. O sanctae moderatrix optima pacis (sc. *Pallas*), / ... supremis nisi mox medeare periculis / agricolisque meis gratum latura iuven / ad bellum tendas: *TAUR. Staur.* V,371–373. **b** Gesta

rerum ne oblivione ... dilabantur, licitum est ea meredi vivaci memoria: 1275/XVII CD Croat. VI p.150. — [21]

media, -ae f. species mensurae ad vinum metiendum ex saec. XV in superiore Hungaria usitata, cf. medius, sc. ex voce Germanica 'Halbe' conversa — icce.

Ungerl obtinuit II novos denarios minus VI mediis vini ... super Leonem sutorem: 1405 Zsigm. oklt. II,3647. Petrus ... tenetur IX medias vini et quartale (sic, recte fors-an: quartalem) mediam per 6 den<arios>: 1427 Fejérpataky, Szám. p.250. In Chewe in itinere medio pro media vini den<arium> 1 (sc. dedimus): 1508 M.Sion 1863 p.223. — [10]

medialitas, -atis f. dimidium, una ex duabus partibus — fél, fele része.

Si iuratorum aliquis ... in ipsorum sede ... interesse nequiret, denique dualitas, iimo (sic) et medialitas ipsorum iuratorum convenientes perfecta ministraturi sint iudicia: 1466 Székely oklt. III p.84. — [2]

medianus, -a, -um medius — középső.

Cultrum ... proiecit ipse in bovem, et tetigit ipsam in vena mediana, et statim sanguis emanavit largissime: IOH. O.M. 169 (p.161). — [1]

mediastina, -ae f. ut hapax legomenon non plene liquet, fors-an: balnea, therma v. magis idem ac 'mediastrum' — talán fürdő? v. pellengér.

In congregatione praeterita nomina nostra ... publice in mediastinam (cf. admodum dubiae adnotationi editionis huc pertinenti: „Mediastinus Bollandistis est balnearum vel aedium curator, itaque mediastinae erunt thermae”) Budensem affigens more Bohemico me et meos conviciis acerrimis infectari non erubuit Ioannes homo nefarius: PETR. VÁRAD p.168–169. — [1]

mediastrum, -i n. palus v. carcer in media urbe collocatus ad peccatores publice puniendum, qui ad eum ligati v. in eo clausi contumelias atque maledictiones civium ferre coguntur — szégyenketrec, pellengér.

Quod unus ex ... fratribus ... fuisset ... unacum quadam muliere suspecta in cella ... repertus ... publice ad visum multorum ... portatus fuisset ad monasterium. ... Mulier vero ... cum magno scandalo fratrum ... posita et ligata ad mediastrum in medio civitatis stetit ibi a mane usque ad vespas, et tandem vituperiose de civitate ... expulsa fuisset: Erdélyi, Register p.118. Scit testis ... mulierem vero in mediastro ligatam et percussam (sc. virgis) et tandem de oppido turpiter expulsam (sc. esse), et ob hoc fratres fuerunt valde scandalisati: Ibid. p.176. Abindeque mediastrum vlgo pelenger in vico eiusdem porcionis capituli exponentis erectum, sub quo videlicet forum ebdomadale singulis diebus dominicis fieri consuetum fuisset asportari: 1519 MNy 1906 p.369. — [9]

mediatas vide medietas

mediate adv. inter duas res v. personas, sc. cedendo — közbeiktatva: **1** sensu locali v. temporali: interim — közben; **2** via mediationis, mediando (a gener.: ita, ut aliae res v. personae intercederent, contrarie voci 'immediate, directe' — közvetve; **b** iur. v.: inter partes ratione mediatoris — közvetítőn keresztül).

1 Deinde leguntur preces, ... sequitur oratio de feria vel vigilia, antiphona de quatuor temporibus. Sed inter istas orationes nona antiphona dicitur mediate: Ord.Str. p.491. **2 a** Episcopi tametsi immediatius praesunt

ipsis plebanis, praesunt nihilominus plebanorum plebibus, sed mediatius (sc. per plebanos): 1494 Sacra concil. p.268. Punctus divisionis fit dupliciter, scilicet mediate et immediate. Mediate, cum notulam, cui apponitur, ad distantiore sequentem figuram transferat computandam. ... Immediate, cum notulam ... ad propinquiore docet connumerandam: MONET. p.E,6. **b** Inter partes ... mediate nos (sc. comes Posoniensis) fecimus ordinare, ut quiquid ipsi mediatores inter ipsos ordinauerint, ratum ... habere ... teneantu (sic): c.1286 CD Arp. cont. I p.90. — [4]

mediatim adv. ex dimidia parte, in duas partes, sc. dividendo — félbe, fele-fele arányban.

Iuxta pomi dumum due mete (sc. sunt) in quibusque (sic) locis binis binis metis divisus mediatim: 1268/1431 CD patr. I p.39. — [1]

mediatio, -onis f. (mediacio) actus mediandi, intercessio — közbelépés: **1** de re (a sensu strictiore: casus intercedens rei gerendae, ex quo mora fit — közbejövő esemény; **b** sensu latiore: actus atque effectus intermedius — köztes helyzet, közvetítés); **2** de homine, iur.: actus mediandi inter partes ad concordiam adiuvandam — közvetítés, békéltetés.

1 a Praedictum opus ecclesiae Beati Michaelis archangeli ut absque intervallo et mediatione alicuius alterius operis per ... carpentarios iuxta pactum praemissum ... perficiatur: 1291 Zimmermann, Urkb. I p.180. **b** Virgo Beata comparatur aurore ... ratione mediationis, quia sicut aurora mediat inter diem et noctem, et ortum solis antecedit, sic Beata Virgo antecessit suo ortu ortum solis iusticie, id est Christi: PELB. TEM. Stell. p.90^v. **2** Per proborum hominum inter ipsos mediacionem et compositionem ad concordie et pacis ... unionem ... devenerunt (sc. partes): 1371 Zala oklt. II p.50. — [4]

mediative adv. iur.: se interponendo, via mediationis inter partes — közvetítőleg, békéltetőleg.

Iunctura: 'inter aliquos mediate laborare': Quod ... ambe partes cupientes ... differentiis ... finem imponere ... per nonnullorum dominorum baronum ... inter eas mediative laborantium (sic, intellige casum acc. pro gen.) ... concordassent: 1481 Teleki, Hunyadiak XII p.187. Quod ... partes mediante ... ordinatione ... nobilium virorum inter eos pro hac re mediative ... laborantium ad talem pacis ... devenissent unionem: 1486 CD Zichy XI p.453. — [2]

mediator, -oris m. **A** sensu strictiore: intercessor, interpres, qui homines de novis v. opinionibus alterius certiores facit se quasi interponens — közvetítő, képviselő: **1** de homine (a gener.: orator, relator, nuntius — követ, képviselő; **b** spec.: pacificator — békéltető [a inter reges, duces ad discordiam levandam, conciliator — tárgyaló; **β** iur.: inter partes ad compositionem adiuvandam — közvetítő fél a pereskedők között]; **c** eccl.: inter Deum et homines); **2** de rebus: medium — közvetítőcsatorna. — **B** sensu latiore: propagator, qui alicuius rei vice versatur, rem progredi adiuvat se quasi inter rem et homines ponens — terjesztő, propagátor.

A 1 a Qui ipsam maiestatem vestram ... de omnibus poterit informare. Michi nunc plura superinde loqui non satis visum est ipso eodem relatore et mediatore contentus: IOH. VITÉZ Epist. 33,4–5. Colligimus ... ex opera

et solitudine tua honoris fructus, iimmo et favoris te mediator (sc. apud sedem apostolicam): *Ibid.* 67,2. Ut huiusmodi tractatum (sc. *Norimbergae habitorem*) ... finem ... vestra sanctitas uberius intelligat, ... illum ipsum capitaneum meum, quo mediatore in dictis negotiis usus sum, ad vestre sanctitatis conspectum accedere volui: 1467 *Mátyás lev.* I p.189–190. **α** Dominus archiepiscopus, ... dum ... inter nos ... et dominum regem Stephanum ... essent ... guerre discordia ... suscitata, se mediatorem, iimmo qua scutum et murum interposuit: 1267/1270 *CD Croat.* V p.435. Licet ... visum nuper fuerit treugas pacis tractare cum eis (sc. *Turcis*), ... sed adverso ... mediatore hactenus perperam usi rem infectam retulimus. Is etenim mediator ... nostra pace sibi bellum timebat conficere: IOH. VITÉZ *Epist.* 51,5–6. Cum ... in hiis tractatibus (sc. *cum imperatore Friderico de repetendis corona et rege Ladislao*) ... ea solum opera intercesserit, que in componendis differentiis per mediatores adhiberi solet, in qua ... multa media exposita ... fuere: *Id. Or.* 3,11. Nichil impetu ... aggressus est dominus noster, iure, non vi, mediatoribusque, quam armis uti maluit: *Ibid.* 11,32. Si quando differentiam sive discordiam inter reges et regnum oriri contingeret, palatinus ex officio debet esse mediator et se interponere atque illos ... componere: *Art.* 1485. 6. Non fuit ... mentis nostre, ... quomodo nos contra continencias articularum ... oratores nostros pro arbitratoribus, sed tanquam bonos mediatores ... expedivimus: 1503 Iványi, *Nemzetk.jog* p.30. **β** Ex quibus (sc. *pensis auri*) quinquaginta ad fiscum regis deferantur, ... X autem arbitris et mediatoribus condonentur: *Decr. a.1010.* 14. Georgius ... impeciit Micoum ... de violento raptu filię suę, Micou vero dixit illam uxorem suam legitime ductam esse et habere nuntium (sic) mediatorem nomine Desc: *Reg. Var.* 262. Comes secundum compositionem proborum virorum inter eos mediatorum (sc. *viginti septem marcas eisdem persolvit*): 1255 *CD Arp. cont.* VII p.411. Inter partes ... mediate nos fecimus ordinare, ut quitquid ipsi mediatores inter ipsos ordinaverint, ratum ... habere ... teneantu (sic): *c.1286 Ibid.* I p.90. Cum Iohannes bibit al<do>masium cum prefate domine (sic ed.) in conspectu discretorum virorum, qui huius rei et cause concordationes et mediatones (sic) fuerunt: 1399 *CD patr.* VII p.430. **γ** Delinquentes sic persecutus est (sc. *Moses*), ... ut eos eciam domino parcente prosterneret, utrobique legatus fortis, utrobique ammirabilis mediator. Causam populi apud Deum precibus, causam Dei apud populum gladiis allegavit: *Stat.Zagr.* I,10 (p.18). Mediatores sunt quidam sacerdotes inter Deum et homines: dum precepta Dei populo deferunt predicando et vota populi Deo porrigunt supplicando: *Syn.* 1450. p.8. — *Spec., de Iesu Christo:* Sive cornua crucis brachia, in quibus manus ... dominicę extiterunt, ... sive brachia mediatoris extenta, quę omnia ad divinam vitam traxerunt peritura: *GER.* p.143. Verbum caro ... factum est ... et mediator (μεσίτης) Dei et hominum constituitur: *CERB. Ioann.* I (p.8). Cum nos mediatorem Dei et hominum Christum Iesum ... intendentes ... honorare monasterium ... construi fecerimus: 1259 *CD Arp. cont.* XI p.458. Auctor pacis nascebatur, qui est ... mediator inter Deum et homines pacificans per sanguinem crucis sue: *PELB. TEM. Pom. sanct. hiem.* XXVIII, G. **2** Dictamen epistolare ...

est litteralis mediator affectionum: IOH. LEM. p.27.

B Quam constitutionem ... ad promotores seu mediatores praedictarum coniurationum (sc. *inter personas ecclesiasticas*) ... extendi volumus: *Syn.* 1279. 19 (p.85). — [36]

[Marton] **mediatricius, -a, -um** *medius, intercedens* — *közben-ső, közbülső.*

Media vero, de quibus dicitur, non ita se agunt. Christi essentialia innuuntur hic media, mediatrix, quibus ultima perducuntur ad prima. Eadem vero, quibus haec fiunt, media super omnia, media inter nos et Deum facta: *GER.* p.79. — [1]

mediatrix, -icis *f. ea, quae mediat inter aliquos, intercessor, reconciliatrix* — *közbenjáró, kiengesztelő* (**a** gener.; **b** de *B. Virgine Maria*).

a Illic iniquitate rerum impediti, hic tua persona mediatrix ... comparati sumus: IOH. VITÉZ *Or.* 1,24. Semperque apud regiam maiestatem pro vobis et vestris rebus erimus ... mediatrices: 1490 *Acta Beatr.* p.170. **b** Dei mater est et omnium nostrum advocata ac mediatrix: *PELB. TEM. Stell.* p.17^r. Per quam (sc. *Mariam*) tanquam mediatrix omnes electi habent saluari: *PELB. TEM. Pom. sanct. aest.* XXXVIII, K. — [4]

mediatus, -a, -um **1** *part. perf. pass. verbi 'medio'; 2 qui post aliquam rem v. personam i.q. mediate, indirecte accedit alicui (rei)* — *közvetett, közbenső* (**a** de rebus: *indirectus, ex parte factus* — *közvetett, részbeni*; **b** de personis: *intercedens* — *közbenső*); **3** *mus.: per medium divisus* — *félhang.*

2 a Et alter vicinus seu commetaneus mediatus deberet interesse: 1373 *Sztáray okl.* I p.402–403. **b** Cuius ecclesiae ius patronatus ad nos dinoscitur pertinere post resignationem et recessum ... domini Stephani penultimi et mediati et ultimo domini Martini Egonis immediati rectoris, non per modicum tempus vacasset: 1490 *Dipl. Sáros* p.240. **3** In bisyllabis clavibus infimis, si cantus elevatur, semper prima in secundam variabitur sillabam. Cum autem deponitur, secundam in primam mutare necessum est, verbi gratia in D et C, cum earum bisdyapason, aliquando reductiva causabitur mutatio, sicuti in earum duplis mediatis, que sunt d la sol re aut c sol fa ut: *MONET.* p.B,5. — [6]

medicabilis, -e *qui medicari i.e. sanari v. curari potest, sanabilis* — *gyógyítható.*

Si Thurcas nulla medicabilis amplius arte / victus erit grate, prosperitate bona ... / ... / et vobis (sc. *proceribus*) magnus ... triumphus erit: *MART. THYRN. Ad procer.* III,697–700. — [1]

medicamen, -inis *n.* **A** *proprie:* **1** *medicamentum, remedium* — *orvosság, gyógyszer* (**a** *corporalis* — *testi*; **b** *spiritalis* — *lelki*); **2** *adiumentum decoris (praec. de fumis), tinctura* — *szépítőszer, festék.* — **B** *transl.:* *subsidium, auxilium* — *segítség, menekvés.*

A 1 a Item pro medicamine vlneratorum flor<enos> auri tres dedimus: 1440 *Fejérpataky, Szám.* p.498. Ad medicamina equi infirmi dedi I ortt<hones>: 1500 *MTT XXVI* p.29. **b** Postquam inde propitiationis Dei medicamine convaluit, iterum ... sensit imminere verbera: *Leg. Steph. maior* 15 (p.390). Currit eger spiritalis / causa medicaminis: *Dankó, Hymn.* p.233. — *Praec. de Eucharistia:* Datum vitae spiritali / manna verius legali ... morbi

levamen et medicamen: *Ibid.* p.355. 2 Dentque togas alii Tyrio medicamine tinctas, / Arsacis intextas, quas decoravit acus: VALENT. CYB. *Carm.* V,317.

B Fideli nostro ... dedimus in mandatis, ut ... inquisitione habita diligenter sciret causam, ... remediumque suum medicaminis apponeret, quo predicta contencio sopiretur: 1251/1545 CD *Arp. cont.* XI p.373. Cum igitur luce magis clareat beatitudini vestre, inimicus fidei catholice quid struat, ... de remedio cogitet opportuno, et ita cogitet, ut tam letifero vulnere ... tempestivum et validum adhibeatur medicamen: 1464 *Matth. epist. Rom.* p.30. — [10]

medicamentarius, -a, -um *salutaris, medicus* — *gyógyító*.

Qua fons illimis scatebris fumantibus auras / calfacit et morbis medicamentaria praebet / balnea: TAUR. *Staur.* V,346–348. — [1]

medicamentum, -i n. 1 *proprie: medicamen, remedium* — *orvosság, gyógyszer*; 2 *transl.: subsidium, auxiliium* — *segítség, menedék*.

1 Sicut corpus medicamenti in hac vita sustentatur, sic anima in futuro, piis elemosynis hic porretis (*sic*), alitur: 1342 *Mon. Str.* III p.468. Posteriores vero ... ex bile et coagulis medicamenta (*χολαίς καὶ πύρριαις ἰατρειόμενοι ... ἑαυτοῦς*), ... sibi conficiunt: IAN.PANN. *Plut. inim.* p.4. 2 Dum unicuique iuxta meritum manum porrexit munificam, ex hoc tepencium corda nectareis medicamenti infusa ad exercendum eximie fidelitatis opera forcius accendantur: s.1261/1417 CD *patr.* VIII p.85. Paupertatem commendas ut medicamentum, et eam fugis ut nocumentum: *Serm. dom.* I p.2. — [9]

medicatio, -onis f. *actus medendi* — *gyógyítás*.

Magister Anthonius ... pro expensis ... in medicatione ... Dominici et Michaelis ... consecutis eis viginti florenis centenarius ... dedisset et plenarie persolvendo assignasset: 1409 CD *Teleki* I p.350. — [1]

medicativum, -i n. *medicamen, remedium* — *orvosság, gyógyszer*.

Lilium doloris combustionum est medicativum: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XCIII, B. — [1]

medicina, -ae f. A *proprie: 1 ars medendi* — *gyógyászat, orvostudomány*; 2 *res medica, medicamen* — *gyógyszer, orvosság* (a *carnalis* — *testi*; b *spiritalis* — *lelki*; c *divina* — *isteni, csodás*); 3 *medicatio, sanatio* — *gyógyítás, enyhítés*. — B *transl.: subsidium, medela, remedium* — *segítség, gyógyszer valamire*.

A 1 *Reus solvat* vulnerato duodecim marcas argenti et expensas, quas pro suimet curatione expenderit medicine: 1251 *Ench.* p.158. Sicut ... medicina sanat carnem, sic verbum Dei sanat mentem; unde, sicut medicina carnis est triplex, scilicet purgativa, sanativa et conservativa: sic praecise verbum Dei, quod est medicina animae: *Serm. dom.* I p.8. Nisi suarum facultatum largis impensis medicine artis ... suffragium sibi subvenisset, unumquodque ... vitam ei dubiam effecisset: 1405 Békefi, *Pásztó* p.284. Nam ut ex medicina nihil debet sperari, nisi quod ad corporis utilitatem spectet, quoniam eius causa instituta est; sic a legibus nil oportet colligi, nisi quod reipublicae totius communis conducatur: *Tripart.* prol. 6(10). — *Nota: 'medicinae doctor'* — *orvos*: Misimus ... familiarem regie maiestatis ... erga egregium dominum Petrum medicine doctorem, quem ad nos venire facimus: 1493 *TT* 1895

p.758. Quod cum ad petitionem ... magistri Petri, medici et confectoris medicinarum ... in lecto egritudinis decumbentis ... socios et concanonicos nostros ... ad audiendum ordinationem sui testamenti destinassemus:

1315 *Mon. Str.* II p.715. 2 a Quotiens alicuius hominis

infirmas auribus suis intimata fuit, missam (*sic*) sibi pro medicina, quam tunc in presenti poterat habere, ... mandatum, ut sanus surgeret, transmisit, et ... statim sospitatem recepit: *Leg. Steph. maior* 13 (p.388–389). Quaedam ... nobilis puella, dum oculorum visu privata fuisset, et totam carnalis medicine spem amisisset, apud sepulchrum eiusdem ... egros oculos inaudito modo sanis commutavit: *Leg. Lad.* 9 (p.524). Item eodem die ad medicinas equo redario, quas dominus Iaroslauus in Pesth emerat, ... dedi XV den<arios> Ung<aricales>: 1500 *MTT* XXVI p.46.

b Ille itaque ad vicarium Beati Petri ... veniens, vulnera sui commissi detexit et postulata satisfactionis iniunctione medicinam anime expetiit: *Leg. Emer.* 7 (p.457). Elemosina ecclesiis collata medicina est anime: 1229 *Reg. Arp.* I p.180. Ut medicina spiritualis praecedat corporalem, ... ut postquam infirmis fuerit de spirituali salute provisum, ad corporalis medicinae remedium salubrius procedatur: *Syn.* 1279, 97 (p.147).

c *Beatus Ladislaus* multis egrotantibus ... divinam medicinam adhibuit / et sanitatem tribuit: *Dankó, Hymn.* p.182.

3 Ferro abcidenda sunt vulnera, que fomentorum non recipiunt medicinam: 1294 / 1519 *Mon. Str.* II p.362. — *Nota: 'medicinam facere alicui (rei)' i.q.: mederi* — *gyógyít*: Item fratres non praesumant facere medicinas hominibus saecularibus sine suorum licentia praelatorum: 1499 *Leges eccl.* III p.628.

B Tum, quae sola obiter superest medicina pericli / Marcellum, quamvis tunc te, Benace, domantem ... / Veronae edicunt postponere cuncta tuendae: IAN.PANN. *Paneg.* 2,1003–1007 (p.114). — [31]

medicinalis, -e 1 *sensu strictiore: qui ad medicinam i.e. artem medicam pertinet* — *orvosi*; 2 *sensu latiore: qui (arte medica) salutem fert v. medetur i.q. salutaris, vitalis* — *gyógyító, éltető*.

1 Ego magister Alexander doctor in phisica seu in arte medicinali liberali significo, quod etc.: 1437 *Mon. civ. Zagr.* II p.132. Hic diligenter vult salvari, qui medicinalibus antidotis (*τοῖς ἰατρικοῖς φαρμάκοις*) non resistit: *CERB. Max.* III,82. *Cypressus* est arbor medicinalis: PELB. TEM. *Stell.* p.26^f. — [5]

medicinaliter adv. *modo ad rem medicam pertinenti* — *orvosilag*.

Expedit idoneo dictatori vocabula et modos loquendi cuiusque scientiae praetemptasse, ut legistas legaliter, medicos medicinaliter, theologos theologice et similiter similes cum expedire viderit, alloquatur: IOH. LEM. p.6. — [1]

medico, -are (*medicor*) 1 *mederi, sanum facere, sanare, curare* — *orvosol, gyógyít* (a *cum acc.*; b *cum dat.*); 2 *part. perf., spec. de vino: mixtus, temperatus* — *vegyített, elegyített (bor)*.

1 Erat strictura hominum et equorum adeo maxima, ut multis oportuit genua ipsorum et pedes in civitate medicare: 1452 *Sz* 1910 p.560. Erat etiam medicus ... qui omnibus subveniebat, quoscumque medicabat tam fratres, quam seculares: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.171. b Est toto terrarum nullus in orbe, / qui plagis medicare meis, qui

damna levare, / Te queat excepto: IAN. PANN. *Pac. Ital.* 112–114 (p.217). 2 Cumque barbari occupatis castris in gaudium effusi medicatum merum avidè sumpsissent, ... reversus Annibal illos cepit et trucidavit: VALENT. CYB. *Laud.* 219. — [5]

mediculum, -i n. *medium, pars media* — közép, közép-ső rész.

Rex Bela dabat eis de principibus suis unum, qui eos conduceret, et expensas omnibus ... faceret exhiberi usque ad mediculum terre sue: ROGER. 2 (p.554). — [1]

1. medicus, -a, -um **A adi.:** 1 *proprie: ad artem medicam pertintens, medicinalis* — orvos; 2 *transl. de rebus: quae medetur, sanat i.q. salutaris* — gyógyító. — **B subst.:** 1 *m.: arti medicinae professus, homo huius scientiae expertus* — orvos (**a proprie;** **b transl., relig. de Christo et de sacerdotibus**); 2 *n.: medicamen* — gyógyszer.

A 1 Nichil enim copulacius dicitur, quam similitudo voluntatis bone: hec potens futura creditur sera iam afflictorum et quasi functa cursu fata evincere, medicasque artes acceptis vulneribus adhibere: IOH. VITÉZ *Or.* 7,12. Item doctori medico ad suum servitium in eodem recessu dedi VI flor<enos>, ut in registro ipsius stat: 1502 *MTT XXVI* p.186. 2 Kyrie, caro Christi, panis sancte et medice, per quod mundum redemisti, salvasti. Eleison: Dankó, *Hymn.* p.313.

B 1 a Filia Mathei ... dum infirmitate vexaretur, exoptans curam medicorum, pro necessariis expensis terram suam ... vendidit prefato Capitulo: 1255 *Mon. Str.* I p.431. Dum essem ... in tantum infirma, quod medicus, qui me medicabat, desperatus erat de vita mea: *Inqu. Marg.* p.262. Est vero cuilibet adeo molesta suorum malorum nudatio, ut interire multi maluerint, quam aliquid secretioris morbi medicis ostendere (δειζαί τι τῶν ἀπορήτων νοσημάτων ἰατροῖς): IAN. PANN. *Plut. negot.* p.31. Medici tamen et tonsoris adhuc volo meminere: *Id. Epist.* p.90. Nam bonum imperatorem veluti medicum debere non nisi inter extrema ferro curare (ὡσπερ ἰατρὸν ἐσχάτης δεῖσθαι τῆς δια τοῦ σιδήρου θεραπείας): *Id. Plut. dicta* p.75. Astronomos, medicos, mathematicos iurisque consultos dilexit, ... nullam artem contempsit unquam: BONF. *IV,7,88.* Dum ipse egritudine maxima preventus ... Bartholomeum pictorem tanquam medicum ad se duci fecisset: 1502 *TT* 1884 p.538. — *Nota: 'm. testiculorum':* Ibidem medicus testiculorum fl<orenum> 2: 1436 Fejérpataky, *Szám.* p.437. **b** Repente sanat cęlestis quem vult medicus: GER. p.92. Elemosina ecclesiis collata medicina est anime; si enim summus medicus dominus Ihesus sanguine proprio fundavit ecclesiam, non est mirum, si reges terre temporalium bonorum possessionibus locupletent eamdem: 1229 *Reg. Arp.* I p.180. — *Iunctura: 'm. animarum' i.q. sacerdos* — *a lelkek orvosa: a pap:* Quum videant ... ecclesiasticas personas, pastores, patres et medicos animarum suarum huiusmodi sententias ... damnabiliter non servare etc.: *Syn. 1279.* 73 (p.126). Statutum est in concilio et districte iniunctum medicis corporum, ut quum eos ad infirmos vocari contingerit, ipsos ante omnia moneant et inducant, quod medicos advocent animarum: *Ibid.* 97 (p.147). 2 Eodem die unus equus erat claudus et fabro dedi d<enarios> L. Iterum quot emat medicum pro equo in patica dedi d<enarios> XL: 1525 *DI* 26345. *fol.25'*. — [46]

2. medicus vide modicus

Mēdicus, -a, -um *Persicus* — méd, perzsa; 'pomum Medicum' i.q. *malum Persicum* — őszibarack.

Possidet impensis et medica poma superbis, / sic Cili-cum flores, Puniceumque crocum: MART. THYRN. *Ad procer.* III, 23–24. — [1]

medie adv. *mediocriter* — közepesen.

Est iterum plena (*sc. caritas*) in apostolis et martiribus, media in confessoribus et virginibus, sectilis in medie concertantibus, bicornis penitentibus: GER. p.67. — [1] *Vide etiam medietas.*

medietas, -atis f. (mediante *pro medietate, mediatas, medie, medietus*) 1 *pars altera unius rei in duas partes divisae, dimidium, pars dimidia* — fél, fele rész (**a gener.;** **b de bonis, proventibus, iuribusque** [**a gener.;** **β de terra;** **γ de aqua**]; **c exercitus, militiae;** **d pretii, pecuniae**); 2 *alicuius rei pars media v. punctum medium i.q. medium* — közepe, közép(ső része valaminek) (**a de loco;** **b de tempore**).

1 a Fructuum vero arborum ecclesia Beati M<artini> habeat medietatem, filia autem mea, dum vixerit, alterius partis habeat potestatem: 1146 *PRT* I p.599. Arma etenim seu insignia ... patris nostri et nostra, scutum et desuper galeam ac de summitate ipsius galee leonis anteriorem medietatem cum pedibus anterioribus ungula aurea rapaciam (*sic ed., recte:* rapacem) ac coronam auream in capite gestantem ... dedimus: s.1200/1571 *CD Croat.* II p.361. Inde egreditur meta ad paludem, ... cuius medietas inferior est Zulugagensiensis, superior vero pars pertinet ad castrenses de Oronos: 1268/1347 *Mon. Str.* I p.554. Medietatem apium nostrarum ... eidem pulsatori dedimus, aliam vero medietatem capellano Beate Marie relinquimus pro tempore constituto: 1273 *Ibid.* II p.27. A parte ... occidentali medietas silve et prati usque predictum rubum viminis cessissent filii Stephani: 1390 Bártfai, *Pest* p.103. Iohannes Galicus vendit domum simulcum uno medio celario, cuius alia medietas ... Gregorio ... pertinere dinoscitur: 1406/1433 *Zsigm. oklt.* II,4481. In cuius vallis profunda medietate signum metae de terra cumulassent: 1430 Bártfai, *Pest* p.160. Domina Katherina ... totam suam medietatem opidi Czirniewo nuncupati cum tota medietate ville Czirniewo et totam medietatem ville Rakowo ... vendidit: 1448 Wenzel, *Stibor* p.212. Medietatem unius sessionis iobagonalis in possessione nostra ... eidem Thomae dedimus: *Form. styli* II,124 (p.226). Laurentii corpus in alteram partem sepulcri se convertit et medietatem vacuum fratri reliquit: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XXIII, K. Cum ... cereus frangeretur: pars angelo, et altera medietas matrone remansit: *Id. Stell.* p.63^v. Frater Gregorius ... fecit transcribi ... quasdam literas donationis unius medietatis molendini: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.82. — *Iunctura: 'vera/(di)recta medietas' i. q. aequalis dimidia pars* — pontos fele, kellős közepe: In proprietatem eorum cessissent ville, ... item Temerken cum piscatura Tycie in recta medietate: 1256/1572 *CD Arp. cont.* VII p.429. Prima recta et medietatis (*sic*) eiusdem possessionis Paznad ... filiis Stephani ... cecidisset, secundam vero partem et medietatem ... filiis Andree tradidissent: 1310 *Mon. Str.* II p.633. Reperissent unum magnum lapidem in fine ville, quem pro meta sessionali inter partes reliquissent, cuius rectam et

equalem medietatem ... fratribus prescriptis dimisissent: 1391 *Doc. Val.* p.412. Antonius de Charna rectam medietatem totalis porcionis sue possessionarie ... vendidisset: 1415 *Dipl. Békés* p.41. Extunc omnium bonorum nostrorum mobilium et immobilium vera medietas super nobilem dominum Nicolaum de Stiborzies ... fratrem nostrum patrualem et ipsius pueros debet devolvi: 1431 Wenzel, *Stibor* p.193. Venerabilis Dominus de Aranyánd ... directas et aequales medietates totalium portionum suarum possessionariarum ... praefato Petro ... irrevocabiliter dedisset: *Form. styli* II,347 (p.341–342). — *Nota: vice iterata, divisione in duo facta:* Terra Sokorow cum 28 vineis ac vinitoribus dividitur in duo: medietas Sancto Iacobo, medietas Alexio puero: 1061 *Dipl. Hung. ant.* I p.154. Statui, ut quicumque contra hanc meam regalem institutionem ire temptaverit, soluat purissimi auri libras mille, medietatem regie camere, et medietatem ... monasterio: 1075/s.1217 *Mon. Str.* I p.60. Post discessum vero meum de his tribus prediis filio meo merrisa do duo scilicet Nadech et predium Sancti Michaelis et medietatem magni predii Sancti Georgii, aliam vero medietatem uxori mee dedi: 1166 *CD patr.* VII p.1. Deinde *meta* egredietur ad medium platee et in ipso medio platee vadit ad partem septemtrionalem, cuius platee medietas ad partem orientalem villam ecclesie predictae, alia autem medietas ad partem occidentalem villam comitis Ladislai separat: 1309 *Mon. Str.* II p.604. Si qui enim non restituerint, in homagio coloni convincantur eo facto, cuius medietatem comes se, reliquam vero medietatem pro illo, cuius fuit colonus, exigere teneatur: 1486 *DRH* III p.289. Quod si ratione et praetextu dictarum possessionum suarum ipsum T. et heredes suos dotem ... solvere opportuerit, de medietate solvendum, huiusmodi ipse T. et heredes sui respondere deberent: *Form. styli* III,90 (p.511). — *Nota: 'pro medietate' i.q. media parte — félig:* Si quis autem forte contrarium facere presumpserit, et venditor aurum vel argentum et emptor pecuniam amittat protinus ipso facto, quod aurum vel argentum, quae pecunia fisco nostro regio pro medietate et pro reliqua medietate accusanti, si quis accusator extiterit, applicetur: 1405 *DRH* II p.211. Palatinus nos ad castrum ... pro medietate recipere etmittere teneatur: 1458 *ÜMM* I/1 p.347. — *Ad medietatem' i.q. ex dimidia parte — félig:* Martirius Archiepiscopus primos in ... ecclesia lapides posuit et eam fere ad medietatem usque perduxit, sed ... consummare non potuit: 1193 *Mon. Str.* I p.142. **b a** Ultra silvam ad castrum ... dedi tributum salinarum, ... scilicet medietatem regie partis: 1075/1217 *Mon. Str.* I p.59. Inde episcopi, qui iam obierunt, neque ecclesie sue providerunt, sed tantum filios suos ditaverunt, placuit inde medietatem auferre et ecclesie reddere: *Syn.c.1100.* 13. In omnibus dictarum capellarum redditibus ... sacerdotes medietatem habeant: 1226 *Mon. Vesper.* I p.68. Item adiecit, quod medietatem iuris patronatus, quam ex successione paterna se habere dixit, ... eiusdem sororis sue filiis contulisset ... possidendam: 1258 *Mon. Str.* I p.452. Paulus filius Benedicti, ... quod de terra sua hereditaria ... sexaginta iugera terrarum arabilium et septem iugera sedes curiarum cum medietate memoris (*sic*), quod est supra easdem sedes curiarum, cuius medietas numero viginti quinque iugera continet, domino Favo abbati ... vendidisset, ... confessus est: 1261 *PRT*

II p.312. Promittimus eciam sub prefati iuris iurandi religione, nos medietate salium terrestrium et aquaticorum esse contentos, alia medietate ... patri nostro karissimo ... iure integro remanente: 1262 *Mon. Str.* I p.478. Lippoldus ... supplicavit, quod cum villa Perun ... absque mediante (*sic*) terre custodum silve eiusdem castri ... stare non possit, ... medietatem eiusdem terre ipsi ... ad predictam villam Perin conferre dignemur: 1264 *CD Arp. cont.* VIII p.89. Urkun banus ... medietatem (*sic*) omnium possessionum suorum ... propter unionem et mutue consanguineitatis dileccionem Dyonisio comiti ... reliquisset: 1280 *CD Croat.* VI p.373. Quod prenominati ... dimidietatem seu medietatem possessionis et castri Nadasth vocatorum, ... quam medietatem nomine sui iuris ... requirebant, ... tradiderunt: 1296 *CD Arp. cont.* X p.233. Domina relicta Adam de Gelyb ... tertiam partem terre ... cum dimidietate vinee sue et medietate pomeri sui simul cum universis edificiis domorum suarum dedisset ... domine filie sue ... perpetuo possidendam: 1296 *Ibid.* XII p.589. Prima recta et medietatis (*sic*) eiusdem possessionis Paznad, videlicet a parte orientali, ... filiis Stephani ... cecidisset, ... secundam vero partem et medietatem eiusdem possessionis Paznad, scilicet ab occidente, filiis Andree ... tradidissent: 1310 *Mon. Str.* II p.633. Quod in decima vini ... quartam partem, in decima frugum tertiam, et in aliis minutis decimis equalem medietatem percipiet amodo in antea sacerdos prescripte ecclesie Sancti Martini: 1326/1519 *Ibid.* III p.76. Filii Andree ... unam partem possessionis ... filiis Jakow ... statuissent perpetuo possidendam, alia medietate eiusdem a plaga meridionali adiacente ipsis filiis ... perhempnalter remanente: 1335 *Sztáray oklt.* I p.92. Residuum vero medietatem medietatis possessionis ... magister Ladislaus ... redimere ab eisdem cruciferis assumpsisset: 1342 *Mon. Str.* III p.478. Iohannes filius Aladari de Nyr ... medietatem predictae possessionis suae ... impignorrasset ... honorabili capitulo ecclesie Strigoniensis pro triginta quinque marcis: 1345 *TT* 1911 p.489. Exhibuerunt ... privilegium ... regis super nova donatione possessionum Zenthpetur, ... Vayrysou et medietate possessionis Vycarisaylyse nuncupatarum: 1391 *Ibid.* 1902 p.44. Quomodo ipse in dominium quarundam medietatum ... et habitarum ... ipsum titulo pignoris concernentium legitime vellet introire: 1455 *Teleki, Hunyadiak* X p.481. **β** Hic subscribuntur singulatim honores supradicto monasterio ab ipso rege donati ... in LX. vineis medietatem, cum vinitoribus suis, domus CCC. servorum et C. militum domus: 1091 *Ench.* p.102. Terram castri nomine Scilos cum prato et virgulto, cum medietate paludis nomine Fas violenter occupasset: 1221 *Reg. Var.* 361. Nos itaque iudicavimus inter partes, quod ... debent coram nobis inire duellum ... super medietate (*sic*) terrarum ... predictarum Bogizlaum et filium eius contingente: 1256 *TT* 1908 p.163. Et aliam medietatem circa terram eorundem iobagionum castri nostri ... et a tota generacione eorundem habueramus pro concambio: 1260 *Mon. Str.* I p.458. Quorum ... terrarum et vinee medietatem ... Iacobus dicebat precio sibi comparasse: 1263/1268 *CD Arp.* p.44. Talis ... intervenit compositio, ut medietatem terre ... dividerunt in duas partes et medietatem ... dederunt Saxonibus, aliam vero par-

tem ... ecclesie relinquerunt: 1274 *Reg. Arp.* II/2–3 p.96. Item medietatem totalem terre Geztenche, ... cuius quidem totalis terre medietas Pangracium et Martinum de Berch tangit et tangebat, *possidet: c.1285 CD Arp. cont.* X p.453. **γ** Dimidia pars aque et prati pertinet ad predictum monasterium, reliqua medietas ad ius abbatis: 1193 *Mon. Str.* I p.145. **Meta** venit ad dictam aquam Chulch, cuius medietas a parte orientali dictorum castrensiarum, a parte vero meridionali est Lothardi: 1264/1278 *Reg. Arp.* I p.430. In cuius terre longitudine medietas Danubii pertinet castro memorato, altera vero pars ... provenit eidem monasterio: 1268/1347 *Mon. Str.* I p.552. Cuius quidem fluvii Harnad medietas a parte orientali cedit predictis filiis Bedke et sociis eorundem, altera dimidietate a parte orientali Blasio ... remanente: 1281/1341 *CD Arp. cont.* XII p.344. Quod ... iuxta quoddam fluvium ... erexissent duas metas principales, cuius fluvii medietas ... pertineret ad terram ipsius Bede, alia autem medie (*sic*) ad terram Sarow predictam ecclesie Strigoniensis: 1339 *Mon. Str.* III p.343. In predicta valle Syalaza, cuius medietatis (*sic*) per longitudinem ... terre Dyenus remansisset: 1356 *PRT II* p.422. Item de alia possessione Kulezme (*sic*) vocata medietas ... sepefato Georgio pertineret: 1367 *Doc. Val.* p.213. Aqua transit ad fluvium Drave, ... cuius medietas a parte orientis sequestraret filiis Iohannis Treutel ad predictam possessionem Feyrtow, a parte vero occidentis memorato Iohanni bano ad possessionem Hothyas: 1400 *Zsigm. oklt.* II,38. **c** Tunc Zobolsu et socii sui totum exercitum in duas partes diviserunt, ... Zobolsu et Thosu ... cum medietate exercitus egressi sunt per crepidinem Thyscie: *P.MAG.* 21 (p.63). Ladislaus cum medietate exercitus in partibus Niir remansit, Geysa vero cum rege profectus est: *IOH. THURÓCZ* 354 (p.103). Pro una medietate armigeri, pro alia autem levis armaturae vulgo huszarones nuncupati esse debeant: *Decr.* 1492. 20. **d** Si alicuius servus servum alterius occiderit, senior homicide medietatem servi componat seniori interfecti: *Decr. c.1031.* 3. Si quis hospitum acola terram civium cohabitavit aut iuxta medietatem substantie civilium expeditionem faciat, aut VIII denarios solvat: *Decr. a.1104.* 35. Caetera medietus (*sic*) dicti argenti solvetur eidem domino Duci octo diebus antequam ipsae naves egrediantur portum Rivoalti: 1217 *CD Arp. cont.* VI p.382. Quia ... medietas tocius tributii capitulo ex antiqua progenitorum nostrorum largicione proveniebat: 1270/1288 *Mon. Str.* I p.575. Pro medietate dicte pecunie ... idem Thomas predictis ... satisfecisset: 1294/1345 *Dipl. Hont II* p.42. Residuum vero sexcentorum florenorum medietatem, videlicet trecentos florenos predictus magister Petrus ... persolvit plene et integre: 1355 *CD And.* VI p.324. *Commissio regis est, ut cives Cassovienses solam mediam tricesimam sive medietatem tricesime persolvent:* 1404 *Zsigm. oklt.* II,2948. Quandam unam stragulam suam muliebrem viridi coloris vendicioni exponere, cuius precii medietatem ecclesie Sancti Georgii martiris in dicta Kewczk fundate ... dare debere legasset: 1468 *DI* 45285. Sententiarum aliae sunt simplices, quae nec ad poenam, nec emendam capitii tendunt, sed medietatem duntaxat emende capitii, hoc est: centum florenos repraesentant: *Tripart.* II,67. Ita, ut medietas proventuum regiae maiestati cedat, et reliqua medietas illi, apud quem in аренда vel pignore fuit: *Decr.* 1514. 1(2). Similiter

medietatem pecuniarum, quas ex ... colonorum servitiis et agricultura per annum habere consueverunt, ... contribuant: *Constit.* 1522. 18. Hanc summam ... eidem Domine Regine ex medietate lucri cusionis monetarum nostrarum octo lothonum restituendam ... decernimus: 1526 *Brüsszeli oknt.* p.33. — *Nota: 'de medietate', i.q. media parte — felerészben:* Unde plebanus eorum, si eum prohibuerit, et nihilominus oppositum praemissorum fecerit, poenam triginta liberarum cerae ecclesiae nostrae de medietate, parochiae vero, ubi delinquit, de medietate solvendam incurrat: 1460 *Sacra concil.* p.205. **2 a** Et abhinc a capella Beate Virginis Marie procedit superius iuxta Scohani, et etiam medietate terre Mihali predictae revertitur in terram ipsorum emittiam cum sex metis: 1246 *CD Arp. cont.* VII p.210. *Terminus* transit lutum, que venit de Fuk, et usque ad medietatem luti illius conterminatur terre ville de Putul: 1250 *Reg. Arp.* I p.285. **Meta** ... pervenit ad duas arbores ilicum, in quarum medietate est arbor ulmes: 1291 *CD Arp. cont.* p.60. Item secunda vinea est ibidem Pauli fabri ... que pertinet ad Boyon, et in medietate (*sic*) earumdem est una meta de novo erecta: 1326/1400 *Mon. Str.* III p.96. — *Nota: 'per medietatem' — középen:* Terram Kesen ... a terris Domine Regine et ducatus per medietatem divisam et ab invicem segregatam ... magistro Stephano ... duximus conferendam: 1248 *Mon. Str.* I p.373. **b** E<odem> d<ie> magistro Iohanni Bombardario ad medietatem medietatis quartalis anni 5 *floreni dati sunt:* 1494–1495 *Engel, Gesch. Ung.* I p.66. — *Mus.:* In mediis notulis nulla consideratur quantitatis diversitas: nam ... omnis media brevis modulatur. ... Quod a quibusdam longa medietati inseritur huiusmodi dispositio a Gassiao negatur: *MONET.* p.B,16. — [208]

medietus vide vocem praecedentem

medimnum, -i *n. v. medimnus, -i m. mensura Graeca sex mediorum Romanorum — görög gabonamérték, körülbelül egy véka, azaz 52–53 liter.*

Ergo, inquit, et ob emendationem istam alterum vobis quinquies millies do medimnum (ὅμιν πεντακισχιλίους ἐπιδίδωμι μεδίμνους): *IAN. PANN. Plut. dicta* p.48. — [1]

medio, -are (midio) *inter duas res v. personas medium/medius esse, praec. part. imperf. abl. A proprie: 1 transit.: separare, disterninare, dividere — elválaszt, háttárol; 2 intrans.: interesse, inter duas res esse — középpütt helyezkedik el (a de loco; b de tempore). — B transl.: 1 de hominibus: intercedere, praec. inter partes litigantes — közvetít (főleg peres felek között), közbenjár (a gener.; b part. imperf. abl. cum abl.: alicuius intercessione — valaki közbenjárására); 2 de rebus: adiuvere; imprimis 'mediante aliqua re' v. plur. i.q. per aliquam rem, alicuius rei auxilio, usu quasi praepositionis, fere i.q. 'ope', 'vi', 'per' — valami által, segítségével (szinte elöljárószóként) (a gener.; b iuncturae); 3 iur. intrans.: causam agere, ius reddere — bíraskodik; 4 iur.: intervenire, impedire — közbejön, közbelép, akadályoz.*

A 1 Qui fluvius mediat terram claustrum et terram cruciferatus: *XV LtK* 1925 p.159. **2 a** De predicto termino sinistra pars est Sancte Marie Waciensis, dextera autem pars devenit in partem Sancti Benedicti, mediante via usque ad monticulum, in cuius vertice fovea facta est: 1075 */s.1217 Mon. Str.* I p.56–57. **Meta** mediantibus duodecim metis vicinatur terre Lodan: 1278 *Haz. oklt.* p.83. Pro-

pe eandem viam mediante latitudine dimidii iugeris sunt due metae: 1292 *CD Arp. cont.* X p.95. Possessio Iohannis filii Nicolai de Palach per dictum condam dominum Andream regem Laurentio de Frankavilla data et collata mediaret et adiaceret: [1290–1301], 1398 *Reg. Arp.* II/4 p.266. Arundines mediant inter Iwand et Thilay: 1413 *Zsigm. oklt.* IV,1108. Viaque una publica mediat, qua versus Wag fluvium transitur: 1511 *Komárom vm. okl.* p.121. — *Theol.*: Unitum autem est carni per medium intellectum Verbum Dei mediantem Dei puritati et carnis pinguedini (διὰ μέσου νοῦ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ μεσιτεύοντος Θεοῦ καθαρότητι καὶ σαρκὸς παχύτητι): *CERB. Ioann.* 6 (p.17). — *Mus.*: Quoties inter duas totales una pars propinqua atque propinque partis pausa mediaverit, tunc pensiculandum erit, si pausa praecedat notam: *MONET.* p.E,8. **b** Virgo Beata comparatur aurore in sua nativitate ratione mediationis, quia sicut aurora mediat inter diem et noctem, et ortum solis antecedit, sic Beata Virgo antecessit suo ortu ortum solis iusticie: *PELB. TEM. Stell* p.90^v. Si quattuor semibreves inter duo tempora mediaverint *etc.*: *MONET.* p.E,8. Praeterea nulla antiphona mediante dicitur collecta de vigilia Sancti Mathie: *Dankó, Hymn.* p.514.

B 1 a Iacobus archiepiscopus ... videns differentias, que erant cum domino summo pontifice, ... se obtulit zelo quodam ductus mediare: 1432 *Mon. Vesp.* III p.79. Mediavit in hac re Apostolice Sedis et sanctitatis vestre legatus: *IOH. VITÉZ Epist.* 69,7. Personaliter inter vos esse et mediare non valemus: 1455 *CD Zichy IX* p.497. Iste enim comes ... mediabat inter prefatum regem Aragonum et gubernatorem in certis rebus: *IVAN.* 31^d. — *Refl.*: Dictus Iohannes ... mediavit se et dixit: 1514 *Mon. rust.* p.86. **b** Rege Bela tertio ... gubernante Farcasio palatino comite mediante proloquutore vel executore negotii presentis existente ego Caba eidem regi inclinavi, ut *etc.*: *c.1177 PRT I* p.605. Nobis et barronibus nostris ac aliis quam pluribus mediantibus talis inter eos compositio extitit ordinata: 1270 *Mon. Str.* I p.572. Nicolaus ... responderet iudicans se, ut ... Stephanus ... praedictam possessionem ... reciperet iuxta regni consuetudinem, sed sua mediante (*sic*): 1337 *Bánffy oklt.* I p.94. Lodovicus ... duxit in uxorem Iohannam, ... ut mediante ipsa regnum Apulie possidet occupare: *IOH. O.M.* 163 (p.153). Neque casas pauperum, neque aulas ... regum nullo nuncio mediante adire formidas: *IOH. THURÓCZ* 529 (p.154). — *In formulis*: In causa, que inter ... filios Privarti et ... filios Chak vertebatur ... super portum Abad, ... mediantibus probis viris talis compositio intervenit, quod *etc.*: 1251/1395 *Reg. Arp.* I p.296. **2 a** Promittentes nos et domina Regina, consors nostra, consciencia nostra mediante, quod *etc.*: 1263 *Mon. Str.* I p.497. Cum villa Perun, ... absque mediante (*sic*) terre custodum silve ... existentis inter villam hospitem, ... et dictam villam Perin, stare non possit, ... medietatem eiusdem terre ipsi Lippoldo ad predictam villam Perin conferre dignaremur: 1264/1313 *CD Arp. cont.* VIII p.89. Ipsum castrum suis virtutibus mediantibus liberasset (*sc. comes*), exindeque tamquam de lacu mortis et miseriae exivissemus: 1268 /s.XVIII. *Reg. Arp.* II/1 p.42. De captivitate exponendo omnia, que habuit, venditioni se redemit non ... alicuius iuvamine mediante: 1277 *Reg. Arp.* II/2–3 p.194. Filii et famuli vestri, domini A. Regis Hungarie sollicita devotio-

ne et devota sollicitudine mediante non post multa rerum molimina removenda sperantur: 1279 *Mon. Str.* II p.424. Mediante ... archiepiscopi ... sollicitudine et exactissima diligencia ... ventum esset ad pacis et concordie unionem: 1291/XVIII *CD Arp. cont.* X p.28. Annuentes magistris, ... ut ipsos cum nullo iudicamus ... iuxta preceptum eiusdem domini nostri regis mediante, et super premissis assecuramus eosdem fide nostra mediante: 1322 *CD Zichy I* p.216. Mediante ipsa lite ipsam priorem divisionem reponere coarctarentur iudiciaria in figura: 1335 *Sztáray oklt.* I p.84.

Cum Valentinus pecuniam propriam non habuisset, mediante qua redemisset dimidietatem possessionis, Iohannem ... ad dandam pecuniam sibi dari postulasset: 1337 *CD And.* III p.355. Humanitate eorum mediante: 1388 *Zsigm. oklt.* I,710. Pro maxima corda seu ligatura, qua mediante ad structuram ... monasterii lapides extendi seu sursum erigi consueverunt: 1406 *Ibid.* II,4883. Moneatis plebes vestras, ut integraliter eas (*sc. decimas*) solvant nobis et illis, quibus debentur iuris deffinitione vel consuetudine mediante: *Syn.* 1450. 17 (p.15). Nisi ipse exponens se fuga mediante evadere valuisset, ipsum nece miserabili interimere voluisset: *Form. styli* II,51 (p.183–184). Conventui de Ujlak serio significaveramus, ne Benedictum Fejes ... in religionem vestram acceptarent, ... quia nos requisivit per magnificum Dominum Josam, christiana fide mediante: *PETR. VÁRAD* p.119. — *Nota cum gen. v. sine constructione numeri*: Sorores Sancte Clare ... possessiones mediante vigorosorum litteralium instrumentorum usque nunc pacifice ... possedissent: 1367 *CD Zichy III* p.326. Ipse dominus imperator ... contra inscriptionem nobis per dictum primogenitum regis Polonie mediante suis litteris (*sic*) factam ... nobiles invasit: 1477 *Mátyás lev.* I p.364. Expositum nobis est, ... qualiter ... dominus Iohannes ... domum suam ... mediante certis literis capituli ecclesie Strigoniensis fassionalibus ... *fidelibus suis* contulisset: 1505 *Császár, Acad. Istr.* p.129. **b** 'M. litteris': Fidelibus nostris ... mediantibus nostris litteris dedimus firmiter in mandatis, ut *etc.*: 1284 *Dipl. Hont* p.25. Quam possessionem mediantibus litteris privilegialibus incliti Bele regis pacifice tenuit (*sc. comes Aba*): 1297 *Apponyi okl.* p.35. Exhibuerunt nobis duas litteras, unam ... nostro moderno sigillo consignatam, qua mediante serenitas nostra eis ... possessiones ... in ewm contulisse dinoscitur: 1422 *Csáky oklt.* p.320–321. *Dietam Albaregalensem* idem dominus rex cum celebrare voluerit, ... litteris suis mediantibus ipsis regnicolis promulgare teneatur: 1453 *DRH II* p.376. — 'Patrocinio m.': Prefatum adiudicationem ... et omnia alia in eisdem literis contenta ... perpetuo valituras ... scripti sui patrocinio mediante ... roborasset: 1492 *Domanovszky, Szep.* p.227. Predictas litteras nostras graciosas ... confirmamus presentis scripti nostri patrocinio mediante: 1523 *MTT VI* p.31. — 'Auctoritate m.': Eadem etiam apostolica auctoritate mediante decrevimus, ut *etc.*: *s.1015/1329 Szentpétery, Pécs* p.23. Canonicatum ... contulimus ... ordinaria nostra auctoritate nostra mediante: *Form. styli* II,293 (p.319). — 'Iure m.': Ex parte quorum iudicium et iusticiam habere vellent iure mediante: 1417 *TT* 1909 p.16. Quas (*sc. possessiones*) regalis ... maiestates iure mediante vigore huiusmodi recaptivationis sibi approbriare non possent, ...

in aestimatione talium possessionum ... convincantur: 1439 DRH II p.293. — *Iustitia m.*: Auditis autem hincinde propositis scriptor finem huius negotii non imponit; lector si valeat, causam terminet iustitia mediante: ROGER. 12 (p.559). Donationes *Belae et Stephani regis* nullatenus revocamus, cum iidem mediante iustitia felici successu et prospero regnum Hungariae gubernaverint: 1291 Zimmermann, *Urkb.* I p.173. Auctoritate nostra praesentibus ipsis in hac parte concessa et iustitia mediante: *Form. styli* II,36 (p.173). Protestamur autem, quod nos ... solum nostra, vel potius ecclesiae nostrae bona per eum male ablata recuperare, iustitia mediante, quaerimus: PETR. VÁRAD p.261. — *Potentia m.*: Chepanus ... et Laurencius ... mediante potencia vel pocius impressione nobilis viri Ihoannis (*sic*) ... usque ad metum mortis ... compulsi fuerunt et coacti: 1289 *Haz. oklt.* p.114. Praenominatam dominam ... verbis vituperiosis ... dehonestari fecisset potentia mediante in praeiudicium et dampnum ... valde magnum: 1518 Szabó, *Ogy.* p.142. — *Testimonio m.*: Dicebat per arbitrium proborum virorum taliter eisdem nostro testimonio mediato (*sic*) concordasse, quod *etc.*: 1292/1382 *CD patr.* VIII p.318. Omnia ... promittimus ... ratificare ... testimonio presencium mediante: 1389 *Dipl. Ragusa* p.114. Etatis decem annorum vel iuxta hoc idem puer nobis apparebat presentium testimonio mediante: 1459 Sz 1921 p.232. — *Tenore m.*: Dominus archiepiscopus praedictas constitutiones et regulares observantias religionis eorum ratificavit, approbavit et confirmavit tenore sui privilegii mediante: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.53. — *Instrumentis m.*: Terra eorum ab olim unicuique equa divisione mediante esset separata et distincta instrumentis capituli Vesprimiensis et aliis mediantibus: 1285 *CD Arp. cont.* X p.421. Magister Stephanus ipsam possessionem ... legitimis, validis et efficacibus instrumentibus (*sic*) mediantibus ... sibi pro meritoriis serviciis suis collatam asserit et donatam: 1300 *Ibid.* p.389. — *Fide m.*: Ut ubicunque fide nostra mediante, quemadmodum secundum regni consuetudinem in terris et metis litigiosis iuramenta fieri solent, metas erigeremus: 1272 *Mon. Str.* I p.599. Spondentes atque promittentes omnia praemissa ... pure et sincere, bona fide et inviolabili mediante firmiter observare: 1403 *Gratia Sig.* 15. — *Privilegio m.*: Lodovicus rex fidelibus civibus suis de Leuche huiusmodi gratie prerogativam ... mediante suo privilegio fecisset: 1364/1437 Domanovszky, *Szep.* p.198. — *Nota: 'tali obligatione/condicione sim. m., copulative*: Andreas possessionem ... reliquisset eidem Mikou ... perpetuo possidere tali obligatione mediante, quod *etc.*: 1254 *Mon. Str.* I p.416. Dominus Bela rex ... se terram duorum aratorum mensurando ... sub certis metis fecisset assignari, tali condicione mediante, quod si *etc.*: 1266/1352 *Reg. Arp.* I p.455. Tali tamen expressione mediante, quod *etc.*: 1342 *DRH* II p.110. Tandem partes inter ipsas ... consurrexissent, quorum compositionibus midiantibus (*sic*) talem ... fecissent limitationem: 1466 *Dipl. Békés* p.74. 3 *Partes* super causa ... mediantibus probis arbitratoribus, taliter concordassent, quod *etc.*: 1270/1365 *Mon. Str.* I p.580. Sic inter se ... fuissent altercati (*sc. partes*), ad ultimum mediantibus probis viris ... in talem concordie devenissent unionem: 1326 *Ibid.* III p.81. Quod unus eorum inceptit, id alter eorum prosequi valeat mediare et finire in omnibus

et singulis suis causis, litibus et quaestionibus: *Form. styli* II,63 (p.191). 4 *Dusnuc* propositus, ... quod terram, ... que nullo mediante ipsum continebat, ... Deodato canonico vendidisset: 1225 *CD Arp. cont.* XI p.190. Farkasius dimidietatem terre sue ... confessus est se vendidisse Varou, ... nullius contradiccione mediante: 1273 *Ibid.* IX p.42. — [335]

mediocris, -e (mediocrix, mediocrum pro mediocre)

A modicus, medius, medium locum tenens — közbülső, közepes: 1 *pertinens ad magnitudinem* (a de animantibus; b de rebus; c spec. [a de sigillo regis, quod auctoritatem maiorem habet officio locoque conservationis respecto — a király pecsétjéről: közép(pecsét); β tempore usus sigilli (maioris) regis respecto — a használat ideje szerint a közepső pecsét; γ de sigillo aliorum officiorum respiciens auctoritatem, tempus usus v. magnitudinem — más 'hivatalok' pecsétjéről: középpecsét]); 2 *pertinet ad dignitatem et auctoritatem* (a de hominibus v. eorum condicionibus; b de rebus); 3 *pertinet ad pretium v. praestantiam* (a de animantibus; b de rebus). — **B medius** — közepső.

A I a Fuit ... dux Zulta ... statura mediocri: P.MAG. 53 (p.106). Item quaeratur, cuius staturae sunt, magni vel parvi vel mediocrix (*sic*), et quis dictorum ... est senior: 1309 Zimmermann, *Urkb.* I p.276. **b** Famulo meo antiquo lego unum trinarium vini mediocrum (*sic*): 1404 *Zsigm. oklt.* II,3468. Quando cibus nimis minoratur, naturam debilitat, ... cibus vero mediocris est laudabilis: ANDR. PANN. p.34. Item crystallorum, adamantis, smaragdorumque copia non mediocris ac lapillorum: BONF. I,1,27. Fiat una exigua fenestra ... ad quantitatem et magnitudinem dumtaxat trium vitrorum fenestre mediocrii et consuetorum communiter: 1517 *PRT* III p.672. **c α** *Proximus noster* exhibuit nobis quoddam privilegium nostrum sigillo nostro mediocri, quod *etc.*: 1335 *CD And.* III p.207. Nos literas vestre maiestatis inquisitorias mediocri sigillo vestro consignatas ... recepimus: 1416 *CD Károlyi* II p.30. Quaedam littere ... domini Wladislai ... sub sigillo mediocri patenter emanate ... per ... procuratorem ... coram nobis fuissent exhibite: 1505 *Podmaniczky oklt.* I p.469. **β** Secunda vero ipsarum domini Karuli regis ... mediocri duplici suo sigillo vallata seriem et continenciam litterarum dicti conventus ... confectarum verbaliter transcriptive et confirmative in se habens declarabat *pars adversa*, quod *etc.*: 1422 *CD patr.* III p.328. **γ** Nos ... nostras litteras privilegiales praesentibus inseri fecimus, nostroque sigillo novo et mediocri renovando roborari ad cautelam: 1293 *CD Arp. cont.* X p.128. 2 **a** Denique in aecclesia mediocres non ita in benedictione redduntur potentes, ut divini perfectores et illi, qui post hiromistas vestigia formant: GER. p.2. Idem venerabilis pater plurimis se non mediocris status et fortune hominum, scilicet potentissimorum principum persecutionibus ... exponendo: 1291 *Mon. Str.* II p.308. — *Spec. de statu nobilium: nobilis communis, qui a baronibus non nobilitate, sed opibus et dignitate differt* — köznemes: Hic erat, sub cuius fiducia nobiles Hungariae respirabant, hic erat, sub cuius fiducia maiores et mediocres humiles se reddebant: ROGER. 30 (p.572). Commissum est, quod in quolibet comitatu universitas nobilium ... certum ex eis eligere debeant de mediocri statu nobilium, non ex potentioribus: 1435 *DRH* II p.280. **b** Denique eminentia dum

sunt dicenda, granditer proferenda, parva autem subtiliter, et mediocria temperate: GER. p.34. Hominem nequam mediocri cuiusdam delicto obnoxium (ἐξημαρτηκότα τι τῶν μετριῶν) Pelopida deprecante non dimisit, amica rogante dimisit: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.62. — *Spec. de figuris*: Figurarum tria sunt genera; ut pote gravis, mediocris et attenuata. Gravis, quae constat ex verborum magna et honesta constructione; mediocris, quae constat ex humiliore, non tamen infima et vulgatissima verborum dignitate etc.: IOH. LEM. p.11–12. **3 a** Quando vero consiliis inest utilitas, iam a stultis et arrogantibus ac mediocribus, ut michi videtur, non valent componi viris, sed a maioribus et melioribus, sapiencioribusque et honestissimis senioribus exprimi debent et poliri: *Inst. mor.* 7. Quartum equum omnium ipsorum equorum exercituum non electum, sed mediocre debent dare comiti: 1265/1270 Sz 1909 p.879. **b** In parochia Stigranensi (*sic*) ... X villas concessi, ... quarum meliores ... sunt hec: ... Mediocres sunt: ... inferiores sunt etc.: 1156 *Mon. Str.* I p.107. Plerique familiares mei ... me adhortati sunt non mediocre gratiam abs te inire posse, si tuam dignitatem ... facerem certiore: GEORG. POLY. *Epist.* 1.

Neque enim vulgaris et mediocris negotii tibi cura habenda est: regni ... Hungariae res agitur: IOH. VITÉZ *Or.* 1,65. Haec amica est humanae virtutis exercitatio et non mediocris honoris et gloriae argumentum: PETR. VÁRAD p.153. Mediocre nihil sperabat et omni / plenus nequitia lucricus cupidine flagrans: TAUR. *Staur.* I,358–359.

B Quomodo iidem cives ... silvas ipsorum Nicolai et Bartholomei ... intra veras metas ... castrorum ipsorum ... in comitatu Zolnok mediocri existentis habitas ... incensanter dissecant: 1476 Wenzel, *Bány.* p.403. — [57]

mediocritas, -atis f. **1** moderatio, modestia, temperantia — mértékletesség, mérséklet; **2** de natura indolis: exiguitas — jelentéktelenség, csekélység, közepszerűség.

1 Transeundum est ad formae ponderositatis partes, ... utpote ornatus mediocritatem, stili proprietatem, sententiarum conformitatem, clausularum numerositatem et earundem situatitatem: IOH. LEM. p.11. **2** Verum nostri (*sic*) mediocritas diutius postulata ideo distulit olim adori, ne tantorum Sacramentorum indagine potius deprimeretur, quam elevaretur: GER. p.38. Rogans ... orare pro mediocritate mea (εὐχεσθαι ὑπὲρ τῆς ἡμῶν μετριότητος), quae omni spiritali deserta est utilitate: CERB. *Max.* praef. p.9. Veni, ... ut tuam celsitudinem, optime rex, prosequeris honore, ... tali saltem, quali te prosequi mei ingenii mediocritas poterit: PETR. RANS. *Epit. Ind.* I,7. Nam, licet quantum mediocritate valui, summum ... studium adhibuerim: *Tripart. epil.* p.436. — [11]

mediocriter adv. **1** de modo: parum, aliquantulum; in forma negationis: magnopere — kevésbé, csekély mértékben; tagadott formában: — nagymértékben; **2** modice — közepesen, közepszerűen.

1 Qui brevi temporis intervallo in ipsis artibus non mediocriter profecerunt: *Leg. Gerh. maior* 10 (p.494). Quia iidem non mediocriter communi utilitati regni nostri conferre cernebantur: 1471 *DRH* III p.202. **2** Quod legationem meam ex te quaerit rex, mediocriter laetor: IAN. PANN. *Epist.* p.98. At aliorum suadela benivolentia indiget auditorum, cum qua, etiamsi mediocriter dicat (καὶ μετριῶς ῥηθῆ), laudem affert et gratiam vindicat, sine ea

vero, quamvis excellat elegantia dicendi, obtundit audientes: IAN. PANN. *Ps. Dem.* p.615. — [11]

mediocrix vide mediocris

mediquadragesima, mediquadragesima vide medius et quadragesimus

meditabundus, -a, -um qui meditatatur, cogitans — gondolkodó, elmélkedő.

Recepta ... oratione Karolus subicit, et meditabundus relationem distulit: IOH. THURÓCZ 659 (p.193). — [1]

meditamem, -inis n. cogitatio, ratio — meggondolás, megfontolás.

Nos regiae perspicacitatis sedula meditamine perpendentes: 1405 *Bánffy okl.* I p.482. — [2]

meditatio, -onis f. **1** cogitatio, actus meditandi, reputatio, deliberatio — gondolkodás, mérlegelés, megfontolás; **2** relig.: contemplatio, recordatio — szemlélődés, elmélkedés; **3** propositum, voluntas, consilium — terv, szándék.

1 Cumque nos intra nostre meditationis archana predicta revolvendo, propositionem ipsius ... ponderassemus etc.: 1398 Wenzel, *Stibor* p.104. Linguae continentiam ... sedatam ... habere nemo potest, nisi etiam pessimus affectus ... per assuetudinem et meditationem et industriam (ἀσκήσει καὶ μελέτῃ καὶ φιλοπονίᾳ) ... praevenerit: IAN. PANN. *Plut. inim.* p.15. — *In formulis*: Quod nos regie perspicacitatis sedula meditatione perpendentes regio congruere honori et convenire ratione etc.: 1420/1446 Balázsy, *Heves* p.204. Animo revolventes et assidua meditatione pensantes fidelitatem et servitia gratissima pefatorum fidelium nostrorum etc.: 1498 Borsa, *Somo*gy p.57. — *Cum gen.*: Multa indigemus in eis vacatione, ut diuturna horum meditatione et exercitatione (τῆς χρόνιᾳ τούτων μελέτῃ καὶ ἀδολοσχίᾳ) habitum immutabilem cogitationum faciamus: CERB. *Max.* III,69. **2** *Zacharias et Elisabeth* gaudentes tam in prosperis, quam etiam in adversis cum summa meditatione diem expectantes mortis: GER. p.7. Simplex recordatio vel meditatio passionis Christi plus valet, quam si quis per annum ieiunaret in pane et aqua: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* LXVII,E. Iccirco meditationes accipi possunt hoc modo: cogitetur Deus quid est in se etc.: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.e,II^r. **3** Quoniam unaqueque gens propriis titur legibus, idcirco nos quoque ... decretali meditatione nostre statuimus genti, quemadmodum honestam et inoffensam ducerent vitam: *Decr. c. 1010.* p.141. Ut tu quoque ... ad ... bellicas meditationes accendaris: 1520 *Turul* 1937 p.44. — [30]

mediterraneus, -a, -um qui in medio terrarum se locat — a szárazföld belsejében lévő (a gener.; b spec.: de mari, quod inter Europam et Africam medium est).

a Item in mediterraneis Alani, Sargatii, Hamaxobii, qui et Essedones a curribus, cum erratiles domos habeant, vocati sunt. ... Omnes hi montibus undique circumsepti: BONF. I,1,20. **b** *Magi* per aliam viam reversi sunt in regionem suam. Sed per Mare Mediterraneum, ubi postea Herodes combussit naves Tharsis: *Serm. dom.* I p.200. — [3]

mediterraneus, -a, -um qui in medio terrarum se locat — a szárazföld belsejében lévő (a gener.; b spec.: de mari, quod inter Europam et Africam medium est).

a Item in mediterraneis Alani, Sargatii, Hamaxobii, qui et Essedones a curribus, cum erratiles domos habeant, vocati sunt. ... Omnes hi montibus undique circumsepti: BONF. I,1,20. **b** *Magi* per aliam viam reversi sunt in regionem suam. Sed per Mare Mediterraneum, ubi postea Herodes combussit naves Tharsis: *Serm. dom.* I p.200. — [3]

mediterraneus, -a, -um qui in medio terrarum se locat — a szárazföld belsejében lévő (a gener.; b spec.: de mari, quod inter Europam et Africam medium est).

a Item in mediterraneis Alani, Sargatii, Hamaxobii, qui et Essedones a curribus, cum erratiles domos habeant, vocati sunt. ... Omnes hi montibus undique circumsepti: BONF. I,1,20. **b** *Magi* per aliam viam reversi sunt in regionem suam. Sed per Mare Mediterraneum, ubi postea Herodes combussit naves Tharsis: *Serm. dom.* I p.200. — [3]

mediterraneus, -a, -um qui in medio terrarum se locat — a szárazföld belsejében lévő (a gener.; b spec.: de mari, quod inter Europam et Africam medium est).

a Item in mediterraneis Alani, Sargatii, Hamaxobii, qui et Essedones a curribus, cum erratiles domos habeant, vocati sunt. ... Omnes hi montibus undique circumsepti: BONF. I,1,20. **b** *Magi* per aliam viam reversi sunt in regionem suam. Sed per Mare Mediterraneum, ubi postea Herodes combussit naves Tharsis: *Serm. dom.* I p.200. — [3]

a Item in mediterraneis Alani, Sargatii, Hamaxobii, qui et Essedones a curribus, cum erratiles domos habeant, vocati sunt. ... Omnes hi montibus undique circumsepti: BONF. I,1,20. **b** *Magi* per aliam viam reversi sunt in regionem suam. Sed per Mare Mediterraneum, ubi postea Herodes combussit naves Tharsis: *Serm. dom.* I p.200. — [3]

meditor, -ari aliquid ponderare, v. de aliqua re attente cogitare — mérlegel valamit, elmélkedik valamiről: **1** considerare, ponderare, deliberare — meggondol, mérlegel, megfontol; **2** relig.: contemplari — elmélkedik; **3** moliri, in animo agitare, velle — tervez, szándékozik, akar; **4** curam habere — gondoskodik; **5** pangere,

(versus) facere — költeményt szerez.

1 *Stephanus* in omnibus mandatis Dei fidelis dispensator existens apud se cepit meditari, ut si populum iam pridem baptismatis consecratione renatum absque disciplina dimitteret, facile post errorem vanitatis suae iterum converteretur: *Leg. Steph. minor 2* (p.395). Adolescens e rhetoris Anaximenis disciplina cum orationem meditatam praeparato in eum recitasset (Νεανίσκου λόγον ἔσκεμμένον ἐκ παρασκευῆς εἰπόντος), discendi gratia quippiam requisivit: IAN.PANN. *Plut. dicta* p.47. 2 Haec quidem omnia admittere potes in optimis Pauli dictis, si vis meditari libros, quos ad Ephesios ... scripsit: GER. p.67. Qui legem Domini transgressus est, eam iam in corde apprehendat meditando, ore predicando et opere adimplendo: XV^{ex}. *Komárom vm. okl.* p.141. — *Cum 'in' (abl.):* Populus ... verbum Dei ferventi spiritu audiebat, meditando in lege Domini die ac nocte: *Leg. Gerh. maior 9* (p.494). — *Nota usum pass. verbi deponentis:* Non enim a mundanis meditari possunt insignia perfectorum, nec illorum fortia sequi, quamlibet omnes fideles luceant in domo Dei: GER. p.91. 3 Nil enim meditur impiissimus spiritus, nisi ut nos a sanctissimo separet Spiritu ... et Christi doctrinam extinguat in pectore Christianorum: GER. p.147. Sycophantae quidem rimantur, si quis aut meditatus est aut egit malum (εἴ τις ἢ βεβούλευται κακὸν ἢ πεποίηκεν): IAN.PANN. *Plut. negot.* p.44. 4 Cogitare de liberis, quorum finis incertus est, et uxoribus supervacaneę meditari ad posterum, summa dementia est: GER. p.69. *Fideles nostri* de ipsorum ... animarum salute peccatorumque remissione salubriter meditates etc.: 1414 Wenzel, *Stibor* p.160. 5 Pierios tacito meditabar pectore rhythmos: IAN.PANN. *Paneg.* 2,3 (p.62). — [30]

meditulum vide vocem sequentem

meditullium, -i n. (meditulum) *medium* — közép(ső rész).

Cum de maritimis ad meditullium regni pervenissemus, idem Radun cum filiis suis ... multiplicia servitia ... exhibere non cesserint: 1250 *CD Hung.* IV/2 p.60. Greges boum et ovium tantum usque limites regni depelli, exteri tamen eos vel ibi, vel etiam in meditullio regni emere possint: *Decr.* 1523. 58. — [5]

medius, -a, -um I adi.: A proprie: de localitate et magnitudine: 1 de puncto v. articulo temporis: qui alicuius rei v. eventus centro situs est — középső, középén elhelyezkedő (a de loco [α gener.; β sensu partitivo; γ spec. de litteris: 'litterae m. alphabeto intercisiae sim.' i.q. chyrographae — kirografált oklevél; δ 'media nox' transl.: pars septemtrionalis, Aquilo — észak]; b de tempore [α sensu partitivo; β 'medio tempore': interea — (e)közben; γ 'm. dies, m. hora diei': meridies — dél; δ 'm. nox': hora vicesima quarta — éjféli]); 2 de parte v. spatio: quae inter partes extremas alicuius rei in tres divisae sita est — középső, közbülső (rész); 3 qui alicuius rei in duas partes divisae partis alterius par est, dimidium — fele valaminek, fél- (a gener.; b cum 'pars'; c de mensuris, tributis monetisque). — B transl.: 1 transl. de munere v. functione: qui mediat, intercedens, cuius (rei) auxilio efficitur aliquid — közvetítő, közbenjáró, aminek a segítségével végbemegy valami (a gener.: qui mediat, intercedit — közvetítő, közbenjáró; b cum abl.: vi quasi praepositionis 'per' — valami segítségével, valami által); 2 de qualitate et

magnitudine: mediocris (magnitudine v. respectu alio), i.q. qui inter duas qualitates v. gradus qualitatis est, neuter — közepes (méret v. más tekintetében), középserű, semleges.

II subst. n.: A punctum centrale (alicuius rei) v. articulus centralis (alicuius eventus), centrum — közép(pont), közepé valaminek: 1 de loco (a gener.; b 'per medium'; c de plaga caeli: 'medium noctis' transl. i.q. Aquilo, Septemtrio — észak); 2 de tempore (a gener.; b 'm. Quadragesima': feria V ante Dominicam 'Laetare' — böjtközép, a Laetare-vasárnapot megelőző csütörtök); 3 de personis v. societate: cum gen. quasi i.q. 'numerus/sinus/circulus aliquorum' v. mere vi praepositionis ante vocem stantis: valakik soraiba(n/ből), keblébe(n/ből), körébe(n/ből) v. pusztán a szó elé tett praep. értelmében (a cum 'in' [abl.]; b cum 'de'). — B quod inter partes extremas situm est — közbülső rész: 1 de loco (a intervallum v. spatium inter duas terras v. vias — köz, közbeeső terület; b de parte centrali regni); 2 transl.: via media (inter opiniones oppositas) v. concordia — középút (két ellentétes vélemény között) v. egyezés (a gener.; b locut.: 'medium tenere': mediare, inter duas partes [litigantes] intercedere — két [peres] fél közt közvetít, közbenjár; c 'per m.' cum gen.: per aliquem, adiuvante, mediante v. intercedente aliquo — valaki által, segítségével, közbenjárásával); 3 transl. fere i.q. 'publicum/commune' v. 'mundus' — nyilvánosság, világ (a 'in medio': palam, publice — nyilvánosan, köztudomásúan; b de scripto, locut. 'in m. venire': nasci, componi — [mú] napvilágot lát; c praec. de litteris: 'in medium proferre/producere i.q. publice exhibere — nyilvánosan bemutat [főként oklevelet]; d locut.: 'de m. tollere sim.': de rebus i.q. delere, eradicare; de personis i.q. mori — [valamit] eltüntet, kiirt; [valaki] meghal); 4 iur.: 'nullo medio' i.q. immediate — közvetlenül; 5 de tempore (a alicuius eventus pars centralis — esemény középső szakasza, közepé; b 'absque medio': nulla mora interposita — késlekedés nélkül); 6 transl.: de argumentis (a gener. plur.: argumentum, ratio — érv[elésmód], megfontolás; b t.t. philos.: syllogismi terminus medius, qui extremis interest — a szillogizmus közép[ső] terminusa). — C dimidium, pars dimidia — fél (rész). — D auxilium alicuius v. subsidium pecuniarium, instrumentum — (pénzügyi v. ember) segítség, eszköz: 1 gener.; 2 praec. de pecuniis: 'in medium alicuius' fere i.q. alicui — valakinek, részére; 3 'medio aliquo/alicius': aliquo adiuvante v. (inter partes litigantes) mediante — valaki segítségével v. (peres feleknél) közvetítésével.

I A 1 a α Unde fit, ut carmen lingua Hungarica compositum rusticis et civibus mediis et extremis eodem tenore intelligatur: GAL. 17,12. β Per medios agros (sc. vadit meta) urbanorum Albensium: 1075/s.1217. *Mon. Str.* I p.56. Vulneratorum more leonum in media arma fremebundi ... ruentes in hostes suos ... prostraverunt: P. MAG. 55 (p.110). Rivulus Cumluspotoc ... transit per medium campum: 1212 *CD Arp. cont.* XI p.114. Debet saggitta mitti a medio cimiterio ad quatuor partes, videlicet orientem, meridiem, occidentem et aquilonem: 1232 *PRT VIII* p.281. Quippe puellari raptam de pectine carnem / alterius mediis fixit in inguinibus (sc. Prometheus): IAN.PANN. *Poem.* p.484. Maiores vestri ... / pergere tentassent furiosa mente libenter ... / per medias acies, rabi-daeque per ora Chimerae, / per strictos enses, Martia te-

la faces: MART. THYRN. *Ad procer.* II,75. γ *In formulis:* Quoddam privilegium vestrum incisum medio alphabeto super empicione porcionis Michaelis ... esset reservatum: 1281 *CD Arp. cont.* IX p.299. Presentes concessimus cum appositione pendentis sigilli nostri munimine roboratas alphabetumque per medium bipartitas: 1319 *CD Zichy I* p.165. Concessimus litteras nostras privilegiales pendenti sigillo nostro consignatas, medioque alphabeto intercasas: 1364 *Haz. oklt.* p.273. δ *Meta* a ponte tendit per vallem contra mediam noctem usque ad fossatum molen-dine: 1298 *CD Arp. cont.* V p.196. b α Suaves interdum lites media inter colloquia surrexere: IOH. THURÓCZ 3 (p.15). β Et una pars contra aliam medio tempore, donec terra et Regnum Hungarie concordat, monere litis questionem non debeat, neque possit: c.1286 *CD Arp. cont.* I p.90. Si medio tempore aliquis eorum ... ab hac luce decesserit etc.: *Decr.* 1500. 10. γ Cum ergo circa mediam horam diei sopori indulgeret, ... videbatur ... inimicis patrie loqui: *Leg. Steph. minor* 5 (p.397). δ Imo alter noster fidelis similiter ac nocte media ad nos pervenit: 1432 *TT* 1898 p.177. 2 Duabus ab eadem (*sc. pagina*) resectis per alphabetum partibus, mediam in camera Beati Petri fecimus reservari, duas vero extremas predictorum fratrum duabus commisimus partibus: 1231/1350 *CD patr.* VIII p.28. Is enim Zavus ... inter corpus Hungarie et regnum Bozne medius interfluit: 1464 *Matth. epist. Rom.* p.26. Tertius *digitus vocatur* medius a loco et situ, quia situatur in medio digitorum: *Szalkai A*,27. 3 α Si quis furore repletus evaginaverit gladium et tamen non leserit, pro sola evaginatione mediam homicidii compositionem absolvat: *Decr.* c.1031. 15. Quemadmodum luna ex magnitudine mense, quæ nunc bicornis, nunc sectilis, nunc media, nunc plena videtur, ad eadem denuo tendens, est itaque ecclesia (*sc. minoratur*): GER. p.67. Si rex aliquem vagum servum alicui donaverit, hic medium caput eius tondat: *Decr. a.* 1104. 41. Cum prope ad Pesth ad mediam dietam ante dominicam de passione Domini die Veneris pervenisset etc.: ROGER. 21 (p.565). Post hunc regnavit Stephanus annis XI, mensibus VIII. Quo quidem imperante Ladislaus dux sibi usurpat regnum et coronam anno medio: SIMON KÉZA 67 (p.183). Et quod nullus regnicolarum nostrorum mediam partem decimarum ... ipsis viris ecclesiasticis, sed talibus, quos pro ipsis mediis fructibus et prov<entibus colligendis ac> ministrandis ... eligemus, dare teneatur: 1397 *DRH II* p.172. Item in Chewe in itinere medio pro media vini den<arium> 1.: 1508 *M. Sion* 1863 p.223. — *Nota: ut attributum praedicativum:* In villa vero, ubi decem fuerint coloni, unus, et ubi quinque, medius iudex relaxetur: *Decr.* 1523. 25. — *Nota: 'medium perniz' i.q. species panni Veronensis — félperniz, veronai szövet:* Item obligabor Emerico Wasty de duabus tunicis de medio perniz: 1483 *Dl* 56161. b In eadem villa media pars terre est Sancti Ypoliti, media pars est castellensium: 1113 *Dipl. Hung. ant.* I p.393. Unus frater ... de templariis ... huiusmodi intulit verba, quod nos mediam partem dicte terre sibi traderemus: 1236 *PRT I* p.748. Concordavimus in hunc modum, ut ... media pars ipsius terre ... caderet in partem nostram, et media in partem monasterii: 1249 *Ibid.* II p.286. De integra vynea solvant quatuor denarios, de media vero vynea duos denarios, de quartali unum: 1295 *CD Arp. cont.* XII p.571. c Et decem parvi de-

narii medii seu parvi Viennenses vocati et duplicati, banales dicti, faciunt unum grossum: 1332–1337 *Rat. coll.* p.316. Porlac fideiussit pro Petro Visscher pro medio centenario cerae: c.1390 *Fejérpataky, Szám.* p.98. *Civitatibus Cassoviensis cives* mediam tricesimam sive medietatem tricesime (*sc. persolvant*): 1403 *Zsigm. oklt.* II,2948. Prout dominus rex prestitit iuramentum, quod nullo unquam tempore super regnicolas et iobagiones ... taxa unius floreni vel medii floreni ... indebite ... petantur vel imponantur: 1458 *DRH III* p.104.

B 1 a Denique sui (*sc. Christi*) mors preciosissima inter nos et mortem media facta est: GER. p.79. Mens transcendens visibilia, secundum naturam intelligit res per medium sensum (διὰ μέσης τῆς αἰσθήσεως): CERB. *Max.* II,15. Veluti te Iesus Dei hominisque medius huc evexit: BONF. IV,10,108. b Atyla quinque annis resedit, in quibus per orbem terre nunciis mediis cognitum fuit semper et advertebatur, quo rex Atyla exercitaretur: *Chron. F.M.O.* 2 (p.59). Nam dato, quod Nicolaus ipse cuidam in privato reus crediti aut vice debitoris teneatur, poterat ... alio pacto in eum ius dici, auctoritate sanctitatis vestre media: IOH. VITÉZ *Epist.* 71,9. Frater Paulus ... medio iuramento fassus est, quod sepefatus dominus abbas non comedit cum fratribus in refectorio: 1508 *PRT III* p.621. 2 Igitur in perfectissimis ecclesia sol est, in mediis luna, in ultimis stellae: GER. p.73. Philosophi autem affirmant omnia, quæcunque in corpore vel circa corpus exhibentur, media esse, nimirum cum bonis et malis indiscrete contingunt, ut corporum demonstrantur gubernationes, et augmentationes circa eadem: *Ibid.* p.79. Haec autem media bonis et malis indifferenter minime proveniunt: *Ibid.* Sunt autem media existentium, id est æternorum et factorum vel crassiorum et humilium corporum, quæ et fiunt et deficiunt frequenter in nativitatem et corruptionem, quæ et media horum corpora quidem sunt et ipsa: *Ibid.* p.106. Et prima quidem laudabilis, secunda vero media (ἡ δὲ δευτέρα μέση), reliquæ autem vitiosæ: CERB. *Max.* II,9. Rationabilis autem mediiorum usus (ἡ δὲ εὐλογος τῶν μέσων χρήσις) mentis purgat constitutionem: *Ibid.* IV,91. Si vero currus medius, modicus seu parvus foret, tunc mediam marcam ... ad temonem ipsius currus apponendo easdem ballas et pondera disligare et conspicere valeat atque possit: 1405 *DRH II* p.204. Ordo molendinorum magnæ aquæ. ... Item sequitur ordo mediae aquæ (*sc. molendinorum*): c.1442 *Fejérpataky, Szám.* p.625. — *Mus.: Musica dyatonica* medio existens elicitur, quia ipsa ex vocibus non nimis mollibus, nec nimis duris, sed mediis constituitur: *Szalkai A*,67. — *Philos.:* Sicut ... in syllogistica complexione maior propositio constituitur ex causa media et effectu sive passione, minor sive assumptio ex subiecto passionis et causa media, ita etc.: IOH. LEM. p.65.

II A 1 a Si autem volumus mutare sententiam discretive ad subveniendum, Apostolus obicem se ponit in medium: GER. p.120. Circumstabat cum clero paternitas episcoporum, cum magno ministrorum principalis chorus comitum, ubi rex ... in medio iacens ... sanctam animam ... in manus perpetue Virginis ... tradidit: HARTV. 23 (p.431). Dei virum ... fore illum puerum diceret, quem Salvator in medio discipulorum ad imitandum statuit: *Leg. Gerh. minor* 5 (p.475). Et inde descendit (*sc. meta*) per viam in medio montis: 1230/1231

CD Arp. cont. XI p.228. Abinde descendit *terminus* per oblicum inter medium Sap et Dag: 1262/1275 Reg. Arp. II/2-3 p.138. *Terminus* vadit ad magnum pratium, et ibi in medio est arbor nyrfa pro meta: 1272 *Ibid.* II/2-3 p.25. Magister Nicolaus ... in medium acierum de ipso castro exeuncium irruens tres Teutonicos cum lancea miserabiliter interemit: 1274 CD Arp. cont. IX p.64. Nicolaus de medio exercitus nostri ad nos veniens dictum regem Bohemorum inimicum nostrum occubisse (*sic*) et eius exercitum in fugam conversum ante alios nobis recitavit: 1283/1375 Reg. Arp. II/2-3 p.327. In communi congregatione baronum et nobilium regni nostri nobis cum eisdem baronibus sedentibus Andreas ... surgens in medium proposuit conquerendo, quod *etc.*: 1286 *Ibid.* II/2-3 p.368. Nosque erga ... Magistrum Andream ... in medio monasterii nostri, ubi ipse iacebat, personaliter fuisse: 1297 CD Arp. cont. X p.290. *Stephanus* cepit in medio civitatis edificare grande cenobium in honore apostolorum Petri et Pauli: *Chron. saec. XIV.* 67 (p.317). Item liber in principio titulum: 'Sancti Basilii', in medio titulum: 'Ex dictis vel gestis sanctorum catholicorum patrum' continens: 1427 MKsz 1889 p.89. Item nullus mercator extraneus ... causa mercandi in medium regni se conferat praeter loca ... eis deputata: 1458 DRH III p.94. At ille progressus in medium (ὁ δὲ προελθὼν εἰς τὸ μέσον) edixit leges a crastino firmas esse: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.60. Caeterum postquam occupatis moenibus Carthaginienses arcem tueri compulsi, consulente Polybio, mare quod in medio haud altum erat (τὴν διὰ μέσον θάλασσαν οὐ πάνυ βαθεῖαν οὖσαν): *Ibid.* p.73. **b** Totam terram ... Benedictus et Alexander dividerent recte per medium in duas partes, de quibus dictus Mathias ... partem, quam vellet, ... eligeret, reliqua vero pars eis remaneret: 1245 Reg. Arp. I p.246. Quicumque ergo edictum contempnisset non valens pretendere rationem, cultro dividi per medium lex Scitica sanctiebat: *Chron. saec. XIV.* 7 (p.257). — *In formulis*: Presentes concessimus litteras, sigilli nostri autentici munimine roboratas et per medium alphabeti intercisas: 1327 *Mon. Str.* III p.114. — *Locut. 'per m.' cum gen. alicuius termini geographici: trans aliquam rem — át, keresztül*: Est locus ad pascua equorum, qui habet initium ad U<gr>in baluana, ... postea ad Cuesti, inde per medium aque, que vocatur Culun, ex qua ad fekete kumuc *etc.*: 1055 *Dipl. Hung. ant.* I p.151. *Terminus* vadit per medium cuiusdam silve: 1058/1403 CD patr. VIII p.1. **c** Ab illa meta terrea tendit directe sursum ad noctis medium usque ad quandam aliam furcam: 1458 Csáky *oklt.* p.417. **2 a** Exposco, ut sanctitas vestra dignetur ... quantocius, (utputa usque ad medium Aprilis) me cercius avisare: IOH. VITÉZ *Epist.* 5,8. Duravit ... continue campus prope per sex menses, a medio Augusti usque ad medium Februarii vel paulo minus: IVAN. 2^B. **b** Quod in medio quadragesime dictus episcopus probare tenebatur ea *etc.*: 1239/1240 PRT VIII p.284. Matheus filius Petri de Hongun contra comitem Nycolaum ... in octavis medii quadragesime ... coram capitulo Agriensi testes produxisset: 1297 *Haz. oklt.* p.156. Statuimus eisdem septem liberis civitatibus ... ad medium quadragesime ... unam generalem conventionem hic Bude ... celebrari: 1481 *TT* 1902 p.351. **3 a** Presente et astante in medio nostri ... magistro Ladizlao: 1290 CD Arp. cont. IX p.540. Benedictus episcopus

aule domine regine cancellarius in nostri medio residens ... presentavit, ut *etc.*: 1296 CD patr. VIII p.366. Cum ... in medio eorum advenisset, ... praedictum Dese ad terram subtrussissent: 1322 *TT* 1909 p.565. Duodecim, qui factum Iesulum annorum, / tunc perdidisti (*sc. S. Ioseph*) tuum lumen oculorum: / sed inventum postea medio doctorum, / custodisti sedulus regem angelorum: Dankó, *Hymn.* p.390. Conquestum extitit ... quomodo vos ... homines dum vestri in medium ... pervenirent, ab ipsis ... tributum exigere ... consuevissetis: 1402 Iványi, *Eperjes* p.58. Bona venalia ... tam ascendendo, quam descendendo in ipsorum civium Budensium medio deponere ... debuissent: 1405 DRH II p.199. *Ladislaus* eodem die bene cum III c. equitibus mixti linguagii venit in medium dominorum: 1452 Sz 1910 p.560. Bona ipsius ecclesiae ... bonis nostris adeo contigua esse et permixta, ut nonnunquam ... in medium bonorum nostrorum computarentur et occuparentur: *Form. styli* III,68 (p.498). Nec dicentur ipsi villici in medium seu consortium aliorum: 1470 DRH III p.186. Ad Christianos, in quorum medio tales scismatici morantur ... interdictum ecclesiasticum non imponatur: 1481 *Ibid.* p.247. Dictam contributionem seu dicam regiam vestri e medio omni cum celeritate exigere ... debeatis: 1493 *Brüsszeli okmt.* I p.15. Caeteri autem Domini non banderiat demptis decem personis, in medium nobilium computentur: *Decr. II. 1518.* 1(7). **b** Ignis de medio diaboli ipsa ignita dampnatio, quae quasi sic ex ipso ad ipsum succensa, veluti si ab ore fornacis vaporans flamma exeat et ad sua revertatur: GER. p.97. Tandem ut omnis livor discordie et rancor invidie de medio ipsorum extirpetur: 1283 CD Arp. cont. XII p.382. Si quipiam ... communi bono contrarium swaserint consilium, ex tunc ... de medio huiusmodi consiliorum tanquam falsus turpiter eiicietur: 1387 *TT* 1878 p.173. E medio dictorum prelatorum, baronum ... et procerum regni nostri certi eligantur, qui videre debeant, quot *etc.*: 1454 DRH II p.379. Filimer ... magas mulieres ... de medio sui proturbasset: IOH. THURÓCZ 34 (p.21). — *Nota*: Ideo firmiter petimus ... ea infraportare ... de medio (*sic ed., fortasse recte: dimidium*) pacifice permittatis: 1432 *Sopron tört.* I/3 p.49.

B 1 a Et per medium ipsarum duarum metarum descenderet *terminus* in semitam et cederet in magnam viam: 1277/1411 CD Arp. cont. XII p.201. Item medium si ve spatium duarum magnarum viarum, quarum una de eadem Zerend ad villam Wrs, et alia ad villam Sandorfalva vocatam ducunt: 1355 *LtK* 1931 p.60. Quarum quidem duarum metarum ... medium seu concavitatem pro communi platea divisissent partibus antedictis: 1406 *Zsigm. oklt.* II,4872. **b** Sales in medio Regni non teantur, nisi tantum in Zoloch et Scegoed et in confinibus: *Decr.* 1222. 25. Cum ergo Kusid venisset in medium Ungarie et circa partes Danubii descendisset *etc.*: *Chron. saec. XIV.* (V) 28 (p.288). Inter hac autem Endre et Leuente cum eadem multitudine procedentes per medium Hungarie appropinquaverunt: *Ibid.* 83 (p.339). **2 a** Demum inter velle nostrum et suum nolle medium quoddam reperimus, et ad talem dispositionem devenimus *etc.*: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.43. De medio cogitavi opportuno, quo et vestre sanctitatis voluntati et mee securitate satisfieret: 1465 *Ibid.* p.72. **b** Hincinde ... militia congregata

dimicare adinvicem voluerunt, nisi per tenentes medium inter eos essent pacis federa reformata: ROGER. p.557. De competitoribus vero submovendis media quaedam tenere posse animadvertimus: 1462 *Matth. epist. Rom.* p.21. Liberalitas ... est virtus medium tenens in datione et acceptione pecuniarum: ANDR. PANN. p.45. Ortae fuerunt multae dissensiones ... propter distractionem pretiositatum, ... quam ... P. Blasius facere intendebat, ... et pater commissarius tenuit medium et decrevit, quod nil innovaretur: *Chron. F.M.O.* p.293. **c** Beatissima Virgo ... requirit, ut nos, qui ... peregrinamur a Domino in eum per medium Beatissime Virginis Mariae ... reducamur et per medium ipsius omnis gratia Dei ad nos dirivetur: ANDR. PANN. p.59. Per medium fratris Andreae prioris generalis devenerunt ad pacis unitatem: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.83. Dicitur generalis per medium fratris Clementis impetravit a Sixto papa iubilaeum pro omnibus fratribus heremitis: *Ibid.* p.125. **3 a** Ad hoc sunt iudicia in medio constituta, ut humana coerceatur audacia et tuta sit inter reprobos ignocentia nichilque possit a malivolis suggillari: 1291 *Reg. Arp.* II/4 p.43. Narrandi quae lex potior, quod saepe per artem / in medio soleant prima et postrema locari, / nec se a principiis moveat tractatus et imos / desinat in fines: IAN. PANN. *Paneg.* 1,530–533 (p.30–31). **b** Quam primum in medium venit illud Ovidii carmen: GAL. p.6. Quedam sue strenuitas insignia licet in medium producere: 1199 *CD patr.* II p.1. **c** Christo ... in tribunali sedente sancta cruce, spinea corona, lancea lateris, clavus pedum et manuum fixuralibus in medium productis, in die illa ... iudicantur iusti cum metu, et peccatores sine fine condempnantur: 1261/1271 *Reg. Arp.* II/1 p.119. Super quo etiam privilegium ... archiepiscopi sancte Strigon<iensis> ecclesie in medium prodixerunt: 1296 *Mon. Str.* II p.391. Ea narrari nequirent per singula suo modo, quaedam tamen in medium producere et in ipsum privilegium inseri iudicasset: 1353 *Reg. Arp.* II/1 p.36. Et quia ad vestrum spectat officium, adeste, date operam atque in medium consulite, ne ... libertas populi Christiani minuatur: GEORG. POLYC. *Or.* 43. Ebrui enim ... amicorum sibi commissa secreta in medium prodit: VALENT. CYB. *Laud.* 15. Quidquid legum vel consuetudinum in medium proferebatur, id illi vel in contrariam sententiam trahentes ... turpissime confundebant: *Tripart.* approb. p.16. **d** Ut omnis ambiguitas tolleretur de medio: HARTV. 3 (p.406). Utpote eo, qui iurare debuit, ante diem iuramento prestando assignatum, morte sublato de medio et humanum iudicium evadente: 1265 *Mon. Str.* I p.524. Sophia uxor eius ... cum de medio sublato (sc. *virum suum*) cognovisset, ... spretis omnibus, quae habebat saecularia faciens venumdari, ... egenis est largita: SIMON KÉZA 61 (p.181–182). Possessionem ... Paulo et suis heredibus ... penitus suo iuri ... renuntians, irrevocabiliter omnem futurae litis fomitem de medio expians et evellens ... in perpetuum possidendam ... dimisisset: 1331 *TT* 1910 p.465. Aut eo (sc. *domino Symone episcopo*) de medio sublato alius in huius ecclesie episcopum et prelatum eligeretur: 1445 Békefi, *Pásztó* p.326. Ut bellorum acies signis sublatis praecipites feruntur, sic rapta e medio corona turbata redduntur omnia: GEORG. POLYC. *Or.* 41. Quare, ut tales abusiones de medio tollerentur, placuit etc.: *Decr.* 1498. 29. Nititur immanis patrios subvertere

ritus (sc. *Turcus*) ... / atque salutiferi nomen venerabile Christi / tollere de medio Christicumque genus: MART. THYRN. *Ad procer.* I,233. — *Nota usum verbi 'facere'*: Non enim in tenebris lucent immo lucentia obfuscare conantur, et de medio facere lucem, per quam tenditur ad solem et orientem etc.: GER. p.103. — *Nota: fere pro 'mundo'*: Ipse absque prolium ... solacio ex hoc medio decederet: 1387 *CD Károlyi I* p.426. **4** Nos capellam nostram vacantem in villa Betreg, que ullo (sic, *recte forsant*) medio ad nos spectat, ecclesie Beati Michaelis Vespri<miensi> ... contulimus perpetuo possidendam: 1221 *Reg. Arp.* I p.124. Rex precipue de earum (sc. *ecclesiarum*) cura ac provisione debet esse sollicitus et attentus, qui (sic ed.) ad eius solius personam nullo medio pertinere dinoscuntur: 1233 *PRT I* p.738. Stephanus despotus Rascie ... revolvens ipsum regnum Rasciae cum omnibus iuribus et pertinentiis suis nobis et sacro nostro diademati ac dicto regno nostro Hungariae semper ... nullo medio spectasse et pertinuisse etc.: 1426 *CD Hung.* VII/3 p.76. **5 a** Non in fine, ... verum ante litis exordium debuisse proponere, et maxime <cum> non de novo ... in medio litis vel in fine, sed ante litem inceptam huiusmodi suspiciones ... dinoscatur contra vos concepisse: 1239/1240 *PRT VIII* p.286. **b** Magister Iohannes cum uno socio sibi adiuncto ... statim absque medio aliquo debet ipsum opus inchoare et per totam hiemem absque aliquali intermissione laborare: 1287 Zimmermann, *Urbk.* I p.156. **6 a** Ad haec autem devenimus, propter media philosophorum et nostra, quorum quidem vera, nostra autem veriora: GER. p.80. Curavimus praesentibus annotari, ... quod ex huiusmodi servitiis tanta donatio, quanta necessario erumpat (sic) tamquam conclusio ex mediis violentis: 1250/XVIII *Reg. Arp.* I p.277. Multis mediis multaque instantia apud ... Romanorum regem laboravimus, ut etc.: IOH. VITÉZ *Epist.* 25,7–8. Prudentia ... dirigendo videlicet, qualiter et per quae media homo in operando attingat regulam rationis: ANDR. PANN. p.31. Ipse tamen duricia sua et pertinacia fretus nulla nobiscum iusta media acceptare voluit: 1482 *CD Károlyi II* p.504. **b** Inventa autem causa motiva, invenisti medium dictatorii syllogisticum: IOH. LEM. p.67. **C** Terminos (sc. *episcopatus*) si quis violare presumpserit in posterum, componat centum libras auri optimi, medium camere nostre ac medium prefato episcopatu ac rectori eius: 1009/1404 *Dipl. Hung. ant.* I p.58. Ut ibi sit medium seu recta dimidietas ipsarum possessionum, ubi ipsum iuramentum deponerent: 1350 *Doc. Val.* p.118. Prope quandam capellam ... quasi ad medium unius miliaris a dicta civitate ... distantem ascendendo: 1404 *Zsigm. oklt.* II,3181. **D 1** Opportune placuit et in hoc ad eius media ac presidia recurrere: IOH. VITÉZ *Epist.* 69,13. Ut ipsi vos et quemlibet vestrum ad hoc faciendum per omnia oportuna media et gravamina vestra ac iobbagionum vestrorum arctius compellant: 1485 Kovachich, *Vestigia* p.402. **2** Idem ... singulos viginti florenos ad huiusmodi contributionem in medium dictorum Iazonum persolvissent: 1425 Gyárfás, *Jászkunok III* p.584. Amodo omnes et singuli ... expensas per communitatem disponendas de bonis et possessionibus suis ... in medium communitatis semper persolvere et persolvi facere debeant: 1486 *DRH III* p.301. **3** Nihil enim dubito, quod ... vel etiam ante necessarias senten-

tias partes ipse medio bonorum virorum ad amicabilem compositionem devenissent: 1476 *Mátyás lev.* I p.339. Itaque levavimus et eisdem infrascripto modo stipendium divisimus ad unum mensem cum medio Sigismundo Borneyza ad equos VI fl<oreno> XXVII: *Bakócs-cod.* p.402. — [720] [Kisdi]

mē dius Fidius vide fidius

medo, -onis m. potus inebrians e melle factus, hydro-meli, mulsum — *méhser, mézbor.*

Sed per annum isti simul dant ... tres cubulos medonis: c.1067. *Dipl. Hung. ant.* I p.185. Si in tantum multiplicatae fuerint apes, volo, quod servi prenominati de melle medonem faciant et in festi<vitatibus> capelle distribuunt pauperibus: 1231 Solymosi, *Járadék* p.204. Quod ego quandam domum meam ... in vicinitate domorum providi viri Ulrici braxatoris medonis parte ab una ... habitam ... vendidi: 1421 *Mon. Budapest III/2* p.59. Item eodem die ab eodem de Losonck medonis flor<enum> 1. asp<eros> 13: 1509 *Qu. Kronstadt I* p.189. — [7] [Kisdi-Kondákor]

medula vide vocem sequentem

medulatus vide medullatus

medulla, -ae f. (medula) gener. alicuius rei intima, ima — *belseje, mélye valaminek* (a proprie de corpore: ossium intima et mollis pars — *velő*; b transl. de animo: affectuum intima — *szív, lélek mélye, az érzelmek otthona*; c spec. de scriptis: augmentum, sententia — *tartalom*).

a Pedum suorum necnon medullarum earum (correxerit ed., orig.: eorum) intolerabilis videbatur infirmitas: VALENT. HADN. *Mir.* 74 (p.116). Incluta nobilitas servilia nata sub ipso / bella sinu ex imis opus est purgare medullis: TAUR. *Staur.* III, 319–320. b Nos tanti regis ... crudelissima morte que medulam (sic) nostri cordis dira passione amarissima lacerabat condolentes: 1350 *CD Croat.* XI p.620. Totis ergo medullis cordis et votis omnibus venerare Mariam matrem Domini: ANDR. PANN. p.59. c Et quia ipsum privilegium apostolicum ... non abrumsum, non cancellatum, nec in aliqua sui parte vitiatum comperimus, idcirco medullas ipsorum privilegiorum articulatum praesentibus inserendo ... praesentes concessimus ... sigilli nostri munimine roborando: 1331 *CD Hung.* VIII/3 p.546. — [10] [Kisdi]

medullatim adv. medullitus, i.q. eo modo, quo aliquid usque ad medullas sive ad intima alicuius penetrat — *velejég, bensőjég, szíve mélyéig hatolva.*

Regine precibus rex haud motus, quem (sc. regem) estuans medulatum (sic) intestina ambitio succenderat: IOH. THURÓCZ 662 (p.193). — [1] [Kisdi-Kondákor]

medullatus, -a, -um (medulatus) medullae plenus, pinguis — *velős, kövér.*

Ideo nudus ascendit (sc. Christus) in lignum ad victimam vespertinam et holocaustum medullatum persolvendum et pinguisimum: GER. p.178. — *Ut subst. m. v. n. (?)*: Convivium vindemiae, id est iocunditatis omnimodis (recte fors-an: omnimode), pigwium medulatorum, id est internorum gaudiorum: *Serm. Quinqueecl.* 2 (p.27). — [2] [Kisdi]

medullitus adv. penitus, usque ad medullas sive ad intima alicuius penetrando — *velejég, bensőjég, szíve mélyéig hatolva.*

Nec dubites iterum in illorum ossibus conversari Spiritum Sanctum, qui medullitus fuerunt illius, qui loquitur suis: „Ego in vos, et vos in me” (Io. 14,20): GER. p.167.

Priscianus, auctor artis grammaticae, medullitus mihi notus olim, longe digressus, faciem suam (sc. Stephani) ... facit obscurissima (sic): HARTV. I (p.401). O fidelis anima ... cupisne dulcem Iesum suscipere in ulnas, et eius ... iocundo amplexu medullitus in corde liqueferi: PELB. TEM. *Stell.* p.60^v. — [9] [Kisdi-Kondákor]

Medus, -a, -um qui numero populi quondam partes Persiae habitantis adscribitur v. ad eos pertinet, poetice: Persicus — *méd, perzsa.*

Qua (sc. Hellesponto) iunctam vix credens Seston Abydo, / cantat adhuc Medos nautarum fabula pontes: IAN. PANN. *Paneg.* 1,139–140. (p.10). — [1] [Kondákor]

mega, -ae f. (cf. Hung.: megye, mesgye) (mege, mesde) 1 gener.: finis, limes — *határ, mesgye*; 2 de territorio: districtus v. circuitus ad castrum regis (v. ducis) pertinet, comitatus — *megye, király várának körülhatárolt területe.*

1 Inde tendit versus orientem in uno virgulto, quod dicitur mega: 1268/1396 *CD Arp. cont.* VIII p.195. Ubi ipsa terra Monoros a terra That non per metas separatur, sed per quandam limitem, qui vulgariter mege vocatur: 1269/1294 *Mon. Str.* I p.571. Per unum terminum vulgo 'mede' alio nomine mege vocatum: 1430 *Lex. Hung.* p.641. 2 Ducis ministri, qui in mega regis sunt, et regis, qui in mega sunt ducis, ante comitem et iudicem, minores vero ante iudicem delitigunt: *Decr. a. 1104.* 12. In quamcumque civitatis megam rex digrediat ibi iudices II megales cum eo com<m>igrent: *Ibid.* 37. — [9] *Vide etiam mesda.*

megalis, -e ad megam i.e. comitatum pertinens — (vár)megeyi.

De hominibus: 'm. iudex': In quamcumque civitatis megam rex digrediat, ibi iudices II megales cum eo com<m>migrent: *Decr. a. 1104.* 37. — *De animalibus v. rebus (subauditā notione 'militaris'):* Quando rex vel dux in comitatum aliquem intraverit, tunc megalis (var.: legalius) equus exercituum prestetur: *Decr. a. 1104.* 36. — [2] [Kisdi]

mege vide mega

mehercle formula iuris iurandi: me Hercules (sc. sic adiuvet) — *eskiüforma: Herculesre.*

Quam beneficentiam mehercle tantam in me expertus sum et cotidie magis experior: SEB. MAGIUS *Dedic.* p.252. Egidium Moravum meum, hominem mehercle ... integritatis oppletissimum mei gratia commendatum habere non dedigneris: 1514 TAUR. *Epist.* 1 (p.129). — [2] [Hegyí]

mehor vide moechor

mehos, mehus vide moechus

meio, -ere, mixi, mictum mingere — *vizel.*

Qui, quantum bibendo turpiter ingesserat, tantum meiendo turpiter egerebat: VALENT. CYB. *Laud.* 232. — [1]

mel, -lis n. 1 proprie: liquor suavis, quem apes e pulvere florum conficiunt — *méz* (a gener.; b de tributo in melle collecto); 2 transl.: suavitas, dulcedo — *édesség.*

1 a Carnes et pisces et lac et mel manducabant et pigmenta multa habebant: P. MAG. I (p.36). Veteris instar testamenti, quo mellis inter cetera primicie poni iubebantur in sacrificio: 1206 *Mon. Str.* I p.185. Vir virtutibus plenus, cuius memoria quasi mel dulcorosum usque in diem hodiernum in ore omnium Hungarorum ... suavitescit: *Chron. saec. XIV.* 179 (p.469). Namque lego sibi Maronem interdum, cuius carmina melle dulciora putat:

[Kisdi]

GEORG. POLYC. *Epist.* 5. Non secus ac flavi stipatrix Dae-
dala mellis / florentem primis subiti cum roribus hortum:
IAN. PANN. *Paneg.* 1,178–179 (p.12). **b** In confinio Bichor
civitatis dedi villam, ... centum XX domus, ... quorum
servitus sit, dare omni anno ... XII modios mellis: 1075
/s.1217 *Mon. Str.* I p.55. Unaqueque domus (sc. *hospitum*)
debet dare annuatim VI tortellas cere et queque villa
idriam mellis mensure IIII pugillorum: 1121 *Dipl. Hung.*
ant. I p.412. Item de curru mellis tributarii debent habe-
re tria pondera, comes unum pondus: 1260 *CD Arp. cont.*
VII p.523. Item quarta pars totius terragii de villa Feltoti
cum decimis porcorum et melle capitulo debentur: 1273
/1477 Zimmermann, *Urbk.* I p.123. **2** Maro, ... qui
comptissimi illius atque panegirici carminis sui eruditum
dulcorem ex melle Homericum fluminis epotasse astruitur:
IOH. VITĒZ *Epist.* 1,31. Vinum ori mel, sed capiti veneno-
sum est fel: *Serm. dom.* I p.229. — [31] [Kisdi]

melancholia, -ae f. (melancholia) (μελαγχολία)

1 sensu strictiore: status anxius sollicitusque animae, qui
abundantiae bilis atrae attributus est — melankólia, (a fe-
kete epe túltengésének tulajdonított) szorongó, nyugtalan
lelkiállapot; **2** sensu latiore: tristitia — szomorúság,
nyugtalanosság.

1 Eodem die, quia hospes decubuit, propter repellere
melancholias pestilenticas, feci cum piscibus collationem,
den<arii> 12: 1508 *M. Sion* 1863 p.226. **2** Propter ma-
ximas nimiasque vexationes, tribulationes et angustias et
melancholias factas ... exivit de plebania sua: *Form. styli*
II,425 (p.393–394). — [2]

melancholicus, -a, -um (μελαγχολικός) qui uber-
tate bilis atrae naturam irae et angori pronam habet — me-
lankolikus (természeti): a fekete epe bősége miatt haragra és
szorongásra hajlamos.

Homines nascuntur in culpa originali et complexione
mala ... alii quippe sunt multum melancholici, in qui-
bus natura mordax et plena ire, alii ... sunt cholericus, alii
... phlegmatici: pigri, somnolenti: PELB. TEM. *Stell.* p.93^f.
Item in hominibus melancholicis, quorum humor niger
... facile inflammatur et iterum congelatur: VALENT. CYB.
Laud. 248. — [3] [Kisdi–Kondákor]

melancholia vide melancholia

melendinum vide molendinum

meleum, -i n. inter alias ollas profertur, doliolum quod-
dam, in quo mel continetur — mézesbödön.

Item veree ferrea XIII. Item melea IIII. Item in octo co-
pertiis vulgo Tok sunt olle ferree integraliter: 1429 *CD*
Zichy VIII p.400. — [1] [Kisdi]

meliarium vide milliarium

melicera, -ae f. (Gr.: μελικηρα) medic.: morbus cu-
tis capitis, tubercula similia cellarum apium; tinea favosa —
fejbőrön megjelenő méhsejtekhez hasonló gümők; favus.

Quin etiam singula membra propriae infestant egritu-
dines: caput caphelea, ... abest, ut ... melicera: BONE.
Symp. III,446. — [1] [Hegy]

melicus, -a, -um qui ad melos, id est ad melodiam per-
tinet, musicalis — zenei.

Sonus autem ad melicum concentum aptus, qui Grece
phtongus dicitur, est vocis casus emmeles, id est aptus me-
lo in unam intensionem, vox autem melico concentu ap-
tissima secundum Isidorum debet: MONET. p.A,8. — [1]

melifluus vide mellifluus

melior vide bonus

melioratio, -onis f. **1** emendatio, actus meliorandi —
jobbítás, tökéletesítés; **2** restitutio, restauratio — helyreál-
lítás, javítás; **3** amplificatio, auctus — növelés.

1 Non arbitrandum, quod ad desolationem conderet
hoc (sc. *caelum*) Deus, quin potius ad meliorationem: GER.
p.75. **2** Partes dixerunt, quod ad melioracionem mo-
nasterii eorum de Egged sic ordinassent, quod etc.: 1270
CD patr. VII p.124. Quia solent nonnulli dominorum de
capitulo praedia habentium non curare de praediorum
suorum melioratione etc.: 1397 *Visit. Str.* p.58. Vinum ...
ad meliorationem ... villae, quo perductum fuerit, debe-
bit conservari: 1367 Zimmermann, *Urbk.* II p.281. Pro
melioratione unius pixidis barbatorum den<arii> X: 1518
HtK XV p.495. **3** Noveritis domine et fautor noster
... pro melioratione et fructuositate vestri tributi ac telo-
nii nundinas ... nos obtinuisse: 1399 *PRT VIII* p.421. —
[22]

melioratus, -us m. correctio, reparatio — javítás.

Vos huiusmodi proventus pro nostrae civitatis murorum
et aliorum necessariorum melioratibus et perfectione ex-
posuissetis: 1418 *CD Hung. X/6* p.86. — [1] [Kisdi]

melioritas, -atis f. de differentia pretii possessionum:
pretium maius v. status, condicio melior (alterius possessio-
nis) — birtokok közti értékkülönbségről: (egyik birtok) na-
gyobb érték(e), jobb helyzet(e), állapot(a).

Quia terra iobagionum castris prefatorum melior et uli-
lior (sic ed., recte: utilior) erat terris eis in concambium as-
signatis, magister Stephanus in recompensationem melio-
ritatis terre eorum soluisset eis quinquaginta marcas: 1275
/1275 *CD Arp. cont.* IX p.134. Quinquaginta marcas ...
solvere teneretur propter melioritatem predictae possessio-
nis: 1347 *CD And.* V p.128. Primo pro Ruffo Cristiano
dedimus 3 marcas pro melioritate: 1419 *Fejérpatak, Szám.*
p.180. — [3] [Kisdi–Kondákor]

melioro, -are **1** transit.: in statum meliorem ducere,
melius facere — jobbá tesz, jobbit, javít (a proprie: me-
lius facere — jobbit [a de rebus: corrigere, reparare —
megjavít, helyrehoz; β sensu politico legalique; γ de
hominibus, pass.: convalesci, sanari — jobban van, javul,
gyógyul; δ de hominibus: mores suos corrigere, corrigi —
(erkölcsi értelemben) megjavul]; **b** transl.: augmentare
— növel, gyarapít [a de possessionibus, contractibusque:
addere, aliqua re augmentare — hozzáad, bővít, nagyobbít,
gyarapít; β de hominibus, refl.: dives fieri, opibus cresci —
gazdagszik, gyarapodik]); **2** transit.: pecuniam expendere
aliquid, solvere — ki- v. megfizet.

1 a a Quondam etenim eadem ecclesia ... combusta,
nostro vero tempore studioso labore et impensis David ...
abbatis reparata, meliorata et amplificata ... reconsecra-
retur: 1137 *PRT I* p.596. Postquam autem ... Hungari
descendissent in Pannoniam, per sex annos eorum arma et
equos meliorare curaverunt: *Chron. saec. XIV.* 54 (p.304).
Item dedimus magistro Sigismundo pro eo quod meliora-
vit seu correxit organa 400 den<arios>: 1438 *Fejérpatak,*
Szám. p.398. Item saxifragis pro lapidibus ad viam ...
meliorandam etc.: 1520 *Qu. Kronstadt I* p.272. **β** Et
ut ipsa civitas nostra simul cum suis pertinentiis in ip-
sa solutione remaneant, neque nos, neque successores ...
meliorarent, nec augmentarent, spondimus modo ali-
quali et sine omni immutatione: 1453 *Fejér, Genus* p.197.

Quod cum his diebus ... multa et magna disponeremus ad meliorandum statum regni nostri praedicti opportunam: 1462 DRH III p.124. — *Nota t.t. iur.*: Quam terram ... Valentinus et Bolosey ... possederant, sed meliorata causa nostra ab eodem domino rege ipsa terra ... nobis fuit reddita et restituta: 1285 CD *Arp. cont.* X p.452. **γ** Ipsa die, qua beati viri tumulum attigit, paulatim se meliorari sensit: HARTV. 26 (p.438). *Domina Elisabeth* habuit infirmitatem acutam, ... et apposimus scapularium et velum, que portabat ista Sancta Margaretha super eam, ... et statim incepit sudare, et meliorata et sanata est: *Inqu. Marg.* p.180. **δ** Sed hew, multi hanc tubam Dei audientes non meliorantur, sed peiorantur: *Serm. dom.* I p.5. Quia qui semel malus, semper praesumitur malus, nisi per experientiam contrariam melioratus reperitur: 1521 *M. Sion* 1866 p.255. **βα** Procurator prefati magistri ... responderat, ... quod instrumenta super facto ipsius concambii pro eodem magistro Herrico adhuc plenarie et in toto emanata non extitissent, quia ... rex prefato ... ad predictum castrum ... plus addere et ipsum concambium meliorare vellet: 1370 *Zala oklt.* II p.40. Illas porciones ... supradictas lego pro eodem beneficio ita tamen, quo prelibatum beneficium cum illis et ex illis ... melioretur secundum contenta contractus: 1484 *Sopron tört.* I/6 p.27. **β** Quod ... cives ... camere nostre singulis annis ... centum florenos ... dent ... adiecta tali condicione, quod si cives iidem per huiusmodi exemptionem <se m>eliorare (*sic ed.*) videbuntur, extunc nobis censum superius expressum augmentare teneantur: 1357/1397 *Mon. Varasd* p.34. **2** Alii omnibus solvebatur, sicut in ipsius registro stat et quamvis non tantum exservierat (*sic*) ad illud tempus, sed dominus princeps melioravit cui-libet aurige unum flor<enum>: 1501 *MTT XXVI* p.127. — [32]

melius vide bene et bonus

mellefluus vide mellifluus

melleus, -a, -um in quo mel est v. qui (suavitate) mellis similis: dulcis — méz(éd)es.

In die nativitatis Christi ... celi elementares et etheri materialiter melle fluxerunt per totum mundum melleum rorem infundentes: PELB. TEM. *Hiem.* XX.M — [1] [*Kisdi*] **mellibeus, -a, -um** (?) forma vocabuli incerta, fortasse mendum scripturae (cf. 1361 CD *Croat.* XIII p.189 et CD *Hung. adn.* III p.74: verbis mellicibus et blandiosis; de quo loco dicit *Lex. Lat. Iugosl.* II p.717: 'mellicibus' pro 'mellitibus'), sed notio est clara perspicuaque: *transl. i.q. mellitus, mellifluus, melleus, blandus, suavis* (vide similes locos: suavis verbis et blandiosis affectibus: 1386 CD *Hung.* X/1 p.280; mellifluus et simulatis verbis: 1441 *Dipl. Ragusa* p.435; blandicii et suavis verbis: 1488 *Palásthyak* I p.353) — *lehet tollhiba, ezzel együtt a jelentése világos, átv.: (méz)édes, vonzó, csábító; lásd még a felsorolt hasonló tartalmú helyeket.*

Quomodo ... Michael ... monetam pro florenis auri viginti verbis blandiosis et mellibeis ... accomodasset: 1481 *Mon. Jud.* IV p.87–88. [*Monostori*]

mellicus, -a, -um mellitus, mellifluus — mézédés, mézzel folyó.

In honorem gloriosi Christi corporis esse editam, cui vox mellica sit tonans: 1372 *Zimmermann, Urkb.* II p.390. — [1] Vide etiam melicus.

mellidator, -is m. fere iur.: qui mel dare debent tributo — méz beszolgáltatásával tartozó (ember): mézadó.

Item villam fedemus, in magna insula cum omnibus populis mellidatoribus nostris de eadem predicto monasterio nostro contulimus: 1264/1466 *Mon. Str.* I p.511. — [1]

mellifer, -a, -um qui mel fert — mézadó.

Melliferas etiam volucres persaepe cubantis / Cecropios vidi labris infundere succos: IAN. PANN. *Celebr.* 201–202. — [2]

mellificium, -i n. locus, quo familiae apium sitae sunt, apiarium — méhes, méhészet.

Sibi ... terras ... cum eorum omnibus appertinentiis, censibus, fructibus, redditibus, proventibus, iurisdictionibus temporalibus, possessionibus, agris, pratis, lignis, piscinis, lacubus, silvis, nemoribus, mellificiis, piscaturis, paludibus, aquis et aquarum decursibus etc. ... attinentiis et appendiis universis ... obligavimus: 1412 *Katona, Hist. crit.* XII p.127. Cum omnibus et singulis ... molendinis et eorum emolumentis, mellificiis, aucupacionibus, venacionibus ... sunt distincta et limitata: 1448 *Wenzel, Stibor* p.213. — [2]

mellifico, -are mel conficere; in imag.: aliquem ad salutem adiuvare — mézet készít; képletesen: údvözülni segít.

Proprie: Sicut parve apes plus mellificant et parve galline plura ova ponunt, secundum dictum Aristotelis etc.: *Serm. Quinqueecl.* 3 (p.30). — *In imag.*: Persecutores ... licet ... in praesenti hominem pongant i.e. cruciant, tamen in futuro mellificant. ... Sunt enim persecutores sicut apes quia apes pongendo moriuntur, ... et sicut apes ... tamen amantur pro eo quod ministrant mellis dulcedinem: *Serm. dom.* I p.334. — [2]

mellifluus, -a, -um (mellifluus, mellefluus) **1** proprie: qui cum melle fluit i.q. qui mel continet — mézzel folyó; **2** *transl. praec. de sermone oratoris: dulcis, iucundus, mitis* — édes, kellemes, lágy (szónoki beszéd).

1 Aliud miraculum factum fuit in aere, quia ... tempore nativitatis Christi de aere ros mellifluus abundanter pluit: *Serm. dom.* I p.138. **2** Divina vero eloquia ... transcendunt omnes passibiles delectationes suis immaterialibus et semper mellifluis delectamentis: GER. p.26. Laudatos in eloquentia elegantissimos oratores sive viros faucundos eloquiis mellifluos et faucundos (*sc. nuncupemus*): IOH. LEM. p.30. Illic mellifluo (*sic*) divinas carmine laudes / concinit *Paulus eremita*: Dankó, *Hymn.* p.266. Salutem in Ihesu mellefluo (*sic*) dicit: 1484 CD *Zichy* XII p.314. Ubicunque dicitur mellifluum nomen Iesu, reverteantur fratres devota capitis inclinatione: 1499 *Leges eccl.* III p.621. Gaspar Strigoniensis mellifluus praedicator ... ibidem defunctus est: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.126. — [17]

mellitus, -a, -um qui mel continet, dulcis, suavis — mézes, édes.

Nec piperatis mellita succedere potuerunt: IOH. VITÉZ *Epist.* 78,34. Semper sermo aedificativus ex ore mellito fluebat: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.90. — [2]

mellix, -icis mellitus — édes, mézes.

Quia ipse magister Iacobus ipsos universaliter talibus verbis mellicibus et blandiosis leniter allocutus fuisset: 1361 CD *Croat.* XIII p.189. — [1]

melodema, -atis n. (Gr. μελόδημα) cantus — dal, ének.

Hoc itaque invenies in Anania, Azaria et Misahale, quo-

rum divinissimum prae manibus melodema, si te delectat, habetur: GER. p.3. — [1] [Kisdi]

melodia, -ae f. (Gr. μελωδία) **1 gener.:** cantus animantium, cantio — ének, dal(lam); **2 mus.:** sonorum modulatorum series definita (textu excepto) — dallam(alak), melódia.

1 Walthere, edisserere michi, quis istius melodie cantus sit, qui meam cantoria sua cessare compellit lectionem: Leg. Gerh. maior 12 (p.498). Sepe per noctem melodia cantus angelici multus (sic) audiebatur: HARTV. 23 (p.432). Ita videlicet, quod ubi divine laudis resonabat melodia, ibi per cines nostros clangor gladiatorum et ensium strepitus resonabat in immensum: 1256 Mon. Str. I p.440. Laudet te rex glorie / sancta vox ecclesie / solempnizans hodie / dulci voce melodie: Dankó, Hymn. p.181. **2** Breviter videndum est de melodia seu tropo secundi toni. ... Sed forma, sive melodia secundi toni ... debet habere principium secum in f-faut.: Szalkai B,27. — [17] [Kisdi-Kondákor]

melodio, -are (Gr. μελωδέω) canere — énekel.

Prothi enim autenti iubilius tali melodia melodiatur, quae sequitur: Szalkai B,16. — [1]

melodiosa, -ae f. melodia, cantus, carmen — dallam, dal, ének.

Audita fuerunt melodiosae quasi resonantium puero-rum: Chron. F.M.O. p.236. — [1]

melos, -i n. (Gr. μέλος) cantio, carmen lyricum (cum v. absque instrumentis) — ének, lírai költemény (a gener.: cantio [praec. in versibus redacta cum v. absque instrumentis concertantibus] — [verses] ének [hangszeres kísérettel v. anélkül]; **b spec. mus.:** sonorum modulatorum series definita, melodia [textu excepto] — dallam[alak]; **c de opere non cantato:** versus, opus poeticum — vers, költemény).

a Dulce melos novum favum / dulci regem Ladislaum / canimus melodia: 1341 Dankó, Hymn. p.185. Secundo nota, quod nomen Dei in corde est retinendum, in ore loquendum, aure audiendum, in manu ferendum et in fronte scribendum ... aure audiendum quia est melos: Serm. dom. I p.282. Clerice, gramma, melos, ius canonicum atque Calendae / in te clarescent, exemplis verba patescunt: Szalkai A,12. Ludere Pierides ubi consuevere sorores / Et dulci Aonium reddere voce melos: VALENT. CYB. Carm. V,205–206. Tum strepitus fuerat villis, cantusque sonorus, / duxit quisque suas ordine consocias, / pulsabant terram, circumstans turba canebat / et chelys argutum concinit ic-ta melos: MART. THYRN. Ad procer. II,244. **b** Nam alia theorica, alia activa: theorica, que proportionabili consonantiarum theoremate disparem toni dimensionem trique meli genera considerat etc: MONET. p.A,6. — Iunctura 'praeter melos' canere: dissonum quiddam canere — hamisan énekel: Themistocles Simonidi gratiosam aliquando contra ius sententiam postulanti ait nec illum poetam fore bonum, si canat praeter melos (ἄδοντα παρὰ μέλος), nec se magistratum frugi, si iudicet praeter legem: IAN. PANN. Plut. dicta p.52. **c** Dictavi etiam totam seriem Passionis Domini rithmico stilo in vulgari secundum illum numerum sillabarum, quo est illud melos vestrum 'Philomena propria': GREG. GYÖNGY. Vitae — [12] [Kisdi]

melota, -ae f. (ex Gr. μηλωτή) lana ovis v. pellis ovina — gyapjú v. írha.

Stultum certe melotis inserere pediculos, quia sua spon-te irrepunt: VALENT. ECK p.56. — [1] [Dreska]

membrana, -ae f. **1 proprie:** cutis animalium — állat-bőr; **2 spec. de materia ad scribendum praeparata:** charta pergamena — pergamen(lap) (**a proprie;** **b** transl. etiamsi e chartacea sit confecta: diploma, litterae — oklevél, okirat (még ha papírból készült is); **3 meton. de re fenestrae inserta, etiamsi e vitro sit confecta:** (vitrea v. membranea) quadratura — (pergamen) ablakhártya v. (akár üvegből készült) ablak(tábla).

1 Item pro membranis den<arios> 300. Item pro tela grossa ad saccos regio 233 den<arios>: 1428 Fejérpataky, Szám. p.268. **2 a** Methodius ... qui de milliariis mundi nimis commendavit membranibus: GER. p.50. Stephanus episcopus ... librum missarum, quem Missale vocant, in membranibus impressum et exornatum minio cum insignibus eiusdem domini episcopi ... donavit: 1492 Dl 19876. Nam si omnia, que de illis temporis felicitate dici possent, scribere vellemus, et dies et membrana nos deficeret: 1520 MTT XXIII p.139. — Nota: membrana seu littera sine scriptura — előre megpecsételt üres hártyalap, amelyet az oklevélkérőnek adtak: Nicolaus ... presentavit nobis quendam membranam seu litteram sine scriptura: 1372 Turul 1928 p.128. **b** Item pro papiro ad membranas asp<eros> 1 1/2: 1510 Qu. Kronstadt I p.144. **3** A reformatione membrane vitree in caminata domini principis, que per ventum erat destructa, dedi XXIII den<arios> Ung<aricales>: 1500 MTT XXVI p.57. — [16]

membranalis, -e de pelle animalium: tenuis, membranae similis, fortasse praeparatus — vékony, hártyaszerű, esetleg kikészített (állatbőrről).

Michel pellifex super Bartholomeum Weys-Nicusch XXI flor<enos> et VII pelles vulpinas membranales et L pelles leporinas: 1394 Acta Cassov. p.51. — [1]

membranitas, -atis f. obscuritas — fátyolosság, sejtelmesség.

Ut enim reor, non destituitur nimis tegmine, quadamque simboli membranitate (sc. quinta benedictio): GER. p.109. — [1]

membranium, -i n. charta pergamena — hártyalap.

Et quod de patre suo sibi falsa sigilla remansissent, et adhuc membrana cum falso sigillo in scrinio suo nunc haberetur: s.a., c.1300 CD Arp. cont. XII p.673. Exhibitionis cuiusdam membrani sollicitudinario modo sigillo conventus de Lelez in facto precedenti sigillati de iudiciario beneplacito pacificati ... videbantur: 1337 Karácsonyi, Lónyaiak p.93. — [3] Vide etiam membrana 2. [Kisdi]

membratim adv. praec. de modo torquendi interficiendique: articulatum, per membra, per partes — ízenként, részenként.

Propter que membratim per diversa loca suspendi ... merebatur: 1244 CD Arp. cont. VII p.158. Dux Stephanus elisit, / membratimque divisit, / mittensque partes genti / in regno residenti: MÜGELN 28 (p.256). Preses iussit Georgium in eculum lenari et membratim unguis lanari: PELB. TEM. Pom. sanct. hiem. LXXLK Pro mensa in triclinio reluctantem dissecant dissectumque membratim distrahunt: BONF. II,9,264. Duodecim viri ... ingenuum adolescentem Christianum occulte captum ... obstructis repente faucibus misere strangularant, corpus autem in partes dissectum membratim humi defoderant: Ibid. V,4,738. — [9] [Kisdi-Kondákor]

membrum, -i n. (menbrum) **A proprie:** corporis

pars: **1** gener. — tag, testrés, test; **2** de manibus pedibusque: *pars extrema* — végtag; **3** partes naturales, genitalia — nemi szervek. — **B** transl.: *pars alicuius rei* — valamely dolog tagja, része: **1** de hominibus: socius — társaság tagja (**a** relig. [**a** Ecclesiae v. Christi, cf. Col. 1,18. — az Egyház v. Krisztus tagja; **β** diaboli]; **b** qui civibus civitatis v. regni v. numero collegii cuiusdam adscribitur — város, állam polgára, testület tagja); **2** geogr. de spatio: *pars regni v. particula terrae* — ország része; **3** caput, *pars operis scripti* — fejezet, írásmű része.

A 1 Antropoformitae humana membra Deum habere contendunt: GER. p.10. In anima quidem virtutes, in corpore vero sensuum instrumenta et reliqua membra (τὰ αἰσθητήρια καὶ τὰ λοιπὰ μέλη): СЕРВ. Max. II,75. Nam cum angustia doloris et dampno membrorum lugubris defluentes lacrimas abstergeret, ceciderunt in manu eius quidam globi carnis, formam ... oculorum habentes: Leg. Lad. 9 (p.524). Gladio mori minoris excidii fuisset, quam per mediam (*sic*) compagine membrorum ac unionem corporis et anime dissolvere: ROGER. 40 (p.586). Nam quidam nomine Blasius ... officio motu omnium membrorum destitutus a dicta Beata Helena praemonitus, ut ad sepulcrum eius oraret, usum membrorum recepit: Leg. Hel. 26 (p.21). Ut apprime verendum sit, ne palam rebellandi spiritu assumpto caput suum contumax membrum non recognoscat: 1462 *Matth. epist. Rom.* p.19. Pelopidas, Epaminondae in imperio collega, dicentibus amicis negligere eum rem necessariam, pecuniae cumulationem, 'Sane', inquit, ostendens Nicomedem quendam claudum et minime integrum membris hominem (δείξας χολὸν καὶ ἀνάπηρον ἄνθρωπον): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.65. Induit Euclides muliebria tegmina membris: *Id. Paneg.* 1,211 (p.14) Ut tulit acer equellus / tergore supposito Stephani liventia plagis / membra et in abiecta ripa futata locavit: TAUR. *Staur.* III,110 (p.24). Mollibus nullus adest illic Podalirius herbis / morbida qui posset membra medere pius: MART. THYRN. *Ad procer.* I,134 (p.224). **2** Si reum esse se fatebitur (*sc. fur*), pro ecclesia de obcecacione oculorum seu aliorum detruncacione membrorum liberetur: *Decr. a. 1104.* 84 (p.194). Maiores vero causas, utpote causam furti, homicidii, violencie, membrorum mutilaciones, effusionem sanguinis ... iudex per prepositum de Chwth ordinatus et statutus iudicabit: 1264/1466 *Mon. Str.* I p.510. Ipsos de consilio fratrum ... publice excommunicatos denunciavimus ... ab omnibus tanquam membra precisa, que fomentorum non sentiunt dissplenciam, arcus evitandos: 1281 *CD Arp. cont.* IX p.305. Quasdam terram (*sic*) ... pro mutilacione membrorum et effusione sanguinis ipsius comitis ... comiti dedit rex: 1358 *Reg. Arp.* II/4 p.92. **3** Quod ambae partes (*sc. uxor et maritus hermaphroditus*) ... masculus per masculos, mulier vero per mulieres ... in membris viderentur. ... Idem ... in suis genitalibus ... defectum peteretur (*sic, recte: pateretur*): *Form. styli* I,133 (p.82). Numquis habeat fistulam circa membrum genitale (μή τις ἔχει σύριγγα περὶ δακτύλιον), aut mulier cancrum in vulva?: IAN. PANN. *Plut. negot.* p.32.

B 1 a a Si quis infelix huius ecclesie sancte membra vel parvulos scandalizat, iuxta evangelii preceptum dignus est, ut suspendatur mola asinaria collo eius: *Inst. mor.* 2. Dicendum autem, quia Christus caput et ecclesia membra (cf.

Col. 1,18), circa aliter utriusque una laus ad Deum: GER. p.60. *Stephanus rex* solebat egenum Christum in membris suis consolari deliberans temporaliter, ut ipse vite celestis cameram ... inveniens iocundari meruit eternaliter: *Leg. Steph. maior* 12 (p.387). Multa in eis tam in capite, quam in membris, quae correctione ... indigent, remanent incorrecta: *Syn. 1279.* 42 (p.101). Statuimus siquidem ... quod Ecclesia ... tam in capite, quam in membris gaudere valeat suis libertatibus: *Decr. 1298.* 26. Profecto non est membrum Christi, nec eius Ecclesiae, qui pacem suam non recipit, vel qui, ne alii recipiant, suis perversis actibus causam praestat: 1309 *Sacra concil.* p.146. Unde cum nos iniuriam, dampna, lesionem et oppressionem maxime fratrum nostrorum, tanquam caput membrorum intimo corde senciamus, ... nec ulterius dissimulare possimus: 1315 *Mon. Str.* II p.713. **β** Omnes, qui sacris institutis contradicunt, ... non solum virtutes tenebrarum, quin etiam diaboli sequaces et membra, post vanitatem a Deo dimissi dicendi: GER. p.51. Si autem aliqui Christianorum intencionem habuerint ad prefata opera misericordie et eos aut pater aut mater vel uxor ... attraxerint a proposito eorum, sunt excommunicati tanquam membra dyaboli, et non possunt absolvi, nisi a solo papa: 1514 *Mon. rust.* p.95. **b** Aut nostris successoribus personaliter repraesentatus in librum nostrae civitatis inscribatur, quod sit de nostro membro civili etc.: *Form. styli* II,479 (p.450). Ut omnes mercatores tam externi et advene, quam etiam de corpore atque membro huius regni nostri existentes res suas mercimoniales ... in ipsa civitate ... deponere et locare ... debuerint: 1493 *Sopron tört.* I/6 p.116. Quia mala ipsa et facinora ... de medio, et tanquam de membro ipsius capituli, illa patravit: *Tripert.* II,47(1). Si quis ... ad ipsam diaetam libere venire poterit, se de vero membro huius Regni declaraturus, verum tamen non cum externis gentibus, sed cum incolis huius Regni veniat: *Art. 1525.* 38 (p.588–589). **2** Regnum Hungarie suo naturali rectore ... viduatum ... per partes et provincias ac membra divisionabiliter deductum extitisset: 1331 *CD And.* II p.523. Que quidem particula terre nunquam distincta ab eadem Solymus, sed semper eius membrum extitisset: 1341 *Dl 57077.* Quali animo nos erga sacrum Romanum imperium et inclitam Germanicam nationem, eius scilicet imperii membra semper fuimus et sumus: 1481 *Mátyás lev.* II p.177. **3** Redeamus ad primum, quadriembrem immodestiam exponentes, ... primum itaque membrum (*sc. immodestiae*) incumbit, quoties longe superioribus scribens pluraliter, longe inferioribus singulariter se denominat: IOH. LEM. p.17. Et sic de secundo membro: *Form. styli* I,136 (p.85). Alia forma ad membrum primum dictaminis ... de violentia oppressionem mulierum: *Ibid.* I,167 (p.106). — *Parum liquet*: Etiam si in membro puniretur (*sc. qui poenam non persolvit, ex insulis exilietur*): 1400 *Zsigm. oklt.* II,117. — [90]

memento vide vocem sequentem

memini, -isse (*inf. meminire*) **1** memorem esse, memoria tenere, recordari — emlékszik, visszagondol (**a** abs.; **b** cum gen.; **c** cum acc.; **d** sequitur enunt.); **2** commemorare, mentionem facere — említett tesz; **3** liturg. 'Memento': introitus quartae Dominicae Adventus Domini, ex quo etiam haec Dominica sic nominatur — Advent 4. vasárnapjának introitusa, melyről a vasárnapot is így hívják.

1 a Nos vero, prout etiam alioquin probe vosmetipsi meminisse potestis, ne in praeterita ... taxa vobis aliquod impedimentum in re simili prestitimus: 1488 *Brüsszeli okmt.* I p.6. Lustrum prope vicesimum, (si apte memin.) circumagitur, quo Europe oras infesta Teucrorum arma ... pervolarunt: IOH. VITÉZ *Epist.* 37,5. **b** Medici tamen et tonsoris adhuc volo memineris: IAN. PANN. *Epist.* p.90. Nobis ex ipso regali officio incumbit, ... ut acceptorum beneficiorum tenaciter meminisse, ita iniuriarum facile oblivisci: 1462 *Matth. epist. Rom.* p.18. **c** In eo etiam idem (*sc. Orosius*) satis est transgressus veritatem, ubi solos sinistros praeliorum eventus videtur meminisse ipsorum Hungarorum, felices praeteriisse silentio perhibetur: SIMON KÉZA 2 (p.142). Quia ipsi (*sc. fratres monasterii S. Benedicti*) assumpserunt nos in orationes confraternitatis ipsorum meminire (*sic!*), dedimus et commissimus ipsis *etc.*: 1347 *Mon. Str.* III p.649. Mandaveram advocari complures ex fratribus et consanguineis eius, qui et mensem et annum nativitatis ipsius scire sese ac meminisse referebant: 1466 *Matth. epist. Rom.* p.76. Memineris modo miserias fidelium, necessitates rerum et pericula destitutorum!: IOH. VITÉZ *Or.* 11,66. Meminisse potestis in conventu Bachiensi in eos, qui ... venire nolissent: 1520 Szabó, *Ogy.* p.160. **d** Meminerit etiam Sanctitas Vestra anno ante praeterito super iure coronationis ... vos nobis litteras direxisse: 1214 *Mon. Str.* I p.205. Hec autem ita maiestati tue curanda sunt, ut et singuli intelligant te videre, quid a quoque expectes, sentire, quid accipias, meminisse, quod acceperis: IOH. VITÉZ *Or.* 2,41. Scitis enim et meminisse potestis, ut ferrent socia auxilia: GEORG. POLYC. *Or.* 23. Si meminerit capitalem summam perprius de illo se extorsisse, studeat ipsi pignori potius cedere atque renunciare: *Tripart.* I,83(11). **2** Tota – uti supra memini –, natio et res publica regni Hungariae submotis ultro sedatisque omnibus turbibus ... te dominum suum ... declaravit: IOH. VITÉZ *Or.* 1,44. **3** Ex Sarwar, feria secunda post Dominicam, qua cantatur divinum officium „Memento”: 1450 *Sopron tört.* I/3 p.308. — [59]

memoria vide memoria

memoria vide memoria

memor, -ris gener.: qui reminiscitur, meminit (*saepe in iunctura 'memor est' notione verbali: meminisse, cogitare, recordari*) — emlékező (**a** abs.; **b** cum gen. [**a** indicatur res; **β** persona]; **c** cum acc.; **d** cum 'de'; **e** sequitur enunt.).

a Nec dubium quin tota adimat patrimonia vobis, / ni monitus nostros memori tu pectore condas: IAN. PANN. *Paneg.* 2 (p.89). Nos ... non aliud dies noctesque cogitamus, nisi semper gratissimi, memoresque et officiosissimi reperiri: PETR. VÁRAD p.144. **b a** Haec et enim maxime a domino meo id exoptulo ego miser, ut ipse memor sit mei servicii: 1079 *Dipl. Hung. ant.* I p.226. *Prefati magistri* eterneque proprie salutis, cuius nunquam fuerunt memores, incessanter obliti (*sc. sunt*): 1305 *Mon. Str.* II p.557. Nempe, quae sola in terris provecta est aptior moderatrix et moris et iuris humani, ut eam recte ... rebus nostris profiteremur iudicem, bene memorem fandi atque nefandi: IOH. VITÉZ *Epist.* 71,1. Ut quemadmodum sua donaria nobis largissime contulit (*sc. Deus*), sic nos quoque memores beneficiorum eius quieti subditorum nostrorum ... salubriter provideremus: *Decr.* 1498. p.592. **β** In-

sulam Obda et Prizam hac ei condicione commendo, ut si iudicio Domini vocatus obiero, dum mei memor fuerit exequiis et orationibus: 1153 *PRT.* I p.602. Habetis regem nostrum salutis vestrae invigilantem, memorem vestri, oblitum sui: GEORG. POLYC. *Or.* 51. **c** O Scithici ... memores estote initium viarum vestrarum: P.MAG. 8 (p.44). **d** Ostendatis vos fore talem fidelissimum, qui inter alios nostros solus de beneficiis dicte paterne maiestatis memor fuistis: 1491 *CD Hung. adn.* IV p.81. Fucum hunc enim, nisi de manu excellentissimorum memor Galerius imbiberet non solet: PETR. VÁRAD p.49. **e** Esto memor, quod me, frondenti nuper in Ida, / non te formosam censuit esse Paris: IAN. PANN. *Epigr.* I,371,3–4 (p.535). — [53] [*Kisdi*]

memorabilis, -e **1** de re memoria dignum, commemoratione dignum — emlékeztetre méltó, emlékezetes, emlétsre méltó; **2** iuxta 'litterae': litterae aliquid memoriae prodentes — memorialis oklevél, emlékeztető irat; **3** de persona fere praegn.: praeclarus, insignis — kiváló, jeles; **4** qui in memoria custodiri potest — megjegyezhető.

1 Secundum memorabile testimonium venerabilis Senecae beneficium est benevolentiae actio: IOH. LEM. p.61. Vivus apud vivos memorabile nomen habeo: IAN. PANN. *Eleg.* II,6,33 (p.377). Maiores ... feliciter praesidentes aeternaliter memorabili laude triumpharunt: NIC. BAR. 5. Memorabili ac pariter venerabili exemplo et gratia monet (*sc. provisio*): IOH. VITÉZ *Epist. var.* 15,5. Qui, ... magnam ac memorabilem Francis conflictum intulere: BONF. I,8,76. Cum Stephanus ... nihil adhuc memorabile ibi gessisset: *Ibid.* V,2,88. Cum nos in animo nostro saepe revolvissemus ... tumultum ... multi sanguinis effusione memorabilem: *Decr.* 1514. prol. 1. **2** Cum ... filii Eberhardi ... praesentiam medietatem eiusdem terrae ad se dixissent pertinere ... fuissetque inter partes aliquamdiu super hoc altercatum, tandem inspectis litteris nostris memorabilibus, quas relicta et filii Eberhardi exhibuerunt, medietatem ... filiis Eberhardi restitimus: 1263/1424 *Reg. Arp.* I p.414. Super separata terra ... talem divisionem ... in eiusdem literis memorabilibus ... evidenter se fecisse retulerunt (*sc. nobiles*): 1268/1431 *CD patr.* I p.38. **3** Non sic autem memorabilis Tullius oratoriae facultatis venustatem fundavit: IOH. LEM. p.4. Memorabili domino et aeterna memoria digno salutem et affectum persequendi monita et mandata: *Ibid.* p.62. Quidam Croatus ... per omnia secula memorabilis vir ... murum ... ascendit: BONF. V,3,131. **4** Sed cum sanctorum patrum pertransirem vel percurrerem sermones et inde sensum ... eligerem, in paucis multa capitulaturus congregans, ut perspicabilia forent, eo quod essent facile memorabilia (εὐμνημόνευτον): CERB. *Max.* praef. p.9. Ad dictum praedium direximus (*sc. rex*), ut ... pro coercenda deinceps totius litis pertinacia memorabilibus metarum indicis firmius renovaret: 1203/1254 *CD Hung.* VI/2 p.360. — [19]

memorabiliter, memorialiter vide memorialiter

memoria vide memoria

memoratio, -onis f. actus reminiscendi, recordatio, memoria — emlékezés, emlék, emlékezet.

A meriti quantitate prorumpit, cum per urbanam servitiorum nostrorum memoracionem recipientem movemus: IOH. LEM. p.41. Ipse dominus plebanus nobis saepe fati dederat in promissum spontea mente ... se astringendo ... memoracionem animarum praefatorum fratrum dum

decedunt recitendam: 1372 Zimmermann, *Urkb.* II p.390. Felix regnum et fortunatissima regna, que posteritatem gloriosissimam sanguinis Karoli Martelli necnon Karoli Umberti et incliti Ludovici fideli dulcique memoracione recognitam in sublimitate regia suscipere meruerunt: 1403 *Zsigm. oklt.* II,2604. — [3]

memoratus, -us m. commemoratio, mentio — emlékezés, emlékezet.

Verum et alia quaedam notitia et memoratu digna hoc habet carmen: IAN.PANN. *Epist.* p.75. Ineptissimos Ungarorum annales hic detestari licet, quippe qui bella multa memoratu digna, ... profana quadam oblivione pretermisere: BONF. I,9,80. Nec aliquod bellum memoratu dignum ... tunc gestum fuisse apud Ungaricum historiam inveniatur: *Ibid.* II,6,10. — [3]

memoria, -ae f. (memoria, memoria, memoraria) **1** facultas, qua res in mente teneri seu revocari potest — emlékező képesség v. tehetség, emlékezet (a gener.; **b** cum notabilioribus verbis et variis praepositionibus; **c** cum 'humanus' v. 'homo': potestas recordationis ad hominem pertinens — emberi emlékezőképesség); **2** in mente custoditas imagines memoriales — az elmében őrzött emlékek, emlék, emlékezet (a gener.; **b** personae; **c** rei; **d** cum notabilioribus verbis; **e** locut. [a cum 'ad' v. 'in' v. 'pro': memoriae causa — emlékül, emlékezetül ad; **β** usu gen. qualitatis; **γ** cum 'in' et 'acc': recordatio, memorandi causa (alicuius rei) — (valaminek) emlékére]); **3** recordari, mentionem facere — megemlékezés, említés (a gener.; **b** eccl.: in oratione mentionem facere; **c** cum 'dignus': memorabilis — emlékezetre, említésre méltó); **4** mens — ész, értelem.

1 a Gesta rerum, ... licitum est ea mederi vivaci memoria: 1275/XVII *CD Croat.* VI p.150. Equidem, amplissimi imperii principes, vestra memoria Sigismundus imperator potens erat: GEORG.POLYC. *Or.* 4. **b** 'Commendare' cum dat.: Dicat mihi, qui ... omnes liberales disciplinas comendavi (sic) memoriae: GER. p.152. Hanc presentem causam perpetuis temporibus inviolabiliter conservandam successorum memoriae per scripta commendare opere precium est: 1184 *PRT X* p.501. Andreas ... laudabilem fidelitatem fructuose comendamus memoriae: 1210/1356 *CD Croat.* III p.101. Nos conventus ... memoriae commendamus: 1256/1509 *Mon. Str.* I p.435. Nos comes Iuan ... memoriae commendantes notum facimus: 1277 *CD Arp. cont.* XII p.208. Nos frater Thomas ... memoriae commendantes significamus universis: 1289/1353 *PRT X* p.541. Nos Andreas ... memoriae commendantes tenore presencium significamus ... universis: 1298 *CD Arp. cont.* X p.333. Nos capitulum ecclesie Hantensis memoriae commendantes significamus ... universis: 1300 *Ibid.* p.399. Nos frater Hericus ... memoriae commendantes significamus universis: 1301 *PRT VIII* p.303. Nos Thomas ... memoriae commendantes significamus: 1308 *Mon. Str.* II p.580. Capitulum ecclesie Poson<iensis> memoriae commendamus significamus quibus expedit universis: 1320 *Ibid.* p.627. Nos Karolus ... memoriae commendantes tenore praesentium significamus quibus expedit universis: 1342 *DRH II* p.107. Nos conventus monasterii Beati (sic ed., recte: Beate) Virginis de Clausmonostora memoria (recte: memoriae) commendamus: 1357 *Doc. Val.* p.132. Nos Emericus ... palatinus ...

memoriae commendantes tenore presencium significamus quibus expedit universis: 1373 *PRT X* p.565. Nos Ladislaus voyvoda Transsilvanus ... memoriae commendamus: 1391 *Doc. Val.* p.410. Nos comes Frank ... memoriae commendantes tenore presencium significamus: 1402 Juhász, *Tschan.* XIII p.235. Memoriae commendamus (sc. *Wladislaus*) tenore presentium significantes: *Decr.* 1495. 1. — 'Detinere' et sim. cum abl.: Ut ea, que rationabiliter ordinantur, litterarum apicibus commendarentur et sic vivaci memoria detinerentur: 1181 *PRT VIII* p.277. Praeclara facta praeclaris excipienda esse dictis, ne memoria (της δόξης ἀπορρέωσιν) effluent: IAN.PANN. *Plut. dicta* p.71. Neque vestationes, incendia et rapinae, ... memoria exciderant: BONF. III,8,166. — '(Di)labor' cum 'a' et abl.: Ne autem hoc aliquando a memoria laberetur: 1157 *III. Béla* p.343. Ne facta mortalium cursu temporum a memoria delabuntur: 1260 *PRT II* p.310. Ut ea, ... ne irritentur post ipsa, nec a memoria dilabuntur: 1295/1401 *CD Arp. cont.* X p.180. Quia res gesta labitur a memoria: 1332 *Mon. Str.* III p.204. — 'Habere' v. 'reservare' cum 'in' et abl.: Abbas ... hoc privilegium ... iusserit describi ac, ne ... per negligentiam ... admittatur, in memoria posteris fecerit reservandum: s.1086,1135–1171? *Dipl. Hung. ant.* I p.250. Inestimabile beneficium est oblivionis nescire defectum, et quedam vere similitudo celestium tempore decursa habere in memoria: 1210 *PRT I* p.616. Habentes in memoria vulnera, que idem (sc. *Andreas*) pertulit viriliter et laudabiliter dimicando: 1273 *Mon. Str.* II p.20. — 'Novercari' et dat.: Quoniam oblivio novercatur memoriae: c.1281 /c.1289 *CD Arp. cont.* XII p.352. Quoniam oblivio novercatur memoriae: 1298 *Ibid.* X p.320. — 'Recolere' et sim. cum abl.: Memoria retinens semper, quod omnes homines unius sint condicionis: *Inst. mor.* 4. Nos ... moti et grata recolentes memoria id: s.1256 *CD Croat.* V p.2. Stragem fecit (sc. *Radizlaus*) non modicam memoria recolendam: 1298 *CD Arp. cont.* XII p.619. Inde usque memoria repetens eum cognovi: SIMON HUNG. 3. Viri nanque iustitiam, pietatem, ... et imprimis sanctimoniam ... memoria repetebant: BONF. II,4,92. — 'Reducere' cum 'in' v. 'ad' et acc.: Specialiter in memoriam reducetes, qualiter in castro Feketehalom ... ipse nobiscum continue ibidem permansit fidelitatis opera exercendo: s.1267/1291 *Reg. Arp.* II/1 p.37. In memoriam vestre dominationis amicitia velit reducere: 1300 *CD Croat.* VII p.418. Ortabatur dominus rex Ludovicus verbis amicabilibus principes et duces exercitus, reducens eis ad memoriam tua ... beneficia: IOH.O.M. 156 (p.145). Mathias ... memoriae commendamus, ... quod nos attentis ac in memoriam reductis: *Form. styli* II,53 (p.184). — 'Revocare' v. 'redire' cum 'in' v. 'ad' et acc.: Ut ea ... litteris commendentur et sic in memoriam futurorum levius revocentur: 1206 *PRT VIII* p.278. Ne rerum gestarum series diuturnitate temporum queat obliterari, institutionis ... processum ad memoriam scriptis pium duximus revocari: 1209 *Mon. Str.* I p.193. Nos igitur servitia ... Iacobi in memoriam revocentes ... prefatam terram ... eidem ... permisimus: 1280/1292 *Reg. Arp.* II/2–3 p.262. Ut ... in memoriam redeat regis Ladislai tam gloriosa ... victoria: SIMON KÉZA 74 (p.186). Volens igitur idem comes Bothow superne petitioni predictae uxoris sue satisfacere, coniugalis matrimonii dilectionem ad memoriam revocando ... prefatam Zelew ... manu-

misit: 1287 *CD Arp. cont.* IV p.305. Nos (*sc. rex*) igitur ... consideratis et in memoriam revocatis fidelibus obsequiis: 1351 *DRH* II p.129. Unum tamen est, quod ... necessario mihi et in memoriam videbatur revocandum maiestati vestrae: PETR. VÁRAD p.57. Placuit nobis in memoriam revocare, ... amicitias decessorum nostrorum: *Ibid.* p.215. — 'Tenere' cum *abl.*: Ut ea, que rationabiliter ordinantur, ... memoria tenerentur: 1181 *CD Arp. cont.* I p.75. Ut prenotata concordia perpetua memoria firmiter teneatur: 1329 *Mon. Str.* III p.151. Quod ea omnia, quae vel forensibus in causis emergunt, vel ad iudiciorum rationem accommodantur, memoria tenere supra hominis captum facultatemque videtur existere: *Tripart.* praef. p.2. c Perspicua humane condicionis industria hominum memorie labilitate pensata sagaciter advenit: s.1176 *CD Arp. cont.* I p.73. Ut memoriale nomen vestrum indelebiter inscribatur humanae memoriae et divinae: IOH. LEM. p.53. Quod ... eadem terra a tempore humanam memoriam transeunte per maiores, ... ad ipsam terram Fugros tenta fuerit: s.1231/1601 Zimmermann, *Urbk.* I p.55. Ne processu temporis vel hominum labili memoria ea, que cauta deliberatione disponuntur, suppeditari possint vel alienari: 1246 *CD Croat.* IV p.303. Et ut talis locacio de memoria hominum evelli non possit: 1263 *Mon. Str.* I p.497. Memoria hominum dilabitur, si non fuerint acta in tempore stili patrocini perhennata: 1333 *Ibid.* III p.232. Michael procurator ... eosdem nobiles similiter in pacifico dominio ipsius possessionarie porcionis ad humanam memoriam fuisse, ... pertulerat: 1366 *CD Károlyi* I p.273. Quod humana memoria comprehendere potest (*sc. tempus antiquius*): *Decr.* I.1435. 23(1). Quod vix memoria hominum talia audivit: 1456 *Sopron tört.* I/4 p.116. Memoria quidem hominum nemo tantum in nos et reliquos Christianos facinus admisit: 1462 *Matth. epist. Rom.* p.18. 2 a Ego Stephanus rex ... hoc testamentum ... apud posteros perpetua memoria observandum relinquo: 1163–1164 *CD patr.* VI p.3. b Cuius (*sc. Gerhardi*) memoria in benedictione est: *Leg. Gerh. maior* 28 (p.506). Post felicem obitum ... Ludovici regis Hungariae, genitoris nostri carissimi, cuius memoria in benedictione est: *Decr.* 1385. 4. Vigeat mei apud patrem memoria: IOH. VITÉZ *Epist.* 20,9. Quae (*sc. epigrammata*) nos certe avidissimo cuperemus videre, ... ob illius praestantissimi viri memoriam: PETR. VÁRAD p.74. Itaque ut memoriam magnificientiae v<estrae> et fraternitatis mutuae sciret: *Ibid.* p.257. c Unde permansuram beneficiorum sancti regis memoriam, quamplures per eum sanitati redditi, in eodem, ubi sanati sunt, ... grandes aggravaverunt acervos lapidum: HARTV. 25 (p.436). Sicut memoria (μνήμη) ignis non calefacit corpus: CERB. *Max.* I,31. Quoniam ex defectu nature humane in memoriam rerum perteritarum ... surrepit oblivio: 1181 *III. Béla* p.345. Verum quia rei geste memoria facili lapsu mortalium mentes deserit: 1217/1324 *CD Croat.* III p.146. Tales titulos triumphi talemque laudem obtinuit, quorum memoriam non tollet oblivio in eternum: 1273 *CD Arp. cont.* IX p.14. Abolere flagicii memoriam nova Christianorum gloria Deus ipse propicius pateretur: IOH. VITÉZ *Or.* 4,17. Attamen ut huiusmodi prodicionis eorum memoria, ... ad posteros ipsorum diffundatur: *Decr.* II.1514. 14(3). Cum ... gestarum rerum memoria, ... calligine oblivionis obfu-

scata nequeat in aevum perdurare: 1526 *Komárom vm. oklt.* p.135. d 'Extare': Rex vero in potentatu mirabili usque ad confinium terre sue obvius sibi fuit tot eximia, ... quod ab incolis terre illius a tempore cuius non extabat memoria factum non fuerat neque visum: ROGER. 2 (p.554). Nos Stephanus ... significamus ... inspecturis, quod partem tributi Strigoniensis, que Strigoniensem comitem ... et comitatum contingebat et ad ipsum pertinebat a tempore, cuius non extat memoria: 1270/1288 *Mon. Str.* I p.575. Quod, ... ipsa villa ... ad ecclesiam Omnium Sanctorum de Zulkud a tempore, cuius vix extat memoria, iure spirituali pertinuisent (*sic*): 1299 *CD Arp. cont.* X p.342. Quod tres particulae possessionum ... ad ipsos iure hereditario pertinuisent ab antiquo, cuius memoria non extaret: 1331 *TT* 1910 p.457. Utrum ipsa possessio Arach totalis ab antiquo tempore, cuius memoria non extaret, dicte ecclesie Tykoniensis fuerit: 1373 *PRT X* p.570. — 'Habere' cum *acc.*: Nos ... ad quod humana transcendere non sufficit ratio, sigillatim memores esse non possumus, rei geste memoriam tunc temporis non habentes, concessimus: 1218 *Mon. Str.* I p.217. Qui utinam felicem memoriam secum habeat: IOH. VITÉZ *Epist.* 75,5. Ut testis ipse sit tantae aetatis, quod rerum gestarum, ... memoriam habeat: *Tripart.* II,27(4). — 'Tenere' cum *acc.*: Haec, ... que dedi, ... ut inde refeccionem per singulos annos haberent, et memoriam anime mee tenerentur: 1079–80 *Dipl. Hung. ant.* I p.225. e α Et ut propter antiquitatem neglegentiae non daretur, iussimus (*sc. rex*), ut ad memoriam posteris per succedentia tempora observaretur: c.1093 *Dipl. Hung. ant.* I p.299. Nos Bela ... dantes pro memoria significamus: s.1153/1417 *CD patr.* VIII p.9. Pro cuius facti memoria dedimus presentes litteras: 1243 *PRT X* p.520. Presentes in perpetuam rei memoriam litteras nostras concessimus (*sc. rex*): 1246/1472 *Reg. Arp.* I p.254. Nos capitulum Nitriense damus pro memoria: 1257 *Ibid.* p.355. Ad rei memoriam et robur perpetuum dignemur (*sc. rex*) et velimus nostro aureo privilegio (*sc. sigillo aureo*) communire: 1268/1347 *Mon. Str.* I p.552. Nos igitur ... hospitem supplicationibus exauditis predictum privilegium ... Bele duximus ad eternam rei memoriam liberaliter confirmandum: 1274 *Reg. Arp.* II/2–3 p.75. Nos N. palatinus ... damus pro memoria: 1285 *CD Arp. cont.* X p.421. Nos capitulum ecclesie Strigoniensis pro memoria damus: 1288 *Haz. oklt.* p.107. Nos conventus monasterii Sancti Egidii de Symigio damus pro memoria: 1299 *CD Arp. cont.* X p.359. Nos Tirmannus ... Nicolaus et Iwanus ... damus pro memoria: 1300 *Mon. Str.* II p.477. Nos capitulum ecclesie Agriensis damus pro memoria: 1324 *Doc. Val.* p.63. Nos magister Paulus ... et Magas ... damus pro memoria: 1350 *CD Croat.* XI p.594. Nos Ludovicus ... rex Hungariae damus pro memoria: 1357 *Iványi, Eperjes* p.27. Certe pro gestarum rerum memoria ... non mediocriter conducere potuissent (*sc. epistolae*): IOH. VITÉZ *Epist.* 2,36. Wladislaus ... ad perpetuam rei memoriam (*sc. dat*): PETR. VÁRAD p.41. Nos Gallus de Bellen et Blasius de Zolath comites (*sic*) ... damus pro memoria: 1509 *Balássy, Heves* p.256. β Notum esse cupimus tam futuri, quam etiam presentis temporis utriusque sexus hominibus, qualiter pie memorie abbas Beliensis, ... iusserit describi: s.1086,1135–1171 *Dipl. Hung. ant.* I p.250. Tocius senatus consultu prefati regis sancte memorie Ste-

phani legalem textum recensuit (*sc. Colomannus*): *Decr. a.1104. praef. p.183.* Presidente in regni solio Ladislavo pie memorie rege: *Leg. Steph. minor 8 (p.400).* Rex ... hunc hominem ... ex suis udwornicis tradidit rogante et querente beate memorie David abbate: *1150 PRT I p.599.* Unde beate memorie predecessor vester papa Celestinus sepe devotionem ipsius nobis per nuntios et litteras suas commendavit: *1199/XVIII CD Arp. cont. VI p.198.* Almus dux ... vir bone memorie dominus ... de eadem regione egressus est: *P.MAG. 7 (p.41).* Bone memorie rege Andrea genitore istius Bele regis mortis debito persolvente subito rex cum regni principibus et nobilibus venit Albam Regiam: *ROGER. 4 (p.554).* Quod rex Andreas clare memorie ... recepisset (*sc. castrum*): *1263/1273 PRT II p.321.* Exhibuerunt nobis litteras patentes domini Ladizlai regis Ungarie bone memorie: *1299 CD Arp. cont. X p.347.* Quasdam litteras privilegiales ... Bele olim incliti regis Hungarie clare memorie ... emanatas presentavit: *1343 Reg. Arp. I p.261* Petrus ... resignavit novercae suae domum quondam patris sui piae memoriae: *1388 Fejérpatak, Szám. p.88.* In presenciam exhibuerunt nobis quoddam privilegium condam serenissimi principis domini Ludovici laudande memorie regis Hungarie: *1412 Bártfai, Pest p.130.* Ut una cum bone memorie condam domino Nicolao decano ... nonnulla sibi commissa negocia expederet: *IOH. VITÉZ Epist. 71,3.* Si ille sanctissimus felicitis memorie dominus, Nicolaus papa Quintus, in humanis ageret: *Id. Or. 10,21.* Quoque clare memoriae rex Ladislaus admonuit summum pontificem: *GEORG. POLYC. Or. 23.* Quod, ... serenissimus princeps condam dominus Mathias rex Hungariae, Bohemiae etc. praedecessor noster bonae memoriae ab hac luce absque haeredis legitimi solatio decessisset: *Confirm. 1490. 1.* Quanquam ... illius reverendissimi patris nostri venerandae memoriae cardinalis Aleriensis de te iudicium, qui te filii loco diligebat, ... non sit dubitandum: *PETR. VÁRAD p.244.* Qui se affinem condam praepositi More bonae memoriae asserebat (*sc. Petrus*): *Ibid. p.260.* Quia bone memorie sue foret (*sc. Iohannes*): *1510 Podmaniczky oklt. I p.580.* γ In cuius rei memoriam perpetuamque firmitatem presentes litteras sigilli nostri munimine fecimus (*sc. Hemericus*) roborari: *s.1201 Mon. Str. I p.162.* De utriusque partis consensu in memoriam huius rei presentem cartam sigilli nostri impressione iussimus roborari: *1233–1234 PRT VIII p.282.* In cuius rei memoriam et perpetuam firmitatem presentes dedimus (*sc. rex*) litteras: *1255 Mon. Str. I p.424.* In cuius rei memoriam et perpetuam firmitatem presentes duplicis sigilli nostri munimine dedimus (*sc. regina*) roboratas: *1277 CD Arp. cont. XII p.206.* In cuius rei memoriam perpetuamque firmitatem presentes concessimus (*sc. Stephanus*) litteras sigilli munimine communitas: *1300 Ibid. X p.378.* In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes concessimus novi et autentici sigilli nostri appensione roboratas: *1310 Mon. Str. II p.621.* In cuius rei memoriam et perpetuam firmitatem presentes ... contulimus (*sc. rex*) litteras sigilli nostri pendentis munimine roboratas: *1317/1348 CD Croat. VIII p.459.* Cepit (*sc. Stephanus*) ... edificare grande cenobium ... ditando illud multis precliis (*recte: prediis*), ... in memoriam et honorem curie Romane: *Chron. saec. XIV. 67 (p.317).* In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes lite-

ras et privilegiales fieri fecimus (*sc. rex*): *1356 Bártfai, Pest p.72.* In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes concessimus (*sc. rex*) eisdem litteras nostras ... roboratas: *1409 Mon. herald I p.31.* In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras nostri sigilli secreti, ... appensione communitas duximus (*sc. rex*) concedendas: *PETR. VÁRAD p.14.* 3 a Sexaginta viri, quorum superius memoriam feci: *Leg. Steph. minor 6 (p.398).* b Ita ut tam in ipsius anniversario, quam nostro, singulis annis in eadem ecclesia fieret memoria in oracionibus: *1222 Mons. Str. I p.238.* c Ut quod memoria dignum creditur, testimonio litterarum commendetur: *1198 Horvát, Dipl. p.113.* Memorabili domino et aeterna memoria digno salutem et affectum persequendi monita et mandata: *IOH. LEM. p.62.* Quamquam omnia sint digna memoria: *1258 Reg. Arp. I p.362.* Ut dum talia geruntur in temporibus vel aguntur, que longioribus digna sunt memoriis: *1319 Mon. Str. II p.756.* Inter cetera vero dedit eidem Albensi ecclesie quedam donaria sempiternae memorie digna: *Chron. saec. XIV. 66 (p.316).* 4 Borsu, ... in memoriam duxit, ut ibi castrum construeret: *P.MAG. 34 (p.76).* Tantus in civitate cepit esse tumultus et tanta fuerunt caligine obumbrati, quod iam memoriam amiserant se defendendi: *ROGER. 39 (p.584).* — [593]

memorialis, -e A adi.: 1 memorabilis — emlékezetes, emlékeztetre méltó; 2 memoriam renovans, ad memoriam pertinens — emlékeztető, emlék- (a iuxta 'litterae' v. 'schedula' v. 'scriptura': litterae aliquid memoriae prodentes — memorialis oklevél, emlékeztető irat; b iuxta 'liber': liber, in quo memorandi causa res notatae sunt — jegyzőkönyv; c iuxta 'cellula' seu 'thesaurus': locus, in quo homo memorias custodit, memoria — emlékezet). — B subst.: 1 n. (a memoria — emlék, emlékezet; b liber, in quo memorandi causa res notatae sunt — emlékkönyv, jegyzőkönyv); 2 m. v. n.: litterae aliquid memoriae prodentes — memorialis oklevél.

A 1 Ut tantum beneficium memoriale esset: *Leg. Emer. 7 (p.459).* Ut memoriale nomen vestrum indelebiter inscribatur humanae memoriae divinae: *IOH. LEM. p.53.* Opus ... quendam Bohemum, ... in certamine singulari viriliter prostravit, propter quod memoriale factum ... apud regem et omnes optimates Hungarie gloriosus emicuit: *Chron. saec. XIV 100 (p.365).* Hoc nomen memoriale tibi sit: *PELB. TEM. Pom. sanct. hiem. XL, M.* 2 a 'Litterae': Quod sicut ex litteris memorialibus Henrici iudicis curie domini regis nobis constitit: *1257 Reg. Arp. I p.355.* Damus (*sc. episcopus*) pro memoria, quod cum iuxta tenorem litterarum memorialium domini nostri ... Simon comes ... Pud comiti undecim marcas in crastino Sancti Iacobi Apostoli coram nobis solvere teneretur: *1269 CD Arp. cont. XI p.620.* Quod cum secundum continenciam litterarum domini regis memorialium Matheus ... contra comitem Nycolaum ... coram capitulo Agriensi testes produxisset: *1297 Haz. oklt. p.156.* Item Nicolaus filius Dala, in causa quam super interempcione patris sui contra Laurencium ... secundum continenciam litterarum nostrarum memorialium movere intendebat: *1320 Temes okl. I p.26.* Quibusquidem litteris ipsius capituli Budensis memorialibus presentatis: *1424 Komárom vm. okl. p.48.* — Iuxta 'schedula': Super his omnibus ... novissimus orator noster ... in schedula memoriali annulo nostro signata

ad sanctitatem vestram deferet: 1465 *Mátyás lev.* I p.94. — *Iuxta scriptura*: Dedimus tamen scripturam memoriam signatam huic magistro Petro: IOH. VITÉZ *Epist.* 57,7. — *Iuxta sigillum*: +S<igillum> memoriale capituli ec<c>|<es>ie Albensis: c.1256 Solymosi, *Írásbeliség* p.111. Dominus Iacobus ... exhibuit nobis quasdam litteras nostras pro parte episcopi ecclesie Wesprimiensis loquentes sigillo nostro memoriali consignatas: 1402 *DF 200386*; cf. Solymosi, *Írásbeliség* p.111. **b** Item meister Neclos murator suscepit, sicut stat in libro memoriali flor<enos> 78: 1431–1434 Fejérpataky, *Szám.* p.287. **c** Non immerito in thesaurario memoriali deposita processu ipsius temporis elabuntur: 1279 *CD Arp.cont.* IX p.252. Ne de memoriali hominum cellula effluent (*sc. facta*): 1342 *Mon. Békés* p.6. Ea, quae bonorum legitima deliberatione disponuntur memoria novercante ab memoriali hominum cellula de facili elabuntur: *Form. styli* II,279 (p.311).

B 1 a Cum intelligamus sanctorum merita in libro vite ascripta et memoriale eorum coram domino in secula: *Leg. Steph. minor* 1 (p.393). Ut hoc praecipuum et insigne memoriale sui amoris eximii quo nos dilexit, esset nobis praecelsum et venerabile sacramentum: 1384 Zimmermann, *Urk.* II p.595. Ut ... efficax pro laude vestra memoriale permaneat: 1456 Teleki, *Hunyadiak* p.516. Vitae eius (*sc. vir angelicus*) exemplo etiam nunc pro bono memoriali proponuntur immitanda: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.137. **b** Item suscepimus CXXV stamina Polonica, ut ante in memoriale continentur: 1437 Fejérpataky, *Szám.* p.453. Ob titulum dispensationis beneficii ac recordationis memoriale inditum est polonis: *Leg. sanct. Hung.* p.4^v. **2** M(emoriales) pro comite Detrico calvo et Lucach fratre suo: c.1262 *Reg. Arp.* II/1 p.13. Quod cum sicut ex litteris domini regis et vestris memorialibus vidimus contineri: 1283 *Haz. okl.* p.98. Memoriales pro Rolando contra relictam Moys de Teryan: XIII^{ex}. *CD Arp. cont.* X p.429. Memoriale pro Philippe filio Pauli contra capitulum de Kw: *Ibid.* p.430. Pro Pelebarde et Iohanne contra Nycolaum de Bachka super facto testimoniorum productorum memorialis: 1329 *CD Zichy* I p.328. Pro magistro Andrea ... contra Iohannem ... super omissione solutionis octo marcarum memorialis: 1358 *CD And.* VII p.15. Commisimus (*sc. regina*) nonnulla et etiam memoriale Iacobo familiarii tuo dedimus: 1488 *Brüsszeli okmt.* I p.8. Memoriale pro domino Strigoniensi ad reverendissimum dominum cardinalem Salczburgensem et alios: 1521 *CD Fran-gepán* II p.347. — [66]

memorialiter adv. (memorabiliter, memoraliter) **1** in forma litterarum memorialium — *memoriális oklevél formájában*; **2** in memoria, ut ita memoria — *emlékezetben, emlékként*; **3** memorandi causa — *emlékezés végett, emlékeztetőleg*.

1 Littere predicti conventus ecclesie ... super ipsa iuramentali dispositione memorialiter confectae ... fuerunt exhibite: 1366 *CD Zichy* III p.317. Georgius dictus Zekel quasdam litteras capituli ... ante dominicam iudica memorialiter confectas nobis presentarat: 1368 *CD Károlyi* I p.298. Iohannes de Bodon ... cum procuratoriis litteris eiusdem in nostram accedendo presenciam quasdam litteras, unam ... predicti conventus ... super premissa iuramentali dispositione memorialiter confectam, ... nobis presentarat: 1374 *Zala okl.* II p.109. Nicolaus ...

super premissis memorialiter confectas (*sc. litteras*) ... nobis presentarunt: 1382 *CD Károlyi* I p.396. Stephanus ... ibidem hec exhibicione quarundam litterarum ... regis patenter et memorabiliter (*sic ed.*, *DF 256616*: memoraliter) in anno proxime preterito ... emanatarum coram nobis comprobavit manifeste: 1421 *Mon. episc. Zagr.* VI p.39–40. Licet ... in prescriptis litteris ipsius capituli ... super ipsa iuramentali dispositione memorialiter confectis ... deposuerit (*sc. Iohannes*): 1493 *Doc. Val.* p.452. **2** Quoniam testante scripture pagina labilis est, memoria et rerum turbe non sufficit, insuper id, quod memorialiter tenetur, citius dilabitur, nisi scripture testimonio roboretur: s.1200/1571 *CD Croat.* II p.359. **3** Nam etiam memorialiter cogitamus nostra in mente mortis nostre in articulo: 1489 Teleki, *Hunyadiak* XII p.474. — [14]

memorita vide memoro

memoriter adv. **1** ut ita memoria — *emlékként (a gener.; b iuxta 'habeo' v. 'retineo' v. 'teneo' et sim.: in memoria tenere — emlékként megtartani, emlékezetben tartani)*; **2** memorabiliter, memoria digne — *emlékezetesen, emlékezetre méltóan*; **3** ex memoria — *emlékezetből, kívülről*.

1 a Perpetuis codicibus committenda, quae certe derivetur in posteros, et in illis memoriter propagetur: 1359 *Dipl. Sáros* p.468. **b** 'Habere': Licet propter facti recenciam processum cause ac seriem memoriter heberemus (*sc. rex*): 1247 *CD Arp. cont.* VII p.229. Et licet tediosum esset per singula enarrare, quedam tamen de serviciis eorundem memoriter habente (*sc. rex*): 1258 *Ibid.* p.482 — 'Observare': Ut quod memoriter in cordis armariolo nequit observari: s.1209 *CD Arp. cont.* XI p.90. — 'Retinere': Quoniam que ad tempus fiunt, labente temporis curriculo ab hominis memoria recedunt, pulcherrime usus consuetudinis involvit ea sub litterarum privilegio memoriter retinere: 1211 *PRT* I p.621. Nos ... fidei puritate ipsius Iohannis imo memoriter retinentes: 1332 *CD Károlyi* I p.77. — 'Tenere': Numerato primo pretio, restat annumerare secundum, circa cuius numerationem memoriter est tenendum: IOH. LEM. p.10. Omnia et singula statuta praemissa ... memoriter teneat (*sc. plebanus*): *Sacra concil.* p.211. Memoriter tenebat (*sc. frater*) domini nostri Iesu Christi exhortationem: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.203. **2** Ita eum (*sc. regem*) claude et cantico sue ecclesie digne memoriterque in terris decoravit: *Leg. Steph. minor* 8 (p.400) Notum sit ... me Fulconem hospitem ... Vespergensis ecclesie pontificibus ... usque ad senectam memoriter iocundeque servivisse: 1146 *PRT* I p.598–599. **3** Magistra ... docebat eam ... 'Pater noster' et 'Credo' memoriter: *Inqu. Marg.* p.176. — [20]

memoro, -are **1** saepius: mentionem facere, dicere — (*meg*)említ, emleget, mond, szól (**a** abs.; **b** cum acc.; **c** cum 'de'; **d** sequitur nom. cum inf.; **e** sequitur enunt.; **f** part.); **2** rare: commonere — *emlékeztet*); **3** meminere, recordari, memoria tenere — *emlékszik, emlékezetben tart* (**a** abs.; **b** cum acc.; **c** cum gen.; **d** cum 'de'; **e** sequitur acc. cum inf.; **f** sequitur enunt.).

1 a Quod fideles ipsorum ... prout superius memoravimus, elegerunt (*sc. abbas et conventus*): 1267 *Mon. Str.* I p.543. Teucrorum arma, ... item alias ut dictu ita et memoratu miserandas plurimas terras, ... inverterunt: IOH. VITÉZ *Epist.* 37,5. Sed sunt non culicis memorandi vo-

ce leones: IAN.PANN. *Epigr.* II,21,5 (p.656). Quo magis memorare poteris, si his a te cognitis nostram consuetudinem memoriae revocabis: SIMON HUNG. 14,6. **b** Opus est sapientis, ut que agantur vel memorentur, testimonio litterarum debeant roborari: 1289 *CD Arp. cont.* IX p.508. Terribiliora et magis ardua (*sc. proelia*) per veteres non memorantur: *Chron. saec. XIV.* 11 (p.266). Quid memorem parcae frugalia fercula mensae: IAN.PANN. *Paneg.* 1,874. Quandoquidem prohibet magno servire tonanti / Virginis et nomen iam memorare ferus: MART.THYRN. *Ad procer.* I,141–142. **c** Quod de inventione istius toni peregrini fabulose memoratur: *Szalkai* A,65. **d** Cellulam ... construxerat (*sc. Gerhardus*), in qua legatus ... multas possessiones, ... sustinuisse memoratur: *Leg. Gerh. minor* 5 (p.475). **e** Memorare itaque, quod, licet plures dictaminis partes a ceteris assignari soleant, sufficientia dictaminis quatuor clausulis est contenta: IOH.LEM. p.28. **f** Quod fratres grave ferentes ... cum eis ante memoratum regem, ... iussu memorati regis reddite sunt: *c.1131 PRT VIII* p.272. Nam rex ... memoratam terram per manus Odonis filii Bethleem episcopi ecclesie perpetuo possidendam tradidit: *c.1151 Ibid.* I p.600. Tunc memorati comites, ... in hunc modum censuerunt diffiniendam: 1184 *Ibid.* X p.501. Inde ad supra memoratum puteum terminatur (*sc. meta*): 1200/*XIV CD Croat.* II p.354. Terram ... inclusam ita memoratum fidelem nostrum ... volumus possidere: 1208/1373 *Reg. Arp.* I p.76. Tandem dicti fratres moti misericordia dictos hospites Teuthonicos receperunt in villa memorata: 1233 *Mon. Str.* I p.298. Felicianus et Andreas ... confessi sunt, quod totam possessionem suam ... vendidissent domino abbati et ecclesie de Tycon pro decem et septem marcis ... asserentes memoratam pecuniam plene et integre recepisse: 1243 *PRT X* p.520. Ubi tributarii sui libere et quiete possint manere et procurare proventus tributii ipsius abbati memorati: 1246 *Mon. Str.* I p.363. Ipsam insulam ... memorato monasterio Sancti Martini ... donavimus: 1260 *PRT II* p.309. Memoratus dominus rex certamen duelli adiudicavit fieri inter partes: 1270 *Mon. Str.* I p.573. Sed si eisdem placuerit, receptis fenoribus operentur (*sc. comites*) in castro memorato: *s.1279 CD Arp. cont.* XII p.257. Fecerant in turri memorata, ... deorum templa ex auro purissimo, ... columnas aureas et plateas: SIMON KÉZA 3 (p.143). Scilicet ipse comes Thomas propter pium cognacionis affectum (*recte*: affectum) amorem benigne condescendens, suum totum dampnum memoratum ad quadraginta marcas per eosdem arbitros numerando computatum: 1296 *CD Arp. cont.* X p.229. Nos ... possessiones nostras ... contulimus memorate filie nostre: 1300 *Ibid.* p.378. Quod ipsi ... nequirent ... ad ecclesiam accedere memoratam: 1308 *Mon. Str.* II p.581. Litteras ... ad manus memorati magistri Nicolai tradidit (*sc. Stephanus*): 1317/1348 *CD Croat.* VIII p.459. Ut autem idem comes camerae memoratam summam pecuniae octigentarum marcarum nobis facilius solvere possit: *Decr.* 1342. 61. Missis nunciis (*sc. Hungari*) ad Corardum memoratum: *Chron. saec. XIV.* 60 (p.307). Datum sexto die congregationis nostre predictae in loco memorato: 1366 *Doc. Val.* p.188. Quod memoratos regnicolas nostros, ... non deseremus: *Decr.* 1439. 39(1). Supplico (*sc. gubernator*), quatenus ... Zagradiensi ecclesiae de persona me-

morati domini Demetrii episcopi providere non differat: IOH.VITÉZ *Epist.* 24,19. Dum diebus superioribus post conflictum memoratum plurimorum communiter aures fama pervolasset de casu condam reverendi patris: *Ibid.* 6,8. Habes praeterea ante oculos illustres progenitorum tuorum supra memoratus actus: NIC.BAR. 27. Memoratum T. contra annotatum T. ... evocet: *Form. styli* II,55 (p.187). Beatudinem vestram precamur, quatenus dignetur memoratam causam ad partes transmittere cognoscendam: 1464 *Matth. epist. Rom.* p.32. Memoratus comes Sigismundus bene et sapienter in melius commutavit consilium: 1465 *Ibid.* p.69. Qui putat casum quoque memoratum: PETR.VÁRAD p.107. **2** Vos villice constitute per communitatem et magister moncium memoramini: 1437 *Sopron tört.* I/3 p.139. **3 a** Quae virtutem, memorandi exemplar honesti / proelia gesturi varios cingamur in usus: TAUR. *Staur.* I,415–416. **b** Et ut hec scripturarum vivacitate memorentur: 1233 *CD Arp. cont.* VI p.530. Qui ... memorans dictum illud evangelicum: *Leg. Gerh. maior* 3 (p.484). **c** Ad nausiam paludamentalem et ad ea, quae etiam deterius est omnis naturae persolvunt potius rumore, quam memorentur creatoris, qui est benedictus: GER. p.117. **d** Mens hominum de his ... plenius memoretur: 1331 *TT* 1910 p.456. **e** Memoror autem antea scripsisse sanctitati vestre negotia hec: 1481 *Mátyás lev.* II p.127. **f** Memoretur v<estra> m<agnificentia>, quomodo nostra facta ... disponere ... inceperatis: 1459 *CD Zichy XII* p.260. — [160]

menaco, -are *minari, minitari* — *fenyeget.*

Ego ivi ad eam ... et invenimus eam iacentem ante altare, et quando ipsa surrexit, dixi sibi, quod interficiebat se, et quod male faciebat, et menacavi eam: *Inqu. Marg.* p.225. — [1]

Menandrianus, -a, -um *usu subst. m.: qui hereticam disciplinam Menandri sequitur* — *Menander által képviselt eretnekség követője.*

Igitur aliter errant Simoniani, aliter Menandriani: GER. p.9. — [1]

mencio- *vide mentio-*

membrum *vide membrum*

menda, -ae f. *vitium (corporis)* — (*testi*) *hiba.*

Sic et sensibus occurrentes et corporales et perspicuas mendas *aliter* ... inimicis prius denuntiantibus resciscit: IAN.PANN. *Plut. inim.* p.15. Divo Mathie statura corporis fuit aliquanto maiuscula quam mediocris ... vegeti et subnigricantes oculi et sine menda nasus ne mediocrem quidem cultum addebat: BONF. IV,8,244. — [2]

mendaciter *adv. falso, fraudulenter, fallaciter* — *hazug módon, álnokul.*

Sed malivoli ... nodom (*sic*) in stupa et pilum in ovo invenire mendaciter satagebant: ROGER. 11 (p.559). Per hocque eosdem Cristoforum et procuratorem ipsius querimonias deonestacionesque et diffamaciones ... male et mendaciter fecisse: 1488 *Sopron tört.* I/6 p.54. Animas tres vel plures parentum illorum, qui Eleemosynas eis conferunt, de purgatorio (ut afferunt mendaciter) extrahunt: 1515 *Sacra concil.* p.253. — [3]

mendatium, -i n. (*mendacium*) **1** *philos. vanitas, condicio falsa alicuius rei (opp.: veritas)* — *hazugság; 2 falsum dictum, quod pro vero dicitur* — *hazug állítás.*

1 O mendatium saeculi, o dementia mundi: GER. p.157.

Veritas nihilo minus, quę mendacii sunt, odit: *Ibid.* p.158. Qui ... neque novit, homo unde fit gravis corde, diligens vanitatem et quaerens mendacium (ψευδος): *CERB. Max.* III,55. Qui bene docet et male vivit, ... videtur ... veritatem mendacio immutare: *Serm. dom.* I p.2. **2** Et nulletenus per aliquorum mendacium vel falsum testimonium ... lex iusta in aliquo depravetur: *Decr. c.1010.* 2. Iohannes vero illorum mendatio longius obviat dicens: *GER.* p.15. Qui etiam adversus Danielelem toto mendatii agmine heresiarchium direxit exercitum: *Ibid.* p.50. In fide et veritate fateor, quod vi compellabantur intolerabilia mendacia in Dei expendere sacerdotes: *Ibid.* p.51. Unde petimus, ne in hac parte nos difficiles reddates et nobis mendacii macula possit aliquatenus irrogari: *c.XIII^{ex}. Mon. Str.* II p.471. Gyula propter mendacium de curia domini regis eiectus est: *Leg. Gerh. maior* 8 (p.492). Quid manifestata adeo canitis mendacia vates: *IAN.PANN. Epigr. (Mayer)* 133,1. Ut eo fidelius valeant (*sc. conspicientes et homo regiae*) referre, et facilius cognosci possit, si falsitatem et mendacium dixerint: *Decr. 1498.* 43(1). Quicumque frater in his duobus vitiis videlicet ebrietatis et mendatii fuerit consuetudinariae compertus ... officio privetur: *1499 Leges.eccl.* III p.628. — [24]

mendax, -acis **1** *adi. fallax, vanus, falsus — hazug, csaló (a de hominibus; b de rebus); 2 subst. m.: qui mentitur vel decipit — aki hazudik vagy becsap (valakit), hazug, csaló (ember).*

1 a Si quis autem militum, suum spontaneum donum dicens sibi vi ablatum, mendax extiterit: *Decr. c.1031.* 11. Si autem qui insurrexit, ipse mendax extiterit, eodem iudicio persolvit culpam: *Decr. 1092.* 40. Sicut mendaces peccatores ... ultionem regiam possunt nec immerito formidare: *1276 CD Croat.* VI p.157. Sicut mendax preceptor carere debet: *1342 Mon. Str.* III p.426. Facunda ad morsus, in laudes muta canendas / caute mendax (*sc. Calumnia est*): *IAN.PANN. Paneg.* 2,1963–1964. Paulus ... dixit Creteneses semper mendaces (*sc. esse*): *Id. Epist.* p.97. **b** Quia illum non habet (*sc. meretrix*) virum, qui stylum reprobatur mendacem: *GER.* p.50. Paulus vero, quia imprimis posuit spiritum, demum Dominum ac deinde Deum, non dicatur fecisse gradum mendacem: *Ibid.* p.172. Huius testimonium sic recipi iubemus, ... si denique aratrum habeat (*sc. testis*), ut ... mendacis culpe redemptio fiat in possessione: *Decr. a.1104.* 26. Cum te, ... / consensu toto mendaci crimine solvit (*sc. patria*): *IAN.PANN. Paneg.* 2,2472–2473. — *Superl.:* Qui mendacissimo stilo de divisione rerum superiorum scripserunt: *GER.* p.151 **2** Loquantur incommunicabile nomen lapidibus et lignis non impone-re, qui mendaces et impios iustificat pro muneribus: *GER.* p.85. — [20]

mendicans, -ntis *m.* **1** *proprie: homo egens, qui stipem petit — koldus; 2 spec.: (a discipulus egens, qui gratis discere licet — szegény diák; b eccl.: monachus, qui ad aliquam ordinem mendicando cibum querentium monachorum pertinet — kolduló rendhez tartozó szerzetes).*

1 Quod quia eadem possessio Perichke, nunc in litis processibus per Stephanum ... contra ipsum magistrum Georgium mote verteretur, ... unam sessionem ... eisdem Elie et filiis suis, ne more mendicantium ... divagerentur ... dedisset (*sc. Georgius*): *1357 CD And.* VI p.601. **2 a** Sustinemus autem, ut scholaribus tam indipenis quam

forensibus, non mendicantibus, qui scilicet per suos parentes vel proximos sustentantur, possit magister ipse licite petere: *Várad stat.* II,8 (p.91). Quia non canonici, sed rectores altarium vel capellani et frequenter etiam scolares et mendicantes ... ad executiones mittuntur: *1486 DRH III* p.272. **b** Ut autem animarum periculis quas tales questores et mendicantes suis deceptionibus decipiunt provideatur: *Syn. 1450.* 34 (p.26). — [4]

mendicanter *adv. mendicando — koldulva.*

Cum ipse orator et quidam Stephanus eius socius, ... propter ipsorum paupertatem victum et alimentum mendicanter in dies sibique ac eorum informatoribus quere-rent: *1482 Mon. Vespr.* III p.278. — [1]

mendicatio, -onis *f. actus mendicandi, stipem petere — koldulás.*

Quodque pauperes et proiecti infantes in eodem existentis commode non possent nutriri per simplicem mendicationem, ... universitas prefata dictum hospitale providit et dotavit cum uno lato fundo curie: *1511 CD Teleki II* p.430. — [1]

mendicative *adv. mendicanter, per mendicationem, eo modo, quo unus mendicus facit — koldulva, koldusként.*

Ne ... ipsa ... sub tectis aliorum videatur divagans, et victum suum acquirere debeat (*sc. propinqui Pauli de Kallo*) mendicative et hostiatim: *1482 DI 56131* — [1]

mendicitas, -atis *f. 1 condicio mendici, egestas, omnium rerum inopia, baculum mendici — koldusszegénység, inség, koldusbot; 2 actus mendicandi — koldulás.*

1 Quis obturabit oculos pietatis aut viscera charitatis restringeret, ubi pupillaris desolatio, sive verecunda mendicitas, ... speciali solatio destituta generali miserae sunt relicta: *IOH.LEM.* p.41. Ut vel sic saltem sola clementissima vestrae serenitatis munificentia praeventus miseriam illam, extremae etiam paupertatis mendicitatem ... possit evadere: *Form. styli II,481* (p.456). Soli ipsi (*sc. coloni*) hoc infructuoso labore capti, mendicitati plerumque subii-ciuntur: *Decr. 1514.* 18. **2** Et eos, quibus incerta mendicitas victum praebet ... nulletenus impedire, ... audeatis: *1505 Sacra concil.* p.254. — [11]

mendico, -are **A** *intrans.: stipem petere — koldul. — B transit.: 1 stipem petere — koldul (valamit); 2 precari, rogare, quaerere — kér, kérdez, keres. — C iunctura: 1 part. impf. cum 'frater' v. 'monachus': ad aliquam ordinem mendicando cibum querentium monachorum pertinens, stipem petens — kolduló (szerzetes); 2 part. perf.*

A Quia qui in his delectantur, que huius mundi sunt, semper mendicant et in egestate permanent: *c.1093 Dipl. Hung. ant.* I p.299. Ego vero per silvas tanquam profugus omnium destitutus auxilio mendicabam: *ROGER.* p.580. **50** Sed quia hec predictis fratribus pro congrua necessitate sustentationis minime sufficere viderentur, ne contra statuta sanctorum patrum ac consuetudinem ordinis sui ipsos discurrendo mendicare contingeret: *1326 Mon. Str.* III p.86. Quod non suis manserant, / mendicant hostiatim / in turmis suis gentis: *MÜGELN 26–27* (p.249). Qui tunc cum eo degebant (*sc. fratres*), ne in obprobrium dignitatis sacerdotalis mendicare cogentur: *1445 Mon. Vespr.* III p.124. Ipsi ab uxoribus ac liberis abdicati, nudis semper pedibus incedere, per singula in castris mendicare tentoria, nihil usquam, quoad vixerint, possidere iussi sunt: *BONF. I,10,280.* Quidquid laborando aut mendicando

acquirere valebit (*sc. iobagio*), tertiam partem adversario suo ... fideliter administrabit: *Tripart.* III,28(1). Ne officiales ipsi Budae cogantur mendicare et per hoc officia eorundem relinquere: *Decr.* 1525. 19.

B 1 Et si aliquis banus sive dux aliquid contra predicta iura attemptare presumpserit, ... toto tempore vite sue sit vagus et profugus suisque saciari non valens, sed semper aliena mendicans: 1217/1372 *CD Croat.* III p.149. Cum ipse orator famelicus mendicaret in scola alimentum: 1482 *Mon. Vespr.* III p.278. Fercula qui quondam multis tribuebat egenis / iam mendicat aquas nocte dieque dapes: *MART. THYRN. Ad procer.* I,57–58. **2** Ab approbatione et consuetudinali producitur, cum consuetudine approbationem negotii mendicamus: *IOH. LEM.* p.44. Domo rebus dum ablatis / mendicat hospiciam: *XIII? Dankó Hymn.* p.283.

C 1 Item eodem monachis de claustris Beate Virginis mendicantibus dedi (*sc. Sigismundus*) V den<arios> ung<aricales>: 1501 *MTT XXVI* p.97. Ut a mendicantibus fratribus ... nullum subsidium exigatur: 1522 *LtK* 1925 p.184. **2** Ne propter mendicata suffragia cogentur aliquid de divinis omittere: 1227 *CD Croat.* III p.270. Quia nos partes nostras sine alterius subsidio bene defendimus, nec indigemus mendicato a sua sanctitate suffragio: 1481 *Mátyás lev.* II p.159. — [25]

mendicus, -a, -um **1** *adi.*: pauper, egens, miser — *szegény, nyomorult*; **2** *subst. m.*: homo egens, qui stipem petit — *koldus*.

1 Mendicissime de meis amicis / si censem, Lippe, dent equestrem: *IAN. PANN. Epigr.* I,330,1–2 (p.606). Quod cum ipse ... in schola Iohannis de Zela sub disciplina sua inter alios discipulos quendam ... discipulum mendicum ... ad se vocaret: 1486 *Mon. Vespr.* III p.300. **2** Ut si pupillus, mendicus, captivus aut alius huiusmodi defensionem, provisionem aut expeditionem ... postulantem, sic dicant: *IOH. LEM.* p.40. Scribit mihi ... p<aternitas> v<estra> ... nec esse aequum, bonum patrem ab ecclesia sua eliminatum vagari fere ut mendicum: *IAN. PANN. Epist.* (Ábel, *Adal.*) p.89. Item ... ad mandata domini principis mendicis a capella castris Sancti Iohannis cum supplicatione ad dominum principem venientibus dedi I ortt<honom>: 1500 *MTT XXVI* p.29. Item unus clipeolus gemmatus, in cuius medio est imago Sancti Martini in equo et inferius imago mendici cum bacillo argenteo: 1518 *PRT III* p.708. Kantor Balasch mendicus dedit asp<eros> 20: 1526 *Qu. Kronstadt I* p.682. — [8]

mendosus, -a, -um *vitiosus* — *hibás*: **a** *de hominibus*: errorum plenus — *vétkes, romlott*; **b** *de rebus*: falsus — *hamis*.

a Insuper vestros homines mendosos et iniquos seductores in possessiones nostras seducere non mittatis: 1464 Zimmermann, *Urkb.* VI p.183. **b** Dispulit errores, mendosa volumina carpit (*sc. fides*), / fortiter haereticum pellicit ab orbe nephas: *MART. THYRN. Ad procer.* I,349–350. — [2]

menestra, -ae f. *ius, sorbitio* — *leves*.

Dicta soror Marghareta ... sic stabat, donec alie comederent primam menestram: *Inqu. Marg.* p.171. — [1]

menia *vide* moenia

menianum *vide* moenianum

mens, mentis f. (*menticolatis pro menti collectis*)

A proprie: **1** *prudentia, ratio, ingenium, potestas, quae homo cogitare potest* — *ész, elme, értelem, gondolkodó képesség* (**a** *abs.*; **b** *notabiliora iuxtaposita*; **c** *locut. fere i.q. memoria* — *emlékezet*); **2** *anima, animus, cor, pectus* — *lélek, szív, érzület* (**a** *abs.*; **b** *notabiliora iuxtaposita*); **3** *consilium, cogitatio, voluntas* — *terv, szándék, akarat*. — **B transl.:** **1** *opinio, sententia, cogitatio* — *vélemény, nézet, gondolkodásmód*; **2** *persona, homo* — *személy, ember*.

A 1 a Ut nulla persona maleficio aut beneficio quemquam hominum subvertere a statu mentis aut interficere audeat: *Decr. c.1010.* 34. Quis possit cito tanta secundum dignitatem tantorum sive ore dicere, sive mente concipere: *GER.* p.37. Demum si delectat, quam magnus sit (*sc. Deus*), et mente non potest concipere: *Ibid.* p.87. Pacem cum exterarum provinciarum populis fideliter statutam corroboravit, ut in securius, quod in mente tractabat, in novella plantatione christianitatis explere sufficeret: *Leg. Steph. maior* 6 (p.381). Cum spiritualis gracia inspirationis mentem tuam celestis sapientie thezauro ditaverit: *Decr. a.1104.* praef. p.181. Oblivionis subrepente caligine rerum memoria gestarum in tempore a mentibus evellitur humanis: 1238 *PRT I* p.761. Bela rex ... in mente gessit assidue pravas et extraneas nationes ad gremium ecclesie matris attrahere: *ROGER.* 1 (p.552). Cum inter alias sollicitudines nostras cepissemus intra mentis nostre archana revolvere (*sc. Ladislaus*): 1273 *CD Arp. cont.* IX p.15. Quod idem Dyonisius laborans in extremis, licet eger corpore, mente tamen incolumis, ... terram suam ... sororibus suis memoratis contulisset: 1277/1377 *Ibid.* p.214. Quia mens humana cito labitur: 1281/1324 *Reg. Arp.* II/2–3 p.279. In isto igitur praelio rex Otacarus dispersa mente et confusa vagando in exercitu captus occiditur: *SIMON KÉZA* 74 (p.186). Rerum omnium iusto deliberacionis humane mentis acumine dispositarum, firmamentum a posteriorum recordacione evanesceret: 1331 *Mon. Str.* III p.186. Nicolaus banus ... obnubilabat mentis aciem discernentis veritatem: 1373 *Reg. Arp.* I p.95. Monebitque (*sc. Deus*) mentem sanctitatis vestre: *IOH. VITÉZ* 3,17. Inserere penitus mentem ($\psi\upsilon\chi\eta$), si quid labefactum est: *IAN. PANN. Plut. inim.* p.9. Hortabatur (*sc. Machabeus*) suos, ne formidarent adventum nationum, sed in mente haberent adiutoria de caelo sibi facta: *ANDR. PANN.* p.61. Sciatis itaque, quod dominus imperator subsidium illud a vobis contra Turcos non postulat, quod nedum menti habet vel animo cogitat contra Turcos quicquam agere: 1476 *Mátyás lev.* I p.352. Ne dum honestas mense et hospitem bibere cogerit, propter vini potentiam et inexperientiam mentem amittas: *GREG. GYÖNGY Dir.* p-h,IV^r. Singula quae validae scrutatur mentis acumen / edocuit medio splendidiora die: *MART. THYRN. Ad procer.* I,261–262. Mens illi (*sc. rusticas*) fuerat tellurem vertere nunquam: *Ibid.* III,119. **b** *Iuxta 'compos'*: Cum in lecto egritudinis adhuc sue mentis compos existeret: 1254 *CD Arp. cont.* VII p.373. Quod idem Beke considerans, ... bene tamen compos sue mentis existens quadam suam terram, ... ecclesie ... reliquit: 1283 *Mon. Str.* II p.169. Si vero compos suae mentis de his disposuerit (*sc. episcopus*): *Decr.* 1298. 28. Ego magister Myko, ... corpore quidem infirmus, sed sane mentis et integri sensus, ac per omnia compos mee mentis condidi testamentum: 1305 *Mon. Str.*

II p.560. Quod ipsa domina Margareta, licet egra corpore, compos tamen sue mentis, ... dotem ... coniugi suo ... delegasset: 1329 *Ibid.* III p.146. Quod predictus magister Nicolaus ... licet corpore impos, compos tamen sue mentis existens ... fecisset testamentum: 1349 *CD Károlyi I* p.183. — *Iuxta 'sanus'*: Sane mentis non debet aliquis ammirari: ROGER. 9 (p.557). Quod ipse magister Georgius ... infirmus quidem corpore mente sanus presente predicta filia sua ibidem, ... istam unam et solam possessionem ... dedit predictae filie sue: 1290/1291 *CD Croat.* VII p.7. Quod idem Mykod Banus eger corpore, sed mente sanus ... ordinasset testamentum: 1298/1326 *CD Arp. cont.* X p.313. Quod Vrach frater suus, licet eger corpore, sanus tamen mente, ... medietatem molendini sui ... abbati et monasterio ... legasset: 1310 *Mon. Str.* II p.622. Quam sane ex mente et iudicio serenissimi domini nostri regis adeo religiosam dicere libet: IOH. VITÉZ *Or.* 4,2. Optamus tibi omne bonum, mentem sanam in corpore sano: PETR. VÁRAD p.116. c Nos igitur illam inviolabilem constantiam in acie nostrae mentis revolventes: *Decr.* 1385. 6. Tum propterea, ... tumque menticolatis (*sic, recte Dl 13 596*: menti collectis) illis ... fidelitatibus et obsequiis ... eorum ... castrum ... Michaeli et Iohanni ... dedimus: 1440 *Pesty, Krassó* p.382. Immo quodammodo magis inpresentiarum nobis veniunt in mentem ea, que devotionis sunt: 1462–1464 *Matth. epist. Rom.* p.35. Venit mihi continuo in mentem: IAN. PANN. *Plut. dicta* dedic. p.31. Nihil salutarium in mentem venit: *Decr.* 1508. exord. 2. Nam quum pingue solum populator mente revolvit: MART. THYRN. *Ad procer.* III,201. 2 a His armis mentis contra invisibiles et visibiles legitime dimicare poteris inimicos: *Inst. mor.* 1. In sardonio, ... comprobantur sancti gemina dilectione adornati et passione rubicandi, mentis puritate candidi et sibimet humilitate despecti: GER. p.101. Preclara est virginitas, virginitatem mentis et corporis a te exigo: *Leg. Emer.* 4 (p.454). Quod si quis obstinate mentis nec Deo nec sancte ecclesie reverentiam exhibens molitus fuerit fraude vel violentia horum aliquid sibi vindicare: 1146 *PRT I* p.598. Puro mentis affectu devotissime Christo servire studuit (*sc. Ladislaus*): *Leg. Lad.* 3 (p.516). Omnium quippe desiderabilium suorum Deum esse non dubitans et in illius maiestatem tota mentis virtute erectus: *Ibid.* 4 (p.518). Dux autem Salanus ... furiata mente per ammonicionem suorum contra ducem Arpad equitare cepit: P. MAG. 39 (p.81). Nam mens Hungarorum tunc tempore nichil aliud optabat: *Ibid.* 44 (p.91). Regie liberalitatis immensitas ... suorum plurimorum mentes ad fidelitatis fervorem excitat: s.1265/1270 *CD Arp. cont.* VIII p.126. Regie benignitatis sublimitas ... multorum mentes ad fidelitatis florem excitat: 1273 *Ibid.* IX p.12. Peculiaris sollicitudo insidet menti nostre: 1276 *Mon. Str.* II p.58. Quatenus per nostri officii debitum mentes fidelium vitam celibem capientes ad eternam patriam dirigantur: 1326 *Mon. Str.* III p.85. Tu (*sc. Deus*) paradisi flores / in mente eius planta: MÜGELN 2 (p.234). Quae vehat ad superos exutam corpore mentem: XIV *Dankó, Hymn.* p.265. Igitur placeat tibi consilium meum, ut convertas mentes infidelium ad liberandum animas a demonibus possessas: *Leg. Gerh. maior* 3 (p.485). De corde nostro menteque et intentione ... duximus (*sc. nobiles*) evellendos: 1404 *Zsigm. oklt.* II,3319.

Sicut scriptis pacificis expresseram, ita et mente gerebam servicia potius mea, quam offensionem maiestati vestrae semper inferre: IOH. VITÉZ *Epist.* 23,4. Sicut ... medicina sanat carnem, sic verbum Dei sanat mentem: *Serm. dom.* I p.8. Nam satis quidem domitos reputabamus animos mentesque nostras ad omnem reverentiam apostolice sedis confovendam: IOH. VITÉZ *Epist.* 60,17. Sed tamen tempori ac statui tuo consules, si mentem, si propositum et animum tuum ad eorum, qui te diligunt, sensum ac voluntatem commutaveris: *Id. Or.* 2,16. Qui ob insignem mentis pietatem mutato nomine ab omnibus pius vocabatur: NIC. BAR. 25. Machomet ... qui ... veterem illum Machomethum sacrilegum ducem suum sacrilega mente secutus ... propriam sectam ... adauget: IOH. VITÉZ *Or.* 5,5. Cuique super hec iucundior accessit nunc equa religiose mentis coniunctio: *Ibid.* 7,11. Nichil extra te augustam tuam mentem angustat: *Ibid.* 7,18. Ex litteris sanctitatis vestre ... intelleximus, ... quantum animum et quam sedulam mentem ac dispositionem habeat beatitudo vestra ad prosequendam tutelam ... fidei: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.39. Nocte et luce laboro / ingratae mentis ne reus esse ferar: IAN. PANN. *Eleg.* II,17,42–43 (p.435). Qui superi et manes, quid agant post corpora mentes: *Id. Paneg.* 1,71 (p.7). Mens quoque sidereas, qua venerat, ivit ad arces: *Id. Epigr. (Mayer)* 306,11. Quia tamen sunt nonnulli perversae mentis homines: PETR. VÁRAD p.102. Hoc ... mente amara et totaliter anxia scribi fecimus: *Ibid.* p.130. Dignissimum tantae rei publicae praesidem magnificentia conservetur teneaturque non sine voluptate et iucunditate mentis audimus: *Ibid.* p.249. Foelix, quae Hectoream paris virorum / turbam atque Herculeam manu perita / nutris agmina militum feroci / mente: VALENT. CYB. *Carm.* 4,65–68. Quia sponsam meam Delphinam mente et carne virginem relinquo (*sc. Elsearius*): *Chron. F.M.O.* p.220. Ast homines dignos mens generosa facit: MART. THYRN. *Ad procer.* II,20. Omnia pro dulci patria aequa mente ferebant: *Ibid.* II,59. Is nunquam corpus luxu maculavit iniquo / sed mansit celebs corpore, mente, fide: *Ibid.* II,295–296. b *Iuxta 'devotus'*: Beneficiorum ... regni nostri advocate magnitudinem devote mentis libramine ponderamus (*sc. rex*): s.1252 *CD patr.* VI p.65. Petens nos mente devota et humili precum cum instantia: 1272 *Mon. Str.* I p.603. Ut ipsos ad similia fidelitatis opera exercenda devota mente incitimus (*sc. rex*): *Decr.* 1351. exord. 10. — *Iuxta 'oculus'*: Credentes, perpeticissimo mentis oculorum acumine viderunt: GER. p.155. Ut agnosceret, quantis esset circumdatus miseriis, oculis (*sic*) mentis eius per compunctionem apperuit (*sc. papa*): *Leg. Emer.* 7 (p.457). Nostrorum fidelium servicia pre oculis mentis habentes (*sc. rex*): 1217/1230 *CD Arp. cont.* XI p.139. Semper Deum et finem nostrum pre oculis mentis habendo mercari debemus (*sc. Stephanus*) eterna: 1232 *CD Croat.* III p.370. Post plures tractatus de novo rege diligendo ... oculos mentis ... in nos coniecerunt (*sc. nobiles*): *Confirm.* 1490. 1. — *Iuxta 'pius'*: Pie mentis desiderium ac laudande deliberacionis diffinicionem ... puritatem celsitudinis regie congruis favoribus intelligit atollendas: 1259 *CD Arp. cont.* XI p.458. Piarum mencium est devocio amplectanda: 1278/1297 *Ibid.* IX p.203. Ex regie liberalitatis munificencia, que pie mentis desiderium ... religiosique propositi puritatem intelligit atollendas:

1328 *Mon. Str.* III p.129. — *Iuxta 'totus'*: Sollicitudini devocius invigilare tota mentis intentione proposuimus: *s.1138 Mon. Str.* I p.97. Intendamus (*sc. rex*) totis sincere mentis affectibus honorare: *1295 CD Arp. cont.* X p.178 Videt ecce suprema / aetheris specula, quod tota mente petebat: IAN. PANN. *Paneg.* 1,419–420 (p.14). Id semper utilius fore duxi, et tota mente intendi: *1465 Matth. epist. Rom.* p.62. Ipse ... veram catholicam ... tota mente fideliter amplectendo tenuit: *Brev. Str.* p.6,7^v. 3 Quedam de multis, tamquam in sue fidelitatis deliciis delectando nominatenus exprimat mens regalis: *1244/1379 CD Croat.* IV p.230. Ad quam rem una potissimum consideratis mentem nostram induxit: *Decr. I.1405.* exord. 4. In quo quidem facto votis meis clementer deferre volens, certiorari petit de mente et intentione mea: IOH. VITÉZ *Epist.* 24,7. Cui nos et facta nostra per medium antefacti domini Nicolai de nostra mente informati arctius recommittere imposuimus: *Ibid.* 64,6. Transmissimus ad vos ... Matheum ... de mente nostra ... bene informatos (*recte*: informatum): *1452 Sopron tört.* I/3 p.370. Voluntatem et promptitudinem eius (*sc. regis*), – quas superiori collatione paucis verbis, sed larga mente notas fieri voluerat (*sc. rex*) – nunc iterato declare ... iussit: IOH. VITÉZ *Or.* 5,3. Sed tamen inter hec reverendissima paternitas tua mentem domini nostri regis exoptat cognoscere: *Ibid.* 11,50. Quis ... animus regi Bohemie, que mens ... beatudo vestra accipiet ex litteris presentibus inclusis: *1458 Matth. epist. Rom.* p.7. Super hoc brevi ex oratoribus nostris beatitudo vestra mentem nostram clarius intelliget: *1465 Matth. epist. Rom.* p.71. Quamprimum hoc intellectu mutavit modum, sed non mentem occidendi et se veneno facturum regi Mathiae narravit: GAL. 15,4. Nos ubi mentem regiam intellexerimus: PETR. VÁRAD p.85. Utrum literas inscriptionis super eisdem sex civitatibus ... ob eis exegerit, nec ne regnicolae mentem suae maiestatis nondum intellegere potuerunt: *Decr. 1504.* 20. Mentis autem potius effectum, quam rei ... exigui fatum maiestas vestra metiatur: *Tripert. praef.* 10. Significet dominatio vestra ... mentem suam, utrum simul et semel intrare debeamus: *1518 Szabó Ogy.* p.124.

B 1 Nobis vero alia mens fuit: IOH. VITÉZ *Epist.* 66,16. In quo nobis prona semper mens fuit omnes equas posibles condiciones pacis excipere: *Ibid.* 69,8. Michi autem longe alia mens erat: *Ibid.* 78,11. De quibus latius idem dominus Andreas explicabit p<aternitati> vestrae mentem nostram: PETR. VÁRAD p.224. De reliquis vero Aladarius, ... explicaturus est, eidem mentem nostram, cui m<agnificentia> vestra credere velit: *Ibid.* p.237. 2 Provida mens et sollicitudo advenit, ut que in tempore geruntur, ne simul labuntur cum eodem: *1294 CD Arp. cont.* XII p.563. Aptae quoque videntur ... apud pacificas mentes ob tedium ex ipsa dissensione contractum, que ... eo crevit, quod ... magnitudine laborat sua: IOH. VITÉZ *Epist.* 27,24. Poterat tamen amplius commovere providas mentes ad timendum hostilia vicinum Rascie incendium: *Id. Or.* 11,46. — [344]

mensa, -ae f. **A** *proprie*: tabula, abacus — *asztal.* — **B** *spec.*: 1 *eccl.*: altar — *oltár*; 2 tabula mercatoria — *piaci stand*; 3 *iuxta 'laniarius'*: *eculeus, tormenta* — *kínpad.* — **C** *transl.*: 1 *cibus, victus, convivium, epulae* — *étkezés*; 2 *cibaria, alimenta* — *étel, falat, fogás* (**a** *gener.*; **b** *iuxta 'secunda'*: — *csemege*); 3 *benefi-*

cium, sumptus suppeditati, fiscus — *javadalom, ellátmány, vagon*; 4 *orbis (astri)* — *korong (égitesté)* (**a** *solis*; **b** *lunae*).

A Quia Iudas et Petrus pariter ad mensam, uterque discipulus, uterque vero apostolus: GER. p.17. Elisabeth ita ceca erat, quod quando stabat ad mensam, non videbat scutellam ante se positam: *Inqu. Marg.* p.297. Fere cottidie eos faciebat (*sc. dux*) ad mensam suam comedere: P.MAG. 29 (p.71). Mensa autem eius erat tota aurea: SIMON KÉZA 10 (p.151). Quos ipse tanquam filios suos suscipiens ad mensam suam reficiendi gratia invitabat (*sc. Gerhardus*): *Leg. Gerh. maior* 9 (p.494). Ille vero marchio cognoscens regem esse viduum filiam suam ... conspectui regis fecit astare ad mensam: *Chron. saec. XIV.* 186 (p.475). Item pro una mensa pro sindonibus conspiciendis solvimus (*sc. cives*) den<arios> 100: *1429 Fejérpataky, Szám.* p.295. Quisque enim mensam ante se paniceam habens: GAL. 17,3. De cuius humanitate, quid loquar, cum hospitibus et peregrinis eius mensam lautissime praeparatam patere conspiciamus: *Ibid.* 32,9. Ante regis mensam clam subintrando idem Felicianus astitit: IOH. THURÓCZ 507 (p.149). Abbas, cum esset in mensa sumendo prandium: *1494 Mon. Vespr.* IV p.22. Frequenter in mensa lectionem habeat (*sc. generalis*): GREG. GYÖNGY *Dir.* p.b,II^r. Stabat mensa cibus semper redimita superbis: MART. THYRN. *Ad procer.* II,231.

B 1 *Abs.*: Recte scientes beatissima nostra nutrix et secundum eadem perficientes multis assueta est laudibus beatissime honorare et ubique in sua splendidissima mensa extollere: GER. p.27. Confluent vero undique de divina mensa ad discum: *Ibid.* p.178. Ubi mensa est disposita pro benedictione cereorum: *Ord. Str.* p.512 — *Iuxta 'Christus'*: Pater sanctus missam celebravit menseque Christi multitudinem coadherentium participem fecit: *Leg. Gerh. minor* 6 (p.477). Supra mensam Christi acuminata testudo insano lapillorum et auri sumtu elaborata: BONF. II,1,233. — *Iuxta 'Dominus'*: Proinde si recogitabit (*sc. David*), ... in quo periculo mensam Domini immolaturus accedit: PETR. VÁRAD p.181. 2 Tam magnos pisces in mensis et scamptis, quam parvos in capisteriis piscatorum (*sc. iidem soli vendere possunt*): *1405/1514 Zsigm. oklt.* II,3859. In scamptis et mensis fori (*sc. carnifices pisces sectos vendere possunt*): *Ibid.* 3 In medio deinde campo, ... furcas laniariam mensam proposuit (*sc. Michael*): BONF. III,9,30.

C 1 Forte maris domitor Saturnius ipse redibat / Aethiopia a mensis: IAN. PANN. *Paneg.* 2,576–577 (p.92). In mensa lautissimus, parcissimus festitu, vestem sollemnem nunquam tulit (*sc. Orbanus*) pluris: BONF. I,1,60. Circa finem mensae vel quando placuerit praelato loqui: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.d,III^r. 2 **a** Dicant non insanę vigiliis plenas habere in nocte more ethnicorum prandia celebrantes et usque auroram mensas protendentem inlecebrosissimas: GER. p.86. Qui dapibus quondam mensas onerabat inemptis: MART. THYRN. *Ad procer.* I,49. **b** Et haec donec ad mensas veniatur secundas: ANDR. PANN. p.38 Hic civica plebes / plene epulis / ... quotidie luxu et mensis assueta secundis in multas vitatur opes: TAUR. *Staur.* III 337–340. 3 Considerantes ... defectum cotidianorum victuum eorum ... ad eorum mense augmentationem decimas de Gercha ... contulimus (*sc. episcopus*): *1227 CD*

Croat. III p.270. Ad mensas aulicorum pro mensalibus fiendis telam emimus: 1494–1495 Engel, *Gesch.Ung.* p.73. Proavisque parabas divitias plenis perdunt bellaria mensis: TAUR. *Staur.* II,127–128. — *Archiepiscopi v. episcopi*: Decimam tributorum ... archiepiscopo Strigoniensi in perpetuum pro mensa sua ... per sanctos reges donatae erant: 1198 *Mon. Str.* I p.156. Vasallos seu reddituarios mense episcopalis (*sc. omnibus bonis privaverunt monachi*): 1403 *Zsigm. oklt.* II,2355. Iohannes episcopus ... dictas decimas tamquam mensam episcopalem spectantes singulis annis percepit: 1415 *PRT* III p.476. Pro unione abbatae Varadini Petri mensae nostrae archiepiscopali ... tanto in agendis gratiis me insufficientem esse intelligo: PETR. VÁRAD p.69. Bona mobilia ... ad mensam episcopalem ... spectantes ... occupare praesumant: 1515 *Sacra concil.* p.235. — *Fratrum*: Contulimus (*sc. rex*) eciam prefato monasterio piscinas ... pro mensa fratrum: s.1024 *Dipl. Hung. ant.* I p.102. Quia super hiis omnibus acquirendis retraxeram aliquos proventus, qui debebantur ad mensam fratrum meorum pro piscibus emendis: 1226 *PRT* I p.681. Dedimus (*sc. episcopus*) terram ... ad communem mensam fratrum: 1237 *CD Croat.* IV p.43. — *Regi*: Quod ... pater noster ... quandam villam ... ad mensam regiam seu cilicium regale de Buda pertinentem ... ecclesie ... dedisset: 1274 *CD Arp. cont.* IX p.77. Provisor ipse regiae maiestatis pro mensa et curia sua comparare debebit: *Decr.* I.1518. 14(2). 4 a Luna nihilo minus erubuit, dum in solis mensam inepigit: GER. p.77. Cave de solis mensa: IAN. PANN. *Epist.* p.90. b Quemadmodum luna ex magnitudine mense, quæ ... nunc plena videtur: GER. p.67. — [92]

mensale, -is n. et **mensalis, -is** m. textile, quo fere mensa contexta est, operimentum — (asztal)terítő, abrosz (a gener.; b eccl.: mappa, qua altar insternitur — oltárterítő).

a Do (*sc. Margareta*) quinque mensalia cum manutergiis: 1152 *PRT* I p.601. Item dederunt quinque pedisequas ad lavanda vestimenta altarium et mensalia abbatis et fratrum: 1221 *PRT* I p.651. Item de prandiis ad honorem quorumlibet sanctorum, ... cutem pecoris et unum quartalem carniam ad ipsum prandium pertractati, cum uno mensale ... plebano ... persolvere temeretur: 1322/1378 *Mon. Str.* III p.13. Quod relicta ipsius Blasy noverca sua ... uno mensali quatuor florenos duobus lintiaminibus quinque florenos valentibus ... se transtulisset: 1389 *CD Zichy* IV p.399. Item III. longa mensalia et II. brevialia data sunt: 1429 *Fejérpataky, Szám.* p.291. Item unum pallium valentem sex florenos, mensalia, alia utensilia (*sc. Nicolaus dedit*): 1477 *Sopron tört.* II/1 p.191. Item magistro scholae pro mensalibus ... dedit dominus magister civium flor<enos> 20.: 1494 *Qu. Kronstadt* I p.177. Item eodem die pro tribus peciis tele ad mensalia, manutergia et pariter hoscze per manus Olbricht, dedi (*sc. Sigismundus*) X flor<enos>: 1500 *MTT* XXVI p.35. Unum mensale cum uno manutergio (*sc. Andreas habet*): 1515 *Iványi, Eperjes* II p.442. Nicolao Chwczka ... pro dispositione octo mensalium et manutergiorum similiter octo, ... singulum mensale per denarios viginti ... computando faciunt fl<oreno> III. d<enariis> LXXX: 1525 *MTT* XXII p.147. b Item quinque mensalia altaris cum aurifrisis (*sc. donatur*): 1308 *CD patr.* IV p.117. Donavi (*sc. Ioan-*

nes) ... indumenta altaris de rubeo scindato cum manutergiis et mensali: 1311 *Mon. Str.* II p.637. Item praeparare et ornare (*sc. debet*) omnia altaria cum paliis et tobaliis seu mensalibus: *Visit. Str.* p.29. — [67]

5 **mensarius, -a, -um** rebus pecuniariis occupans — pénzügyekkel foglalkozó.

Petrus de Lenis apostolice camere clericus mensarius tulit sententias in scriptis: 1493 *Mon. Vespr.* IV p.18. — [2]

10 **mensator, -oris** m. qui ex ligno portam, fenestram, mensam etc. facit, faber lignarius — asztalos.

Item dedimus pro panibus mensatori 1/2 flor<enum>: 1418 *Fejérpataky, Szám.* p.174. Electi sunt domini castellani Matheus funifex et Michael mensator: 1506 *Qu. Kronstadt* I p.101. Albertus mensator et Ladislaus Zabo ... memorie commendamus: 1512 *Podmaniczky oklt.* II p.69. Ceterum universi artifices mechanici, ... mensatores, plumbiguli, ... ut praefetur, exigendum solvere teneantur florenum unum: *Decr.* 1521. 5. Mensatori dedi pro labore suo fl<orenum> I.: 1525 *DI* 26341. — [22]

20 **mensipar, -is** m. qui ex ligno portam, fenestram, mensam etc. facit, faber lignarius — asztalos.

Pro prebenda ... mensipari tertiusmet et vitripari secundusmet modium vas vini: 1518 *DI* 26216. Magistro Petro mensipar (*recte*: mansipari), pro reparacione pixidum manualium ... dedi (*sc. rex*) fl<oreno> IIII.: 1525 *MTT* XXII p.183. — [4]

25 **mensis, -is** m. pars anni duodecima — hónap (a abs.; b notabiliora iuxta posita [a 'initium m.: principium partis anni duodecimae — hónap eleje; β 'm. integer: tota pars anni duodecima — teljes hónap; γ 'singulis mensibus': menstruatim — havonként]; c cum notabilioribus praep.).

a Ad Helię vocem celum in adversarios ignem direxit, tribusque annis et mensibus sex super faciem terrę non pluit: GER. p.91. Regnavit (*sc. Stephanus*) autem triginta tribus annis, mensibus septem, diebus XIII: *Leg. Emer. prol.* (p.449). Anno dominicae incarnationis MCVIII, mense V, die XXV: 1108 *Dipl. Hung. ant.* I p.357. Anno dominice incarnationis MCXLII, ... mensis maii: 1142 *CD Croat.* II p.49. Anno ab incarnatione Domini MC-CVII in mense Augusto in festo Sancti Laurentii scriptus est iste cyrographus: 1207 *PRT* X p.502. Annus autem renovacionis est MCCXLVIII ab incarnatione Domini, mensis Aprilis: 1248 *CD Arp. cont.* VII p.273. Henricus imperator ... V mensibus Albam obsedit civitatem: SIMON KÉZA 57 (p.179). Et quicumque regalia et reginalia indebite occupata ... non restituerint, et infra spatium trium mensium a die congregacionis computandorum dimittere non curaverint: *Decr.* 1298. 5(1). Rursus omnes, qui vineas vendere volunt, ... nullam potestatem habeant vendendi ipsas vineas, nisi prius uno mense et medio ... ipsas vineas publicabunt: 1404/1406 *Wenzel, Stibor* p.124. Datum penultima die mensis Novembris: IOH. VITÉZ *Epist.* 4,3. Datum Bude penultima die mensis Maii: *Ibid.* 35,12. Datum Bude XVI. die mensis Iunii anno Domini MCCC-CL: *Ibid.* 64,6. Datum in castris exercitus nostri in vado Drawe, II. die mensis Octobris, anno Domini 1465: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.61. Ex Zatha castello Sancti Pauli, nona die mensis Octobris: PETR. VÁRAD p.231. Item i<i>dem dicatores a mense Sancti Michaelis usque festum Beati Georgii martyris expensas fecerunt florenos 137,5:

1502 Solymosi, *Adószámadások* p.214. Si partus facta humatione viri post decem menses fieret: *Tripart.* II,62(3). **b a** Ego vero postquam literas beatitudinis vestre circa initia praesentis mensis Decembris accepi: IOH. VITÉZ *Epist.* 72,6. Nichilominus intendit maiestas regia huius conclusionis publicate consummacionem usque ad initia mensis Octobris expectare: *Id. Or.* 11,61. **β** Condemnavimus ipsos iudicio seculari, maiores scilicet et minores, tali modo, ut quilibet eorum iaceret in carcere Albensi per integrum mensem: 1234 *PRT* I p.727. **γ** Ut singulis mensibus det (*sc. ancilla*) ad altare Beate Virginis candelam: 1235 *Reg. Var.* 389. Singulis mensibus singulas marcas persolvat (*sc. episcopus*): 1287 Zimmermann, *Urkb.* I p.156 **c** *Cum 'ad'*: Dux vero Arpad et sui nobiles permanserunt ibi ... a mense Aprilis usque ad mensem Octobris: P.MAG. 44 (p.89). Usque ad septimum mensem conflictus sui nulla de eius reditu haberi potuit certitudo: *Constit.* 1445. praef. 3. Plura superinde et certiora ad mensem Aprilis charitati vestrae intimare poterimus: IOH. VITÉZ *Epist.* 17,6. Qui ad proximum futurum mensem Februarii habituri sunt de mandato nostro dietas: *Id. Epist. var.* 15,9. — *Cum 'infra'*: Ut infra tres menses ab administratione imperii cesset (*sc. Ludovicus*): 1330 *Mon. Str.* III p.171. Ut quicumque et quorumcunque iobagionum dominus aliqua birsagia sua ... infra unius mensis spatium non exegisset: *Decr.* I.1405. 6(1). — *Cum 'per'*: Tributarii sunt VIII mansiones, ad dandum vinum per annum unusquisque cum L ydriis, et sint vicales cum equis per menses: s.1086, 1135–1171? *Dipl. Hung. ant.* I p.254. Dum ... dux Almus requieii locum per mensem unum in Galicia habuisset: P.MAG. 11 (p.48). Ubi nubium densitas per novem menses iacet: SIMON KÉZA 6 (p.146). Indicta est per litteras regias in regno Hungarie ad opidum Budente generalis convencio et dieta per mensem Februarii nunc affuturum celebranda: IOH. VITÉZ *Or.* 5,40. Ibiq; per novem menses continuam nubium iacere densitatem: IOH. THURÓCZ 63 (p.26). Quod per inspectionem tui computus administrationis dictae camerae nostrae Cremniciensis a primo Ianuarii ... usque per totam mensem Decembris dicti anni apparet te habuisse: 1493 *Acta Beatr.* p.112. — [72]

mentor, -oris m. qui aliquid metitur — mérnök, mérő v. kijelölő.

Sol Iovis est oculus, / ... mentor revolubilis aevi: IAN. PANN. *Paneg.* 1,921–923. Si censum tibi, Lippe, dent equestrem / mentores levium dei bonorum, / Iani numquid eris memorem sodalis: *Id. Epigr. (Mayer)* 273,2–4 (p.606). — [2]

menstruatim adv. singulis mensibus — havonként.

Ut videlicet dictae regiae maiestati et huic regno interim ... subveniatur saltem de certo subsidio pecuniae menstruatim, ... conducerentur saltem equites octies mille: 1462 *Matth. epist.* I p.77. Increbescente Mathie morbo res in alterum mensem prorogata, menstruatim deinde conventus iste differebatur: BONF. IV,8,174. — [2]

menstruatus, -a, -um menstruus, singulis mensibus — havonkénti.

Luna sub æterna defectione constituta, et constituenta sub sanguinis specie semper horribili cruore rorantis et menstruatę immunditiis habundantis: GER. p.103. — *Quae (sc. femina) profluvio sanguinis laborat* — menstruáló: Exemplum de muliere menstruata, cuius stramenta

erant immunda secundum legem propter fluxum sanguinis: *Serm. Quinqueecl.* 4 (p.32). — [2]

menstruus, -a, -um **1** *adi.*: singulis mensibus fiens, menstrualis — havonként előforduló, havonkénti, havi; **2** *subst. n.*: fluxus sanguinis, quo feminae singulis mensibus laborant — havivérzés, menstruáció.

1 Non sinebat necessitas cure differre remedium, sed mox ac simul et parare provisionem, et facere; que si vel menstruo tempore neglecta fuisset, nunquam similem oportunitatem redituram, post expertus ausim: 1464 *Matth. epist. Rom.* p.27. Arx duplici vallo, duplici circumdata moro / ... menstrua plebei toleravit bella furoris: TAUR. *Staur.* IV,220–222. **2** Cum viri ac mulieres eque apud eos fluxu menstrui laborarent, sanguinem hominis Christiani epotum idoneam ad id morbi esse medicinam experti erant: BONF. V,4,71. — [3]

mensualis, -e menstruus, singulis mensibus v. in mensibus debens — havi, havonként járó.

Huzaronibus, quos conduxit ... Iohannes Paxy salaria mensualia hys dedi: 1514 *Mon. rust.* p.129. Quilibet dicatarum quarto duntaxat se equitibus ad dicandum proficiscantur, et praeter pecunias mensuales ... nullum penitus denarium accipere audeat: *Decr.* I.1518. 14. Nolumus (*sc. archiepiscopus*) et nos plures pecunias vobis mittere mensuales: 1519 *CD Hung. adn.* IV p.282. Regestrum super solutione pecuniarum mensualium: 1524 *CD Zichy XII* p.427. — [7]

mensura, -ae f. **A** *actus metiendi* — mérés. — **B** *modus — mérték*: **1** *magnitudo, spatium* — nagyság (**a** *refertur ad divisionem possessionum*; **b** *de re abstracta*); **2** *unitas, qua res mensurantur v. ponderentur* — mérésre szolgáló egység, mértékegység (**a** *variae incertae unitates*; **b** *de longitudine v. area et sim.* [**α** *gener.*; **β** *certae unitates cum variis iuxtapositiis*]; **c** *de quantitate v. capacitate et sim.* [**α** *gener.*; **β** *certae unitates cum variis iuxtapositiis*]; **d** *variae constitutae unitates, quae ad aliquam civitatem v. genus pertinent*); **3** *transl.: finis designata — mérték, korlát, határ* (**a** *iuris*; **b** *de magnitudine donandi possessionis*). — **C** *instrumentum mensurandi* — mérőeszköz. — **D** *portio* — adag. — **E** *poet.: vestigium — nyoma*. — **F** *mus.: rhythmus musicae mensuratae* — menzúra.

A Item via exiens de villa de qualibet parte sit libera et ad mensuram non computetur: 1308/XVIII *Reg. Slov.* I p.247. Quia quantitas seu numerus huiusmodi dimensionum seu mensurarum per ipsos, ... per spatium ... possessionem Muthna ... inclusisset: 1405 *Zsigm. oklt.* II,3869. Per mensuras funiculorum equaliter mensurando: 1435 *DI* 54943.

B 1 a Quod pars porcionis ... ac possessio Thowtfa-lu ... secundum debitam mediam porcionem divisionis equali mensura contra possessionem contra Herdegezhaw distincta ... cessisserunt Gregorius, Ladislaus et Iohannes etc. Andree, Nicolao: 1340 *Haz. oklt.* p.227. Terras ... equali mensura ... divisissent (*sc. heredes*): 1406 *Zsigm. oklt.* II,5049. **b** Quia debita mensura verni non congruebat: *Serm. dom.* I p.12. Ita ut ex eorum parte omnibus letis rebus nostris par fuerit mensura malorum: IOH. VITÉZ *Or.* 1,21. Nulla potest pavidi scribi mensura timoris: MART. THYRN. *Ad procer.* III,279. **2 a** Equum pondus equam mensura et modium habebat (*sc. Antonius*) equum:

Leg. Sanct. Hung. p.6^v. Statuimus, ... ut universae anno-
nae ... et aliae res venales ... aequis et veris ponderi-
bus, mensuris ... mensurari ... debeant: *Decr. I. 1405*. 6.
α Mensura distantiae seu remotitatis inter dicta duo op-
pida existentis semper tantum in via publica procedendo
cum dicta corda seu fune facta ad numerum nonagin-
ta duarum mensurarum eiusdem corde se protenderet:
1405 Zsigm. oklt. II,3866. Alii singuli iobagiones vicini-
res mediocriter feneta et silvam utuntur et fruuntur cum
mensura usuali et non regali ... mensurando: *1423 PRT*
VIII p.457. Quod ipsi ... viginti iugera terrarum ara-
bilibus usualis mensura ... reperissent: *1446 DI 14004*
β *Iuxta 'regalis'*: Quod ... archiepiscopus restituisset ...
decem mansiones ... cum terris trium aratorum mensura
regalis ad easdem mensiones pertinentibus: *1277 CD*
Arp. cont. XII p.220. Quod ... particulam usui unius
aratri sufficientem cum mensura regia ... vendidisset (*sc.*
Yordanus): *1298 Ibid.* X p.320. Una cum alys probys viris
regali mensura mensurando: *1364 Haz. oklt.* p.275. Par-
tibus autem in premissis discordantibus particulam terre
... in lite remanentem regali mensura mensurando: *1402*
Juhász, Tschan. p.235. Quod annotatus Georgius de Salan-
nk ... terre et silve litigiose ad sex aratra regalis mensura
estimate ... reambulassent (*sc.* *Georgius et Theodorus*):
1414 CD Károlyi II p.13. Item mensura regalis in longi-
tudine unius iugis duodecim ulnas in se continet: *Form.*
styli II,195 (p.268). Item pomarium ... in uno iuge-
re terre regalis mensurae adiacens: *Tripart.* I,133(21). —
Iuxta 'ulnus' v. 'cubitus': Curie longitudo facit triginta sex
mensuras cubiti, vulgariter reyf dicti, latitudo vero viginti
tres: *1285–1299 Mon. Str.* II p.458. Cuius quidem pal-
lacii et curie longitudo facit triginta sex mensuras cubiti
vulgariter reyf dicti: *1299 CD Arp. cont.* X p.366. Muri
longitudo triginta ulnas et latitudo quindecim cum ul-
na seu mensura pannorum que et vulgari reyf dicitur ...
in se continet: *1331 CD And.* II p.570. Quod ipsam ...
vineam magnam ... cum illa mensura seu ulna sic ...
mensus fuisset: *1523 DI 58335*. — *Iuxta 'palma' v. 'ma-*
nus': Mensura autem piscium quatuor palmorum sunt:
1138/1329 Mon. Str. I p.94. Decem mensurarum manu-
um et palmarum vulgo araz: *1443 DI 55249*. **c α** De
fructibus vero arborum, que ibidem sunt, datur VII pars
mensurarum: s.1086, *1135–1171? Dipl. Hung. ant.* I p.254.
Et nisi celeri satisfaccione sibi providerint, distrahuntur
pro modo et mensura debite quantitatis: *1268/1347 Mon.*
Str. I p.551. Quod per totum regnum Hungariae una
et eadem mensura ad vendendum et emendum fruges et
biadas (*sic, recte*: blada) atque vina formetur: Mensura bia-
darum et vinorum per totum regnum una servetur: *Decr.*
1504. 17. Item pro tribus mensuris de melle ad castrum
asp<eri> 15 (*sc. dati sunt*): *1507 Qu. Kronstadt.* I p.121.
β *Iuxta 'pugillus' v. 'pugnus'*: Hospites ... hac conditio-
ne tenentur, quod unaqueque domus debet dare annuatim
VI tortellas cere et queque villa idriam mellis mensura IIII
pugillorum: *1121/1420 MNy 1927* p.363. Hospites ...
solvant monasterio ... cubulum unum frumenti et alium
avene, cuius mensura erit quatuor pugnorum: s.1213/XIV
CD Arp. cont. XI p.120. **d** De qua nave supradictus
Anselmus nauclerus est, duo milliaria de sale nostro ad
mensuram Dirachii, quod vero sal comparavimus: *1243*
CD Croat. IV p.186. Idem magister ... terram ad usus

duorum aratorum sufficientem iuxta mensuram regni
approbatam in terra sua Rum vocata: *1274/1328 CD Arp.*
cont. IX p.96. Duo miliaria modiorum salis ad mensu-
ram Sibirici (*sc. cives exportant*): *1402 Zsigm. oklt.* II,2130.
5 Auditum ex eo, quod totus comitatus Soproniensis se regit
iuxta mensuram civitatis Soproniensis: *1440 Sopron tört.*
I/3 p.204. Quod ... Petrus, necnon Lyendel Huetter
... de singulis vineis octalibus singulas libras piperis cum
mensura teutonicali ipsi ... solvere tenerentur: *1457 Ibid.*
I/4 p.249. **3 a** Suis itaque terminis contentus esse maluit
(*sc. Ladislaus*), quam supra mensuram iuris augere affec-
tans: *Chron. saec. XIV.* 139 (p.417). Iterata scripta vestra
occasione mensura iuris montani ... intelleximus: *1440*
Sopron tört. *I/3* p.203. Aequata passim vulnera membris
vidimus; mensura quoque iuris vis erat: IOH. VITÉZ *Epist.*
I,11. **b** Cum ad (*sic*) regie celsitudinis magnificentia
nullis terminis cohercetur, set optima in principe donan-
di mensura immensitas iudicetur: *1208/1373 Reg. Arp.* I
p.75. Ut denoti laboris et fidelitatis meritum cogitata et
super effluens mensura recompenset: *1243 CD Arp. cont.*
VII p.133. Quia ipsa immensitas donacionum est in re-
bus ecclesie, collatis a principibus, non hebere mensuram:
1263 Mon. Str. I p.495. Ut in rebus ecclesie donativis opti-
ma sit mensura rerum donatarum mensuram non habere:
25 *1292 CD Arp. cont.* VII p.97.

C Literas eiusdem capituli super premissis rescriptio-
nales simulcum quadam mensura lignea duas palmas et
tres digitos in se continenti ... nobis presentarant: *1379*
Károlyi oklt. I p.365. Quod ipsi ... libram, stateram sive
mensuram ad ponderandum et mensurandum res venales
apta ... instituire ... valerent: *1435 Domanovszky,*
Szep. p.210. Item II mensuras ligneas ad mensurandum
frugis (*sc. Nicolaus acceptavit*): *1489 HiK I* p.496.

D Quod cum sorores quandoque vellent sibi facere ali-
quod avantagium, dando sibi maiorem mensuram, ...
irascabatur et nolebat recipere: *Inqu. ifMarg.* p.168.

E Pisaeo a stadio doctissimus ille sophorum / mensu-
ram plantae repperit Herculae: IAN. PANN. *Epigr. (Mayer)*
194,1–2.

F Et quicquid illas species, non meretur dici mensura:
Szalkai A,70. — *'In mensuris' i. q. polyphonice — több szó-*
lamban: Qui cecinerunt in mensuris coram regia, ... dati
sunt 2: *1494–1495 Engel, Mon. Ungr.* p.110. — [159]

mensurabilis, -e qui mensurari potest — mérhető.

Statuimus (*sc. rex*), quod ... omnes res mensurabiles et
ponderabiles ponderentur et mensurentur: *1405 DRH II*
p.192. — [1]

mensuralis, -e mus.: notis musicis signantibus tempus
earum quoque notans — menzúrális.

Si simul, tunc magis respicit musicam compositam, id
est mensuralem, quam simplicem: *Szalkai A*,83. Musica
mensuralis est, que per diversas notularum figuras cum in-
crementi atque decrementi accessione secundum modum
tempus et prolationes efficitur: MONET. p.B,15. — [4]

mensuratio, -onis f. (mensuracio) **1** proprie: actus
mensurandi — mérés, felmérés (a finem possessionum et
sim.; **b** aedificium; **c** quantitatem et sim.); **2** transl.:
deliberatio, examinatio — mérlegelés, megítélés).

1 a Quia ... ipsi nec dictam mensurationem nec eciam
possessionariam statucionem bono modo perficere po-
tuisent: *XIII^{ex}/1375 CD Arp. cont.* XI p.615. De ipsa

medietate prelate terre ... debet remittere (*sc. Georgius*) eisdem tantum, quantum conveniet per mensuracionem hominum predictorum: 1309 *CD And.* I p.182. Qui ... ad videndum reambulacionem, mensuracionem et estimacionem porcionum possessionariarum ... destinatus fuerat: 1348 *CD Károlyi* I p.174. Ut ipsam mensuracionem die scilicet crastino factam non assumeret: 1372 *PRT VIII* p.389. Quod ... nos ... ad exequendum premisam reambulacionem, mensuracionem et estimacionem possessionariam nostros homines pro testimonys duxissemus destinandos: 1378 *CD Zichy IV* p.39. Iohanni et alteri Iohanni ... ex una parte mensuraciones eorum in porcionibus possessionariis predictorum parcium terminassent: 1416 *Sopron vm. okl.* II p.36. Nos ... magistrum N. clericum ... ad videndum et audiendum reambulacionem, mensuracionem et aestimacionem possessionum ... pro homine nostro destinassemus: *Form. styli I*, 194 (p.130). **b** In Ezechiele precipue, ubi est magna valde difficultas de mensuratione templi et tabernaculi: *PELB. TEM. Stell.* p.122^v. **c** Quod pro mensuracione salis et cere ac aliarum rerum his similibus causa communis iusticie atque boni in medio sui ordinassent (*sc. hospites*): 1346 *CD Croat.* XII p.292. Memoratos chipos et scultellas argenteas ac baltheos absque mensuratione vel aliquali probatione noluit recipere (*sc. dominus*): *Form. styli I*, 106 (p.67). Quatenus ... in venditione, emptione, commutatione, mensuratione et incisione pannorum, telarum, barchanorum, sindonum et aliorum generum pannorum nequaquam impedire ... debeatis: 1411 *Zimmermann, Urkb.* III p.506. **2** Proinde nos, ... actus virtuosos aequo mensurationis liberamine solemus ponderari: *Form. styli III*, 165 (p.552). — [24]

mensurative *adv.* *mensurando, mensuratione, per mensuracionem* — *kimérve, megmérve, mérésse, mérés útján.*

Quomodo ... prepositus et conventus sui ... finem ... mensurative vellent rectificare: 1411 *Dl* 9819 Quod ... qui de novo vineas plantarent, ... de vino claro quam de vino torculari mensurative plene et integre solum decimas persolvere ... teneamur: 1486 *AgrtSz* 1959 p.89. — [3]

mensurator, -oris *m.* *qui mensurat, artifex machinarum* — *mérnök.* Quod ... cisternamque seu clausuram sui molendini idem Laurentius iuxta mensuram per magistrum aquarum mensuratorum sibi datum ... conservare ... deberet: 1448 *MTT XII* p.20. — [1]

mensuratorius, -a, -um *mensuracionem v. dimensionem testificans* — *a felmérés tanúsító.*

Quarum quidem literarum reambulatoriarum, mensuratoriarum et estimatoriarum visis tenoribus partibusque seriatim explicatis, ... Nicolaus ... sibi dari ... postulavit: 1342 *CD And.* VI p.280. — [1]

measurella, -ae *f.* *parvo modio par mensura, qua pondus legumenum mensatur, parva mensura* — *kis mérővel (űrmérték) megegyező mennyiség, amivel a hüvelyesek súlyát mérik, kis mennyiség.*

Item de singulis saccis bladi cuiuscumque et leguminum ad pondus hominis recipiantur singule measurelle sive metretelle, sicut fuit alias consuetum: *Stat. Zagr.* I, 12 (p.21). Item de singulis saccis bladi cuiuscumque et leguminum ad pondus hominis, recipi consueverunt singule

measurelle sive metretelle: 1345 *CD Croat.* XI p.285. — [3]

mensurista, -ae *m.* *mus.: qui musicam mensuralem facit* — *menzurális zenét művelő személy.*

Unde ipsi mensuristae in locis, quibus committuntur coniunctae, solent ponere talem signum x: *Szalkai A*, 87. — [1]

mensuro, -are *A proprie: dimetiri, examinare* — *mér, felmér, megmér, kimér: 1 gener.; 2 spec. (a longitudinem et magnitudinem rerum [α varias res; β finem v. aream terrarum v. possessionum et sim.]; b quantitatem). — **B transl.: examinare, considerare** — *megítél, mérlegel: 1 Deus; 2 homo.**

A 1 Illi universas easdem res et bona ... ibidem religare, ponderare, equabria mensurare ... teneantur: 1402 *Zsigm. oklt.* II, 1411. Generaliter omnes res mensurabiles et ponderabiles ponderentur et mensurentur secundum mensuram civitatis nostrae Budensis: *Decr. I. 1405.* 1(1). Statuimus praeterea, ut ... res venales ... aequis et veris ponderibus, mensuris ... mensurari ... debeant: *Decr. II. 1405.* 6. Quod ipsi ... libram, stateram sive mensuram ad ponderandum et mensurandum res venales aptas ... instituere ... possent: 1435 *Domanovszky, Szep.* p.210. **2 a α** Ut ... huiusmodi carrine seu naves magne per transversum in fundo earundem cum planta pedis mensurari, ... deberet: 1374 *Dipl. Anjou III* p.74. Pannos griseos barchanos telas sew alias res mensurari solitas ulnatim emere ... ne velit: 1447 *Kolozsvár oklt.* I p.182. Inter rasuram ipsam et aures tres digiti et et non plus, neque minus. Si mensurari poterit bono modo: 1499 *Leges eccl.* III p.620. Item pro funibus civitatem mensurare (*sc. dati sunt*) asp<eris> 20.: 1521 *Qu. Kronstadt I* p.339. **β** Urcultus volens satisfacere terram in Thoufe mensurando Mayad comiti pro eo dedisset: 1219 *Reg. Var. 1.* Debent centum et decem iugera assignari cum eadem mensura, qua proxima villa scilicet Lengen solet suos agros mensurare: 1233 *Mon. Str.* p.298. Predicto A. mensurando restituere debemus: 1256 *CD Arp. cont.* VII p.436. Ipsamque terram Bika ... in duas partes seu in duas porciones equales dividendo cum funiculo mensurantes: 1291/1564 *CD Arp. cont.* XII p.521. Super medietatem terre prefati Gregory debent ponere ligaturam et mensurare eandem: 1309 *CD And.* I p.182. Unam particulam prati ... sedecim cubatos cum mensura regali ... mensurando ... ipsis ... dare tenebitur: 1335 *TT* 1910 p.606. Si ... discordes fuerint, tunc eandem particulam ... regali mensura mensurando ... estiment: 1366 *Doc. Val.* p.188 Terras vero arabiles ... ad undecim aratra ... regali mensura mensurassent: 1378 *Pesty, Krassó* p.147. Terras ... non mensurando, sed visu considerando ad tria aratra ... existimassent: 1400 *Zsigm. oklt.* II, 443. Duas sessiones desertas penes eandem fune mensurando in tres partes sequestrasset: 1424 *Komárom vm. okl.* p.172. Eisdem (*sc. metas*) regali mensura mensurando: 1476 *Wenzel, Bány.* p.97. **b** Quam (*sc. cubulum*) ipse rex cum suo proprio pugillo mensuravit: s. 1171/1334 *PRT VIII* p.276. Sed ibidem religare, ponderare, equabria mensurare ac vendere vel comutare finalemque compositionem ibidem facere ... teneantur: 1402 *Zsigm. oklt.* II, 1411. Ut feramentum mensurent (*sc. inhabitatores*) equali quantitate pro uno pane: 1506 *Podmaniczky oklt.*

p.475.

B 1 Nam Deus libra fertur atque axis, mensurans cunctis taliter falsigrapha uti requirit praxis: MÜGELN 47 (p.270). Tamen omnia mensurat (sc. *Deus*) propria voluntate: ANDR.PANN. p.10. **2** Ut omnes actus tuos norma sapientie mensures (sc. *Emericus*): *Inst. mor.* 7. — [52]

mensurosus, -a, -um qui quadam mensura pendi potest v. quoddam pondus (plerumque in libra) habet — mérhető (ti. mérlegen).

Quod universi mercatores ... vinum, mel et alia, quae urnatim vendere sunt consueta, ac ceram et omnia alia mercimonia ponderosa vel mensurosa ... vendendi ... habeant facultatem: 1412 Zimmermann, *Urbk.* III p.553. — [1]

menta, -ae f. (μίνθη) proprie: herba odorifera, ruta; transl., erotice: membrum masculinum, mentula, penis (cf. *Cic. epist.* IX,22,3) — tulajdonképpeni értelemben: menta; átv.: férfi nemiszerv.

Parebo monitis et flamma versibus addam; / insit visceribus menta pusilla tuis: IAN.PANN. *Epigr. (Mayer)* 210,3-4. — [1]

mentalis, -e (forsan mendum: mentalis) ad mentem et non ad corpus pertinens — szellemi: **1** gener.: ad interiora, sc. ad animum v. spiritum — lelki, gondolattal; **2** spec., iur.: ad voluntatem, ad industriam — szándékos, tudatos.

1 Absque mentali labe fletu occurrens ei (sc. *Bendekus suo nepoti, Chabae ad Scythiam recedenti*) ... hunc suscepit: MÜGELN 15 (p.244). Ad vos pre ceteris, quos mentalis (sic) sensualitas intellectualiter irradicavit, duximus recurrendum: 1389/1766 *CD Hung.* X/1 p.564. Coecus vel coecitas mentalis peior est, quam coecus vel coecitas corporalis: *Serm. dom.* I p.376. Utrum Stephanus viderit gloriam Dei et Iesum ... corporali oculo aut mentali vel imaginario: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XXV,E. Confessio vocalis non est necessaria, sed mentalis tantum: 1524 *Sopron tört.* I/7 p.116. **2** Iunctura: 'reatibus alicuius criminis mentalis vel casualis absolvere': Ut confessor ... ipsum ab ... homicidii mentalis vel casualis reatibus ... absolvere ... possit: 1487 Teleki, *Hunyadiak* XII p.386-387. Ut confessor ... ipsos ... ab ... periuriam, necnon homicidii mentalis et casualis ac adulterii ... et sacrilegii reatibus ... absolvere et penitentiam ... iniungere ... possit: 1507/? *PRT* III p.611-612. — [7]

mentaliter adv. respectu mentis, sc. animi et non corporis — szellemileg: **1** sensu strictiore: ut animum v. cogitationem spectat — lelkiileg; **2** sensu latiore: per memoriam, ut memoriam v. sanitatem capitis spectat — észben, figyelemben.

1 Linguae castis eloquiis, manus autem devotis exercetur obsequiis, ut sicut corporaliter, sic et mentaliter vegetati imitent (sic) et consuetudinem in naturam: IOH.LEM. p.53. Coeci corporaliter ducem habere desiderant, sed coeci mentaliter vel spiritualiter de duce non curant ... coeci corporaliter eligunt ducem videntem, ... coeci vero spiritualiter potius coecum eligunt ducem, quam videntem: *Serm. dom.* I p.376. Stephanus non tantummodo mentaliter vidit gloriam Dei ... in hac visione procurrens erat visio imaginaria: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XXV,E. **2** Quartum imminet numerandum (sc. *pretium dictami-*

nis), ad cuius numerationem mentaliter est tenendum, quod gratia procedens a fine ternarium implet: IOH.LEM. p.16. — [4]

menticolatus vide mens

mentio, -onis f. (mencio) **A** gener.: actus memorandi, nuntiandi, memoria — említés: **1** sensu strictiore, plerumque in iunctura: 'm. fieri' v. 'm-em facere/habere' de aliquo v. cum gen. obi.; **2** sensu latiore (a publice: nota officialis, annotatio scripta — feljegyzés, megjegyzés; **b** privatim: commemoratio crebrior alicuius — [fel]emlegetés). — **B** spec.: **1** iur. (a relatio alicuius rei v. causae — bejelentés; **b** iteratio alicuius rei v. causae — megismétlés, újrafelvétel); **2** non plene liquet, forsitan idem ac definitio — talán: konkrét meghatározás.

A 1 Ista fuerunt cornua ferocia ... illorum, quorum mentio facta est, quae propria Dei Patris virtute fracta sunt: GER. p.141. Quorum (sc. *Bessorum*) superius mentionem habuimus: HARTV. 18 (p.425). Prout in privilegio ... regis, de quo fit mentio in arbitrio, ... continetur: 1234 *PRT* I p.730. Vadit (sc. *meta*) ... ad lacum, ... cuius mentio est in privilegio: 1236/1260 *CD Arp. cont.* XI p.475. Littere nostre, ... de quibus iam pluries ... mentionem fecimus, ... perpetui roboris obtineant firmitatem: 1262 *Mon. Str.* I p.480. Prout alia in aliis nostris litteris, de quibus superius sit mentio, ... lacius continentur: 1418/*XV Sopron tört.* I/2 p.137. Quomodo ... ipsam ... verbis ... vituperiosis, quae etiam displicent mentioni, dehonestant ipsi: 1424 *CD Károlyi* II p.86. Horum feci mentionem (τούτων ἐπεμνήσθην), quorum singula ... varias habent dicendi materias: IAN.PANN. *Ps. Dem.* p.614. Ad eam partem litterarum, ... ubi erat mentio ecclesiae Zagrabiensis, specialiter respondere duximus necessarium: IOH.VITÉZ *Epist. var.* 30,1. De iudicibus ordinariis frequenter mentio fieri solet, et dubitatur a plurimis, qui sint: 1486 *DRH* III p.303. Orosius ... de eruptione (sc. *Hunorum*) mentionem faciens ... inquit: IOH.THURÓCZ 7 (p.15). Ego autem, quotiens posthac in mentionem ipsius venero, Corvini utar cognomine: PETR. RANS. *Epit. Io. Corv.* 59. **2 a** Cum ... tractaretur et mentio fieret de causa, quae inter prepositum ... ac presbiteros ... vertuntur (sic): 1262 *PRT* X p.525. Gesta rerum ... licitum est ... scripti patrocinio commendare, ut cum mentio habitae fuerit, de memoria oblivionis materia penitus sopiatur: 1275/*XVII CD Croat.* VI p.150-151. Nec ipse littere ... regis de possessione Fulvynch aliquam pro Siculis faciebant mentionem: 1327 *Mon. Str.* III p.112. Episcopus Zagrabiensis contulit istas decimaciones ... capitulo nostro tantum nulla mentione facta de quartariis: *Stat. Zagr.* III,5 (p.88). Castrum nostrum ... cum ... quibuscunque iuribus, ... de quibus etiam fieri deberet mentio specialis, ... domino Styborio ... dedimus: 1388 Wenzel, *Stibor* p.50. In omnibus ... solutionibus ... de numero et quantitate denariorum ... sepenumero mentio facta est: 1435 *DRH* II p.270. In articulo quarto decimo circa finem fit generalis mentio ex parte regiae maiestatis, quod maiestas sua ... bona infidelium, cuicumque voluerit, liberam conferendi haberet facultatem: *Decr.* 1495. **5.** Contrarium facientes poenam capitis subeant, prout etiam in articulis diaetae ... clara superinde mentio pariter et constitutio habetur conscripta: *Decr.* 1523. 21(2). De tercio articulo non facit (sc. *praedicator*) mentionem

se aliquid audisse: 1524 *Sopron tört.* I/7 p.118. — *Iunctura*: 'plenam et expressam mentionem facere': Ut nullus ... in eos ... interdicti sententias promulgare ... valeat absque speciali mandato sedis eiusdem faciente (*sic, recte forsā*: facienti) plenam et expressam de indulgentia huiusmodi mencionem: 1251/1333? Békefi, *Pilis* p.333. Ne absque mandato sedis apostolice speciali ... interdicti possimus per ... litteras apostolicas non facientes plenam et expressam de indulto huiusmodi mencionem: 1262 *Mon. Str.* I p.479. **b** Cognovimus, quantum excellentia vestra persone nostre afficiatur, de qua sepe numero amicissimis verbis bonam mencionem facere repetereque solita est: IOH. VITĒZ *Epist.* 39,1. Cum ... inter coenandum quaedam inter nos disceptaciunculae tractarentur, et inter caeteras mentio fieret de natura et observatione accentuum: VALENT. CYB. *Laud.* 2.

B I a Cum ante determinationem ... litis de ... amissione eorumdem instrumentorum ... plebanus nullam fecerit protestacionem vel etiam mencionem: 1297?/? *Mon. Str.* II p.431. Omnia castella, super quibus per nobiles ... nobis ... querimonia seu mentio specialis ac superinde inquisitio fieret veritatis, consimiliter diruantur: 1472 *DRH* III p.206. **b** <Nu>lla materia quescionis vel mencionis facta fuit vel est de quarta filia: 1291 *CD patr.* VI p.364. Ad plenam ... concordie devenerunt (*sc. partes*) unionem ... in hunc modum, quod nulla mentio vel iteratio haberi debeat eorumdem (*sc. dammorum*): 1294 *CD Croat.* VII p.181. **2** Ne tamen in ambiguo procedamus, uniuscuiusque (*sc. partium dictaminis*) descriptio subscribenda est. ... Quoniam ... omnis ambiguitas non habens finitam mentionem similis (*sc. est*) nescienti, quo vadat, non sufficit complemento doctrinae dare plurima paria clausularum, quarum pluralitas memoriam aggravet: IOH. LEM. p.28–29. — [58]

mentionate adv. (*forsan non mendum typographi, nec tamen plene liquet*) ut id mentionatum est, modo praedicto, iterum, iam — az említett módon, éppígy, ismét, már.

Cum ... gravis materia iurgiorum ... exorta fuisset inter ipsos, et ... super quibus quinque porcionibus ... prefati ... testes producerunt et facta productione testium mentionate (*recte forsā ut adv. et non ut adi. sc. partes*) pecierunt, ... taliter concordatum extitisset inter partes: 1299 *CD Arp. cont.* V p.226. — [1]

mentiono, -are (menciono) *memorare, nuntiare — említ.*

Iunctura in forma part. perf. ante nomen proprium, idem ac 'praefatus, dictus': Ita, quod predictus comes Nicolaus et Janinus ... nulla damna ... mencionatis civibus ... inferent: 1295 *CD Arp. cont.* V p.128. Cum nos mentionatum Thomam ... ad inclitum principem ... misissemus: 1324 Zimmermann, *Urbk.* I p.384. Quod mentionati castellani quosdam iobagiones ... abduci facerent: 1405 Pesty, *Krassó* p.250. Quo presente homo suus infra declarandus mencionatum Nicolaum ... evocaret in presenciam: 1453 *PRT X* p.660–661. Pro eo mentionata domina Ursula mododictas (*sic*) portiones ... remisit: 1477 Teleki, *Hunyadiak* XII p.14. — [9]

mentior, -iri, -itus sum (mencior) **1** *proprie: mendacium dicere, aliquem verbis fallere — hazudik, nem mond igazat (a per se; b cum acc. v. acc. cum inf.); 2 transl.: quasi effectus (a simulare, imitari, quod ipse non habet*

— színlel, utánoz; **b** *dissimulare v. etiam mutare, quod ipse habet — eltakar, elfed v. megváltoztat*).

I a In quo (*sc. corde*) status cogitacionum demonstratur illo, qui mentiri nescit, testante: GER. p.96. Mentitus est enim Gyula ... asserens se regis adversarium occidisse ... Gyula propter mendacium de curia domini regis eiectus est: *Leg. Gerh. maior* 8 (p.492). Non nos fallis ... / Desine mentiri, iam desine dicere, ... / quae vix crederit morio Musicius: IAN. PANN. *Epigr. (Mayer)* 145,1–4. Enitor eos dictis pariter ac factis comprobare mentientes (*ψευδομένους*): *Id. Plut. dicta* p.40. Vatinium ... cum audisset (*sc. Cicero*) obisse, post deinde rescisset vivere, 'Malé, inquit, 'pereat male mentitus' (*κακῶς ὁ ψευδόμενος*): *Ibid.* p.80. Scribitis ipsum ... ad nos impropere super eo, quod nos bona sua devastari fecissemus. Deum testamur, quod mentitur! Quia nos nec illum nec alium ... impedivimus: PETR. VÁRAD p.197. Non posse (*sc. ipsum accusatum solvere*) non est verum, ... de nolle quid vult, nisi ut menciatur et fraudet ecclesiam: 1522? *PRT II* p.744. Frater Christofforus predicavit, quod sancti nihil meruerunt coram Deo, et qui dicunt, in caput mentiuntur, sed per fidem vicerunt regna: 1524 *Sopron tört.* I/7 p.119.

b Contra ... detractores de singulis capitulis, que ab re esse menciuntur, possem etiam scribendo satisfacere: *Decr. a.1104. praef.* p.183. Thesaurum ecclesie nos rapuisse, etiam se verberatum a nobis esse mentitus tyrannidis crimen ... nostre innocentie imposuit, falso tamen: 1199/XVIII *CD Arp. cont.* VI p.198. Origo mali ... Tibertus (*sc. fuit*) / hostilem modo se campum mentitus agresti / perlustrasse habitu: IAN. PANN. *Paneg.* 2,2385–2387 (p.185). Quis iam mentitos contenderit omnia vates?: *Id. Epigr. (Mayer)* 407,5. Quod multi pseudo iniqui et falsarii ... seductores ... mencies se habere a nobis ... facultatem cruciatam huius modi publicandi ... congregaciones facere ... non verebantur: 1514 *Mon. rust.* p.78. **2 a** Amica quaedam Peredeo fuerat, quam sepe noctu adire solebat; regina se subornat seque in lecto amicam mentita adveniēti Peredeo supponit: BONF. I,8,23. Oblectant oculos ... / ... vere vivos imitantia marmora vultus / ... / atque ars naturae varios mentita colores / effulget, ... / ut vel ... Apellis / artificii dicas omnia facta manu: VALENT. CYB. *Carm.* V,148–154. **b** Alibechus habitum linguamque iuxta mentitus pastoris ductu in montem aufugit: BONF. IV,6,99. — [23]

mentiteneo, -ere (*recte forsā: mente tenere*) *memoria tenere, non oblivisci, non negligere — észben tart, nem felejt el.*

Unde et eo respectu mentiteneo (*sic, cf. DI 39292*) pleno recordio requisicionem illam ... instituimus requisicioni pretacte exnunc satisfacere: 1441 Teleki, *Hunyadiak X* p.104–105. — [1]

mentualis *vide mentalis*

mentula, -ae f. *membrum masculinum, penis — férfi nemszerv.*

Cur penem cunus, cur contra mentula cunnum / appetat: IAN. PANN. *Epigr. (Mayer)* 44,1–2. Non equidem credo, nisi pignora ponas; / sed nec sic credit mentula nostra tamen: *Ibid.* 186,3–4 (p.141). — [2]

mentulatus, -a, -um *qui mentulam atque vim masculinam habet — férfiás, ti. erotikus érteleben: 'tökös'.*

Hunc cum, Lucia, mentulatiorem, / qui nasutior est,

inepta credas: IAN. PANN. *Epigr. (Mayer)* 189,1–2. — [1]
mentum, -i n. **1** sensu strictiore: inferior pars oris cum
 barba nisi raditur, maxilla — áll; **2** sensu latiore: barba
 — szakáll.

1 Retortum est ... ilico mentum eius, et flecti non poterat ... Avulsa est ... cutis cum carne menti sui, ... et cicatrix rupte cutis in mento eius occaluit: *Leg. Lad.* 9 (p.523–524). **2** Cum deinde sensisset (sc. *Philippus*) mentum (τὸν πώγωνα) et caput (sc. *cuiusdam electi*) tangere, continuo removit dicens infidum in pilis (τὸν ἄπιστον ἐν θριξί) nequaquam existimare se fide dignum in negociis: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.42. — [5]

meo, -are via certa ab alio loco ad alium vehi, cedere, tendere, currere — megy, halad, vonul: **A gener.:** inter locos v. situs — helyek közt: **1** ad personam; **2** ad rem (a sensu strictiore: ad rem, quae se vere movere potest; **b** sensu latiore [a ad metam; β ad rem abstractam, notionem]). — **B spec.:** inter positiones v. condiciones — helyzetek közt.

A 1 Post ... / ... orationem / Anthonio meante / Pauloque vale dante / petit (sc. *Paulus*) asueta atria: XIV *Dankó, Hymn.* p.157. Retullerunt (sic, sc. *ipsi*), ... quod ... Iohannes ... ad facies huiusmodi silve ... unacum ipsis measset: 1499 *Pesty, Szörény* p.127. **2 a** Pervenit (sc. *meta*) ad quendam meatum rivuli de quodam stagno ... meantem: 1291 *CD Arp. cont.* X p.55. Per pratum perveniret (sc. *meta*) ad locum unum, in quo tempore pluviali videretur aqua meare, sed tunc fuisset desiccatum (sic): 1372 /1375 *Ibid.* XI p.618. Quomodo ... meatum fluvii Wag vocati ... deduxissent *ipsi*, et per territ<oria> possessionis eorundem ... meari et irrigari fecissent: 1401 *Szent-Ivány* p.34. **b a** Abhinc reflectitur (sc. *meta*) ad plagam septemtrionalem, et meat ad quendam locum, ... inde transit ad quendam alium locum: s.1239/XV *CD Arp. cont.* VII p.73. De qua fovea iterum versus occidentem meat (sc. *meta*), et parum descendendo pervenit ad Danobium, ibique terminatur: 1264/1466 *Mon. Str.* I p.511. Inde parumper meando pervenit (sc. *meta*) ad aliud pratum: 1281 *CD Arp. cont.* XII p.341. **β** Si vaga Sarmaticis figas tentoria campis / ... illic / gymnasium fiet, studia illuc cuncta meabunt: IAN. PANN. *Paneg.* 1,448–450 (p.269).

B Cantus, qui post eius (sic) initium deponitur circa principium ultra ditonum ingravitationem (sic) means, a superiore voce iniciabitur: *MONET.* p.B,4. — [16]

mephitis, -is f. exhalatio a terra foetens et pestifera — bűzös kigőzölégés.

Flammivomas Phlegethontis aquas saevamque mephitim (cf. *VERG. Aen.* VII,84.), / sulphura Tartareasque pices fert (sc. *Zeglius*); ustus ab igni / mergitur egelidum in stagnum rursusque sub ignes / truditur: *TAUR. Staur.* V,254–257. — [1]

meracus, -a, -um purus, non mixtus, sc. vinum, cf. *merus* — tisztá, vegyítetlen.

Poscunt *ipsi* maioribus poculis, fervor inardescit arcuus, ... ut ubi minuitur vis irae, a potu meraciore reparatur: *ANDR. PANN.* p.38. — [1]

merasa, -ae f. species pomi, forsan: *prunus cerasus*, cf. *merasium* — meggy.

Ascendit (sc. *terminus*) supra per arborem merasarum: 1337 *CD Croat.* X p.310. Prima meta incipit in arbore pomi silvestris, ... et eundo ad arborem merase ab inde

eundo venit ad arborem cerase: 1344 *Ibid.* XI p.124. Meta ... tendit ad arborem magnum (sic) merase, et inde tendit ad minorem arborem merase: 1346 *Ibid.* p.330. Pro merasis den<arii> V *dati sunt*: 1488 *DI* 26047 fol.3^r. — [56]

merasanus, -a, -um (merusanus) ad *merasium* pertinens — meggy-.

Lungit (sc. *meta*) arbores merasanas (sic, cf. *DI* 85239): 1337 *Sztáray oklt.* I p.134. — [1]

meraseus, -a, -um ad *merasium* pertinens — meggy-.
 Meta regreditur deinde iterum versus orientem ... ad arbores meraseas: 1235 *CD Hung.* IV/1 p.26. Inde tendunt (sc. *metae*) ad tres arbores meras<e>as (cf. *DI* 218617 'merasas') meta terrea circumfusas: 1278/1393 *CD Croat.* VI p.276. — [3]

merasia, -ae f. (merosia) (forsan ex voce 'merasa' v. 'meracium') species pomi, forsan *prunus cerasus* — meggy.

Prima autem meta ... esset in medio quarundam arborum merosiarum: 1303 *Héderváry oklt.* I p.11. Per quem nobis cerosiam et merosiam desiccata mittere velitis: 1472 *DI* 55962. — [2]

merasium, -i n. (merasum) species pomi, forsan *prunus cerasus*, cf. *merasa* v. *κεράσιον* — meggy.

Ibit (sc. *meta*) ad arborem merasii: 1279/1438 *CD patr.* VIII p.203. Ubi secus (sic) ipsum fluvium ... quedam arbores salicum merasiorumque et cinorum haberentur: 1406 *CD Zichy V* p.430. Quod ... prope quasdam arbores merasii ... duas metas ... de novo erexissent *ipsi*: 1429 *PRT X* p.655. Quod ... dominas ac puellas ... territorio in eodem silvestria merasa (sic) colligentes ... *ipsi* insecuti fuissent: 1509 *DI* 21977. Item eadem die pira et merasa (sc. *empta sunt*), den<arii> IIII: 1520 *DI* 26251 fol.6^v. — [10]

merasum vide *merasium*

merasus, -i f. species arboris *merasium ferens* — meggyfa.

Vadit (sc. *meta*) per arundinetum super arbores fructiferas fructuum diversorum, et ibi sunt mete terree, in quibus sunt due arbores merasi et gymulchen: 1258 *CD Arp. cont.* VII p.480. Quod ... usque orticulum ... a lignis merasi incepto (sic, recte: incipiendo) Emerico ... cessisset (sc. *possessio*): 1398 *Doc. Val.* p.507. — [3]

merca vide *merx*

mercancia vide *mercantia*

mercans, -antis m. mercator, qui cum rebus suis negotiatur — kereskedő.

Universos ... mercantes ipsorum rebus et bonis in civitate Kesmark ... mercare prohibuerunt *ipsi* et interdixerunt: 1492 *Domanovszky, Szep.* p.246. — [1] Vide etiam *mercor*.

mercantia, -ae f. (mercancia) **1** sensu strictiore: commercium, negotiatio, ubi sensus singuli forsan per numerum distinguere possunt, cf. *mercatio* — kereskedés, kereskedelem (a sing. ipse actus negotiandi — kereskedelmi tevékenység; b plur. casus singuli negotiandi — kereskedelmi ügylet, üzlet); **2** sensu latiore: merx, res venalis — kereskedelmi árucikk, portéka.

1 a Quod dum ... literas ... super libertatibus mercantiae ipsorum ... concessas producerent (sc. *cives*), ... vos ... ipsos cives nostros ... in eorum itinere et mercantia impediretis: 1390 *Zimmermann, Urkb.* II p.640.

b Nullus regnicolarum ... a sepe nomen theoloneo sit liber exceptis ... nobilibus, ... qui non ducunt mercantias: *s.1275, XVII Reg. Arp. II/2-3 p.129*. Ut ... mercatores ... in vestri medio suas mercantias exercere valeant: *1360 CD Croat. XIII p.1*. Peractisque inibi in emptio nibus et venditionibus cunctis vestris mercantiis et negotiationibus ad propria vel ad alia loca ... procedere valeatis: *1396 Apponyi okl. p.249*. Ut soli huiusmodi ... denarii ... in cunctis mercantiis necnon venditionibus, forizationibus et emptio nibus ... recipiantur: *1432 DRH II p.256-257*. Quatenus ... eosdem ... pausare, mercantiasque et commutationes rerum suarum facere absque omni solutione tributi ... permittere debeatis: *1475 Dipl. Ráckeve p.49*. Quod si qui iobagionum, ... qui ... mercantiis uti ... niterentur, ... res ipsorum vendendi gratia illac ... secum deferre attentarentur (*sic*), ... sex denarios ... solvere debeant: *1493 Podmaniczky okl. I p.247*. Ut ipsi (*sc. Iudaei*) mercantias facere valeant: *Tripert. II,14(74)*. **2** Mercatores ... cum suis mercantiis ad Rusciam receptis iustis teoloniis ire permittatis: *1373 Dipl. Anjou III p.56*. Dum ... cives ... simulcum ipsorum rebus et mercantiis, equis et curribus ... ad tributa nostra ... pervenerint: *1398 Sopron tört. I/1 p.256*. Decrevimus, ut nullus ... mercatorum ... res mercimoniales ... forensium ... sub nomine rerum et mercantiarum propriarum ... tenere ... audeat: *1405 DRH II p.204-205*. Universos mercatores, ... qui scilicet negociari ac ... mercantias et res venales ... educendo exire et inde novas mercantias afferendo reintrare habuerint, ... a solutione tricesimarum ... eximimus: *1439 Teleki, Hunyadiak X p.77*. Quatenus ab ... civibus ... de rebus et mercantiis eorum quibuscunque spatiantibus (*sic ed.*) aliquam rationem ... recipere non praesumat: *1455 Schmauk, Suppl. p.277*. Turci ... civitatem ... Waradiensem civibus et diviciis omnibus plenam ... invadendo ... innumerabilem thesaurum atque copiosum tam in auro quam in argento, sed et mercantiis et rebus inde haurientes ... cives ... duxerunt in captivitatem: *Chron. Dubn. 228 (p.198)*. Mercatoribus ... ad nos venientibus cum equis, cum curribus vini vel cum aliqua mercantia ... quiete vendere mercantiam suam ... dimittimus: *1499 Iványi, Bártfa p.504*. Universi mercatores ... merces et res suas venales non audeant pluris vendere, quam prius ... sub amissione omnium mercantiarum ac rerum suarum venditioni expositarum: *Decr. 1523. 36. — [47]*

mercantilis, -e ad commercium, mercaturam perti nens, *sc. mercimoniales, venalis — kereskedelmi, eladó*.

Quod (*sc. tributum*) ibidem ab omnibus in ipsum fo rum ... cum eorum rebus mercantilibus confluentibus ... consuevit exigere: *1435 Dipl. Sáros p.229*. Si quis mercatorum ... sua bona et res mercantiles ... in dictam civitatem ... conduci faceret: *1492 Domanovszky, Szep. p.246. — [2]*

mercatio, -onis f. (mercacio) **A proprie:** **1** com mercium, negotiatio, ubi sensus singuli forsitan per numerum distinguere possunt, *cf. mercantia — kereskedés, kereskedelem (a sing. ipse actus negotiandi — kereskedelmi tevékenység; b plur. casus singuli negotiandi — kereskedelmi ügylet, üzlet); 2 forsitan idem ac merx, res venalis — kereskedelmi árucikk, portéka. — B transl. in malam partem: actus, ubi*

aliquis aliquid pecunia, sc. non honeste comparat — megvásárlása, pénzért való megszerzése valaminek.

A 1 a O felicem mercatorem, o nobilem mercationem, o admirabile commercium: ... temporales divitiae pro aeternis feliciter commutantur: *IOH. LEM. p.60*. Quod ad quemcunque locum ipse vel eius famuli causa mercacionis venerint, ab omni ... pensione tributi liberi sint: *1206 /1257 CD Arp. cont. XI p.84*. Quod quicumque ad ipsum forum venire voluerit causa mercacionis faciende, libere veniat: *1277 Ibid. IX p.548*. Item nec ab aliqua alia persona causa mercacionis seu venditionis publice vel secreta emi vel vendi liceat aurum: *1405 DRH II p.210*. **b** Ad quod forum omnes mercatores secure veniant et libere recedant factis suis mercacionibus: *1239/1465 Mon. Str. I p.329*. Ut ad ipsum forum ad faciendum suas mercaciones, empcio nes videlicet et vendiciones libere procedant (*sc. mercatores*): *1347 CD Zichy II p.234*. Nulla persona ecclesiastica ... mercacionibus et negotiationibus laicalibus se publice immiscere praesumat: *1515 Sacra concil. p.249*. **2** Mercatoribus cum ipsorum mercacionibus prefatam viam Tartaricam transire semper fuit liberum: *1379/XVI Dipl. Anjou III p.315*.

B Quod ... magister Iohannes ... quam plurimos nobiles viros ... nec per mercacionem, sed vera nobilitate nobilitatos ad faciem predictae terre litigiose adduxisset: *1355 CD Zichy II p.587-588. — [12]*

mercator, -oris m. (*ut mendum: mercetor*) **A gener.: homo commercium exercens, qui res emit venditque, negotiator — kereskedő: 1 sensu strictiore (a qui negotium mercandi agit; b qui hunc statum condicionemque habet [a ut coetus regni v. civitatis; β quasi nomen personale ex negotio deductum]); 2 sensu latiore, ubi mercator alius alio distingui potest — különféle kereskedő (a rebus mercimoniales, sc. quid mercator commutat — ami-vel kereskedik [a de metallis salibusque — nyersanyag-kereskedő; β de fructibus pecudibusque — élelmiszer-kereskedő; γ de mercibus ad utendum — használati cikkel kereskedő]; b negotio mercandi, sc. quid genus mercationis mercator agit — ahogyan kereskedik [a qui res portat — szállító; β qui res in hospitio suo tenet et vendit — eladó, árus]; c via mercandi, sc. qua vel per quid mercator res suas portet — ahol kereskedik [a terra — szárazföldi kereskedő; β mari v. flumine — tengeri v. vízi kereskedő]; d origine mercandi, sc. mercator externa regione proficiscens — távolsági kereskedő). — B spec.: negotiator ex officio et portionibus grandibus mercans — nagybani kereskedő.**

A 1 a De negotiatoribus sive mercatoribus: Nemo emat vel vendat preter mercatum; si qui vero contra hoc emerint de furtiva re, pereant omnes, et emptor et venditor et testes: *Decr. c.1077. 7*. O felicem mercatorem, o nobilem mercationem, o admirabile commercium, ... temporales divitiae pro aeternis feliciter commutantur: *IOH. LEM. p.60*. Ad quod forum omnes mercatores secure veniant et libere recedant factis suis mercacionibus: *1239/1465 Mon. Str. I p.329*. Decrevimus, ... quod nulla persona ecclesiastica ... mercatoribus et negotiatoribus laicalibus publice immisceri praesumat: *Leges eccl. III p.275*. Rure fugatus / oppida mercator, cives liquere penates: *TAUR. Staur. III, 310-311*. **b a** Item mercatores Strigonienses de filis et lanis undecunque portatis, pannorum protectura tributum

dare recusarent: 1324 *Mon. Str.* III p.49. Universos ... mercatores, institores ac alios forenses homines ... certificamus, ... quatenus ad dictas nundinas ... cum omnibus vestris mercimonialibus secure ... veniatis: 1417 Bártfai, *Pest* p.140. Decrevimus inhiben<do> omnibus institoribus et mercatoribus atque omnibus negotiatoribus tam nostris quam alienis, quod nemo ... pelles ... emere praesumant (*sic*): *Form. styli* II,479 (p.452). Causa ... inter ... capitulum ecclesie Waradiensis ex una ac inter iudices et iuratos ceterosque universos incolas et mercatores liberarum civitatum nostrarum regalium partium Transilvanarum ex altera partibus ... vertebatur: 1476 *CD Arp. cont.* VII p.172. Universi mercatores tam externi quam interni ac omnes artifices mechanici, ... caeteri etiam negotiatores merces et res suas venales non audeant pluris vendere, quam prius: *Decr.* 1523. 36. **β** Gyletus mercator ... iurati ... omnibus Christi fidelibus ... salutem in salutis largitore: 1299 *CD Arp. cont.* X p.365–366. Solvimus Georgio mercatori dicto Mornsteyn pro domino nostro 52 florenos aureos: 1420 Fejérpataky, *Szám.* p.188. Tunc quidem Thomas Suas, Franciscus Racz ... Andreas Mercator ... Lucas Mercator, Emericus Mercator ... civis ... res et bona arestatas reddi supplicassent: *Form. styli* II,70 (p.195). Iohanni Mercatori pro octo subis Wlpinis receptis dati sunt 66 (*sc. floreni*): 1494 Engel, *Gesch. Ung.* p.44. **2 a α** Dum quidam mercatores salis de provincia (*sic*) Zala cepissent bovem: *Reg. Var.* 277. Mercator non deferens aliquas merces, nisi argentum, de quinque marcis debet solvere unum pondus: 1278 *CD Arp. cont.* IX p.205. Quod nullus ... mercatorum aut commutatorum sales extraneos ... importare ... audeat: 1405 *DRH* II p.221. **β** Nullus mercator ... equum aut bovem vendere vel emere presumat: *Decr. c.* 1077. 15. Mercatores de frugibus, videlicet de frumento, syligine, ordeo et avena, pisis, fabis, leguminibus, rapis et de aliis mercimonialibus rebus ... tributum solvere contendebant: 1283 *Mon. Str.* I p.176. **γ** Statuimus, quod currus panno honeratus cum civitatem intraverit, tributarii ad hospicium mercatoris accedant, ... et de panno valente quinque marcas recipiant unum pondus (*cf. A 2 b β*): 1278 *CD Arp. cont.* IX p.204. Littore tutus Eoo / Italus Arrabios (*sic*) mutat mercator odores: IAN.PANN. *Paneg.* 2,280–281 (p.77). Reginalis maiestas ad facta sue maiestatis a certis mercatoribus levavit diversas res in pannis et rebus Sericeis: 1525 *Brüsszeli okmt.* p.31. **b α** Quoddam tributum nostrum regale in portu ville Kokat (*sc. ad Danubium*), ... a mercatoribus undique venientibus quod exigi solet ... donavimus: 1215 *Mon. Str.* I p.207. Item de arestationibus mercatorum ... hincinde proficiscentium, que pro debitis ... satis frequenter fieri solent, ... declaramus: 1435 *DRH* II p.270. Quod omnes mercatores et negotiatores per queque et universa loca ... hincinde procedere valeant: 1445 *Ibid.* p.346. **β** Item de curru, qui portat pelles ferinas, ... tributarii decedant ad hospicium mercatoris (*cf. A 2 a γ*) ... et estiment pannos: 1255 *Mon. Arp.* p.494. Item, quod singuli mercatores singulis diebus cum suis in foro sedentes tentoriis unum frisaticum ... dari recusarent: 1324 *Mon. Str.* III p.48. Mercator avara / prosilit a mensa: IAN.PANN. *Paneg.* 1,358–359 (p.21). Que (*sc. turris*) suburbium, apothecas mercatorum ac publica horrea a piratis et predonibus tutaretur: *BONF.* II,7,221. **c α** Quod merca-

tores stratam communem ... transeuntes ... nemus ... possent pertransire: s.1251/1270 *CD Arp. cont.* XI p.371. Quia propter viarum impedimenta mercatores ... transire non poterant, ... idem ... commiserunt, ... quod ... transitus securi patebunt omnibus transeuntibus et mercetoribus (*sic*) per terras ... salvis rebus et personis: 1278 *CD Croat.* VI p.264. Quod mercatores extraneii per stratam seu viam ad ipsam Cassoviam tendentem procedentes non ulterius se transferunt (*cf. A 2 d*): 1402 *Zsigm. oklt.* II,1949. **β** De tributis, que de mercatoribus extraneis in portibus et portis civitatis (*sc. Tragurii*) proveniunt, due partes nobis recipiantur: 1242/1325 *CD Croat.* IV p.147. **d** Introitus portus civitatis de extraneis mercatoribus duas partes rex habeat: 1151? *Ibid.* II p.53. Cum inter discretos viros ... et inter mercatores de superioribus partibus Alemannie ... et specialiter de Wyenna ... per terram vel per aquam in Hungariam cum mercibus suis descendentes ... exorta fuisset materia questionis: 1284 *Mon. Str.* II p.175–176. Volumus etiam, quod ... populi nobilium ... tributa non persolvant, tantummodo mercatores de aliis regnis ad alia regna transeuntes: *Decr.* 1291. p.174. Nullus mercator extraneus vel huius regni super-veniens ... suas res et bona ... vendere aut commutare presumpmat: 1342 *DRH* II p.109. Quod ... omnis civis et mercator ... cum rebus suis mercimonialibus, ... que causa mercandi non secum defferet (*sic*), versus Austriam seu Wigennam (*sic*) transierit: 1395 Wenzel, *Stibor* p.84. Ut ... mercatores et commutatores indigene vel forenses, qui mercantias aut res venales ... ad ... civitatem nostram ... importaverint, ... universas easdem res et bona ibidem deponere ... teneantur: 1409 *Zsigm. oklt.* II,1411. Mercatores etiam Florentinos quosdam, qui in Ungaria negotiabantur, in servitatem redegerant (*sc. Turci*): *BONF.* V,2,34.

B Mercatores ob id solum, ut ditescant, venalium rerum dediti studiis pristina duplicent tributa; pauperes vero, qui de mercato vivunt, persolita tributa persolvant: *Decr. a.1104.* 33. Item petimus de omnibus dampnis, que fecerunt *ipsi* ... tam mercatoribus quam ceteris exportantibus vinum, ... iustitiam exhiberi: 1234 *PRT* I p.731. Vos itaque universos mercatores et quoslibet homines forenses tum rebus mercimonialibus procedentes affidamus: 1364 Weber, *Leibitz* p.232. Volentes progressum mercatorum et aliorum hominum negotiatorum tam de regnis nostris ad alia regna quam de exteris ad regnum nostrum Hungariae confluentium ... reformare (*sic, recte*: reformare) mercatores ... civitatis nostrae Pesthiensis ... ab omni solutione tributorum ... duximus eximendos: *Form. styli* II,448 (p.418–419). Intelleximus ... vina Sirimiensia ... per mercatores et negotiatores ceterosque regnicolas in aquis et eciam in terris versus partes superiores regni ... apportari: 1482 *TT* 1902 p.352. — [74]

mercatorius, -a, -um ad commercium pertinens — *kereskedelmi*: **1** instrumentum v. modum spectans: *mercatorioni aptus, utilis* — *kereskedő*;-; **2** rem spectans: *mercimonialis, venalis* — *eladó, forgalmazott*.

1 Ut ... de quolibet curru mercatorio onerato pannis, vino vel aliis rebus mercimonialibus ... singula dimidia pondera exigantur pro tributo: 1284/1572 *CD Arp. cont.* IX p.401. Volumus, ut aliquis ... sub pena amissionis omnium bonorum suorum ... cum forensibus societatem

habeat mercatoriam: 1402 *Zsigm. oklt.* II,1411. 2 Ibidem commorantibus institoribus merces sive res mercatorias ... asportarunt *ipsi*: 1513 *Héderváry oklt.* II p.392. — [3] **mercatrix, -icis** *f.* negotiator *gramm. generis feminini* — kereskedő.

Attila dum princeps vastabat regna per orbem, / ... / ... / ... / urbem quum Venetam mercatrix turba palude / condere tentavit: *MART. THYRN. Ad procer.* II,97–102. — [1]

mercatum, -i *n. v. mercatus, -us* *m.* **A** proprie: 1 commercium, mercatio — kereskedés, kereskedelem; 2 nundinae — vásár, vö. német 'Markt' (**a** ut *eventus, casus* — vásár, piac; **b** ut *locus, saepe cum iuribus mercatum habendi* — vásárhely, piactér). — **B** *transl.*: mensa et taberna mercatoris, ubi ipse merces suas vendit — vásáros asztal, bolt, stand.

A 1 De negligencia festivitatum ob negocium: Si quis in dominicis diebus ... ecclesiam negligens mercatum frequentavit, equo careat: *Decr. 1092.* 15. Pauperes vero, qui de mercato vivunt, persolita tributa persolvant: *Decr. a. 1104.* 33. 2 **a** Nemo emat vel vendat preter mercatum. ... Si ... in mercato tractus sit, contractus fiat coram iudice: *Decr. c. 1077.* 7. Monopolia instituit (*sc. rex Bela*), diem sabbati mercatibus dicavit, emporiis omnibus locum tempusque prescripsit: *BONF. II,3,6.* **b** Terram villae ... totam Sancto Iacobo tradidi: ecclesiam et mercatum et cum quinque domibus ministrorum: 1061/XVII *Dipl. Hung. ant.* I p.172. <Vill>am ... <cum terra sua mercatumque in eadem cum vado libero> (*sc. dedi*): 1075/s.1217 *Ibid.* p.216. Si quis equos, quos cursores dimittunt, habuerit, per tres septimanas ad ecclesiam vel mercatum monstrandi causa ducat: *Decr. a. 1077.* 14. — *Non plene liquet, utrum sensum vox 'mercatum' cum aliquo tributo coniuncta habeat*: Dedi tributum ... unius mercati, quod vocatur Hungarice Zobuzlou wasar, eodem modo tributum transitus super Tizam ... eodem modo: 1075/s.1217 *Dipl. Hung. ant.* I p.218. De mercato Zilu et Regine et de portu Wag dantur tributa (*sc. ecclesiae*): s.1086,1135–1171? *Ibid.* p.254. Tercius Budrig, in quo rex ... dedit lacum ... et portum ac theloneum ipsius mercati: c.1093 *Ibid.* p.301. Inventum est de tocius Nitrię theloneis ... per totum flumen ... et per omnia mercata similiter et in civitate ... sanctum regem Stephanum terciam partem dedisse Beato Yppolito: 1111 *Ibid.* p.382.

B Si quis die dominica mercatum constituerit, ... sicut construxit, ita destruat: *Decr. 1092.* 16. — [21]

mercatura, -ae *f.* commercium, negotiatio, *cf. mercatio* — kereskedés: 1 ipse actus negotiandi — kereskedelmi tevékenység; 2 casus singuli negotiandi — kereskedelmi ügylet, üzlet.

1 Postquam ... sal sive de camera regia sive ab exercituantibus ad mercaturam devenerit, mercatores ipsi videntur teneri ad tributum: 1427 *DRH II* p.247. Nemo gracia mercature aut lucri laqueos ... <in> hanc ad vendendum ... portare audeat civitatem: 1486 *Kolozsvár oklt.* I p.271. Si qui sunt, qui aut mercatura aut artium ... usu vivunt, eorum plerique Germanici sunt, non Hungarici generis homines: *PETR. RANS. Epit. Ind.* II,41. 2 Fratibus ... de solucione tributum ... in ceteris locis Hungarie, in quibus mercaturas ad proprios usus exercebunt, eam concedimus libertatem: 1211/XIV *CD Croat.* III p.106. —

[8]

mercatus *vide* mercatum**mercemoniarius** *vide* vocem sequentem

mercenarius, -a, -um (mercemoniarius, mercendarius, mercennarius) **A** *adi.* qui pro mercede aliquo munere fungitur — bér-, zsoldos: 1 ad hominem; 2 ad rem. — **B** *subst.* mercenarius, -i *m.*: homo mercede conductus — béres, napszámos: 1 gener.: ad certum negotium perficiendum; 2 spec.: ex saec. XV. ad statum condicionemque: homo ignobilis, qui iure liber est, sed probabiliter possessionem propriam non habet, nisi fundum ad habitandum, vitam igitur per opera agrestia pro mercede, i.e. forsitan victu et amictu apud dominum terrestrem acta degit, inquilinus proprius tamquam ad latiore familiam domini sui pertinet — külön jogállású egyénként: szegődött cseléd (**a** in servitio nobilium — világi cseléd; **b** in servitio clericorum — egyházi cseléd [**a** ad opera agrestia; **β** quasi in statu confratris]).

A 1 Iudaei servos vel ancillas neque proprios neque venales neque mercennarios Christianos habere audeant: *Syn. c. 1100.* 63. Non modo militem mercendarium, sed solum se daturum pollicetur: *BONF. III,2,131.* 2 Cuius statum ... nulla res magis confuderat, quam indiscreta quorundam ambitio. ... Me iterato audire contigit, quod post ... concordiam ... nonnullorum mercenaria lingua novam quandam difficultatem inierit, conataque est tam ecclesie illius expugnare pacem, quam nostro honori detrahere: 1466 *Matth. epist. Rom.* p.75–76.

B 1 Merces mercenarii aquid (*sic, recte*: apud) te non dormiat: 1209/1336 *CD Hung.* III/1 p.76. Scriptura mercenarium condigna mercede dignum esse manifestat: 1219/1226 *CD Arp. cont.* XI p.155. Si pater corrigit filium, cum peccat, et puer sustinet patienter, signum est, quod sit filius eius. Mercenarius enim statim affugit: *Serm. dom.* I p.289. — *Sensu contrario Christo, pastori bono*: Tales prelatos, qui honores et temporalia querunt, non quidem Iesum Christum, vocat (*sc. scriptura*) mercenarios et non pastores: *XV^{ex} Komárom vm. okl.* p.140. Non quasi mercenarius dominicas dissipabat (*sc. frater Franciscus*) oves, sed ut bonus pastor sibi commissos subditos ... paternae dilectionis fervore ... reficiebat: *GREG. GYÖNGY. Vitae* p.91. 2 **a** Magister Marcus ... praestitit sacramentum ... super eo, quod ipse ... securem prefati Dominici a mercenario ... eiusdem Dominici ... auferri et eundem mercenarium ... verberari non fecisset: 1368/1829 *CD Liptov.* I p.62. Gravamen exponitur nobis, ... quomodo ... missis et destinatis familiaribus et mercenariis ipsorum (*sc. accusatorum*) ad pratum dictorum (*sc. exponentium*) ... bona ... eorundem ... ad ortum ipsorum ... importari fecissent: 1478 *Dl 18096.* Quod ... ibique quosdam duos mercenarios ipsorum exponentium arantes repertos ... captivari ... fecisset *ipse*: 1480 *Ibid.* 18336. Primitus et ante omnia solvant debitoribus meis et mercenariis, quos inveniunt, quod obligor eis: 1517 *Ibid.* 22994. Mercenario pro sua mercede ad suam conventionem dedi d<enarius> LX: 1519 *Ibid.* 26208. Registrum prebendarum: ... Mercemoniariis quinque p<inthes> III Budenses (*sc. dedi*): 1522 *Ibid.* 26281. Rurales et ignobiles, ... insuper etiam inquilini ... demptis duntaxat illis inquilinis et mercenariis, qui proprio victu et amictu dominorum suorum terrestrium utuntur, ... solvant flo-

renum unum: *Constit.* 1522. 1. Quod mercenarii quoque et alii servitores nobilium, qui proprio victu et amictu minorum suorum utuntur, pariter (*sc. colonis et inquilinis, qui res et bona in valore trium florenorum non habent*) relaxentur (*sc. ad iuramentum iudicum locorum*): *Decr.* 1523. 24. **β α** Mercenariorum sibi servientium labores sepius relevabat (*sc. Gerhardus*): *Leg. Gerh. maior* 12 (p.496). Quomodo ... ibique quendam Clementem mercenarium earundem exponencium (*sc. sanctimonialium*) quodam fune in collo ligavissent *ipsi*: 1477 Békefi, *Pilis* p.439. Mercenariis. Stephano novo fl<oreno> III, Paulo allodiatori fl<oreno> III, Iohanni Mercenario, cui prius solvimus fl<oreno> II, nunc iterum dedimus fl<oreno> II, Benkew famulo fl<oreno> II: *Bakócs-cod.* p.405. Dum ... mercenarii ac populi et iobagiones dictorum exponencium (*sc. conventi*) ... vina eorundem exponencium ... in curvibus (*sic, recte: curribus*) ... exponencium ... ad dictum conventum abducere habuissent: 1499 Károly, *Fejér* V p.647. **β** Qui (*sc. fratres*) hactenus mercenarii extiterunt stipendioque in claustris tanquam proprietarii non sine gravi periculo animarum suarum vacaverunt absque omni solutione, nil preter victum et amictum eis dare teneant (*sc. abbates*): 1500 PRT III p.555. — [35] [Marton]

mercenatrix, -icis f. *femina mercede ad certa opera perficienda conducta — napszámos asszony.*

Exitus. ... Ad sustentacionem et usum mercenariorum lardones XX, ad duas mercenatrices lardones VII ... expositi sunt: 1522 Pataki, *Domeniul* p.51. — [1] [Dreska]

mercendarius, mercennarius vide mercenarius

merces, -edis f. **I** proprie meritum, quod aliquis opere suo meruit, quod alicui merito debetur — *fizetség, valakinek járó juttatás*: **A** gener.: **1** sensu strictiore: *compensatio pro labore operaque alicuius — fizetség*; **2** sensu latiore: *manupretium, pensio pecuniae — (munka)bér, (pénzbe)li fizetés*. — **B** spec. pretium, remuneratio — *díj, megfizetés* se valaminek: **1** in bonam partem: *praemium — jutalom (a ad rem [α remuneratum a Deo pro vita integra atque sancta — égi jutalom; β remuneratum a rege pro fidelibus servitiis — királyi jutalom; γ conductum ex eventu vel statu — valamiből származó jutalom]*; **b** ad ipsum Deum ut donum); **2** in malam partem: *poena, supplicium — büntetés*.

II transl.: *pecunia — pénz, vagyon*: **A** *opes, fortunae — vagyon*. — **B** *nummus, moneta — pénz*.

I A I Ut ... propter ipsum (*sc. Deum*) agamus omnia, ut non et laborem sustineamus, et mercedem (τὸν μισθόν) perdamus: *CERB. Max.* III,48. Que (*sc. opera sua*) ipsum (*sc. principem*) secuntur ... in examine divini iudicii bene ex bonis et male ex malis mercedem repensando: 1256 *Mon. Str.* I p.440. Sepulti ... resurgunt ad gloriam vel ad mortem ... rationem reddituri de bonis aut malis operibus ... in examine districti iudicii mercedem recepturi a Deo: 1261/1271 *Reg. Arp.* II/1 p.119. Obsequia subiectorum compensari convenit munificentia premiorum, cum mercedem propriam equitate suadente prosequi debeant laborantes: 1282 *Ibid.* II/2–3 p.290. Omnes homines resurgent recepturi, quod meruerunt ... et hanc mercedem accipient in mensura plenitudinis aetatis Christi: *Serm. dom.* I p.17. Aristotelis rerum secreta docebat / Pellaeum iuvenem ... / ... nec digna magistrum / destituit merces. Nam compensante Philippo / in-

staurata manet pretium Stagira laboris: *IAN. PANN. Paneg.* 1,594–598 (p.34). Nec dubito beatitudinem vestram pro sua iustitia ullius merita sine remuneratione nec labores sine mercede dimittere solere: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.63. Cum orator Hortensius accepisset mercedem (μισθόν) a Verre sphingem argenteam: *IAN. PANN. Plut. dicta* p.80. Quod ... Hercules sub ea mercede (*sc. si virgo ei equas amissas reddidit*) cum illa concubisset: *IOH. THURÓCZ* 41 (p.22). Merces laboris si pecuniaria fuerit, per solventem assignetur confratri conventus: 1499 *Leges eccl.* 5 (II p.625). Dotalitium est merces feminarum legitime coniugarum ob debitum matrimonii de bonis et iuribus possessionariis maritorum ... dari consueta: *Tripert.* I,93(2). **2** Cum ... scriptura mercenarium condigna mercede dignum esse manifestet: 1219/1226 *Theiner, Vet. mon.* I p.68. Mercenarius omnis sua mercede dignus esse dignoscitur: 1243 *Mon. Arp.* p.459. Ingenuas docilem (*sc. me*) transmittis ad artes, / ... / ... quicquid lana tibi (*sc. matri*) ... / attulerat, merces erudientis erat: *IAN. PANN. Eleg.* I,6,99–102 (p.292). Cum adolescens ... paternas flagitaret pensiones (ἀποφοράς) „Ego vero”, inquit (*sc. Antigonus*) „... ob propriam, non ob patriam virtutem cuiusque mercedes et dona (μισθοὺς καὶ δωρεάς) tribuo”: *Id. Plut. dicta* p.48–49. Falli eos dixit (*sc. Cato*): nam si vicissent (*sc. Romani*), facile mercedem exoluturos (*sc. Celtiberis pro auxilio; ἀποδώσειν*) non de suis, sed hostium bonis: *Ibid.* p.72. Qui ... parentibus in arte sutoria pro mercede et precio serviunt: 1520 *Kolozsvár okl.* p.351. Rusticus praeter laboris mercedem et praemium in terris domini sui ... nihil iuris habet: *Tripert.* III,30(7). — *Non plene liquet, forsán respectu formae ut accumulatio et non sensu quasi actus solvendi*: Ut ubi multitudo precessit servitiorum, merces sequi debeat copiosa premiorum, ... quamquam ipse ... a nostra maiestate multo maiora antidotorum premia noninmerito (*sic*) mereretur enancisci: 1420/1446 *Balázsy, Heves* p.204.

B I a α Credimus ... id non solum laude humana predicandum, verum divina mercede remunerandum: *s.1002,XII? Dipl. Hung. ant.* I p.39. O beati viri Andree merces, quam beata et eterna vita, ... que in celo recompensat, quod in terra graviter emptum fuerat! *MAUR.* 2 (p.359). Ut et nos per interventum Sancti Martini in presenti seculo prosperari et in futuro mercedem eternam consequi mereamur: *s.1138 Mon. Str.* I p.97. Pena debita eos puniemus, ne mercede eternali, quam speramus optinere, propter offensam ipsorum carere valeamus: 1256/1332 *Ibid.* p.438. Ut exinde spiritualiter et temporaliter mercedem a Domino ... consequi valeatis: 1279–1298/1353 *Ibid.* II p.427. Ave vulnus dextri pedis, ... / esto nobis spes mercedis: *Dankó, Hymn.* p.343. Quam gratus Domino quanta mercede minister / is fuerat coeli, maxima signa docent: *MART. THYRN. Ad procer.* II,333–334. **β** Quoniam fidelitas suscipit incrementum, cum merces fidelitatis digna retributione compensatur: 1193 *III. Béla* p.347. Voluntas gratie nostre erga ipsos (*sc. fideles*) adeo incaluerat, quod mercede debita carere non poterant, sicut nec decebat: 1242/1325 *CD Croat.* IV p.146. Ut sue fidelitatis et laborum laudem recipiant *ipsi* et mercedem: *s.1297 CD Arp. cont.* X p.252. Quod ubi processit multiplicium famulatumum prompta sedulitas, ... ibi merces sequi debeat licita et condigna: 1388 *Wenzel, Stibor* p.48. Dum

... ob bibendi victoriam ab eo (sc. *Alexandro*) talentum retulisset (sc. *Choas*), post biduum statim mortuus est magna ... mercede: VALENT. CYB. *Laud.* 357. Summa ipsa, quae sibi solvenda est, non mutuum neque quaestus vel lucri et foenerationis causa collatum, sed purae servitutis merces et debitum manifestum est: *Constit.* 1519. 2. — *In iuncturis*: Cum benemeritis favor debitus inpenditur, et sinus dilectionis panditur, fideliterque obsequentibus digna merces redditur, Deus placari creditur, et subditi ad fidelitatis studia exercenda provocantur: s. 1283, XV *Reg. Arp.* II/2–3 p.317. cf. 1334 *Mon. Str.* III p.240, 1383 *CD Károlyi* I p.399. Si fidelissime obsequentibus ... digna merces reddatur, ac sinus dilectionis pandatur, ... Deitas ... placarique creditur, et fideles ipsi ad ... fidelitatis obsequia exercenda animosius eriguntur: PETR. VÁRAD p.7–8. γ Merces (μισθός) continentiae impassibilitas (sc. est), fidei vero scientia: CERB. *Max.* II,25. Sequitur ergo nos militandi necessitas, ... aut merces certe nunc belli aut negligencie pena paratur: IOH. VITÉZ *Or.* 7,113–114. **b** Sententia autem communi: 'Deus ipse erit vobis merces et corona, ipse dux, ipse adiutor facti': IOH. VITÉZ *Or.* 6,21. Constituens ... mihi ipsi mercedem Deum totius operis auctorem precor: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.a,II¹. 2 Decrevimus etiam, ut ... si qui ... ausu temerario presumpserint de cetero attemptare (sc. *causam*), dignam recipiant mercedem calumpniatorum: 1255 *CD Arp. cont.* VII p.399. — *Non plene liquet, forsansensu simili voci 'lucrum', sed pertinens ad punctum I*: Qui (sc. *Christus*) ... precipit ... omni petenti tribuere, ablata non repetere, mutuum sine omni mercede tribuere: GER. p.147–148. Vendunt (sc. *domini*) / iustitiam; censent „ibi fas, ubi maxima merces"; / nil pudet assuetos sceptris: TAUR. *Staur.* II, 146–148.

II A Florenis rubeis ludebat rustica pubes, / et pueris ipsa plena crumena fuit. / Quilibet ingentes tenuit mercedis acervos, / et fuit omni modis (sic) gens opulenta bonis (sc. *in aureis saeculis Saturni*): MART. THYRN. *Ad procer.* II,255–258.

B Andreas rex ... ducem Bohemorum mercede conduxit (sc. *ad exercitum Belae repellendum*): *Chron. Monac.* 42 (p.74). Hostis ... magno exercitu magna mercede coempto magis supplicium de nobis, quam victoriam querit: IOH. VITÉZ *Epist.* 37,15. Non admisit (sc. *Fabricius*) donationem (δωρεάν sc. *Pyrrhi*), sed et ipse contra totidem reddidit, ne mercedem (μισθόν) accipere videretur: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.66. — [71]

mercetor vide mercator

mercia, -ae f. forma vocis non plene describi potest, forsans ut mendum typographi ex voce 'commercium': *mercatura, negotiatio* (cf. *Du Cange* V p.352) — kereskedés, kereskedelmi ügylet.

Quod si ... Iudaei ... contumaces fuerint rebelles extunc Christianorum commercium, nec non ignem et aquam sibi noverint interdicta. Christiani vero qui contra constitutionem huiusmodi praefatis Iudaeis in merctis commutare aut eis ignem et aquam dare ... praesumpserint ... sciant sibi ingressum ecclesiae interdictum: *Syn.* 1279. 125 (p.160). — [1]

mercifico, -are negotiari, forisare, mercari — kereskedik, piacol.

Ut ... mercimonia ... in ... civitate Lewche ... disligari, vendi, cambiri et aliter quomodolibet mercificari de-

beant ipsi: 1411/1543 Domanovszky, Szep. p.200. — [2]

mercimonialis, -e (forsans ut mendum: mercimonia-rius) ad commercium, mercaturam pertinens — kereskedelmi, kereskedéshez tartozó: **A** adi.: **1** de fructibus i.e. mervibus: venalis — eladó, áruba bocsájtott; **2** de rebus i.e. instrumentis: negotiando aptus, idoneus — kereskedelemben használatos (**a** de nummo; **b** de vehiculo; **c** de aedifico). — **B** subst. n.: merx, res venalis — áru, portéka.

A 1 Quod nullus tributarius ... audeat ... eosdem impedire cum eorum rebus mercimonialibus procedentes: 1239/1465 *Mon. Str.* I p.329. Mercatores de frugibus ... et aliis mercimonialibus rebus suis minutis ... tributum solvere contentebant (sic): 1284 *CD Arp. cont.* IX p.398. Ut ipsarum monetarum forenses non acceptatores amissionis pena omnium mercimonialium bonorum eorum, que ad dictas nostras civitates mercandi causa transferrunt, ... puniri debeant: 1338 *Mon. Str.* III p.309. Quod ... cives ... de biga, in qua rees (sic) mercimoniales ... deducerentur, duos denarios ... et de quolibet homine deferente pondus mercimoniale ... unum denarium ... solvere tenerentur: 1367 *CD Croat.* XIV p.68. Qui cum rebus suis mercimonialibus, ... an etiam cum aliis bonis suis, que causa mercandi non secum defferet (sic), versus Austriam ... transierit: 1395 Wenzel, *Stibor* p.84. Ut universi mercatores ... mercimonia seu res mercimoniales et venales deferentes et exportantes tricesimam partem ... solvere ... teneantur: 1405 *DRH* II p.205–206. Quod ipsos ... ab omni tributorum solutione de personis, rebus et bonis eorum tam mercimonialibus quam aliis ... volumus esse ... exemptos: 1435/? Wenzel, *Bány.* p.332. Proventus nostri per talismodi rerum mercimonialium ac argenti et equorum sinistram de regno nostro extraducionem ... decrescere dinoscuntur: 1454 *TT* 1902 p.282. Qui ... eisdem ... res et bona mercimonia in foris ... vendere et emere ac commutare non permetterent: 1488 *Kolozsvár oklt.* p.279. Cum ... cives ... novem currus ... vinis et aliis rebus mercimonialibus oneratos ... ad dictam civitatem ... importasset: 1497 Wagner, *Anal.* p.87. Dominus Iohannes ... tenetur in rebus mercimonialibus emptis flor<enis> 165: 1518 *Qu. Kronstadt* I p.221. Item universi mercatores ... vigesimam partem rerum eorum mercimonialium ... contribuere teneantur: *Constit.* 1522. 6. **2 a** Idem Bokot confessus est terram suam ... magistro Petres pignori obligasse pro triginta marcis argenti mercimonialis receptis: 1265 *Haz. oklt.* p.43. Sexaginta marcas in argento mercimonia- li dictus comes ... Lamperto ad plenum persolvit: 1268 *CD patr.* VI p.151. Solvent ipsi nobis fertonem usualium regalium monetarum tunc temporis ad valorem mercimonia- lis argenti in civitate Strigoniensi currentis: 1294 *Mon. Str.* II p.350. Quod ... receptis quinquaginta marcis ab eodem in argento mercimonia- li ... quandam possessionem ... dedisset (sc. *magister*) ... predicto: 1327 *Ibid.* III p.119. Ubi ... confesse fuissent dominae vendidisse et tradidisse (sc. *possessionem*) eisdem ... pro octuaginta (sic) marcis argenti mercimonialis plene receptis: 1371 *CD Károlyi* I p.333. Quod Dees ... quandam terram suam ... pro triginta sex marcis argenti mercimonia- riis (sic, recte forsans: mercimoniales) dixisset se dedisse ... magistro Emerico: 1409 *CD Zichy* V p.591. **b** Quod ...

cives ... de minori ... curru ad fora eunti mercimoniali quatuor denarios ... solvere tenerentur: 1367 *CD Croat.* XIV p.68. Quod ... hospites ... cum rebus et curribus mercimonialibus necnon cum curribus oneratis vel vacuis ad villam ... transeundo ... solvere non deberent: 1405/1477 *Zsigm. oklt.* II,3890. **c** Locavimus magistro Ade ... domum nostram lapideam ... habentem introitum et exitum ante cameras mercimoniales et conterminam vico, qui de dictis cameris mercimonialibus ducit ad ecclesiam: 1242 *Mon. Str.* I p.344.

B Ut omnes ... cum universis suis mercimonialibus ad ipsam civitatem ... venientes ad depositionem rerum suarum non debeant astringi: 1402/XVI *Zsigm. oklt.* II,1412. — [72]

mercimoniarius vide mercimonialis

mercimonium, -i n. **1** *merx, res venalis* — *áru, portéka* (**a** gener.: quod in foro a mercatore venditur, venalicium — *kereskedelmi árucikk, termék*; **b** spec.: quod in hospitio venditur, cibus, victus — *fogyasztási árucikk, termék*); **2** *commercium, negotiatio* — *kereskedés, kereskedelem* (**a** ipse actus negotiandi — *kereskedelmi tevékenység*; **b** non plene liquet, forsitan idem ac 1 a, sed casus singuli actus negotiandi — *kereskedelmi ügylet, üzlet*).

1 a Nullus ... tricesimam solvere teneatur, nisi qui vadit in Teuthoniam cum suis mercimoniis: s.1209 *CD Croat.* III p.89. Quod de pannis et reliquis mercimoniis, que de aliis regnis ... Strigonium deferentur, tributum consuetum solvere tenerentur (*sc. cives*): 1255/1288 *Mon. Str.* I p.425. Ut mercatores vestri de Venetia per terras nostras ... libere possint cum suis mercimoniis ambulare: c.1300/? *CD Croat.* VII p.418. Quod omnes mercatores ... omnia sua mercimonia seu res mercimoniales, cuiuscunque generis ... existant, ibidem deponant ... atque vendant: 1344 *Dipl. Anjou* II p.54. Et si contrafactum fuerit, extunc ipse balle vel mercimonia non inspecte (*sic*) nec sigillata totaliter amittantur: 1405 *DRH* II p.203. Quamvis ... mercatores omnes suas venales res et quevis bona, mercimonia, quocunque nomine vocitatas, ... cuiuscunque generis vel maneriei (*sic*), undecunque ... deponendi, ... venditioni exponendi, ... conmutandi ... habuerint potestatem: 1434 *Domanovszky, Szep.* p.204. Maris aqua ... mercimioniorum (τοῖς κομῖ(ζουένοῖς) veluti vehiculum est: *IAN.PANN. Plut. inim.* p.5. Nullus plebanus permittat, ut in sua ecclesia ... fiant nundinae vel fora nec in eis vendantur aut emantur mercimonia: 1460 *Sacra concil.* 29 (p.207). Nos hunc fidelem nostrum ... de prenotata Chab versus Albam regalem pro emendis equis ac aliis mercimoniis duximus destinandum: 1506 *DI* 46767. Omnis haec penuria ac caristia rerum vendibilium et mercimioniorum ... ex cusione praesentis monetae cupreae provenit: *Decr.* 1525. 21. **b** Qui autem eis (*sc. civibus*) non contradicentibus hospitati fuerint, omnia mercimonia iusto precio debeant comparare: 1238 *DF* 279561. — *In imag.*: Negotiatio sua (*sc. sathanae*) nequissima est: ... mercimonio superbię emit sibi suisque infernum: *GER.* p.97. Quicunque ... praesentis doctrinae commercium comparare desideras, ... quinque talenta praetendes. ... Quibus omnibus ... persolutis suscipies mercimonium quadrimembre (*sc. artis dictaminis*): *IOH.LEM.* p.6. — *In imag.*: Patet, quot et quantis mercimoniis Christi navem, id est ecclesiam ditaverint ... patres nostri: 1213 *CD Arp.*

cont. VI p.358. **2 a** Decernimus ... ecclesiasticas personas ... a praestationibus tributorum ... pro ... rebus ipsorum, quae non causa mercimonii sive negotiatiois, sed pro suis ... necessitatibus ducunt, ... exemptas esse: *Syn.* 1279. 63 (p.119). Super peditibus, equitibus et ... curribus ... de uno loco ad alium, non tamen causa mercimonii transeuntibus tributa exigi inhibemus: 1284/1572 *CD Arp. cont.* IX p.401. Hi vocabulum ipsum (*sc. Ratisbonam*) ratem bonam interpretantur, idque propterea, quod non mediocris concursus ratium ac navium est ad eam urbem mercimonii gratia, ... cum esset is locus nobile ... emporium: *PETR.RANS. Epit. Ind.* III,44. **b** Concedimus eciam, quod in minutis mercimoniis, que ibidem in foro de Bors contrahere debuerint (*sc. hospites*), tributum aliquod non persolvatur: 1240/1253 *CD Arp. cont.* VII p.104. Cum in navalibus mercimoniis ascendendo et descendendo ... tributum Budensi ecclesie debeatur, ... ipsi tamen cives ... de rebus mercimonialibus navigio descendentes tributum exigere ... non permittunt: 1292 *Mon. Str.* II p.326. — [41]

mercipotus, -us m. *actus v. pars ultima mercaturae more solito, quo commutatio mercium bibendo confirmatur, quasi pignus vel victima emptionis venditionisque* — *áldomás (ti. egy kereskedelmi ügylet végén)*.

Quod ... quandam vineam ... iuxta antiquam consuetudinem comitatus Symigiensis mercipotum bibendo ipsi Iwanka ... vendidisset (*sc. Iacobus*): 1271 *DI* 99906. Hec autem emcio et vendicio (*sc. terrae est compacta*) in presencia ... villanorum, ... quibus ipse prior et fratres sui dederunt mercipotum et aldamasium ad bibendum secundum consuetudinem illius loci approbatam: 1310 *CD And.* I p.213. Quod pro confirmatione venditionis praedictae domus bibitioni mercipotus interfuisset *ipse*, et quod ... merci potum (*sic*) praedictum (solum more consueto) benedixisset. Immo ... ipsi ad bibendum dictum mercipotum ad domum Anthonii ivissent: *Form. styli* II,242 (p.300). Georgio Calmar fassa est *ipsa* se vendidisse allodium suum pro florenis XL. In mercipotu solvisset fl<oreno> VIII, qui deinde singulis annis ... per flor<enos> VIII solvere tenebitur usque ad finalem solutionem: 1506 *Iványi, Eperjes* p.347–348. Fur ille si dixerit in foro ... se emisse, et ... non potuerit ... quempiam, qui mercipotum, hoc est victimam emptionis et venditionis more solito benedixisset, producere, patibulo reus erit: *Tripert.* III,34(3). — [12]

mercor, -ari (*inf. imperf. [ut mendum]*): mercare)

1 *intrans. mercaturam exercere, negotiari, forizare* — *kereskedik*; **2** *transit. emere, mercem pretio comparare* — *vásárol, vesz* (**a** gener.; **b** spec.).

1 a Statuimus, quod omnes, qui causa mercandi ad forum venerint, de mercimoniis suis ... ad solutionem tributi teneantur: 1278 *CD Arp. cont.* IX p.205. Ut nihil ab ipsis exigere valeat census ... in ipsa dumtaxat fori nundinalis arca, dum mercantur: s.1287/1364 *Zimmermann, Urkb.* I p.154. Statuimus, ut nullus ... hominum ... cum parvis et eciam mediocribus Wyenensibus ... mercandi habeat facultatem: 1342 *DRH* II p.109. Quatenus ... omnes ... vestros mercatores, ... qui partes regni Poloniae perlustrare et in eis mercari seu negotiari consueverunt, de partibus illis cum eorum mercimoniis et bonis revocetis: 1430 *Dipl. Sáros* p.106. Nullus

mercatorum forensium ... ad mercandum seu forizandum in medium regni, sed ad loca ... ad forizandum ac emendum et cambiendum deputata negotiationes suas peracturus ... accedat: 1439 DRH II p.289. Quamquam eosdem (sc. Ragusinos) vetusto navigandi et mercandi ... iure privare <non> possitis, ... res ipsorum plurimas, quas ... vel deferebant vendenas vel emptas referebant, rapi ... fecistis: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 17,7. Mandamus, quatenus ... nullus ... mercatorum res suas commutandi vel vendendi causa in civitatem Waradiensem deferre ad deponendum ... aut inibi ... mercari audeat: 1467 *Kolozsvár oklt.* p.220. Universos ... mercantes ipsorum rebus et bonis in civitatem dictam Kesmark ... mercare prohibuerunt ipsi: 1492 Domanovszky, *Szep.* p.246; cf. DF 281587. **2 a** Terram ... caro mercatus sum precio a Foska: 1156/1347 *Mon. Str.* I p.109. Agellum quandam ... ab ea (sc. Vestali) mercari (ὠνήσασθαι) cupiens frequentius ipsam seorsum alloquebatur (sc. Crassus): IAN. PANN. *Plut. inim.* p.13. Statuimus, ... quod nullus mercatorum ... pellicia ... vendere et mercari possit: *Form. styli* II,479 (p.452). Quorum (sc. servorum) uno peregrini defuncto alium mercari (πρίασθαι) nolens accersivit (sc. Scipio) e Roma: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.74. Cum inediam sentire cepissent (sc. exercitus), ... simulantes se obsonia et pabula mercaturos, mox illata vi diripiunt: BONF. IV,3,80. **b** Greci Ungaris incursantibus pependere stipendia aut eorum pacem carioris mercati sunt, quam fari liceat: BONF. I,10,285. — *Non plene distingui potest, utrum vox 'mercari' pro voce 'vendere', sc. cum acc., an sensu passivo ut part. perf. vi 2 legenda sit:* Iohannes filius Chak ... domini sui benefactoris, nostram scilicet personam (sc. regem) frivole suggestiois precio mercatus dicto Matheo (sc. de Trinchyn) ad necandum tradere prodicionaliter apposuit: 1324/1343 *CD And.* II p.115. — *In imag.: Relictis innanibus (sic) et incertis semper Deum et finem nostrum pre oculis mentis habendo mercari debemus eterna:* 1232 *CD Croat.* III p.370. — *Textus per se ut 'emere' imag. intelligi potest, sed cum textu Graeco comparatus non plene liquet:* Qui vero resistit (sc. medicinalibus antidotis), nescit, quid hic mercetur (τί ἐνταῦθα πραγματεύεται), neque quid hinc utilitatis consecutus habebit: CERB. *Max.* III,82. Finitimis bellis ... castigatae civitates ... ad nunquam peccandum sensim deducuntur. ... illud 'Hoc Ithacus velit et magno mercetur Atridae' (ἦ κεν γηθήσαι), ... amovet (sc. hominem) a rebus, quae inimicis gaudio sunt: IAN. PANN. *Plut. inim.* p.7–8. — [27]

mercurium, -i n. **1** proprie: genus metalli colore cinereo et statu liquido, argentum vivum — *higany;* **2** transl. forsan: fodina huius metalli — *higanybánya.*

1 Obligaverunt ipsi omnes haereditates suas in mercurio sitas: 1386–1399 Fejérpataky, *Szám.* p.81. Debet ipse solvere ... unum centenarium mercurii: 1386–1399 *Ibid.* p.90. Ut ii melius ... montana argenti, mercurii, cupri, chalybis et ferri in territorio eiusdem civitatis ... habita colere et laborare possint: 1435 Wagner, *Anal.* p.220. **2** Petrus Kysser est deletus de libro civitatis pro mortalicio, quod perpetravit in laboratorio in mercurio: 1386–1399 Fejérpataky, *Szám.* p.85. — [5]

merda, -ae f. sterces, excrementa, plur. forsan: natis — *ürülék,* (többses számban esetleg: *fenék*).

Merdas, Grylle, tuas meo libello / te detergere velle com-

minaris. / Tergas, Grylle, licet, modo cruentas: IAN. PANN. *Epigr. (Mayer)* 35,1–3. — [1] [Marton]

merdo, -are in malam partem: alvum exonerare, cacare — (székletet) ürít, szarik.

Ego in rai (correxít ed.: rei) veritate non alitar (correxít ed.: aliter) credo, quam diabolus merdavit ad Tanubium (sic, recte: Danubium): BART. PANN. *Epist.* 1,5. — [1]

mere adv. plene, omnino, admodum — teljesen, egészen: **1** cum verbo; **2** cum adi.

1 Quod ... vineam post divisionem paternalium bonorum ... accepta licencia ipsius Philippi ... nullo penitus contradictore existente libere et mere emisset (sc. Iacobus): 1333 *CD And.* III p.28. Si vero aliquae essent cause mere ecclesiasticum forum concernentes: 1481 *DRH* III p.251. **2** Dignetur (sc. sanctitas vestra) ... hoc pauxillum mere quieto et sincero animo tolerare: 1493 *Acta Beatr.* p.286. Latinos ... suis scriptis inseruisse scimus peregrinas et mere barbaras dictiones: *Tripert.* concl. p.422. — [4]

meredionalis vide meridionalis

mereo vide maereo et vocem sequentem

mereor, -eri, meritus sum (mereo) (cf. μείρομαι) **I gener.:** partem (sibi debitam) ex aliquo accipere, acquirere, consequi — *szerez, kap.*

II spec.: **A** sensu strictiore: mercedem pro opere v. servitio suo accipere — *fizetséget kap, díjat nyer:* **1** stipendium accipere — *zsoldot kap, zsoldosként szolgál;* **2** honorem accipere — *érdemeket szerez.* — **B** sensu latiore: aliquid ut mercedem accipere, aliquo dignum esse — *fizetségül kap, díjul nyer:* **1** ex opere suo accipere — *meg- v. kiérdemel, rászolgál* (**a** in bonam partem: ut praemium accipere — *jutalmul [el]nyer;* [**α** per se; **β** cum accusativo; **γ** cum infinitivo; **δ** cum con. 'ut']; **b** in malam partem: ut supplicium accipere — *büntetésül kap* [**α** per se; **β** cum accusativo; **γ** cum infinitivo; **δ** cum con. 'ut']; **2** ex natura sua accipere — *érdemes valamire.*

I Fateor ... omnia, que creditori debebam, persoluta (sc. esse); et letor tandem ad finem huius solutionis pervenisse, ut plenas quittancias exinde meruerim: IOH. VITÉZ *Epist.* 78,8. Audent Sirmica Caecubo duellum / semper nectare sapore odora (sc. vini), / tota quae populi merentur ora: VALENT. CYB. *Carm.* IV,35–37.

II A 1 Merentibus (μισθοφορούντων) apud hostem Graecis potitus (sc. Alexander) Athenienses quidem asservari iussit in vinculis, quod victum publicitus habentes sectarentur stipendia (μισθοφοροῦσι): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.45. Moris erat Romae equestris ordinis viris, cum legitimum tempus militaverant, ... enumeratis ... imperatoribus, sub quibus meruissent (ὄφ' οἷς ἔστρατεύσαντο), assequi (sc. eos) laudem vel vituperationem congruam: *Ibid.* p.78. Nisi Ioannis Ianci virtute esset factum, ut ... reliquiae ... eorum, ... qui sub eo merebant, egregie defendissent Hungariae ... fines: PETR. RANS. *Epit. Io. Corv.* 40. **2** Regie liberalitatis inmensitas ... ad bene merendi studia fideliter famulantibus calcar add<it>: 1269 *Reg. Arp.* II/1 p.46. — *Constructum cum praep. 'de':* Regem enim bene de re publica mereri, laudari, amari gloriosum est: NIC. BAR. 27. Nil umquam de te merui bene, nil tibi certe / ante dedi, sed nec forte deinde dabo: IAN. PANN. *Epigr. (Mayer)* 298,3–4. Omnium bonorum animis ad bene merendum de ... sede apostolica ... tali exemplo

stimulum et calcar subiiciet (*sic, sc. beatitudo vestra*): 1465 *Matth. epist. Rom.* p.63. Accedente hoc novo munere (*sc. vicecancellariatu*) quid aliud additum (*sc. esse*) celsitudini tuae dixerimus, ... nisi amplissimam de genere humano bene merendi facultatem? PETR. VÁRAD p.154. — *Iunctura*: 'bene v. optimus / male meritus (v. merens)': Dum bene meritis condigne retri<butionis> solatio refocillat (*sc. immensitas liberalitatis regiae*): 1269 *Reg. Arp.* II/1 p.46. Regibus mundi ... gladius potestatis datus est, ut male meritos ulciscantur: 1270 *CD Arp.* V p.568. Infideles ex parte regis Boemie ad nos transfugentes ... tamquam male meritos excludemus: 1271/1272 *CD Arp. cont.* III p.250. Cum ... quibusdam bene merentibus ... possessiones donassemus (*sc. rex*): 1279 *Reg. Arp.* II/2–3 p.245. Bene meritis favor debitus inpenditur ... fideliterque obsequentibus digna merces redditur: s.1283, XV *Ibid.* p.317. Possessiones ... bene meritis incolis ... regni et corone Hungarie subiectis iuxta eorum merita et obsequia et non pro pecunia conferemus: 1439 *DRH* II p.291. Hunc itaque virum de nobis optime meritum ... ad cardinalatus dignitatem consequendam ... commendamus: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 11,6. Quod sibilarent eum (*sc. Philippum amici sui*) in Olympiis ... bene de se meritum (*sc. esse*) (εὖ πεπονθότες) gentes Peloponnesiacaе, „Quid”, inquit, „si de his male meritus (κακῶς πάθωσι) sim?": IAN. PANN. *Plut. dicta* p.42. Profitebatur (*sc. Cato*) etiam malle se, cum bene meritus (ἐνεργετήσας) sit, non recipere gratiam, quam cum iniuriam fecerit, non subire poenam: *Ibid.* p.70. Quod beneficia ... conferamus ... personis probis et bene meritis: *Confirm. 1490.* 11. Silagius in regis (*sc. Matthiae*) invidiam usque adeo ducitur, ut de avunculi (*sc. Silagii*) morte de se optime meriti cogitarit (*sc. rex Matthias*): BONF. III,10,137. Qui collationibus beneficiorum ... illa non personis idoneis et bene meritis ... conferre ... consueverunt: *Decr. 1498.* 67.

B 1 a α Quod ... villam ... ab eo monasterio ... monasterii vitiiis non exigentibus nec merentibus auferendo castro Musuniensi locatam ... redderemus: 1267 *CD Arp. cont.* VII p.1. In recompensationem igitur servitiorum eiusdem volentes ... occurrere, ... licet maioribus censeatur dignus et ultra mereatur, terras ... ipsu ... dedimus: s.1268/XVIII *Reg. Arp.* II/1 p.43. Humanitas ... paternitatis vestre nobis nec merentibus nec expectantibus re ostensa id effecit: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 48,1. Qua (*sc. occasione*) ... tuo favere honori possem, sicuti ... tua in me observantia et communia studia meruerunt: IAN. PANN. *Epist.* p.104–105. Post mortem hominis non est status merendi vel demerendi, sed est status reddendi praemium: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* VII, E. **β** Qui divinam meruit scientiam (ὁ τῆς θείας καταξιώθεις γνώσεως), ... cum dispositione dicit ... Abrahæ verba, quae cum divinam meruit (καταξιώθη) apparitionem, dixit etc.: CERB. *Max.* I,46–47. Quia tu rex eam (*sc. quadragesimam*) in occasione tui gladii poluisti, ... nil hodie indulgentie mereris: *Leg. Gerh. minor* 5 (p.476). Tamquam excommunicati prociderunt ipsi ad genua ... fratrum, et absolutionis beneficium meruerunt: 1234 *PRT* I p.728. Quamquam in quorumlibet personis donationem merentium observandum hoc existat: s.1241/1350 *CD Arp. cont.* VII p.115. Quid demereatur infidelitatis socordia, quidve perspicua fidelitas mereatur: 1283 *CD*

Croat. VI p.453. Dum concedimus, quod merentur (*sc. subiecti*), nos in eorum quiete quiescimus: 1297 *CD Arp. cont.* X p.258. Dominumque pura / mente quentes / meruere (*sc. patres*) vite / regna beate: XIV *Dankó, Hymn.* p.263. Quam (*sc. dignitatem cardinalatus*) quidem ipse hactenus non suscipere avidus studuit, sed mereri: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 11,6. In futurum laudem profecto merebitur agniti erroris repudium: *Id. Or.* 7,111. Si quis ... amicitiam v<estre> ... p<aternitatis> meruisset merebitur: IAN. PANN. *Epist.* (Ábel, Adal.) p.90. Mereantur id mea in ... Romanam ecclesiam pia devotio ac ... labores, mereatur regnum hoc ... Christiani nominis ... forte propugnaculum: 1464 *Matth. epist. Rom.* p.34. Sunt nonnulli perversae mentis homines, qui ... confessionem ... superficialiter perficiunt coacti magis erubescunt et timore, ... quam ... pro merenda venia delictorum: PETR. VÁRAD p.102. Quae (*sc. gratia pontificis*) paternitatem vestrum (*sic, recte: vestram*) ... eum dignitatis gradum tenere in suo dignata est ministerio, quem vestra fides et integritas digne merebantur: *Ibid.* p.224. Quem (*sc. Georgium*) parens deorum / despectat ... / ... / ... / iter beatae / virtutis superas merentis arces / monstrantem: VALENT. CYB. *Carm.* IV,76–82. — *Iunctura*: 'licet a nobis maiora mereretur, in aliqualem tamen recompensationem servitiorum' et var.: In recompensationem ... servitiorum suorum, licet a nobis maiora et ampliora mereretur, quandam terram ... ipsi ... fecimus assignari: 1266/1270–1272 *Reg. Arp.* I p.456. Predictas terras, ... licet pro recompensatione (*sic*) servitiorum suorum plura mereretur, in aliqualem tamen remunerationem ... magistro Andree ... duximus conferendas: 1276/1280 *CD Arp. cont.* XII p.167. Terram Erd, ... quamquam potiora mereretur, eidem ... dedimus: 1278/1291 *Reg. Arp.* II/2–3 p.211. Quamquam plura et potiora mereretur, in aliqualem recompensationem servitiorum suorum dictam terram ... ipsi ... donavimus: 1296/1323 *CD Arp. cont.* XII p.583. Quorum in recompensationem, quamvis iidem a nobis multo plura mererentur, tamen in aliqualem retributionem tot tantorum fidelium famulatum ipsorum predictam possessionem ... eisdem ... dedimus: 1330 *TT* 1908 p.486. Quamvis sua ingenua virtus magna a nobis meretur, in aliqualem tamen eorundem suorum servitiorum recompensam (*sic*) ... castrum ... ipsi ... dedimus: 1388 *Wenzel, Stibor* p.50. **γ** Quia solius illi, qui Dei sunt, ... Deum benedicere et laudare mereantur: GER. p.36. Quem (*sc. Christum*) tunc gentes videre meruerunt, quando ... ipsum verum lumen ... esse crediderunt: *Leg. Steph. maior* 4 (p.380). Quievit itaque corpus beatum, ... ut ... in resurrectionis (*sic*) die gloriosius revocari mereretur: HARTV. 24 (p.432). Qui ... meruit hanc (*sc. scientiam divinam*) adipisci (ὁ ταύτης τυχεῖν καταξιώθεις): CERB. *Max.* I,47. Quatinus inter Deo conversantes (*sc. monachos*) digne eterno regi ... merear militare: 1146 *MIÖG* p.375. Quas etiam terras posteritas eorum ... usque nunc hodie habere meruerunt: P. MAG. 17 (p.58). Eisque (*sc. fratribus*) bona nostra tradidimus, quatenus eorum precibus eternorum bonorum participes esse mereamur: s.1230 *CD Arp. cont.* I p.271. Et ita in dominica de passione Wacienses passi sunt, ut cum domino Iesu Christo partem habere mererentur: ROGER. 22 (p.565). Ut tamquam fidelis dominicorum talento-

rum dispensator ... audire merearis: „Intra in gaudium domini tu” (cf. *Matth.* 25,23): 1295 Zimmermann, *Urkb.* I p.200. Ut ... cum sanctis / mereamur hymnos / dicere Christo: XIV Dankó, *Hymn.* p.263. Iusta et modesta peticio ... ad exaudicionis gratiam admitti meretur: 1332 *Mon. Str.* III p.207. In eo statu extimati, in quo a sanctitate vestra reputari et confoveri meruimus, magnas gracias ... agimus: IOH. VITÉZ *Epist.* 63,8. Ea enim est adhuc Christiane religionis condicio, que aperte ac digne defendi et mereretur et expectat: *Id. Or.* 4,18. Misi ... quasi primitias obsequiorum meorum, ... si tantum admitti et respici merebuntur: IAN. PANN. *Epist.* p.78. Ave, crux benedicta, ... quae meruisti tam sancta membra tangere, et sola digna fuisti regem caelorum ... sustinere: ANDR. PANN. p.58. Nos, si quid adversi patimur, peccatis nostris adscribimus, ... Deus tamen a suis apostolis, qui talia a quoquam pati non merentur, talia non vult: PETR. VÁRAD p.181. Ut ... in eternum cum regum rege corregnare merearis in celis: BONF. IV,10,94. Rex et apostolus dici meruit (sc. *Stephanus*) eo, quod vices apostolorum in terris ... gessit: *Tripert.* I,11(3). Talibus officiis vestri meruere parentes / nancisci licite stemmata clara, thronos: MART. THYRN. *Ad procer.* II,187-188. Non meretur ... Petrus ... domos regias intrare, quia libros regios perfricare consuevit: 1525 Szabó, *Ogy.* p.211. — *Iuncturae: 'commendari merere':* Quia ... comes Machox ... diversis actibus suis ... coram oculis ipsius ... regis meruisset commendari: 1280/XIV *CD Arp. cont.* XII p.296. Se gessit (sc. *comes*), ut ab omnibus regni incolis ... meruit et meretur mirabiliter commendari: 1297 *Ibid.* X p.261. Fidelitatis constancia ... laudabiliter nostro inclaruit *ipse* in conspectu, et digne meruit commendari: 1397/1406 Wenzel, *Stibor* p.97. Quibus (sc. *obsequiis*) coram me maiestatis oculis meruissent *ipsi* multipliciter commendari: 1413 *Reg. Arp.* II/2-3 p.257. — *'Coram oculis nostris complacere merere':* Pro quibus (sc. *famulatus suis*) coram nostre maiestatis oculis meruit multipliciter complacere: 1263/1338 *Mon. Str.* I p.492. cf. 1274/1324 *Reg. Arp.* II/2-3 p.90. v. 1277 *CD Arp. cont.* XII p.202-203. In exercitu nostro ... iidem ... multipliciter meruerunt coram nobis complacere argumentum sue militie rubrica proprii sanguinis demonstrando: 1287 *Reg. Arp.* II/2-3 p.375. Eo fideliter, quo ferventer nobis meruerunt *ipsi* complacere et se reddere gratiosos: 1330 *Mon. Str.* III p.154. δ Ubi ad scribendum me mones ac perurges, mereris, ... ut rescriberem dignam te palpone sententiam: IOH. VITÉZ *Epist.* 1,37. Si ... mereremur a Deo, ut coelestes animae ... abdita nobis reserarent: PETR. VÁRAD p.131. Minus ... meruit, ut legem a Iove acciperet: VALENT. CYB. *Laud.* 185. b α Quod ... episcopus contra huiusmodi presumptorem ... procedat, prout meruerit protervitas presumptoris: 1269 *CD Croat.* V p.508. Sue perniciositatis noxiis obligatus, sicut meruit *ipse*, fuerat interhemptus: 1283 *Ibid.* VI p.453. Si non fecerit (sc. *iustitiam capitaneus*), ... prout videbitur et merebitur, ... puniatur: *Decr.* 1525. 41. β Orienani dicunt ... animas quoque in mundi principio peccasse et pro diversitate peccatorum ... diversa corpora quasi vincula meruisse: GER. p.10. Hanc (sc. *mortem*) peccato meruimus: *Ibid.* p.80. Fratres et debitum eis remisertur et personarum condemnationem, quam merebantur, relaxarunt: 1239

PRT I p.764. Quod ... Petrum talia minime merentem cum summo scandalo ecclesiae excommunicationis interdicto innodaverit *ipse*: 1299 *Mon. Str.* II p.466. Qui licet pretextu ... contumacie sue multa peyora a nobis meruisset: 1330/1332 *Ibid.* III p.205. Ut huius tanti sceleris autores pena condigna vindicaret *ipse*, et secundum quod merebantur, quali eos flagello corripere, ... luce clarius demonstraret: IOH. O.M. 157 (p.146). Quoniam hii in hac parte innoxii sunt, et nichil adversi meruerunt: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 7,9. Ille ... / ... respondet nunquam pulsasse Tibertum, / saepius id quamvis meritum (sc. *esset*); delicta furentis / sustinuisse magis nimium patienter. IAN. PANN. *Paneg.* 2,2221-2224 (p.176). Nihil est, quod iam repulsam merear. Dominum Demetrium contentum competenter reddidi, ecclesiam univi et prophanorum manibus eripui: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.73. An bonorum occupationem vel aliam penam merebuntur: 1486 *DRH* III p.293. Offensam ... vice-cancellarii (sic) non quaero, nec indignationem mereor: PETR. VÁRAD p.228. In cuius (sc. *Dei*) aspectu se ... reum effingeret *ipse*, ... si quid meruisset, penas subinde daturum: BONF. II,1,76. γ Illa quidem negotia diligentiori cura tractanda sunt, ... ne privilegium mereamur amittere. IOH. LEM. p.39. Mortale genus hominum sue libertatis dignitate ... abutendo ... meruit spoliari: 1217 *CD Croat.* III p.157. Quod si quis ipsorum ... aliquid ... intenderet in irritum retractare, eo facto calumpnie pena mereretur ... publice irretiri: s.1283 *CD Arp. cont.* XII p.383. Excommunicationis sententiae ... subici merebuntur *ipsi*: 1294 *Mon. Str.* II p.358. Quam quidem nostram donationem ... revocari ... niteretur, ... Dei mereatur habere maledictionem infinalem (sic *ed.*): 1334 *Ibid.* III p.235. Non id preconcepta voluntate mea ... actum est, sed occasione premissis, per quas omnino culpe dignus ... iudicari non merebor: IOH. VITÉZ *Epist.* 23,14. δ Nec ... ex copia inscripcionum ... Sigismundi ... id colligere potuimus, ut ... innocentes punirentur, quod ... etas et innocencia nostra in nullo, ut (sc. *ita*) factum foret, merebatur: *Id. Epist. var.* 8,28. 2 Et ab his tribus speciebus ... dependet tota ... consonantia musicae mensuralis. ... Et quicquid est extra illas species, non meritur (sic) dici mensura: Szalkai A,70. — [218]

meretricarius, -a, -um qui negotium, commercium cum meretricibus habet, qui huiusmodi voluptatibus abunde fruitur — *bujálkodó, kéjnökkel kapcsolatot tartó: 1 adi.; 2 subst. m.: homo improbus — lator, gazember.*

1 Maxime dicte Blasius (sc. *abbas*) fuit pessime vite, quia ultra predicta scelera fuit etiam meretricarius, prout quidam colonus se (sc. *abbatem*) in curru profecto sibi adduxisse concubinas retulit: 1508 *PRT* III p.619. 2 Homines ipsius magnam iniuriam et ignominiam intulerunt, ipsis (sc. *fratribus*) devotis precibus appellantis eos latrones et meretricarios obstetricemque domini eorum illic proclamabant esse: 1514 *LtK* 1925 p.174-175. — [4]

meretricium, -i n. negotium meretrici conveniens, modus vivendi ad meretricem aptus, impudicitia — *bujálkodás, szajhaság.*

Emuli vicini concitati contra eas (sc. *sanctimoniales*) famare ceperunt, quod ... amasiarum meretricio victarent. Ille se recomendarunt Beate Virgini, ut ... in ista infamia eis subveniret: PELB. TEM. *Stell.* p.115^r. — [1]

meretricius, -a, -um moribus meretricis conveniens, sicut scortum agit — *kéjné módjára történő, szajha-*.

Quomodo domina ... filiam suam ... Nicolao ... deponsacionis vinculum illegitimo connubio more meretricio ... impie tradidisset in ipsius maritalis copule scandalum: 1435/1439 CD patr. VII p.455. — [1]

meretricula, -ae f. prostibulum, scortum; ut dehonestamentum forsan in peiorem partem quam vox 'meretrix' — *kéjné, szajha*.

Hominem nequam ... Pelopida deprecante non dimisit (sc. Epaminondas), amica (ἔρωμένης) rogante dimisit inquiring talia debere meretriculas (ἑταιρίδιους) impetrare, non imperatores: IAN.PANN. Plut. dicta p.62. Quam, infelix, inquit (sc. uxor viro suo, Bancbano), nunc mulierem amplexaris, uxoremne an olidam meretriculam? ... sin fedam meretriculam, imprimis ipse prospicito, an te coinquinatissimo scorto incestare contendas, ... profano lenocinio fratri violandam illa (sc. uxorem regina) commisit: BONF. II,7,201–202. — [3]

meretrix, -icis f. concubina, prostibulum, scortum — *kéjné, szajha*: 1 gener. modum vivendi spectans: femina incesta et impudica, quae corpus suum ex occupatione pro mercede in vulgus dat; 2 spec. statum condicionemque spectans.

1 Multi hodie, ... ut meretricibus possint placere, versantur in talibus (sc. musicis): GER. p.5. Iobagio Beli venit Varadinum probaturus sororem suam iudicio candentis ferri non esse meretricem, et sigillata manu expectavit ... adversarios suos, scilicet raptorem sororis sue ... et alios sodales sponsi: Reg. Var. 29. Quum ex vicinitate turpium mulierum et maxime meretricum publicarum, quae corpora sua pro vili pretio vel mercede venalia indifferenter exponunt, multis plerumque peccandi occasio ministretur: Syn. 1279. 52 (p.105). Ne per ... odibiles Deo gentes occupate ... ecclesie ... loca ... effecta per eos immundarum habitacula meretricum ... provocent iram Dei: 1288/? Sz 1910 p.7. Rex ... legitimam nobelat (sic, recte: nolebat) ducere uxorem, sed concubinis meretricibus iunctus erat: Chron. saec. XIV. (V) 154 (p.437). „Ex te concipio”, meretrix mihi, Silvia, dicis: IAN.PANN. Epigr. (Mayer) 181,1. Uxor libidinibus omnium patebat ita, ut inter meretrices haberetur: GAL. 2,1. 2 De satisfactione meretricum vel strigarum. Meretrices et strige, secundum quod episcopo iuste visum fuerit, ita diiudicentur: Decr. 1092. 34. Bigamos ... repudiarum seu meretricum vel prostitutarum maritos ab omni ecclesiastica dignitate deponimus: XII^{ex} Sacra concil. p.90. Est et Viennae monasterium, in quo meretrices ad Deum conversae recipiuntur ... earum si qua deprehensa fuerit redire ad peccatum, in Danubium precipitatur: PETR. RANS. Epit. Ind. XXXVI, 26. Usurarius publicus, leno, raptor, meretrix ... debent privari ecclesiastica sepultura: 1494 Sacra concil. p.297. — *Iunctura ut vituperatio iure iurando: 'Ego sim filius meretricis, si: 'Filius meretricis sim ego, si porcos inde excipietis', ... quo audito ... Ladislaus et Iohannes dixerunt: „tales filii meretricis sumus et tu es”: 1503 Pesty, Szörény p.144. — In imag.: Meretrix ... optime dicitur (sc. instabilis mortalium philosophia), quia illum non habet virum, qui stilum reprobatur mendacem: GER. p.26. — [25]*

merga, -ae f. probabiliter mendum typographi forsan

pro vocabulo 'merica' (quod vide), cf. incertam traditionem textus; si etiam haec vox existeret, esset eadem ac locus patulus, spatiosior per flumen ad piscandum, ubi mergendo, sc. huiusmodi instrumentis pisces capi possunt — *meritőhely, vejsze*.

Item Keueeghaz et Noghteluk (sc. duae possessiones) prope Turuize (sc. fluvium) existentes cum omnibus piscaturis in Turuize existentibus et mergis omnibus 'Weyz' <voc>atis de duabus partibus Thuruize secundum suas metas per ... regem Ladizlaum donate et possesse (sc. sunt) pacifice per ecclesiam Agriensem: 1261/1271 Reg. Arp. II/1 p.122. — [3]

mergo, -ere, mersi, mersum 1 proprie: aqua vel aliquo liquore tegere, operire — *elmerít, elsüllyeszt* (a aliquid in aquam condere — *belemerít, belesüllyeszt*; b aliquid offundere — *el- v. ráönt*); 2 transl., non plene liquet, forsan mendum pro voce 'verto': emergere; pass.: exoriri — *kiemel; szenv: felmerül*.

1 a Quod ... in foveam desperationis cecidisset ipse volens seipsum ... vel cum cultello transfigere vel in aquam se mergi (sic) aut ad ignem currere: 1461 Bálint, Szeged p.121. Dux / ... densa vicini in harundine stagni / abditur ... / luce latet tota mersus stagnantibus undis: TAUR. Staur. III,86–89. Christo dormiente fluctibus agitatur (sc. navicula) ita, ut plene mergeretur: Chron. F.M.O. p.218. b Dormienti (sc. Atilae) sanguis e naribus profluens et ori se mergens suffocatur: Chron. Monac. 5 (p.60). Aggere rupto / mergit (sc. praeses classis) inundatos subitis torrentibus agros: IAN.PANN. Paneg. 2,668–669 (p.97). Moris est apud Hungaros ... omnia in iure (i.e. liquore ad vescendum confecto) apponere (sc. mensis) ... piscesque ... vario semper et proprio iure aut merguntur aut condiuntur: GAL. 17,2. — *In imag.: Qui relictis viciis et cupiditatibus ad infernum animas mergentibus in virtutum actionibus versantur: GER. p.36. Quo (sc. tempore) nonnulli nostri regnicole in profundum malorum mersi ... manus ipsorum violentas ... iniecerunt: 1406 Wenzel, Stibor p.129. Sis ... / mersarum in tenebris animarum publica lampas: IAN.PANN. Paneg. 1,891–892 (p.50). Ut ... in eam aleam belli ... procedatur, que ... alterutrius partis caput mensura fuerat: IOH. VITÉZ Or. 1,35. Mersam ac pene obtritam Christiane religionis partem in libertatem ac lucem vocare dignum duxit (sc. pontifex): Ibid. 4,3. 2 Omnis lis, ... que mersa seu habita fuisset inter ipsos, ... esset sopita: 1294 CD Zichy I p.84. — [18]*

merica, -ae f. (merga, merita, merva, miricia) *nemus dumosum, silva inculta, locus vepribus et dumetis abundans* (cf. Du Cange V p.354 et 406, Lex. Lat. Pol. VI,2 p.282) — *bozótos, csalitos*.

Baronibus terras ... cum eorum omnibus attinentiis ... agris, pratis, lignis, campis, silvis, nemoribus ... quercetis, pinetis, virgultis, ... miriciis ... obligamus: 1412/? Wagner, Anal. p.213. Sub curia vestra habetur una merita, quod in vulgo dicitur pazit, et illuc habemus magnum detrimentum, quia ... coloni, quando pecora nostra in eadem merita (sic ed., recte: merica, cf. Dl 80 107) inveniunt, tunc statim impellunt: 1427 CD Zichy XII p.125. Quomodo cives ... ad silvam ac mervam (sic, cf. Dl 55 106) quercinam super glandines porcos ... depascendi (sic, recte forsan: depascendo) ... convenissent: 1437 Pesty, Krassó p.363. — [5]

meridianis, -e vide vocem sequentem

meridianus, -a, -um (ut *mendum*: meridianis, -e) 1 **meridiem ut partem coeli spectans, meridionalis, australis** — *déli, dél felé eső* (a *adi.*; b *subst. meridianus, -i m.*: *meridies* — *dél, déli égtáj*); 2 **meridiem ut tempus medium diei spectans** — *déli*.

1 a **lunctorae constructae cum voce 'pars', 'plaga' et praepositione 'a', 'ad' v. 'versus'**: Inde vergit (*sc. praedium*) ad meridianam partem supra quendam monticuli petrosi (*sic*): s.1086,1135–1171? *Dipl. Hung. ant.* I p.252. Confirmo Beato Dompnio ... villam ... incipiendo a Mazerva ... et versus partem aquilonarem ad rupes ... et inde ad meridianam plagam ad aquam: 1158/XVIII *CD Croat.* II p.86. Protenditur (*sc. terminus*) versus partem meridianam usque ad aliam arborem: 1181 III. *Béla* p.345. Ascendit (*sc. meta*) ad viam a meridianam plaga ante silvam, ... deinde descendit in magnam vallem ad occidentem: 1203/1208 *CD Arp. cont.* I p.98. Ascendit (*sc. meta*) contra occidentem, et erit ... commetanea terra eorum ... a parte meridiana: 1258 *CD Croat.* V p.117. Habetur ... a parte meridiani (*sic ed.*) eciam una meta: 1284/1361 *CD patr.* VI p.306. Per quam eundo versus partem meridianam devenit (*sc. meta*) ad quendam locum: 1389 *Doc. Val.* p.352. b Deinde veniendo ad montem versus meridianum ad unam cerasum ... vergit (*sc. meta*) ad quercum: 1270 *CD Croat.* V p.563. Inde descendit (*sc. meta*) ... ad partem meridionalem, ... inde circuit unum nemus ... a meridiano usque ad metam Guth: 1279/1347 *CD Arp. cont.* IX p.233. 2 **lunctora: 'luce meridiana clarior'**: Prout multorum progenitorum nostrorum ... luce meridiana clariora luculentius indicant instrumenta: 1294 *CD Arp. cont.* X p.139. Zarmiz urbs ingens et quondam Decabali Dacorum regis sede clara ... Hoc est locus castrorum. Id primum Ioannes ille Mezerzius ... animadvertit, quod ex infra adiectis epigrammatariis inscriptionibus luce meridiana constat clarius: TAUR. *Staur.Ind.* 129. — [14]

meridies, -ei f. (ut *mendum*: meridio) 1 **geogr.: regio australis, plaga septemtrioni contraria** — *dél (égtáj)* (a *ut pars mundi, regio caeli* — *mint irány*; b *ut pars orbis terrarum* — *mint földrész*); 2 **tempus medium diei, cum sol ad occidentem inclinare coepit** — *dél(idő)* (a *sensu strictiore: media hora diei* — *déli 12 óra*; b *sensu latiore: media pars diei* — *déliidő, „napköz”*).

1 a **Cum praepositionibus 'a, ad, in, versus' vel ut constructio: 'ad v. versus partem meridiei'**: Que (*sc. possessio*) terminatur ab oriente ... Buketulfa, et a meridie Scilfa, ... ab occidente Kurtuelfa: s.1015/1403 *Dipl. Hung. ant.* I p.74. Quorum (*sc. ventorum principalium*) primus ab oriente Subsolanus, a meridie Auster, ab occidente Favonius, a septemtrione eiusdem nominis ventus aspirat: GER. p.174–175. Vertitur (*sc. meta*) versus meridiem et transit Crisium: c.1202/XV *Reg. Arp.* I p.64. Debet sagitta mitti a medio cimiterio ad quatuor partes, videlicet orientem, meridiem, occidentem et aquilonem: 1232 *PRT VIII* p.281. Abinde tendit (*sc. terminus*) meridiei (*sic ed.*) ad montem, ... deinde tendit ad partem meridiei ... et circa eandem plagam meridiei vadit ad saepedictum fluvium: s.1246/1338 *Reg. Arp.* I p.251. Quem fluvium salit (*sc. meta*) ... ad duas arbores ilicis, ... quarum una stat ad meridiem et alia ad australem meridiem, exinde procedit ad orientem: 1255/XVI *CD Arp. cont.* VII p.405. Inter me-

ridiem et occidentem eundo venit (*sc. terminus*) ad monticulum: 1271/1400 *Reg. Arp.* II/1 p.126. Inde per viam quondam ... versus eandem partem meridiei procedens pervenit (*sc. meta*) ad rivum: 1284 *CD Arp. cont.* XII p.425. Prima meta ... cadit in meridiem ... et inde vergit ad occidentem: s.1285 *Ibid.* p.436. Incipientes de cornu a meridie supra magnam fenestram elevato usque ad aliud cornu ecclesiae ab aquilone elevatum ... vultas ... turris mediae ... reparabunt *ipsi*: 1291 Zimmermann, *Urbk.* I p.179. Ubi reflecteretur (*sc. meta*) ad partem meridiei: 1357/1762 *Sztáray oklt.* I p.271. A quo versus meridiem ... currit (*sc. meta*) ad unum magnum lapidem: 1390 *Doc. Val.* p.389. Quendam fundum ... cum quodam spacio terre ... a parte meridionali sito ... inter eandem viam ... et inter fundum ... ab oriente et a meridione habitum (*sc. communitas transtulit*): 1447 *LtK 1927* p.161. Quae (*sc. Alpes*) ... partim occidentem, partim meridiem versus ... ad fines usque Illyrici protenduntur: PETR. RANS. *Epit.Ind.* II,4. Vistula ... fluvius Sarmatiam Europicam ... a Germania dividit ab occasu, a meridie Iazyges ... disterminat: BONF. I,1,13. b Quamlibet per meridiem iter habens ad occasum veniat (*sc. sol*), et per incognitas sub terra vias vadat, rursusque ad orientem recurrat: GER. p.63. Ex plaga vero aestivali subsolana gens iacet, ... ac post haec inter meridiem et cursum Don fluvii desertum existit immeabile: SIMON KÉZA 6 (p.146). Sunt ... homines in septentrione ... feroces, ... cum quibus non est ineundum praelium hominibus, qui habitant in meridie: ANDR. PANN. p.50. 2 a **Cum praepositionibus 'a, (ad), in, post, usque'**: Expectando eosdem usque post meridiem altera pars ... non venerunt: 1237 *PRT I* p.756. Nec ... iam ad pugnam poterant *ipsi* aliquos destinare ab aurora usque ad meridiem: ROGER. 28 (p.570). Cicatrix facta est in die Apostolorum ... in meridie: *Leg. Hel.* 3 (p.15). Ad quod forum die Sabbati ... convenient *ipsi* libere usque meridiem die Lune, si placuerit, permansuri: 1295–1303/? *CD Croat.* VII p.218. Anno nativitatis ... M^o CCC^o XL^{mo} VIII ... XV die mensis Augusti hora quasi meridiei Iohannes prepositus ... condens testamentum quondam cartam ... legi fecit: 1348 *Mon. Str.* III p.667. Duravit bellum usque ad meridiem: *Leg. Gerh. maior* 8 (p.490). Ut ... usque horam meridiei ipsarum feriarum quatuor quilibet mercatores ... ad idem forum venientes ... exempti sint: 1428 *Dipl. Ráckeve* p.8. Causae ... die crastina post meridiem hora secunda adiudicentur: *Constit.* 1519. 29. b Regi ... ceperunt Hungari presentare captos Bissenos ... et supellectilia, que in quarta feria a mane usque ad inclinationem meridiei plene perficere non poterunt: *Chron. saec. XIV.* 105 (p.371). Sicut annus ... habet quatuor partes, scilicet hyemem, ver, aestatem et autumnum, ... dies naturalis habet quatuor partes, scilicet noctem, auroram, meridiem et sero: *Serm. dom.* I p.14. Si qua scriptoribus danda fides, semestrem hi (*sc. Hyperborei*) lucem habent, matutinis serunt, metunt meridiem: BONF. I,1,37. — [140] [Marton]

meridimidietas vide dimidietas

1. **meridio, -are** tempore meridiano dormire v. quiescere — *delel*.

Ad cuius patulae arboris umbram silvestris capra colore subfusco in herbido solo iacet atque meridiat: 1497 Kubinyi, *Genealogia* p.30. — [1] [Dreska]

2. meridio *vide* merities

meridionalis, -e (maridionalis, meredionalis, meridyonalis, merigionalis, merydyonalis) **1** *adi. australis, septentrionali contrarius — déli* (**a** *meridiem ut partem caeli spectans — dél felé eső v. lévő*; **b** *meridiem ut partem orbis terrarum spectans — délen lévő v. fekvő*); **2** *subst. meridionalis, -is f.: merities ut plaga, regio, sc. pars meridionalis mundi — dél (égtáj).*

1 a Ibi ad rippam (*sic*) eiusdem alvei meridionalem transiens ad occidentem ficitur (*sc. meta*): 1224/1389 *Mon. Str.* I p.247. Quod ipsa ... totalem portionem ... cum omnibus suis utilitatibus, ... signanter loco sessionali in linea meridionali ... Iacobo ... vendidisset: 1489 Teleki, *Hunyadiak* XII p.465–466. — *Iuncturae cum voce 'plaga, pars' et praepositione 'a, ad, versus' (raro 'ex, in, inter') constructae*: Que (*sc. terra*) ... transit Ticiam ad partem meridionalem: c.1067/1267 *Dipl. Hung. ant.* I p.184. Dedi ... magnam silvam versus orientalem et meridionalem plagam: 1075/s.1217 *Ibid.* p.214. Que predia sub equali meta ... iuncta sunt silvam ... habencia inter orientalem et meridionalem plagam: c.1165 *Mon. Str.* I p.118. Incipit (*sc. meta*) a meridionali parte iuxta villam, ... tendit ad occidentem usque Karantui: 1183/1363 *CD Arp. cont.* VI p.148. In meridionali vero parte habet (*sc. villa*) montes pro meta: c.1202/XV *Reg. Arp.* I p.62. Inde vadit (*sc. meta*) versus orientem, ... inde vadit versus partes meridionales: 1233 *CD Arp. cont.* VI p.524. Ex orientali parte pertinet (*sc. villa*) ad castrenses, ex meridionali plaga et occidentali pertinet ad ... comitem: 1237 *Haz. oklt.* p.4. Eundo ad partem australem meridionalem perveniet (*sc. meta*) ad unam metam terream; deinde vadit versus meridiem: 1255/XVI *CD Arp. cont.* VII p.405., *cf.* 'ad partem semper meridionalem': 1275 *Ibid.* XII p.161. *et 'ad partem merydyonalem': 1271 CD Croat.* V p.616. *et 'ad partem (sic) merigionalem': 1356 CD Zichy III* p.33. Prima meta incipit a parte orientali in quadam valle, ... inde transiens versus plagam meridionalem ... venit ad arborem piri: 1275 *Reg. Arp.* II/2–3 p.147. Prima meta incipit a parte meridyonalis a terra Cruciferorum: 1279 *CD Arp. cont.* XII p.265., *cf.* 'a parte maridionali': 1292 *Ibid.* X p.95. Deinde procedit (*sc. meta*) ad eandem plagam meridionalem: 1287 *Ibid.* XII p.465–466. A partibus vero orientali, meridionali et occidentali terram arabilem ... magister Andreas dixit adiacere: 1297 *Ibid.* X p.290. Deinde vadit (*sc. meta*) versus meridionalem plagam, ... inde adhuc directe eundo ad plagam meridionalem pervenit ad unam metam terream: 1347 *Héderváry oklt.* I p.37. Cuius recta medietas a plaga meridionali situata magistro Thome, reliqua vero medietas a parte septentrionali existens magistro Laurentio provenisset: 1366/1572 *Doc. Val.* p.195. <Quod> in eadem plaga orientali dicte possessionis versus partem meredionalem tendendo a predicto ortu ... predictis ... cessissent *ipsi*: 1397 *Zsigm. oklt.* I,5107. Quod ... pars ... inferior a parte meridionali curie ... in toto cessisset eisdem: 1473 Teleki, *Hunyadiak* XI p.493. **b** Quomodo Ethiopia, que meridionalis est, ac Tharsia et gens Corosmina, que regna sunt Asiatica, illi (*sc. Scitiae*) vicinari possunt? IOH. THURÓCZ 66 (p.27). **2** Ascendit (*sc. meta*) superius ad montem versus meridionalem (*sic ed.*), ... inde per quandam viam, que venit ex meridionali, descendit ... ad occidentem, ... et exinde procedit

ad septemtrionalem (*sic ed.*): 1263 *CD Croat.* V p.253. Exinde versus meridionalem satis per magnum spatium transeundo pervenit (*sc. terminus*) in quandam fluvium: 1271/1400 *Reg. Arp.* II p.126. De eadem via tendit (*sc. meta*) ad merigionalem (*sic ed.*): 1291 *CD patr.* VIII p.301. — [121]

meridionaliter *adv. versus meridiem, ad partem meridionalem caeli — dél felé.*

Abhinc directe ascendit (*sc. meta*) orientaliter ad plagam Aranyospatak, ... descendit ad partem meridionalem, et cedit in fluvium Rhona, fluvium pone pertransiens meridionaliter ascendit ad plagam Asztagko; inde ... ascendit ad meridiem ad plagam Hegyeshegy: 1459 *Máram. dipl.* p.423. — [1]

meridior, -ari (meridio) *tempore meridionali quiescere, dormitare — delel, szunyókál.*

Eum (*sc. regem*) meridianem una cum Elmicho coniurationis auctore ... obtruncat regina: BONF. I,8,27. — [1]

meridyonalis, merigionalis *vide* meridionalis

merissium, -i *n. non plene liquet: terminus, meta, limes (cf. 'merisse': Du Cange V p.355) v. divisio, pars (cf. 'meris, merisis': Novum Glossarium p.423) — határ, mezsgye v. rész, földdarab.*

Unum merissium dicti donatoris (*sc. monasterio datum est*) ... iuxta unam domum capituli Segnensis et iuxta viam publicam, ... ut ... prior seu sui successores ... debeant facere aptare ... dictum merissium donatum per modum, ut dictus donator et uxor sua possint ... habitare in dicto merissio in vita ipsorum, ... et teneantur dare ipsi donatori ... unam domum super ipso merissio donato, in qua dictus donator et uxor sua possunt habitare in vita sua: 1433 *DI* 35541. — [1]

merita *vide* merica

merito *adv.: ita, ut aliquis aliquid meruit — érdeme szerint: 1 ex opere suo, digne — méltán (a in bonam partem, quasi praemium, laus — ti. jutalmul; b in malam partem, quasi poena, supplicium — ti. büntetésül); 2 ex natura sua v. circumstantiis rationeque rei v. casus, quasi proprietas, signum, quod ipsi v. personae v. rei sine dubio debetur, iure — joggal, bizonynyal, jó okkal; 3 iuste, legitime — jogosan, jogszerűen.*

1 a Ut fidem catholicam ... tali diligentia ... conserves, ut ... ecclesiastici filii merito te verum Christiane professionis nominent virum: *Inst. mor.* 1. Merito beati viri dextera fuit aliena putredinis, que ... numquam vacua fuit donis erogationis: HARTV. 27 (p.439). Monasteria ... elemosinis eius (*sc. S. Ladislai*) sunt locupletata, unde merito ... elemosinas eius enarrat omnis ecclesia Ungarorum: *Leg. Lad.* 5 (p.519). Tam grata fidelitatis obsequia nobis ... impendunt ... cives, ... propter que ... eorum civitatem recomendatam (*sic*) merito habemus: 1243? *CD Croat.* IV p.184. Cum Renoldus ... nobis ... laudabilia servitia ... inpendisset, propter que idem de regali magnificentia merito exaltari debuisset: 1271/1273 *Reg. Arp.* II/1 p.111. Ut apud Deum ... vestrae sollicitudinis ... vigilantia merito valeat commendari: 1287 *Zimmermann, Urkb.* I p.158. Peccator mortalis numero est inter Christianos, sed non merito: *Serm. dom.* I p.23. Iudices nobilium ... eligantur ... omnibus nobilibus concorditer visi et merito acceptandi: 1435 *DRH* II p.262. Curabimus ... digna parare officia, ut sicut nominari amicus,

sic et reputari merito possimus: IOH. VITÉZ *Epist.* 39,7. Cuius (*sc. tua*) presencia in hiis rebus gestis non solum utilis, verum necessaria fuit. ... Si commendationis egeres, eam sane ... tam libenter quam merito faceremus: *Id. Or.* 10,18–20. Si quid etiam olim de fonte Guarini nostri, quem tu merito laudas, hauseram: IAN. PANN. *Epist.* p.88. Eum ordinis et dignitatis gradum ... eius fides et probitas merito possidet: PETR. VÁRAD p.226. **b** Quatenus gratie per nos facte magistro Thome ... nullatenus presumptis obviare, alioquin si secus feceris, nostram indignationem te scencies merito incurrisse: 1268–1269/1292 *CD Croat.* V p.451. Si vero ausu temerario contra hoc procederent (*sc. comites*), ... merito patientur et sustinebunt: 1342 *DRH* II p.111. Qui nunquam ... aliquid noxii criminis infidelitatis ... commisissent, propter que ipsi ... possessionibus et iuribus ... non essent digne et merito privandi: 1404 *Ibid.* p.185. Quicquid amplius et melius potero, agam et ... ita agam, ut nemo mihi quicquam merito imputare possit: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.61. Merito ... gratia privari debent, qui illa abutuntur: 1486 *DRH* III p.279. Filius et Scipionis ... / polluit ... vitio nobile nomen iners. / ... / Mox fuerat merito laeto spoliatus honore: MART. THYRN. *Ad procer.* II,13–17. **2** Cum ... regnorum potencia, pax et securitas in sola suorum fidelitate consistant, merito apud regie serenitatis providenciam fidelitatis firmitas ceteris est virtutibus politicis preferenda: 1219/1276 *Mon. Str.* I p.221–222. Quoniam ... bona omnia, que habemus, ab illo recognoscimus (*sc. esse collata, cf. seq.*), qui super reges regnat, ... merito de bonis ab ipso collatis eum propiciam nobis facere procuramus: 1225 *CD Arp. cont.* XI p.184. Rex Stephanus ... defensionem Beate Virginis terram Hungarorum merito commendavit, quia eius precibus ... de servitute ad libertatem est translata: 1231/1257 *Ibid.* p.236. Quum enim Strigoniensis antistes sit primus inter ecclesiasticos et seculares principes, ... talis merito assumi debuit in dictam ecclesiam, qui ... ab omnibus approbari meruerit ex condigno ... nec sine causa (*sic*), quum utilitas publica privatae sit merito praeferenda: 1253 *CD Hung.* IV/2 p.142–143. Quod alii ... ad fidelitatis studia exercenda merito accendantur: 1279 *Mon. Str.* II p.116. Ex huiusmodi ... signis et coniecturis ... regem, cuius nutu hec fieri presumpuntur, et iudicem curie sue inducimur merito habere suspectos: 1325 *Ibid.* III p.60. Cum in multitudine plebis robor (*sic ed.*) regum ... acrescat, merito regalis decrevit sublimitas, ut populus sibi serviens numero et viribus augeatur: 1326/1400 *Ibid.* p.94–95. De tanto singularis gratie antidoto (*sc. nobilitate*) tua progenies merito exultat: 1415 *Mon. herald.* I p.37. Tuum erit future benivolentiae spem gravidam gerere, nobis vero vegetare eam ... ita, ut merito impressa prius, quam ostensa mutua ipsa dilectio videatur: IOH. VITÉZ *Epist.* 21,6. Soli ... posteris suis tradiderunt (*sc. eandem terram*) adeo, ut merito (*δικαίως*) quis opinari posset eos quidem ... similes filiis adoptivis, hos autem legitimos natu patrie cives esse: IAN. PANN. *Ps. Dem.* p.614. Apostolice sedis monita et cohortationes ... merito semper plurimi fecimus, ... cuius salutifera consilia non minus habent providentiae, quam auctoritatis: 1462 *Matth. epist. Rom.* p.17. Ut maiestas vestra ... non sinat ... dissensiones suboriri, ne ex uno malo (si tamen aliquid tale est, quod merito ma-

lum dici debeat) plura mala subsequantur: PETR. VÁRAD p.108. Si bonus pater vester ... moderatius fortunis suis uti scivisset, ... fortasse in has ... probrosas et merito dolendas aerumnas non incidisset: *Ibid.* p.189. Nullus baronum ... duas dignitates ... tenere possit. ... Hoc excepto, quod si aliquando necessitas ingrueret, propter quam merito deberent alicui personae duae ... dignitates ... conferri: *Decr.* 1498. 70. **3** Cum Simon banus ... mortis ... Gertrudis domine nostre particeps exitisset, ... universas eiusdem possessiones decrevimus fore ... ad manus regias merito et legitime devolvendas: 1228/1378 *CD Croat.* III p.458. Licet igitur sententiae (*sc. excommunicationis*) tam asperae et immerite iniuriam merito deferre non deberem (*sc. rex*): 1232/1245 *Mon. Str.* I p.283. Quas (*sc. terras*) abbas ... secundum veram et iustam prosecutionem merito optinuit: 1237 *PRT* I p.753. Ipsum a iure conducionis ... dicte terre decrevimus merito cecidisse, et si quid iuris in hoc habebat, etiam amisisset: 1296 *CD Arp. cont.* X p.216. Filiae ... de eiusmodi pecuniarum summa portiones suas merito rehabere possunt: *Tripert.* I,21(2). —[84]

meritor, -oris m. *persona, quae aliquo digna est, alicui meruit — érdemes, valamire kiérdemesült személy.*

Ut ... iustitia suadente praedicta restauret (*sc. rex*), restaurata conservet, meritores bene remuneret, et dignos servitio dignae laudis extollat praeconio: 1419 *Zimmermann, Urkb.* IV p.110. — [1]

meritorie adv. *ut aliquis meretur, ut merito alicuius debetur, cf. 'merito' 1 — érdeme szerint, méltányosan: 1 in bonam partem; 2 in malam partem.*

1 Ut munificentiae suae (*sc. regis*) dona varia provida consideratione, qualia quibus non confuse, sed meritorie concedi debebat, attentius advertamus: 1401 *Turul* 1943 p.81. **2** Quod ... Ladislaus ... non meritorie sine culpae suis et iniuste ... concrematus extiterit: 1348 *CD And.* V p.203. — [2]

meritorius, -a, -um (merytorius) I adi. **A** *gener.*: qui per se aliquid meretur — kiérdemesült, érdemes: **1** *sensu activo: qui aliquid praemium pro servitiis iam exhibitis meruit, cui ipsi merces debetur — érdemszerző (a in bonam partem — ti. jutalmat érdemlő [ad praemium v. stipendium — anyagi jelleggel; β ad laudem v. honorem — lelki, szellemi jelleggel]; b in malam partem — ti. büntetést érdemlő); 2 sensu passivo: qui mercedi dignus est, sed non ex opere suo — jutalomra méltó. — B spec.: qui operibus exhibitis ut merces debetur, dignus — méltó, ti. az érdemhez illő.*

II subst.: **A** *proprie: m. i.q. homo, qui per se aliquid meretur, homo emeritus — kiérdemesült egyén. — B transl.: n. i.q. aedes meretricis — bordély, nyilvánosház.*

I A 1 a a *Saepissime cum vocibus 'fidelitas, obsequium, servitium': Nos consideratis fidelitatibus et servitiis meritoriiis ... ecclesie Strigoniensis has gratias speciales et donaciones ... duximus faciendas: 1239/1465 Mon. Str. I p.328–329. Merytoriiis servitiis et obsequiosis fidelitatibus ... Ippoliti consideratis quandam terram ... eidem ... donavimus: 1261 CD patr. VI p.109. Stephanus bene meritorio servitio suo terram eandem acquisiverat: s.1277/1290 Reg. Arp. II/2–3 p.190. Nos ... attendentesque eius servicia graciosae et meritoriae obsequia ... privilegium nostrum ... innovamus: 1280 CD Arp. cont. XII p.293.*

Donationes pro eorum servitiis meritoriis ... factas ... conservari faciemus: *Decr. 1291*. p.173. Nolentes ipsius ... meritoria obsequia sine beneficio ... pertransire ... hanc gratiam specialem eidem ... duximus faciendam: *1298/1319 CD Arp. cont. X* p.296. <Ut> fideles sua meritoria servitia per suum dominum retribui ... et reprae-miari non desperent: *1336 TT 1911* p.135. Dictam terram ... comiti ... pro meritoriis suis complacentiis et multifariis fidelibus servitiis ... datam ... fuisse ... conspexeramus: *1346 Reg. Arp. II/2-3* p.364. Licet pro suis meritoriis et fidelissimis obsequiis sibi ... castra, civitates et opida (*sic*) ... dederimus: *1398 Wenzel, Stibor* p.103-104. Litteras privilegiales ... super collatione cuiusdam terre ... per ... regem ... propter meritoria eiusdem obsequia facta emanatas ... palatino demonstrasset *ipse*: *1478 Reg. Arp. I* p.486-487. — *Iunctura*: 'meritoria obsequia et obsequiosa merita': Commendabilem fidelitatem et meritoria obsequia seu obsequiosa merita iamdictorum ... attendendo predictam terram ... iamdictis ... dedimus: *1274 CD Arp.* p.92. Quod nos ... pensatis fidelitati-bus et meritoriis obsequiis et obsequiosis meritis magistri Corraldi ... eidem ... concessimus ... medietatem tributi: *1282 CD Arp. cont. XII* p.355., cf. *1295 Dipl. Sáros* p.307. Nos attendentes obsequia meritoria et obsequiosa merita venerabilis patris ... villam nostram ... ipsi ... donavimus: *1291 Mon. Str. II* p.308. β In regibus, ... quos summi opificis providentia ... pie viventibus premiis occurrere meritorum et reprobis condignam inferre ultionem instituit, ... admodum commendabile atque meritorium fore dinoscitur parcere ab errore infidelitatis ad gremium regalis gratie redeuntibus: *1299 CD Croat. VII* p.351. Opus carnale, quod extra matrimonium vile est et criminis, in matrimonio pro prole procreanda et ad cultum divinum educanda est meritorium et ... omnino non vitiosum: *Serm. dom. I* p.235. Per ipsa opera meritoria speramus habere vitam eternam: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem. XI, B*. In omnibus libris ... non secreta naturae (*sc. ut scientiam lucrativam*) quaerebat (*sc. eremita*), sed Deum in eis ... glorificabat. Sicque de naturali fecit scientiam meritoriam, nam beneficia ecclesiastica respuit, quae multis lapsibus ... proxima sunt: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.98. b *Iunctura* 'culpa meritoria': Ut ipsi ... Katherinam culpae suis (*sc. ipsius dominae*) meritoriis exigentibus interemerint: *1379 Sztáray oklt. I* p.448. Emericum ... iobagiones ... in culpae suis (*sc. ipsius domini*) meritoriis in faciendo potentiam captivari fecissent: *1400 Zsigm. oklt. II, 452*. 2 Consideratis ipsius servitiis ... ad ipsius supplicationem et petitionem meritoriam quandam planiciem ... eidem ... duximus conferendam: *1263/1293 Reg. Arp. I* p.418. Ecclesie ... contulimus populos vinatorum ... ad petitionem ... regis ... multiplicique et meritoria instantia ... episcopi: *1276 Ibid. II/2-3* p.167.

B Volens idem comes ... recompensationem facere meritoriam et condignam quandam possessionem ... Paulus dedit ... eidem Ladizlao: *1292 CD Arp. cont. X* p.89-90.

II A Ut ... meritorios benigne remuneret (*sc. rex*) et dignos servitio digne laudis extollat preconio: *1261/1271 Reg. Arp. II/1* p.119.

B Iam fora cuncta viris, meritoria cuncta replentur, / agmine tam denso barbara turba venit: IAN. PANN. *Epigr.*

(Mayer) 162,1-2. — [117]

meritum, -i n.

Pars prima: proprie

eventum merendi, quo aliquis meritus, dignus fit — az érdemszerzés v. kiérdemesülés eredménye:

I *sensu strictiore: condicio hominis praemio v. poena digna, opus, quo aliquis aliquid meretur* — érdem, amivel kiérdemel valamit: A *gener. ex opere suo*: 1 *sensu neutro*; 2 *in bonam partem* — ti. jótettért (a *ad personam: opus hominis meriti* — valakinek az érdeme [α *opus, quo ipse sibi aliquid meretur* — önérdem; β *opus, quo ipse alii homini aliquid meretur* — mintegy közbenjárás, kieszközlés]; b *ad rem: effectus operis meriti* — valaminek az érdeme, ti. valamiből szerzett érdem); 3 *in malam partem* — ti. gáztettért. — B *spec.*: 1 *quoddam factum praemio dignum* — érdemes tett; 2 *proprietatis, indoles hominis praemio digna, virtus, laus* — érdemes mivolt, erény.

II *sensu latiore: merces, quam aliquis meretur* — megérdemelt díj: A *in bonam partem: praemium* — jutalom: 1 *gener. cum distinctione grammaticam spectanti*; 2 *spec. (a cum gen. obiectivo; b ut dat. finalis)*. — B *in malam partem: poena* — büntetés.

Pars altera: transl.

I *actus merendi* — érdemszerzés, kiérdemlés.

II *beneficium* — jótett, ajándék.

III *condicio v. status hominis inter regnicolas, facultas v. dignitas, honor* — helyzete, állása valakinek, rang, tiszt.

IV *caput, vis, argumentum alicuius rei* — érdemi rész-(let), lényeg, veleje valaminek.

Pars prima: proprie

I A 1 Cum ... declivis postmodum humana fragilitas secundum diversa merita diversos sortita fuerit eventus, ... ut pro quibus propria vel aliorum efficaciter interpellant merita: *1215 Mon. Str. I* p.208. Tu, qui Deus es cunctorum, / iustus iudex meritorum / bonis reddens bona multa, / mala nulla fers inulta / equa lance iustitiae: *Planctus* p.593. Iustitia enim pro meritis praemium tribuit. Nam dare merenti obolum aureos aureosque merenti obolum tribuere quis dubitat aequitatem non esse servatam? GAL. 30,19. 2 a α *Ad laudem v. honorem* — szellemi, lelki jutalommal: *Cataroe penitentibus veniam negant peccatorum de suis meritis gloriantes*: GER. p.10. Cum spiritualis gracia inspirationis mentem tuam celestis sapientie thezauro ditaverit, et quam plurimis disertis ac didascalici meriti viris lucidas contubernii tui officinas, quasi totidem gemmis ornaverit: *Decr. a. 1104*. praef. p.181. Beatus ... Henricus singulorum (*sc. monachorum*) merita coram patre pertractans, videlicet quanto temporis spatio singuli in virtute continentie perstitissent, sub ea consideratione se plura aliis ... oscula dedisse edocuit: *Leg. Emer. 2* (p.452). Quem (*sc. B. Ladislaum*) ... carnea moles non premebat, sed prerogativa meritorum ad consortia supernorum civium sublevabat: *Leg. Lad. 5* (p.520). Licet respectu sine (*sc. Redemptoris nostri*) dilectionis, qua nos dilexit sine merito et amavit, respondere nequeamus: *1290 CD Croat. VI* p.694. Deus ... illos ... potioribus attollit insigniis dignitatum et premiorum uberiori retributione prosequitur, quos digniores agnoscit et commendat ingentior excellentia meritorum: *Chron. saec. XIV. (V) 2* (p.240-241). Tibi ... nulla refertur / tam magnis in me gratia pro meritis: IAN. PANN. *Epigr. (Mayer) 230,1-2*. Qui sane favor,

quamvis ubique largus atque illo datore dignus ubique merita officiaque nostra evicerit, novissime tamen ita affatim prouit, ut suum quoque vincat exemplum: IOH. VITÉZ *Epist.* 63,3. Cum praeclarae dignitati et meritis tuis impar laudator accedam, veniam dabis, obsecro: NIC. BAR. 4. Nos debito nostro et merito suo (*sc. Eneae episcopi Senensis*) ducti, quod ipse per se emeruit, dignum duximus postulare (*sc. promotionem eius*): IOH. VITÉZ *Epist. var.* 11,8. Nec tam meis fretus meritis, quam benignissima humanitate ... paternitatis vestrae confisus praesumsi (*sic*) ... offerre me in famulum: IAN. PANN. *Epist.* p.78. Patria hec nostra ... inter alia Christianorum regna ... meritis certe nulli secundum obtinet locum: 1464 *Matth. epist. Rom.* p.34. Patitur (*sc. archiepiscopus*) ... certas oppressiones et molestias pro iuribus suis et indignas meritis suis vexationes: PETR. VÁRAD p.22–23. Optaremus profecto, si nos possemus, eius (*sc. paternitatis vestrae*) voluntati, ... prout virtutes et merita sua expostulant, digne respondere: *Ibid.* p.179. — *Ad mercedem v. stipendium — kézzelfogható, anyagi jutalommal*: Istud non obnix, non meritis meis, quod vellem, set (*sic*) spe future munificencie exigo, ut de Sancti Benedicti reliquiis aliquid nostre dirigas patrie: 1091–1095/XII *Dipl. Hung. ant.* I p.272. Iura comitatum erant adeo diminuta, ut meritis et immeritis personarum non discusset (*sic, sc. reges*), eisdem possessiones ... contulerant: ROGER. 10 (p.558). Fidelitates et merita sudditorum (*sic ed.*) ad ampliandam regalem gratiam in subditis celsitudinem regiam non inmerito attrahunt: 1270 *Reg. Arp.* II/1 p.50. Regalis sublimitatis clemencia ... suscepti regiminis constringitur aculeis actus et merita prospicere subditorum: 1294 *CD Arp. cont.* X p.135. Quod ... rex ob merita et fidelia servitia magistri Thobye ... quendam silvam ... ipsi ... contulissent: 1383 *Reg. Arp.* II/2–3 p.303. Possessiones et iura possessionaria non forensibus, sed ... corone Hungariae subiectis iuxta eorum merita et obsequia et non pro pecunia conferemus: 1439 *DRH* II p.291. — *Iuncturae: 'merita metiri v. pensare', '(pro) meritis respondere'*: Cum virtus premio et fidelitas remuneracionis beneficio nullatenus carere debeant, tanto nos subditorum meritis favorabiliter respondere intendimus: 1240 *Mon. Str.* I p.335. Nos igitur, quibus ex officio regie dignitatis incumbit metiri merita singulorum et singulis pro meritis respondere, ... terram Ozlar ... tradidimus Oltumano: 1252 *CD Arp. cont.* VII p.339. Illustres ... personas ... decens est circumspeccione provida pensare merita singulorum, ut ... eos attollant ... dignis premiorum remuneracionibus (*recte: remuneracionibus*) ... ad sinceritatis opera pociora: 1269/1294 *Mon. Str.* I p.570. Regie benignitatis sublimitas recto pensans libramine merita singulorum ... multorum mentes ad fidelitatis florem excitat: 1273 *CD Croat.* VI p.35. Cui (*sc. regi*) ex officio suscepti regiminis incumbit metiri merita singulorum et dignis pro meritis respondere: 1287 *CD Arp. cont.* XII p.445. Qui (*sc. Dominus*) unicuique pro meritis condigna retributione respondet: 1317 *CD And.* I p.411. Obtuitus regii consideracio speculativa provide deliberacionis statera pensans merita singulorum illos precipue tenetur attollere favoris regii premio pociori: 1350/1351 *CD Croat.* XI p.619. Maiestati nostre fideliter obsequencium actus et merita digne retributionis bravio metiri eosque exinde premiis donativis decorare solemus:

1436 Bártfai, *Pest* p.170. Ut eius meritis hac vice videamur aliquantisper respondere: PETR. VÁRAD p.13. — *'Iuxta (suorum) exigentiam meritorum'*: Ex officio suscepti regiminis nostri metiri debemus merita singulorum et unicuique respondere iuxta exigentiam meritorum: s.1246/1409 *CD Croat.* IV p.307. Incrementis beneficiorum iuxta suorum exigentiam meritorum prospicere cupientes eandem villam ... eidem tanquam in proprietatem ... dedimus: 1282 *Reg. Arp.* II/2–3 p.290. Ex officio suscepti regiminis metiri debemus merita singulorum ... et unicuique iuxta suorum exigentiam meritorum respondere: 1294/1366 *Doc. Val.* p.42. <Regie maiestatis munificencia debet ... cuique iuxta suorum meritorum exigentiam respondere in muneribus donativis: 1299 *CD Arp. cont.* X p.333. Uti ... iuxta exigentiam ipsorum meriti vel demeriti opportuna pacis remedia non aspernentur: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 8,10. — *'Propter (suorum) praeogativam meritorum'*: Quam (*sc. terram*) dilecto et fideli nostro Erney ... propter prerogativam meritorum suorum et servitia ... duximus conferendam: 1254/1399 *Reg. Arp.* I p.315–316. Archiepiscopus ad regimen ... Strigoniensis ecclesie propter suorum prerogativam meritorum divina clemencia sublimatus ... se mediatorem ... interposuit: 1267/1270 *Mon. Str.* I p.542. Quod ... ferro ... vitam finiens infelicem propter suorum prerogativam meritorum ... victura perempniter, temporaliter iam nunc desiisset (*sc. regina*): 1288/? *Sz* 1910 p.6. — *Constructum cum vobiscum 'recompensatio v. retributio v. remuneratio'*: Licet ad salutis et temporalis vite proventum regie plurimum expediat excellencie uniuscuiusque merita recompensationum gratitudine refovere: 1206 *Mon. Str.* I p.184. Regie liberalitatis munificencia ... multo magis hiis ... tenetur adesse ipsos iuxta ... merita remuneracionis gracia premiando: 1243 *Ibid.* p.346. Ut quorumlibet fidelitati ... gratanti animo occurramus condigna retributione meritis eorumdem favorabiliter respondentis: 1280 *CD Arp. cont.* XII p.301. Memoriter retinentes ... illud specialissimum et magna remuneracione dignum eiusdem Iohannis meritum ... in particularem recompensationem ... possessiones ... dedimus: 1332 *CD Károlyi* I p.77–79. Id ... mereatur regnum hoc, ... cuius vulnera tum quasi remediis quibusdam allevabuntur, cum se senserit honorifica et gloriosa meritorum suorum remuneracione demulceri: 1464 *Matth. epist. Rom.* p.34. β Suffragium, quod per merita Beati Martini in puericia mea expertus sum, memoriae posterum tradere curavi: s.1002, XII? *Dipl. Hung. ant.* I p.39. Qui (*sc. reus damnatus*) post solutus Dei misericordia ad abbatem venit, ... et qualiter per merita beati viri Andree liberatus esset, indicavit: MAUR. 4 (p.361). Pannonia Beati ... Martini nativitate gloriatur, cuius eciam patrocinantibus meritis rex Christo fidelis ... de hostibus victoriam reportavit: *Leg. Steph. maior* 8 (p.383). In viro Dei, quanti meriti post obitum foret, divina virtus in vita sua demonstrare voluit: *Ibid.* 13 (p.388–389). Leprosus ... preventu meritorum eius (*sc. B. Ladislai*) in via mundatus est: *Leg. Lad.* 11 (p.526). Quidam ... recepit sanitatem per merita Helenae famulae Dei: *Leg. Hel.* 16 (p.18). Nos meritis et precibus / iungat sanctorum civibus (*sc. S. Paulus*): XIV *Dankó, Hymn.* p.154. Regina, ... ex quo de quadam infirmitate sua per merita Sancti Gerhardi convaluerat, ... monasterium ipsius viri Dei ... exten-

dit: *Leg. Gerh. maior* 28 (p.506). Huius (*sc. Iohannis de Capistrano*) sermonibus recreamur, huius devotione reficimur, huius denique merito familiam totam ordinis illius hactenus nobis charam, de caetero chariorem amplectimur: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 22,27. Quam (*sc. devocionem*) ob Dei omnipotentis reverentiam ac beatissimi seraphici patris nostri Francisci merita gloriosa ad nostrum geris ordinem: 1490 Pesty, Szörény p.105. **b** Venerunt et alii duo (*sc. monachi*), ... quorum unus ... per confessionis meritum angelicus chorus est associatus: *Leg. Steph. maior* 7 (p.382). Pro sanctitatis sue meritis summo ab omnibus diligebatur (*sc. rex Stephanus*) affectu: HARTV. 19 (p.428). Petimus, quatinus grates super merito sue devotionis eidem episcopo ... referentes in ardorem perpetue dilectionis ipsum erga nos incitetis: 1199/XVIII *CD Arp. cont.* VI p.200. Propter indecidue fidelitatis constantiam et innumera probitatum merita ... eis ... terram ... contulimus: 1244 *Reg. Arp.* I p.229–230.

Dux ... passionis Christi merito ad celos evolavit: IOH. O.M. 163 (p.153). Haec et his similia iuri ... praeiudicialia, ceterum communi paci et amicitiae meritis minime consentanea visa sunt: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 17,9. Dignum erit vestra prudentia (*sic*) reputare, ut tantae patientiae nostrae meritum et amicitiae cultus usui vobis futurus sit potius, quam contemptui: *Ibid.* 17,11. Multi fratres ... propter meritum laboris inter infideles ... ad Italiam patriam eorum redierunt: *Chron. F.M.O.* p.236. — *Iuncturae: 'meritum servitiorum'*: Quod Marcellus ... ob suorum servitiorum merita optinisset, quod a debito ... ipse et eius filii ... essent exempti: 1252 *Mon. Str.* I p.395. Nos ... considerantes fidelitates et servitiorum merita eiusdem comitis, ... ipsum privilegium ... confirmamus: 1291 *Reg. Arp.* II/4 p.81. Acceptis fidelium servitiorum laudedignis meritis, ... quia idem ... propter sua fidelia obsequia ... meretur premia, ... possessiones ... ipsi ... dedimus: 1388 Wenzel, *Stibor* p.48–49. Nos habentes respectum ad ... fidelium servitiorum cumulata merita fidelium nostrorum ... castrum Lak ... memoratis ... donavimus: 1522/1523 *MTT* VI p.10–11. — *'Merita obsequiorum'*: Animo gratuito pensatis fidelium obsequiorum meritis magistri Symonis ... cupientes ... sibi ... remuneracione antidoto occurrere ... quandam villam ... eidem ... contulimus: s.1239, XV *CD Arp. cont.* VII p.72. Pro multiphariis multisquemodis fidelitatibus et fidelium obsequiorum preclaris meritis eiusdem Nicolai ... quasdam possessiones ... contulimus prefato: 1366 *CD Croat.* XIII p.565. Consideratis et in regalibus precordiis ... pensatis fidelitatibus et meritoriis obsequiorum meritis ... possessiones ... prefatis ... duximus remittendas: 1415 Bártfai, *Pest* p.136–137. — *'Obsequiosa merita et meritoria obsequia'*: Nos propter ipsius obsequiosa merita et meritoria obsequia ... quandam terram (*sc. ei*) ... contulimus: 1277 *Mon. Str.* II p.74. Nos circumspectione regia pensatis fidelitatibus et meritoriis obsequiis et obsequiosis meritis magistri Corraldi ... eidem ... concessimus ... medietatem tributis: 1282 *CD Arp. cont.* XII p.355. — *'Merita fidelitatis v. probitatis'*: Regie convenit maiestati, ut in eos ... dona ... extendantur, qui se per eximie fidelitatis merita corone regie devotos et acceptos iugiter reddiderunt, ut sic alacritas devotorum premiis invitata ad potiora fidelitatis merita accendantur (*sic ed.*):

1255 *Reg. Arp.* I p.330. Considerantes ... Thomam ... et Ioannem ... locupletatos (*sc. esse*) virtutibus et fidelitatis meritis, quae virtutum stabilitur est, multipliciter redimitos ... ipsorum iustis desideris ... debemus favorem benevoluntatis impertiri: s.1267/1582 *Ibid.* p.471. Utilitati omnium, quos probitatis adiuvant merita, prospicere non inmerito regalis satagat celsitudo munificentie sue manus ... aperiendo: 1274 *Ibid.* II/2–3 p.69. Ipsum comitatum ... donamus ... episcopo Zagrabiensis propter fidelitatem et ipsius grata obsequia nobis exhibita indesse ac sue merita probitatis: 1284/XIV *CD Arp. cont.* XII p.413. Ob merita probitatis et fidelitatis constantiam civium ... ipsis gratiam duximus facere specialem: 1371 Iványi, *Eperjes* p.32. **3** Tibi venit hic eventus / tanta peste turbulentus, / ob peccata, que fecisti, / messuisti (*sic ed.*) / meritorum premia: *Planctus* p.597. Cum graves persecutiones per parentes nostros sine meritis et excessibus pateremur: 1267 *Mon. Str.* I p.544. Quicumque ... contra hanc exemptionem ... ipsos gravare in aliquo praesumpserit, indignationem nostrae dominationis ... se noverit incursum et poenam pro merito percepturum (*sc. esse*): 1308 Schmauk, *Suppl.* p.31. Infidelesque iuxta ipsorum merita et quesita punire debere (*sc. rex necessarium duxit*): 1404/1407 *Zsigm. oklt.* II,2905. Vellem mitius hoc posse dicier, at parum certe dixi pro merito tantae socordiae: IOH. VITÉZ *Epist.* 2,16. Succumbam, ne contra omnem iustitiam et sine merito indigna patiar: PETR. VÁRAD p.228. Hic semper licite regalia sceptrata gerebat / reddens pro meritis premia digna malis: MART. THYRN. *Ad procer.* II,313–314. — *Iunctura: 'exigentibus (suis v. ipsorum) meritis'*: Tales malorum exactores exigentibus meritis a suis bonis privavimus: 1199/1315 *Mon. Str.* I p.161. Terram ... Petri filii Thatar, quem meritis suis exigentibus suspendio iudicavimus, ... Chepano dederamus: 1210/1272 *CD Croat.* III p.98. Quamquam ipsos secundum constitutam vindictam calumpnie exigentibus ipsorum meritis assatis per medium nasis iudicare debuissimus, tamen ipsos peperimus: 1261 *CD Arp. cont.* XI p.511.

B 1 Cum intelligamus sanctorum merita 'in libro vite' asscripta et 'memoriale' eorum 'coram Domino in secula' (*sc. esse*), vere saluberrimum asserimus aliquid in exemplum de vita et actibus bonorum ... scriptis emanare: *Leg. Steph. minor* I (p.393). Ut ... fideliori animo ... ad servitia culminis regii merita ipsorum ... solidentur: 1409 *Mon. herald.* I p.32. Hinc quo forte magis tanti acti (*sc. urbis Romae per anseres deliberandae*) haud immemor esset (*sc. accola gens*), / haec illi meriti praemia grata dedit, / ut solo argento saltem pascantur (*sc. anseres*): VALENT. CYB. *Carm.* V,103–105. **2** Rex sciens pueri (*sc. Stephanus filii Emerici*) precellens meritum onorem, quem (*sic ed.*) eum decuit, inpendit filio: *Leg. Emer.* 2 (p.452). Ignotus scribo, sed haut omnino ad ignotum; fama enim celebris noticiam vestre ... paternitatis mihi veluti presentem reddidit. Et ob hoc non meis, sed vestre ... paternitatis vulgaris meritis et humanitati innixus confidenter aggredior: IOH. VITÉZ *Epist.* 7,1–2. Si vos nobilitas generosaque nomina tangunt, / cur sinitis proavum suppeditare decus? / Nonne est dedecori priscos postponere mores, / a proavis meritis degenerare piis? MART. THYRN. *Ad procer.* II,1–4.

II A 1 Dum subiectis iusticiam conservamus, interim iudicis sequimur arbitrium, et dignis meritis a Domino

premiatur: 1290/XVII CD *Arp. cont.* X p.1. Licet idem Iohannes ... respectu ... suorum servitiorum ... multo maiori merito a nobis esset premiandus, eidem ... donamus armorum insignia: 1401 *Turul* 1943 p.81. Quanto enim quis magis gerit imaginem Dei, ... tanto maius meritum ab ipso suscipit: ANDR. PANN. p.30. **2 a** In presenti tantum vita salutis eterne merita comparamus: s.1188 *Mon. Str.* I p.137. Cum virtus premio et fidelitas retributionis merito nullatenus carere debeat: 1240 *Reg. Arp.* I p.209. Constat illos ... vita post mortem vivere gloriosa, quorum ... privilegium proprii decorat rubricatio sanguinis faciens eos post mortem per fame meritum semper vivos: 1248/1291 *Reg. Arp.* I p.266. Qui celestis regni meritum et gloriam concessit sancto suo Ladislao: XIV *Dankó, Hymn.* p.177. **b** Episcopum ob invidiam nostre dilectionis, quam ei merito sue devotionis impendimus, quidam inculpate nituntur: 1199/XVIII CD *Arp. cont.* VI p.200. Regie excelsae sublimitati ... convenit ... illis quoque, quos ... fama celebris fervencioribus detestatur studiis desudasse, digno meritoque dexteram sue munificencie ... elargiri: s.1264,a.1364/? *CD Croat.* V p.308. Dummodo fidelitatem, cuius merito presentem obtinuerunt (*sc. populi*) gratiam, studeant inviolabiliter conservare: 1270 *PRT X* p.534.

B Impii merito accionum sanguinearum descendunt in infernum: GER. p.54. Ut ... nostre litere ... perpetue observentur, et ipsis indebite contrariantes de ipsorum inobediencia meritum capiant talionis: 1409 *Varga, Szeged* p.209.

Pars altera: transl.

I Corpus quidem sanctum (*sc. Gerhardi martyrium passi*) dum in loco meriti sui iaceret, nulla sorde commaculatum est: *Leg. Gerh. minor* 7 (p.478). Vituperacionem certe non debeo (*sc. opusculum meum tibi mittens*), cum nec doctrina mea, nec aetas ea sit, ut citra veniae (*sc. ad opus commendandum pertinentis*) meritum quicquam potuerit a nobis delinqui: IAN. PANN. *Epist.* p.71.

II Qui se inimicis succumbere vident diligentia, probitate, magnitudine animi, humanitate, meritis (εὐεργασίας): IAN. PANN. *Plut. inim.* p.9. Nam quae a me unquam in te profecta sunt, officia, tua autem in me merita fuisse quis dubitat, cum ex cumulo benivolentiae in me tua exisse appareant? *Id. Epist.* (Ábel, *Adal.*) p.92.

III Regie celsitudinis gratia tanto sublimius culmen conscendit, quanto subditorum suorum condescendit incomodis (*sic*) honora sublevans comoda providendo, ut populus sibi serviens merito et numero augeatur: 1282 *Reg. Arp.* II/2-3 p.294. Sponondit (*sc. gubernator*) autem et se hiisdem gerendis rebus non defuturum (*sc. esse*). ... Nichilominus placuit eidem me ad id instituere, ut etsi posterior (*sc. ipso gubernatore*) merito sim, sed ad hoc iter (*sc. ad diaetam*) haut postremus exurgam (*sic*): IOH. VITÉZ *Epist.* 27,14-15. Neque ... praelati et barones ... ratione ... domorum suorum ... quicquam solvere tenebuntur ... si aliqui inquilini fuerint in domibus praefatis: illi ... pro merito quisque iuxta limitationem iudicis ... solutionem facere teneantur: *Decr.* 1492. 105(2-3).

IV Mox sepulta veritas ... in lucem ... rediens amissum prius favorem consequitur, velut aurum in luce positum valoris sui meritum radiorum splendore testatur: 1212/1273 *CD Hung.* III/1 p.121. Ipsas litteras regias de

verbo ad verbum ... transferri fecimus, ut ... si uno (*sc. exemplari*) privaretur, ... remanens iusticie meritum ad noticiam reducat singulorum: 1265 *CD Croat.* V p.362. Licet id, quod ad presens agimus, respectu eorum, que in futurum agere cupimus, modicum ... videatur, tamen in aliqualis (*sic*) recompensationis meritum dictam villam ... eidem ... dedimus: 1288 *Reg. Arp.* II/2-3 p.396-397. — *Iunctura*: 'meritum causae': Cum ... cognitis cause meritis inter cetera ... vicesimam quoque ... assignaremus eidem: 1234 *PRT I* p.730. Quia nobis et eorum (*sc. testium*) dictis de meritis causae liquido non patebat, ad examen duelli partes decrevimus iudicandas: 1247 *CD Arp. cont.* VII p.229. Eodem littere (*sc. postulatoriae*) ad cause (*sc. possessionariae*) meritum non sufficiebant: 1272 *Ibid.* IV p.9. Placeat modo cause huius merita sicuti inquirere, ita et diiudicare: IOH. VITÉZ *Epist.* 72,35. Nuntios ... intelleximus ... non potuisse meritum causae nostrae et iustitiam nostram ... domino nostro declarare: PETR. VÁRAD p.113. Ut testis ... fateatur, utrum scitu vel auditu rem ipsam ac causae merita novit: *Tripart.* II,27(5). — [362] *Vide etiam* merica.

meritus, -a, -um **1** *sensu activo: qui aliquid meretur* — *megérdemlő, érdemes*; **2** *sensu passivo: quem aliquis meretur, qui alicui pro mercede datur, debitus, dignus* — *megérdemelt, méltó, illő* (**a** *in bonam partem* — *ti. jutalmul*; **b** *in malam partem* — *ti. büntetésül*).

1 *Vide vocem 'mereor', ut part. huius verbi.* **2 a** Optamus vestram sanctitatem ... talem ... exhibere se pastorem, qualis ... debuit a Deo optimo maximo iure meritoque pro ecclesiae suae regimine et incremento deligi: PETR. VÁRAD p.28. Quam cuperem meritas ... grates / me tibi sublimi posse referre pede: VALENT. CYB. *Carm.* V,1-2. Virtus ... / ... / ... / nunquam merita laude carere potest: *Ibid.* V,245-248. Quas (*sc. ecclesias fundatas*) etiam culte merito dotavit (*sc. rex Stephanus*) honore, / censibus et villis redditibusque bonis: MART. THYRN. *Ad procer.* II,283-284. — *Iunctura*: 'merito bravio remunerationis': Volentes pro receptis comodis (*sic*) ... merito remunerationis bravio ... respondere totam possessionem ... donaverunt ipsi monasterio: 1261 *PRT II* p.312. Ut digne remunerationis bravio merito debeat ipse a nostra celsitudine insigniri: 1291 *CD Arp. cont.* X p.37. **b** Si meritae culpae suprema pericula semper / indulgent, modo flecte animum sensusque minaces / temne: TAUR. *Staur.* IV,170-172. — [13]

mernacus, -i m. *species mensurae ad amplitudinem praec. frumenti apta, similis esse potest ac 'metretum'* — *úr-mérték: mérő*.

De ipsius residencia recepit ipse ... duo pecora et V mernacos milii et unum mensale ... Item de quolibet fundo pleno tenentur ipsi solvere per IIII mernacos milii, ... quorum mernacorum medietati sumpna facit LXX^{ta} et IIII mernacos: 1416 *CD Zichy VI* p.388-390. — [4]

merobibus, -a, -um *qui merum, sc. vinum bibit* — *borivó*.

Quis non credat ... hydropotas potioribus laudibus extollendos esse quam merobibos? VALENT. CYB. *Laud.* 103. — [1]

meror vide maeror

merosia vide merasia

merus, -a, -um

I adi.: **A proprie purus** — *tiszta*: **1 gener.** *de re singulari: non mixtus* — *vegýtetlen, nem kevert, tiszta, ti. konkrét dologról, anyagról* (**a sensu strictiore: ad videndum**; **b sensu latiore: ad sentiendum**); **2 spec.** *de re abstracta, notione* — *ti. elvont dologról, fogalomról* (**a sincerus, castus** — *őszinte, tiszta, mocsoktalan* [**a in bonam partem**; **β in malam partem**]; **b forsán publ.: ratus, non reprehendendus** — *érvényes, tiszta*); **3 iur.**: *cum voce 'veritas'* — *színtiszta, ti. igazság, színigazság.* — **B transl. plenus** — *teljes*: **1 gener.**: *totus, summus, omnis* — *teljes, teljeskörű, végleges*; **2 spec.** (**a statum condicionemque spectans: verus, naturalis** — *teljesjogú, igazi* [**a de re; β de homine**]; **b iur.**).

II subst. merum, -i n.: *liquor, potus aqua non mixtus: A gener.* — **B spec. vinum** — *színbor.*

I A 1 a Ecce meris gaudens undis Abstemius, Hunni / quem Bornemyssam ascendo cognomine dicunt: TAUR. *Staur.* IV,135–136. **b** Ponith comes ... coram oculis nostre maiestatis multipliciter in mera (*forsan recte: merae*) nota fidelitatis effulsit: 1259/1276 *CD Croat.* V p.141. Venatores ... catulos ... succutiunt purum eis et merum (καθαρόν καὶ ἄκρατον) sensum servantes, ut inhaerent vestigiis: IAN. PANN. *Plut. negot.* p.38. Is nempe soluta oratione et ex tempore meros loquebatur Cicerones, cuius schemata pedestria Vergilium Catullumque subolebant: TAUR. *Staur. Ind.* 82. **2 a α** Illa mera liberalitas reputatur, ibi regalis munificencia excellencius declaratur, ubi sic ecclesie consulitur, ut per eam cultus divini nominis augetur: 1263 *Mon. Str.* I p.495. Que (*sc. servitia*) ... in fervore mere fidelitatis ... nobis laudabiliter ex(h)ibuit (*sc. Aba*): 1279/1282 *Reg. Arp.* II/2–3 p.286. Canonici ... ad sui cordis meram conscientiam recurrendo cesserunt plane ... questionibus: 1285 *CD Arp. cont.* IX p.429. Utraque pars de mera voluntate sua hoc iudicium ... exceperunt: 1296 *Ibid.* X p.235. Arbitri ... hanc ordinationem ad pacis compositionem et meram reconciliationem deduxerunt ordinandam: 1307 Schmauk, *Suppl.* p.27. Episcopi, ... quem cum mero affectu diligamus, meritis suis statum equare optaremus: IOH. VITÉZ *Epist.* 24,19. De consideratione inter omnes ... principes mera fide interpublicata credo iam vestram do<minationem> audiisse: 1523 *ItK* 1930 p.223. — *Iuncturae: '(ex) mera liberalitate'*: Donacionem ... tam mera liberalitate donamus: s.1251/1270 *CD Arp. cont.* XI p.370. Ex mera liberalitate regia concessimus, et de speciali gracia ordinavimus, ... ut omnes iobagiones ... mercandi ... liberam habeant licentiam: 1290/1293 *Mon. Str.* II p.271. — *'Ex certa scientia et mera liberalitate'*: Pretaxatos a iobagionatu castri nostri ... ex certa scientia et mera liberalitate eximentes ... transtulimus in numerum ... regalium servientium: 1258/XV *Reg. Arp.* I p.363. Collationem ... ex certa scientia et mera liberalitate ratificando approbamus: 1274 *Ibid.* II/2–3 p.92. Quandam terram ... ecclesie Strigoniensi de plenitudine graciae nostre, ex certa scientia et mera liberalitate dedimus: 1284 *Mon. Str.* II p.188. Quod Ladislaus rex ... ex certa scientia et mera liberalitate quoddam castellum ... Nicolao ... contulisset: 1405 *Reg. Arp.* II/2–3 p.169. Tibi ... hec arma ... animo deliberato et ex certa nostra scientia, immo ex mera nostra liberalitate ac potestatis nostre regie plenitudine damus: 1474 *Mon. herald.* II p.59. **β** Quod nulla coactio, sed spontanea et mera voluntas ip-

sum induxerit ad nocendum: IOH. LEM. p.13. **b** Volumus equidem ob stabilitatis firmitatem inter nos (*sc. regem Ungarorum*) atque vos (*sc. duces Venetorum*) ... merum fieri sacramentum: 1097/XV–XVI *Dipl. Hung. ant.* I p.326. **3** Mandamus, quatenus ... inquiratis puram et meram veritatem (*sc. in lite*): 1272–1290 *Reg. Arp.* II/2–3 p.422. Priorissa ... iuravit ... dicere ... meram et puram veritatem super vita ... virginis Margarethe: *Inqu. Marg.* p.165. Quod de ... spolacione ... domine ... merissimam indagarentur (*sc. iudices*) veritatem: 1349 *CD And.* V p.311. Accepta ... mera rei veritate statim satisfaciendi habeant ipsi potestatis facultatem: *Decr.* 1504. 16(5). Novae occupationes ... adiudicari possint, ita videlicet, ut ... fiat primum super occupationibus ... mera praemissorum veritas et inquisitio: *Decr.* 1523. 50. — *Iuncturae: 'meram (certitudinis) veritatem experiri (v. facere)'*: Qui ab omnibus, quibus congruit, meram de premissis experiantur veritatem, et tandem ... nobis fideliter rescribatis: 1370 *Haz. oklt.* p.289–290. *cf.* 1435 Bártfai, *Pest* p.170. *et* 1452 Békefi, *Pásztó* p.332. Ab omnibus ... facta praemissorum mera certitudinis veritate uberiorem ad cautelam ... presbyteros ... cogas: PETR. VÁRAD p.19. — *'Scita mera veritate'*: Quo presente ... homo noster scita prius praemissorum mera veritate prenotatum Valentinum ... nostram evocet in presentiam, ... et ... nobis amicablem rescribatis: 1447 *Sztáray oklt.* II p.403. Tales scita tamen prius mera rei veritate debita poena puniantur: *Decr.* 1492. 75(1). — *'Merae veritatis integritate praepollentes'*: *sc. litterae*: Litteras nostras graciosas ... nec ... viciatas, sed ... mere, vere et sincere veritatis integritate praepollentes ... ratificamus: 1411/1523 *MTT* VI p.30. Litteras ... Ladislai regis ... nec ... suspectas, sed merae et sincere veritatis integritate praepollentes ... acceptas habendo ... concessionem ... nostrum regium consensum praebuimus: 1458 *Dipl. Ráckeve* p.37.

B I Cum non in meram libertatem ipsum ... transtuleramus, sed in liberos iobagiones ecclesie: 1239 *CD Arp. cont.* VII p.69. Summa nescit occisorum mera claudi numerorum: *Planctus* p.594. Quod ... in ... possessionibus equali et mera porcione frueretur (*sc. domina*) una cum sorore sua: 1249/1416 *CD Arp. cont.* VII p.300–301. Plenitudine mere restitutionis teneant (*sc. possessores terras ab ipsis per iniuriosam translationem separatas*): 1273 *CD Croat.* VI p.57. Gregorius nobis cernentibus ... viriliter dimicavit coram oculis nostre maiestatis, ... donationem nostram ... ex certa et mera scientia confirmamus: 1279 *Reg. Arp.* II/2–3 p.245. Ut idem dominus ... coniugi sue ... dandi ... meram, tutam libertatem et plenam habeat: 1388/1389 Wenzel, *Stibor* p.51. Qua (*sc. coronatione*) nobis aviti paternique iuris possessio in hoc regno cum dignitate mera atque decore accessit: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 14,3. Quatenus ... conventui ... meram, debitam ac plenam et omnimodam satisfactionem ... impendere ... debeatis: 1472 Iványi, *Eperjes* p.208. Maestas ... iuribus ecclesiae nostrae ... mera iustitiae completionem ... locum dare dignabitur: PETR. VÁRAD p.278. — *Constructions: cum voce 'ius, iustitia, iudicium'*: Strigoniensi ecclesie duas villas nostras ... dedimus ... in perpetuum mero iure: 1276 *Mon. Str.* II p.60. Inter ipsas partes ... iudicium et meram iustitiam ... facere non poteramus: 1397 Weber, *Leibitz* p.230. Ut hii omnes

... hos nostros fideles ... evocent ... merum, plenum et condignum iudicium finemque decisivum recepturos causa in praemissa: 1404 DRH II p.185–186. Per nos ... omnibus querulantibus meri iuris et iustitiae complementum exhibebitur: *Form. styli* III,97 (p.514). Domini meram iustitiam iuxta iuris equitatem facere et administrare tenebuntur: 1486 DRH III p.276. — *Cum voce 'facultas'*: Quod dictam possessionem ... legandi, cuicumque voluerit ipse, ... liberam et meram darem facultatem: s.1300 CD *Arp. cont.* XII p.657. Ut in silvis ... iobagiones locandi ... meram haberet ipse facultatem: 1366/1572 *Doc. Val.* p.195. Ut ... mercatores ... res mercimoniales ... liberam, meram, plenam et securam deducendi ... habeant facultatem: 1405 DRH II p.199–200. — *Cum voce 'plenitudo'*: Prefatos ... sicuti notorios infideles ... mera nostre regie potestatis plenitudine ... universis ipsorum possessionibus ... privavimus: 1387 CD *Károlyi* I p.423. Quod ... rex ... eidem ... de mera sue regie potestatis plenitudine et ex gracia speciali annuisset: 1424 *Komárom vm. oklt.* p.40. Hec ... arma ... eidem comiti ... ex mera plenitudine nostre specialis graciae presentibus elargimur: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 9,13. — *Cum voce 'auctoritas'*: Ut ipsi ... cuiusvis status regni nostri homines ... ad ... decreti regalis observationem ... astringant mera nostra regia auctoritate ... mediante: 1397 DRH II p.156. Terram ... mera nostra regia auctoritate et potestatis plenitudine ... postularunt ipsi impertiri: 1412 *Schmauk, Suppl.* p.189. Omnes ... clausulas mera nostra regia auctoritate et potestatis plenitudine ex certaue nostrae maiestatis scientia praesentibus nostris litteris inseri fecimus: 1439 DRH II p.299. Castellum ... ex mera regia auctoritate ex certaue nostrae maiestatis scientia praefato domino ... dedimus: PETR. VÁRAD p.14. Ex mera principis auctoritate riteque et legitime procedit (*sc. privilegium*): *Tripart.* II,9. — *Cum voce 'certitudo'*: Ab ipsis (*sc. litteris*) exinde meram certitudinem recipere et experiri tenemur, ut ... inter ipsas partes finem facere valeamus: 1404 DRH II p.186. De quorumlibet processibus ... meram et tutam experiri certitudinem (*sc. rex necessarium duxit*): 1404/1407 *Zsigm. oklt.* II,2905. Ut ipsi habita superinde veritatis mera certitudine vos ... arctius compellant: *Form. styli* II,62 (p.190). 2 a α Ut ipsi ... predicta arma ... sub mere et sincere nobilitatis titulo gestare ... valeant: 1431 *Mon. herald.* I p.64. Nobiles autem regni intelligantur, qui habent meram nobilitatem a regibus ... Alii autem omnes solvant, utique sive sint nobiles castrenses sive praediales ecclesiarum: *Decr.* 1467. 2. Quod coniator ipse aut verus non esset nobilis et merae nobilitatis titulo non fungeretur: *Tripart.* II,36. Universi rustici ... amissa libertate, ... qua de loco in locum recedendi habebant facultatem, dominis ipsorum terrestribus mera et perpetua rusctitate sint subiecti: *Decr.* 1514. 14(3). β Pretaxatos ... transtulimus in numerum ... regalium servientium ita pure, ... quod ... ipsi ... illa semper ... fruuntur libertatis prerogativa, qua meri (*sic ed., forsan pro voce 'veri'*) et naturales regni nostri nobiles gratulantur: 1258/XV *Reg. Arp.* I p.363. Rex Lodovicus ... nobilesque curiales ... ab omni conditionis vinculo solvens eadem, qua meri nobiles fungebantur, ditavit libertate: IOH. THURÓCZ 647 (p.189). b Cf. *DIG.* II,1,3.: „Imperium autem merum est aut mixtum. Merum est imperium habere gladii

potestatem ad animadvertendum facinorosos homines. ... Mixtum est imperium, cui etiam iurisdicatio inest, quod in danda bonorum possessione consistit.” In apibus unus princeps statuitur, qui mero prorsus imperio praeditus ceteris sui generis antefertur: s.1287/1364 *Zimmermann, Urkb.* I p.153. Multociens sancte Strigoniensi ecclesiae (*sic, recte: ecclesie*) super populorum suorum libertatibus, in quibus ipsa ... merum et mixtum imperium (*sic*) habere dignoscitur ac liberam in suos iobagiones ... per omnia potestatem, fuerunt exhibita privilegia: 1288 *Mon. Str.* II p.232.

II A Fundunt fonticuli latices dulcesque liquores / immortale merum, nectar et ambrosiam: MART. THYRN. *Ad procer.* I,379–380.

B E quibus cum alterum animadverteret (*sc. Dionysius*) plurimum mero delirare (παροϊουντα), ... hunc quidem absolvit tanquam naturali ebrietate debacchatum: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.38. Hic civica plebes / plena epulis, madida atque mero Venerique parata, / quottdie luxu et mensis assueta secundis: TAUR. *Staur.* III,337–339. Carnales siquidem semper contempsit (*sc. dux Emericus*) amores / atque voluptates, ocia blanda, merum: MART. THYRN. *Ad procer.* II,299–300. — [123]

merusanus vide merasanus

merva vide merica

merx, -cis f. (*ut mendum: merca*) I gener. res cuiusdam pretii, quam pro lucro comparando mercator venum dat, mercimonium, venalicium — áru, kereskedelmi cikk (a sensu strictiore: res venalis — portéka; b sensu latiore: res forensis, sc. extrinsecus invecta — import áru); 2 spec.: opus ingenii humani, quod non per mercatores neque lucro, tamen quasi in commercium hominum datur et fructum fert — szellemi portéka, nem anyagi haszonnal járó árucikk.

I a <Quae> (*sc. servitia*) ... in deferendis rebus seu mercibus preciosis de Veneciis ... impendit (*sc. comes*): s.1260/1329 CD *Arp. cont.* VII p.521. Mercator non deferens aliquas merces, nisi argentum de quinque marcis debet solvere unum pondus: 1278 *Ibid.* IX p.205. Cum inter discretos viros ... ab una parte et inter mercatores ... per terram vel per aquam in Hungariam cum mercibus suis descendentes ab altera exorta fuisset materia questionis: 1284 *Mon. Str.* II p.175–176. Concessimus, quod ... Ragusini antedicti possint libere uti cum mercibus suis: 1358 *Dipl. Ragusa* p.7. Qua temeritate negaretur portus esse tributum, ubi naves ad reddendas mercas (*sic ed.*) portibus applicantur: 1405 *PRT* III p.439. Multa ... incomoda (*sic*) ... extraneis hominibus cum eorum rebus et mercibus ... hincinde proficiscentibus per tributarios ... illata fore ... nostra cognovit celsitudo: 1435 DRH II p.273. Non est haec via filias locandi (*sc. in matrimonium*), / ... / ... / sed venalia mercium tuarum / prima fronte locabis officinae / ... tali / tractus, ut hospes illecebra / vel nolens emat: IAN. PANN. *Epigr.* (*Mayer*) 300,15–22. Necdum etiam pressae redolenti merce carinae / portabant, Rubri quod creat ora maris: *Id. Eleg.* I,9,19–20 (p.314). Ut iidem de rebus ipsorum et mercibus universis in tota terra Transsilvana et in aquis tributum aliquod solvere non teneantur: 1468 *Kolozsvár oklt.* p.227. Capta (*sc. sunt*) horrea opulentissimeque mercium taberne, quare miles non modo a fame vendicatus, sed uberrime ditatus est: BONF. II,7,224.

Prima erit ipsa (sc. urbs) suis opibus contenta nec Indis / mercibus aut agris indiga Bilbileis: VALENT. CYB. *Carm.* V,181–182. Universi mercatores ... caeteri etiam negotiatores merces et res suas venales non audeant pluris vendere quam prius: *Decr.* 1523. 36. **b** Quippe publicanos graviter et aegre ferimus, non cum manifestas merces (τὰ ἐμφανῆ τῶν εἰσαγομένων) excerpunt, ... sed cum abdita resupinantes in alienis vasis et sarcinis volutantur: IAN. PANN. *Plut. negot.* p.32. **2** Respondit senex: quod merces pretiosissimas et optimas, homini maxime utillimas (sic) venderet (sc. filius regis), scilicet sapientiam et prudentiam. Quo audito filius regis petiit sibi vendi de istis mercibus pro centum libris denariorum. Tunc senex scripsit ... pretiosior est (sc. prudentia) cunctis opibus: *Serm. dom.* I p.9–10. Captivos ita detinere versus / parces ut capitis reos nocentes, / in lucem magis efferes apertam. / Nolunt Pieriae latere merces, / quas famae pretium manet perennis: IAN. PANN. *Epigr. (Mayer)* 402,27–31. — [29]

mery- vide meri-

mesda, -ae f. formae incertae, meta terrea, limes, finis agri cum origine Slavica, cf. *međa*: *Lex. Lat. Iug.* II p.716. — *földhatár, mezsgye.*

Simulcum terris arabilibus et utilitatibus et pertinentiis in infrascriptis signis seu mesdis circumquaque signatis (sc. possessio tradita est): 1427 *DI* 43687. — Forsan ut nomen proprium cuiusdam loci: Exinde de meta ad metam pergit (sc. terminus) ad locum, qui vulgo dicitur Mesda (sic cum littera capitali, i.e. grandi): 1263/1591 *CD Arp. cont.* VIII p.52. — [6] *Vide etiam mega.* [Marton]

mesenteron, -i n. (Gr.: μεσεντέριον) intestinorum pars tenuis — *vékonybél.*

Sunt intra hominem ... membra ... septem ... ad cibum spiritumque accipiendum et reddendum deputata, guctur, stomachus, alvus, vescica et intestina tria primaria, dissippium videlicet, mesenteron et ira, ut veteres appellarunt: BONF. *Symp.* III,119. — [1] [Szovák]

mesa, -ae f. si etiam haec vox existat, sensu incerto: **1** ut var. v. forsan mendum typographi pro voce 'messis', sc. actus metendi — *aratás*; **2** forsan ex lingua Teutonica, cf. *Messer: culter — kés.*

1 Pro carnibus tempore messae fenilis asp<eri> 12 (sc. solvuntur): 1523 *Qu. Kronstadt* I p.541. **2** Instrumenta ferrea ad coquinam valencia et alia ferreamenta, cuspides, gladii, frena, messe ... dantur Simoni: 1522 *TT* 1895 p.386. — [2] [Marton]

messio, -onis f. actus metendi, messis — *aratás.*

Quod ... Nicolaus ... in estate proxima preterita tempore messionis duos boves ... abstulisset: 1435 *CD Teleki* I p.537. — *Locutio 'm. extrema' i.q. sententia ultima — végítélet:* Diem messionis extreme satagentes nunc operibus prevenire: s.1270/1330 *Mon. Str.* I p.582–583. Quod nos diem extreme messionis piis ac bonis operibus prevenire: 1332 *CD Croat.* X p.2. Oportet ... divinae messionis extremae operibus misericordiae praevenire: 1385 *Zimmermann, Urkb.* II p.599. — [13]

messis, -is f. **1** actus metendi — *aratás*; **2** meton.: fructus agrorum — *termés.*

1 Cum essent tempora messium, fruges unanimiter collegerunt: ROGER. 35 (p.581). Quod Dees filius suus adhuc vivens remisisset eisdem anno preterito in messe terram prenotatam: 1274 *Urkb. Burgenland* II p.53. Quilibet ioba-

gio ... duos dies tempore messis metere tenebitur: 1406 *Zsigm. oklt.* II,4928. Regiae maiestati (orig.: regia maiestas) ... falcationes, messes, cumulationes et importationes foeni per vim ... amplius fieri non debeant: *Decr.* 1492. 101. Privilegiis fori, feriis messium et vindemiarum: 1520 *Sopron tört.* I/6 p.397. **2** Laeta probat messis, quam pingui creverit arvo: IAN. PANN. *Paneg.* 1,624 (p.35). Tuta ... aestivas collegit Brixia messes: *Ibid.* 2,738 (p.100).

Cum vidisset in somnis auream messem metere (χρυσούν θεός ἐξαμώντα) Mithridatem, decrevit hominem tollere: *Id. Plut. dicta* p.48. Interea plenis flavebat messis aristis (cf. *COLUM.* X,311): TAUR. *Staur.* III,198. — *In imag.:* Quanta devotione appetendum ... est illud negotium, unde tam copiosa fructuum messis exurgit: IOH. LEM. p.43. Ad quam messem caelestem cottidie anelantes et diuturnis gemitibus suspirantes dignum ... duximus ... Dei ecclesias ... protegere: 1210/1272 *CD Croat.* III p.97. — *Locut.:* 'falce in alterius messem mittere' i.q. se rei alterius admiscere — *más dolgába beleavatkozik:* Nec de cetero volumus ... in messem falcem submittere alienam: 1269 *CD Hung.* IV/3 p.500. Non enim congruit cuiquam falcem suam in alterius messem mittere: *Tripert.* II,78(1). — [26] *Vide etiam vocem sequentem.* [Bellus]

messium, -i n. nisi mendum pro 'messio' v. 'messis': tempus metendi — *aratás (ideje).*

Ut ... quilibet colonus ... tres dies in messio et collectione feni ac in aliis servire et laborare tenentur: 1343 /1505 *Urkb. Burgenland* V p.10; cf. *Anjou oklt.* XXVII,28. — [1] [Dreska]

messo, -are metere — (le)arat.

Prescriptas fruges ... messatas ... ipso facto mittere ... debeat: 1469 *Teleki, Hunyadiak* XI p.384. Messatam predictam avenam ... deportassent: 1489 *Hédervary oklt.* I p.463. — [2] *Vide etiam messa.*

messor, -oris m. qui metit — *arató, kaszás.*

Inimici eorum cadebant ante eos, sicut manipuli post messoros: P.MAG. 44 (p.91). Vid vero detestabilis urgebat regem hiis verbis: „Noviter exercitum eius confecimus, ... timorem ei innisimus, et nunc servos congregavit, messoros coadunavit”: *Chron. saec. XIV.* 119 (p.386); cf. IOH. THURÓCZ 365 (p.106). Messoribus foeni solvium den<arios> 100 et 20: 1426 *Fejérpataky, Szám.* p.222. Messoros autem de portionibus sibi pro labore ... decimas solvant: *Decr.* 1498. 52(3). Vivebant laeti conviviva lauta parabant, / fessi messoros artificumque genus: MART. THYRN. *Ad procer.* II,225–226. — *Nota de morte:* Est messor cognomento mors: *Dankó, Hymn.* p.415. — [15]

messorialis, -e ad messorum pertinens — *arató-*.

Ex quo inter dominos praelatos ... et caeteros regnicolas ... praetextu exactionis pecuniarum Christianitatis et messorialium ... quaedam differentia ... est exorta: *Decr.* 1495. 43. Tales nec pecunias Christianitatis, neque etiam messoriales solvere debeant: *Decr.* 1498. 52(2). — [3]

messorius, -a, -um ad messem messorumve pertinens — *arató-*.

De Christianitatis et messoria pecunia ... exigenda: *Decr.* 1495. 43 tit. Agrestem messoriamque manum in nos coactam iactas: BONF. II,3,264. Que messoria falce fuerint reflecta: 1521 *CD Zichy* XII p.349. — [3]

messus, -us m. messis — *aratás.*

Que ex illis seminate fuissent, meterentur et post messum illarum maneat, ut prius usuales: 1525 *CD Hung. adn.* II p.363. — [1]

mesta, -ae f. capsula, capsula — doboz.

Pro mestis seu scapulis et pro grossa tela solvimus den<arios> 250 sabbato proximo: 1426 Fejérpataky, *Szám.* p.222. — [1]

mesticia vide maestitia

mestimonium vide testimonium

mestitia vide maestitia

mestuosus vide maestuosus

mestus vide maestus

-met particula enclitica (decemmet, metduodecimus, meth, methseptimus, meth sextus, meth tercius, metnonus, met quartus, met quintus, met secundus, metsecundus, met-septimus, metsolus, mettercius, mettercius, met tercius, sedecimus meth, vicesimusmet) **1** adiungitur formis quibusdam pronominalibus, potissimum ad augendam vim horum pronominum — bizonyos névmási alakokkal, nyomatékositva azokat; **2** adiungitur substantivis: ipse — főnévvel: maga; **3** numeralibus cardinalibus ordinalibusque nunc praefigitur, nunc suffigitur: unacum se secundo, tertio etc. — tő- és sorszámnevekkel, hol megelőzőve azokat, hol hozzájuk ragasztva: másodmagával, harmadmagával stb.

1 Provida futurorum sibimet consuluit ratio, ut etc.: s.1209 *CD Arp. cont.* XI p.90. Nec ipsi ... possessionem ... manibus aliorum quoquomodo possint applicare, nisi pro semet ipsis et apud se reservare, prout assumpserunt: 1345 *CD Zichy* II p.168–169. Petrus ... procurator regius in persona regia ex eo maxime, quia etiam preassumpta tria privilegia ... ecclesiarum per ipsum-met quo in premissis conspectui nostro presentata eundem dominum regem in nullo ... contingere (sc. videntur) etc.: 1346/1416 *Sztáray oklt.* I p.197. Eosdem denarios ... Petrus usque ad primam sedem iudiciariam proxime fiendam met ipsis, scilicet Georgio et Stephano sua auctoritate servare permisisset: 1415 *Sztáray oklt.* II p.149. — Nota: i.q. 'is, ea personaliter' — ő személyesen: Quod prefata domina ... non villicus suus, sed eadem domina metsola sacramentum prestare teneatur: 1422 *Dl* 54230. Hannus Lewe habuit 500 sind<ones> feria sexta post Epiphaniarum. Ipsemet tenetur satisfacere civitati: 1427 Fejérpataky, *Szám.* p.256. Aput Maternum moratur una mulier, quae habuit 200 sindones in die Lucae ewangelistae ipsamet tenetur: *Ibid.* p.258. Gracias, voluntatem benivolam, amicum animum: hec quidem nosmet reddimus; in ceteris, que plenioris intencionis nostre sunt, prefato reatore dominatio vestra contentabitur: IOH. VITÉZ *Epist.* 39,3. Verum opto, ut vosmet superinde vobiscum loquamini: *Ibid.* 58,7. Et ab aliis incitari facile patitur, et a semet cogitur excitari: *Id. Or.* 5,17. His addidit ... dominus Marcus episcopus: sanctitatem vestram ... Deum et homines testaturam: non iam se, sed memetipsum mihi defuisse: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.59. **2** Rex aliis non esse potest, quem non regit alma / met ratio; pravis dominis tot paret, iniquos / affectus quot habet; quando male parta frequenter / haud bene dispereunt, veniunt abeuntque vicissim. / Ignavi ducis imperium durabile non est: TAUR. *Staur.* V,22–26. **3** Quod cum ... Michael ... et Nicolaus ... etc. quilibet ipsorum meth sextus nobili-

bus sibi consimilibus se incluso ... debebant se purgare sacramento: 1335 *Dl* 58483. Alexander filius Ictoris de Boyn meth tercius nobilibus sibi similibus ... prestare sacramentum debuisse: 1337 *CD Károlyi* I p.125. Qui servum suum met quintum ... abduxissent: 1347 *CD Károlyi* I p.172. Magister Stephanus mettercius nobilibus sibi similibus coram nobis deponeret sacramentum: 1358 *CD And.* VII p.309. Iobagiones vestri de Janusi decemmet ... domum suam destruxissent: 1374 *CD Zichy* XII p.43. Cum ... Ladislaus ... iobagio ... metduodecimus iuramentum super eo prestare debebat: 1389 *Zsigm. oklt.* I,972. Ad villicum ... accedat et secundusmet coram ipsis tribus hominibus iuramentum ... prestet: 1395 *Ibid.* I,4039. Quidam predialis suus ... metnonus veniendo ... interimi fecisset: 1397 *CD Blagay* p.190–191. Idem Comanus secundum condignam estimationem vicesimusmet deponat sacramentum: 1402 *CD Zichy* V p.279. Super prefatum unum bovem idem Comanus terciusmet deponat sacramentum: *Ibid.* Et predicto Petro tribusmet sua sacramenta deponere constituissemus: 1443 *CD Károlyi* II p.235. Idem Ladislaus ... methseptimo ... deposuisset iuramentum: 1444 *CD Teleki* II p.15. Met tercius se similibus nobilibus: 1464 *Szent-Ivány* p.54. Ut ... in hoc non contentus idem Thobias sedecimo meth similiter armatis et potenciaris manibus accessisset ad possessionem ... domini palatini: 1494 *Dl* 20211. Iudex de Pysspeky met secundus, iudex de Nassczicz met secundus et ceteri commetanei recognoverunt sub iuramento, quod etc.: 1499 *Podmaniczky oklt.* I p.339. Wenceslaus ... met quartus in persona totius communitatis, Benedictus ... cum quatuor vicinis ... recognoverunt, ... quod etc.: 1501 *Ibid.* p.378. Aliquando per civitatem ambulabat metsecundus vel mettercius: 1503? *PRT* III p.585. Lucae Feltodi, quod fuit met quintus apud Paulum Beldii ex parte homicidii illius, ... pro salario familiaris asp. 16: 1522 *Qu. Kronstadt* I p.445. Quem idem dominus capitaneus met-septimum cum equis ipsorum in urbem induxit: 1526 *Sopron tört.* I/7 p.233. — [36]

meta, -ae f. (metata, metha; plur.nom.: metee, methee, meti; plur.abl.: metiis) **1** proprie: signum terminale (e terra v. lapidibus factum, in arbore signatum etc.) — határjel (földből v. kövekből emelt, fába vésett stb.); **2** meton.: finis, limes, terminus — határ, határvonal, vég; **3** meton.: ager, terra — terület, föld.

1 Que terra pro marchia, iuxta Ticiam vadit superius, ... abhinc vadit ad Rakamoz, ubi facit tres metas terreas: c.1067/1267 *Dipl. Hung. ant.* I p.184. Prima ... meta seu terminus est rupis: 1075/s.1217 *Ibid.* p.213. Iuxta Balaton est fossatum, quod meta regis dicitur; inde ad viam, ubi est lapis pro meta: s.1093/1399 *Ibid.* p.283. Deinde per flumen terminus protenditur ... tendens usque ad magnam metam: 1181 *III. Béla* p.345. Terra ... signata certis metis: 1183/1363 *CD Arp. cont.* VI p.148. Bors vero acceptis filiis incolarum in obsides et factis metis per montes Turtur reversus est ad ducem Arpad: P.MAG. 18 (p.58–59). Ibi est meta de terra: 1208/1373 *Reg. Arp.* I p.75. Deinde per arundineta metis interpositis venit ad angularem metam, et ibi incipit commetari cum terra ville Hugoron: 1211 *PRT* X p.509. Post hec tendit versus septemtrionem tribus metis terre et venit ad petram, que fixa est iuxta Bolotyn: *Ibid.* p.516. Quecunque ... metiis af-

firmantur: *Ibid.* Incipit tenere metas cum terra Perscina, ... ubi sunt tres mete capitales: 1233/1291 *CD Arp. cont.* I p.308. Et venit ad arborem magnam pomiferam, sub qua eciam sunt tres mete item principales: *Ibid.* p.308–309. Metas novas, quas agasones antedicti contra iusticiam erexerant, destrui fecimus: 1236 *Mon. Str.* I p.315. Incipiens cum metis duplicatis vadit iuxta Lisco: 1240 *CD Arp. cont.* VII p.102. Per eundem 'er' vadit ad metas Sancti Ladizlai: 1245 *PRT VIII* p.289. Deinde similiter per metas continuas et contiguatas redeundo ad Tyciam: s.1247/1572 *CD Arp. cont.* VII p.244. Inde ascendit ad unum berek et per metas ligneas descendit ad quoddam virgultum: 1248/1300 *Ibid.* II p.203. Transiens ipsam viam directe vadit per saltus et planicies, metis in arboribus signatis ad Cheret, ubi super arbore jegune est meta: *Ibid.* Nos itaque ... terram ad duo aratra ... facientes separari ... a plaga septemtrionalis sitam ... per crebras binas metas: 1249 *PRT VIII* p.291. In duabus fagis sunt cruces pro metis: 1250/XVIII *Reg. Arp.* I p.280. In magna silva curreret per metas simplices et duplicatas: 1250 *CD Arp. cont.* VII p.315. Inde ad meridiem super duas metas arboreas: 1251/1255 *Ibid.* p.330. Terram ... metis legitimis et autenticis distinctam possidere: 1254 *PRT II* p.290. Exinde reflecteretur ad anticum pontem, qui pons pro meta haberetur separativa: 1255 *Mon. Str.* I p.423. *Terminus* vadit usque fines terre Kezu, ibique terminatur metis finalibus assignata: *Ibid.* p.428. Ad angulum silve, ubi est meta cumulata ad resecatam ilicem: 1256 *PRT VIII* p.294. Una est ... meta Mathei cum arbore, ad dextram meta fratrum sine arbore: 1261 *Mon. Str.* I p.460. Sub arboribus ulmorum sunt due mete finales: *Ibid.* p.461. In fine ville ... sunt tres metee terree: 1262/1413 *CD Arp. cont.* VIII p.45. Terrarum meti et termini: 1263 *CD patr.* VII p.85. Cuius terre prima meta ... erecte (*sic*): 1263/1265 *CD Croat.* V p.281. Ad villam, ... ubi est meta communis: 1268/1347 *Mon. Str.* I p.556. *Terminus* procedit ... ad ... metam lapideam per vallem, ... et ibi est alia meta petrea: 1275/XV *Reg. Arp.* II/2–3 p.124. Per quam viam itur de Pezey in Zobody, ubi est una meta terrestris: 1282 *CD Arp. cont.* XII p.379. Meta prima vel principale (*sic*): 1296/1408 *CD Croat.* VII p.233. Ubi sunt due mete fuse angulares: 1296 *Zala oklt.* I p.114. Deinde procedendo ... unam metam cursualem inveniendō renovassent: 1297 *Zimmermann, Urkb.* I p.206. Methae autem dicte possessionis Chew ... hoc ordine distinguntur: 1327 *Mon. Str.* III p.104. Metam terream vulgariter halom vocatam: 1400 *Zsigm. oklt.* II,38. Qui fluvius est meta distinguens metas partium: 1516 *Schmauk, Suppl.* p.328. Meta aedificatoria fossata est: 1525 *Dipl. Békés* p.143. Maiestas regia metas per palatinum superiori anno erectas et per Cumanos et Philistaeos iterum distractas ... rursus erigere et integrare et nondum erectas ex novo reambulare et erigi facere dignetur: *Decr.* 1525. 6. — *I.q. columna — oszlop*: Venit et Herculeis vicina Hispania metis: IAN. PANN. *Paneg.* 1,482 (p.28). — *Iuncturae verbales*: Erecte sunt due mete ab antiquis: s.1176 *CD Arp. cont.* I p.74. *Terminus* vergit ad occidentalem plagam, metis interpositis ad Feneues: 1211 *PRT X* p.508. *Terminus* inde transit per statutis metis (*sic*) usque ad terminum ville Opus: *Ibid.* p.510. Ecclesia habet terram ... et silvam metis nullo contradicente circumseptam: *Ibid.* p.512. Ibi dimissis metis de villa

Beren, incipit esse commetanea cum civilibus Poseniensibus de villa Thogsun: 1223 *Ibid.* I p.660. Metas eiusdem possessionis in multis locis destruxissent: s.1228/1407 *CD Croat.* III p.320. *Terminus* flectitur ad occidentem cum elevatis metis: 1230/1231 *CD Arp. cont.* XI p.219. *Terminus* pervenit ad Curgu, ibi fixa est meta: s.1231 *Ibid.* I p.283. Hominem nostrum, qui ... predictas terras certis metarum differentiis circumscriberet, destinavimus: 1234 *Ibid.* XI p.273. Super magnum fossatum est meta de terra cumulata: 1234/1242 *Ibid.* VI p.548. Quod illa terra per metas ... levatas esset ad usum ipsorum distincta: 1238 *Ibid.* VII p.62. Postularunt, ut territorium ... et districtum eidem civitati iure proprio pertinentem metis designaremus debitis: s.1243/1272 *Ibid.* II p.146. *Terminus* vadit ... versus domum Bunda, ubi est meta assignata: 1268/1347 *Mon. Str.* I p.559. Comes ... erigeret metas iuxta scitum suum: 1298 *CD Arp. cont.* X p.317. Metis veris earundem possessionum abolitis et destructis: 1366 *CD Croat.* XIII p.553. Metae per dominum palatinum superioribus annis inter nonnullos nobiles et Comanos regio erectae ac per eosdem Comanos iterum distractae et abolitae per unum magistrum protonotarium vel alios, quos maiestas ad id deputaverit, ex nunc erigantur: *Decr.* 1523. 51. — *Iuncturae nominales*: Dicitur nobis, quod ipsa possessio ... in comitatu de Beregh existens metarum renovatione et ab aliorum possessionibus distinctione (*sic*) plurimum indigeret: 1339/1418 *Doc. Val.* p.81. Cum nos ... nostrum hominem ... ad ... metarum ereccionem faciendam ... destinassemus: 1413 *CD Arp. cont.* VII p.345. 2 Prima meta oritur de ipsa aqua Wacha: 1105–1116/XIII *Dipl. Hung. ant.* I p.381. Prima igitur meta mon<aster>ii est cum villa Philippi, secunda cum villa Zizna: 1181/XV *Reg. Arp.* I p.43. Constituerunt, ut meta regni ducis Arpad esset in porta Mezesina: P.MAG. 22 (p.64). Prima metha incipit a fluvio Buduric et hinc vadit ad finem silve: 1217/XIV *Reg. Arp.* I p.112. Meta ... per eundem fluvium tendit ad meridionalem ad unum Er: 1245 *PRT VIII* p.289. Meta ... cadit ad fluvium Toplicha supradictum et per eundem ... vadit inferius: *Ibid.* Cuius silve meta incipit a terra matris Martini, que sita est in valle: 1251 *Ibid.* X p.522. Terram antedicti ... de metis ad metas reambulari fecimus: 1253 *CD Arp. cont.* VII p.355. Meta ... inde autem divertitur ad partem occidentalem: 1256 *PRT VIII* p.294. Cursus metarum ... scivistis ad plenum: 1264 *PRT II* p.326. Iuxta quam terram est locus, ... ubi meta comitatus terminatur: 1268/1347 *Mon. Str.* I p.556. Mete autem ... hoc ordine proceduntur: 1341/XVIII *Doc. Val.* p.92. Plateam, que inter domos ... vadit pro meta: 1350 *Ibid.* p.118–119. In inferiori parte magni montis eiusdem possessionis, ubi habetur quadam (*sic*) fovea admodum mete: 1354 *Ibid.* p.130. Dominus gubernator tunc extra metas regni aliis – uti notum est – exercitus nostri negotiis implicatus submiserat deliberationem superinde habendam ad conventionem nostram: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 3,8. Tendissent ... per certas metas cursivas: 1476 *Sopron vm. tört.* II p.505. Rex ... acceleravit super eos *Teutonicos* trans metas Hungariae: IOH. THURÓCZ 453 (p.132). Metas Hungariae cum Moravis et Austrialibus regia maiestas rectificare ... dignetur: *Constit.* 1526. 28. — *Iuncturae verbales*: Deinde protenditur per magnam viam ad Hegesholmu, et ibi tenet metam

cum villa Cuculiensis castrī: *c.1202/1337 CD Arp. cont.* I p.85. Preterea prebuit etiam villam, que Samthou dicitur, et hiis firmavit metis: *1211 PRT X* p.516. Precepit ergo iudex eidem pristaldo, ut dictam terram metis distinctam, dictis canonicis assignaret: *1223 Mon. Str.* I p.242. Per veras metas et cursus metales procedendo reambulassent, ut prefertur, metas sepe nominatarum possessionum: *1231/1392 PRT X* p.518. Scripsimus ... capitulo, ... ut presentibus commetaneis metas eiusdem terrae reambulari facerent: *1262 Mon. Str.* I p.464. Cuius fluvii ... pars septemtrionalis tenet metham pro possessione Babun: *1319 CD Zichy* I p.164. *Attila* propriis manibus ... fratrem suum interfecit ac corpus eius in Danubium proiecit, quoniam ipso Atyla in partibus occidentalibus demorante, ibidem Buda inter ipsum et Atylam fratrem suum metas statutas transgressus fuerat dominando: *Chron. saec. XIV.* 13 (p.268). Metas siquidem aliarum possessionum ante prefatam insulam Tykoniensem habitaram incepissent peragrare eomodo: *s.1358 PRT X* p.557. Metas vero possessionis Zantod taliter reambulassent: *Ibid.* p.558. Dum ... extranea potentia paganorum ... metas et confinia eiusdem regni hostiliter subintrare conaretur: *Decr. II.1397.* p.161. — *Iuncturae nominales:* Socium et concanonicum nostrum ad infra scriptam reambulationem metarum dicte possessionis ... duximus destinandum: *s.1222 PRT I* p.796. Possessiones ... sub una circuitione metarum existentes: *1336 Doc. Val.* p.76. Unacum legitimis procuratoribus ... ad ... ostensionem metarum ... accessissent: *1342–1343 Ibid.* p.94. Metarum demonstrationis, consignacionis, statucionis et estimacionis seriem ... nobis amicabiliter rescribatis: *1402 Juhász, Tschan.* p.235. In defensionibus et conservacionibus metarum huius regni et confiniorum consiliis regnicolarum utemur: *Decr. 1439.* 14. — *Nota in imag:* Rerum metas caligante memoria emula rationis evertere consuevit oblivio: *c.1202/1337 CD Arp. cont.* I p.85. Regale culmen ... supra metas genii praelatum: *s.1287/1364 Zimmermann, Urkb.* I p.153. Cum iuventutis metas / sanctus primum posuit, / atque iam virilis etas / in eo invaluit: *XIII Dankó, Hymn.* p.198. Pater noster per ipsius solertiam evasit metas mortis illa vice: *1351 Károly, Fejér V* p.626. Lamentumque exortum / et ibi sine metis / sic reges, duces metis / mors falce atque cavas / rex ponitur ad cavas / cum Bela et hiis tribus, / quos Romanorum tribus / olim stravit, ac manus / regis Hunorum aret, / quem necis vomer aret: *MÜGELN* 13 (p.243). In tali litis actu / gens cadit sine meta: *Ibid.* 28 (p.256). Utraque parte gens erat sine meta: *Ibid.* 43 (p.267). Honor virtutis inclite / patri prolucet genite: / sacro spirato flamini / sit sine meta termini: *XIV Dankó, Hymn.* p.146. Si vero *tonus authenticus* has metas excedit, tunc irregulariter hic formatur: *Szalkai* B,13. Accepimus fidelitatem vestram metas ordinacionis mutue esse quadamtenus transgressam: *1505 CD patr.* II p.389. *Gubernator* metas autoritatis sibi traditae transcendere nequivit: *Tripart.* II,14(41). 3 Deinde autem circuire *terminus* angulos Tize, pertransiens prope quandam insulam usque ad silvam salicum, que tota cum insula predicta devenit in partem Sancti Benedicti usque ad vadum, ubi in villam Kurth transitur, ibique terminantur mete Sancti Benedicti: *1075/s.1217 Dipl. Hung. ant.* I p.216. Possessiones ... ecclesie, ... tam in villis, tam in piscinis, tam in metis,

quam in ... hominibus ... dignum duximus corroborare: *c.1202/1334 CD patr.* VIII p.11. Terram argellosam pro metata sessionali ... reliquissent, ... cum omnibus utilitatibus suis universis: *1391 Doc. Val.* p.412. Obtinuit Petrus Schauffler ex parte uxoris suae medietatem haereditatum sitarum in metis nostrae civitatis: *1393 Fejérpataky, Szám.* p.90. In Fistricz in metis Austriae: *1403 Zsigm. oklt.* II,2422. In districtu et metis de Vyssontha *aedificaverunt molendinum:* *1406 Ibid.* II,4528. Fortalitia in confinio Moraviae ... situata quemadmodum tam in ipso ex parte Bohemiae, quam in aliis omnibus confinibus et metis regni nostri ex quacunque parte apud nostras regias manus habita ... munimus: *Decr. II.1435.* 2. Nec castra, fortalitia, metas, possessiones ... extraneis vel forensibus, nisi hominibus Hungaris conferemus: *Decr. 1439.* 5. Primum, de domino electo rege nostro, item metis et iuribus regni: IOH. VITÉZ *Epist.* 69,19. Quarta, que durat cum illustrissimis dominis ducibus Saxonie et marchionibus Misnicensibus pro metis et pluribus castris ad regnum Bohemie spectantibus: *Id. Or.* 11,11. Reposcimus a maiestate tua coronam dicti domini regis, ... preterea metas ac universa et singula castra, oppida: *Ibid.* 3,18. Ne quispiam ... de metis ... quempiam impellere posset: *1514 Iványi, Eperjes* p.416. — [945]

metadus vide methodus

metalīs, -e (metallis: *1479 Dl* 45793; metatibus *mendum* pro metalibus: *1268 CD Arp. cont.* I p.161; cf. *CD Arp.* p.8.) 1 *ad metam pertinens* — *határral kapcsolatos, határ-;* 2 *confinis, finitimus* — *határos, szomszédos.*

1 Possessionem ... ab ... possessionibus premissis signis metalibus separatam ... patri Urie ... reliquissent: *s.1222/1792 CD patr.* I p.7. Taliter per veras metas et cursus metales procedendo: *1231/1392 PRT X* p.518. Que sillva ... reambulatione et ab aliorum iuribus possessionariis separatione et metali distinctione plurimum ... indigeret: *s.1274, XIV Reg. Arp.* II/2–3 p.87. Nullam ... metalem erectionem inibi facere: *1341 CD Zichy* I p.611. *Possessiones* ab aliorum possessionibus metali separatione distinctas relinquat: *1359/1525 CD Károlyi* I p.240. Duo figura (*sic*) metalia ad instar crucis disposuissent: *1370 Csáky oklt.* p.127. Contra abbatem, si ad reambulationem metalem ... accederet, in ipsius abbatis et suorum necis et laesionum pericula conspirasset: *1378 TT* 1908 p.511. Rixas ... complanare debeatis, ut quaelibet earundem partium suis iuribus distinctionibus, metalibus ... rixis et contentionibus, ... deinceps tranquille permaneat: *1431 Schmauk, Suppl.* p.231. Castrum et civitas Poseniensis ... ex una parte metali clipeus existunt regni nostri Hungarie: *1433 Sopron tört.* I/3 p.56. Ubi autem partibus in ... demonstrationibus metalibus discordantibus causa ad curiam regiam reducta fuerit, ... denarii ducenti: *Decr. I.1435.* 10(10). Pervenissent ad primum locum metalem: *1450 Székely oklt.* VIII p.79. Memoratae possessiones ... sub una inclusione metali forent: *1451 CD patr.* IV p.369. Descendit ad quandam vallem directe tendendo ad quercum metalem cruce signatum et meta terrea circumfossum: *XV LtK* 1925 p.160. — *Litterae metales* — *határlevél, telekkönyv:* Hocce documentum deberet transcribi ex integro propter introsertas antiquas metales: *1284 CD Croat.* VI p.515. Iuxta seriem premissorum metalium instrumentorum: *1366 CD Croat.* XIII p.556.

Nulla metalia instrumenta habere ... asseruerant: 1372 *Zala oklt.* II p.56. Que ... instrumenta ... iusta esse censentur, asserentes plura exceptis ... litteris metalibus ... non habere: 1391 *TT* 1902 p.43. Littere metales duas metas terreas ... accumulatas fuisse declarassent: 1523 /1529 *Bártfai, Pest* p.363. 2 Tanquam existentem in medio metalem terram nostram et Theutonicos: 1336/XVIII *CD Croat.* X p.286. Syria ... est metallis cum Iudaea: *Serm. dom.* I p.142. — [84]

metaliter *adv.* *per metas, metā — határok által, elhatárolással.*

Circumstanciam terre seu ville ... reambulavit et metaliter separavit ab alia parte terre: 1228 *CD Arp. cont.* VI p.459. *Homo noster possessionem* ab aliorum iuribus possessionariis metaliter sequestratam et distinctam statuatur: 1310 *Schmauk, Suppl.* p.34. Factaque reambulacione et metaliter sequestracione et distincione ... possessionum prefatas possessiones ... Nicolao ... relinquat: 1380 *CD patr.* VII p.416. Ipsumque predium mox et in continenti ad possessionem ... metaliter annectere ... deberent: 1460 *CD Károlyi* II p.332. Si ... terrae ... non fuerint divisae aut metaliter ... segregatae: *Tripart.* I,86(4). Castrum ... ab aliorum iuribus possessionariis metaliter distinctum: 1522 *Podmaniczky oklt.* II p.283. — [42]

metallicus, -a, -um *ad metallum pertinens — fém-.*

In quocunque alio artificio ligneo seu metallico ad domos et castra ... necessariis ... laborare debeam: 1507 *Gyula oklt.* p.45. — [1]

metallifer, -fera, -ferum 1 *metallum gignens — fémét létrehozó;* 2 *et metallo confectus — ércből, fémből készült.*

1 Ille metalliferi scrutatus viscera montis / palleat et Stygiis, quam caelo, admotior umbris / effodiat, curet quam protinus abdere, massam: IAN.PANN. *Paneg.* 1,233–235 (p.15). 2 Fulgebant etiam trichinia ... / atque metalliferis vasa recisa typis: MART. THYRN. *Ad procer.* II,503–504. — [2]

metallinus, -a, -um *e metallo, aere confectus — ércből való.*

Opour iussit Botond cum dolabro suo pergere contra portam urbis, que erat metallina: *Chron. saec. XIV.* 62 (p.310–311); IOH. THURÓCZ 248 (p.73). Cum ... ollis, patellis, caldaribus et ceteris instrumentis ereis et metallinis loca tributorum pertransit: 1406 *Zsigm. oklt.* II,4819. — [4]

metallis *vide* metalis

metallum, -i n. (μέταλλον) (matallum) 1 *aes — érc, fém;* 2 *plur.: fodina, ubi aes, massa effoditur — bánya.*

1 Producentur quippe scintille ex saxo ferro percusso, quo nil in metallis fortius, a quo omnia domantur: GER. p.64. Sed nesciri hoc genus martyrii posset, nisi ad umbilicum ligati nodus appareret metalli: MAUR. 3 (p.360). Benedic, Domine Pater omnipotens ... hoc genus metalli, ut sit sanctificatum et consecratum: *Reg. Var.* p.S,4^r. Item aurum, argentum et omnia alia metalla per totum comitatum de Zolum infra metas suas exquirere poterunt tam in terris, quam in nemoribus, silvis et aquis: 1256/1293 *Reg. Arp.* II/4 p.120. Arma gentis eius regis *Ethelae* ex corio maxime et etiam metallis variis diversimode fuerant laborata, ferens arcus, cultros et lanceas: SIMON KÉZA 10 (p.152); *Chron. saec. XIV.* 10 (p.263). Nova ... fodina auri vel argenti

aut cupri, seu cuiuslibet generis matallorum reperta fuerint et inventa: 1336 *Mon. Str.* III p.279. Aurum et argentum, cuprum et alia metalla de regno nostro deduci prohibita existunt: *Decr. I.1405.* 15. Una monstrancia de metallo, wlgo ercz dicto: 1429–1437 *TT* 1886 p.563. Simulacra deorum / tota liquefacto, penitus conflata, metallo: IAN. PANN. *Paneg.* 2,2287–2288 (p.180). Nec longe ab eo loco est aqua, in qua gignitur genus illud metalli, quod vocant vitriolum: PETR. RANS. *Epit. Ind.* II,114. Probi et nobiles viri ... eligantur, qui ... dominorum baronum ... proventus, et de fodinis auri, ... plumbi et aliorum metallorum ... provenientibus ... revidere et intelligere ... teantur: *Decr. 1525.* 13. — *Nota: flaveum fulvumve metallum i.q. aurum — arany:* Flaveni ... illita lana metallo: IAN. PANN. *Paneg.* 1,246 (p.16). Argenti nitidi, cupri fulvique metalli, / ... copia magna fuit: MART. THYRN. *Ad procer.* II,253–254. 2 Cultores ... seu operarii metallorum ... ad illam partem pertinebunt, in cuius porcione reperta fuerint metalla: 1299 *CD Arp. cont.* X p.332. Quicquid ab orbe alio terris, humore, metallis / fert, vehit, exhaurit mercator, navita, fossor: IAN. PANN. *Paneg.* 2,1731–1732 (p.151). — *Transl., iur.: i. q. opus publicum — kényszermunka bányában (büntetésből):* Quis principum ex suis quenquam sufferat se odientes diligere, immo non statim funditus vel interimat, vel metallis subigat, et carceribus horrendis adhibitis custodibus tradat: GER. p.37. — [40]

metaneor, -ari *vicinum esse — határos, szomszédos valamivel.*

Oppidum ... et dicta possessio ... inciperet metaneari cum predicto Varahth: 1438 *Békésmegyei oklt.* p.44–45. — [1] *Vide etiam* commetaneor.

metanes *vide* commetaneus

metaneus, -i m. (methaneus) *vicinus, accola — szomszéd.*

Terrae methanei sunt ex una parte Aba filius, ... ab altera vero Nicolaus: 1311 *CD And.* I p.224. — [1]

metaphora, -ae f. (μεταφορά) *gramm. et rhet. t. t.: translatio, figura, quā aliquid vocabulo a re simili translato significatur — stilisztikai alakzat: átvitel.*

Sub methafora triplicis rei nominate in verbo presenti scilicet mannatis, ignis et solis, allegorice trium fit expressio persanctarum, scilicet Thome apostoli, apostolici chori et apostolorum Domini: *Serm. Quinqueecl.* 7 (p.36). Talis vocatur in Latino futilis, id est vanus, superfluous et loquax, et est metaphora sumpta a vasis fictilibus, que cassa et rimosa non tenent ea, que inieceris: *Ibid.* 50 (p.113). Ad eius *Beatae Virginis* laudem multe inducuntur metaphore: PELB. TEM. *Stell.* p.187^r. Ab apibus sumpta metaphora: TAUR. *Staur. Marg.* III,183. — [5]

metaphorice *adv.* (μεταφορικώς) *per metaphoram, translate — képletesen.*

In coadunacione vero lignorum Iudę filiorumque Israel et Ephraim et universe domus metaphorice expressorum in manu Ezechielis, ut unius sint nationis, illud significari demonstratur, quod etc.: GER. p.164. — [1]

metaphoricus, -a, -um (μεταφορικός) *translatus — átvitt, képletes.*

Est enim in talibus locutio sua methaphorica: *Serm. Quinqueecl.* 33 (p.81). Liliū in portando vel pariendo florem non laborat: imo gaudere videtur iuxta locutionem metaphoricam: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XVII, C. —

[2]

metaphysica, -ae f. (Gr.: μετά et φυσικά) *philosophia, scientia rerum existentium — filozófia, a világ lényegét kutató tudomány.*

Beata Virgo metaphysicam scivit, quia hec summe necessaria est ad theologiam: PELB. TEM. Stell. p.123^r. — [1]

metaphysicans, -ntis m. (methaphisicans) *philosophus — filozófus.*

Ens enim et bonum convertuntur secundum omnes methaphisicantes: NIC. MIRAB. p.356. — [1]

metaplasms, -i m. (μεταπλασμός) *t.t.gramm.: commutatio (in coniugatione declinationeve) — átalakítás (ige-és/v. névszórágózában).*

Facio archaismos, Paule, ego et metaplasmos, / tu barbarismos et facis soloecismos: IAN. PANN. Epigr. I,304,5–6 (p.591). — [1]

metarius, -i m. *possessor fundi, qui praedium excolit — telkes gazda.*

Meta, quam hostendit metarius nomine Nesdist pristal-do nostro, incipit: s.1209 CD Arp. cont. XI p.92. — [1]

metata vide meta

metatim adv. (methatim) **1** *de meta ad metam — határjelről határjelre;* **2** *per metas — határjelekkel, határokkal.*

1 Meta abhinc progreditur metatim ad orientem: 1261/1425 CD Croat. V p.201. *Terminus methatim procedendo perveniet ad terram Mykud bani: 1283/1309 CD patr. VII p.184.* Iubemus reambulare metatim circuire et revidere eandem possessionem: 1378 Pesty, Krassó p.133. **2** *Possessionem Zomuszeg a possessionibus nobilium ... metatim velimus separari et distingui: 1357 CD Zichy III p.54.* Iura possessionaria ... specificet et metatim declararent: 1416 PRT X p.624. — [14]

metatio, -onis f. (metacio) *actus agros terminis designandi — határjelölés, a határok kitűzése.*

Terrarum limitatio sive metatio facta est: 1256 PRT II p.295. Ab eadem autem parte meridionali eedem terre contiguantur terre Chepani, parvi cognomine, qui etiam assignacioni et metacioni terrarum ipsarum ... interfuit: 1266/1345 Mon. Str. I p.536. — [3]

metatis, metatus vide metalis

metdecem vide -met

metduodecimus vide -met

1. meth vide -met

2. meth subst. indeclinabile (?) *species mensurae — mérték.*

Vos in vestri medium avenam sew pabulum ad unum meth tendens retinuissetis: 1464 Sopron tört. I/5 p.113. — [1]

metha- vide meta-

Methodianista, -ae m. *haereticus, qui Methodium sequitur — Methodiust követő eretnek.*

Nam quorundam, nisi fallor, intentio est, quo ecclesiastica virtus, suffragantibus Methodianistis, atque dignitas apud nos circa hereticorum libitum tota quandoque infirmetur: GER. p.51. — [1]

methodus, -i f. (metadus, metodus) *callis, semita — ösvény, mezsgye.*

Meta ... vertit se versus septemtrionem ad methodum: 1327 CD And. II p.300. Meta ... declinat ... versus montes graditurque per methodum, pervenit ad duas me-

tas antiquas: *Ibid.* *Meta viam transeundo et in quodam berch iuxta fossatas vinearum possessionis Zykzow in quodam (sic) metado seu semita per continuas metas currendo iungit iterato primas tres metas: 1336/1409 Tringli, Perényi p.46 (numerus Dl recte: 70771) — [3]*

methseptimus vide -met

meth tercius vide -met

meticulosus, -a, -um *timidus — félénk.*

Dictam insulam litigeram totam relinquere ... meticulo-
losi metuissent: 1339 Mon. Str. III p.351. — [1]

metio vide vocem sequentem

metior, -iri, mensus v. metitus sum (meciior, metio) **1** *proprie: magnitudinem mensurare — megmér;* **2** *meton.: aestimare, taxare — becsül, érték;* **3** *transl.: considerare, propendere — megvizsgál, mérlegel.*

1 Tractet cęlum et terram, spaciosissima helementa, et si eadem metiri non potest ullius ingenii suffragatione, tum deliberet horum inęstimabilis factoris immensitatem: GER. p.87. Prout terra metiri et circumspici potuit per vestrum hominem: 1297/1459 Mon. Str. II p.405. — *In imag.:* Cum autem tanta sit profunditas inferni, ut a nemine sciatur, a sanguine dominico perscrutata est et metita, a qua nullus resurgit: GER. p.128. — *Obscoene:* Hoc perpendiculo (*sc. naso*) virgas metire viriles: IAN. PANN. Epigr. I,290,3 (p.583). Lucia cum nasum cuiusquam mensa videndo est, / inguinis extemplo conicit inde modum: *Ibid.* I,352,3–4 (p.619). **2** Nos itaque, quibus incumbit ex officio suscepti regiminis metire merita singulorum unicuique pro meritis laudabiliter respondere, promissimus ... comiti Narad: s.1153/1417 CD patr. VIII p.10. Bona ibidem reperta, ... que non solum numero comprehendi, sed et oculis metiri non poterant, nobis detulit: 1235 CD Hung. IV/1 p.23. Sicut creditur, et visu metiri potuit, sufficit ipsa terra ad quadraginta aratra vel circa: 1273–1275 CD Arp. cont. IX p.577. Ex officio suscepti regiminis metiri et pensare debemus merita singulorum et unicuique respondere iuxta exigentiam suorum meritorum: s.1277/1308 Reg. Arp. II/2–3 p.182. Reginalis magnitudinis expostulat ... officium, ut uniuscuiusque merita animo meciatur pietatis: 1295 CD Croat. VII p.215. Rebus ... humanis id magis offertur consentaneum, ut si et virtus ipsa digno extimabitur pretio, et dulcorata patentibus commodis opera discretionem donifera metientur: 1448 Mon. herald. I p.69. Qui quidem Gregorius, uti visu considerare et animo metiri poterat, puer novem annorum esse ... apparebat: *Form. styli* II,125 (p.226–227). Puella Elizabeth, prout visu considerari et animo metiri poterat, nobis annorum integrorum novem existere agnita exstitit: 1506 Gyula oklt. p.40. Si quis ... cervisia ... propinare voluerit, viso et per iudicem ac iuratos metito hoc quantum: 1506 Podmaniczky oklt. I p.472. — *I.q. transgredi, transmeare — bejár:* Multivago immensum cursu metiris ut orbem, / tutus et incolumis: IAN. PANN. Paneg. 2,485–486 (p.87–88). **3** Quod quicunque ... in Christianos regnicolas sacrilega assumpserint arma, auctoritate Glorioso Virginis et ... ecclesiarum cathedralium metiri se sententiis formidare poterunt et debebunt: 1288/? Sz 1910 p.10. Nobis ... causales ... processus quorumlibet causidicorum coram nobis litigantium ... iusto iudicii examine metientibus: 1364 Dl 41567. Illud siquidem inter regia gesta virtuosa nostre precipue incumbit celsitudini, pro-

vidam deliberacionem metiri, quo moderamine condigno regnicole nostri felicitas status uberrima enancisci queant incrementa: 1395 Wenzel, *Stibor* p.81. Nos, ... qui ex suscepti regiminis officio causas quorumlibet oppressorum ... omnino metiri debemus: *Decr. 1404*. 8. Artaxerxes ... cum ... sibi ... vulgaris homo ... manibus aquam obtulisset, libenter accepit, ... non dati usu, sed dantis studio gratiam mensus (μετρήσας): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.32. Mentis autem potius affectum, quam rei ... exiguitatem maiestas vestra metiatur: *Tripert. praef.* p.10. Non ... delictum patris, ... sed filiorum ... compensari metirique solet: *Ibid.* II,51(5). Nec enim debet tua r<everendissima> d<ominatio> muneris parvitatem, sed dantis animum metiri: VALENT. CYB. *App.* p.53. *Filius Scipionis* mox fuerat merito (*var.*: metito) laeto spoliatus honore: MART. THYRN. *Ad procer.* II,17. Non immerito ... sagas (*sic*) antiquitas (nihil non meciens sapienter) ... leges invenit: *Stat. Ilok* p.17. — [73]

metnonus vide -met

1. meto, -ere, messui, messus **1** proprie: *secare* — *levág*; **2** *messem facere, fructum colligere* — *arat, begyűjt (a transit.; b intrans.)*.

1 Quicquid seminaverint aut messuerint *aratores*, dimidiam partem accipit prestaldus abbas monasterio et dimidia pars remanebit illis: *s.1086, 1135–1171? Dipl. Hung. ant.* I p.253. Per tres dies segetes metant et per alios tres fenum colligant: *c.1165 Mon. Str.* I p.118. Tam udwornici quam et alii tenentur colligere fenum, quilibet eorum una die, similiter et una die portare fenum, et una die metere: *1226? PRT I* p.679. Dantes ... in arundinetis ... potestatem ... metendi arundines ad usum ipsorum: *1239 CD Arp. cont.* VII p.69. De uno pondere ... falcum et instrumentorum metendi tres denarios: *1440 Iványi, Eperjes* p.120. Ille spicas Asiae metebat (ἐθέριζε), ego stipulam colligo: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.46. Pro uno quartali carnis, ... quum fenum circa castrum messuerunt, asp. 25: *1506 Qu. Kronstadt I* p.108. **2 a** Fruges ... per ipsam ... seminari factas metere et simul congregari facere valuerit: *1405 Zsigm. oklt.* II,3626. Cum vidisset in somnis auream messem metere (ἐξαμῶντα) Mithridatem, decrevit hominem tollere: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.48. Tenentur ... iobagiones ad castrum Gywla spectantes et etiam inquilini dictarum civitatum ... fruges ... una die metere et colligere: *1525 Gyula oklt.* p.88. — *In imag.*: Temporalis commercio volentes eterna metere: *1217/1324 CD Croat.* III p.146. Opus caritatis ... in presenti seminare, ut tempore messis metere possimus fructum gratiosum in futuro: *1233 PRT I* p.738. Tibi venit hic eventus / tanta peste turbulentus / ob peccata, que fecisti, / messuisti (*sic ed., fortasse recte*: messem nullam messuisti), / meritorum premia: *Planctus* p.597. Id esse consentaneum rationi, ut ipsa ecclesia per regum ministerium stipendia metat carnalia: *1276 Mon. Str.* II p.56. Equam expectationi nostre benivolentiam ex parte sanctitatis vestre et metimur et colligimus: IOH. VITÉZ *Epist.* 45,2. **b** Hii equitantes *liberi* cum abbate vel fratribus, arantes dietas duarum dierum, metentes simul una die, trahentes vinum: *s.1086, 1135–1171? Dipl. Hung. ant.* I p.253. Quilibet iobagio ... duos dies tempore messis metere tenebitur: *1406 Zsigm. oklt.* II,4928. Semestrem hi lucem habent, matutinis serunt, metunt meridie: BONF. I,1,37. — *In imag.*: Volentes,

... quod in future exultacionis patria cum multiplici ubertate ... metamus, in presentis exilii et luctus loco studiosius seminare: *1199/1272 CD Croat.* II p.339. Qui in benedictionibus seminant, in benedictionibus et metent (*cf. II. Cor. 9,6*): *1227 CD Croat.* III p.270. Metit licet sit ver / messor hic impiger mors: Dankó, *Hymn.* p.415. — [49]

2. meto vide metor

metodus vide methodus

metor, -ari, metatus sum (meto) **1** *finibus distinguere, terminare* — *határokkal elválaszt*; **2** *castra m. i. q. ponere* — *tábort üt, táborhelyet kitűz*.

1 Placuit utrique parti, quod terra iamdicta prius metaretur: *Reg. Var.* 140. Incipit ... terre ... meta ab oriente, et metatur cum castrensibus predictis: *1236/1255 CD Arp. cont.* VII p.26. Vadit meta ad plagam meridiem et metatur cum quodam castrense, nomine Morodek: *1252/1253 Mon. Str.* I p.401. Reambulantes ipsam terram metaverunt ex nostro iussu: *1275/XV Reg. Arp.* II/2–3 p.124. Limes rediit ad primam metam, ibidemque cursus earumdem metatur, terminatur: *1328 Mon. Str.* III p.136. **2** Dux Arpad et sui ... castra metati sunt iuxta fluvium Souiou: P.MAG. 22 (p.64). Post aque transitum, que fiebat per pontem, castra metati sunt: ROGER. 28 (p.569). Cum rex Boemie fuisset cum suo exercitu metatus iuxta Rapcham: *1277/1291 Reg. Arp.* II/4 p.57. Tentoria regalia ponentes et castra metantes: *1418/? CD Károlyi II* p.36. Castra metaturus (μέλλων δὲ καταστρατοπεδεύειν) in pago perpulchro, ubi accepit iumentis foenum deesse: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.41. Cumque unicuique exercitui suus fuisset designatus castra metandi locus, ac propterea septem locari castra ipsos oportuerit, usurpavit vulgus, ut locus, ubi septem illa castra posita sunt, Germanorum lingua Sibemburg, id est septem castra, appellaretur, idque loco nomen in hanc diem permansit: PETR. RANS. *Epit. Ind.* VIII,6. Et indomitos Epicurea Praga Boemos / contrahit et curvum modo castra metatur ad Albim: TAUR. *Staur.* III,271–272. — [45]

met quartus, met quintus vide -met

metreta, -ae f. *mensura aridorum et liquidorum* — *űrmérték: mérő, köböl*.

Quod cum metreta Musuniensi, tum iusta metreta, decimam metretam dare teneantur: *1279 CD Arp. cont.* XII p.279. Pro octuaginta (*sic*) metretis tritici et siliginis: *1353 Sopron vm. tört.* I p.239. De singulis iugeribus ... singulas capecias seu metretas frugum ... ipsi capitulo dare ... teneantur: *1406/1524 Apponyi okl.* p.259. Unam metretam Iauriensem de tritico et III parvas metretas seu cubulos: *1437 PRT VIII* p.505. In domo mea propria habeo tria vasa vini et quinque modios sew metretas frugum: *1491 Dl 19702 A Georgio Schymel* ... duas metretas farinae: *1500 Sopron tört.* II/1 p.267. — [25]

metretella, -ae f. *mensura aridorum et liquidorum: metreta parva* — *kis mérő*.

De singulis saccis bladi ... recipiantur singule mensuræ sive metretelle, sicut fuit alias consuetum: *1343 CD Croat.* XI p.31. — [3]

metricus, -a, -um *ad metrum pertinens* — *mértékes*.

Sunt enim dictamina metrica, rhythmica et prosaica: IOH. LEM. p.7. — [3]

metrista, -ae m. *poeta* — *költő, verselő*.

Dicit ... metrista: Contra vim mortis non est medicina in hortis: *Serm. dom.* I p.17. — [1]

metropolicus vide metropoliticus

metropolis, -is f. (μητρόπολις) (acc.: -im, abl.: -i)
1 urbs primaria, caput — főváros; **2** t.t. eccl.: sedes archiepiscopi — érseki székhely, székváros.

1 Ipsa mundi totius metropolis Roma, cum monarchia dignitatis imperatorie Christi fidei colla submittens: *Leg. Steph. maior* 1 (p.378). Tarsis, a quo descenderunt Cyllices, unde et civitas metropolis eorum vocata est Tharsus: *Chron. saec. XIV.* (V) 3 (p.246). Ad Kyonensem civitatem, que est metropolis Russie: *Leg. sanct. Hung.* p.4^r. Praga Boemorum metropolis: *Taur. Staur. Ind.* 94. Vicarius frater Valentinus ... constituit, ut prima et principalis custodia Strigoniensis a civitate metropoli nominaretur, nam antea ... Sebes vocabatur: *Chron. F.M.O.* p.248. **2** Ecclesie Beati Adalberti martiris, quæ am matrem regni esse et metropolim ... constat: *1206 Mon. Str.* I p.185. Anno Domini millesimo ducesimo septuagesimo quarto, ... metropoli Strigoniensi vacante: *1274 Ibid.* II p.32. Ecclesia Strigoniensis, nostra metropolis: *1276 Ibid.* p.59. Lodomerius episcopus ... translatus est in ecclesiam Strigoniensem, que est metropolis: *Várad stat.* I,3 (p.16). Dominus vero Transsilvanus ad dictam Colocensem metropolim, ceterum ipse dominus Waciensis ut in Transsilvana succedat, pronunciati sunt: *IOH. VITÉZ Epist.* 53,5. In Germaniae Pannoniaque finibus, ... apud Strigonium Pannoniae metropolim: *PETR. RANS. Epit. Ind.* III,20. — [30]

metropolita, -ae m. (μητροπολίτης) archiepiscopus — érsek.

Facta est ... hec k<arta> ... <presidente> Strigoniensi sedi domno Laurentio metropolitana (var.: metropolita): *1113 Dipl. Hung. ant.* I p.396. Ab episcopo ad suum metropolitam trahere possit in causam: *Constit. 1445.* 16(3). Iacobus ... Britanno genere natus, metropolita Antiochenus: *BONF.* I,5,38. — [4]

metropolitanus, -a, -um **1** adi.: ad metropolim pertinens, archiepiscopalis — érseki; **2** subst. m.: archiepiscopus — érsek, metropolita.

1 St. quoque metropolitane urbis archiepiscopus: s. *1093/1404 Dipl. Hung. ant.* I p.290. Datum ... metropolitana sede Strigoniensi vacante: *1279 Reg. Arp.* II/2–3 p.242. Nobis ... munus consecrationis per quemcunque episcopum catholicum impendendi eidem, plenam et liberam ac ordinariam, auctoritate metropolitana tradidit potestatem (sic ed., recte: potestatem): *1323 Mon. Str.* III p.22. Ad nos et dictam sedem Strigoniensem metropolitanam appellatum: *1416 CD Zichy VI* p.429. Ut ... reverendus dominus Mathias episcopus Transsilvanus ad ipsam metropolitane ecclesie Colocensem transferatur: *IOH. VITÉZ Epist.* 47,11. Causam provocavit et appellavit ad sedem metropolitanam Strigoniensem: *1526 Sopron tört.* I/7 p.180. **2** Sanctus Eusebius Cesaree Palestine metropolitanus ... sonum angelice dulcedinis audivit: *Leg. Emer.* 6 (p.456). Facta est autem hec k<arta> ... <presidente> Strigoniensi sedi domno Laurentio metropolitana (var.: metropolita): *1113 Dipl. Hung. ant.* I p.396. Attendentes, quod una cum ... Strigon<iensis> sedis metropolitana no cives communiter non <possent co>mmodo residere: *1249 Mon. Str.* I p.376. Petentes a nobis, ... ut ipsas litteras tamquam metropolitanus et ordinarius nostre dyocesis ratificare ... dignemur: *1316 Ibid.* II p.719. Beatitudinem vestram ... obsecramus, quatinus et alterum dicti

regni nostri metropolitanum sacrosancto collegio adscribere dignetur: *1464 Mátyás lev.* I p.55. Incipiunt capitula de synodalibus decretis domini archiepiscopi Laurentii, Strigoniensis metropolitani et decem suffraganeorum suorum: *Syn.c.1100.* praef. not.2 (saec.XV). Tunc eorum calugerorum metropolitanus auditis his vaivodam aggreditur, et eidem de praedictis querimonias intulit suppliciter: *Chron. F.M.O.* p.248. — [58]

metropoliticus, -a, -um (metropolicus) archiepiscopalis, ad sedem archiepiscopalem pertinens — érseki.

Metropolitica Strigoniensis ecclesie sede vacante: *1273 CD Arp. cont.* IX p.11. Metropolitica Strigoniensis ecclesie sede vacante: *1274 CD Croat.* VI p.65. Tychoniensem ecclesiam iure metropolitico ... vindicare: *1276 PRT X* p.538. Inhibentes ... auctoritate apostolica et nostra ... metropolitica potestate eisdem, ... ne ... se immitant ad decimas occupandas: *1296 CD Arp. cont.* V p.156. Strigoniensis ... archiepiscopus ... quasdam particulas terrarum ... auctoritate metropolitana ad obligandum seu alienandum ... ad consummandum opus dicte ecclesie suum nobis consensum benivolum adhibuit: *1333 Mon. Str.* III p.224. Datum ... in nostra capitulari cathedrali et metropolitica Sancti Dom<inici>: *1395 CD Zichy IV* p.607. Auctoritate metropolitana ... domini nostri archiepiscopi ... promulgamus in his scriptis: *1416 Ibid.* VI p.429. — [28]

metrum, -i n. numeri — versmérték, vers.

Favus autem distillans (cf. *Prov.* 5,3): dulci enim metrorum lege et ordine se resonantium mulcat animos, licet et de doctrina hereticorum plenissime accipi possit: *GER.* p.27. Ineptitudo ... prolocutionis suboritur ... per vocalium collisionem, per asperam consonantium concussionem, per metrorum sive rhythmorum imitationem: *IOH. LEM.* p.17–18. In metrorum diversitate Oracius Flaccus, Marcialis, Capella et Boecius noster valent: *IVAN.* 2um. Doctus Romano, doctus sermone Pelasgo, / sive velit prosa scribere, sive metro: *IAN. PANN. Eleg.* II,15,63–64 (p.428). Ista quatuor habentur in his metris: *Szalkai A.* 12. — [9]

metsecundus, metseptimus, metsolus, met tertius, mettertius vide -met

metuendus, -a, -um **1** part. inst. pass. verbi 'metuo'; **2** gener.: timendus — félelmetes; **3** spec., ut titulus honorificus: reverendus — tiszteleti címként: tisztelendő.

2 Vobis datum est nosse misterium, ait, verbi Dei, ceteris autem in parabolis. Hoc autem secundum inestimabilem dacionem et metuendam depulsionem, ut qui non vident, videant, et qui vident, ceci fiant: *GER.* p.87. Adria navifrago metuendus gurgite: *IAN. PANN. Pac. Ital.* 208 (p.222). Solebat etiam dicere magis metuendum esse (φοβερώτερόν ἔστιν) cervorum exercitum leone duce, quam leonum copias cervo imperante: *Id. Plut. dicta* p.55. **3** Ipsos duces potentissimos, metuendos vel tremendos dominos inferiores appellant, a ceteris potentes et illustres dicuntur: *IOH. LEM.* p.32. Litteris annualibus serenissimi domini nostri metuendi Andree Dei gracia regis Hungarie ... confectis: s. *1222 CD patr.* I p.4. Metuendo domino suo ... comes de Bocon incolumitatem cum fideli servitio: *1258 PRT II* p.300. Excellentissimo principi domino Sigismundo, ... inclyto regi Hungarie, Dalmacie etc., ... domino eorum metuendo ... capitulum ecclesie Waradiensis orationes: *1388 CD Károlyi I* p.431. Magnifico et spectabili

viro domino Iohanni de Hwnyad regni Hungarie gubernatori domino eorum metuendo: 1449 *Ibid.* II p.276. Beatissime pater et sanctissime ac metuendissime domine (sc. papa Eugenius IV.): IOH. VITÉZ *Epist.* 11,1. Sacris diebus, ... etiam si princeps temporalis attendi non deberet, ille tamen, qui rex regum est, ... metuendus esset: PETR. VÁRAD p.167. — [26]

metuenter adv. (metueriter) reverenter — *tiszteletteljesen*.

Visis reverenter nec non metuenter ... litteris serenissimi principis domini nostri Bele: s.1262, XIV *CD Arp. cont.* VIII p.37. Nos visis metueriterque receptis litteris serenissimi principis domini Karuli: 1386 *CD patr.* VII p.421. Literas vestre serenitatis metuenter recepimus: 1432 *Melczor okm.* p.60. — [9]

metueriter vide vocem praecedentem

metuo, -ere, metui timere — *fél*.

Cum acc.: Stella cometes ... illum in ecclesia significat preliatorem, qui nullam propter veritatem metuit personam: GER. p.93. Dum ... vite sue terminum iam-iamque appropinquante (*sic, recte*: appropinquantem) metueret: 1131-1141 *PRT I* p.595. Salomon ... metuens fratres suos, cum tota familia in Styriam introivit: SIMON KÉZA 61 (p.181). Nos huiusmodi futurum periculum metuentes aliud par ipsius privilegii in camera ecclesie nostre duximus reservandum: 1325 *Mon. Str.* III p.60. Cognovit eum ... in verbis discrete prolatis ... hominem Deum metuentem esse: *Leg. Gerh. maior* 4 (p.486). In periculo sumus, quoniam quos metuamus (ὄς φοβηθῶμεν) vereamur, reliquos nobis fecimus iam nullos: IAN. PANN. *Plut. inim.* p.8. Suis consiliis utebatur, et amicis dictitabat, timidior sibi videri qui morsus et convicia metuat (φοβούμεν), quam qui fugiat hostes: *Id. Plut. dicta* p.66. Si non metuis certas mox numinis iras: VALENT. CYB. *Carm.* II,7. — *Sequitur enunt.*: Metas possessionis turbide proterminare in immensum; non metuit, ne non vincat cum sanguine: IOH. VITÉZ *Or.* 7,140. Quam male metui, ne te ego ad litus arandum ducerem: IAN. PANN. *Epist.* p.98. Dianae sacerdotem conspicatus ... statim movit ex Epheso, metuens, ne vel invitus cogere perperare aliquid impium (φοβούμενος μή ... ἐκβιασθῆ ἢ πράξαι τι τῶν οὐχ ὀσίων): *Id. Plut. dicta* p.49. — *Cum inf.*: Unde super mel et favum dulcia propheticus sermo nominare non metuit verba sacra: GER. p.26. In tantam temeritatis audaciam prorumpere praesumerunt, quod notam dictae infidelitatis incurrere non metuentes ... castellum Zatha invaserunt: PETR. VÁRAD p.11. — *Abs.*: Sunt scripta iudicia Dei ad metuendum et formidandum: *Serm. dom.* I p.41. — [27]

metus, -us m. timor — *félelem*.

In tanta siquidem praessura et tam orribili metu, tamque innenarrabili (*sic*) expectatione, ut audisti, utriusque luminis <tertia pars> dicitur obscurari: GER. p.73. Hostilis metus procul depellitur: *Tripert.* praef. p.4. Non illos (*sc. maiores*) piguit fessos tolerare labores, / non gelidos imbres, saeva pericla, metus: MART. THYRN. *Ad procer.* II,47-48. — *Cum gen.obi.*: Hic autem et manus lavat in sanguine peccatorum, dum propter metum tormentorum, quibus illi cruciantur, qui carni et sanguini servierunt, se comprimet et refrenat ab operibus mortis: GER. p.54. Romani propter metum Hungarorum ... transnaverunt *fluvium Loponsu*: P.MAG. 48 (p.98). Cum non habeant

in tanto vento turbinis, ymmo tam generali metu mortis, ubi sua ... capita valeant reclinare: 1247 *CD Croat.* IV p.324. Suos subiectos de bonis efficere studeant reges ... meliores, non solum metu penarum: 1286 *CD Arp. cont.* IX p.440. Huius toto cetu / harum recedunt metu: MÜGELN 15 (p.244). Sine pavore leti et mortis metu: 1397 /1406 Wenzel, *Stibor* p.101. Animus variis malis refertus, horrore et metu internorum (φοβουμένη τὰ ἔνδον), prosilit foras: IAN. PANN. *Plut. negot.* p.26. Quisque vestrum libere ac secure et sine omni metu dampni aut periculi persone sue ... ad ... propria redire ... possit: 1514 *Mon. rust.* p.77. — *Cum gen.subi.*: Huius super se Ethelam regem praeficiunt. ... Ipse autem seipsum Hunorum regem, „metum orbis, flagellum Dei” a subiectis suis fecit appellari (*cf. GODEFR. VITERB. Pantheon* 12,17): SIMON KÉZA 10 (p.150-151). — *Cum de*: Donec sedabitur metus de inimicis ipsorum: 1300 *CD Croat.* VII p.391. — [67]

meus, -a, -um pron. possessivum (me, mee, mi) qui ad me pertinet, mihi proprius — *enyém, sajátom* 1 ut adi.; 2 ut subst. (a m. et f.; b n.).

1 Pro salute animae meae iugi meditatione incitatus consilium a spiritualibus patribus quaesivi, qua actione possem salvari: 1061/XVII *Dipl. Hung. ant.* I p.171. Pater meus et mater mea omnisque parentalia mea non modicam in conspectu vestro invenerunt gratiam: 1146 *MIÖG* p.375. Surge, nec in meritis meis presume apud Deum. ... Vade ergo ad sepulchrum filii mei Beati Henrici: *Leg. Emer.* 7 (p.459). Disposui res meas secundum modulum facultatis mee in hac forma: c.1225 *CD Slov.* I p.226. Si ponetur in dictam ecclesiam aliquis et mihi et dicte patrie de pace suspectus. Quapropter paternitas vestra intuitu mei eo forcus instet, quo magis eidem cor meum aperui in re ista: IOH. VITÉZ *Epist.* 13,12-13. Optarem ita eorum iussa exequi, quatenus verba mea recte quidem intencioni equarentur: *Id. Or.* 1,9. Cum autem ad mandata beatitudinis vestre ... pro viribus meis extiterim semper promptus, nunc etiam imposterum idem facere sincera mente propono: 1463 *Matth. epist. Rom.* p.25. Usque dominus Deus vitam uxoris (*sic, recte*: uxori) me (*sic, recte*: meae) necnon et matris (*sic, recte*: matri) suae dedit: 1464 *Iványi, Eperjes* p.188. Suscepi ... ensem ... cum admiratione tante dignationis, gratias agens ... Deo nostro, qui per Christum suum respexit humilitatem meam: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.70. Ego devotionem meam non vendo: 1465 *Ibid.* p.73. Tribuno quodam e iunioribus percontante, quid esset facturus, Si, inquit, autumarem tuniculam hanc meam eius mihi rei consciam esse, statim exutam igni traderem (*in orig. deest pronomen*): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.75. Vim meam dedicavi: IOH. THURÓCZ 10 (p.16). — *Nota locut. i.q. ego*: Ne superfluous iudicaretur ex naturali bonitate atque praesumptuosus, quod ... talia de ineffabili dixerim, meae debilitati tantam adhibui columnam: GER. p.173. De ipsis vero inter me et Dersynum fuit contentio, sed ducis gratia eos mee parti attribuit: c.1067/1267 *Dipl. Hung. ant.* I p.184. — *Coniungitur verbo 'interest'*: Incipere rem hanc grandem meam interfuit, exequi vero et conficere superioribus viribus et nomini reservatum est: IOH. VITÉZ *Epist.* 33,7. — *Vocativus*: Domine mi rex inclite: HARTV. 1 (p.401). Venerabilis pater mi! Quid senserim de illa promotione vestra, ... superioribus literis significavi: IOH. VITÉZ *Epist.* 58,1. 2 a *Praec. plur.*: familiares, propinqui — *családtagok, kö*

zelállók: Requiro pat<ernita>tem, quatenus unacum meis ad vos dignemini me intromittere: 1455-1456? TT 1901 p.221. Ad hoc meas meorumque fortunas ... devoeo: 1465 Mátyás lev. I p.111. Nulla oblatarum conditionum ... adduci potui, ut ... bello concordiam anteferrem; non quia id privatim mihi et meis conducere haudquaquam arbitrarer, sed quia reipublice Christiane periculosum fore videbam: *Ibid.* p.125. Quanto cumulatius sanctitas vestra votis meis annuerit, tanto me et meos sedi apostolice reddet obligatiores: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.69. Sanctitati vestre quam studiosissime supplico, ut attentis meis et meorum tam preteritis, quam futuris pro fide catholica laboribus, presentem meam petitionem novissimam omni ex parte admittere dignetur: *Ibid.* p.73. **b** *De rebus corporeis*: Si Deus ... heredem ... mihi tribuerit, duas partes omnium meorum ipse habeat: 1153? PRT I p.603. — *De operibus ingenii*: Quod mea proferre, quam aliena transferre semper duxi praestantius: IAN.PANN. *Epist.* p.70. — [173]

mi vide 1.ego: vol. III p.297 l.10^a

mica, -ae f. *frustulum, pars minutissima alicuius rei — morzsa, darabka.*

Fame, gelu fatigati / micas rogant delicati / pre panis penuria: *Planctus* p.597. Nec desistebat, donec meretur micam aut guttam gratiae salutaris accipere: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.115. — [4]

michi vide 1.ego

mici vide 1.ego: p.297 l.9^a

mico, -are, micui (micor) **1** *proprie: fulgere, nitere — csillog, ragyog; 2 transl.: eminere, excellere, insignem esse — kitűnik, kiemelkedik, jeles.*

1 *De stellis, sole sim.*: Hoc (sc. caelum i.e. ecclesiam) autem distinxit Deus claris luminibus, et implevit sole et luna et astrorum micantium splendentibus signis adhornavit: GER. p.19-20. De claro lumine throni regalis, velut e sole micantes radii, nobilitates legitimo iure procedunt: 1405 *Dipl. Sáros* p.354. Sidera (videre puto), ... / qualia sunt ... / ... inter fixos stellarum Sirius ignes, / Sirius Arcturo si coeunte micet: IAN.PANN. *Epigr.* 1,341,3-6 (p.612). — *De armis*: Caterva pugnantium armis bellicis micantibus premunita: 1406 Wenzel, *Stibor* p.129. — *De colore*: Manus tenet strictum cornu damme animalis, quod micatur nativo colore: 1520 *Turul* 1937 p.43. **2** *De animantibus*: Beatus vir Adalbertus / claris ortus natalibus: / piorum parentum filius: / virtute micuit clarius: XIV Dankó, *Hymn.* p.254. Ipsa est *Beata Virgo Maria* ... praeclara et eximia stella ... micans meritis: ANDR.PANN. p.59. — *De rebus*: Aetas, qua eloquium fulmineum micat: VALENT.CYB. *Carm.* III,5. Curia cum nitidis micuit distincta ministris: MART. THYRN. *Ad procer.* II,521. — [14]

micor vide vocem praecedentem

microchasmus vide vocem sequentem

microcosmus, -i m. (μικρόκοσμος) (microchasmus, microcosmus) *parvus mundus i.e. homo — ember.*

Stephanus ... in die Assumptionis matris Domini microchasmus solvens ad eternam requiem sumptus est: *Leg. Gerh. minor* 5 (p.476). Divine pietatis providentia ... ne lubrica microcosmi materia per devia laberetur, ... legem instituit matrimonii: 1274 *CD Croat.* VI p.93. De hac vita decidisset seu mutasset microcosmum: 1415 *CD Zichy* VI p.335. Nature concedens microcosmum soluis-

set et peccatorum sarcinis onustus ad regem Tartareum descendisset: *Leg. sanct. Hung.* p.25^r. — [4]

microcozmus vide vocem praecedentem

micto vide mitto

midio vide medio

migratio, -onis f. *proprie: actus migrandi, exeundi — költözés.*

Item Ambrosio et Unner pro migratione ad Strigonium fl<oreno> V.: 1400 TT 1893 p.361. — *In imag. per euphemismum i.q. mors — halál*: Ostensa quoque est felix eius *Beatae Margaritae* ad alteram vitam migratio religiosae cuidam mulieri: PETR.RANS. *Epit. Ind.* XVI,100. — [7]

migro, -are **1** *se transferre — költözik; 2 in imag. per euphemismum: mori — meghal.*

1 Anthoninus ... conscripsit Hunos ... Asiatica de Scitia in Ewropam migrasse: IOH.THURÓCZ 93 (p.32). — *De rebus*: Volumen hoc intra private lectionis terminos fido custode communias, ne per te foras migrandi fores facile inveniatur: IOH.VITÉZ *Epist.* 2,40. — *I.q. divulgari — elterjed*: Ex quibus *adversariis ecclesiae* Eunomius et Arrius, cuius latratus et rabies contra Christum ab India superiori usque ad Gallicum Oceanum migravit, fuerunt: GER. p.50. **2** *Ad Dominum*: Ipsa ... monialis effecta arctissimam vitam deducendo migravit ad Dominum et in ... monasterio tumulata, sicut sancta veneratur: SIMON KÉZA 61 (p.182). Migravit autem ad Dominum anno ... M CCC III: *Leg. Emer. (L)* p.449. — *Cum acc.*: Si eadem consors mea domina Katherina de isto mundo migraret macrochasmus, ex tunc domina Anych ... ac soror mea ... sint protectores et defensores filio meo: 1390 Bártfai, *Óbuda* p.92. — *Cum 'in' (acc.)*: Videres ... tam tristes integrari lacrimas, ut tota illa patria migrasse putaretur in funera: IOH.VITÉZ *Or.* 7,54. — *Abs.*: Si ... minor filia sua sine liberis Deo vocante migraverit, pars ... in ... proprietatem maioris filie sue ... devolvi debeat: 1258 *CD Croat.* V p.95. — *Cum 'a, ab' (abl.)*: Et postquam ego ab hoc seculo ... migravero: s.1171/1334 PRT VIII p.275. *Bistridus* vulneratus est ad mortem, qui tercio die migravit a seculo: *Leg. Gerh. maior* 15 (p.503). Non salutis officium / pro salute fidelium / in hac vita viventium / nec a carne migrantium / aguntur obsequia: *Planctus* p.595. Cum dominus rex ... accensione divina ab huius vite ergastulis migravisset: 1270 *CD Croat.* V p.560. Idemque Stephanus ... nutu divine pietatis iam dudum migrarat ab hac luce: 1347 *Sztáray okl.* I p.201. In casu ... quo prefatum dominum Stiborium ... sine superstitute ... ab hoc seculo migrari et mori contingerit (*sic*): 1394 Wenzel, *Stibor* p.75. — *Cum 'de' (abl.)*: Dux Arpad migravit de hoc seculo: P.MAG. 52 (p.106). — *Cum 'ex' (abl.)*: Bothond ... ex luce migravit et sepultus es<t>: P.MAG. 56 (p.113). Dominus Elsearius ... ex hac vita migravit: *Chron.F.M.O.* p.220. — [52]

mi vide 1.ego

mici vide 1.ego: p.297 l.9^a

mico, -are, micui (micor) **1** *proprie: fulgere, nitere — csillog, ragyog; 2 transl.: eminere, excellere, insignem esse — kitűnik, kiemelkedik, jeles.*

1 *De stellis, sole sim.*: Hoc (sc. caelum i.e. ecclesiam) autem distinxit Deus claris luminibus, et implevit sole et luna et astrorum micantium splendentibus signis adhornavit: GER. p.19-20. De claro lumine throni regalis, velut e sole micantes radii, nobilitates legitimo iure procedunt: 1405 *Dipl. Sáros* p.354. Sidera (videre puto), ... / qualia sunt ... / ... inter fixos stellarum Sirius ignes, / Sirius Arcturo si coeunte micet: IAN.PANN. *Epigr.* 1,341,3-6 (p.612). — *De armis*: Caterva pugnantium armis bellicis micantibus premunita: 1406 Wenzel, *Stibor* p.129. — *De colore*: Manus tenet strictum cornu damme animalis, quod micatur nativo colore: 1520 *Turul* 1937 p.43. **2** *De animantibus*: Beatus vir Adalbertus / claris ortus natalibus: / piorum parentum filius: / virtute micuit clarius: XIV Dankó, *Hymn.* p.254. Ipsa est *Beata Virgo Maria* ... praeclara et eximia stella ... micans meritis: ANDR.PANN. p.59. — *De rebus*: Aetas, qua eloquium fulmineum micat: VALENT.CYB. *Carm.* III,5. Curia cum nitidis micuit distincta ministris: MART. THYRN. *Ad procer.* II,521. — [14]

micor vide vocem praecedentem

microchasmus vide vocem sequentem

microcosmus, -i m. (μικρόκοσμος) (microchasmus, microcosmus) *parvus mundus i.e. homo — ember.*

Stephanus ... in die Assumptionis matris Domini microchasmus solvens ad eternam requiem sumptus est: *Leg. Gerh. minor* 5 (p.476). Divine pietatis providentia ... ne lubrica microcosmi materia per devia laberetur, ... legem instituit matrimonii: 1274 *CD Croat.* VI p.93. De hac vita decidisset seu mutasset microcosmum: 1415 *CD Zichy* VI p.335. Nature concedens microcosmum soluis-

mihi vide 1.ego

miisterium vide ministerium

miles, -itis m. (milles) **A** *proprie: 1 vir armatus in exercitu merens — hadseregben szolgáló fegyveres férfi, harcos, katona; 2 iuris statu liber vitam militarem ducens, particeps praesidii — fegyveres kíséret tagja, katonai életmódot folytató szabad (a merens regi — a királynak teljesít szolgálatot; b merens proceribus dominis — főúragnak teljesít szolgálatot); 3 vir possidens minorum*

gentium, qui ex privatis publicisque causis armis utitur, iuris statu plus minusve liber v. nobilis — (köz)nemes, lovag, várjobbágy, katona, vitéz. — B transl. et in imag., eccl., t. t.: 1 fidelis, Christianus — hívő, keresztény; 2 ordinis religiosorum socius — szerzetesrend tagja.

A 1 De honore principum et militum. Quartus decor regiminis est fidelitas, fortitudo ... principum, comitum, militum ... ex his ... neminem in servitutum redigat: *Inst. mor.* 4. Comites, si ... suos liberos habuerint, de quibus equos accipere et C pensas possint colligere, lorica-tum unum regi de sumptu illo procurent. Si veros (*sic*) XL pensas, militem absque lorica educunt: *Decr. a.1104.* 40. Erat ipse Almus pius, benivulus, largus, sapiens, bonus miles, hylaris dator omnibus illis, qui in regno Scithice (*sic*) tunc tempore erant milites: P.MAG. 4 (p.39). Dux vero Almus et sui milites ... terras Ruthenorum sibi subiugaverunt: *Ibid.* 9 (p.44). Dux Arpad, dum se per milites suos vidisset ita sublimatum et tutum esse, tunc ... misit multos milites in expeditionem, qui subiugarent sibi populum de castro Gumur et Nougrad: *Ibid.* 33 (p.74). Sequere oportunitatem oblatam, ne illudat hostis nostram cum milite comite (*var.*: comite) iactanciam: IOH. VITÉZ *Or.* 7,101. Neglecto durus aratro / rusticus et posita festinat cuspide miles: IAN. PANN. *Paneg.* 1,359–360 (p.21). P. Licinius consul imperator a Perseo rege Macedonum equestri praelio superatus duo milia et octingentos milites amisit (δισχιλίους ὀκτακοσίους ἀπέβαλε) partim occisos, partim captos: *Id. Plut. dicta* p.69. Locusque sum cum eo tanquam cum milite privato: GAL. 14,18. Crucigeri ... Rhodiani milites, qui sacrosancta stipendia faciunt, ... regem in Ungariam restituere: BONF. II,8,353. Non modo militem mercenarium, sed socium se daturum pollicetur: *Ibid.* III,2,131. Itaque utrunque oppidum presidario milite complerunt: *Ibid.* III,5,147. Omnes tunc fuerant Scipiones atque Metelli, / quilibet insignis miles ad arma fuit: MART. THYRN. *Ad procer.* II,37–38. Nam etiam assumptus ex aratro fortior et constantior miles efficitur: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.h.III^v. **2 a** Volumus quidem, ut sicuti ceteris facultatem dedimus dominandi suarum rerum, ita etiam res, milites, servos et quicquid ad nostram regalem dignitatem pertinet, permanere immobile, et a nemine quid inde rapiatur aut subtrahatur, nec quisquam in his predictis sibi favorem acquirere audeat: *Decr. c.1010.* 7. Secundum regale decretum statutum est, ut nemo comitum vel militum posthac liberam personam servituti subdere audeat: *Ibid.* 22. Si quis militum iudicium a suo comite recte iudicatum spernens regem appellaverit cupiens comitem suum reddere iniustum, sit debitor decem pensarum auri suo comiti: *Decr. c.1031.* 9. Item, si servus seniore, si miles suum comitem interfecerit, *refugium nullum habeat ad ecclesiam*: *Ibid.* 17. Si instinctu comitis sin (*sic, recte*: sui) militis (*sic, recte*: milites) investigatorem (*var.*: investigatores, investigatam rem) impederint, pro ipsis LV pensas comes persolvat et post hec probetur iudicio: *Decr. c.1077.* 5. De nobile vel milite invadente alterius domum. Si quis nobilium vel militum alterius nobilis domum invaserit et ibi pugnam fecerit, ... si tantam substantiam habuerit, due partes eiusdem substantie pro reatu commisso dentur, tertia vero uxori filiisque suis remaneat. Si autem substantia defuerit, raso capite ligatus et flagellatus circa forum ducatur, et sic vendatur; alii vero,

qui cum illo erant, liberi reatum suum LV bizantiis redimant, servi vero eadem pena dampnentur, ut dominus eorum: *Ibid.* 11. Hic subscribuntur singulatum honores supradicto monasterio ab ipso rege donati: Sumich cum territorio suo; ... triginta vineas cum vinitoribus suis; in LX. vineis medietatem cum vinitoribus suis, domus CCC. servorum et C. militum domus: *1091/XII Dipl. Hung. ant.* I p.268. Sancti Benedicti conventui, ... per has litteras et per capellano meo (*coniecit ed.*: capellanos meos) et Sorinum nostrum militem ... commendo: *1091–1095/XII Ibid.* p.272. Colomannus rex ... perpendens indignum esse, si iam spontaneum fidei militem legalis pene timor torqueret, ... timens, ne miles insolens pacis, domesticus tamen virtutis hospes, irrevocabilis fieret iniquitatis ... prefati regis sancte memorie Stephani legalem textum recensuit: *Decr. a.1104.* praef. p.182–183. Nullus comitum vel militum in ecclesia presumpmat sibi vindicare potestatem preter solum episcopum: *Ibid.* 65. **b** Volumus, ut unusquisque senior suum habeat militem, nec aliquis alter illum suadeat antiquum deserere seniore et ad se venire: *Decr. c.1010.* 23. Liberis scilicet ducentis militibus, quos sub talem redigimus miliciam, ut si forte aliqua in regione suboriat sedicio, ad monasterii armata manu concurrant custodiam: *s.1015/1403 Dipl. Hung. ant.* I p.72. Villas, que dicuntur Alsuz et Warte <a> domino Diemone milite de Gybel ... obtinuit: *1254 CD Arp. cont.* II p.253. **3** Iobagiones castri de Trenchin milites strenui: *s.1193/XVII Reg. Arp.* II/2–3 p.103. Fidelissimo militi nostro Iwachin videlicet nec non uxori eiusdem Anglie de temporalibus suis disponendi licentia: *1199 CD patr.* V p.1. Ego Iwan miles domini regis: *1206–1218 Sopron vm. tört.* I p.6. Petrus ioubagio castri Borsod impeciit castrenses eiusdem castri ... dicens, quod officium eorum esset carceres custodire. Illi autem ... dixerunt, quod milites quidem castri essent ad belligerandum, non ad carcerem custodiendum: *Reg. Var.* 10. Castra, comitatus, terras et ceteros tocus opulentis Hungarie proventus in perpetuas hereditates nostris baronibus et militibus distribuimus: *1217 Mon. Str.* I p.216–217. *Cives* nec in exercitum, cui rex personaliter non interfuerit, venire compellantur et de centum mansionibus unum militem omnibus necessariis militaribus honestissime preparatum mittere teneantur: *1238 CD Slov.* II p.31. Ego Nicolaus miles domini Bele regis: *s.1249/XVIII CD Arp. cont.* II p.213. Regina ... comiti Nicolao filio Petri militi suo: *1269 Ibid.* VIII p.225. Magister Chenyk Bohemus aule regie maiestatis miles ... possessiones suas ... domino nostro regi *dedit*: *1332 CD And.* II p.583. Sebesteanus ... de Kalazno aule nostre milles: *1344 CD Zichy* II p.137. Certa relatio quam plurium baronum et militum: *1349 CD Hung.* IX/1 p.656. Anno igitur regni Petri tertio principes Hungarorum et milites consilio episcoporum convenerunt adversus Petrum regem: *Chron. saec. XIV.* 72 (p.324). Universi prelati, barones, milites et proceres regni: *1401 Zsigm. oklt.* II,1075. Omnibus et singulis ... nobilibus, militibus, clientibus, nec non cuiuscunque alterius status et praeeminentiae ... hominibus ... gratiam faciendam duximus: *Gratia Sig.* 2. Supplicat s<ancititati> v<estrae> ... Oswaldus Dionisii de Sewregh nobilis miles, ... quatenus ... Christifidelibus ... trium annorum ... de vera indulgentia ... concedere dignemini: *1433 Juhász, Tschan.* p.265. Reverendissi-

miles in Christo patribus, dominis, sancte Romane ecclesie sacro cardinalium collegio, patribus nobis honorandis – prelati, gubernator, barones, comites, milites et proceres regni Hungarie universi: IOH. VITÉZ *Epist.* 61. superscriptio. Si opus erit – is fidelis noster Gaspar Bodo, aulae nostrae miles declarabit mentem nostram. Per quem, ut nobis amice respondeatur, expectamus: *Id. Epist. var.* 17,11–12. Famulo domini similiter in militem creato ... empte sunt et date eidem ulne XIII: 1494–1495 Engel, *Gesch. Ung.* p.81. Considerent *praedicatores*, ... quid conveniat clericis. ... Quid militibus aut rusticis: GREG. GYÖNGY. *Dir. p.f.* II^v. — *De extraneis*: Quomodo quidam nobiles Gothfridus et Albrehth hospites Teotonici relicta terra natalis patrie ... regnum Hungarie ad vocacionem suam regis Geisae II honorabiliter sunt inpressi, quos dominus rex ... quia milites fuerunt strennui, benigne eos recepit, ac pro ipsorum servicio eos remuneravit: 1171/1392 *Sopron vm. tört.* I p.3. Inter quos ... villam ... Udvord ... desolatam, utpote suis primis incolis vacuatam, cuidam militi Teutonico ... contulimus: 1268/1382 *Mon. Str.* I p.548. In quibus ... aegrotis *Teutonicis* quidam milites, aliqui comites, nonnulli fuere marchiones: SIMON KÉZA 57 (p.179–180). Postea Wolfer ... introivit ... cum XL militibus phaleratis: *Ibid.* 80 (p.189). — *Quasi titulus*: Dimissis ibi militibus sub quodam nobilissimo milite nomine Eculsu se longius ire preparaverunt: P. MAG. 21 (p.62). Intuitu nostrae salutis et quondam egregii Ioannis minoris de Hunyad, militis militum: 1442 Fejér, *Genus* p.48. Egregie miles! Ea, quae ... proposuistis, ... rex ... intellexit: 1463 *Matth. epist.* II p.129.

B 1 Expergefactus princeps visionem ... prius secum, post cum Christi fidelibus et suis pertractans. ... Oritur letitia novis Christi militibus inenarrabilis: *Leg. Steph. maior* 4 (p.380). De victis ergo Christi miles *Stephanus rex* hostibus gaudio spiritali repletus, totius ingenii consilium evangelici seminis decrevit fore receptaculum: *Ibid.* 7 (p.382). Videns miles Christi fructum animarum in eis consequi se non posse: *Leg. sanct. Hung.* p.2^v. Miles Christi gloriose / sanctissimeque Adalberte: Dankó, *Hymn.* p.169. **2** Magnifico Florio Roverella militi Ierosolimitano nobis dilecto salutem: 1479 *Mátyás lev.* I p.465. — [242]

milesimus vide millesimus

milia, -um n. (millia) *distanciae mensura — mérföld.*

Hic rex *Ladislavus IV.* non homo, a mansuetudine conditionis humane infinitis millibus elongatus: 1288/? *Sz* 1910 p.8. — [1]

miliare, miliarium, miliarius vide milliare, milliarium, milliarium

miliasti vide milliastae

miliatus, -a, -um (milliatus) *in mille partes v. pulverem contritus — ezer darabra v. porrá tört.*

'*Sal miliatus*' — *porzó*: Item voumus, quod nullum sal, tam per terras, quam per aquas, tam ad rationem regiam, quam celleriorum et neque darabones et milliatum exmittere presumatis: 1449 *DI* 55422 Sales miliatos in dicta camera de Wizakna sufficienter dare debeant: 1459 *Teleki, Hunyadiak* X p.614. Licet antiqua libertatis eorum prerogativa ... concessa requirente, tribus vicibus de dicta camera nostra, sales miliatos ad coquinam ipsorum recipere possint: 1468 *Ibid.* XI p.357–358. *Quamvis* vos huiusmo-

di sales miliatos prefatis civibus ... dare ... denegassetis: 1472 *Ibid.* p.481–482. Ut distributioni salium miliatorum interessent: 1507 *Rechn. Hermannstadt* p.472. — *Usu subst.*: Eciam volumus, quod magister Petrus ad darabones et miliatum nichil habeant agere, nisi custodiat: 1448 *DI* 55383. — [10]

milicia vide militia

milio vide millio

militalis vide vocem sequentem

militaris, -e (militalis) (*plur. nom.:* militari) **I adi.:**

A de rebus: **1** *ad militem pertinens, bellicus — katonai, hadi;* **2** *ad virum nobili loco natum spectans — lovagi;* **3** *armatus, armis instructus — fegyveres.* — **B de hominibus:** *bellicosus, fortis — harcos, vitézi.*

II subst. m.: *qui ad equestrem ordinem pertinet — lovag.*

I A 1 Hii vero homines dicentes se esse liberos et militari armati in exercitum domini regis equitandos, tamquam decet nobiles servientes: s.1186 *Mon. Str.* I p.131. Expeditionis nostre tempore militem unum ornamentis militariibus honeste preparatum ... mittere teneantur: 1240/1253 *CD Arp. cont.* VII p.103. Cum ... pugnantibus ... fulcitis optimo militari apparatu: s.1264, a.1364/? *CD Croat.* V p.309. Quos *captivos* cum armis militariibus et dextrariis valentibus nobis presentavit: 1277 *Károly, Fejér* IV p.444. Filimer ... mulieres ... secum in exercitu suo dicitur deduxisse. Quae dum essent militibus infestissimae, retrahentes plurimos per blandities a negotio militari, consilium regis ipsas fertur de consortio exercitus eapropter expulisse: SIMON KÉZA 2 (p.141). Cum ipsis infidelibus nostris iniens conflictum ... eosdem infideles nostros militari potencia debellavit: 1293 *CD Croat.* VII p.147. Nobili et utique provido iuveni militari cingulo decorato magistro ... castellano: *Form. styli* I,77 (p.48). Ubi etiam titulum militaris dechoris inter ceteros diversarum nationum ipsius nostri exercitus viros strennuos ... honorifice ambo suscipere meruerunt: 1365 *Lymbus* II p.19. Quicumque ex ... ipsorum heredibus legitimis militari dignitate fuerint conspicui, hi in premissis armorum insigniis album colorem mutari possint in aureum: 1409 *Mon. herald.* I p.32. Fructuosaque eiusdem fidelitatis tue servitia militariibus actibus adornata: 1417/1430 *Sztáray oklt.* II p.184. Gizkra ... adversus Turcos operam sponditur militarem: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 34,3. C. Marius ex ignobili genere ad rem publicam per opera militaria (διὰ τῶν στρατειῶν) promotus fuit: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.76. Dignetur maiestas regia ... officiales ... conservare, qui et bonis abundant et exercitiorum militarium sint experti: *Decr.* 1495. 33(1). Diodorus ... Scitarum gentem ... rege potenti et bellicoso ac militari virtute precipuo patriam ampliasset ... posuit: IOH. THURÓCZ 39 (p.21). Hungarorum hominum quadruplex omnino ordo est, pars eorum Deo dicati viri utpote sacerdotes sunt, ... alii rei inserviunt militari: PETR. RANS. *Epit. Ind.* II,39. Qui mira virtute ac singulari militaris artis disciplina regis exercitum ... in Valachiam ... transmisit: BONF. II,10,466. **2** Comes Narad vir nobilis nacione Theotonicus, ex militali progenie oriundus: s.1153/1417 *CD patr.* VIII p.9. In curia nostra regia processu iuris militaris ... adiudicari: 1518 *Héderváry oklt.* II p.399. **3** Contra asperrima agmina ... militari brachio viriliter se contulerunt: s.1264, a.1364/? *CD Croat.* V p.309.

B Dominicus ... impeciti (*sic*) quendam iuris (*recte*: virum) militarem nomine Latibar dicens, quod sex capita servorum, qui ab ipso fugerunt, apud ipsum invenisset: *Reg. Var.* 369. In cetum et servantum numerum regalium ... transferendos *duximus eos*, ... ita, ut sub vexillo teneantur regio sicut exercitiales nobiles militari eorundem, quorum ipsos applicavimus cetui, in omnibus de cetero legibus servituri: *s.1254/1786 Reg. Arp.* I p.320. Nullus ... a se penominato theoloneo sit liber exceptis ... nobilibus et etiam hominibus militaribus, qui non ducunt mercantias: *s.1275, XVII Ibid.* II/2–3 p.129. Ladizlaus et Donch magistri tanquam viri militari contra eosdem ... insurgentes ... spolia ... receperunt: *1323 CD Zichy* I p.232. Quod adhuc maiestas sua eligat aliquos ex ordine militari, rei bellicae et militaris disciplinae peritos; cum quibus de omnibus ad expeditionem pertinentibus tractet et consulat: *Constit.* 1526. 13.

II Quibus iuribus ceteri regni nostri ... militares nobiles de nobili prosapia militari geniti gaudent: *1415 CD patr.* II p.203. — *Nota i.q. eques — lovas katoná: Dicit omnes exinde tam militares, quam pedites diffugisse:* *PETR. VÁRAD* p.58. — [62]

militariter *adv.* *more militum — katonásan, katonai szokás szerint.*

Quendam militem Theotonicum venientem contra se impetuose eiectionem cum lancea de dextrario militariter confecit: *1255 CD Croat.* IV p.608. Districtus de manibus ipsius infidelis militariter et virtuose eripiens nostris subiugavit dominio et dicioni: *1406 CD patr.* VII p.436. Obscuritatem hosti militariter obiiciens: *IAN. PANN. Epist.* 30 p.77. — [3]

militia, -ae f. (militia, militicia) **I abstracte:** **A proprie:** **1** *functio militis, munus militare — katonáskodás, katonai szolgálat;* **2** *bellum, expeditio — háború, hadjárat;* **3** *disciplina, virtus — katonás fegyelem, erény.* — **B transl.:** **1** *labor, ministerium — munka, szolgálat;* **2** *ordo clericorum — papság.*

II concrete: **A** *ordo equestris — lovagi rend.* — **B** *exercitus, militum copiae — sereg, katonai csapat.* — **C** *eccl.: 'm. Templi' i.q. ordo Templariorum — templomosok rendje.*

I A 1 Liberis scilicet ducentis militibus, quos sub talem redegimus militiam, ut si forte aliqua in regione suboriatu sedicio, ad monasterii armata manu concurrant custodiam: *s.1015/1403 Dipl. Hung. ant.* I p.72. Bello ... apud Albam inito ... servicium ... armis et militia exercuit *Botus, homo liber factus:* *1163–1164 CD patr.* VI p.3. Omnia instrumenta milicie ... Laurentius habebit: *1231 CD Hung.* III/2 p.230. Quo tempore multis ad militiam (ἐπὶ τὴν στρατείαν) incitatis senatus et hoc inhibuit, quasi exhauriretur Italia: *IAN. PANN. Plut. dicta* p.74. Nos ... saluberrimam sanctissimamque militiam militamus: *BONF. IV,6,57.* — *In imag. i.q. vita Christiana — keresztényi élet:* Qui sic quidem militat, non carne militat, sed Spiritu Sancto; quia sic facit, ideo confidenter vitionum destruit munitionem, et operum carnalium menia dissipat, et molimina inmundissimorum spirituum divina virtute conculcat divinę milicie armis, quę fabricantur doctrina beatissima Christi: *GER.* p.147. **2** Idem Omodeus et filius eiusdem ... commendabilem exercuerunt militiam: *s.1242, c.1272 Urkb. Burgenland* III p.258. Iacobus ... pro militicia regni nostri est interemptus: *1244/1384 CD*

Arp. cont. XI p.331. Et ob illata eidem impia ludibria pie sit pars milicie, piaque arma suscipiat: *IOH. VITÉZ Or.* 7,75. Regulos ... sanctissime ultro militie nomina dedisse: *BONF. II,4,261.* **3** *Andreas* aliasque milicie virtutes multas exhibuit laude dignas: *1274 CD patr.* VI p.199–200. Evigilancia curiosa, strenua milicia et sollicitudine indefessa ... in pluribus expeditionibus nostris: *1399 Wenzel, Stibor* p.114.

B 1 Quedam tamen de suis serviciis et miliciis pro nobis impensis in medium duximus proferenda: *1267 Mon. Str.* I p.544. Ioannes ... difficulter a ... rege aulice militie vacatione donatus Olmucium ... se recepit: *BONF. IV,10,154.* Militiam modo quisque suam poscatque probetque: *TAUR. Staur.* I,414. **2** Asseritur dictus orator, qui cupit militie clericali ascribi, irregularitatem contraxisse: *1495 Mon. Vespr.* IV p.48. Dum a suis commendaretur tanquam is, qui novam militiam Christi tyronibus augebat et multiplicabat: *GREG. GYÖNGY. Vitae* p.48.

II A Gerhardus ... natus in pallatio patricie (*var.:* patrie) militie: *Leg. Gerh. maior* I (p.480).

B In tantum autem divinis se conspectibus probabilem reddidit *Geysa*, ut omnes milicie sue comites ad veri Dei culturam converteret: *Leg. Steph. minor* 2 (p.394). Sepius militia congregata dimicare adinvicem voluerunt: *ROGER.* 9 (p.557). Ladislaus comes, qui ad regem multis vexillis extensis cum sua militia veniebat nil de gestis ipsis presciens, supervenit: *Ibid.* 29 (p.571). Ottokarus Bohemorum rex ... ducens in auxilium sibi florem milicie tocius Alamanie, contra patrem nostrum fines regni Ungarie potencialiter adiiisset: *1273 CD Croat.* VI p.36–37. Ubi fere tota regni militia est deleta: *SIMON KÉZA* 72 (p.184). Cum omni militia eorum *Tartarorum* regnum Hungarie adierant: *1291/1447 CD Arp. cont.* V p.20. Rex Lodovicus miliciam suam ... misit in Apuliam: *IOH. O.M.* 158 (p.147). Ubique sanctissimum se pie militie ducem ostendit: *BONF. II,6,330.* — *In imag. angelorum v. sanctorum chorus — angyalok v. szentek kara, serege:* Nostre mentis intentionem subtilius demulcendo coelestis principe militie, Michaele scilicet archangelo, gubernante ad ea nos sollicite perduxit: *1278/? CD Croat.* VI p.244. Virgini Marie, ... quam throni, dominationes et quivis celestis milicie chorus laudum extollit preconiiis: *1297/1519 Mon. Str.* II p.407. Chorus nove milicie / laudes decantet hodie, / in festo nostri ducis *Pauli primi eremite:* *XIV Dankó, Hymn.* p.143.

C Ad preces ... fratrum sacre militie Templi in Hungaria omnes possessiones ... in protectionem regie defensionis nostre suscipimus: *1198/1226 Theiner, Vet. mon.* p.68. Pecuniam solvemus ... perpetuando ecclesie milicie Templi et cruciferis: *1312 CD Croat.* VIII p.328. — [120]

militicia *vide vocem praecedentem*

milito, -are (millito) **A proprie:** **1** *militem esse, stipendia facere — katonáskodik;* **2** *bellare, pugnare — harcol, küzd;* **3** *vasallum alicuius esse — hűbéresként katonai szolgálatot végez.* — **B transl. et in imag. de Christianis:** **1** *deditum esse, famulari — odaadó híve valakinek, szolgál;* **2** *pugnare — küzd.*

A 1 Quartus decor regiminis est fidelitas, fortitudo ... principum, comitum, militum. ... ex his ... neminem in servitutum redigas vel servum nomines. Illi tibi militent, non serviant: *Inst. mor.* 4. Moris erat Romae equestris

ordinis viris, cum legitimum tempus militaverant (ὄταν στρατεύωνται τὸν νόμιμον χρόνον), deducere equum in forum ad duos viros: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.78. Alii ... vana ... stipendia faciunt, ... nos contra saluberrimam sanctissimamque militiam militamus, quando pro Iesu Christo, ... pro liberis et coniugibus, pro fortunis, pro corporum et animorum denique salute dimicamus: BONF. IV,6,57. **2** Hoc autem facere, in carne quidem ambulare, sed non secundum carnem militare est (*cf. II. Cor. 10,3*), immo huic adherere, qui in carne positus nil carnalium operum expertus est: *Ibid.* p.147–148. „Domine Deus, ... beneplacitum tuum in me perforce, et noxios motus, qui contra animam militant (*var.*: pugnant), rore tue misericordie extingue”: *Leg. Emer.* 4 (p.454). Licet antea transfossus lancea et sectus gladio militare non valleret, mori tamen pro patre nostro ... elegit: *1273 CD Arp. cont.* IX p.14. Sequitur ergo nos militandi necessitas, quam horremus: IOH. VITÉZ *Or.* 7,113. Prestantiores iis, qui ad Troiam militavere (τῶν ... στρατευσαμένων), merito existimari possunt: IAN. PANN. *Ps. Dem.* 46 (p.614). Vetuit etiam, ut saepius contra eosdem militarent (στρατεύειν ... ἐκώλυσεν), ne redderent pugnaciores: *Id. Plut. dicta* p.58. Copiae meae ... contra intestinos et extraneos maiestatis vestrae hostes ... militarunt: PETR. VÁRAD p.56. **3** Eadem congaudent libertatis prerogativa, qua alii veri et primi filii iobagionum de Lipto gratullentur sub vexillo regio militantes: *1287/XV Reg. Arp.* II/2–3 p.376. Predicti tam auridatores quam etiam sub decem lanceis militantes ... taliter respondissent, quod *etc.*: *1345 CD And.* IV p.502. Attamen in confiniis regni, Hungarorum more servire militareque teneantur: *Decr. 1525.* 4(2).

B 1 *De monachis*: Cupio inhabitare *monasterium*, quantum inter Deo conversantes digne eterno regi irreprehensibiliter merear militare: *1146 MIÖG* p.375. Dignum duximus, ut ... patronatum ecclesie ... a ... substantias militancium Dei dilapidantibus et precium cruoris Christi tamquam propria largientibus ... alienaremus: *1199/1315 Mon. Str.* I p.160–161. Viros religiosos et soli Deo militantes ... in amplexu caritatis ... regere volumus: *1213/1218 Zimmermann, Urkb.* I p.16. Contemptis terrenis pro celestibus ... Regi regum celesti velle militare: *1221/1774 CD patr.* VI p.12. In quo cum summa obedientia et patientia fideliter Christo militavit: *Leg. sanct. Hung.* p.1^r. Qui Creatori summo irreprehensibiliter militare cupiunt, et vitam apostolicam imitari volunt: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.34. Nominantur heremitae Sanctae Crucis in griseo habitu Deo militantes: *Ibid.* p.46. **2** *Locut.*: ‘ecclesia militans’ — *küzdő egyház*: Quoniam militans ecclesia diu sine temporalibus non consistit, eius debet conservari et augeri emunitas per seculares principes inconcusse, quibus eius gubernatio peculiariter a Domino est commissa: *1276 Reg. Arp.* II/2–3 p.164. Dicite filiae Sion etc. i.e. o vos praedicatores, dicite filiae Sion i.e. ecclesiae militanti, quae est filia Sion i.e. ecclesiae triumphantis: *Serm. dom.* I p.37. — [63]

milium, -i n. (millium, mulium) *μελίνη, panicum miliaceum L.* — *köles*.

Aratores umectant brasium, terunt milium et postea mixti equites cum aratoribus et vinitoribus veniunt ad monasterium: *s.1086, 1135–1171? Dipl. Hung. ant.* I p.253.

Annuatim persolvant ecclesie ... cubulum millii, cubulum mellis, bovem unum, quindecim gallinas: *1211/XIV CD Arp. cont.* XI p.111. Possessionem ... cum omnibus ipsius possessionis utilitatibus, ... videlicet vini, tritici, mulii siliginis, orde, avene ... dedimus: *1353 CD Croat.* XII p.160. Quando decime millii, surgonis et alterius milii, dicti ber vulgariter ... perdicantur: *Stat. Zagr.* I,31 (p.30). Struto seu mileo *inseri fecit terram*: *1406 Zsigm. oklt.* II,4897. Domini praelati ... de nullis aliis rebus praeterquam ... agnellis, apibus, milio ... decimas exigant: *Decr. 1481.* 1. Pro vectura carni, milii, farinae ... asp.24: *1504 Qu. Kronstadt* I p.88. — [41]

mille (millia) **A** *numerale cardinale*: *decies centum* — *töszámnév*: *ezer*: **1** *finitum*; **2** *infinite*: *innumeri, multi, plurimi* — *számtalan, sok, ezernyi*. — **B** *subst.n.*: *mensura (ponderis?)* — (*súly?*)*mérték*.

A 1 Si quis ... episcopum ... molestare conaverit, <octo> mil<ia> librarum auri cocti sciat se compositurum: *1002/c.1295 Dipl. Hung. ant.* I p.53. Cirintiani circumcisionem observant, mille annos post resurrectionem in voluptate carnis futuros praedicant, unde et Ciliaste atque Miliasti Grece et Latine appellantur: GER. p.9. Almo duci ... miserunt X-cem milia marcarum et mille equos cum sellis: P.MAG. 10 (p.46). Habebat ... unus exercitus *Hungarorum* XXX millia virorum armatorum exceptis decurionibus ac praefectis: SIMON KÉZA 26 (p.165). De victoria Transsilvana contra Mezithbeeg, qui illac intraverat cum XVII milibus hominum: IVAN. 2^B. Quot templa polluta, quot animarum milia in servitute abducta ... sunt: NIC. BAR. 34. Lucullus in Armenia cum X milibus peditum (μετὰ μυρίων ὀπιτιῶν) et mille equitum (χιλίων ἰπέων) ibat in Tigranem: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.77. Rex fuerat Stephanus iuste qui rexit habenas, / ... / quem Deus ex multis delegit milibus unum: MART. THYRN. *Ad procer.* II,271–273. Summa facit fl<oreno> V^M VII^c et LXV^d d. ... possunt provenire flor. I^M d.: *1525 Gyula oklt.* p.89. — *Nota*: Regia maestas (*sic*) ... ad sex menses vult dare 20 mille equitum: *1488 Dipl. Mátyás* III p.436–437. Nobis remiserunt octo mille florenorum: *1490 CD Hung. adn.* IV p.66. Duo millia florenos recepimus: *1500 Podmaniczky oklt.* I p.349. Capitaneatum civitatis nostre ... pro quatuor milibus florenis ... inscriperamus: *1506 Sopron vm. tört.* II p.599. **2** Si quilibet ... aliquid demoliri voluerit, mille maledictionibus ... feriat: *c.1151 PRT* I p.600. Potestis enim scire, quod per huiusmodi apostasiam in partibus istis animarum infinita milia perierunt: *1232 Mon. Str.* I p.281. Tempore persecutionis nostre ... dicti ... nobis adhererunt mille casibus fortune et mortis se pro nobis exponendo: *1269/1369 Reg. Arp.* II/2–3 p.79. Opus miles electus ex milibus sedens super dextrarium suum irruit super portam civitatis: *Chron. saec. XIV.* 127 (p.399). Dum se sentit ... multis erroribus, mille timoribus trepidam, mille difficultatibus anxiam, mille suspitionibus obnoxiam: IOH. VITÉZ *Or.* 7,64.

B Sunt mansiones, que sal dare debent, scilicet XXVIII^{or} milia salis: *1138/1329 Mon. Str.* I p.94. Bela tertius ... de thesauro regie celsitudinis viginti milia salium magnorum ... monasterio vestro contulit annuatim: *1233 Reg. Arp.* I p.161. — [70]

milleartifex, -icis m. (mille artifex) *homo multarum rerum peritus; in malam partem de diabolo: astutus, versu-*

tus — ezymester, sokoldalú ember; az ördögről: agyafúrt, fortélyos, furfangos lény.

Volebat enim milleartifex illos, quos sui cultus voluptas non capiebat, saltem prodigiorum irretire ostensis: IOH. THURÓCZ 764 (p.222). Potuit ergo et Virgo Beata tentari saltem ab extrinseco occasione accepta per quinque sensus vel a diabolo, qui milleartifex in tentando, qui etiam ipsum Christum non fuit reveritus tentare: PELB. TEM. *Stell.* p.183^f. Cui dubium, quin mille artifex diabolus eum ... extremo infortunio supplantare conatus est: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.80. — [3] [Szovák]

millemilia, -um n. decies centena milia — (egy)millió.

David cum dedisset centummilia pondera auri et argenti millemilia ... ad edificationem templi: PELB. TEM. *Stell.* p.61^v. — [1] [Bellus]

millenarium, -i n. mille annorum spatium v. cardo mille annorum — ezer év(nyi idő), évezred (és az évezred fordulója).

Dicitur, quod finiri debet mundus in septimo millenario annorum, scilicet a principio mundi: Szilády, *Temesvári* p.52. — [1] [Somogyi]

millenarius, -a, -um mille continens — ezres.

Rogavit, ut millenarium numerum privilegii ... in scriptis presentibus inseri faceremus; cuius millenarius est in hunc modum: Anno dominice incarnationis M^oCC^o quadragesimo quarto decimo Kal. Maii: 1281/1296 CD *Arp. cont.* IX p.323. — [4]

milleni, -ae, -a 1 *numerale cardinale*: mille — tőszám-név: ezer; 2 *numerale infinitum*: innumerum — számtalan, sok; 3 *numerale multiplicativum*: millies tantum — szorzószámnév: ezerszeres.

1 Caesar, qui primus cognominatus est Augustus, adhuc adolescens, repetebat ab Antonio bis millenas et quingentas minas (δισχιλίας πεντακοσίας μυριάδας): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.83. 2 Inter pomiferos millenis floribus hortos: TAUR. *Staur.* II,57. 3 Fama volans divi pervenit in atria regis / et sua millenis retulit lamenta querelis: TAUR. *Staur.* IV,2-3. — [3]

milles vide miles

millesimus, -a, -um (milesimus, myllesimus, myllesymus) *numerale ordinale*: χιλιοστός — sorszámnév: ezredik.

Annus: Datum ... anno incarnationis Domini millesimo nono, pio Stephano regnante anno nono: 1009/1404 *Dipl. Hung. ant.* I p.58. Datum ... anno Domini M^oCC^oLXX^o tercio: 1273 *Mon. Str.* II p.21. Datum ... anno Domini myllessymo ducentesimo nonagesimo quarto: 1294 *Ibid.* p.362. Anno Domini myllesimo CCC^oXL^{mo} primo: 1341 CD *Zichy* I p.618. Datum ... anno Domini millesimo quadragesimo quinquagesimo tercio: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 9,15. Anno milesimo CCC. III. cum multitudine exercitus Pannoniam est ingressus: *Chron. Monac.* 66 (p.84). — [26]

1. **millia vide** 1. milia

2. **millia vide** mille

milliare, -is n. (miliare) *distanciae mensura* — mér-föld (távolságmérték).

Meta terminans terram ecclesie et terram Somard, venit fere per miliare unum et fit in dumo meta: 1211 *PRT X* p.516. In hoc regno magno ... multisque in longum et latum porrecto milliariibus: 1288/? Sz 1910 p.2. Ter-

ram ... in spacio duorum miliarium undique pergirando perpetuo *contulimus*: 1333/1338 *Csáky okl.* p.65. Per spatium unius milliariis integri ascensive eundo pervenit ad locum Marcilzeg: 1399 Gyárfás, *Jászkuonok* III p.536. Ipse Turcus imperator cum equitibus usque ad sex miliare (*sic*) sunt prostrati *in campo*: 1456 *Sopron tört.* I/4 p.117. Quilibet plebanus vicinioris ecclesiae nostrae ... ab uno milliari Theutonico vel paulo amplius ... cum processione ... ad ecclesiam nostram venire teneatur: 1460 *Sacra concil.* p.209. Refertur a fidedignis a Nazareth usque ad Hierusalem sunt XXXV miliaria: PELB. TEM. *Stell.* p.46^v. Stadium est octava pars milliariis: *Serm. dom.* I p.311. Quam etiam villam prope Huniad uno miliari existentem Rhemete vocatur: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.78. — *Nota*: Duo miliaria (*fortasse*: milia?) modiorum salis ad mensuram Sibirici exportare possunt: 1402 *Zsigm. okl.* II,2130. — [56]

milliarium, -i n. (meliarium, miliarium) 1 *distanciae mensura* — mér-föld (távolságmérték); 2 *in imag. de tempore*: aetas mundi — képl.: világszázad.

1 Quadragesimaprima est villa Neuyg iuxta Kana dimidio miliario in montibus sita: 1015/1403 *Dipl. Hung. ant.* I p.75. Ad ... locum et Iohannes Gyskra in distancia medii meliarii constituetur: 1452 Tóth-Szabó, *Huszita* p.400. Iuvenis quidam ... dum spiritum emisisset et corpus eius per spatium quattuor miliariorum Theoteunicorum (*sic*) rigidum et exanime iacuisset, mater ad invocandam Beatam Elizabeth tota devotione se contulit: *Leg. sanct. Hung.* p.31^f. Ut sales huiusmodi ad loca camerarum in distanciam duorum milliariorum ubique ... diligenter perquirere ... debeant: 1517 *Sopron tört.* I/6 p.347. 2 Methodius, ... qui de miliariis mundi nimis (*recte*: nimiis) commendavit membranis: GER. p.50. Denique in primi miliarii abolicione, et totius carnis termino, in inchoatione secundi, adhuc cataclismo instante, corvus exiit, et non est reversus ad arcem: *Ibid.* p.108. — [15] [Bellus]

milliarius, -a, -um (miliarius) mille v. millia in se includens — ezer-, ezres-.

Spec. de lapide, qui in viis fere passus millenos designat: a köről, amely az utakon kb. ezer lépéseket jelölt: mér-földkő: Similes lapidibus miliaris, qui aliis viam ostendunt, sed ipsi ambulare non possunt: *Serm. Quinqueecl.* 26 (p.70). — [1] [Somogyi]

milliastae, -arum m. (miliasti) *haeretici, qui credunt regnum Christi mille annos post resurrectionem* — eretnekek, akik Krisztusnak a feltámadás utáni ezeréves uralmában hisznek, chiliazták.

Cirintiani circumcisionem observant, mille annos post resurrectionem in voluptate carnis futuros praedicant, unde et ciliastae atque miliasti Grece et Latine appellantur: GER. p.9. — [1]

milliatus vide miliatus

millies adv. sescenties, frequenter — ezerszer, számtalanszor.

Ergo, inquit, et ob emendationem istam alterum vobis quinque millies (πεντακισχιλίους) do medimnum: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.48. — [1]

millio, -onis m. (milio) decies centena milia — millió.

Dato quod aliquis sit pauperrimus actu ... tamen apud se habeat depositum pignus in valore mille milionum aureorum indubitanter praefixo termino sibi exolvendorum:

nihilominus ditissimus ... reputatur: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XIII, K. Pro securitate illius pecunie cesar ... impignoret fere omnia sua iocalia, ... que secundum iustam estimacionem ascendunt ad valorem unius millionis auri: 1515 Katona, *Hist. crit.* XVIII p. 879. — [4]

millito vide milito

millium vide milium

milvus, -i m. avis rapax: astur — héja, kánya.

Milvus insidiatur, accipiter similiter et aquila magna, quam Deus notat in Ezechiele: GER. p. 115. — [1]

mimus, -i m. (μῦμος) 1 persona: artifex scaenicus, histrio — személy: színész; 2 res: genus artis scaenicae — dolog: mímus (drámai műfaj).

1 Clerici ... mimis, histrionibus et ioculatoribus non intendant: *Syn.* 1279. 9 (p. 78). Adiecti quoque histriones et mimi. ... Invitati etiam muneribus poete, rhetores et grammatici: BONF. IV, 7, 86. 2 Convivia ... carminibus, mimis et saltationibus excoluere: BONF. III, 8, 221. — [6]

mina, -ae f. (μνᾶ) species monetae ponderisque — pénz- és súlyegység, mína.

Cum Alexandrum ... et is pollicitus foret dimidio se illis obolo minam (τὴν μνᾶν) carniū venalem praebiturum: IAN. PANN. *Plut. dicta* p. 63. Caesar, qui primus cognominatus est Augustus, adhuc adolescens, repetebat ab Antonio bis millenas et quingentas minas (μυριάδας): *Ibid.* p. 83. — [2]

minae, -arum f. actio minandi, denuntiatio mali verbis, gestibus, factis — fenyegetések, fenyegetőzés.

Abs.: Quos vero aliene vie sectatores paganos repperit Geysa dux minis terroribusque subiugavit: *Leg. Steph. minor* 2 (p. 394). Adeo minas diversas imposuisset, quod ipsi pro culturis vinearum et agrorum de ipsa civitate exire non auderent: 1420 *Sopron tört.* I/2 p. 182. Italorum discordiae Turcarumque minae ac multiplices ceterorum hostium insidiae ipsum *Ferdinandum regem* a pleno charitatis proposito averterunt: PETR. RANS. *Epit. Ind.* I, 16. Partem in causa triumphantem ... baculo ligneo vel cambuca ferrea, interdum minis ... repellunt: *Tripert.* II, 74(1). — *Cum gen. obi.:* Duplex est Dei timor: hic quidem qui ex minis supplicii (ἐκ τῶν ἀπειλῶν τῆς κολάσεως) nobis ingeneratur, ... ille vero ipsi caritati coniunctus est: CERB. *Max.* I, 81. Non eos terruerunt mortis mine, non rerum damna, non contenciones: 1330/1404 *CD And.* II p. 465. Impugnantur subditi, atque id, quod solum regni nostri turbacionibus deerat: censurarum mine multiplicantur: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 10, 4. — *Nota sing.:* Cum non de furto ageretur, propter minam tamen eos in iudicio adiudicavimus: 1236/1239 *CD patr.* VI p. 32. Humana conditio ... nec copiositate glorie, nec valide potestatis iuribus predestinata nature defenditur a mina: 1269 *Veszpr. okl.* I p. 52. Ipsi aliquando aliquam minam contra nos fecissent aut nos interficere voluissent: 1476 *Szent-Ivány* p. 58. — [53]

minatio, -onis f. 1 comminatio, minae — fenyeg(öz)és; 2 actus incitandi (pecora, armenta) — (állat)hajítás.

1 Vestra ... paternitas ... tam attras (sic) formidines et minationes ... michi apposuit: *Form. styli* II, 240 (p. 298). 2 Pro albis panibus ... tempore minationis boum regalium ... flor<enum> 0 den<arios> 32: 1507 *Rechn. Hermannstadt* p. 469. — [2]

minativus, -a, -um minax — fenyegető.

Potencialiter manibus armatis super possessionariam porcionem suam ... veniendo, ubi magister Wezzeus molendinum ... parare ... woluisset, ipsum molendinatore et paratore ipsius sui molendini ab hinc per verba minativa affugassent in preiudicium ipsius non modicum et iacturam: 1345 *CD Zichy* II p. 165. Iobagiones ... verbis minativis ... afficiendo: 1351 *Ibid.* p. 458. — [2]

minator, -oris qui minatur, minans — fenyegető

1 adi.; 2 subst. m.

1 Eosdem iobagiones ... verbis vituperosis ac minatoribus afficientes: 1504 *Podmaniczky okl.* I p. 428. 2 Ali cui talium furum, periuratorum et minatorum ... iusticiam benemeritam fecerimus: 1511 *Sopron tört.* I/6 p. 266. — [2]

minatorius, -a, -um minitans, minax — fenyegető.

Quod seniores ... civitatis ... homines in quibuscumque illis levibus excessibus et etiam factis contentiosis ac minatoriis et suspiciosus deprehensos, ... in quibus ... birsagia recipi non consuevissent, ... poena carceris ... trium dierum ... correptos ... dimittere possint: 1428 Zimmermann, *Urkb.* IV p. 366. Cum ... frater Martinus ... prefato Elie ... verbis illicitis ac minatoriis fuisset minatus: 1470 *Pannonhalmi kv.* III p. 161. — [3]

minatus vide minutus

minax, -acis minitans, terribilis — fenyegető, rettetes.

Ne ... refugis precibus tuis repulse minaces scopulos incurreres: IOH. VITÉZ *Epist.* 1, 2. Aptas sacrilegio suo ... penas dedit, ac veluti Christianorum cladis minacissimus auctor cedere cupiens alios, cecidit ipse: *Ibid.* 27, 7. Non iam vox maior, nec forma minacior illi: IAN. PANN. *Paneg.* 2, 2672 (p. 200). Minaci manu extensa dicto preposito ... taliter minatus fuisset: 1520 *PRT* III p. 730. Non Pharius tantum Christi cruciavit alumnos, / corde fuit quamvis durus et ore minax: MART. THYRN. *Ad procer.* I, 139–140. — [15]

minctura, -ae f. (a'mingo') urina — vizelet.

Insuper carnes eius propter coesionem (sic) contraccioinis putrescebant sub azellis et mincturis: 1459–1465 Bálint, *Szeged* p. 115. — [1]

minera, -ae f. et minera, -um n. 1 metallum — ásvány, érc; 2 fodina, metalla — bánya.

1 *Abs.:* Quaerendi mineras et metalla in montanis ... dedimus potestatem: 1271 Wagner, *Anal.* p. 191. Simul cum cunctis ... montanis fodinisque auri et argenti ac mineribus ... Iohanni ... damus: 1456 Teleki, *Hunyadiak* X p. 520–521. — *Cum gen. obi.:* Liberam habeant hospites facultatem querendi mineram auri et argenti et cupri: s. 1263 Juck, *Výsady* p. 45. Quod si minera auri et argenti vel cuiusvis generis metallorum, aut salifodina, seu puteus salis reperta sunt, vel reperiri poterint in futurum in possessione memorata, videlicet in porcione utriusque, proventus huiusmodi partes communiter percipient et habebunt: 1299 *CD Arp. cont.* X p. 331–332. Demptis dumtaxat aurifodinis et montanis minerarum auri et argenti: 1387 *Zsigm. okl.* I, 272. — *Cum adi.:* Commisimus eidem, ut apparicioni et invencioni fodine dictarum minerarum ... insistat: 1355 *CD And.* VI p. 363. Cum cunctis etiam in ipsis contentis nihil penitus pro nobis reservantes, prout sunt minere, qualescumque fuerint, crude vel combuste,

ac omnes reliquias, que in fulminatoriis existunt, ... precipue mineram combustam vulgariter lech dictam: 1490 Brüsszeli okmt. I p.12. Pauperi, qui invenit bona minera d<ucatos> 100: 1492/p.1542 Acta Beatr. p.259. 2 Si ... alique minere auri vel argenti, cupri, ferri vel alie fodine in possessionibus nobilium invenirentur, absque competenti concambio non auferantur: 1351 DRH II p.135. Dimittendo ad partem sinistram mineram ferream Trubaricha dictam: 1361 CD Hung. adn. III p.68. Ipsas mineras aperire, colere et laborare ... possint: Form. styli III,4 (p.461). Ipsi ... fodinas seu mineras auri, argenti ... invenire ... poterunt: 1474 Teleki, Hunyadiak XI p.508. Saxa ... in mineris vestris ... sufficiencia scindi facere concesserat: 1484 CD Zichy XI p.382. Nec ... liceat ... ab hac concordia recedere: nisi ... aut manifestus defectus minerarum aut tanta depreciatio cupri intervenerit, quod vendi non posset: 1526? Brüsszeli okmt. I p.29. — [55]

minerale, -is n. metallum — ásvány, érc.

Totale ius et omnem proprietatem earundem possessionum ... ac mineralium seu minerarum et montanarum ... heredibus ... relinquemus: 1407 Wenzel, Bány. p.396. — [1]

mineralis, -e ad mineras v. metalla pertinens — bányászati, bánya-.

Nostrasque fodinas ac montana et laboraturas minerales ... sub earum veris metis ... heredibus ... dedimus: 1494 Wenzel, Fuggerek p.73. — [1]

minerosus, -a, -um mineris abundans — bányákban bővelkedő.

Alioquin, si ipsas possessiones minerosas regia maiestas pro concambio habere nollet, extunc ius regale ... percipi suo nomine faciat: 1351 DRH II p.135. — [1]

mingo, -ere, minxi, minctus v. mictus meiere, urinam facere — vizel.

Non plus sortis habet, quam qui temerarius olim / in patrios minxit cineres: TAUR. Staur. V,90–91. — [2]

miniator, -oris m. qui minio scribit v. pingit — betűfestő.

Reddite sunt nobis litere vestre per Blandium miniatorum nostrum: 1471 Teleki, Hunyadiak XI p.454. Que omnia in fronte et principio presencium litterarum ... artificis sive miniatoris manu depicta cernuntur: 1523 CD patr. II p.424. — [4]

miniculum, -i n. auxilium — segítség.

Si ... ab aliquo adversario mihi fuisset hoc illatum i.e. hoc factum, si tibi placitum esset, per tuum ulciscerer miniculum i.e. auxilium: Serm. dom. I p.336. — [1] Vide etiam adminiculum.

minima, -ae f. mus.: nota minima — minima.

Minima est character, ut semibrevis dispositus, sursum aut deorsum virgulatus, medium semibrevis notule concludens: MONET. p.D,6. Pausarum alia ... minima. ... Minima pausa aut suspirium est virgula alicui lineae affixa ad medium spacii contigui surgens, minime equivalens figure: Ibid. p.D,8. — [2]

minime, minimine vide parum

minimus vide parvus

minissterium vide ministerium

minister, -tri m. 1 gener.: famulus, servus — szolgál; 2 spec.: officialis regis, in curia regia dignitatem gerens — királyi tisztviselő, udvari méltóságviselő, szolgáló; 3 eccl.

(a 'Christi v. ecclesiae m.: sacerdos — Krisztus v. az egyház szolgálója: pap; b 'Dei m.' i.q. rex — Isten szolgálója: a király; c 'Regis Aeterni m.' i.q. angelus — az Örök Király szolgálója: angyal; d inferioris ordinis clericus, qui sacerdoti in missa celebranda adest — ministráns, oltárszolga; e praepositus ordinis religiosorum — rendfőnök; f 'm. humilis' ut formula modestiae [de (archi)episcopis, abbatibus sim.] — 'alázatos szolgáló': [érsek, püspök, apát stb.] szerénykedő formula).

1 In rebus privatorum circa personam domini: Circumstabat cum clero paternitas episcoporum, cum magno (var.: manu) ministrorum principalis chorus comitum, ubi rex ... animam ... in manus perpetue Virginis tradidit: HARTV. 23 (p.431). Beatus Stephanus, duobus tantum ministris adhibitis, eo die regressus, vigiliis fratrum et orationes secreto explorabat: Leg. Emer. 3 (p.453). Contigit autem, ut dum ... uno totum (sic) contentus famulo ... intraret ecclesiam, ibique orationi vacando, quid acceptabilius offerret Deo, penes se retractaret. ... Henricus ... secretum hoc apud se conservabat et ministro illi, qui huic divino colloquio et aliis plerumque solus aderat, nec (sic) cuiquam ... aperiret, obsecrando interdicebat: Leg. Emer. 4 (p.453–454). Cuius iussioni ministri contemperantes (var. obtemperantes), ... hominem reum ad stipitem alligabant: Leg. Gerh. min. 4 (p.474–475). Ancilla ... duritiam sui laboris cantilena demulcebat, ad quem (recte: quam) sanctus pater Gerhardus expergefactus accersito ministro, quid sit, inquit: Ibid. 5 (p.475). Den. 30 unus minister tulit argillae: 1426 Fejérpataky, Szám. p.220. Famulus colis atria docti / hospitis et mixto geris auditore ministrum: IAN. PANN. Paneg. 1,158–159 (p.11). Meum cognatum ... in conspectum v<estre> pat<ernita>tis curavi per quosdam suos ministros presentari: 1455 TT 1901 p.181. — Modeste: Habet igitur beatitudo vestra paratum in me ministrum et animum non executorem modo, sed et presultorem in hoc voto: IOH. VITÉZ Epist. 35,5. — Nota i.q. adiutor — segítő: Antonius leonibus / ministris tumulatum / Paulum ... / collaudat: XIV Dankó, Hymn. p.154. 2 Ministris quoque, qui serviunt cum equis, CLVI, item ministris, qui serviunt cum equis et curribus, CCCCVIII: s.1015/1403 Dipl. Hung. ant. I p.72. A quocumque homine fuerint fere interfecte, dimidiam partem illarum ministri abbatis accipiant cum cutibus earundem: s.1037/1330 Ibid. p.119. Est locus et terra arabilis cum pratis, quae ibi similiter designata est a ministris regis: 1055 ÓMO p.22. +Signum Cupan iudicis. +Signum Preca insertoris. +Signum Celu minister (sic): Ibid. p.25. Terram villae ... Drugh, totam Sancto Iacobo tradidi: ecclesiam et mercatum et cum quinque domibus ministrorum praenotato tributo subiacentium: 1061/XVII Dipl. Hung. ant. I p.172. Ad ... monasterium hereditates in terris cultis et incultis, vineis ac vinetis, pratis ac pascuis, aquis aquarumque decursibus, piscinis et piscaturis, servis et ministris, adque (sic) tributis, ceterisque bonis subsequentibus contuli adque (sic) dedi: 1075/s.1217 Ibid. p.213. Nullus recipiat servum alterius vel lixas; si quispiam autem receperit, si comes fuerit, sciat se dupliciter cum LV pensis redditurum, si minister, dupliciter cum XXV pensis, si plebeus, dupliciter cum V pensis: Decr. a.1077. 21. Si maiores ministri regis et ducis vel inter se, vel cum maioribus contenderint, et ad iudicem venire contempserint, comes parochianus

cum iudice eorum causas discuciant: *Decr. a.1104*. 11. Assignatis testibus veritatis nostris principibus, quorum hec sunt nomina: Macelinus (*sic*) episcopus, Fanzal palatinus comes, Georgius comes, Wernolt comes, Huddis comes aliique quamplures ministri nostri *sunt testes: 1137 PRT* I p.596. Minister regis de villa Tivan et de villa Tot ... vociferati sunt coram Nicolao palatino comite, contra fures: *Reg. Var.* 96. Ministri 3 1/2 florenos, qui boves regis pepulerunt: *1366 Fejérpataky, Szám.* p.10. Curia cum nitidis micuit distincta ministris: MART. THYRN. *Ad procer.* II,521. — *Nota 'm. a cubiculo' i. q. camerarius et 'm. a poculis' i. q. pincerna — kamarás és pohárnok:* Tu Sigismunde nobis a cubiculo, tu vero Francisce serenissime domine Marie consorti nostre ... a poculis ministri estis: *1525 Bártfai, Forgách* p.700. **3 a** Cenobiorum et ecclesiarum ministros, monachos et clericos diversis elemosinarum donis consolatus: *Leg. Steph. maior* 15 (p.391). Preter hec divisit alia, quibus acquirerentur domus, ville, possessiones et cetera talia, que ad sumptus ministrorum ecclesie pertinent: *Leg. Steph. minor* 4 (p.396). Pro *fraternitatis vestrae* ... salute, et omni prosperitate Deum nostrum et oramus, et orari cum ecclesie nostrae ministris faciemus: PETR. VÁRAD p.258. Rex vigit, cuius splendida facta manent, / nam miseris semper viduis Christique ministris / praesidium tribuit: MART. THYRN. *Ad procer.* II,308–310. — *Abs.:* In quibus *ecclesiis* per manus ministrorum ipse Salvator noster pro venia peccaminum cottidie victimatur: *1347 PRT* II p.399. Si ultra ipsos canonicos sunt aliqui alii in dicta ecclesia cathedrali beneficiati ministri vel clerici: *Visit. Str.* p.7. Subdiaconus unus altarista vel capellanus solum albis induti. Ceteri ministri solum in suprapelliciis: *Ord. Str.* p.533–534. **b** Non enim sine causa rex gladium portat, Dei enim minister est: *Decr. a.1104*. praef. p.183. **c** Cumque diutius deprecationibus insisteret *Stephanus rex*, Domini sui Regis Eterni ministris ad suscipiendas preces eius convenientibus, papilio super eum extensus a terra levatus ... pendere cepit in aere: HARTV. 17 (p.425). **d** Quia solus sacerdos sine ministri suffragio missam celebrare non potest: *1252 Mon. Str.* I p.392–393. Particulam terre ... donasset aere Beate Virginis ... pro ministris eidem aere servientibus seu officientibus: *1350/1359 CD And.* V p.416–417. **e** *Saepe et 'm. generalis':* Negociorum nostrorum seriem ... sanctitati vestre per ... Iacobum ministrum Fratrum Minorum per Hungariam curavimus intimare: *1246/? CD Arp. cont.* VII p.226–227. Frater Adrianus minister Fratrum Minorum per Ungariam: *1278 Haz. oklt.* p.81. Frater Iohannes ... ordinis Fratrum Minorum per provinciam Hungarie minister ... ac diffinitores ceterique fratres capituli provincialis: *1409 Sopron tört.* I/2 p.15. Cum ... frater Lucas vestri ordinis minister advenerit, ita sui gregis custodiae invigilet, ... ut ... orare pro me non intermittatis: PETR. VÁRAD p.138. Solus in manibus ministri generalis derelictus est: *Leg. sanct. Hung.* p.8^f. Eodem tempore sede Romana pastore et ordo ministro generali vacantibus: *Chron. F.M.O.* p.216. — *Nota 'm. provincialis' i. q. religiosorum provinciae praepositus — tartományfőnök:* Quoniam autem summus pontifex multas contradictiones ... habuit a conventualibus, voluit, ... quod ipsi conventuales haberent generalem magistrum ac provinciales magistros, observantes vero ministrum generalem et mi-

nistros provinciales; et sic nomen ministri translatum est ad observantes: *Chron. F.M.O.* p.294. **f** Ego Martirius, ... Stigranensis (*sic*) ecclesie qualiscumque minister, anno archiepiscopatus mei VI., ... altare construxi: *1156 Mon. Str.* I p.107. R<obertus>, Dei gratia Vesprimiensis ecclesie minister humilis: *1209 Veszpr. okl.* I p.32. Strigoniensi archiepiscopo ... Vesprimiensis ecclesie minister humilis salutem et orationes in Domino Iesu Christo: *1239–1240 PRT* VIII p.285. V<ros>, humilis minister monasterii Sancti Martini de Pannonia: *1242 TSz* 1991 p.87. Lodomerius miseratione divina Strigoniensis ecclesie minister humilis: *1288/? Sz* 1910 p.2. — [130]

ministeriale, -is *n.* *servitium — szolgálát.*

Gratum ... nobis semper erga aulam regiam et extrinsecus in nostris ministerialibus et officiis impenderit famulatum: *1291 CD Arp. cont.* X p.36–37. — [1]

ministerialis, -is *m.* *persona certis condicionibus ad servitia obligata, famulus, socius comitivae domini — meghatározott feltételekkel szolgálatra kötelezett személy, szolgálga, kíséret tagja.*

Rex ... sub quadam quercu sedebat, et comites isti cum eo: Dionisius comes Baaciensis, Gallus comes Albensis Ultrasilvanus ... Cornelius comes Geuriensis, Thomas filius Záh, et alii quam plures ministeriales regis viciniores et remoti: *c.1177 III. Béla* p.344. Exequalibus quoque de Leurenta similiter singulis quatuor boves, insimul vero quadraginta iugera et preterea terram nomine Berend propriis metis undique divisam et quicquid terre seu ecclesie sive ipsius ministerialibus contulit, certis limitibus distinxit: *1199 CD patr.* V p.2. Ministeriales regis, quorum officium est bactinia portare, conquesti sunt super comitem eorum, ... quod *etc.:* *Reg. Var.* 83. Ipse Chepanus ... in adversam aciem ingressus, quandam ministerialem Stirie lancea propria viriliter deiecit et occidit: *1273 CD patr.* II p.10. Sigismundus ... rex ... proceribus, ministerialibus, militibus, clientibus, capitaneis ... gratiam regiam: *1414 Tóth-Szabó, Huszita* p.349. — *Nota in ecclesia:* Hozuga abbas de Grab et Bertolo ministerialis eiusdem ecclesie convenissent in nostra presencia: *1234 CD Arp. cont.* VI p.557. *Quatenus* divinis cultibus domus Dei suis ministerialibus privilegio salutari gratuletur: *1326 Mon. Str.* III p.85. Super aliqua causa tam ardua, que per Zagrabiensis ecclesie conventum et eius ministeriales ad plenum diffiniri non posset: *Stat. Zagr.* IV,3 (p.109–110). — *De angelis:* Tunc nec ipsi angeli belligerabunt contra inimicos pro salute mortalium, qui ministeriales in ministerium missi propter eos ab apostolo dicuntur, qui hereditatem capiunt salutis: GER. p.76–77. — [21]

ministerialiter *adv.* *officio — hivatalosan.*

Sermo Christi, qui verus Deus est, potuit et panem ac vinum mutasse, et sacerdotibus potestatem conficiendi tradidisse ministerialiter: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* LX-VI,F. — [1]

ministeriatus, -us *m.* *eccl.: provincialis ministri dignitas et officium (cf. s.v. minister 3e) — tartományfőnök (mint méltóság és hivatal).*

Leo X. ... congregavit ... provinciales ministros, custodes atque vocales totius ministeriatus conventualium in sanctam urbem Romanam: *Chron. F.M.O.* p.293. — [1]

ministerium, -i *n.* (ministerium, minissterium, misterium) **A proprie:** **1** *famulatus, servitium — szolgálát;*

2 negotium, officium — foglalkozás, munka, tevékenység, feladat; **3** adiumentum, auxilium — segítség, támogatás (**a** de personis; **b** de rebus: usus — használat). — **B** transl.: **1** effectus, exsecutio — megvalósítás, végrehajtás; **2** apparatus, praeparatio — előkészület. — **C** eccl.: **1** cultus divinus — istentisztelet; **2** arma, utensilia — felszerelés, eszközök; **3** munus — feladat, munka.

A 1 Regnante ... rege Stephano, quidam diabolico instinctu voluerunt predictas familias a servicio supra-dicte ecclesie subtrahere et in ministerio udvornicorum subiugare, auctore quodam comite udvornicorum, Opus nomine: c. 1131 PRT VIII p.272. Attendentes, id esse consentaneum rationi, ut ipsa ecclesia per regum ministerium stipendia metat carnalia: 1276 Mon. Str. II p.56. Defendendo vexillum nostre serenitatis ... comitis industriam ... ad id exercendum ministerium eligendam duxeramur: s.1278 Bárdosy, Suppl. p.130. Qui ... regiis ministeriis iugi famulatus obsequio ... dinoscuntur ... adhesisse: 1280 Mon. Str. II p.120. Summa milicie laus est, corone (ed.: corore) regie et utilitatibus rei publice ministerium exhibere: 1290 CD Arp. cont. XII p.496. Ut ex novis ministeriorum fastibus teneremur ... ad antidota respondere: 1291 Ibid. X p.20. Quos dominus rex Lodovicus miserat de Apulia ad ministerium predicti ducis pueri: IOH. O.M. 160 (p.151). Adventus tuus, reverendissime pater, religionis ministerii gracia gratus, meritorum tuorum iudice dignus fuit: IOH. VITÉZ Or. 11,1. Sine quorum ministerio vivi non potest: GAL. 24,12. **2** Volumus, ut et laici in eorum ministerio obediunt episcopis ad regendas ecclesias, viduas et orphanos defensandos et ut obedientes sint ad eorum Christianitatem servandam: Decr. c.1010. 2. Postquam vero ligatus extitit a Redemptore, cessavit a domino, quanquam numquam cesset a ministerio suo diabolus: GER. p.94. De cetero ipsi ... in cetu et numero nobilium servientium regalium computentur, ... nec deinceps ipsi ... in aliquibus officiis seu ministeriis eo pretexto, quod in iobagionatu dicte ecclesie per aliquos annos permanserunt, sint annexi: 1275 Reg. Arp. II/2–3 p.139. Fidem catholicam in regno nostro ... per ... progenitorum nostrorum ministerium propagatam atque firmatam dilatare cupimus: 1280 CD Croat. VI p.378. Nec adhuc saturatus est catholicorum (sic) regni sui ... cruore, quem per ipsum <regem> mediantibus multorum ministeriis nuntiorum pleno quinquennio continue procuratus Tartarice feritatis effudit impetus: 1288/? Sz 1910 p.3. Quod ... ab unione orthodoxe fidei alienum vel in domesticis ministeriis vel in extraneis obsequiis, presertim in dignitatibus, castellaniis seu quibuslibet officiis regalium vel regni officiorum amministrationibus publicis vel privatis teneat rex: Ibid. p.4. Per cuius frequens et laudabilem (sic) ministerium ... inperium ... non modicum sumpsit incrementum: 1319/1323 CD And. I p.523. Quippe cuius inter ceteros ministerio, ac – quantum in eo fuit – ope et opera ne educati solum ad hanc etatem, verum etiam ad iura paterna evocati sumus: IOH. VITÉZ Epist. var. 11,2. Sancta Elisabetha sordidissima queque ministeria in humilitatis observantiam exercuit: BONF. II,7,326. Si in conficiendis medicinis, dum illi ministerio incumbebatur, ordinationem medici praeterivissent, et aliud propria phantasia subministrassent, propter quod forte ... mors fuisset subsecuta in patiente: Chron. F.M.O. p.288. **3** a Ha<n>c

paginam ... per ministerium domini Astrici Colocensis archiepiscopi et primi abbatis ... confirmavimus: s.1015/1329 Dipl. Hung. ant. I p.80. Tunc nec ipsi angeli belligerabunt contra inimicos pro salute mortalium, qui ministeriales in ministerium missi propter eos ab apostolo dicuntur, qui hereditatem capiunt salutis: GER. p.76–77. Sanctus Stephanus adhuc puer accepit habitum fidei ministerio Sancti Adalberti: Serm. Quinqueecl. 104 (p.222). Ut ... ad hec omnia, si aliquo ministerio nostro opus esset, impigram operam exhiberemus: IOH. VITÉZ Or. 9,6. **b** Confessus est ministerio vive vocis, quod etc.: 1250 CD Croat. IV p.425. Per eosdem ministerio vive vocis confessum extitit: 1310 Mon. Str. II p.633. Per eosdem ... vive vocis ministerio propositum extitit et relatum, quod etc.: 1333/1334 TT 1908 p.168. Ministerio vive vocis concorditer sunt confessi: 1335 Mon. Str. III p.254. Sagax humanae naturae discretio labilitatem memoriae hominum pensata scripturae ministerium adinvenit, per quod vota et gesta hominum scribuntur: 1399 Schmauk, Suppl. p.139. Rationabile igitur est, ut acta temporali ministerio in statum solidum redigantur: 1417 Ibid. p.204. In lingue ministerio dissolutus ... hec verba facio: IOH. THURÓCZ 135 (p.42).

B 1 Sic quippe discurrebant longe lateque stellę ecclesiasticę, sic volabant in opus evangelii et ministerium salvationum gentium, lumine veri orientis perlustrate: GER. p.89. Conservum illud corpus habebit ad meliorum ministerium (πρὸς τὴν τῶν κρείττωνων ὑπερσίαν): CERB. Max. I,21. Ministerium officii in ipsa plebe tibi creditum ... dispenses: 1295 Zimmermann, Urkb. I p.200. Ante ipsam aram thuribulum argenteum fixit, duos profecte etatis adhibens homines in ministerio ad vigilandum, quatenus ad nullius hore spatium ibi odor thymiamatis deesset: Leg. Gerh. maior 12 (p.496). — Nota: actus exercendi — keze-lés: Cuius turibuli argentei ministerio duos provecete etatis homines adhibuit: Leg. Gerh. minor 3 (p.473). **2** Cum hostis ... plures adversum nos immigrandi passus temptaverit, opportunum fuit et nos ad subita belli ministeria manum mittere: IOH. VITÉZ Epist. 36,10.

C 1 Rex episcopia nuper incepta ... crucibus et vasis aliisque suppellectionibus ad ministerium Dei pertinentibus ... sufficienter decoravit: Leg. Steph. maior 9 (p.385). Turribula, cruces et calices aureos et vasa aurea et alia dedita ad altaris ministeria comminuerunt: ROGER. 34 (p.577–578). Crux et calix confiscantur, / vasa templi prophantur, / cessant ministeria: Planctus p.595. Ut exsortem se ministerii intelligeret esse divini, qui a Petri soliditate recederet deviano: 1279/1339 Gyárfás, Jászkuok II p.432. Ut reges tempore sue coronacionis ... in recongnicionem (sic) divini misterii (recte: ministerii) ecclesie Strigon<iensi> ... manum regie munificencie illico aperiant: 1315/1317 Mon. Str. II p.711. Ad eius disposicionem et ordinationem principaliter pertinet cum indumentis ecclesiasticis diversimode consideratis festivitatibus ... pertinentibus ad divinum ministerium ornare ministros: Stat. Zagr. III,3 (p.82). **2** Circa ecclesiastica ministeria curam nimium agebat: Leg. Gerh. minor 4 (p.474). Utensilibus ecclesie, tapetibus videlicet, cifis, vasis et aliis ministeriis ad privatas suas utilitates prepositus non utatur: 1286 Mon. Str. II p.210. **3** Sustinemus ... molestias in ministeriis (μόχθους ἐν διακονίαις), iniurias: CERB. Max.

II,24. Canonice ministerium (*var.*: ministerium) episcoporum providentia ... commendabat: *Leg. Steph. maior* 9 (p.385). A laici clerici ministerio, necnon cultu sunt dispares: 1222 Knauz, *II. Endre* p.32. Suscepto cure pastoralis ministerio pontifex Christi Stanislaus: *Leg. sanct. Hung.* p.5^r. Tales autem ad ministerium spirituale eligendi sunt clerici, qui digne possunt tractare dominica sacramenta: 1515 *Sacra concil.* p.242. — *Nota: confunditur cum voce 'mysterium':* Divini ... ministerii (*pro misterii*) arbitrata sententia, cui non valet resistere humanus intellectus: *Chron. saec. XIV.* (S) 4 (p.248). — [126]

ministro vide ministro

ministra, -ae f. quae famulatur alicui, ancilla — *szolgáló* (a transl.; b quae praeest ordini religiosorum cuidam — szerzetesrendi előljáró[nő]).

a Nihilominus ministra dampnationis, sive quia nullo salvabat ex talibus, sive quod dampna prodebat delinquentium, quibus nemo aliqua gratia redimebatur, immo durissima cautio durissimam expendebat constitutis sub se penam: GER. p.139. Et sicut ministram divinarum (ὡς ὑπηρέτιν τῶν θεῶν) nutrit et fovet eam *carnem propriam*: CERB. *Max.* III,9. Remota quoque sit et a fama et a fortunis nostris illa pessima humani sanguinis ministra dissensio: IOH. VITÉZ *Or.* 2,29. O divine voluntatis ministra fortitudo: IOH. THURÓCZ 154 (p.46). b *Domina Sancia* probat se esse veram ministram (*recte*: ministram) ordinis: *Chron. F.M.O.* p.223. — [5]

ministralis, -e mus.: inferior, secundarius — *alárendelt, másodlagos*.

Quantumcumque principium euouae distat a sede principali, tantum distat a sede ministrali, ut patet exemplo. Primus tonus quando terminatur regulariter, tunc terminatur in d-solre et sic tunc ponit suum euouae in a-lamire. Sed primus tonus in sede ministrali terminatur in a-lamire et sic tunc ponit suum euouae ... in e-lami acuto: *Szalkai B.*61. — [1]

ministrans, -antis m. eccl.: adiutor, qui in officiis peragendis sacerdoti adest — *szertartásokban a pap segítője, ministráns*.

Scolasticus tenetur dare unum ministrantem ad novam ecclesiam sacerdoti: 1460 Békefi, *Népoct.* p.276. Unam missam ... solemniter cum ministrantibus et in organis ... decandandam (*sic ed.*): 1474 Zimmermann, *Urkb.* VII p.17. — [3]

ministratio, -onis f. (ministratio) 1 *munus, officium* — *hivatal, szolgálat*; 2 *in imag.*: *actus ministrandi, famulatio* — *képl.*: *szolgálat*; 3 *eccl.*: *exsecutio, operatio* — *foglalkozás valamivel, végrehajtás*; 4 *donum* — *adomány, ajándék*; 5 *administratio, procuratio* — *gondoskodás, kezelés*.

1 De consensu fratrum meorum sigillo ministracionis, quo utor, litteras ... duxi sigillandas: 1278 *Haz. oklt.* p.82. 2 Non quidem minus est ministratio mortis umbra mortis, immo transcenditur altera ab altera, quanquam eorum omnimode perficiat sensum in omnibus divinis promulgationibus: GER. p.139. Tempus *quadragesimale* dicitur acceptabile propter angelorum promptam ministracionem: *Serm. dom.* I p.399. Si aptum clerum ... requiretis, ut gregem ... in sanctorum ministracione debita pascendo dirigant: XV^{ex} *Komárom vm. okl.* p.139. 3 *'Sacramenti, sacrorum m.'* — *a szentségek kiszolgáltatása*: Ad eundem

rectorem pertinet cura animarum et ministratio sacramenti omnium commorantium in castro: *Visit. Str.* p.37. Caveat ... sacerdos, ne a parochianis suis ... pro sacrorum ministracione censum vel pecuniam exigere praesumat: 1515 *Sacra concil.* p.240–241. 4 Donec in ipsa insula profugi moraremur, ... victualia copiosamque frequentiam ministracionum ... nobis offerre studuerunt: s.1244, XV? *CD Croat.* IV p.221. 5 Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini contemplantes in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tamquam a Domini spiritu. Ideo habentes hanc ministracionem, iuxta quod misericordiam consecuti sumus, non deficimus (*II. Cor.* 3,18–4,4): GER. p.154–155. Pater rex Stephanus curam ministracionis gubernandi filio sanctissimo committere intenderet: SIMON KÉZA 44 (p.172). — [13]

ministrator, -oris m. (mistrator) *opifex* — *mester, kézműves*.

Capitulum in eadem villa habebat mistratores candellarum: 1273/1477 Zimmermann, *Urkb.* I p.123. — *De Deo*: Summus iusticieministrator (*sic ed.*) et innocencium rector et tutor misericors et miserator Dominus pretactas machinationes ... patefecit: 1457 Teleki, *Hunyadiak* X p.551. — [2]

ministratorius, -a, -um ad ministeria, officia sacra pertinens — *mise-, istentiszteleti*.

Vasa quoque ministratoria et cetera utensilia eidem basilice necessaria ... regali donavit largitate: *Chron. saec. XIV.* 66 (p.316); IOH. THURÓCZ 257 (p.75). — [2]

ministratrix, -icis f. *ministra, quae dat* — *aki ad valamit*.

Cum gen. obi.: Vernantem primo reddat tibi flore iuventam / diva ministratrix aeterni nectaris Hebe: IAN. PANN. *Paneg.* 1,886–887 (p.49). — [1]

ministro, -are (ministro, minitro) **A transit.**: 1 *curare, dare, praebere aliquid* — *gondoskodik valamiről, adnyújt valamit* (a *subi. homo*; b *subi. Deus*; c *subi. res*); 2 *eccl.*: *res sacras peragere* — *a szentségeket kiszolgáltatja*; 3 *iur.*: *ius dicere, iudicium exercere* — *igazságot szolgáltat, ítélkezik*; 4 *iur.*: *conferre, suppeditare* — *szolgált.* — **B intrans.**: *famulari, praesto esse* — *szolgál: 1 gener.*; 2 *iur.*: *ut condicionarius*; 3 *eccl.*: *munere sacerdotali fungi* — *papi hivatást teljesít*.

A I a Qui inimicos precipit diligere, ... omni petenti tribuere, ablata non repetere, mutuum sine omni mercede tribuere, et omnia ad libitum ministrare: GER. p.147–148. Construxit ... monachorum cenobium, prediis ditavit et vineis ad victum cottidianum copiam ministrantibus: *Leg. Steph. maior* 11 (p.386). Rebus de ecclesiasticis summotenus victui vestituique tam sibi ipsi, quam suis omnibus necessaria ministrando: 1158/1403 *Bullae Bonif. IX.* p.579. Illustretis faciem vestram super servum vestrum, maxime desolationi meae maximum gaudium ministrantes: IOH. LEM. p.61. In festivitibus Marie Virginis, quibus in refectorio reficiemur refecciona communi, adstans coram nobis serviet vinum et cibaria ministrando: 1250 *CD Arp. cont.* II p.219. Maria que audiebat, Marthe que ministrabat. Aurum sapientie petitur ab aliis: *Serm. Quinqueecl.* 101 (p.216). Que sunt Dei, Deo et que sunt cesaris mundialis, ipsi cesari ministrare: 1291 *Mon. Str.* II p.293. Tenetur idem rector capellanos supra dictos servare et fovere sua curia, et eis ministrare mensam quotidianam: *Visit. Str.*

p.40. *Que uxor candelas vel lucernas aliasque elemosinas per se vel per alias domicellas ecclesiis quottidie ministrabat: Leg. Gerh. maior 1 (p.480). Ubi promitto ... vestris predicationibus ... sufficientes ministrare auditores: 1455 TT 1901 p.181. Reges civibus aequa suis sapienter iura ministrent: IAN. PANN. Pac. Ital. 128 (p.218). Cives ipsi Bistricienses ... omnia genera victualium laboratoribus ... semper ministraverint: 1519 Wenzel, Fuggerek p.112. — Nota: subi. avis: Referti vitali / pane Deo dante / corvo ministrante: XIV Dankó, Hymn. p.157. b Ubi ... humanum posse non adfuit, divinum coadiutorium nostro proposito vires ministravit: 1232 CD Croat. III p.370. Volens itaque veritatem imitari ... scripturus ... ortum praefatae nationis. ... Illius tamen adiutorio et gratia ministrante, qui rerum omnium ... est Deus opifex Creator: SIMON KÉZA 2 (p.142). Quod si Deus ipsi Elyzabeth cum dicto Nicolao heredem aut heredes ministrabit, extunc dicti heredes ipsam possessionis medietatem iure perpetuo ... possidebit (sic): 1331 Mon. Str. III p.184. c Prestabat tamen nobis vivendi fiducia fulcimentum et evadendi spes fortitudinem ministrabat: ROGER. 40 (p.587). Eciamsi ... iniuriarum accio materiam ministrarat: 1251/1545 CD Arp. cont. XI p.373. Tibiscus Danubium fecundat aquis, pecus unde ministrat / squamosum: TAUR. Staur. II,224–225. Lathmius ut quondam fertur spirasse quietem / Endymion blandam, gramine dum iacuit. / Candida dum somnum ministravit luna salubrem: MART. THYRN. Ad procer. II,213–215. 2 Seu ipsis per alios parochiales presbyteros ministrarent ecclesiastica sacramenta: Syn. 1279. 35 (p.95). In ministrandis illis corpus dominicum nimis cauti debent esse: Form. styli I,136 (p.86). Fratres Ordinis Minorum ... dicti monasterii servitoribus ... ministrare possint ecclesiastica sacramenta: 1358 Mon. Vespr. II p.179. An etiam clerici curati ministraverunt sacramenta et si pro pecuniis: GREG. GYÖNGY. Dir. p.f,IV^v. 3 Dei iudicio, a quo est omnis potestas, ... ipse quidem est exercituum dominus acies instruens, ... et iustificationes suas potenti virtute ministrans: 1397/1406 Wenzel, Stibor p.100. Si etiam ipse magister tavernicorum ... super huiusmodi querela iustitiam ministrare contempserit: Decr. I.1405. 8(5). Uti ex regiminis nostri regalis officio tenemur, unicuique ministrabimus complementum: Ibid. Comes ... teneatur satisfactionem indilatam et plenariam ex parte huiusmodi in causam attractorum laesis ministrare: Decr. 1454. 15(1). 4 Nichil ... tenentur solvere, nisi quod ex eorum benivolentia ministraverint: 1241 PRT I p.793. Attendentes fidelitates, ... quibus adhuc cum in minoribus ministaret: 1315/1317 Mon. Str. II p.709. Proventus ... eidem per quoslibet sibi debitos ministrari ad plenum: 1334 CD Croat. X p.186.*

B 1 *Mulieres sanctae* Dominum secute fuerant, ... ministrando ei, quem non reliquerunt in morte, sed astabant pendenti in ligno, requirebant positum in sepulcro et ... etiam mortuum studio humanitatis et fervore pie actionis obsequabantur: 1459 TT 1901 p.220. *Sanctus Demetrius* ministrabat cum fratribus omnipotenti Deo: Leg. sanct. Hung. p.23^f. Condignum est ... Deo servire seu ministrare: Serm. dom. I p.79. 2 Providus ... michimet in futurum predium meum ... cum servis et liberis, ... monasterio Sancti Michaelis ordinavi, ... sed prenomatos liberos, qua michi condicione ministrabant,

delegaverim: 1127–1131 Dipl. Hung. ant. I p.424. *Isti homines condicionales* debent singuli ministrare annuatim cenobio Sancti Mauricii de Bel cum uno bove trienni et tunella vini: s.1135 PRT VIII p.273. Centurio ... servorum si male ministraverit, deponatur: 1138/1329 Mon. Str. I p.96. In exercitu nostro sub vexillo regio cum decem lorice nobis servire teneantur. Hoc expresso, quod quilibet prenominatorum trium hominum per se in singulis lorice ministrabit, exemptis illis decem hominibus, qui antea suum a nobis super eadem libertate privilegium impetrarunt: 1245/1264 Reg. Arp. II/1 p.21. Et possit pidxides civitatis ordinare et onerare, quando necesse est, et cum eisdem ministrare contra inimicos: 1432 Fejérpatak, Szám. p.405. *Quilibet* estuat in campis, pedibus manibusque ministrat, / ut ravidam sicco pellet ab ore famam (recte: famem): MART. THYRN. Ad procer. 1,55–56. 3 Si presbiteri altari deserviens concubinam habuerit, illa auferatur, ipse vero iuxta preceptum episcopi fructu peracto penitentie ad ministrandum altari restituatur ecclesie: Syn. a.1116. 12. Actum ... Adriano custode, Andrea archidiacono ... aliisque canonicis Deo feliciter ministrantibus: c.1244 CD patr. VIII p.44. Ceterisque quampluribus in ecclesia Beate Virginis Marie ministrantibus devote rerum omnium Conditore: 1270/1365 Mon. Str. I p.581. Nemo incognitus ad ministrandum in sacris ordinibus admittatur: Syn. 1279. 34 (p.94). *Archiepiscopus* construi fecit altare, ... collatis ad ministerium eiusdem altaris et stipendium presbiteri ministrantis ... duabus vineis: 1286 Mon. Str. II p.215. Nullam ergo feminam ad altare ministrare vel calicem Domini tangere permittite: Syn. 1450. p.12. Quando ministrant ad altare, circumspectionem debitam adhibeant: GREG. GYÖNGY. Dir. p.d,II^r. — Nota: i.q. *sacerdoti sacrificanti ministrum adesse — ministrál*: Dyaconus et subdyaconus non induuntur dalmaticis, sed solum albis ministrant sacerdoti: Ord. Str. p.537. — [106]

minitor, -ari *minari, comminari — fenyegēt.*

Alicui aliquid — valakit valamivel: Nisi propositum obtinuerit, multa sibi pericula minitantur: IOH. LEM. p.13. — *Aliquem — valakit*: Quantum me libet oderis licebit, / obtrectes, miniteris, insequaris: IAN. PANN. Epigr. I,333,6–7 (p.609). — *Aliquid aliquid — valamit valamivel*: Maxima a parte Turcorum perniciem non parvam regnum ipsium minitentur: Decr. 1470. exord. 2. Ex litteris ... habemus conventum regni ... fuisse turbulentissimum ac nobilitatem rebus infectis abiisse male contentam et omnia extrema minitantem, sese conventum pro libito suo armatos facturos rebusque regni aliter consulturos: 1525 BROD. Epist. 45 (p.114–115). — [5]

minitro *vide ministro*

minium, -i *n. substantia metallica coloris nativi rubri — vörös festék, cinóber.*

Hungaria mira soli hubertate rerumque humano victutum utilium tum necessarium copia a natura donata est, multae illic auri, argenti, aeris, ferri, salis, minii fodinae ... inveniuntur: PETR. RANS. Epit. Ind. II,110. Pro colore minio ad horologium flor<enos> 2: 1522 Qu. Kronstadt I p.402. Pro rubeo minio wlgo 'festhekre' fenestris prefatis depingendis ad Viennam misimus den<arios> LX: 1524 Iványi, Győr p.31. — [4]

Minoius, -a, -um *ad Minoem, regem Cretae pertinens — Minósra, a krétai királyra vonatkozó, minósi.*

Daedalus arma quibus Minoia fugerit alis, / quae vis repulerit solem: IAN.PANN. *Paneg.* 1,542–543 (p.31). — [1]

[Monostori]

1. minor, -ari (mino) *act. et depon.* **A** *subi. persona: comminari, minas proferre — fenyegēt, fenyegētőzik:* **1** *indicatur cui et quid;* **2** *indicatur cui;* **3** *indicatur quo modo;* **4** *indicatur cui et quo modo;* **5** *indicatur quid et quo modo.* — **B** *subi. res: aliquod malum futurum denuntiāre, imminere — valaminek a bekövetkezte fenyegēt.*

A 1 Filius quoque Salomonis ... minatus est populo percussiones framee pro mastigiis patris: *Inst. mor. praef.* p.132. Mortem eidem a meridie minantes: 1272–1290 *CD Arp. cont.* IX p.582. Vidit angelum, qui ei ... mortis exitium framea minabatur: MÜGELN 12 (p.242). Magna tuis ficis scribis me bella minari!: IAN.PANN. *Poem.* (*ItK*) p.611. Vir mortem instantissimam et triste persone mee exitium mihi minabatur: IOH.THURÓCZ 182 (p.54). **2** Per quosdam homines ipsis minantes ... in malificiis actibus procedive diffamati extiterint: 1353 *CD And.* VI p.105. **3** Rex ... non vultu, non verbis minatus est, sed ... misit oculus ad illum, sub quo militabant, tribunal: *Leg. Steph. minor* 6 (p.398). Dux Salanus ... manum levare ausus non fuit, sed missis legatis suis more Bulgarico (*ed.*: Bulgarico), ut mos est eorum, minari cepit: P.MAG. 14 (p.53). Ac si qui non admodum laudaverant, eos brutos et barbaros appellabat et suspensurum cum risu minabatur (ἠπεῖλει κρεμᾶν αὐτούς): IAN.PANN. *Plut. dicta* p.81. **4** Minaci manu extensa dicto preposito ... taliter minatus fuisse: 1520 *PRT* III p.730. — *Nota: 'quem' pro 'cui':* *Stephanus* ipsum Tomam in multis maliis et vulneracionibus faciei minare non cessaret: 1382 *Csáky oklt.* p.152. Alta voce ad omnium audientiam eundem morte minatus fuisse: *Form. styli* II,37 (p.174). Si qui ... iudices regni ordinarios ... necem vel verbera minarentur: *Decr.* 1492. 70(4). Neque prefatus Thomas de Mellethe eundem Anthonium ... talium minarum verbis minatus fuisse, ut eundem ... interemeretur: 1499 *Melczer okm.* p.131. — *Sequitur inf:* *Ethela vidit* in aere hominem pendere gladium tenentem versatilem, qui caput eius auferre minabatur: SIMON KÉZA 17 (p.159). Ipsum minavit captivare: 1457 *Sopron tört.* I/4 p.228. **5** Stentoreo pugnam clamore minantis / signiferi longa ventrem transverberat hasta: TAUR. *Staur.* IV,194–195.

B *Ecclesia cathedralis* dirutis iam et collapsis turribus, stallis et choro cottidianam intransibus minatur ruinam: IOH.VITÉZ *Epist.* 6,10. Edificia ... corruerant, vel ruinam minabantur: 1480 *Mon. Vespr.* III p.261. — [34]

2. minor *vide* parvus

minoratio, -onis *f.* *attenuatio, deminutio — kisebbítés, csökkentés.*

Sunt alia minuentia et in minorationem ducentia (εἰς μείωσιν ἄγοντα): CERB. *Max.* II,47. Nullam minorationem habebitis apud regium exactorem: PELB.TEM. *Pom. sanct. hiem.* VI,F. Lapididae pro minoratione cubulorum lapideorum in foro asp<eros> 16: 1520 *Qu. Kronstadt* I p.269. — [3]

minorennis, -e *nondum adultā aetate, minor natu — kiskorú.*

Se ac prefatos Ioannem, Ladislaum filios et ... Elisabeth filiam ... domine Sophie in minorenni etate constitutis (*sic, recte:* constitutos) obligarunt coram nobis: 1478

Apponyi okl. p.346. — [3]

minoreo *vide* minoro

minorissa, -ae *f.* *monialis, virgo Deo consecrata sub regula Sanctae Clarae — minorita apáca, klarissza.*

Abbatisse et conventus monialium inclusarum, sive ordinis Sancte Clare sive Sancti Damiani seu minorisse dicantur: 1309 *Mon.Str.* II p.596. Specialem auctoritatem habeo recipiendi quascunque honestas et devotas personas ordinis nostri ad confraternitatem fratrum minorum ... et sororum minorissarum et S.Clarae seu S.Damiani de observantia nuncupatarum: 1456 *Dipl. Sáros* p.384. — [4]

minoritas, -atis *f.* *exiguitas, parvitas — csekélység, kicsinység.*

Secundum maioritatem et minoritatem ... ecclesiarum ... portionem legando: 1437 Zimmermann, *Urkb.* IV p.642. Quantum ... ad supplecionem talis defectus seu minoritatis sufficere videbitur: 1525/1555 *Acta Kegl.* p.87. — [2]

minoro, -are (minoreo) *minorem facere, imminuere — kisebbít, csökkent.*

De rebus: Minoratur (σμικρύνεται σωματικῶς καὶ συστέλλεται) *Verbum* corporaliter et corripitur, et deifice est incircumscribitus, non superextensa carne ipsius incircumscribitae ipsius deitati: CERB. *Ioann.* 7 (p.19). Quantum Christus ... offenditur, ... totius fidei devotio minoratur: 1309 *Sacra concil.* p.143. Optantes ... tale honus serviminis ab eo ... tollerare et minoreri: 1399/1414 *Podmaniczky oklt.* I p.8. Ut ecclesias suas ... in iuribus et proventibus suis orbari et minorari permetteret nullatenus: 1415 *CD Zichy* VI p.359. Quod praedictam monetam ... incidendo minorare aut rasam vel minutam deferre ... praesumpserint: 1427 Zimmermann, *Urkb.* IV p.276. Eo ordine ... non apostolica auctoritas, sed nostra in quietudine minorabitur: IOH.VITÉZ *Epist.* 60,23. Tributa vinearum ... solvere debeatis, in nullo petasus in toto vel in parte minorare debeatis: 1455 *Sopron vm. tört.* II p.388. Committimus etiam vobis, ut cameram n<ost>ram in suis libertatibus conservare et proventus eiusdem potius augmentare debeatis, quam in aliquo immorare (*sic, recte:* minorare): 1459 *Sz* 1875 p.170. Incomprehensibilis Dei sapientia adeo est minorata, ut, per quam omnia dixit et facta sunt, efficeretur sic muta, per nullas alias voces, quam pii ploratus emitteret: PELB.TEM. *Pom. sanct. hiem.* XIX,D. Vasa vinaria magna nimis in omnibus locis minorentur: *Leges eccl.* III p.649. — *De Christo incarnato:* Christus ratione passibilitatis vite paulo minus est ab angelis minoratus: PELB.TEM. *Stell.* p.12^v. — *Pass. de luna i.q. decrescit v. deminuitur — a hold: fogy:* Erunt autem dies antiqui et anni æterni et luciflua tempora, solque non occidet et luna non minorabitur, quorum luminis nemo indiebit (*sic, recte:* indigebit) sanctorum: GER. p.76. — [29]

minuatim *adv.* *in minutis mensuris, minutatim, particulatim — kis tételekben, apró részletekben.*

Nulla persona ecclesiastica in domibus sive curiis, in quibus habitat, tabernam, ubi vinum minuatim vendatur, ... tenere vel sustinere praesumat: *Syn.* 1279. p.76. Determinamus, ... quod nullus ... mercator quemvis pannum ... cum ulnis seu minuatim nisi cum integris petiis seu staminibus vendere possit: 1428 *Dipl. Ráckeve* p.7. — [2] *Vide etiam* minutatim.

minuo, -ere, minui (*inf. imperf. pass.: minueri*) **1** *minorem reddere, reducere* — *kisebbit, csökkent, gyengít*; **2** *demere, subtrahere* — *elvesz*; **3** *elliptice i.q. sanguinem mittere (incisa venā)* — *vérbőséget (érvágással) csökkent*.

1 *Res corporeas*: Ne aliquis ... hanc donacionem meam ... minuere vel infringere audeat: 1194 CD Arp. cont. XI p.58. Nos ex suscepti regiminis officio tenemur nostram donacionem nequaquam minuere, set eam potius augmentare: 1248 CD Croat. IV p.371. Qui regiam pecuniam circumcidere et minuere, seligere vel vitare praesumpserint: Decr. I.1405. 18(4). Proventus nostri per ... rerum mercimonialium ... sinistram ... extraducionem minui et decrescere dinoscuntur: 1454 TT 1902 p.282. Inquilini etiam in domibus propriis habitantes ac aratra vel vineas proprias habentes dicentur, ne regni tuitio in gentium inscervatione minuatur atque deficiat: Decr. 1525. 18. — *Res incorporeas*: Si qui ... hanc collacionem Sancte Trinitatis dividere vel minuere sive augere conantur, hos ipsos scias esse heresiarche servos: Inst. mor. 1. Nam qui minuit aut fedat sancte ecclesie dignitatem, ille Christi corpus mutare (*var.*: mutilare) nititur: Ibid. 2. Expugna inimicos, et minues vitia (ἴνα μειώσῃς τὰ πάθη): deinde vero vigila, ut non augeantur: CERB. Max. II,11. Proportio dupla (harmonice) fit, quum maior notularum numerus equivalet minori ita, ut unaquaeque notula minoris numeri dimidia sui quantitate minuatur et figuratur: MONET. p.F.4. **2** *Abs.*: Salvo iure corrigendi, addendi et minuendi: 1228?/1230 PRT I p.691. Patentes litteras nostras ... diligenter inspicientes ... iuxta earumdem tenorem, non addendo aliquid vel minuendo, ipsi comiti ... duximus privilegium concedendum: 1297 Mon. Str. II p.401. — *Cum dat.*: Nulli liceat eidem donacioni quicquam subtrahere aut minuere: 1193/1393 CD Arp. cont. XI p.53. — *Cum 'de' (abl.)*: Si quis autem Christiane religionis de huius monasterii libertate et nostra constitutione aliquid subtrahere vel minuere temptaverit, circumvallet anathema perpetuale: s.1037/1330 Dipl. Hung. ant. I p.119. Quicumque ... aliquid de his, quae in hoc privilegio continentur, presumpserit minuere, maledictioni ... Dei ... subiaceat: 1109 Ibid. p.367. Ut non liceat alicui hominum ... ipsam ecclesiam ... de prefata donatione molestare, inquietare, minuere vel defraudare: 1158/XVIII CD Croat. II p.87–88. **3** Quum dominus princeps minuit, barbitonsori regio, qui incidebat venam domino principi, dedi I flor<enum>: 1501 MTT XXVI p.104. Balneator, qui venam scit tangere et de ipsa minueri: 1506 Podmaniczky oklt. I p.474. — [52] [Bellus]

minus *vide* parum

minusbene *vide* bene

minusculus, -a, -um *parvulus, exiguus* — *kicsiny, nagyon kicsi*.

Velutum de carmasino rubeo et figurato pro una giploide d<ominationi> v<estre> transmisi et licet sit satis exiguum et parum minusculum, tamen spero vos benignitate vestra gratanter accepturos: 1449 TSz 1929 p.134. — [1] [Hegy]

minusiuste *vide* iuste

minutatim *adv. in minutis mensuris, particulatim* — *kis tételekben, részenként*.

Minutatim ... omne ius Budensis ecclesie intervertere et auferre conantur, quasi pro eis scriptum sit: frustatum lupus comedit agnum: 1292 Mon. Str. II p.326. Caupo-

nes ... vinum eorum non cum mensuris seu pintis minutatim ad educillum, sed cum integris vasis vini ... venditioni queant exponere: 1428 Dipl. Ráckeve p.7. Nec vinum minutatim in domo sua ... per se ipsum admittendo leves et viles personas ... cum ipsis modo aliquo conversando propinare audeat: 1515 Sacra concil. p.249. — [4]

minutia, -ae *f. res v. pars minima* — *részecske, apró darab*.

Fracture, minutie et torture peciarum argenti: 1429–1437 TT 1886 p.569. — [2]

minutim *adv. per partes v. portiones minores, particulatim* — *apránként, részletekben, kisebb adagokban*.

Ut Stephanus ... singulis annis decem vasa vinorum forensium ad ipsam domum induci atque istic minutim et solito more educillari facere ... possit: 1507 Dl 21 696. — *Lectiones quaedam Georgii Fejér dubiae sunt*: 1292 CD Hung. VI/1 p.244 cf. Mon. Str. II p.326; et 1428 CD Hung. X /6 p.928–929, cf. Dipl. Ráckeve p.7. — [3] *Vide et minuatum et minutatim*. [Monostori]

minutio, -onis *f. (minucio)* **1** *parsimonia, imminutio* — *szűkmarkúság, böjt, csökkentés*; **2** *tributum* — *adó*; **3** *deminutio, minoratio (sanguinis, incisa venā)* — *csökkentés (vérbőségé, érvágással)*.

1 Diaetam vero escarum et potuum qualitatibus et superabundantia et minutione (καὶ πλεονασμῷ καὶ ἐλαττώσει): CERB. Max. II,92. **2** Universas eorum possessiones ... sine minucione aliquali possiderent: 1408/1476 Wenzel, Bány. p.376. Pro una tabula minutionum ad praetorium asp<eros> 3: 1521 Qu. Kronstadt I p.335. **3** Pro sanguinis eciam minucione quolibet anno, si necesse fuerit, quatuor vicibus per ipsorum minutores tenebuntur eisdem providere: 1364 CD Croat. XIII p.354. Famulis fabri de minutione equorum 10 den.: 1439 Fejérpatak, Szám. p.487. Balneator ... ab una ... flebotomia sive minutione vene quatuor denarios regales ... accipere possit: 1506 Podmaniczky oklt. I p.474. — [11]

minuto, -are *minuere* — *csökkent*.

Tributa montis vinearum ... minutare velletis: 1455 Sopron vm. tört. II p.388. — [1]

minutor, -oris *m. qui sanguinem alicui detrahit, mittit* — *érvágó*.

Pro sanguinis ... minucione, ... si necesse fuerit, quatuor vicibus balneorum minutores tenebuntur nobis providere: 1364 CD Croat. XIII p.356. — [3]

minutulus, -a, -um *perexiguus, parvulus* — *kicsiny, pici*.

Ad minutula enim quaedam scientes ac prudentes saepiuscule ex composito connivisse placuit, ne taedioso lectori biliosam moveremus nauseam: TAUR. Staur. Epil. 2. — [3]

minutus, -a, -um (*minatus*) **A** *adi.*: **1** *exiguus, parvus* — *apró, kicsi(ny)*; **2** *transl.*: *levis, minoris momenti*; *de decimis i.q. minor*, cf. B 3 — *csekély, jelentéktelen*; *kisebb (tized)*. — **B** *subst.*: **1** *f. (a particula — részecske; b scriptum, conceptus — írat, fogalmazvány; c mus.: species clavium — kulcsfajta)*; **2** *n.*: *nummus parvus, monetae species* — *aprópénz*; **3** *n. plur.*: *res parvi momenti* — *csekély értékű dolgok*.

A 1 Haec, ait, est virtus et potestas mea maxima. Et hoc nimirum propter minuta animantia, quibus correcta in propheta legitur rebellis ac divinis contraria, terra (cf.

Ex. 8,16–19): GER. p.47. Ibi sunt tres minuti colles et meta terrea: 1229/1271–1272 *CD Slov.* I p.253. Nam nullus in pretactam insulam intrare poterat, nisi per quamdam viam artissimam et minutam: ROGER. 34 (p.578). Exactionem suarum decimarum maiorum et minutarum ... habebit liberam facultatem: 1290 *Mon. Str.* II p.274. Decimas ... provenientes a maioribus usque ad minuta ... dedimus: *Form. styli* I,118 (p.73). Minuti ... conventus ab emanatione litterarum suarum super perpetuatione possessionum conficiendarum cessent: 1351 *DRH* II p.131. *Astrum* per minutas particulas secuissent: 1401/1403 *Zsigm. oklt.* II,1067. Incole ... solve re consueverunt ... decimas frugum seu bladorum, vinorum, agnellorum, hedorum et apum et aliarum rerum minutarum: 1415 *PRT* III p.478. Qui ... cum pauca relatione et finali minutissima conclusione ad nos reversi fuerant: 1452 *Sopron tört.* I/3 p.348. Primum igitur a minutissimis et levisimis inchoemus (ἀπὸ τῶν βραχυτάτων καὶ φαυλοτάτων ἀρξώμεθα): IAN.PANN. *Plut. negot.* p.37. Sibi aliquando vasa homo peregrinus attulisset fragilia sane et minuta (κεραμεᾶ ... εἰθραυστα καὶ λεπτά), sed eleganter et abunde sculptionibus ... et tornaturis elaborata: *Id. Plut. dicta* p.35–36. Sagittariorum ... multitudo menia ... densissimis sagittarum casibus inundabat ita, quod minutissima ... avicula illac evolare non valuisset: IOH. THURÓCZ 151 (p.45). Tortores ... cor *Sancti Ignatii* extraxerunt et in partes minutissimas diviserunt: *Serm. dom.* I p.183. — *De nummo i.q. aprópenz*: Portati sunt centum flor<eni> in minuta pecunia Ung<aricali>., centum den<arios> Ung<aricales> ad quemlibet flor<enum> numerando: 1500 *MTT* XXVI p.12. — *De pecude i.q. aprójószág*: Decem villę ecclesiam edificent, quam ... dotent equo et iumento, sex bubus et duabus vaccis, XXX minutis bestiis: *Decr. c.1031.* 1. Preterea, quod singuli macellarii Strigonienses, de minorum carnibus animalium unum frisaticum, quo tenentur singulis diebus sabbatis, dare recusarent: 1324 *Mon. Str.* III p.48. Ad videndam divisionem ... in ... bobus et vaccis ac aliis minutis pecudibus nostrum hominem idoneum a nobis postulassent: 1335/? *CD And.* III p.179. Sues et scrophas et alias minutas pecudes receperunt: *Form. styli* I,233 (p.141 [bis]). — *De litteris: in angustum coactus, brevis — kivonatos*: Restituit autem idem magister Iacobus minutas literas domini regis ... ad cassandum: 1279 *CD patr.* VI p.252. De aliis vero literis minutis: videlicet evocatoriiis, inquisitoriis ... viginti quatuor denarii ... debent extorqueri: *Decr.* 1298. 80. — *De nomine: deminutivus — kicsinyített*: Nominem te vitulum qui dixit, Vite, minuto, / verius hic potuit dicere, Vite, bovem: IAN.PANN. *Epigr.* I,235,1–2 (p.561). 2 De centum marcis piperis tributarii debent habere unius marcarum piperis, ... et sic de aliis minutis mercimoniis: 1260/XVI *CD Arp. cont.* VII p.523. *Servi fideles* in sibi traditis seu creditis, licet exilibus et minutis, zelum exhibuerunt operis: 1286 *Mon. Str.* II p.217. De minutis autem rebus infra valorem unius floreni: tricesimatores nullam tricesimam exigere praesumant: *Decr.* 1492. 27(1). — *Iur.*: Omnia iudicia, minuta et maiora ... ibidem iudicabunt: 1279 *Bárdosy, Suppl.* p.141. Minutas causas inter ipsos exortas villicus ... iudicabit, maiores autem causas, sicut super effusione sanguinis, morte, furto et similibus comes eorum: 1295/1364 *Zimmermann, Urkb.* I p.198.

B 1 a Particulas seu minutas salium auferre non valeant: *Art. Slav.* 4(2). **b** Transmisimus ad vos ... quandam minutam super quibusdam rebus nostris factam: 1460 *Iványi, Bártfa* p.193. — *Nota: i.q. exemplar — másolat*: Omnia privilegia ordinis et literas legens ... et antiquis diversa gesta requirens, audiens, colligens et aliqualem minutam eorum faciens: GREG.GYÖNGY. *Vitae* p.167. **c** *Serries clavium* excellentes (ee, dd, cc, bb) superacutae (aa, g, f, e) acute (d, c, b, a): minute: MONET. p.B,1. Guidonis solertia clavium hanc seriem in graves, modo acutas ac superacutas distinxit, quam recentiores auctius disquirentes capitales, graves, finales, confinales, acutas et superacutas excellentes diviserunt, capitales insuper aut minute vel duplicate a litterarum dispositione nomen acceperunt: *Ibid.* p.B,2. 2 Velut illa duo minuta plus multis talentis Deo famosa, sint haec sanctitati vestrae ... acceptabilia, quae meae supplex humilitatis offert devotio: CERB. *Max. praef.* p.8. Rectori misse ... duos sacerdotes ... tenebit, unum ... et alium, quem volet, cum illa, que in gazoflaciis domini duo minuta misisse legitur: 1297/1519 *Mon. Str.* II p.408. Expensas autem ipsi dicatores seu decimatores faciant de minutis, videlicet de pecuniis apum, agnellorum ... si quid ex hiis minutis remanserit, solvant exinde famulis pro eorum servitiis: *Visit. Str.* p.66. Presentibus relaxamus sepedicto plebano ... censum et minuta, que plebanus olim tenebatur ad castrum nostrum ... solve re: 1469 *Teleki, Hunyadiak* XI p.396. 3 Decimas ... dedimus ... cum omnibus minutis: agnis videlicet, melle et cera, linis, nucibus, fabis: 1237 *CD Arp. cont.* XI p.298. Oblaciones ... et obvenciones ac mortuaria et cetera minuta libere et integraliter ipsi sacerdotes percipiant: s.1255/1418 *CD patr.* VIII p.64. De minutis, utpote caseis et fructibus, centesima pars datur: 1288 *Mon. Str.* II p.239. Si dictus Laurentius ... abstulerit dolium holerumque et petlitium, sellam et frenum et alia minuta domus sue: 1334 *Sztáray oklt.* I p.42. Omnes proventus nostros de fructibus terrae nostrae, quos communiter minuta appellamus, hordeo, pabulo, millio ... provenientes ... habeat decanus: 1478/? *LtK* 1992 p.150. — [80]

mira vide murrha

mirabilis, -e **A adi.**: 1 admiratione dignus, eximius, mirus — *csodálatra méltó, csodás, különleges*; 2 mirificus — *csodatevő, csodálatos*. — **B subst. plur. n.:** res mirae — *csodás dolgok, csodák*.

A 1 Igitur nil mirabilius aquis in celo stantibus et celum sibi vindicantibus (cf. *Dan.* 3,60): GER. p.29. Philosophi autem nudi, et sine tegmine immortalissimę philosophię dixerunt de phisica, de etica vero et loica, sed veram phisicam ignoraverunt, mirabilem ethicam nescierunt, inęstimabilem loicam non cognoverunt: *Ibid.* p.171. Quam basilicam qui vidit, testimonium veritati verborum nostrorum perhibet, ... cyborium arte mirabili supra Christi mensam erectum esse: *Leg. Steph. maior* 10 (p.385–386). Mirabile signum sub oculis omnium ibi circumstantium apparuit: 1158/1403 *Bullae Bonif. IX.* p.578. Rex destructa Wratislavia civitate nobilissima et strage facta mirabili ... ad portam Hungarie festinavit: ROGER. 20 (p.564). Erat ibi ... mons mirabilis et excelsus: *Ibid.* 40 (p.588). Multi viderunt in civitate lumen mirabile: *Leg. Hel.* 9 (p.17). Domina mirabili fulgure apparuit: IOH. O.M. 162 (p.152). Incarnatione mirabilissima ratio eius potissima est omni-

potentia Dei: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XV, G. Facta est apud me humanitatis tue benignitas mirabilis: 1523 *Sopron tört.* I/7 p.62. — 2 *De Deo*: „Gloriosus Deus in sanctis suis” (cf. *Ps.* 67,36). in maiestate mirabilis, cuius ineffabilis altitudo prudentie ... recti censura iudicii celestia pariter disponit et terrena: *Chron. saec. XIV.* 2 (p.239–240).

B Solinus de mirabilibus mundi scribens: IOH. THURÓCZ 70 (p.28). O homo, quanta mirabilia et terribilia tu vidisti et audisti, non in somnii figura, sed figurata et manifesta: *Serm. dom.* I p.28. — [36]

mirabiliter adv. 1 *miro modo* — *csodás, meglepő módon*; 2 *divino quodam modo, praeter hominis naturam* — *csoda útján*.

1 Accessi ad carmen misteriale quoquo modo desiderans investigare, quod tu mirabilis solius cordi esset, quiveras perlibare: GER. p.38. Idcirco mirabiliter et misterialiter actum est, ut Christo in crucem ascendente haec luna se soli obiceret: *Ibid.* p.77. Quod cum eadem ecclesia Strigon<iensis> ... sit ... a sede etiam apostolica et a sanctis regibus, nostris progenitoribus gloriosis, donis mirabiliter fulcita: 1256/1332 *Mon. Str.* I p.437. Columnae cuius *tabernaculi* ex auro laboratae habentes iunctiones, opera ductilia, in medio tamen vacuae, in iuncturis suis pretiosis lapidibus iungebantur mirabiliter fabricatae: SIMON KÉZA 10 (p.151). Resque et bona eiusdem mirabiliter dissiparet et distraheret: 1433 *Sopron tört.* I/3 p.58. Res queque ... perpetuo ... circulo ad Deum ipsum ... mirabiliter rediguntur: BONF. praef. p.1. Colonus ... dictus abbas ... mirabiliter vituperat dicens: vadtatis ad diabolum: 1508 *PRT* III p.617. 2 Dignatus est *Deus* ... operari, ut quem imaginis sue dignitate creando decoraverat, paterni regni coheredem fieri per incarnationis sue sacramentum mirabiliter efficeret: *Leg. Steph. maior* I (p.377). Viditque dominum suum glorificato corpore mirabiliter in aera sublevatum: *Leg. Lad.* 5 (p.519–520). — [24]

miracula, -ae f. *flos quidam* — *valamilyen virág*. Quid calthae, / quid nunc violae, / quid humiles miraculae? / Quid sperent myrtuli: Dankó, *Hymn.* p.416. — [1] **miraculose** adv. *mirabiliter, miro modo* — *csodálatosan, csodás módon*.

Grex cervorum et bubalorum deposita feritate venit in castra et inde miraculose vixerunt: *Serm. Quinqueecl.* 80 (p.173). Multos in se stricto gladio furentes miraculose reppulit: BONF. I,5,155. De quodam novitio, quem Dominus miraculose conservat in ordine: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.194. — [7]

miraculositas, -atis f. *miraculum, modus mirabilis* — *csoda*.

Describuntur ... stelle ex parte corporis et anime, quibus Maria est privilegiata. ... Tertia dicitur miraculositas: PELB. TEM. *Stell.* p.94^r. Doctores theologici ... ostendunt ... divine incarnationis et unionis miraculositatem fore Deo possibilem: *Id. Pom. sanct. hiem.* XV, G. — [2]

miraculosus, -a, -um *admirabilis, mirus* — *csodá(lato)s*.

Aliud quoque miraculosum praelium Ladislaus rex adulescens habuit cum Comanis: SIMON KÉZA 75 (p.187). Dominus est cum Beata Virgine excellentia miraculose operationis: PELB. TEM. *Stell.* p.27^r. — [3]

miraculum, -i n. 1 *proprie: res admirationem v.*

stuporem movens — *csodás dolog, esemény, csodatétel*; 2 *meton.: admiratio, affectus re mira motus* — *csodálkozás, csodálat*.

1 Aliud quoque eius miraculum nequaquam reticere volui: MAUR. 4 (p.361). Unus *monachus*, Andreas nomine, per confessionis meritum angelicis choris est associatus testibus miraculorum signis per ipsum a Domino factis: *Leg. Steph. maior* 7 (p.382). Ad cuius (*sc. Stephani*) sepulchrum cottidiana fiebant miracula: *Leg. Emer.* 7 (p.458). *Deus* dedit illi gloriam in conspectu hominum clarescente miraculorum frequentia: *Leg. Steph. minor* 8 (p.400). Merita ipsius per miraculorum ostensionem populo patefacta sunt, ... quod mortuum suscitavit, claudis gressum et visum restituit non videntibus: *s.1260? CD Croat.* V p.158. Invenerunt ... caput Sancti Ladislai ... integre ab omni ruptura conservatum; ymmo quod maioris apparet miraculi, stabat supra caput illud immediate lapis quidam ... grandis: IVAN. 6^f. Pretiosa vehit miracula pinus: IAN. PANN. *Paneg.* 2,18 (p.63). Caetera praetereo miracula magna patroni / istius alpina candidiora nive: MART. THYRN. *Ad procer.* II,357–358. Multi eius fama et sanctitate atque miraculis crebrescentibus allecti ... ad Hungaricam oram pervolarunt: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.35. 2 Unde hi, qui feretrum portabant, ibant cum miraculo sequentes, quo ducebantur inviti: *Leg. Gerh. maior* 16 (p.504). — [50]

mirandus, -a, -um 1 *adi.: mirabilis* — *csodálatos, csodálatra méltó*; 2 *subst. n.: miraculum* — *csoda*.

1 In ... divinitatis visione Beata Virgo pluribus modis mirandam dulcedinem sentiebat: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XX, D. En miranda prodigia, concepit haec virguncula: fit Iesu Christi gerula, Maria sacratissima: 1524 *Ord. Str.* p.585. 2 Ibi ... in gaudio multo fui, Dei miranda conspexi: *Leg. sanct. Hung.* p.29^v. Multa ... miranda ad nos perferuntur: PETR. VÁRAD p.132. — [7]

mirator, -oris m. *qui miratur aliquem* — *a csodáló, aki csodál valakit*.

Multivagus Tyaneus, Indi mirator Iarchae: IAN. PANN. *Paneg.* 1,98 (p.8). — [1]

mire adv. *mirum in modum, praecipue* — *különösen, rendkívüli módon*.

Plena tunc erat Dacia Italarum hominum, civium praesertim Romanorum quibus cum regio mire placuisset, Italiae eos cepit oblivio: PETR. RANS. *Epit. Io. Corv.* 49. — [2] [Bellus]

mirha vide murrha

mirias vide myrias

miricia vide merica

miricum, -i n. (?) *forsan ex voce 'myrica': nemus incultum et spissum* — *sűrű bozótos, cserjés berek*.

Sibi et eius successoribus ... terras ... cum eorum omnibus appertinentiis, censibus etc. ... molendinis et emolumentis, quercetis, pinetis, virgultis, gaiis (*ed. addit: plagis*), miricis (*ed. addit: locis incultis*), aucupationibus, venationibus, exactionibus ordinariis, attinentiis et appendiis universis ... obligavimus: 1412 Katona, *Hist. crit.* XII p.127–128; *Dl* 9984. — [1] [Somogyi]

mirificatio, -onis f. *miraculum, mira agendi ratio* — *csoda, csodatétel*.

Tria mysteria notabimus pro sermone isto. ... Secundum de crastina mirificatione et revelatione maiestatis divine: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XV, A. — [2]

mirifice adv. *mire, mirum in modum — csodásan, rendkívüli módon.*

In eos irruit mirifice preliando: 1276 *CD Arp. cont.* IX p.148. Unum *tabernaculum* habebat sic celebre et solemne, ut ex laminis aureis mirifice coniunctim solidatum, modo solvi et nunc reconiungi ad tendentium staret voluntatem: SIMON KÉZA 10 (p.151); *Chron. saec. XIV.* 10 (p.262); IOH. THURÓCZ 118 (p.38). Confinia ... regni nostri ... ampliata et mirifice extitit dilatata: 1368 Bártfai, *Pest* p.84. Dextra Sancte Agate virginis ... per ... divinam clementiam anullo subarrata mirifice decorata et dotata existit: 1455 *TT* 1901 p.184. Solent nonnulli, quum discedunt ab eo, quem amaverunt, aliquid illi relinquere, quod sit veluti pignus quoddam sinceræ et non simulatæ charitatis officium, quod humanitatis officium prudentissimus quisque recte semper mirificeque laudavit: PETR. RANS. *Epit. Dedic.* 2. Ebrui ... caput ... mirifice erubuerit: VALENT. CYB. *Laud.* 369. — [17]

mirifico, -are *glorificare — dicsőit, magasztal.*

Eos ... miraculorum insigni potentia, virtute dominica mirificavit *Spiritus Sanctus*: *Leg. Steph. maior* 1 (p.378). Manus ad prelium et iustificaciones suas potenti virtute mirificans: 1401 *Sopron vm. tört.* I p.547. Beatus Nicolaus ... extitit multimode mirificatus a Deo: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem. VI. A.* Quantis Dominus servum suum mirificaverit prodigiis: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.163. — [8]

mirificus, -a, -um *admirabilis, mirus — csodálatos, rendkívüli.*

Multarum ecclesiarum cruces et vasa vel paramenta opere mirifico facta vel contexta usque hodie testantur *pietatem uxoris Stephani*: *Leg. Steph. maior* 9 (p.385). Militans victoriam mirificam reportavit: 1274 *CD Arp. cont.* IX p.71. Sepulchrum de argento et auro mirifici operis reliquii eiusdem sancti relevandis parari fecit: *Leg. Gerh. maior* 28 (p.506). Andreas ... p<aternitati> vestrae deditissimus et observantissimus servitor et filius ... mirificas eidem p<aternitati> vestrae laudes attribuit: PETR. VÁRAD p.223–224. Edes ... rex mirifico luxu apparaverat ... et universum ... atrium sericis pictisque auleis curiose vestiverat: BONE. IV,5,249. — [20]

miror, -ari, miratus sum *admirari, stupere — csodálkozok, ámul: A sine adiunctione sententiae: 1 abs.; 2 cum acc.; 3 cum dat.; 4 cum abl. — B adiuncta sententia: 1 sequitur acc. cum inf.; 2 sequitur enunt. cum 'si'; 3 sequitur enunt. cum 'cur' (ind.); 4 sequitur enunt. interrogativum (coni.); 5 sequitur enunt. cum 'quod'.*

A 1 Miretur, pater beatissime, qui novit, quo pacto ad tanta tamque dura pacienda potius, quam propulsanda hec patria nostra sufficiens fuerit: IOH. VITÉZ *Epist.* 37,8. Mirante illo (θαυμάσαντος δὲ τοῦ ἀνθρώπου), Tu quidem, inquit, petere, hic autem accipere dignus est: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.39. **2** Cumque talia regis amici liberalibus litteris imbuti attoniti mirarentur, inveniebant interpretationes episcopum ab ira et indignatione regis defendentes, quibus interpres timens consensus: *Leg. Gerh. minor* 6 (p.477). Domino Ladislao tertio gloriosissimo regi Hungarorum magister Simon de Keza, fidelis clericus eius, ad illum aspirare (*sic*), cuius pulchritudinem mirantur sol et luna: SIMON KÉZA 1 (p.141). Ut cum inter excellentes illas litterarum veterum regiones lassus forte versaberis, ad

hec *scripta mea* remittens animum, iocabundus conquiescas, utque tandem si summa miraberis, inferiora quoque probes: IOH. VITÉZ *Epist.* 1,36. Dedit simulans se accepisse et mirari artem hominis (θαυμάζειν τὴν μέθοδον τοῦ ἀνθρώπου): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.38. Hanc solers nimium miretur Bessus et Astur/Thracius: VALENT. CYB. *Carm.* V,111–112. **3** Miramur sanctissimo domino nostro, summo pontifici, qui sic Venetorum favorem sustinet: 1480 *Mátyás lev.* II p.49. **4** *Cum 'de'*: Dum ergo miratur divinitus de viro predicto, nunciatur ei Beatus Adalpertus ... ad se venturus propter conversionem ipsius: *Leg. Steph. maior* 4 (p.380). Non est mirandum de amplitudine dotis uxoris: 1231 *CD Hung.* III/2 p.229. Miramur de vestra temeraria presumcione: 1352 *CD And.* V p.596. Mirantibus omnibus Christianis de tanta divini verbi consolatione: *Leg. Gerh. maior* 5 (p.488). Theutonici mirabantur de potentia et audacia Opus in prelio: IOH. THURÓCZ 364 (p.106). — *Cum 'in'*: Gerhardus mirabatur in verbis suis, quia nunquam tale quid ascenderat in cor eius: *Leg. Gerh. maior* 3 (p.485). — *Cum 'super'*: Miraberis super incitia tua (θαυμάσεις τε ἐπὶ τῇ σῆ ἀγνώσιᾳ) et intrahas sensum: CERB. *Max.* III,81. Mirantibus super ea re collegis (θαυμασάντων δὲ τῶν συναρχόντων), non impensam sibi molestam esse dixit, sed quod tantum olei intra corpus recepta sit: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.62. Miranti ... fuimus super hiis, que maiestas vestra de magnifico Iacobo ... scripsit: 1480 *Mátyás lev.* II p.60.

B 1 Quam gratiam mox consecuti contractionem nervorum in filio distendi mirabantur parentes et consolidatis genibus et plantis omnes eum incedentem videntes, Christi nomen ... glorificaverunt: HARTV. 25 (p.435). **2** Non erit mirandum, si hoc potissimum tempore vestre sanctitati ea suggererimus, que plus pacis tranquillitati, quam castrensibus negotiis convenire videntur: 1462–1464 *Matth. epist. Rom.* p.35. Super quo maiestati vestrae responderemus non mirari nos, si talia Iaurinensis confingit contra nos: PETR. VÁRAD p.88. **3** Miror, quor sanctissimi perfectores et ad hoc operam dantes, ut queque obscurissima penetrarent, huius himni misterium adgressi non sunt: GER. p.38. Miramur enim, cur priores nostras litteras nolueritis acceptare: 1311 *CD And.* I p.223. **4** Arpadium ducem Hungarie quasi deridendo salutavit, et suos pro risu Hungaros appellavit, et multis modis mirari cepit, qui essent et unde venissent, qui talia facere ausi fuissent: P.MAG. 14 (p.53). Audit strepitum lapidum molarium, quod ipse alias non viderat. Mirabatur, quidnam hoc esset: *Leg. Gerh. maior* 12 (p.497–498). **5** *Ind.*: Miramur nonmodica (*sic*) ammiracione, quod vos ... *solutio-nem* differre ausi fuistis: 1434 *Sopron tört.* I/3 p.63. Miraris, quod te contra nunc, Carole, culpo: IAN. PANN. *Epigr.* I,257,5 (p.570). Tyranni uxor Thebe cum viseret Pelopidam et diceret mirari se, quod tam hilaris sit compeditus (λεγούσης θαυμάζειν, ὅτι ... ἐστι δεδεμένος), 'At ego,' inquit, 'magis de te miror, quod minime compedita expectas Alexandrum': *Id. Plut. dicta* p.65. Miror de vobis, quod non videtis: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.278. — *Coni.*: Magister eius ... mirabatur, quod eos, qui ipsum prevenerant, sciencia preveniret: *Leg. Gerh. maior* 1 (p.481). His addidit ... dominus Marcus episcopus: sanctitatem vestram vehementer mirari, quod ego a Thurcorum incursionibus fines Christianorum tueri non possim: 1465 *Mátyás lev.* I p.109.

Si quis vestrum ... fortasse miretur, quod de rescindenda pace ... sim verba facturus: BONF. III,6,135. — [51]

mirra vide mitra et murrha

mirus, -a, -um 1 *adi.*: admiratione dignus, insolitus, novus — csodálatra méltó, rendkívüli, szokatlan; 2 *subst. n.*: res admirabilis — csoda.

1 Ipse quippe verbum, quemadmodum et diffusissima ratio et splendidissimus sermo, quem nil latet et effugere potest, cuius mira proceritate et plenitudine et incogitabili administratione inopentes fortissima cecinerunt: GER. p.135. Hunc monachum rex venerabilis miro cepit amore diligere: HARTV. 11 (p.416). Mira quidem res et nostris obstupenda temporibus, non prius orare mulier destitit, quam filium, quem defunctum collocaverat, viventem accepit: *Ibid.* 25 (p.436). Interea mira Creatoris providentia ... aderat iam tempus opportunum, quo scilicet Deus et electum suum declararet, et populum suum talis patroni virtute protegeret et exemplis erudiret: *Leg. Lad.* 4 (p.517). Mira moti benignitate regia ... concessimus: *1232 CD Arp. cont.* XI p.240. Idem ... ante oculos ... Nicolai mire magnitudinis ... viri sibi latibula queritans: *1406 CD patr.* VII p.434. Qui miris corruscat nostro evo et miraculis et virtutibus, qui nostrum seculum ornat suis preclaris moribus, salutiferisque suis doctrinis penetravit universum orbem: *1455/? TT* 1901 p.186. Quam miro erat exculptus ingenio: NIC. BAR. 9. Hunc petis et miris tot pulchra ornatibus unum / quaeris in orbe virum: IAN. PANN. *Paneg.* 1,155–156 (p.11). Malum Punicum mirae magnitudinis cum aperuisset (ῥοιὰν δὲ μεγάλην ἀνοιξα): *Id. Plut. dicta* p.33. Delubra ingredimur miro fecunda sacello: TAUR. *Staur.* I,148. — *In iuncturis nominalibus*: *Ducem Zultam* omnes primates et milites Hungarie miro modo diligebant: P. MAG. 53 (p.107). Praesertim, quia omnes fere cardinales mirum in modum mihi conciliatos habeo: SIMON HUNG. 13. Qualitercunque contigerit (quod sibi mirum in modum displicuit), optat nihilominus amicitiam ... inter utrasque vestras magnificentias ... remanere: PETR. VÁRAD p.107. Comes et iudex ... asseruerunt se mirum in modum gravatos fuisse censu annuo: *1509 Schmauk, Suppl.* p.321–322. — *In iuncturis verbalibus*: Ab illo Spiritu itaque spiritalis redditi et de omnibus, quae prope Spiritum sunt plenissime instructi, non mirum etiam, si spiritalis divinissimas essentias hortabantur circa divini himni vociferationem: GER. p.30. Mirum, si Deus homines fecit loqui, qui asinum reddidit rhetorem?: *Ibid.* p.41. Forte mirum erit, quomodo hæc benedicere possint, quia potius inmaterialia admittenda, quam corpulenta: *Ibid.* p.133. Ihesus sanguine proprio fundavit ecclesiam, non est mirum, si reges terre temporalium bonorum possessionibus locupletent eamdem: *1229 Reg. Arp.* I p.180. Nil igitur mirum, si te mercedibus amplis / tot sibi certatim populi petiere magistrum: IAN. PANN. *Paneg.* 1,391–392 (p.23). Nec mirum, si nullis lacessitus iniuriis ius regni nostri violet, qui nec in rege Ladislao, quamvis fratrem pietate coluit: GEORG. POLYC. *Or.* 36. — *Nota*: Mirum est super his, qui aliam existimant fore capiendam viam: *1097/XV–XVI Dipl. Hung. ant.* I p.326. 2 O Martine, ... qui multa mira hic ostendisti: *a.1341 Dankó, Hymn.* p.275. Nos vero incerti stetimus tam mira tuentes (*HOM. Il.* II,320): IAN. PANN. *Poem.* (*ItK*) p.612. — [66]

misceo, -ere, miscui, mixtus (*inf. imperf. pass.*: misce-

rier) 1 *commiscere* — összekever, vegyít; 2 *admiscere, immiscere* — hozzáad; 3 *transl.*: adiungere, coniungere — hozzákapcsol, összeköt; 4 *conturbare, perturbare* — összezavar.

1 Cum 'cum': Umectant brasium, terunt milium et postea mixti equites cum aratoribus et vinitoribus veniunt ad monasterium cum securibus et viaticis, operantes, quicquid eis precipitur: *s.1086, 1135–1171? Dipl. Hung. ant.* I p.253. Miror, ... / ... quod sit mixtus cum gravitate lepos: IAN. PANN. *Poem.* 10,9–10 (*ItK* p.613). 2 *Proprie cum acc. et dat.*: Providens ... futura, ne aliquando falsa veris miscerent, ... terram eis assignavimus: *s.1171/1334 PRT VIII* p.276. Consortibus ambrosiam dis / qui miscet: TAUR. *Staur.* I,507–508. — *De fluvio: influere* — belefolyik: Alter amnis Bacuntius in Savum Sirmio oppido influit, ubi civitas Sirmiensiū et Amantinorum, inde ad XLV milia passuum Taurinum, ubi Danubio miscetur Savus: PETR. RANS. *Epit. Ind.* II,20. 3 *Refl.*: se immittere — *vh.*: csatlakozik: Amarissimę quippe aquę in eloquiis perhibentur et nimis insuaves, quibus tropologice illi advertendi, qui a celorum regno sunt excludendi, et deorsum deducendi, quibusve prohibemur a perfectioribus sub omni contestatione misceri, nisi a mala sequestrentur mixtura: GER. p.37. Ut ecclesiam non introeas, Cristianę societati non miscearis: *Reg. Var.* p.T,3^v. — *Nota*: *i.q. nubere* — egybekel, házaskodik: Matrimonium inter marem et faeminam facit licitum coitum; si tamen modo licito misceantur: *Syn. 1279.* p.156. 4 Totum subito miscerier incipit aequor: IAN. PANN. *Eran.* 164 (p.260). In Pannoniis omnia miscentur, ... populantur agros, agricolas cum pecoribus abigunt, seviunt ferro ignique: BONF. III,2,243. — [21]

misellus, -a, -um miser, miserandus — szájalomra méltó, szerencsétlen.

Magdalena, ... / te ... misellus oro: IAN. PANN. *Epigr.* I,347,1–2 (p.615). Non sine dolo miselle Amazones capi potuere: BONF. I,2,50. A duplici tunc gente, ... veluti a duplici lupo, misella dilaniabatur Italia: *Ibid.* I,10,169. Cur sinitis patriam graviter lacerare misellam, / quae magno venit parta labore nimis?: MART. THYRN. *Ad procer.* I,187–188. — [7]

miser, -a, -um A *adi.*: 1 *de hominibus*: afflictus, miserabilis — nyomorult, szerencsétlen, szájalomra méltó; 2 *de rebus*: miseratione dignus — nyomorúságos, siralmas. — B *subst. m. et f.*: homo egenus, pauper — nélkülöző, szegény ember.

A 1 Miseri itaque nos, qui non aspicimus, nisi ad cape-scenda lucra: GER. p.68. Infelicissimi nos et miseri, quantis involvimur eulogiis, qui non solum talibus ave dicimus, quin potius levissimo oblato munere eosdem iustificare non timemus: *Ibid.* p.145. Maxime a domino meo id ex-postulo ego miser, ut memor sit mei servicii: *1079–80 Dipl. Hung. ant.* I p.226. Me miserum et miserabilem, ... tot laboribus, tot penuriis, tot debitis ... compeditum, misericorditer expedire dignemini: IOH. LEM. p.58. Nullus in eo, nisi miserimus quidam molendinator nunc resideat ab omni taxa contributione: *Form. styli* II,49 (p.182). Quadringentos florenos ... nobiles egenis et miseris ... donare et conferre: *1518 Kovachich, Vestigia* p.493. Rex viguit, cuius splendida facta manent. / Nam miseris semper viduis Christique ministris / praesidium tribuit: MART. THYRN. *Ad procer.* II,308–310. 2 O misera et

prorsus miseranda humana conditio! GER. p.119. Dumque huiusmodi gravissima et contumeliosa acta populi, que miserima afflictio ... patris nostri auribus insonuissent: s.1200/1571 CD Croat. II p.359. Terram Rascie ... populis ... vel cesis vel in miseram servitutem impune abductis *invasit*: IOH. VITÉZ *Or.* 6,11. Pluris enim constat, quam misera vita et mundus, quod turbatur fides utputa salusque: *Ibid.* 7,24.

B Miserorum et inopum necessitatibus misericordiae visceribus affluens subveniebat: *Leg. Lad.* 3 (p.517). Vestra vero p<aternitas> r<everendissima> omni laude dignissima est, tum propter alia, tum ob hoc praecipue, quod miseris compatitur: IAN. PANN. *Epist.* (Ábel, *Adal.*) p.90. — [47]

miserabilis, -e **A** *adi.*: *miserandus, misericordiā dignus* — *szánalmas, szánalomra méltó*. — **B** *subst. m. et f.*: *homo afflictus* — *nyomorult, szerencsétlen ember*.

A *De rebus*: Ergo nubes sine aqua omnes, qui contra ecclesiam sapiunt. ... Arborea autem autumpnales potentes et gloriosi miserabilis lucis bis mortuę, id est in utroque dampnati, de Christi ecclesia expulsi: GER. p.103. Expertum sum exul in exilio quam miserabilis sit, quanta qualisque sit humane vite miseria, quam lacrimabilis sit captivitas Babilonica: 1146 *MIÖG* p.374. Syculi ... ultra quam mille homines de miserabili et enormi captivitate ... liberarunt: 1289/1327 *Mon. Str.* II p.254. Gertrudis, consors ipsius domini regis Andree miserabili necis passione per infideles regni primates rebus eximebatur ab humanis: 1373 *Reg. Arp.* I p.77. Ludibria victoris, iugum hostile, fedi captivorum agminis miserabilem viam: IOH. VITÉZ *Epist.* 37,11. Non ... necesse ... erat regnum hoc miserabile ... sine ulla misericordia depraedari: PETR. VÁRAD p.123. *In campis Elysiis* non laetas turbat mentes miserabile bellum: MART. THYRN. *Ad procer.* I,361. — *De hominibus*: Me miserum et miserabilem, ... tot laboribus, tot penuriis, tot debitis ... compeditum, misericorditer expedire dignemini: IOH. LEM. p.58. Miserabiles (ἐλεεινοί) igitur sunt superstites horum *militum Atheniensium* propinqui, talibus orbati viris: IAN. PANN. *Ps. Dem.* p.617. Item, causae viduarum et miserabilium personarum: *Decr.* 1462. 3(7). Precipua ... beneficentia in miserabiles ac calamitosos ... utebatur: BONF. II,1,170. Miserabilis aliqua persona, egestate et inopia gravata: *Tripart.* I,27(5).

B Studium ipsius erat miserabilibus misereri et pro infirmantibus infirmari: s.1260? CD Croat. V p.158. — [40] **miserabilitas, -atis** *f.* *inopia, miseria* — *nyomorúság, szegénység*.

A petentis miserabilitate prosilit, cum nostrae miseriae ostentatione recipientes cogimus misereri: IOH. LEM. p.40. Duo extrema vite humane sunt nimie paupertatis et multae vilitatis ac flebilis miserabilitatis: PELB. TEM. *Pom. sanct. aest.* XIV,C. — [2]

miserabiliter *adv.* **1** *modo miserando* — *szánalmasan, szánalomra méltó módon*; **2** *cum misericordia* — *irgalmasan, irgalmasságból*.

1 Istam novellam sancte ecclesie plebem in miserabiliter (*var.*: miserabiliter) destruunt et dissipant: *Inst. mor.* 1. Qui seipsum divina ultione violens esse percussus, miserabiliter eiulando clamabat dicens: „peccavi in sanctum Dei”: *Leg. Lad.* 9 (p.523). Zagrabiensis ecclesia ... insultu Tartarorum inenarrabiliter sit desolata et tam rebus, quam incolis miserabiliter spoliata: 1244 CD Croat.

IV p.262. Ipsa possessio ad exinanicionem extremam severius et miserabilius est deducta: 1282/XIV CD Croat. p.120. Nos gravem iniuriam inferentes ac dampna ex dominio nostro miserabiliter eiecerunt: 1325 *Mon. Str.* III p.59. Miserabiliter in uno pede contracta et liberata: *Mir. Ioann.* exord. p.19. Nicolaus ... hunc ... aureis ... virgis cedit, terga miserabiliter inscribit: BONF. II,5,226. **2** *Dei* misericordia ... sumus ... de exilio ad regnum, de carcere ad solium miserabiliter sublimati: 1211/XIV CD Croat. III p.103. — [37]

miserancia *vide* *miserantia*

miserandus, -a, -um *miseratione dignus, tristis* — *szánalmas, szomorú*.

O misera et prorsus miseranda humana conditio! GER. p.119. Qui post miserandam cedem dilecte consortis nostre per inpios in pie factam filium nostrum Bela in nostra desolatione de latere nostro assumpsit, quem tenerime educavit: 1214 CD *Arp. cont.* VI p.367. Papa ... super regnum ipsum, tam miserandis lapsibus desolatum, paternam compassionem *prospexit*: 1305 *Mon. Str.* II p.556. Turbidi me sors miseranda regni / tristibus curis tenet involutum: IAN. PANN. *Poem.* 4,41–42 (*ItK* p.611). — [7]

miserantia, -ae *f.* (*miserancia*) *miserancia* — *irgalom, könyörületesség*.

Quando quidem aliquid, quod tue convenit ad iudicandum dignitati, tibi venerit cum paciencia et misericordia sine iusiurando (*var.*: sive *miserancia*) hoc iudica: *Inst. mor.* 5. — [1]

miseratio, -onis *f.* (*miseratio*) *actio miserandi, gratia, misericordia* — *irgalom, kegyelem* (**a** *hominum*; **b** *Dei*).

a Vestram itaque miserationem ... imploro, quatenus secundum multitudinem miserationum vestrarum miseriae meae misericorditer consulatis: IOH. LEM. p.59. De pietate solita, qua asperitatem ulcionis regie ... lenitate miserationis condire consuevimus: 1403 CD *Károlyi* I p.524. Praedestinavit equidem afflictis fidelibus aperta pietatis remedia, et in ipso simul vocationis suae exordio miserationis officia presignavit: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 22,10. Quodsi quis ... casum inimici cum miseratione prosequatur (τὸν δὲ καὶ πταισάντι συμπαιθήσαντα): IAN. PANN. *Plut. inim.* p.16. — *Per meton.*: *actus misericordiae* — *irgalmas cselekedetek*: Tantus igitur miserationibus et pietatis brachiis Christi pauperes ... amplexatus est Sanctus Stephanus rex: *Leg. sanct. Hung.* p.17^f. **b** Neque ... quippiam boni potest in rebus esse existentibus vel fieri absque gratis venientis miserationis Dei: *Leg. Steph. maior* 1 (p.377). Solo labiorum motu eterne miserationis ianuam gemitibus et lacrimis pulsabat: HARTV. 17 (p.425). Predium ... unice filie mee hac conditione concedo, ut si miseratione Dei filium habuerit, hereditario iure possideat: 1146 *PRT* I p.599. Sane miserationum Domini, quibus post tribulationes multas et malas in solio patrum nostrorum sedimus, recordantes: 1206 *Mon. Str.* I p.185. Si divina miseratio ipsum non custodisset multociens in foveam desperationis cecidisset: Bálint, *Szeged* p.121. Exultavit spiritus *Virginis* ... in misericordia et miseratione *Dei*: PELB. TEM. *Stell.* p.54^f. — *Per abundantiam*: In naturalibus autem bonis divine miserationis gratia speciali eum prerogativa preeminente supra communem hominum valorem pretulerat: *Leg. Lad.* 3 (p.517). Partibus ad

tam salubre necessariumque opus non sine divinae miserationis gratia inter sese unitis: *Constit.* 1446. exord. 3. — *In formulis*: Lampertus miseratione divina Agriensis episcopus: 1266 *Sztáray oklt.* I p.10. Nos magister Dominicus divina miseratione prepositus Poseniensis: 1289 *Haz. oklt.* p.112. Datum per manus ... domini Demetrii miseratione divina tituli Sanctorum quatuor coronatorum sacro sancte Romane ecclesie presbiteri cardinalis: 1383 *CD Károlyi I* p.400. — [130]

miserator, -oris *m.* qui miseretur, misericors — aki megkönyörül valakin, könyörületes.

Cum gen.obi.: Consolator afflictorum, sublevator oppressorum, miserator orphanorum, pius pater pupillorum, miserorum et inopum necessitatibus misericordie visceribus affluens subveniebat: *Leg. Lad.* 3 (p.517). — *De Deo*: Misericors et miserator Dominus servum bonum et fidelem super pauca, constituat super multa: IOH. LEM. p.59. Libera animam eius de inferni voragine et de ministris Thartareis miserator absolve: *Agenda 1311.* fol.129^{r-v}. Iusticie ministrator ... et miserator Dominus ... iniquitatem nobis patefecit: 1457 *Quell.u.Forsch.* p.257. Miserator et iuste Domine, desperare non possum: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.163. — [10]

misere *adv.* flebiliter, miserabiliter — siralmasan, szerencsétlen módon.

Prepositura ipsa ... egre misereque derelicta fuerat: IOH. VITÉZ *Epist.* 60,6. Nihil homine miserius finxisse naturam, neque magis inerme: BONF. III,1,206. — [2]

miserere, -eri, miser(i)tus sum *I* personaliter: miseratione moveri, misericordiam praebere — könyörül valakin, irgalmaz valakinek, szánakozik valakin.

II *impers.*

I *Cum dat. rei*: Pauperulae familiae suae imminenti-bus miseriis miseretur: IOH. LEM. p.13. Nos igitur et anime matris nostre, prout possumus, miserentes et petitionibus dictorum abbatis et fratrum satisfacere volentes: 1233/1291 *CD Arp. cont.* I p.308. Ecce quidam Ungarus miser-tus est sue senectuti, porrexit sibi clavem, cum qua compe-dem aperiret: 1459–1465 Bálint, Szeged p.118. Ubi meae necessitates illi innotuerint, meae diuturnae calamitati mi-serebitur: PETR. VÁRAD p.67. Camillus patriae miser-tus illos noctu adoritur: VALENT. CYB. *Laud.* 221. — *Cum dat. personae*: Cum sciam fidei et fidelis populi rem agi, mi-serebitur populo suo Deus noster: IOH. VITÉZ *Epist.* 3,22. Angelus Domini in specie naufragi sibi misereri postulavit: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* LX,F. Miserere mihi, Domi-ne: *Ord. Str.* p.522. — *Cum 'super' (abl.)*: Domine, miserere super peccatore: *Agenda 1311.* fol.130^r.

II *Accedit gen. eius, ad quem misratio pertinet, et acc. eius, qui miseratione movetur* — szán valakit valami miatt: Miseret nos anxietatis eius, talisque et tanta intercedit compassio, ut nos ex corde et animo cogat dolori ipsius condolere: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 5,4. — [34]

miseresco, -ere *miserere* — szán(akozik).

Ridere hostes, miserescere amici: IAN. PANN. *Paneg.* 2,368 (p.107). Miserescere plebem / indigna affecti macula latitare silentes / passim carptores: *Ibid.* 2,2213–2214 (p.176). At vestrae cladis miserescimus ultro (cf. *VERG. Aen.* II,145): TAUR. *Staur.* IV,259. — [3]

miseria, -ae *f.* **1** status miser, condicio v. fortuna misera, inopia — nyomorúság, szerencsétlen sors; **2** vitium

— vétek, bűn; **3** angor, cura — gond, szorongás.

1 Maneat extra ecclesiam iustorum in illa mundiali miseria, sicut hetnicus et iustanus (cf. *Matth.* 18,17): *Inst. mor.* 2. Viduarum et orphanorum miseras et indigentias suas esse computavit: HARTV. 27 (p.439). Experta sum, ... quanta qualisque sit humane vite miseria, quam lacrimabilis sit captivitas Babilonica: 1146 *MIÖG* p.374. Non sine miseria ad partes maritimas recepimus: s.1256 *CD Croat.* V p.2–3. Condolentes ... ecclesie ruine et volentes eius miserie ... misericorditer misereri: 1278 *Mon. Str.* II p.87. Cum multis miseriis et erumpnis: IOH. O.M. 170 (p.166). Memineris modo miseras fidelium, necessitates rerum et pericula destitutorum!: IOH. VITÉZ *Or.* 11,66. Sed quid de mea miseria dicam?: 1516 Szabó, *Ogy.* p.114. **2** Erat igitur Chonradus nomine ... adeo abominabile (sic) peccatorum pressura sarcinatus, tantaque ignominia affectus, ut quasi quadriduanus in monumento feteret. Sed Deus ... ut agnosceret, quantis esset circumdatus miseriis, oculis (recte: oculos) mentis eius per conpunctionem aperuit: *Leg. Emer.* 7 (p.457). **3** Dominus per ipsius merita ... febricitantibus, afflictionem et miseriam suam proclamantibus, ... beneficia prestitit innumera: HARTV. 23 (p.432). Prosperitas rerum tuarum fit ... levamen innumerabilem, quas actenus perpessa sum, miseriarum: 1146 *MIÖG* p.374. Radix ... miseriarum nostrarum copiosissimos simul frutices germinavit: IOH. THURÓCZ 7 (p.15–16). — [45]

misericordia, -ae *f.* **1** affectus miserandi, animus misericors, benignitas, compassio — szánakozás, irgalmas lelkület, jószág, együttérzés (**a** hominum; **b** Dei); **2** in *imag. pro persona* (**a** de Deo; **b** de homine honorato 'm. vestra' i.e. 'Irgalmasságtok'); **3** dominica post Pascham secunda — a húsvét utáni második vasárnap; **4** imago Christi — Krisztus szobra; **5** iuncturae.

1 a Si quis misericordiā ductus proprios servos et ancillas libertate feriaverit cum testimonio, decrevimus, ut post obitum eius nemo invidiā tactus in servitutum eos audeat reducere: *Decr. c.1010.* 18. Quando quidem aliquid, quod tue convenit ad iudicandum dignitati, tibi venerit, cum paciencia et misericordia sine iusiurando hoc iudica, ut tua corona laudabilis sit et decora: *Inst. mor.* 5. Abbati ... misericordiam regis ... deprecanti: 1211 *PRT I* p.621. Delictis et excessibus ipsorum eis indulgentis veniam concedentes solita pietate regia generalem gratiam fecerimus et misericordiam universalem: 1405 *Zsigm. oklt.* II,4308. Iurisque rigorem interdum lenitate misericordiae consuevimus temperare: PETR. VÁRAD p.15. **b** Ne bonum, quod divina clemencia per suam inmensam misericordiam (var.: clemenciam) nobis concessit inmeritis, ... destruat: *Inst. mor.* 2. Tantis igitur misericordie et pietatis brachiis Christi pauperes ... amplexabatur, quod nullus umquam hospes et peregrinus ab eo sine benignitatis alicuius solamine tristis abscessit: *Leg. Steph. maior* 12 (p.387). Deposito merore se totum contulit ad querendam largitatem misericordie divine: *Ibid.* 15 (p.391). Qui reus damnatus suspensus post solutus Dei misericordia ad abbatem venit: MAUR. 4 (p.361). Inclina ad me aurem tuam, id est tuae misericordiae praesentiam: ANDR. PANN. p.25. **2 a** Placuit misericordie Salvatoris finem eorum Hungarorum peccatis imponere: *Leg. Steph. minor* 2 (p.394). **b** Supplicio, ut parvitas mea hoc apud

misericordiam v<estram> optineat, ut ... fratri meo ... statum rerum mearum litteris notum fieri iubeat: 1146 *MIÖG* p.375. 3 Iacus Hosenyczer tenetur Nicolao Barachz ducentos flor<enos> aur<i> et 22 flor<enos> aur<i>, scriptum anno Domini M° CCC° LXXXIII° feria tertia post Misericordia: 1393 Fejérpataky, *Szám.* p.81. Datum Prage, feria tertia proxima post dominicam Misericordia Domini: 1402 *Sopron tört.* I/1 p.271. De resurrectione Domini venit inchoare illa dominica Misericordia Domini: *Ord. Str.* p.543. 4 Item ad fraternitatem Corporis Christi fl<orenum> I in anno ad deaurandam misericordiam: 1520 Iványi, *Kőfaragók* p.23. 5 Pater ... ineffabilem misericordiarum et pie consolacionis ... cunctos in se sperantes ... non desinit opitulando sublevare: s.1244, *XV? CD Croat.* IV p.220. Filiam nostram ... Margaretam ... in ipso monasterio ... studuimus obsequi deputare, ut a matre misericordie misericordiam satagat implorare: 1259 *CD Arp.cont.* XI p.459. Sanctus ... vir propter honorem Beate Virginis tanto humilitatis studio insistebat, ut ... audito nomine matris misericordie mox perfusus lacrimis eius petitionibus annuebat: *Leg. Gerh. maior* 12 (p.496). Hoc ... beneficio immortalis, quod enunc a vestra sanctitate eflagito, Patrem ipsum misericordiarum sibi et omnes sanctos obligabit: *PETR. VÁRAD* p.67–68. — [145]

misericordialis, -e *misericors* — *irgalmas, könyörületes*.

Misericordialis interventus *Beatae Virginis Mariae* apud suum filium: 1294/1519 *Mon. Str.* II p.351. Temperamento misericordialis lenitatis: 1341 *Temes okl.* p.66. Ad iuri parendum ... per viam misericordialis ammonitionis *invitare*: 1373 *Bánffy okl.* I p.320. — [5]

misericordialiter *adv.* *miseriorditer* — *irgalmasan, könyörületesen*.

Cum eisdem misericordialiter agendo: *Form. styli* I,139 (p.88). — [1]

misericordiosus, -a, -um *misericors* — *irgalmas, könyörületes*.

Margaretha, tu es misericordiosa omnibus, sis et misericordiosa mihi: *Inqu. Marg.* p.342–343. — [1]

miseriorditer *adv.* *benigne, clementer, humane* — *jóindulatúan, kegyesen, emberségesen*.

Nulla maior cura Christi, quam ut de facinorosissimis ... celi faciat luminaria, quemadmodum humano arbitrio ignorante indesinenter misericordissime facit *Christus*: *GER.* p.92. Hominis perditum restaurationem dignatus est *Deus* misericorditer contemplari: *Leg. Steph. maior* 1 (p.377). Benedictus pro Christo sanguine fuso misericorditer laureatus est: *HARTV.* 7 (p.411). Quibus ego tanto misericordius inspiciendus sum, quanto miserabilibus laboribus, debitis et penuriis sum afflicto: *IOH. LEM.* p.61. Volentes eius *ecclesiae* miserie ... misericorditer misereri: 1278 *Mon. Str.* II p.87. Manum misericordissime corripientis Dei sentiens in recordatione commissorum ingemuit: *Chron. saec. XIV.* 136 (p.411). Creator noster, qui gratiam sui Sancti Spiritus misericorditer infudit in vos: 1445 *TT* 1901 p.163. Bone Iesu, ... ad tuam fidem et servitutum ac charitatem misericordissime ... invitatus: *PELB. TEM. Pom. sanct. hiem.* I,K. Sed Christus ... huiusmodi angustias ... multis, tam ecclesiasticis, quam mundanis protectoribus misericorditer stabilivit: *Chron.*

F.M.O. p.219. — [77]

miseriorditissimus *vide* *misericors*

misericors, -dis (*miseriorditissimus*) *benevolus, mitis* — *jóindulatú, kegyes, irgalmas*.

Oportet regem esse pium, misericordem et ceteris virtutibus imbutum et ornatum: *Inst. mor.* 10. Id est: misericordem prospicientiam (*Gr. aliter*): *CERB. Max.* II,99. Ea, que ... humano studio congregavi, ... salva gratia misericorditissimi (*var.:* *miseriordissimi*) regis G<eise> oblatum monasterio Beati Martini Pannoniensi taliter disposui: 1146 *PRT* I p.599. Placeat vel nunc demum Deo nostro, et beatitudini vestre misericordes ad eam oculos convertere: *IOH. VITÉZ Epist.* 72,5. Cum itaque periculum (quod Deus ipse misericors procul avertat) commune sit: *Constit.* 1522. 17. — *Cum 'in' (acc.):* *Geiza* ... potentialiter agens in suos, misericors autem et liberalis in alienos: *Leg. Steph. maior* 2 (p.378–379). Erat ... liberalis in extraneos, munificus in subiectos, misericors in afflictos, validissimus oppressorum liberator: *Leg. Lad.* 4 (p.518). — *Cum 'in' (abl.):* *Misericors* in promittendo, verax in exhibendo: *Leg. sanct. Hung.* p.10^v. — [24]

miseror, -ari *commisereri aliquem v. aliquid* — *sajnál, szán.*

Deus ... malum autem propter bonitatem miseratur (*ἐλεεῖ*): *CERB. Max.* I,25. Longos Christianorum labores ... officiosa humanitate miserati properate succurrere populis Christianis: *IOH. VITÉZ Or.* 6,14. Maria mater ... tu nos miserando nunc respice: 1510 *Bálint, Szeged* p.125. Noveritis, quod nos miserati paupertatem et inopiam gravem civium: 1526 *Sopron tört.* I/7 p.177. — *Nota locutionem 'Deo miserante' i.q. Dei gratia* — *'Isten kegyelméből'*: Ego quidem Maurus nunc Deo miserante episcopus: *MAUR.* 1 (p.357). — [17]

misio *vide* *missio*

missa, -ae *f. eccl.:* *divinum sacrificium, oblatio Eucharistiae* — *mise*.

De his, qui ... loquuntur hora misse: *Decr. c.1010.* 19. Si qui ... hora solempnitatis missarum inter se murmurent: *Ibid.* Quando offerimus munus ad aram, ... ad Deum dirigimus, sive orationum, sive missarum, sive omnium, que in nomine Christi agimus: *GER.* p.131. Nullus presbiter conventionem de missa pro oblatione faciat: *Syn. c.1100.* 42. Dum in festo Sanctae Katherinae missarum sollempnia agerentur, ... venit ad fenestram: *Leg. Hel.* 14 (p.18). Quicquid de debitis ... superfuert, ... distribuunt ... sacerdotibus ad officia missarum: 1277/1331 *Mon. Str.* II p.72. Dimidium residue pecunie ad comparationem missarum per ecclesias dividatur pro remedio anime mee: 1330 *Ibid.* III p.171. Plebano de missa maturatione fl<oreno> 10: 1432 Fejérpataky, *Szám.* p.314. Super celebrationibus missarum, predicationibus, benedictionibus cereorum ... gravis esset altercacio: 1439 *Sopron tört.* I/3 p.182–183. Sacerdoti a lectione misse coram domino principe dedi X den<arios> Ung<aricales>: 1500 *MTT* XXVI p.45. — *Respicitur celebrandi tempus*: Magister Nicolaus ... in ecclesia beati regis Stephani et in festo eiusdem maioris misse officio existens: 1227 *CD Arp. cont.* XI p.205. Ordinavi, ... quod in festo Beati Nicolai ... capellanus debeat magnam missam celebrare: 1311 *Mon. Str.* II p.637. Tam de die, quam etiam ante auroram vel post peculiare missas ... per ydoneos sacerdotes facere

celebrari: 1348 *Mon. Vesp.* II p.128. Iudex Nicolaus et Nicolaus Dreysiger convenerunt cum plebano domino Iacobo pro missa aurorae quolibet anno pro 24 flor. numeri Cassensis: 1424 Fejérpataky, *Szám.* p.206. Item missa, quae mane cantatur: 1432/1457 Zimmermann, *Urkb.* IV p.462. Item ad missam in aurora, scilicet: lux fulgebit, Kyrie, ad gloria cantatur letabundus: *Ord. Str.* p.497. Quisque magistrorum ... in sumpma missa tam candela duplicata ac obulo usuali teneatur integraliter interesse: *Form. styli* II,475 (p.445–446). Singulis diebus per anni circulum consueverunt cantari missae matutinae, vespere: 1460 *Sacra concil.* p.204. Qui ... ordinant perpetuas missas in civitate vel villa, ... quotiens hec dicuntur vel canuntur, semper illius gaudium crescit: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* LXXVI, E. Te ad ... missam primissariam ... confirmamus ... per birreti nostri capiti tuo impositionem investientes: 1486 *Sopron tört.* I/6 p.37. Disponatis ad singulos dies unam missam eternalem: XV^{ex.} Sz 1890 p.341. Ut cum ducentis florenis disponatis unam missam omni diarnam (*sic*): *Ibid.* p.342. — *Respicitur celebrandi modus*: Stabat ibi, quousque incipiebatur missa conventualis: *Inqu. Marg.* p.177. Quando missa conventus dicebatur, ipsa stabat in stallo suo: *Ibid.* p.185. Per idoneum sacerdotem missam canonicam seu canonicalem, que missa chori vel maior esse dicitur, in dicta ecclesia nostra ebdomadatim cantare teneatur: *Várad stat.* II,3 (p.82). Tenebantur singulis ebdomadis unam missam speciale cantare pro salute ipsius domini regis et suorum: *Visit. Str.* p.44. Ad offertorium domino principi, quum audivit missam cantatam ad Sanctum Iohannem Elemosinarium, dedi I fl<orenum>: 1505 *MTT XXVI* p.201. Missas votivas in eadem capella ... celebrari ... instituissent: 1521 *Kolozsvár oklt.* p.355. — *Respicitur celebrandi occasio ratioque*: Primum missa pro defunctis est celebrata: HARTV. 26 (p.436). Duobus sacerdotibus magistralibus missam pro defunctis celebrantibus: 1272 *Mon. Str.* I p.608. Missam de Beata Virgine Maria cum aliis officiis ad eam pertinentibus sollempniter cantare *iussi*: 1156 *Mon. Str.* I p.107. In qua quidem missa defunctorum etiam debeat dalcisonare (*sic*) rector scholae antiphonam: Salve regina: 1342/? *Ibid.* III p.469. Hic ... sedavit discordiam ortam inter nos et magistrum misse mortuorum occasione terre Fanchal, que est eiusdem magistratus et alie Fanchal, que est nostra: *Várad stat.* I,3 (p.17). Ebdomadarius autem misse maioris et magistri misse Beate Virginis et misse defunctorum, pro singulis vicibus, quibus missam in sua ebdomada per se vel per alium celebrare obmiserit, penam decem denariorum incurrat: *Ibid.* I,40 (p.77). In nostra ecclesia cathedrali due misse canonicæ in cantu cottidie celebrentur: prima scilicet de Beata Virgine, ... secunda de die, ... due vero peculiare intermedie, scilicet: de sancto rege Ladislao per subcustodem ... et de Sancta Katherina: *Ibid.* II,3 (p.82). Non existens in fine ultimi Kyrie votivae missae non habebit inde portionem: *Visit. Str.* p.64. Primam missam funeralem unus ex dominis de confraternitate in dignitate constitutus ... decantabit: 1386 *Leges eccl.* III p.282. Pro ... Hungarie regibus singulis septimanis in predicta ecclesia ... una legatur missa: 1486 Teleki, *Hunyadiak* XII p.313. — *Iuncturae verbales*: Abbas in sandaliis missam celebrat: s.1002, XII? *Dipl. Hung. ant.* I p.40. Nullus extra ecclesiam in tentorio vel in aliqua do-

mo missam celebrare aut audire audeat: *Syn.c.1100.* 35. In eadem capella missas et alia divina officia capellanus de eadem prope residens valeret exercere, baptisteria, catechisationem, confessionem et unctiones infirmorum possint percipere ab eodem: 1307/? *TT* 1909 p.563. Ut in die animarum ipsum capitulum faciat legere tres missas et tria psalteria: *Visit. Str.* p.14. Ad officium autem eius pertinet singulis diebus, et festivis et ferialibus, de mane ... missam de Beata Virgine super eodem altari cantare: *Ibid.* p.36. Pro triginta missis cantandis florenos auri tres: 1447 Iványi, *Eperjes* p.147. Sacerdoti, qui legebat missam ante dominum principem, ... dedi X den<arios> Ung<aricales>: 1500 *MTT XXVI* p.22. Sacerdoti, qui dicebat missam ante dominum principem, ... dedi X den<arios> Ung<aricales>: *Ibid.* p.25. Missas quoque capituli debet fratribus enodare: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p. ff. — [151]

missale, -is n. (myssale) *liber, quo formulae precum, lectionum cantuumque ecclesiae, quae ad missam celebrandam spectant, conscriptae continentur* — (a miséhez tartozó imádságok, olvasmányok és énekek formuláskönyve) *misekönyv.*

Libris vero, quorum precipua auctoritas fulget in ecclesia Dei: ... lectionariis II. cum ewangelio, missalibus VI., psalteriis IIII-or: s.1015/1403 *Dipl. Hung. ant.* I p.77. V sunt tapeta, VI missales, I bibliotheca: 1093 *Ibid.* p.300. Prior verso vultu ad altare et ebdomedario (*sic*) et subdyacono similiter (*sic*) versis dyacono coram eo tenente missale: *Agenda 1311.* fol.79^v. Tenetur ad reparationem librorum ecclesiae infrascriptorum, ... duorum gradualium, ... unius missalis: *Visit. Str.* p.28. Item duo missalia et duo psalteria: 1440 *PRT VIII* p.510. Videlicet biblie, catholicon, psalterii, myssalium et alios plurimos libros ... usurpassent: 1450 *Héderváry oklt.* I p.274. Unum missale impressum, ligaturaque munitum dedit: 1492 *Kolozsvár oklt.* p.301. Ille confessus sub cervicali in feno se habere duas cordas pro missali: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.188. — [38]

missalis, -e *ad missam celebrandam pertinens* — *mise-, miséhez tartozó.*

Primo omnium redimat librum missalem ecclesie, ... quem impignoravi: 1305 *Mon. Str.* II p.561. Ipseque liber missalis alias per progenitores eorundem ... fuerit in pignoratus (*sic*): 1415 *CD patr.* I p.309. Ut in libro missali continentur: *Ord. Agr.* p.7. — *Ut subst.*: Super ... pecuniis, ... que vulgo missales appellantur: 1383–1392 Békefi, *Népk.* p.230. — [9] *Vide etiam vocem praecedentem.*

missans, -antis m. *sacerdos missam celebrans* — *misészó pap.*

Missans stat cum astantibus ante altare Beate Virginis: *Ord. Agr.* p.4. Dum ministrant missanti: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.d, II^r. — [2] *Vide etiam misso.* [Bellus]

missifex, -icis m. *sacerdos missam celebrans* — *misészó pap.*

Missifex sive presbyter: c.1525 Radó, *Bejegyz.* p.368. — [1] [Dreska]

missile, -is n. **1** *iaculum, sagitta, telum* — *hajítófegyver, dárda, nyíl;* **2** *donum populo mitti solitum* — *a népnek szórt ajándék.*

1 Petrus imbres missilium, ictus lapidum et iactus machinarum non formidans: 1273 *CD Arp. cont.* IX p.23. Ic-

tus missilium et iactus lapidum non formidans fortune casibus se submitendo: 1288 *Ibid.* XII p.470. 2 Nec populare pluit rapiendos missilee numos: IAN. PANN. *Paneg.* 1,859 (p.48). Epulum populis exercituique dedit, sepe in spectaculis missilia sparsit: BONF. I,5,196. Geysa ... in populum missilia sparsit: *Ibid.* II,1,72. — [6]

missilis, -e 1 *litterae certae cuidam personae destinatae* — *misszilis (elküldött, elküldhető) levél*; 2 *ad iaciendum aptus* — *hajító*.

1 Exhibuerunt nobis missiles litteras domini nostri incliti regis Stephani: 1268 *CD Arp. cont.* VIII p.216. Omnesque litteras ... missiles sive missivas ... sigillare ... valeatis: 1459 *Kaprinai, Dipl.* II p.241. Sive ille littere sint confraternitatis, sive missiles: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.b,II^v. 2 Missilibus telis cecidit pars maxima vulgi: TAUR. *Staur.* IV,205. — [6]

missio, -onis f. (misio) *actus effectusve mittendi* — *küldés* A *rerum*: 1 *teii etc.*; 2 *litterarum*. — B *animantium*: 1 *hominum*; 2 *Spiritus Sancti*; 3 *pecorum*: *actus emittendi pascendi gratia* — *állatok kihajtása (legeltetésre)*.

A 1 Eisdem ... crebrarum telarum missionibus feriendo ac lancearum ... ictibus sauciendo ... compe-scere fecerunt: s.1244, XV? *CD Croat.* IV p.221. *Laurentius* militem prostravit, ... cuius clipeum nobis misit, in nostram ... consolacionem, nam missio ipsius clipei nobis fuit ... primum donum: 1268 *CD patr.* VI p.154. 2 Super notificato reditu ... domini cardinalis Veneciarum, atque super missione litterarum suarum, per quas super certis utilibus rebus avisati fuimus, magnas ... grates dicimus: IOH. VITÉZ *Epist.* 17,4.

B 1 *l.q. legatio* — *küldetés*: In expeditione tocius regni et nostra contra Cumanos mota in missione nostra pro recipiendis et rehabendis carinis ... promeruit laudabiliter: 1267 *CD Károlyi I* p.4–5. Auditor, de cuius missione gratias agimus: 1474/XV *Mátyás lev.* I p.297. Missio vero et destinatio praesentiam exigit, ut praesens sit ille, qui mittit et qui mittitur: *Tripert.* II,82(14). Pro sollicitandis d<omi>nis Bohemis ... ad missionem gentium ... d.s.: 1526 *Engel, Mon. Ungr.* p.233. — *Abstracte: mandatum, praeceptum* — *megbízás, parancs*: Idem magister Petrus ex missione patris nostri ... contra Cumanorum exercitum viriliter dimicavit: 1273 *CD Croat.* VI p.35–36. Dictus comes Gyarmanus ... ex missione, mandato et precepto ... nobilium regni Hungariae in legacionibus variis ... laudabiles exhibuit famulatus: 1291 *Ibid.* VII p.63. *French* dimidietatem possessionis sue ... ex missione et ex consensu ... Thome ... dedit: 1340 *Mon. Str.* III p.354. Sua ex voluntate (pariter) et ex missione nostra taliter concordassent coram nobis, quod etc.: 1358 *CD Károlyi I* p.237. 2 De ascensione et Spiritus Sancti missione: *Syn.* 1279. 86 tit. Claruit *Christi* gloria ... per resurrectionem et ascensionem gloriosam atque Spiritus Sancti missionem: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XXII, H. 3 Con<metaneos> suos ab ulteriori utensione ... silvarum, ... necnon a venatione ... porcosque eorundem in eadem missione et depascificatione ... prohibuit: 1454 *TT* 1909 p.266. — [31]

missitalia, -ae f. *advena, quaevis* — *jöttment, jövevény (nő)*.

Quidam ... fratres ex duce Wazul progenitos asseve-

rant ex quadam virgine de genere Tatum, non de vero thoro oriundos, et pro tali missitalia illos de Tatum nobilitatem invenisse: SIMON KÉZA 55 (p.178). — [2]

missitalius, -i m. *advena, quivis* — *jöttment, jövevény*.

Cum ... Chaba adiens in Scithiam nobilitate genetricis (*sc. filiae Honorii imperatoris*) ... se iactaret, Hunorum nobilitas ipsum contemnebat, asserentes eum non verum esse alumnus regni Scitiae, sed quasi missitalium exterae nationis: SIMON KÉZA 22 (p.163); *Chron. saec. XIV.* (V) 22 (p.280). — [2]

missito, -are frequent. *saepe mittere* — *küldözget*.

Regina Cariae, Ada, honoris causa missitaret ad eum obsonia et bellaria (ἀει πέμπειν): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.43. — [1]

missivus, -a, -um *missilis, ad mittendum destinatus* — *elküldésre szánt*.

Ut iidem ... in sigillo ipsius civitatis secreto et missivo ac vexillo formam clypei cum signo nostro regio exornato ... gestare valeant: 1369 *Sz* 1870 p.230–231. Omnesque litteras ... missiles sive missivas ... sigillare ... valeatis: 1459 *Kaprinai, Dipl.* II p.241. Prepositus ... presentavit ... litteras ... missivas nobis loquentes: 1514 *Mon. rust.* p.84. — [5]

misso, -are *missam celebrare* — *misézik*.

Rectores tenentur missare in ipsis altaribus: *Visit. Str.* p.39. Dum ... ministrant missanti: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.d,II^r. — [2] *Vide etiam* missans.

missus, -i m. *legatus, nuntius* — *követ, küldött*.

Dux Salanus ... missos Arpad ducis benigne suscepti: P.MAG. 16 (p.56–57). Missi vero Arpad ducis Usubuu et Veluc fluvium Thyscie in portu Lucy transnavigaverunt: *Ibid.* 20 (p.60). Comiti vel eius misso velitis exauditionis gratiam impertiri: 1274 *CD Arp. cont.* IV p.42. Ordinarum nostrum ... missum, nuncium, factorem et legitimum specialem ... ad comparandum coram domino nostro papa: 1356 *CD Croat.* XII p.357. Inquit missus ethereus: sum prothomartir Stephanus: Dankó, *Hymn.* p.208. — *'Missum facere' i.q. dimittere* — *küld, elküld*: Altera conducat neu pars, quos altera missos / fecerit: IAN. PANN. *Paneg.* 2,2596–2597 (p.195–196). — [12] [*Bellus*]

misterialis *vide* mysterialis

misterialiter *vide* mysterialiter

misterium *vide* ministerium, mysterium

mistice *vide* mystice

misticus *vide* mysticus

mistrator *vide* ministrator

mistus *vide* 1. mixtus

misumenos, -e, -on (μισούμενος) *e titulo Menandri comoediae: invisus, odiosus, perosus* — *Menandros komédiájára utalva: gyűlöletes, gyűlölt*.

Praesul consultissime, ludicrum hoc Homeri poetarum facile principis, ex quo facilius disexapaton, quam misumenon fore existimo, a deditissimo tibi mancipio strenae loco accipe: BART. PANN. *Ded.* 4. — [1] [*Monostori*]

mite *adv.* (*comp.*: micus; *superl.*: mittissime) *leniter, moderate* — *enyhén, szelíden*.

Noster regius animus mitissime conquievit: s.1244 *CD Croat.* IV p.248. De ipso castro micus Ungari, quam Boemi ... seviebant: 1305 *Mon. Str.* II p.556. Noster regius animus in ipsorum gratuitis serviciis mittissime conquievit: 1326/1400 *Ibid.* III p.97. Bona omnium nostrum ita

enormiter per ipsum Michaellem desolantur, ut si etiam pecora essent, certo adhuc mitius indulgentiusque tractanda essent: PETR. VÁRAD p.121. — [15]

mitesco, -ere *transl.: leniri — megszélidül.*

Habitantur, inquit *Plinius*, inde glandiferae Pannoniae, qua mitescentium Alpium iuga per medium Illyricum a septentrione ad meridiem versa molli in dextra ac laeva devexitate considunt: PETR. RANS. *Epit. Ind.* II,16. Vehementer indolebat vir publice salutis natus progenitorum feritatem nondum mitescere: BONF. I,10,339. Pax erit etposito mitescent tempora bello (*cf. Verg. Aen.* I,291): TAUR. *Staur.* V,465. — [5]

mitigatio, -onis *f. transl.: actus mitigandi — enyhítés.*

Cum gen.obi.: Commendatur ... Christi maiestas per pietatem vel per obtemperacionem iusticie aut per mitigationem humilis supplicationis: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XXII,K. — [1]

mitigativus, -a, -um *aptus ad mitigandum, vim mitigandi habens — enyhítő, csillapító.*

Contra iram reperitur medicina mitigativa ferocitatis et veneni extractiva, ut patet in pluribus medicinis precipue de tyriaca: PELB. TEM. *Pom. sanct. aest.* LXXVIII,D. — [1]

mitigo, -are *transl.: lenire, placare, sedare — átv.: enyhít, csillapít, lecsendesít. 1 animantia eorumque ingenia, commotiones animorum; 2 res.*

1 Si quis igitur insanus ... regem a recto proposito pervertere temptaverit, nullisque remediis mitigari posse visus fuerit, ... abscondens ab eo prociendusque est: *Decr. c.1010.* 1. Nuntius ... et litteris v<estris> mitigate fratris mei animum eumque ... commonere curate, quatinus germanam dilectionem a me ... non avertat: 1146 *MIÖG* p.377. Ewtropia videns ... illorum *Hunorum* severitatem mitigatam ... ait: IOH. THURÓCZ 156 (p.47). 2 Nisi subito populi ... dictam flammam mitigassent, tota villa combusta extitisset: 1357 *CD And.* VI p.607. Unde in omnibus iudiciis suis mitigata legum severitate utebatur misericordie lenitate: *Chron. saec. XIV.* 131 (p.405). In quo loco curas omnes molestiasque deponis aut mitigas: IAN. PANN. *Epist.* p.105. — [20]

mitis, -e *transl.: clemens, lenis, placidus — szelíd, békés, jószágos.*

Sis mitis, ut nunquam iusticie repugnes: *Inst. mor.* 10. Tamen facta iniuriae quoquomodo, nulla prorsus atrocitate insultavi, sed potius mitissima mansuetudine tolleravi: 1232/1245 *Mon. Str.* I p.283. Cantu commota profundo / monstra maris saevos damnarunt mitia nautas: IAN. PANN. *Paneg.* 1,572–573 (p.33). Groeca quondam mulier ab irato Philippo ad placidum et mitem Philippum provocasse causam legitur: PETR. VÁRAD p.229. Blanca est enim mitissimo (ut perhibent) ingenio: PETR. RANS. *Epit. Ind.* I,51. Henricus ... ibi mitissimis verbis sibi hominem reconciliat: BONF. I,10,188. Pone supercilium, caperatos pone Catonis / vultus et miseris mitis res aspice nostras: TAUR. *Staur.* III,124–125. Hic rex *Ladislaus* fuerat mitis tota bonitate repletus: MART. THYRN. *Ad procer.* II,315. — *Superl. ut titulus honorificus regis — felsőfokban a király tiszteleti címeként:* Paginam hanc manu propria corroborantes anuli nostri inpressione subter insigniri curavimus. Signum domni Stephani mitissimi regis: 1002/c.1295 *Dipl. Hung. ant.* I p.53. — [30]

mititas, -atis *f. clementia, lenitas — szelídség.*

O feminarum iniquissima, *Iohanna* ... contra mititatem faustuosa: IOH. O.M. 154 (p.143). *Beata Virgo* in beatitudine mititatis ... alios superavit: PELB. TEM. *Stell.* p.124^r. Miror ... eum, cuius mansuetudinis odor super universam sacrae religionis nostrae congregationem diffusus est, ita solitae mititatis immemorem: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.154. — [5]

mititur *vide* nitor

mito *vide* mitto

mitra, -ae *f. (mirra, mittra) (μίτρα) 1 gener.: tegumentum capitis, pileus — kalap, süveg; 2 eccl.: infula, tiara sacerdotis — (fő)papi süveg.*

1 Pro caligis et mittra una solvimus den<arios> 650 et 12 1/2: 1426 *Fejérpataky, Szám.* p.210. Pro mitra vulpina blasznovi dedi ... XL den<arios> Ung<aricales>: 1500 *MTT XXVI* p.67. 2 More etiam episcoporum cum mitra, sandaliis et anulo ... possit ... divina officia celebrare *abbas: s.1015/1399 Dipl. Hung. ant.* I p.76. Abbates mitram (*var.:* mirram), sandalia, cirothecas ... vel cetera episcopalia insignia non habeant: *Syn. c.1100.* 36. Si ipsa ecclesia habet inventarium de mitris, baculis: *Visit. Str.* p.9. Episcopus ... cappa indutus habens mitram et baculum pastorem: *Ord. Str.* p.533. Pallade et obsequio transcendunt culmina mitrae: TAUR. *Staur.* I,100. — [22]

mitratus, -a, -um *infulā indutus — süveges.*

Qui ex privilegio mitris utuntur, mitrati cum superpelliciis, stolis ... synodum intrent: *Syn. 1279.* 22 (p.86–87). — [1]

mitrella, -ae *f. capitis tegumentum, pileus parvus — kis kalap.*

Similiter manicas de damasco et unam mitrellam cum auro contextam: 1513 *TT 1909* p.442. — [3]

mittissime *vide* mite

mitto, -ere, misi, missus (*micto; praes. perf.:* missi; *part. inst. act.:* misurus; *mito*) 1 *transit.:* A *obi. res:* 1 *committere, mandare — rábíz, utal;* 2 *aliquid perfrendum curare — útnak indít, küld;* 3 *proicere (lanceam, sagittam) — eldob, kilö (lándzsát, nyilat);* 4 *iacere — dob;* 5 *ponere — (bele)tesz. — B obi. homines:* 1 *aliquo proficisci iubere — elküld;* 2 *adducere — juttat, sodor, vet;* 3 *destinare — kiszemel, szán valamire, valamiiül.*

II *intrans. de possessione, via: se extendere, ferre — (ki)terjed, vezet, visz (birtok, út).*

I A 1 Huiusmodi negocium ad iudices mitte, quibus hoc commissum est, quo illi secundum suam hoc discernant legem: *Inst. mor.* 5. Ipsi ... causam ... discussioni, determinationi mittere debeant: 1456 *Bártfai, Pest* p.212. Diabolus misit in cor ... Feliciani de genere Zaach, ... ut ... regem Karolum ... occideret: IOH. THURÓCZ 506 (p.148). 2 *Abs.:* Singuli comites ... denarios, qui per universas Hungarie partes colliguntur, ... Strigonium usque ad festum Sancti Michaelis mittant: *Decr. a.1104.* 79. Instabat nobis causa mittendi pecuniam ultra mare: 1223 *Mon. Str.* I p.241. His addidit ... dominus Marcus episcopus: sanctitatem vestram ... hortari ... me, ut ... nuper missa utiliter expendam: 1465 *Mátyás lev.* I p.109. Annis superioribus miseramus ad urbem aureos quinque millia: PETR. VÁRAD p.63. — *Ad aliquem:* Nec autem ex copia inscriptionum prefati quondam domini Sigismundi imperatoris ad nos missa, id colligere potuimus: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 8,28. Cum negocium, de quo erant scrip-

te, vidissemus ad serenissimum dominum Bohemie regis pertinere, curavimus illico earundem litterarum exemplar presentibus inclusum ex bonis causis ad paternitatem vestram mittere: *Ibid.* 41,2. *Querelarum* registrum ... ad nostros castellanos ... misimus: PETR. VÁRAD p.151. — *Per aliquem*: Adversarii autem eorum non comparuerunt, nec per aliquem excusationem miserunt: *Reg. Var.* 254. — *Super aliquem*: Ob hoc dissensiones et guerrae et omnium flagellorum genera super Christianos a Deo mittuntur: PETR. VÁRAD p.103. — *Dat.*: *Sermonem* tuae misi sanctitati rogans grate vel acceptabiliter legere: CERB. *Max.* praef. p.9. Urbanus mittit vobis privilegium vestrum acephalum: 1257 PRT II p.298 *in dorso litterarum*. Super hoc priores litteras, quas vobis misimus, acceptare, sicut nobis dicitur, noluitis: 1269 *Ibid.* VIII p.298. Magis specialiter super hiis rebus et aliis factis misi informacionem venerabili patri: IOH. VITÉZ *Epist.* 52,8. Misit (ἔπεμψε) igitur ei dona et ita dicere iussit: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.34. Misi (ἀπέσταλκα) tibi talenta thuris et casiae, ut iam erga deos parcius esse desinas: *Ibid.* p.43. Cum rex Alexander centum ei talenta dono misisset (πέμψαντος), interrogavit eos, qui attulerant: *Ibid.* p.56. Cerevisiam valde opportuno tempore nobis missam, ... quam grato acceperimus animo: PETR. VÁRAD p.267. — *Per aliquem cum dat.*: Litteras ... invenientes accepimus, et per latores presentium vobis presentandas misimus: 1199/XVIII *CD Arp. cont.* VI p.199. Per quos dux Salanus duas lagungulas aquā Danubii plenas ... cum diversis muneribus duci Arpad misit: P.MAG. 16 (p.57). Monumentum ... amoris, quod ego dignitati tuae per hunc tabellarium misi: SIMON HUNG. 14. — *Cum aliquo*: Cum ... homine nostro testimonium ipsorum mitterent: s.1228/1407 *CD Croat.* III p.321. Capitulo Agriensi nostris dedimus litteris in mandatis, ut cum ... homine nostro eorum mitterent testimonium fidedignum: s.1276 *CD Arp. cont.* XII p.169. Cum vidua totum mittere precium desiderantes operis et amoris iuxta illud, quia manus nunquam vacua a munere reperitur, ... ordinavimus hanc elemosinam: 1290 *Ibid.* IX p.525. — *Transl.*: 'sigillum m. super aliquem' i.q. aliquem in ius vocare — valakit törvény élé idéz: Domi vero comes palatinus idem quamdiu manserit, super neminem sigillum mittat, nisi super eos dumtaxat, qui vocantur udornic et qui spontanea voluntate iverint ad eum, illi ei liceat iudicare: *Decr. a.1077.* 3. 3 Miserunt sagittas tribus vicibus super eos, et quosdam ex ipsis ictibus sagittarum interfecerunt: P.MAG. 36 (p.77–78). Debet sagitta mitti a medio cimiterio ad quatuor partes, videlicet orientem, meridiem, occidentem et aquilonem: 1232 PRT VIII p.281. Non lancea missa duellum / indixit: IAN. PANN. *Poem.* 5,3–4 (*ItK* p.611). — *In imag.*: Lucia terribilem foedo misit de podice bombum: IAN. PANN. *Epigr. (Mayer)* 183,3. — *Locut.*: 'sortem m.' i.q. sortiri — sorsot vet, sorsol: Sessionem ... iobagionalem ... cum duodecim iugeribus terre arabilibus, ... nec non sex mensuris nyl dictis sorte missis, videlicet in pratis seu fenilibus: 1418 *Sztáray oklt.* II p.199. Cum precipua in orbe imperia duo supersint, utri alterum contingat, missa sorte definire iubet: BONF. I,7,158. 4 Cupientes tamen aliquid in gazophilacium cum paupercula mittere, Veteris instar Testamenti: 1206 *Mon. Str.* I p.185. At tu femineam renovabis femina turbam / saxa pari mittens, sed leviora, manu. / ... sic tu Pyrrha altera fies: IAN. PANN. *Eleg.*

I,13,203–205 (p.343). Ad ... dicatores ... lapidem vel saxum mitterent seu iacerent: 1514 *Mon. rust.* p.73. 5 Videtur autem mihi ista iterum conca significasse pelvim, in quam misit Iesus aquam, et lavit pedes discipulorum: GER. p.126. Et mitte in hoc ferrum vim virtutis ac veritatis tuę, ut in eo semper ... verissima iustitia ... fidelibus tuis ... manifestissime declaretur: *Reg. Var.* S,4^r. Quicumque innocens ... in hoc ferrum igne candens manum miserit, sanam inde atque illaesam ... reducat: *Ibid.* T,3^r. Incendium tamen mitti nolumus super villas eorumdem: *Decr. 1231.* 35. Cum ... sacerdos ... ex fervore devotionis per parvum foramine, quod primo fuit apertum, manum misisset in sepulcrum: *Leg. Hel.* 30 (p.21–22).

B 1 Abs.: Dux de Kyeu missis legatis, VII duces Cumanorum ... in adiutorium postulavit: P.MAG. 8 (p.42). Qui ex eis nollent venire ad fidem vestram, velitis mittere (sic, recte: mittere), quod servitium ipsorum libenter persolvemus: c.1303 *CD patr.* V p.100. Qui non venit nec misit aliquam personam pro se responsalem: 1350 *CD Croat.* XI p.594. Procuratores rerum suarum mittere et instituere debeant: *Form. styli* III,69 (p.499). Ecclesiae ... altero pastore, et illo quidem sanctissimo a Deo misso: PETR. VÁRAD p.29. — *Cum 'in'* (acc.): Dux vero Arpad ... legatos misit in castrum Byhor ad ducem Menumorout: P.MAG. 19 (p.59). Dux Arpad ... misit multos milites in expeditionem, qui subiugarent sibi populum de castro Gumur et Nougrad: *Ibid.* 33 (p.74). Eosdem abbatem et Petrum ... ad ipsum primum terminum in eiusdem presentiam non veniendo nec mittendo in iudicium convictos extitisse: 1373 PRT X p.567. Postquam sanctitatis vestre vocationem letus cognovi, officii mei esse visum est in conspectum eius oratores meos mittere: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.37. — *Cum 'contra'*: Qualiter contra Byhor missum est: P.MAG. 20 (p.60). Magistrum Georgium contra ipsum misimus, qui ... ipsum interfecit: 1285 *Doc. Val.* p.30. — *Cum 'ad'*: Qui (sc. Deus) benedixit nos in unico filio suo, utique ad nos illum mittendo: GER. p.59. Tunc dux Arpad ... misit nuntios suos ad Salanum ducem et misit ei XII albos equos et XII camelos: P.MAG. 14 (p.54). Qui ... tamquam contumaces et rebelles ad dictas nostras congregaciones nullatenus venire aut legitimum responsalem mictere aut litteras exhibere curaverunt: 1353 *CD Croat.* XII p.166. Ad illum frequentius mittitur, apud quem salubrius consilium seu naufragium invenitur: 1406 *Zsigm. oklt.* II,4834. Misimus ad vos ... Georgium ... ad vestras dominaciones transisse (sic): 1457 *Sopron tört.* I/4 p.185. — *Cum 'super'* (acc.): Super domum alicuius archidiaconi vel canonici ... mittendi manum habeamus facultatem, sed per formam iudiciariam huiusmodi delinquentes puniantur: 1307/1315 *Reg. Slov.* I p.240. — *Cum dat.*: Porro si neutra ad presens agere possis, saltim per legatum, quem papa mihi mittet, quod ac quomodo velis, rescribe: 1091–1095/XIII *Dipl. Hung. ant.* I p.272. — *Cum inf.*: Duos scriptores mittit libros scribere in expensis conventus, propria pro persona: 1428 *Fejérpataky, Szám.* p.287. — *Sequitur enunt.*: Miserunt quosdam speculatores viros, ... qui transirent fluvium Nitra, et viderent, si sine bello possent transmeare: P.MAG. 35 (p.77). Misit Stephanus nuncios festinanter, qui Wazul filium sui patruelis de carcere Nitriae educeret: SIMON KÉZA 44 (p.173). Heynricus comes curialis dispensatorem abbatis nomine Ogguz

accesiri fecit, et illum comminando, ut iussui regis satisfaceret, misit: *c.1151 PRT I* p.600. 2 *Cum 'in' (acc.)*: Iussit, ut ligatis pedibus ... mitterent eos in fornacem ignis ardentis: *GER. p.3.* Si quis equum ad vendendum sine licencia regis in confinium duxerit, ... equi dominus in carcerem mittatur, donec testimonio comitis sui comprobetur; et si reus extiterit, sicut fur pereat, sin autem liber et sospes evadat: *Decr. c.1077. 16.* Milites ducis Menumorout, quos ibi apprehendere potuerunt ... in teterrima carceris inferiora miserunt: *P.MAG. 21 (p.63).* Alii vero per crudelem conculcationem eorum in ore gladii in exterminium missis: *1397/1406 Wenzel, Stibor p.99.* Si quis ... aliter non cessabit, profecto vel ligato collo, illum mittemus in manus p<aternitatis> v<estrae> puniendum: *PETR.VÁRAD p.151.* — *'M. in circuitum' i.q. in errorem inducere — félvezet, tévedésbe ejt*: Talia quippe sunt spiritus nequam, spiritus demoniorum, qui mittunt terram (*sc. mortales*) in circuitum: *GER. p.173.* — *Cum 'sub' (acc.)*: Ille sed Inachidas missurus sub iuga venit: *IAN.PANN. Epigr. I,149,3 (p.526).* — *Cum 'in' (abl.)*: Quemadmodum illi, qui in camino ignis ardentis missi uno quasi ore ut venerabiliter dicitur, clamabant: *GER. p.11.* In carcere missus et dominus rex Stephanus et Henricus filius eius et Gerardus episcopus revelantur: *Ann.Poson. p.126.* Requirimus vestras amicitias, ... uti prescriptum ... familiarem nostrum per vos dampnificatum in dampnis mittere nolletis: *1458 Sopron tört. I/4 p.282.* 3 *Cum 'ad'*: Si cuius miles aut servus ad alium fugerit et his ... suum miserit legatum ad reducendos eos: *Decr. c.1010. 25.* Quę ideo omittuntur, sive ne onerosum volumen redderent, sive quia tempus non patitur, ad alia nos mittere concite desiderans, in procrastinatione dicti modum extendere: *GER. p.32.* Cum nos quosdam barrones et nobiles regni nostri ... ad ludum bellicale misissemus: *1291/p.1300 Reg. Arp. II/4 p.72.* Missis et destinatis Valentino Lőrinczy ac Andrea Szabó ... armatis et potentiariis manibus ad possessionem ... exponentis: *Form. styli II,47 (p.181).* Latorem ... presentium missimus ad studium literarum: *1480 Dipl. Mátyás II p.440.* Oratores ad concludendum hanc affinitatem misuri sumus: *1491 Acta Beatr. p.187.* — *Cum 'in' (acc.)*: Borsu, ... quem dux Arpad cum magno exercitu miserat in auxilium eorum: *P.MAG. 34 (p.75-76).* Cum ex mandato domini regis super facto terre Tharian ... unum ex nobis misissemus in testimonium: *1258 PRT VIII p.295-296.* Thomam ... concanonicum nostrum ad premissum mandatum exequendum misimus in testimonium: *1365 Békefi, Pilis p.353.* — *Dat.*: Omnes honores et bona sua postponendo, fortune casibus se mittendo de captivitate nos liberavit: *s.1278/1409 Sztáray oklt. I p.17.* Ego vero ... misi presidio illarum partium, quantum ad presens ipse potui copiarum: *1464 Matth. epist. Rom. p.30.* — *Cum 'pro'*: Litteras ... recepimus continentes, quod mittemus hominem nostrum pro testimonio: *1319 CD And. I p.506.* Mandamus, quatenus vestrum mitatis hominem pro testimonio fidedignum: *1383 CD patr. V p.164.*

II Vadit terminus ad angulum munimenti, ... a quo iterum dirigitur per munimentum longum, quod mittit parumper per campum recto gressu ad angulum munimenti: *s.1086, 1135-1171? Dipl. Hung. ant. I p.251.* Meta hinc vergit ad iacentem columnam lapideam, que mittit per alveum salsuginis ... ad ripam illam: *Ibid.* Quintum

predium ... incipit terminari de vulpinis foveis, que mittunt ad cumulum cespitum: *1270/1411 PRT VIII p.299.* — [453]

mitra vide mitra

mixolydius, -a, -um (myxolidius) μιξολύδιος, *t. t. mus.:* unus e modis sive tonis — *mixolid.*

Sunt autem octo toni ... ab antiquis nominatus tetrardus, a Grecis myxolidius, hypomixolidius, a Latinis septimus, octavus: *MONET. p.C,3.* — [1]

mixstim vide vocem sequentem

mixtim adv. (mixstim, myxtim) communiter, coniunctim, promiscue, unā, sine divisione possessionis — *közösen, vegyesen, együtt, elegyesen, osztatlanul (a abs.; b cum 'cum'; c cum 'inter').*

a *Iobagiones*, quorum nomina mixtim hec sunt: *1226? /1229 PRT I p.676.* Introducebant in ecclesias mixtim viros et mulieres: *ROGER. 24 (p.578).* De metis autem certificari non <potuimus>, quia myxtim iacet terra more terre Symigiensis: *1276 Reg. Arp. II/2-3 p.159.* Terram ducalem ... mixstim sitam ... magistris ... reliquissent: *1276 CD patr. I p.67.* Partem tributi, ... que scilicet pars prius semper mixtim indivisimque cum ipso principali tributo recipi consuevissent, novo claustro ... contulisset: *1326 CD And. I p.400.* Mixtim usus fructus et utilitates ... perciperet ex integro: *1355 Sztáray oklt. I p.245.* Tamen istae species cantuum in nostro manuchordo mixtim complicantur, prout patere potest ex pluralitate vocum in uno loco simul positarum: *Szalkai A,50.* Eodem die domoslya pecias mixtim 12, quarum 4 breves per 55 den<arios> et reliquae octo per 60 den<arios>: *1508 Rechn. Hermannstadt p.333.* **b** Decem domus servorum cum pomerio et terram ad V aratra et cumulonem mixtim cum villa et nemus dedi: *1075/s.1217 Dipl. Hung. ant. I p.215.* Habet autem illud predium arbores fructiferas optimas per se et fenum; cetera autem necessaria ad humanum usum pertinencia mixtim habet cum villanis: *s.1135 PRT VIII p.273.* Quod terram suam ... sitam iuxta fluvium Fyzeq, mixtim iacentem cum terra ecclesie Strigon<iensis> ... vendidit ... archiepiscopo Strigon<iensis>: *1251 Mon. Str. I p.385.* Particulam terre, ... quam cum populis ville eiusdem mixtim habuissent: *1391 TT 1902 p.28.* Innumeri e Germania mortales ... in Hungaria ... habitandi sibi locum iam pridem elegerunt, quo fit, ut Germanus cum Hungaro mixtim vitam degens habitu moribusque magna ex parte conveniat: *PETR.RANS. Epit. Ind. II,42.* **c** De curiis hiis, que intra fossatum sunt, non fuit opus, ut per metas distinguantur ... propter id, quia mixtim resident inter alios cives intra fossatum existentes: *1264/1466 Mon. Str. I p.511.* Prefatam terram Babun inter terras aliorum mixtim sitam ... eidem magistro Alexandro ... restitui fecimus: *1277 CD Arp. cont. XII p.206.* Meta vadit ad tres arbores fraxsiny, wlmy et ylicis stantes coniunctim, quarum rami inter se mixtim creverunt: *1296 CD Croat. VII p.239.* — [63]

mixtio, -onis f. *mixtura, permixtio, temperatio (aes cum aere) — elegyítés, vegyítés, ötvözés.*

Aurifabri ... additionem ... duorum lottum et mixtionem de cetero cupri dimittent et precaveant: *1522 TT 1889 p.382.* — [1]

mixtura, -ae f. *in imag.:* permixtio, societas — *közös-ködés (képl.).*

Amarissimę quippe aquę in eloquiis perhibentur et nimis insuaves, quibus tropologice illi advertendi, qui a celorum regno sunt excludendi et deorsum deducendi, quibusve prohibemur a perfectioribus sub omni contestatione misceri, nisi a mala sequestrentur mixtura: GER. p.37. — [5]

1. mixtus, -a, -um (mistus) **1** *impurus — szennyezett; 2 promiscuus — vegyes.*

1 Vestimentis mixtis sanguine: ROGER. 31 (p.573).
2 Cum quedam terre ... mixte ... per seviciam dyre nacionis Tartarorum ... vacue remansissent et desolate: 1249/1323 *Mon. Str.* I p.381. *Ditricus* egressus cum exercitu Italico, Germanico ac caeteris mixtis gentibus occidentis pervenit in Zazholm: SIMON KÉZA 8 (p.149). Primo de formis mixtis seu compositis, secundo de simplicibus: *Form. styli* I,19 (p.13). Illyriis passim gens mixta Liburni: IAN.PANN. *Paneg.* 1,125 (p.9). — *Iur.*: In quibus ipsa sancta Strigoniensis ecclesia merum et mixtum imperium habere dinoscitur: 1288/1412 *Mon. Str.* II p.234. Donatio regia duplex est, scilicet pura et mixta: *Tripart.* I,13(1). — *Mus.*: Aliquando autem autentici et plagalis (*sc. toni*) proprietate inmiscitur (*sc. cantus*); inde fit, ut tonus alius dicitur mixtus, commixtus, superfluis (*sic, recte: superfluus*) imperfectius: MONET. p.C,4. Mixtus *tonus* dicitur, qui autentici et plagalis tetrachorda meando confundit: *Ibid.* — [26]

2. mixtus, -us m. *effectus miscendi, mixtura — elegy, keverék.*

Macrinus est egressus cum exercitu Italico, Germanico ac alio mixtu gentium: *Chron. Pos.* 6 (p.18). — [1]

mlaca, mlaka *vide malaca*

mlatna, -ae f. (*Serbo-Croat. [?]: mlaka*) *parvus lacus stercoris, squalor — mocsok, trágyalé.*

Purgabat necessaria conventus et usque ad genua stabat in mlatna: *Inqu. Marg.* p.201. — [1] *Vide etiam malaca.*

mlucta *vide multa*

mlucto *vide multo*

mobilia, -ium n. *iur.t.t.: res propriae, quae moveri possunt — ingóságok.*

Hec sunt autem predia et mansiones ceteraque mobilia eiusdem sancte Dei ecclesie: 1093/1236 *PRT* I p.749. Quod cum ecclesia Beate Virginis ... porciunculam possessionis Keched nomine ... haberet pignori obligatam, nec mobilia haberet, unde valeret redimere: 1262 *Mon. Str.* I p.481. Nec de ipsis seu aliis mobilibus vel immobilibus aut se moventibus, acquisitis contemplatione ecclesiarum ipsarum, possint condere testamentum: *Syn. 1279.* 32 (p.93). Licet mobilia per ecclesiam acquisita de iure in alios pro morientis arbitrio transferri non possint, fuit de consuetudine ecclesie: *Várad stat.* II,6 (p.87). *Fideiussores* mobilia videlicet et immobilia occupandi ... fungerentur facultate: 1445 *Sztáray okl.* II p.373. — [14]

mobilis, -e **1** *proprie: qui movetur — mozgó; iur. t.t. de rebus et bonis — ingó; 2 meton. (de hominibus et rebus): inconstans, mutabilis — állhatatlan, hajlítható, változó.*

1 Nullus ... subripere de omnibus rebus suis (*sc. ecclesiae*) mobilibus et immobilibus, quesitis et inquirendis, cum omnibus, que sibi in prelocutis civitatibus earumque pertinentiis et finibus, necnon in villis pertinent, ... presummat: 1002/c.1295 *Dipl. Hung. ant.* I p.53. Omnes possessiones et omnia bona mobilia et immobilia templi Ierosoli-

mitani ... in protectionem regie defensionis nostre suscipimus: 1198/1226 Theiner, *Vet. mon.* p.68. Quia nichil se posse dare de rebus mobilibus asserebant: 1242 *Haz. okl.* p.9. Domos, vineas et omnes possessiones ac res mobiles et immobiles Teku quondam ... contulerimus ... sorori nostre: 1276 *CD Arp. cont.* IX p.146. Super domum eiusdem ... irruentes res eius mobiles et immobiles abstulissent contra iustitiam: 1324 *TT* 1910 p.151. Res mobiles ... reddere et restituere promisissent: 1474 Balázsy, *Heves* p.287. Omnia, que habebant, amiserunt tam in re stabili, quam mobili: IOH. THURÓCZ 220 (p.65). Res vero mobiles per alios nobiles illius comitatus, in quo tales resident, in praedam publicam convertantur: *Constit.* 1526. 39. — *Vide etiam vocem praecedentem.* **2** Difficile mobilis fit (*δυσκίνητος γίνεται*) ad malitiam *anima*: CERB. *Max.* 1,36. Habitum amicitiae voluptatum difficile mobilem (*δυσκίνητον*) animae imponit: *Ibid.* II,70. Bipartitur *genus prosaicum* in dictamen immobile, ... quod librorum scriptoribus est indultum, et mobile, quod usualiter epistolare vocatur: IOH. LEM. p.7. Fallax mundi gloria lapsu ruit mobili: s.1223/1233 *CD Arp. cont.* I p.195. Mobilis Oetaeo de vertice silva cucurrit, / nuper ad Herculeos silva recisa rogos: IAN.PANN. *Paneg.* 1,15–16 (p.2). Nostra nec Hadriacis serviret Gallia nautis, / dum stabiles terras ambiret mobiles humor: *Ibid.* 2,1874–1875 (p.159). — *De festis, quae non iisdem anni diebus celebrantur, quorumque tempus secundum Paschae diem variatur — mozgó ünnepek, amelyek a húsvét napja szerint változnak:* Tertium necessarium in ecclesia est ars computandi, ut festa mobilia et huiusmodi, quae in ecclesia Dei occurrunt, distinctis temporibus peragat: Szalkai A,12. — [64]

mobilitas, -atis f. **1** *proprie: motus — mozgás; 2 meton.: mutabilitas — változékonyság.*

1 Lingue mee calamus a patefaciendis continue mutabilitatis sue (*sc. regis*) sinistris mobilitatibus ... quiesceret: 1288/? Sz 1910 p.2. **2** Cum ex mobilitate temporum et personarum successionem res posterae frequenter calumniam patiantur: 1315/? Schmauk, *Suppl.* p.44. — [2]

mobilito, -are *mobilem facere — mozgékonyá tesz.*

Vinum manus mobilitat: *Serm. dom.* I p.229. — [1]

Mochmetista *vide Mahumetista*

modalis, -e *'pausa m.: species pausarum in musica mensurata — (szünetfajta a menzúrális zenében) modális szünet.*

Pausarum alia modalis. ... Modalis est tractus ab una linea ad quartam deductus, tria tegens spacia, notule longe perfecte equivalens: MONET. p.D,8. — [1]

modalitas, -atis f. *modus, ratio — mód.*

Elisabetham ... nascitamus vigore presencium modalitate: 1405 *Komárom vm. okl.* p.31–32. Est quaestio de modalitate praeservationis Marie a peccato originali, scilicet qualiter fieri potuit: PELB. TEM. *Stell.* p.75^v. Quinque conditiones sunt observandae. Scilicet: libertas, aetas, modalitas, conditio et sacramenti depositio: *Tripart.* II,27(2). — [4]

moderamen, -inis n. **A** *moderatio, modestia, temperantia — mérséklet, mértéktartás, szerénység; 1 proprie: mensura — mérték; 2 modus — mód. — B actio gubernandi, administratio, gubernatio — igazgatás, kormányzás; 1 directio, gubernaculum — irányítás, kormány; 2 conditio, exceptio — feltétel, megszorítás; 3 conventio, pactum*

— szerződés; 4 *praeceptum, regula* — előírás, szabály.

A 1 Abs.: In eadem vero satisfactione nec adeo summissae, quia non suavis est quorumpiam questio, non autem usque valde graviter, quia nec adeo incitacio facta est, moderamen autem adhibendum. Non enim magna progressio: GER. p.34. Boni Christiani ... in cibo et potu tenent moderamen: *Serm. dom.* I p.369. — *Cum gen.:* Omnes primates regni ... quosdam rectores regni sub duce prefece-
runt, qui moderamine iuris consuetudinis dissidentium lites contentionesque sopirent: P.MAG. 53 (p.107). Severitate (*sic, recte*: severitati) pietatem per moderamen misericordiae praeferentes: 1330 *TT* 1908 p.488. 2 *Cum adi.:* Rex Bela pretium rerum venalium secundum terram (*var.:* certam; incertam; terrae; rerum) quantitatem iusto moderamine discrete rationis constituit: *Chron. saec. XIV.* 94 (p.358); IOH. THURÓCZ 322 (p.94). *Venti sic vos Hippotades leni moderamine frenet, / ... / paullisper cohibete minas:* IAN. PANN. *Paneg.* 1,270–272 (p.17). Universa et singula, quae in nostrorum fidelium subditorum gravamen vigere videntur, debito sublevamine et opportuno moderamine reformare: *Form. styli* III,158 (p.547). Haec allegatio non simpliciter est intelligenda, sed recto moderamine discutienda: *Tripart.* I,78(7).

B 1 Abbates et monachi ... sub tam religiosissimi principis moderamine regulariter vivere deliberaverunt: HARTV. 7 (p.410). Martinus ... nobis adeptis regni moderamen ... fideles inpendisset famulatus: 1275/1327 *Reg. Arp.* II/2–3 p.136. Illud siquidem inter regia gesta virtuosa nostre precipue incumbit celsitudini providam deliberacionem metiri, quo moderamine condigno regnicole nostri felicitas status uberrima enancisci queant incrementa: 1395 Wenzel, *Stibor* p.81. 2 Tali ... moderamine inserto, quod alias ... possessiones ... reliquisset proximis suis: 1339 *Héderváry oklt.* I p.33. Salvo tamen moderamine infrascripto: 1404/1422 *Sztáray oklt.* II p.38. Hys insuper conditionum et moderaminum vinculis super annexis, quod *etc.:* 1405 *Zsigm. oklt.* II,4038. — *Iur.:* In execucione sui propositi non usus levitate, sed ... tutele moderamine, quod faciendum decreverat, inchoavit: IOH. O.M. 157 (p.146). Licet vim vi repellere ... cum moderamine inculpate tutele: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XXV,H. 3 Tale pactum seu moderamen ... fecissent: 1436 *PRT* VIII p.489. 4 Sua magnificentia ... concessit statuitque et mandavit a nobis omnibus ... singula ... premissa firmiter observanda ... iustaque eorum articulo-
rum moderamina unicuique se dirigere et limitare: 1506 *Podmaniczky oklt.* I p.476–477. — [79]

moderantia, -ae f. *continentia, moderatio* — önmérséklet, mértéktartás.

Quitquid perperam animi motu vel instinctu emuli aut hostis antiqui contigit esse factum, humanitatis moderantia cum equitatis temperie consuevit regia maiestas in melius reformare: 1281/1324 *Reg. Arp.* II/2–3 p.278. — [1]

moderate adv. (moderacius) 1 *continenter, temperate* — mértékletesen, mértéktartóan; 2 *iuste, legitime* — méltányosan, törvényesen.

1 Presbiteris uxores, quas in legitimis ordinibus acceperunt, moderacius habendas provisiva fragilitate indulsumus: *Syn.c.1100.* 31. Minime invidiosos esse, qui fortuna probe et moderate utantur (τῆ τύχῃ χρωμένους ἐπεικῶς καὶ μετρίως), nam non nobis, sed iis quae circa non sunt invi-

deri: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.71. Si bonus pater vester ... moderatius fortunis suis uti scivisset, ... fortasse in has ... aerumnas non incidisset: PETR. VÁRAD p.189. *Decimatōres* liberam habeant acervos eorundem moderate tamen et non tali tempore pluvioso ... examinandi facultatem: *Decr. 1495.* 38(1). Nemini praeter officiales finitimos et illis quoque moderate ... sales dentur: *Decr. II. 1518.* 10. 2 Ad hoc ... debet intendere regum serenitas, ... ne ... contra rerum moderate gestarum dispositionem ... arma summat iniquitas: *c.1202/1334 CD patr.* VIII p.11. Pro iniendis quibusdam consiliis et regni sui arduis negociis moderate disponendis: 1391 *CD Liptov.* I p.76. — [11]

moderatio, -onis f. (moderacio) 1 *actus moderandi, continentia, temperantia* — mérséklés, mértéklelesség, mértéktartás; 2 *administratio, gubernatio, ordinatio* — intézkedés, irányítás, rendelkezés.

1 Complementum figurae gravis integratur ... ex locis ad causae amplificationem vel moderationem indultis: IOH. LEM. p.12. Consuevit innata liberalitas regnancium merita subditorum iuste pietatis examine ac pia iusticie moderatione pensare: 1397 Wenzel, *Stibor* p.89. Moderationem cole ac veridicentiam (σωφρόνει καὶ ἀλήθειε): IAN. PANN. *Plut. inim.* p.9. Vir ... probitate summa, moderatione non mediocri, inaudita laborum negotiorumque tolerantia: BONF. I,1,57. 2 Rex ... per noctis silentium ... Deum alloqui precibus operam dabat, iustique iudicis moderationem super cottidianas iudiciorum discussiones ... descendere (*orig.:* descendere) flagitabat: HARTV. 17 (p.425). Cum ecclesiastice moderacioni omnino conveniens dinoscatur, ut que rationabiliter ordinata sunt, ... nulla ... refragacione possint vel debeant perturbari: 1279 *CD Arp. cont.* IX p.246. Hanc moderationem, ordinationem nostram ... volumus perpetuo ... duraturam: 1344/1395 Zimmermann, *Urbk.* II p.23. Hiis limitatum moderacionibus presentibus clare interiectis: 1388/1389 Wenzel, *Stibor* p.51. Quae pax nisi iuris moderatione contineatur, stabilis firmaque esse non valet: *Tripart.* praef. p.4. Nullibi ... aliquid aliud extorquere debet, nisi expensas iuxta moderationem patrum, videlicet ubi maior vel minor erit via: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.b,III^v. — [21]

moderative adv. *leniter* — enyhén.

Misericorditer compaciens moderate ordinando asummissis, ut *etc.:* 1354 *Zala oklt.* I p.558. — [1]

moderativus, -a, -um *qui moderatur, mitigat* — enyhítő, mérséklő.

Locorum stili gravitatem implentium quidam sunt provocativi, quidam moderativi: IOH. LEM. p.12. Quorumlibet coram nobis litigancium causas sua moderativa discussione discutere cepissemus: 1348 *CD And.* V p.195. Nobis ... pro faciendo moderativo iudicio causantibus ... quasdam sex litteras ... curarat exhibere: 1383 *PRT* II p.570. Adveniente autem ipso termino ipsis partibus coram nobis pro habendo in eorum causa moderativo iudicio: *Decr. 1404.* 10. Habitaque per vos iusta et moderativa limitatione ... reliquas ... res ... dari ... facere debeatis: 1484 Teleki, *Hunyadiak* XII p.264. Cum ... in sede nostra iudiciaria ad iudicandum pro faciendo causancium moderativo iudicio consedissemus: 1496 *Komárom vm. okl.* p.102. — [44]

moderator, -oris m. *gubernator, rector* — kormányzó, igazgató.

Gener.: Reges et principes moderatores iusticie instituit Dei et hominum mediator: 1277 *CD Croat.* VI p.182. Ab eo, ... qui et sue cause auctor et nostre moderator, potens unus atque solus presidet: IOH. VITÉZ *Epist.* 59,11. Semper pater et patronus es habitus, et integerrimus etiam moderator, cui utraeque partes confiderent: PETR. VÁRAD p.33. *Deus angelos orbibus* ... prefecit, ut suum res queque sortita moderatorem rite gubernaretur: BONF. praef. p.1. Moderatori schole ... fl<oreno> 2: 1511 Békefi, *Népk.* p.300. Rerum publicarum moderatores: 1526 *CD Károlyi* III p.159. — *De Deo*: Eum ipsum ordinem temporum tamquam Dominus regit moderatorque disponit: ANDR. PANN. p.52. — *In imag.*: Sunt enim leges totius humanae vitae duces ac moderatores: *Tripart.* praef. p.8. — [16]

moderatrix, -icis f. gubernatrix; quae moderatur — aki irányít, kormányoz.

Nempe que sola Sancta Sedes Apostolica in terris provecta est aprior moderatrix et moris et iuris humani, ut eam recte ... rebus nostris profiteremur iudicem: IOH. VITÉZ *Epist.* 71,1. — [2]

moderatus, -a, -um 1 part. perf. pass. verbi 'moderor(r)'; 2 de rebus: modicus, temperatus — mérsékelt; 3 de hominibus: continens — mértéktartó.

2 Expensas aliquas moderatas ... possint ... exigere: 1295 *CD Arp. cont.* X p.179. In ipso ponte tributum moderatum a transeuntibus per ipsum pontem exigere: 1324 *CD And.* II p.137. Tamdiu moram sibi faciant ... in expensa moderata eiusdem possessionis, donec ipsum lucrum camerae cum iudicio trium marcarum persolvatur: *Decr.* 1342. 24. Ad expensas nostras, moderatas tamen, non superfluas, prodigas et profusas: 1478/? *LtK* 1992 p.148. 3 Sit moderatus (IAN. PANN. *Eleg.* II,12,67) amans aequi veniamque petenti / deneget haud unquam: TAUR. *Staur.* III,119–120. — [11]

moderne adv. nunc, nostro tempore — most, jelenleg.

In ... prescriptarum primarie et moderne nostrarum donationum declarationem quasdam tres literas nostras ... nostro iudiciario culmini curavit exhibere: 1422 *Sztáray oklt.* II p.226. — [2]

modernus, -a, -um 1 adi.: qui nunc, nostro tempore est, novus — jelenlegi, mostani, új (a de hominibus; b de rebus). 2 subst. m.: aequalis, qui eiusdem aetatis est — kortárs.

1 a Nos quoque Dei nutu nostram gubernantes monarchiam, antiquos ac modernos imitantes augustos, decretali meditatione nostre statuimus genti, quemadmodum honestam et inoffensam ducerent vitam: *Decr.* c.1010. praef. p.141. Doctores, philosophi patresque nostri ... invenerunt. ... Id ergo, quia utile ipsis visum est et bonum, cunctis modernis sapientibus utilius id ipsum videatur et optimum: s.1055, *XIII PRT* X p.487. Quoniam generatio preterit, generatio succedit, manifestum sit tam modernis Christiane religioni obedientibus, quam posteris eorum devotionem imitantibus, quod etc.: 1148/1253 *Mon. Budapest* I p.3. Quod si ista fieri contingat temporibus ... domini Philippi, archiepiscopi Strigon<iensis>, nostri prelati moderni: 1272 *Mon. Str.* I p.608. Modernus maritus suus seu conditionalis haberetur: *Form. styli* I,135 (p.84). Noveritis, quod nos honorem comitatus dicte insule a comite moderno per Iohannem banum constituto ... illi

... duximus conferendum: 1358 *Dipl. Ragusa* p.8. Nota id, quod iudex Petrus percepit modernus: 1367 *Fejérpataky, Szám.* p.14. Rex Hungariae modernus vel futurus ... decreverit: 1436 *Schmauk, Suppl.* p.252. Vobis fideli nostro ... thesaurario nostro moderno, futurisque thesaurariis nostris ... mandamus: 1507 *Podmaniczky oklt.* I p.519. Abbas modernus illius loci iam satis annosus est et dietim gravatur senectute: 1508 *PRT* III p.620. Episcopus modernus ecclesie Transsilvanensis: 1514 *Mon. rust.* p.73. Michael Banffy fuit avus Gabrielis Appaffy moderni: c.1526 *Bánffy oklt.* II p.541. Palatinus modernus et etiam futurus ... executionem facere valeat: *Constit.* 1526. 22. b Que uno nomine Kelemenus palataya, alio nomine moderno Pangrach palataya vocatur: s.1247/1572 *CD Arp. cont.* VII p.243. Modernis temporibus sic homines per exempla informantur: 1295 *Ibid.* X p.184–185. Literas ... sigillo nostro moderno consignatas: 1338 *Csáky oklt.* p.80. Per modernam ... litigionariam quescionem ... ad pecuniam solutionem centum marcarum ... eundem iudicando: 1343 *CD And.* IV p.354. Fruges etiam et moderne segetes sue essent in facie particule terre supradicte: 1358 *Ibid.* VII p.288. Idem tenetur nobis in collecta moderna quinquaginta florenos: 1419 *Fejérpataky, Szám.* p.183. Ne habentes ipsam monetam dampnum pati videantur, volumus, ut eandem monetam dukat unusquisque in camaras cusionis modernorum denariorum nostrorum ... importet: 1430 *DRH* II p.253. 'Avisare': est terminus novus, in antiquis autoribus non reperitur, sed hic ponitur pro consuetudine moderna: IVAN. 5^c. Pro praemissis pristinis duobus flor<enis> auri, quam pro eisdem modernis duobus flor<enis> ... pignori obligasset: *Form. styli* II,120 (p.223). 2 Unde si quilibet modernorum seu futurorum aliquid demoliri voluerit, mille maledictionibus et duplici contritione eternaliter feriatur: c.1151 *PRT* I p.600. Quorumdam modernorum ad bonum pigra ... subtilitas predecessorum iusta iudicia subvertere: 1193/1393 *CD Arp. cont.* XI p.55. Ea, que ... regia pertractat auctoritas, ... scripture munimento commendentur, ne modernorum seu successorum incursum subrogentur: 1229/*XIV Ibid.* p.211. Hec ... opinio a modernis non tenetur: PELB. TEM. *Pom. sanct. aest.* I.E. Cum literis ... secundum modernorum usum sonantibus: *Tripart.* I,33(3). — [118]

modero, -are et moderor, -ari 1 modum constituere, coercere, restringere — mértéket szab, mérsékel; 2 ordinare, temperare — rendez, szabályoz, megszab; 3 dirigere, gubernare — irányít, kormányoz.

1 *Res concretas*: Regie convenit celsitudini suorum moderari servicia subiectorum: 1265/1270 *CD Arp. cont.* XI p.500. Talis solutio moderetur et reducat ad rationem praesentis monetae taliter: *Decr.* I.1435. 22(1). Reliquos etiam proventus regios et curiales servitorum utriusque maiestatis ita moderari, ne tot dissipationes, quot fuerunt hactenus in proventibus regiis de cetero committantur: *Decr.* 1525. 19. — *Res abstractas*: Rigorem iustitiae pietatis studio moderantes eosdem ad sinum gratiae nostre regalis ... recepimus: 1299 *CD Croat.* VII p.352. Omnis dissensionis ac arrestationis materia ... per modum pacificum moderetur: 1318/? *Dipl. Anjou* I p.211. Quasdam consuetudines, quae ... abusiones videbantur, abolendas; quasdam moderandas ... decrevimus: *Decr.* I.1405. ex-

ord.3. Querelas superinde refugiaque nostra confidenter ad sanctam Apostolicam Sedem referimus, cuius precipue interest, ut subiecta sibi regnorum iura conservet prius, quam moderetur: IOH. VITÉZ *Epist.* 60,20. **2** Possunt tamen illa ex his colligi, que moderata satis brevitate prescripsi: *Decr. a.1104. praef.* p.183. Solvent ... collectas et exactiones regales et reginales, ... quas si ad nostrum usum poterimus vindicare, ... solvent nobis eas, prout cum eis duxerimus moderandas: *1292 Mon. Str.* II p.314. Nobiles ... declararunt, ... petentes, ... ut quandam formam moderatam iuramenti ... regia auctoritate statueremus: *Decr. 1328.* p.83. Quos quidem census et munera taliter decrevimus moderanda: *1329 Mon. Str.* III p.144. Pretia vero victualium ... secundum ... eventum temporis et anni limitentur et moderentur: *Decr. II.1435.* 8(1). Est ergo fortitudo virtus quaedam timores et audacias moderans: ANDR. PANN. p.49. **3 Homines:** Decet reges ... absolutae potentiae ... severitate populos subiectos et simul imperii sui habenas moderari: *Decr. 1486.* exord.1. Ratio ... clavi vice sobrios moderatur et regit: VALENT. CYB. *Laud.* 18. — *Res:* Dictas partes nostras ... sub pacis tranquillitate moderando indempniter illesas pro nostra reservavit maiestate: *1397/1406 Wenzel, Stibor* p.100. Si rector doctam moderetur doctior aulam: IAN. PANN. *Paneg.* 1,418 (p.25). Mala futura et bona ... possis ... ita moderari: ANDR. PANN. p.33. Maria ... tantis rebus moderari nequit neque secus ac Phaethon puerili inscitia ... trahitur: BONF. III,1,83. — [55]

modeste *adv.* *moderate, temperate — mérsékeltén.*

Ubi aliquid a principe modeste, sancte ac prudenter pro communi utilitate decernitur: *Decr. II.1405.* exord.2. Modestius tacuisse rati distuleramus respondere incusationi priori per oratores imperialis maiestatis adversus innocentiam nostram in Ratispona factae et conclamatae: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 16,1. Et honeste genitos et modeste educatos esse (καὶ γεγενῆσθαι καλῶς καὶ πεπαιδευῆσθαι σωφρόνως) et vixisse honorifice eis *defunctis* contigerit: IAN. PANN. *Ps. Dem.* p.614. — [5]

modestia, -ae *f.* (modescia) *continentia, temperantia — mértékletesség, mértéktartás.*

Voluntate patris nostri Bandi, viri magne modestie ... construxi monasterium: *1121/1420 Dipl. Hung. ant.* I p.411. Quoties secum contuli super aliquo facto, semper omnem modestiam consideravi esse in ea: *Inqu. Marg.* p.288. Magna morum honestate, modestia *usus* ... inchoavit: IOH. O.M. 157 (p.146). Nos ... supplicationibus ... magistri ... nostre ... cum modescia porrectis maiestati ... exauditis ... literas ... ratificamus: *1406 CD Zichy V* p.420. Magni facio in omnibus modestiam magnanimitatemque vestram: IOH. VITÉZ *Epist.* 58,4. Interea vero ... mentes nostrae ad sobrietatem et modestiam revocandae: PETR. VÁRAD p.190. — *Ut titulus honoris regis:* Contra supradictos autem huius concilii detractores ... possem etiam scribendo satisfacere, nisi epistolaris ego sermonis modum excedens modestie tue, o presulum decus, aures timuissem fastidire: *Decr. a.1104. praef.* p.183. — [29]

modestus, -a, -um **1** *moderatus, temperatus — mértékletes, mértéktartó;* **2** *puudicus, verecundus — erkölcsös, szemérmes.*

1 De hominibus: Sis vero modestus, ut ultra modum ne-

minem punias vel dampnes: *Inst. mor.* 10. Philippum ... Theophrastus scripsit ... fortuna et moribus maximum extitisse et modestissimum (Φίλιππον ... γενέσθαι ... μετριώτερον): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.39. — *De rebus:* Erit enim dictamen acceptabile, si modestum: IOH. LEM. p.9. Precibus subiectivis et instanciis fidelium nostrorum dignis et modestis favorabiliter ... inclinamur: *1326/1400 Mon. Str.* III p.95. Scripta quod et ludunt et amant mea, Rufe, modestis / illa placere negas? pluribus ergo placent: IAN. PANN. *Epigr.* I,116,1-2 (p.510). **2** Illa cum esset modesta (ἡ δ' οὐσα σώφρων) ... mulier, putavi (respondit) omnes itidem olere viros: IAN. PANN. *Plut. inim.* p.14-15. — [45]

[Bellus]

modialis, -is *m.* *vox fortasse ex iunctura 'praeter salis modium' i.e. 'praeter modum, valde (sc. gratus, fidelis amicus)' redacta: amicus, sodalis — jóbarát, koma, országos cimbora.*

Mei observandissimum Colemicium, ... hunc volo, si fortassis preter faciem nil noscas, geminiutrium modialem Bohemium nomine meo salutassis, cunctos plurimum et reliquos, quos communes tenemus preter salis modium, amicos: BART. PANN. *Epist.* 1,2. — [1] [Kondákor]

modice *adv.* *parum, paulum — kevésse, kissé.*

Non modica in hoc dicto reposita, non stricta, quamquam modice stricteque sonet: GER. p.56. Virtutis *dictaminis* exquisita dilucidatio simplicibus lectoribus onerosa esset et modice fructuosa: IOH. LEM. p.64. Que *dissensiones* in partibus Ungarie vigerunt et vigent non modice: *1285 Mon. Str.* II p.200. *Volumus* eidem domino ... quamquam ... modicissime et utique insufficienter ... regia benignitate ... occurrere: *1419 CD patr.* II p.219. — [8]

modicellus, -a, -um *parvulus — kicsi(ny).*

Meta procedendo pervenit ad unum lacum modicellum: *1327 CD And.* II p.298. — [1]

modicitas, -atis *f.* *exiguitas, parvitas — csekélység, kicsiség.*

Eamque *civitatem* a gravamine necessitatis, qua per terrarum colendarum suo usui plurimum necessariarum modicitatem et carenciam admodum gravabatur, ... clementer relevare cupientes: *1326/1400 Mon. Str.* III p.95. Modicitas aque et gelua prohibuerunt: *1476 Mátyás lev.* I p.356. Hortor ... lectorem, ut si me in aliquo minus bene scripsisse ... perspexerit, non quid, sed quo animo ... scriptum sit pensans: ignorantie aut ingenii modicitati misericorditer ignoscat: PELB. TEM. *Stell.* p.1^r. — *Formula modestiae:* Quicquid ... in hoc opere ... insufficienter positum invenitur, modicitati mee deputetur: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* p.8^v. — [4]

modiculus, -a, -um *parvulus — kicsi(ny), picike.*

Sic modiculi, / cadetis flosculi: Dankó, *Hymn.* p.418. — [1]

modicum *adv.* **1** *paulum, non multum (saepe in iunctura 'non m.') — egy kicsit, kissé;* **2** *paulisper — egy kis ideig.*

1 Sed de morte Lelu ... dux Zulta et sui primates non modicum sunt conturbati: P.MAG. 55 (p.111). Reflectitur *meta* modicum ad partem occidentalem: s.1239, *XV CD Arp. cont.* VII p.73. Licet rex de malis rumoribus non modicum obstuperet: ROGER. 16 (p.562). Vadit *terminus* modicum per veterem vallem: *1262/1275 Reg. Arp.*

[Bellus]

II/2-3 p.138. Populos ... archiepiscopales ... offendissent et ... non modicum graviter ... spoliassent bonis eorumdem: 1297 *Mon.Str.* II p.410. Deinde itur modicum directe, ubi adiungitur via publica ad pratium, per quam viam itur versus Budam: 1326 *Ibid.* III p.83. Terram ... non modicum proficuum penitus ... nostre ... obtulit ... maiestati: 1392 *CD patr.* VII p.428. Modicum ... proficiunt exterius arma, ... si intus rapacitate ... regnum et eius incolae ... vexentur: *Decr.* 1523. 48. 2 Non permittatis eum abire. Expectet adhuc modicum: *Leg. Gerh. maior* 5 (p.487). — [47]

modici vide modius

modicus, -a, -um (medicus; modicam pro modicum)

A adi.: 1 *proprie* (a *exiguus, parvus* — csekély, kicsi; b *de tempore: brevis, parvus* — idő: rövid; c *de quantitate: exiguus, non multus* — mennyiség: nem sok, kevés; 2 *transl.* (a *levis, infirmus* — jelentéktelen; b *humilis, ignobilis* — szerény, mindennapi; c *de persona in formula modestiae* — szerénykedésben: csekély). — **B subst. n.:** paulum, copia parva — csekélység, kicsinyiség: 1 *abs.;* 2 *cum praep.* (a *cum 'ad';* b *cum 'iuxta';* c *cum 'per';* d *cum 'in';* e *cum 'pro'*).

A 1 a Numquam enim arbitrandus arduus in veritate conatus, quanquam in hoc, quod sui est, inveniendus est labor non modicus: *GER.* p.32-33. Passer modicum et pauper animal: *Ibid.* p.115. Non modicum mihi intulit gaudium, quod dulcissima legatione et regii muneris largitate specialiter honorare dignatus es speciale p<ersonam> m<eam>: 1146 *MIÖG* p.372. Quando ... de loco ad locum proficisceretur, non quolibet iumento, sed modico utebatur vehiculo: *Leg. Gerh. minor* 4 (p.474). Habuisset discordiam cum iobagionibus monasterii Sancti Martini ... super quadam modica terra occasione terre populorum regine: 1235 *CD Arp. cont.* II p.35. Deinde intra silvam per modicum spacium ad quandam arborem ulmi, que vulgari nostro dicitur 'magolffa', et ibi est meta: 1266/1520 *Mon. Str.* I p.433. Prima meta descendit in modica via ad fluvium Zudos: 1277 *Reg. Arp.* II/2-3 p.187. Ab eodem versus septemtrionem in medico (*sic ed.*) spacio ad unam arborem cerusii pervenissent: 1423 *LtK* 1927 p.140. Quis crederet unquam / tam modico tantos immittit ore liquores?: *IAN. PANN. Paneg.* 2,372-373 (p.82). **b** Facto modico intervallo iterum pulsetur cum eadem campana: *Agenda 1311.* fol.84^r. **c** Beatus itaque Henricus modico contentus sapore (*sic, recte: sapor*) per singulas noctes ... vigilabat: *Leg. Emer.* I (p.450). Adiecta insuper non modica pecunie quantitate: 1270/1277 *CD Arp. cont.* XII p.11. Quamvis modica remuneratio suorum servitorum et minima recompensatio rerum suarum: 1283 *Ibid.* IX p.352. Nos non modicam quantitatem pecunie fecimus extorquere: 1285 *Doc. Val.* p.30. Ex Martis hac sevitia / Chaba, ut leo rugiens, / cum modica militia / ad Greciam confugiens, / genus ita disparuit / Hunorum nobilissimum / virtusque tota aruit / per bellum hoc sevisimum: *MÜGELN* 14 (p.243-244). **2 a** Post obitum fratris sui Stephani, necessitate sibi non modica inminente: 1275 *CD Arp. cont.* XII p.161. Ex qua ... usurpatione ecclesia ipsa Poson<iensis> ... iniuriam non modicam passa extitisset: 1299 *Mon. Str.* II p.470. Tantus torrens fuisse perhibetur, ut aurigam cum curru intro traheret ac armatos fieretque mortalitas non modica per torrentem

in utroque exercitu: *Chron. saec. XIV.* 11 (p.266). Lacturam ... non modicum (*sic*): 1421 *Mon. Vespr.* IV p.397. Semitonium est unius vocis in proximam et immediatam modica et debilis intensio vel remissio, id est elevatio vel depressio: *Szalkai A.* 58. **b** Nostris succedere penatibus hospes, / nec modicum, princeps, despice ... larem: *IAN. PANN. Epigr.* I,203,3-4 (p.465). O quanta gloria modico in pulvere: 1502 Radó, *Bejegyz.* p.385. Tarquinius Priscus modico surrexit ab ortu, / at virtute sua nobile nomen habet: *MART. THYRN. Ad procer.* II,25-26. **c** Aliquando maiestas vestra ... nos et ecclesiam nostram debita provisione, si non propter nos, qui modici ... sumus, saltem pro Dei honore et animae suae salute relevabit: *PETR. VÁRAD* p.90.

B 1 Ob aliqualem igitur recompensationem servitorum ipsius ... et filiorum suorum, ... que ... exhibuerunt, ... terram Belad, licet modicum videatur ratione meritorum, ipsi ... et filiis suis ... dedimus: 1275 *Reg. Arp.* II/2-3 p.147. Terram eidem, licet modicum quidem sit, ... dedimus: s.1244/1296 *CD Arp. cont.* VII p.164. Nec tantum ipsos in eodem oppido pausare permisissent, quod modicum aliquid inibi comedere et bibere potuissent: 1499 *Gyula okl.* p.35. **2 a** Ad modicum (πρός ὀλίγον) enim ex diligentia mundati et scientiam adepti, postea negligentes: *CERB. Max.* III,66. In ipso fluvio Zuetice ad modicum descendendo exit meta ad meridionalem partem de eodem: s.1276 *CD Arp. cont.* XII p.170. Multa ad pauca reducendo ac longa ad breviam et modica succincente restringendo: 1406 *CD patr.* VII p.433. Abinde ... ad parum modicumque procedendo ... iuxta viam ... est alter lapis pro meta positus: 1473 *Bártfai, Pest* p.267. **b** Terminus venit ad duas metas iuxta modicam (*sic*) fusas: 1275 *Reg. Arp.* II/2-3 p.147. **c** Conterminatur cum terra monasterii Grab per modicum: 1265/1270 *CD Arp. cont.* XI p.547. Ubi quedam aqua girat per modicum: 1316 *Melczér okm.* p.17. **d** Monasterium ... quibusdam donationibus ... quam (*recte: quamquam*) in modicis volumus insignire: 1273/1499 *Reg. Arp.* II/2-3 p.61. Terminus vadit versus plagam meridionalem in modico se reflectendo ad partem orientalem: 1335/1336 *CD Károlyi* I p.103. **e** Quamquam pro modico reputemus, quod ad presens sibi facimus: 1244/1384 *CD Arp. cont.* XI p.331-332. — [173]

modificatio, -onis f. *actus modificandi, commutatio* — módosítás, változtatás.

Constitutionem ... iuxta infrascriptam modificationem imposterum observari praecipimus: 1309 *Sacra concil.* p.145. Circa modum electionis praefatus pater Ieronymus ... certam fecit modificationem: *Chron. F.M.O.* p.257. — [2]

modifico, -are *transl.: modum imponere, temperare* — mértéket szab, szabályoz.

Passiones ... modificari non possunt: *ANDR. PANN.* p.31. — [1]

modius, -i m. (modici) *mensura capacitatis, ad grana minuta (frumenti) ac etiam liquores apta* — űrmérték, apró magvak és folyadékok mérésére; mérő.

Dedi ... centum XX domus, ... quorum servitus sit dare ... XII modios mellis, et ... quilibet modius sit trium ydriarum: 1075/s.1217 *Mon. Str.* I p.55-56. Viginti modici (*sic, recte: modios*) tritici ... dare: 1406 *Sop-*

ron tört. I/1 p.291. *Hannibal magnum eius vini modium mandragora permiscuit: VALENT. CYB. Laud. 217. — [11]*

modo adv. **1** usu restrictivo: *tantummodo, solum — megszorító értelemben: csak, csupán, egyedül; 2 hortative v. optative sequitur imperat. v. conii.: age!, utinam — noszal, bárcsak; 3 usu temporali (a de tempore praesenti: nunc — most; b nuper, proxime, postmodo — nemrég, az imént, azután).*

1 Modo illam medietatem terre residuam ... cum edificiis, que in porcione Syrylz ... remanserant, vendidit ... filie sue: *1265 Mon. Str. I p.526. — Non modo, sed (verum) et(iam):* Mihi in votis situm fuerit in re ista non modo faciem pudoris, sed et animam mortis contemptricem assumere: *IOH. VITÉZ Epist. 3,19. Ut ... recurras ... ad affectum non modo paratum, sed occurrentem votis tuis: Ibid. 22,4. Non modo discordantium parcium, sed universi Christiani orbis: Ibid. 27,17. Nam de eo, quod ... nemo ... comparere acceleraverit, arbitror non modo a vobis, sed nec apud vos crimen obiiciendum: Ibid. 27,21. Litterae benivolae cupidum me ... effecerunt ad obsequia ac mandata celsitudinis vestre non suscipienda modo, sed grato ferventique animo exequenda: Ibid. 32,2. Ut transferatur ... bellum, non ad gerendum modo, sed ad finiendum: Ibid. 37,22. Ut recte credatur non modo pro Christiano statu, verum a Christiano capite profecta: *Id. Or. 4,2. Ingentis hostilitatis et minacis mali non suspicionem modo, sed apertam speciem obversari: Ibid. 5,11. In honore suscepti ... fuimus; ita ut de hac reputatione principe nostro digna non modo gaudere nobis, sed etiam gloriari expediat: Ibid. 10,16. Habetis regem nostrum ... nec auctorem modo huius sanctae expeditionis, sed etiam acerrimum defensorem: GEORG. POLYC. Or. 51. 2 Volo audire, ... quorum consilio hoc sit actum? modo mihi propalate et eos fideliter in hoc loco vindicantes nobis de ipsis finem date: *Chron. saec. XIV. 160 (p.447). Haud multum pensi habeo, quo pacto apud ceteros ferar: tu modo eo, quo exigis, animo affectuque petita suscipias!: IOH. VITÉZ Epist. 2,29. Habet nunc beatitudo vestra ... milites ... adversum illos nostros semper hostes ... Placeat modo provisionem non postponere: Ibid. 37,31–32. Acquiescere ... translacioni decrevimus – modo cum tali provisione transferamur, unde idonea habere interim possimus adiumenta: *Id. Epist. var. 30,11. Id non modo libenter, sed etiam accuratissime faceremus, modo ne sua serenitas sibi deesse velit: Ibid. 41,11. Possetque efficaciter, sit modo tanti apud Christianos illius protectio, quanti apud adversarios eius impugnatio estimatur!: *Id. Or. 4,18. Procedatur modo in ea felicius, quam hucusque!: Ibid. 11,54. Quam scripta philosophorum, in quibus si modo sententiam recte verteris, magna felicitas est cetera non omnino insipida videri: IAN. PANN. Epist. p.74. Tergas, Grylle, licet; modo cruentas merdas: *Id. Epigr. I,39,3 (p.476). Utinam nunquam videret, modo affligeret eos, qui etc.: GEORG. POLYC. Or. 26. Anno sequenti ... Machometum ipsum ... vestigabo; illa modo ... tante rei convenientia auxilia non desint: *1465 Mátyás lev. I p.111. In aliis tibi favebimus, ... modo te intelligamus susceptorum a nobis beneficiorum non immemorem: PETR. VÁRAD p.116. 3 a Ecclesie dedi I equum subrufum, ... qui modo in Kaza nutritur: *1231 Mon. Str. I p.280. Terra, quam modo ipsi habent, fuit terra supra-********

dicti castris: *a.1261/1261 Reg. Arp. I p.387. Genua non dolent modo mihi: Inqu. Marg. p.233. Nos modo rursum renovatis ... precibus ... requirimus, ... ut etc.: 1455 TT 1901 p.176. Ad rem pertinere putabam, ut hoc tempore beatitudo vestra rerum, hominum et locorum conditiones, que modo hic sunt, ... cognosceret: 1465 Matth. epist. Rom. p.63. — 'Usque modo': in praesens tempus — egészen mostanáig: Renaldo cum eodem episcopo domino suo a tempore coronationis nostre usque modo in nostris servitiis, apud Posonium scilicet et alias existente: *1272 Reg. Arp. II/1 p.140. Et ibi inventus est usus iste et servatur apud Hungaros usque modo: Chron. saec. XIV. 28 (p.288). Qui ... nos et regnum nostrum lacessere usque modo non desinunt: 1484 Dipl. Sáros p.130. Qua praerogativa generaliter usque modo fungimur et gaudeamus: *Tripert. II,14(10). b A quibus ... modo ... frater Iohannes ... exegit a praedictis omnibus ... sacramentum: 1273/1477 Zimmermann, Urkb. I p.123. Arpad in loco illo fixit tabernacula, ubi modo Albana (sic, recte: Albensis) civitas est fundata: SIMON KÉZA 27 (p.166). Modo tandem rediit ad me ... dominus Marcus episcopus Tininiensis cum litteris vestre sanctitatis: *1465 Mátyás lev. I p.109. Penuria ac caristia rerum vendibilium, ... quae modo regnum istud oppressit: Decr. 1525. 21. — [130]****

modom vide modus

modoquosuper vide modus

modulamen, -inis n. (μέλος) *mus.: modulatio, modus musicus — dallam, zenei mérték.*

Ipsa missa serie iocundi modulaminis ... sonora voce caneretur: *1372/1460 Zimmermann, Urkb. II p.389. Pulsae resonant modulamine nubes: IAN. PANN. Paneg. 1,853 (p.48). Iubal epilogum modulaminis ipse registrat: Szalkai A,10. — [8]*

modulatio, -onis f. *mus.: cantus — dallam.*

Mulier, que molam trahebat, cantare cepit. Admirans autem episcopus dixit ad Waltherum: „ ... Walthere, edisere michi, quis istius melodie cantus sit, qui meam cantoria sua cessare compellit lectionem.” At ille: „Ista modulatio carminis est, inquit, mulier, que cantat, ancilla est huius hospitis, apud quem hospitatur”: *Leg. Gerh. maior 12 (p.498). Oppressos opere relevat modulatio vocis: Szalkai A,15. Novem sunt modi, sive formae musicae, ex quibus omnis modulatio, sive cantus Gregorianus contextitur et componitur: Ibid. A,56. Aviculae ... tam suavi modulatione cantabant et tanta varietate modos cantandi formabant, ut cunctos in admirationem adducerent: *Leg. sanct. Hung. p.30^r. Dum ... ver gratus suavi avicularum modulatione decantatur: GREG. GYÖNGY. Vitae p.48. — [8]**

1. modulatus, -a, -um *mus.: modulos servans — hang-mérték szerinti, zengzetes.*

Electissimos Unnorum equites ... modulato cantu eius laudes circum concinuisse: *BONF. I,7,75. — [2] [Bellus]*

2. modulatus, -us m. *melodia, sonorum modulatorum series definita — dallam.*

Quam (sc. *Eumolpen*) stridula Siren / invitata docuit modulatu sistere puppes: *IAN. PANN. Celebr. 89–90. Expergefacti (sc. *eremita*) ... hymnos concinnante summa et modulatis carminibus velut apes decantant eo modulatu et simphonia, ut neque cithara, neque fistulae ullae, neque aliud musicum instrumentum ... talem edit sonum: GREG. GYÖNGY. Epit. 29. — [2] [Kondákor]*

modulor, -ari 1 *concinnitatis ratione habita constitue- re, componere — alkot;* 2 *canere aliqua re — hangszeren játszik.*

1 Sicut octo partibus orationis continetur, quicquid dicitur, ita his novem modis modulatur omne, quod canitur: Szalkai A,56. 2 In convivio cum circumferretur lyra, modulantibus (ἀρμολογούντων) et canentibus ex ordine caeteris, ipse equo ... insiluit: IAN.PANN. *Plut. dicta* p.36. *Musica instrumentalis est*, que per diversa modulatur instrumenta: MONET. p.A,6. — [4]

modulus, -i m. 1 *mensura — mérték;* 2 *dicendi modus, dictio — beszédmód.*

1 *Sensu deminutivo servato ad exprimendam modestiam — szerénykedő formula: csekély tehetségének mértéke szerint:* Nec deberemus pigritari, quę divina sunt, pro modulo brevissimi ingenii expedire, si promptissimi redderentur auditores: GER. p.157. Utilius visum est, quatinus filii eius, Beati Henrici, pro modulo nostre possibilitatis edisseramus insignia: *Leg. Emer. praef. (Ru, B1 etc.)* p.450. Ego Mochuna ... disposui res meas secundum modulum facultatis mee: *c.1225 CD Slov. I* p.226. 2 Dicimus etiam, quod prenominate Iohannes parvulus ... per nos interrogatus pro se et pro Thadeo infantulo fratre suo, qui in ulnis ferebatur, iuxta modulom sue etatis respondens, premissam donationem per dominam matrem suam factam ex eorum voluntate dixit processisse: *1308 Sz 1921* p.42. Ipsos ... loquelae peritae modulis et verborum amoeno suorum contextu ... mitigavit: *1388 Török, Prímás* p.52. Ipsi filios ... tunc etate hominum profugientes et modulos loquendi habentes ... ad locum alicuius capituli ... adducere ... deberent: *1465 Békefi, Pásztó* p.355–356. Beatus Thomas pro suo modulo plenus fuit amore Christi divino: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem. XV,G.* — *Mus.: tonus — hangnem:* Sunt autem octo toni, ... Hii etenim gentium vocabulis a Grecis designantur (*sic*), prout aliqua proprii modulis est oblectata: MONET. p.C,3. — [23]

modus, -i m. (aliquomodo, eomodo; mansuetudinali pro modo simili; modom, modoquosuper: *1453 CD Hung. adn. II* p.178; nullomodo, quovismodo, talismodi) **A** *mensura — mérték:* 1 *gener.: amplitudo, magnitudo, numerus, quantitas — kiterjedés, mennyiség, nagyság, szám, terjedelem;* 2 *transl. in poesi v. in arte musica: numeri, metrum, modulatio — versmérték, dallam;* 3 *mensura iusta v. opportuna — helyes, megfelelő mérték;* 4 *finis — határ.* — **B** *habitus, ratio, via — állapot, eljárás, forma, módszer, szabály:* 1 *gener.;* 2 *consuetudo, mos — szokás;* 3 *in arte dicendi: forma, genus — kifejezőmód, műfaj;* 4 *iur.: condicio — feltétel, kikötés.*

A 1 Modus virtutum finit (*var.: ornat*) coronam regum, et in preceptis ponitur decimus, ... sicut sui exercitus celestis plenitudo in denis consistit choris, sic tue vite conversatio in decem persistat mandatis. ... Hec omnia superius libata regalem componunt coronam, sine quibus vallet nullus hic regnare, nec ad eternum pertingere regnum: *Inst. mor. 10.* Necessarium itaque Deus beatificandi modum observans dum electis suis sese participat, ... regali sublimavit dignitate: *Leg. Lad. 9* (p.524). Terram suam ... dedisset ... servientibus suis, ... eo modo, eaque plenitudine, secundum quod idem ... possedit: *1282 CD Arp. cont. IX* p.333. Hospites nostri ... a nobis flagitarunt, ut modum et statum libertatis eorundem ... dignaremur

confirmare: *1292 Ibid. XI* p.323. Lucia cum nasum cuiusquam mensa videndo est, / inguinis extemplo coniiicit inde modum: IAN.PANN. *Epigr. 1,352,3–4* (p.619). 2 De tristi materia et horrenda flebilis inire compulsus sum mestos modos: ROGER. *epist. p.552.* Repsit ad auditos Pindus et ossa modos: IAN.PANN. *Paneg. 1 praef. 18* (p.2). Sacrum Paeana, Camenae, / tollite dulcisonis sidera ad alta modis: *Id. Epigr. 1,8,1–2* (p.456). Causa autem formalis *musicæ* non est aliud, quam ordo, modus et forma procedendi in praesenti tractatu ad regulas artis *musicæ* cognoscendas: Szalkai A,20. 3 *Cum praepositionibus (supra, ultra) quasi adverbium — mértéktelenül, módfelett, szerfelett:* Quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut tederet nos etiam vivere (*II. Cor. 1,8*): GER. p.71. Ammirabantur ultra modum omnia illa edificia lapidea: PMAG. 46 (p.94). In me ... vestram clarificetis sapientiam claritudine pietatis, ut ... debitorum expeditio, quibus supra modum gravatus sum, per vestrum beneficium consecutum vestram sapientiam perhibeant fructuosam: IOH. LEM. p.54–55. Preterea quia predictus quondam dominus Andreas, predecessor noster, numerum canonicorum ultra modum augmentaverat et per hoc canonici ad intollerabilem inopiam devenerant, statuimus, ut *etc.: 1307/1315 Reg. Slov. I* p.240. — '*Iuxta modum*' (*gen.*) — *valaminek megfelelően:* Iuxta igitur huius visionis modum ... presul Asericus ad papam pervenit: HARTV. 9 (p.414). 4 Laudare itaque antiquorum ingenia et iure debemus, sed ad veram laudem illius, qui sine cessatione laudandus est, et in cuius benedictione nullus est modus ponendus: GER. p.40. Ideo autem malus *spiritus* licet natura bonus, quia suum ignorans modum sese transcendere maluit et potioem cunctis aestimavit, de cuius ruina in anterioribus non modicum dictum scimus: *Ibid. p.136.* Si vis aspicere ad hęc, multa sequenda sunt, et modum excedimus infinitis revolutis eloquiorum: *Ibid. p.140.* Si modum excesserit in iudicio, idem plebanus ... de immoderato iudicio dictum castellanum debeat prohibere: *1261/1291 CD Arp. cont. VIII* p.6. Discit, / quis bello morbisve modus, prudentia cuius / prima viri, miseros quis felicissimus inter / mortales, quae longarum fortuna viarum: IAN.PANN. *Paneg. 1,496–499* (p.29). Animi perturbatio, ubi modum transgreditur, semper peccat: *Id. Epist. p.99.* Hec omnes avidam eius voraginem exsaciare non possunt, nec ambitioni sue vel terminos vel modum imponere: IOH. VITÉZ *Or. 7,108.* Salutare esset sanctitati vestre ... modum ... prescribere audacie iuvenili: *1465 Mátyás lev. I* p.111. Nolite mihi praefinire modum theologiae, quem teneo: GAL. 30,33.

B 1 *Abs.:* Nullus archiepiscopus ... de iamfato monasterio aliquomodo se intromittere in mancipiis ... audeat: *s.1015/1403 Dipl. Hung. ant. I* p.80. Antiquus ... populus ... idcirco diversis interiiit modis: *Inst. mor. praef. p.132.* Hanc *mortem* peccato meruimus, quod peccatum erat omni modo in libero arbitrio: GER. p.80. Multis enim modis correptioni divine succubuit, tribus annis infirmitate continua laborans: *Leg. Steph. maior 15* (p.390). Oves et boves simili modo dividantur: *Decr. a.1077. 13.* Mirum in modum quanto magis liquor effundebatur, tanto plus eo crescente tumba replebatur: HARTV. 26 (p.437). Non ... secundum personam duas dicimus esse naturas Christi ratione et modo differre (λόγῳ καὶ τρόπῳ δι-

αφορᾶς): CERB. *Ioann.* 8. (p.20). Obsides a vobis nullo modo recipiam: 1142 *CD Croat.* II p.50. Cuius avi et atavi licet quodam modo Colocensis ecclesie attinerent servitio, ipsum ... in domo regia tradita libertate constituit: 1163–1164 *CD patr.* VI p.3. *Servi* fideliter solito modo serviant: c.1165 *Mon.Str.* I p.118. Tunc Bothond longo labore belli fatigatus miro modo infirmari cepit: P. *MAG.* 56 (p.113). Quaedam autem nobilis puella, dum oculorum visu privata fuisset, ... apud sepulchrum eiusdem ... egros oculos inaudito modo sanis commutavit: *Leg.Lad.* 9 (p.524). Nos ad hoc modis omnibus hanelamus et intendimus, quod ... domum ... habeant: 1237 *CD Croat.* IV p.43. *Terminus* abhinc currit recto modo quasi ad modum iacte sagitte ad duas metas: 1299/1469 *Reg.Arp.* II/4 p.236. Oraculo sue confessionis proposuit in hunc modum: 1316 *CD And.* I p.407. Nulla aedificia absque firmis fundamentis fundari possunt bono modo: *Form.styli* I,223 (p.141). Capitulum ... regi scripsisset eomodo, quod predictam terram ... homo ... regis ... statuisset *comiti*: 1343 *Reg.Arp.* II/2–3 p.228. Litterarum visis et perlectis continentis et partibus suo modo expositis: 1366 *CD Croat.* XIII p.553. Vix alicui vel nullo modo ... transsitus pateret: 1373 *Iványi, Eperjes* p.35. Prefatus prior ... cuperet, ... pro debito religionis sue aliquem modum ac viam querere: *IOH.VITÉZ Epist.* 79,2. Oportunum erat atque necessarium, ut novissime ex persona antefati principis et domini nostri apud serenitatem tuam in presencia ageretur de singulari modo et via: *Id. Or.* 3,11. Non erat modus foris arma conserere, que intrinsecus urgebantur: *Ibid.* 7,79. Ipsosque de novo et ex novo talismodi tributaria solucione liberare et eximere dignamur: 1453 *Illava okmt.* p.37. Volumus etiam, ut praefatus exponens ... quovismodo perturbare et impedire nullo modo praesumatis: *Form.styli* II,42 (p.179). Magister Adam ... pro ... Mathyus de Maroth cum procuratoriis literis eiusdem, item Georgius de Syde pro aliis ... in causam attractis mansuetudinali (*sic ed., recte DI 16811*: modo simili) cum eiusdem Mathyus bani ... ac ... capituli ... literis procuratoriis in ... nostram personalem exurgendo praesentiam responderunt *etc.*: 1469 *Gyula oklt.* p.21; *et ibid. iterum eodem modo scriptum.* Cives ... exhibuerunt ... nobis quasdam literas ... Mathie ... regis ... privilegialiter emanatas, habentes in se confirmative tenores literarum similiter privilegialium ... Sigismundi ... regis, ... que quidem literae ... tenores certarum literarum privilegialium ... regum ... Lodovici ... et Caroli confirmantes quasdam literas modo simili privilegiales ... Ladislai similiter regis ... confirmare dinoscebantur: 1492 *CD Hung.adn.* III p.236; *et sic usu adverbiali saepissime.* — *Cum gen.*: Post ieiunium vero in modum crucis in pectore et in fronte ... incensa clave ecclesiastica domum redeat: *Decr.c.1010.* 33. Nil invenies rotundius littera O in modum circuli expraessa: *GER.* p.19. Coequans *Origenes* volumina in modum celi stellarum in bono omnibus melior, in malo cunctis deterior: *Ibid.* p.74. Illi autem, qui dicunt in corde suo: Non est Deus, ... nonne spirant in modum unicornium et bubalorum et rinocerotarum atque similia habent iumentorum?: *Ibid.* p.84. Iuxta quam viam sunt III signa in modum collium cumulata: 1121/1420 *MNy* 1927 p.363. Unaquaeque *persona deitatis* secundum ipsam subsistit ... et propriam proprietatem,

videlicet existentiae differentem modum, possidet (οὐτός ἐστιν ὁ τρόπος τῆς ἀντιδόσεως): CERB. *Ioann.* 5 (p.14). Modus duelli in regis arbitrio remanebit: 1255/1338 *Mon.Str.* I p.426. Nisi celeri satisfactione sibi providerint, *bona omnia* distrahuntur, pro modo et mensura debite quantitatatis: 1268/1347 *Ibid.* p.551. Terram rufi Tyburcii, quam ad dominam reginam ... per modum concambii asserendo devolutam ... a nobis petivit sibi dari: 1282 *Reg.Arp.* II/2–3 p.285. Cum ... avus ... ultra partes maritimas per modum peregrinationis se transferret: 1297/1311 *Ibid.* II/4 p.185. De singulis ... dominus ... decanus plenam institutionem habet et mandatum. Deliberavimus igitur expectare operam eius, videreque ordinem et modum, quibus rem ipsam mandatam instruxerit: *IOH.VITÉZ Epist.* 42,2–3. Nobis per modum protestationis significare mandavit in hunc modum: 1461 *Gyula oklt.* p.17. 2 Cum nuper ad principium quadragesime modo catholice pietatis, tam ego, quam regni mei incole ... ad nostram ecclesiam conveniremus: 1232/1245 *Mon.Str.* I p.283. Talis novellus ... universis magistris ... unam collationem, quae apud eos iuxta eorum modum veterem vocatur collatio salutationis ... dare ... teneatur: *Form.styli* II,479 (p.451). Ladislaum ... legitime evocationis modum conservando ... in personalem presenciam ... domini ... regis traxisset in causam: 1473 *Bártfai, Pest* p.265. 3 Quintam ponit regulam, quam de temporibus nuncupat, quae etiam ... de numeris appellari potest, qua vel legitimus numerus superadmittitur, aut parte totum, aut toto partem; quo loquutionis modo etiam illa de resurrectione Christi solvitur questio: *GER.* p.31. Contra supradictos autem huius concilii detractores ... possem etiam scribendo satisfacere, nisi epistolaris ego sermonis modum excedens modestie tue, o presulum decus, aures timuissim fastidire: *Decr.a.1104.* praef. p.183. Examussum (*sic, recte: examussum*) studuimus ipsum privilegium examinare ... in carta, stilo, littera et modo: 1275/1354 *CD Arp.cont.* XII p.134. Datus fuit ibidem modus scribendi superinde ad sanctissimum dominum nostrum: *IOH.VITÉZ Epist.* 66,18. In quo certe loco ipse dicendi modus visus est mihi non habuisse modum: *Ibid.* 78,2. 4 Sub hac quoque conditionis forma includere decrevimus, quod ... unus ex filiis fratrum ipsius eodem conventionis modo observato ... terram tranquille possideat: 1193 *III. Béla* p.347. Rogaverunt, ut seriem ordinationis litteris nostris corroboraremus. Nos vero ... litteras nostras presentes sigilli nostri munimine roboratas tam propter ecclesiam, quam superhabundantem maliciam secularem eis perreximus (*sic, recte: porreximus*) modum huius ordinis (*sic, recte: ordinationis*) perpetuantes: s.1195, a.XIII *CD Arp.cont.* XI p.59. Militi nostro Iwachin ... nec non uxori eiusdem Anglie data de temporalibus suis disponendi licencia modum dispositionis eorum immortalibus litterarum notulis commisimus. ... Ut igitur huius dispositionis series inrefragabili stabilitate duret in posterum, presentem paginam ... corroboravimus: 1199 *CD patr.* V p.1–4. Fidem ... iuramenti ... usque ad obitum ipsorum servaverunt tali modo. ... Primus status iuramenti sic fuit: P. *MAG.* 5 (p.40). Ordinamus in hunc modum: *Decr.* 1222. exord. p.134. Terram ... ecclesie ... dimisit tali modo, ut si *etc.*: 1235 *CD Arp.cont.* XI p.276. — [580]

moechatio, -onis f. (mechatio) *adulterium, μοιχεία*

— házasságtörés.

Nuptiarum inconstantia, mechatio et impudicitia: GER. p.85. — [1]

moechor, -ari (mehor) *adulterare, μοιχεύειν* — házasságtörést követ el, paráznlkodik.

Secundum mandatum ... diligere Deum et proximum, non moechari (τὸ μὴ μοιχεύειν), non occidere: CERB. Max. IV,67 (p.63). Domina Hedwig vivente ... marito suo unacum ... consobrino ... mariti sui libidinoso ... incestu mehando manifeste ... se coinquinasset: 1435/1439 CD patr. VII p.455–456. Dicis non moechandum, moecharis: Serm. dom. I p.2. — [5]

moechus, -i m. (mechus) *adulter, μοιχός* — házasságtörő (férfi).

Erant enim viri duri / repugnantes omni iuri, / falsi testes et periuri, / mechī, fures, Epicuri, / quorum deus dolia: Planctus p.595. Dum quasses aliena fulcra moechus, / uxori propriae, Severe, parcis: IAN. PANN. Epigr. I,281,1–2 (p.579). Non sis occisor, fur, moechus: Serm. dom. I p.41. — [3]

moenia, -ium n. (maenia, menia; plur. abl.: moeniis) *muri (castrorum, munitio, oppidorum)* — falak: 1 proprie; 2 transl. et in imag.: vitia — vétkek.

1 Iam hostis propius aderat, iam menia urbis vallaverat: Leg. Steph. minor 5 (p.397). Prope ... civitatis menia sive muros: 1290/XV Mon. Str. II p.274. Quos tandem expugnavit / disrumpens muros, menia / et portas: MÜGELN 8 (p.239). Quia nos civitatem nostram Eperjes ... undique muro, moeniis ... munire ... intendimus: 1374 Dipl. Sáros p.217. Lacedaemonios videns Corinthiorum moenia segnius aggredientes (ὀρῶν ὀκνοῦντας προσμάχεσθαι τοῖς τεῖχεσι τῶν Κορινθίων), ubi conspexit leporem e fossa prosilientem, Hosne, inquit, formidatis hostes, quorum muris per ignaviam lepores indormiunt?: IAN. PANN. Plut. dicta p.59. Ut oppidum suum ... ac in ipso castellum seu fortalitium ligneum ... cum propugnaculis, menibus fossatis et aliis necessariis edificiis construere ... valeant: 1470 Podmaniczky oklt. I p.89. Turribus et bina circumdata moenia fossa / cingit: TAUR. Staur. III,276–277. Maenia reliquorum castrorum corruerunt: 1518 Kovachich, Vestigia p.475. Tum postquam Danaum dire Maometis alumnus / funditus evertit, moenia, iura, decus: MART. THYRN. Ad procer. I,25–26. 2 Qui sic ... militat, ... ideo confidenter vitiorum destruit munitionem et operum carnalium menia dissipat, qui cum Deo est: GER. p.147. — [29]

moenianum, -i n. (menianum) *pila, sustentaculum opere saxeo exstructum* — falazat, támasztóoszlop, (tám)pillér.

Archiepiscopus ... arcem ... cum solarario et meniano roborans ... mirabiliter venustavit: Chron. saec. XIV. (A) post 205 (p.493). — [1]

moeror vide maeror

moestitia, moestus vide maestitia, maestus

mola, -ae f. (molla) 1 lapis molaris — malomkő; 2 molendinum — malom.

1 Molendinum ... cum duabus molis uxor mea, quousque nupserit, habeat: c.1165 Mon. Str. I p.118. Ligatus fuit in collo cum una sogā, et posite fuerunt due mole de molendino in dicta navi: Inqu. Marg. p.321. Quidam observabant strepitus molarum (τῶν μύλων τὸν ψόφον): IAN. PANN. Plut. negot. p.45. — Meton. de colle: Praedium de sil-

va Keurus incipiens transit ad sepulchrum, inde ascendit et descendit ad molam Surt, deinde ad silvam leprosorum: s.1171/1334 PRT VIII p.275. 2 Ancilla quedam dum manibus molam circumferens triticum contereret, duritiam sui laboris cantilena demulcebat: Leg. Gerh. minor 5 (p.475). Continuoque mulier, que molam trahebat, cantare cepit: Leg. Gerh. maior 12 (p.498). Ad ... notitiam ... cupimus pervenire ... communitatem cerdonum molam corticum ... comparasse: 1367 Zimmermann, Urkb. II p.290. Annonam ex mola cubulos 31 pro flor<enis> 15 den<ariis> 50: 1494 Rechn. Hermannstadt p.153. Serator fecit duo instrumenta ad molam se re am: 1501 Ibid. p.346. Pro asseribus ad molam pulverum den<arios> XL: 1521 HtK XV p.669. — [51]

1. molaris, -is m. per ellipsin (sc. lapis): mola — malomkő, őrlőkő.

Molendinum duas rotas seu molares in se continens, quarum una volveretur et alia nondum esset preparata: 1402 Zsigm. oklt. II,1625. Pro molare 450 den<arios>: 1444 Fejérpataky, Szám. p.607. Pro molaribus decem ad molendinum ... pertinentibus dedit dominus magister civium flor<enos> 35: 1497 Rechn. Hermannstadt p.253. — [6]

2. molaris, -e ad molas vel ad molendinum pertinens — őrlő-, malom-.

De lapide: Ex parte cuiuslibet molendini vel parium lapidis molaris singulos fertones denariorum usualium ... solvere tenebuntur: 1282 Mon. Str. II p.152. Ubi ... audit strepitum lapidum molarium, quod ipse alias non viderat: Leg. Gerh. maior 12 (p.497–498). De singulis lapidibus molaribus seu rotis solvant singuli florenum unum: Constit. 1522. 7. — De tributo: Sine molari tributo pro nobis molere tenebitur: 1453 CD Blagay p.351. — [17]

molaris, -a, -um 1 adi.: ad molam pertinens — őrlő-; 2 subst. m. (a qui molit, molendinarius — aki őrl, molnár; b per ellipsin: lapis molaris — malomkő, őrlőkő).

1 Solvit dominus magister civium pro lapidibus molaribus novem: 1509 Rechn. Hermannstadt p.543. 2 a In eadem ... possessione habentur ... torneator unus, molarium cum mola, subulcus unus, armentarius unus: 1061 /XVII Dipl. Hung. ant. I p.172. Quasi molariorum appellationem sunt nacti (τὸν ψόφον εἶτ' ἀλιτήριοι' προσηγορεῦθησαν): IAN. PANN. Plut. negot. p.45. b Prefatus dominus plebanus quendam iobagionem suam ... pro comparatione cuiusdam molarii vulgo malomkev ad Sech destinasset: 1410 Sztáray oklt. II p.92. — [9]

molendi vide molendinum

molendina, -ae f. molendinum — malom.

Meta vadit ... usque ad fossatum molendine: 1298 CD Arp. cont. V p.196. Ut exinde eis cederetur totus fructus totius molendinae: 1389 Zimmermann, Urkb. II p.637. Famulo, qui ivit ad molendas pro farina, asp<eros> 7: 1526 Qu. Kronstadt I p.688. — [3]

molendinalis, -e (mollendinalis) ad molendinum pertinens — malomhoz tartozó.

Cum domibus mollendinalibus ac pro molendinatore aptis: 1399 Zsigm. oklt. I,5675. Percepta ... villici civitatis ... ex parte molendinalium: 1501 Rechn. Hermannstadt p.338. — [3]

molendinaris, -e ad molendinum pertinens — malomhoz tartozó, malom-.

Per ipsam Toplam paululum descendendo terminus exit per fossatum molendinarem (*sic*): 1278 *Reg. Arp.* II/2–3 p.222. Quendam portionem (*ed.*: pertionem) ... molendinarem aridam, vulgo zarazmalom dictam ... reliquerunt: 1449 *Dipl. Békés* p.64. — [2]

1. molendinarius, -i m. (molendynarius) *magister molaе, molinarius — molnár.*

Ministris quoque, qui serviunt ... aurificibus V, carpentariis VIII, molendinariis III, opilionibus XIII: s.1015/1403 *Dipl. Hung. ant.* I p.72–73. Molendinum cum molendinario ... dux michi et ego monasterio dedi: c.1067/1267 *Ibid.* p.184. Fundi pars ... pertinet ad prefatos iobaiones (*sic*), preter tres fundos molendinariorum capituli: 1228 *Mon. Str.* I p.269. Illuc cum peritis molendinariis et molendinorum magistris accedens diligenter perspexit: 1282 *CD Arp. cont.* IX p.337. Quendam molendynarium ... archyepiscopi ... vulnerarunt: 1294 *Mon. Str.* II p.357. Item molendinarii circa antedicta molendina morantes tenentur ... castrum singulis laboribus et structuris ... perficere et struere: 1525 *Gyula oklt.* p.89. — [19]

2. molendinarius, -a, -um *ad molendinum pertinens — malomhoz tartozó, malom-.*

Terram in Rogova et Virbiczam cum aqua molendinaria ... monasterium obtinet: 1166/1229 *CD Croat.* II p.106. Predium Mybyk nomine cum domo molendinaria, in qua due rote molant: 1217/1412 *CD Arp. cont.* VI p.384. Duos viros ... in arte molendinaria peritos ... ad videndum ... situm et motum ... molendinorum ... adducere tehebantur: 1325 *CD And.* II p.202. Infra viam molendinariam ... retulerunt esse tredecim funiculos: 1342 *Zala oklt.* I p.403. Terram dedit eis cum utilitatibus signanterque portionibus tributariis et molendinariis: 1400 *Zsigm. oklt.* II,22. Dictae possessionis molendinariae perceptione: 1413 Zimmermann, *Urkb.* III p.560. In facie eiusdem possessionis ... duo loca molendinaria reppererunt: 1444 Békefi, *Pásztó* p.321. Totalem porcionem suam molendinariam ... pignori obligaverit: 1490 *Csáky oklt.* p.470. — [21]

molendinator, -oris m. (molondinator, mullandinator) *magister molaе, molinarius — molnár.*

Deinde descendit meta in vallem, inter duas vineas directe, videlicet inter vineam Gregorii molendinatoris de Sancto Rege et vineam de villa Musla: 1326 *Mon. Str.* III p.83. Ipsum molendinatorem et paratorem ... molendini ... per verba minativa affugassent: 1345 *CD Zichy* II p.165. Unacum eisdem vicinis, ... signanter magistris molendinorum seu molendinatoribus: 1379 *CD Károlyi* I p.364. Petrus mullandinator: 1414 *Zsigm. oklt.* IV,2671. In ipso molendino nullus alius molondinator fore valeat: 1443 *Haz. oklt.* p.406. Item Sepes allodii Agriensis feci circumdare cum sillindinibus detegere per molendinatorem vallis eiusdem et pro bibalibus eisdem dedi ... den<arios> II^c XXV: *Bakócs-cod.* p.361. Item molendinatori illius molendini ad rationem flor<enos> 3: 1504 *Qu. Kronstadt* I p.89. Item universi molendinatores omnium molendinorum ... de singulis lapidibus molaribus seu rotis solvant singuli florenum unum: *Constit.* 1522. 7. — [50]

molendinum, -i n. (malendinum, melendinum, molendi; *plur. abl.*: molendinibus; molendium, molendynum) **1** *machina ad molendum apta atque locus eius — malom,*

örlesre alkalmas gépezet, ill. a helye, épülete; **2** *molaе aquariae — vízimalom (a gener.; b cum additamento nominis fluvii; c cum additamento functionis).*

1 *Ibidem in Scenholm molendinum cum molendinario ... attribuit mihi: s.c.1067/1267 Dipl. Hung. ant.* I p.184. Terminus vertitur ad predictum locum, in quo constructam ecclesiam Sancte Marie, quod (*sic*) divisit in duas partes et I molendinum sub muro Brezprem civitatis a rege Andrea datum: s.1086, 1135–1171? *Ibid.* p.252. In villa Vazyl XIII mansiones cum tribus molendinis aliisque appendiciis: s.1093/1399 *Ibid.* p.282. Ego B<ela> ... do ecclesie Spalatensi ... et tibi Gaudio ... archiepiscopo ecclesiam Sancte Marie, que est Salone, ... cum molendinorum redditibus: 1138 *CD Croat.* II p.47. <Fideli> meo dedi in villa Kacil unum pratum cum uno molendino: 1162 *Sopron vm. tört.* I p.2. Duo molendina cum curia sua in Ferreo Castro, sicut a Symone fuerat relicta, possideant: 1198 *CD Arp. cont.* VI p.194. Idem ... dimidium suę portionis in terra Baluc ... retento sibi iure molendini dedit etiam Bertoldo: *Reg. Var.* 389. Loca vero molendinorum sunt communia: 1228 *Mon. Str.* I p.269. Guge et Ladizlaus terram suam hereditariam ... cum duobus molendinis in eadem terra sitis ... vendiderunt: 1255 *CD Arp. cont.* VII p.401. Item molendinum, quod erat regium, in villa Thotha, videlicet due rote in una domo, contulimus comitatui de Camarun cum terra unius aratri ad idem molendinum pertinente: 1268/1347 *Mon. Str.* I p.559. Tres partes unius molendi dixit cedere in porcionem magistri Corraldi: 1269 *CD patr.* IV p.47. Molendynum, quod est in eadem terra, relinquo ad sustentacionem sacerdotis ecclesie Beate Katherine: 1277/1331 *Mon. Str.* II p.71. Alter ... locus molendi cecisset Gylyano memorato, dixit ... idem homo noster: 1313 *CD patr.* III p.62. Quod in molendinibus ipsorum ... talem fecissent inter se divisionem: 1338 *CD And.* III p.444. Unus cubulus annonae ... de ipso malendino debent elargire (*sic*): 1342 Zimmermann, *Urkb.* I p.522. Etiam duos boves de curru, ... in quo ad molendium fruges et blada transmiserat, recepissent: 1466 Balázs, *Heves* p.220. **2 a** Donamus ... ecclesie ... tres villas ... cum ... pratis, vineis, areis, edificiiis, campis, terris, agris cultis et incultis, piscacionibus, venacionibus, aquis aquarumque decursibus, molendinis, viis, inviis, tam exitibus quam inexitibus: 1009/c.1295 *Dipl. Hung. ant.* I p.52. Molendinum ... cum duabus molis uxor mea, quousque nupserit, habeat: c.1165 *Mon. Str.* I p.118. Posite fuerunt due mole de molendino in dicta navi: *Inqu. Marg.* p.321. Predictos ab ordinacione molendinum prohibuit: 1353 *CD And.* VI p.111. Possessionem ... aquis, molendinis ... Ladizlao ... dedimus: 1390 *Doc. Val.* p.398. Molendinum duarum rotarum *invenerunt*, que in pulsu aquarum a parte inferiori pelluntur, vulgo Alolchapomalon et quinque clausuras pissicum Wez vocatas: 1400 *Zsigm. oklt.* II,443. Census melendinorum fl<oreno> auri 88: 1435 Fejérpataky, *Szám.* p.432. Unum molendinum de novo: 1489 *Htk* I p.497. Piscinas, molendina domosque et curias ex necessitate construendo: *Tripert.* I,59(3). **b** Ego Stephanus ... monasterio Sancti Benedicti de Grana duas possessiones dedi; ... et locum molendini super fluvium Cumpa: c.1157–1158 *III. Béla* p.344. Dedit ... predium Kaluzd cum VIII mansionibus, ovibus, bubus et equaciis et cum

duobus molendinis super aquam Peit: 1171 ÓMO p.47. *Meta* inde venit ad molendinum Scytk, quod est super fluvium Chemernicha: 1246 CD Croat. IV p.309. Quod molendinum quatuor rotarum, quod iidem Cumani tenebant in fluvio Nytra, dedimus iam dicto monasterio: 1264 Mon. Str. I p.516. Molendinum nostrum regale, quod ibidem ... habebamus, super fluvio Burzua situm ... dictis fratribus ... donavimus: s.1270/1330 *Ibid.* p.583. Molendinum in fluvio Henyo constructum *possederunt*: 1288/1326 *Haz. oklt.* p.109. Molendinum cum una rota in fluvio (*sic*) Borza habitum ... ad utendum dedisset: 1364 Pesty, *Krassó* p.62. In Thwrkeddi feci unum molendinum ad duo paria lapidum super fluvium Be Rekyo ... flor. XXXIII: *Bakócs-cod.* p.373. c Duo molendina in eodem fluvio habita et existantia pannos volventia seu textentia ... obtulit: 1400 PRT II p.601. Molendinum ferrei vulgo hamor dictum super fluvio ... edificari fecisset: 1402 *Zsigm. oklt.* II,1699. Pratum unum emit civitas a Vytchineweryn pro 5000 den<ariis> situm superius molendinum asserum: 1428 Fejérpataky, *Szám.* p.277. Famulis in castro pro bibalibus, quod iuverunt laborare in molendino serrae flor<enum> 1 asp<eros> 32: 1504 *Qu. Kronstadt* I p.89. Pro formatione unius rotae ad molendinum serratorium flor<enos> 2: 1520 *Ibid.* p.239. — [236]

molendium *vide vocem praecedentem*

molendynarius *vide* 1. molendinarius

molendynum *vide* molendinum

moles, -is f. (molles) **A** *gravitas, onus, pondus* — *súly, tömeg, teher*: **1** *sensu incorporali de onere rerum molestarum*; **2** *sensu corporali*; **3** *magnitudo, vis* — *erő, nagyság*. — **B** *opus, agger* — *építmény, gát*.

A 1 *Abs.*: A fide quod recessit gens, / idcirco semper luit / sub gehennali mole: MÜGELN 38 (p.264). — *Cum gen.*: Mark mole oppressus egestatis tantum in suis facultatibus non haberet, unde montem supradictum muro posset circumdare: 1247 CD *Arp. cont.* II p.195. Iobagiones castri ... mole paupertatis oppressi: 1257 *Ibid.* XI p.439. Quod cum nos ... exigente nostrorum mole peccaminum, in gravem et fere inevitabilem corporis infirmitatem incidissemus: 1264 *Mon. Str.* I p.502. Nos molem tanti negotii humeris ipsius Ponych bani imponentes misimus eum ... ad regem: 1270 CD *Arp. cont.* XII p.7. Mole peccaminum exigente: 1285 *Mon. Str.* II p.200. Quia ipse ... mole egritudinis fuerat agravatus: 1300 *Reg. Arp.* II/4 p.249. Quam nulla pressit moles / fraudis nec pravitatis: MÜGELN 22 (p.251). Ad exhibendum eadem in presencia (*sic*) dicti sui iudicis ordinarii venire vel mittere recusando mole iudiciorum se opprimi permiserit: 1394 Békefi, *Pilis* p.386. Molem dissolvit criminis / vir vite venerabilis Paulus: XIV Dankó, *Hymn.* p.148. Curarum magna mole gravatus eram: IAN. PANN. *Poem.* 9,6 (*ItK* p.612). Qui propter mollem sue senectutis ... venire nequirit in presenciam: 1446 CD *Zichy* IX p.100. Dum se sentit infideli imperio oneratam, servitutis mole gravatam: IOH. VITÉZ *Or.* 7,64. Magna moles ista belli ... expediri commodeque absolvi non poterit: *Decr.* 1521. 17. **2** Danubius sepe redundans super molem lapidis, ... non potuit sanguinem diluere per septem annos: *Chron. saec. XIV.* 83 (p.341). Holubar, virium et corporis mole mirabilis: GAL. 14,1. Corpoream tamen ad molem madefacta resedit / panula: TAUR. *Staur.* IV,220–221. — *Transl.*: Quem ad-

huc in carne constitutum carnea moles non premebat, sed prerogativa meritorum ad consortia superiorum civium sublevabat: *Leg. Lad.* 5 (p.520). **3** In Irsazeg ... patrem nostrum adhuc inestimabilis moles exercitus ... avi nostri constrinxisset: 1274 CD *Arp. cont.* IX p.72. Orientale imperium ... hostili tandem mole, sociorum desidia ... subversum est: IOH. VITÉZ *Or.* 7,47. Ex hac profuga ... gente Venetorum conflata civitas e parvo principio tanta sumpsit incrementa, ut nunc mole sua laboret: BONF. I,6,147.

B Molem ipsam ac ruinam *turris et sacristiae* evolvens, vix tandem circa occasum solis ... altare ... attigerunt: IVAN. 6^f. Egyptus ... si ... multis molibus aggerum munita non fuisset: IOH. THURÓCZ 48 (p.23). Nam si eruperit *impetus*, verendum est, velut perfracto magni fluminis aggere ... nulla mole nullisque obicibus possit contineri: 1511 Iványi, *Nemzetk. jog* p.45. Hoc olim, quod nostris ossibus usquam / 'ardua' de Pario non surgat marmore 'moles' (LUCAN. VIII,866): TAUR. *Staur.* III,143–144. — [71]

molescia *vide* molestia

molesco *vide* mollesco

molesso *vide* molesto

molestans, -antis m.f. *qui molestiam affert* — *alkal-matlankodó, zaklató*.

Fratres Templares ... contra omnes molestantes vel impetentes ... defendere tenerentur: 1230 CD *Croat.* III p.332. Talem hominem destinamus, qui vos ... a civibus Spalati ... ac aliis omnibus vos molestantibus defensabit: 1273 CD *Arp. cont.* IX p.570. Quatenus ... monasterium ... predictarum dominarum ... a quibuslibet indebite molestantibus ... protegatis ... nostre petitionis ob respectum: 1332 *Mon. Str.* III p.217. — [8]

molestatio, -onis f. (molestacio) *actus molestandi, molestiā efficiendi* — *zaklatás, háborgatás*.

Quae omnia ... teneat ... atque gubernet perpetuo Spalatensis ecclesia ac eius praesules sine alicuius perturbatione seu molestatione: s.1103/1367 *Dipl. Hung. ant.* I p.339. A molestacionibus eorundem ... omnino retineas manus tuas: 1273 CD *Arp. cont.* IX p.568. Tenuit autem regnum pacifice, sine molestatione hostium et quesivit bona genti sue: *Chron. saec. XIV.* 94 (p.358). Quos cuilibet ex nobis infra triginta dies a die obitus sui immediate computandos, infra quos etiam familia sua in eius curia absque molestatione et inquietatione permaneat: *Váradi stat.* II,6 (p.87). Ab omnibus ac quibusvis malorum generibus, et signanter a molestatione bonorum archiepiscopatum ... se abstinere deberet: PETR. VÁRAD p.9. Seriose committimus, ut ab infestacione et molestacione eorundem civium nostrorum omnino supersedere debeas: 1499 *Sopron tört.* I/6 p.180. — [29]

molestator, -oris m. *qui aliquem molestiā afficit* — *alkalmatlankodó, zavaró*.

Impetitoribus et molestatoribus ipsius Iohannis suorumque heredum satisfacient: 1296/1408 CD *Croat.* VII p.231. *Notitia in dorso litterarum anni 1414*: Sigismundi ad compescendos molestatores et iniuriatores ... litera: XV Zimmermann, *Urkb.* III p.621. Assumens ... Laurentius sepefatos ... et posteritates ... contra quoslibet molestatores ... conservare, tueri, protegere et defensare: 1455 Pesty, *Krassó* p.402. Eadem regula contra illos

molestatores observetur: *Decr.* 1495. 16(2). — [11]

molestatus, -a, -um *part. perf. pass. verbi 'molestare' fere ut subst. m.: molestiā affectus — háborgatott, zaklatott ember.*

Cum socios Hunorum grex / sic molestatos vidit / in tantoque rubore, / statim Swevos horrenda nex / quos reperit, occidit: MÜGELN 20 (p.249). Qui ... mole mortis molestatis / divinam medicinam adhibuit: XIV Dankó, *Hymn.* p.182. — [2]

molestē *adv. aegre, graviter, indigne — bajosan, kellemetlenül, nehezen.*

Tempus transit lucis feste / non honeste, sed molestē / cum multa mestitia: *Planctus* p.595. — *Saepissime cum 'ferre' — rossz néven vesz: Innovare gravamina, ... ymmo, quod molestius referimus: nova imponi onera: IOH. VITÉZ Epist.* 25,6. Hungari ... exacerbationem eius *Albae* molestē ferentes conspiraverunt: IOH. THURÓCZ 278 (p.81–82). Quom primum ad regni fastigium divina (ut dixi) providentia sublimatus es, nonnulli ... tuam illam fortunam perquam molestē ob invidiam tulere: PETR. RANS. *Epit. Ind.* I,122. — [8]

molestia, -ae *f. (molestia) A incommodum, negotium — alkalmatlanság, kellemetlenség, nehézség: 1 gener.; 2 de morbo. — B damnum, detrimentum, malum — baj, kár.*

A 1 Molestias (μόχθους ἐν διακονίαις) in ministeriis *sustinemus*: CERB. *Max.* II,24. Et morandi sive discedendi ad suum velle facultatem optineant, nullaque eis super hoc molestia inferatur: *s.1207/1323 CD Arp. cont.* I p.94. Gravaminibus et oppressionibus, iniuriis et molestiis ... iobagionum et populorum: *1233 PRT I* p.716. Ipsos ... libere absque omni molescia ... procedere permittatis salvis rebus et personis: *1323/1345 CD And.* II p.87. Quidam ... in molestias coniecti (πράγμασιν ἀβουλήτοις περιπεσόντες) edocentur, quid sit utile: IAN. PANN. *Plut. inim.* p.14. **2** Egotationem incurrit, qua postmodum corpore excessit, longaque langoris molestia ingravescente in pedibus stare nequibat: *Leg. Steph. minor* 7 (p.399). *Iudex* tactus molestia corporali, iam sibi cerneret dissolutionem sui corporis imminere, ... possessionem suam ... testatus est ecclesie: *1276/1277 CD patr.* III p.24. Vesprimiensis ecclesie vehemens destructio ... cordis nostri precordia non sine ingenti molestia penetravit: *1278/? CD Croat.* VI p.244. Stephanus ... impediēte egritudinis molestia ... penam malefactoribus inferre non potuit: IOH. THURÓCZ 266 (p.78). *Rex* furunculi molestiā in sinistro crure diebus aliquot laborarat: BONF. III,6,217. Calciamenti ... videtis formositatem exteriorem, sed non videtis meam molestiam interiorem: *Serm. dom.* I p.239–240.

B Nullus ... subripere de omnibus rebus suis *ecclesiae*, ... aut Stephano illius sancte episcopo ecclesie suisque successoribus aliquid molestie inferre presumpmat: *1002/c.1295 Dipl. Hung. ant.* I p.53. In curia nostra servire volentibus rogam impendam, ... nullamque super hoc molestiam inferam: *1142 CD Croat.* II p.50. Si quis ... fratribus illis de predictis terris diminutionem vel molestiam aliquam facere voluerit: *1210/1229 Ibid.* III p.100. Ne autentica nostra donacio irritationis illicite molestiam patiatur: *s.1244/1296 CD Arp. cont.* VII p.165. Sepositis omnibus litigiorum et iurgiorum molestiis in talem devenierint ... unionem: *s.1361 Ibid.* I p.42. Dimicare non

magis cum hostibus, quam cum molestiis sociorum opus fuit: IOH. VITÉZ *Epist.* 69,4. Et plurima isthic damna, molestias ac alia nocumentorum genera impune committunt: *Decr.* 1486. 31(6). Bela absque gravi hostium molestia pacem et otium in regno servavit: BONF. II,3,3. — [94]

molesto, -are (molesso) *molestiam afferre, oneri esse — alkalmatlankodik, terhére van, zavar.*

Subi. homo: Si quis ... ecclesie ... episcopum suosque successores ex cunctis prenotatis rebus ecclesiasticis nec non dotibus molestare conaverit, <octo> mil<ia> librarum auri cocti sciat se conpositurum: *1002/c.1295 Dipl. Hung. ant.* I p.53. Regnum suum omnium hospitium (*sic, recte*: hospitium) parens (*sic, recte*: patens) asilum esse volebat, sic liber omnibus introitus esset, ut nullus ingredientem quemlibet in aliquo ledere vel molestare presumeret: HARTV. 18 (p.427). Quoniam qui verbis molestamus (οἱ λόγοις ἐνοχλοῦντες), multi sumus hodie: CERB. *Max. praef.* p.9. Ut non liceat alicui hominum ... ipsam ecclesiam ... de prefata donatione molestare, inquietare, minuere vel defraudare: *1158/XVIII CD Croat.* II p.87–88. Si quis ... populum vel fratres sepedicte domus fatigare vel indebite molestare presumpserit: *1212 CD Arp. cont.* XI p.115. Ne quis ... decanum ... super hiis audeat de cetero molestare, presentem paginam sigilli nostri caractere fecimus insigniri: *1214 Ibid.* p.129. Tali caucione, quod Remeg ... nullatenus per ... antedictos pro divisione terre ... debeat inpeti vel molestari: *1249 Ibid.* p.367. Ipsum ... ad ipsum pertinentes nullus in ipsorum iuribus et possessionibus debeat vel presumat molestare: *1279 Reg. Arp.* II/2–3 p.251. *Radoslaus* assumpsit in omni necessitate eorum a cunctis indebite etiam molesare volentibus fideliter uti protector defendere: *1283/1493 CD Arp. cont.* IX p.368. Promittentes insuper bona fide, quod deinceps predictum dominum episcopum ... super ipsis decimis non molestabimus, nec paciemur per quempiam molestari: *1283 CD Arp. cont.* XII p.393. Mandamus, quatenus dictos cives ... super facto camere molestare non audeatis: *1346 Iványi, Eperjes* p.19. Pretactas dominas in prescriptis iuribus ... molestare, impetere et inquietare ... nequaquam audeant (*ed.*: audivant): *1356/1412 Bárfai, Pest* p.72. Tam pullus cerve, quam lupus ... exibant per portam ad pascua et pasebantur, nec alterutrum molestabant: *Leg. Gerh. maior* 7 (p.489). Molestavi te, homo Dei, propter tempus importunum (*var.*: in hoc tempore importuno): *Ibid.* 9 (p.492). Praefatos ... in personis rebusque et bonis ipsorum turbare, molestare seu dampnificare ... nequaquam praesummatis: *Form. styli* III,18 (p.469). Idcirco optamus a magnificentia vestra, ut ... bona ecclesiae illius ... non molestaret: PETR. VÁRAD p.127. Nolle ... nobilitatem simili contributione et taxa molestare, impedire atque gravare: *Decr.* 1521. 29. — *Subi. res*: Non modicum animum nostrum id turbando molestavit: *1454 TT* 1901 p.171. Me petuita rauca molestat cum lippitudine: IAN. PANN. *Epist.* p.107. Puella quedam ... cum diu magnis et diversis fuisset infirmitatibus molestata: *Leg. sanct. Hung.* p.31^v. In campis *Elysiis* luctus adest nullus, vexatio nulla molestat: MART. THYRN. *Ad procer.* I,363. — [213]

molestus, -a, -um *gravis, incommodus, iniucundus — alkalmatlan, bosszantó, kellemetlen.*

De rebus: Qui vero non tolerat molesta (τὰ ὀχληρά), ne-

que fert tristia, ... extra divinam caritatem ... ambulat: CERB. *Max.* IV,17. Nihil naturalius, nihil naturae molestius, quam aliquam eis subventionum temporalium denegare, quibus generationis materiam paternitas non negavit: IOH. LEM. p.44. Quod cum sibi molestum esset et quodammodo possessionis turbatio, ut in archiepiscopatus villa alius tributum exigeret: 1268/1382 *Mon. Str.* I p.549. Eam tam indignam orbitatem pati molestum esse debet: IOH. VITÉZ *Epist.* 72,4. Sciatis autem non vobis tantum modo grave et molestum esse, si quando iobgationes vestri iniuriam patiuntur: PETR. VÁRAD p.186–187. Amnes sulfurei, gemitus stridorque molestus, / sicca sitis pariter, vincula dira, fames: MART. THYRN. *Ad procer.* I,427–428. — *De personis:* Budensi ecclesie ita se inreverentes exhibent et molestos, ut *etc.*: 1292 *Mon. Str.* II p.326. Penitet certe commissi, et ita penitet, ut molestissimum feram me in ea re beatitudini vestre forte molestum futurum: IOH. VITÉZ *Epist.* 71,7. Nolo sim tibi, Lippe, tam molestus: IAN. PANN. *Epigr.* I,330,7 (p.606). Inferre ... bella ad populos non molestos: ANDR. PANN. p.51. Illius necem, cum sibi supra omnes molestus foret, permaxime optabat *Attila:* IOH. THURÓCZ 140 (p.43). Dicitur antiphona 'Quid molesti estis': *Ord. Str.* p.529. — [36] [Bellus]

moletrinum, -i n. pro voce 'molendinum' v. *pistri-num, instrumentum usitatum in molendino cf. Bartal, Glos-sarium* p.425. — *malom vagy malomszerszám.*

Item plebano in Monostor ematur moletrinum florensis centum et quinquaginta. Item fratribus ordinis Sancti Augustini in Bokmonostor ematur moletrinum florensis centum et quinquaginta: 1524 *Bunyitay, Gyulaféhevár* p.28; *cf. Dl 108294.* — [1] [Somogyi]

molimen, -inis n. 1 *conatus, contentio — erőfeszítés, fáradságos munka;* 2 *difficultas, impedimentum — akadály, nehézség.*

1 Nova ieiuni tentent molimina cives: IAN. PANN. *Paneg.* 2,1026 (p.166). Nescit tarda molimina Spiritus Sancti gratia: PELB. TEM. *Stell.* p.51^f. — *In malam partem i.q. machinatio — mesterkedés:* Qui sic quidem militat, non carne militat, sed Spiritu Sancto, quia sic facit, ideo confidenter vitorum destruit munitionem et operum carnalium menia dissipat, et molimina inmundissimorum spirituum divina virtute conculcat divinę milicę armis, quę fabricantur doctrina beatissima Christi: GER. p.147. 2 Post multa rerum molimina removenda: 1297?/XIV *Mon. Str.* II p.424. — [7] [Bellus]

molinaris, -e ad molas vel ad molendinum pertinens (*spec. de lapide*) — *örlő-, (a köről: malomkő).*

Cum idem Walachus ... unum lapidem molinarem ... a nobis vult ... habere solum: 1469 *Zimmermann, Urkb.* VI p.389. — [1] *Vide etiam molaris et molarius.* [Somogyi]

molior, -iri, -itus sum (mollior) 1 *cum inf.: conari, studere, temptari — igyekszik, megkísérel, megpróbál;* 2 *transl.: constituere, efficere — átv.: alkot, megvalósít valamit;* 3 *intrans.: se movere, (con)moveri — mozdul, megindul.*

1 Plebs gentilis ... a dominio ipsius Stephani se subtrahere moliebatur: *Leg. Steph. maior* 6 (p.381). Quod si quis obstinate mentis nec Deo, nec sancte ecclesie reverentiam exhibens molitus fuerit fraude vel violentia horum aliquid sibi vindicare: 1146 *PRT I* p.598. Quicumque absque ver-

borum copia dictare laborant, assimilantur eis, qui colores disponere moliantur, ubi materia non subsistit: IOH. LEM. p.6. Civitatem Iauriensem intrantes castrum ceperunt et illud mollii sunt per violentiam optinere: ROGER. 33 (p.576). Ipsos ... appropriare et perpetuare molliendo: 1400 *CD Zichy V* p.208. Quoniam autem nonnulli super eiusmodi damnorum rectificatione contententes etiam innocentes et innoxios ad damnorum solutionem compellere moliebantur: *Decr. 1514.* 9. 2 Nonnullos ... rebus primum exutos, deinde vinculatos detinuit, molirique maiora adversum maiores hoc genere insultuum in animo habet: IOH. VITÉZ *Epist.* 28,5. Si spes destituit, alia praesidia moliri opus erit: *Ibid.* 69,22. Hos dudum audimus moliri nobile bellum, / horum iam multa Nerea classe tegi: IAN. PANN. *Eleg.* I,8,93–94 (p.309). Sanctitas vestra crebris me et vehementibus ... adhortationibus impulit, grave bellum moliri pollicens: 1464 *Matth. epist. Rom.* p.30. Lacedaemoniis bellum molientibus (Λακεδαιμονίων ἐπιστρατευομένων) cum redderentur Thebanis oracula partim victoriam, partim cladem denunciata: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.62. Hoc quoque affirmat; parvam admodum, vel nullam esse spem castrum defendendi, si quid Turcae molientur adversus illud: PETR. VÁRAD p.58. Longobardos ... cum nova in finitimos Grecos moliri sensisset, per Pipinum statim filium ... bellum composuit: BONF. I,9,277. 3 Quoniam tarde moliri seramque prosecutionem agere videbatur: IOH. VITÉZ *Epist.* 59,8. — [55]

1. **molitio, -onis f.** (molitio) *machinatio, consilium dolosum — mesterkedés, fondorlat.*

Molitioni ... latronum Bohemorum in tempore occurrere: 1462 *Iványi, Eperjes* p.185. — [2]

2. **molitio, -onis f.** *actus molendi — örlés.*

Conversationem rotae textorum in rotam molitionis annonae iuridice prohiberent: 1423 *Zimmermann, Urkb.* IV p.183. — [1]

1. **molitor, -oris m.** *fabricator, architectus — építész, vállalkozó.*

Molitori ... super praeparatione pontis ... dedit ... magister civium flor<enos> 6: 1496 *Rechn. Hermannstadt* p.212. Duo missalia, unum pro fraternitate, aliud pro molitoribus: 1521 *Sopron tört.* II/1 p.364. — [4]

2. **molitor, -oris m.** *molinaris, pistor — molnár.*

Custos coniunx, molitoris furta dolosi / servat: IAN. PANN. *Epigr.* I,94,9–10 (p.502). Gallum molitorem famulum eiusdem Demetrii: 1477 *Békefi, Népokt.* p.320. Percepimus ... ratione Servacii molitoris in molendino Simonis Klompen flor<enos> 13: 1522 *Qu. Kronstadt I* p.400. — [11]

molitrix, -icis f. *quae molit — molnárnő.* Carpentarius tulit a molitrice ... fl<oreno> 2: 1522 *Békefi, Népokt.* p.281. — [1]

molium, -i n. *molae, molendinum — malom.*

Super fluvio Fekethekeres unum molendinum erexit dictoque molii vadum in eodem fluvio ... praeparare fecit: 1509 *Gyula okl.* p.54. — [1]

molla vide mola

mollaris, -e *mus.: mollis — moll.*

Cantus in genere aut est: duralis, ... mollaris, incipit F, re ad b fa, surgit per semitonium, scilicet mi fa, ... naturalis: *MONET.* p.B,3. — [1]

mollendinalis *vide* molendinalis

molleo *vide* mollio

molles *vide* moles

mollesco, -ere (molesco) **1** *proprie: molliri — meglágyul, puhává válik;* **2** *transl.: leniri, mitigari — megszelídül.*

1 *Lapis, super quem ecclesia est fundata, nec igne solvi, nec ferro frangi, nec hircino cruore molesci, nec ullo ingenio a fortitudine amoveri potest:* GER. p.103. **2** *Divinæ maiestatis invisibilis unctio ipsa beatissima advertenda doctrina, et inluminatio inestimabilis quædam mansuetissimis dictis involuta. Qua arida molescunt corda frangunturque superba, inluminantur opaca:* GER. p.147. *Cui docta Thalia / composito dedit ore loqui, quo pectora regum / mollescunt:* TAUR. *Staur.* V,3–5. — [5]

mollicia, mollicies *vide* mollicita

molliculus, -a, -um *transl.: iucundus, suavis — kellemes.*

Persas volentes pro montana et aspera, quam incolebant, campestem et molliculam occupare regionem (μαλακὴν χώραν λαβείν), prohibuit: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.33. — [1]

mollifico, -are *mollem reddere — meglágyít, megpuhít.*

Proprie: In causa cuiusdam particule terre litigiose ... usui ipsorum mollificate: 1339 Sztáray oklt. I p.159. An tempore seminacionis posset fieri divisio terrarum arabilium mollificatarum: 1438 Haz. oklt. p.399. Medicina purgativa interiora mollificat: Serm. dom. I p.8. — Transl.: Animum dicti Iohannis contumacem mollificans ... quatuor castra ... detinebat: 1327 CD patr. I p.152. Verbum Dei cor peccatis induratum per conponctionem mollificat: Serm. dom. I p.8. — [10]

mollio, -ire, -ivi, -itus (molleo) *transl.: mitem reddere — enyhít, szelídít (átv.).*

*Ut huiusmodi contestacio sopiatur et recidive quescionis scropulum (sic, recte: scrupulum) molleatur et penitus enervetur: 1291 CD patr. VIII p.309. Nolens de suis contentari, sed nostra bona satagens pro se vindicare quorundam nostrorum rebellium infidelium verbis allectus et sermone mollitus: 1386 Bártfai, Forgách p.671. Zeclius autem ab Ungaro sermone derivatum et a nobis mollitum agnomen: TAUR. *Staur. Ind.* 134. — [6]*

mollior *vide* molior

mollis, -e **1** *proprie: non durus, tactui cedens — hajlékony, lágy, laza, puha;* **2** *transl. in bonam partem (a delicatus, tener — gyengéd, kedves; b benignus, indulgens — jószágos, kegyes);* **3** *transl. in malam partem: effeminatus — elpuhult, puhány;* **4** *mus.t.t.: non durus — moll.*

1 *Fuit enim dux Zulta parum blesus et candidus, capillo molli et flavo: P.MAG. 53 (p.106). Qui languentium artus mollibus lectisterniis refovent: 1217/1218 CD Arp. cont. I p.141. Continet autem ... possessio ... terras molles: 1251 PRT X p.522. Blanda est lingua tibi, mollis caro, ... / ... Ursula: IAN. PANN. *Epigr.* I,306,1–2 (p.592). Mollia cur tepido nascantur gramina sole: MART. THYRN. *Ad procer.* I,251. Fistula pastoris lepide resonabat ubique, / tunc ideo mollem praebuit herba torum: *Ibid.* II,219–220. **2 a** *Et canitur gracili mollis amica pede: IAN. PANN. *Poem.* p.681. b* *Mollia proposito sint modo fata meo: IAN. PANN. *Eleg.* I,8,100 (p.309). Cur, Guarine, tuos, mollissi-**

*me patrum, / non cohibes natos turpibus a vitiiis?: Id. *Epigr.* I,63,1–2 (p.487). **3** *Possedit mollem tanta libido virum: IAN. PANN. *Epigr.* I,119,2 (p.511). Est, mollis Ladvance, tibi tam mascula coniux, / uxoris possis uxor ut esse tuae: *Ibid.* I,286,1–2 (p.582). Ulricus ... excultis crinibus, molli quoque habitu semper incessit: BONF. III,8,204. Mollis Arabs nobis, nobis vaga flumina Gangis / ... parebunt: TAUR. *Staur.* II,192–193. Nam quoties Thurcas molles fortesque Bohemos / Hungara gens pepulit finibus a patriis: MART. THYRN. *Ad procer.* II,117–118. — *Quasi subst.m.:* Ne voca cinaedum, aut mollem (μη λοιδορεί κί-
ναιδον μηδὲ μαλακόν), aut impudicum, aut scurram, aut illiberalem: IAN. PANN. *Plut. inim.* p.9. **4** *Cantus sunt tres in genere, scilicet cantus h duralis, naturalis et b mollis: Szalkai A,27. In trisyllabis clavibus autem mutationis diversitas penes dure mollisque proprietatis accessionem attendetur: MONET. p.B,5. — [37]***

molliter *adv. transl.: commode — kellemesen, enyhén.*

*Rex, ut mollius estivaret, amenissimam villam insano sumptu exedificatam habuit: BONF. I,8,117. Ut famuli pavitant dominum puerique magistrum, / seu timet a rapidis molliter agna lupis: MART. THYRN. *Ad procer.* II,561–562. — [3]*

mollitia, -ae et mollities, -ei *f. (mollicia, mollicies)*

1 *proprie: natura non dura, mollitudo — lágy volta valaminek, puhaság;* **2** *transl.: infirmitas — gyengeség.*

1 *Iam tempus adest, in quo tibi non semper pulvinarium mollicie (var.: mollicies) ... adhibende sunt: Inst. mor. praef. p.132. Quod strati mollities fugienda est religiosis: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.201. **2** *Id, quod nunc accidit (sc. conflictus exercitus), neque mollicia nostra, neque Teucrorum virtus effecerit: IOH. VITÉZ *Epist.* 3,16. — [5]**

mollities *vide* vocem praecedentem

mollitio *vide* 1. molitio

molo, -are et molo, -ere, -ui, -itus *proprie: conterere — öröl.*

*Predium Mylyk nomine cum domo molendinaria, in qua due rote molant: 1217/1412 CD Arp. cont. VI p.384. Item aliud debitum eorum est ... portare segetes, ... et eas molare et portare ad clicium ecclesie: 1240 PRT I p.790. Nullus ... presumat ... alias molere vel brasyum facere quam in molendino et brasyatorio ... sculthetorum: 1343 Dl 40917. Ancilla molit triticum domini sui, tempore, quo alia molendina in regione ista reperiri omnino non possunt: Leg. Gerh. maior 12 (p.498). Cum locupletes anonam ... clam et noctu intra domos molerent (ἐν ταῖς οἰκίαις ἀλοῦντων): IAN. PANN. *Plut. negot.* p.45. Huius manum, dum in molendo esset, lapis molaris casu apprehensam sic contrivit, ut carnem ab utraque parte avelleret: Leg. sanct. Hung. p.31^v. — *In imag.: conficere — felőröl, tönkretesz (átv.):* Memoratas gracias eisdem ... concessimus perpetuo ... permansuras, nullo successorum nostrorum conamine molandas: 1323 Sopron tört. I/1 p.38. — [27] [Bellus]*

molondinator *vide* molendinator

Molorcheus, -a, -um *ad Molorchum vinitorem pertinet — molorchusi.*

*Fertur et immensi pacator meximus orbis / parva Molorcheae tecta subisse casae: IAN. PANN. *Epigr. (Mayer)* 408,5–6 (p.238). — [1] [Monostori]*

molossus, -i m. 1 *pes metricus tribus syllabis longis constans — három hosszú szótagból álló versláb*; 2 *species canum e Molossia originem ducens — Molossiából származó kutyafajta*.

1 *Molossus nominamus ... pedem trisyllabum, cuius penultima elevatur, ut decanus: IOH. LEM. p.11.* 2 *Iuncti gryphes equis, lepores venere molossis: IAN. PANN. Paneg. I praef. 11 (p.2). — [2]* [Bellus–Monostori]

molua, -ae f. *agger (?) — töltés (?)*.

Mete ... protendant se usque moluarum (?) aquam: 1251/1545 CD Arp. cont. XI p.374. — [1]

moly, -os n. (*Gr. μῶλυ*) *herba magica — varázsserejű fü.*

Qua vel odoriferae panaces, qua moly leguntur: TAUR. Staur. V,223. — [1]

momentaneus, -a, -um *caducus, brevissimi temporis — mulandó, pillanatnyi, rövid tartamú.*

Cernens huius seculi bona esse momentanea: 1075 /s.1217 Dipl. Hung. ant. I p.213. *Ne liberalis nostra donatio ... gracia momentanea videatur, sed firma et durabilis in heredes suos perseveret: 1249 CD Croat. IV p.381.* *Momentanea labilitas temporis acta ratione degencium sua fluxibilitate surripit: 1419 Hédeváry oklt. I p.158.* *Tibi igitur devovere dignum duximus vite corporisque quod superest, te requirentes teque exinde deprecantes, ut de cetero ne sinas levi et momentanea fidem nostram fama pendere: IOH. VITÉZ Or. 1,49.* *Momentanea ac fluxa omnia: BONF. I,4,126.* *Turpe est momentaneam utilitatem perpetue preferre honestati, non solidum, sed inanem sibi finem preponere: Ibid. IV,2,22.* *Cur ego miser praesentis vitae momentaneas afflictiones perhorrescam?: GREG. GYÖNGY. Vitae p.50. — [15]*

momentatim adv. *paulisper, parumper — egy pillanatra, rövid időre.*

Inimicus humani generis non sinit mentes hominum momentatim diversis irretire facinoribus: c.1450 Koller, Hist. Quinq. IV p.351. — [1]

momentum, -i n. 1 *tempus breve, paulum temporis — pillanat, rövid idő*; 2 *auctoritas, pondus, vis — fontosság, jelentőség, súly.*

1 *Unde iuxta optime comprobatum omnis laus et benedictio ad Creatorem omnium dirigitur, undecunque laus et benedictio fiat, quae numquam fit nisi optime et pleniter, quamlibet nonumquam in momento occurrat ex hoc, quod nostrum est: GER. p.42–43.* *Aliter autem lucent apostoli atque aliter apostolici viri. ... Aliter in momento de vita exeuntes; aliter, qui a primo mane usque ad undecimam horam laboraverunt in vinea dominica: Ibid. p.91–92.* *Vite brevitatis non immemor, que per horarum momenta ad non esse festinat: 1116–1131 PRT I p.595.* *Elisi et preceps precipiti ... necem in momento expectabamus: s.1264, a.1364/? CD Croat. V p.309.* *Qui in eadem hora et momento ipsas duas marcas reddidit ... coram nobis Pous sepedicto: 1274 CD Arp. cont. IX p.88.* *Ceco nato cui nec / sedes erant oculorum, / instrumenta lucis dedit Sancta Elisabetha / et nature decus redit / per momenta temporum: XIII? Dankó, Hymn. p.281.* *Quod a multis facere statuerat diebus, hoc postposuerat in momento: Leg. Gerh. maior 5 (p.488).* *Ille licet caecis penitus demersus in antris, / tempora cuncta tamen momento cernit in uno: IAN. PANN. Paneg. 1,500–501 (p.29).* *Prefatus*

Georgius constitit iterum in momento coram nobis: 1484 Pesty, Szörény p.94. *Iussit ... libros afferri unoque momento auctoritates ... invenit: GAL. 32,11.* 2 *Disce divinissimo dicente Iacobo, quia fides sine operibus mortua est. Itaque, si mortua est fides, et ille vivere non potest, cuius fides mortua est. Dura cautio, qua etiam qui alicuius momenti videntur, ut non illuminati plectentur: GER. p.16.* *Partes ... omnes causas ... mutuo sedaverunt ita, ut nullius penitus sint momenti: 1259 CD Arp. cont. VII p.512.* *Nullius momenti videretur esse delegata iurisdicio si coercionem aliquam non haberet: 1303 CD patr. IV p.103.* *Auctor momentum munere maius habet: IAN. PANN. Eleg. II,8,6 (p.378).* *Nemo erit – michi crede –, in quo modo aliquid momenti sit, qui tempus sibi oblatum fidelitatis tibi ostendende pretermittat: IOH. VITÉZ Or. 2,42.* *Credimus talia sanctitas sua non faceret, si sciret quanti momenti ea res apud nos Hungaros reputatur: 1480 Mátyás lev. II p.47.* *Rivulus exigui momenti medium certaminis decurrens ... tantum inundationis cepisset incrementum, quod etc.: IOH. THURÓCZ 143 (p.43).* *Iudicia nullius sint vigoris et momenti, sive in causis levatis, sive non levatis: Decr. 1498. 2(2).* *Unde non parum his Hungaricis negociacionibus momenti pendere cognosco: 1517/? Wenzel, Fuggerek p.109. — [58]*

mometa vide moneta

momordivus, -a, -um *mordens, mordicus — maró, fájdalomt okozó.*

Momordivus verberum plagis, ubi nec ultra procedere, nec fuge locum habere poteramus, ceu pisces in gustrio ... comprehensi: 1330 CD Croat. IX p.535. — [1]

monacha, -ae f. *religiosa — apáca.*

Conversi monachi, cui monasterio monachorum voluerint, se ... commendent; similiter et monache in monasterio monacharum. Deinceps autem aliquis episcopus aut abbas sine titulo loci monachum aut monacham non audeat ordinare: Decr. 1092. 21. *Interrogata, quot annos habet, respondit: Non recordor, sed viginti anni sunt, quod sum monacha in isto monasterio: Inqu. Marg. p.208.* *In tanto numero ... extimantur fore occisi probabiliter religiosi ... in magnis cenobiis ducentorum, tricentorum et amplius monachorum et monacharum in castitate viventium: PELB. TEM. Pom. sanct. hiem. XXXIV,C. — [3]*

monachalis, -e (monakalis) *ad monacham monachumque pertinens — szerzetesi.*

Comes Corradus ... monakalem habitum se professus est assumpsisse: 1267 PRT II p.332. *In quarta die ego indui vestes monachales in dicto monasterio: Inqu. Marg. p.218.* *Cum esset in articulo mortis, monachalem habitum relicto regno suscepit: Chron. saec. XIV. 159 (p.445).* *Nonnulli ... monachi monachali reverentia postposita ... certos calices et bona de ... monasterio furto subtraxerunt et aufugerunt: 1489 Juhász, Tschan. p.283.* *Bona iecit studii monachalis initia: GREG. GYÖNGY. Vitae p.194. — [16]*

1. monachus, -us m. *condicio monachi — szerzetesség.*

Concedentes insuper ... plenum monachatum cum psalteriis in provincia Alamanie superioris: 1438 Teleki, Hunyadiak X p.12. — [1]

2. monachus, -a, -um *ad monachum pertinens — szerzetesi.*

Si quis monachum (*var.*: monachatum) habitum habet, aut monasterium intret, aut habitum perdat: *Syn.c.1100*. 41. — [1]

monachicus, -a, -um *ad monachum pertinens* — *szerzetesi*.

Frater Nicolaus praecipue ... monachicum schema colebat: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.65. Ex utero ... suae matris monachicis nutritus erat moribus: *Ibid.* p.105. — [2]

monachus *vide vocem sequentem*

1. monachus, -a, -um *ad monachum pertinens* — *szerzetesi*.

Si quis monachum (*var.*: monachatum) habitum habet, aut monasterium intret, aut habitum perdat: *Syn.c.1100*. 41. — [1]

2. monachus, -i m. (monachiis *pro* monachis; monachus) **1 gener.:** *religiosus, qui vitam in monasterio agit* — *szerzetes;* **2 spec.** (**a** *laicus* — *laikus barát;* **b** *variorum ordinum*).

1 Habeantque monachi post transitum sui cuiusque abbatis alium abbatem securiter eligendi: *s.1002, XII? Dipl. Hung. ant.* I p.40. Abbasque eius *monasterii* a monachiis illius loci partis sanioris libere eligatur: *s.1037/1502 Ibid.* p.119. Ad servitium quoque divinum strenue et indefesse peragendum, sed et ad laudem ac sanctorum venerationem monachorum gregem ibidem aggregavimus: *1055 ÓMO* p.23. Monachorum (*sic, recte:* monachorum) vitam et conversationem *examinabat:* *Leg. Steph. maior* 9 (p.385). Construxit enim in ... Ierusalem monachorum cenobium, prediis ditavit et vineis ad victum cottidianum copiam ministrantibus: *Ibid.* 11 (p.386). Abbas provisa facultate monasterii cum episcopo ad duo aratra unum monachum regulariter vestitum et instructum teneat: *Syn.c.1100*. 37. Die vero proxima sequenti Salomon, monachus et syndicus monasterii de Bel, in scriptis allegationem suam exhibuit domino archiepiscopo: *1239–1240 PRT VIII* p.285. Fratre Bonifacio monacho monasterii Sancti Martini: *1262 Ibid.* II p.315. Castrum fieri facit ligneum, tandem et caenobium monachorum, in quo post mortem sepelitur: *SMON KÉZA* 80 (p.189). Que circa assignationem dictorum reddituum pro pensionibus magistro seu instructori claustralium monachorum ... duxeritis ordinanda: *1338 PRT II* p.393. Fratribus monachiis (*sic*) ibi protunc existentibus: *1423 CD Zichy VIII* p.102. Cuilibet monacho ... florenum auri unum: *1447 Iványi, Eperjes* p.146. Hunc autem monachum paupertatis et castitatis et oboedientiae voto addictum: *GAL.* 18,5. In tanto numero ... extimantur fore occisi probabiliter religiosi ... in magnis cenobiis ducentorum, tricentorum et amplius monachorum et monacharum in castitate viventium: *PELB. TEM. Pom. sanct. hiem. XXXIV, C.* Genere sum Aegyptius, conversatione monachus: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.64. — *In oppositione:* Sitque illius loci monachiis et clericis licitum sacros ordines accipere, a quo voluerint episcopo, dummodo catholicus sit: *s.1037/1330 Dipl. Hung. ant.* I p.119. Clericis ac monachis potestatem concessit *Geisa rex* presentiam suam adeundi: *Leg. Steph. maior* 2 (p.379). Laicis enim hec via constituta est pro Terra Sancta ratione preliandi, monachis vero alia: *Leg. Gerh. maior* 3 (p.484). **2 a** Conversi monachi, cui monasterio monachorum voluerint, se cum rebus suis commendent, similiter et monache in monasterio monacharum: *Decr.*

1092. 21. Ego Bench conqueror, ... quod Vitalis monachus et Michael conversus inhihuerunt michi scrinaria: *1233 PRT I* p.717. **b** Scindetur, inquit *Gerhardus*, Ungaria et solvetur a iugo Christianitatis a sacerdotibus usque ad laicos, ... et verbum Dei non recipietur. Clerus despectui habebitur, monachi erunt varii coloris in habitu et in diversis conventiculis morabuntur, deserta fugient et vitam solitariam non amabunt: *Leg. Gerh. maior* 13 (p.499). — 'Nigri' *i.e. Benedictini* — *bencések:* Coenobio monachorum nigri ordinis ... auctoritate nostra regia confirmamus *abbatiam: 1208/1359 Urkb. Burgenland I* p.51. Monachis nigris ... venientibus infra prandia, dedi ad panes XIII den<arios> Ung<aricales>: *1501 MTT XXVI* p.137. — 'Conventuales' *i.e. Franciscani* — *ferences konventuálisok:* De conventibus vero: monachi conventuales, sacerdotes destinentur: *Decr. I.1435. 8(1).* — 'Grisei' *i.e. Cistercienses* — *ciszterciek:* Conventum monachorum Cystercyensis ordinis de monasterio Triumpontium de Campaña in Hungariam transmitti peciimus: *1237/1385 CD Arp. cont.* VII p.28. Corpus in monasterio griseorum monachorum de Pelis tumulatur: *Chron. saec. XIV.* 174 (p.465). Infra prandia monachis griseis ... cum supplicatione ad dominum principem venientibus ... dedi 1/2 flor<enum>: *1500 MTT XXVI* p.73–74. — 'Graeci' *i.e. qui regulam S. Basilii sequuntur* — *Szent Vazul szabályait követő görög szerzetesek:* Post hec veniens Chanadinus comes ad locum, ubi leonem in sompnis viderat, in honore Beati Georgii martiris monasterium edificavit, introducens illuc memoratos Grecos monachos de monasterio Beati Iohannis Baptiste una cum abbate: *Leg. Gerh. maior* 8 (p.492). — 'De S. Paulo' *i.e. fratres ordinis S. Pauli* — *pálosok:* Infra prandia monachis de Sancto Paulo ... dedi 1/2 flor<enum>: *1500 MTT XXVI* p.53. — 'Mendicantes' *i.e. mendicando cibum quaerentes ut Franciscani, Dominicani, Augustiniani* — *kolduló barátok: pl. ferencesek, domonkosok, ágostonosok:* Monachis de claustro Beate Virginis mendicantibus dedi V den<arios> Ung<aricales>: *1501 MTT XXVI* p.97. — [138]

monachus *vide vocem praecedentem*

monachalis *vide monachalis*

monarcha, -ae m. *μόναρχος, dominator* — *uralkodó.* *De Deo et Christo:* Aquarum / mas omnis ... / ... / ruit usque ad avum, / quem tenuit in archa / ... / summus celi monarcha: *MÜGELN* 5 (p.235). Vineam Sabaot unico et indubitato cultori vicario Iesu Christi mundi monarche ... commissam ... in unum reducere ovile: *1431 Mon. Vespr.* III p.71. — *De pontifice:* Et in primis quidem summus ipse monarcha, summus pontifex noster credito sibi rite fungens officio: *IOH. VITÉZ Or.* 7,30. — *De rege:* *Alexander Magnus* fuit primus Grecorum monarcha in mundo: *PELB. TEM. Pom. sanct. hiem.* XV, D. Conspicuum patriae rite monarcha fuit *Matthias:* *MART. THYRN. Ad procer.* II,420. — [10]

monarchia, -ae f. *imperium, principatus, regnum unius* — *birodalom, királyság, ország.*

Ut gens huius monarchiæ ab omni incurso et accusacione servorum et ancillarum remota et quieta maneat: *Decr. c.1010. 20.* In ceteris tamen locis quasi antiqua habetur, hic autem, fili carissime, in nostra monarchia adhuc quasi iuvenis et novella predicatur *ecclesia: Inst. mor. 2.* *Tartari* nos ... extra ipsam nostram monarchiam usque ad lit-

tora pontus dire persequendo ad quandam insulam maritimam potenter impulendo coercissent: s.1244, XV? CD Croat. IV p.220. *Ladislau rex* Dalmaciam atque Croatiam sue monarchie iure perpetuo subiugavit: *Chron. saec. XIV.* 132 (p.406). Dionysius ... dicenti cuidam 'Moriomum verba loqueris Dionysi, 'immo, inquit, 'monarchiam obtinebo' (μοναρχήσω): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.37. — [17] **monarchialis, -e** ad monarcham pertinens — *uralkodói*.

De electione Atyle regis Hungarorum et de victoria eiusdem monarchiali: *Chron. saec. XIV.* (V) 10 (p.260). — [1] **monas, -adis** f. (μονάς) unitas, numerus unus — *egység, az egyes szám*.

Omnis numerus monada participat, et unum, duo et decem dicitur: GER. p.21. — [2]

monasillabus vide monosyllabus

monasterium vide monasterium

monasterialis, -e 1 *adi.*: ad monasterium pertinens — *szerzetesi*; 2 *subst. m. et f.*: monasterii habitator — *kolostorlakó*.

1 Aescricus abbas ... ad radicem Montis Ferrei cenobium ... construxit, ubi usque hodie congregata (*sic, var.*: congregatio) monasterialis disciplina regulari pollens ... non est alicuius egens, nisi ut suos et aliorum pedes secundum evangelium lavet: *Leg. Steph. maior* 7 (p.382–383). Penitentiae instituta monasterialis disciplina meruit hanc praerogativam, ut secundum baptismum nuncupetur: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XXIII, H. 2 Domum monasterialium statuat eidem: 1294 Teutsch, *Urbk.* p.224. — [5]

monasterium, -i n. (manasterium, mansterium, monasteriam, manasterrium, monasterium) A *claustrum, aedificium, in quo monachi habitant* — *monostor, ahol szerzetesek laknak*: 1 *proprie et gener.*; 2 *in imag. de forma aedificiorum, quae turres aliqua in parte habent* — *tornyos épületforma*. — B *collegium monachorum, conventus religiosorum* — *szerzetesi közösség*: 1 *monachorum et sanctimonialium* (a *gener.*; b *dicitur de ordine S. Benedicti aequae monachorum monialiumque* [persaepe iuxtaponuntur res ad institutionem latiore vel strictiore sensu pertinentes]; c *dicitur de institutionibus variorum ordinum religiosorum*); 2 *de iure patronatus* — *kegyúri jog alapján* (a *patronus fundatorque est rex*; b *patronus est comes*); 3 *sensu latiore: ecclesia cathedralis eiusque sacerdotum collegium* — *székesegyház és a kanonoki testület*. — C *ut nomen geographicum* — *földrajzi névként*.

A 1 Consilio et consensu domni Anastasii abbatis de monasterio Sancti Martini in monte supra Pannoniam sito: s.1002, XII? *Dipl. Hung. ant.* I p.39. Ecclesias et monasteria incepti construere: s.1037/1330 *Ibid.* p.118. Igitur monasterium Deo Sanctoque Iacobo construxi: 1061/1499 *TBM XVI* p.66. Extërarum etiam monasteria provinciarum munificentie regie donis innumeris per nuncios suos sepe visitavit: *Leg. Steph. maior* 15 (p.392). Promisi me ... daturum in opus monasterii CCC marcas argenti: 1194 *CD Arp. cont.* XI p.57. Huius igitur rei speculatione salubriter ammoniti monasterio in honore Sancti Aniani ... in monte Thichon fundato ... privilegium regis Andree ... renovare curavimus: 1211 *PRT X* p.502. Ego Chak ... monasterium ordinis Cysterciensium ... suscepi ad edificandum: 1237 *CD Arp. cont.* XI p.294. Possessionem ... manasterio ... ordinarunt: 1266 *CD patr.* IV p.36. Do-

minus Bela, quondam rex Hungarie ... in insula Danubii ad honorem Beatissime Virginis ... monasterium et cenobium pro dicatis Deo virginibus construi fecerit opere sumptuoso: 1274 *Mon. Str.* II p.28. Ut ... claustrum construerent et monasterium edificarent: 1281/XV *Mon. Str.* II p.143. Dux ante mansterium sedebat plangens dolorem proprium: *Chron. saec. XIV.* (V) 151 (p.431). Quod vos quoddam fortalicium in circuitu monasterii illius abacie absque annuencia nostra erexissetis: 1466 *Kolozsvár oklt.* p.216. Quendam locum pro monasterio in platea Luporum ... Fratribus Minoribus ... donamus: 1486/? *Ibid.* p.272. Est in Austria ... monasterium fratrum conventualium ordinis Sancti Francisci: 1486 *Mátyás lev.* II p.310–311. Kusid et Cupan ... post baptismum monasterium fundavere: IOH. THURÓCZ 215 (p.63). Duo ... monachi ... monasterii ab eodem monasterio certas imagines argenteas etc. abstulerunt: 1489 *Juhász, Tschan.* p.283. Religiosis fratribus ordinis Minorum B<eati> Francisci de observantia ... sales ... usque ad ... perfectionem aedificiorum eius monasterii sive claustrum deputavimus: 1496/? *Kolozsvár oklt.* p.306. Monasteriam (*sic*) est ruinosum: 1508 *PRT III* p.617. Monasterium sive claustrum sepulturam patronorum ... habens aestimatur ad m<arcas> 100: *Tripert.* I,133(7). Pro lapidibus, ... quos idem antea pro monasterio subordinaverat faciendos, asp<eros> 10: 1526 *Qu. Kronstadt I* p.653. — *In imag.*: Qui peccatum ... praesumpserit revelare, ... ad agendum paenitentiam perpetuum in arcum monasterium est detrudendus (X, 5,38,12 [Friedberg, I p.888]): *Syn. Vespr.* p.56. 2 In quo (*sc. sigillo*) est forma monasterii et ante illud sunt ymagines duorum hominum: 1296 *Mon. Str.* II p.389. In quo (*sc. sigillo*) est sculpta forma monasterii: 1298 *Dl 95604*. Ecclesia ante et post vel in medio habens turres ad modum monasterii quinquaginta marcas estimatur: XV *DF 292658 fol.258^r*. Ecclesia cum uno pinaculo ad quindecim marcas, ... ecclesia ante vel in medio habens duo pinacula ad viginti quinque marcas, ecclesia habens ante vel retro duo pinacula ad modum monasterii aestimatur ad quinquaginta marcas: 1486 *Kovachich, Astraea II* p.82; *ad pretium autem habitaculi monachorum vide*: Monasterium aestimatur pro C marc<is>: *Form. styli II*,195 (p.269). Ecclesia cum duobus pinnaculis ad modum monasterii fundata aestimatur ad m<arcas> 50. Ecclesia cum duabus turribus seu duobus pinnaculis non monasterium existens vel non per modum monasterii fundata ad m<arcas> 25: *Tripert.* I,133(8–9); *ad loca allata cf.* Solymosi, *Írásbeliség* p.91 et p.98.

B 1 a Conversi monachi, cui monasterio monachorum voluerint, se cum rebus suis commendent, similiter et monache in monasterio monacharum: *Decr.* 1092. 21. Si quis monachum habitum habet, aut monasterium intret, aut habitum perdat: *Syn. c.1100.* 41. De propriis horreis seu cellariis aut ovilibus monasteriorum et ecclesiarum et omnium, qui in clero sunt, decime non exigantur: *Ibid.* 65. Precipiente Cristianissimo rege Columbano renovatum est hoc privilegium de monasterio Bezpremense monialium: 1109 *Dipl. Hung. ant.* I p.366. b Propter orationes sanctas fratrum eiusdem monasterii ... confortati et laureati sumus: s.1002, XII? *Dipl. Hung. ant.* I p.39. Ante neminem vero abbatum capella incedat, nisi ante patrem eiusdem monasterii propter reverentiam et sanctitatem

ipsius loci: *Ibid.* I p.40. Componat centum libras auri optimi, medium camerae nostrae, ac medium prefato monasterio suisque rectoribus: *Ibid.* I p.40. Do etiam licenciam famulis eiusdem monasterii in silva Bocon ligna incidere: s.1037/1330 *PRT VIII* p.225. Do predium Damarad, et in eo quatuordecim familias monasterio, ut portent asseres ad choperiendum monasterium: s.1067/1267 *Dipl. Hung. ant.* I p.184. Hii sunt liberi: Cupon, comes monasterii, Batu, cuius filius Paulus, iudex regis: s.1086, 1135–1171 *PRT VIII* p.269. Hii equitantes cum abbate vel fratribus, arantes dietas duarum dierum *etc.* ... secantes fenum in monasterio: *Ibid.* Opto ... ad portum monasterii et quietis nuda saltem et despoliata ex huius mundi fugere naufragio. ... Hunc ergo locum ... cupio inhabitare: 1146 *MIÖG* p.375. Abbas, qui prefuit ... Beliensis monasterii pater: s.1171/1334 *PRT VIII* p.274. Cum quidam iobagiones monasterii gloriose Dei genitricis semperque virginis Marie, quod Kulchey comes iuxta fluvium Zamos fondavit, ad Tatar ... fugissent: 1181/*XV Reg. Arp.* I p.43. Nicolaus ... impecit dominum Yhad servum monasterii de Taplucya Miscocii: *Reg. Var.* 221. Populus predicti monasterii nullus iudicum preter nostram personam ... audeat iudicare: 1257 *PRT II* p.298. Nos conventus monasterii Sancti Egidii de Simigio ... significamus, quod *etc.*: 1261 *Ibid.* p.314. Rex percepta et considerata magna et inutili multitudine iobagionum monasterii sui de Thykon ... dedit ... in mandatis, ut *etc.*: 1267 *Ibid.* X p.528. Idem ... dixerunt se et cognatos suos predictos esse homines conditionerios monasterii Tykoniensis: 1269/1389 *Ibid.* p.532. Pertinens ad mollandinum Pethurke, exequiatoris ipsius monasterii: *Ibid.* Quod comes Petrus, officialis monasterii Tykoniensis pro abbate et conventu eiusdem monasterii ab una parte, et Soldan, filius Bench de Keek, ab altera constituti coram nobis proposuerunt, quod *etc.*: *Ibid.* De conditionalibus seu populis servitoribus monasterii predicti ... multi ... a servitio ... monasterii ... se contumaciter retrahendo ad libertatem ... transtulissent: 1270/1363 *Reg. Arp.* II/1 p.83. Terras ... per divos reges Hungarie et alios viros Christicolos fundatores ipsorum monasteriorum et alios ipsius monasterii (*recte*: monasteriis) et usui fratrum ... datas et applicatas occupaverunt: 1300 *Mon. Str.* II p.486. Conventus monasterii Sancti Egidii de Simigio: 1343 *CD And.* VII p.44. Propter quod petivit patrem monasterii, ut *etc.*: *Leg. Gerh. maior* I (p.481). Alia, quae ad ipsam abbatiam sive monasterium pertinent, ... exhibeatis: 1440 Zimmermann, *Urbk.* V p.57. Puella proposuerat ingredi monasterium: PELB. TEM. *Stell.* p.103^r. Xistus et collegium rescripserunt ... monachum ... a monasterio convelli nequaquam deberi: GAL. 18,5. — *Nota 'maius m.' i.q. conventus monachorum principalem dignitatem habens — főapátság*: Monasterium, ... quemadmodum in aliis terris regularis discipline gratia ad maiora monasteria plerumque constitute sunt obedientie, in obedientiam tradidi, ita, ut archiabbatis Sancti Martini et totius eiusdem loci conventus cum filiis ecclesie unanimi electione abbas in eodem obedientie loco preponatur: s.1157/c.1230 *PRT I* p.603–604. c *Ordo Camaldulensium*: Supplicat s<ancitatis> v<estras> ... prior monasterii Sancti Petri in monte Chac ordinis Camaldulensium sub regula Sancti Benedicti viventium, quatenus *etc.*: 1423 Juhász,

Tschan. p.249–250. — *Ordo Carthusiensis*: Frater Iohannes monachus, dispensator religiosorum virorum domini Petri prioris ceterorumque fratrum Cartusiensium monasterii Beati Michaelis de Leweld: 1424 *Zsigm. oklt.* XI,680. Quo (*sc. favore*) religiosus ... fratribus, priori et conventui eiusdem monasterii ordinis Cartusiensis animo ardenti summus (*sic*) inclinati: 1425 *Ibid.* XII,967. Dicit nobis religiosus vir, frater Ioannes, prior monasterii Beati Ioannis Baptistae de Lapide Refugii ac conventus loci eiusdem, quomodo *etc.*: 1439 *CD Hung.* XI p.188. Frater Ioannes, prior monasterii Vallis Sancti Anthonii prope Lechnicz ord<inis> Carthusiensis: 1520 *CD And.* IV p.294. — *Ordo Cisterciensium*: Fidelis noster ... obtulit nobis privilegium ... super collatione iuris patronatus monasterii de Paztuh: 1272 *CD Hung.* V/2 p.50. Frater Henricus, prior monasterii S<anctae> Mariae de Kercz, ordinis Cisterciensium ... nomine abbatis et conventus eiusdem monasterii nobis ... exposuit iniuriam: 1322 *CD Hung.* VIII/2 p.329. Vir religiosus, frater Iohannes, abbas monasterii Beate Virginis de Pelys ... exhibuit nobis quoddam privilegium: 1324 Békefi, *Pilis* p.327. Cuius (*sc. reginae interfectae*) corpus in monasterio griseorum monachorum de Pelis tumulatur: *Chron. saec. XIV.* 174 (p.465). Nos, frater Cunradus, abbas monasterii Beate Virginis Triumfoncium in Beell totusque conventus loci eiusdem memorie commendamus *etc.*: 1390 Békefi, *Pásztó* p.272. In litteris regis Sigismundi ... continetur maiestatem suam vidisse iura monasterii Pellisiensis per regem Bela concessa: 1465 Békefi, *Pilis* p.417. — *Ordo Cruciferorum S. Stephani*: Ladislaum prepositum ... ad cruciferatum monasteriorum Sancte Trinitatis de Calidis Aquis Budensibus et Sancti Stephani regis de prope Strigonium canonice unitorum ... nominamus: 1424 *Zsigm. oklt.* XI,694. — *Ordo Eremitarum S. Augustini*: Prior ordinis heremitarum Sancti Augustini de claustrum monasterii Sancti Stanizlai de Sarus ... exhibuit nobis ... litteras: 1285 *Mon. Str.* II p.199. — *Ordo Fratrum Minorum*: Quod (*sc. claustrum*) ipsa apud monasterium Beati Iohannis evangeliste de ordine Fratrum Minorum de Castro Budensi ... construxit: 1296 *Mon. Budapest* I p.301. Nos monasterium ... in Colosvar pro fratribus S<ancti> Francisci construi ... incepimus: 1490 *Kolozsvár oklt.* p.290. Monasteria conventualium ruere cernimus, observancium augentur et florent: *Form. F.M.O.* 143 (fol.132^r). Fecimus in civitate nostra ... fratribus eiusdem ordinis claustrum construi. Et volumus ... idem monasterium ... effectui debito mancipare: *Ibid.* 145 (fol.136^r). — *Ordo Fratrum Praedicatorum*: Ut idem fratres saepedicti monasterii regni Ungariae seu eorum prior ... eosdem libros ... honestis sacerdotibus ... accommodent: 1461 Zimmermann, *Urbk.* VI p.104. Cum ... intelligamus ... fratres Ordinis Praedicatorum Sancti Dominici confessoris propter frequentes incursiones ... Thwrcorum ... monasterium ipsorum in honore Sancti Nicolai ... extra muros civitatis ... fundatum ... secure nullo modo inhabitari posse: 1473 *Mon. civ. Zagr.* II p.352. — *Ordo Sanctae Clarae*: Cum inter nos ... et ... procuratorem ... abbatissae et conventus monasterii Beatae Mariae Virginis, ordinis S<anctae> Clarae de dicto loco Tyrna ... orta sit materia quaestionis: 1309 *CD Hung.* VIII/1 p.355. Religiosis dominabus et conventui sanctimonialium monasterii B<eatae> Marie Virginis in

Veteribuda ... triginta duas garletas tritici ... commiseramus assignari: 1416 *Mon. Budapest* III/2 p.3. — *Ordo Fratrum S. Pauli Primi Eremitae*: Quod ... magister Paulus vel sui successores ... seipos ... ad ... insulam Echegh ... monasterium nostrum Beati Laurentii martiris et per consequens ... ordinem nostrum ... contingentem se transferre valeant: 1420 *Mon. Budapest* III/2 p.47. Frater Georgius, claustrum Beati Laurentii fratrum heremitarum Sancti Pauli primi heremite ordinis Beati Augustini prior generalis ... quandam domum monasterii seu domus cenobialis de Ermenes ... tradidit Iohanni: 1424 *Ibid.* p.92. Cum fratres eiusdem ordinis ... semel in anno ... ad ... monasterium principale pro celebrando eorum generali capitulo debeant convenire: 1431 *Ibid.* p.167. Singulorum monasteriorum nostri ordinis ... capsas seu scrinia et arcas indagaram: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.33. Eodem anno ... Stephanus palatinus ... donavit monasterio nostro de Diosgewr suam terram: *Ibid.* p.59. Rex Mathias ... patrem Gregorium habebat in maxima veneratione ... adeo, ut saepius de Buda ascenderet ad monasterium Sancti Laurentii: *Ibid.* p.122. Quidam ... sacerdos in ambitu preciosissimi martyris Laurentii supra Bude (*sic*) post visitationem reliquiarum Sanctissimi Pauli coram fratribus eiusdem monasterii ... cepit dicere *etc.*: VALENT. HADN. *Mir.* 9 (p.80). Eodem anno ... reliquie Sanctissimi Pauli de Buda ... cum maxima solennitate ad suum monasterium reducte fuissent: *Ibid.* 57 (p.102). — *Ordo Praemonstratensis*: Insulam ... exceptis claustris et septis Fratrum Minorum et fratrum ordinis Praemonstratensis de monasterio Beati Michaelis ... in eadem insula constitutis ... concessimus ... sorori nostre: 1278 *Mon. Budapest* I p.173. Nos Blasius prepositus et conventus monasterii Sancte Crucis de Lelez ... significamus: 1341 *Doc. Val.* p.86. Frater Martinus prepositus et conventus monasterii Beati Iohannis Baptiste de Iazow: 1493 Domanovszky, *Szep.* p.250. — *Sorores de Ordine S. Dominici*: Universos populos monasterii eiusdem Virginis Glorioso de Insula Sancte Marie ... de omni collecta ... eximendos duximus: 1265 *Mon. Budapest* I p.85. In ea insula monasterium extitit sanctimonialium Ordinis Predicatorum, quod ... monasterium ... quondam rex Bela ... fundaverat: 1462–1464 Péterfi, *Margit* p.327. — *Sorores ritus Graeci*: Vetus autem privilegium iuxta linguam auctoris monasterii Grece scriptum ideo adnotavimus, ut *etc.*: 1109 *Dipl. Hung. ant.* I p.367. **2 a** Quapropter, sicut regale est monasterium, ita omnium bonorum consensu regalis est prohibitio, ne quis mortalium preter ipsum regem super res ecclesie iudicare presumat: 1091/XII *Dipl. Hung. ant.* I p.267–268. Omnes enim ecclesie et monasteria regalia, sive ab eo, sive a quocunque alio fundata, elemosinis eius sunt locupletata: *Leg. Lad.* 5 (p.519). Ut predicti fratres sine ullo dispendio in nostro regali monasterio ad nostram salutem ac Christi fidelium possint permanere: s. 1270/1330 *Mon. Str.* I p.583. **b** Monasterio vero Ugrini comitis, quod monti Wirthis adiacet, pratum et terram arabilem ... constitui perpetuo possidendam: 1146 *PRT* I p.599. Dignum duximus, ut fidelibus nostris, filiis Onch comitis ... patronatum ecclesie Sancti Spiritus, monasterii videlicet Dyenus comitis, ... conferremus: 1199/1315 *Mon. Str.* I p.160. Tandem sepelierunt corpus eius in proprio monasterio in Sarus: *Chron. saec.*

XIV. 76 (p.332). Atha palatinus rogavit regem et ducem, ut in constructione (*sic, recte forsant*: consecratione) monasterii sui, quod in honore Sancti Iacobi edificaverat in Zelyz, interesset: *Ibid.* 99 (p.364). **3** *Dicitur praec. de ecclesiis cathedralibus*: Ego ... predium meum ... monasterio Sancti Michaelis ordinavi: 1127–1131 *Dipl. Hung. ant.* I p.424. Quadam siquidem nocte monasterium Waradiense iuxta consuetudinem subiit *Ladislaus*, ut oraret: *Leg. Lad.* 5 (p.519). Que (*sc. praedia*) monasterio Zagrabiensis devota contulit antiquitas: 1201/1272 *CD Croat.* III p.7. Terram ... donavimus predicto monasterio Beati Adalberti: 1275 *Mon. Str.* II p.50; *cf. ibid. superius*: ut ... quandam terram ... commetaneam terre monasterii Beati Adalberti ... ipsi monasterio ... conferre dignemur. Domina Elisabeth ... villam suam ... Beatissimi Mychaelis archangeli monasterio, videlicet Vesprimiensis donare volebat: 1283 *Veszpr. okl.* I p.87–88. Discretus vir ... exhibuit nobis quoddam privilegium nostrum sub ... antiquo sigillo nostro in vastu et destructione monasterii nostri ablato ... confectum: 1305/1361 *Ibid.* II p.182. Beatus Ladizlaus ... sepultus Waradini in monasterio suo: *Chron. saec. XIV. (V)* 141 (p.420). — *Nota cum adi. addito*: Ecclesias 'vir Dei' per urbes singulas fabricabat, principale quoque monasterium, quod in honore <m> Beati Georgii martiris ad litus Morosii construxit, sedem Morisenam appellavit: *Leg. Gerh. maior* 12 (p.496). — *Nota de ecclesia collegiata magnam dignitatem habenti*: Ut ipse in monasterio Glorioso Virginis Marie in civitate nostra Alba Regalensi ... unum locum congruum, utputa in introitu magni ostii dicti monasterii ... pro sepultura ... eligere ... valeat: 1481 Teleki, *Hunyadiak* XII p.191–192.

C Visitavimus monasterium Beate Marie Virginis de Koppanmonosthra: 1508 *PRT* III p.620. — [285]

monasticus, -a, -um ad monachos vel monasterium pertinens — *kolostori, szerzetesi*.

Ne monastice religionis contemplacio aliqua temporarium necessitate compressa nutaret ad levam: s. 1015/1403 *Dipl. Hung. ant.* I p.72. Erat ... ecclesia, ... quam cum cernens ego divinis servitiis ac monasticae institutioni confratrum populo inibi habitandi, alia possessione inventa, terram istam Deo et Sancto Iacobo a dominis meis quaesivi et impetravi: 1061/XVII *Ibid.* p.172. Idem Sanctus senex Antonius aliquos e fratribus suis sub disciplina monastica vivere paratos inibi divino obsequio mancipavit: *Transl. Pauli* p.5^f. *Rachis* relicto regno monasticam vitam inivit: BONF. I,9,349. Ut ad monastice discipline observanciam reducere curaremus: 1520 Fraknói, *Kegyúri jog* p.93. — [9]

mondator vide mundator

monealis vide 2. monialis

monedula, -ae f. nomen avis, quae nitentia videns auferit — *csóka, szarka*.

Cupidi abutuntur auro, qui congregant et abscondunt, ut monedula, que cum invenit aurum, occultat: *Serm. Quinquaecl.* 101 (p.215). — [1]

moneo, -ere, -ui, -itus (maniri pro moneri: 1417 *Zala okl.* II p.408) **A gener.:** **1** docere, notum facere — *tanít*; **2** adhortari, incitare — *buzdít, figyelmeztet, int*; **3** iubere, praecipere — *elrendel, megparancsol*. — **B spec. iur. t.t.:** in iudicio reprehendere — (*bíróság*) megint.

A 1 Modo siquidem caritatem Dei et proximi monet,

modo ut saeculi peritura contempnamus insinuat: GER. p.149. Hac siquidem nos erudicione moniti nobis fideliter assistentibus merita ... adnotantes: 1199 CD patr. II p.1. 2 Abs.: Mansuetus princeps blando ore monebat: TAUR. Staur. II,20. — Sequitur inf.: Accersitis episcopis, ... primum cum eis tractavit de substituendo pro se rege, ... deinde monuit eos paterne fidem orthodoxam servare: Leg. Steph. maior 16 (p.392). Quatenus moneret hoc in melius reformari: 1360 CD Arp. cont. VII p.36. Monens moneo te manum contrahere, neque enim aliquando recuperare pecuniam tuam posses, adeo est instabilis homo ille: 1523 Sopron tört. I/7 p.63. — Sequitur enunt.: Cartaque confessione illius inscripta (sic) ... illi peccatori porrexit papa, monens et exortans, quatinus omnia loca, in quibus sancti dormierunt, lustraret: Leg. Emer. 7 (p.457–458). Monens et ortans eos sepius, quod quilibet haberet suos stipendarios milites preparatos: ROGER. 15 (p.561). Monentes, inducentes et exortantes peremptorie et precise universos, ut ad obedienciam ... regis redeant: 1307 Mon. Str. II p.574. Itaque fiducia plenus hortor, advoco, moneo, flagito et humiliter deprecor excelsam sanctitatis vestre dignitatem, ... quatenus ... ferat opem: IOH. VI-TÉZ Epist. 3,20. Quid aliud agit et monet papa, quam ut Christiani principes id non recusarent facere: Id. Or. 5,11. Salubriter et paterne corripiendo saepius duximus et monendo, ut mores suos corrigeret: Form. styli II,286 (p.314). — Cum acc.: Viventes hinc ore mones, per scripta futuros: IAN. PANN. Paneg. 1,782 (p.44). — Cum 'de': Mala ... poenalia mundi huius ... monent nos de timore Dei: Serm. dom. I p.50. — Cum 'pro': Dum Hodriceros monuerunt pro solutione, de duobus equis et nunctio pro expensis 6 grossos: 1364 Fejérpataky, Szám. p.4. 3 Sequitur enunt.: Dum ... Martirius ... archyepiscopus ... venisset, ... monens Euzidinum, quod quid ... ecclesie disponderet, omnia presentans, coram ipso ... scriberetur: 1156/1347 Mon. Str. I p.109. Achaeos ad Zacynthum insulam exercitum mittere cogitantes cavere monuit (σπράττειν ἐκέλευε φυλάττεσθαι), ne, velut testudines caput extra Peloponnesum protendentem, periclitarentur: IAN. PANN. Plut. dicta p.69. Decimarum ... debitores verbo nostro salutari ... moneatis et requiratis attentius, quos et nos tenore praesentium requirimus et monemus, ut ipsi intra novem dierum spatium ... Gallo presbytero, earundem decimarum nostrarum exactori plene et integraliter satisfaciant: PETR. VÁRAD p.105–106. — Sequitur inf.: Requisitum et moniti, tam literis nostris scripto propriae manus nostrae consignatis, quam etiam homine nostro speciali testimonioque capituli de Kew malefactum huiusmodi per eos commissum emendare: PETR. VÁRAD p.11.

B Quod si aliqui moniti per nobiles ... in sede iudiciaria infra quindecim dies non diruerent, extunc tales notam infidelitatis incurrant eo facto: Decr. I. 1458. 6(2). Expressis illorum citandorum vel monendorum nominibus et causis ... decernant: Decr. 1481. 17(1). — [71]

moneta, -ae f. (maneta, mometa, monetha, monetta, muneta) nummus in officina cusus, pecunia — (vert) pénz, érme.

Iuxta 'usualis': Pensionem terre ... videlicet unciam regalium et usualium monetarum non dedit: 1296/1300 Mon. Str. II p.385. Medium flor<enum> in moneta usuali ... dare: Form. styli II,474 (p.441). In floreno

uno usualis monetae ... mulctetur: 1515 Sacra concil. p.241. — *Iuxta 'falsus v. malus':* Ipsi in manifesto crimine fabricationis false monete deprehensi sunt: 1253 CD Croat. IV p.540. Alioquin divisor dum numerat pecunias sibi datas, tales falsas, antiquas et malas monetas separare debeat: Visit. Str. p.66. Misi unum nuntium ad reginam pro malis monetis, quas faciebant in Cremnicia: 1494–1495 Engel, Gesch. Ung. p.77. — *Respicitur tempus:* Circa renovacionem monetarum numularii ad eos venientes septem diebus pretextu nove momete nullam in ipsis habebunt potestatem: 1255/1338 Mon. Str. I p.427. Egidio sedecim florenos singulum eorum centum novis denariis presentis nove nostre manete computando ... dare: 1398 CD patr. I p.290. Quinquaginta florenis, eorum quemlibet ad rationem antique monete obardos dicte ... computando: 1401 Zsigm. oklt. II,1277. *Impignoravit terram suam pro 24 marcis denariorum ad rationem ... antique simplicis monete Hungaricalis:* 1402 Ibid. II,1856. Pars contra partem alteram in ducentis florenis nove monethe computandis convinci deberet: 1406 Pesty, Krassó p.253. — *Respicitur magnitudo:* Particulam pro duobus florenis centenariis in parva moneta vendidit: 1400 Zsigm. oklt. II,20. Bela fecit fabricari nummos magne monete ex purissimo argento: IOH. THURÓCZ 322 (p.94). — *Respicitur materia:* Misimus in muneta argentea florenos viginti VII: 1498 CD Blagay p.438. Quod pecudes et pecora, hoc est boves et oves, vaccae et equi gregatim vel alio sub colore ac coria eorundem animalium de hoc regno pro hoc anno propter exstirpationem praesentis cupreae monetae ... non educantur: Decr. 1525. 8. Castella ... aurea monetta ... redemerat: 1526 Acta Keg. p.103. — *Variae formae:* Quodsi cudi desierit generalis moneta totius Ungariae, quidquid loco generalis monetae successerit, decimam habeat Strigon<iensis> ecclesia: 1211 Mon. Str. I p.193. Quandocunque ... conventui tres marcas dederit monete currentis in provincia, ... extunc manus meus ad me ... libere revertetur: 1275 CD Arp. cont. IX p.141–142. Quas ... triformes monetas, ... scilicet florenos, grossos et parvos denarios, ... decrevimus cudendas: 1335 Mon. Str. III p.255. C flor<enos> in moneta communi Ung<arica> C den<arios> Ung<aricos> ad quemlibet flor<enum> numerando: 1503 MTT XXVI p.15. Noningentos florenos in monetis cruciferis dederunt: 1518 Héderváry oklt. I p.562. — *Iuncturae verbales:* Nullam potestatem habeant cudendi quamcumque monetam sine regis licentia: s.1222/1280 Zimmermann, Urkb. I p.20. Omnibus enim vite sue in tota Hungaria non est mutata moneta: Chron. saec. XIV. 94 (p.358). — *Iuncturae nominales:* Duo milia florenorum ... comiti monetarum nostrarum ... persolvere ... debeatis: 1395 Sopron tört. I/1 p.246. Nicolaus monete magister et Sigismundi procurator ... cum equitatu a rege missus Taboritarum vires auxit: BONF. III,2,396. Litterarum et monetarum adulatoris domi nemo excipito: Ibid. IV,7,50. — [183]

monetalis, -e qui ad monetam pertinet, nummorum est — érem-.

Aurum frangitur et multo conflata talenta argento / arte monetali regale nomisma vocatur: TAUR. Staur. III,331–332. — [1]

1. monetarius, -a, -um ad monetam pertinens — érem-, pénz-.

Cum ipse in premissa falsa monetaria fabricacione innocens fuisset: 1352 CD *And.* V p.605. In premissa falsa monetaria incusione et fabricatura innocens extiterit: *Ibid.* p.606. Hac re monetaria multum posset res nostra publica adiuvari: 1520 MTT XXIII p.144. — [5]

2. monetarius, -i m. (monetharius) **1** vectigalium v. telonei exactor — *adó-, ill. vámszedő*; **2** cusor monetarum — *pénzverő*.

1 Institores autem regii fisci, quos Hungarice caliz vocant. ... Cum istis ... laborabant ... complices eorum, ... qui et comites eorundem, sed et monetarii, quotquot erant, cuncti: 1111 *Dipl. Hung. ant.* I p.383. Comites camere, monetarii, salinarii et tributarii nobiles regni <sint>, Hysmahelite et Iudei fieri non possint: *Decr.* 1222. 24. Concessimus ... eos ... ab omnibus tributariis, monetariis, tricesimariis, salinariis et ab omnibus exactoribus illaesos permanere: 1226 CD *Hung.* III/2 p.90. Pondera et omnem collectam, quam monetarii ad cameram nostram colligere solent, ... fecimus roborari eidem ecclesie: s.1230 CD *Arp. cont.* I p.270. **2** Constituto ad hoc exequutore (*sic*) Gathcone, monetariorum regis quondam magistro: 1221 *Mon. Str.* I p.231. Quod cum inter magistrum Matheum ... ab una parte, Chedem, Nicolaum et Andream, sacerdotes ... de villa monethariorum Strigonien<sium> ab altera, mota fuisset contencio: 1270 *Ibid.* p.576. Ceterum volumus, ut ipse comes camerarum monetarios vel cusores denariorum ubique ... invenire poterit et eosdem captivare voluerit: 1342 *DRH* II p.113. Quendam hominem publicum falsum monetarium in dicta possessione detinuit: 1421 CD *Károlyi* II p.63. Secundum leges falsi monetarii comburuntur igne: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XXIX.E. Pro vestibus monetariorum aureae monetae d<enariis> 8: 1492/p.1542 *Acta Beatr.* p.256. — [32]

monetha vide moneta

monetharius vide 2. monetarius

moneto, -are monetam cudere — *pénzt ver.*

Cum pecunia monetata et parata: 1426 Zimmermann, *Urkb.* IV p.250. Plenam cudendi et monetandi habeat facultatem: 1458 Kaprainai, *Dipl.* II p.191. — [6]

monetta vide moneta

1. monialis, -e ad monacham pertinens — *apácai*.

Suffragia precum seu oracionum monialia ... nimium vallet: 1319 *Temes okl.* p.15. — [1]

2. monialis, -is (manialis, monealis) **1 f.:** virgo Deo sacrata, monacha — *apáca, szerzetesnő*; **2 m.:** monachus — *szerzetes*.

1 Ego Collomannus ... dono perpetuam pacem et regiam libertatem monasterio Sancte Marie monialium, quod situm est in Iadera: s.1102/XII *Dipl. Hung. ant.* I p.330. Renovatum est ... privilegium de monasterio Bezpremensem monialium: 1109 *Ibid.* p.366. Cum ecclesiam in honore Sancte Marie in villa Iwanch construxissemus et in eandem dominas moniales convocassemus: 1246 CD *Arp. cont.* XI p.345. Predicatores, qui sunt procuratores sanctarum monealium de eadem insula: 1278 *Ibid.* IX p.211. Abbatisse et conventus monialium inclusarum, sive ordinis Sancte Clare ... seu minorisse dicantur: 1309 *Mon. Str.* II p.596. Iuxta claustrum Sancte Anne monialium: *Várad stat.* I,13 (p.33). Villam Diószeg in comitatu Poseniensi metis cinctam manialibus

Clarissis de Veteri Buda in cambium dat: 1399 Wenzel, *Stibor* p.117. *Sancta Elisabeth intravit* claustrum monialium invitata ab illis: PELB. TEM. *Pom. sanct. aest.* XCVII,H. *Maria* non ... voluit esse monialis: *Serm. dom.* I p.234.

5 Quod moniales S<anctae> Clarae eorum curae subiectae et aliae B<eatae> Mariae Annunciatuae eis subiectae consequantur easdem indulgentias: *Chron. F.M.O.* p.289. Quia solent nonnulli dominorum sub nomine iuris patronatus ecclesiarum bona cum omnibus, quae ad officium abbatum et religiosorum fratrum atque monialium pertinent, tempore connumerationis pecuniarum exercituum inter bona sua facere connumerari: *Constit.* 1526. 23. **2** Therosolimis etiam in monasterio, quod construxerat, monialium conversationem destinavit: *Leg. Steph. minor* 4 (p.396). Concedimus ... recolligentes insuper vestram ... dominationem in tribus missis ... et uno psalterio dicendo ab hiis, qui non fuerint sacerdotes et totidem a quolibet nostri ordinis *Praemonstratensis* moniali: 1447 Teleki, *Hunyadiak* X p.223. — [65]

monile, -is n. ornamentum colli pretiosum — *nyakék*.

Educavi quandam orbatam parente tanquam filiam; huic do duas cortinas, unum monile, duo mutatoria, in aurum duos anulos: 1152 *PRT* I p.601. Domina regina de auro suo proprio et ornamentis, sertis videlicet aureis et monilibus ... castrum ... fecit opere construi: 1259/1263 CD *Arp. cont.* VII p.502. Derelictis ... uno monili vulgariter palast akasztalo vocato: 1389 CD *Zichy* IV p.399. Duo balteos, ... monile vulgo nasfa vocatum: 1450 *Sztáray oklt.* II p.450. Tunicam ... cum monilibus ... legavit: 1519 Iványi, *Eperjes* p.473. — [46]

monimentum vide monumentum

monitio, -onis f. (monicio) *actus monendi, admonitio* — *figyelmeztetés, intés* (**a** gener.; **b** can.).

a Multi catholici et religiosi viri ex vicinis provinciis Sancti Spiritus dono inluminati ceperunt ad me confluere, quorum consilio et monicione ... monasteria incepti construere: s.1037/1330 *Dipl. Hung. ant.* I p.118. Nec minis, neque adulationibus ac monitionibus ad pugnam poterant aliquos destinare: ROGER. 28 (p.570). Virgo ... non fuit temporis sui partus ignara, sed angeli monitione certificata: *Serm. dom.* I p.146. Domos desertas et ruinosas, ... quas ... possessores ... facta prius monicione ... infra spacium medii anni ... reficere ... non ceperint: 1483 *Sopron tört.* I/6 p.15. **b** Canonica monitione premissa eisdem assignamus, quatenus se nobis aut vicario nostro representent: *Syn.* 1450. p.30. In decernenda tamen citatione et monitione ab uno quoque iuramentum de calumnia exigatur: *Decr.* 1481. 17(4). Monitioni nostrae ... obtemperare recusantes ... canonica monitione praemissa ... beneficii privatos esse ... declaramus: 1510 *Leges eccl.* III p.657. Canonica ... monitione praemissa ... se personaliter ... episcopo ... repraesentent: 1515 *Sacra concil.* p.251. — [30]

monitor, -oris m. *qui monet* — *figyelmeztető, intő*.

55 Nam cum ... rudis coactusque Christianus contra commonitorium (*var.:* monitorem) sancte fidei stimulum adhuc recalcitraret: *Decr. a.1104.* praef. p.182. Scimus, quod ad eam rem amplectendam ... monitore non egebit: PETR. VÁRAD p.191. — *Nota: i.q. angelus tutor* — *őrangyal*: Coelestis monitor, ne ultra timeres, / in somnis admonuit: Dankó, *Hymn.* p.389. — [4]

monitorialis, -e *admonitionem continens* — *figyelmeztető, intéző*.

Cum prioribus literis nostris monitorialibus: 1508 *Eszterházy oklt.* p.148. — [1]

monitorium, -i *n.* *admonitio, monitus* — *intelem, intézés*.

Vicarius monitorium sub pena excommunicationis contra illos detinentes *ducatos* ... emisisset: 1488 *Mon. Vespr.* III p.307. Quaedam etiam in ipsa regula evangelica sunt monitoria ad faciendam bona, quaedam ad vitanda mala: 1499 *Leges eccl.* III p.616. — [3]

monitrix, -icis *f.* *quae monet* — *a figyelmeztető, az intéző*.

Quibus deest monitrix benevolentia (*εὐνοίας νοουθετούσης*), iis sustinendus est sermo malevolentis inimici: IAN. PANN. *Plut. inim.* p.12. — [1]

monitum, -i *n.* **1** *admonitio* — *intelem, intézés*; **2** *institutio* — *tan(itás)*; **3** *praeceptum* — *rendelkezés*.

1 Si tunc secrete rennuerit audire monita *quisquam pontificum*, adhibenda sunt sibi publica: *Inst. mor.* 3. Post ... alia salubria monita dicti episcopi ... mencio fieret de causa: 1262 *CD patr.* V p.35. Quatenus a detencione vel occupatione ipsius vicesime decimalis desistere velitis omnino ... spiritualem obedienciam paternalibus monitis exhibendo: 1279–1298 *Mon. Str.* II p.426. Nullam consumis inaniter horam / obsequiisve vacans domini monitisve magistri: IAN. PANN. *Paneg.* 1,187–188 (p.13). Apostolice sedis monita et cohortationes ... semper plurimi fecimus: 1462 *Matth. epist. Rom.* p.17. His monitis currentes incitat: TAUR. *Staur.* II,204. **2** Christum induere secundum sua monita vivere est, qui est armatura vera credentium: GER. p.46. Quos omnes ... baptismatis unda lotos unum Deum colere monita salutis per fideles sacerdotes distribuendo compulit: *Leg. Steph. maior* 6 (p.381–382). Nos volumus ... habere cum omnibus etiam amicis et inimicis etiam pacem et concordiam iuxta monitum apostoli: PETR. VÁRAD p.182. **3** Abbas generali adsistat synodo, ut ibi salutaria monita audiendo se suosque subiectos valeat salubriter instruere: s.1037/1330 *Dipl. Hung. ant.* I p.119. Summi pontificis sacris monitis inherentes dictos Cumanos ... ad fidem convertimus catholicam: 1279 *Reg. Arp.* II/2–3 p.248. Ad octavas festi Epiphaniarum Domini ... duximus prorogandam eo monito, ut ... abbas ... instrumentalem exhibitionem ... facere ... teneatur: 1479 *Békefi, Pilis* p.443. — [32]

monitus, -us *m.* *admonitio* — *figyelmeztetés, intézés*.

Quadam vero nocte spirituali monitu tactus ... Christi pusillum gregem ... perrexit visitare: *Leg. Steph. maior* 12 (p.387). Et dum monitu illos convertere non posset paganismis ritibus deditos et intentos, oportebat quosdam armis edomare: *Chron. saec. XIV.* 37 (p.295). Quas *ecclesias* ... rex fundavit, / ut monitus divinus / iussit, has visitavit / in anno ter ad minus: MÜGELN 30 (p.257). Ni monitus nostros memori tu pectore condas: IAN. PANN. *Paneg.* 2,505 (p.89). — [5]

monoceros, -otis *m.* (*μονόκερω*) *bestia unicornis* — *egyszarvú*.

Insigniis tuis avicitis ... monocerota videlicet sive unicornum ... adiecimus: 1513 *Turul* 1941 p.82. — [1]

monochordum, -i *n.* (*μονόχορδος*) *instrumentum musicum una chorda instructum* — *egyhúros hangszer*.

Hinc est, quod monochordum totius manus totam armoniam artis musicae continens ex duris vocibus simul et mollibus complectitur: *Szalkai A.*18. — [1]

monoculus *vide vocem sequentem*

monoculus, -a, -um (*monoculus*) *unum oculum habens* — *félszemű*.

Servus autem vel liber, si anserem aut gallinam furatus fuerit, monoculus (*var.*: monoculus) efficiatur: *Decr. c.*1077. 12. Cuidam sacerdoti, ... qui erat monoculus, visum restituit: *Leg. Gerh. maior* 21 (p.505). Arimaspos, homines monoculos, cum illis *gryphibus* decertare dicunt: IOH. THURÓCZ 77 (p.29). Una puellarum ... venusta profecto est, sed maximum defectum habet, quoniam monocula est: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.122. — [9] [Bellus]

monogamus, -a, -um (*Gr.*: *μόνογαμος*) *qui unam uxorem habet* — *egynejű*.

Isaac monogamus, tetragamus vero Iacob, siquidem Lyam, Zechelem, Ballem, Selphenque uxores habuit: BONF. *Symp.* III,525. — [1] [Hegyí]

monomachia, -ae *f.* (*μονομαχία*) *certamen singulare* — *párviadal*.

Sollemni tandem monomachie statutus est dies: BONF. I,8,267. Statuta ... monomachia ... interfecto ... Graeco Ungarus victor evasit: *Ibid.* I,10,233. — [4]

monomachizo, -are (*cf. Gr.* *μονομαχέω*) *certamine singulari pugnare* — *párharcot vív*.

In Thessalonia monomachizando iuvenes quamplurimos interfecerat: *Leg. sanct. Hung.* p.24^r. Cupio cum Lyeo monomachizare: *Ibid.* Si quis ... monomachizans ex eo triumpharet, a Maximiano munera multa cum honore maximo reciperet: *Ibid.* — [3]

monomachus, -i *m.* (*μονομάχος*) *qui singulare certamen pugnat* — *bajvívó*.

Maximianus iter capere cepit ad stadium ad aspiciendos monomachos: *Leg. sanct. Hung.* p.23^r. — [2]

monopolium, -i *n.* (*μονοπόλιον*) *privilegium, quo alicui soli res quasdam emere et vendere conceditur* — *kizárólagos kereskedési jog*.

Decimarum ... percpcionis, carniuum macelacionis, vinorum et aliorum liquidorum popinacionis, salium monopolii, que ... per idem *castrum* usantur pacifice: 1247 *CD patr.* VII p.36. Monopolia instituit, diem sabbati mercatibus dicavit: BONF. II,3,6. — [2]

monasterium *vide* monasterium

monosyllabus, -a, -um (*monosyllabus*) (*μονοσύλλαβος*) *mus.*: *designatio altitudinis tonorum per simplices syllabas solmisantes* — *egy szolmizációs szótagú jelölése a hangmagasságnak*.

Clavium alie monasillabe, alie dissillabe, alie trissillabe et sunt: MONET. p.B,2. In monasillabis clavibus simpliciter nequit fieri mutatio, nam in quod mutantur, non habent: *Ibid.* p.B,5. — [2]

mons, -tis *m.* (*f.*) (*sing.gen.*: montos; *plur.gen.*: montium) **1** *gener.*: *collis, tumulus; nonnunquam i.q. collis vinearius, promontorium, ubi vites coluntur* — *domb, halom, hegy(ség); szőlőhegy*; **2** *spec.*: *in nomine geogr.* — *földrajzi névben: -halma, -hegye*; **3** *fodina, metallum* — *bánya*.

1 De quo transit *terminus* ultra paludem per arundinetum ad caput montis, qui vulgo dicitur 'Seę sec fehe': s.1086,1135–1171? *Dipl. Hung. ant.* I p.251. *Terminus*

ascendit per vallem, atque per semitam in sumitatem Lessu montis: *Ibid.* Inde ascendit in dicto cursu ad montem et in descensu ultimi montis ex utraque parte vie sunt mete: *Ibid.* p.283. In vertice moncium dirigitur terminus fere ad unum miliare: *Ibid.* Inde versus meridiem ... in latere monticuli et infra usque inter duos montes maiores: s.1093/1399 *Ibid.* p.285. Predia vero ista sunt: sub radice montis, quo monasterium situm est, predium unum cum duobus aratris et quatuor mancipiis: s.1157/c.1230 *PRT I* p.604. Meta ... predicti predii ... ibi protenditur in longum in dorso montis: 1181 *CD Croat. II* p.177. Meta ... descendit in vallem per nasum eiusdem montis: *Ibid.* Inde per latera montis vadit terminus ad rivum Jablonova: s.1193/XVII *Reg. Arp. II/2-3* p.103. Turzol miles strenuissimus ... cacumen montis primus omnium ascendit: *P.MAG. 16* (p.56). Deinde ascendit meta planiciem minimi montis et descendit in vallem arundinetorum: 1203/1208 *CD Arp. cont. I* p.98. Meta per eundem ryvulum proceditur ad montem vinearum: 1207/1375 *CD Croat. III* p.73. Meta vadit usque ad metam de Stipnic et de Sucsan per calvum montem: c.1208 *CD patr. VII* p.5. Inde tendit meta ad occidentalem plagam ad montem sabulosum, in metis interpositis dirigitur ad monticulum, qui vocatur Cuest: 1211 *PRT X* p.508. Meta protenditur per viam in longitudinem per dorsum montis et descendit per vallem ad nasum eiusdem montis: s.1217/1272 *CD Croat. III* p.151. Ascendit meta ad declivum montis: 1217/XIV *Reg. Arp. I* p.112. Deinde ascendit meta montem et intrat silvam: 1248 *Mon. Str. I* p.373. Terminus ascendit super uno monticulo, qui est in eodem monte: 1252 *CD Arp. cont. XI* p.381. Terminus vadit usque ad montem vinearum: 1255 *Mon. Str. I* p.424. Terminus ascendit in montem excelsum: 1262/1275 *Reg. Arp. II/2-3* p.138. Meta vadit ad parvum montem pynosum: 1263/1338 *Mon. Str. I* p.493. Terminus ascendit ad magnum montem: s.1274/XIV-XV *CD patr. VII* p.149. In scandendo motem (recte: montem) in silva fagorum sunt tres mete: 1274 *Ibid.* I p.62. Tendit meta ad montem sabulosum: 1281 *CD Arp. cont. XII* p.341. Togora autem fluvius discurrit ... per desertas silvas, paludes ac montes niveos: SIMON KÉZA 6 (p.146). Gerardus ... episcopus ... per Hungaros de monte submissus in biga <martyrio> coronatur: *Ibid.* 56 (p.178). Meta iuxta collem montis vulgariter 'berk' vocatam vadit ad partem septemtrionalem: 1283/1291 *CD patr. VIII* p.234. Per parvam viam eundo pervenit meta ad parvum montem: 1287 *CD Arp. cont. XII* p.463. Meta venit ad verticem pure montis: 1291 *CD patr. VIII* p.301. A parte meridionali et occidentali adiacent montes seu alpes Posogahovosa dicte: 1294 *CD Croat. VII* p.194. Versus eandem plagam transeundo terminus perveniret usque ad cacumen a montium niveorum: 1310 Schmauk, *Suppl.* p.35. Incipit prima meta a parte orientali de quodam monte petroso: 1333 *Mon. Str. III* p.229. Solvit I grossum et XIII denarios de monte: 1338-1342 *Rat. coll.* p.114. Venissent ad tres metas terreas antiquas in dorso montis ... existentis: 1342-1343 *Doc. Val.* p.95. Rex ad montis precipitium fugit multa plebicula: MÜGELN 46 (p.269). Tertia patens littera ... regis Ladislai super eadem possessione ... in vigilia Sancti Andree apostoli post reversum suum de transpetra montium, quod Havas dicitur, sine anno: 1363 *Reg.*

Arp. II/2-3 p.432. In vestra monte vineam habens: 1450 *CD Zichy XII* p.227. Sisyphus ad montem portando saxa dolores / non sentit tantos ardua perpetuo, / quantos hi tolerant: MART. THYRN. *Ad procer.* I,107-109. — Nota: De Radsciz est terminus quidam mons de cemento factus: 1113 *Dipl. Hung. ant. I* p.394. — In imag.: Ne ... in ipso sui exordio talia scrutandi de eminentissimi cuiusdam vertice deducti montis ad ima terrarum totius funditus debilitata corporis fabrica laberetur: GER. p.38. — Proverbium 'maria et montes pollicetur' — füt-fät igér: Multa praeterea adiecit Salomon, quibus illi Cunorum duci maria et montes pollicetur: PETR. RANS. *Epit. Ind. XII*,16. Quoad 'magister montis' vide magister II B 2 e et quoad 'tributum montis' vide tributum. 2 Quod nos interventu, consilio et consensu domui Anastasii abbatis <de> monasterio Sancti Martini in Monte supra Pannoniam sito ... talem concessimus libertatem etc.: s.1002, XII? *Dipl. Hung. ant. I* p.39. In monte Sancti Iacobi apostoli, qui est iuxta ripas fluvii Kapus nominati, erat in honore sancti praedicti ecclesia: 1061/XVII *Ibid.* p.172. Aescricus abbas ... ad radicem Montis Ferrei cenobium ... construxit: *Leg. Steph. maior 7* (p.382-383). Terminus inde ad culmen vadit, ... a quo per medium ruris, quod dicitur theluch, itur ad lupinum montem: s.1086,1135-1171? *Dipl. Hung. ant. I* p.250. Sexta villa ... incipit terminari a culmine montis, qui dicitur Lessu, et descendit ad lapidem Dirsi: *Ibid.* p.251. Terminus vergitur ad montem aureum: *Ibid.* p.252. Ecclesiam, ... quam ipse Stephanus in Sancto Monte Pannonie inchoaverat: *Leg. Emer. 2* (p.452). In monte, qui vocatur Cosma, ibi illius terminus terrę est: 1113 *Dipl. Hung. ant. I* p.393. Monasterio vero Ugrini comitis, quod monti Wirthis adiacet, pratum et terram arabilem ... constitui perpetuo possidendam: 1146 *PRT I* p.599. Mandamus, quatinus de vineis in terra abbatis et fratrum de monte Sancte Marie cibrones non recipiatis: c.1200 *Sopron vm. tört. I* p.4. Castra metati sunt iuxta parvos montes: *P. MAG. 28* (p.70). In eodem loco Cundunec ... dedit terram a civitate Athhile regis usque ad Centum Montes: *Ibid.* 46 (p.95). Fluvium Cris in Cervino Monte transnataverunt et inde equitantes iuxta fluvium Tekereu castra metati sunt: *Ibid.* 50 (p.102-103). Huius igitur rei speculatione salubriter ammoniti monasterio ... in monte Thichon fundato ... privilegium regis Andree ... renovare curavimus: 1211 *PRT X* p.502. Nos frater Iacobus de Monte Regali, magister humilis domorum Templi per Hungariam et Sclavoniam: 1240 *CD Croat. IV* p.121. Via ducit ad quemdam montem, qui vocatur mons leporis: 1249/1410 *CD Hung. V/1* p.316. Dehinc de ipsa valle tendit meta ad montem Chamhalma nominatum: 1281/1341 *CD Arp. cont. XII* p.344. Ascendit terminus ad montem Hygshyg: 1284 *Ibid. IX* p.389. Nycolao ... de villa Aranyas, de partibus montis Matra: 1294 *Ibid. X* p.154. Karolus ... montos Sancti Angeli dominus: 1327 *PRT II* p.364. Sancti Stephani regis privilegium super libertate monasterii Sancti Martini de Sacro Monte Pannonie ad modum libertatis monasterii Sanc<ti Ben>edicti de Monte Kassyno: XIV *Ibid.* p.251. Terminus vadit usque ad montem bovom, qui Wkurhegh vulgariter nuncupatur: 1367 *Reg. Arp. II/2-3* p.387. Monachos de monte Oliveti nominatos ... locare supplicat ... sibi dari licentiam: 1433 *Mon. Vespr. III* p.94. 3 Stephanus magister moncium, ...

Kosth doliator, ... Iohannes vector salium: 1395 *Sopron tört.* I/1 p.247. Demptis tantummodo mensuris decimarum et montium tributis, vulgo hegyvám: *Decr. I.1405.* I(2). — [300]

monstra, -ae f. *magnitudo miranda, insolita alicuius rei* — *csodálatos, szokatlan nagysága valaminek.*

Tantumque fissuram in ea porta fecisse dicitur cum dolabro uno ictu, ut Graeci propter monstram ipsam portam resarcire noluerunt: SIMON KÉZA 42 (p.171). — [1]

monstrantia, -ae f. (monstrancia) *vas pretiosum, quo Eucharistia exponitur in ecclesia aspicienda* — *szentségtartó, úrmutató.*

Tres monstrantias cum reliquiis sanctorum: 1367 *CD Hung.* IX/4 p.91. Monstrancia, ... in qua Corpus Christi in festo solet deferri: 1429–1437 *TT* 1886 p.562. Episcopus habens in manibus supra patenam sacramentum exceptum de monstrantia: *Ord. Str.* p.581. Plebanus de monstrantia excipit Corpus Domini: *Ord. Agr.* p.98. Una monstrancia ... per totum deaurata, sex columnellis fulcita et in modum turris desuper fabricata: 1518 *PRT* III p.710. Solvimus fraternitati monstranciam illorum de Földvár: 1526 *Qu. Kronstadt* I p.636. — [25]

monstratrix, -icis f. *quae monstrat aliquid* — *nő, aki mutat valamit.*

Tu sis monstratrix: IAN.PANN. *Eleg.* II,12,49 (p.418). — [1]

monstrifer, -era, -erum *qui monstra fert, monstris plenus est* — *szörnyeket termő, szörnyekkel teli.*

Sponte tua mittis, monstrifer Arne, iubam: IAN.PANN. *Epigr.* I,298,8 (p.588). — [1]

monstrificus, -a, -um *dirus, horridus* — *iszonyú, szörnyű.*

Carnificis epulis et foedo plena madore / stabat monstrifico furialis mensa paratu: TAUR. *Staur.* V,171–172. Territa monstrifico signo plebs foedera pacis / firma pacta manu servari infecta precatur: *Ibid.* V,415–416. — [3]

monstro, -are **1** *indicare, ostendere* — *jelez, megmutat*; **2** *comprobare, testari* — *bizonyít, tanúsít*; **3** *explicare, probare* — *magyaráz, megmutat.*

1 *Cum acc.:* Si quis equos, quos cursores dimittunt, habuerit, per tres septimanas ad ecclesiam vel mercatum monstrandi causa ducat: *Decr. a.1077.* 14. Per id, quod est dicere *Christum* perfectum Deum et perfectum hominem, complementum et non defectum ostendimus naturarum, per id vero, quod est dicere totum Deum et totum hominem, singularitatem et non divisionem monstramus (δεικνύντες) personae: CERB. *Ioann.* 7 (p.19). Litteras ... non solum reddere, sed etiam monstrare denegaret: 1305 *Reg. Slov.* I p.174. Buda iterum turres, summa et fastigia monstrat: TAUR. *Staur.* II,15. — *Sequitur inf.:* A vita progreditur, quando propositi negotii prosecutio propriis recipientis moribus convenire monstratur: IOH. LEM. p.38. — *Sequitur acc. cum inf.:* Me autem vera et explorata scripsisse eventus ipse monstrabit: 1517/? Wenzel, *Fuggerrek* p.110. — *Sequitur enunt.:* Deinde nuncius regis de villa in villam vadat, sciscitando a villanis, ut ubi furem sciunt, monstrent: *Decr. a.1077.* 1. Natus monstrabat *Ladislaus* infantulus, qualis esset rex futurus: *Leg. Lad.* 2 (p.515–516). Exigis, ut monstrem, ... / navita velivolam qua regat arte ratem: IAN.PANN. *Poem.* 9,15–16 (*ItK* p.612). **2** *Iur.:* Sub cartali testamento huius privilegii exarati edixit, tho-

mo presente seriatim monstrante, quicquid ad ecclesiam ... tradidit: s.1055, *XIII Dipl. Hung. ant.* I p.149. Thomas prepositus ceterique fratres ecclesie Strigoniensis ... nobis sua querimonia monstrarunt, quod etc.: 1232 *Mon. Str.* I p.286. **3** Discipulus doctori incognita monstras: IAN.PANN. *Paneg.* 1,83 (p.7). Declamare dehinc et carmina fingere monstras: *Ibid.* 1,375 (p.22). Praedicatoris verba operibus affirmanda sunt, ita, quod, quae docet verbo, monstret exemplo: *Serm. dom.* I p.1. — [28]

monstruosus, -a, -um *horribilis* — *szörnyű.*

Cum sextum in manu digitum nonnulli inter monstrosa connumerarent: GAL. 22,1. Is ... aspectu turpi fuit et monstroso: BONF. II,5,4. — [4] *Vide etiam* monstruosus.

monstrum, -i n. *proprie: portentum, animal deforme* — *szörny, rém.*

Figmenta talia ordinaverunt. Fecerunt autem larvas et monstra quamplurima ea super equos vacuos, tanquam si essent milites: ROGER. 27 (p.568). *Felicianum* milites regis gladiis ... membratim ... laniantes quoddam quasi monstrum gladiis effecerunt: *Chron. saec. XIV.* 206 (p.494). Tiryntius heros / pestiferis terras purgabat et aequora monstris: IAN.PANN. *Paneg.* 1,912–913 (p.51). Si ... lustrale aliquod monstrum natura ediderit (εἴ τι γεγένηται ... τέρας): *Id. Plut. negot.* p.37. Monstra ergo homini obicere nil aliud est, quam vitia exprobrare: GAL. 22,4. Is rex *Ladislaus* virtute sua, forti quoque pectore et armis / dispulit e patriis Tartara monstra plagis: MART. THYRN. *Ad procer.* II,331–332. — [17]

monstruose adv. *insolite, miro modo* — *különösen, csodás módon.*

Plerique monstruose depingunt ... trinitatem: PELB. TEM. *Pom. sanct. aest.* I,C. — [1]

monstruosus, -a, -um *horribilis, turpis* — *szörnyű, rettenetes.*

Nisi ... per sua monstruosa flagitia Deo celi, civibus et omni humane ... creature semetipsam prodigiosus proderet Proteus iste novus, dominus rex: 1288/? Sz 1910 p.2. Et retorum et transversum habuit circa aures, ita ut monstruosa res omnibus videretur ac spectaculum afferet videntibus eum: 1459–1465 Bálint, *Szeged* p.116. — [4]

montana, -ae f. et montana, -orum n. **1** *mons, regio montuosa* — *hegy, hegyvidék*; **2** *fodina, metalla* — *bánya.*

1 Adhuc abinde vergendo ad montana ad occidentem directe venit ad vallem: 1257 *CD Arp. cont.* VII p.464. Traguram ... civitatem ac cetera multa oppida occupans in montanis pervenit tandem Aquilegiam: SIMON KÉZA 15 (p.157). Post hec ascenditur in montana versus occidentem ad quatuor metas angulares: 1288 *PRT* X p.541. Solvit LXIII denarios de montanis: 1332–1337 *Rat. coll.* p.114. Cum invasisset per montana (διὰ τῶν ἄκρων) Macedoniam et instructos conspexisset hostes, ... inquit: IAN.PANN. *Plut. dicta* p.70. Gens ... montana ad Caspium usque occupavit, campestris vero ad Oceanum: BONF. I,2,5. In montana Iudee videre et congratulari Elisabeth: *Leg. sanct. Hung.* p.10^f. — *Nota i.q. incolae montium* — *hegyvidéki lakók:* Digressu illius subito montana rebellant / omnia: IAN.PANN. *Paneg.* 2,1008–1009 (p.114). **2** Porcionem suam, quam in montana plumbi ... habere dinoscitur, ... percepissent occupando: 1330 *CD And.* II p.485–486. Quod comites camerarum nostrarum,

sub quorum iurisdictione montana habentur et existunt: *Decr. 1342. 16.* Possessio Nagy-Répas, ... item quaedam montana, vulgariter urbana vocata, in Igloháza habita cum universis utilitatibus ... cessissent: *1347 Schmauk, Suppl. p.100.* Aurum et argentum, sicut de aliis mineris et montanis nostris, ad cameram nostram venire est consuetum: *Decr. I.1405. 13(5).* Castrum cum ... cunctis possessionibus, ... gazis (*recte:* casis) fabrilium seu maleis (*recte:* malleis) vulgo hamor vocatis et montanis ferri obli-gamus et impignoramus: *1435 Csáky oklt. p.359.* Inibique cuprum, plumbum ... et ferrum in predictis montanis proveniendum ... per ponderationem vendi ... habent potestatem: *1437 Domanovszky, Szep. p.221.* Ut ipsi in montanis lapidum ... lapides ... frangere valeant: *1440 Dipl. Sáros p.231.* Quod quia in pertinentibus castri Richno montana haberentur, de quibus urbaram solvere tenentur: *1463 TT 1902 p.293.* Dum ... labores montanarum istic exerceri deberent: *1481 Wenzel, Bány. p.37.* Ne aliqui vestrum se a cultura montanarum retrahere valeat: *Ibid. p.38.* Qui montana colere recusaverint: *Ibid. Illi, qui montana colunt, ... in pauperiem ... incurrunt: 1496 Acta Beatr. p.334.* In neminem alium preterquam in ipsum dominum ducem huiusmodi montane et fodine deriventur: *1500 Brüszszeli okmt. I p.18.* Montaniste com-moti relictis montanarum laboribus contra vos insurgere volunt: *1514 Mon. rust. p.108.* Maiestas regia de salibus camerisque et montanis auri et argenti ac auro quoque levatili ita provideat, ne proventus et utilitates maiestatis suae aliqui factores sui diripiant: *Decr. 1523. 28.* Ut ipsi alia aurea vel argentea montana colant: *1526? Brüszszeli okmt. I p.28. — [89]* [Bellus]

montanarius, -a, -um ad rem metallicam v. montanam pertinens — bányászati.

Cum est succomes inexpertus in re montanaria: *1526 Ratkoš, Dokum. p.150. — [1]* [Somogyi]

montaneum, -i n. dipl.: instrumentum — oklevél.
Donationes ac confirmationes, ... que in privilegiis, literis vel antiquis montaneis ipsius ecclesiae conscripta habentur: *s.1103/1367 Dipl. Hung. ant. I p.339. — [1]*

montania, -ae f. 1 mons — hegy; 2 fodina — bánya.
1 Inde ascendit meta directe usque ad magnum lapidem, qui est circa montaniam: *1263/1338 Mon. Str. I p.493.*
2 Ad maiorem promotionem nove montanie ... noviter invente fundum ad molendinum dant aedificandum: *c.1400 Zsigm. oklt. II,752. — [2]* [Bellus]

montanicus, -a, -um montanus, ad montem pertinens (*spec. de iure*) — hegyi, (a jogról: hegyjog).

Ut iure montanico detur (*sc. fodina*) edificanda alio pente: *1526 Ratkoš, Dokum. p.150. — [1]* [Somogyi]

montanista, -ae m. (*plur. gen.:* montanistorum) metallorum fossor — bányász.

Meatu ad quoddam fossatum montanistarum de ter<...> per eundem meatum pro se occupasset: *1410 Szent-Ivány p.35.* Pro sustentatione montanistorum ... in montanis nostris Althumberg et Pernseyfen constitutorum: *1427/1519 Zimmermann, Urkb. IV p.279.* Montaniste, qui fodinas colere faciunt, maxima exinde dampna susciperent: *1481 Teleki, Hunyadiak XII p.170.* Una cum ... cubiculario nostro supplicastis contra cives et montanistas nostros de Breznawania et aliarum civitatum nostrarum montanarum: *1514 Mon. rust. p.101.* Ut montanistae ...

nullibi tributum solvere teneantur: *Constit. 1519. 4.* Qui magistris montanistas ... ad revidenda montana domini Zriny ducere habuit: *1525 MTT XXII p.164. — [27]*

montanisticus, -a, -um ad metalla eorumque fossos pertinens — bánya-, bányász-.

Ceteri nobiles, ... in quorum possessionibus montana habentur, ... fruantur pacifice, ... ita quod tam civitates montanisticas conservandi, quam et possidendi pro portionibus de nostris urburis ... iuxta libertatem regni nostri iure montano liberam habeant facultatem: *1344 Schmauk, Suppl. p.98. — [2]*

montanum, -i n. fodina, metalla — bánya.

Hoc fuit submersum montanum: *1388 Fejérpataky, Szám. p.89. — [1]*

1. montanus, -a, -um 1 qui in montibus est, ad montem pertinens — hegyi, hegy-; 2 montosus, non planus — hegyes, dímbes-dombos; 3 metallicus, ad rem metallicam pertinens — bánya-, bányász-.

1 Subtus fossata vinearum ... locis montanis sitarum recurritur ad priorem metam: *1288 Mon. Str. II p.245.* Meta tendit per vallem contra mediam noctem usque ad fossatum molendine (*sic*), ... ubi rivulus montanus intrat Petenam: *1298 CD Arp. cont. V p.196.* Item Zebedeus ... solvit XIX denarios montanos: *1332-1337 Rat. coll. p.122.* Te cum frondiferis montana cacumina silvis / ... / ... clamabant: *IAN. PANN. Pac. Ital. 10-12 (p.211-212).* Enixam in stabulis ursam montanaque monstra: *TAUR. Staur. IV,424. — Nota 'ius, tributum sim. m' i.q. proventus ex vineis in collibus cultis debendi — szőlőtermesztésből származó jövedelmek: hegyjog, hegyvám stb.:* Universa iura montana tam ex parte populorum in eadem villa com-morancium, quam ex parte extraneorum ... ad eandem villam pertinencia et universa iura montana seu proventus, que more Teutonico 'pergreth' vocantur in omnibus montibus ad ipsum magistrum Sebus pertinentibus ... solvere ... debebant: *1335 CD And. III p.151.* Stephanus ... dimidietatem ... possessionis ... excepto iure montano ... Nicolao ... obligavit: *1345 CD Zichy II p.168.* Quod vos quadam novitate super ipsos inducta de vineis eorum in territorio possessionis ecclesie vestre ... tributum montanum recipere et exigi facere velletis: *1373 Kolozsvár oklt. p.73.* Quarum vinearum tributum montanum vulgo 'pergreth' vocatum decem et octo libras facit: *1385 Sopron tört. I/1 p.205.* Quod ius montanum eiusdem nostri castri in mensura ipsius castri hactenus et a longevis temporibus per eos et alios modo eodem non sit soluta: *1440 Ibid. I/3 p.204.* Licet ipsi ... de illis vineis, quas plerique ipsorum in quibusdam promontoriis haberent, ... proventus, videlicet ius montanum in vinis et pecuniis ... episcopo solverint: *1457 Ibid. I/4 p.223.*
2 Persas volentes pro montana (ἀντι τῆς ἑαυτῶν οὐσῆς ὀρεινῆς) et aspera, quam incolebant, campestem et molliculam occupare regionem prohibuit: *IAN. PANN. Plut. dicta p.33.* Diodorus ... Scitarum gentem ... patriam ampliasse montanam ... sui historici laboris tertio in libro posuit: *IOH. THURÓCZ 39 (p.21).* Montana quidem regio et tota vitifera ... fert vinum: *BONF. I,1,361.*
3 Et si ... ibi civitates congregarentur, rectoratus eiusdem seu eorundem ipsi comuniter tenebunt iuxta libertatem aliarum civitatum montanarum: *1307/XIX Reg. Slov. I p.215.* Possessionem ... monasterii ... cum omnibus decimis suis

... ac quibuslibet aliis utilitatibus ac pertinentiis suis, excepto iure montano, quod prius magistro Petro ... usque vitam suam duximus possidendam (*sic*): 1345 CD Zichy II p.169. Ius montanum seu terragium: 1406/1419 Zsigm. oklt. II,5181. Universaque iura et consuetudines montanas ... restituere ... debeatis: 1454/1555 Wenzel, Bány. p.402. Una cum ... cubiculario nostro supplicastis contra cives et montanistas nostros de Breznawania et aliarum civitatum nostrarum montanarum: 1514 Mon. rust. p.101. Civitates nostras montanas, Cremniciensem, Semniciensem, Bistriciensem: 1522 Brüsszeli okmt. I p.23. — [40]

2. montanus, -i m. (monthanus) *metallicus* — *bányász*.

Vineam ... in territorio monthanorum de Cholnuk adiacentem ... assignavimus: 1272 Mon. Str. I p.606. Universis ... urbaraniis (*sic*) nostris iniungimus, ... ut ipsi ... montanos nostros de Zalathna in predictis eorum libertatibus admittant permanere: 1357/1365 CD And. VI p.626. In personis fidelium civium hospitem et montanorum nostrorum ... expositum est: 1392 Csáky oklt. p.167. Montani seu montaniste ... mineras auri ... invenire audeant: 1407 Wenzel, Bány. p.396. Civitates ... cum montanis et camera ... tenebimus: 1446 Tóth-Szabó, Huszita p.384. — [11]

montarius, -a, -um *montanus* — *hegyi*.

Meta per ipsam vallem vertitur ad montariam partem: 1368/1411 CD Croat. XIV p.125. — [1]

monthanus *vide* 2. montanus

monticola, -ae m. **1** *qui montes colit* — *bányász, bányaművelő*; **2** *qui montes incolit* — *hegylakó*.

1 Gemebundam querelam pro parte fidelium nostrorum providorum iudicis et iuratorum civium monticularum et tocus communitatis ... Rosnobanya ... accepimus: 1418/? Wenzel, Bány. p.353. **2** Laeva monticolae Carni linquuntur et Histri: IAN.PANN. *Paneg.* 1,124 (p.9). — [2]

monticula *vide* monticulus

monticulatus, -a, -um *prominens* — *kiemelkedő*.

De manu dextra alia *meta* similiter terrea, ad arborem ilicis monticulata: 1292 Bánffy oklt. I p.32. — [1]

monticulosus, -a, -um *montosus* — *hegyes, dombos*.

In terra monticulosa ... sunt due *mete*: 1335 CD And. III p.213. — [2]

monticulum *vide* *voce* *sequentem*

monticulus, -i m. (monticula, monticulum) *collis, mons parvus* — *domb, magaslat*.

Ab eodem Hulooodi quicquid est usque ad monticulum, ... pertinet ad ecclesiam: 1055 Dipl. Hung. ant. I p.150. *Meta* ... vadit ... ad monticulum, de monticulo usque ad abietes: 1193 Mon. Str. I p.143. Deinde tendit *meta* versus partem meridiionalem ... et ascendit inter duos monticulos, qui vocantur Ykerheeg: 1249 Ibid. p.379. Venit *meta* ad quemdam monticulum, qui holm dicitur: 1266 Sztáray oklt. I p.11. *Meta* ascendit ... super quemdam monticulum: 1313 CD And. I p.306. Procedendo ad quoddam monticulum Kakullohat vocatum: 1329 CD Zichy XII p.8. *Meta* ad duo monticula venit: 1347 CD And. V p.83. Venissent ad quemdam collem seu monticulum: 1415 CD Zichy VI p.382. Et ipsum alveum quasi versus occidentem pertranseundo venissent in locum eminentem quasi

monticulum: 1429 Sopron tört. I/2 p.402. Urbs est inter inaequales sita locos et circumventa monticulis: BONF. IV,7,169. — [123]

montivagus, -a, -um *qui in montibus vagatur* — *hegyekben bolyongó*.

Mersa profundo / quaerunt montivagi culmina ruricolae: IAN.PANN. *Eleg.* I,13,45–46 (p.334). — [1]

montorium, -i n. *promuntorium* — *előhegy*.

Item Iohannes vicarius fratrum monasterii Beate Virginis sub montorio Zagradiensi solvit medium florenum: 1483 LtK 1927 p.178. *Vide* Kiss L., MNy 1991 p.327–330. — [2]

montosus et montuosus, -a, -um *montibus frequens* — *hegyes*.

Vadit *meta* per eandem viam directe in dorso eiusdem montis de uno loco elevato ad alium locum montuosum magis elevatum: 1262 Mon. Str. I p.472. *Terram* valore ad quinquaginta iugera terrarum arabilium simul et montuosarum ac incultarum estimassent: 1364 PRT II p.497. Venissent ad unam sylvam montosam: 1463 Teleki, Hunyadiak XI p.56. — [11]

monumentum, -i n. (monimentum) **1** *sepulcrum* — *sír(emlék), temetkezési hely*; **2** *memoria, recordatio* — *emlékezet, emlékezés*; **3** *litterae, scriptum* — *írott emlék, irat*; **4** *indicium, signum* — *jel*.

1 Erat igitur Chonradus nomine, idemque Theotonicus natione, adeo abominabile (*sic*) peccatorum pressura sarcinatus, tantaque ignominia affectus, ut quasi quadriuanus in monumento feteret: Leg. Emer. 7 (p.457). Iam Paridis monumenta solo convulsa iacebant: IAN.PANN. *Pac. Ital.* 76 (p.215). Eius ... corpus in monumento est positum, quod postmodum redundare oleo est repertum: Leg. sanct. Hung. p.30^v. Neapoli Ioannes vita excessit et in divi Dominici basilica iuxta patris monumenta sepultus: BONF. II,9,69. **2** Omnia discas, / omnia tu veterum monumenta docebis avorum: IAN.PANN. *Paneg.* 1,90–91 (p.8). Ut integra *spolia* ad imperatorem in preclarum victorie monumentum referat: BONF. III,5,47. **3** Quia ambe partes super facto eiusdem terre exhibuerunt coram nobis privilegia et monumenta sua: *s.a.* CD *Arp. cont.* XII p.676. Nil tibi contulerit sacri monumenta Maronis / aut Tulli varios edidicisse locos: IAN.PANN. *Poem.* 97–98 (p.679). Quamquam ... regni huius ... iura ... in ... ordinem redigere ac literarum monumentis illustrare arduum ...

videatur: *Tripart.* praef. p.2. **4** His locutus dictis obtulit singulare munusculum tuae amplitudini, monumentum et pignus sui erga te amoris: SIMON HUNG. 14. Has nostras ... elucubrationes ... accipe sicuti monumentum pignusque meę erga te observantię: MONET. p.A,3. — [51]

monunculus *vide* homunculus

monusculum *vide* munusculum

Mopsopius, -a, -um *Atticus, ex Attica emanens* — *attikai, Attikából származó*.

Nec quisquam Hesperis natum dixisset in oris, / Cum tua Mopsopiam sonuissent ora loquelam: IAN.PANN. *Paneg.* 1,164–165 (p.11). — [1]

mora, -ae f. **1** *cessatio, cunctatio, dilatio* — *késlekedés, habozás, elhalasztás, haladék*; **2** *commoratio, habitatio* — *elidőzés, lakás, tartózkodás*; **3** *temporis spatium, intermissio, intervallum* — *időköz, szünet*.

1 Si quid ... deviaverit calamus, nec ambigo, quam fa-

cilis apud te sit venie locus, que res pigram eciam impu-
lit huius consilii moram: *Decr. a. 1104. praef. p. 182.* Dum
in oratione diutius moraretur *Ladislaus*, cubicularius eius,
qui foris eum solus expectabat, pre nimia mora tedio affec-
tus surrexit et introscepit: *Leg. Lad. 5 (p. 519).* In eundo
in Franciam, et ibi in pluribus casibus et fortunis moram
longam paciens ... *servitia* fideliter exhibuit nobis: *1269*
/1297 CD Arp. cont. VIII p. 239. De tempore opportuno ac
mora tecum fedus pepigi; id ne irritum feceris, cave: *ION.*
VITÉZ Epist. 1,46. Ne eam moram – quamquam longa
sit – tediosam ducat, sed potius ob communem profectum
... universi Christiani orbis opportunam expectationem
pacienter toleret: *Ibid. 27,17.* Nobis ultro paratis additur
animus, ut iam ad eam ipsam rem prosequendam omnis
mora tedio sit, omnisque velocitas tarda nobis et pigra vi-
deatur: *Ibid. 28,2.* De mora vero castrorum res ipsa po-
tius, quam oratio mea excusacionem afferet: *Id. Or. 1,25.*
Unde si voles sine excepcione laudari, tolle moras, semper
nocuit differre paratis: *Ibid. 2,26.* Iam tibi ego haud inopes
tractus ... / ... subiiciam, ... / tu modo rumpe moras:
IAN. PANN. Paneg. 2,1944–1946 (p. 162). Fabius Maximus
nolens pugnare cum Hannibale, sed mora exercitum eius
atterere (*τριβειν χρόνον*) tam pecunia, quam annona caren-
tem: *Id. Plut. dicta p. 66.* Caeterum ingenti tempestate ob-
orta et gubernatoribus moras neccentibus (*τῶν κυβερνη-*
τῶν ὀκνοῦντων): *Ibid. p. 79.* Da veniam iuste, preco (*sic*),
verende more: *Id. Poem. 9,4 (ItK p. 612).* Tantillum ita-
que morae intercedere opus est, quousque me itineri accin-
gam: *PETR. VÁRAD p. 52.* Tempus autem moram non pa-
titur: *Ibid. p. 59.* Legati haud sibi moram interponendam
existimarunt, quin ... pacem compararent: *BONF. V,2,73.*
Surge, age, tolle moras: *TAUR. Staur. III,321.* — *Nota locu-*
tionem: Nam in mora summum periculum est: *1521 Sop-*
ron tört. I/7 p. 21. — *Sensu adverbiali i.q. protinus, statim*
— *azonnal, haladéktalanul:* Decimationem ... abbati ...
absque ulla mora subiugarem: *s. 1002, XII? Dipl. Hung. ant.*
I p. 39–40. Grecus in terram per Hungarum est detrusus
et statim sine mora spiritum exalavit: *Chron. saec. XIV. 62*
(p. 311). Negotium capituli valde et extreme arduum fecit,
ut posthabita omni mora ad regiam maiestatem se praepra-
raret: *PETR. VÁRAD p. 131.* 2 Nuntiis vero, quos regia
maiestas ad dictam pecuniam colligendam statuerit, sin-
gulis diebus, quibus ibidem moram fecerint, tres lottones
pro eorum expensis solvere non recusent: *1224 Schmauk,*
Suppl. p. 5. *Rex Bela* in magna et ditissima Theutonica vil-
la, que Pesth dicitur, ... moram traxit: *ROGER. 16 (p. 562).*
Eundo in Greciam et inibi in pluribus eventibus ... mo-
ram per triennium protrahendo: *1262/1273 CD Arp. cont.*
VIII p. 33. Cumque ibi moram facerent, episcopo eos re-
tinente: *Leg. Gerh. maior 4 (p. 485).* Cum sessionibus, in
quibus ... iobagiones moram facerent: *1389/1415 CD Ká-*
rolyi I p. 436. In civitate Pragensi moram seu residentiam
diebus habuisset seu fecisset aliquibus: *1402/1513 Zsigm.*
oklt. II, 1568. Ultra terminum a priore assignatum moram
facere non audeant: *GREG. GYÖNGY. Vitae p. 54.* 3 Cer-
tant pocula cum ferculis et inter moras saepe geminantur:
ANDR. PANN. p. 38. — [122]

moralis, -e 1 qui ad morem pertinet — *erkölcsi*; 2 ho-
nestus — *tisztességes*.

1 Tres sunt morales constitutiones (*ἠθικαὶ καταστάσεις*)
generaliores in monachis: *CERB. Max. II, 87.* De virtutibus

iam, quae dicuntur morales, verba faciamus: *PETR. RANS.*
Epit. Ind. I, 108. — *Nota subst. n.: libri de moribus scripti* —
erkölcsi kérdések: Negligantque theologi moralia et evange-
liorum explanationem: *GAL. 30, 18.* 2 Moralissima il-
la humanae nobilitatis sugillatio: *IAN. PANN. Epist. p. 76.* —
[8]

moralitas, -atis f. *morum condicio* — *erkölcsösség, er-*
kölcsös magatartás.

Aut in aliqua mala moralitate (*κακοηθεία*) insidiatur ei
fratri: *CERB. Max. I, 55.* Tres creaturas capiamus, in qui-
bus addiscamus moralitates: *Serm. dom. I p. 51.* — [3]

moraliter adv. 1 *secundum intellectum moralem* (*Sa-*
crae Scripturae) — *erkölcsi értelmezés szerint (a bibliama-*
gyarázat egyik módja); 2 *bonis moribus convenienter* —
erkölcsösen, tisztességesen.

1 *Sacra Scriptura* illis ... ros est, qui moraliter illam
animadvertunt: *GER. p. 124.* 2 *Deus* intellectu replevit
illos *homines*, ... ut de cetero non vivant brutaliter, sed
humane, id est moraliter: *Serm. Quinqueecl. p. 218.* — [2]

moratio, -onis f. (*moracio*) *mora* — *időzés, tartóz-*
kodás.

Incolis ... ad easdem prefatas possessiones causa mo-
racionis neve manere volentibus venire velleret (*sic*) libere:
1400 Pesty, Krassó p. 235. — [1]

moraturus, -a, -um *constans, firmus* — *szilárd, tartós.*

Non prepropera festinatione, sed matura et moratura
deliberacione prehabita ... possessiones suas ... sanc-
timonialibus ... legasset: *1353/1354 CD And. VI p. 127–*
128. — [1]

moratus, -a, -um 1 *bonis moribus praeditus, honestus*
— *tisztességes, jó erkölcsű;* 2 *'male moratus' i. q. corruptus*
moribus, inhonestus — *erkölcstelen.*

1 Sunt natae tibi nubiles, Rinuci, / moratae satis et satis
decentes: *IAN. PANN. Epigr. I, 370, 1–2 (p. 628).* 2 Quam-
diu es male moratus (*κακότροπος*), mala pati ne recuses:
CERB. Max. II, 43. Lucia, nulla tuo contingent gaudia cun-
no, / tam male moratus, si tibi culus erit: *IAN. PANN. Epigr.*
(Mayer) 183, 7–8. — [4] [Bellus]

Moravus, -a, -um 1 *ad Moraviam spectans* — *mor-*
va(országi); 2 *subst., plur. m.: qui e Moravia orti sunt*
v. ibi vitam agunt — *morva területekről származó v. ott élő*
emberek, morvák.

1 Rex Brunam versus castra movit, que Morave gentis
caput est: *BONF. IV, 2, 101.* 2 Stephanus ... dictis ae-
mulis nostris, utputa Moravis ... damna irrecuperabilia
irrogavit: *1424 Katona, Hist. crit. XII p. 429–430.* Hunc ...
clementissimum principem in Bohemos et Moravos fuisse
repetunt: *BONF. III, 4, 6.* Confluxere e Bohemia, Moravis
et Slesitis spectatissima regulorum ... multitudo: *Ibid.*
III, 7, 255. Quo gravi Moravos cum Bohemis et Slesitas
omnes pontifex anathemate multat: *Ibid. IV, 2, 72.* Ut ali-
quam partem gentium, quas Moravi daturi sunt, quam
citissime versus Hungariam mittendam curent: *1522 CD*
Hung. adn. III p. 289. Metas Hungariae cum Moravis et
Austrialibus regia maiestas rectificare ... dignetur: *Con-*
stit. 1526. 28. — [10] [Somogyi]

morbidus, -a, -um *aeger, morbo affectus* — *beteg.*

Choczymowski ad medicamina, dum morbidus fuerat,
dedi XL den<arios> Ung<aros>: *1500 MTT XXVI p. 42.*
Mollibus nullus adest illic Podalirius herbis, / morbida qui
posset membra medere pius: *MART. THYRN. Ad procer.*

I,133–134. — *In imag. sensu morali: inhonestus — erkölcs-telen, romlott:* Huiusmodi enim viri haeretici sancte fidei filios omnino reddunt morbosos: *Inst. mor.* 1. — [6]

morbifer, -era, -erum morbum afferens — beteggő tevő, egészségtelen.

Quisquis mente te sincera / poscit, quem crux morbifera / vexat illi salus vera / sit in tuo nomine: *XII Kovács, Szek-venciák* p.213. Sunt quaedam perturbationes morbiferae (ἔστι τινα πάθη νοσώδη) et noxiae: *IAN. PANN. Plut. negot.* p.23. — [2]

morbosus, -a, -um aeger, aegrotus — beteg.

Morbosi ... et languidi (οἱ δὲ σικχοὶ καὶ νοσώδεις) panem et vinum, quoties apponitur, cum nausea repellunt: *IAN. PANN. Plut. inim.* p.6. — [1]

morbis, -i m. 1 *proprie: aegritudo, infirmitas — betegség, gyengeség;* 2 *transl.: calamitas, malum — csapás, baj.*

1 Pro recuperanda sanitate diversarum invaliditudinum morbis laborantes ad suffragium viri beati cum magno desiderio convolarent: *HARTV.* 26 (p.437). Vidimus ... morbo etiam lacescentes lectorum mollium et ciborum copia et deliciis confoveri: *1217/1218 CD Hung.* III/1 p.235. Dolor cessit quieti et morbus sanitati: *1260 CD Croat.* V p.158. A gibboso quodam propter oculorum infirmitatem obiurgatus: *Humanum*, inquit, morbum (ἀσθένειαν ἀνθρώπινον) obiicis, cum in tergo gestes ultionem: *IAN. PANN. Plut. inim.* p.10–11. Diurno morbo afflicto eger, etiam cum surrexit, baculo indiget: *1466 Matth. epist. Rom.* p.74. Nam ex labore militie cohortem in se contraxerat morborum: *BONF.* IV,8,127. *In campis Elysiis* non tristes morbi, contagia nulla fatigant: *MART. THYRN. Ad procer.* I,359. — *'M. caducus' i.q. epilepsia — eskór, epilepszia:* Ille morbus caducus faciebat eam cadere in terram: *Inqu. Marg.* p.313. Paulus, qui morbum caducum pati consueverat, ... exspiravit: *1489 Juhász, Tschan.* p.284. — *'M. Gallicus' i.q. lues — vérbaj:* Pauperibus morbum Gallicum patientibus flor<enos> 10 den<arium> 0: *1507 Rechn. Hermannstadt* p.483. 2 Impedimento erat hactenus hec nova vis morbi: intestine dissensionis, que nimirum ... in eam condicionem perpulerat, ut nec incomoda nostra, nec remedia pati posse videremur: *IOH. VITÉZ Epist.* 37,19. Nam casus morbusque regni tui iam pene omnibus cognitus est ac scitu dictoque tritus: *Id. Or.* 1,26. — [43]

mordacitas, -atis f. *transl.: acrimonia, natura mordax — átv.: csípős nyelv, harapós természet.*

Quis ... dubitet admodum multos esse operum criminatores. ... Quorum mordacitatem non poteram non perhorrescere: *GREG. GYÖNGY. Vitae* p.33. — [1]

mordarium vide mortarium

mordax, -acis *transl.: acerbus — gyötrelmes, mar(dos)ó.*

Hi *iusti* vero sine reprehensive mordacis consciencie laudes possunt Deo referre, benedictiones persolvere et omnia elementa ad ipsum provocare: *GER.* p.7. Consuetudo theologie inolevit quaedam pro quibusdam, et pro aliis alia ponere, quemadmodum ipse ex suo cottidie gremio colligere potes, nisi fastidium pariat deliberatio mordax: *Ibid.* p.30. Exinanitus sum laboriosis vigiliis, conturbatus miseriis, demolitus mordaci sollicitudine debitorum: *IOH. LEM.* p.60. Vix fingat *Homerus* / doctius aut mordax satura taxaret *Aquinas:* *TAUR. Staur.* III,188–189. *Stephanus*

vellicat heroas mordaci plenus aceto: *Ibid.* IV,373. — [8]

mordenum, -i n. *instrumentum quoddam coquinare, fortasse lima v. quod minuit, molit, terit aliquid v. i.q. mortarium — konyhai eszköz, talán reszelő v. daráló, mozsár.*

5 Item cuclearia ferrea XXVIII. Item mordena II. Item mosaartherew IIII. Item craticula II: *1429 CD Zichy VIII* p.399. — [1]

mordeo, -ere, momordi, morsus (*praet. imperf.: momordabat*) 1 *proprie: dentibus rodere — harap, rág;*

2 *transl.: affligere, vexare — lesújt, lever, gyötör.*

1 Quidam nefandus ... a demonio arreptus carnem propriis dentibus mordens vitam exilavit (*recte: exhalavit*): *Leg. Gerh. minor* 7 (p.478). Linguam ... suam ex nimiis doloribus ... decerpebat ac momordabat suis dentibus: *1459–1465 Bálint, Szeged* p.119. In eum dolorem ... proventus est, ut ... manus momorderit et dentibus infrendens deos ... superba quadam omnium numinum despicientia execratus sit: *BONF.* V,3,138. 2 Nihilo minus corpus Dominicum, licet caro et ex carne, verum nullum carnalem (*sic, recte forsant: carnale*) actum illud momordit, nulla delectatione terrena circumscriptum est ex vellere mundissimo genitum: *GER.* p.127. Qui ipsum lingua mordere voluerint toxicata dicentes: *ROGER.* 13 (p.559–560). Recenti facinore mordebatur estuans conscientia: *1462 Matth. epist. Rom.* p.18. Est autem omnino ridiculum mordere quenquam (λοιδορεῖν καὶ σκώπτει ὅτι οὖν), cum remorderi possis itidem: *IAN. PANN. Plut. inim.* p.10. Abbas ... cum a scrupulo conscientiae ... morderetur, per abbatem generalem ... ordinis, in supernis se absolvi fecit et obtinuit: *1489 Juhász, Tschan.* p.284. — [19]

[Bellus]

morderium, -i n. *mortarium — mozsár (a mortarium, pila in mensa vel culina usitata — [a konyhában használatos] mozsár; b mortarium magnum ad rem militarem aptum — hadi célokra alkalmas mozsár).*

55 a Item rectoratui ... lego ... sex scultellas stanneas non magnas cum morderio cupreo: *1484 Veszpr. okl.* I p.269. Item emi unum morderium de cupro ad coquinam: *1503 Estei Hippolit* p.199. b Morderium satis magnum et rotundum cupreum valens pro saletro seu pulvere bombardarum: *1508 Estei Hippolit* p.342. — [3] [Somogyi]

mordicus *adv. eo modo, quo morsus, sive dentes animalium v. cuiusdam instrumenti lacerantes detrimentum faciunt corpori v. vesti — harapva, harapással (kitépve v. kiszakítva).*

45 Cum ... mecum ipse cogitor, ... quo animum iam poene marescentem in usum contraherem difficile ratus rubiginem vel semel mordicus contractam inviciata materia refellere: *BART. PANN. Gryllus* ded. 2. — [1] [Kondákor]

moribundus, -a, -um moriens, moriturus — haldokló, halandó.

Deserit interea moribundos spiritus artus: *XIV Dankó, Hymn.* p.266. Proruit in terram moribundaque membra iacebant: *TAUR. Staur.* V,174. — [2]

moriger, -era, -erum obsequens — engedelmes.

Licet sacrosancta sedes apostolica semper habuerit hoc regnum perpetua sibi obedientia morigerum: *IAN. PANN. Or.* p.55. — [3]

morigeratus, -a, -um bene moratus, honestus — jó erkölcsű, tisztességes.

60 Interrogabat quidam Themistem philosophum: cuinam

[Bellus]

libentius filiam suam traderet, an pauperi bene morigera-
to vel diviti parum probato?: *Serm. dom.* I p.237. Sic tepidus
sociatus fervido et devoto fit saepe fervidus et devotus,
doctus et morigeratus: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.147. — [3]

[Bellus]

morigeror, -ari *alicui morem gerere, alicuius voluntati obsequi, alicui in aliqua re cedere v. parere — valakinek a kedvében jár, valakinek valamiben enged.*

A nostra causa me divertis, filia, quod cum non sit inutile, tibi morigerari est animus: BONF. *Symp.* III,53. — [1]

[Dreska]

morio, -onis m. *fatuus — udvari bolond.*

Iam desine dicere, demens, / quae vix crediderit morio
Musicius: IAN. PANN. *Epigr.* I,199,3–4 (p.547). Recordati
sumus Marcolphi celebratissimi morionis: PETR. VÁRAD
p.238. — [4]

morior, mori, mortuus sum (*fut. imperf.: moriebo; part. inst. act.: moriturus; praes. perf. ind. pass.: mortus est*)
1 *proprie (de animantibus): de vita decedere, morte obire — meghal, távozik az életből; 2 transl. (de rebus): finire, 20*
extingui — eltűnik, semmivé válik.

1 Si autem ancilla conceperit de eo et parere non poterit, sed in partu moritur, componat eandem cum altera ancilla: *Decr. c.1010.* 28. Ut clerici testes non sint, nisi in testamento morientis, vel pro sacramento, vel pro iudicio: *Syn. c.1100.* 62. Qui equus si quo casu mortuus fuerit, XV pense domino equi donentur: *Decr. a.1104.* 36. Menumorout ... in secundo anno sine filio mortuus est: P.MAG. 52 (p.106). Quod mortuo uno pulsatore ipsorum ... in eorum obprobrium ... cives de Strigonio pendente lite super domum eiusdem pulsatoris irruentes res eius mobiles et immobiles abstulissent: *1324 Mon. Str.* III p.48. In casu, ... quo prefatum dominum Stiborium ... sine superstite ... ab hoc seculo migrari et mori contingerit (*sic*): *1394 Wenzel, Stibor* p.75. Is dicebat pulcherrimam esse mortem in bello mori (ἐν πολέμῳ θάνατον εἶναι κάλλιστον): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.62. Ita, ut cum quibus una est nobis nascendi moriendique conditio, illis prodesse potius, quam inutiliter dominari deberemus: *Decr. 1498.* praef. 1. Servo ... pro equo, qui sibi in negotiis domini principis mortuus fuerat, ... dedi IIII flor<enos>: *1500 MTT XXVI* p.81. Cras moriebo et quid mihi hec omnia?: *Serm. dom.* I p.400. Petrus in brevi mortuus est: *Chron. Monac.* 38 (p.71). Luctantur superasque petunt moriturus auras: TAUR. *Staur.* IV,216. Qui moriens sepultus fuit in habitu Barchioniae: *Chron. F.M.O.* p.220. — *Per abundantiam:* Morte turpissima morieris: IOH. O.M. 169 (p.163). — *In imag. cum dat.: non sentit aliquid — meghal valami számára, azaz érzéketlen valamivel szemben: Praepositus* ad eremi se transtulit solitudinem, ut mortuus seculo solus soli viveret Deo (*cf. Rom. 6,10:* peccato mortuus est): *1131–1141 PRT I* p.595. **2** Qui enim falso credunt, vel fidem bonis non implent et ornant operibus, quia fides sine opere moritur: *Inst. mor.* 1. — [99]

moror, -ari **A** *intrans.: 1 cessare, cunctari — habozik, késlekedik; 2 commorari, habitare, manere — időzik, lakik, marad, tartózkodik valahol; 3 occupari aliqua re — foglalkozik valamivel. — B transit.: retardare, retinere — késleltet, visszatart.*

A **1** Hoc quidem audito non moratur sol obēdire precepto, quin potius retrograda concite facta tandiu distulit

cursum, quo Christi est servus adeptus triumphum: GER. p.90. Quod si capitulum in instituendo ibidem sacerdotem negligens inventum fuerit, ... archiepiscopus Strigon<iensis>, qui pro tempore fuerit, id ... exequi non moretur: *1252 Mon. Str.* I p.393. Festinet medicus. Quid, inepte, moraris / tonsor?: IAN. PANN. *Eleg.* I,15,1–2 (p.346). **2** Morandi sive discedendi *e curia* ad suum velle facultatem obtineant: *1142 CD Croat.* II p.50. VII principales persone intrantes terram Pannonie diutius ibi, *in castro Hung* morati sunt: P.MAG. 2 (p.37). Pervenit ad divitem Rudanam, ... in qua morabatur innumera populi multitudo: ROGER. 20 (p.564). Paludes Meotidas intraverant morituri (*recte:* moraturi): *Chron. Pos.* 3 (p.14). Dum ipse in abbaciam ecclesie Pechvaradiensis se transtulisset moraturum: *1366 CD Károlyi I* p.264. Monachi erunt varii coloris in habitu et in diversis conventiculis morabuntur: *Leg. Gerh. maior* 13 (p.499). Ad quem locum in diebus fori vestri universos mercatores atque institores ... pacifice intrare, ... morari, pausare et recedere voluimus ut sinatis: *1406 Wenzel, Stibor* p.139. Magister Nicolaus lapida solvit 100 flor<enos> numeri Cassensis de domo, in qua moratur: *1427 Fejérpataky, Szám.* p.248. Indignantibus caeteris Scipio ridens ait: Nos vero vani, qui tanquam non homines, sed deos rogaturi tam diu moramur (πάλαι διατρίβουμεν) tibicinem expectantes: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.73. S. pater cum sociis suis ... frequenter *in monte* morabatur: *Chron. F.M.O.* p.229. **3** Si autem in littera occidente moramur, erimus occidentales, si in spiritu, nihilo minus spirituales: GER. p.170. *Ladislaus* dum in oratione diutius moraretur, cubicularius eius ... pre nimia mora tedio affectus surrexit et introscepit: *Leg. Lad.* 5 (p.519). Peccator est, qui in peccato moratur: *Serm. dom.* I p.2.

B Nec tarda ducem balaena moratur: IAN. PANN. *Paneg.* 1,575 (p.33). — [103]

morose adv. **1** *lente, tarde — lassan, megfontoltan, gondosan; 2 longo temporis spatio — sokáig.*

1 Fracturas sive scissuras parietum ac tectorum perspicacibus oculis et morose conspiciebat et statim remeliorari procurabat: *Chron. saec. XIV.* 67 (p.317); IOH. THURÓCZ 260 (p.76). Cum perveneris ad illa verba, Dominus tecum: plane et morose ipsa verba proferas: PELB. TEM. *Stell.* p.22^f. Non sicuti alias morose vel cunctanter, sed citissime, omni mora ... subterfugioque postpositis nobis ... octingentos florenos disponere ac ad manus ... praesentium ostensoris ... consignare debeatis: *1518 Szabó, Ogy.* p.146. **2** Dum ... solito more orationi morosius lumine materiali in capella deficiente ... subito tectum capellae ... apertum est: *Leg. Hel.* 23 (p.20). — [6]

morositas, -atis f. *cunctatio, mora — késlekedés.*

Satis enim declaraveramus paternitati vestre, ... quod nequaquam vellemus imperatoris morositate nos diutius protrahi: *1482 Mátyás lev.* II p. 207. — [2]

morosus, -a, -um **1** *de rebus: diuturnus, longinquus — elhúzódo, hosszú; 2 de hominibus: difficilis, stomachosus — mogorva, zsörtölődő.*

1 Cause ... per morosas citaciones ... periclitari contingunt: *1328 CD Croat.* IX p.393. Satis moroso tractatu inter se prehabito demum in nostram regressi presentiam conformiter nobis retulerunt, quod *etc.:* *c.1347 PRT VII* p.524. Placet nobis, ut vel semel confiteantur, dum-

[Bellus]

modo sic confiteantur, ut non sit perfunctoria et superficialis, sed morosa et bene discussa illa confessio: PETR. VÁRAD p.104. Pestilens illud homuntionum genus in alienas lucubrationes acrem et superciliosam, morosam, tetricam emittit censuram: MONET. p.A,2. **2** *Colomannus erat difficilis, morosus, suspicionibus ac furori nimis obnoxius:* BONF. II,5,7. — [15]

[Bellus]
morphea, -ae f. *medic.: derivatur ex voce Gr. 'μορφή': morbus cutis hominis, condensatio callumque dermis et epidermis — a bőr és a bőr alatti szövetek megvastagodása és megkeményedése, lokalizált scleroderma.*

Quin etiam singula membra propriae infestant egritudines: caput caphelea, ... abest, ut ... morphea: BONF. Symp. III,446. — [1]

[Hegy]
mors, -tis f. **A proprie:** **1** *de animantibus: decensus, obitus — elmúlás, halál;* **2** *caedes, nex, occisio — gyilkosság, megölés;* **3** *tempus moriendi — a haldoklás ideje;* **4** *obitus genus — halálnem;* **5** *locutio adverbialis i.q. mortifere — halálosan.* — **B transl.: decensus aeternus — örök halál.** — **C personificatio mortis — a halál megszemélyesítése.**

A 1 Si autem libertatem promiserit servo, et morte impediendo non testificatus fuerit, habeat mulier illius vidua ... hanc eandem libertatem testificari: *Decr. c.1010.* 18. Gaudentes tam in prosperis, quam etiam in adversis, cum summa meditatione diem expectantes mortis: GER. p.7. Quem *fidei militem* nec ipsa mors ab agnitione iam confessione veritatis abstrahere potuisset: *Decr. a.1104.* praef. p.182. Commitissa vero quedam ... tribus continuis annis dolore viscerum gravata, iam morti proxima fuit: HARTV. 26 (p.437–438). Post mortem Athile regis terram Pannonie Romani dicebant pascua esse: PMAG. 9 (p.46). Cum non habeant in tanto vento turbinis, ymmo tam generali metu mortis, ubi sua ... capita valeant reclinare: *1247 CD Croat.* IV p.324. Iam omnes essent defuncti, quidam vero ipsorum per Tartaros, quidam morte dominica: *c.1257 CD Arp. cont.* VII p.542. Quod *privilegium* propter anticipationem mortis eiusdem domini regis non potuit impetrare: *1270/1390 Ibid.* III p.235. Cum Ethuruh ... esset in articulo mortis, et quasdam possessiones suas ... filie sue reliquisset: *1276 Ibid.* IX p.149. Quot corporalis mortis evidentibus periculis ... se ... exposuerit: *1291/XVIII Ibid.* X p.29. Morte subacta / vincere fata doces: IAN.PANN. *Paneg.* 1,815–816 (p.46). Obiit ille foelicem mortem, hic pium laborem adiit uterque purae devotionis fidelium purae venerationis cultu prosequendus: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 22,6. Nimius cibus ... senium et mortem accelerat: ANDR.PANN. p.34. Portionem possessionariam ex legitima testamentaria dispositione ... Dyonisii ... in agone sue mortis debentem nobilibus magistris *resignerunt:* *1473 TT* 1910 p.288. Heredem, quem habuit rex Robertus, mortis debito prepropere obedit: IOH. THURÓCZ 521 (p.153). Qui ... veneno sibi mortem conscivit: BONF. I,2,90. Post mortem eius cor in signum dilectionis Perusiis cum fratribus fuerat tumulatum: *Chron.F.M.O.* p.219. — *Nota de bestiis: interitus — elhullás:* Si autem morte vel amissione alicue deessent, restituant alias equas pro eisdem: *1298 CD Arp. cont.* XII p.631. — *In imag.:* Ibi per graves ictus lapidum ... comes Egidius mortem amaram gustavit: *1291 CD patr.* VIII p.310. Ex transverso milites Geysel pociam dire mortis eis-

dem propinarunt: *Chron. saec. XIV.* 121 (p.390). **2** Ast si quis in consilio regie mortis aut tradicionis regni legaliter inventus fuerit, ipse vero capitali subiaceat sententiae: *Decr. c.1031.* 2. Consilium iniquitatis duxerunt occasumque eius (*sc. Stephani*) in mortem conati sunt tractare: *Leg. Steph. minor* 7 (p.399). Uxores decedentium vel condemnatorum ad mortem per sententiam ... non fraudentur dote sua: *Decr. 1222.* 12. Filii Privarti ... consobrinum suum ... captivassent in Abaadque supplicio mortis in navi eorum iniuste necassent: *1251/1425 Reg. Arp.* I p.293. Pro recompensatione sanguinis seu mortis ipsius Andree ... dedimus ... eidem magistro *terram: 1255 CD Croat.* IV p.609. Responderunt etiam iidem quinque homines, quod immunes essent in morte illa et adiutorium sibi non dedissent: *1261–1266 PRT X* p.523. Quod Nycolaus et fratres sui prenotati ipsi Ladizlao et fratribus suis pro morte ... patris ipsorum ... solvissent viginti marcas: *1277 CD Arp. cont.* XII p.215–216. Nos ipsum Thomam de Kony pro huiusmodi infidelitatibus suis et excessibus morti adiudicantes: *1279 Ibid.* p.251–252. Hungari ... conspiraverunt, ut eum (*sc. Abam*) morti traderent et occiderent: SIMON KÉZA 49 (p.175). Pro morte et occisione prefati ... solverunt coram nobis ... viginti marcas: *1287 CD Arp. cont.* IX p.460. Unum hominem ... ad Dunubium (*sic*) in misissent (*sic*) ad mortem: *1327 CD Zichy I* p.300. Aemuli sui ... in mortem suam ambulaverunt: *Form. styli I*,116 (p.72). Quodsi praenotatus ... uxorem ... graviter impediret vel verberaret, aut forte in mortem suam anhelaret: *Ibid.* I,140 (p.90). Vedit angelum, qui ei cetuique suo mortis exitum framea minabatur: MÜGELN 12 (p.242). Presulem ... palpitantem rupibus morte afficiunt petraque caput contriverunt: *Ibid.* 39 (p.264). Volens itaque ... pro mortibus ac pro effusione sanguinis ipsorum et proximorum suorum occurrere regio cum favore: *1433/1437 Domanovszky, Szep.* p.203. Ladislaus ... Iacobo ... minas mortis imposuisset: *1464 Bártfai, Pest* p.232. Demptis, si quipiam vulnera, laesiones, mortem, incendia et alia similia enormia perpetrarent manifeste: *Decr. 1492.* 91(3). **3** Concessimus, ... ut de ipsa terra possit ... disponere, tam inter vivos, quam in morte: *1279 CD Arp. cont.* IX p.245. Item testamentum cuiuslibet archidiaconi vel canonici ipsius ecclesie nostre, quod in morte sua fecerit de suis bonis vel ordinarerit, inviolabiliter conservabimus: *1307/1315 Reg. Slov.* I p.240. **4** Hostium cuneos nunc lancea, nunc gladio mille mortes inferendo perturbavit: *s. 1268/XVIII Reg. Arp.* II/1 p.42–43. Quibus imperator: Eligite vobis mortem, qualem vultis: *Chron. saec. XIV.* 60 (p.308). **5** Si vero aliquomodo, sed non usque ad mortem lesus fuerit *equus exercitualis:* *Decr. a.1104.* 36. Pater noster ad mortem egrotans agnoscensque finem suorum concludere debere dierum: *s. 1200/1571 CD Croat.* II p.361. Episcopus vulneratus est ad mortem: *Leg. Gerh. maior* 15 (p.503).

B Vidua eterne morti servatur: *Serm. Quinqueecll.* 140 (p.292).

C Sic itaque abstractus est mundus a faucibus mortis, sic liberatus de potestate tenebrarum et translatus ad regna celorum: GER. p.48. Quia ita factum est, humana creatura a manu mortis liberata est: *Ibid.* p.79. Utpote eo, qui iurare debuit, ante diem iuramento prestando assignatum morte sublato de medio et humanum iudicium

evadente: 1265 *Mon. Str.* I p.524. Banus omnia bona sua postergans, domum, filios et filias manibus mortis propter nos dimittens, servos et ancillas ac possessiones suas universas derelinquens, nobis adhaesit: s.1268/XVIII *Reg. Arp.* II/1 p.42. *Eleemosynarum largitio* a morte liberat, et animam non patitur ire in tenebras: s.1285 *CD Arp. cont.* IX p.428. Genti tamen devianti / per mortis illecebras / ... / ... differebatur / salutis preconium: XIII *Dankó, Hymn.* p.196–197. *Rex Andreas* dire mortis faucibus traditus est: IOH. O.M. 154 (p.144). Vidi secreto vasta in convalle recessu / cum Genio et Vita Parcas et Morte sedentes: IAN. PANN. *Paneg.* 1,1011–1012 (p.56). Morte simul domita sidera vivus adit *Hunyadi*: IAN. PANN. *Epigr.* I,13,4 (p.460). Non ibi mors cruciat corpus, non tarda senectus: MART. THYRN. *Ad procer.* I,357. — [291]

morsellus, -i m. mica, morsiuncula — morzsa, kis darab.

Tenuitas sermonis ... generatur, ... si pro: 'satis comedis' 'multos morsellos vel bolos transglutisse' dicamus: IOH. LEM. p.19. Morsellum minimum gaudii caelestis: *Szalkai B*,68. — [2]

morsico, -are frequenter mordere — harapdál.

En tot celsa lilia, / argentea tot folia. / Ultra non candicant, / nam terram morsicant: *Dankó, Hymn.* p.416. — [1]

morsus, -us m. 1 *proprie*: actus mordendi — harapás; 2 *transl.*: actus carpendi, impetus — átv.: marás, támadás.

1 Hec sanguine cruentate celi aves ... morsu usque ad ossa nequissime corroserunt: ROGER. 30 (p.573). — *Meton.*: frustum, res demorsa — *falat*: Primi parentis viciosa contagio ex morsu pomi noxialis derivata in posteros ... nebula oblivionis obducit: 1398 *Wenzel, Stibor* p.103. 2 Presertim veretur *scriptor* super emulorum morsibus, qui sua negligenter componentes aliorum scripta laniant: *Leg. Steph. minor* 1 (p.393). Recedite, quia impetravi ab imperatore meo virum defensorem et ducem meum, scilicet Martinum, qui non patietur morsibus vestris pascua iustorum lacerari: *Ibid.* 5 (p.397). Ne predicta ecclesia Scepsiensis in suis iuribus grave dispendium paciatur, et populus sibi subiectus fluctuet morsibus predonum: 1323 *Mon. Str.* III p.26. Nullus a morsibus huius pessimae viperae *criminatoris* erat immunis: GAL. 13,11. Quilibet alterius sortem nigrare laborat / morsibus infestis, fraudibus atque dolis: MART. THYRN. *Ad procer.* III,55–56. — [19]

mortalicium vide mortalitium

mortalis, -e (motalis) I *pass.*: A *adi.*: 1 *de hominibus*: morti obnoxius — halandó; 2 *de rebus*: caducus, fluxus — esendő, mulandó. — B *subst.*: 1 *m.*: homo, homines — ember, emberek; 2 *n.*: res ad homines pertinentes — emberi dolgok; 3 *n.*: culpa — bűnösség.

II *act.*: A *adi.*: 1 *letalis, mortifer* — halált okozó, halálos; 2 *iur.*: capitalis — főbenjáró, halálos; 3 *gravis, mortifer* — halálos, súlyos. — B *subst.n.*: peccatum capitale, grave — súlyos, halálos bűn.

I A 1 Mortalibus sic quidem recitatoribus mortalia impendio videntur dulcia esse dicta: GER. p.26. Summonuit nos morbus non esse insolentes, utpote qui simus mortales (ὡς ὄντας θνητούς): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.47. A mortalium hominum memoria facile excidere: 1500 *Brüsszeli okmt.* I p.17. 2 Illa igitur mortalitatis sapientia, quae ad amorem vitae non sectatur, solius imprimenda est: GER. p.27.

Grande est enim et pene ultra mortalem naturam corpoream sopire luxuriam: *Leg. Emer.* 5 (p.455). Ut hostendet Dominus, quante misericordie rex sanctus fuerit adhuc mortali vivens in corpore, qua (*sic*) iam cum Christo regnans se demonstrabat adhuc pre ceteris operibus approbare: HARTV. 24 (p.434). Creatum enim permansit creatum, et mortale mortale (τὸ θνητὸν ἔμεινε θνητὸν) et immortale immortale remansit: CERB. *Ioann.* 3 (p.12). Quo adhuc in carne mortali vivente, si eius meritis ... cum fiducia nos committebamur: 1459 *TT* 1901 p.220.

B Quanto Deus excellencior est homine, tanto prestancior est divina causa mortalium possessione: *Decr. c.1010*. 1. Quod autem instabilis mortalium philosophia in mellis tipo aliquando in divinis vociferationibus nominetur, superna sapiencia apertissime testatur: GER. p.26. The-saurus tante pecunie in terra latuit et mortalium cognitioni occultus, solius oculis Domini apparebat: *Leg. Steph. minor* 8 (p.399). Solent scriptis inseri facta mortalium, ne tractu temporis revocentur in dubium: 1183 *Mon. Str.* I p.128. Videbam et mortales mortem expectantes: ROGER. 34 (p.579). Ut cum dies novissimus cursu nature advenerit, non vita tante maiestatis, sed mortalitatis finita videatur: IOH. VITÉZ *Or.* 7,147. Fingamus ... Asclepium, ... cum erat mortalis (ὄτ' ἦν ἄνθρωπος), ... consistere ante domum: IAN. PANN. *Plut. negot.* p.32. Discit miseris quis felicissimus inter / mortales: *Id. Paneg.* 1,498–499 (p.29). *Res publica Christiana* omnium mortalium veneratione spectata: PETR. VÁRAD p.32. 2 Nil sentis, Epicure, dei mortalia curant: IAN. PANN. *Epigr.* I,182,3 (p.539). 3 Nobis autem revelavit per spiritum suum, qui venit querere nostrum mortale et facere ethicum, quod inprimis erat caninum, quamquam humanum: GER. p.171.

II A 1 Idem comes Iohannes ... per astam eorundem Tartarorum in pede sinistro mortalem pertulit lesionem: 1268/1291 *CD patr.* III p.15. Hostium cuneos ... penetravit, ubi mortalia vulnera in se excipiendo nobis captivos (*sic*) multos adduxit: 1269 *Reg. Arp.* II/1 p.47. Quum in expugnatione castrorum de Nowak et de Paka ... laudabiliter dimicavit, letalia et mortalia sua vulnera subferendo: 1280 *CD Arp. cont.* XII p.301. Licet hec ... lesio magna reputari debeat, non tamen adeo adhuc mortalis est, quin si alimenta aderunt, recencius valeamus resurgere: IOH. VITÉZ *Epist.* 44,7. 2 Possessio ... ex ... mortali condemnatione dicti Iohannis ... nostri palatinatus proprietati fuisset devoluta: 1348 *CD And.* V p.237. 3 Quia sine motali peccato res aliena servari non valet: 1297 *Mon. Budapest* I p.316. Peccatum actuale est duplex, scilicet veniale et mortale: *Serm. dom.* I p.22. Mortalis culpe reum neque seculari, neque ecclesiastica dignitate potiri: BONF. III,2,321. Sine mortali crimine: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.a,II^v. Ut in capitulo provinciali ... servarentur consuetudines in electionibus ac ceteri ritus et mores provinciae, in quibus non esset aliquid culpae vel peccati mortalitatis: *Chron. F.M.O.* p.256.

B Ieiuni istud debent recipere sacramentum adulti, et prius de omnibus peccatis, si tempus habeant, confitendi, et sunt per episcopos instruendi, aliter enim non recipiunt, si prius erant in mortali: *Syn.* 1279. 90 (p.142). Nullius transgressio constitutionis ad peccatum ... fratres adstringit, nisi talis foret transgressio, quae divina lege ... seu ex regulae tenore obligaret ad mortale: 1499 *Leges eccl.*

III p.610. — [101]

mortalitas, -atis *f.* (mortalitas) **1** *abstracte: hominum mortalium natura — emberi, halandó természet;* **2** *concrete: decessus, mors — halál.*

1 Benedictio autem, dum inaequale equale demonstrat, id est humanitatem, quam sumpsit ex nostra mortalitate, tertiam personam factam in trinitatis deitate: GER. p.59. Suggestione ... principis daemoniorum illaqueatum hominem ... et investitum necrosin, id est mortalitatem (τὴν νέκρωσιν, ἤτοι τὴν θνητότητα) et pinguedinem carnis, hoc est enim mortuorum pellium indumentum ... non despexit ille impassibilis: CERB. *Ioann.* 1 (p.7).

2 Fluvius ... parvissimus (*sic*) ... talis torrens efficitur, ut aurigam cum curru introtraheret et armatos, fieretque mortalitas per torrentem in exercitu valde magna: SIMON KÉZA 11 (p.154). Tempore mortalitatis preterite legata in testamentis ecclesie ipsi iurati recepissent: 1354 *Sopron tört.* I/1 p.103. Durare ... nequaquam poterimus exhausto iam ... assiduo prelio et continua mortalitate regno nostro: 1480 *Mátyás lev.* II p.80. Qui propria morte sponte nos ab omni perpetua mortalitate redemit: BONF. I,5,47. — [15]

mortaliter *adv.* *letaliter, mortifere — halálosan.*

Quod Petrus magnus Paznanum predictum insidiando in via mortaliter vulnerasset clara luce in foro Paztuk: 1290–1301 *CD Arp. cont.* XII p.666. *Iobagiones* mortaliter vulnerari fecerunt: 1485 *CD Blagay* p.399. — *Pertinet ad peccatum capitale: morte digne, graviter:* Cum autem homo peccat mortaliter, ... Deus abscedit ab eo: ANDR. PANN. p.54. Familiam resecent superfluum et mortaliter viventem: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.c,II^v. — [9]

mortalitium, -i *n.* (mortalicium) *caedes — gyilkosság.*

Nycus Platko satisfacit pro mortalicio ... in sutorem, servum Stephani et est deletus ... de proscriptione: 1390 *Fejérpataky, Szám.* p.98. — [2]

mortarium, -i *n.* (mordarium, morterium) **1** *vas, in quo variae res conteruntur — mozsár;* **2** *tormenti bellici genus — mozsárgyű.*

1 Pro mortario uno ad pixidem XXII den<arios>: 1441 *HtK XV* p.315. Huius manum, dum in molendo esset, lapis molaris casu apprehensam sic contrivit, ut carnem ab utraque parte avelleret, ossa et nervos contereret, ita, ut in quodam mortario contrita quodammodo videretur: *Leg. sanct. Hung.* p.31^v. Pro uno mortario ad contritionem pulverum den<arios> L. minus obolo: 1511 *HtK XV* p.491. Morterium unum cupreum simulcum pistello ferreo vulgo thewre fl<orenum> I: 1513 *Héderváry oklt.* II p.392. **2** Pro emendis mordariis, in quibus tenentur pulveres vel carbones fl<orenos> 2: 1494–1495 *Engel, Gesch. Ung.* p.100. Iohanni pixidario ad rationem mortarii fl<orenum> I: 1515 *HtK XV* p.491. — [39]

morterium *vide vocem praecedentem*

morticinium et morticinum, -i *n.* **1** *abstracte: letum, mors — halál;* **2** *concrete: cadaver — holttest.*

1 Quod damna incomparabilia, furta, ... spolia, morticina intulissent: 1383 *Zimmermann, Urkb.* II p.565. **2** Ipsum tamquam (*recte: tamquam*) morticinum malefactoris publici ... ramis superponi et condemnari facere niteretur: 1383 *PRT VIII* p.413. Beata Virgo ... non tetigit putredinem vel morticinium peccati: PELB. TEM. *Stell.*

p.88^v. — [3]

mortifer, -era, -erum *mortem ferens — halált okozó.*

Quiquis (*recte: quisquis*) ... gladium ... evaginaret, ... vel quis vulnus non mortiferum afficiet, iudicio unius marce condampnetur: 1252/1253 *CD Croat.* IV p.490. Reptile in mortifera materia (ἐν θανασίμοις ὕλαις): IAN. PANN. *Plut. negot.* p.29. Creditur Ioannes coronam martyrii meruisse, ... ut patet in immersione olei et potatione mortiferi veneni: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XXX,L. Quo compertum est mortifera fuisse poma propter praelati praeceptum: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.199. — [11]

mortificatio, -onis *f.* (mortificatio) **1** *mors, occisio — halál, megölés;* **2** *afflictio, cruciatus — gyötetés, kínzás;* **3** *transl.: actus irritum reddendi — érvénytelenítés.*

1 Excepta mortificatione ... hominis, ... de cuius interemcione ... dicitur inculpari: 1366 *Zala oklt.* II p.8. *Magi Christo myrrham obtulerunt* propter vermium mortificationem: *Serm. dom.* I p.200. **2** In praesentiarum quidem passio et mortificatio ecclesie datur: GER. p.70. — *Nota: castigatio voluntaria — önostorozás, önsanyargatás: Sanctus Stephanus* obtulit sacrificium mortificationis de persona sua penitendo et de rebus suas elemosinas largiendo: *Serm. Quinqueecl.* 103 (p.220). Erat tantae sanctitatis ... in mortificatione carnis, in contemptu mundi: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.121. **3** Mortificationem priorum literarum ... approbamus: 1379/1383 *CD Károlyi I* p.368. — [12]

mortificativus, -a, -um *qui cruciat — kínzó.*

Lectisternia ... inferiora ex parte corporis sunt: castimonia, ieiunia ... et similia mortificativa: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* XI,I. — [1]

mortifico, -are **1** *interficere, necare — meggyilkol, megöl;* **2** *cruciare — gyötör, kínoz;* **3** *transl.: abolere, irritum facere — eltöröl, érvénytelenít, megszüntet.*

1 Antiquus quoque populus a Deo electus ... diversis interit modis: partem quidem terra deglutivit, partem quoque exterminator mortificavit et pars invicem se interfecit: *Inst. mor.* praef. p.132. Hic in morte factus, mortificatum (τὸν νεκρωθέντα) reum ad vitam reduxit: CERB. *Max.* II,93. Super domum ipsius hostiliter invadendo per ictum sagittarum mortificare voluisset: 1346 *TT* 1911 p.494. Violentiam fecerunt Iacobo Hosenyttzer proiciendo in eum cultellum, bipenibus ac aliis armis nitentes eum mortificare: 1388 *Fejérpataky, Szám.* p.101. Peccatum mortale animam mortificat. ... Verbum Dei animam per gratiam Dei vivificat: *Serm. dom.* I p.9. *Praenomina-ti* iuxta vim ... decreti mortificarentur et interficerentur: 1490 *CD Zichy XI* p.528. **2** Dixi ieiunium non esse virtutem in se, sed dispositionem ad virtutes, ad mortificandam carnem, subdendamque spiritui: 1524 *Sopron tört.* I/7 p.117. *Frater Gasparus* ultra alias castigationes cathenis ferreis corpus mortificabat: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.186. **3** Clemens et Cazmerius mortificaverunt et irritaverunt omnes literas seu instrumenta: 1255 *Bánffy oklt.* I p.9. *Regia maiestas* eorum instrumenta fraudulose reservata ... mortificaret, cassa et vana fore committeret: 1370 *PRT II* p.531. Ut privilegia, quae per compositionem ... mortificata fuissent, ... reviviscerent: 1372 *Zimmermann, Urkb.* I p.530. Huiusmodi discordias ex integro mortificare et extinguere: 1517 *PRT III* p.670. Reliquae quoque littere ... per obstaculum prescripcionis ... ex-

tincte mortificateque censerentur: 1523 MTT VI p.51. — [32]

mortificus, -a, -um *mortuus* — *halott*.

Prece huius mirifica / membra plura mortifica / restaurantur: Holl, *Novum genus* p.47. — [1]

mortirus *vide* mortuus

mortiso, -are *abolere, irritum facere* — *eltöröl, érvénytelenít*.

Omnibus viribus ac singulis continentis ac processibus ... literarum nostrarum ... cassatis, annullatis et mortisatis: 1466 Melcer *okm.* p.93. — [1]

mortalitas *vide* mortalitas

mortuarium, -i *n.* *donum ecclesiae collatum ad pompam funeris liturgiamque funebrem spectans* — *az egyháznak tett, a temetési liturgikus cselekményekhez kapcsolódó adomány*.

Oblaciones ... et obventiones ac mortuaria et cetera minuta libere et integraliter ipsi sacerdotes percipiant: s.1255/1418 CD *patr.* VIII p.64. In diebus depositionis et sepulturis mortuorum, quicquid in celebratione prime misse pro remediis mortuorum celebrata oblatum fuerit, sacerdos matricis ecclesie percipiat et habeat pleno iure, aliis mortuariis parochiali sacerdoti ... ville ... remanentibus: 1299 *Urkb. Burgenland* II p.324. Ne ultra debitum in mortuariis exigatur: 1397/XVI^{ex}. Zimmermann, *Urkb.* III p.204. *Vide* Solymosi L., Sz 1987 pp.547–583. — [6]

mortuosus, -a, -um *mortuus* — *halott*.

Gratia non in corda superbia mortuosa, sed humilitate concava se inmittit: *Serm. dom.* I p.71. — [1]

mortuus, -a, -um (mortirus) **A** *part. perf. verbi 'mori'*. — **B** *adi.*: **1** *proprie: inanimus, vita carens* — *élettelen, holt* (**a** *gener.*; **b** *spec. in nominibus geogr.*); **2** *transl.: irritus, vanus* — *érvénytelen*. — **C** *subst. praec. plur. m.: defuncti* — *holtak*.

B 1 a Corpus venerabile iam mortuum iacebat lavandum: MAUR. 3 (p.360). Jowachin ... fallacem humane condicionis statum considerans, ne succedentibus alienis heredibus usum possessionis sue vel mortirus ammitteret, ... totamque ipsius substantiam ecclesie Sancti Michaelis ... devovit: 1199 CD *patr.* V p.1. Qui mundo mortui solummodo Deo vivunt: 1233 *Ibid.* p.14. Postquam me mortuum videris, accipe caput et cor meum: IOH. O.M. 167 (p.159). **b** *Meta* vadit usque ad mortuum Wag: 1273 PRT II p.324. *Possessionem* cum piscinis mortua Voyos vendiderunt: 1301 CD *Zichy* I p.105–106. Procuratores ... duxissent eos usque ad mortuum Danubium et ibi invenissent quoddam fossatum exiens a mortuo Danubio intrans quandam lacum: 1339 CD *And.* III p.522. Philemon Morimarum a Cimbris, id est mare mortuum asserit appellari: BONE. I,1,40. **2** Litteras ... super rebus premissis obtentas et emanatas mortuas reddiderunt et inanes: 1228 CD *Arp. cont.* VI p.458–459. Omni questione, contencione et dissensione ... reiecta, quitta, mortua et sopita: 1269 CD *Croat.* V p.495–496. *Litterae* auctoritate presencium mortue habeantur et viribus cariture, si umquam in lucem proferentur: 1313 CD *And.* I p.128. Voluerunt insuper, ... quod omnes littere, instrumenta et privilegia, que super ipsa possessione ... haberent, ex nunc inania, cassa et mortua ... haberentur: 1324/1326 *Mon. Str.* III p.88. *Litteris perpetualibus* cassis, mortuis et viribus carituris com-

missis et relictis: 1414 CD *Károlyi* II p.8.

C Ante Deum, iudicem vivorum et mortuorum in die iudicii se contendere mecum sciat: s.1002, XII? *Dipl. Hung. ant.* I p.40. Si quis ... mortuos suos ad ecclesiam non sepellierit, XII dies in pane et aqua peniteat in cippo: *Decr. 1092.* 25. Mortuorum sua prece trium reddit corpora vite pristinae *Sanctus Martinus: a.1341* Dankó, *Hymn.* p.274. Ob fetorem namque mortuorum per duos menses homo non poterat bono modo per partes illas pertransire: *Chron. saec. XIV.* 76 (p.333). Per quas *portas* mortuos efferunt (δὲ ὧν ἐξάγουσι τοὺς θανατουμένους): IAN. PANN. *Plut. negot.* p.31. Bellum ... committitur acerrimum, hinc inde cadunt cadavera mortuorum: IOH. THURÓCZ 108 (p.36). — [67]

morula, -ae *f.* *mora brevis v. parva* — *kis idő*.

Ad portam Danubii festinabat et, quanquam a burgen-sibus rogaretur, ut morulam faceret, ... teneri tamen non potuit, nec ad id induci: ROGER. 28 (p.571). Reduci tibi, post aliquantam domi morulam, Pannonia sit Corcyra: IAN. PANN. *Epist.* p.90. A<ntiphona> faciat quandam morulam in g-solreut et tandem ascendat sub nota ligata in d-lasolre: Szalkai B,53. Is morulae impatiens caecaque libidine regni / captus in exili servilia tempore bella / movit: TAUR. *Staur.* I,372–374. — [6]

mos, moris *m.* **1** *consuetudo (iuris), usus* — *gyakorlat, (jog)szokás*; **2** *ritus* — *vallási szertartás, szokás*; **3** *virtus, vis (praec. plur.)* — *éreny, erkölcs* (**a** *in bonam partem*; **b** *in malam partem*); **4** *natura, proprietas* — *sajátság, természet, tulajdonság*; **5** *modus, ratio* — *(cselekvés) mód*.

1 Abbas moreque episcopi in sandaliis missam celebrat: s.1002, XII? *Dipl. Hung. ant.* I p.40. Quis Grecus regeret Latinos Grecis moribus, aut quis Latinus regeret Grecos Latinis moribus?: *Inst. mor.* 8. Consideremus itaque de aquis, que super celos sunt, non mortalium more, sed sacra deliberatione: GER. p.36. Ante mortem meam more fidelium X<risti>anorum ... tale condidi testamentum: 1231 *Mon. Str.* I p.280. Quod decimam partem tributii ... ipsum de iure contingentem tributarii ... sibi ... more debito non persolvissent: 1270 *TT* 1908 p.381. Noveram ipse hominem, dum in minoribus erat, pro more patrie nostre in artibus liberalibus doctum: IOH. VITÉZ *Epist.* 72,15. Sextam ... feriam ... more ecclesiastico nominant: GAL. 6,2. Postea Glovadeo regi Francorum nuptiali more desponsata nupsit: *Leg. sanct. Hung.* p.3^f. — *Locut.*: 'morem gerere alicui' *i.q. obtemperare, se accommodare* — *valakinek a kedvében jár*: Ipsis ... morem gerentes et sollemnitate iuris servare volentes assercionem eorum probare dedimus testibus, quibus evidencioribus possent coram ... capitulo ... ad intencionem eorum roborandam: 1281 CD *Arp. cont.* IX p.304. Conabimur et nos quoque ... voluntati et desiderio dominationum vestrarum morem gerere: *Form. styli* II,79 (p.201). Morem gerere solitus, fili, votis tuis cumulata instancia preceps agor, ut *etc.*: IOH. VITÉZ *Epist.* 1,1. Vestris votis in omnibus morem geremus: 1455? *TT* 1901 p.187. Quanto diligentius morem gesseris, tanto tibi erit utilius: IAN. PANN. *Epist.* p.90. Rescripserunt se paratos in re non homine regi morem gerere: GAL. 18,5. Qua in re doleo profecto me non posse ... paternitati vestrae morem gerere: PETR. VÁRAD p.168. Idem wayvoda noster ... per internuncios suos obtulerat se voluntati nostre in hac parte morem gesturum: 1503 Iványi, *Nemzetk.jog*

p.29. — *Nota*: Potest dominationis suae morem gerere volens satisfacere petitioni ipsius domini ducis: 1480 *TT* 1892 p.237. — *Constructiones*: cum *de*: Rex ipsam causam ad nostram examinationem ... decidendam transmisisset, ut de more et consuetudine regni Sclavonie approbata facere debebat: 1264 *CD Croat.* V p.316. De more ... est, ut pretiosiora in communi mensa dignioribus reserventur: *GAL.* 6,15. Ita enim de more est illius regionis: *Ibid.* 14,17. Interim Helisabecta regina ... filium ex Alberto peperit, ipsumque Ladislaum nominavit, mox ei regni coronam de more imposuit: *PETR. RANS. Epit.Io.Corv.* 15. — 'Cum *ex*': Decretalia ... ex more perficiunt, quemadmodum ex cenobitis iugiter comprobatur: *GER.* p.6. — *Cum 'iuxta' v. 'secundum'*: Cum ... iuxta mores patrie disposituri processissemus: c.1236 *CD Arp.cont.* VII p.278. Tributum dare deberent iuxta morem et consuetudinem aliorum: 1284 *Ibid.* IX p.398. Statuimus, quod supradicti hospites de Pest, sicut et ceteri, tributum salium secundum morem consuetum solvere debeant preposito: 1246/1472 *Ibid.* I p.254. Cum ipso comite ... iidem quatuor cognati sui iuxta morum (*recte*: morem) aliorum nobilium ad exercitum nostrum debeant proficisci: 1287 *Reg.Arp.* II/2–3 p.380. — '*Moris est*': Ad quod cum, ut moris est, rex cum suis proficisci voluisset, mandavit abbati Sancti Martini Raphaeli: c.1151 *PRT I* p.600. Episcopus premissis legitimis ammonicionibus, ... sicut moris est, ... eisdem et sententiam excommunicacionis tulisset: 1270 *CD Croat.* V p.525. Moris est approbati ad dominos solliciti recurrere, cum necessitas id ex postulat et felix utilitas hoc requirit: 1322 *Mon.Str.* III p.20. Quam in tantum adamasse perhibetur, ut modum excesserat, sicuti moris erat ei in potando: *Chron.saec.* XIV. 18 (p.275). Qui omnes Romae triumphante secuti sunt pileati quemadmodum moris est manumissis (ὄσπερ ἔθος ἔστι): *IAN.PANN. Plut.dicta* p.69. Moris erat (ἔθους δὲ ὄντος) Romae equestri ordinis viris, cum legitimum tempus militaverant, deducere equum in forum: *IAN.PANN. Plut.dicta* p.78. Nec labores hominum comederunt, ut mos erat eorum, sed carnibus et piscibus vescabantur: *P.MAG.* 7. — '*Mos est*': Sicut mos est bonorum dominorum suos diligere fideles, fere cottidie eos faciebat ad mensam suam comedere: *Ibid.* 29. Edificia vel cetera necessaria, que super ea sunt, ut mos est in Hungaria, iunior habebit: 1204 *Mon.Str.* I p.172. Mos erat convocare abbates et episcopos, ut huic sacre sollempnitati simul interessent: *Leg.Gerh.maior* 5 (p.487). Agathyrsi, quibus mos est ora artusque pingere, ... ut abluui nequeant: *BONF.* I,1,26. 2 Tunc ... more paganismo fuis propriis sanguinibus in unum vas ratum fecerunt iuramentum: *P.MAG.* 5. Hungari possessa Pannonia Christianos et paganos more gentium quosdam captivos occiderant resistentes, aliquos ... ad praelium deducentes secum aliquam ipsis portionem de spoliis erogarent: *SIMON KÉZA* 95 (p.192). Hunc regem elegerunt, / ita, ut consentiret, / ... / ut patrem (*recte*: patrum) servaretur mos / et ydola haberent / pro cultu regionis: *MÜGELN* 38 (p.263). Delectatur hostis contaminasse loca sancta, que iuxta religionis morem vidit divinis supplicationibus consecrata: *IOH.VITÉZ Or.* 7,53. 3 a Nec me piget, fili amabilissime, ac vita comite tibi documenta, precepta, consilia, suasiones ponere, quibus tue vite mores tibi que subiectorum

exornes: *Inst.mor.* praef. p.131. Libellum de institutione morum constituit, in quo fideliter et amicabiliter verbis eum admonitionis spiritualis alloquitur instruens: *Leg.Steph.maior* 15 (p.391). Illos tamen favore debet prosequi potiori rex, quos morum probitas et servitorum merita fecerunt anteire: 1298 *Reg.Arp.* II/4 p.197. Duxit autem sibi uxorem ... moribus ornatam, a parentibus in timore Domini eruditam: *Leg.Gerh.maior* 1 (p.480). Cum ... electus nobilitate et moribus inter primos ... sit, ... non videtur, quid rite obesse possit votis meis, quominus eorum compos effici merear: 1466 *Mátyás lev.* I p.139. Nonne est dedecori priscos postponere mores, / a proavis meritis degenerare piis?: *MART.THYRN. Ad procer.* II,3–4. Habitus tuus probat novitatus tui mores: *Chron.F.M.O.* p.238. b Vidi ego non unum ... / ... / ... mores possuisse sinistros: *IAN.PANN. Paneg.* 1,618–620 (p.35). 4 Que ecclesia tunc more lunę eclipsin patitur, quando a superioribus adiosum reflectitur: *GER.* p.67. Rex Stephanus, Ungarorum doctor egregius, ferocitatem gentium perdomuit, mores crudelium superavit victor in Christo, populum acceptabile <m> Domino preparavit: *C.Alb.* p.114^v. Dum pater Ogmand speculator Tuhutum per circuitum more vulpino bonitatem ... terre ... inspexisset: *P.MAG.* 25. Instat *metrorum imitatio*, quando honestamenta dictaminibus deputata nescientes ... impertinentes usurpamus ornatus dictamina nostra more metrorum ... cursitare sive claudicare cogitantes: *IOH.LEM.* p.18. More serpentium pedibus et manibus reptavimus super terram: *ROGER.* 40 (p.586). Tempus more fluvii cursu volvitur instabili: 1293 *CD Arp.cont.* V p.94. Gens illa Turcorum ... more morbi iugiter serpit ulterius: *IOH.VITÉZ Or.* 6,4. 5 Nam unius lingue uniusque moris regnum inbecille et fragile est: *Inst.mor.* 6. Miserunt ... mille equos cum sellis et frenis more Ruthenico ornatis: *P.MAG.* 10. Subigis, ut abiectum iam pridem usum moremque scribendi quasi quodam postliminio repeterem: *IOH.VITÉZ Epist.* 1,26. Video ... te ... tranquillissimum procul a re publica vivendi morem delegisse (πολιτείας ἤρησαι τρόπον): *IAN.PANN. Plut.inim.* p.3. Pecora ipsius dicti mulieris minus iuste et indebite more latrocinio ... asportasset: 1458 *Sopron tört.* I/4 p.283. More humano dicitur habere diversa membra: *ANDR.PANN.* p.14. — [400]

Mosaicus, -a, -um qui Moysis est — *mózesi*.

Item cum decime tam iure Mosaico, quam sacrosancta evangelica sanccione solvi distinccius iubeantur, sine quarum solucione iustissima salvari nemo potest: s.1190, a.1340/1404 *CD Hung.* II p.255. — [1]

motalis vide mortalis

motio, -onis f. (mocio) 1 *proprie*: motus, actus movendi — *mozgás, mozdulás*; 2 *transl.*: seditio, tumultus — *felkelés, lázadás*; 3 *transl.*: convocatio ad arma — *mozgósítás*; 4 *iur.*: actus litem movendi — *perindítás*.

1 Totus mundus in maligno positus est. Hoc malignum motio sui mundi, qua movetur, in quo positus manifestatur: *GER.* p.102. Ne igitur series huius caligine imbuetur, sed in posterum absque motione fulgeat evidenter, litteras nostras sigilli nostri munimine indulsumus roboratas: 1246 *PRT VIII* p.289. Qui prior descendisset in piscinam post motionem aquae, sanus fiebat: *VALENT.CYB. Laud.* 318. 2 Si aliquae novitates vel motiones difficiles in regno emergi contingerint (*sic*): 1386 *DRH II* p.151.

Ante prescriptam motionem seu disturbium regni: 1402/1513 *Zsigm. oklt.* II,1568. Si ponetur in dictam ecclesiam aliquis ... de pace suspectus. ... Non est levis causa, si sedes apostolica ponderare voluerit! Ego rem istam statui conservare solide et non permittere mocionem in illa patria: IOH. VITÉZ *Epist.* 13,12–15. Primus deinde in tumultum progressus et motionem barbarorum animadvertens (τὸ κίνημα τῶν βαρβάρων θεασάμενος) ... exclamavit: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.77. 3 Qui capitanei ipsas gentes etiam ante tempus belli generalis revideant; ne defectus in eis motionis tempore vel etiam in bello fiat: *Decr.* 1523. 44(1). Universi actus potenciarii ... a tempore ... mocionis generalis expeditionis contra Turcos ... discuti debeant: 1526 *PRT* III p.761. 4 De ... motione questionis ... perpetuum silentium imponentes: 1269 *CD Croat.* V p.516. Supradicta gravamina, ad que pro indebita et minus iusta mocione et prosecutione dicte cause contra ipsos incurrere eundem posse retulerat omnino relaxasse: 1378 *Sopron tört.* I/1 p.178. Quarum vigoribus tandem dictus Blasius premissam litis mocionem contra ... Ladislaum de iure facere valuisse ... cernebatur: 1424 *Komárom vm. okl.* p.45. Usque ad tempus motionis litis et cause ... sine aliquali interruptione ... semper ipsis libertatibus ... usi fuissent et gavisi: 1496 *Domanovszky, Szep.* p.257. Super ... possessionibus ... nullam hactenus litis mocionem fecissent: 1523 *MTT* VI p.51. — [40]

motiva, -ae f. ratio, agendi causa — lényeg, indítóok.

Accedendum est ad inventionem motivae, in qua radicatur tota virtus dictaminis: IOH. LEM. p.36. — [1] *Vide etiam vocem sequentem.*

motivus, -a, -um A adi.: qui aliquid movet, motum efficiens — indító, mozgató. — B subst.: 1 m.: stimulus — ösztönző; 2 n.: causa, ratio — (indító)ok, észszerű ok.

A Blanditiam consectamus, cum causam motivam personae movendae acceptabilem, appetibilem aut credibilem exploramus: IOH. LEM. p.16. Tribus clausulis integratur machina dictatoria, ... quarum primam appellare possumus motivam, secundam progressivam, tertiam conclusivam: *Ibid.* p.28. Dicimus ... motivam recipientis illam clausulam, per quam personam recipientem ad propositi negotii persecutionem movere tentamus: *Ibid.* p.36. Potencia motiva habet regulam sibi innatam, per quam dirigitur in bonum: *Serm. Quinqueecl.* 102 (p.217). Idem Wluengus ... recuperacionis castri ... motiva ac efficiens quodam modo causa fuit: 1324/1343 *CD And.* II p.116. Item quibusdam dicenda sunt ... instructiva et aliquibus motiva. Aliquibus terribilia, aliquibus gaudiosa: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.f,II^v.

B I Rogationes, consultationes, comminationes et similia, quae omnia si alicuius sunt motivi, sunt fundata super necessarium, utile vel honestum: IOH. LEM. p.45. 2 Dilatare possumus figuram mediocrem declinando parum ab exquisitis eloquiis et summis motivis, non pertingendo tamen quotidianam et incomptam loquelam: IOH. LEM. p.15. Eadem auctoritate, qua confirmatum est in antea, datum est et motivum nove collacionis: 1338 *Turul* 1907 p.50. Vos et nonnulli ex vobis nescitur quo motivo ducti ... a ... mercatoribus ... tributum ... exegissetis: 1438 *Zimmermann, Urkb.* V p.2. Huiusmodi motivum est opinionis, ut esset hec stella de natura aliarum stellarum et de corpore quinte essentiae, que incorruptibilis est: PELB. TEM.

Pom. sanct. hiem. XLIII, E. — [30]

motu, -are movere — megindít, megmozgat.

Ut ipsi sencientes se tam in debitis alleviari, quam libertate predotari in observanda nobis ulterius fidelitatis constantia firmiter, ferventius et devocius motentur: 1406 *Sopron tört.* I/1 p.294. — [1]

motor, -oris m. qui movet aliquid — mozgató, elindító: 1 philos.; 2 per metonymiam: concitator — bujtogató, lázító; 3 iur.: actor — felperes.

1 Quod ... maior substantia: est minor in actu hoc facit ... motoris minor attractio: PELB. TEM. *Stell.* p.144^f. 2 Ut idem discordie motores ... ad unionem pacis reducat: 1328 *Sopron tört.* I/1 p.55. 3 Per formam iuris vel quomodolibet aliter suos impeditores vel licium motores evadere posset: 1354 *CD And.* VI p.165. — [3]

motrix, -icis f. transl.: quae aliquid incitat — ösztönző, szító.

Si qua ... parcium de huiusmodi compositione ... in futurum motrix vel suscitatrix discordiarum ... extiterit: 1285 *CD Arp. cont.* IX p.436. — [1]

motus, -us m. A proprie: 1 gener.: actus movendi — mozgás; 2 cursus corporis caelestis — bolygó mozgása; 3 actio corporis v. partium corporis humani — emberi test v. testrészek mozgása; 4 expeditio, bellum — hadjárat; 5 mutatio — változás. — B transl.: 1 affectus animi, commotio — érzelem, indulat; 2 cursus temporis — az idő múlása.

A 1 Mundus, quod in motu sit semper, dicitur et hoc a philosophis: GER. p.88. Postquam ... Italiae provincias ... spoliassent, V annis fuere sine motu Hungari: SIMON KÉZA 42 (p.171).

Gens Rudolphi in motu gravis erat propter arma graviora: *Ibid.* 74 (p.186). Duos viros ... ad videndum ... situm et motum vel eiam cursum molendinorum ... adducere tenebantur: 1325 *CD And.* II p.202.

Erat enim inter ambos exercitus fluvius discurrens tam parvissimus, ut si capillum in ipsum quis iactasset, suo lento motu vix potuisset inferius remove: *Chron. saec. XIV.* 11 (p.266). Querit S. Paulus quo moderamine / regatur ille motus mundi: XIV *Dankó, Hymn.* p.150.

2 Philosophi autem mundi, quemadmodum optime admittis, septem celos, id est planetas globorum consono motu introduxerunt: GER. p.18.

3 Rex solo laborum motu eterne miserationis ianuam gemitibus et lacrimis pulsabat: HARTV. 17 (p.425). Blasius ... officio motu omnium membrorum destitutus ... usum membrorum recepit: *Leg. Hel.* 26 (p.21).

Micolc ... dum suum dominum crebris motibus excitasset, nec se movere potuisset, corpus cernens frigidatum et privatum colore naturali, ... suum dominum exclamavit introisse universae viam carnis: SIMON KÉZA 18 (p.161).

Ad tantam devenerant famis inedia, quod per se ipsum neque equos suos ascendere poterant, nec de eisdem descendere motu proprio: IOH. O.M. 170 (p.166). Nondum omnia plene / dequesto subita percussum bile cerebrum / motus eripuit cunctos et lumina clausit: IAN. PANN. *Paneg.* 2,1825–1827 (p.156).

4 Causam ... propter motum presentis exercitus generalis ... duximus prorogandam: 1453 *Békefi, Pilis* I p.415. Verum ait in illa sua seditione et maximo belli motu partes peroptare: SIMON HUNG. 19.

5 His elementis, id est spiritualibus tribus virtutibus, immobiliter Christus fundavit ecclesiam suam, segregans illam a mundo, qui sempiternus

motu laborat: GER. p.175. Cum ... humane conditionis status multiplici motu varietur: 1459 *TT* 1901 p.219.

B 1 Domine Deus, ... beneplacitum tuum in me perfice, et noxios motus, qui contra animam militant, rore tue misericordie extingue: *Leg. Emer.* 4 (p.454). Licet id ... necessitate inducti fecissemus, ad lenigandum aliorum motum et scandalum temperandum: 1238/1377 *CD Hung.* IV/1 p.105. Quicquid perperam animi motu vel instinctu emuli aut hostis antiqui contigit esse factum, humanitatis moderantia cum equitatis temperie consuevit *regia maiestas* in melius reformare: 1281/1324 *Reg. Arp.* II/2–3 p.278. Per quas *sorores claustris extractas* ad explendas voluntates meas totis mihi viribus assistentes acquirerem parentelas, ut efficere possem omne, quod mihi suggerit animi mei motus: 1288/? *Sz* 1910 p.7. Nescitur quo motu ducti in dominium ... subreptitiae et fraudulentur subintrassent: 1422 *Sztáray oklt.* II p.236. Si et a nobis animorum motus (ταῦτα τὰ πάθη) adversum inimicos praecumantur: IAN.PANN. *Plut. inim.* p.19. — *Locut.:* 'proprio motu' i.q. sponte sua — *önként:* Proprio motu et liberalitate regali concedimus et donamus: s.1001–1038, c.1572 *Dipl. Hung. ant.* I p.123. Hungari fidem derelinquunt. ... Postea tamen motu proprio fidei adhaeserunt: SIMON KÉZA 59 (p.180). *Praescripta arma* proprio motu concedimus et presentibus elargimur: 1431 *CD patr.* I p.328. Propriis notibus (*recte:* motibus) causam in praesentia iudicis harum liberarum civitatum moverint: *Form. styli* II,91 (p.204). Sponte et proprio eorum motu causae ... sese ingerunt: *Tripert.* I,131(1). Universi iobagiones ... motu eorum proprio ... discesserunt, ... statim remittantur: *Constit.* 1522. 58. 2 Deperire solet ... accio cum motu temporum: 1269 *CD Croat.* V p.495. — [76]

moveo, -ere, movi, motus **I** de motu corporali: *commovere, motum alicui (rei) afferre — elindít, megmozdít, mozgásba hoz:* **A** homines: **1** pass. et refl.: *exire, proficisci — szenv. és vh.: megmozdul, elindul, elmegy;* **2** intrans. — **B** res: **1** *remove, tollere — elmozdít, megmozdít;* **2** *transferre (saepe milit.) — áthelyez, átszállít.*

II de motu incorporali: **A** gener.: **1** *transl.: aliquid, alicuius animum commovere, concitare, impellere; causam esse — hatással van valakire, buzdít, meghat, ösztönöz, okoz;* **2** *milit.: arma capere, pugnare — fegyvert ragad, háborút indít;* **3** *agere, altercari — vitatkozik;* **4** *labi — csúszik;* **5** *'causa movens': ratio, qua quis in agendo ducitur — indíték, ok. — B iur.: causam, litem sim. agere, iure procedere — pereskedik, pert indít.*

I A 1 Tartari vero expectantes regis exercitum nullatenus se movebant: ROGER. 28 (p.571). Nec vestris de domibus vos movere audeatis: *Ibid.* 31 (p.574). Contra regem Boemorum ... omni multitudine exercituancium nostrorum nos moveramus: 1265 *Sopron vm. tört.* I p.30. Micolt ... dum suum dominum crebris motibus excitasset, nec se movere potuisset, ... suum dominum exclamavit introisse universae viam carnis: SIMON KÉZA 18 (p.161). Inde se movendo erga eandem silvam egreditur *meta* ad partem septemtrionalem: 1334 *Mon. Str.* III p.235. Ab Egypto motus / ad promissam terram totus / pergit Dei populus: a.1341 *Dankó, Hymn.* p.307. Dum ... regia maiestas in persona propria se movebit: *Decr.* 1500. 21(9). 2 Tunc Chaba Cytas movit, / nam fructus terre novit / et rus Pannoniorum: MÜGELN 15 (p.244). Dianae sacerdotem conspi-

catus, quae supra modum formosa videbatur, statim movit (ἀνέχευξεν) ex Epheso: IAN.PANN. *Plut. dicta* p.49.

B 1 Vix umquam ad risum labia movit: *Leg. Steph. maior* 16 (p.392). Cum ... eius corpus totis viribus elevare satagerent, nulla de loco suo potuit arte moveri: HARTV. 24 (p.434). Non haberent facultatem ... ipsum molendinum movendi superius nec inferius: 1257 *CD Arp. cont.* VII p.470. Cumque ... currus cum corpore in navi esset, navem tota multitudo movere non potuit: *Leg. Gerh. maior* 16 (p.504). Atropos in Zephyrum vestigia movit ab Euro: IAN.PANN. *Paneg.* 1,1017 (p.56). Certius et vitulo taurus aratra movet: *Id. Epigr.* 1,383,4 (p.637). Unum coclear movit illud in scutella circumquaque: 1515 *Iványi, Eperjes* p.430. Movetur Petri et discipulorum navicula Christo dormiente: *Chron. F.M.O.* p.218. — *Locut.:* 'aliqua re procul mota' i.q. *exclusa, sublata — valamit félretéve:* Omni probatione et occasione procul mota: 1413 *Wenzel, Stibor* p.156. 2 Multi ... principes ... plurima undique armorum pollicebantur subsidia, invitabantque nos pennatis — ut aiunt — advolare pedibus: cetera omnia itidem provisiva esse. Paruimus tandem tanta sollicitati fiducia, movimus castra, fines hostium transegimus: IOH. VITÉZ *Epist.* 3,6–7. Filio Philippo percontanti pluribus praesentibus, quando castra moturi essent (πότε μέλλομεν ἀναζευγνύ-ναι): IAN.PANN. *Plut. dicta* p.47. — *Iur.t.t.:* 'bona se moventia' i.q. *mobilia — ingóságok:* Cum suis armatis veniendo ... universa bona earundem villarum mobilia et perse moventia auferendo: 1296 *CD patr.* VII p.250. Quis sine liberis intestatus decedat, bona sua mobilia et se moventia ad nostram dispositionem devolvuntur: *Stat. Zagr.* I,20 (p.24).

II A 1 Hinc est, quod valde nos movet, ... quod etc.: s.1214 *CD Arp. cont.* VI p.369. Tandem dicti fratres moti misericordia dictos hospites Theonichos receperunt in villa memorata: 1233 *Mon. Str.* I p.298. Mane veniens plebs ignota, mota Deo, ... apostolicus ... gaudet: MÜGELN 29 (p.256). Tandem moti regia pietate, qua delinquentibus veniam solemus impertiri: *Decr.* 1404. 5. In hoc quidem, quantum ad sanctam sedem apostolicam, parum egri gerimus, que quidem dum suo iure utitur, nemini iniuriam movet. Verum salubrius quieti nostre provisum foret, si sanctissimus dominus noster petentibus regni nostri beneficia consuetum obtinendi modum et ordinem decrevisset: IOH. VITÉZ *Epist.* 61,4–5. Quoniam ... nec iure, nec iniuria prefatus dominus rex Romanorum moveri potuit, ut ... paulisper cederet proposito suo, ... idcirco ... non ab re visum est in eo facto novam et superhabundantem instanciam alciore proconio iterare: *Ibid.* 69,12. His motus stimulis, vento caput et maris undae / credis et Hadriacos, Veneta legis arbore fluctus: IAN.PANN. *Paneg.* 1,122–123 (p.9). Haud alio potuit suadente moveri, / iret ut in montes: *Ibid.* 2,1052–1053 (p.117). Nec quicquam me movent pristina federa temporum necessitate conflata: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.62. Reddit enim *musica* hominem liberalem ... movens eius affectus ac promovens eius sensus in diversos appetitus: *Szalkai* A,13. Haec nos non solum compassione bonorum nostrorum, sed etiam vestrorum moti ... scribimus: PETR. VÁRAD p.121. Scimus quippe m<aiestatem> v<estram> ... nulla re adeo moveri, quemadmodum veritate et iustitia: *Ibid.* p.277. Certis causis animum nostrum moventibus eosdem ...

contentos reddidimus: 1523 MTT VI p.12. Stephanus ... divina, quae etiam disardantes vera facit uniri concordia, charitate motus: 1526 Komárom *vm. okl.* p.135–136. **2** Nisi autem innumerabilia sentiret talium *spiritualium nequitiarum* agmina, innumerabilia etiam certamina movenda, non tam sollicitos vellet, ad quos scripserat: GER. p.45. Quidam vero nobilium ... iudicia regis contempserunt, et ad priores voluptatis suae usus animum reducetes contra eum arma movebant: *Leg. Steph. minor* 3 (p.395). Dum contra ducem Austriae exercitum movissemus: 1243 /XVII CD Croat. IV p.191. Movit *imperator* itaque expeditionem ingentem et ... venit ad Hungariae confinia: SIMON KÉZA 48 (p.175). *Rex Bohemorum* totam potentiam regni sui movit ... et in portu Kokoth ... castra sua fixit: 1304 *Mon. Str.* II p.544. Quod ... Franciscus nullas sub fiducia praesentium discordias, guerras moveat nobis irrequisitis: 1358 CD Hung. IX/2 p.667. Hungara nobilitas, ... / cur non bella moves?: MART. THYRN. *Ad procer.* I,1–2. — *In imag.*: Olim Romanum imperium iam degenerans sub eo rursus principe movit lacertos: IAN. PANN. *Plut. dicta* dedic. p.32. **3** Super praedicta possessione ... altercationes et verba mota fuissent: 1328 TT 1910 p.310. **4** Quoniam humana labilitas ob sui ebitudinem extra limites memoriae facile trahitur et movetur, necessarium est *etc.*: 1317 Schmauk, *Suppl.* p.46. **5** Facillimum erit constituere clausulam conclusivam applicando subiectum causae moventis, sive illud, a quo causa movens educta est, ad effectum ipsius, videlicet ad negotii persecutionem: IOH. LEM. p.47–48.

B Gravamina et oppressiones, super quibus mota sunt litigia vel querele: 1233 PRT I p.717. Contra virum Fabianum ... moverint questionem: 1234 *Ibid.* p.729. Questionem, litem vel actionem excitare, movere vel suscitare: 1314/1343 CD And. I p.352. Quod inter prediales (*recte*: prediales) ... ut actores ab una, et inter Stephanum ... parte ab alia super occupatione eorundem predialium ... lis mota exstitisset: 1419 CD Arp. cont. XII p.284. Universas causas et lites, ... quae super praedictis possessionibus ... coram vobis movebuntur: *Form. styli* III,86 (p.509). — *Per pleonasmum*: Ne processu temporum questio litis ... possit moveri super negotio premissis: 1252 TT 1908 p.162–163. *Cum* litis contentio mota fuisset inter ipsos ... et exorta: *Form. styli* I,104 (p.64). — [312]

mox *adv.* **1** continuo, ilico, paulo post — *csakhamar, nyomban, kicsivel később*; **2** primum ut — *mindjárt*.

1 Aderat igitur felix illa dies, per eius (*sc. Stephani*) obitum felicior mox futura: HARTV. 23 (p.431). Tunc Lutuardus episcopus ... inscius super Hungaros incidit et mox ab eis captus interficitur: P.MAG. 53. (p.107–108). Fratres ... ad electionem ... destinassent, mox indignacionibus ... archiepiscopi Strigoniensis ... exardescitibus ... dure persecuciones personarum dictorum procuratorum insurrexerunt: 1328 *Mon. Str.* III p.134. Actis ita consiliis / ... / contendunt mox ad Tyciam: MÜGELN 6 (p.236). Et cum aliquantulum processissent, manus cuiusdam contracte mulieris, que corpus sanctum tetigit, mox restituta est sanitati: *Leg. Gerh. maior* 16 (p.504). Nec dubita praeclarum exemplar haberi, / quod mox multorum virtus accensa sequatur: IAN. PANN. *Paneg.* I,116–117 (p.9). Adversum quos *hostes* ... Deus ... Christianorum nunc querelis et mox armis aderit, cum divina humanaque si-

mul violata iura exequitur: IOH. VITÉZ *Or.* 5,50. Idem N. eidem exponenti mox et continenti, absque omni recusa et dilatione ... ipsam plebaniam reddere ... deberet et teneretur: *Form. styli* II,425 (p.393). Si villae nomen cum suo cognomine non exprimitur, dubium mox suboritur, quae sit illa, quam actor iuri suo vindicare nititur: *Tripart.* II,82(2). Sigillum regiae maiestatis annulare secretarius Hungarus donante maiestate sua teneat mox et immediate: *Decr.* 1525. 3. **2** Quem (*sc. Salomonem monarchali veste indutum*) mox cognovit Ladislaus, ut inspexit: SIMON KÉZA 61 (p.181). Que facta oblatione veniens ad sepulcrum eius, mox ut pallium eius fuisset osculata, sanitatem est adeptus: *Leg. Gerh. maior* 22 (p.505). Hostis Turcus mox ut didicit perperam isse praeconia de viribus et armis Christianorum commovendis resonantia, apparatus omnes tam concitatae suae, quam coemptae potentiae, quos ad resistendum paraverat, contulit ad nocendum: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 22,15. Sindicanus es mox, quam primum de montana illa cathedra in hoc planum condescenderis: *Id. Epist.* 74,6. Mox cum non aliter naturae iura manerent, / discrevit propriis corpora bina notis *Prometheus*: IAN. PANN. *Epigr.* I,55,7–8 (p.484). Qui mox, ut illi divinitus regnandi potestas obvenit, nullum tempus omisit: GEORG. POLYC. *Or.* 28. — [71]

moyor *vide* 2. maior

mucidus, -a, -um *mucore corruptus* — *penészes*.

Quodcunque frumentum ... mercarentur, non nisi mucidum et corruptum esset: BONF. I,2,212. — [2]

mucosus, -a, -um *mucosus, pituitosus* — *nyálkás, taknyos*.

Martia mucosas exundant vulnera nares: TAUR. *Staur.* III,82. — [1]

mucro, -onis m. (maco, mutro) **1** *proprie: cuspis gladii v. gladius ipse* — *kard, tőr hegye v. a kard maga*; **2** *transl.: fere i.q. potestas, vis* — *átv.: hatalom*.

1 Que ecclesiae fere penitus per crudelem mucronem paganorum sunt vastate: 1242 TSz 1991 p.88. Cuius caput a corpore diro mucrone demerant: ROGER. 31 (p.573). Gladium in regine sanguine miserabiliter cruentavit et diro mutrone ... *eam* interfecit: *Chron. Pos.* 65 (p.42). Ipsum bis cum macone non percussit: 1329 CD Zichy I p.318. Licet praefatus dominus Styborius fuerit a tergo usque antrorsum mucrone dire transfixus et letaliter penetratus: 1397 /1406 Wenzel, *Stibor* p.98. Tunc mucro vel ensis sanguinis aspergine tinctus media Hunnorum per habitacula ... deferetur: *Tripart.* I,3(2). Rubigines iam cote mucrones ... asperat et Carnus Stirusque: TAUR. *Staur.* III,244–247. **2** Multi hodie non solum laicorum, quin etiam clericorum, ut meretricibus possint placere, versantur in talibus *musicis*. Quos Deus durissime suo confodit mucrone: GER. p.5. Qui ... contra inhibitionem ... filiam ... dederit, ... excommunicationis mucrone percussus se noverit: 1309 *Sacra concil.* p.147. Tuens iustos sauciavit / mucrone legis vitium: MÜGELN 3 (p.234). Congruum est illis de mucronis episcopalis auctoritate providere: 1420 Zimmermann, *Urkb.* IV p.125. Attento, ... quod mucrone non proficiente ecclesiastico, gladius temporalis non immerito suffragatur: 1475 Teleki, *Hunyadiak* XI p.529. — [30]

magio, -ire, -ivi, -itus *mugitum edere* — *bőg*.

Multos delicto saepe minori / aere Perillaeo Phalaris mugire coegit: IAN. PANN. *Paneg.* 3,2,193–94. Si cantent, tau-

ros mugire vel lupos ululare dixeris: BONF. II,8,28. — [2]

mugitus, -us m. **A proprie:** (*animalium*) *sonus mugiendi* — (*állati*) *bőgés*. — **B transl.:** **1** (*hominum*) *clamor, vociferatio* — (*emberi*) *kiáltás, üvöltés*; **2** (*ventorum*) *sibilus, stridor* — (*sivítés*) (*szeleké*).

A Pecus audito mugitu grunnituque sobolis excitatum ... tranavit: BONF. III,3,17.

B 1 Paulus banus ... mugitu bovino ... dignitatem illius (*sc. regis Sigismundi*) deturpabat: IOH. THURÓCZ 772 (p.224). **2** Qua flans Boreas horrisono ciet / mugitu populis perpetuum gelu: VALENT. CYB. *Carm.* III,29–30. — [5] [Bellus]

mula, -ae f. *animal sexus feminei ex asino et equa natum* — *nőstény öszvér*.

Non tamen aut Boreae pulsorum flabra cucullum / aut mulae posco mollia terga tuae: IAN. PANN. *Epigr.* (Mayer) 227,7–8. — [3] [Szovák]

mulceo, -ere, mulsi, mulsus 1 *proprie: leniter tangere, palpare* — *cirógat, simogat*; **2 transl.:** *blandiri* — *elbűvöl, gyönyörködtet*.

1 Mulcet *Pindola* adhuc blanda sed mea colla manu: IAN. PANN. *Epigr.* I,369,14 (p.628). **2** Minis, precibus et donis / terret, mulcet, incitat *Sanctus Stephanus* / pravos, mites, vanos bonis / Cristi quos deificat: XIII *Dankó, Hymn.* p.199. Populum liberalitate mulceat: 1444 *Kolozsvár oklt.* p.179. Cognovit praecleara ingenia ... non obsequio et adulatione mulceri: GAL. 21,7. — [4] [Bellus]

Mulciber, -i m. *cognomen Vulcani, qui liquefacit* — *Vulcanus mellékneve, olvasztó*.

Aethereum regem Crete gemisse superbit, / Mulciberum Lemnos, celebrem Verona Guarinum: IAN. PANN. *Epigr.* (Mayer) 312,4–5. Mulciber olim / artibus his summum fertur lusisse tonantem: TAUR. *Staur.* II,79–80. — [3] [Hegy]

1. mulco, -are *blandiri, delectare* — *elbűvöl, gyönyörködtet*.

Iste itaque caminus catholicos mulcat, scismaticos vorat: GER. p.11. Favus autem distillans: Dulci enim metrorum lege et ordine resonantium mulcat animos, licet et de doctrina hereticorum plenissime accipi possit: *Ibid.* p.27. — [2] *Vide etiam* multo.

mulcta, mulcto *vide* multa, multo

mulctra, -ae f. *vas, in quod lac mulgetur* — *fejőedény*. *Scythae* lacte et melle vescuntur, mulctra potissimum est abaci ornamentum: BONF. I,2,23. — [2] [Bellus]

mulgeo, -ere, mulsi, mulctus *de uberibus pecudum lac exprimere (usu part. in iunctura 'vacca mulgens')* — *háziállat tőgyéből tejet fej (participiális használatban a tehén jelzőjeként: 'fejős tehén')*.

Inventarium in allodio castelli: boves XII. Vacce mulgentes VII. Vacce steriles II. Vitulus anni preteriti I.: 1524 *SMM* 1981 p.44. — [1] [Somogyi]

muliebris, -e *qui mulieris est, femineus* — *női, nőre jellemző*.

Item duo velamina muliebria pro patena: 1308 *CD patr.* IV p.117. Super facto duarum tunicarum muliebrum per eundem ... a quodam fure receptorum, quarum scilicet una de panno brevi Leuny et alya Bochemicali sarcite extitissent: 1406 *Zsigm. oklt.* II,4796. Fragilitatiueque sexus muliebris visceribus misericordie compaciendo: 1457 *Komárom vm. okl.* p.75. Muliebri impudicitie videretur obno-

xius: BONF. II,6,32. — [15]

mulier, -eris f. **1 gener.:** *femina* — *nő*; **2 femina nupta (opp. virgo)** — *férjes asszony*; **3 uxor, coniunx** — *feleség*.

1 Ut illorum villicorum iussu omnes concurrant die dominica ad ecclesiam, maiores ac minores, viri ac mulieres, exceptis, qui ignes custodiunt: *Decr. c.1010.* 9. Mulieres partum suum necantes archidiacono oblate penitentiam agant: *Decr. a.1104.* 58. Ego Margareta viciorum macula mulier sordida: 1152 *PRT I* p.601. Quaedam mulier ... confessa est se terram ... episcopo ... vendidisse: 1231/XVIII *CD Slov.* I p.271. *Hungari* incipiunt rebellare occidentes ... Teutonicos, ... mulieribus quoque, infantibus et sacerdotibus ... non parentes: SIMON KÉZA 53 (p.178). Praeter vulnera duorum hominum et unius mulieris: 1297 *CD Arp. cont.* X p.407. Unde per hoc notatur, quod in mulieribus fides non est: *Chron. Pos.* 54 (p.39). Per ... potentiam Turcorum ... hominum utriusque sexus, virorum scilicet et mulierum <su>bductiones ... creberrime commissa fuissent: 1397 *DRH II* p.160. Mulieri pauperi, que de Roma ibat in Poloniam contra, ... dedi I ortt<honem>: 1500 *MTT XXVI* p.46. Uni mulieri nobili supplicanti in capitulo, ... dedimus fl<oreno> II: 1523 *Iványi, Győr* p.33. **2** Si quis vel virgini, vel mulieri de villa in villam eunti vim intulerit, quantum de homicidio, tantumdem peniteat: *Decr. 1092.* 32. Item quilibet mulier quadragesimo die partus sui prolis unam tortam et unum pullum ... dare teneretur: 1322/1378 *Mon. Str.* III p.13. Ad possessionem ... venientes ... mulieres et virgines denudando ... asportassent: 1365 *Doc. Val.* p.182. Quicunque autem ... domorum invasiones et depraedationes, mulierum vel virginum spoliationes ... committere praesumpserint: *Decr. II.1435.* 9(4). Violatores virginum et mulierum omni gratia semota occidantur et ubilibet extirpentur: *Decr. 1514.* 14(1). **3** Si quis comitum ... uxoris homicidio polluetur, ... cum quinquaginta iuven- cis parentibus mulieris concilietur: *Decr. c.1010.* 15. Si qua mulier a viro suo fugerit, reddatur marito suo semel et bis: *Syn. c.1100.* 55. Ad insulam Sepel descenderunt, ubi ducissa et alie mulieres nobilium fuerunt: *P.MAG.* 50 (p.101). — [98]

muliercula, -ae f. **1 in bonam partem:** *femella* — *asszonyka, jó asszony*; **2 in malam partem:** *mulier infamis* — *nőcske, rossz hírű nő*.

1 Quaedam muliercula, relicta videlicet quondam Martini Parvi, ... in civitate Quinqueecclesiensi commorans, iudicem et certos cives dicte civitatis in curiam vestre sanctitatis evocavit: 1464 *Matth. epist. Rom.* p.32. Filium ... cum rescisset viri ingenui mulierculam constuprasse (*ἀνδρὸς ἐλευθέρου διαφθείραντα γυναῖον*), indignabundus rogavit: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.37. Erant ... due muliercule ... inania confabulantes: PELB. TEM. *Stell.* p.19^f. Duo literati ... cum ... mulierculis ... ad regnum Moldvae intraverunt: *Chron. F.M.O.* p.240. **2** Predictae muliercule, nedum regalibus et nobilibus vel liberis, sed vix servilibus digne thoris, honores et redditus applicans reginales: 1288/? *Sz* 1910 p.5. — [11]

mulierositas, -atis f. *mulierum cupiditas* — *a nők utáni bolondulás*.

Cicero ... a mulieroso mulierositatem ... intrepide ... configurat: IAN. PANN. *Epist.* p.74. — [1]

mulierosus, -a, -um *qui mulieres appetit — nőbolond.*
Cicero ... a mulieroso mulierositatem, a vitioso vitio-
sitate, ab ebrioso ebriositatem ... intrepide ac sine ulla
nausea configurat: IAN. PANN. *Epist.* p.74. — [1]

mulium *vide* milium

mullandinator *vide* molendinator

mulleus, -i m. *calceus — cipő.*

Pro duobus mulleis ... et clavis 20 ... asp<eros> 19:
1524 *Qu. Kronstadt I* p.562. — [1]

mullo, -onis m. *ornamentum — ékszer, ékesség.*

Duos mullones vulgo 'naswath': 1511 *Lex.Hung.* p.681.
— [1] [Bellus]

mulsor, -oris m. *qui mulget — fejő.*

Aequarum mulsores et lactifagi sunt iusigues et abii:
BONF. *Symp.* II,627. — [1] [Hegy]

mulsum, -i n. *vinum melle mixtum — mézes bor.*

Defuncto etiam iis, qui ad funus convenerant, mulsum
(οἰνώμελι) propinavit et alios sepulturae eius honores stu-
diose exhibuit: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.68. — [3]

multa, -ae f. (mlucta, mulcta) *poena pecuniaria —*
pénzbüntetés, bírság.

Nullum tributum nullamque mulctam vel tricesimam in
aliquibus locis tributorum dare teneantur: 1262 *CD Arp.*
cont. III p.24. Nobilis ... centum marcarum penam luat,
duabus mlucte partibus fisco seu erario regio, reliqua parte
tertia et bonis iniuriantis omnibus iniuriate ecclesie appli-
candis: 1276 *Reg. Arp.* II/2-3 p.164. De poenis, mulctis et
birsagiis ... idem comes ... duos recipiet denarios, ter-
tio denario comite provinciae et ipsis Saxonibus remanen-
te: 1312/? *Schmauk, Suppl.* p.40. Epicharmo, ... quod is
uxore sua praesente dixerat quiddam indecentius, multam
indixit (ἐζημίωσε): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.37. — [20] *Vi-
de etiam* multus.

multi formiter *vide* multiformiter

multibibus, -a, -um *ebriosus, multum bibens — iszá-
kos, aki sokat iszik.*

Non sit multibibus, nec optimibibus: GREG. GYÖNGY.
Dir. p.b,III^v. — [1]

multifariam *adv.* *multis modis, varie — sokféleképp.*

Stephanus bella gessit adversus Bohemos, qui superiore
victoria facti insolentiores Hungaros ad arma multifariam
provocabant: PETR. RANS. *Epit. Ind.* XVI,106. Praecordia
nostra sursum deorsumque multifariam distracta alio in-
tendebant: TAUR. *Staur. Ded.* 9. — [2]

multifarie *adv.* (multipharie) *multis modis, varie —*
sokféleképpen.

„<M>ultifarie multisque modis olim” (*Hebr.1,1*) in
Veteri Testamento et nunc sub aetate sexta saeculi diver-
sas historias diversi descripserunt, prout Iosephus, Isi-
dorus, Orosius: SIMON KÉZA 3 (p.142); *Chron. saec. XIV.*
2 (p.239). Rememoratisque fidelitatibus ... Comani
multifarie nobis exhibitis et impensis: 1354/1429 *Gyárfás,
Jászkunok* III p.493. Ipsa ... instrumentalis exhibitio
multipharie litium processibus ... ad octavas diei me-
dii quadragesime ... prorogata extitisset: 1398 *Dipl. Hont*
p.372. Diversarum zyzaniarum et grandium fluctuatio-
num et turbationum tempestates, que ... in regno ...
multipharie immerserunt: 1406 *Zsigm. oklt.* II,4791. Spi-
ritus Sanctus per ora omnium prophetarum multifarie
Virginem benedictam praedicendo commendavit: PELB.
TEM. *Stell.* p.90^v. — [22]

multifarius, -a, -um (multipharis) *multimodus,
varius — sokféle, sokszoros.*

Plura namque et multifaria gesta preclara, sincere fide-
litate accensus zelo, servitiorum acceptabilia obsequia, ...
5 per eundem ante dicto domino patri nostro ... exhibuis-
se meminimus: s.1200/1571 *CD Croat.* II p.360. Quod
idem Andreas rex pro multifariis fidelitatibus et servicio-
rum meritis ... ipsam terram ... ipsis Siculis ... contu-
lisset perempniter ... habendam: 1327 *Mon. Str.* III p.111.
10 Multifaria / itinera disparia / quesivit arrogantie / rex Athy-
la per flumina / et montium cacumina: MÜGELN 10 (p.240).
Cum laude multipharis / patronum lauda proprium: XIV
Dankó, *Hymn.* p.205. Idem Michael nobis non modic-
cas, immo multipharis iniurias ... inferre non cessat:
15 1402 Bártfai, *Pest* p.119. Attentis ac in memoriam re-
ductis multifariis obsequiorum fidelium meritorum (*recte*:
meritis) condignis: *Form. styli* II,53 (p.184). — [29]

multifluus, -a, -um *multum fluens — bőven áradó.*

Deus despectat thesauros inopum atque largientem / tur-
bae multifluae favente dextra: VALENT. CYB. *Carm.* IV,85.
— [1]

multiformis, -e (multiformus) **1** *multiplex, varius*
— sokféle, különféle; 2 multus — sok.

1 Hic nimirum multiformium nequitarum spiritus, et
in unaquaque sectione circa diffusionem in multitudine
totus ipse, quo nil contra bonitatem sine ipso, in quo sep-
tem nequiores se spiritus regnant: GER. p.136. Tenoris
dictaminis fluctuantiam multiformem habemus; amplexatur
enim ornatum profusionem, figurarum transfigurationem,
sententiarum reluctationem, clausularum alimitationem
et ipsarum transsituationem: IOH. LEM. p.22. Per ...
nostros progenitores diversis possessionibus et pisci-
nis ac multiformis libertatibus extitit *ecclesia* decorata et
munita: 1261/1271 *Reg. Arp.* II/1 p.119-120. Rex Attila
... multiformibus donorum muneribus honoratos *princi-
pes* ... remisit: IOH. THURÓCZ 160 (p.48). **2** Deo glo-
rioso grates et laudes diximus multiformes: 1455 *TT* 1901
p.175. — [11]

multiformiter *adv.* (multi formiter) *multis modis —*
sokféleképpen.

Hoc autem propter terram et pulverem, multiformiter
insipientes terrarum nomina in significativis eminenter
aspicientis (*recte*: aspicientes), quia vero cepimus, prose-
quamur proposita: GER. p.121. Deus animum regium
egregiis sue benignitatis muneribus illustravit celsitudinis
regie dexteram multiformiter roborando: 1248 *CD Croat.*
IV p.346. Ipse ... hactenus multiformiter se reddidit
gratum: 1405 *Mon. Budapest* III/1 p.203. Ipse nobis ...
multi formiter studuit complacere: 1499 *Károly, Fejér* III
p.584. — [6]

multiformus *vide* multiformis

multigenus, -a, -um *multimodus, varius — sokféle,
különféle.*

Nos consideratis fidelitatibus et multigenis servitiis fide-
lium hospitum nostrorum de Kassa ... populos nostros
... a solutione ... tributi ... duximus eximendos: 1319
Juck, Vysady p.93. — [3]

multiloquentia, -ae f. *loquacitas — bőbeszédűség, be-
szédesség.*

Multarum ... rerum scientiae saepe comes est multilo-
quentia (τὴν πολυλογίαν ἔπεσθαι): IAN. PANN. *Plut. negot.*

p.34. — [1]

multiloquium, -i n. loquacitas — bőbeszédűség, beszédesség.

Grammaticale multiloquium, logicalem perspicacitatem, legalem facundiam, maturitatem theologiam comparavit: IOH. LEM. p.22. Statuit ... vicarius, ... quod ne per multiloquium devotionis spiritus exstinguatur: 1499 *Leges eccl.* III p.625. — [4]

multimodam adv. multis modis — sokféleképpen.

Placuit ... archyepiscopo, ut ... statutum ob multimodam detrahencium atque calumpnancium versucias proprio sigillo confirmatum ... relinqueret: 1156/1347 *Mon. Str.* I p.109. — [1]

multimode adv. multis modis — sokféleképpen.

Homines nostros multimode ad infidelitatem converterunt: 1340 *CD Croat.* X p.535. Quod vinee eorum multimode in cultura earum negligerentur: 1402 *Zsigm. oklt.* II,1964. Beatus Nicolaus ... extitit multimode mirificatus a Deo: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* VI,A. — [7]

multimodus, -a, -um (plur. abl.: multisquemodis) *multiplex, varius* — sokréttű, sokféle.

Consueverat ... a salifodinariis ... multimodis exactionibus fatigari: 1233 *CD Arp. cont.* XI p.258. Pro multiphariis multisquemodis fidelitatibus et fidelium obsequiorum preclaris meritis: 1366 *CD Croat.* XIII p.565. Propter ipsius ... inportunitates multimodas: 1294 *Mon. Str.* II p.350. Consideratis ... multimodis fidelitatibus ... Michaelis: 1436 *Bártfai, Pest* p.170. Quamvis Beatus Nicolaus plurimas virtutes et multimoda merita bonorum operum habuerit, ... possumus tamen tria praecipua gratie muneris notare in ipso: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* IX,E. De Benedicto Izdenzcy ... valde conquerimur, cum pro ... vexatione multimoda nostrorum presbyterorum ... nequaquam irrequisitam volumus, nec possumus tolerare: PETR. VÁRAD p.187-188. Aqua multimodis purificationibus praeparata: VALENT. CYB. *Laud.* 296. — [25]

multipharie vide multifarie

multipharius vide multifarius

multiplex, -icis 1 *diversus, varius* — különféle, sokféle; 2 *compositus* — összetett, sokréttű; 3 *copiosus, magnus* — bőséges, nagy; 4 *multus, permultus* — sok, sokszoros.

1 Omnis itaque divina laus, quemadmodum benedictio, licet multiplex: GER. p.60. Omnibus sufficientiis ad servitium in auro vel argento vestimentisque multiplicibus adornavit *episcopatum Vesprimiensem: Leg. Steph. maior* 9 (p.385). Possessionem ... pater noster Iwachino comiti ... pro suis meritis multiplicioribus servitiis regalis privilegii more merito donaverat: 1250/XVIII *Reg. Arp.* I p.277. Multiplicia genera fidelium servitiorum et gratiosa obsequia laudabiliter inpensis ... prenomina- tos ... in numerum ... nobilium servientum regalium ... duximus transferendos: 1273/1350 *Ibid.* II/2-3 p.64. Ex hac itaque gaza multiplici sanctus rex Stephanus plurimum locupletatus Albensem basilicam ... copiavit ac ditavit: *Chron. saec. XIV.* 66 (p.316). Attendentes multiplicia fidelia et virtuosa servitia fidelium nostrorum: 1409 *Mon. herald.* I p.31. Cum ... humane conditionis status multiplici motu varietur: 1459 *TT* 1901 p.219. Est etiam multiplex in karismatum et donorum distributione: ANDR. PANN. p.17. 2 Quas *particulas corporis* multiplici arma-

tura munierunt: GAL. 12,5. Maioris inequalitatis quinque sunt genera, videlicet: Multiplex ... Et fit, quando maior numerus comprehendit minorem: MONET. p.F.3. 3 *Voluntum*, quod in future exultacionis patria cum multiplici ubertate ... metamus, in presentis exilii ... loco studiosius seminare: 1199/1272 *CD Croat.* II p.339. Comes post multiplicem cruoris sui effusionem maximam nostrorum multitudinem ab hostili impetu defensavit: s.1245/XIV *CD Arp. cont.* XI p.338. O quae multiplici beatitatis / fulges munere amica valde tellus: VALENT. CYB. *Carm.* IV,43-44. 4 Spiritus ... ecclesiam ... veluti quodam oleo perfusam multiplicium sui gratiarum muneribus exhilaratam reddit: GER. p.110. Fratres sui multotiens citati et per multiplices ammonitiones ac compulsionem legitimam ad regiam presentiam ... venire neglexerunt: 1294 *Reg. Arp.* II/4 p.133. Vos ... sacrum principem carcere maceratis, conficitis multiplici morte: BONF. III,2,214. Dicimus ... inter predecessores nostros et prepositos ... multiplices lites fuisse habitos: 1514 *Mon. rust.* p.84. Multiplici fuerant cellaria plena liquore, / plenus divitiis angulus omnis erat: MART. THYRN. *Ad procer.* II,259-260. — *Nota: ut subst. f.: continuatio* — egymásutániság: Et aliud semen ... cecidit in terram bonam et optimam et ortum fecit fructum centuplum. In tali quippe terra sortita est ecclesia hereditatem in funiculo distributionis bono Hierosolimita distribuite inrigua ad multiplicem generationis: GER. p.121. — [103] *Vide etiam* multiplicus.

multiplicabilis, -e qui multiplicari potest — sokszorozható.

In sacramento *Eucharistiae* ... corpus Christi non multiplicatur, ... quia in singulis idem et totus Christus est non multiplicabilis in se: PELB. TEM. *Pom. sanct. aest.* VII,G. — [1]

multiplicabiliter adv. multipliciter — sokszorosan.

Eadem multiplicabiliter ... persolvere ... debeatis: 1436 *Zimmermann, Urkb.* IV p.614. — [1]

multiplicatio, -onis f. (multiplicacio) *actus v. effectus multiplicandi, incrementum* — megsokszorozás, gyarapodás (a *actuum v. rerum*; b *hominum, personarum*).

a *Nobiles* declararunt, ut inter ipsos talis ... consuetudo ... haberetur, ut cum quilibet alterum in causam coram quovis iudice attraxerit et quamvis suam litem per plurimos articulos et verborum multiplicationem contra eum proposuerit, tandem si cuiusquam partium litigantium iuramentum deponere adiudicatum extiterit, ipsi plurimi et multiplicati articuli ... in depositione ... parti iuramentum deponere debenti omnino seriatim comprehendere et repetere committerentur: 1328 *DRH* II p.83. *Ecclesia* indicibiles insultaciones et dampnorum multiplicationes perpessa: 1347 *Mon. Str.* II p.117. Pululata multiplicatione maleficorum ac pravorum et iniquorum actuum Iohannis ... supplicio ignis incendii condempnati: 1391 *TT* 1902 p.20. — *In imag. i.q. abundantia, copia* — képl.: bőség: Hi *homines* autem et hi *gentiles* salvantur, illi autem ut huberius adsurgant, isti ut resurgant secundum multiplicationem totius deitatis misericordiae: GER. p.13. b *Regum celsitudo* eo studiosius ad multiplicationem invigilet subditorum, quo ipsorum gloria in subiectae plebis multitudine specialius exaltatur: 1247/1250 *Zimmermann, Urkb.* I p.73. Quod nos multiplicationem populi de villa nostra Scebhleb vocata, pociusquam diminucionem affectantes:

1329 *Mon. Str.* III p.146. Opere ... illo meo, cuius meminere et memoravi, quae pertinere sunt visa ad regna paene omnia, quae a multiplicatione generis humani post diluvium ... in orbe ... celebrata fuere, solum praetermisseram regnum hoc tuum (*sc. Mathiae regis*.) PETR. RANS. *Epit. Dedic.* 15. Non plures unum vel unus plures confirmandos teneat, ne oblivio ... personarum multiplicatione proveniens peccandi occasionem inducat: 1515 *Sacra concil.* p.239. — [13]

multiplicatus, -a, -um *multiplex, multus — sokszoros, sok.*

Is, cuius intuitu hec collata dinoscuntur, cum multiplicato fructu redditurum se promittat: 1237 *Mon. Str.* I p.321. Ut huiusmodi disensionis et divisionis nostrae multiplicata materia sopiatur: *Constit.* 1445. praef. 9. — [8]

multiplicitas, -atis *f.* **1** *copia, quantitas magna — bőség, nagy mennyiség;* **2** *varietas, diversitas — többfélétség.*

1 Beneficiorum ipsius multiplicatam cunctorum proficuo consulentem innumeris sapientibus ... stilo declarandum commendavi: HARTV. 26 (p.438). Clarens meritum virtutibus, que longum esset propter sui multiplicatam suo modo per singula enarrare: 1273 *CD Croat.* VI p.35. Aliarum trium literarum tenores propter prolixitatem et multiplicatam verborum presentibus inseri facere nequeunt: 1416 *Sztáray oklt.* II p.173. *Sanctus Paulus fuit* vas ornatum per sapientie et virtutum multiplicatam: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* LI, D. Propter ... casuum emergentium multiplicatam ... ecclesia superaddidit multimodam constitutionum differentiam: 1499 *Leges eccl.* III p.610. **2** Nemo prophetarum vel patriarcharum ausus fuit dicere, ut horum unus Iohannes, qui dixit de sacramento abscondito: In principio erat Verbum et cetera ... numquam deficiet in fidelibus simplex multiplicitas et eruditio beatissima: GER. p.163. — [10]

multipliciter *adv.* **1** *multis modis, varie — sokféle módon;* **2** *multis vicibus, frequenter — sokszor, gyakran;* **3** *admodum, valde — eléggé, nagyon.*

1 In superioribus triplicem istiusmodi philosophiam circa discursam disciplinam multipliciter reor inspectam: GER. p.173. Curata fuit peccati divisio multipliciter (πολυσχεδῶς) diffusi et mancipantis hominem et omnem speciem malitiae ingentis vitae: CERB. *Ioann.* 1. Fidei nostro ... ob eximia sue fidelitatis merita et servitia multipliciter nobis impensa terram ... contulimus possidendam: 1208/1373 *Reg. Arp.* I p.75. **2** Primo, secundo, tertio multipliciter exortans, imo fere flebiliter supplicans eidem: 1232/1245 *Mon. Str.* I p.283. Nos igitur attendentes prefatum magistrum Baas nobis et regno nostro obsequiosum multipliciter extitisse: 1266 *CD Arp. cont.* III p.135. Docere debent: eundem consputum, alapis caesum et multipliciter irrisum in cruce mortem villissimam sustinuisse: *Syn.* 1279. 85 (p.139). Cum Aegyptiorum regi auxilio missus obsideretur una cum illo, et hostes multipliciter numero superiores (πολλαπλασιῶν ὄντων τῶν πολεμίων) castra eius fossa circumdarent: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.60. **3** *Contra nos* se rebelliter opposuissent ... partem regni nostri ... vastitatibus invadendo multipliciter dilacerantes: 1322/1370 *CD And.* II p.39. Dilapidatores rerum ecclesiasticarum iura multipliciter puniant: *Visit. Str.* p.58. Virtutibus ... apud nos fidedigno testimonio multipliciter commendaris: 1474 *Mon. herald.* II

p.59. Ambo cum insimul multo lumine sibi apparuerunt eum multipliciter consolantes: *Leg. sanct. Hung.* p.31^r. — [74]

multiplicitus *vide vocem sequentem*

multiplico, -are (*praes. imperf. ind. pass.:* multiplicitur; *part. perf. pass.:* multiplicitus)

A proprie: **1** *numero augere, multiplicem reddere — megsokszoroz, számszerűen növel;* **2** *procreare, propagare — szaporít.* — **B transl.:** **1** *iterare, repetere — (meg)ismétel;* **2** *ampliare, amplificare — bővít, erősít, fokoz, gyarapít.*

A 1 Dies multiplicavit *Deus* venerande vestre senectutis, quod in hoc uti credo, humilitati mee previdit: 1146 *MIÖG* p.375. Dominus auget semper et multiplicat bona, ex quibus aliquid pro eius nomine erogatur: 1235 *CD Croat.* III p.449. Quamquam vehementer doleamus tot multiplicasse vices, totque instantias adhibuisse circa provisionem ecclesie Zagradiensis, ... nunc tamen ... cogimur, ut ... ipsius ecclesie paci celere consulamus: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.42-43. — *Pass.:* *numero crescere — megszaporodik:* Ne dimittas legem matris tue, ut multiplicentur tibi anni vite tue: *Inst. mor.* praef. p.132. Si in tantum multiplicata fuerint apes, volo quod servi praenominati de melle mediocri (*sic, recte:* medonem) faciant et in festivitatibus capellae distribuant pauperibus: 1231 *CD Hung.* VII/1 p.228. Igitur ... multiplicati Huni in Scitia habitando ... capitaneos inter se ... praefecerunt: SIMON KÉZA 7 (p.147); *Chron. saec. XIV.* 7 (p.255). Fures et alii malefactores adeo multiplicati sunt: *Decr. II.* 1518. 35. Infra istud tempus fuit suscitata et multiplicata in aliquibus locis provinciae societas et confraternitas verberatorum: *Chron. F.M.O.* p.283. — *In imag.:* Communicando multiplicatur *aurum sapientiae:* *Serm. Quinqueecl.* 101 (p.216). **2** In Tharkany emi anseres XX ad multiplicandum: *Bakócs-cod.* p.371. — *Pass.:* *propagari — szaporodik:* Innotuit ei, quod ... de lumbis eius reges gloriosi propagarentur, sed non in sua multiplicarentur terra (*cf. Gen.* 15,13): P.MAG. 3. Eandem terram postmodum, cum wdvornici nostri multiplicati seu reducti fuissent, ab eisdem ... recipiendo restituendam duxissemus wdvornicis antedictis: 1260 *Mon. Str.* I p.458. —

B 1 Alii siquidem unum, alii tria, alii vero quinque, postremo uni VII oscula continuavit *Emericus*, ... eumque, cui septena multiplicaverat oscula, virginalem vitam perduxisse asseruit: *Leg. Emer.* 2 (p.452). Prolixitas ... incurritur ... a remotis inchoando, eandem sententiam repetendo, in pertinentia intercipiendo, sententias multiplicando, a proposito digrediendo: IOH. LEM. p.20. **2** Divinarum rerum defensor et custos divinitate statutus diligenti cura non solum eas servare, sed etiam multiplicare debet: *Decr. c.1010.* 1. Patet, quot et quantis mercimoniis Christi navem, id est ecclesiam, ditaverint et per pelagus vite pretereuntis construendo, gubernando, resarciendo sancti patres nostri multiplicaverint: 1213 *CD Arp. cont.* VI p.358. Post mortem sanctum suum / Christus magis mirificat, / cui mirandorum actuum / potentiam multiplicat: XIV *Dankó, Hymn.* p.251. — *Pass.:* *maiolem fieri — gyarapszik, nagyobbodik:* Pax in eo, qui omnium salutem operatus est in terra, multiplicatur: 1168 *CD Arp. cont.* I p.65. Ceteris utilitatibus domus sue aggregatis et tempore suo cresscentibus et multiplicis: 1395 *Zsigm. oklt.*

I,3905. Torrens ... in terra aliena extitisset multiplicatus: IOH. THURÓCZ 201 (p.59). — [62]

multiplicus, -a, -um *diversus, varius* — *különféle, sokféle*.

Multiplica commoda ... studuisti procurare: 1417/1430 *Sztáray oklt.* II p.184. — [1] *Vide etiam* multiplex.

multisquemodis *vide* multimodus

multitrotex, -icis *f.* (*Germ.* Trotton, *It.* trottare) *aspera, glebosa, salebrosa via* — *göröngyös, kátyús út*.

Per eandem viam ulterius transeundo pervenit ad unam multitroticem circa eandem viam a parte orientali existentem: 1333/1334 *CD Károlyi* I p.82. — [1]

multitudo, -inis *f.* **1** *gener.:* *copia magna, numerus magnus* — *sokaság, nagy szám* (**a** *animalium, personarum;* **b** *rerum concretarum;* **c** *rerum abstractarum*); **2** *turba, vis* — *tömeg;* **3** *philos.:* *pluralitas (opp.:* *unitas)* — *sokság (az 'egység' ellentéte)*.

1 a Vitulus sacerdotalis est factus *Iesus*, et agnus agniculus, quem immolabit multitudo filiorum Israel: GER. p.57. Aderat autem et demonum multitudo: *Leg. Emer.* 6 (p.456). In quo *monasterio* religiosorum virorum ac mulierum multitudinem Deo servientium esse comperi: 1146 *MIÖG* p.375. Quo audito clamor multitudinis plangentium de morte piissimi regis usque ad celum extollitur: *Leg. Lad.* 7 (p.522). *Almus* ... cum multitudine magna populorum non numerata federatorum de eadem regione egressus est: *P.MAG.* 7 (p.41). Tunc hii VII duces ... non modica multitudine equitum insimul coadunata ... contra *Almum* ducem venerunt: *Ibid.* 8 (p.42–43). Sic multitudinem eorum *Scythicorum* timeamus, ut muscarum multitudinem: *Ibid.* Multitudine pugnatorum gentium ipsorum Tartarorum obsessi: *s.1264, a.1364/? CD Croat.* V p.308. Equorum etiam indomitorum multitudinem habebat innumerabilem: *Leg. Gerh. maior* 8 (p.489). Applicabatur Domino innumerabilis credentium multitudo: *Ibid.* 11 (p.495). — *Sensu peiorativo:* Totus mundus talium multitudinum impiissimorum ore plenus fuit, quemadmodum ultro citroque dementia Porphirii inundavit, qui etiam adversus Danielem toto mendatii agmine heresiarchicum direxit exercitum: GER. p.50. Confitebatur *Christum* inmundissimum *diabolus*, quem (*recte:* qui) blasphemare cogebat multitudinem et veluti si latro ante iudicem conticescat ex furto dampnatus redditus dignusque morte iudicatus: *Ibid.* p.150. **b** Incipit *meta* ... iuxta quamdam multitudinem arborum, que vulgariter *Moys Gaya* nuncupatur: 1234/1364 *CD Arp. cont.* XI p.266. Quod per multitudinem lapidum *vulneratus* ... ab area certaminis extitit exportatus: 1283 *Ibid.* XII p.387. Inde venissent ad multitudinem lapidum, ubi quamdam arborem piri ... pro *meta* reperissent: *s.1358 PRT X* p.556–557. Rogante quopiam quidnam vellet habere tantum, quanta esset granorum multitudo in *punico* (ὄσον ἐστὶ τῶν κόκκων τὸ πλῆθος): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.33. Collegis aliquot dierum impensae rationem reddente coco solam olei multitudinem (τὸ πλῆθος τοῦ ἐλαίου) aegrius tulit: *Ibid.* p.62. **c** Infra inestimabilem multitudinem, ut mendatii et fornicationis et furoris et phitonis et divinationis et incantationis et belligerationis et discidii ac talium ceterorum ut in hore pseudoprophetarum mendax legitur spiritus: GER. p.135–136. Compositum ... vocamus, quod ... clausulas illius secundum multitudi-

nem materierum multiplicari contingit: IOH. LEM. p.28. *Rex Stephanus* predictam sanctam ecclesiam fundavit, dotavit ... et multitudine dignitatum decoravit: 1239/1465 *Mon. Str.* I p.329. Ut homicide ... secundum sue malitie multitudinem iudicentur: 1242 *TSz* 1991 p.87. Ob recompensationem servitorum ... prescriptorum et aliorum quam plurimorum, que propter sui multitudinem longum esset enarrare: 1281 *CD Arp. cont.* XII p.330. Congregati sunt itaque Teutonici in multitudine fortitudinis sue confidentes: *Chron. saec. XIV.* (V) 165 (p.454). Non salvus fiet ergo rex in multitudine virtutis suae, licet habeat equum fortem et velocem: ANDR. PANN. p.57. — *Praegn.:* *copia privilegiorum:* Universitate seu multitudine decorare *vult:* 1404/XVIII *Zsigm. oklt.* II,2903. **2** *Adiutorio* Cumanorum armata multitudo contra *Almum* ducem venire ceperunt: *P.MAG.* 8 (p.44). Nam qui erant divites et potentes et secum habebant multitudinem effrenatam vix se solos poterant sustentare: *ROGER.* 5 (p.556). *Castra* ... licet munita sint, ... tali tamen vi ac tante multitudini resistere diu non possunt: 1464 *Matth. epist. Rom.* p.31. Populi tantum cum *Boricho* et vulgaris multitudo permansit: *BONF.* II,6,215. Quod ratione et legibus nequirent, clamore et multitudine obtinere contenderent: *Tripart.* approb. p.14–16. **3** *Divinus* vero arbiter, veluti circa nobilissimę disciplinę partem potius, quam instrumentum, mel id atque favum intuitus omnibus humanis divina misterialiter praeposuit, mirabiliter etiam segregavit, considerans illa a multitudine, haec ab unitate, illa dependentia, hec ratissima, illa circa inanem philosophiam, haec secundum celestem sapientiam: GER. p.26. — [154]

multivagus, -a, -um *qui multum vagatur* — *sokat barangoló*.

Quos vocitant *Brachmanas*, adivit / multivagus *Tyaneus*: IAN. PANN. *Paneg.* 1,97–98 (p.8). — [2]

multo, -are (mlucto, mulco, mulcto) **1** *aliquem poenā afficere, punire* — *büntetéssel sújt, megbüntet valakit* (**a** *abs.;* **b** *cum 'in' [abl.];* **c** *cum abl.*); **2** *privare aliquā re aliquem* — *megfoszt valakit valamitől*.

1 a Ipsos cives *Sopronienses* rebelles ... mulcare, punire ... studeatis, quod correccio huiusmodi in personis et rebus facienda cunctis transgressoribus cedat in exemplum: 1418/XV *Sopron tört.* 1/2 p.138. Amicorum quosdam cum sensisset in lusu talorum haud quaquam iocari, multavit (ἐζημίωσε): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.46. **b** Ut quantum boni in his divinis *legibus* ampliantur, tantum rei in istis *saecularibus legibus* multentur (*var.:* mulctentur): *Decr. c.1010.* praef. p.141. Unde in tonsura capitis udvornicos iam dictos iudicialis multavit auctoritas: 1184 *PRT X* p.501. **c** Si quis autem prohibuerit *quaerentem rem perditam*, vel *querentem* verberaverit, decem iuvenis mulctabitur valentibus decem pensas: *Decr. a.1077.* 29. Si quidem descensum super eos *populos ecclesiae* faciens ... baro fuerit, mille penam dependat marcarum et amissione mulctetur bonorum omnium et honoris: 1276 *Reg. Arp.* II/2–3 p.164. Complures, qui rebellaverant, pristino sui parentis imperio parere coegit, nonnullos debita poena multavit *Alfonsus dux*: *PETR. RANS. Epit. Ind.* I,20. Si iterum arma tulerit, decolletur vel alia morte mulctetur: *Decr. 1514.* 60(3). Sic et *Anaxagoras* fuerat mulcatus amare / nummorum poenis exilioque gravi: *MART. THYRN. Ad procer.* I,267–268. **2** Quod si quis violare temptaverit, ut

regie institutionis reus et ecclesie violator penam luat et rebus suis multatus excommunicationis subeat sententiam: 1181 CD Croat. II p.177. Iudex mulierem quandam dote multavit, quod vinum in scio viro suo gustasset: VALENT. CYB. *Laud.* 155. — [38]

multociens et multocies vide multoties

multoplura vide multum

multotiens vide vocem sequentem

multoties adv. (multociens, multocies, multotiens) multis vicibus, saepe — sokszor, gyakran.

Cornu vero in dictis veritatis multociens, ut fortes volunt, regnum demonstrat: GER. p.143. Quod ... alterum sit substantia et alterum persona, multoties (var. multociens) diximus (πλειστάκις εἰρήκαμεν): CERB. *Ioann.* 4 (p.13). Predictum etenim episcopum in crimine prodicionis iam pridem multotiens dependentes a quibusdam suis audivimus, quod etc.: 1199/XVIII CD Arp. cont. VI p.198. Multociens ipsi nobiles nostri serenitatem nostram et predecessorum nostrorum ... precibus ... pulsaverunt: *Decr.* 1222. exord. p.134. Hoc non semel vel bis, sed multociens ... attemptarent: 1234/1242 CD Arp. cont. VI p.546. Ad nos multociens et frequenter amicablem invitati: 1276/1391 *Dipl. Hont* p.18. Terre multotiens memorate: 1296 *Apponyi okl.* p.30. Prefatus M<ih>chael> Ionhus multociens ammonuisset, quod etc.: c.1434 CD Károlyi II p.150. Christus in templo multotiens docuit et mirabilia fecit: PELB. TEM. *Stell.* p.59^r. Multoties eum accersiri ad se faciebat: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.150. — [55]

multus, -a, -um (pluribus plurimus) I adi.: A proprie: 1 numero maior, numerosus (plur.) — nagy-számú, sok, számos; 2 abundans, amplius, copiosus, magnus — bőséges, jelentékeny, nagy; 3 de tempore v. eis, quae in tempore fiunt: diuturnus, longus — idővel: hosszadalmas, hosszú; 4 frequens, iteratus — gyakori, ismételt. — B transl.: 1 firmus, fortis — erős, hathatós, kitartó; 2 gen. praec. comp. v. superl.: magno valore esse, habere — főként közép- v. felsőfokban: nagy értékű, többet v. legtöbbet érő.

II subst.: A m. plur.: numerosae personae — sokan, sok személy. — B n. sing.: copia magna — nagy mennyiség. — C n. plur.: res multae — sok dolog.

III adv.: A multum (multam): 1 valde — nagyon (a cum verbo, participio; b cum adiectivo; c cum adverbio); 2 longe — messze, messzire; 3 diu — sokáig; 4 crebro, saepe — gyakran, sokszor. — B multo (multoplura): 1 cum adiectivo v. adverbio in gradu comparativo: notabiliter — jelentősen, észrevehetően; 2 de tempore: longe — sokkal (korábban v. később).

I A 1 Idcirco multa mala passus est in regno: *Inst. mor.* praef. p.132. Inde enim imprimis Romanum crevit imperium, Romanique reges sublimati fuerunt et gloriosi, quod multi nobiles et sapientes ex diversis illo confluebant partibus: *Ibid.* 6. Multi catholici et religiosi viri ex vicinis provinciis: s.1037/1330 *Dipl. Hung. ant.* I p.118. Dii quippe multi perhibentur, quamquam facile possint deduci dii derivative ab Adam: GER. p.42. Plures gentes per Dei adiutorium sibi subiugasset: HARTV. 9 (p.414). Postea, ... ne annorum elapsu plurimorum ... penitus torperet privilegium, ... intulari iussit terminos: 1113 *Dipl. Hung. ant.* I p.393. Non est otiosa simplicitas dilectionis, quod vestra fratrumque circa Deum et proximum

perfecta caritas plurimis declarat exemplis: CERB. *Max.* praef. p.8. Quamvis multis et diversis huius laboriosi seculi impeditus sim negotiis, facere tamen aggressus sum, que facere iussisti: PMAG. prol. p.33. Carnes et pisces et lac et mel manducabant et pigmenta multa habebant: *Ibid.* 1 (p.36). Habentes animalia multa: *Ibid.* Dux Morout, cuius nepos dictus est ab Hungaris Menemorout, eo, quod plures habebat amicas: *Ibid.* 11 (p.49). Quorum Carinthinorum Moroanensium multa milia hominum in ore gladii occiderunt: *Ibid.* 50 (p.100). Cui dum praenominati quatuor homines contradicerent asserentes eas villas ipsi Nicolao cum ipsis esse hereditarias et hoc testimonio multorum bonorum hominum comprobassent, ... iudex ... misit eos ... ad examen ferri candentis: *Reg. Var.* 357. Videntes illud monasterium multis antecessorum nostrorum institutis destitui: 1232 PRT VIII p.281. Quod cum eadem ecclesia Strigon<iensis> a prima sui fundacione multis libertatibus ... sit decora: 1256/1332 *Mon. Str.* I p.437. Ibidem multis vicibus in propriis stipendiis militando: 1267/1270 *Ibid.* p.541. Orosius multa in libellis suis apochrifis confingens ex daemonibus incubis Hungaros asseruit generatos: SIMON KÉZA I (p.141). In quo praelio plures regni nobiles occiduntur: *Ibid.* 68 (p.183). Ubi propter intemperiem aeris illius zone sunt serpentes diversi generis, rane velud porci, basillicus (sic) et plura animalia toxicata, tigris et unicornis ibi generantur: *Chron. saec. XIV.* 6 (p.253). Regno nostro et eius incolis diversae et plurimae incommoditates ... dignoscuntur evenisse: 1432 Kovachich, *Suppl.* I p.339. Multi ... principes puta utriusque Wolachie, item de Bulgaria nonnulli ... plurima undiquaque armorum pollicebantur subsidia: IOH. VITÉZ *Epist.* 3,6. Habui ad hoc ex pluribus magnatibus socios, quorum opitulamine datam secutus fortunam institi, laboravi et conatus sum, ut etc.: *Ibid.* 6,3. Plurias iniurias, dampna et documenta ... inferre: 1458 Csáky *okl.* p.423. Charillus rex interrogatus, cur tam paucas leges tulisset Lycurgus, respondit eos, qui paucis utantur verbis, legibus non indigere multis (μη δέισθαι νόμων πολλών): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.58. Cum Sthenius populi princeps dixisset non recte eum pro uno noxio multos punire innoxios (πολλοὺς ἀναπίτους): *Ibid.* p.78. Rex fuerat Stephanus, iuste qui rexit habenas, / ... / quem Deus ex multis delegit milibus unum: MART. THYRN. *Ad procer.* II,271-273. — *Nota sing.*: Tu armenti locuples gregisque pulchri / dives pecoris colore multo: VALENT. CYB. *Carm.* IV,54-55. — *Iuncturae*: 'quam plures' i.q. complures — több(en): Andrea iudice curie nostre et comite Nitriensi, Iohanne magistro agasonum nostrorum et aliis quam pluribus comitatus regni tenentibus et honores: s.1290/1322 CD Arp. cont. X p.4. — 'Quam plurimi' i.q. quotquot — bármennyi: Innumerabilis multitudo Lombardorum ... periit quam plurimis episcopis ... trucidatis: PMAG. 53 (p.107). Populi ... denegabant ... debita quam plurima ... exhibere: 1254/1259 PRT VIII p.292. In ... presencia cognatorum et proborum virorum ... et aliorum quam plurimum (recte: plurimorum): 1314 *Mon. Str.* II p.693. 2 Monasterium Sancti Martini ... prout regia vis concessit, multis condonavimus opibus: 1093 *Dipl. Hung. ant.* I p.299. Hec, que per multas tibi scripsi lacrimas, magnus ille consilii angelus cordis mei installavit auribus: 1146 *MIÖG* p.375. Miserunt ... pelles erme-

linas et griseas sine numero ac alia multa munera non numerata: P.MAG. 10 (p.46). Per multas perplexitates rerum mundanarum: 1292 CD *Arp. cont.* X p.87. Multis affectus muneribus (πολλῶν δὲ δωρεῶν) et brevi dives factus ad suos inquit: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.52. De multis vexationibus, quas praeteritis temporibus ipse et ecclesia sua perpessa est: PETR. VÁRAD p.2. — *Nota sing.*: Cum vidissent populum multum sine bello ipsis subiugatum: P. MAG. 33 (p.75). Rogavit eum dato auro multo, ut ... regem Athonem invaderent: *Ibid.* 56 (p.111). Suscepi ... dona ... gracia splendoreque magnifica, quorum beneficio dum maiestas vestra alteri laudem gloriamque deferri voluit, sibi recte plurimam cumulavit: IOH. VITÉZ *Epist.* 31,3. Bellum grave illatum est. ... Veterana pestis multum florem magnumque fidelium robor depasta hactenus ledendo crevit: *Id. Or.* 7,19–20. *Papa* ad Bulgariam et ad alia regna ... subiecta fratres *mittebat* in multa copia: *Chron. F.M.O.* p.232. 3 In futurum precavens, ne idem monasterium multorum temporum successione aliquomodo gravaretur: s.1037/1330 *Dipl. Hung. ant.* I p.118. Curam non multo post tempore perituram: s.1055, XIII *PRT* X p.487. *Possessionem* emerat propria pecunia ... a Philippo plurimum ante tempus: 1276/1277 *CD patr.* III p.24. In facto Zagrabiensis ecclesie, que multis iam annorum spaciis male tractata vastatur: IOH. VITÉZ *Epist.* 24,6. — *Locut.*: 'multo tempore', 'a multo tempore' i.q. diu, pridem — *sokáig, régóta*: Tunc, fratres, expulsi sumus ab illa delectabili domo et incidimus in manus diaboli, qui et multo tempore detinuit nos sub potestate sua: c.1200 *ÓMO* p.71. Comes Hudina a multo tempore grata nobis fidelitatis obsequia impendisset: s.1245/XIV *CD Arp. cont.* XI p.338. Slavii ... iam a multis temporibus citra per ipsorum malitias fere omnes Christicultores ... turbaverunt: 1400 *Zsigm. oklt.* II,25. De integritate et affeccione, quam ad hoc regnum Hungarie et eius incolas habuisse diceris a pluribus temporibus: IOH. VITÉZ *Epist.* 9,1. Nonnulla alia bona eiusdem prioratus dicantur esse et a pluribus iam temporibus fuisse apud manus illius illustris domini prioris: *Ibid.* 79,3. Multis iam temporibus complures nostri predecessores frustra tentaverunt ecclesiam Zagrabiensem ... restituere tranquillitati: *Id. Epist. var.* 25,2. 4 Super quo vobis et vestris multas referimus gracias: 1272 *CD Arp. cont.* IX p.571. Se nostra providentia et ope liberatum non sine multa gratiarum actione declaravit nobis: PETR. VÁRAD p.2.

B 1 Nobiles nostri serenitatem nostram ... precibus et instancia multa pulsaverunt: *Decr.* 1222. exord. p.134. Post longas et multas disceptationes ... compositio intervenit: 1229 *PRT* I p.696. Cum causa ... multis altercationibus fuisset coram domino rege ventilata: 1258 *Ibid.* II p.300. Multa fidelitate inducti et postulacionibus inclinati hanc ... duximus gratiam faciendam: 1270 *Ibid.* X p.533. Progenitoribus, quibus plurima Salvatoris clemencia est largita: 1288 *Mon. Str.* II p.228–229. Regi sine labore oblatum unanimiter regnum servamus, multis mediis multaue instancia apud ... Romanorum regem laboravimus, ut *etc.*: IOH. VITÉZ *Epist.* 25,5. Pons plurimus acri / impositus fluvio, partes *urbis* confoederat ambas: IAN. PANN. *Paneg.* 2,1108–1109 (p.119). Prelati ... plurima pollutent auctoritate: 1465 *Matth. epist. Rom.* p.58. Variis modis et plurima cura conatus sum ecclesie Zagrabiensi

consulere: 1466 *Mátyás lev.* I p.137. Plurimamque operam addidi, ut ... ecclesie faveretur: *Ibid.* Quam quidem ... ob eius concinnam ingenii dexteritatem ... litterarum eruditionem abunde multam ... cognitum esse non dubito: 1501 *Mon. Vespr.* IV p.106. — *Nota*: 'multis modis' i.q. fortiter, valde — *nagyon, módfelett*: Et multis modis mirari cepit, qui essent et unde venissent, qui talia facere ausi fuissent: P.MAG. 14 (p.53). 2 Et quod pluri valeret villa, dixit et protestata est *regina* archiepiscopatu se donare: 1268/1382 *Mon. Str.* I p.549. Quod plurius est, uxor ipsius ... in nostra astitit presencia: 1294/1324 *CD Arp. cont.* X p.167. Licet nunquam famam privatam rei publice Christiane plurius facere in animo sit: IOH. VITÉZ *Epist.* 35,4. Magni estimavit consilia tua, plurius sollicitudinem, plurimumque vota patefacta: *Id. Or.* 11,6. Apostolice sedis monita et cohortationes ... semper plurimi fecimus: 1462 *Matth. epist. Rom.* p.17. Si ... a sanctitate vestra plurius haberi et ampliori (*sic*) dignitate adornari videbitur: 1465 *Ibid.* p.58. Respondit nihil opus esse auro ita coenanti: se vero plurius facere (αὐτῷ δὲ βέλτιον εἶναι) aurum habentibus imperare, quam aurum possidere: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.65. — *Nota*: quasi *adverbialiter*: *satis* — *elégé*: Plurius enim constat, quam misera vita et mundus, quod turbatur fides utputa salusque: IOH. VITÉZ *Or.* 7,24.

II A Multi ex diversis mundi partibus audientes de doctrina eius confluebant ad eum: *Leg. Steph. minor* 4 (p.396). Interficiebantur plurimi de Ruthenis et Cumanis: P.MAG. 8 (p.44). Hungarii ex Boemis et Sclavis ... multos interficiebant: *Ibid.* 37 (p.78). Ubi post multorum necem, per plurium vulnerationem ... ipse quoque ... graviter extitit vulneratus: 1244/XVII *CD Hung.* IV/1 p.344–345. Multi ex hostibus gladio, multi ad flumen adacti ... naufragio ruinaque perierunt: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 39,17. Aliquamdiu dubitatum est – et nunc eciam a multis dubitatur: IVAN. 3¹. Gratiam ... adhuc multorum fidedigna testimonia comprobant: 1462–1464 *Matth. epist. Rom.* p.35. Multi ... dignitatis ipsius pretio atque usu publice perfruentur: 1465 *Ibid.* p.42. — *Nota*: *cum gen. part.*: Hoc audito multi hospitem confluebant ad eum: P.MAG. 46 (p.94).

B Viri de Niis multum in auro et argento ... regi ... obtulerunt: IOH. THURÓCZ 355 (p.103). Ubi multum auri hauserunt *Hungari*: *Chron. Monac.* 26 (p.65). — *Nota*: *de tempore*: Nihilo minus post multum temporis ad imperium Isaię legitur retrogradus sol: GER. p.90. Post non multum temporis egrotationem incurrit *Stephanus*: *Leg. Steph. minor* 7 (p.399).

C *Speculator* domino suo de bonitate illius terre multa dixit: P.MAG. 25 (p.65–66). Minima de maximis et pauca de plurimis referamus: 1245 *CD Croat.* IV p.284–285. *Evangelica veritas* maiora et plurima pollicetur ministris et servis fidelibus: 1286 *Mon. Str.* II p.217. Unde et cum plura super hiis articulatum scribere vellem, visum est, ut *etc.*: IOH. VITÉZ *Epist.* 58,9. Et licet multi multa loquantur, vior tamen et famosior opinio est, quod *etc.*: IVAN. 3¹. Lectitanti mihi ... nuper apud Graecum auctorem Plutarchum multa praeclara ... occurrit inter alia liber de dictis regum: IAN. PANN. *Plut. dicta* dedic. p.31. Apud vos in plurimus (*recte*: plurimis) volumus promereri: s.a. *CD patr.* VII p.391.

III A 1 a Terminos *episcopatus* si quis violare presump-

serit, ... componat centum libras auri optimi. ... Et ut plus divine ire occursum paveat, sciat se a Deo ... perpetuo anathemate dampnandum: 1009/1404 *Dipl. Hung. ant.* I p.58. Decipitur, quisquis plus in propriis, quam in dominicis rebus gloriatur: *Decr. c.1010*. 1. Magnus enim sudor in talibus, quanquam socius veritatis non multum desudet ex talibus: GER. p.32. Egens enim plus plusque desiderans iuxta theologicum dictum: *Ibid.* p.60. Quibus *latronibus* confligentibus unum eorum multum sauciarant: MAUR. 3 (p.360). Hoc audientes milites Almi ducis, multum sunt confortati: P.MAG. 8 (p.44). Abbas ... de sua iustitia plurimum confisus: 1210 *PRT I* p.617. Satis proficiens ... plus quam omnes predecessores mei: 1226 *Ibid.* p.681. Nos igitur tam manifestis documentis plus quam ad plenum instructi: 1240 *Ibid.* VIII p.286. Multoties multum deturpabat vestes suas in servitiis coquine: *Inqu. Marg.* p.233. *Meta* transit per unam viam graminosam, seu non multum deambulatam: 1287/1565 *CD Arp. cont.* XII p.468. Possessiones ... novarum metarum erectione plurimum indigerent: 1297 Zimmermann, *Urkb.* I p.205. Quoad ceteras res, multum placuisset, si littere ipse paulo prius ... advenissent: IOH. VITÉZ *Epist.* 50,3. Huicque in id ipsum plus et magis favere videntur ac favent: *Ibid.* 72,32. Ideo multum petimus v<estras> a<micitias>, quod *etc.*: 1451 *Sopron tört.* I/3 p.317. Plurimum (μέγιστον) quippe ad avertendam perturbationem hanc prodest consuetudo, si ... exerceamus et condocefaciamus nosmet ipsos ad eam continentiam: IAN. PANN. *Plut. negot.* p.37. Cetera regna ... ut plurimum suis cardinalibus adornantur: 1465 *Math. epist. Rom.* p.58. **b** Hic autem non multum necesse habetur loqui de talibus: GER. p.34. Scithica autem terra multum patula in longitudine et latitudine: P. MAG. I (p.34–35). Idem propter tuicionem confinii illius plurimum fructuosus, imo necessarius ... habeatur: 1248/1616 *CD Arp. cont.* XI p.360. Dies Veneris sancta erat plus curta, quam alie dies: *Inqu. Marg.* p.231. Margaretha non erat bene sana et multum debilis erat: *Ibid.* p.258. Cumque idem Graecus exercitui esset plurimum infestissimus, quidam Hungarus Botond dictus Graeco opponitur ad luctandum: SIMON KÉZA 42 (p.171). Unde cum nos ipsam civitatem inter alias civitates regni nostri plus fidelem nobis fore dinoscamus: 1300 *CD Croat.* VII p.396. Tallias seu acciones multum graves ... crudeliter recepisset: 1307 *Mon. Str.* II p.579. Testimonia exquire ... multum foret tediosum: 1402 *Zsigm. oklt.* II,1960. Iniurias ... inferre non cessat ... in nostri iuris preiudicium multum grande: 1402 Bártfai, *Pest* p.119. Rex post ipsam pugnam – quia ex apostemate pestilentico multum infirmus erat – ad partem se subducens ea nocte expiravit: IVAN. 3¹. Licet multum est formidabile in tali tempore litteras ... transferre: 1459 *Sopron tört.* I/4 p.339. Nobis vero multis ex rationibus plurimum necessaria: IAN. PANN. *Epist.* p.82. **c** Obsequia ... nobis exhibuit tam fideliter, ... quam plurimum utiliter cuncta peragendo: 1248/1419 *CD Croat.* IV p.349. Hoc facio, ut plus cito possim surgere ad orationes meas: *Inqu. Marg.* p.189. Capiēbat manum meam in manu sua multum dulciter: *Ibid.* p.227. Exponente nobis fidele nostro ... Lorando ... percepimus plurimum displicenter, quomodo *etc.*: 1415 *Sopron tört.* I/2 p.87. Inter alios archidiaconatus ecclesie nostre ... plus opulenter ... dotatum: 1436/1484 Békefi,

Kápt. p.402. Multum ... ferventer audimus et expectamus vestre pat<ernita>tis adventum: 1455 *TT* 1901 p.175. **2** Inde vadit meta per eandem viam, minus quam ad iacturam sagitte et plus quam ad iactum lapidis: 1262 *Mon. Str.* I p.472. Dehinc multum transeundo in circuiione magni montis venit ad duas metas antiquas: 1265/1294 *Ibid.* p.531. **3** Flexis et nudis genibus cum lacrymis multum stabat in orationibus: *Inqu. Marg.* p.208. **4** Qui cum omni Mahometicae foeditatis barbarie in variis ancipitibusque praeliis diu ac multum ... versati: *Tripart. praef.* p.4.

B 1 Petrus quoque Beatus: modicum nunc oportet contristari in variis temptationibus, ut probatio vestre fidei multo praeciosior sit auro, quod per ignem probatur (*I Petr. 1,6*): GER. p.11. Cum regie liberalitatis munificencia ... multo magis hiis, qui sibi fideliter obsecuntur, tenetur adesse: 1243 *Mon. Str.* I p.346. Cum fideles et expertos coronae regiae servitores remunerare teneamur, multo fortius donationes eisdem a nostris antecessoribus illustribus prius factas ... debemus provide conservare: 1250 /XVIII *Reg. Arp.* I p.277. Multum affligebat corpus suum in ieiuniis ... et in tota septimana magna multo plus hoc faciebat: *Inqu. Marg.* p.167. Mihi multo asperior exactio ipsa visa est, quam pactio fuit: IOH. VITÉZ *Epist.* 2,5. Licet multo plura fecerit genera servitorum, hec tamen *etc.*: 1448 *Mon. herald.* I p.69. **2** Quo pacto eventum rerum nostrarum tuleris, facile conicimus, quandoquidem eas multo prius gestas audire, quam gerendas – orator ipse – nunciare potuisti: IOH. VITÉZ *Epist.* 41,1. Multo serius incessit, quam expectatione nostra et vestre fraternitatis benevolencia dignum erat: *Id. Epist. var.* 8,12. Serius multo, serenissime princeps et domine, serius, inquam, multo atque posterius, quam tempus et necessitudo ac vota rei publice tuorum principatum postulabant, aliquando tamen Dei nostri dono ... restitutus es: *Id. Or.* 1,1. — [779]

[Bellus]

mulus, -i m. animal ex asino et equa natum — öszvér.

Daunia quot mulos, Nonacria pascit asellos *etc.* : IAN. PANN. *Epigr. (Mayer)* 151,5. Nullus armatus incedit, dum ad campum exeunt, sed omnia arma eorum in sarcinis deferuntur camelorum et mulorum: GEORG. HUNG. *Tract.* p.222. — [2]

[Szovák]

mundalis, -e transl.: saecularis — világi.

De qua sua relatione tam mundali, quam spirituali pro vestra vita et salute Numen altissimum sum exoraturus: *Form. styli* II,83 (p.201). — [2] Vide etiam mundialis et mundialis.

mundanus, -a, -um A adi.: **1** proprie: ad mundum universum pertinens — világegyetemhez tartozó; **2** transl.: ad mundum pertinens (a non ecclesiasticus, profanus — világi; b caducus, terrestres — földi, mulandó). — B subst.: **1** n. plur.: res inanes, terrestres — evilági, földi dolgok; **2** m.: homo saecularis — világi ember.

A 1 Musicam trifariam Boetius enim docuit, mundanam, humanam et instrumentalem. Mundana est, que celestis machine totiusque mundi elementarem conglutinationem complectitur: MONET. p.A,6. **2 a** Igitur si delectat, quantum ad pulchras attinet formationes, habemus septem cēlos non secundum mundanos disputatores, sed circa divinos: GER. p.20. Dilectio ... in eum (*sc. Deum*) est, ... quod mundanas quidem contemnimus res

[Bellus]

(αὐτὸν τοῦ κόσμου): CERB. *Max.* III,50. Ea, que geruntur in tempore tam in rebus ecclesiasticis, quam mundanis, ... litterarum testimonio perennentur: *c.1237 PRT I* p.771. Qui (*sc. maior villae*) omnes causas eorum mundanas debeat iudicare: *1244/1496 Turul* 1910 p.77. Ipse reclusus et rebus mundanis exempta vitam perpetue captivitatis in observantia regulari vivunt: *1404/1417 Zsigm. oklt.* II,3335. Sed Christus ... huiusmodi angustias ... multis tam ecclesiasticis, quam mundanis protectoribus ... stabilivit: *Chron. F.M.O.* p.219. **b** Quod nobilis domina ... cupiens per sancte contemplacionis desiderium mundane felicitatis bravium in sempiternae salutis premium <commutare> ... possessionarias porciones suas ... monasterio ... legasse est confessa: *1331 Mon. Str.* III p.200. Puer ... / ... conscius / mundane vanitatis / mundum vitare voluit (*sc. S. Paulus*): *XIV Dankó, Hymn.* p.144. Deliberavit sanctus rex Stephanus et firmiter statuit, ut omnibus pompis mundane glorie calcatis et temporali (*sic*) regni dyademate deposito solius Dei servitio semet ipsum manciparet: *Chron. saec. XIV.* 69 (p.318). *Ladislau*s non mundanam gloriam caducam et transitoriam, sed celestem patriam et divinam gloriam ... promereri studuit: *Ibid.* 131 (p.405). Magnifica domina ... animam suam omni re mundana preciosissimam ipsi Deo altissimo ... devotissime commendavit: *1473 Héderváry oklt.* I p.387. Quae (*sc. ecclesia*) profecto undique multis quassata varietatis mundanae procellis: *PETR. VÁRAD* p.29. *Christus* nobis humilitatis exemplum praebebat, sc<ilicet> ut laudes et honores mundanos fugeremus: *Serm. dom.* I p.148. Monachus ... omnes mundanas illecebras abdicans: *GREG. GYÖNGY. Vitae* p.70.

B 1 Licet non solum mundana, sed etiam cuncta supramundana Ioannes transcenderet dicens *etc.*: *GER.* p.64. Mundana humanis videntur esse transibilia: *1221 CD Arp. cont.* I p.182. His ergo sacramentorum revelationibus Petrus apostolus incitatus mundana spernens et terrena fastidians ... ibi cum Iesu optabat habitare: *Leg. sanct. Hung.* p.13^v. **2** Philautiae vitium monacho ... miserari suggerit corpus *etc.* ... Mundano (τῷ δὲ κοσμικῷ) vero hinc iam curam sibi facere in desideriis suadet: *CERB. Max.* II,60. — [36]

mundatio, -onis f. actus purgandi — (*meg*)tisztítás, *takarítás* (**a** proprie; **b** in *imag.*).

a Item pro mundatione loricarum et armorum ... dedimus ... I^c denarios: *1429 Iványi, Eperjes* p.98. Item pro mundatione turris captivorum dedimus LX d<enarios>: *1497 TT* 1883 p.576. Aurifabro a mundatione scultellarum ferrialium argentearum ... dedi I 1/2 flor<enos>: *1501 MTT XXVI* p.142. Pixidariis pro mundatione pixidarum civitatis den<arios> L: *1509 HtK XV* p.490. **b** Si queris, quur et ipse iustus dicatur, qui iusticia iustorum est et beatorum mundatio mundifica et beatifica dealbatio, ... disce *etc.*: *GER.* p.142. Tunc ... eum (*sc. Christum*) videbunt (*sc. credentes*), ... quando per caritatem et continentiam semetipsos mundaverint, et tanto plus, quanto mundationem (τὴν κάθαρσιν) intendunt: *CERB. Max.* IV,72. Haec est voluntas Dei, sanctificatio i. e. mundatio vel munditia vestra: *Serm. dom.* I p.421. — [10]

mundator, -oris m. (mondator) purgator, qui purgat — *tisztító, aki tisztít.*

Rogamus, ... quod mondatores armorum aliis (*sic*

orig., recte forsan: armorum alias) 'fegwerthyzthythoth' ... citissime infra mitteretis: *1514 Mon. rust.* p.123. — [1]

mandatum vide mandatum

mundialis, -e **1** proprie: ad mundum universalem pertinens — *a világegyetemhez tartozó*; **2** transl.: terrestris, ad hunc mundum pertinens — *földi, evilági.*

1 Quamvis mundialis machine fabricator primum hominem in paradiso deliciarum ... decrevit collocandum: *1371 CD Croat.* XIV p.381. Regalis benignitas ad mundialis regiminis machinam prolatandum fideles regnicolas iugo alicuius gravitatis compressos per donum regni libertatis (*sic, recte DI 9094: liberalitatis*) beneficio ... alleviat: *1405 CD Hung.* X/4 p.389. **2** Si quis in febre huius ecclesie sancte membra ... scandalizat, ... maneat extra ecclesiam iustorum in illa mundiali miseria, sicut hetnicus et publicanus: *Inst. mor.* 2. Quoniam plasmatis mundialis caduca condicio primitiva ex ipsa prothoplasti iactura labem contraxit realiter in posteritatis universe dispendium propagatam: *s.1235, XIV^{med.}/1404 CD Hung.* III/2 p.421. Regalis fastigii celsitudo ... debet illa, que sunt Dei, Deo, et, que sunt cesaris mundialis, ipsi cesari ministrare: *1291 Mon. Str.* II p.293. Antequam ipsi ... in lucem (*sic*) prodiissent mundialem: *1353 CD Zichy II* p.530. Idem dum adhuc vitā frueretur mundiali: *1371 Ibid.* III p.443. Cum nos fragilem et mortalem huiusque mundialis seculi vitam caducam et transitoriam esse sciamus: *1439 Héderváry oklt.* I p.194. Inter mundiales homines non potest esse vera et fidelis dilectio: *PELB. TEM. Pom. sanct. hiem.* XXVIII,B. — [19] *Vide etiam mundalis et mundinalis.*

mundialiter adv. huic mundo convenienter — (*e*)világi módon.

Fide recta ... per devocionem debitam non solum spirituali refeccione cor principis ... confovetur, sed etiam ad spiritualia capescenda temporalia huius mundi demulcentia humanos sensus et corda quasi mundialiter in mundanis coalescunt: *1277 Veszpr. okl.* I p.76. Quem (*sc. denarium*) revera mundialiter ut munusculum cum paupercula in orrea (*sic*) Domini videtur inferre: *1291 Mon. Str.* II p.293. Nomine mundi intelliguntur peccatores mundialiter viventes: *PELB. TEM. Pom. sanct. hiem.* XXII,G. — [4]

mundicia vide munditia

mundifico, -are purgare, mundum facere — *megtisztít* (**a** proprie; **b** in *imag.*).

a Item ut universi populi ... in fabricam ecclesie sive castri praescripti ligna ducere fossataque circuitus (*sic, recte forsan: circum*) eandem ecclesiam seu castrum tempore necessitatis mundificare (*var.: 1524/? Wenzel, Fuggerek* p.135: mundare) laboresque facere absque omni recusa ... tene<a>ntur: *1516/XVI DF 280728; cf. 1516/1616 DF 205 514* p.5. **b** Deus multipliciter sanctificat homines i<d est> mundificat: *PELB. TEM. Pom. sanct. hiem.* VII,B. Caro Beate Virginis ... fuit ... iam mundificata: *Id. Stell.* p.76^r. — [4]

mundificus, -a, -um in *imag.*: qui mundum facit — *megtisztít.*

Si queris, quur et ipse iustus dicatur, qui iusticia iustorum est et beatorum mundatio mundifica et beatifica dealbatio: *GER.* p.142. — [1]

mundinalis, -e ad mundum universum pertinens — *a világegyetemhez tartozó.*

Mundinalis fabricae gaudens universitas, / te Beata Trini-

tas benedicat: XIV Dankó, *Hymn*. p.181. — [1] *Vide etiam mundalis et mundialis.*

munditia, -ae f. (mundicia) **1 proprie:** puritas, status mundus — *tisztaság*; **2 transl.:** castitas — *erkölcsösség, erkölcsi tisztaság.*

1 Superbie enim opponenda est humilitas, invidie dilectio, ... avaritiae largitas, luxurie munditia: *Váradí stat.* II,2 (p.81). Vidi ... regem ... esculenta iusque pertractantem et nunquam coinquinatione turpatum, quod profecto mirum est, cum alii ... non possint aut manuum, aut vestimentorum sordes praecavere. Sunt igitur huius regis naturales munditiae: GAL. 17,13–14. Manifestatum est, ... quante fuerit mundicie et puritatis (sc. *S. Elizabeth*), et hoc quoad odoris exalationem. Quia enim corpus eius omni mundicia et castitate in vita nituit, ideo in morte suavitate odoris flagravat: *Leg. sanct. Hung.* p.30^v. **2** Ipse autem ... omnium vitiorum ventus. Inmundus, quia superbiam, quae semper divinae mundicie contraria est, sibi vindicavit: GER. p.136. Et haec quidem ex timore Dei et bona spe fit in anima, illa vero a divino amore et summa munditia (ἀκροτάτης καθάρσεως): CERB. *Max.* II,6. In castris tuis requiritur munditia corporalis, scilicet ab omni inquinamento foedae luxuriae: ANDR. PANN. p.55. — [11] [*Bellus*]

munditivus, -a, -um *purgans, mundum faciens* — (*meg*)*tisztító.*

Aqua habet virtutem munditivam: *Serm. Quinqueecl.* 18 (p.57). — [1] [*Hegyi*]

modo, -are **1 proprie:** purgare — (*meg*)*tisztít, takarít*; **2 transl.** (**a** *sanare* — *meggyógyít*; **b** *iur.:* *aliquem culpā liberare* — *valakit tisztáz, igazol*).

1 Denique ostenditur a perfectissimis inprimis igne cremari (sc. *terra*), demumque supervenientibus aquis mundari sicque aeternaliter purissima ... haberi: GER. p.76. *Margaretha* faciebat coquinam et mundabat hortum: *Inqu. Marg.* p.213. *Cum nobiles terras ... arabiles unacum fimatis, vineas, rubeta ac silvam, necnon et fenilia, viminosas scilicet et mundatas equali mensura ... in quatuor partes quoequales ... divisissent: 1406 Zsigm. oklt.* II,5049. Pro cervisia laboratoribus mundantibus fontem penes balneum f<lorenum> 1: 1433 Fejérpataky, *Szám.* p.316. Laboratori, quod mundavit canalia, den<arios> 6: 1437 *Ibid.* p.379. Quod quicunque ex iobagionibus ... aliquas terras incultas ... secure exstirpent, mudent et colant: *Form. styli* II,234 (p.294). Feci cum aliquibus mulieribus fruges mundare et lavare quartalibus: *Bakócs-cod.* p.370. Iste humilia onera fratrum clam agebat, secessum mundabat: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.116. — *In imag.:* Hae item sunt illae aquae mundantes, de quibus Ezechiel propheta meminit: ... 'In aqua non est lota ad salutem' (cf. *Ez.* 16,4): VALENT. CYB. *Laud.* 325. **2 a** Leprosus ... preventu meritorum eius in via mundatus est: *Leg. Lad.* 11 (p.526). Leprosus uno dumtaxat osculo ... mundavit (sc. *S. Martinus*): BONF. I,5,156. — *In imag.:* Per vinum mundantur putrida, per oleum sanandi foventur, miscenda est ergo lenitas cum severitate: *Stat. Zagr.* I,10 (p.17). **b** Prohibitores ... si culpabiles effecti fuerint, pereant, ut fures, si vero mundati, ... LV pensas solvant: *Decr. c.1077.* 5. Ubi homo ... castrensi nomine Pous portato ferro contra Sab et Sycund mundatus est: *Reg. Var.* 42. *Iudices* utramque partem ... miserunt (*ed.:* miserunt) ... ad examen ferri candentis Waradinum, ubi portato ferro homo

... Martini et Petri mundatus est: *Ibid.* 343. — *Nota:* Infantulus octava die debet circumcidi, et sic ab originali peccato mundabatur: PELB. TEM. *Stell.* p.59^v. *Aliqui* in peccato originali sunt concepti, sed postea mundati sunt, antequam nascerentur ex utero, ut Ioannes Baptista: *Id. Pom. sanct. hiem.* VII,B. — [30] [*Bellus*]

1. mundus, -i m. **1** *κόσμος, naturae rerum summa universitas* — *világegyetem*; **2** *orbis terrarum* — *földkereség*; **3** *rerum humanarum condicio, vita* (*opponitur inferis*) — *e világ, élet (a másvilág ellentéte)* (**a** *res terrenae*; **b** *homines omnes coaequales*; **c** *historia, res gestae*).

1 Orieniiani dicunt ... animas ... in mundi principio peccasse: GER. p.10. Benedictio autem praeterea Filii ad Patrem reverenter admittenda coequalitas et coeternitas, quam habuit cum Patre, priusquam mundus fieret: *Ibid.* p.59. Si placet tibi, domina mundi (sc. *B. M. V.*), ... novellam plantationem Christianitatis aboleri *etc.:* *Leg. Steph. maior* 14 (p.390). Cum ... Iesus Christus, dominator universe fabricae mundi ... tranquillitatem dignatus fuisset largire serenam: 1291/XVIII *CD Arp. cont.* X p.28. Gloriosissime Virgini Marie, mundi domine, celorum regine ... aliquid dedicare ... in destinatione mentis ... fuit: 1297/1519 *Mon. Str.* II p.407. Iunge etiam ... / materiae fluxus et fata regentia mundum: IAN. PANN. *Paneg.* 1,67–68 (p.6). Per orbem / victurum, mundi dum stabit machina, nomen: *Ibid.* 1,895–896 (p.50). Late cedit inane Chaos, / quod caperet teneri coëntia semina mundi, / quo possent atomi pervolitare leves: *Id. Epigr.* 322,6–8 (p.600). In qua reputatione ... apud ... Venetae nobilitatis ... patricios, admiranda velut mundi sidera, ... magnificentia vestra conservetur, ... non sine voluptate ... mentis audimus: PETR. VÁRAD p.249. Sine quibus (sc. *legibus*) nec domus ulla, nec civitas ... stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest: *Tripert. praef.* p.8. Quam (sc. *fidem*) Deus instituit iustis ab origine mundi: MART. THYRN. *Ad procer.* I,305. — *Non plene liquet, an nomen proprium Hung. sit v. forsán huc pertineat:* De villa Quescu mons Mundi est terminus, de alia villa Kescu est terminus fovea: 1113 *Dipl. Hung. ant.* I p.395. **2** Si queris, quomodo rotundum sit cælum istiusmodi (sc. *ecclesia*), discis, quia per circuitum diffusa mundi et ad omne opus bonum parata et in illo fundata est: GER. p.19. Ideo autem elegit (sc. *Deus*) Noe cum uxore et filiis, ut remaneret post diluvium ... et exinde repletur mundus: *Ibid.* p.44. Qui validissima fide Christi evangelium denuntiaverunt ... per totum mundum: *Ibid.* p.47. Sol ab oriente consurgit et in occidente se ponit inluminans univ^{er}sum mundum: *Ibid.* p.62. A duodecim ... ventorum spiritibus mundi globus cingitur totus: *Ibid.* p.174. In capite quoque mundi Roma ... canonicorum congregationes ... statuit (sc. *S. Stephanus*): *Leg. Steph. maior* 11 (p.386). Multi ex diversis mundi partibus audientes de doctrina eius confluebant ad eum: *Leg. Steph. minor* 4 (p.396). De toto mundo in vestro episcopatu locum N. ad serviendum Deo elegi: 1146 *MIÖG* p.377. Scithici ... arcu ac sagittis meliores erant super omnes nationes mundi: P. MAG. I (p.37). Quod ... habitatores terre illius viliores homines essent totius mundi: *Ibid.* 25 (p.66). Deus ad hoc preposuit reges mundo universo, ut *etc.:* 1261/1271 *Reg. Arp.* II p.119. De cunctis mundi partibus homines ...

ad repopulandum terras depopulatas ... edicto regio studuimus convocare: 1268/1382 *Mon. Str.* I p.548. Quocirca patet, sicut mundi nationes alias, de viro et faemina Hungaros originem assumpsisse: SIMON KÉZA 2 (p.142). Rex Ethela ... V annis continue in Sicambria requieuit speculatoribus suis in mundi quatuor partes distributis: *Ibid.* 13 (p.156). Ne concordia extra mundi terminos exilium paciatur: 1291 *CD Arp. cont.* XII p.517. Simon ... diligentibus studiis ... in diversis mundi partibus ... erga nostram claruit maiestatem: 1417 *Mon. herald.* I p.41. Nos lamentari dignum est ... super caput nostrorum dolendis vulneribus, utpote regis, ... item venerandi toti mundo patris, domini Iuliani legati: IOH. VITÉZ *Epist.* 3,15. Hanc (sc. *Andreolam*) ... natis illustrem mundus adoret: IAN. PANN. *Epigr.* 385,6 (p.639). Cum ... Hunnorum tyrannus ... ipsam Romam, dico mundi reginam, eversum ire pergeret: LAD. VET. p.327. Quod amodo illud iudicii genus extra hoc regnum in mundo inauditum perpetuo aboleatur: 1486 *DRH* III p.277. Multa in eisdem de parte mundi Scitica ... obmissa ... apparebant: IOH. THURÓCZ 5 (p.15). In te igitur totius orbis, pater sanctissime, ... totius mundi totiusque humani generis oculi conversi sunt: PETR. VÁRAD p.30. Quae (sc. *Pannonia*) omnes fertilitate vincis oras / mundi nunc gemino sitas sub axe: VALENT. CYB. *Carm.* IV,3-4. — *Nota: subintellecto sensu* 3 a: Si huiusmodi rumores horribiles essent diffusi per orbem, mundi principes aliter cogitarent: ROGER. 37 (p.583). Ad hoc regibus mundi ex superna providencia gladius potestatis datus est, ut etc.: 1270 *CD Croat.* V p.568. Regum et mundi principum reverencie congruit, ... ut etc.: 1286 *CD Arp. cont.* IX p.440. Te regna mundi, super quae omnia principatum tenes, supplices adorant: PETR. VÁRAD p.30. — *Locut.: 'nemo, nihil sim. in mundo' i.q. omnino (non) — egyáltalán (nem):* Quod ... Scithici ... nichil habuissent in mundo, quod perdere timuissent pro illata sibi iniuria: P.MAG. 1 (p.36). Et absque Dario et Cyro atque Alexandro nulla gens ausa fuit in mundo in terram illorum intrare: *Ibid.* 1 (p.37). Adduxerat ... regina ... Totam, tam formosam et pulcherrimam, quod eo tempore vix in mundo sibi similis haberetur: SIMON KÉZA 91 (p.191). Nihil aliud magis in hoc mundo desideramus, quam ut Christiana religio ... liberetur: 1476 *Mátyás lev.* I p.356. Advigilabo in omnibus ... nihil in hoc mundo maiori desiderio affectans, quam ... sanctitatis vestrae gratiam ... promereri: PETR. VÁRAD p.36. Quod Austriam ipsam ... tueamur, ... nec aliquā mundi viā ab Hungaria alienemus: *Confirm.* 1490. 6. **3 a** Apostolici nil possident illosque minime recipiunt, qui aliquid in hoc mundo utuntur: GER. p.10. Quicquid enim huic mundo, in quo Deus non regnat, tribuitur, diabolo ... offertur: *Ibid.* p.69. Videre Deum homini est iam ... istiusmodi desiderio funditus mundo mori: *Ibid.* p.113. Penne autem istiusmodi amor Dei est et contemptus mundi: *Ibid.* p.115. Supra ... mundum et mundum intromisimus, quasi duos invenientes mundos. ... Christus discretionem videtur facere mundorum: *Ibid.* p.174. Ut, qui eum (sc. *S. Stephanum*) gloriā et honore mundi presentis dignum fecerat, celestis patrie civibus clementer associare dignaretur: *Leg. Steph. maior* 10 (p.386). Andre<as> ... ab huius mundi laborioso certamine ad eremi se transtulit solitudinem: 1131-1141 *PRT* I p.595. Quando semper

in tempore orationis nihil intellectus mundi (μηδὲν τῶν τοῦ κόσμου νοημάτων) molestaverit mentem tuam: CERB. *Max.* I,88. Opto ... ad portum monasterii ... ex huius mundi fugere naufragio: 1146 *MIÖG* p.375. Arridentis sibi atque blandientis mundi gloriam caducam reputans et transitoriam esurivit ... iustitiam (sc. *S. Ladislaus*): *Leg. Lad.* 3 (p.516). Cum mundus labilis et eius accio sit caduca: c.1202/1334 *CD patr.* VIII p.11. In mundi rebus quandoque solet oriri controversia: 1225 *CD Arp. cont.* XI p.191. Decor huius mundi fugit velud umbra: 1237 *PRT* I p.752. Mundus deceptivus et senescens simul cum incerti temporis labilitate vacillatur et dilabitur: 1246 *CD Croat.* IV p.303. Quis enim in isto flebili et fluctuanti mundo existens hoc non attendit, quod etc.: 1256 *Mon. Str.* I p.440. Cum iam de hoc mundo testatoriam (sc. *commorationem*) mutaret ad Dominum (sc. *testator*): 1265 *Ibid.* p.522. In istis itaque ... pompis ... Ethela rex Hunnorum prae caeteris regibus sui temporis gloriosior erat in hoc mundo: SIMON KÉZA 10 (p.152). Excelli (sic) regis filius ... pro humani redemptione generis ad yma mundi descendit: 1292/1310 *Mon. Str.* II p.320. Nam ... puer ... / ... conscius / mundane vanitatis / mundum vitare voluit: XIV *Dankó, Hymn.* p.144. Gerhardus ... permansit in monasterio studio inherens ad tempus omnibus diebus, quibus onus huius mundi portavit: *Leg. Gerh. maior* 2 (p.483). Felices ... in hoc mundo memoria consequitur: IOH. VITÉZ *Epist.* 20,8. Beatissimus pontifex ... impendit uberes lacrimas in funere mundi, succrescentem malorum sensum aperuit: *Id. Or.* 7,8. Constat, quam misera vita et mundus, quod turbatur fides utputa salusque: *Ibid.* 7,24. Qui autem cum uxore est, sollicitus est, quae sunt mundi, quomodo placeat uxori: ANDR. PANN. p.43. Qui potius insistunt vanitatibus mundi sive principis diaboli, quod intendant predicacioni: XV^{ex.} *Komárom vm. okl.* p.142. Non fuit hic mundi vano seductus amore (sc. *rex*): MART. THYRN. *Ad procer.* II,325. — *Nota: in imag.:* Mundus vero interior ac spiritui mancipatus habet ventos suos: GER. p.175. Similiter spiritualis mundus, nimirum ecclesia, caelo et terrā et mari (sc. *constat*), id est caritate, spe et fide: *Ibid.* — *'Alius m.' i.q. inferi — másvilág:* Illi Siculi estimant, quem interficiunt, ut ille in alio mundo servitor suus efficiatur: 1515 *Székelyoklt.* VIII p.247. — *'Nasci, ingredi sim. in mundum v. in mundo' i.q. in lucem prodi — világra jön:* Dux autem Almus postquam natus est in mundum, factum est duci Ugek ... gaudium magnum: P.MAG. 4 (p.39). Cum nichil habentes ingressi simus in mundum et relictis omnibus regredi debeamus: 1265 *Mon. Str.* I p.526. Quod ipsa actrix domina tempore vendicionis ... possessionis nata in mundo extitisset: 1348 *CD Károlyi* I p.177. Quod idem Ladislaus eo tempore ... iam in mundum natus fuerit: 1351 *Ibid.* p.194. **b** Fides ... hec est, ut ... dominum nostrum Ihesum Christum ... pro totius mundi salute in crucis patibulo passum ... firmiter credas: *Inst. mor.* 1. Quemadmodum in contemplationibus iudicii mundi valde astrictus perhibetur, ubi partem vasorum Dei leniter affatim tetigit: GER. p.6. Veniente vero superno paraclito in apostolis totum divinis mundum terruerunt bucinis: *Ibid.* p.24. Beatus autem et felix, qui in hac parte neminem honorat, nisi veritatem, quę nullam inimicitiam mundi timet: *Ibid.* p.37. Catenis quippe et iugibus compedibus traditus mundum non me-

tuebat gentium doctor: *Ibid.* p.71. Totus mundus in murmure contra mundi opificem: *Ibid.* p.119. Per quam (*sc. pacem*) Christus mundum coadunavit: *Leg. Steph. maior* 9 (p.384). Quem (*sc. regem Colomannum*) precluem mire sanctitatis coruscus (*sc. Deus*) mundo prodiderat: *1111 Dipl. Hung. ant.* I p.382. Regina celi, reparatrix inclita mundi, tuo patrocinio sanctam ecclesiam ... committo: HARTV. 22 (p.431). Multa eorum (*sc. martyrum*) gloriosa certamina mundus olim habuit, que ... memorie non sunt commendata: *Leg. Steph. minor* 1 (p.393). Qui mundo ignoti solummodo vivunt Deo: *1233 CD Arp. cont.* VI p.523. Tanta eorum erat superbia, quod credebant se resistere posse toti mundo: ROGER. 39 (p.584). Deus per te (*sc. Christum*) solum / a labe demit mundum: MÜGELN 2 (p.233). Quatenus coram Deo et mundo non ostentasse solum, sed vere dedisse nobis securitatem videatur (*sc. rex Romanorum*): IOH. VITÉZ *Epist.* 28,8. Totius ordinis adversarius ... misit ... blandientes suos daemones, qui ... brigam inter mundum et fratres posuerunt: *Chron. F. M. O.* p.218. c Per peccatum mors in mundum (εἰς τὸν κόσμον) intravit: CERB. *Ioann.* 1 (p.7). Orate, fratres, ... quatinus ... finito mundi termino ... iste ... homo ... ad Dei gratiam resurgat: *c.1200 ÓMO* p.72. Ego autem in illo tempore illius mundi illud opus incoavi: SIMON KÉZA 3 (S) (p.142); cf. *Chron. saec. XIV.* 2 (S) (p.240). Illud ergo prelium (*sic, recte forsant*: illo ... prelio) ... omnibus preliis huius mundi ... terribiliora et magis ardua per veteres non memorantur: *Chron. saec. XIV.* 11 (p.266). — [197]

2. mundus, -i m. apparatus, cultus, ornamentum — *cicoma, ékesség, dísz, ékszer.*

Alii mundum volunt ab ornamentis vocatum. Vere autem nil visibiliter mundo ornatus. ... Ergo ecclesia mundus ornatus a mundo in motu posito sempiterno electus: GER. p.88. Ex his vero lapidibus mundus ornatus Christi demonstratur, qui ab illo mundo recisus dignoscitur, qui a motu dicitur nominatus, de quo denuo et suis sideribus errantibus ... philosophandum est: *Ibid.* p.102. — [2]

[Szovák]

3. mundus, -a, -um **1** proprie: purus, non inquinatus — *tiszta, nem szennyezett* (**a** de rebus; **b** de animalibus: *secundum ritum purus*; **c** de hominibus: *sanus — egészséges*); **2** transl. (**a** *honestus, integer — becsületes, tiszta*; **b** *iur.: crimine liberatus, innocens — ártatlan, büntelen*; **c** *liber, vacuus ab aliqua re — mentes valamtól*; **d** *aptus, conveniens — alkalmas, illő, megfelelő*).

1 a Quibus (*sc. ossibus S. Stephani*) in mundissimo linteamine collectis in ipso liquore diutissime quesitus est anulus: HARTV. 26 (p.437). Posui aliud scapularium sibi in dorso bonum et mundum: *Inqu. Marg.* p.202. Ipse ... in voluntate siquidem magnanimus, politis armis, mundis tabernaculis cultuque utebatur: SIMON KÉZA 10 (p.151); *Chron. saec. XIV.* 10 (p.261). Aquam ... habemus Danubialem mundissimam: PETR. VÁRAD p.76. **b** Sunt animalia munda, sunt et immunda: GER. p.31. **c** Ceci lumen, claudi plantarum soliditatem, leprosi mundam cutem ... meruerunt (cf. *Luc. 7,22*): *Leg. Steph. minor* 8 (p.400). **2 a** Anima est munda (καθαρά), quae a vitiis liberata: CERB. *Max.* I,34. Si te ipsum ostenderis virum ... in victu mundum (ἐν διαίτη κόσμιον): IAN. PANN. *Plut. inim.* p.9. **b** *Accusatus* probetur iudicio. Unde si mun-

dus apparuerit, villa persolvat solummodo unam pensam presbitero: *Decr. c.1077.* 4. Si *accusatus* reus apparuerit, pro fure iudicetur, si mundus, non ut fur teneatur: *Decr. a.1104.* 76. Tunc interrogetur sceleratus a sacerdote: ... 'Frater, es iustus ab hoc crimine, de quo accusaris?' Respon<deat>: 'Iustus sum.' Interogetur: 'Mundus?' R<espondeat>: 'Mundus sum': *Reg. Var.* p.T,3^v. Abbas ... per hominem suum candens ferrum fecit portari et, cum tertia die manus eiusdem hominis resolveretur, mundus (*sc. homo*) est inventus: *1211 PRT I* p.622. **c** Gallia vero felix, quae his (*sc. haeresibus*) munda peribetur: GER. p.51. Nos ... privilegia ... non cancellata, non abrasa, non contaminata, ... in quarta (*sic, lege: charta*) videlicet, filiis sericeis ceraque appensis clara prorsus et munda reperientes ... duximus confirmanda: *1288 Mon. Str.* II p.237. **d** Missa non celebretur, nisi consecratis in locis ... et tunc in tentorio seu alio mundo loco: *Decr. a.1104.* 68. — *Usu subst.*: Discretio autem mundorum et immundorum in perfectissima et mundissima superreponitur libertate, quam hirciliter viventes non valent animadvertere: GER. p.157. — [34]

[Bellus]

munerabilis, -e qui benigne remunerat, largus, liberalis, *munificus* — *szívesen viszonzó, bőkezű.*

Quoniam < ... > dominos ... suis subditis ... munerabiles necessario esse oportet et favorabiles: *1268 CD Arp. cont.* III p.192. — [2]

munerale, -is v. muneralia, -ium n. (*plur. abl.: muneralia*) *donum* — *ajándék* (**a** *sensu latiore: munus pro captanda benevolentia superioribus occasione visitationis v. accessus [praec. in cibis] datum* — *ajándék*; **b** *sensu strictiore: species vectigalium, ad quam solvendam diebus festis maioribus v. occasione filii nati, nuptiarum aliorumve sollemniis rustici dominis suis subiecti obligabantur* — „ajándék”, *kiemelkedő ünnepeken v. alkalmakkor a földesúrnak fizetendő jobbjágyadó*).

a Item ad nuptias Petri Roth muneralia pro I fl<oreno> et LXXV d<enariis>: *1497 TT 1883* p.576. Pro nonnullis muneribus, puta piscibus salsis, albis panibus, praeterea et pro vectura eorundem flor<eni> 2 den<arii> 82: *1506 Rechn. Hermannstadt* p.426. Item ... Stephano de Verbocz, iudici curie regis emimus muneralia pro den<ariis> LXV: *1512 Iványi, Győr* p.25. Item ... Stephano Werbewczy revertenti cum domino reverendissimo ... pro muneralia (*sic ed.*) exposuimus den<arios> octoginta duos: *1518 Ibid.* p.21. Reverendissimo Paulo, thesaurario regio ... misimus muneralia empta crucif<eris> X: *1520 Ibid.* p.25. Item magnifico Petro de Zaak misimus muneralia, utputa vina optima panesque bonos pro den<ariis> XXIII: *1523 Ibid.* p.21. Item ... reverendissimo cardinali de Urbe venienti ... ex commissione capituli misimus muneralia pisces peroptimos, libones, quatuor quartalia avenarum ac bona vina empta flor<enis> III: *1525 Ibid.* p.22. **b** Ipsi domini ... eorum praeposito ... dederunt duas villas ... cum consuetis eorundem (*sic*) proventus et redditibus, puta censu ordinario, decimis frugum et bladorum et muneribus: *Visit. Str.* p.22. Quod Petrus ... praefatum Demetrium ... ab omni solutione daciarum, taxarum, collectarum, munerium aliarumque quarumlibet exactionum pecuniarum eidem Petro provenien<darum> ... exemisset: *Form. styli* II,355 (p.346). Ut praefata ecclesia ... rectoresque eiusdem decimas et nonas, necnon mune-

[Szovák]

ralia duarum vinearum, ... quas scilicet decimas et nonas ac muneralia hactenus dicti fratres nostri, scilicet capitulum percepissent, ... perpetuo habeat habeantque: 1478 *CD patr.* V p.344. Item predicti incolae ... in dicta Chen-the commorantes muneralia tenentur subluere domino terrestri hoc modo: ... in festo Penthecostes fumatim tenentur dare domino terrestri singulos pullos; item in festo Beati Michaelis ... singulos pullos; item in festo Natalis ... singulos capones etc.: c.1484 *CD Zichy XII* p.316. Et nihilominus vina, fruges et victualia et muneralia dominorum terrestrium ... ad domos et curias dominorum suorum deferentes nullum tributum solvere teneantur: *Decr. 1492.* 86(2). Super solutione munerarium pro reverendissimo domino ... datorum domini Bistricienses solverunt ad partem ipsorum flor<enos> 18; Megienses super eisdem muneribus solverunt flor<enos> 20: 1495 *Rechn. Hermannstadt* p.182. Quod idem ... et vina decimarum nostrarum cum muneribus ad dictum nostrum conventum in sua vectura importare ... debeat: 1499 *Károly, Fejér III* p.584. Eundem Iohannem ... et domum suam ... ab omnibus taxis ordinariis et extraordinariis, nonis, akonibus, datiis, collectis, muneribus ac aliis quibuslibet solutionibus et exactionibus duximus eximendum: 1515 *Gyula oklt.* p.62. — *Usu forsani adi. (?)*: Habentibus ... curias canonicales et residentibus concedimus, ut in subditos ... contrate ad curiam nostram canonicalem spectantes habeant omnium censuum ordinariorum, puta fertonum, terragiorum et denariorum munerarium ac decime frugum perceptionem: *Várad stat.* II,4 (p.84). — [31] [Szovák]

munerarium, -i n. *cista ad munera servanda — ajándékokat tartó láda.*

Aiebat Simonides ... sumtuarium ... semper plenum, munerarium contra saepe vacuum sibi reperiri (τὰς κίβωτους ... τὴν δὲ τῶν χαρίτων εὐρίσκειν αἰεὶ κενήν): *IAN. PANN. Plut. negot.* p.35–36. — [2]

muneratio, -onis f. (muneracio) *actio donandi, munerandi — ajándékozás.*

Volentes ... fratribus ... regie muneracionis occurrere cum favore: s.1278/1330 *Mon. Str.* II p.90. — [1]

munero, -are *donare — (meg)ajándékoz.*

Incessabilis benignitas vestra incessabili gloriā muneretur: *IOH. LEM.* p.57. Supplicamus instancius beatitudini vestre, quatenus dignetur ... expetitionem nostram in promotione pretacta favore desiderato munerare: *IOH. VITÉZ Epist. var.* 11,12. Cuncti ... domini dominum regem duobus ... equis ... munerarunt et argenteria plura regi obtulerunt: 1452 *Sz 1910* p.561. Item muneravi quandam 'herolt' uno fl<oreno>: 1466 *TT 1893* p.364. Episcopo ... muneravimus pisces, panes etc. et Iohanni ... camerario dedimus pro I fl<oreno>: 1496 *Ibid.* 1883 p.582. Quem (*sc. equum*) episcopo ... muneravimus: *Ibid.* p.583. — [5]

muneta *vide moneta*

mungo, -ere, munxi, munctum *purgare — tisztít.*

Novicii ministrantes non stent, nisi quando debuerint surgere ad ... mungendum candelas: *GREG. GYÖNGY. Dir. p.d.II^r.* — [1]

munia, -um n. *munera, onera publica — kötelességek, közfeladatok.*

Ipsos ad alciora fidelitatis munia devocionis invitamus: 1274 *CD Arp. cont.* XII p.96. Quem ... probitas genero-

saque virtus / iunxit ad obsequii munia digna tui: *VALENT. CYB. Carm.* V,213–214. Qui cum filium imbecillum et ad munia regis obeunda minime adhuc per aetatem idoneum reliquerit: 1516 *Szabó, Ogy.* p.113. Ut ... tanto maiori et ardentiore zelo ad cetera huius regni nostri munia et bellicas meditationes accendaris: 1520 *Turul 1937* p.44. — [11] *Vide etiam munus.*

municeps, -cipis m. (*plur. nom.:* municepes) **1** *civis urbanus — városi polgár;* **2** *particeps (cum gen.) — részes (valamiben).*

1 Gratantur in urbe / municipes et victori complexibus haerent: *TAUR. Staur.* V,327–328. Ex quo non modo fides catholica, sed ... fortunae multorum municipum vestrorum ... defenduntur: *LAD. MACED. Or.* 69. Rusticus ... exercitus ... / ... mactabat cunctos nullo discrimine passim, / cives, pontifices presbiterosque bonos, / claustrinos fratres, sacros viduasque relictas, / serviles homines municepsque viros: *MART. THYRN. Ad procer.* III,141–148. **2** Ut faciat me misericordiae suae municipem miserat et misericors Dominus: *GREG. GYÖNGY. Vita* p.156. — [4]

municipalis, -e **1** *sensu strictiore: ad certum municipium pertinens — városi;* **2** *sensu latiore: a magistratibus proveniens, patrius, domesticus — (hely)hatósági, hazai, honi.*

1 Qui (*sc. cives*) si ipsis (*sc. magistratui civitatis*) obedire contempserint, secundum legem et consuetudinem municipalem ab eisdem puniantur: 1317 *Sopron tört.* I/1 p.29. Quod idem fundus et vinea ... ad ipsam dominam non aliquo alio iure hereditario, sed testamentario et municipali a priori marito suo ... exstiterant devoluti: 1340 *CD And.* IV p.8. **2** Per nobiles regni conterminales possessiones habentes ... nobis fuerat questio suscitata et evicta, quantum ad ius vicinitatis iure municipali seu consuetudine approbatā: 1287 *Mon. Str.* II p.223. Ille ... tamdiu ... servire tenetur conformiter ad ius municipale et actuale consuetudinem, donec compensaverit ... viginti libras: 1380/? *Békefi, Pilis* p.272. Uti dictant sua iura municipalia: 1400/1411 *Zsigm. oklt.* II,36. Is ... dicebat ... Mathiam ex rege tyrannum evasisse, ... nemini privilegia, sanctiones, immunitates et municipalia iura servare: *BONF. IV,1,132.* Idem ... quandam libellum gentilia municipaliaque iura ac leges et consuetudines eorum vetustas et receptas continentem ... a praefato magistro Stephano collectum ... nobis obtulerunt: *Tripert. approb.* p.16–17. Ius civile duplex reperitur. Quoddam commune et est illud, quod in libris iuris civilis habetur, et istud non potest condere nisi imperator vel alius supremus princeps. Quoddam vero privatum, quod etiam ius municipale vel statutarium dicitur. Et illud unaquaqueque regio vel provincia vel aliquando civitas sibi constituere potest: *Ibid.* prol. 8,2. Municipalis tamen haec nostra consuetudo, qua in iudiciis modo generaliter utimur, ex tribus fundamentis constat: *Ibid.* II,6. Ut tot disiecta ac divulsa municipalium huius regni Hungariae consuetudinum et constitutionum membra in unum velut corpus coacta ... in omnem posteritatem propagarentur: *Ibid.* epil. p.434. — [10] *[Bellus]*

municipium, -i n. **1** *sensu plus minusve antiquo: civitas v. oppidum (Romano iure conditum) — (római jogú) városi település;* **2** *sensu posteriore: munitiones, locus munitus — erődítés, erősség.*

1 Qui ... Sangibanis municipium Tolose finitum ... adactis obiicibus obstruxerunt: BONF. I,4,119. Ius autem municipale est ius positivum alicuius loci, ita dictum, quod in illo duntaxat municipio, id est oppido ac loco servetur: *Tripart. prol.* 8,3. 2 Rex ... nonnulla ... municipia milite complevit: BONF. II,7,28. Quare ... varias urbes cum municipiis ... regem ... mercatum fuisse dicunt: *Ibid.* IV,8,141. — [4] [Szovák]

munie vide munimen

munifice adv. (munificencius) *clementer, liberaliter* — *bökezűen*.

Regie liber<ali>tatis immensitas ... dum bene meritos dextre sue munifice consolatoriis confovet donativis: 1265/1270 *CD Arp. cont.* XI p.544–545. Multiplicia servitia prefatorum ... nostre mansuetudinis oculis munificentius recensentes ... prenomatos ... in numerum ... nobilium servientum regalium ... duximus transferendos: 1273/1350 *Reg. Arp.* II/2–3 p.64. Regie convenit maiestati sacrosanctas Dei ecclesias ... dotibus et beneficiis stipare munificencius donativis: 1288/1412 *CD Arp. cont.* IX p.462. Volentes fidelibus ... serviciis ... Nicolai ... munifice respondere ... terram ... Nicolao ... dedimus: 1323 *CD patr.* I p.122. — [8]

munificencia, munificentium vide munificentia

munificens vide munificentia

munificentia, -ae f. (munificencia, munificentium, munificens, munificentia) 1 *benignitas, liberalitas* — *bökezűség, jótékonyság*; 2 *donum* — *adomány, ajándék*.

1 Exterarum etiam monasteria provinciarum munificentie regie donis innumeris per nuncios suos sepe visitavit (sc. S. *Stephanus*): *Leg. Steph. maior* 15 (p.392). Volentes ... eidem manum regalis munificentie aperire ... terram ... comiti ... contulimus: 1259/1291 *Reg. Arp.* II/4 p.48. Illa mera liberalitas reputatur, ibi regalis munificencia excellentius declaratur, ubi sic ecclesie consulitur, ut per eam cultus divini nominis augeatur: 1263 *Mon. Str.* I p.495. Cum eis largius aperimus munificentem (sic, recte: munificentiam) nostre manus: 1264/1272 *Ibid.* p.517. Ut ... terram nostram reginalem ... de munificencia reginali eidem ... dare ... dignemur: 1291 *CD Arp. cont.* X p.38. Si in sanctam matrem ecclesiam munificentem (sic, recte: munificentie) ramos longiores extendimus: 1293/1293–1301 Zimmermann, *Urk.* I p.195. Ex munificentia et promotione serenissimi principis, domini Sigismundi, regis Hungariae ipse archiepiscopus effectus est primas et legatus natus: *Visit. Str.* p.12. Nos ... animo cupientes eidem pro premissis ... munificentia regalis benignitatis respondere ... arma ... eidem ... dedimus: 1428 *Mon. herald.* I p.57–58. Dignam munificentiam apostolicam atque illo autore accepi gratiam: IOH. VITÉZ *Epist.* 35,1. Ne tantae munificentiae deesset hilaritas: GAL. 24,5. Puritas (sc. B. *Mariae est*) divinalis munificentie: PELB. TEM. *Stell.* p.137^v. Ut ad te veniam ac munificentiam tuam presens experiar: 1523 *Sopron tört.* I/7 p.62. 2 Quod (sc. *monasterium*) et per Dei adiutorium consummavi, regiis quoque munificencius, sicut potui, dotavi: s.1037/1502 *Dipl. Hung. ant.* I p.118. Regia liberalitas singulorum fidelium merita ... debeat et munificencia ampliori instaurare: 1253/? *CD Arp. cont.* VII p.349. Licet ... sancta Strigoniensis ecclesia a sanctis nostris regibus progenitoribus plurimis ... munificencius amplissimis ... sit perpetuo decorata:

1262? *Mon. Str.* I p.473. Volumus, ... quod neuter nostrum ad barones ... existentes sub alterius potestate saturas vel scutellas aut aliquas munificencius ratione astatu mittere teneatur: 1263 *Ibid.* p.486. Principum solia ... tunc condignis creduntur efferris preconiiis, cum subditorum suorum ... accepta servicia munificencius seu premiis recompensant: 1418/? *CD Károlyi II* p.35. — Nota: n. Rex ... ecclesie beati regis Ladislaii munificencia plura contulit: IOH. O.M. 170 (p.166); *ex sing. nom.* munificentium ? nisi munificentiam intelligendum, cf. etiam locum alium *ibid.* 172 (p.167): Ut ipsum ... regali munificencia dignemini amplexare. — [171]

munificentia vide vocem praecedentem

munificus, -a, -um *largus, liberalis* — *adakozó, bökezű*.

Si vero alius te odit, munificus esto ad illum (χαριστικός γενοῦ πρὸς αὐτόν): CERB. *Max.* III,90. Erat ... benivolus in suam gentem, liberalis in extraneos, munificus in subiectos (sc. S. *Ladislau*): *Leg. Lad.* 4 (p.518). Principes commendare possumus appellantes ipsos affluentissimos, largissimos et munificentissimos sive liberalissimos viros: IOH. LEM. p.32. Ut regalis sublimitatis immensitas manum munificam porrigat ad sudoriferos famulatus subditorum: 1258 *CD Arp. cont.* VII p.481. Excellentia regia munifica et largiflua <esse> debeat pro meritis singulorum: 1280/1332 *Reg. Arp.* II/2–3 p.264. Volentes ipsum Albertum priorem in premissorum munificam liberalemque recompensativam retributionem dignis attollere favoribus: 1427 *Sztáray okl.* II p.253. Sed nec munificum quisquam neget esse, quod amplas / haud dispergis opes, contentus et ipse pusillo: IAN. PANN. *Paneg.* 1,854–855 (p.48). Sanctitatis vestre ... in nos ... pluribus iam argumentis perspeximus gratiosum et supra merita nostra munificum eiusdem paterne charitatis affectum: 1464 *Matth. epist. Rom.* p.33. Cum non modo nomine, verum etiam re ipsa omnium illorum (sc. *principum*) unus munificentissimus ac beneficentissimus et sis et habearis: PETR. RANS. *Epit. Ind.* I,115. Unde ... ipse Christus ... de hac lege Patris aeterni commendans munificam bonitatem dicebat: 1499 *Leges eccl.* III p.610. Ladislau ... / ... / miseris semper viduis ... / praesidium tribuit munificasque manus: MART. THYRN. *Ad procer.* II,307–310. Quod (sc. *claustrum*) quidem ... benignissimus et munificentissimus princeps amplioribus bonis dotare voluerat: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.68. — [37]

munimen, -inis n. (pro *sing. abl.*: immunire, munie, munime, munimie) 1 *abstracte: actus ratum habendi, confirmatio* — *hitelesítés, megerősítés*; 2 *concrete: moenia* — *falak*; 3 *diploma, scriptum* — *okirat, oklevél*.

1 *Praec. sigilli*: Hanc paginam manibus propriis roborantibus (sic) sigilli nostri munimine ... confirmavimus: s.1015/1403 *Dipl. Hung. ant.* I p.80. Ad petitionem filiorum ecclesie presentes litteras regii sigilli munimine iussimus insigniri: 1181/XV *Reg. Arp.* I p.44. Ut igitur hec collatio a nobis facta salva semper existat, ... presentes dedimus duplicis sigilli nostri munie roboratas: 1268/1273 *Ibid.* II/2–3 p.37. Concessimus litteras duplicis sigilli nostri munimie roboratas: 1273 *CD patr.* VI p.195. In ... rei memoriam ... concessimus litteras nostras sigillo nostro immunire roboratas: 1308/XVIII *Reg. Slov.* I p.247. In cuius rei testimonium et ad memoriam perpetuam presentibus nostri sigilli munimen duximus appendendum:

1325 *Mon.Str.* III p.69. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes concessimus litteras sigilli nostri autentici munimine roboratas: 1393 Wenzel, *Stibor* p.72. Constitutiones ... in huius rei memoriam ac perpetuam firmitatem appensione sigilli nostri seu munimine fecimus roborari: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.56. — *Nota*: Regie stirpis successores ... immutata sue auctoritatis munimine studeant in perpetuum roborare: *Stat. Zagr.* IV,3 (p.105). Si qua ... ecclesiis ... devotio donavit et ... religio contulit Christiana, salva semper et illibata persistant ac subnixa omni munime perseverent: 1285/1330 *Reg. Arp.* II/2–3 p.356. 2 Exaudirii (*sic*) debent a principe preces hone<sti>ssime, ... que respiciunt ad ecclesiarum edificium et munimen: 1222/1344 *CD Slov.* I p.203. — *In imag.*: *defensio, praesidium — oltalom, védelem*: Reges ... ex his comi<ta>tibus habebant delicias, divitias et honores, potentiam, altitudinem et munimen: ROGER. 10 (p.558). Cum non habeant (*sc. canonici*), ... ubi ... valeant ... bona ecclesie ... ac sua tuto munimine defendere: 1247 *CD Arp. cont.* XI p.347. 3 Litteras regias de verbo ad verbum ad nostras litteras transferri fecimus, ut duplicata munimina diversis locis securius <adhiberi> possint: 1265 *CD Croat.* V p.362. Presens confirmatio seu innovatae libertatis concessio prioris translacionis perpetuum sit munimen: 1273 *CD Arp. cont.* IX p.33. Terram ... dedimus ... ipsi ... promittendo eidem securitatem et munimen donationis nostre ... a ... rege ... inpetrare: 1279 *Ibid.* p.252. — [277]

munimentum, -i n. (*plur. acc.*: munimente; *plur. abl.*: munimentibus) 1 *abstracte*: confirmatio, actus ratum habendi — *hitelesítés, megerősítés*; 2 *concrete*: locus munitus — *erősség, megerősített hely*; 3 *diploma, scriptum — okirat, oklevél*.

1 Quod ... Stephco ... super quadam terra sua, ... quam empconis iure se possidere dicebat, peccit a nobis empconis perpetue munimentum: 1244/1699 *CD Arp. cont.* VII p.170. Presentes concessimus litteras sigillorum nostrorum munimentibus roboratas: 1265 *CD patr.* VI p.133. 2 Incipit *terminus* per munimentum, quod vulgo dicitur 'aruk' et vadit ad angulum munimenti, qui vergit ad alium angulum munimenti: s.1086, 1135–1171? *Dipl. Hung. ant.* I p.251. Quum ecclesiae et monasteria ... esse debeant domus Dei, non speluncae latronum vel munimenta praedonum: *Syn.* 1279. 57 (p.113). Reges non curantes ingenia, neque munimenta ... castris formidantes irruerunt ad castrum: IOH. O.M. 170 (p.163). — *Nota*: *i.q. praesidium — védelem*: Attila se plaustrorum inter munimenta continuisset: IOH. THURÓCZ 144 (p.44). 3 Has litteras testimoniales nostris sigillis munitas ad perpetuam rei memoriam et firmitatem fieri facimus, ut censeantur publica munimenta: 1215/1238 *CD Arp. cont.* XI p.132. Comes nullum potuit munimentum seu privilegium exhibere: 1253 *Ibid.* VII p.355. Debent etiam predicti nobiles ... archiepiscopo ... restituere ... omnes litteras ... et omnia munimenta sive documenta, que ... archiepiscopo ... possent preiudicium generare: 1265 *Mon.Str.* I p.525. Omnia instrumenta, documenta, litteras et alia munimenta cassavimus: 1278/1427 Schmauk, *Suppl.* p.227. Quod ... abbas ... et suus conventus ... capitulum ... super possessionaria portione ... ipsum monasterium efficacibus et legitimis causalibus muni-

mentis mediantibus contingente ... traxissent in causam: 1360 *PRT* II p.463–464. Illa, que per formam empconis ... disponuntur, privilegiali munimento ad perpetuam rei memoriam decens est confirmari: 1373 *Sopron tört.* I/1 p.162. Dicta litteralia ... munimente ... exhibere tenerentur: 1384 *CD Arp. cont.* XII p.32. Quod ipsi ... predictas ... negotiationes ... evidentibus litteralibus munimentis comprobare prompti essent et parati: 1472/1492 Domanovszky, *Szep.* p.238. — [56]

munio, -ire, -i(v)i, -itus 1 *proprie*: circumdare, firmare — *körülvesz, megerősít*; 2 *sensu latiore* (a *armare, instruere — felfegyverez, felszerel*; b *ornare — ékesít*); 3 *transl.*: defendere, tutari — *megvéd, oltalmaz*; 4 *ratum esse iubere, sancire — hitelesít, megerősít*.

1 Strigonienses interim se cum fossatis, muris et turribus ligneis fortissime munierant: ROGER. 39 (p.584). Cum ... terre ipsorum, ... de quibus ... turris ... posset muniri victualibus, ... sint remote: 1260/XIV *CD Arp. cont.* XI p.478. Episcopus ... debeat ... fundum seu locum munire, ... ne ... inimicis seu nocere volentibus ... aditus pateat ad nocendum: 1284 *CD Croat.* VI p.486. Quia nos civitatem nostram ... undique muro, moeniis (*sic*) et spectaculis munire ... intendimus: 1374 *Dipl. Sáros* p.217. Castra et fortalitia ... victualibus bene muniatis in eorum etiam ruinis reformando munientes, corroborantes et fortificantes: 1405 *Zsigm. oklt.* II,3813. — *In imag.*: Ubicumque tales diaboli firmant castra et contra ecclesias insurgere non cessant munientes se adversus vitam eternam, ut morte moriantur sempiterna: GER. p.104. Tu veluti murus inexpugnabilis munitumque ac validissimum es (*sc. rex Mathias*) propugnaculum: PETR. RANS. *Epit. Ind.* I,133. Patientia ... fidei nostrae fundamentum fortiter munit, i. e. fortificat: *Serm. dom.* I p.336. Rex praeterea regnat magnis munitis amicis: MART. THYRN. *Ad procer.* III,659. Eusebius ... sacramentis se muniens ... gratias Redemptori ... agebat: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.47. 2 a Ipso die dimicacionis dicti duelli adveniente prememorato filio Myke suum pugilem super equum armis bellicis bene munitum in area certaminis statuente ... pretacti ... ad certamen ... duelli venire non curarunt: 1334 *Mon.Str.* III p.245. Fingunt quoque hos duos fato invulnerabiles nisi in quibusdam particulis corporis fuisse, quas multiplici armatura munierant: GAL. 12,5. Ipse quoque vestro velut clypeo munitus ... iacula ... sustinebo: *Tripart.* praef. p.10. b *Abstracte*: Privilegium domini Stephani regis ... renovare et presencium auctoritate munire decrevimus: s.1217 *Mon.Str.* I p.213. *Ecclesia* diversis possessionibus et piscinis ac multiformis (*sic*) libertatibus extitit decorata et munita: 1261/1271 *Reg. Arp.* II/1 p.120. Cum ... per ... archiepiscopum et ... religiosarum sororum procuratores legaliter institutos de rathabitatione ... sanctimonialium mandato sufficienti munitis ... compromissum fuisset: 1291 *Mon.Str.* II p.286. 3 Sanctissimus rex Stephanus, ... quem supplices deposcimus, ut nos muniat a malis omnibus: C. *Alb.* p.114^v. Tuo etiam iudicio a detrahencium muniantur livore (*sc. scripta auctoris*): *Decr. a.1104.* praef. p.183. Ut possessiones fidelium legitime habitas ... reginalis benignitatis gracia suorum privilegiorum patrocinio munit et confirmet, ius suadet: 1275 *CD Arp. cont.* XII p.148. Partes ... litteras et instrumenta ... se (*sic*) mutua vicis-

situdine munient, firmabunt et vallabunt, prout ... se ... coram nobis obligarunt: 1336 *Doc. Val.* p.77. His armis tuum genitorem ... semper munitum fuisse ne ambigas: ANDR.PANN. p.36. 4 Ut ... Strigoniensem ecclesiam in metropolim sue subscriptionis auctoritate sanciret et reliquos episcopatus sua benedictione muniret: HARTV. 9 (p.412). Precipimus hoc factum testimonio litterarum commendari et presentem chartam sigilli nostri impressione mu<niri>: s.1135 *PRT VIII* p.274. Chartam nostri sigilli impressione placuit munire: 1198 *CD Arp. cont.* VI p.194. Litteras sigillo capituli nostri munitas abbati ... dari fecimus: 1245 *PRT II* p.284. Litteras multis munitas sigillis offert (*sc. episcopus regi*): IOH.THURÓCZ 655 (p.192). — [110]

munitio, -onis f. (manipulatio: 1411 Katona, *Hist. crit.* XII p.64, *recte* *Dl* 70789; munitio; *sing. acc.*: muniturnem) **A** proprie: munimentum, locus munitus — erődtmény, megerősített hely. — **B** transl.: 1 defensio, praesidium — védelem, védelmezés; 2 actus ratum faciendi, confirmatio — megerősítés, oltalom.

A Bessorum inopinata calamitas ... cuncta devastans (*sic, recte*: devastavit) ... animabus hominum salutaris (*sic, recte*: salvatis) per receptacula munitionum: *Leg. Steph. maior* 13 (p.389). Tertia pars de exercitu ... irent in silvam Zouolon, qui facerent in confinio regni munitiones fortes tam de lapidibus, quam etiam de lignis: P.MAG. 34 (p.76). Rex castra, munitiones et obstacula edixit edificari: 1260 *PRT II* p.310. Cum ... episcopus ... in expugnatione castrorum seu munitionum ... nobis fideles ... exhibuerit famulatus: 1294 *Reg. Arp.* II/4 p.131. Multas in regno munitiones temporariae castella construunt: BONF. III,4,335. Quot adhuc hodie commoda hominibus aqua praebeat? Varios cibos ... nobis exhibendo *etc.* ... munitiones et propugnacula nobis praebendo et ab hostili ac inimicorum invasione nos tutos reddendo: VALENT. CYB. *Laud.* 348. — *Forsan huc pertinet*: Ut ipse in possessione sua ... castrum muniturnem (*sic, recte* *forsan*: munitionem) seu fortalium cum lignis sive muro aedificandi ... habeat facultatem: 1386 *Bánffy oklt.* I p.384. — *In imag.*: Qui sic quidem militat, ... confidenter vitiorum destruit munitionem et operum carnalium menia dissipat: GER. p.147.

B 1 Rex veredarium ... ad Albam Transsilvanam precepit festinare et omnes ... ad munitionis (*sic, recte*: munitionem) civitatum ... congregare: *Leg. Steph. maior* 13 (p.389). Dux Arpad suique nobiles intrantes insulam visā fertilitate et ubertate illius loci ac munitionem aquarum Danubii dilexerunt locum: P.MAG. 44 (p.88). Super muratione et aedificatione circum et intra civitatem et aliis, quae super munitione civitatis, exposita (*sic*) sunt fl<oreni> camerae 422 den<arii> 2: 1434 *Fejérpatak, Szám.* p.338. Civitas ipsa ... maiorem munitionem et custodiam ... requirit: 1483 *Sopron tört.* I/6 p.15. 2 <Ut> hec a nobis facta confirmatio salva semper et inconcussa permaneat, sigilli nostri munitione roboratam ... ratam ac firmam in custodia ecclesie Beati Aniani fore constituimus: 1211 *PRT X* p.517. Actus humani ... ut litterarum munitionibus cum testium et almasiatorum ... insertionem firmiter perennentur: 1367 Zimmermann, *Urbk.* II p.290. — [94]

munitivus, -a, -um qui munit — védő, erősítő.

Quattuor divinarum proprietatum contentivas et munitivas (φρουρητικά) et salvificas ... fecit Deus: CERB. *Max.* III,25. — [1] [Bellus]

munitoralis vide vocem sequentem

munitoralis, -e (munitoralis) *iur. fere de litteris, vel ex voce 'munimentum': litterae argumentum, munimentum habentes v. ex voce 'munio': litterae confirmantes — bizonyosság(levél), bizonyosságul szolgáló (levél) v. megerősítő levél.*

Frater Petrus ... dedit et consignavit litteras munitoralis conventus super predicta possessione: c.1524 *M. Sion* 1867 p.599. Prout plenius docent litere fassionales ipsius sive munitoriales per regiam maiestatem confirmande conventus: c.1526 *Ibid.* p.602. — [2] [Somogyi]

muniturnis vide munitio

munitus, -a, -um 1 *part. perf. verbi 'munio'*; 2 *firmus, securus* — biztonságos, erős.

2 Tunc Zobolsu vir sapientissimus considerans quendam locum iuxta Thysciam et, cum vidisset qualitatem loci, intellexit esse munitissimum ad castrum faciendum: P.MAG. 21 (p.62). Thosu pater Lelu ... fossatam magnam fecit et castrum munitissimum de terra construxit: *Ibid.* 21 (p.63). Comites ... in mari cum navibus munitis, ... in terra cum armatis ... fideliter servierunt: 1251/1323 *CD Croat.* IV p.443. *Scythia* situm ... naturalem habet tam munitum, ut in solo locello parvissimo ibi aditus reperitur: SIMON KÉZA 6 (p.146). Post hec autem movit (*sc. rex*) exercitum super Kean duces Bulgarorum et Sclavorum, que gentes loca naturali situ munitissima inhabitant: *Chron. saec. XIV.* 66 (p.315). Licet ... sibi ... castrum Bolondoch vocatum cum civitatibus munitis seu muratis ... contulerimus pleno iure: 1398 Wenzel, *Stibor* p.103. Castrum ... Jaicza nominatum ... est ... locus tam naturā ipsā, quam arte et ope inter omnia munitior: IOH.VITÉZ *Epist. var.* 39,30. Castellum quoddam capere adnitiuit munitissimum (ὄχυρόν) ... renunciarunt exploratores ... inexpugnabile esse: IAN.PANN. *Plut. dicta* p.41. — [15]

munus, -eris n. (*sing. abl. mendose*: rorent: 1256 *Zala oklt.* I p.29.) 1 *officium* — feladat, kötelezettség; 2 *dignitas, honor* — állás, hivatal, tiszttség; 3 *donum* — adomány, ajándék (a gener.; b actus donandi, donatio — adományozás, adománybirtok; c *iur.*: vectigal, quod domino a subditis dari solebat (cf. munerale b) — kötelező szolgáltatás, ajándék; d *eccl.*: sacrificium — áldozat; e *beneficium, gratia* — jótétemény, kegyelem).

1 Ut subiecta ecclesia ab omnibus honeribus et sordidus muneribus, quibus aggravari consueverat, ... releverat: 1277 *CD Arp. cont.* XII p.205. Presbiter in eadem ecclesia constituendus et confirmationis munus a nobis ... recipiendus decimas iamdicte ville more aliorum plebanorum privilegiatorum percipiat libere: 1308/1325 *Mon. Str.* III p.66. *Archiepiscopus* nobis ... munus consecrationis per quemcunque episcopum catholicum impendendi eidem plenam et liberam ac ordinariam auctoritate metropolitana tradidit potestatem: 1323 *Ibid.* p.22. Hanc meam suspicionem vel, ut magis dicam, errorem, quo dies noctesque angor, penitus a me tollere tuum munus est: GEORG. POLYC. *Epist.* 4. Ut completo officii tui munere tandem et nostris votis et tuo honore onustus repetisse patriam videare: IOH.VITÉZ *Epist.* 67,5. Sufficienti tibi Deo auspice vires ad imperialia munera obeunda: *Id. Or.* 7,102.

Quanquam non desint fratres ... ad munus praedicationis in ecclesia nostra: PETR. VÁRAD p.132. Quanquam ... etatis intempestivitate sui muneris magnitudini adhuc sat facere posse non videretur: BONE. III,1,43. Christus ... promisit ... Beato Francisco, ut quantiscunque tribulationibus concussa fuerit paupercula haec religio sua, salva semper munere suo permanebit: *Chron.F.M.O.* p.218–219. 2 Si laudamus impios pro muneribus, fornicarias opibus mundi prosapiisque superbi sanguinis potentes, sive benedicimus, nec benedictio dicenda, nec laus, immo subsannatio omnis et derogatio: GER. p.42. Ipsi tuas percensuit ordine laudes, / haud alias functus praeconis munere princeps: IAN. PANN. *Paneg.* 2,2474–2475 (p.189). Dignam eo munere crediderim paternitatem tuam, ut virtute ac integritate sua plurimorum sibi animos conciliet: IOH. VITÉZ *Epist.* 21,1. Ut insigni beatitudo tua nos pietate afficeret, ad sacri cubiculi munus exivit: PETR. VÁRAD p.33. 3 a Singulis annis, quamdiu advixit, munera et oblationes superauebat (*sc. rex*), ne aliquid extrinsecus quererent, qui officio sanctuarii preerant: *Leg.Steph. minor* 4 (p.396). Quod dulcissima legatione et regii muneris largitate specialiter honorare dignatus es speciale p<ersonam> m<eam>: 1146 *MIÓG* p.372. Duces Ruthenorum ... dederunt Almo duci ... pelles ermelineas et griseas sine numero ac alia multa munera non numerata: P.MAG. 10 (p.46). Vir Domini ... ad ligatum properabat, ... munera pollicebatur, si veniam et misericordiam ab homine iam absoluto consequi mereretur: *Leg.Gerh. minor* 5 (p.475). Quam ecclesiam non muneris quantitas, sed offerentis pia placat devotio: 1232 *PRT VIII* p.280. Manus nunquam vacua a munere reperitur, si archa cordis repleta est bona voluntate: 1290 *CD Croat.* VI p.694. Rex ... utiliori consilio usus pacem cum illis firmavit et multis muneribus et victualibus eos honoravit et in pace ire dimisit: *Chron.saec.XIV.* 143 (p.422). Neminem ex eisdem absque muneribus collateralibus pertransire permetteris: 1419 Zimmermann, *Urkb.* IV p.98. Heremitam contubernia Atile, tum munera refugiente ... ipse Atila ... Cathalnicos agros ... devenit: IOH. THURÓCZ 138 (p.42). Denique Saturni tunc aurea saecula fuere, / astraque per terras munera grata dabant: MART. THYRN. *Ad procer.* II,245–246. — *In imag.*: Hungaria ... omnibus ... horis gaudeat de munere sui litteratoris: P.MAG. prol. p.34. Confessorum regem laudent, / per quem reges sibi gaudent / vite dari munera: a.1341 Dankó, *Hymn.* p.185. Iam tua sunt etiam munera amara mihi: IAN. PANN. *Epigr.* I,369,10 (p.627). — *Sensu strictiore: donum pro capiendâ benevolentia superiorum ex officio datum — hivatali ajándék:* Item domino Stephano Werbewczy, qui huc venerat cum reverendissimo domino nostro ad Thomam Zeczy profecturus, pro muneribus, avena, pullis et vino exposuimus den<arios> LXXXIII: 1515 Iványi, *Győr* p.21. Item ... misimus munera magnifico Stephano Werbewczy, persone regie maiestatis (*sc. desideratur: locumtenenti*), videlicet pisces varios et vina varia, den<arii> LXXXVI: 1522 *Ibid.* p.25. Item ... domini capitulares regi Lwdo vico pro munere obtulerunt unum bovem, regine vero unum ciphum argenteum deauratum: 1523 *Ibid.* p.21. — *In malam partem: donum, quo quis corrumpitur:* Loquantur incommunicabile nomen lapidibus et lignis non inponere, qui mendaces et impios iustificant pro muneribus:

GER. p.85. Quantis involvimur eulogiis, qui ... levissimo oblato munere eosdem iustificare non timemus: *Ibid.* p.145. Nonnulli ... hominem regium ... vel conventus testimonium ad executionem seu reambulationem ipsam transmissos pecuniis aut muneribus saepe corrumpere ... saepenumero solent: *Tripert.* I,86(1). b Principalem ... ecclesiam ... beatus rex Stephanus dotalibus muneribus nobiliter ditavit: *Leg.Gerh.minor* 3 (p.473). Ecclesiam ... aliquo dotis munere ... respicere dignaremur: 1245 /1274 Bárdosy, *Suppl.* p.41. Regia pietas singulorum merita tenetur inspicere oculo pietatis et ipsos invitare ad fidelitatis opera muneribus donativis, ut eorum exemplo alii ardentius famulentur: s.1267/1291 *Reg.Arp.* II/1 p.37. Sedem Morisenam ... rex Stephanus ... nobiliter dotalibus muneribus exornavit: *Leg.Gerh.maior* 12 (p.496). c Constituimus eis (*sc. hospitibus*) concedentes, quod neque equos, neque currus, qui 'powz' vocantur, nec legationes deferre, nec victualia aliqua, nisi una die pro munere, nec victualia bani, que 'zolásina' vocantur, dare teneantur: 1234/1356 Solymosi, *Járadék* p.208. Quod hospites ... semel in anno regi munera dare tenentur: 1264 *Ibid.* p.222. Ut eidem Leurento pro inhabitatione terre ... ipsi ... duo pondera annuatim pro terragio, unum pondus pro munere et descensu de singulis mansionibus solvere tenebantur: 1275 *Ibid.* p.230. Quibus quadraginta marcis ... persolutis ... hospites ab omni ... terragio seu quibuslibet exactionibus ... preter muneribus infra notatis (*sic*) erunt modis omnibus expediti. ... Item munera dabunt quater in anno, primo in festo Beati Martini de qualibet curia dabunt unum pullum et unum panem *etc.*: 1279 *CD Arp. cont.* XII p.272–273. Insuper nullâ calumpniâ, nullâ iniuriâ, nec per aliqua munera debent aggravari (*sc. hospites*): 1279 Solymosi, *Járadék* p.234. Isti sunt, qui tenentur in Pascale munera domino preposito Strigoniensi: prima villa ... unum agnum bonum et ova cum tortis *etc.*: c.1290 *Ibid.* p.244. Eiusdem ville populi ... comitem in festo dedicationis eius (*sc. ecclesiae*), in festo Nativitatis Domini et Pasche suis muneribus tenebantur secundum ... honoris sui exigentiam visitare: 1297 *Ibid.* p.253. Ut iidem populi ... abbati ... tria munera annuatim dare ... deberent: 1322 *Ibid.* p.256. Ut ... tria munera consueta in tribus festivitibus, ... in festis scilicet Pasce, Nativitatis Domini ac in festo ecclesie ipsorum dare quilibet eorum teneatur: 1346 *Ibid.* p.259. Quilibet eorum ... in prescriptis tribus festivitibus singulos octo denarios pro muneribus dare debet: *Ibid.* p.260. Munera vero nostra commisimus ad humanitates eorundem ... temporibus debitis nobis administranda: 1349 *Ibid.* p.261. Item tria munera festiva servitiaque et victualia ab antiquo consueta eidem rectori prediorum nostrorum ... dare ... debebunt ... annuatim: 1355 *Ibid.* p.263. Quod iidem populi ... pro munere ... in dictis terminis comiti eorum de qualibet curia unum cubulum cerevisie, duas tortas et unum pullum ... dare teneantur: *Ibid.* p.264. Ut cives ... dona seu munera ipsorum in novo quolibet anno pretextu strennarum regie maiestati debita ... nostre maiestati dare ... debebunt: 1405 *DRH II* p.200–201. Potuistis cercius edoceri ... de ... solucionibus ... munerum strennualium nobis ... per vos hucusque factis ... velle nos certificari: 1421 *Sopron tört.* I/2 p.198. Iobbagiones ... ab omni solutione akonum, avenarum et alio-

rum quorumcunque munerum ... in perpetuum gratiose eximendos duximus: 1456 Juhász, *Tschan.* p.278. Vos ... hortamur et monemus diligenter, ... quatenus nullus omnino vestrum ... ecclesiam collegiatam ad ... solutionem ... munerum quorumlibet compellere ... velit: 1483 Juhász, *Tschan.* p.281. **d** Quando offerimus munus ad aram (*Matth.* 5,23), ... ad Deum dirigimus sive orationum, sive missarum, sive omnium, quæ in nomine Christi agimus: GER. p.131. **e** Ego pro eterne retributionis munere monasterium ... construxi: c.1067/1267 *Dipl. Hung. ant.* I p.183. Qui suo duci coronam a te regiam cui (*sic, recte:* cum) benedictionis apostolice munere flagitabant: HARTV. 9 (p.413). Cum ... idem nobiles ... ab eodem domino episcopo munus absolucionis humiliter peterent: 1269 *CD Croat.* V p.488. Ut ... devocio augeatur et crescat spiritualibus muneribus, ... duos annos ... in remissionem ... peccaminum indulgere dignemini: 1432 Juhász, *Tschan.* p.264–265. Mira certe res et divino digna munere: cedunt arma longo nutrita tempore, silent bella intestina *etc.*: IOH. VITÉZ *Epist.* 24,14. — [254]

munusculum, -i n. (monusculum, munusculum) *munus exiguum — kis ajándék.*

Quem (*sc. denarium*) revera mundialiter ut munusculum cum pauperula in orrea Domini videtur inferre: 1291 *Mon. Str.* II p.293. Aliquo realitatis munusculo ... iuxta posse respondeatur eisdem concedenti: 1343 *CD And.* IV p.347. Nec tributarii ... mercatores ad ampliorem tributi solutionem vel piperis aut alterius munusculi prestationem compellere audeant: 1366/1453 Teleki, *Hunyadiak* X p.376. Quare munuscula quedam dominacioni vestre transmissi: 1450 *CD Zichy* IX p.252. Peto mittentis magis animum pensari, quam munusculi vilitatem: IAN. PANN. *Epist.* p.82. Petrus eremita ... faeminarum ... ut hostem cavebat familiaritatem et munuscula: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.203. — *In formula modestiae de libro:* Accipe itaque hoc munusculum nostrum iure quodam tue excellentie dedicandum: *Chron. saec. XIV.* 2 (B) (p.241); *praefatio Andreae Hess typographi anno 1473 editioni praeposita.* — [21]

munusculum vide vocem praecedentem

muraena, -ae f. (murena) *Muraena Helena L., anguilla piscis genus — angolna.*

Tu non muraenam (μυραίνης), quam in vivario nutricabas, defunctam luxisti?: IAN. PANN. *Plut. inim.* p.11. In macellum Romanum attulerant piscatores murenam venalem satis grandem pro natura regionis et piscis: GAL. 25,11. — [6] [Bellus]

muraenula, -ae f. (murenula) *catella, monile parvum — kis nyaklánc.*

Item habeo ... anulos quatuor de auro et unum de argento, unum coklear similiter de argento et duo piccaria argentea. Item murenulas de argento. Item legibulum corale: 1498/XVI^{in.} *Dl* 20760 fol.1^a. — [1] [Szováak]

murale, -is n. *murus — fal.*

Descendendo penes quoddam antiquum murale ... ipsumque murale relinquendo a sinistris itur per viam: 1463 *CD Frangepán* II p.55. Item magistro, qui lapides pro muralibus de fovea excidit, flor<eni> LI: *Bakócs-cod.* p.374. — [4] *Vide etiam iniuria.*

muralia vide iniuria

muralis, -e ad murum pertinens — fallal kapcsolatos.

Quatenus ... cuidam ipsius possessioni ... libertatem, ... cum qua ... cives ... nostri de Buda ... locuntur (*sic ed., recte Dl* 2824: utuntur) perfruentur, eandem similiter municionibus muralibus circumdando, scilicet turribus, ... propugnaculis et aliis, ... dare dignemur: 1334/1335 *CD And.* III p.72. Quod ipse ... quendam fundum ... cum omnibus suis ... pertinentiis, ... pallacio videlicet ... et aliis edificiis muralibus et ligneis ... vendidisset ... eidem magistro Tuteus: 1343 *Ibid.* IV p.321. — 'Corona muralis': *honoris signum militare — katonai kitüntetés:* Rex ... Croatum, qui insigne in muris fortitudinis exemplum ediderat, murali corona ... donavit: BONF. V,3,141. Hinc apud veteres ... rerum publicarum moderatores tot castrenses laudes, tot civice, murales obsidiantesque corone et alia multa bene navate opere ... ad iniciandos animos decora excogitata (*sc. sunt*): 1526 *CD Károlyi* III p.159. — [5] [Bellus]

murarius, -i m. *caementarius, structor, murator — kőműves.*

Arnold murarius XX flor<enos> et III ort<hones> solvit: 1394 *Acta Cassov.* p.58. — [1] [Somogyi]

muratio, -onis f. (muracio) *actus murandi, muri struendi — falazás, falépítés.*

Quod ... nullatenus ... possimus ... pro muratione burgi civitatis vestre vobis providere: 1362 *CD Croat.* XIII p.252. Swarcz Hannus tenetur den<ariis> 50 super labore murationis: 1427 Fejérpataky, *Szám.* p.252. Quia nos unacum nonnullis ... nobilibus ... facta rui<n>arum et muracionem castris Zenthlazlowara vocati, necnon alia facta discucientes ordinavimus ... officialibus, ... quod *etc.*: 1432 *Dl* 54798. Quod idem dominus ... plebanus ad muracionem et fabricam ipsius ecclesie, quas in eadem incepisset <et> ex pecuniarum defectu continuare et perficere unde non haberet, quasdam duas sessiones ... Ladislao ... pro ... sedecim florenis auri ... impignoravit: 1483 *Dl* 103882. Simoni lapicide pro muratione circa alodium den<arii> XXV: 1499 Iványi, *Kőfaragók* p.6. Item funes ad staciones in muracione castris ligandas, den<arii> XXXII: 1524 *Dl* 26286 fol.1^v. — [10]

murator, -oris m. *faber murarius — kőműves.*

Latitudo protenditur spacio triginta trium cannarum comuni cannā muratorum (*sic Dl* 1001, nisi forsā corrigendum ad numeratorum?): 1278 *Haz. oklt.* p.82. Quod Andreas brevis ac Capo sponsus relicte Donc muratoris, noster socius ab una parte ac nobilis vir ... Thomas ... coram nobis personaliter constituti (*sc. sunt*): 1331 *CD And.* II p.569. Fideles nostri ... promiserunt novum castrum ... aedificare, ... lapides ... et alia ad aedificationem dicti castris necessaria adducendo ... et mutores ac lapidas, necnon carpentarios cum eorum propriis expensis expediendo: 1377 Zimmermann, *Urkb.* II p.480. Tres muratores assumpserunt parare sepem in fossato a portula inchoando pro 1200 den<ariis>: 1428 Fejérpataky, *Szám.* p.278. Muratoribus ... de restauratione muri post curiam plebani fl<oreni> 4 den<arii> 50: 1432 *Ibid.* p.313. Item muratoribus quinque, qui per totam estatem illic muros, turrim, fumoria et alia edificia fecerunt, dedi flor<enos> LXV: *Bakócs-cod.* p.374. Domus ipsa paterina cum magistris lapicidis ac muratoribus et fabris lignariis per hominem iudicis ... aestimari ... debet: *Tripart.* I,41. — [26]

muratorius, -i m. *faber murarius — köműves.*
Qualiter ... iidem exponentes quemdam Paulum lapidam et muratorum ipsorum pro preparandis succulis atque aliis atinentiis erga murum et lapides pertinentibus ad fabrum ... dirigere habuissent: 1483 PRT VII p.554. — [1]

murena, murenula vide muraena, muraenula
murex, -icis m. *concha marina ut color purpureus — tengeri kagyló mint bíborszínű festék.*

Thomas Sidonio „bis tinctam murice pallam” (OVID. 10 *Fast. II,107*) / induitur: TAUR. *Staur.* I,200–201. — [2]

murilegus, -i m. *feles, cattus — macska.*
Nemo miratur, si murilegus vincat murem: PELB. TEM. *Pom. sanct. hiem.* LIX,G. — [1]

muriose vide murmuriose
murisculus, -i m. *musculus — kiséger, egérke.*

Aliquando non pigebit murisculi ope leonculum reti irretitum fuisse explicatum: PETR. VÁRAD p.131. — [1]

murmur, -uris n. (*plur. acc.: murmures*) **I proprie:**
A animantium: rumor, strepitus — *lárma, moraj, zúgás.* 20
— **B rerum:** **1 sonitus (instrumenti musici) — hangzás (hangszeré);** **2 sonus, stridor — zúgás, morajlás.**

II transl.: murmuratio cum indignatione, fremitus — méltatlankodó zúgolódás.

I A Non quippe secuti sumus oratorum murmures et rethorum debachationes, qui tantum venustatem eloquiorum et non virtutem misteriorum inmitantur: GER. p.132. Vagus omnia rumor / gymnasia Italiae centeno murmure complet: IAN. PANN. *Paneg.* 1,326–327 (p.20). Ut teneas culi murmura foeda tui: *Id. Epigr.* I,207,2 (p.550).

B 1 Mox dira horisonum deprompsit buccina murmur: TAUR. *Staur.* III,7. **2** Nemus ingeniumque levat leve murmur aquarum: TAUR. *Staur.* IV,419.

II Totus mundus in murmure contra mundi opificem: GER. p.119. Ut prefati populi omnia debita ... sine murmure aliquo et reclamatione fideliter teneant et observent: 1240 PRT I p.791. Quia inhonestum extitit, quod canonici regulares ... diversis vestibus vestiantur, quum ex hoc proveniat invidia, murmur et scandalum inter ipsos: *Syn.* 1279. 65 (p.121). Quidem frater ... de mensa fratrum lamentatus est eo, quod malam provisionem ipse dominus abbas faceret essetque murmur ... inter fratres: 1508 PRT III p.621. Prior ... diligenter et sine murmure debet eis necessaria providere: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.53. — [2]

murmuratio, -onis f. (murmuracio) *transl.: murmur cum indignatione — méltatlankodó zúgolódás, morgolódás.*

’Felix,’ inquit (*sc. S. Gerhardus*), ’homo sub alterius potestate constitutus, qui sic dulce debitum servitium absque murmuratione letans impendit’: *Leg. Gerh. minor* 5 (p.476). Impossibile est facere ibi observanciam regularem, ... quia sunt in continuis murmuracionibus: 1508 PRT III p.623. — [2]

murmurator, -oris m. *homo seditiosus, qui indignans murmurare solet — morgolódó, lázadó ember.*

Murmuratores, detractores Deo odibiles regnum Dei non possidebunt: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.191. — [2]

murmuriose adv. (muriöse) *cum indignatione — méltatlankodva.*

Blasphemati audacter caesari muriose sunt locuti (*sc. captivi duces*) asserentes, quod si ipsos occidi fecerit, de gente sua ... nullus captus vivere poterit: SIMON KÉZA 40

(p.169). — [1]

murmuro, -are **1 proprie:** susurrare — *lármázik, zajong;* **2 transl.:** fremere, murmur cum indignatione edere — *elégedetlenkedik, morog.*

1 Si qui ... hora solempnitatis missarum inter se murmurant et ceteros inquietant exponentes fabulas ociosas: *Decr. c.1010.* 19. Rex bona terre ... cum Teutonicis beluina feritate rugientibus et cum Latinis yrundinum garulitate murmurantibus devorabat: *Chron. saec. XIV.* 71 (p.323). Cum rex ille dicebatur a parentibus illis infantibus, qui vagiebant: ’Ecce rex Stephanus venit’, statim conquiescebantur pre timore, etiam eius (*sic*) murmurare non audebant: *Ibid.* (A) 153 (p.435). Ut canonici ecclesiae nostrae ... decenter se habeant in choro, ... divinis officiiis ... intersint non murmurantes, nec clamantes in stallis, sed psallentes et cantantes: 1460 *Sacra concil.* I p.196. **2** Nostri videntes non foris clamant, sed intus murmurant atque sine iussu et interrogatu nil musitare audent, ne quidem aures offendant regales: GER. p.17. Contra illum concionatorem vulgus murmuravit: 1524 *Sopron tört.* I/7 p.120. — [13]

muro, -are **1 muris cingere, firmare — fallal körülvesz, megerősít;** **2 muros construere, lapidibus aedificare — falat épít, kövez.**

1 Rex Romae statuit maceriam in circuitu lapide muratam cum domibus et hospitibus Ungarorum: *Leg. Steph. maior* 11 (p.386). Curiam muratam et turrem lapideam ... dedimus ... domino Thome: 1285 *Mon. Str.* II p.200. Quia ... nostra civitas ... per ipsorum labores ... triplici muro murata et munita ... haberetur: 1340 *Sopron tört.* I/1 p.76. Quod ipsa (*sc. domina*) ... porcionem suam possessionariam ... cum ... cellario murato in sua sessione habito ... pignori obligasset: 1380 *Sopron vm. okl.* p.82. Ab omnibus iobagionibus nostris ... in quibuslibet villis liberis ... constitutis exceptis civitatibus muratis nonam partem omnium frugum suarum ... exigi faciemus: 1351 *DRH* II p.132. Quomodo hoc regnum nostrum variis sepe afflictionibus ... novissime ... per Turcos irrogatis ob muratarum civitatum seu carentiam munitionum ... miserabiles desolationes ... pertulit: 1405 *Mon. Budapest* III/1 p.205. Inter alias regni nostri civitates, quas murare disponimus, civitatem nostram Cibiniensem, ... quae hactenus nullius munitionis praesidio protecta (*sc. est*), ... muro solenniori ... per ambitum ... cingi volumus: 1405 *Dipl. Sáros* p.175. Quod universe civitates murate ac castra regalia ad manus ... gubernatoris statim resignentur: 1458 *DRH* III p.86. Universi rustici ... demptis civitatibus liberis et muratis, quae maiestati regiae fideles fuerunt, ... amissâ libertate eorum ... dominis ipsorum ... perpetua rusticitate sint subiecti: *Decr. 1514.* 14(3). **2** *Terminus* inde gradiens ... pertransit pontem muratum et duos lacos: s.1209 *CD Croat.* III p.90. Meta ... revertitur ad dictam muratam viam: s.1209/1425 *CD Arp. cont.* XI p.98. *Attila rex* Argentinam civitatem ... expugnavit diruendo murum eius, ... edictum faciens, ne vivente eo muraretur: SIMON KÉZA 11 (p.153); *cf. Chron. saec. XIV.* 11 (p.264). *Stephanus* dictum pallatium in suam recepit procuratorem suis propriis expensis conservandum et edificandum tam in opere ligneo, quam murato: 1301 *Mon. Budapest* I p.351. Ubi domum lapideam dictus Nicolaus incepit

murare: 1358 CD And. VII p.308. — [33]

murrha, -ae f. (mira; mirha; mirra: *Agenda 1311*. fol.68^{r-v}; myrrha) *μύρρα, sucus arboris odoriferae* — *mirhafa, mirhanedv*.

Rex Ladislaus quasi „virgula fumi ascendens ex aromatis mire et thuris” (*Cant.* 3,6.) ... respersit „suavitatis odorem” (*Gen.* 8,21): *Chron.saec.* XIV. 139 (p.416). *Magi Christo myrrham obtulerunt* propter vermium mortificationem et membrorum pueri consolidationem: *Serm. dom.* I p.200. Ungunt Assyria rorantia pectora myrrha: TAUR. *Staur.* II,120. — *In imag.*: Beata Virgo figurata est per cedrum et myrrham: PELB. TEM. *Stell.* p.93^r. Ibi rosae charitatis ... rubent, ibi candent lilia castitatis, ibi mirha perfectae mortificationis habundat: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.191. — [9]

murrhatus, -a, -um (myrrhatus) *murreus, murrha conditus* — *balzsamos*.

Ieiunium factum ... in peccato mortali est sicut vinum myrrhatum: *Serm. dom.* I p.410. — [1]

murrhinus, -a, -um (myrrhinus) *e murrha (lapide) factus* — *folypábtól készült*.

Ne varia quidem vasorum genera desunt, multa crystallina, pleraque myrrhina, onychina multa: BONF. II,1,234. — [1] [Bellus]

murtulus, -i f. (myrtulus) *murtus parva* — *kis myrtusz.*

Quid nunc violae, quid humiles miraculae? Quid sperent myrtuli?: Dankó, *Hymn.* p.416. — [1]

murtus, -i f. (myrtus) **1** *arbor Veneri sacrata* — *mirtuszserje*; **2** *virga arboris murti* — *mirtuszág.*

1 Frondentes adsunt platani myrtique salubres, / quaelibet hic arbor thuris odore scatet: MART. THYRN. *Ad procer.* I,375–376. **2** Seu lituo pugnas, cithara seu cantet amores / intexens Paphiae laurum Parnasida myrto: IAN. PANN. *Paneg.* 1,642–643 (p.36–37). — [2] [Marton]

murula, -ae f. *ut nomen proprium: castrum parvum* — *kis vár.*

Confirmamus Arbensi ecclesie suas parochias, iuppam sub Alpibus suis cum terminis a castro Latine Murula vocitato, Sclavonice autem Steniçe, usque ad flumen Copriue: s.1111, XIII *Dipl. Hung. ant.* I p.387. — [1]

murus, -i m. **A** *proprie de rebus: 1 moenia* — *fal, vár(os)fal, erődítés*; **2** *paries* — *oldalfal*. — **B** *transl. v. potius in imag. de hominibus et etiam rebus abstractis: defensio, praesidium* — *oltalom, védelem*.

A 1 Infelices autem nos, ... de claritudine stellarum in piceum fumum conversi; ad hornatum firmamenti edificati, erigentes murum inferni; ad laudem electi, in derogatione proni: GER. p.80–81. Canonicus Sancto Mauricio dedit ... I molendinum sub muro Brezprem civitatis a rege Andrea datum: s.1086, 1135–1171? *Dipl. Hung. ant.* I p.252. Rex Athila ... regalem sibi locum constituit ... et in circuitu muro fortissimo edificavit, que per linguam Hungaricam dicitur nunc Buduuar: P. MAG. I (p.35). Dux ... et sui milites ... civitatem Kyeu ceperunt expugnare. Et dum scalas ad murum ponere cepissent etc.: *Ibid.* 9 (p.44). Item medietas montis et castrum Osdin vocati et palacii incipiendo a muro, quo ipsum palacium est divisum a parte silve, cessit magistro Etruch: 1279? *CD Arp. cont.* XII p.268. Rex Ethela ... Argentinam civitatem ... expugnavit diruendo murum eius, ut cunctis adeuntibus via li-

bera haberetur, edictum faciens, ne vivente eo muraretur: SIMON KÉZA 11 (p.153); cf. *Chron.saec.* XIV. 11 (p.264): ne ipsius murus ipso vivente muraretur. Ad spectaculum Hungari in equis, Graeci ad muri (*sc. Constantinopoleos*) propugnacula convenerunt: *Ibid.* 42 (p.171). Quod magister Iohannes lapicida ... obligavit se elevaturum murum ecclesiae nostrae ... et ipsius muri adiacentia praeter columnas simul cum turri seu campanili ... cum lapidibus politis: 1287 Zimmermann, *Urkb.* I p.156. Fratres ... heremite ordinis Sancti Augustini prope Strigon<ensis> civitatis menia sive muros in cenobio Sancte Anne religiosam ... vitam ducentes nobis ... supplicaverunt, ut etc.: 1290/XV *Mon. Str.* II p.274. Quia ... nostra civitas ... per ipsorum labores ... triplici muro murata et munita sollempniter haberetur: 1340 *Sopron tört.* I/1 p.76. Quasdam civitates murorum ambitu cingendas, quasdam liberas villas seu opida civitatis honore sublimandas ... decrevimus: 1405 *DRH* II p.191. Quantum terroris pavorisque meminimus; visa sepe numero hostium castra e muris, fragrantia tecta, ploratibus, fugā, angustiis omnia completa: IOH. VITÉZ *Epist.* 37,11. Salvum ego / te, ... Guarine, reducam / Veronae ad muros: IAN. PANN. *Paneg.* 1,119–120 (p.9). Hosne ... formidatis hostes, quorum muris (ἐν τοῖς τεῖχεσιν) per ignaviam lepores indormiunt?: *Id. Plut. dicta* p.59. Quod eodem (*sc. litterae*) sibi per ... rectorem ... hospitalis ecclesie Beate Elizabeth vidue intra muros civitatis Quinqueecclesiensis fundate ... forent tradite: 1476 *Coll. S. Mart.* II p.267. Cogitur in manibus muris subvolvere saxa, / artificum manibus ligna trabesque dare: MART. THYRN. *Ad procer.* I,85–86. **2** Rex / ... defectus / si quos consideravit / in tegmine et muro, / hos statim emendavit: MÜGELN 30 (p.257).

B Baronem super ecclesiae defensione commendabilem nuncupemus metuendum ecclesiae brachium aut inexpugnabile ecclesiae murum: IOH. LEM. p.30. Philippus et Detricus comites ... quamquam in cunctis nostris eventibus nostro lateri tanquam columnae immobiles et muri aenei semper et ubique inseparabiliter se iunxerint: 1243 / 1335 *CD Hung.* IV/1 p.288. Illustrium dignitatis incumbit officio suos sibi pro meritis dulcorare, ut cum multitudinem fidelium tanquam muro firmissimo eius (*sc. regiae dignitatis*) culmen fuerit communitus: 1244/1270 *CD Croat.* IV p.242. In bello nostro generali prenominate banus ... tanquam murum se pro nobis ordinavit: 1268 / 1365 *CD Arp. cont.* VIII p.197. Rector ... civitatis ... cunctis ... regis adversariis ut murum tutissimum ... se opposuit: IOH. O.M. 158 (p.147). Primus ille extitit, qui murum civitatis ... attingens ad eiusdem menia scalarum artificio subvectus ... potenter conscendit: 1406 Wenzel, *Stibor* p.132. Tum pignus libertatis nostrae, metus Turcorum, ... denique ipse murus fidei (*sc. Ioannes Hunyadi*) procubuit: GEORG. POLYC. *Or.* 22. Pannonii, ut sunt, ita et habentur universe Christiane reipublice muri loco esse orientem versus et gelidum arcton: LAD. VET. p.326. Sunt enim leges muri ac fundamenta civitatis: *Tripert.* praef. p.8. — [84]

mus, muris m. *μῦς, mus musculus L.* — *egér.*

Qui Christiano ibi censentur nomine, hoc observant, quod de vase illo nec bibunt, nec comedunt, in quo murem mori contingit, ... nisi prius a suo presbitero fuerit benedictum: RIC. p.538. At ... potest *furari carmina* tere-

/ ac mus improbus: IAN.PANN. *Epigr. (Mayer)* 402,24–25. Brasidas murem (μῦν) in caricis comprehensum morsus ab eo dimisit: *Id. Plut. dicta* p.58. Coeco mentali ... daemones ludunt, ... sicut catus cum mure, quem ludendo laedit: *Serm. dom.* I p.377. Pro duabus 'lapycze' (i.e. *muscipula*) ... ad capiendos mures dedi VI den<arios> Ung<aricales>: *1500 MTT XXVI* p.78. — [7]

musa, -ae f. **1** *proprie: una novem dearum, quae artibus praeest* — *múzsá*; **2** *meton.: carmen* — *dal*.

1 Sed de Parnasi cur nunc ego vertice Musas / sollicitem?: IAN.PANN. *Paneg.* 1,17–18 (p.4). **2** In qua (sc. *Sabaria civitate*) erat generalis schola orbis terrae nationi (sic) poetarum musis et dogmatibus philosophicis elucenter illustrata idolorumque erroribus diversis mancipata: SIMON KÉZA 16 (p.158). Imbuat ille meae ... exordia musae, / Pierium vati qui reseravit iter: IAN.PANN. *Paneg.* 1 praef. 35–36 (p.3). Te musa ... forsitan delectat agrestis?: *Id. Paneg.* 2 praef. 13 (p.60). — [5] [Bellus]

musaeum vide museum

musaicus, -a, -um de ornamento murali etiam 'musivo' vocato: ex lapidibus particulisque diversi coloris vitreis factus, praec. in iunctura 'opus musaicum' — *mozaikból készült, mozaik-*.

Est quedam capella, ... cuius testudo ... est opere musaico, id est vitro deaurato mirifice pulchris cum imaginibus adornata et depicta: GABR. PECHW. p.3^v (q). Murus externus ... est opere musaico: *Ibid.* p.12^r (o). — [2] [Kondákor]

musarius, -i m. *artifex, qui musiva ex lapidibus variorum colorum facit* — *mozaikkészítő*.

Ibi artifices, ... sculptores, musarii, deauratores, argentarii ... laborant: GREG. GYÖNGY. *Epit.* 29 (p.54^v–55^r). — [1] [Hegyí]

musca, -ae f. *μύια, parvum animal volatile* — *légy*.

Formative autem ad eruditum ingenium et cingulum milicie principalis et optimi odorem ungenti, quod musce morientes perdere moliantur: GER. p.86. Sic multitudinem eorum (sc. *inimicorum*) timeamus, ut muscarum multitudinem (cf. *Gesta Alex. Magni* I,37,38; II,16.): P.MAG. 8 (p.44). Daemones ab ea puella in modum muscarum volitantium exierunt, in similitudine earumdem muscarum ... in eam intraverant: *Leg. Hel.* 36 (p.23). Si musca vel aranea ... in ipsum calicem ceciderit: *Syn.* 1279. 102 (p.150). Quia de arboribus tamquam musce descendebant aquile et consummebant (sic) devorando pecora eorum: *Chron. saec. XIV.* 26 (p.286); cf. IOH. THURÓCZ 203 (p.60). Est inter contumelias quiddam sublimis ac Socraticum vel potius Herculeum. Siquidem et ille: 'Curabat voces quantum nec musca (μύιας) malignas': IAN.PANN. *Plut. inim.* p.15. — [7]

muscatella, -ae f. *vinum Apianum* — *muskotály*.

Data est libertas Petro Pachel ... et ... filiis, quod possunt ... adducere ad curiam regalem cum vino Italico, videlicet malmasia, Romania, Rivolia, muscatella aliisque Italicis vinis (sic): 1438/? Teleki, *Hunyadiak* X p.13. — [1]

muscatum, -i n. (muskathium, mustatum) (Germ.: Muskat) *nucleus fructus arboris Myristicae fragrantis L., nux moschata* — *szerecsendió*.

Universa clenodia argenteaque vasa ... et presertim tres cyphi et due scutelle argenteae, necnon quidam alter ciphus de cortice seu coreo muscati vulgo 'zerechen-

dyohay' dictus (sic) argento deaurato ... decoratus cedunt *Georgio: 1402 Zsigm. oklt.* II,1971. Ceterum prefata domina duas scutellas argenteas et unum cyphum de muscato deauratum ... eidem ... restituere assumpsit: *1407 CD Zichy V* p.501. Ideo ipsa ... universas res suas ... simulcum ... quibusdam argenteriiis, puta una kuppa et uno pucario (sic) cum argento in coreo muscati facto et ordinato ... genero suo ... dedit: *Form. styli* II,152 (p.239). Piccarium argenteum deauratum de muscato (*Dl 21 299 addit: factum*) vulgo 'zerechendyopohar': *1504 Lex. Hung.* p.919. Hic denotantur res, quae ... notario civitatis sunt datae: piper kanthner 2, thuris kanthner 1, ... flores muskathii librae 4, risum kanthner 2: *1509 Rechn. Hermannstadt* p.317. Duos lothones florum nucum Indic<ar>um vulgo 'zerechendio wyragot' fl<oreni> III den<arii> VI. Duos lothones mustati fl<oreni> III den<arii> VI. Duos lothones vulgo 'fahij' den<arii> LXXX. Duos lothones 'zegffy' den<arii> LXXX: *1523 Dl 26 309 (photocopiarum num. 35.)* — [10]

muscatum, -a, -um ex quo vinum Apianum conficitur — *muskotály*.

Extemplo infestis exustas hostibus urbes, / muscatas vires, hortos, pecuaria, caulas, / horrea cum cellis et propugnacula et arces, / ... / omnia aequata solo: TAUR. *Staur.* I,530–535. — [1] [Bellus]

muscea, -ae f. (Ar.: masjid, quae 'locum procumbendi' significat) (muskea) *aedificium, in quo Mahometani orant contionemque audiunt* — *mecset*.

Pagani occupaverunt eam (sc. *ecclesiam*) pro eorum muskea, id est templo: GABR. PECHW. p.10^r (a). Reedificaverunt (sc. *templum*) ipsi pagani, ... quorum est muskea id est ecclesia: *Ibid.* p.12^r (l). — [2] [Kondákor]

muscibula vide vocem sequentem

muscipula, -ae f. (muscibula) **1** *proprie: instrumentum, quo mures capiuntur* — *egérfogó*; **2** *transl. et in imag.: insidiae, laqueus* — *csapda*.

1 Item pro duobus muscibulis ad praetorium et capisteriis ... asp<eri> 9: *1523 Qu. Kronstadt* I p.507. **2** Aves propterea alta petunt, ne incurrant in laqueum, ne incidant muscipulam, ne paciantur capturam: GER. p.110. Timeas, ne muscipula diaboli capiat te: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.186. — [3]

muscum vide mustum

muscus, -i m. *lanugo crescens in locis humidis* — *motha*.

Pro musco ad obstruendam cisternam fl<oreni> 4: *1434 Fejérpataky, Szám.* p.342. — [1] [Bellus]

museum, -i n. (musaeum) *ex voce μουσείον, locus artium et litterarum, bibliotheca* — *könyvtár*.

Cum iamiam delitescerem, videbar lautis ferculis interesse musaeoque stipari: BART.PANN. *Vigil.* 22. Sunt et nonnullae (sc. *elegiae*) museo in nostro Enyediensi: *1522 Anal. nova* p.490. — [3] [Hegyí]

musica, -ae et musice, -es f. *ars musica v. cantus* — *zene*.

Non enim de musica Dei procedunt talia (sc. *facta idololatriae*): GER. p.4. Ubi ... egregie ... in scientiis grammatice, phylozophie, musice et decreti omniumque liberalium scientiarum artibus instructi ... revocati sunt (sc. *monachi*): *Leg. Gerh. maior* 2 (p.483). Scriptorum permulti facta ... musice (μουσική) sue fecerint argumenta: IAN.PANN.

Ps. Dem. p.614. Qui vult esse et non solum dici cantor, non debet solum boare, sed etiam scire musicam, id est armoniam informando componere et cum hoc tonos cognoscere: *Szalkai A.* 16. Est igitur musices actio motus sonorum consonantias ac melodiam efficiens: *MONET.* p.A,5. — [10]

musicula, -ae m. *musicus rudis — kezdő, tapasztaltalan zenész, „zenészecke”.*

Poterit enim quisque studiosus musicula ex predictis institutionibus omnem cantilenam ex se ipso disquirere facillime: *MONET.* p.D,5. — [1]

musicus, -a, -um **A** *adi.: ad musicam pertinens — zene-.* — **B** *subst.:* **1** *m.: musices peritus — zenész;* **2** *plur. n.: instrumenta musica — hangszerek.*

A Nemo dubitet haec ad iocunditatem viri contaminatissimi tunc temporis in Babilonia instrumenta musica esse: *GER.* p.5. Trium annorum spatium correas non duxerunt omnisque musici generis instrumenta (*var. CAB: omne genus musicorum et delinitiva dulcisona*) intra tempus luctus siluerunt: *Leg. Lad.* (VM) 7 (p.522). Instrumenta sua musica (τὰ ὄργανα) vehementius ad meliora convertunt chordas legendo: *IAN. PANN. Plut. inim.* p.8. Cum Harpalus ... cantorem quendam ... emendare ... vellet ac loqui de ictibus musicis (περὶ κρουμάτων): *Id. Plut. dicta* p.42 Eum tanquam architectum pro organo fiendo suscepimus, qui ... non humanum, sed divinum fere pro illo musico instrumento fiendo magisterium demonstravit: *1506 Knauz, Garamsztb.* p.43.

B 1 Sunt enim ibi musici et citharoedi, qui fortium gesta in lingua patria ad mensam in lyra decantant: *GAL.* 17,8. Non latuit nos a principio eius coloris isthinc habere, uti auguratur in literis suis maiestas v<estra>, ubi etiam musicorum princeps tinctorum nomine appellatur: *PETR. VÁRAD* p.49. Est ... musicus, ... qui ratione perpensa canendi scientiam non servitio operis, sed imperio rationis assumit, quantum inter oratorem atque rhetorem, tantum inter cantorem et musicum interesse volunt; ... nec cantor quidem dici meretur unquam, qui idem musicus non fuerit: *MONET.* p.A,5. **2** Rex ... statuum erexit, ... decretum dedit, ut omnis, qui audierit sonitum tubę, fistulę, citharę et sambucę et psalterii et simphonię et universi generis musicorum, prosternat se et adoret statuum auream: *GER.* p.3–4. Sic autem quondam rex David in conspectu arcę fęderis nudus saltasse legitur aspiciente Nichol, filia Saul per fenestram et in timpanis et in ceteris generibus musicorum personasse: *Ibid.* p.57. Iuvenes et virgines pre tristitia et merore scaldis (*sic*) induti per triennium choream non duxerunt et omne genus musicorum, delinitiva dulcisona siluerunt: *Chron. saec. XIV.* 70 (p.322); *cf. IOH. THURÓCZ* 268 (p.78): omnia genera musicorum dulcisona. — [16]

musito *vide* mussito

muskathium *vide* muscatum

muskea *vide* muscea

mussitatio, -onis f. *murmuratio — morgás, mormogás.*

Susurrus enim et mussitatio excitabant, quem clamores hominum et tormentorum fragor soporabant: *GAL.* 20,3. Seve ... suspiciones emergerant et assiduis mussitationibus augebantur: *BONF.* II,3,220. — [2]

mussito, -are (*musito*) *susurrare — mormog, suttog.*

Nostri videntes non foris clamant, sed intus murmurant atque sine iussu et interrogatu nil musitare audent, ne quidem aures offendant regales: *GER.* p.17. Infidèles ... et contradictores musitabant incerta et titubantes in duas partes claudicantes: *Chron. saec. XIV.* (V) 161 (p.448); *cf. IOH. THURÓCZ* 445 (p.129). Diversus admodum Atila trahebatur, presertim cum mussitantes milites intelligeret et seditionem ... facile orituram ... formidaret: *BONF.* I,6,111. Mussitent illi: Taurinus ex Virgili ... caeterorumque classicorum vatium hemistichiis ... Staurromachiam suam congegissit: *TAUR. Staur. Ded.* 20. Iste ... frater senior amplius mussitando loquebatur: *GREG. GYÖNGY. Vitae* p.189. — [9]

musso, -are **1** *submissa voce loqui — halkan beszé;* **2** *de corvo: crocire — holló: károq.*

1 Nonne incredibile putatur in mediis tumultibus ... somnum invenire et domi in summa quiete mussantibus et susurrantibus cubicularis nunquam posse in somnum resolvi: *GAL.* 20,1. **2** Praeraucum crocicans mussat niger oscina corvus: *TAUR. Staur.* I,51. — [3]

mustatum *vide* muscatum

musteus, -a, -um *transl.: novus, recens — friss, (vado-nat)úq.*

Hoc opus nostrum nostra sub incude eatenus fuit, quatenus ... asciticio ... rerum decore inumbratum, sed politum et perquam musteum prodiret: *TAUR. Staur. Ded.* 16. — [1]

mustum, -i n. (*muscum*) *vinum recens — must.*

Si quis ... civium decimā ... non solutā vinum sive mustum ... ad domum suam deferre ... persumpserit (*sic*): *1276 Mon. Str.* II p.57. Item decimae vini in autumno in specie recipiantur cum musto: *Decr. 1291.* p.175. Si ... tempus novi vini sive musti in exigendo distulerint, aestimatio sive pretium solvatur pro musto: *Ibid.* Populi veram et iustam decimam in monte vel in villa de meliori musto ... dare et solvere ... tenebuntur: *1366 Békefi, Pilis* p.267. Ut prefati Iohannes ... et domina Katherina in vindemio proxime venturo in villa eorum ... duo vasa vini musti, quodlibet vas septuaginta cub<u>los in se continens, ... dictis ecclesiis ... dare tenerentur: *1420 /1476 Coll. S. Mart.* II p.259. Rustica si pietas consuevit rite quotannis / ... nova musta Lyaeo / ... offerre: *IAN. PANN. Paneg.* 1,1–3 (p.3). Item ... pro musco et vino hospitibus et impletione vinorum XLIII mediarum per 6 den<arios>: *1440 Fejérpataky, Szám.* p.507. Dei servus ... in vineis racemos ... collegit et ... ex eis mustum mundissimum extorsit: *Leg. sanct. Hung.* p.22^r. Dum fervent plenius dulcia musta cadis: *MART. THYRN. Ad procer.* III,222. Domino mustum dulce ad cenam, den<arii> V: *1526 LtK 2009* p.182. — [26]

muta, -ae f. *vectigal (a mercibus advehendis evehendisque solvi solitum) — (árubehozatali és kiviteli) vám.*

Cum de hiis, que per vestram stratam ... referri consueverunt, mutam sive toloneum solvere non deberet (*sc. abbatissa*): *c.1256 CD Arp. cont.* VII p.441. Quod ... fratres monasterii ... vina sua ... libere et absque omni exactione mutarum seu theloneorum ac tributorum ... per omnes partes regni nostri devehi faciant: *1317 Urk. Heiligenkreuz* II p.49. Quod ipsi ... absque aliquali solucione thelonei, tributi, tricesime, mute vel alterius cuiuscumque exactionis ... transire ... possint: *1438/? Teleki, Hu-*

nyadiak X p.13. Quatenus ipsos ... quatuor ballas ... absque solutione theloni, tributi, tricesime, mute aut alterius cuiuscunque exactionis genere ... secure adducere permitti faciatis: *Ibid.* p.15. Quatenus ipsos ambassiatores nostros ... absque aliquali solutione dacia, tributi, mutae, pontinagii etc. ... transire ... permitti facere velitis: 1452 Fejér, *Genus* p.174. — [5]

mutabilis, -e qui mutatur sive mutari potest — *változékony*.

In rerum temporalium mutabili varietate nichil adeo perpetuitati creditur conforme, quam etc.: 1202/? *CD Arp. cont.* XI p.78. Omne, quod fine clauditur, mutabile est: 1219 *Ibid.* VI p.403. Per scriptum diutina fit rerum mutabilium memoria: 1262 *Reg. Arp.* I p.397. Hiidem ex natura, que perpetua est, non mutabilibus in diem causis hostes sunt: IOH. VITÉZ *Or.* 1,71. Quod presentis vite status sit valde mutabilis et dietim magis ac magis tendat ad non esse: 1492 *Kolozsvár oklt.* p.301. — [7]

mutabilitas, -atis f. (mutabilitas) **1** de rebus: *condicio rei, quae mutari potest* — *változékonyság, megváltoztathatóság*; **2** de hominibus: *inconstantia* — *állhatatlanság*.

1 Cum varietate temporum ingrata mutabilitatis delectatur vicissitudo: c.1202/1337 *CD Arp. cont.* I p.85. Quas (sc. *expeditiones*) secundum mutabilitatem temporum et negociorum ... patris nostri ... qualitatem habere nos oportuit: 1270 *Ibid.* XII p.12. Ut cuiuslibet dubietatis seu mutabilitatis de medio scrupulus auferatur: 1284/XIV *Ibid.* p.413. Sed Dei filius caro dicitur, in quantum ex Virgine Maria nascitur in temporis mutabilitate: ANDR. PANN. p.16. Huius miserabilis vitae conditio, in qua omnia mutabilitati subiecta sunt: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.154. **2** De quorum (sc. *hominum*) mutabilitate ad voluntatem alterius dicit Iuvenalis: *Serm. Quinqueecl.* 105 (p.224). Et nisi etc. ... lingue mee calamus a patefaciendis continue mutabilitatis sue (sc. *regis*) sinistris mobilitatibus ... quiesceret: 1288/? *Sz* 1910 p.2. Istius Protei monstrosi (sc. *regis*) factam hoc anno mutabilitatem vestre fore clementie non pigeat presentibus patefactam: *Ibid.* p.3. Cum de cuiusdam dominae mutabilitate sermo haberetur, statim Vergilianum illud adduxit: GAL. 3,4. — [13]

mutallatio vide mutilatio

mutarius, -i m. *exactor mutarum sive vectigalium* — *vámszedő*.

Stephanus banus ... dilectis suis mutariis de Rotmane salutem (sc. *dicit*): c.1256 *CD Arp. cont.* VII p.441. Quod prefati ... decem equos ... sine impedimento et quorumcumque tricesimatorum, mutariorum et tributarium et aliorum officialium in regno nostro Hungarie existentium contradicione libere et secure educere valeant: 1438/? Teleki, *Hunyadiak* X p.14. — [4]

mutatio, -onis f. (mutacio) **1** *actus mutandi* — *változás* (**a** rerum [*temporum, fortunae, monetae sim.*]; **b** hominum); **2** *permutatio invicem facta* — *csere* (**a** gener. v. iur.; **b** liberatio, redemptio — *megváltás, váltság*); **3** *mus.*: *translatio* — *áthelyezés*.

1 a Et angelos quidem verbo aiunt mutare, daemones vero per tactum, aeres autem mutationibus (ταῖς μεταβολαῖς): CERB. *Max.* II,92. Christi naturae, quamvis unitae sint, ... in alterutrum conversionem et mutationem non patiuntur (τροπήν τε καὶ μεταβολήν οὐ προσείνται): *Id. Ioann.* 5 (p.15). Licet successivis temporum mutationi-

bus praedicta possessio ... ad diversas manus fuisset devoluta: 1279 Zimmermann, *Urkb.* I p.136. Dudum inceptam ... operam ... cum incassum venire atque tum ex rerum, tum vero animorum mutatione ... desertari cognovissem: IOH. VITÉZ *Epist.* 56,1. Curiosus ... optant ... novitates et mutationes (μεταβολάς): IAN. PANN. *Plut. negot.* p.33. Fortunae mutationem (τύχης μεταβολήν) facile feram: *Id. Plut. dicta* p.38. Quam mutationem (sc. *morum*; τὴν μεταβολήν) admirantibus ... inquit (sc. *Themistocles*) etc.: *Ibid.* p.51. Inter quas (sc. *litteras*) erant epistolae multorum principum super rebus novis et mutatione rei publicae (μεταβολῆ τῆς πολιτείας) Sertorium Romam vocantium: *Ibid.* p.78. Cum mutatione nominis nativitate in nomen conceptionis: *Ord. Str.* p.570. Sola ipsa iustitia est, quae sibi ipsi constat, quae nulli mutationi subiicitur, sed eadem est semper et incredibilem secum affert firmitatem: *Tripart.* praef. p.6. Ut in favorem mei ... domino meo scribere dignaretur, ne in servitiis suae maiestatis existens inter mortuos in istis sacerdotiorum mutationibus computarer: 1524 *BROD. Epist.* 33,3 (p.98). In huiusmodi usu atque cursu monete tam nove, quam antiquae mutacio post hac non fiet: 1525 *Sopron tört.* I/7 p.163. **b** Pro temporum varietate et comitum de Posoga quondam mutacione fideles iobagiones nostri ... super terris suis molestabantur: 1258 *CD Croatia.* V p.84. Regum pariter et rerum frequenti mutatione susceptae rei consummatio ... prorogata fuit: 1462–1464 *Matth. epist. Rom.* p.35. Mutatio ... frequens ... imperatorum Visigothis amplificandi imperii occasionem obtulit: BONF. 1,7,91. Vicarii caveant mutationes facere in fratribus nisi urgente necessitate magna: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.c^v. **2 a** Ut igitur huius concambii seu mutacionis series ... robor perpetuae firmitatis optineat: 1280 *Mon. Str.* II p.127. Ut partem duplicati privilegii ecclesiae suae ... super facto mutacionis seu concambii cuiusdam terre ... confecti ... inveniri faceremus: 1330 *Ibid.* III p.182. Vos mercatores ... in mutacione pannorum et commutatione pecuniarum ... ab ingressu regni Ruscie ... prohibuerimus: 1373 *Dipl. Anjou* III p.55. **b** Ipsum ... non ad unius manus amputationem, quin potius unius manus mutationem vel exemptionem, videlicet quinque marci argenti ... convictum pronunciamus: 1458 Zimmermann, *Urkb.* VI p.21. Qui ... dixit ... sibi: „Nisi C et X ducatos pro tua mutatione solveris, non exhibis inde”: Bálint, *Szeged* p.118. **3** Mutatio est unius cantus in alium per voces variatio, videlicet est unius vocis pro altera in eadem consonantia et unisono positio: *Szalkai* B,30. Mutatio est unius sillabe in aliam in eadem clave unisona variatio: MONET. p.B,3. — [43]

mutatorium, -i n. *vestis, quae diebus festis induebatur* — *ünnepi öltözék*.

Educavi quandam orbatam parente tanquam filiam; huic do duas cortinas, unum monile, duo mutatoria, in aurum duos anulos: 1152 *PRT* I p.601. Quia habentium mutatoria magis a tineis vestes comeduntur, quam a portatoribus atterantur: *Serm. Quinqueecl.* 33 (p.82). — [2]

mutesco, -ere *conticescere, obmutescere* — *elhallgat, elnémul*.

Ubi mordentium canum labia ... ita contuderam, ut penitus iam mutescerent: 1456 *TT* 1901 p.190. — [1]

mutabilitas vide mutabilis

mutilatio, -onis f. (mutallatio, mutilacio, mutillacio)

1 proprie: (hominum) abscisio, detruncatio — csonkítás;
2 transl.: (rerum) deminutio, detrimentum — levonás.

1 Maiores ... causas, utpote causam furti, homicidii, violencie, membrorum mutilaciones, effusionem sanguinis ... iudex ... iudicabit: 1264/1466 *Mon. Str.* I p.510. Si ex huiusmodi mors vel membri mutilatio fuerit subsecuta, irregularitatis laqueum non evadet (sc. sacerdos): *Syn.* 1279. 10 (p.79). Plures ... perierunt, preter violaciones virginum, mutilaciones membrorum, incendia et destructiones ecclesiarum: 1305 *Mon. Str.* II p.558. Quia mutilacio manuum suarum per iudicem ... racione suorum excessuum evidencium ... sibi facta extitisset: 1383 *Sopron tört.* I/1 p.198. Preterea nullus ... iustitiariorum aut alii quipiam procerum regni nostri mutilationes seu dimembrationes ... facere presumat: 1405/p.1526 *DRH* II p.220. *Quidam homo* mutallationes manuum et pedum fecit: 1406/1407 *Zsigm. okl.* II,4799. Quod ipsi ... fortalicia ... gubernantes de eisdem ... variis incendiis, spoliis, interempcionibus hominum eorundemque pedum ac manuum mutillacionibus oculorumque evulsionibus ... emulos ... eliminasse ... perhibentur: 1440 *Teleki, Hunyadiak* X p.90. Nota infidelitatis declaratur ... per iudiciariam deliberationem ... praetextu eruitionis oculorum, mutilationis membrorum, cusionis falsarum monetarum etc.: *Tripart.* II,75(4). Alia etiam indulta idem papa ... super autoritate absolvendi et dispensandi in omnibus casibus, quatuor dumtaxat exceptis, videlicet caede voluntaria, mutilatione membrorum etc. ... concessit: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.91. **2** Quod omnis decima sine omni mutilatione Domino offeratur: 1193 Györffy, *Chartae* p.93. De omnibus victualibus ... tam in bobus, quam ovibus etc. ... decimas dari ... episcopo ... sine omni cunctatione et mutilatione ... precipio: *Ibid.* — [36]

mutilativus, -a, -um *mutilans* — csonkító.

Quod ... hospes noster ... declaratis suis fidelitatibus ... proprii sanguinis effusione et mutilativis letalibus vulneribus demonstratis ... quandam possessionem ... a nobis sibi dari ... postulavit: 1347/1378 *CD patr.* II p.131. — [1]

mutilator, -oris m. (mutillator: 1512 *Dl* 22311.) *qui aliquem mutilat* — csonkító.

Idem iurati assessores, ... ut ... quoslibet ... malefactores, puta ... latrones et incendarios, ... mutillatores ... hominum et generaliter quoslibet nocivos homines in eorum registro nominatim nobis enarrent: 1429 *Sopron tört.* I/2 p.395. Idem iurati assessores ... Iohannem ... execatorem hominum, ... abscisorem narium manuumque mutilatorem, homicidam ac certorum hominum in manus Turcorum traditorem ... in eodem registro assignarunt: 1481 *CD Blagay* p.390. Sunt igitur casus isti et vocantur notae infidelitatis: ... publici haeretici, ... mutilatores membrorum et eruitores oculorum, ... amissores castrorum finitimorum regni etc.: *Tripart.* I,14(14–16). — [10]

mutilatrix, -icis f. *femina, quae aliquem mutilat* — csonkoló (nő).

Idem iurati assessores ... dominam Barbaram ... hospitam furum, ... Annam relictam ... mutilatricem narium muliebr<i>um propter concubitum mariti, ... Iohannem ... erutorem oculorum ... pro publicis et manifestis <malefactorib>us et nocivis hominibus nobis in

eorum registro assignarunt: 1481 *Tan. Bors* p.315. — [1]

mutilatus, -a, -um *mancus* — hiányos.

Dicimus ... completa dictamina, quae tribus clausulis consta<n>t, ut puta motiva, progressiva et conclusiva; incompleta autem sive mutilata, quae progressivam obmittunt: IOH. LEM. p.65. — [1]

mutillacio, mutillatio *vide* mutilatio

mutillator, mutillo *vide* mutilator, mutilo

mutilo, -are (mutillo) **1** (animantes) *detruncare* — *megcsonkít*; **2** (res) *minuere* — *csökkent, kisebbit*.

1 Nam qui minuit aut fedat sancte ecclesie dignitatem, ille Christi corpus mutare (*var.*: mutilare) nititur: *Inst. mor.* 2. Quos tempore depredacionis mutilaverat (sc. inimicus regis): IOH. O.M. 169 (p.162). Ut ipsi in universis ipsorum possessionibus ... nocivos homines ... suspendendi, rotandi, vicinerandi (*sic*), mutillandi, tormentandi liberam ... habeant potestatis facultatem: 1441 *CD patr.* IV p.335. Alcibiades ... cum haberet canem pulcherrimum, ... caudam ei mutilavit (ἀπέκοψεν αὐτοῦ τὴν οὐράν): IAN. PANN. *Plut. dicta* p.53. Iohannes ... pontifex ... duos cardinales, ... alterum naso, manu alterum mutilasse fertur: BONF. I,10,269. **2** Accipitrinus, imo talpeus, quorumdam erat intuitus quorumdamque columbinus, ideo quibusdam mutilatur, quibusdam superfertur: GER. p.87. Si quispiam fatue aliquid subtrahere vel mutilare presumpserit: c.1067/1267 *Dipl. Hung. ant.* I p.185. Quicumque ... huic dono nostro ... contrarius extiterit, ... iram Dei omnipotentis et sanctorum eius, quorum ius mutilare conatur, incurrat: 1183/1270 *CD Arp. cont.* XI p.48. Si curiositatem vi aversam et mutilatam (ἀποστρέψας ... καὶ κολούσας) rationi parere assuefacias: IAN. PANN. *Plut. negot.* p.41. — [25]

mutilus, -a, -um *mancus, imperfectus* — csonka, hiányos.

Restat preterea, ut tantum hoc spiritualis consolacionis donum parciali detrimento aliquo mutillum non reputetur: IOH. VITÉZ *Epist.* 63,9. Nudus Athos mutilā Lemnon non attigit umbrā: IAN. PANN. *Paneg.* I praef. 17 (p.2). Rem ... neglectam aggrediar, statuta scilicet et decreta ... hactenus divulsa, mutila, confusa ... in unum connectere: *Tripart.* praef. p.4. — [4] [Bellus]

mutitas, -atis f. *impotentia loquendi, infantia linguae* — *némaság*.

Concernimus alios a surditate curatos, alios a mutitate sanatos: 1460 *Kaprinai, Dipl.* p.411. — [1]

1. muto, -are **1** *amovere, transferre, aliquem officio suo deponere* — *eltávolít, áthelyez*; **2** *variare, convertere in alium* — *megváltoztat, módosít*; (**a** gener.; **b** spec.: *formam variare, transformare, transfigurare* — *átváltoztat, átalakít*); **3** *alternare, pro aliquo priore aliquid novum comparare, deligere* — *fölcserél, kicserél* (**a** gener.; **b** spec.: *sc. pro vita terrestri vitam aeternam i.e. mori* — *meghal*).

1 Omnes ... obedient ipsi capitaneo, qui erit, vel mutabitur, et aliis subornabitur: 1274 *CD Arp. cont.* IX p.110. Sine causa inevitabili non debet mutare fratres, nec quempiam deponere de suo officio neque promovere: GREG. GYÖNGY. *Dir.* p.10,8^f. **2 a** Si ... mutato voto iterato nubere voluerit *ipse*, ... de rebus orphanorum nichil ... sibi vindicet: *Decr. c.1010.* 26. Si ... volumus mutare sententiam, ... apostolus obicem se ponit in medium:

GER. p.120. Procedente ... tempore illud suum propositum mutare illi placuit: 1181 III. Béla p.345. Mutato nomine ab omni gente sua pius rex vocabatur (sc. Ladislaus): Leg. Lad. 4 (p.519). Fideles nostri cives ... fortunae casu mutato non mutati, non vacillantes ... sese corpori curiae nostrae ... coniunxissent: 1253 CD Hung. IV/2 p.175. Si status noster ... forsitan mutaretur, nihilominus ... hanc concessionem nostram ordinavimus: 1285 Mon. Str. II p.200. Literas ... coetus cardinalium sub eadem forma verbis competenter mutatis recepit: 1287 Zimmermann, Urkb. I p.157. Illorum mutavit (sc. sententia arbitrata ministerii divini) loquelam ac confudit (sic ed.), ut ... proximus a proximo non posset intelligi: Chron. saec. XIV. (S) 4 (p.248). Intentionem ... Lodovici regis, quantum ad articulos per eum moderatos et mutatos acceptamus, approbamus: 1440 DRH II p.312. Dum felix videbar, vigeat mei apud patrem memoria; sed nunc mutata sorte cum felicitate pariter extinguitur: IOH. VITÉZ Epist. 20,9. Sicca prius nimios incusans Africa soles / mutata nimias nunc vice damnat aquas: IAN. PANN. Eleg. I,13,113–114 (p.338). Quod pecuniae nove cudantur, quarum ducenti pro floreno ... habeantur et nunquam mutantur: 1458 DRH III p.86. Senectutis si quid accesserit, ... haec ipsa, in quibus nunc iuveniliter exultantes ludimus, aut omittenda erunt aut mutanda: IAN. PANN. Epist. p.100. Nos tametsi ante hoc malignitati temporis tribuerimus, ut crebro consilia nostra mutarem: 1465 Matth. epist. Rom. p.43. Hoc intellectu mutavit ipse modum, sed non mentem occidendi: GAL. 15,4. Ut iam gens etiam nostra ... non sola consuetudine, quae plerumque mutari et labilis esse solet, sed iure scripto ... niteretur: Tripart. approb. p.16. Regia maiestas ... officia regia tam finitima, quam etiam interna ... mutare, donare et distribuere, nichilominus praelati, barones in consilio ipso regio interesse ... libere possint: Decr. 1525. 1. — Iur.: Ne ... cuiquam successorum meorum eas (sc. decimas) subtrahere, diminuere vel mutare liceat: 1156 Mon. Str. I p.107. Partem privilegii ... nil mutando ... vel detrahendo seu addendo ... presentibus nostris litteris privilegialibus inseri curavimus diligenter: 1330 Ibid. III p.182. Protestatur ipse salvo iure addendi, mutandi, alterandi, corrigendi et presentem appellationem in melius reformandi: Form. styli II,437 (p.406). **b** Unde celum transire dicitur et terra, non quod deleantur, immo quod in melius mutantur: GER. p.75. Liberalius mendicitati consulendum est, ut mutetur necessitas in virtutem: IOH. LEM. p.59. Decreto est statutum, quod priori signo (sic ed., recte: prius signum), quod fuerat totum rubeum sine aliqua expressa figura, in aquilam mutaretur: SIMON KÉZA 91 (p.191). Hi ... album colorem mutari possint in aureum: 1409 Mon. herald. I p.32. Nec vitasse velit mutantia gramina Glaucus: IAN. PANN. Paneg. 1,581 (p.33). Neruis ... statutum singulis tempus est, quo pro arbitrato suo in lupos iterumque in eos, qui fuerant, mutantur: BONF. I,1,28. Hac ratione ferros falces mutabat ipse in enses: MART. THYRN. Ad procer. III,125. **3 a** Quam (sc. molam) non mutare, sed aptare vel reparare tenebitur ipse: 1258 CD Arp. cont. VII p.500. Areas autem sitas seu loca curialia ... non mutaverunt ipsi, sed habebunt eadem loca, quae habuerunt usque modo: 1279 Ibid. XII p.267. Ipse vero sancte religionis habitum, quem in pueritia susceperat, nunquam mutavit: Leg. Gerh.

maior 12 (p.499). **b** Post hec plenus dierum ... seculi nequam erumpnas celesti mutavit ipse gaudio: Leg. Steph. maior 5 (p.381). Iam de hoc mundo transitoriam mutaret ipse ad dominum: 1265 Mon. Str. I p.522. De hac vita decidisset ipse seu mutasset microcozum: 1415 CD Zichy VI p.335. — [77]

2. mutō, -onis m. forsā ex lingua Gallica, 'mouton', cf. Du Cange V p.562 et Novum Glossarium p.1021: verve, ovis — ürü.

Mutones et cuncta pecora eligo et dimitto, ... ut perpetuas missas ... ordinarent (ipsi, sc. ex testamento dominae Margarethae): c.1460–1480 Dl 85207. — [1]

nutrimentum vide nutrimentum

mutro vide mucro

mutto, -onis m. forsā ex lingua Teutonica, 'Mutt': species mensurae ad amplitudinem praec. frumenti apta, in saec. XVI voci 'metretum' collata — úrmérték, gabonamérték.

Cum ipse ... unum molendinum suum perpetuum et a 25 annis vel ultra cum onere censuum, dumtaxat duorum muttonum frumentorum singulis annis ... ad castrum Vereskew appellatum debendorum et persolvendorum pacifice et quiete possessum ... in perpetuam eleemosynam dedisset: 1512 Katona, Hist. crit. XVIII p.644. Prefati dictum oppidum ... simulcumque ... suis utilitatibus ... domino episcopo ... adsignare, ... unum vas vini et insuper duos muttones frugum w<u>lgo Mutth dictos ... daturum (sc. esse) ... obligaverunt: 1514 Dl 30341. — [6]

mutu vide mutuo et nutus

mutua, -ae f. pecunia mutua — kölcsön.

Vereor ... civitatenses visitare in petendo mutuarum, quia hisce diebus usus sum mutuarum (sic) et in credendo levatis: 1504 CD Hung. adn. II p.312. — [1]

mutualitas, -atis f. vicissitudo, pactio mutua — kölcsönösség, kétoldalú megállapodás.

Adiecissent ... partes condicionem huiusmodi in mutuis assignacionibus dictarum possessionum factam ... obligando se, quod si qua parcium ... mutualitatem retractaret, extunc ... convinceretur: 1343 CD Károlyi I p.154. — [1]

mutuatim adv. **1** mutuo, invicem, utraque parte accipiente — kölcsönösen; **2** alternis vicibus, per mutationem ordinatam — váltakozva.

1 Mutuatim et ad invicem se partes ... obligaverunt: 1323 CD Zichy I p.225. Tres vineas ... mutuatim inter se dividere debuissent ipsi: 1343 CD And. IV p.331. Episcopus ... Nicolaus ... possessionem Zalusan ... Egidio et Nicolao, ... e converso autem ... Nicolaus et Egidius ... possessiones Wayda, Bythus ... episcopo ... tradidissent ... nil iuris nichilque proprietatis ... in dictis possessionibus mutuatim sibi invicem ... reservando: 1391 Dipl. Hont p.341. Tam ipsi filii Dionisii, quam ... Ladislaus sese mutuatim ... super ... quibuslibet malorum generibus hactenus sibi ipsis mutuo illatis expeditos ... reddentes ... literas causales ... reliquerunt: 1406 CD Zichy V p.431. **2** Singulis annis sese sequentibus iurati ipsi mutuatim ... constituentur: 1466 Székely oklt. III p.83. — [11]

mutuatio, -onis f. actio mutuandi, mutuuum dandi v. sumendi — kölcsönzés, kölcsönfelvétel v. -adás.

Elek ... octoginta marcas ... mutuari supplicavit ob-

ligans sibi ... possessionem Vrs ... sub pena cautionum, ... que in prioribus litteris nostris super mutuacione ducentarum marcarum continentur: 1257/1258 PRT II p.304. Undecimo (sc. *ponuntur*) formae mutuacionis, quando aliquis mutuatur pecuniam suam alteri: *Form. styli* I,97 (p.59). Quotidianis mutuacionibus et accomodacionibus spe mutue restitutionis a nonnullis fidelibus nostris nos sublevassemus: 1500 *Sopron tört.* I/6 p.191. — [4]

mutuator, -oris m. *creditor, qui pecuniam suam alteri mutuo dat* — kölcsönző, hitelező.

Si ... alter alteri quicquam accomodaverit, ... quantitatem pecunie ... in cartulam scribere ac sigillo utriusque, mutuatoris scilicet et mutuantis sigillare faciant: *Capit. Iud.* 3. Solvit (sc. *Iohannes*) ... in sortem ... octoginta florenorum ab ipso Stephano vitripari socero suo mutuatore: 1510 *Kolozsvár oklt.* p.318. — [3]

1. mutuatio adv. (mutu) **1** *invicem, vicissim, utrimque* — kölcsönösen; **2** *inter se* — egymást közt.

1 Sub autem splendidissimis mavortibus et circa habitudinem trabeis multę latent nausię seque obviant mutuo spurcię: GER. p.141. — *Praec. iur.*: Ubi pacificati sunt, iudicia, in quibus mutuo sibi tenebantur, invicem sibi omnino indulgentes ... de terra fecerunt conventionem: *Reg. Var.* 349. Nos et ecclesias nostras ... in possessione omnium predictorum vicissim et mutuo induximus et induci facimus: 1276 PRT X p.538. Sibi invicem mutuo satisficientes (sc. *Corrardus et Dionisius*) perpetuam pacem se habere sunt confessi: 1295 *CD Arp. cont.* XII p.577. Alternatim et mutuo iurarent (sc. *partes*) et alter alteri consilium et auxilium prestaret: 1304 *CD And.* I p.73–74. Obligarunt se iidem nobiles, ... quod ... se suis laboribus et expensis paribus et equalibus mutuo et vicissitudinaliter defensantes tuerentur: 1340 *Mon. Str.* III p.356. Voluerunt etiam partes, ut ... litteralia munimenta ... in factis possessionum ... confecta sibi mutuo et alternatim tenerentur exhibere: 1346 *TT* 1908 p.173. Ut ipsi ... pacis pulchritudine valeant amplexari et se mutuo confoveri: 1416 *Wenzel, Bány.* p.358. Mutuo ambo hostes contrarias irruerunt in turmas: IOH. THURÓCZ 111 (p.37). Duo novitii ... mutuo se amaverunt, ... sibi invicem charitate mutua connexi fuerant: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.197. Omnis nobilitationis et ... possessionariae collationis ... facultas ... in iurisdictionem sacrae coronae regni huius ... translata est, a quo iam omnis nobilitatis origo per quandam translationem reciprocā ... ita mutuo semper dependet, ut ... alter sine altero fieri non possit: *Tripart.* I,3(6). — *Iuncturae*: 'se mutuo obligare', 'mutuo expedire': Ab omnibus questionibus ... tam nos, quam etiam idem ... tenemur mutuo et vicissitudinaliter expensis propriis ... expedire: 1290 *CD Arp. cont.* IX p.533. Se mutuo partes obligarunt, ut si qui ex ipsis ... aliqualem litis materiam suscitant, omnino pro convicto haberentur: 1299/1379 *Ibid.* X p.347. Ne ipsis partibus ... retractandi ulla occasio relinquatur, mutuo se obligarunt, quod si unquam aliquis eorum ipsam divisionem ... infringere attentaverit, parti alteri ... trecentas marcas ... deponere teneatur: 1347 *Schmauk, Suppl.* p.101. Ab omnibus impetitoribus se mutuo tenentur *ambo* expedire: 1364 *Weber, Podolin* p.39. **2** In ecclesia quippe catholica nulla umquam corruptio cadet; incorruptibilis enim est: ex lapidibus incorruptibilibus enim est mutuo adherenti-

bus: GER. p.102–103. Volentes nos universitatem vestram mutuo invicem in pacis tranquillitate permanere, ... De-seu comitem Soproniensem ... in medium vestri duximus transmittendum: 1328 *Sopron tört.* I/1 p.55. — *Saecum verbis loquendi*: Dumque in equis uterque mutuo loquerentur, ... inter colloquia contigit Ethelam sursum aspicere: SIMON KÉZA 17 (p.159). Cumque mutuo loquerentur, cognovit eum (sc. *abbas Anastasius Gerhardum*) ... hominem Deum metuentem esse: *Leg. Gerh. maior* 4 (p.486). — [52]

2. mutuatio vide vocem sequentem

mutuor, -ari v. mutuatio, -are **1** *mutuum sumere* — kölcsönöz, kölcsönvesz (**a** *sensu strictiore, sc. pecuniam*; **b** *sensu latiore, sc. rem*); **2** *mutuum dare* — kölcsönad; **3** *forsan pro voce 'mutare', alternare* — cserél, vált.

1 a Si christianus iudeo ... trium pensarum precium acc<u>omodare (sic ed.) voluerit, mutuator a mut<u>ante (sic ed.) vadimonium recipiat, ... ut si forte alter alteri, quod mutuaverat, denegaverit, vadimonio ... comprobetur: *Capit. Iud.* 2. Penuriosus negotiator reperto thesauro venali primo considerat pretium emptionis, ... secundum unde consideratum pretium mutuatur, tertio numerat mutuati pretii quantitatem: IOH. LEM. p.8. Andreas ... litteras plurimas ... super possessionibus ... pro expeditione sui debiti, quod mutuaverat ab episcopo Agriense, ... nobis exhibuerit: 1284 *Reg. Arp.* II/2–3 p.344–345. Comes Hunt ... uxorem suam et duas filias suas ... constituit suos heredes ... pro quarta sua et viginti marcis, quas ab eisdem tempore necessitatis mutuassee est confessus: 1303/1372 *Haz. oklt.* p.178. Quodammodo pars sit magna dementie id, quod de suo quispiam habere potest, ab alio mutuare: 1405 *DRH* II p.208. Matheus et domina Margaretha pretactos centum florenos illis, a quibus eosdem mutuati fuissent, repente solvere habuissent: 1488 *Békefi, Pásztó* p.406. Nulli fratri aliquid ... accipere vel dare, mutuare aut accomodare liceat: GREG. GYÖNGY. *Vitae* p.54. **b** Suscitatae dubitationis (sc. *de facultate dictatoria*) verificationem mutuari possumus a philosopho: IOH. LEM. p.4. Si quid in nobis humanitatis est, optamus dari locum, ut mutuate benivolentiae debitum cum fenore redderemus: IOH. VITÉZ *Epist.* 14,2. Ex aliis poetis ... non pauca mutuati sumus voto nostro correspondentia: TAUR. *Staur. Ded.* 23. **2** Vos requiro, quatenus ... mutuatum vobis iam dudum pecuniam remittatis: IOH. LEM. p.21–22. Abbas ... de pecunia monasterii sui ... ducentas marcas ... mutuasset eidem: 1258 PRT II p.303. Cum ipse ... fenetum suum ... cognatis suis impignorare voluisset, iidem cognati sui sub predicti feneti obligatione nullam sibi pecuniam mutuassent: 1275 *CD Arp. cont.* IX p.132. Undecimo formae mutuacionis (sc. *ponuntur*), quando aliquis mutuatur pecuniam suam alteri: *Form. styli* I,97 (p.59). Dum magistrum thabarnicorum honoraverunt domini mei, cives tunc isti mutuaverant pecunias suas: 1365 *Fejérpataky, Szám.* p.4. Domino Stiborio de Stiboricz ... Orozlan kw ... pro tribus milibus florenorum auri, quos ipse ad requisicionis nostre instanciam nobis mutuando plenarie assignavit, ... impignorandum duximus: 1396 *Wenzel, Stibor* p.85. Decem millia florenorum auri nostre maiestati mutuare curarunt (sc. *Iohannes ac Rodolphus*) et compretare: 1421 *Zala oklt.* II p.427. Theloneum nostrum ... pro ... quinquaginta

florenis auri per ipsum nobis ... mutuatis pignori duximus obligandum: 1437 *Ibid.* II p.188. Vel centum tibi mutuabo nummos, / nec totis, ais, exigam Kalendis: IAN. PANN. *Epigr.* (Mayer) 273,5–6. Certa loca et certos proventus regales nonnullis personis, quae summam illarum pecuniarum mutuarunt, inscripserunt et impignoraverunt (*sc. praelati et barones*): *Confirm.* 1490. 19. De his omnibus per circulatorum comitatum inquiratur, uti et de creditoribus, qui pecunias regno mutuarunt: *Decr.* 1523. 11. 3 Licet diucius voces super facto mutuassent *ip-si*, tamen ... secundum pacis instantiam discesserunt: 1260 *CD Croat.* V p.186. In brevibus vero iudiciis ... duodecim ex eisdem (*sc. iuratis assessoribus*) mutuatis et alternatis inter sese vicibus assidere teneantur: *Decr.* 1500. 10(2). — [56]

mutuose *adv.* *mutuo, vicissim* — kölcsönösen, viszonzásképpen.

Hostium cuneos penetrando, mutuose hostibus ictus asperos inferendo letalia in se vulnera reportavit (*sc. Iacobus*): 1270 *CD Arp. cont.* VIII p.292. — [1]

mutuosus, -a, -um *mutuus* 2, *vicissim factus* — kölcsönös.

Volentes sibi ... fraterne caritatis mutuoso subsidio in posterum providere, ut caritas fraternalis inter ipsos ... futuro tempore vigere valeat et permanere, tali modo dixerunt (*sc. ipsi*) ordinasse: 1361 *CD Croat.* XIII p.96–97. — [1]

mutus, -a, -um **A** *adi.*: 1 *proprie: qui loqui nequit, voce carens* — beszélni nem tudó, néma, szótlán (**a** *ad hominem*; **b** *ad rem*); 2 *transl.* (**a** *qui loquens quasi nihil loqueretur, inanis, inutilis* — semmitmondó, hasztalan; **b** *quasi ex insidiis ut tacito loco eveniens* — lesből támadó, alattomos). — **B** *subst. m.*: homo, qui ex defectu corporis loqui nequit — néma ember.

A 1 **a** Duces ... videntes audatiam Scithicorum quasi muti remanserunt: P.MAG. 8 (p.44). Vesaniante iterum morbo ... totum illum diem mutus et resupinus insomnem egit *ipse* ... verba sepe effingere conatus numquam tamen proferre potuit: BONF. IV,8,198. **b** Dimissis idolis et simulacris manuum hominum operibus mutis et surdis illum (*sc. Deum ipse*) adoravit: GER. p.57. Longe ardentius inspirarem lingua propria vestris auribus voluntatem mei animi, quam committere lingue officium voce carentibus litteris et cartis mutis: 1228 *CD Arp. cont.* XI p.207. Facunda ad morsus, ad laudes muta canendas (*sc. est calumnia*): IAN. PANN. *Paneg.* 2,1963 (p.163). Non vox refrixit, non lyra muta silet: *Id. Epigr.* (Mayer) 324,8. Non celebrant ultra lautae convivia cenae, ... / sed tacitos muti volunt in pectore questus: MART. THYRN. *Ad procer.* I,116–117. 2 **a** In rore ... celeste (*sic*) nec muta sunt verba, licet rusticana: GER. p.132. Non te pudet ... mihi maledicere, cuius opera ex muti (ἐξ ἀφώνου) loquens, ex famelico vomens evasisti: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.79. Tanta in te est reverentia, ut alter habendus / vel Pylius Nestor vel videre Cato, / quo sine muta forent nostri prope singula regni / concilia in tanto praesule nixa diu: VALENT. CYB. *Carm.* V,237–240. **b** Ipse ... inmundissimus perhibetur spiritus (*sc. spiritus malus*), ipse et mutus. ... Inmundus, quia super superbiam sibi vindicavit. ... Mutus, non enim in laudem, sed in blasphemiam prorumpit: GER. p.136.

B **Claudi** quoque et muti surdique et paralitici, variis langworibus (*sic*) diuturno tempore attriti, ... a suis sunt infirmitatibus liberati: *Leg. Lad.* 11 (p.525). Cecis visus restitavit, / mutis linguas reseravit *ipse*: XIV Dankó, *Hymn.* p.179. — [21]

mutuum, -i *n.* *pecunia mutua vel credita, quam aliquis plerumque sine fenore dat vel sumit* — kölcsön: 1 *proprie*; 2 *transl. contractus de pecunia mutuanda* — kölcsön szerződés.

1 Qui (*sc. Christus*) ... precipit ... mutuum sine omni mercede tribuere: GER. p.147. Abbas, quia rex predictas marcas ab ecclesia mutuo acceperat, diligenter requisivit: c.1151 *PRT* I p.600. Quos denarios mutuo nos habere dicimus: 1256 *CD Arp. cont.* VII p.437. Triginta marcas auri, quod ... secum apportavit *ipse*, nobis mutuo concessit: s.1256?/1612 *CD patr.* VII p.83. Ipse condam magistro ... quatuor florenos mutuo acomodasset (*sic*), cum quibus sibi debitor remansisset: 1372 *Haz. oklt.* p.297. Pecuniam propriam sponte accomodassent seu mutuassent, quod mutuum creditoribus eorundem omnino refundere teneantur: 1445 *DRH* II p.344. Mutua praestetis bis mihi, quaeso, decem. / ... Nunc mihi opus nummis: IAN. PANN. *Epigr.* (Mayer) 259,2–7. Si quispiam ... pecuniam petens (*sc. tyrannus Gelon*) a civibus ... petere se dixit mutuo (ὡς ἀποδώσω) et bello confecto restituit: *Id. Plut. dicta* p.36. Nos illam summam sex millium aureorum, quos ... dominus Ioannes ... ab ... dominis ... ducibus mutuo levaverat, ... recepimus: 1488 *Dipl. Mátyás* III p.381. Portati sunt C flor<eni> ... dati in mutuum domino principi: 1500 *MTT* XXVI p.66. Summa ipsa ... non mutuum neque quaestus vel lucri et foenerationis causa collatum, sed purae servitutis merces et debitum manifestum est: *Decr.* 1519. 2. Mutuo dabunt d<omi>ni Fwkari regiae maiestati quinquaginta millia florenorum ea conditione, quod ... annuatim defalcando eisdem persolvantur: 1526? *Brüsszeli okmt.* I p.30. Nos ... recepimus mutuo a fidele nostro ... in monetis novis florenorum mille et quingentos, super quorum restitutione ... assecravimus ipsum: *Ibid.* I p.32. — *Iuncturae*: 'ratione mutui', 'mutui titulo', 'nomine veri mutui', 'causa mutui' forte cum iunctura alia 'sub spe restitutionis': Obligaverunt ... se partes, quod super ... pecunia accepta ratione mutui, ... neque ipsi neque eorum heredes in invicem aliquam possint movere quescionem: 1270 *CD Croat.* V p.527. Viginti libras, ... quas ... magister Petrus sibi (*sc. Abraam*) ... mutui titulo concessit, solvere teneretur: 1341 *Apponyi okl.* p.117. Duo milia florenorum auri ... celsitudini nostre nomine veri mutui et sub spe restitutionis dederunt, accomodarunt et ... assignaverunt: 1435 *Csáky oklt.* I/1 p.359. Fideles nostri ... duo milia et quingentos florenos auri ... maiestati nostre causa mutui et sub spe restitutionis dederunt, concesserunt: 1439 *Pesty, Szörény* p.40. Item idem percepit a Colomanno ratione mutui flor<enos> auri 35: 1468 *Rechn. Hermannstadt* p.12. A ... cardinale Strigoniensi ... mille florenos ... nomine veri mutui et sub spe restitutionis levassent et accepissent *ipsi*, quos ... plenarie reddere et persolvere ... promississent: 1518 *Szabó, Ogy.* p.134. Dominus Paulus ... confessus est se ... summam sew quantitatem quingentorum florenorum auri ... ab ... domino cardinali ... ratione et ex causa puri, meri, gratuiti et amicabile

mutui habuisse: 1520 *Sopron tört.* I/6 p.395. 2 Omnes sententiae, quas pronuntiavimus ... in mutuo seu aliis contractibus, debeant observari: 1250 *CD Arp. cont.* VII p.317. — [51]

mutuus, -a, -um 1 *creditus, reddendus* — kölcsönzött; 2 *vicissim v. utrumque v. inter se datus et sumptus* — kölcsönös, kétoldalú, egymás iránti (a *ad sensus animi* — lelkiekre; b *ad actus mentis* — szellemiekre; c *ad res gestas actusque pertinens* — történésekre, eseményekre vonatkozólag).

1 **Episcopus** ... viginti florenos auri ... mutuae dationis tytulo mihi accomodavit: 1458/XV Zimmermann, *Urb.* VI p.14. 2 a **Fraternae mutuaeque caritatis** ... affectu ductus dictam terram ... remisit: s.1231/1601 *Ibid.* I p.55. Quendam terram ... causa mutue dilectionis ... eidem Gyule dederunt: 1291 *CD Arp. cont.* X p.69. Quasi quodam amico vinculo atque amoris mutui copula, horum duorum regnorum incolas – uti fratres cum fratribus – pax ipsa consociaverat: IOH. VITÉZ *Epist. var.* 8,38. Affirmare poteris non mediocri nos mutua benivolentia functos adeo, ut Scipionis ... et Laelii necessitudinis officium assecuti videremur: SIMON HUNG. 5. Videres ... ex mutua commiseratione piorum tam tristes integrari lacunas: IOH. VITÉZ *Or.* 7,54. Que conservationem pacis communis et fraternitatis mutue concernere videbuntur: *Id. Epist. var.* 43,18. Inter cives ... bona vicinitas, concordia ac amor mutuus coalescat: 1474 Domanovszky, *Szep.* p.231. Ipsam (sc. *paternitatem vestram*) scire volumus, nos quoque modis omnibus processuros, ut reciproca caritate amicitiae inter nos mutuae et a nobis et a nostris respondeatur: PETR. VÁRAD p.151. Esset ... nobis ... gratissimum magnificentiam vestram ... pro vetere ... familiaritatis nostrae mutuae dulcissima consuetudine ... crebrius alloqui: *Ibid.* p.249. Maria ... sancto matrimonii federe mutuoque et indissolubili amoris vinculo nobis iuncta est: 1522 *Brüsszeli okmt.* I p.22. b **Impresenciarum ordinamus** mutuo consensu et communi voluntate: 1266 *CD Arp. cont.* III p.128. Utraque pars omni liti ... mutua renunciarunt voluntate: 1300 *Ibid.* X p.389. Quam (sc. *intentionem nostram*) quidem ex colloquio mutuo primum, post ex litteris et cognoscere et intelligere potuistis: IOH. VITÉZ *Epist.* 49,1. Regna ... super omnibus rebus propositis consilia oportuna sibi invicem et intenciones mutuas communicabunt: *Id. Or.* 5,42. Pax ... actius fieri poterit, ... si inter nos omnes ... mutua concordia et bona fraternalis intelligentia fiet: 1455 *TT* 1901 p.179. Confoederationi contractuique et mutuae fassioni cessisset et consensum adhibuisset ipse: *Form. styli* II,151 (p.239). Paganorum rabies visa mutua dissensione et intestinis discordiis ad invasionem illarum partium ... incitabitur: PETR. VÁRAD p.108. Ne inscius quidem erat, quantum presentia mutuusque sermo valeret: BONF. III,5,180. Scribitis se cum domino wajivoda mutuum intelligentiam habere: 1518 Szabó, *Ogy.* p.126. c **Moreque arietum preliantes** mutuum ad feedus continue simulationis plenam ventilant (sc. *potens et impotens*) pompam: GER. p.119. Pacificati sunt (sc. *patres*), et mutuo iuramento pacem firmaverunt: *Reg. Var.* 23. Inter ... Spalatensem archiepiscopum et nos has mutuas fecimus donationes: 1222 *PRT* I p.656. Adiecerunt etiam partes condicionem huiusmodi in mutuis assignacionibus dictarum possessionum

factam: 1297 *CD patr.* VII p.260. Inter ... cives Vene-tenses ... ex una et regnum nostrum Ungarie ex parte altera mutua conversatio ... utrinque pateat: 1318/? *Dipl. Anjou* I p.211. Res iste communem et mutuam omnium Christianorum defensionem concernentes recte et feliciter procedant: IOH. VITÉZ *Or.* 9,24. Commune periculum mutuo auxilio propelletur: GEORG. POLYC. *Or.* 52. Solis grassatoribus parcebat (sc. *Dionysius senior*), quo scilicet Syracusani a coenis et commensationibus mutuus (μεθύσκεσθαι μετ' ἀλλήλων) desisterent: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.38. Foedera mutui et permixti sanguinis degustatione stabilire traduntur (sc. *gentes Scitie*): IOH. THURÓCZ 78 (p.29). Huni ... perempta prius omni Germanica ceteraque extranea natione mutuo se bello delevare: *Ibid.* 190 (p.56). Mutua ... hac persecutione et alterna caede alternoque periculo vosmet ipsos consummetis: PETR. VÁRAD p.84. Innumeri homines ... tum mutua caede, tum vero hostis abductione interierunt: *Decr. II. 1518.* 1. — *Iunctura: 'mutua vicissitudine/vice'*: Omnes causas seu moles usque nunc habitas ... mutua vicissitudine sopitas ... reddiderunt: 1256 *CD Arp. cont.* II p.275. Seque alternatim et mutua vicissitudine superinde expeditos ... reddidissent: 1279/1419 *Ibid.* XII p.285. Partes in terris prehabitis sese vice mutua expedire tenebuntur: 1281 *Ibid.* IX p.320. Ipsi fraternali amore se se mutua vicissitudine amplecti anelantes ... coram nobis concordarunt: 1350 *Doc. Val.* p.118. — *Dipl., ut formula salutationis 'mutua in Domino caritas'*: Viris venerabilibus, ... capitulo Nytriensis Albensis ecclesie capitulum mutuum in domino caritatem: 1269 *Mon. Str.* I p.563. Venerabili in Christo patri domino ... episcopus Waradiensis reverencia<m> prompta<m> ... cum sincera et mutua in Domino caritate: 1321 *Ibid.* III p.1. Mutuum in domino caritatem: 1465 *Sopron tört.* I/5 p.191. — [106] [Marton]

mydriasis, -is f. (Gr.: μυδρίασις) *medic.*: morbi oculorum, incrementum nimium pupillae — pupillatágulat.

Quin etiam singula membra propriae infestant egritudines: caput caphelea, ... melicera: BONF. *Symp.* III,442. — [1] [Hegy]

mylles- vide milles

myr- vide mer-

myrias, -adis f. (mirias, plur. Gr.: μυριάδες, pro plur. acc.: myriadas) (Gr.: μυρία)

1 **sensu strictiore: decem milia** — tízezer; 2 **sensu latiore: multitudo, innumerositas** — sokaság, számtalanság.

1 **Supputatorum digiti modo myriadas** (μυριάδας) modo unitates reddunt: IAN. PANN. *Plut. dicta* p.35. 2 **Sunt etiam tot angelorum miriades et ierarchiae**: BONF. *Symp.* III,481. — [3] [Hegy-Marton]

myrmecium, -i n. (Gr.: μυρμηκειον) *medic.*: papilla, verruca in palma vel planta hominis, informicatio — az ember tenyerén vagy talpán megjelenő szemölcs.

Quin etiam singula membra propriae infestant egritudines: caput caphelea, ... abest, ut ... myrmecium: BONF. *Symp.* III,446. — [1] [Hegy]

myrr- vide murr-

myrt- vide murt-

myssale vide missale

mysterialis, -e (misterialis) *arcanus, occultus, mirabilis* — rejtett értelmű, titokzatos, különleges.

Accessi ad carmen misteriale quoquo modo desiderans

investigare, quod tu mirabilis solius cordi esset, quiveras perlibare, quia adhuc in vestibulo tanti carminis positus et quasi ante ianuum consistens ... palatii eminentis atque latissimi ... exitum consequar: GER. p.38. Speciali ... eleccione quedam loca, tempora et personas suo cunctorum conditor ascribere misteriali ministerio voluit sua mirabili et humano eloquio ineffabili nocione: 1297/? CD Hung. VI/2 p.85. — [2]

mysterialiter (misterialiter) *adv.* **1** *arcano, occulte — titokzatosan; 2* *symbolice — jelképes értelemben.*

1 Mirabiliter et misterialiter actum est, ut Christo in crucem ascendente haec (*sc. luna*) se soli obiceret: GER. p.77. **2** Per quos quidem duodecim spiritu Dei plenos prompte admittere possumus, inter quos principales quattuor ventorum spiritus quattuor evangelistę misterialiter recipi possunt: GER. p.177. Vobis ... arma ... confirmamus ... in campo (*sc. insignium nobilitatis*) ... femur cum pede et ungula aquile ... gestare valeatis ... misterialiter representando, quod ... quidquid ungula humilitatis et virtutis apprehenderitis, constanter teneatis: 1429 Mon. herald. II p.39. — [4]

mysterium, -i n. (misterium) (*confunditur cum voce 'ministerium'*) *secretum, arcanum — titok, rejtély: 1 gener.; 2 spec. (a secretum fidei — hittitok; b missa, sacrificium — istentisztelet, mise; c sententia occulta vel symbolica — rejtett vagy szimbolikus értelem; d vis secreta, mirabilis — titokzatos erő; e propositum secretum — titkos, rejtett szándék; f ut mendum: sensu vocis 'ministerium' — szolgálát).*

1 Qui trino gradu in ecclesia incedunt ... misterium Trinitatis omnem docentes hominem, ut omnis homo perfectus fiat in domo Dei: GER. p.8. Misterium commisit (*sc. Christus*) sacramenti inerrabilis corporis et sanguinis sui et vitam sempiternam cum se ipso habere in regno Dei: *Ibid.* p.58. O excitatrix omnium virtutum gratia, que ... profunda misteria revelas parvulis, ... tu ei (*sc. Emerico*) liberam de oculis (*sic*) aliorum intelligentiam contulisti: *Leg. Emer.* 2 (p.452). Cui (*sc. eminentiae pastoralis*) datum est nosse mysterium regni Dei: IOH. LEM. p.62. Divini vero mysterii arbitrata sententia, cui non sufficit resistere humanus intellectus: SIMON KÉZA 4 (p.143). Volumus eciam, ut ipsum altare Beate Virginis debitis missarum quotidianarum non fraudetur misteriis (*forsan pro voce 'ministerii'*) ullo die: 1297/1519 Mon. Str. II p.409. Misterio sui consilii in Buda celebrato ... versus Apuliam rex egreditur: IOH. O.M. 166 (p.155). Per ieiunium etiam occulta misteriorum caelestium revelantur, arcana divini sacramenti panduntur: ANDR. PANN. p.35–36. Cum sapientiam Dei in misterio absconditam ... loqueretur (*sc. B. Antonius*), talia ... profunda de scripturis sacris intonuit: *Leg. sanct. Hung.* p.7^v. Vobis datum est nosse mysterium verbi Dei caeteris in parabolis: 1515 Sacra concil. p.223. Cui (*sc. prophetae Danieli*) postea etiam mysterium passionis atque incarnationis Christi revelatum fuit: VALENT. CYB. *Laud.* 191. **2 a** Nimirum quando homines sumus, non reddimur capaces misteriorum, ... qui non audent attingere involutum archanum, ut ibi, quem dicunt homines esse filium hominis?: GER. p.13. Nil misteriorum hos latuit, quorum himnus pene de omnibus concinit, et unus Spiritus cum Deo extitit: *Ibid.* p.30. Non quippe secuti sumus ... rethorum debachationes, qui tantum

venustatem eloquiorum et non virtutem misteriorum imitantur (*sic*): *Ibid.* p.132. **b** Qui (*sc. magister Petrus*) ad luge divinum misterium celebrandum duos sacerdotes habebit: 1297/1519 Mon. Str. II p.408. Articuli forum spirituale concernentes. Primus. Omnes cause circa mysteria et defectus sacramentorum: 1462 DRH III tit. p.126–127. Quousque divina officia vel misteria incepta et missarum solennitates ... peragerentur: IOH. THURÓCZ 535 (p.156). **c** Videamus seriem rationis, et sic prosequamur misterium dicti: GER. p.24. Miror, quor ... ad hoc operam dantes, ut quęque obscurissima penetrarent, huius himni misterium adgressi non sunt: *Ibid.* p.38. Hic misterium non modicum ex vellere Gedeonis et rore delapso ... igitur siccum vellus factum sinagoga, quę perdidit divinę gratię rorem et sensum scripturę: *Ibid.* p.125. **d** Nihil ab ... oratoribus vel poetis praeclarum edi possit, nisi per vini misterium: VALENT. CYB. *Laud.* 228. Ita temerarie vino auderem praeferre aquae mysteria: *Ibid.* 425. **e** Bernardus ad Eugenium: Cogita te summum pontificem, cogita et vilissimum pulverem. Unde non sine misterio hee due differencie ... posite sunt in diffinitione, ... ut si elevatur ex uno, deprimatur ex altero: *Serm. Quinqueecl.* 102 (p.219). Consideraret ... regia maiestas non sine misterio tales personas, quarum obsequiis assidue utitur, ad maiestatem suam maiestatem vestram destinasse: PETR. VÁRAD p.279. **f** Canonicorum misterium episcoporum providentie ... commendabat (*sc. Stephanus*): *Leg. Steph. maior* 9 (p.385). — [68]

mystice (mistiche) *adv.* *symbolice, per allegoriam — jelképesen.*

Mistiche totum de Christo (*sc. dictum est*): taurus, id est homo factus, cuius pater secundum carnem dicitur David: GER. p.130. Ad quod (*sc. donum ensis sacri*) me ... beatitudo vestra deligere dignata est ac ... admonere, ut ense ipso mystice accinctus eo pergerem, quo me eius doni significato advocaret: 1465 Matth. *epist. Rom.* p.70. — [4] *Vide etiam* mysterialiter.

mysticus, -a, -um (misticus) **1** *sententiae secretae v. occultae, qui per allegoriam comprehendí potest — titkos értelmű, misztikus; 2* *arcanus, mirabilis — titokzatos, rejtélyes, csodás; 3* *sacer, non profanus — szent, elrejtett.*

1 Omnis numerus monada participat et unum, duo et decem dicitur et semis unum et tertium et decimum unum ... (*cf. IOH. SCOTUS versio Dion. Ar. PL 122,1169*) Verum ... sapientię eius (*sc. Dei*) non est numerus ... Est itaque Deus in numero, quasi caput numeri, innumerabiliter vero ... (*cf. ISID. orig. 3,3,1*) Multos quidem numeros mysticos adverte, sed ... temporis brevitatis non patitur dicere: GER. p.21–22. Est intus, cum se manifestius declarat in dictis. ... De foris portare est, quando meditantibus allegoriarum nubes eloquiorum misticorum intima et ex tantis profunditatibus ad intellectum illorum deducimus quedam: *Ibid.* p.109. Pro nobis homo factus sine contagione carnis misticam vitam et ammirabilem duxit (*sc. Christus*): *Ibid.* p.171. Primus adventus (*sc. Domini*) fuit per incarnationem in utero Virginis Beatae Mariae, non ex viri semine, sed mystico spiramine: *Serm. dom.* I p.32. Andreola ... / fudit Christo ... partu / retia Nicolaum moderantem mystica Petri: IAN. PANN. *Epigr. (Mayer)* 305,2–4. Exerata sacris et mystica sacra profanis / miscuimus: TAUR. *Staur.* IV,226–227. **2** Nec te solertior edere quisquam, /

mystica secreto quid celet fabula sensu. / Quod vastum sine lege Chaos; quae bella Gigantum: IAN. PANN. *Paneg.* 1,537–539 (p.31). Taurus ... humana flet quartus imagine consors / ... triste per auras / mystica viventum stridet compago rotarum: *Ibid.* 2,2431–2433 (p.187). 3 Perniciosam populi mentes heresim obrepsisse significat (*sc. Sbinco pre-*

sul), sacras ceremonias et mystica cuncta incestari: BONF. III,2,335. Mystica qui (*sc. liber*) tenuit sacrorum archana deorum: MART. THYRN. *Ad procer.* I,281. — [18] [*Marion*]
myxolidius *vide* mixolydius
myxtim *vide* mixtim

ISBN 963 05 4185 8 (Series)
ISBN 963 05 4235 8 (Vol. I)
ISBN 963 05 4251 X (Vol. I/Fasc. 1)
ISBN 963 05 4252 8 (Vol. I/Fasc. 2)
ISBN 963 05 4258 5 (Vol. I/Fasc. 3)
ISBN 963 05 5394 5 (Vol. II)
ISBN 963 05 5395 3 (Vol. II/Fasc. 1)
ISBN 963 05 5780 0 (Vol. II/Fasc. 2)
ISBN 963 05 5787 0 (Vol. II/Fasc. 3)
ISBN 963 77 1928 8 (Vol. III)
ISBN 963 77 1966 0 (Vol. IV)
ISBN 963 446 104 2 (Vol. V)
ISBN 978-963-446-714-4 (Suppl. I)

ISBN 978-963-446-783-0 (Vol. VI)

A kiadásért felel az Argumentum kiadó igazgatója
Felelős szerkesztő Szovák Kornél
Nyomta az Argumentum Kiadó nyomdaüzeme